Düşünce Dünyasında

Türkiz

ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

KADIN, AİLE, ÇOCUK VE ENGELLİ POLİTİKALARI

TÜRK AKADEMİSİ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)

www.tasav.org

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ
Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 10 • Özel Sayı • Ekim/October 2019
ISSN: 1309-601X

TASAV Adına Sahibi / Owner on behalf of TASAV
İsmail Faruk AKSU

Editör / Editor
Prof. Dr. Mehmet GÜNAL

Sayı Editörü / Issue Editor
Deniz DEPBOYLU

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Konur Alp KOÇAK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA
Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN
Doç. Dr. Kürşad TURAN
Dr. Kubilay KAVAK

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Prof. Dr. Hilmi DEMİR
Prof. Dr. Timuçin KODAMAN
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT
Prof. Dr. Mahir NAKİP
Prof. Dr. A. Bedri ÖZER
Prof. Dr. Eyyüp YARAŞ
Prof. Dr. Celalettin YAVUZ
Prof. Dr. A. Burçin YERELİ
Prof. Dr. Yusuf SARINAY
Prof. Dr. Ruhi ERSOY
Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU
Doç. Dr. Alparslan BAŞARAN
Doç. Dr. Savaş ÇEVİK
Doç. Dr. Mehmet EKİZ
Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA
Doç. Dr. Ali GÜRSEL
Doç. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU
Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM
Doç. Dr. Ruhtan YALÇINER
Doç. Dr. Erol TURAN
Dr. Atila BEDİR
Dr. Mahmut ÇİTİL
Dr. Hasan EŞİCİ
Dr. Ali GÜLER
Dr. Alpay GÜNAL
Dr. Cemil Doğaç İPEK
Dr. Tuğrul KORKMAZ
Dr. Hatice MUMYAKMAZ
Dr. Hasan Sencer PEKER
Dr. Turan ŞENER

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Düşünce Dünyasında Türkiz, Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) tarafından hazırlanıp Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım aylarında olmak üzere yılda dört kez yayınlanan ve ulusal hakemli bir dergidir.

Düşünce Dünyasında Türkiz, bilimsel danışman kurulunda ve yayın kurulunda bulundurduğu farklı disiplinlere mensup akademisyenler ile bilimsel nitelik ve yenilikten ödün vermeyen saygın bir akademik dergi olarak İngilizce ve Türkçe makalelere ve kitap tahlillerine yer vermektedir.

Düşünce Dünyasında Türkiz; siyasî, sosyal ve ekonomik politikaların belirlenmesine, mevcut politikaların bilimsel veriler ışığında tahlil edilerek geliştirilmesine ve önemli sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin ortaya konmasına öncelik atfetmekte, bu çerçevede disiplinler-arası araştırmaları teşvik etmektedir.

Sosyal bilimlerin birçok alanında hazırlanacak araştırmalara yer veren *Düşünce Dünyasında Türkiz*, bilimselliğin ilk şartı olan nesnelliği temel yayın ilkelerinden biri olarak kabul eder. Dolayısıyla dergimize yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar, tarafsız hakemler tarafından en hızlı şekilde gözden geçirilir ve uygun görülmesi hâlinde telif ücretleri yazarına ödenmek kaydıyla basılı ve elektronik ortamda yayınlanır.

About the Journal

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ is a peer-reviewed journal on social sciences published quarterly by TASAV, a non-profit think-tank based in Ankara, Turkey. The editorial board has the authority to decide which papers comply with the rules and principles of academic writing and qualified for publication in the journal. Each paper submitted for publication is subject to review of at least two undisclosed referees. Having a paper published in this journal does not require any payment to TASAV.

İletişim / **Contact**
29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

Tasarım, Dizgi ve Baskı / Design and Printing
Vega Basım Hizmetleri • Sertifika No: 43714
Korkutreis Mahallesi Lale Caddesi No: 21/A Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 230 0723

Baskı tarihi / Published in: Ekim/October 2019

İÇİNDEKİLER

Mustafa ÖNDER **19**
Kadın ve Çocuklar Konusunda Din Anlayışımızdan Kaynaklanan Problemler Var Mıdır?

Sefa LÖK ve Neslihan LÖK **35**
Bir Aile Sağlığı Merkezi'ne Kayıtlı 18-65 Yaş Arası Evli Kadınların Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Ruh Sağlığı İle İlişkisi

Şaban KARASAKAL **47**
Kız Çocukları ve Yetimlerle İletişimde Model Davranışlar

Bako Mehmet BOZASLAN **77**
Türk Devlet Ve Toplum Yapısında Kadın: Ziya Gökalp Üzerinden Bir Okuma

İbrahim AKKAŞ **89**
Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddet

Nalan KAZAZ **103**
19. Yüzyıl Sonlarında Balkan Toplumuna Yaşatılan Bosna ve Kosova Savaşında Şiddet Gören Kadınların Anlattıklarının Psikolojik Değerlendirilmesi

Neslihan LÖK ve Sefa LÖK **129**
Kadına Yönelik Uygulanan Eş Şiddetinin Ruh Sağlığına Etkisinin Belirlenmesi

Ümran GÜMÜŞ ve Umut Tolga GÜMÜŞ **143**
Üniversite Öğrencilerinin Genel Aile İçi Şiddete ve Kızlara Yönelik Aile İçi Şiddete Bakış Açıları: Nazilli İİBF Örneği

Zeynel CİN ve Gültekin ŞİMŞEK **157**
Kadın Çalışan Profili Ve Turizm Endüstrisi: Turizme Yönelik Bir Değerlendirme

Rümeysa ATASEVEN **173**
Öğrenilmiş Çaresizlik Üzerine Bir İnceleme: Kadın *ve Şiddet*

Sümeyra DEMİRBAŞ **187**
Türk Destanlarında Kadın Arketipi

Selahattin AVŞAROĞLU ve Aizirek İMANDOS **199**
Cengiz Aytmatov'un Toprak Ana Eserinde Kadın (Anne) Betimlemesi

Burcu YAPAR **215**
İnternet Haberleri Üzerinden Kadına Şiddetin İncelenmesi

Ganime TOPAL **225**
Toplumun Cinsiyetlere Göre Meslek Algısı ve Üniversitelerde Geçmişten Günümüze Kadın Akademisyen Varlığı

Mustafa ATAŞ ve Mustafa ŞAHİN **235**
Yetişkin Bireylerin Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Düzeylerinin Yordanmasında Affedicilik ve Çeşitli Değişkenlerin Katkısının İncelenmesi

Rabia Aslıhan TÜRKMEN **251**
Aydın Türk Kadınlarının Türk Siyasi Düşüncesine, Devlet Yönetimine Ve Türk Toplumuna Etkileri Ve Katkıları: Selma Rıza Feraceli Üzerinden Bir Değerlendirme

Ayten ÇALIŞ **271**
Kadim Türk Kültüründeki Güçlü Kadın Tipolojisi ve Günümüzde Medyanın Topluma Empoze Ettiği Zayıf Kadın İmajının Şiddet Üzerindeki Etkisi

Berrin SARITUNÇ ve Serap BABALAR **293**
Tarihsel Süreçte Kadına Şiddete Genel Bakış

Betül Karagöz YERDELEN ve Işın KIRIŞKAN **317**
Türkiye'de Kadın Emeğinin Geçmişten Günümüze Seyri ve Gelecek 10 Yılın Tahmini

Bilgehan GÜLTEKİN ve Tuğba GÜLTEKİN **343**
Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Bir Siyasal Liderlik Modeli: Devlet Bahçeli

Kamile MARAKOĞLU, Tuğba BATMAZ ve Hacer Alan DİKMEN **365**
Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Öncesi Eğitime ve Evliliğe Dair Farkındalık, Bilgi ve Tutumlarının Değerlendirilmesi

Nurten SARGIN **405**
Şiddete Maruz Kalan Kadınlarda Travmanın Etkileri

Selahattin AVŞAROĞLU ve Kadiyan BOOBEKOVA **413**
Kadınların Omuzlarında Büyüyen Ülke: Kırgızistan

Tuncay DİLCİ **427**
Dijital Kültür Bileşeninde Şiddetin Kadınlaşması Ve Duygusal Cehaletin Bedeli

Tuncay YİĞİT ve Çilem ÇOLAK **439**
Kadınlara Yönelik Siber Zorbalık Davranışları Üzerine Değerlendirme

Zeynep TÜRK **451**
Kadın İstihdamı ve Yükseköğretimde Kadın

Gönül Erdal DAĞISTANLI **465**
Saldırganlık ve Şiddetin Psikososyal Yapıları

Selahattin AVŞAROĞLU ve Aslı KAYA **481**
Siyasette Kadınların Politik Becerileri İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bursa Örneği

Mustafa GÜNDÜZ **503**
Kadınların Medyada Temsili: Suriyeli Sığınmacılar Örneği

Ferhan GÜNDÜZ **527**
Sembolik Şiddet ve Sığınma Evlerindeki Kadınlar

Cengiz ŞAHİN **553**
Bir Ruh Sağlığı Sorunu Olarak Kadına Yönelik Şiddet

Müslüme Melis ÇELİKTAŞ **565**
Türk Kadının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar

Halis Adnan ARSLANTAŞ **579**
Felsefi Bir Yaklaşım Örneklemi Olarak Arthur Schopenhauer'ın Kadını: Kadına Yönelik Şiddetin Temel Elli bir Cümlesi

H. Ömer ÖZDEN **589**
Türk Tarihinde Kadın Kahramanlar

Alperen AVCI **605**
Millî Mücadele Döneminin Yeri Doldurulamayacak Kadın Eğitimcileri

Betül BUZBAY **615**
Geçmişten Günümüze Avrupa'da ve Türkiye'de Kadının Hukuki Durumunun Karşılaştırmalı Analizi

Recai KUŞ ve Ahmet Naci ÇOKLAR **641**
Adana'da Sığınmacı Durumundaki Türkmen Aileler: Sorunları, İstekleri ve Beklentileri

Filiz KILIÇ **653**
Kadına Şiddet: Nevşehir İli Özelinden Hareketle Orta Anadolu'da Kuma Gerçeği

Zuhal Karakoç DORA **663**
Göç, Kadın ve Şiddet

Düşünce Dünyasında Türkiz'in bu özel sayısında
18-20 Ekim 2019 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen
''Toplum, Kadın ve Şiddet'' Konulu 1. MHP KAÇEP
Sempozyumunda sunulan bildirilere yer verilmiştir.

SUNUŞ

Milliyetçi Hareket Partisi'nin bilimsel bilgiye verdiği değer ile olaylara ve de yaşanan sorunlara yaklaşım tarzı; mevcut bilgiler ile birlikte yenilenen ve gelişen bilgileri takip etmek; düşünen, geliştiren, üreten ve öğreten bilim insanlarımıza danışmak, onlarla birlikte çalışmak ve de onları desteklemek çerçevesinde şekillenmiştir.

Benimsemiş olduğumuz yaklaşım, korumakla yükümlü olduğumuz kültür varlığımız ve onun üzerinde şekillenmiş olan Türk Devlet geleneğinin her çağın yeni şartları içerisinde kendini güncelleyebilmesi; varlığını tehdit eden etkenlere karşı güçlü durabilmesi açısından önemlidir.

Bunu başarabilmek için, öncelikle aziz milletimizin sosyal ve kültürel yapısı içerisinde fertlerin ve aile kurumunun korunmasına; aileyi güçlü kılan, canından can vererek dünyaya getirdiği ve yetiştirdiği nesillerle toplumu var kılan kadınlarımızın tarihî süreçte üstlendiği rolün sürekliliğinin sağlanmasına hassasiyetiyle önem vermekteyiz.

Türk kadınının, kadim tarihimizin derinliklerinden günümüze ulaşan şahsiyetli, dirayetli duruşunun, devletin ve milletin bekası için üstlendiği rolün devam etmesi, bilimsel bilgiye dayalı sürdürülebilir politikaların geliştirilmesine bağlıdır. Doğru politikaların üretilmesi mevcut sorunların, muhtemel risk ve tehditlerin belirlenerek çözüm yollarının araştırılmasına bağlıdır.

Bir toplum, içinde mevcudiyet gösteren fertlerin refah, huzur ve güvenliğinin sağlandığı yaşam koşullarına sahip olduğu ve de bireylerin gelişmelerine, kendilerini gerçekleştirmelerine imkân tanıdığı müddetçe güçlenir, varlığını sürdürebilir. Toplumları oluşturan İnsanlar biyolojik açıdan bakıldığında, kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cins olarak dünyaya gelirler. Her iki cins fiziksel farklılıklarıyla birlikte yaşam sahnesinde yine biyolojik temelli farklı rollere sahiptirler. Ancak toplumsal varlıklar olmaları sebebiyle insanların taşıdıkları roller fiziksel özellikleri ve farklılıklarıyla sınırlı kalmayıp; erkekler ve kadınlar zaman ile içlerinde yaşadıkları toplumların özellikleri doğrultusunda sosyal roller de üstlenirler.

Varoluşları vasıtasıyla eşit yaşam hakkına sahip olan kadınlar ve erkeklerin zaman içinde toplumsal eşitliklerinin sorgulanması tarih boyunca süregelmiştir. Zira yine tarihin çoğu evresinde inançların, geleneklerin, yargıların

etkisiyle toplumsal roller, haklar ve kazanımlarla ilgili olarak eşitlik dengesi değişmiş ve bunun sonucunda kadınların yaşadığı mağduriyet her zaman tartışma konusu olmuştur.

Kadınların toplum içindeki yeri, statüsü ve yaşadığı sorunlar; günümüze değin pek çok araştırmacı tarafından konu edilmiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda toplumsal cinsiyet algısı, kadınların çalışma hayatındaki varlığı, kadın istihdamı, eşitlik, ayrımcılık, şiddet, sosyal yaşam ile ilgili ve varoluşsal, hukuksal haklar ve yaşanılan sorunlar bu çalışmaların konuları olmuştur.

Ne yazık ki bu sorunlar arasından toplum vicdanını en çok yaralayan ve üzüntü kaynağı olan mesele kadına yönelik şiddettir. Günümüzde dünya ülkelerinin her birinde sorun haline gelen şiddet olayları, genel anlamda şiddet davranışını ele alınarak üzerinde durulması gereken bir mesele haline gelmesine neden olmuştur. Ancak özellikle kadına yönelik şiddetin dünya çapında ve maalesef ülkemizde de artış göstermesi, konuyu kadın açısından ele almayı da zorunluluk haline getirmiştir.

Bu bağlamda; akademik olarak üretilen bilimsel bilginin uygulamaya aktarılması; doğru, etkili ve sürdürülebilir politikaların geliştirilebilmesi amacıyla kadınlarımızın yaşamında karşılaştığı sorunların belirlenerek, mevcut ve olası sorunların çözümüne ilişkin sonuçlar elde edebilmek amacıyla; Milliyetçi Hareket Partisi tarafından, Saygıdeğer Genel Başkanımız Devlet Bahçeli Beyefendi'nin himayelerinde "Toplum, Kadın ve Şiddet" konulu sempozyum gerçekleştirilmiştir. Sempozyumda sunulan bildirilerin bir kısmını dergimizin bu sayısında siz okuyucularımızla paylaşıyoruz.

Özel sayımızdaki makaleler arasında yer alan, Mustafa Önder tarafından hazırlanmış olan, "Kadın Ve Çocuklar Konusunda Din Anlayışımızdan Kaynaklanan Problemler Var mıdır?" başlıklı makalede; İslam Dininin kadınlar ve çocuklara ilişkin meselelere yaklaşımı; Türklerin İslamiyet'i kabul sürecinde ve sonrası dönemlerde Kur'an-ı Kerim ve sünnet dikkate alınarak, tasavvuf kaynakların da faydalanmak suretiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Sefa Lök ve Neslihan Lök'ün hazırladığı "Bir Aile Sağlığı Merkezi'ne Kayıtlı 18-65 Yaş Arası Evli Kadınların Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Ruh Sağlığı İle İlişkisi" başlıklı makalede; bir aile merkezine kayıtlı 18-65 yaş arası kadınların fiziksel aktivite düzeylerinin belirlenmesi ve fiziksel aktivite ile ruh sağlığı ilişkisinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın bulguları ve sonuçları yorumlanmıştır.

Şaban Karasakal'ın "Kız Çocukları Ve Yetimlerle İletişimde Model Davranışlar" başlıklı makalesinde; modern zamanlarda savunmasız, istismar ve ezilmeye müsait durumda kalabilen kız çocukları ve yetimlerin yaşadığı zorluk-

ların ortadan kaldırılması amacıyla, konu İslami açıdan ele alınmış; ayetler Hz Peygamberin uygulamaları ekseninde model davranışlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bako Mehmet Bozaslan "Türk Devlet Ve Toplum Yapısında Kadın: Ziya Gökalp Üzerinden Bir Okuma" başlıklı makalesinde Ziya Gökalp'in Türk Kadını tasavvuru verilmeye çalışılarak, tarih boyunca sosyal yapı içinde kadının konumu yine Ziya Gökalp'in değerlendirmeleriyle ele alınarak incelenmiştir.

İbrahim Akkaş'ın "Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddet" başlıklı makalesinde, şiddetin nedenleri, kadına yönelik şiddet ve kadına yönelik şiddetin türleri üzerinde durularak; kadına yönelik şiddetin azaltılmasına dair çözüm önerileri sunulmuştur.

Nalan Kazaz tarafından hazırlanan "19. Yüzyıl Sonlarında Balkan Toplumuna Yaşatılan Bosna ve Kosova Savaşında Şiddet Gören Kadınların Anlattıklarının Psikolojik Değerlendirilmesi" başlıklı makalede, aile içi şiddetin yanı sıra, Bosna ve Kosova'da savaşlar sırasında yaşanmış savaş suçlarından mağdur olan kurbanların anlatımlarıyla şiddetin boyutları anlatılmıştır.

Neslihan Lök ve Sefa Lök tarafından hazırlanan "Kadına Yönelik Uygulanan Eş Şiddetinin Ruh Sağlığına Etkisinin Belirlenmesi" başlıklı makalede; kadına yönelik şiddetin ayrıntılı olarak ele alınması suretiyle gerçekleştirilmiş olan araştırmalarına ait bulgu, değerlendirme ve yorumlar paylaşılmıştır.

Ümran Gümüş ve Umut Tolga Gümüş tarafından hazırlanan "Üniversite Öğrencilerinin Genel Aile İçi Şiddete ve Kızlara Yönelik Aile İçi Şiddete Bakış Açıları: Nazilli İİBF Örneği" başlıklı makalelerinde; henüz aile kurmamış fakat aile kurmaya aday üniversite öğrencilerinin şiddet, aile içi şiddet ve özellikle aile içerisinde kızlara yönelik şiddete bakış açıları araştırılarak bulgular ve değerlendirmeleri paylaşılmıştır.

Zeynel Cin ve Gültekin Şimşek tarafından hazırlanmış olan "Kadın Çalışan Profili Ve Turizm Endüstrisi: Turizme Yönelik Bir Değerlendirme" başlıklı makalede; iş hayatındaki kadının yeri ve kadın çalışanların karşılaştıkları engeller, çalışan kadınlara yönelik işyeri şiddeti ve turizm sektöründeki durum incelenmiştir.

Rümeysa Ataseven'e ait olan "Öğrenilmiş Çaresizlik Üzerine Bir İnceleme: Kadın Ve Şiddet" başlıklı makalede; artan şiddet olayları çerçevesinde toplumlarda, failleri kadına yönelik şiddete iten durumlar incelenerek, sorun öğrenilmiş çaresizlik bağlamında değerlendirilmiş, çözüme yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Sümeyra Demirbaş'ın hazırladığı "Türk Destanlarında Kadın Arketipi" başlıklı makalede; tarihsel süreçte göçebe hayat ile yerleşik medeniyet ve İslami

kültürün hâkim olduğu iki ayrı dönemdeki Türk kadını imgesi Türk destanları içinde değerlendirilmiştir.

Selahattin Avşaroğlu ve Aizirek İmandos'a ait olan "Cengiz Aytmatov'un Toprak Ana Eserinde Kadın (Anne) Betimlemesi" başlıklı makale ile; Cengiz Aytmatov'un "Toprak Ana" eserinde işlenen yaşam olaylarıyla, betimlenen kadın işleyişi ve betimlenmesi değerlendirilmiştir.

Burcu Yapar'ın "İnternet Haberleri Üzerinden Kadına Şiddetin İncelenmesi" başlıklı makalesinde; internet haberlerinde kadına yönelik şiddetin boyutları ve kadına şiddet vakalarının okuyucuya nasıl aktarıldığı çeşitli açılardan incelenmeye çalışılmıştır.

Ganime Topal tarafından hazırlanan "Toplumun Cinsiyetlere Göre Meslek Algısı ve Üniversitelerde Geçmişten Günümüze Kadın Akademisyen Varlığı" başlıklı makalesi ise; toplumun cinsiyetlere göre meslek algısını bunun sebeplerini ve bu algıdan yola çıkarak geçmişten günümüze üniversitelerde kadın akademisyen varlığını ortaya koymak, mevcut durum ile ilgili sebeplere dikkat çekmek ve çözüm önerileri getirmek amaçlanmaktadır.

Mustafa Aktaş ve Mustafa Şahin'in birlikte hazırladıkları "Yetişkin Bireylerin Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Düzeylerinin Yordanmasında Affedicilik ve Çeşitli Değişkenlerin Katkısının İncelenmesi" başlıklı makalesinde; yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeylerinin yordanmasında affedicilik düzeylerinin katkısı ve yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeylerini cinsiyet, yaş, medeni durum, aile tipi ve algılanan ebeveyn tutumu gibi çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmiştir.

Rabia Aslıhan Türkmen'e ait olan "Aydın Türk Kadınlarının Türk Siyasi Düşüncesine, Devlet Yönetimine Ve Türk Toplumuna Etkileri Ve Katkıları: Selma Rıza Feraceli Üzerinden Bir Değerlendirme" başlıklı makalede; Aydın Türk Kadınlarının Türk siyasi ve toplumsal düşüncesine sonrasında da devlet yönetimine etkileri ve katkıları, Osmanlı Dönemi'nde yaşamış bir aydın Türk Kadını olan Selma Rıza Feraceli üzerinden sunulacaktır.

Ayten Çalış tarafından sunulmuş olan "Kadim Türk Kültüründeki Güçlü Kadın Tipolojisi ve Günümüzde Medyanın Topluma Empoze Ettiği Zayıf Kadın İmajının Şiddet Üzerindeki Etkisi" başlıklı çalışmada; Tomris Hatun, Kara Fatma, Nene Hatun, Sabiha Gökçen gibi örneklerde görülen ve adını bilmediğimiz birçok kadın üzerinden yürüyen, kadim Türk kültüründeki güçlü kadın tipolojisi ile, günümüzde medyanın topluma empoze ettiği zayıf kadın imajı arasındaki ciddi fark ortaya konulmuş ve yaşanan bu önemli değişimin kadına yönelik şiddete nasıl bir zemin hazırladığı irdelenmiştir.

Berrin Sarıtunç ve Serap Babalar tarafından sunulan "Tarihsel Süreçte Kadına Şiddete Genel Bakış" başlıklı makalede; kadına yönelik şiddetin tanımı ve

türleri hakkında bilgi verilecek, kadına yönelik şiddet eylemlerinin tarihsel süreci, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Betül Karagöz Yerdelen ve Işın Kırışkan'ın birlikte hazırladıkları "Türkiye'de Kadın Emeğinin Geçmişten Günümüze Seyri ve Gelecek 10 Yılın Tahmini" başlıklı çalışmada, oldukça ehemmiyet arz eden kadın emeğinin, geçmişten günümüze ülkemizdeki durumu basit istatistiksel tekniklerle genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yapılan ekonometrik "ex-post" tahminler baz alınarak, önümüzdeki 10 yıllık süreçte emeğin ülkemizdeki yerinin ne olacağı, emek göstergeleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bilgehan Gültekin ile Tuğba Gültekin tarafından hazırlanmış olan "Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Bir Siyasal Liderlik Modeli: Devlet Bahçeli" başlıklı makalede; Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli Bey'in, kadına dönük şiddetle mücadelede ve diğer önemli sosyal sorumluluk kampanyalarında, bir iletişim lideri olarak kabul edilmesinde en önemli faktör, bir sağduyu lideri olarak değerlendirilmiş, toplumsal sağduyu lideri olarak inandırıcılığı özgün bir model eşliğinde anlatılmıştır.

Kamile Marakoğlu, Tuğba Batmaz ve Hacer Alan Dikmen'in hazırladığı "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Öncesi Eğitime ve Evliliğe Dair Farkındalık, Bilgi ve Tutumlarının Değerlendirilmesi" başlıklı araştırması; üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime dair farkındalık düzeylerini ve eğitime isteklilik durumlarını belirlemenin yanı sıra, evliliğe ilişkin görüşlerini geniş bir ölçekte incelemeyi ve konuya dair güncel veriler elde etmeyi amaçlamış, elde edilen bulgular üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Nurten Sargın'a ait olan "Şiddete Maruz Kalan Kadınlarda Travmanın Etkileri" başlıklı çalışmada; kadına yönelik şiddete bağlı travmatik etkilerin neler olduğu ve neler yapılması gerektiğine ilişkin bilgiler ortaya konmaya çalışılmıştır. Kadına yönelik şiddette bedensel, duygusal, sosyal travmaların yaşandığı ve bunların kadınlarda ciddi kalıcı hasarlara yol açtığına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Selahattin Avşaroğlu ve Kadiyan Boobekova tarafından hazırlanmış olan "Kadınların Omuzlarında Büyüyen Ülke: Kırgızistan" başlıklı makalede; 1991 yılında Sovyetler dağıldıktan sonra Kırgızistan'da yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik köklü değişimler sırasında; toplumda kadınların aileyi kalkındırmaya yönelik çalışmaları ve ailenin maruz kaldığı durumlar, aile içi şiddet, bunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri, çocukların davranışlarında gözlenen sorunlar ele alınmıştır.

Tuncay Dilci'nin "Dijital Kültür Bileşeninde Şiddetin Kadınlaşması Ve Duygusal Cehaletin Bedeli" başlıklı makalesinde; gelişen teknoloji ve yaygınlaşan

bilgisayar ve de internet kullanımıyla, kadın erkek fark etmeksizin bireyler ve ailelerin nasıl etkilendiği ayrıca kadının sanal ortamda maruz kaldığı şiddet hakkında bilgi sunulmuştur.

Tuncay Yiğit ve Çilem Çolak tarafından sunulan "Kadınlara Yönelik Siber Zorbalık Davranışları Üzerine Değerlendirme" başlıklı çalışmada, siber zorbalığın kavramsal çerçevesi kadınlara yönelik siber zorbalık davranışları ve siber zorbalığa karşı alınacak önlemlerle ilgili öneriler sunulmuştur.

Zeynep Türk'e ait olan "Kadın İstihdamı ve Yükseköğretimde Kadın" başlıklı çalışmada, yükseköğretimde kadın akademisyenlerin oranları, yönetim kadrolarındaki kadın akademisyenler ve kadınların üniversitelerdeki kararlara katılma düzeyleri tespit edilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Gönül Erdal Dağıstanlı'nın "Saldırganlık ve Şiddetin Psikososyal Yapıları" başlıklı makalesinde; saldırganlığın biyolojik ve psikolojik boyutuyla birlikte, saldırganlığın psikoanalitik teorisindeki yeni görüşler ele alınmış; saldırganlığın sosyal boyutu, kadına yönelik şiddet psikoanalitik açıdan incelenmiştir.

Selahattin Avşaroğlu ve Aslı Kaya tarafından hazırlanan "Siyasette Kadınların Politik Becerileri İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bursa Örneği" başlıklı araştırmada; siyasette kadınların politik becerileri ile benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlenerek ve aralarındaki ilişki ortaya koyulmuş, araştırmanın amacı doğrultusunda siyasette kadınların aktif görev alarak politik becerilerinin yeterliliği ve benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir.

Mustafa Gündüz'ün "Kadınların Medyada Temsili: Suriyeli Sığınmacılar Örneği" başlıklı çalışmasında; Suriyeli sığınmacıların ve özellikle Suriyeli kadın sığınmacıların Türk medyasında nasıl temsil edildiğine odaklanılmış, Türk basındaki kadınlarla ilgili makaleler incelenmiş ve Suriyeli mülteci kadın temsilleri üzerinde durulmuştur.

Ferhan Gündüz'e ait olan "Sembolik Şiddet ve Sığınma Evlerindeki Kadınlar" başlıklı araştırmada; baskı ve güç uygulayarak kadını sindirmek ve de tahakküm altına almak amacıyla gerçekleştirilen kadına yönelik şiddetin başlangıç noktası veya ilk adımları olarak kabul edilebilecek olan; kadınlara karşı kullanılan ayrıştırıcı, ötekileştirici, aşağılayıcı- ayırımcı dil, kadınları disipline etmeye yönelik hükmedici, baskıcı söylemler ve kadına yönelik küçük düşürücü takılan adların varlığı yine kadınların anlatılarından hareketle tespit edilmiştir.

Cengiz Şahin tarafından hazırlanmış olan "Bir Ruh Sağlığı Sorunu Olarak Kadına Yönelik Şiddet" başlıklı makalede ise, kadına yönelik şiddet türlerinin yanı sıra; kadınlara yönelik uygulanan şiddet türleri arasına alınarak tartışılan cinsiyet seçimi, ihmal/istismar, genital mutilasyon, bekâret denetimi,

töre ve namus cinayetleri, erken evlilik ve erken gebelikler ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Müslüme Melis Çeliktaş'a ait olan "Türk Kadının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar" başlıklı makalesinde; Türk toplumunda kadınların "Analık" ve "Kahramanlık" vasfı ile anılarak, onu ilahi bir varlık konumuna taşıyan ve bunların yanı sıra eşit haklara sahip olan kadın devlet yönetiminde yetki ve hatta hükümdarlık yetkisi verilmesi Raziye Begüm Sultan örneği ile anlatılmıştır.

Halis Adnan Arslantaş tarafından sunulan "Felsefi Bir Yaklaşım Örneklemi Olarak Arthur Schopenhauer'ın Kadını: Kadına Yönelik Şiddetin Temel Elli bir Cümlesi" başlıklı makalesinde; Schopenhauer'ın "Kadın" konusunu onun Aşkın Metafiziği adlı kitabında geçtiği şekliyle ele alarak ülkemizde gerek resmi gerekse de vicdani anlamda onay görmeyen ama diğer taraftan da varlığı bilinen ve çok yaygın olmamakla birlikte kabul gören kadın algısıyla benzerliklerini araştıran çalışması yer almaktadır.

H. Ömer Özden'in "Türk Tarihinde Kadın Kahramanlar" başlıklı makalesinde; İslamiyet'in kabulünün öncesi ve sonrasında, Türk örfüne göre kadının yeri ve önemi üzerinde durulmuş, tarihte iz bırakan Türk kadınlarından örneklerle kadının toplum içindeki statüsü ve saygınlığı işlenmiştir.

Alperen AVCI tarafından hazırlanan "Millî Mücadele Döneminin Yeri Doldurulamayacak Kadın Eğitimcileri" başlıklı makalede; istek ve inançlarıyla Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasını sağlayan girişkenlikleri ve mücadeleleri ile en fazla dikkati çeken Türk Kadın Eğitimcilerimizden bazılarını ele alınmıştır.

Betül Buzbay'ın "Geçmişten Günümüze Avrupa'da ve Türkiye'de Kadının Hukuki Durumunun Karşılaştırmalı Analizi" başlıklı makalesinde; Avrupa'daki bazı devletlerle Avrupa Birliği'nin hukuk sistemlerinin ve Türk hukuk sisteminin, tarihsel süreç ve günümüz düzenlemeler çerçevesinde analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Recai Kuş ve Ahmet Naci Çoklar tarafından sunulan "Adana'da Sığınmacı Durumundaki Türkmen Aileler: Sorunları, İstekleri Ve Beklentileri" başlıklı makalede; savaş nedeniyle Türkiye'ye göçmek zorunda kalan, sığınmacı durumundaki Suriye ve Irak'tan gelen ve Adana'da yaşayan Türkmen ailelerin yaşadığı zorluklar, sorunlar, istekler ile beklentileri ele alınmıştır.

Filiz Kılıç "Kadına Şiddet: Nevşehir İli Özelinden Hareketle Orta Anadolu'da Kuma Gerçeği" başlıklı makalesinde; Türkiye'nin bazı bölgelerinde çok eşlilik sorunu olarak karşımıza çıkan kuma gerçeğini tarihsel olarak ele alarak; sorunu sebepleri ve sonuçlarıyla birlikte sunmuştur.

Zuhal Karakoç Dora'nın "Göç, Kadın ve Şiddet" başlıklı makalesinde; göç sonucu ortaya çıkan tabloda göç öncesi, esnası ve sonrasında kadınların yaşadığı sorunların çözümü ve bu sorunlar arasında yer alan şiddetin önlenmesinin önemi üzerinde durmuştur.

Genel anlamda şiddet olgusu ve kadına yönelik şiddet meselesi birçok açıdan incelenerek ele alınabilecek çok sebepli bir sorundur. Böylesine derin ve geniş eksenli bir konuda yapılacak çalışmaların bir defada toparlanarak ilgili okurlara sunulması doğal olarak mümkün olamayacaktır. Günümüzde yaşanan şiddet olaylarının çeşitliliği ve yoğunluğunun dikkate alınması, bu mesele üzerinde daha fazla durulması zaruret haline gelmiştir.

Deniz DEPBOYLU

Sayı Editörü

KADIN ve ÇOCUKLAR KONUSUNDA DİN ANLAYIŞIMIZDAN KAYNAKLANAN PROBLEMLER VAR MIDIR?

Doç. Dr. Mustafa ÖNDER
Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğt. Bl. Öğr. Üyesi

Özet

Türkler Müslüman olduktan sonra, en önemli problem benimsedikleri dinin temel kaynaklarını (Kur'an ve Hadis) okuyup anlayamamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Kur'anı ve Hadisleri okuyup, yorumlayan, eserler yazan âlimlerle halkı yüz yüze getirmiş, bir nevi orijinal kaynak ile aralarına çoğunlukla erkeklerden oluşan kişileri ve bunların yorumlarını koymuştur. Dine ve dini değerlere saygılı ve saf bir şekilde bağlanan Türk milleti bir süre sonra orijinal kaynakla kendi arasına giren bu şahısları, eserlerini, yorumlarını kutsallaştırarak asıl kaynak yerine koymuştur. Kadınlara, çocuklara karşı dışlayıcı ve ayırımcı davranışlar da bu süreçte ortaya çıkmıştır. Orta Asya'da başlayan ve Türk-İslam Rönesans'ı diyebileceğimiz düşünce akımı bu problemleri çözebilecek öğretilere sahiptir (Buhari, Maturidi, Farabi, İbn-i Sina vb.). Bu düşünce ekolü Türk insanını temel kaynaklarla buluşturma imkânını sunmuştur. Türk Rönesansı diyebileceğimiz akım bu buluşmanın neticesinde gerçekleşmiştir. Biz çalışmamızda bunu örneklerle ortaya koymayı amaçladık.

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden olan tarama modeli ve doküman incelemesi kullanılmıştır. Bilindiği gibi tarama modeli, mevcut kaynaklardan yararlanarak geçmişte ve günümüzdeki durumu olduğu gibi tespit etmek ve ortaya koymak için kullanılan bir yöntemdir. Batıya ve güneye doğru yayılan Türk hâkimiyeti maalesef İran ve Arap kültürünün etkisi, mezhep taassubu ve bahsedilen Türk-İslam âlimlerinin kasıtlı olarak geri planda bırakılması ile yine temel dini kaynaklarla doğrudan irtibat kurma şansını kaybetmiştir. Son dönemlerde farklı İslam ülkelerinde yazılan ve büyük bir iştahla Türkçeye

tercüme edilen dini kılıflı eserler din anlayışını siyasileştirmiş, çözüm yerine problemlerin çoğalmasına katkı sunmuştur. Hala tartıştığımız ve dini bir kisveye büründürerek kutsallaştırdığımız önemli problemlerin (Kadın vb.) çözümü Türk Milleti'nin fertlerini dinin orijinal kaynakları ve Müslüman-Türk bilginlerinin eserleri, yorumları ile buluşturmaktan geçmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında olduğu gibi, bir devlet politikası olarak İslam Dini'nin Türk yorumunu, bunu ortaya koyan düşünürlerimizi, eserlerini okul müfredatlarına koymalı ve geleceğin teminatı olan gençlerimize öğretmeliyiz. Kadın ve çocuklar konusunda yaşadığımız birçok problem bu şekilde çözüme kavuşabilir. Kur'an, Sünnet ve Türk örfünde kadın ve çocuğun yeri ile bugünkü toplumsal statüleri arasında ne kadar uçurum olduğunu böylelikle anlayabilir, dini asıl kaynağından öğrenebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Türk Müslümanlığı, Din Anlayışı, Kadın, Çocuk.

Abstract

After the Turks become Muslims, the most important problem is that they cannot read and understand the basic sources of their religion (Qur'an and Hadith). This situation brought the people face to face with the scholars who read the Qur'an and the Hadith, who wrote works, and put between them the original source and the people who were mostly men and their interpretations. The Turkish nation, which is respectful and pure of religion and religious values, has put these individuals, their works, their interpretations into their place by sanctifying the original source after a while. Exclusionary and discriminatory behaviour towards women and children also emerged during this process. The thought stream that started in Central Asia and what we might call the Turkish-Islamic Renaissance has teachings that can solve these problems. Bukhari, Maturidi, Farabi, Ibn-i Sina etc.). This school of thought offered the opportunity to bring the Turkish people together with the basic sources. The current, which we can call the Turkish Renaissance, was realized as a result of this meeting. In our study, we aimed to demonstrate this with examples.

In our study, the screening model and document analysis, which are qualitative research methods, were used. As it is known, the screening model is a method used to detect and reveal the situation in the past and present by using existing sources. Unfortunately, the influence of Iranian and Arab culture, sectarian taassubu and the aforementioned Turkish-Islamic scholars were deliberately left behind, thus losing the chance to establish direct contact with the main religious sources. Recently, works written

in different Islamic countries and translated into Turkish with a great appetite have politicized the understanding of religion and contributed to the proliferation of problems instead of solutions. The important problems we still discuss and sanctify by disguising religion (women, etc.) the solution is to bring the members of the Turkish nation together with the original sources of religion and the works and interpretations of Muslim-Turkish scholars.

As in the founding years of the Republic, as a state policy, we must put the Turkish interpretation of the religion of Islam, the thinkers who put it, their works in school curricula and teach our young people who are the guarantee of the future. This is how many problems we have with women and children can be solved. In this way, we can understand the gap between the place of women and children and their present social status in the Qur'an, Sunnah and Turkish tradition, and learn the religion from its original source.

***Keywords**: Turkish Islam, Religious Understanding, Women, Children.*

Giriş:

Türklerde ve İslam Dini'nin temel kaynaklarında kadın ve çocuklara, özellikle kız çocuklarına üstün bir değer verilmiş, erkeklerle aynı mükellefiyet ve toplumsal statüye sahip olmuşlardır. Zamanla bu statüleri kaybolmuş, günümüzde ciddi bir problem olarak kadın ve çocuklara karşı şiddet, taciz maalesef gündemdeki yerini korumaktadır. Tarihi seyir içinde konuyu ele almak gerekmektedir. İslam'ın Türkler arasında yayılmasında Arap kolonizasyonları kadar Soğd'lu tüccarların ve İran tasavvuf mekteplerine mensup sûfilerin etkili olduğu söylenebilir. Horasan Melametîliği denilen ekole mensup Fars ve Türk sûfiler mistik yorumla birlikte Türkler arasında İslam'ı yaymışlardır (Ocak, 2010: 179,180). Önce İdil Bulgar Hanlığı İslam'ı kabul etmiş, hükümdar İlteber dönemin halifesi Muktedir Billah'tan tebliğ için âlimler, cami inşası için ustalar istemiş ve 922 yılında topluca ihtida etmekle kalmamış, başka boyların da Müslüman olmalarında rol oynamıştır. Sonra Karahanlılar ve arkasından Gazneliler Müslüman-Türk devletleri olarak tarihteki yerlerini almışlardır (Gömeç, 2014: 326; Önder, 2014: 31).

Türklerin Müslüman olma sürecinde ve sonraki dönemlerde çeşitli kültürel, coğrafi ve sosyal durumlar yeni seçilen dinin yorumunu ve uygulamalarını etkilemiş, genelde tasavvufi boyut öne çıkarılmıştır.

Yesevîlik, Vefaîlik, Kalenderîlik ve Haydarîlik gibi akımlar özellikle Anadolu'ya göçen Türk oymakları üzerinde etkili olmuştur. Burada Safeviyye tarikatından bahsetmenin konunun anlaşılması açısından önemli olduğu kanaatindeyim. Adını kurucusu olan Safiyyüddin Erdebilî'den alan tarikat başlangıçta tamamen Sünni bir karakter arz etmesine rağmen, sonraki dönemde postnişin olan ve Erdebilî'nin torunu Hoca Ali'den itibaren Şii temayüller içine girmiştir. Bu değişiklikte Ehl-i Beyt sevgisinin ve bu sevgiyi iyi işleyen Şii âlimlerin etkisi olduğu söylenebilir (Üzüm, 2007: 36-38). Türkler dilden dile anlatılan Kerbelâ olayının içerisinde kendilerini bulmuşlar, Müslüman olmalarında; mazlumun yanında yer alma geleneği ve Kerbelâ'daki haksızlık önemli bir rol oynamıştır (Yılmaz, 2010: 254; Önder, 2017).

Orta Asya'da İslam'ın benimsenmesinde Mürcie ve onun devamı sayılabilecek Maturidîlik akımının büyük katkısını görmekteyiz. Özellikle amelin imandan bir cüz sayılmaması geniş kitlelerin itikatta Maturidîliği seçmesine ve Buhara, Semerkand, Nesef, Tirmiz gibi şehirlerde büyük âlimlerin yetişmesine neden oldu. Maturidîlik akımı Gazneli, Karahanlı ve Selçuklu devlet idarelerince de desteklendi. Bilhassa Selçuklular döneminde pek çok âlim Anadolu'ya gelerek irşad faaliyetinde bulundu ve adeta Hanefî-Maturidî inancı Türklerin resmi inancı haline geldi. Bu akım Alevilik ve Bektaşiliği etkilemiş, iman, amel gibi konularda ciddi bir benzerlik ortaya çıkmıştır (Kutlu, 2006: 35-37). Kutlu'nun ifadesi ile, Türklerde dindarlığın pratik boyutu Hanefîlik, inanç boyutu Maturûdîlik, tasavvufi boyutu Yesevîlik olarak şekillenmiştir (Kutlu, 2011: 95, 131, 165; Önder, 2017).

Orta Asya'da Türkler peyderpey İslamı seçerken Haşimi soyundan gelen ve Ehl-i Beyt mensubu olarak bilinen Zeyd b. Ali ve arkadaşları Zeydiyye diye isimlendirilen anlayışlarını yaymaya çalışıyorlardı. Daha sonraki dönemlerde Zeyd b. Ali'nin soyundan gelenlere "Alevi" dendi. Bölgenin İslamlaşmasında önemli bir rol oynayan Zeydiler Taberistan'da yaklaşık bir asır yaşayan bir devlet kurdular (Kutlu, 2011: 65, 66). Müslüman olmadan önceki Türk topluluklarının sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarındaki farklılık İslam'ı anlayış ve yaşayışlarına da yansımıştır. Yerleşik hayat yaşayan, okuma yazma bilen, belli bir kültür seviyesine sahip olan şehirli Türkler yeni dini temel kaynaklarından öğrenme, ibadetleri (Namaz, oruç, abdest gibi) düzenli şekilde yerine getirebilme imkânına sahiplerdi ve Ehl-i Sünnet'in "kitabi" öğretilerini benimsemişlerdi. Bu imkânlarla tanışmamış ve düzenli bir günlük hayatı olmayan "ümmi" diyebileceğimiz göçebe Türkler ise eski inançlarının da tesiriyle Sûfilikle ve bir dinden çok karmaşık bir inanç ve uygulamalar sistemi olan (Kutlu, 2011: 30) Şamanlıkla karışık sade bir

İslam anlayışını benimsemişlerdi (Fığlalı, 1986: 238; Üzüm, 2007: 19; Sarıkaya, 2012: 16). Diğer bir ifade ile Türkler İslam kültür çevresine giriş sürecinde Sünni anlayışı benimsemişken, esas itibarıyla Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt sevgisini ön planda tutan sûfilik akımının etkisi altında kalmışlardır (Fığlalı, 1986: 237). Ahmed Yesevî öğretilerinin Türkler arasında geniş kabul görmesinin sebeplerinden birisi bu olsa gerektir. Ahmed Yesevî bir Hanefi fakih olarak ve bir Sûfi Mürşid olarak büyük kitlelerce kabul görmüştür. Kitabi İslam ile halk islamını şahsında buluşturmuş birisidir (Önder, 2017).

Bu İslam anlayışı göçlerle birlikte Anadolu'ya giderken yol üzerindeki birçok kültür ve inançla da etkileşerek ama temelindeki mistik yapıyı da koruyarak geldi (Yılmaz, 2010: 14, 15). İşte Aleviliğin ve Bektaşiliğin temelini oluşturan bu yapılanma yani heterodoks Müslümanlık o dönemlerde henüz Hz. Ali, Kerbelâ ve on iki İmam kültleri ile tanışmamışlardı. Bunun yanında Ahmed Yesevî ve öğrencileri kadınlı-erkekli ayinler yapıyorlardı. Ayin-i Cem denilen bu ibadetler Şamanlarca yapılan birbirinden farklı törenlerin İslamileşmiş şekliydi. Aslında Türkler arasında yaygın olan inanç Gök Tanrı inancıydı (Gumilov, 1999: 118; Günay-Güngör, 2007: 143; Tanyu, 1980). Şamanlık bir alt kültür olarak dışarıdan intikal etmiş unsurdu ve Türklerin asli dini formu değildi (Kutlu, 2011: 30,31). Yusuf Ziya Yörükân'a göre, şamanlar tarafından yapılan bütün ayin ve merasimler Türkçe'dir ve bu gelenek Alevilikte aynen muhafaza edilerek günümüze kadar gelmiştir. Halen törenlerde önemli bir yeri olan gülbank ve nefesler Türkçe olarak okunur ve herkes rahatlıkla anlayabilir. Hatta bu kültür Arnavutlara geçerken bile Türkçe dua ve erkân ile birlikte geçmiştir (Yörükan, 1998: 13). Bölge fethedilmeden önce ve fethedildikten sonra, bektaşî ekolüne mensup tekkeler ve bu tekkelerin şeyhleri (Sarı Saltık, Seyyid Ali Sultan vb.), Arnavutların gönüllü yeniçeri olmaları, yeniçerilerin Bektaşi olmaları bunda önemli bir rol oynamıştır (İzeti, 2010: 402; Önder, 2017).

Türklerin Müslüman olması ile birlikte önemli iki problem karşımıza çıkmaktadır. Yeni dinin (İslam) asıl kaynağı olan Kur'an ve Sahih Sünnet'in anlaşılması meselesi. Bunun için iki temel kaynağın dilinin Arapça olması, bu dilin öğrenilmesinin uzun zaman alması ciddi problem olmuştur. Her ferdin Arapça öğrenmesi ve bunu temel kaynakları anlayacak seviyeye getirmesi elbette mümkün değildir. Bu durumda geriye bir tek çözüm yolu kalmaktadır. Dinin temel kaynaklarını anlayan, yorumlayan, şerh eden âlimlerin eserlerinin tercümelerini okumak, dini onların anladığı şekilde anlamak ve yaşamak. İslam'ın merkezi pozisyonunda olan Mekke-Medine ve çevresinde yaşayan ve

daha ziyade nakil ve sözlü kültür yoluyla Kur'an ve Sünnet yorumları yeni Müslüman olan bölgelere de ulaşmış, yöre halkı İslam olarak bu âlimleri ve eserlerini tanımışlardır. Diğer problem ise Arapların sadece eserleri değil, kültürleri ve yaşayışları da din olarak kabul edilmiştir.

Acaba bu kişiler dini kaynakları doğru anlamışlar mıdır? Yaptıkları yorumlar ve şerhler bölgesel, toplumsal, psikolojik şartlar çerçevesinde her topluma ve bölgeye uygun mudur? Hemen tamamı erkek olan fıkıh âlimlerinin verdiği fetvalar kadınları ve çocukları dışlayıcı ve erkek egemen anlayışı mı yansıtmaktadır? Bugün kadınlara ve çocuklara karşı tutumumuza dini bir kılıf olarak mı kullanıyoruz? Bu davranışlar Kur'an'a ve Peygamberimizin uygulamalarına ne kadar uygundur? Bu sorulara olumlu yanıt vermemiz mümkün görünmüyor. Bir defa erkeklerin işine geliyor. Biz hala üç talakla boşamayı sadece erkeklerin hakkı olarak anlatıyor ve öğretiyoruz. Mut'a nikâhını keyfimize göre meşrulaştırmaya çalışıyoruz. Miras ve şahitlik konularında kadınlar daima ikinci planda ve iki kadın bir erkek ediyor. Cariyelik konusunda doğru bilgimiz yok. Cariyeleri "mal" olarak lanse eden anlı-şanlı çağdaş âlimlerimiz! var. Önemli bir dini kaynak olan Diyanet İslam Ansiklopedisinde "Cariye" maddesi niçin yoktur? İthal fıkıh kitaplarında kız çocuklarının 9 yaşında evlendirilebileceği anlatılmaktadır. Böyle bir alt yapının oluşturulduğu toplumda elbette kadına ve kız çocuklarına karşı şiddet, taciz, tecavüz olayları çoğalacaktır.

Kur'an'ın indiği toplumda insanlar kadın-erkek, hür-köle, zengin fakir diye sınıflardınlıyor1ardı ve sahip oldukları haklar bu sınıflara göre değişiyordu. Kur'an'ın gerçekleştirmek istediği amaç ise, insanlar arasındaki eşitsizlikleri kaldırmaktı. Kur'an'ın bildirdiğine göre, yaratıcının katında bu sınıflamalardan hiç birinin geçerliliği yoktur. Yaratıcının katındaki üstünlük, sadece inanmışlığa ve iyilikler yapmış olmaya bağlıdır Kur'an'da insan soyunun büyük bir aile, bu büyük ailenin fertlerinin, aynı nefisten yaratılan insan çifti olduğu bildirilmiştir (Bilgin, 1997:30,31) .

Vahiy değişmez ve kesindir, ama yorumu çok farklı ve çeşitli olabilir. Bizim ihtilafa düştüğümüz konu yorumların farklı olmasıdır. Kültürel, sosyal, tarihi ve hatta coğrafi şartlar vahiy yorumlarını etkilemiş ve farklı dini anlayışlar ortaya çıkartmıştır (Bardakoğlu, 2017, s. 20; Bozkuş, 2011, s. 149-156). Bir nevi düşünce zenginliği diyebileceğimiz bu durumu kabullenmek mecburiyetindeyiz. Böyle hassas bir konuyu incelerken sadece teolojik açıdan olaylara bakmak yeterli midir, başka açılardan da bakmalı mıyız sorusunu kendimize sormalıyız. İşin tarihi, sosyolojik, psikolojik, antropolojik boyutlarını dikkate almadan va-

racağımız sonuçlar sağlıklı olmaz. Din objektif değerler bütünü iken, şahıslar ve topluluklar tarafından öğrenilip, uygulanması safhasında sübjektif hale gelir (Sarıkaya, 2012: 21).

Tarihi yeniden yazmak mümkün olmadığı gibi, tartışılan konuları bilmeden problemi çözmekte mümkün değildir. Kur'an ve Sünnet'te yer alan dini bilginin anlaşılmasında hayatın akışı, bölgesel şartlar, bakış açılarına göre farklı yorumların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Biz buna tarihsel tecrübe ya da Müslümanlık diyoruz. Müslümanlık Kur'an ve sahih sünnetin getirdiklerinin farklı zaman diliminde ve bölgelerde mensupları tarafından hayata aktarılma ve yaşanma biçimini ifade eder. İslam ile Müslümanlığı aynileştirmek ne derece yanlışsa, tarihi tecrübeyi de İslam dışı görmek o kadar yanlıştır. Tarihi olayların bazılarını ön plana çıkararak onları İslam gibi sunmak ta doğru değildir. Yapılacak ilk işin esas ile yorumu birbirinden ayırmak ve bu ayrımı dikkate alarak tarihi gerçekleri iyi bilmek, onlarla yüzleşmek olduğunu kabul etmeliyiz.

Günümüzde çokça gündeme gelen dini çoğulculuğun dış boyutu küresel barışın korunmasına, iç boyutu ise ülke ve bölgesel barışa büyük katkı sağlar. Etnik ve mezhep farklılıklarımızı gölgede bırakacak ortak paydalarımızı güçlendirmek, bunların kültürümüzü zenginleştirici olumlu unsurlar olduğu bilincini öne çıkarmak gerekir. Dinin yorumlanmasından doğan farklılıkları tehlikeli ve riskli olarak değil, potansiyel bir güç olarak görmeliyiz. Aksi halde monolitik bir düzenin hâkim olduğu bir toplum ve farklılıklardan beslenmeyen bir kültür oluşur. Böyle bir kültür ise durağanlık, tembellik, korku, baskı ve statükoculuk doğurmaya mahkûmdur. Alevilik ve Bektaşilik bu anlamda siyasi ve teolojik anlamda bir ayrışma unsuru değil, bir zenginlik ve ana unsur olarak görülmelidir. Zira onlar da bu toprakların asli unsurları, Orta Asya'dan getirilen Türk Örfünü en fazla içinde barındıran kültürel yapıdır.

Kur' an kendisi niçin Arapça bir kitap olduğunu açıklamıştır. Kur' an Arapça' dır, çünkü Arapça onu tebliğ edecek olan Peygamber'in dilidir (İbrahim Süresi, 4. ayet). Kur' an Arapça' dır, çünkü Arapça, Peygamber'in hitap edeceği halkın dilidir (Fussilet Suresi 44. ayet). Demek ki Kur'an'ın anlaşılması esastır. Demek ki müminler Allah'ın kendilerine neler söylemiş olduğunu anlamak, ondaki bilgilerden ve öğütlerden yararlanmak için, onu yabancı dilde değil, konuştukları dilde, anlayarak okuyacaklardır. Böyle bir okuyuş temin edilmedikçe, Kur' an belli bir zümrenin, bir azınlığın aracılığı ile kısmen anlaşılmakla yetinildikçe, ondaki İlahi amaca yönelik etkinliğin meydana getirebileceği geliş-

melerden büyük ölçüde mahrum kalınacaktır (Bilgin, 1994:52).

İslam dini diğer dinlerde olduğu gibi, medeniyetini doğduğu topraklarda değil sonradan ulaştığı topraklarda kurmuştur. Endülüs, Bağdat, Şam, Semerkant ve İstanbul bu medeniyetin en önemli merkezleri olmuştur. İslam düşüncesi adına üretilen temel eserlerin önemli bir kısmı genelde Maverâünnehir, özelde ise Semerkant kaynaklıdır. Bu bölge İslam düşüncesinin en şöhretli kelamcılarını, usûlcülerini, fakîhlerini, muhaddislerini, müfessirlerini ve filozoflarını yetiştirmiştir (Düzgün, 2014:11). Sürekli tartışmaların hüküm sürdüğü Bağdat'ın aksine, sağlanan güven ve hoşgörü ortamı nedeniyle birçok düşünür de Semerkant'a gelmiştir. Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra oluşturmak istediği kültür başkenti projesine önemli bilim adamı transferleri (Ali Kuşçu gibi) yine bu bölgeden yapılmıştır (Düzgün, 2014:13, Sarıçam-Erşahin, 2014:19).

On ikinci yüzyıl Rönesans'ı diye adlandırılan İslam Dünyasındaki her türlü bilimsel faaliyet, tercümeler yoluyla modern Batı medeniyetinin temellerinden biri olmuştur (Ülken, 2017:320,321; Sarıçam-Erşahin, 2014:42). İbn-i Sina bu uygarlığın hem kurucularından biridir, hem de Batı'ya aktarılmasında başrol konumundadır. Gerçekleştirilen bu atılımın büyük ölçüde Doğu İslam Dünyası ve Orta Asya'da gerçekleşmesi Türk milletinin İslam Medeniyetine yaptığı hizmetlerin bir göstergesidir. Avrupa bu anlamda İbn-i Sina'dan faydalanmış, esinlenmiş, geliştirmiş ve buna istinaden yeni atılımlar yapabilmiştir (Sayılı, 1984:20-23). Böylesine etkili ve önemli bir medeniyetin mimarı olan Doğu kültürü, bir süre sonra kendi içindeki kısır siyasî ve dinî çekişmeler yüzünden maalesef en önemli düşünürleri ve ortaya koydukları eserleri bu tartışmalara kurban vermiştir (Önder, 2019).

İslam ve Türk tarihinde siyasî, itikadî, tasavvufî mülahazalarla mezhepçilik veya mezhep taassubu devlet adamlarını, ulemâyı ve halkı ciddi anlamda etkilemiştir. İtikadî, amelî, tasavvufî ve felsefî olarak sınıflandırabileceğimiz mezheplerin hicri üçüncü asırdan sonra belirginleştiğini söyleyebiliriz. Ameli imandan bir cüz kabul eden Haricilerle başlayan ve amel ile imanı birbirinden ayıran Mürcie arasındaki mücadele bazen inatlaşmaya ve hatta diğerlerini tekfire kadar varmıştır. Haricilerle başlayan daha sonra Şia ve Batınî'lerle zirveye çıkan mezhep terörü Türkleri ve Müslümanları sürekli bir savunmaya ve tedbire mecbur bırakmış, medreselerdeki öğretimin temel felsefesi bu akımlara karşı bir temele oturmuştur. Aynı problemler fikirsel boyutta Mutezile ile de yaşanmış, mücadele anlayışı devlet politikası haline dönüşmüştür. Büyük devlet adamlarının Hasan Sabbah'ın fedaileri ta-

rafından öldürülmesi (Melikşah, Nizamü-l Mülk vb) bu tutumun daha da keskinleşmesine vesile olmuştur. Karahanlı, Gazneli, Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde sapık akımlar olarak kabul edilen Şii-Batınî anlayışa karşı bir program uygulanmıştır (Akyüz, 2013:22). Yüzyıllarca devam eden bu mezhepsel bakış adeta gelenekselleşmiş, bir süre sonra ehl-i sünnet içinde de çok ciddi tartışmalara, ayrışmalara, hatta tekfir etmeye kadar varmıştır (Uludağ, 1979:25,26).

Devlet yönetiminin ve medrese ulemasının mezhep tercihi bu tartışmalarda önemli bir rol oynamıştır. Karahanlılarda, Gaznelilerde, Selçuklu ve Osmanlı'da bunu açıkça görebilmekteyiz. Özellikle medrese eğitiminde mezhep temelli bir yaklaşım benimsendi. Karahanlılarda Hanefi'lik (Maturîdîlik) , Selçuklu Nizamiye Medreselerinde Şafiî'lik (Eş'ari'lik), Osmanlılarda yeniden Hanefî'lik (Maturîdilik) anlayışının öne çıkması bu durumun açık örneğidir. Nizamiye medreselerinde Şafiî ve Eş'arî olan Gazzali'nin başmüderrislik yapması ve eserlerinde Türk-İslam Filozofları Farabî, İbn-i Sina ve diğerlerini tekfirle suçlamasının arkasında yatan gerçek, bu ortamdan ve taassuptan kaynaklanmış bir durumdur. Hatta siyasi mülahazalar da bu tavırda etkili olmuştur. Nizamiye medreselerinde yetişen Eş'arî âlimlerin büyük çoğunluğunun Fars asıllı olmasını unutmamak gerekir (Kutlu, 2017:157). Gazzali'nin eleştirilerine bu açıdan bakmak, Farabî ve İbn-i Sina'yı tenkitlerinde ve ithamlarında dönemin siyasi ve fikri tartışmalarının etkisini dikkate almak gerekir. Aslında kendisi de bir filozof olan Gazzali tabiri caizse dolduruşa gelerek, belki de yöneticilere yaranmak isteğiyle bunları yapmıştır diyebiliriz. Merhum Gökay'ın dediği gibi, doğunun en büyük hastalıklarından biri kıskançlıktır. İbn-i Sina da bu onulmaz hastalığın mağdurlarından biridir (Gökay, 1984:14).

Çağrıcı'nın tespiti son derece isabetlidir: "Malumunuz, ta Nizamiye medreselerini kurdukları bin küsur yıl öncesinden itibaren Selçuklusuyla, Osmanlısıyla dedelerimiz insanlarımıza daha çocuklukta "İtikadda mezhebim Matürîdîlik, amelde mezhebim Hanefîlik" şablonunu ezberletmişlerse de, gerçekte özellikle itikadda (siyasi sebeplerle) bal gibi Eş'arîliği okutmuşlar, o fikriyatı benimseyip uygulamışlardır. O çağlarda Batı'da da başka bir skolastik eğitim hâkim olduğu için medreselerimizde okutulan Eş'arîlik tarzı dogmatik düşünce bir şekilde idare ediyordu. Fakat Osmanlının başlıca rakibi olan Batı dünyasında XVI. yüzyıldan itibaren eleştirici-sorgulayıcı düşüncenin filizlenmesi ve zamanla bunun bilimsel alanlara, özellikle de eğitim kurumlarına yayılmasıyla başka bir eğitim zihniyetine geçilirken, bizim medrese eğitimimiz, bırakın eleştirici-sorgulayıcı insan modeline geçmeyi, tek tipleştirici dogmatik karakterini daha da tahkim etti. Ve sonunda deniz

bitti“ (Çağrıcı, 07.11. 2018).

Selefilik: Türkleri Dışlayan Bir Tutum ve İslam Dünyasının Kanayan Yarası

Sözlükte “önce gelmek”, “geçmek” ve “geçmişte kalmak” anlamlarına gelen selef kelimesinden türetilmiş selefiyye kelimesi, “soy, fazilet ve ilim bağlamında önce gelip geçenler” anlamına gelmektedir (TDVİA, 36:399; TDV İlmihal,1:24). İlk dönemlerde bu terim ashab ve onların takipçileri demek olan tabiin için kullanılmıştır. Ashab ve tabiinin yolunda olan fakihler ve muhaddisler için de kullanılan “Selefiyye” kavramı, ashab ve tabiin döneminde gündeme gelip tartışılmayan, konuşulmayan konuların tartışılmasını ve bunları tartışırken uygulanan yöntemleri bid’at saymıştır. Selefiler nass’ ların tespit ettiği saha ve sınırı ölçü kabul ettiklerinden Kur’an ve Sünnette yer almayan bir konunun din ve itikad alanına taşınmasına genellikle sıcak bakmamışlardır. Hz. Peygamberden nakledilen akideye dair bütün rivayetlere iman etmeyi gerekli görürler. Nass’ların beyanları dışında akıl yürütmeye karşıdırlar.

Geleneksel selefiliğin dışında bir de modern selefilik vardır. İslam dünyasındaki sosyal, ekonomik, ahlaki ve siyasi çalkalanmalar, bilginler arasında kurtuluş reçetesi aramak ve İslamın ilk dönemlerine dönmek gibi fikirleri gündeme getirmiştir. Bu düşünürler fikirlerinden dolayı İbn-i Teymiyye ile de ilişkilendirilmişlerdir. Batı’nın her alanda üstünlüğü ele geçirmesi, selefileri daha da katı hale getirmiş, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren politik yönü ağır basan oluşumlar ortaya çıkmıştır. Dinin özünden ve ahlaki yönünden ziyade lafzına ve şekline vurgu yapan bu guruplar, tarihi tecrübe ve birikimleri, kültürel zenginlikleri yok saymışlardır (TDVİA, 36:401,402). Kadınların ve kız çocuklarının durumu selefi anlayışla birlikte daha kötüye gitmiştir. Halbuki Peygamberimiz döneminde toplumu yönlendiren, eğitim faaliyetlerinde, meslek öğrenmede ve günlük işlerde erkekler kadar sorumluluk almışlar, bu faaliyetlerinden dolayı övgüye mazhar olmuşlardır (Önder, 2013:142,143).

Türk tarihinde 11. Yüzyıl çok önemlidir. Ancak bundan önceki asırlarda Türklerin Dini ilimlerde ve bununla ilgili eserlerde önemli bir atılımını, genelde Arap-Fars tekelinde bulunan bu alanı ele geçirdiklerini görüyoruz. Büyük hadis âlimleri Abdullah b. Mübarek (736-800), İmam-ı Buhari (810-869), Tirmizi (821-892), itikadda mezhep imamımız olan İmam-ı Maturidi (862-944), büyük filozoflarımız Farabi (870-950, İbn-i Sina (980-1037, fıkıh bilginleri Serahsi (1009-1090),

Pezdevi (1009-1089), dil bilgini Zemahşeri (1075-1144) gibi Türk bilginleri adeta olaya el koymuşlar, günümüzde dahi okunan temel dini kaynakları kaleme almışlardır. Tam da bu dönemlerde selefilik diye bir akımın başlaması manidardır. Geriye dönmek, aklı dışlamak ve her türlü yeniliğe karşı olmak temeline dayanan bu akım, aslında Türklerin Kur'an'ı, Peygamberi, İslam'ı aklın ışığında yeni şartlara ve metotlara göre doğru anlamasının önüne çekilmiş bir settir. Bizzat Kur'an aklı kullanmayı, toplumsal şartlara göre değişimin kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Sadece Nasih-Mensuh (Bir ayetin başka bir ayetle hükmünün kaldırılması) olayı dahi bunun delilidir. Bu nedenle Türk-İslam bilginlerinin mutlaka tanınması, tanıtılması, müfredata konulması önem arz etmektedir. İmam-ı Maturidi'nin, İbn-i Sina'nın ve diğerlerinin temel görüşleri sadece bizim değil, bütün İslam dünyasının derdine çare olabilecek niteliktedir.

Kavram Kargaşası

Önemli konulardan birisi kavramlarda anlaşmaktır. Zira kavramlar ve onlara yüklenen anlamların farklı olduğu bir manzara söz konusudur. Söz konusu din ve dini yorumlar olunca mesele daha da zorlaşmaktadır. Aynı kavram ve kelimeleri kullanmamıza rağmen bu kavram ve kelimelere yüklediğimiz anlamlar farklı olabilmekte, anlaşmazlıkları ortaya çıkarabilmektedir. Zihinsel anlam kodlarımız ve şema'larımız farklıdır (Selçuk, 2000: 11, 12). Üzerinde tam olarak anlaşılmış bir alevi kavramı dahi henüz yoktur. Tarihi, tasavvufi, siyasi ve mezhepsel açıdan bakanlara göre bu kavrama yüklenen anlam da değişebilmektedir (Yılmaz, 2011: 10,11). Sünnilerdeki Hz. Ali, Hacı Bektâş Veli, Makalât, Ehl-i Beyt anlayışı ile Alevilikteki anlayış tamamen farklıdır. Hz. Ali Alevilikte "mitolojik bir kült" tür ve insanüstü özelliklere sahiptir. 12 İmam inancı tasavvufi niteliktedir. Şiilere göre ise Ali ve 12 imam inancı fıkhi bir konudur. Sünnilere göre Hz. Ali, bir insan ve örnek bir Müslüman'dır. Onu sevenler onun yaşadığı gibi yaşamalıdırlar (Akyol, 2012: 16).

Aynı durum ibadet kavramı için de geçerlidir. Sünni anlayışta ibadet kavramından daha ziyade namaz, oruç, zekât, hac gibi konular anlaşılırken; Alevilikte daha geniş ve insana hizmet temelli folklorik bir anlam ifade etmektedir. İnanç konusunda ciddi bir farklılık olmamasına rağmen, ibadetler konusunda farklılıklar mevcuttur. Halka Namazı, Niyaz, Muharrem ve Hızır Orucu Alevilikte önemli ibadetlerdendir (Keskin, 2009: 120; Üçer vd., 2005: 305). Öte yandan Alevi ve Bektaşi kavramları arasında da farklılıklar vardır. Merhum Mehmet Eröz hocanın ifadesi ile ülkemizde her Bektaşi Alevi olduğu halde, her Alevi

Bektaşi değildir. Bektaşilik bir tarikattır ve bu tarikatın öğretilerini benimseyen kişiler bazı törenlerden sonra Bektaşi olabilir. Ancak Alevilik soya bağlıdır ve istemekle Alevi olunmaz. Anne-Babanın da Alevi olması gerekir (Eröz, 1977: 52-56; Keskin, 2009: 22-24; Çiftçi, 2011: 162; Yılmaz, 2010: 32, 34).

Bizler hala din öğretiminde öğrencilerimizin ve yetişkinlerin enerjilerini Farz, Vacip, Mekruh, Ahiret, Melek vb. kavramların öğrenilmesine veya ezberlenmesine harcıyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığının en son ve güncellenmiş iki ciltlik ilmihaline bakmak yeterli. İşte o ilmihalden bazı kavramlar: Mükellefiyet ve Hüküm, Vaz'i Hüküm, Teklifi Hüküm, Mendup, Müstehab, Mekruh, Tahrimen Mekruh, Tenzihen Mekruh vb. (TDV İlmihal-,I). Her ders yılı başlangıcında da bunları tekrarla işe başlıyoruz. Besmelenin dahi her mealde, dini kitapta ve din dersi kitaplarında ortak bir anlamının olmadığını görebiliriz. Hala "Vacip" kavramının anlamını anlaşılır bir şekilde yapamadığımızı söyleyebiliriz. Kur'an öğretme sadece harfleri, kelimeleri, tecvid kaidelerine uygun ve seri şekilde okumak olarak anlaşılmaktadır. Peltek harfleri çıkartmak için öğrencilerin günlerce uğraştığını biliyoruz. Ama içinde bu harflerden birisi bulunan herhangi bir kelimenin anlamını öğretmeyiz.

Sonuç ve Öneriler

Türklerin Müslüman olması tarihin en önemli olaylarından biridir. Hem Türkler hem de İslamiyet bu birliktelikten büyük faydalar görmüşlerdir. Hatta Türk Milleti yüzyıllar boyunca İslam'ı hem daha iyi anlamış, hem de bayraktarlığını, savunuculuğunu yapmıştır. İlk dönemlerde orijinal kaynaklar yerine, ikinci elden kaynaklarla dini öğrenen Türkler daha sonra Doğu Rönesansı denilen bir aydınlanma hareketi ile dini öz kaynağından ve kendi yetiştirdiği âlimlerden öğrenme imkânı bulmuş, başka medeniyet ve kültürleri de etkilemişlerdir. Türk eğitim sisteminin İbn-i Sina, Farabi, Maturidi, Buhari, Tirmizi, Ahmet Yesevi gibi düşünürleri yetiştirmesi de başlı başına bir İnkılaptır. Bu düşünürlerin eserleri ve yorumları Türk Milletine öz benliğini kazandırmış, İslam medeniyetine, kültürüne, mimarisine, eğitimine, teknolojisine büyük katkılar yapmıştır. Aradan geçen süre içerisinde Türklerin geniş topraklara yayılması, başka kültürlerle ve özellikle Arap-Fars kültürüyle karşılaşması her alanda bu kültürlerin etkisinde kalma sonucunu doğurmuştur. Arap ve Fars kültürü ve bu kültürün temsilcileri olanlar kasıtlı olarak İslam'ın Türk yorumunu, bu yorumun temelini atan düşünürleri ikinci plana atmışlar, unutturmaya çalışmışlardır.

Yaygın dini anlayış, sorgulamayı, aklı kullanmayı, geleneği, bölgesel şartları dikkate almadan toptancı bir yaklaşımla; dünyanın her yerinde her topluluğa, her şartta aynı hükümleri dayatmışlar, aklı kullananları, sorgulayanları tekfir etmişlerdir. Maturidilikte en önemli kaide amelin imandan bir cüz (kısım) olmaması ve aklın değeridir. Sadece bu iki kaide dahi bugün İslam Dünyası'nın yaşadığı çoğu problemin çözümü için yeterlidir. Son dönemlerde sıkça yaşadığımız kadın ve çocuklara karşı şiddet, taciz olayları da azalacaktır. İnsanların uyanmasını, düşünmesini ve sorgulamasını istemeyen selefi anlayış elbette bunlardan rahatsız olacaktır. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda böyle bir anlayışın hayata geçirilmesi çabalarını, bu doğrultuda temel kaynakların yazıldığını görüyoruz. Maalesef bu anlayış uzun süre devam edememiştir. Yetişkinler olarak "Rol Model" lik yapamadığımız sürece, kadın ve çocuklara karşı işlenen suçlar azalmayacaktır. Teori ve söylem önemlidir, ancak uygulama olmadan fazla değeri yoktur. Şu çalışmaların yapılması dini problemlerin çözümüne katkı sağlayacağı ümidindeyiz:

Kur'an-ı Kerim'in itikat, ibadet ve ahlaki konuları içeren bölümleri (zor ve ayrıntılı konulara girmeden) güzel bir Türkçe ile özetlenmeli ve herkesin ulaşabileceği bir başucu kitabı olarak dağıtılmalıdır. Kur'anın, Peygamberimizin ve Türk Töresi'nin kadınlara, kız çocuklarına verdiği değer vurgulanmalıdır.

İslam'ın Türk yorumu diyebileceğimiz bilginler ve eserleri ayrıntılı olarak öğrencilere tanıtılmalı, anlatılmalıdır.

Dinin öğretileri tüm insanlara "hayati yardım" şeklinde sunulabilmeli, ilgili kurumlar bu konuda aktif rol almalıdır.

Klasik ilmihal anlayışı terkedilmeli, müjdeleyici, sevdirici ve özendirici metotlarla yenileri yazılmalıdır.

Avrupa'da Rönesans, herkesin kutsal kitabı kendi diliyle okuyup anlaması sonrasında gerçekleşmiştir. Aynı şeyi biz de gerçekleştirebiliriz. O zaman dini yanlış yorumlayanlar, menfaatlerine alet edenler ve sapkınlar kendiliğinden kaybolacaklardır. Güneşin doğduğu yerlerde ne ayın ne de yıldızların hükmü olmaz. Atatürk ne güzel söylemiş: *"Bir milletin medeniyetini ölçmek istiyor musunuz; kadınlarına nasıl muamele edildiğine bakınız".*

Bibliyografya:

BARDAKOĞLU, A. (2017). *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme. İstanbul:* Kuramer Yayınları.

BİLGİN, B. (2014). İslamda *Kadın*ın Rolü Türkiye'de Kadın, Ankara: Sinemis Yayınları.

BİLGİN, B. (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S.1, İstanbul.

BİLGİN, B. (1997). "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar", *AÜİF Dergisi*, C.XXXVI, Ankara.

BOZKUŞ, M. (2011). *Anadolu'da İslam ve Mezhepler,* Sivas: Asitan Yayıncılık.

HATİPOĞLU, M. (1991). "İslam'ın Kadına Bakışı", İslami Araştır*malar Dergisi*, C.5, Ankara.

ERÖZ, M. (1977). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Otağ Yayınları.

FIĞLALI, E. R. (1987). *Çağımızda İtikâdi İslam Mezhepleri*. Ankara: Selçuk Yayınları.

GÖMEÇ, S.Y. (2014). *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Berikan Yayınevi.

GÜNAY, Ü. – Güngör, H. (2007). *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi.* Ankara: Rağbet Yayıları.

HACI BEKTAŞ-I VELİ, (2007). *Makâlât*. (Haz: A. Yılmaz, M. Akkuş, Ali Öztürk). Ankara: TDV Yayınları.

KÖKSAL, M.A. (1981). *İslam Tarihi*, C.4, İstanbul: Şamil Yayınevi.

KUTLU, S. (2006). . *Alevilik-Bektaşilik Yazıları.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

KUTLU, S. (2011). *Türkler ve İslam Tasavvuru*, İstanbul: İsam Yayınları.

OCAK, A. (1993). *Nizamiye Medreseleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İÜSBE, Malatya.

OCAK, A.Y. (1999). *Türkler, Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.

OCAK, A.Y. (2010). *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası (Makaleler-İncelemeler),* İstanbul: Timaş Yayınları.

OCAK, A.Y. (1996). *Türk Sûfiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ocak, A. Y. (2000). *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖNDER, M. (2019). *Eğitim Biliminin Temelini Atan Düşünür*: İbn-*i Sina*, Ankara: Son Çağ Yayınları.

ÖNDER, M. (2013). "İslam'ın İlk Yıllarında Kadın Eğitimi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C.13, S.1, Bolu.

ÖNDER, M. (2017) "Alevilik Tartışmaları Üzerine", *ZfWT Dergisi*, Vol. 9 No. 2, Münih.

ÖNDER, M. (2012). "Millî Mücadele Yıllarında Atatürk, Dini Yayınlar ve Din Adamları". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17* (1), Elazığ.

SARIKAYA, M.S, (2012). *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı*. İstanbul: Frida Yayınları.

SARIKOYUNCU, A. (2004). *Atatürk Din ve Din Adamları*. Ankara: TDV Yayınları.

SELÇUK, M. (2000). " Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri". *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar.* İstanbul: MEB Yayınları.

TANYU, H. (1981). *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*. Ankara: AÜİF Yayınları.

TDV İslam Ansiklopedisi. (1998-2003). 18.Cilt, "Hüseyin" Maddesi, 27.Cilt, "Maktel-i Hüseyin" Maddesi, 25. Cilt, "Kerbela" Maddesi, İstanbul: TDV Yayınları:

TDV İslam Ansiklopedisi, (2009). C.36, İstanbul: TDV Yayınları.

TDV İlmihal I-II, (2005). Ankara: TDV Yayınları.

TUKSAL, H. Ş. (2000). *Kadın Karşıtı Söylemin İslam geleneğindeki İzdüşümleri,* Ankara: Kitabiyat Yayınları.

ÜZÜM, İ. (1997). *Günümüz Aleviliği*. İstanbul: İsam Yayınları.

ÜZÜM, İ. (2007). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: İsam Yayınları.

YILMAZ, H. (2009). "Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri". *CÜİF Dergisi*, *XIII* (2), Sivas.

YILMAZ, H. (2011). *Alevi-Sünni Diyalogu* (Din Eğitimi Açısından Bir Değerlendirme), Sivas: Asitan Yayıncılık.

YÖRÜKAN, Y.Z. (1998). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. (Haz: T. Yörükan). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BİR AİLE SAĞLIĞI MERKEZİ'NE KAYITLI 18-65 YAŞ ARASI EVLİ KADINLARIN FİZİKSEL AKTİVİTE DÜZEYLERİNİN RUH SAĞLIĞI İLE İLİŞKİSİ

Sefa LÖK
Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Neslihan LÖK
Dr. Öğr. Üyesi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Öz

Amaç: Fiziksel aktivitenin beden ve ruhsal sağlığı ile birlikte sosyal gelişim ve gelecekteki yaşam üzerine birçok olumlu etkisi bulunmaktadır. Kadınların toplumdaki önemi düşünülürse, fiziksel aktivitenin yaygınlaşması hem kadın sağlığı açısından hem de ekonomik anlamda birçok fayda sağlayacaktır. Bu nedenle araştırma bir aile sağlığı merkezi'ne kayıtlı 18-65 yaş arası evli kadınların fiziksel aktivite düzeylerini belirlemek ve fiziksel aktivite ile ruh sağlığı ilişkisini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Bu çalışma fiziksel aktivite düzeyi ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere tanımlayıcı kesitsel türde bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini bir aile sağlığı merkezi'ne kayıtlı 18-65 yaş üstü kadınlar oluşturmuş ve araştırmaya katılmayı kabul eden 200 kadın çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında sosyodemografik bilgi formu, Uluslar arası Fiziksel Aktivite Anketi (Kısa formu) ve Genel Sağlık Anketi (GSA-12) kullanılmıştır. Bu araştırmanın verileri merkeze gelen 18-65 yaş üstü evli kadınlardan yüzyüze görüşme tekniği ile toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 18 paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın demografik verilerinin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde dağılımları, sosyo demografik özellikler ile Fiziksel aktivite düzeyi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için t testi ve Uluslararası fiziksel aktivite anketi ve Genel Sağlık Anketi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için ise

Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Sonuçlar % 95 güven aralığında ve p < 0.05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular: Araştırmaya katılmayı kabul eden kadınların yaş ortalaması 29,99±8,45, sahip olduğu çocuk sayısı ortalama 2,30±1,04'tür. Kadınların % 51,5'i lise ve üstü eğitim seviyesine sahip, % 46'sının ev hanımı, % 61,5'inin sosyal güvencesinin olduğu, % 57'sinin sağlığını orta algıladığı, % 60'ının herhangi bir kronik hastalığının olmadığı ve % 61,5'inin sigara kullandığı saptanmıştır. Kadınların fiziksel aktivite düzeyleri incelendiğinde ise 58,5'inin minimal aktif ve % 51,5'inin inaktif oldukları saptanmıştır. Genel sağlık anketi puan ortalamaları ise 3,62±2,17 olarak hesaplanmıştır. Kadınların fiziksel aktive düzeyi ile genel sağlık puan ortalamaları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde yüksek düzey de anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (r:0,794, p:0,001).

Sonuç: Kadınların fiziksel aktivite yönünden aktif oldukları görülmüştür. Ayrıca ruhsal sağlık durumlarının da iyi durumda ve herhangi bir problemin olmadığı görülmüştür. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda; ruh sağlığı açısından 45 yaş üstünde olma, sosyal güvenceye sahip olmamama, ilköğretim mezunu olma, memur statüsünde çalışıyor olma, kronik hastalığa sahip olma, sağlığını orta olarak algılama ve sigara kullanma risk grupları olarak tanımlanmıştır. Fiziksel aktivite yönünden ise; 45 yaş üstünde olma, sosyal güvenceye sahip olmamama, lise ve üstü eğitim seviyesine sahip olma, işçi statüsünde çalışıyor olma olma, kronik hastalığa sahip olma, sağlığını orta olarak algılama ve sigara kullanma risk grupları olarak tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Fiziksel Aktivite, Ruh Sağlığı, İlişkili Faktörler, Egzersiz

Giriş

Fiziksel aktivite, sağlık problemlerinin önlenmesinde ve tedavisinde önemlidir (Piercy ve ark., 2018). DSÖ, fiziksel aktiviteyi enerji harcaması gereken kasların ürettiği herhangi bir bedensel hareket olarak tanımlamaktadır (www.who.int). Diğer bir tanımla fiziksel aktivite, artan enerji tüketimiyle sonuçlanan, iskelet kasları tarafından üretilen, istemli hareketler olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel aktivite günlük yaşamın bir parçası olarak yapılan; alışveriş merkezine yürüme ve merdiven çıkma gibi aktiviteleri içerir (Koçak ve Özkan 2010). DSÖ, 18-64 yaş grubu için; hafta boyunca en az 150 dakika orta şiddette fiziksel aktivitenin yapılmasını veya hafta boyunca en az 75 dakika şiddetli fiziksel aktivite yapılmasını önermektedir. Orta şiddetli fizik-

sel aktiviteyi de haftada 300 dakikaya çıkarmanın sağlık için daha iyi olacağı da bildirilmektedir. Ek olarak haftanın iki ya da daha fazla gününde ana kas gruplarını içeren kas güçlendirme aktivitelerinin de yapılması önerilmektedir (www.who.int).

Fiziksel aktivite, kronik hastalıkların rehabilitasyonunda, tedavisinde ve önlenmesinde etkili olan sağlıkla ilgili bir davranış şeklidir (Chodzko-Zajko 2014). Fiziksel aktivite yetersiz yapıldığında; kardiyovasküler hastalıklar, kanser, diyabet ve bulaşıcı olmayan diğer hastalıkların görülme sıklığında artış meydana gelebilmektedir (Rogers ve ark., 2018). Fiziksel aktivitenin, kaygı, stres, depresyonun azaltılması, zihinsel sağlığın sürdürülmesi, ve psikolojik zindeliğin sağlanmasında pozitif etkileri olabilmektedir. Fiziksel aktivite depresyon hastalarında kaybolan enerjiyi yeniden kazandırırken, Bipolar manik ataktaki hastada fazla olan enerjiyi dengeli kullanmaya yardımcı olabilmektedir. Fiziksel aktivite ve egzersizler doğru amaçla kullanıldığında her durumda sağlıklı bireyler için ruh sağlığını iyileştirmede ideal bir uygulamadır. Düzenli fiziksel aktivite, esenlik, fiziksel sağlık, yaşamdan tatmin olmak ve kavramsal işlevlerin iyileşmesi ile uyumludur (Lök ve Lök 2016).

DSÖ verilerine göre dünya genelinde 18 yaş üstü kadınların % 27'sinin yeterince aktif olmadığı bildirilmiştir. Gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde kadınların % 35'i ve dar gelirli ülkelerde ise kadınların % 24'ünün yetersiz fiziksel aktiviteye sahip olduğu bildirilmiştir. DSÖ verileri doğrultusunda kadınların fiziksel aktivite yönünden dezavantajlı grup da yer aldığı görülmektedir (www.who.int).

Fiziksel aktivitenin beden ve ruhsal sağlığı ile birlikte sosyal gelişim ve gelecekteki yaşam üzerine birçok olumlu etkisi bulunmaktadır. Kadınların toplumdaki önemi düşünülürse, fiziksel aktivitenin yaygınlaşması hem kadın sağlığı açısından hem de ekonomik anlamda birçok fayda sağlayacaktır. Bu nedenle araştırma bir aile sağlığı merkezi'ne kayıtlı 18-65 yaş evli kadınların fiziksel aktivite düzeylerini belirlemek ve fiziksel aktivite ile ruh sağlığı ilişkisini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma Soruları

1. Sosyodemografik özellikler kadınların fiziksel aktivite düzeyini etkiler mi?

2. Sosyodemografik özellikler kadınların ruh sağlığını etkiler mi?

3. Fiziksel aktivite düzeyi ile Ruh sağlığı arasında ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu çalışma fiziksel aktivite düzeyi ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere tanımlayıcı kesitsel türde bir araştırmadır. Araştırmanın evrenini bir aile sağlığı merkezi'ne kayıtlı 18-65 yaş arası evli kadınlar oluşturmuş ve araştırmaya katılmayı kabul eden 200 kadın çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında sosyodemografik bilgi formu, Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi (Kısa formu) ve Genel Sağlık Anketi (GSA-12) kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formunda kadınların yaş, çocuk sayısı, eğitim durumu, çalışma durumu, mesleği, uzun süre yaşadığı yer, algıladığı ekonomik durum, sigara kullanma durumu, kronik hastalık varlığı ve algıladığı sağlık durumu gibi sorular yer almıştır.

Genel Sağlık Anketi-12 (GSA-12)

Ülkemiz için geçerlik ve güvenirlik çalışması Kılıç (1996) tarafından yapılmış olan form, toplum taramalarında psikiyatrik vaka bulmak amacıyla kullanılmaktadır. Türkçe'ye çevrilerek geçerlik güvenirlik çalışması Kılıç tarafından yapılmış ve iç tutarlılığı .84, tekrar test korelasyonu .67 olarak bulunmuştur. GSA, David Goldberg (1970) tarafından toplumda sık rastlanan, akut ruhsal hastalıkları belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Psikotik olmayan depresyon ve bunaltı belirtilerinin saptanmasında güvenle kullanılabileceği belirtilirken, psikotik ve manik hastalarda ve kronik ruhsal hastaların saptanmasında kullanılması önerilmemektedir. Hastaların kendilerinin doldurdukları ve genel olarak ruhsal rahatsızlık olup olmadığını belirlemeyi hedefleyen ölçek, bir sağlık sorunuyla sağlık kurumuna başvuran hastalarda, son haftalarda ortaya çıkmış ruhsal rahatsızlıkların taranması amacıyla kullanılmaktadır. Ölçeğin 12,28,30 ve 60 soruluk biçimleri vardır. Her soru son birkaç haftadaki belirtileri sorgular ve dörder şıklıdır ("hiç olmuyor, her zamanki kadar, her zamankinden sık, çok sık") bu dört sütun yanıtlayıcı tarafından 0,1,2,3 olarak kodlanır ya da uygulayıcı tarafından yüksek sesle okunarak verilen yanıtlar kodlanır. "5" puan üzerinde alan bireyler ruhsal sorunlu olarak (anksiyete ve depresyon) belirlenmektedir. GSA tipi puanlamayla elde edilmiş değerler risk gruplarını gösterir. 12 madde üzerinden alınan puanlar düşük, orta ve yüksek olarak gruplandırılmaktadır. Ölçekten alınan toplam puan azaldıkça genel sağlığın daha iyi olduğu düşünülmektedir. Puanlamada GSA-12'nın değerlendirmesinde kullanılan GHQ tipi puanlama adı

verilen yöntem kullanılmıştır. Buna göre ilk iki kolon 0, son iki kolon da 1 olarak puanlanmıştır. Ölçekten 2'den az puan alanlar düşük, 2-3 arası puan alanlar orta ve 4 ve daha fazla puan alanlar yüksek puanlı olarak gruplanmaktadır (Kılıç 1996).

Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi

Bu çalışmada bireylerin fiziksel aktivite düzeylerini belirlemek için Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi kısa formu kullanılmıştır. Uluslararası geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları Craig ve arkadaşları tarafından yapılan bu anket için, Türkiye'deki geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları Öztürk tarafından üniversite öğrencilerine yapılmıştır. Değerlendirilmesinde her bir aktivitenin tek seferde en az 10 dk yapılıyor olması ölçüt alınmaktadır. Dakika, gün ve MET değeri (istirahat oksijen tüketiminin katları) çarpılarak "MET-dakika/hafta" olarak bir skor elde edilmektedir. Fiziksel aktivite düzeyleri, fiziksel olarak aktif olmayan (<600 MET- dk/hafta), fiziksel aktivite düzeyi düşük olan (600–3000 MET-dk/hafta) ve fiziksel aktivite düzeyi yeterli olan (sağlık açısından yararlı olan) (>3000 MET-dk/hafta) şeklinde sınıflandırıldı. Fiziksel aktivitelere ilişkin enerji tüketimlerinin hesaplanmasında her bir aktivitenin haftalık süresi (dakika) ile Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketi için oluşturulan MET enerji değerleri çarpılmıştır. Böylece her bir birey için şiddetli, orta, yürüme, oturma ve toplam fiziksel aktivitelerine ilişkin enerji tüketimleri MET-dk/Hafta biriminde elde edilmiştir.

Verilerin toplanması

Bu araştırmanın verileri merkeze gelen 18-65 yaş üstü evli kadınlardan yüzyüze görüşme tekniği ile toplanmıştır.

Araştırmanın Etik ve Yasal Boyutu

Araştırmaya kurumsal izin ve bireylerden onam alındıktan sonra başlanmıştır. Araştırmaya başlamadan önce bireylerin sözel izinleri alınmıştır. Araştırmanın yapılma amacı, süresi ve araştırma süresince yapılacak işlemler anlayacakları bir dille kısaca açıklanarak "Aydınlatılmış Onam" ilkesi, bireylerin istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilerek "Özerklik" ilkesi, bireysel bilgilerin araştırmacı ile paylaşıldıktan sonra korunacağı söylenerek "Gizlilik ve Gizliliğin korunması "ilkesi yerine getirilmiştir. Araştırmada kullanılacak formlar verilmeden önce gerekli açıklamalar sözlü olarak yapılmış ve uygulama sırasında uyaranın az olduğu sessiz bir ortamın yaratılmasına özen gösterilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler toplandıktan sonra, her bireyin ölçeklerde yer alan her madde için belirttiği seçenek araştırmacılar tarafından SPSS 18 programına girilmiş ve bireylerin ölçeklerden aldıkları toplam puanlar hesaplanmıştır. Araştırmanın demografik verilerinin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde dağılımları, sosyo demografik özellikler ile Fiziksel aktivite düzeyi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için t testi ve Uluslararası fiziksel aktivite anketi ve Genel Sağlık Anketi arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için ise Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Sonuçlar % 95 güven aralığında ve $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılmayı kabul eden kadınların yaş ortalaması 29,99±8,45, sahip olduğu çocuk sayısı ortalama 2,30±1,04'tür. Kadınların % 51,5'i lise ve üstü eğitim seviyesine sahip, % 46'sının ev hanımı, % 61,5'inin sosyal güvencesinin olduğu, % 57'sinin sağlığını orta algıladığı, % 60'ının herhangi bir kronik hastalığının olmadığı ve % 61,5'inin sigara kullandığı saptanmıştır.

Kadınların fiziksel aktivite düzeyleri incelendiğinde ise 58,5'inin minimal aktif ve % 41,5'inin inaktif oldukları saptanmıştır. Kadınların genel sağlık anketi puan ortalamaları 3,62±2,17 olarak saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Fiziksel Aktivite Düzeyleri ve GSA-12 Puan Ortalamalarının Dağılımı

Ölçekler		
Fiziksel Aktivite Anketi	**Sayı**	**%**
İnaktif (<600 MET-dk/hafta)	83	41,5
Minimal Aktif (600-3000 MET-dk/hafta)	117	58,5
	x±SD	**Min-Max**
GSA-12 Puan Ort	3,62±2,17	0-7

Kadınların sosyodemografik özellikleri ile fiziksel aktivite düzeyleri ilişkisi değerlendirildiğinde, 18-25 yaş aralığında olanların fizik-

sel olarak daha aktif oldukları görülmüş olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Sağlığını orta seviyede algılayanların iyi olarak algılayanlara göre fiziksel aktivite yönünden daha pasif oldukları görülmüş olup, fark ististiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Kronik hastalığı olanların olmayanlara göre daha az fiziksel aktivite yaptığı bulunmuş olup, fark ististiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Sigara kullanan kadınların fiziksel aktivite yönünden inaktif oldukları görülmüş olup, fark ististiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Kadınların sosyal güvence, eğitim durumu ve çalışma durumu ile fiziksel aktivite arasında anlamlı bir ilişki bulnmamıştır (p>0,05) (Tablo 2).

Kadınların sosyodemografik özellikleri ile genel sağlık anketi puan ortalamaları değerlendirildiğinde ise 45 yaş üstünde olanların puan ortalamalarının diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu görülmüş olup, farkın ise istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (p<0,05). Sosyal güvencesi olmayanların (p<0,05), ilköğretim mezunu olanların (p<0,05), memurların (p<0,05), kronik hastalığı olanların (p<0,05) ve sigara kullananların (p<0,05) genel sağlık puan ortalamaları daha yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2.Kadınların Sosyodemografik Özellikleri ile Fiziksel Aktivite Düzeyleri ve Genel Sağlık Anketi Puan ortalamalarının ilişkisi

Değişkenler	**İnaktif** (<600 MET-dk/ hafta)		**Minimal Aktif** (600-3000 MET-dk/hafta)		**GSA-12 Puan Ort**
Yaş	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Ort±SS**
18-25 yaş	18	9,0	71	35,5	1,22±1,06
26-34 yaş	21	10,5	31	15,5	2,87±2,49
35-44 yaş	26	13,0	15	7,5	4,15±2,04
45 yaş ve üstü	18	9,0	-	-	4,14±1,83
Test Değeri p	X^2:50,104 p:0,0001*				F:13,910 p:0,0001*

Sosyal Güvence					
Var	57	28,5	66	33,0	3,37±2,42
Yok	26	13,0	51	25,5	4,02±1,63
Test Değeri p	X^2:3,085 p:0,053				t:4,319 p:0,039*
Eğitim durumu					
İlköğretim	35	17,5	62	31,0	4,21±2,31
Lise ve üstü	48	24,0	55	27,5	3,06±1,88
Test Değeri p	X^2:2,277 p:0,086				t:14,878 p:0,0001*
Çalışma Durumu					
Ev hanımı	35	17,5	57	28,5	3,78±2,09
Memur	30	15,0	48	24,0	3,96±2,32
İşçi	18	9,0	12	6,0	2,26±1,46
Test Değeri p	X^2:4,979 p:0,083				F:7,471 p:0,001*
Algılanan Sağlık Durumu					
İyi	39	19,5	47	23,5	3,30±2,37
Orta	44	22,0	70	35,0	3,86±1,98
Test Değeri p	X^2:0,921 p:0,002*				t:3,355 p:0,069
Kronik Hastalık Durumu					
Var	41	20,5	39	19,5	4,17±2,15
Yok	42	21,0	78	39,0	2,80±1,94
Test Değeri p	X^2:5,221 p:0, 16				t:14,878 p:0,0001*
Sigara Kullanımı					
Var	57	28,5	66	33,0	4,02±1,63
Yok	26	13,0	51	25,5	3,37±2,42
Test Değeri p	X^2:3,085 p:0,005*				t:4,319 p:0,039*

*p<0,05

Kadınların fiziksel aktivite düzeyleri ile genel sağlık durumu ara-

sındaki ilişki değerlendirildiğinde ise fiziksel aktivite ile genel sağlık durumu arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki bulunmuştur (r:0,794, p:0,001) (Tablo 3).

Tablo 3. Fiziksel Aktivite ile genel sağlık durumu arasındaki ilişki

Ölçek	Fiziksel Aktivite	Genel Sağlık
Fiziksel Aktivite	1,00	r:0,794 p:0,001*
Genel Sağlık	r:0,794 p:0,001*	1,00

*p<0,05, r:Pearson korelasyon analizi

Tartışma

Fiziksel aktivitenin beden ve ruhsal sağlığı ile birlikte bireylerin sosyal gelişimi üzerine de birçok olumlu etkisi bulunmaktadır. Kadınların toplumdaki önemi düşünülürse, fiziksel aktivitenin yaygınlaşması hem kadın sağlığı açısından hem de ekonomik anlamda bir çok fayda sağlayacaktır. Kadınlarda görülen birçok sağlık probleminin önlenmesinde fiziksel aktivitenin önemi dikkati çekmektedir.

Çalışmamızda kadınların sağlık açısından istendik düzeyde fiziksel olarak aktif olmadıkları görülmüştür. McTiernan ve ark. (2019) çalışmasında da kadınların erkeklerden daha az fizikel aktivite yaptığını bildirmiştir. Guthold ve arkaşlarının 2001 ile 2016 yılları arasında dünya genelindeki tüm çalışmaların değerlendirmesini yaptıkları nüfus temelli anketlerin birleştirilmiş analizinde, kadınların fiziksel aktivite yönünden dezavantajlı grupta yer aldıkları bildirilmiştir (Guthold ve ark. 2018). Çalışma kapsamına alınan 18-25 yaş kadınların fiziksel olarak daha aktif oldukları görülmüştür. Hagnas ve ark.nın çalışmasında da yaşları daha genç olan bireylerin fiziksel aktivite yönünden daha iyi durumda oldukları bildirilmiştir (Hagnas ve ark. 2018). Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermiştir. Mevcut çalışmada kronik hastalığı olanların fiziksel olarak aktif olmadıkları görülmüştür. Rodes ve ark. (2018) çalışmasında fiziksel aktivite yönünden kronik bir hastalığa sahip olmanın önemli bir risk faktörü olduğu bildirilmiştir. Benzer şekilde Ntoumanis ve ark. (2018) çalışmasında da kronik hastalığa sahip bireylerin fiziksel olarak aktif olmadıkları bildirilmiştir. Bu iki çalışma sonuçları mevcut çalışma

bulgumuzla benzerlik göstermiştir. Mevcut çalışmada sigara kullananların fiziksel olarak aktif olmadıkları görülmüştür. Lee ve ark. (2018) çalışmasında da mevcut çalışma bulgusuna benzer şekilde sigara tüketen kadınların sağlık için gerekli ve yeterli düzeyde fiziksel aktivite yapmadıklarını bildirmiştir. Bu sonuç mevcut çalışma sonucu ile benzerlik göstermiştir. Çalışmamızda kadınların ruh sağlığı yönünden orta düzey risk altında oldukları görülmüştür. Ruh sağlığı ile ilişkili olabilecek bazı risk faktörleri çalışma sonucunda belirlenmiştir. Mevcut çalışmada kronik hastalığı olanların ruh sağlığının daha kötü olduğu görülmüştür. Schuch ve ark. (2018) çalışmasında herhangi bir kronik hastalığı olan kadınların ruh sağlığının kronik hastalığı hiç olmayanlara göre ruh sağlığının daha kötü olduğu bildirilmiştir. Stubbs ve ark. (2018) çalışmasında kronik hastalığına sahip olmayı ruh sağlığı yönünden risk faktörü olarak tanımlamıştır. Bizim çalışmamızda da kronik hastalık ruh sağlığı yönünden risk faktörü olarak tanımlanmıştır.

Sonuç

Araştırmanın sonucunda kadınların minimal düzeyde aktif oldukları görülmüştür. Ayrıca ruhsal sağlık durumlarının da iyi durumda ve herhangi bir problemin olmadığı görülmüştür. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda; ruh sağlığı açısından 45 yaş üstünde olma, sosyal güvenceye sahip olmamama, ilköğretim mezunu olma, memur statüsünde çalışıyor olma, kronik hastalığa sahip olma, sağlığını orta olarak algılama ve sigara kullanma risk grupları olarak tanımlanmıştır. Fiziksel aktivite yönünden ise; 45 yaş üstünde olma, sosyal güvenceye sahip olmamama, lise ve üstü eğitim seviyesine sahip olma, işçi statüsünde çalışıyor olma olma, kronik hastalığa sahip olma, sağlığını orta olarak algılama ve sigara kullanma risk grupları olarak tanımlanmıştır. DSÖ önerisine göre haftada en az 150 dakika orta şiddette veya 75 dakika yoğun şiddette veya ikisinin kombinasyonu olarak egzersiz yapılması önerilmekte, özellikle kadınların fiziksel aktivite yapmalarını engelleyen problemlerin aşılması ve fiziksel aktiviteyi artırma stratejilerinin geliştirilmesi çok büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça:

Chodzko-Zajko WJ (2014) Exercise and physical activity for older adults. Kinesiol Rev (Champaign), 3:101-106.

Guthold, R., Stevens, G. A., Riley, L. M., & Bull, F. C. (2018). Worldwide trends in insufficient physical activity from 2001 to 2016: a pooled analysis of 358 population-based surveys with 1· 9 million participants. *The Lancet Global Health*, *6*(10), e1077-e1086.

Hagnäs, M. J., Lakka, T. A., Mäkikallio, T. H., Kurl, S., Savonen, K., Rauramaa, R., & Laukkanen, J. A. (2018). High leisure-time physical activity is associated with reduced risk of sudden cardiac death among men with low cardiorespiratory fitness. *Canadian Journal of Cardiology*, *34*(3), 288-294.

https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity (Erişim tarihi: 25.08.2019)

Koçak FÜ, Özkan F (2010) Yaşlılarda fiziksel aktivite düzeyi ve yaşam kalitesi. Turkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences, 2(1):46- 54.

Lee, I. M., Shiroma, E. J., Evenson, K. R., Kamada, M., LaCroix, A. Z., & Buring, J. E. (2018). Accelerometer-measured physical activity and sedentary behavior in relation to all-cause mortality: the Women's Health Study. *Circulation*, *137*(2), 203-205.

Lök, S., & Lök, N. (2016). Kronik psikiyatri hastalarına uygulanan fiziksel egzersiz programlarının etkinliği: sistematik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *8*(4), 354-366.

McTiernan, A. N. N. E., Friedenreich, C. M., Katzmarzyk, P. T., Powell, K. E., Macko, R. I. C. H. A. R. D., Buchner, D., & George, S. M. (2019). Physical Activity in Cancer Prevention and Survival: A Systematic Review. *Medicine and science in sports and exercise*, *51*(6), 1252-1261.

Ntoumanis, N., Quested, E., Reeve, J., & Cheon, S. H. (2018). Need supportive communication: Implications for motivation in sport, exercise, and physical activity. *Persuasion and communication in sport, exercise, and physical activity*, 155-169.

Piercy, K. L., Troiano, R. P., Ballard, R. M., Carlson, S. A., Fulton, J. E., Galuska, D. A., & Olson, R. D. (2018). The physical activity guidelines for Americans. *Jama*, *320*(19), 2020-2028.

Rhodes, R. E., Saelens, B. E., & Sauvage-Mar, C. (2018). Understanding physical activity through interactions between the built environment and social cognition: a systematic review. *Sports Medicine*, *48*(8), 1893-1912.

Rogers, L. Q., Carter, S. J., Williams, G., & Courneya, K. S. (2018). Physical activity. In *Handbook of Cancer Survivorship*(pp. 287-307). Springer, Cham.

Schuch, F. B., Vancampfort, D., Firth, J., Rosenbaum, S., Ward, P. B., Silva, E. S., & Fleck, M. P. (2018). Physical activity and incident depression: a meta-analysis of prospective cohort studies. *American Journal of Psychiatry*, *175*(7), 631-648.

Stubbs, B., Vancampfort, D., Hallgren, M., Firth, J., Veronese, N., Solmi, M., & Schmitt, A. (2018). EPA guidance on physical activity as a treatment for severe mental illness: a meta-review of the evidence and Position Statement from the European Psychiatric Association (EPA), supported by the International Organization of Physical Therapists in Mental Health (IOPTMH). *European Psychiatry*, *54*, 124-144.

KIZ ÇOCUKLARI VE YETİMLERLE İLETİŞİMDE MODEL DAVRANIŞLAR

Şaban KARASAKAL
Doç. Dr., Bolu Abant Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Özet

İnsan topluluklarının nüvesini oluşturan aile müessesesinin insanlığa sunduğu en değerli armağan, çocuklardır. Anne-babanın neşesi, toplumun bekası, yarınların ümidi olan bu armağan, ana rahmine düşmesinden itibaren, ailesi ve toplum ona karşı görevler yüklenmiş olur. Ancak, insanlık tarihi boyunca çocuklara karşı, bu konuda aynı ölçüde titizlik gösterildiğini söylemek oldukça güçtür. Özellikle sanayi devriminden sonra, bu alanda meydana gelen gelişmeler, insanlığı, konuyu daha ciddi biçimde ve çok boyutlu olarak ele almaya yöneltmiştir. İnsanlık tarihinde anne babasından birini kaybeden çocuklar, yetim veya öksüz olarak mağduriyet yaşayabilmektedir. Ayrıca anne babası olduğu halde, toplumun kız çocuğuna bakışı veya kölelik gibi sebeplerle mağduriyet yaşayabildikleri gibi, modern zamanlarda da, savaşlar vb. sebepler neticesinde, sosyal travmalar veya şiddete muhatap olarak mağduriyet yaşayabilmektedirler.

Günümüzde sıkça sözü edilen çağdaş sorunlardan birisi de, çocuk haklarıdır. Çocukların da yetişkin insanlar gibi bazı haklara sahip olabileceği, ancak yakın zamanlarda farkına varılmış olan bir konudur. Oysa Hz. Peygamber tarafından, insanlığa sunulmuş olan İslâm mesajının en karakteristik özelliklerinden birisi, kadınlar, kız çocukları ve yetimler gibi toplumun en zayıf, savunmasız, ezilme ve istismara müsait mensuplarının haklarına sahip çıkarak, onları insanca bir ortamda ve güven içerisinde yaşatmak projesidir. Toplumsal çürümenin yaşandığı İslâm öncesi Arap toplumunda, bu güçsüz unsurların nasıl ezildiği ve

yaşama hakkına varıncaya kadar en tabiî temel haklarının bile hiçe sayıldığı bilinen bir gerçektir. İşte böyle bir toplumsal ortamda Hz. Peygamber, bu güçsüz unsurların haklarından söz etmiş ve bunların ısrarlı takipçisi olmuştur.

Biz bu tebliğimizde, konuyu ilgili âyetler ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ekseninde ele alacak, kız çocukları ve yetimle iletişimde model davranışları ortaya koymaya çalışacağız. Böylelikle modern zamanlarda bu güçsüz unsurlarla birlikte anılan şiddet, istismar ve ihmalin ortadan kalkmasına destek sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Peygamber, yetim, çocuk, eğitim.

1. Giriş

Bir toplumu oluşturan fertlerin maddî ve manevî konumları farklılık arz eder. İçtimaî yapı zengin-fakir, genç-yaşlı gibi muhtelif zümrelerden oluşur. Her toplumda korunmaya, desteğe ve özel ilgiye muhtaç insanlar bulunur. Toplumda farklı karekterlere sahip fertlere rastlandığı gibi, farklı sosyal statülere mensup, sosyal yardıma muhtaç durumda olanlar da vardır. Bunlardan birisi de yetimler ve kız çocuklarıdır.

Çocuklar, dünyaya geldikleri andan itibaren bir himayeye muhtaçtır. Eğer anne-baba veya başkaları tarafından muhafaza edilmezlerse mağduriyet yaşarlar. Anne babasından birini kaybeden çocuklar, yetim veya öksüz olup mağduriyet yaşayabilirler. Anne babası olduğu halde, toplumun mesela kız çocuğuna bakışı veya kölelik vb. sömürü sistemleri sebebiyle de mağduriyet yaşayabilirler. Yahut da modern zamanların dezavantajlı grupları olan bu kimseler, savaşlar, salgın hastalık, deprem, kaçırılma, aile içi şiddet ve alkol yüzünden evini terk etme, fakirlik sebebiyle aileleri tarafından resmî kurumların bakımına terkedilme ve gelişmiş ülkelerde evlilik dışı ilişkilerin ve boşanmaların yaygınlaşması vb. sebepler neticesinde sosyal travmalar[1] veya şiddetle[2] muhatap olarak mağduriyet yaşayabilirler. Yetim ve kimsesiz çocuklarla alakalı olarak yaşadığımız dünyada gördüklerimiz, insanı şidde-

1 *Travma*, sözlük anlamı itibariyle dışardan bir etkenin yol açtığı fiziksel ve ruhsal yara şeklinde tarif edilmektedir. Ancak genel ifadeyle "bireyin kişiliği ve ruhsal yapısı üzerinde şu veya bu ölçüde kalıcı bir etki bırakan olağandışı felaket niteliğinde bir yaşantının anılarından kaynaklanan rahatsızlık ve bunaltı" durumu olarak tanımlanabilen ruhsal travmalar arasında savaş, ırk veya din ayrımcılığı, boşanma, çocuk istismarı, işkence vb. yaşantılar sayılabilir. Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü,* Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2003, s. 765.

2 *Şiddet*: Düşmanlık ve öfke duygularının, kişilere ve nesnelere yönelik fiili, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesi halidir. Budak, *Psikoloji Sözlüğü,* s. 712.

te götüren önemli etkenlerden birisinin, olmayan veya yetersiz kalan anne-baba çocuk aile ilişkisi veya yetersiz aile şefkati gerçeğidir. Aile içi sevgisizlik ve ilgisizliğin doğurduğu travmalar nesilden nesile aktarılarak şiddet içerikli davranış biçimleri olarak devam etmektedir[3].

Çocuğun sağlıklı bir psikoloji ile büyümesi için anne-baba sevgisi ve şefkatiyle yetişmesi son derece önemlidir. Biçilen roller gereği ailenin ayakta durmasında, maddî olarak yaptıkları bir yana; anne-baba, ailede, çocuğun üzerinde varlıklarını her zaman manevî bir güç, bir güven kaynağı olarak sürdürürler. Bu fıtrî algı sebebiyle, gerek annenin, gerekse babanın yokluğu, çocuklar için büyük bir eksikliktir. Çocuk anne-baba tarafından sevilmeye, okşanmaya muhtaçtır. Bu gerçek, yetimlerin sorunlarının çözümünde bütün toplumun duyarlı olmasını, şöyle ya da böyle, herkesin kendisine göre mutlaka birtakım sorumluluklarının bulunduğunu gösterir. Problemin eksenini yalnızlık ve sahipsizlik oluşturduğuna göre, baba ve annesi hayatta olduğu halde terkedilmiş sahipsiz çocukları, mecazî manada yetimler kapsamına alıp, onlara karşı da aynı sorumlulukları taşıdığımızı kabul etmeye bir mani yoktur. Burada sorun, babanın veya annenin ölmüş olması değil, anne veya babanın ölümüyle ortaya çıkan "çocuğun yalnızlığı ve sahipsizliği"dir. Dolayısıyla sahipsiz olan her çocuğa, ailesi tarafından sahip çıkılıncaya kadar, sorumluluk açısından yetim muamelesi yapılabilir.[4]

Çocuklara karşı gösterilen sevgi için çocuk psikolojisi uzmanları, *"büyüme vitamini"*[5] nitelemesinde bulunmaktadırlar. Çocukların, büyüklerin telkin ve tâlim ettikleri değerleri ve davranış modellerini içten benimseyip hayat boyunca bunlara sahip çıkması ve içselleştirmesi, her şeyden önce kendi ailesi içerisinde "dost ve güvenilir" bir çevrede yaşadığının tecrübesini edinmesine bağlıdır. Dolayısıyla çocuğun bu temel ihtiyacının yeterince karşılanması ve ona sevgi ve şefkatle ilgi gösterilmesi gereklidir[6]

Cahiliye döneminde Kur'ân insanlığa rehber olacak beyanlarıyla indiğinde, Arap yarımadasıyla birlikte bütün bir insanlık karanlıklar içindeydi. Toplumun en zayıfları olan kadınlar, köleler ve yetimler, ca-

3 Erdem, Hüsamettin, "Şiddet ve Şiddet Çeşitleri", *Din ve Şiddet -Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla-,* Ed., Faruk Sancar, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yay., Ankara 2016, s. 70; Başkan, Ömer, "Kur'ânî Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018, s. 33.

4 Ağırman, Cemal, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, c.VII, Sayı 2, 2007, s. 10-12.

5 Bilgin, Beyza, "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dinî Kavramlar", *MGSB Din Öğretimi Dergisi*, Ankara 1986, s. 21.

6 Apak, Âdem, "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/1 2010, s. 46.

hilî toplum ve sistem tarafından sürekli eziliyordu. Câhiliye döneminde kabileler arası savaşlarda ve yıllarca süren kan davalarında ölenler, arkalarında çok sayıda yetim bırakıyordu. Arap yarımadasında kızlara, eli silâh tutmayan çocuklara, yaşlılara ve kadınlara genellikle miras hakkı tanınmaz, yetimlere de babalarından kalan mal verilmezdi. Bazı yetim kızlar vasîleri tarafından evlendirilerek mehirlerine el konur, bazen da vasîleri sırf mallarına sahip olmak için onlarla evlenirlerdi.[7]

Böyle bir ortamda Cenâb-ı Allah, âlemlere rahmet olan "yetim" peygamberini, hidayet kaynağı Kur'ân ile gönderdi. Kur'ân 22 ayetiyle bizlere yetim hakları hususunda kâideler koyarken Hz. Peygamber (sav) de, sözleri ve uygulamaları ile bu kuralları tatbik etmiş ve ümmetine örnek olmuştur. Böylece bütün sömürülen ve ezilenlerle birlikte "yetim" de tekrar doğmuş, maddî ve manevî bütün haklarını elde edip insan gibi yaşama fırsat ve şansına kavuşmuş oldu. Nitekim, iyi bir eğitimle topluma kazandırılması gereken çocuklar, ezilen ve istismar edilen kadınlar, yetimler ve köleler, O'nun özel alâka ve himayesi sayesinde, yaşanılabilir bir hayata kavuşmuşlardır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in söz konusu insanlara ve çocuklara gösterdiği yakın ilgi ve bu hususdaki tavsiyeleri, günümüz insanı için güzel bir örnek teşkil etmektedir.[8]

Bu kısa girişten sonra öncelikle Kur'ân'da yetim kavramı ve daha sonra da Hz. Peygamber'in yetim hakkındaki sözleri ve yetimlere davranışları hakkında bilgiler verelim.

2. Kur'ân'da Yetim Kavramı

Sözlükte "yalnız olmak, tek başına kalmak" anlamındaki "yütm" kökünden türeyen yetim kelimesi, çeşitli nesnelerin tekliğini ifade eder. Büluğ çağından önce babası ölen çocuğa yetim (çoğulu eytâm, yetâmâ) adı verilir. "Yütm"ün asıl manasının, bir çocuğun babasını kaybetmesi olduğu ve tek başına kalma manasının buradan geldiği şeklinde ikinci bir görüş de vardır. Yetimlik, insanlarda baba tarafından, diğer canlılarda ise anne tarafından olur.[9]

Arapçada annesi ölen çocuğa "aciyy", hem annesi hem babası ölen çocuğa da "latîm" denir.[10] Türkçede her iki kavramın karşılığı ise "öksüz"dür. Yani "sadece annesi ölene öksüz" dendiği gibi, "hem annesi

7 Arı, Abdüsselam, "Yetim", *DİA*, İstanbul 2013, XIIIL/501.
8 Karasakal, Şaban, "Mağdur Çocuklarla İletişimde Model Davranışlar", *Şiddet ve Sosyal Travmalar*, Ed. Âdem Solak, HEGEM Yay., Ankara 2018, s. 245.
9 İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-Arab,* Thk. Ali Şîrî, Beyrut 1408/1988, XII/645-646.
10 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab,* XV/79-80, XII/543.

ve hem babası ölene de öksüz" denir. Türkçede mecazî manada kimsesizlere de öksüz denir.[11] Yetim ifadesi Türkçede de Arapçadaki gibi kullanılmaktadır.

Babasını kaybeden küçük büyük herkese, sözlük anlamı bakımından yetim denilebilirse de, fıkıhta yetim, henüz bulûğ çağına ermemiş çocuklar hakkında kullanılır.[12] Ayrıca evlendirilirken kendisine danışılması gerektiğini bildiren bir hadiste babasını küçük yaşta kaybeden yetişkin kız için ve eşini kaybetmiş bir hanım için de Arap kültüründe "yetîme" lafzı kullanılmıştır.[13] *"Büluğ çağına ulaştıktan sonra yetimlik kalkar."*[14] hadisinde, bulûğ çağından sonra yetimliğin kalkacağı, yetimliğin yalnızca çocukluk devresiyle alakalı bir durum olduğu ifade edilmiştir. Dînimizde ergenlik çağına gelmeden önce babasını kaybetmiş kız veya erkek çocuklara yetim denilmektedir. Çocuğun nafakasını temin etme, haklarını koruma ve onu yetiştirmede babanın daha çok rolü bulunduğundan yetimlik özellikle babaya bağlanmıştır.[15]

Yetim kavramının anlam ekseni, babası ölen çocuğun muhtaç duruma düşmesiyle "bakılma imkân ve desteğini kaybetmiş olması"dır. Annesi ölen çocuk, sahip çıkılma ve bakılabilme noktasında babanın korumasındadır. Mahrum olduğu süt ve anne şefkatinin kısmen de olsa başka yollarla giderilebilme imkânı vardır. Babası ölen çocuk, zorunlu olarak sahip çıkılma imkân ve desteğini kaybetmiş olduğu için ortada kalabilir. Ayrıca, annenin ölümünde baba yeni bir evlilik yapsa da çocuk sahipsiz kalmıyor. Çünkü *"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir"* (Bakara 2/233) âyetinde belirtildiği gibi, İslam'a göre çocuğun bakımı babaya aittir. Fakat baba ölüp anne yeni bir evlilik yaptığında, ailede sahip çıkacak biri yoksa, çocuk ortada kalabiliyor. Her şeyden önce anne, bulunduğu yuvanın dışına çıkıyor. Gideceği yerde çocuklarına sahip çıkılacağının bir garantisi olmadığı gibi, üvey baba olacak kişinin de böyle bir mecburiyeti yoktur. Onun için çocuğa, babanın sahip çıkma ve her türlü sorumluluğunu üstlenme mecburiyeti olduğu için, Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde annesi ölen çocuğun bakımı üzerinde durulmamıştır.[16]

11 Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaâdet 1317, s. 215; Heyet, *Türkçe Sözlük,* TTK Basımevi, Ankara 1988, II/1132.
12 Arı, "Yetim", XIIIL/502.
13 Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd,* Çağrı Yay. İstanbul 1413/1992, "Nikâh", 23, 25; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* Eser Neşriyat, ysz. tsz. II/1280-1281.
14 Ebû Dâvûd, "Vesâyâ", 9.
15 Isfehânî, Râğıb, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Said Geylânî, Dâru'l-Mârife, Beyrut tsz., s. 550.
16 Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", s. 11-12.

Kur'ân-ı Kerîm'de yetim kelimesi ve türevleri, 12 sûrede 22 âyette geçmektedir:

- 5 defa "اليتيم/el-yetim" (En'âm 6/152, İsrâ 17/34, Fecr 89/17, Duhâ 93/9, Maûn 107/2),

- 3 defa "يتيماً/yetimen" (İnsan 76/8, Beled 90/15, Duhâ 93/6),

-14 defa "اليتامى/el-yetâmâ" (Bakara 2/83, 177, 215, 220; Nisâ 4/2, 3, 6, 8, 10, 36 ve 127(iki defa); Enfâl 8/41, Haşr 59/7),

- 1 defa "يتيمين/yetimeyni" (Kehf 18/82) olmak üzere toplam 23 yerde yetim ve benzeri kelimeler geçmektedir.[17]

İzzet Derveze'ye göre yetim âyetlerinin çokluğunun sebebi, cahiliyede onlara karşı yapılan zulümlerin çokluğudur. İslam öncesinde yetimlerin ezilme, işkence, ihmal ve mahrumiyete maruz kalmaları sebebiyledir. Kur'ân'ın bu tür haykırışları ve sürekli teşviki, devam eden zulmü ortadan kaldırma yönünde olmuştur.[18]

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen yetimlerle ilgili âyetlerde onlara iyi davranılması hususu Allah'a iman ve ibadetle birlikte anılmış (Bakara 2/177; Nisâ 4/36), yetimlerin itilip kakılması ve onlara karşı ilgisiz davranılması kınanmış (Fecr 89/17; Mâûn 107/2), yetimlerin küçümsenip kendilerine kötü muamelede bulunulması yasaklanmıştır (Duhâ 93/9). Müminler muhtaç durumdaki yetimleri doyurmaya, onları malî yönden desteklemeye ve yaşam şartlarını düzeltmeye teşvik edilmiştir (Bakara 2/215, 220; Nisâ 4/8; İnsan 76/8; Beled 90/15). Medine döneminde devlet gelirlerinden ganimet ve fey içinde yetimlerin hakkı olduğu bildirilmiş, bu hakkın ödenmesine gelirlerin harcama kalemleri arasında yer verilmiştir (Enfâl 8/41; Haşr 59/7). Yetimlere adaletle davranılması, özellikle mallarını ele geçirmek amacıyla yetim kızlarla evlenip haksızlık yapılmaması, evlendirilen yetim kızların mehirlerine el konulmaması (Nisâ 4/3, 127), yetimlerin mallarının en güzel şekilde korunup yönetilmesi (En'âm 6/152; İsrâ 17/34), büyüdüklerinde mallarının geciktirilmeden kendilerine teslim edilmesi ve teslim sırasında şahit bulundurulması (Nisâ 4/6) hususları Kur'ân'da yetim haklarına dair temel prensiplerdir. Yetim malı yemek büyük günahlardan sayılmış, haksız yere yetim malı yiyenlerin şiddetli azap görecekleri bildirilmiş, yetimin veli ve vasîlerine ancak fakir olmaları durumunda onun malından belli ölçüde faydalanma izni verilmiştir (Nisâ 4/2, 6, 10).

17 Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l-Müfehres li elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm,* Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1982, s. 858; Konuyla ilgili âyetler için bkz. Özsoy-Ömer-Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'ân,* (Sistematik Kur'ân Fihristi), Ankara 1996, s. 432, 433, 435, 485-487.

18 Derveze, İzzet Muhammed, *et-Tefsîru'l-Hadîs,* Dımaşk 1961, I/155.

Genel hatlarıyla sıraladığımız yetimlere ilişkin âyetleri üç grup altında[19] sınıflandırabiliriz.

2.1. Yetimlerin Haklarının Korunmasına Yönelik Âyetler

Bu gruptaki âyetler, Kur'ân'ın indirilmeye başladığı andan itibaren kendisi de bir yetim olan Hz. Muhammed(sav)'e, yetimlere iyi davranması yönünde emirleri ve önceki şeriatlardaki pratikleri hatırlatan âyetlerdir.

Diğer ilahî dinler de mensuplarına, onlardan alınan ahit ve misak kapsamında, yetimlere sahip çıkmalarını emretmiştir. Örneğin *"İsrailoğullarından, 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin' diye söz almıştık. Sonra siz, pek azınız müstesna, döndünüz; hala da yüz çevirip duruyorsunuz."* (Bakara 2/83) mealindeki âyette aynı sorumlulukların, İsrail oğullarından da istendiği, ancak, çoğunun yetime iyi davranmadığı ifade edilmektedir. *"Allah'a ibadet edin ve O'na hiç birşeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere iyilik edin"* (Nisâ 4/36); *"Biz insanoğlu için iki göz, bir dil ve iki dudak vermedik mi? Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi? Ama o, zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O geçit bir köle ve esir âzad etmek yahut açlık gününde yakını olan bir yetimi yahut toprağa serilmiş bir yoksulu doyurmaktır"* (Beled 90/8-16); *"Kendileri, ona duydukları sevgiye rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler"* (İnsan 76/8) gibi âyetler, yetimlere iyi davranılması hakkında Allah'ın önceki şeriatlarda ve Kur'ân'da emrettiği hususlardır.

Allah Teâla Habîbine hitaben: "يَتِيمًا فَآوَىٰ أَلَمْ يَجِدْكَ / *O seni yetim bulup barındırmadı mı?*" (Duhâ 93/6) buyurarak, Peygamberini yetim iken çeşitli vesilelerle koruyup muhafaza ettiğini belirtmiş: "فَلَا تَقْهَرْ الْيَتِيمَ / *Öyleyse yetimi hor görme!"* (Duhâ 93/9) fermanıyla da ben nasıl seni himâye etmişsem, sen de diğer yetim kullarıma sahip çık, onların derdiyle ilgilen, sıkıntılarını hallet demek istemiştir. Zira yetimlik duygularını yaşayan bir insan, ancak ümmetine aynı konudaki

19 Yetimlerle ilgili âyetlerin tasnifi hakkında geniş bilgi için bkz. Uluşal, Neşet, "Kur'ân'da Yetim Kavramı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Nihat Temel, Marmara Üniversitesi S.B.E., İstanbul 2006, s. 1-2; Ayral, Mehmet Şirin, "Kur'ân'ın Yetimlere Bakış Açısı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. İsmet Ersöz, Selçuk Üniversitesi S.B.E., Konya 2007, s. 14-76; Yaşar, Nebiye, "Yaygın Din Eğitimi Açısından Yetim Çocuklara Uygulanan Sosyal Sorumluluk Projelerinde: "İstanbul Örneği 2008-2013"" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Halis Ayhan, Marmara Üniversitesi S.B.E., İstanbul 2015, s. 50-54; Başkan, "Kur'ânî Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı", s. 35-43.

hassasiyeti öğretebilir. Duhâ Sûresinde âyet, yetim kelimesinin Hz. Muhammed (sav) için kullanımına bir delildir. Müşrikler Hz. Peygamber (sav)'e küçümsemek amacıyla "Ebû Tâlib'in yetimi" derlerdi.

Fecr Sûresinde ise, *"Siz yetime iyilik etmezsiniz. Hayır; aksine, siz yetime ikram etmiyorsunuz"* (Fecr 89/16-17) âyetleri Cahiliye dönemi insanının yetime bakış açısını ortaya koyan bir uyarıdır. Kur'ân'da, imanlarının bilincinde olanlar, yetimlere ve yoksullara iyilik yapmaları ile anılırken, imanlarının bilincinde olmayıp, bencil ve hırslı, helal-haramı tanımayan kimseler de, yetime ve yoksula iyilik etmeyen kimseler olarak anılmışlardır. Mesela bu hususta yetimlere iyi muamele etmeyenlerle ilgili başlı başına bir sûre indirilmiş, sûrede, yetime yapılan kötülüklerin dini inkâr anlamına geleceği, "*Ey Muhammed! Dini yalan sayanı gördün mü? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya yanaşmayan kimse işte odur"* (Mâûn 107/1-3) âyetinde bildirilmiştir. Bu surede geçen ifadelere göre, yaptığımız ibadetler, bizi başta yetimler olmak üzere himayeye muhtaç insanların durumuyla ilgili bir hassasiyete teşvik etmektedir. Eğer bizde böyle bir hassasiyet uyanmıyorsa ibadetler amacına erişmeyen içi boş bir şekle dönüşür ki, bundan sakınılması gerekmektedir.[20]

Yetimler henüz kendi ayaklarının üzerinde duracak durumda olmadıkları için korunmaya muhtaçtırlar. Onları himaye etmek, en yakınından en uzağına doğru, öncelikle akrabalara düşer. Akrabalardan herhangi birinin yetim, kimsesiz veya muhtaç duruma düşmesi durumunda, her şeyden önce ona akrabalığın gereği olarak sahip çıkmak gerekir. Bir baba çocuğuna karşı, onu nasıl helal kazançla beslemek, giyindirmek, barındırmak, eğitim imkânı sağlayıp meslek edindirmek ve büyüdüğünde evlendirmek gibi sorumluluklar taşıyorsa, yakınlık derecesi ne olursa olsun, yetimin bakım ve sorumluluğunu üstlenenler de, en azından dînen ve ahlâken aynı sorumlulukları taşır. Danışma ve fikir düzeyinde anne-baba, evladına ne kadar yardımcı oluyorsa, sorumluluğunu üstlendiği yetime de en az o kadar yardımcı olmalı, mihrini tam almasını, malının ve haklarının korunmasını sağlamalı, yaşı gelip dengini bulduğunda evliliğine mani olmamalıdır.[21]

İslam fıkhında yetimleri himaye edip yetiştirmek farz-ı kifâye olarak kademeli biçimde toplumun görevleri arasında sayılmıştır. Bu husus öncelikle mahremi olan yakın akrabaların sorumluluğundadır. Bunların yokluğunda veya sorumluluklarını yerine getirememeleri du-

20 Okur, Kaşif Hamdi, "Koruyucu Aile Uygulamasının Manevi Temelleri", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018, s. 19.
21 Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", s. 14-15.

rumunda sorumluluk diğer Müslümanlara geçer. Ya da bu vazife devlet tarafından veya devletin denetiminde koruyucu aileler ya da kurumlarla yerine getirilmesi gerekir. Bu hususta ki masraflar da ya devlet eliyle veya belli vakıfların geliriyle karşılanır.[22] Osmanlı'da bu hususta ki yardımlar ferdi olmaktan çıkarılıp vakıf ve dernekler aracılığıyla kurumsallaştırılmış, böylelikle sosyal adaletin sağlanması gözetilmiştir.[23]

İslam tarihi boyunca, yetimlere yönelik vakıf ve kuruluşlar, değişik isimlerle görevlerini yürütmüşlerdir. Tarihsel süreç bakımından Selçuklulardan itibaren, eytamhâne ve ıslahhâneler kurularak yetimlerin bakımı sağlanmaya çalışılmıştır. Eyyûbîler ve Memlükler döneminde yetimler için özel mektepler açılıp, vakıflar tahsis edilmiştir. Osmanlılar'da yetimlerin himayesine yönelik uygulamalar daha da geliştirilmiş, avârız vakıfları, dârüleytamlar ve yeniçeri birliklerindeki orta sandıkları, yetim çocuklara maddî destek sağlamıştır. 1873'te Dârüşşafaka tesis edilmiş, 1917'de kurulan Himâye-i Etfâl Cemiyeti daha sonra Çocuk Esirgeme Kurumu'na dönüştürülmüş, 1983'te Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu teşkil edilmiştir. 2011 yılında gerçekleştirilen yasal düzenlemeyle bu hizmetlerin yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır.[24] Son yıllarda yetimlerle ilgili uluslararası veya bölgesel sempozyumlar düzenlenerek, bugün yapılan sempozyumda olduğu gibi problemlere ortak çözümler bulmaya gayret edilmektedir.

2.2. Yetimin Sosyal Haklarını Vurgulayan Âyetler

Bu gruptaki âyetlerde, yetimin toplumda hissettiği manevi, psikolojik ve sosyal eksikliğin, ona asgari düzeyde yansıtılması için gayret gösterilmesi istenmektedir. *"Öyleyse yetimi sakın ezme"* (Duhâ 93/9); *"Sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (ihmal etmekten) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayınız ki) onlar sizin din kardeşlerinizdir. Allah işleri bozanla düzelteni bilir."* (Bakara 2/220) âyetlerindeki ifadeler, yetimlerin sosyal hayattaki konumlarının iyileştirilmesine yönelik olarak ön plana çıkmaktadır.

22 Arı, "Yetim", XIIIL/501.

23 Yetimlere yönelik vakıf ve kuruluşların tarihsel seyri ve Osmanlı toplumunda yetimlerle ilgili koruyucu uygulamalar hakkında geniş bilgi için bkz. Zaim, Sebahattin, *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986, s. 87; İpşirli, Mehmet, "Avarız Vakfı", *DİA*, İstanbul 1991, IV/109; Bay, Abdullah, "Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018, s. 67-85.

24 Yılmaz, Şadiye, "Hz. Peygamber'in Yetimlere Karşı Davranışı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Nihat Yatkın, Atatürk Üniversitesi SBE., Erzurum 2016, s. 131-137; Arı, "Yetim", XIIIL/502.

Medine döneminde yetimlerle ilgili olarak indirilen âyetler onların her türlü ihtiyacına cevap verecek detayları ihtiva etmektedir. Bu bağlamda yetimin sıcak bir aile yuvası ortamında yetiştirilmesinden (Bakara 2/220), varsa malının en iyi şekilde korunması, nemalandırılması ve vakti geldiğinde kendisine teslim edilmesine (Nisâ 4/6, 10); ikbalinin en uygun şekilde planlanmasından (Nisâ 4/6; Kehf 18/82) evlendirilmesine (Bakara 2/220; Nisâ 4/3, 127); devletin elde ettiği gelirlerden yetimlerin ihtiyacını karşılamaya yönelik fon tahsisine (Enfâl 8/41; Haşr 59/7) kadar gerekli bütün görevlerin sırasıyla yetimin yakınlarına, topluma ve devlete birer vazife olarak yüklendiği ilgili ayetlerden (Mesela bkz. Bakara 2/83, 215; Nisâ 4/8; Enfâl 8/41; Haşr 59/7) rahatlıkla temellendirilebilir.[25]

Yetimleri, yoksulları Allah sevgisi ile doyuran, onların ihtiyaçlarını, sırasında kendi ihtiyaçlarından önde tutan müminler, ilgili âyetlerde övülmüşlerdir: *"Kendileri, ona duydukları sevgiye rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler. Biz size sırf Allah rızâsı için yediriyoruz, sizden bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz."* (İnsan 76/8-9) Bu âyetlerin iniş sebebi ile ilgili kişiler hakkında tefsirlerde geniş bilgiler verilmiştir. Bunlardan birisi, Hz. Ali ile eşi Hz. Fatıma'dır. Oruç tuttukları bir gün, iftar vakti gelen yoksula yiyeceklerini verirler. İkinci gün bir öksüz gelir, yemeklerini öksüze verirler. Üçüncü gün de bir esir gelir, yemeklerini bu defa da esire verirler. Böylece üç günlük orucu iftarsız, birbirine eklemiş olurlar.[26]

2.3. Yetimin Ekonomik Haklarını Vurgulayan Âyetler

Bu gruptaki âyetlerde de, yetimin reşid oluncaya kadar ekonomik haklarının korunması gerektiğinin altı çizilmektedir. Âyetlerde yetimlere yardım, zekât gibi mecburi olarak yapılacak yardımlar (Bakara 2/43, 177; Zâriyât 61/19) ve ihtiyari olarak yapılacak yardımlar (Bakara 2/254, 272) şeklinde tasnif edilmiştir. Bu yardımlar Mekke döneminde gönüllü yardım, vicdani bir uygulama olarak yapılırken (Bakara 2/267; Zâriyât 61/19; Meâric 70/18-27, Medine döneminde gönüllü yardımlardan ayrılmış ve Müslümanların muntazaman ödemek durumunda oldukları yükümlülük haline getirilmiştir (Bakara 2/177; Nur 24/37).

İlgili âyetlerde yetime maddi manevi yardımdan başka, onun malının korunması da istenmiştir (Bakara 2/220; İsrâ 17/34). Ayrıca ister

25 Başkan, "Kur'ânî Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı", s. 43.
26 Râzî, Fahreddin, *Tefsîr-i Kebîr ve Mefâtihu'l-Gayb,* Daru'l-Fikr, Beyrut 1401/1981, XXX/244-245; Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*, İstanbul 1984, III/1100.

koruyucu aile olarak kendi yanımızda veya yetimler için oluşturulmuş yurtlarda olsun, bir arada yaşandığı zaman, onlar sizin kardeşinizdir (Bakara 2/220), onlara tatlı söz söyleyin (Nisâ 4/8) denilerek, onlara sevgi gösterilmesi istenmektedir.

İnancı ne olursa olsun, zenginlik, insana, mensup olduğu topluma karşı birtakım sorumluluklar yükler. İslamiyet bu sorumluluklara "ibadet" değeri vererek farklı bir boyut kazandırmıştır. Bütçeden muhtaç olan "yetim ve düşkünlere" pay ayırma gibi genel ve toplumsal sorumluluğun yanı sıra, zenginlere, "zekât" ve "sadaka" gibi zorunlu ve gönüllü sorumluluklar da yüklemiştir. Dolayısıyla her Müslüman, zekâtını aktaracağı yerleri tasarlarken veya zekât harici gönüllü harcamalarında, muhtaç olan yetim ve kimsesizleri hesaba katmak zorundadır. Bu durum âyetlerde şöyle ifade edilmektedir: *"...bilin ki, ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ın, Peygamber'in ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerin ve yolcularındır."* (Enfâl, 8/41); *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere, ve kölelere sevdiği maldan harcar, namazı kılar, zekâtı verir...İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır."* (Bakara 2/177)

Yetim malını yemeye kalkışanların, dünya ve ahirette hüsrana uğrayacakları Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler hiç şüphesiz karınlarına ateş doldurmuş olurlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir."* (Nisâ 4/ 10) şeklinde çarpıcı bir üslupla beyan edilmektedir. Âyette görüldüğü gibi yetimin malını çeşitli sebeplerle haksız yere yemeye veya herhangi bir şekilde telef etmeye kalkışanlar, yetimden önce kendilerini helâk etmiş olmaktadırlar. Durum böyle olunca bir Müslüman için, *"Erginlik çağına erişinceye kadar- onu değerlendirmek amacı hariç - yetimin malına yaklaşmayın. Ahde vefa gösterin. Çünkü ahid bir sorumluluktur"* (İsrâ 17/34); *"Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel ve faydalı bir şekilde yaklaşınız!"* (En'âm 6/152) âyetleri gereğince, yetimin haklarını güzelce korumaktan başka yol kalmamaktadır. Dinimizin yetimlerle ilgili olarak gösterdiği bu hassasiyet üzerine, ashab-ı kirâm yetimlerle bir arada bulunmaktan bile çekinir hale gelmişlerdi. Neticede durum Peygamberimize arzedilince: *"...Sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (ihmal etmekten) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayınız ki) onlar sizin din kardeşlerinizdir. Allah işleri bozanla düzelteni bilir..."* (Bakara 2/220) âyet-i kerimesi nazil olmuştur.[27] Bu âyet ile de yetimlerle kimin iyi kimin kötü niyetle ilgilendiğini

27 Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü Nesâî,* Çağrı Yay., İstanbul 1992/1413, "Vesâyâ", 11; Yetimlerin mallarını korumakla alakalı olarak, onların vücûb ve edâ ehliyeti açısından

Allah Teâlâ'nın çok iyi bildiği, dolayısıyla sorumluluktan kaçılmaması ve yetimlerin tam bir kardeş muamelesine tâbi tutulması gerektiği vurgulanmıştır.

Yetimlerle ilgili olarak cahiliye döneminde yaygın olup Kur'ân'ın düzelttiği bir adet de şu olmuştur: Erkekler, velisi oldukları yetim kızlarla, mallarında gözleri olduğu için evlenirlerdi. Miraslarına bütün bütün konabilmek için onları ağır işlerde çalıştırarak ölümlerine yol arayanlar bile olurdu. Yetimler, savunacak kimseleri olmadığı için, pek çok haksızlıklara uğrarlardı. Cahiliyenin bu baskıcı uygulamasına mukabil, *"Yetim kızdan kendi nefsi için izin istenir. Onun susması izindir."*[28] hadisinde ifade edildiği gibi İslam'da yetime söz hakkı verilmiştir. Böyle kimseler hakkında vahyolunan âyette, haksızlık yapmayacağına emin olmadıkça yetimlerle evlenilmemesi hükmü getirilmiştir: *"Eğer yetim kızlar hakkında adaleti gerçekleştirmekten korkarsanız, onlarla değil, sizin için helal olan diğer kadınlarla ev/eniniz"* (Nisâ 4/3) *"Yetimleri, nikaha erişecekleri çağa kadar deneyin; şayet kendilerinde bir (rüşt) olgunlaşma gördünüz mü, hemen onlara mallarını verin. Büyüyecekler diye israf ile çarçabuk yemeyin."* (Nisâ 4/6).

Bu anlamdaki âyetler müslümanları titiz davranmaya teşvik ediyordu. Bir yetim velisi Peygamberimize gelerek şöyle demişti: "Ey Allahın Elçisi, ben fakirim, hiç bir malım yok ve bir yetimim var." Peygamberimiz ona şöyle öğüt vermiştir: *"Yetimin malından, israf etmemek ve onun malını, kendi malını çoğaltmak için vesile yapmamak şartıyla yiyebilirsin!"* Yukarıdaki âyetin devamı bu konuya işaret etmektedir: "*Zengin olan iffetli olmaya çalışsın, yoksul olan da artık maruf (ihtiyaca ve örfe uygun) bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, onlara karşı şahid bulundurun.*" (Nisâ 4/6).

"Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde onların durumundan endişe edecek olanlar, (öksüzlerin hakkına dokunmaktan) çekinsinler, Allah'tan korksunlar." (Nisâ 4/9) âyetindeki ifadeler bizi empatiye davet etmektedir. Yetimlerin velisi durumunda olanlar, onları çocukları yerine koyarak düşünmeli, davranışlarını ona göre ayarlamalıdır. Kendimiz için doğruluk, adâlet ve hakkâniyetle muâmele görmek, işlerimizin ve hâllerimizin düzelip Allah'ın bizi affetmesini diliyorsak, kendi haklarını savunamayacak durumda olanların (yetimler) haklarını korumak için de doğru, samîmî, âdil ve hakşinas olmamız emredilmektedir. Âyetlerde yetimlerle kimin iyi, kimin kötü niyetle

durumu, yetime miras, vasiyet ve vakıf gibi yollarla intikal eden malların kendisine verilmeyip, velî, vasî veya hâkim tarafından idare edilmesi durumu ve gasbedilen bir malın menfaati -kullanmak veya sahibinin yararlanmasının engellenmesi- hususunda mezheplerin görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. Arı, "Yetim", XIIIL/502.

28 Ebû Dâvûd, "Nikâh" 23, 25; Tirmîzî, "Nikâh" 18; Nesâî, "Nikâh" 31, 36.

ilgilendiğini Allah Teâlâ'nın çok iyi bildiği, dolayısıyla sorumluluktan kaçılmaması ve yetimlerin tam bir kardeş muamelesine tâbi tutulması gerektiği vurgulanmıştır.[29]

3. Hz. Peygamber, Yetimler Ve Kız Çocukları

Hayatı incelendiğinde, dinî alanda olduğu gibi sosyal konularda da, Allah Rasûlü (sav)'nün bütün uygulamalarında özelde Müslümanlar, genelde de bütün insanlık için çağları aşan evrensel davranış örnekleri görülecektir. Alemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber, kadınlar, kız çocukları ve yetimlere yönelik şiddeti önlemede insanlık için örnek alınabilecek yegane modeldir. Kur'ân'ın yirmi iki âyetinde, doğrudan veya dolaylı olarak yetimlerden bahsedilmiş olması ve Hz. Peygamber'in uygulamaları, İslam'ın yetimlere verdiği önemin bir ifadesidir. O hayatı boyunca bütün insanlara, özellikle zayıflara ve yetimlere merhametli davranmış, yolunu takip edenlerden de aynı şeyi istemiştir.

Toplum içinde her kesimin, kendisinde bir şeyler bulabileceği Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem olan Asr-ı Saadete dair anlatılan her bir hatıra, aynı zamanda bir terbiyevî (eğitsel/pedagojik) değeri de haizdir. Dolayısıyla, aktarılan hadiselere, sadece yaşanmış birer "hatıra" olarak değil, Asr-ı Saadet'ten günümüze yansıyan mesajlar olarak bakmak daha doğru olacaktır. Hz. Peygamber (sav)'in, peygamberlik dışındaki insanî yönünün en çok dikkat çekici örneklerini, çocuklarla olan ilişkilerinde bulabilmekteyiz. Çünkü O, sıradan bir insandan öte, adeta "çocuklarla çocuklaşabilen", bunu başarabilen ve diğer insanlara da tavsiye eden müstesna bir şahsiyettir.[30]

İslâm öncesi Arap toplumunda özellikle savaşlar ve cahiliye devri uygulamaları gibi sebeplerle dul ve yetimlerin sayısı oldukça fazlaydı. Câhiliye toplumunda yetimler horlanır ve haklarına riayet edilmezdi. Hz. Peygamber (sav) de yetim olarak doğmuş ve büyümüş, kavminin bu konudaki olumlu ve olumsuz tavırlarını yakînen görmüştü. Dört yaşına kadar süt annesinin evinde kalmış, henüz altı yaşında iken annesi, sekiz yaşında da dedesi vefat etmişti. Sekiz yaşından itibaren amcası Ebu Talib ile yengesi Fatıma O'na kendi çocuklarından ileri bir özenle bakmışlardı.Yetim olarak kaldığı amcasının evinde, yengesinin kendisine olan sıcak ilgisi ile ilgili olarak: "O öldüğü zaman bazı kimseler: "Ey Allahın Elçisi, böylesine yaşlı bir kadının ölümünden niçin bu kadar üzüntü duyuyorsun" dediler. Ben de "Nasıl duymayayım! Ben onun

29 Okur, "Koruyucu Aile Uygulamasının Manevi Temelleri", s. 19-20.
30 Ay, Mehmet, Emin, "Hz. Peygamber (sav) ve Çocuklar", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2003, s. 162.

yanında, yetim bir çocuk olarak sığınmış halde iken o, kendi çocuklarından önce beni doyurur, kendi çocuklarından önce benim saçlarımı tarardı. O benim annemden sonra annemdi."[31] demiştir.

Resûl-i Ekrem (sav)'in yetimlerle ilgilenmesi ve onların haklarıyla alakalı düzenlemelerde bulunması risâletin ilk yıllarından itibaren başlar. Habeşistan'a giden muhacirlerin başkanı Cafer bin Ebî Tâlib, Necâşî'nin huzurunda İslâm'ı ve Müslümanları savunmak maksadıyla yaptığı konuşmada, Câhiliye döneminde kuvvetlilerin zayıfları ezdiğini, Hz. Peygamberin ise güçsüzlerin yanında yer alarak onların haklarına sahip çıktığını ve "yetim malını yemeyi, iffetli kadınlara iftira atmayı" yasakladığını belirtmiştir.[32]

Fahr-i Kâinât (sav): "*Müslümanlar içinde en hayırlı ev, kendisine iyilik yapılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir."*[33] hadisinde ifade edildiği gibi bizleri yetime karşı her hususta hâmi olmaya davet etmektedir. Bu hadise göre yetimi sadece barındırmak kâfî değildir, aynı zamanda ona iyi davranmak da gerekir. Bir taraftan yeme-içme, giyim-kuşam gibi ihtiyaçları karşılanan yetim diğer taraftan maddi veya manevi eziyete maruz kalırsa, bu tür bir barınma onun için zulüm haline dönüşebilir.

Yetime yapılan iyiliğin karşılığında cennetin kazanılacağı, hadis-i şerifte, *"Bir kimse, Müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir suç işlemediği takdirde, Allah Teâlâ onu mutlaka cennete koyar."*[34] şeklinde dile getirilmektedir. Efendimiz (sav), yetimlerin maddî ve manevî sıkıntılarına katlanarak onları güzel bir şekilde yetiştirenlerin, cennette kendisine komşu olacağını,*"Kim üç yetimi yetiştirir, nafakasını temin ederse, sanki ömrü boyu geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuş ve sabahtan akşama yalın kılıç Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap alır. Keza, ben ve o, şu iki parmak gibi cennette kardeş oluruz"* şeklinde ifade etmiş ve ardından şehadet parmağı ile orta parmağını birbirine yapıştırmıştır.[35] Cennet'e girebilmek ve Cennet'te Hz. Peygamber'e komşu olabilmek… Allah Teâlâ, sevgili Resûlü'ne komşu olma bahtiyarlığını, yetimleri koruyanlara lutfetmiştir. Aynı minvalde bir diğer hadîs-i şerîfte bu ger-

31 Zehebî, Ebû Abdillah Şemsüddîn, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ,* Thk. Şuayb el-Arnavûdî, Beyrut 1992, II/118; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, Yeni Şafak Kültür Hizmeti, Ankara, 2003, I/49.

32 İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa Sakka ve dğr. Beyrut 1936, I/336.

33 İbn-i Mâce, "Edeb", 6

34 Tirmîzî, "Birr", 14.

35 İbn-i Mâce, "Edeb", 6.

çek: *"Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himâye eden kimseyle ben, cennette şöyle yanyana bulunacağız."* şeklinde pekiştirilmektedir. Hadisin râvisi Mâlik bin Enes, Hz. Peygamber (sav)'in yaptığı gibi işaret parmağıyla orta parmağını gösterdi.[36] Bu hadis-i şerifte dikkat çekildiği üzere yetimler, insanın kendi yetimleri ve başkasına ait yetimler diye ikiye ayrılmaktadır.

Birçok hadisinde yetimlerin hukuku üzerinde hassasiyetle duran Resûl-i Ekrem, *"Allahım! Ben yetimin ve kadının, bu iki zayıf insanın hakkını ihlâl etmekten insanları şiddetle sakındırıyorum"*[37] buyurarak horlanan, aşağılanan hatta zaman zaman dövülen kadınları adeta yetimler gibi telakki etmiştir. Yetimlere ait malların ticaret yoluyla arttırılmasını istemiştir.[38] Öte yandan yetim malı yemenin insanı helâke sürükleyen yedi büyük günahtan biri olduğunu belirterek, müminlerin bundan şiddetle kaçınması gerektiğini vurgulamıştır.[39]

Yetim bir yavrunun babadan anadan kalma malı bulunabilir. O takdirde bu yavruya erginlik çağına girene kadar sahip çıkmak, malının yok olup gitmesini engellemek, onu himâye etmek demektir. Şayet malı bulunmuyorsa, onun himâyesi, babasının yokluğunu aratmamaya çalışmakla mümkün olur. Nice yetimler, ellerinden tutacak, kendilerini hayatın zor ve katı şartlarına alıştıracak rehberleri olmadığı için ezilmişler, itilip kakılmışlar ve âdeta kötü insan olmaya zorlanmışlardır.

Bu yavrulara sahip çıkanlar, toplumun bir açığını kapamış, bir yarasını sarmış, kısaca insan olmanın sorumluluğunu duymuş olurlar. Hz. Peygamber: *"Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap vardır..."*[40] hadisiyle yetimin başını okşayan kimseye elinin dokunduğu her saç teli kadar sevap verileceğini bildirmiştir. Şu hâlde yüreğinden kopup gelen derin bir şefkat duygusuyla bir yetimi kucaklayıp bağrına basan, yanaklarına öpücükler konduran, ona yalnızlığını ve yetimliğini unutturmaya çalışan bir kimse, ilâhî rahmet sağanağı altında yıkanmış ve günahlarından arınmış olarak ahiret hayatına bir EFT yollamış olmaktadır. Bir yetim gülüyorsa, başına şefkat eli değdiği içindir. Bir yetim gülüyorsa, bütün bir toplum gülüyor demektir. Zira yetime gösterilecek iyi muamelenin dünya hayatında kalp huzuruyla yaşamak için önemli bir vesile olduğu unutulmamalıdır. Fahr-i Kâinât (sav) kalbinin katılığından

36 Buhârî, "Talak", 25; Müslim, "Zühd", 42;
37 İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, Sünen-i İbn Mâce, Çağrı Yay., İstanbul 1992/1413, "Edeb", 6.
38 Tirmîzî, "Zekât", 15.
39 Buhârî, "Vesâyâ" 23; Müslim, "Îmân" 145; Nesâî, "Vesâyâ" 12.
40 Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel,* Çağrı Yay. İstanbul 1413/1992, V/250; Ebû Dâvûd, "Edeb", 121.

şikâyet eden sahâbîye *"Eğer kalbinin yumuşamasını istiyorsan fakiri doyur, yetimin başını okşa!"*[41] tavsiyesinde bulunmuştur.

Peygamberimiz (sav), yetim hakkındaki söz ve tavsiyeleri yanında, uygulamalarıyla da bizler için en güzel örnek olmuştur. Gerek kamu yararına gerekse kendi adına yetimle ilgili bir konu mevzu bahis olduğunda, Hz. Peygamber (sav) yetimi dâima koruyup gözetirdi. Mesela Mescid-i Nebevî'nin inşa edildiği arsa, Ensar'dan Esad bin Zürâre'nin himayesinde bulunan Sehl ve Süheyl adındaki iki yetime aitti. Bu iki yetim arsayı mescid yapılması için hibe etmek istemişler, ancak Hz. Peygamber (sav) bunu kabul etmemiş ve bedelini ödemiştir.[42] Hz. Peygamber'in yetimleri ve mağdur kesimleri koruma yönündeki uygulamalarına herkes şahit olmuştur. Nitekim vaktiyle yetim bir çocuk olan Ebû Cuhayfe (ra) da Hz. Peygamber'in zekat toplamak ve dağıtmakla görevli memurundan bahisle şu hatırasını anlatır: "Bize Nebî (sav)'in zekat memuru geldi. Zekatı zenginlerimizden alıp fakirlerimize verdi. Ben yetim bir çocuktum. Bana da bir deve verdi."[43]

Ashabını genel olarak yetimi ve onun hakların korumaya teşvik eden Hz. Peygamber (sav), yeterli kapasiteye sahip olmayanların bu işi üstlenmemelerini de istemiştir. Yetim malının idaresi kişiye ağır bir sorumluluk yüklediğinden, Hz. Peygamber'in bu sorumluluğu taşımaya ehil görmediği Ebû Zer'e yetim malının idaresini üstlenmemesini: *"Ey Ebû Zer seni zayıf görüyorum. Doğrusu ben kendim için istediğimi senin için de istemekteyim. Sakın iki kişiye emir olma ve yetim malının velayetini de üzerine alma!"*[44] şeklinde tavsiye etmiştir.

Yapılan savaşlar sonunda şehit düşen sahabîlerin yetim kalan çocuklarına Hz. Peygamber, ayrı bir ilgi gösterir, onları yalnız bırakmaz, ihtiyaçlarını karşılardı. Bazılarını da bizzat kendi himayesine alırdı.[45] Duruma göre Efendimiz bazen mağdur olanları doğrudan himayesi altına almış[46], bazen onların acılarına göz yaşlarıyla ortak olmuş, bazen de şehitlerin ahiretteki yüksek payelerini hatırlatarak geride kalan yakınlarının yanık yüreklerine su serpmiştir. Beşir bin Akrabe der ki: Babam Akrabe, Uhud günü şehid olunca ağlayarak Peygamber (sav)'e gittim. *"Ey sevgilicik! Sen ne diye ağlıyorsun? Sus ağlama! Senin baban ben olsam, annen de Aişe olsa, razı olmaz mısın?"* buyurdu. Anam ba-

41 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* II/263, 387.
42 Buhârî, "Menâkıbu'l-ensâr", 45.
43 Tirmîzî, "Zekât", 21.
44 Ebû Dâvûd, "Vesâyâ", 4; Nesâî, "Vesâyâ", 10.
45 Bkz. İmam-ı Mâlik, b. Enes, *Muvattâ*, İstanbul 1983, "Zekât" 10.
46 Hz. Peygamber evinde ve onun himayesinde büyüyen çocuklar arasında mesela eşi Ümmü Habîbe'nin kızı Habîbe bt. Ubeydullah ile bir diğer eşi Ümmü Seleme'nin dört yetim evladı Seleme, Ömer, Dürre ve Zeyneb de bulunmaktadır. Kandemir, Yaşar, "Ümmü Seleme", *DİA,* İstanbul 2012, XLII/329

bam sana feda olsun ya Resûlallah razı olurum, dedim. Bunun üzerine Efendimiz eliyle başımı okşadı. (Şu anda) saçlarım ağardığı halde Resûlullah'ın elinin başıma değdiği yerler hala siyah kalmıştır.[47]

Peygamberimiz Mûte muharebesinde de Cafer bin Ebî Talib'in şehadetini duyunca hemen onun evine koşmuş, göz yaşları içinde çocuklarını bağrına basıp koklamış, ardından yasları sebebiyle Cafer ailesine yemek hazırlanmasını emretmiştir.[48] Efendimizin daha sonra da bu aileyle yakından ilgilendiğini görmekteyiz. Abdullah bin Cafer (ra) Allah Resûlü'nün kendileriyle yakından ilgilendiğini gösteren şu tatlı hâtırayı nakletmektedir: İyi hatırlıyorum, ben ve Hz. Abbas'ın iki oğlu Kusem ile Ubeydullah çocukken birgün sokakta oynuyorduk. Allah Resûlü bir binekle yanımıza çıkageldi. Beni göstererek: "Şunu bana kaldırın!" dedi ve beni ön tarafına oturttu. Kusem'i de göstererek: "Şunu da kaldırın!" dedi. Onu da terkisine aldı. Efendimiz'in amcası olan Abbas (ra) Kusem'den çok Ubeydullah'ı severdi. Buna rağmen Resûlullah Efendimiz amcasından çekinmedi ve terkisine Kusem'i bindirdi. Sonra üç defa başımı okşadı ve her okşayışında: "*Allahım! Cafer'in evlatlarına Sen sahip çık!*"[49] diye dua buyurdu.

İbn-i Sa'd'ın naklettiğine göre Ebû Ümâme (ra) ölmeden önce Kebşe, Habibe ve Fâria adlı üç küçük kızını Hz. Peygamber(sav)'e vasiyet etmiştir. Efendimiz (sav) de bu kızlara gereken ilgiyi göstererek onların kendi yakın gözetimi ve terbiyesi altında yetişmelerini sağlamıştır.[50]

3.1. Hz. Peygamber ve Kız Çocukları

Tarihin belli dönemlerinde, hatta günümüzde yeryüzünün farklı coğrafyalarında aileleri tarafından kız çocuklarına hor bakılmış, ikinci sınıf muamelesi yapılmış, erkek çocukları kızlardan üstün tutulmuş, zaman zaman kız çocuklarının öldürüldüğüne bile rastlanmıştır. Bu bağlamda Kur'ân, indirildiği dönemde insanların kız çocuklarına karşı nasıl bir olumsuz anlayış ve davranış biçimi geliştirdiklerini tasvir etmiş, toplumu bu alışkanlıktan vazgeçirmenin yollarını göstermiştir.[51]

47 Buhârî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu'l-kebir*, nşr. Mustafa Abdülkādir Ahmed Atâ, Beyrut 1422/2001, II/78. İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye Beyrut 1415/1995, I/433-434.

48 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III/436.

49 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* I/205.

50 İbn-i Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire 1421/2001, III/610.

51 Pek çok toplumda kız çocuklarına yapılan olumsuz muameleler hakkında geniş bilgi için bkz. Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı –Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar-", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10:1, 2005, s. 77-81; Güner, Osman, "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söyle-

Kur'ân-ı Kerîm, *"Onlardan birine bir kızı olduğu müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden, halktan gizlenmeye çalışır. Onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün?! Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!"* (Nahl, 16/58-59) mealindeki âyetiyle, câhiliyye insanının kız çocuğuna karşı kötü duygu ve düşünceler besleyerek, onları diri diri toprağa gömme tutumlarını kötülemiş, her ne sebeple olursa olsun çocukların öldürülmelerini şiddetle kınamış ve yasaklamıştır.

İslâm öncesi dönem Arapları, kız çocuklarını özellikle üç sebeple öldürürlerdi. Kur'ân, her üç sebebi de kötülemiştir. İlk olarak putlarını memnun etmek için çocuklarını sunaklarda kurban ederlerdi. Putlara hizmet edenler, dinlerini karmakarışık etmek için çocuklarını öldürmelerini onlara iyi göstermişlerdir (Bkz. En'âm 6/137). İkinci olarak, onlar çocuklarını fakirlik korkusuyla[52] öldürmekte idiler. Kur'ân onları bu konuda, *"Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin ve onların rızıklarını veren Biziz"* (En'âm 6/151). *"Çocuklarınızı, yoksulluk korkusuyla öldürmeyin. Biz onlara da size de rızık veririz. Onları öldürmek şüphesiz büyük bir günahtır"* (İsrâ 17/31), meâlindeki âyetlerle uyarmış ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştır.[53] Üçüncü olarak, Cahiliye Arapları kız çocuğundan dolayı bir damada sahip olmayı, zillet kabul ediyorlardı. Eğer kızları bir savaş sırasında yakalanırsa cariye hâline getirilirdi ki, bu da ayrı bir zilletti. Bu sebeple onlar kızlarını öldürüyorlardı.[54] Kur'ân, hesap gününde bu fiilin, *"Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman..."* (Tekvîr 81/6-9). meâlindeki âyetle hesaba çekileceğini belirtmektedir. Âyette kullanılan üslup, kız çocuklanı diri diri gömerek öldürenlere yönelik bir kınama, azarlama, tehdit içermektedir. İşlenen suçun Allah katında günah olduğunu, cezasının büyüklüğünü anlatmaktadır.[55] Âyette geçen

mine Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, Samsun 2007, s. 53

52 Reed, Evellyn, *Kadının Evrimi*, Çev. Şemsa Yeğin, Payel Yay., İstanbul 1995, II/173-175

53 Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl,* Thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd [v.dğr.]. Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad 1998, IV/694; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve dğr., İnsan Yay., İstanbul 1987, VII/48.

54 Tarihte bazı toplumlarda, savaş düşüncesi, kız çocuklarının değersizliğini anlatan bir olgu olmuştur. Kız çocuklannın günün birinde düşman eline düşeceğini düşünmeden edemeyen toplumlar kız çocuklarını değersiz görmüşlerdir. (Doğan, İsmail, *Bizde Kadın*, M.E.B., İstanbul 2003, s. 77) Arap kabilelerinin birçoğu için savaş bir yaşam tarzıydı. Hayatın pek çok alanında kadınlar erkeklerle sorumluluk ve görevler yüklenınişlerse de, kadınlar savaş alanında erkeğin yerini tutamazlardı. Bu durum erkeğin toplumdaki değerini yüceltmişti. Kadın cinsinin hor görülmesinin sonuçlarından biri olarak, kız çocuklarını diri diri gömerek öldürmek bir alışkanlık haline gelmişti. (Emin, Ahmed, *Fecrü'l-İslâm*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Kılıç Kitabevi, Ankara 1976, s. 39)

55 İbn Kesir, İmaduddin Ebu›l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm,* Dâru'l-Ma'rife,

ifadede sorunun öldürülen kız çocuğuna yöneltilmesi, katile duyulan aşırı öfkeyi dile getirir. Duyulan öfke öylesine büyüktür ki, katil soru sorulmaya bile layık görülmez, muhatap alınmaz.[56]

Cahiliye devrinde bazı kimseler, fuhşa düşebilecekleri korkusuyla veya evde kalıp evlenememe endişesiyle kız çocuğuna babalık yapmayı bir utanç vesilesi olarak görürdü. Cahiliye döneminin üzerinden on beş asır geçmiş olmasına rağmen, yaşadığımız coğrafyada benzer bazı gerekçelerle masum kız çocuklarına reva görülen tecavüz ve cinayet olayları, günümüzde yaşayan kimi insan topluluklarımn hala modern dönemde "cahiliye"yi yaşadıklarını göstermektedir. Yüzyıllar geçse de insani erdemlerden nasibini almamış bilinç yoksunu birey ve toplumlar, bu karanlık dönemin izlerini sürmekten kendilerini alamamaktadırlar.[57]

Tüm insanların en temel hakkı yaşamaktır. Dünyaya gelen her çocuk yaşamalı, hayatını sürdürebilmek için gerekli maddî ve manevî imkânlara kavuşturulmalıdır. Bu hakkın ortadan kaldırılması için hiçbir gerekçe meşru olamaz. Kur'ân-ı Kerîm'de bu tutum şiddetle tenkit edilerek reddedilmiş, maddî ve sosyal endişelerle çocukların öldürülmesi bir beyinsizlik ve sapıklık olarak nitelendirilmiştir: *"Beyinsizlikleri yüzünden bilgisizce çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı Allah'a iftira ederek haram sayanlar, mutlaka ziyan etmişlerdir."* (En'âm 6/140). Hz. Peygamber'in (sav) huzuruna gelerek, zina ettiğini ve bu fiile bağlı olarak hamile kaldığını itiraf edip, cezasının verilmesini talep eden bir kadının, cezasının doğumdan ve hatta çocuğu sütten kesmesinden sonraya ertelemesi olayı,[58] çocuğun hayat hakkına duyulan saygıyı dile getirir.

Hz. Peygamber(sav), kız çocuklarının ayrımcılığa tabi tutulduğu, hatta yaşama haklarının ellerinden alındığı, güçlülerin zayıfları ezdiği karanlık bir dönemden insanları kurtarmıştır. Çocuklara karşı derin bir sevgi ve şefkat besleyen Hz. Peygamber (sav), kendilerini ciddiye alıp seviyelerine inmek suretiyle onların problemleriyle ilgilenmiştir.[59] Hz. Peygamber (sav), doğdukları andan itibaren özel ilgiye muhtaç çocuklarla, müstesna bir ilişki içerisinde olmuş, onların kıymetinin bilinmesini öğütlemiştir. Bir hadisinde, *"Eğer süt emen çocuklar, beli bükük yaşlılar, otlayan hayvanlar olmasaydı, üzerinize azab sel gibi inerdi"*[60]

Beyrut 1997, IV/509.

56 Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* X/5606.

57 Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed (sav) Devrinde Kadın*, Ravza Yay., İstanbul l991, s. 30, 54.

58 Müslim, "Hudûd", 22.

59 Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhi Buhârî,* Çağrı Yay. İst. 1413/1992, "Edeb", 18.

60 Heysemî, Nureddin Ali b. Ebûbekir, *Mecmâu'z-Zevâid ve Menbe'ul-Fevâid*, Thk.

buyurarak, azâb-ı ilâhiye engel unsurlardan ilkinin, "sabîler" (süt emme çağındaki bebekler) olduğuna dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber (sav), daha doğumundan itibaren çocuklara özel muamelede bulunulması gerektiğini, güzel isim vermek, kulağına ezan okumak, akika kurbanı kesmek vb. uygulamaları ile bize göstermiştir.[61] *"Merhamet etmeyene merhamet olunmaz."*[62] *"Zayıf ve düşkünlerinize dikkat ediniz! Zira siz ancak düşkünleriniz sayesinde yardım görür ve rızıklanırsınız."*[63] *"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze hürmet göstermeyen bizden değildir"*[64] gibi sözleri ile de yetimler ve kız çocukları gibi mağdur kesimlere nasıl davranılması gerektiğine dair bizlere rehberlik etmiştir.

Bir insan olarak Hz. Peygamber (sav) de çocuklarıyla beraber yaşamış, diğer insanların evlerinde çocuklarıyla beraber yaptığı her şeyi yapmıştır. Onların neşeli zamanlarında mutlu olmuş, acılarına üzülmüştür. Çocukları ve kızlarının çocukları öldüğünde, ölümleri sebebiyle gözyaşı dökmüş, üzüntü ve acı duymuş, kısacası etiyle kemiğiyle bir insan olduğunu, sevdiklerini kaybeden herhangi bir insanın duyacağı acıları hissettiğini göstermiştir.[65]

Hz. Peygamber (sav), çağdaşlarının şaşkın bakışları arasında çocukları hoş tutmuş ve onların her türlü makul isteklerini yerine getirmeye gayret göstermiştir. Namaz kılarken, hatta hutbe okurken dahi bu tutumunu değiştirmemiştir. Kaynaklar, onun torunu kucağında iken namaza geldiğini, çocuğu bırakıp namaza durduğunu, secdede iken çocuğun sırtına binmesi üzerine secdeyi uzattığını, kızlarından Zeyneb'in (rah) kızı Ümâme'yi, namazda omzuna aldığını naklederler.[66] Böylece kız çocuklarını yadırgamaya alışık Arap geleneğini kaldırmaya çalışmıştır. Bilindiği gibi bazen davranış sözden daha etkili olur.[67]

Kur'ân, "*Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler bahşeder; dilediğine de erkekler balışeder. Yahut onları çift yapar: Hem dişi, hem erkek verir. Dilediğini de kısır yapar. O her şeyi bi-*

Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Me'mûn, Beyrut tsz., X/227.

61 Tirmîzî, "Edâhî", 19.

62 Buhârî, "Edeb", 18; Müslim, Müslim b. Haccac, *Câmi'u's-Sahîh,* İstanbul 1992/1413, "Fedâil", 65.

63 Ebû Dâvud, "Cihâd", 69.

64 Tirmîzî, "Birr", 15.

65 Apak, "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", s. 60.

66 Buhârî, "Salât", 106; Ebû Davûd, "Salât", 169; Nesaî, "Sehv", 13; *İbn-i Mâce, "Edeb", 3.*

67 Farklı örnekler için bkz. Eren, Mehmet, "Hz. Muhammed'in Sünnetinde Kadına Verilen Değer", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, Çorum 2007.

lendir, her şeye gücü yetendir." (Şûrâ 42/49-50) âyetiyle, çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapmamanın Kur'ân'ın en temel ilkelerinden biri olduğunu vurgular. Anne babalar hiçbir konuda kız ve erkek çocuklar arasında ayrımı yapmamalıdırlar. Hz. Peygamber(sav), sevgi paylaşımına varıncaya kadar cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı çıkmış,[68] böyle davrananları kınamıştır. Hz. Peygamber(sav)'in çocuklarla ilgili en önemli düzenlemelerinden birisi de kız çocuklarını erkek çocuklarla eşit statüye getirmesidir.[69] Hz. Peygamber (sav), Kur'ân-ı Kerim'deki âyetler doğrultusunda, gönderildiği toplumda hüküm süren kız-erkek ayırımını kesinlikle yasaklayarak, bu konuda insanlar arasında oluşmuş "erkek çocuğu üstün tutma" geleneğini ortadan kaldırmaya gayret etmiştir. Bu anlamda mesela, *"Kimin bir kız çocuğu olur da, onu toprağa gömmez, hor görmez ve oğlan çocuğunu ona tercih etmezse, Allah onu cennete koyar."*[70] buyurmuştur. Kız çocukların haklarının korunmasını, erkek çocuğuyla eşit tutulmasını istemiş, *"Eğer ben birini üstün tutacak olsaydım, kızları üstün tutardım."*[71] demiştir.

Kız ve erkek çocukları arasında ayrım yapan birisinin bu tavrı üzerine Hz. Peygamber muhatabını, *"Niçin ikisini bir tutmadın?"* diye kınamıştır.[72] Ashab, zaman zaman gözyaşları ile kız çocuklarının diri diri gömüldüğü bu döneme ait acı hatıralarını paylaşırlardı. Böyle bir ortamda, kız çocuğunu acımasızca öldüren bir babanın Müslüman olduktan sonra gelişen merhamet duygusunun kendisine yaşattığı iç acısı ile yaşadıklarını, Hz. Peygamber ve arkadaşlarıyla paylaştığı zaman, Hz. Peygamber ona, *"Allah, cahiliyede yapılan kötülükleri (n sorumluluğunu) kaldırmıştır. Sen işe (hayata) yeniden başla"*[73] buyurarak, cahiliyede yaşadıkları travmalardan onları kurtarmaya çalışmıştır.[74]

Kur'ân, insanları kız çocuklarına kötü davranma konusunda ahiret hesabıyla uyarırken, Hz. Peygamber (sav) de, kız çocuklarını öldürmeyen ve kötü görmeyen, onları aşağılamayan, çocuklar arasında cinsiyet ayrımı yapmayan kimseleri ahirette elde edecekleri ödülle teşvik etmiştir: "*Kız çocuğu olan bir kimse, onu toprağa gömmez, aşağılamaz, erkek çocuklarını ona tercih etmezse, Allah onu o kız çocuğu sayesinde cennete koyar."*[75]

68 Yağcı, Hızır, "Hz. Peygamber'in Cinsiyet Temelli Ayrımcılığa Karşı Tutumu", D*iyanet Avrupa Dergisi,* Ankara 2010, sy. 132, s. 30-32.
69 Müslim, "Birr", 149.
70 Ebû Dâvud, "Edeb", 121.
71 Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübra*, Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, II/407.
72 Heysemî, *Mecmâu'z-Zevâid ve Menbe'ul-Fevâid*, VIII/156.
73 Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah*, Sünenü'd-Dârimî,* Thk. Mustafa Deybü'l-Buğa, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 1414/1996, "Mukaddime", 1.
74 Yağcı, "Hz. Peygamber'in Cinsiyet Temelli Ayrımcılığa Karşı Tutumu", s. 12.
75 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* I/223.

Hz. Peygamber, erkek ve kız çocukları arasında ayırım yapmamak[76]; çocukları bir imtihan vesilesi kabul etmek (Enfâl, 8/27-28; Sebe, 34/37; Teğâbün, 64/15), çocukları bir kuvvet vasıtası görmemek (Âl-i İmrân, 3/10; Lokman, 31/33; Mücâdele, 58/17), çocukları Allah'a hamde davet etmek (Neml, 27/19; Ahkâf, 46/11), kız çocuklarına değer vermek[77], kucaklamak[78], dua etmek[79], öpmek[80], okşamak[81] **şeklinde** özel olarak ilgilenmiş, onları muhatap almış, onlarla her karşılaştığında selam vermiş, hatırlarını sormuştur.[82] Hasta olan çocuklara da özel olarak geçmiş olsun ziyaretlerinde bulunmuştur.[83] Mevsimin ilk çıkan meyvelerini onlara ikram etmiştir. Onların dünyalarına girerek hoşlanacakları adlar takmak suretiyle kendileriyle şakalaşmış,[84] hatta onları eğlendirmiştir. Bütün bu sıcak yakınlıktan dolayı çocuklar da onu çok sevmişlerdir. Öyle ki, yolculuktan döneceği zaman hep birlikte toplanıp kendisini karşılamaya çıkmışlardır. Nitekim hicret esnasında Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (ra) evine misafir olacağı sırada, Neccâroğulları'nın küçük kızları, memnuniyetlerini ifade sadedinde def çalıp şarkı söylemişlerdir. Hz. Peygamber (sav) onlara, *"Beni seviyor musunuz?"* diye sorduğunda, "Evet yâ Rasûlallah" cevabını vermişler, bunun üzerine Hz. Peygamber de onlara, *"Ben de sizleri seviyorum"* sözüyle mukabelede bulunmuş ve bu ifadeyi üç defa tekrarlamıştır.[85]

Yaşadığımız çağda örneklerini çokça gördüğümüz gibi, Hz. Peygamber (sav), çocukları istismar etme, sözgelimi savaş meydanı gibi yaşlarına uygun olmayan alanlara sürme yoluna, asla tevessül etmemiştir. Hz. Peygamber (sav) çocukların sağlık ve güvenlikleriyle de yakından ilgilenmiş, bu doğrultuda savaşlarda özellikle kadınların ve çocukların yanında ihtiyarlara da dokunmamalarını, öldürülmemelerini emretmiştir.[86]

Kızlarından Hz. Zeyneb (rah) babası Hz. Peygamber'e (sav), oğlunun ölmekte olduğunu haber verdi ve çocuğunun yanına gelmesini istedi. Hz. Peygamber (sav) selamını yolladı ve *"Allah'ın aldığı O'na aittir ve O'nun verdiği O'na aittir, O herkes için bir ecel tayin etmiştir, öyleyse*

76 Buhârî, "Edeb", 18.
77 Buhârî, "Zekât", 10.
78 Müslim, "Fedâil", 63.
79 Ebû Dâvud, "Sünnet", 108.
80 Tirmîzî, "Birr", 12.
81 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* II/263.
82 Buhârî, "Edeb", 81.
83 Buhârî, "Merdâ", 9.
84 Müslim, "Edeb", 30; Tirmîzî, "Birr", 57.
85 *İbn-i Mâce, "Nikâh", 21; Hz. Peygamberin çocuklara karşı davranışları hususunda ortaya koyduğu esaslar hakkında geniş bilgi için bkz.* Ay, "Hz. Peygamber (sav) ve Çocuklar", s. 165-171; Apak, "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", s. 61-66.
86 İmam-ı Mâlik, *Muvattâ*, I/447.

sabret ve Allah'tan mükâfatını bekle" dedi. Kızı tekrar, ısrarla gelmesini talep eden bir haber gönderince, Hz. Peygamber (sav) sahâbîlerden bazıları ile beraber anne ile çocuğun yanına gitti. Rahmet Peygamberi (sav), ölmek üzere olan çocuğu kaldırdı ve bu sırada gözleri yaşla doldu. Yanındaki bir şahıs: "Ya Rasûlallah, bu nedir?" dediğinde *"Bu, Allah'ın kullarının kalbine yerleştirdiği merhamettir. Allah sadece merhametli kullarına merhamet eder"*[87] buyurdu.

Yetime sahip çıkmak veya çıkmamak, "insana bakış"ın bir ifadesidir. "Yetime hor bakmak, onu itip kakmak" insanlık onuruna ters düşen bir davranıştır. İslam, bütün insanî ilişkileri, insan onuruna yaraşır düzeyde tanzim eder. Allah Teala insana özel bir şeref lütfetmiş, onu diğer âlemlerin çoğundan üstün tutmuştur. Onun için insan onurunu zedeleyen her genel algı ve davranışın sonu, toplumun inancı ne olursa olsun, insanlık suçu olduğu için felaket olabilir. Örneğin, yüce Allah'ın, bolluk içinde iken yetimleri itip kakan, onlara insanca muameleyi reva görmeyip sorumluluklarını yerine getirmeyen, haksız yollarla miras yiyen Mekke müşrik toplumunu, ekonomik yönden kısarak sınadığını görmekteyiz (Bkz. Fecr 89/16). Bunun nedenini başka şeylere bağlamak isteyenlere yüce Allah'ın cevabı şöyle olmuştur: *"Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası yiyorsunuz. Malı aşırı biçimde seviyorsunuz."* (Fecr 89/17-20)

Hz. Peygamber'in yetimler ve kız çocuklarıyla alakalı sözleri ve uygulamalarını zikrettikten sonra onun uygulamalarından hareketle oluşturulabilecek olan ilkeleri de şöyle özetleyebiliriz.

Yetimler hakkında gerek Kur'ân'da zikredilen hususlar, gerekse Hz. Peygamber ve ashabının uygulamaları, yetim konusunun üzerinde durulacak birçok boyutu olduğunu göstermektedir. Yetime muamele konusunda, yetim çocuklara evini açmak, dul hanımlarla evlenmek suretiyle yetimleri himâye etmek, yakın ve uzak akraba çocuklarını himâye etmek, akrabalık bağı olmayan çocukların himâye edilmesi gibi ilkeler[88] zikredilebilir.

Yetim ve öksüzlere karşı birey ve toplumun sorumlulukları, maddî ve manevî olmak üzere iki ana eksen üzerinde yoğunlaştırılabilir. Maddî sorumluluklar, yetim ve öksüzlerin malını ve canını korumak;

87 Buhârî, "Cenâiz", 32.

88 Yetim ve kimsesi çocukların himayesi ile ilgili ilkeler hakkında geniş bilgi için bkz. Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", s. 12-26; Şahyar, Ayşe Esra, "Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himâye Edilmesi", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018, s. 49-63.

beslenme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak olarak ifade edilebilir. Manevî sorumluluklar ise, yetim ve öksüzün psikolojik gelişimini ilgilendiren her eylemi içerir. Şefkat dolu davranışlar sergilemek, sevgi dolu bir ortam hazırlamak, eğitimiyle ilgilenmek, dinî bilgiler vermek, güzel bir ahlak kazandırmak hep bu alana girer. Birey, kendi çocuğunun, başta dinî ve ahlakî olmak üzere her türlü eğitiminden sorumlu olduğu gibi, bakımını üstlendiği yetim ve öksüzün de her türlü eğitiminden sorumludur. Çünkü o, bakımını üstlenmeyi kabul etmekle ona öz evladı gibi muamele etmeyi de üzerine almış demektir.[89]

Uhud savaşında şehid düşen Hz. Hamza(ra)'nın kızı Ümâme, annesiyle Mekke'de kalmıştı. Hicretin yedinci yılında umre için Mekke'ye gelen Hz. Peygamber(sav)'e "Amcacığım amcacığım" diyerek peşine takılmıştı. Umre dönüşü Medine'de, Ümâme'nin bakımı ve himayesinde Hz. Ali, abisi Hz. Cafer ve Hz. Zeyd arasında anlaşmazlık olmuştu. Hz. Peygamber şehit bir sahabînin geride bıraktığı yetim kızının himayesi için yarışan üç sahabîden Cafer b. Ebû Tâlib'i tercih etti. Hz. Cafer'in Ümâme'nin teyzesi ile evli olmasını gerekçe gösterdi.[90] Daha sonra da Ümâmeyi Ümmü Seleme'nin oğlu Seleme ile evlendirmiştir.[91]

"Sizi güçsüz yaratan, güçsüzlüğün ardından kuvvet veren, kuvvetli halinizden sonra da güçsüzlüğe duçar eden, saç ve sakalınızı ağartan Allah'tır. O dilediğini yaratır." mealindeki, insanın dünyaya geldiği esnada zayıf ve yardıma muhtaç bir varlık oluşundan bahseden Rûm sûresi 54. âyet, günümüzün pedagoji ve psikoloji disiplinlerince de kabul edilen, "insan yavrusunun bakılmaya ve korunmaya ihtiyacı oluşuna", asırlar öncesinden işaret etmektedir. Son ve mükemmel din olan İslâm, bütün insanlık için evrensel mesajların yanı sıra aynı zamanda bir eğitim sistemi, toplumlar ve insanlar arası ilişkilerin temeli olan bir değerler ve davranışlar düzeni ortaya koymuştur. Gerek eğitim sistemi, gerekse davranış düzeni konusunda insanlık için en güzel örnek ise şüphesiz bu dinin mübelliği Hz. Muhammed(sav)'dir. Müslümanlar Hz. Muhammed(sav)'in hayatını bütün detaylarıyla öğrenmeli ve yeni nesillere öğretmelidirler. Eğer bu önemli hususu ihmal ederlerse, onların çocukları, hayatlarında kendilerine başka modeller bulacaklardır.[92]

Nur suresi 22. Âyetin iniş sebebi ile alakalı olarak, yetimken Hz.

89 Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", s. 12-13.
90 Buhârî, "Megazi", 43; Ebû Dâvûd, "Talak", 34; Hz. Peygamber (sav) yetimler himayesi ile alakalı bu misallerden başka sahabenin yetimleri himayesi ile ilgili uygulamalar hakkında geniş bilgi için bkz. Ayral, "Kur'ân'ın Yetimlere Bakış Açısı", s. 74-81; Şehyar, "Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himâye Edilmesi", s. 50-63.
91 İbn-i Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/159-160.
92 Apak, "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", s. 66.

Ebûbekir'in himayesinde büyüyen yetişkinliğinde de yardım görmeye devam eden Mistah b. Üsâse'nin ismi İfk hadisesinin yayılmasında geçince, Hz. Ebûbekir ona yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Hz. Ebûbekir'in bu kararı, "*"Sizden fazilet ve servet sâhibi kimseler, yakınlığı bulunanlara, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere bir şey vermemeğe yemin etmesinler, affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz?"* (Nur 24/22) mealindeki âyetle kınanmıştı. Bu âyet indirilince, Hz. Ebûbekir kararından vazgeçmiş ve kızına iftira atan kişiye yardım etmeye devam etmiştir. Bu hadise, iyiliksever kimselerin, bizzat iyilik yaptıkları kimseler tarafından zarara uğratılabileceğini, ancak gerçek iyilik sahiplerinin bağışlamayı tercih ederek iyiliklerini kesmemeleri gerektiğini anlatmaktadır. Mistah b. Üsâse'nin kendisini küçüklüğünden beri kollayıp gözeten ve hala da yardıma devam eden iyilik sahibi Hz. Ebûbekir'e ihaneti söz konusudur. Ancak buna rağmen Allah, Hz. Ebûbekir'den ve o meşrebe sahip insanlardan iyiliği kesmemelerini istemektedir.[93]

4. Sonuç

İslam dini, sadece iman ve ahlaktan ibaret değildir. Uhrevî hükümlerin yanı sıra dünyevî hükümler de getirmiştir. İslam'ın ilk yıllarından itibaren Müslüman toplumlar, Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in, yetimler, kadınlar ve kız çocukları gibi ilgi ve desteğe muhtaç olan kesimlere sahip çıkılmasına yönelik tavsiyelerini hayata geçirmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm, cahiliye dönemi insanının yetimler kadınlar ve kız çocuklarına yönelik olumsuz tavırlarını eleştirerek, Bakara, Nisâ, Enfâl, Kehf, Haşr, İnsan, Fecr, Beled, Duhâ ve Maun sûrelerinin değişik yirmi iki âyetinde yetimlere nasıl davranılması gerektiğini bizlere bildirmiştir. Bu âyetlerde, yetimlere iyi davranmak, onlara güzel söz söylemek, onları doyurmak ve onlara yardımcı olmak öğütlenir. Onların haklarının yenilmemesi, zamanı geldiğinde kendilerine mallarının verilmesi ve özellikle onlara adaletli davranılmasının gerektiği vurgulanır. Bunun yanında Hz. Peygamber(sav)'in onlarca hadis-i şerifi de meseleye derinlik kazandırır.

Kur'ân'da insanı Allah'a yaklaştıran hayırlı işler anlamı verilen "birr" kavramının kapsamında, iman esaslarından hemen sonra, namaz ve zekâttan önce zikredilen amel, "yetimler için harcama yapmak" şeklinde nitelendirilmiştir (Bakara 2/177). Kimsesiz bir çocuğa sahip çıkmak, bir yetimin başını okşamak, evini ve gönlünü yetimlere açmak,

93 Zehebi, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ,* Thk. Dr. Beşar Avvad, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1417/1996, I/478; Algül, Hüseyin, "Mistah b. Üsâse", *DİA*, İstanbul 2005, XXX/188.

onların maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılamak, onları eğitmek ve topluma kazandırmak dinî ve insanî bir sorumluluktur. Unutulmamalıdır ki nesli korumak, dinimizin ana gayelerinden biridir.

Bize ve değerlerimize ait olan duyguları büyüterek, kendimize yapılmasını istemediğimiz bir şeyi, biz de başkasına yapmayarak, gelecek adına, insanlık adına doğru adımlar atmalıyız. Toplumun konu ile alakalı olarak bilinçlendirilmesinde her kesime önemli görevler düşmektedir. Karşımızda riske atabileceğimiz bir değer bulunmamaktadır, çocuklarımız bizim ciğerparelerimizdir ve hepsi bize emanettir. Üzerimize düşen vazifeyi hakkıyla yerine getirebilmek için ciddi bir işbirliği ve güç birliğine ihtiyaç vardır. MHP (Kadın Aile Çocuk ve Engelli Politikalar) KAÇEP akademik çalışmalar tarafından organize edilen bu sempozyum, bunun göstergelerinden birisidir. Emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Kaynakça

Abdülbâki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l-Müfehres li elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm,* Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1982.

Ağırman, Cemal, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.VII, Sayı 2, 2007.

Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel,* Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

Algül, Hüseyin, "Mistah b. Üsâse", *DİA*, İstanbul 2005.

Apak, Âdem, "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 19, 1, 2010.

Arı, Abdüsselam, "Yetim", *DİA*, İstanbul 2013.

Ay, Mehmet, Emin, "Hz. Peygamber (sav) ve Çocuklar", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2003.

Ayral, Mehmet Şirin, "Kur'ân'ın Yetimlere Bakış Açısı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. İsmet Ersöz, Selçuk Üniversitesi S.B.E., Konya 2007.

Başkan, Ömer, "Kur'ânî Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018.

Bay, Abdullah, "Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018.

Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Thk. Muhammed

Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003.

Bilgin, Beyza, "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dinî Kavramlar", *MGSB Din Öğretimi Dergisi,* Ankara 1986.

Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü,* Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhi Buhârî,* Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

----------, *et-Târîhu'l-kebir*, nşr. Mustafa Abdülkādir Ahmed Atâ, Beyrut 1422/2001.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâli Kerîm*, İstanbul 1984.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah, *Sünenü'd-Dârimî,* Thk. Mustafa Deybü'l-Buğa, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 1414/1996.

Derveze, İzzet Muhammed, *et-Tefsîru'l-Hadîs,* Dımaşk 1961.

Doğan, İsmail, *Bizde Kadın*, M.E.B., İstanbul 2003.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd,* Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

Emin, Ahmed, Fecrü'l-İslâm, Çev. Ahmet Serdaroğlu, Kılıç Kitabevi, Ankara 1976.

Erdem, Hüsamettin, "Şiddet ve Şiddet Çeşitleri", *Din ve Şiddet –Tarihi, Dini, Siyasi, Kültürel, Sosyo-Psikolojik Boyutlarıyla-,* Ed. Faruk Sancar, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Ankara 2016.

Eren, Mehmet, "Hz. Muhammed'in Sünnetinde Kadına Verilen Değer", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, Çorum 2007.

Güner, Osman, "İslam Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, Samsun 2007.

Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi trc. Salih Tuğ, Yeni Şafak Kültür Hizmeti, Ankara 2003.

Heyet, *Türkçe Sözlük,* TTK Basımevi, Ankara 1988.

Heysemî, Nureddin Ali b. Ebûbekir, *Mecmâu'z-Zevâid ve Menbe'ul-Fevâid*, Thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Me'mûn, Beyrut tsz.

Isfehânî, Râğıb, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Said Geylânî, Dâru'l-Mârife, Beyrut tsz.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye Beyrut 1415/1995.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa

Sakka ve Arkadaşları, Beyrut 1936.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm,* Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, Sünen-i İbn Mâce, Çağrı Yayınları, *İstanbul 1992/1413,*

İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-Arab,* Thk. Ali Şîrî, Beyrut 1408/1988.

İbn-i Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire 1421/2001.

İmam-ı Mâlik, b. Enes, *Muvattâ*, İstanbul 1983.

İpşirli, Mehmet, "Avarız Vakfı", *DİA*, İstanbul 1991.

Kandemir, Yaşar, "Ümmü Seleme", *DİA,* İstanbul 2012.

Karasakal, Şaban "Mağdur Çocuklarla İletişimde Model Davranışlar", *Şiddet ve Sosyal Travmalar*, Ed. Âdem Solak, HEGEM Yayınları, Ankara 2018.

Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'ân'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı –Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar-", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10:1, 2005.

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve dğr., İnsan Yayınları, İstanbul 1987.

Müslim, Müslim b. Haccac, *Câmi'u's-Sahîh,* İstanbul 1992/1413.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünenü Nesâî,* Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.

Okur, Kaşif Hamdi, "Koruyucu Aile Uygulamasının Manevi Temelleri", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018.

Özsoy, Ömer-Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur'ân,* (Sistematik Kur'ân Fihristi), Ankara 1996.

Râzî, Fahreddin, *Tefsîr-i Kebîr ve Mefâtihu'l-Gayb,* Daru'l-Fikr, Beyrut 1401/1981.

Reed, Evellyn, *Kadının Evrimi*, Çev. Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, İstanbul 1995.

Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaâdet 1317.

Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed (sav) Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul l991.

Şahyar, Ayşe, Esra, "Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himâye Edilmesi", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak,* Ed. Bedriye Yılmaz, TDVY. Ankara 2018.

Uluşal, Neşet, "Kur'ân'da Yetim Kavramı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Nihat Temel, Marmara Üniversitesi S.B.E., İstanbul 2006.

Yağcı, Hızır, "Hz. Peygamber'in Cinsiyet Temelli Ayrımcılığa Karşı Tutumu", D*iyanet Avrupa Dergisi,* sy. 132, Ankara 2010,

Yaşar, Nebiye, "Yaygın Din Eğitimi Açısından Yetim Çocuklara Uygulanan Sosyal Sorumluluk Projelerinde: "İstanbul Örneği 2008-2013"" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Halis Ayhan, Marmara Üniversitesi S.B.E., İstanbul 2015.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili,* Eser Neşriyat, ysz. tsz.

Yılmaz, Şadiye, "Hz. Peygamber'in Yetimlere Karşı Davranışı", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Nihat Yatkın, Atatürk Üniversitesi SBE., Erzurum 2016.

Zaim, Sebahattin, *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986.

Zehebi, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ,* thk. Dr. Beşar Avvad, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1417/1996.

Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl,* Thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd ve diğerleri, Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad 1998.

TÜRK DEVLET VE TOPLUM YAPISINDA KADIN: ZİYA GÖKALP ÜZERİNDEN BİR OKUMA

Arş. Gör. Dr. Bakko Mehmet BOZASLAN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Öz

Binlerce yıllık devlet dolayısıyla yönetim geleneğine sahip olan Türkler, dünya tarihinde eşi görülmemiş bir bağımsızlık mücadelesi yürüterek Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmayı başarmışlardır. Kurtuluş mücadelesi süreci, yeni devletin kuruluşu ve temel dinamiklerinin yerleştirilmesi aşamalarında Türk kadınları önemli vazifeler üstlenmiş, zaman zaman göstermiş oldukları başarılar, dönemin erkek aktörlerini âdeta imrendirmiştir. Kurtuluş Savaşı süresince karşılaşılan bu durum, Cumhuriyet'in ilanının ardından da devam etmiş, Cumhuriyet'in kurucu kadroları, kadınlara o dönemde neredeyse hiçbir ülkede görülmeyen bir önem atfetmiş, kadınlar kamusal alanda yoğun bir biçimde görülmeye ve görev almaya başlamışlardır. Türk tarihi ile ilgili derin bir entelektüel bilgi birikimiyle birlikte, Türklük şuur ve bilincine sahip olan Cumhuriyet'in kurucu kadroları için bu durum oldukça tanıdıktır. Zira bilindiği üzere, Türk devlet ve yönetim geleneğinde kadın her zaman önemli bir yeri olan ve kritik görevler üstlenen bir aktör olmuştur. Türk tarihi incelendiğinde kadının hemen her alanda eşi ile birlikte toplumsal hayatın içerisinde rol ve görevler üstlendiği görülmüştür. Benzer şekilde yönetim kademesinde de kadının varlığı, çalışmalara konu olmuştur. Türklerde kadın konusu akademik çerçevede ele alındığında sıklıkla Ziya Gökalp ve ona ait tezler ön plana çıkar. Türk kadınını demokrat olmakla birlikte feminist olarak da nitelendiren Gökalp, ön Türklerin inancı olan Şamanizmin kadının kutsiyetine atıf yaptığını ifade eder. "Hakan ve Hatun emrediyor ki.." şeklinde başlamayan bir kanun metninin dahi yürürlüğe giremediği Türklerde kadın, devlet ve toplum hayatında benzerlerine ancak binlerce yıl sonra rastlanabilecek bir öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin ve bununla birlikte betimsel analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışmada da öncelikle, Ziya Gökalp'in Türk

kadını tasavvuru verilmeye çalışılmış, Türk devlet ve yönetim geleneğinde Hakan'ın öteki yarısı olarak nitelendirebileceğimiz Hatun'un kamusal alandaki, devlet yönetimindeki ve karar alma süreçlerindeki yeri, önemi ve görevleri incelenmiştir. Dolayısıyla da Türk devlet ve yönetim geleneğinde Hatun'un Hakan'dan sonraki en önemli siyasi figür olduğu, değişik dönemlerde farklı ünvanlar kullandıkları, kendilerine ait mekanları hatta askerleri olduğu, en önemli karar alma süreçlerine aktif bir biçimde katıldıkları, zaman zaman elçi atadıkları ve hatta Türk ülkesine gelen elçileri kabul ettikleri görülmüştür. Günümüzde karşılaştığımız kadına yönelik şiddet olaylarının ya da kadını ikincilleştirmeye çalışan bakış açılarının Türk devlet ve yönetim geleneği ile bağdaşmadığı çünkü Türk kültüründe kadının, yaşamın ve ailenin asli unsuru olduğu görülmektedir. Anne ve eş olarak kadın, Türk siyasal tarihinde ve toplumsal yaşamında vazgeçilmezdir ve eşsizdir. Devletin ve milletin en zor dönemlerinde göstermiş olduğu kahramanlıklar, neredeyse tüm dünya tarafından bilinmekte ve övülmektedir. Kadına yönelik şiddet, hem Türk tarihi hem de kültürü tarafından kesin bir dille reddedilmekte ve kabul edilmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Kadın, Orta Asya, Ön Türkler.

Giriş

Ziya Gökalp, bilindiği üzere Türk siyasal ve toplumsal hayatının inşa ve gelişim süreci adına oldukça önemli bir isimdir. Türkçülük akımının temsilcileri arasında ilk sıraya yerleştirilen Gökalp, aynı zamanda edebi eserleriyle de öne çıkmıştır. Siyaset, din, toplum, aile, ahlâk, eğitim ve dil gibi alanlara yoğunlaşarak Türkiye'de modern sosyolojinin kurucuları arasına giren Ziya Gökalp, Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinde oldukça belirginleşen yeni bir düzenin inşası noktasında yol gösterici tezler sunmuştur. Meşrutiyet yıllarının renkli düşünce atmosferinde Gökalp'in sosyolojisi, hem imparatorluğun sancılı yıllarına hem de ardından kurulan yeni devletin inşası sürecinde oldukça etkili olmuştur. Öyle ki Türk tarihinden aldığı ilhamla bilimsel, kapsamlı ve tutarlı önerileri Cumhuriyet'in kurucu kadrolarına referans oluşturmuş, yapmış olduğu çalışmalarda sadece durum tespiti yapmakla yetinmeyerek sosyolojik açıdan çözüm önerileri de sunmuştur.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da doğan Gökalp (Göksel, 1968: 3; Celarent, 2012: 1557) Diyarbakır'da Müftüzadeler olarak bilinen aileye mensuptur. Babası meşrutiyet yanlılarından Mehmet Tevfik, annesi ise Zeliha Hanım'dır (Gürsoy ve Çapcıoğlu, 2006: 89-90). Gökalp'in aka-

demik gelişimi ve entelektüel bilgi birikiminin oluşmasında babasının büyük katkısı ve yönlendirmesi olmuştur. Zira babası Gökalp'in nasıl bir eğitim alması gerektiğini bizzat kendisi belirtmiş; Gökalp bu durumu (1982: 96-97)'de şu şekilde ifade etmiştir:

"Babam dedi ki, 'Tahsil için Avrupa'ya giden gençler, yalnız Avrupa ilimlerini öğrenebilirler; milli bilgilerimizden bihaber kalırlar. Medreseye girenler de iyi hocalar bulurlarsa, dini ve milli irfanımıza az çok vakıf olabilirler. Fakat bunlar da Avrupa ilimlerinden mahrum kalırlar. Bence, memleketimize en faydalı alimler, bizim için müstacelen bilinmesi lazım olan hakikatleri bilenlerdir. Bu hakikatlerse ne Avrupa ilimlerinde, ne de milli bilgilerimizde tam olarak mevcuttur. Gençlerimiz bir taraftan Fransızcayı diğer taraftan Arapça ve Farisi'yi iyi öğrenmeli ondan sonra hem garp ilimlerine, hem de şark bilgilerine mükemmelen vakıf olmalı, sonra da, bunların mukayese ve telifiyle milletimizin muhtaç olduğu büyük hakikatleri meydana çıkarmalıdır. İşte, eğer ömrüm vefa ederse, ben Ziya'yı bu suretle yetiştirmeye çalışacağım.'"

Halkı merkeze koyan bir düşünce sistemini benimsemiş, Anadolu'yu ve ahalisini iyi tanıyan, aynı dönemde yaşadığı birçok mütefekkirin başaramadığı sosyolojik çıkarsamaları yapmayı başarmış (Baykara, 2003: 206) Gökalp'e göre, babası başka babalara benzemediği gibi dindarlık ile özgür düşünceyi bir araya getirebilmeyi başarmış birisidir (Gökalp, 1982: 95). Babasının yanı sıra, amcası Hasip Efendi, Hafız Ömer Efendi, Diyarbakır Askeri Rüştiyesi Müdürü İsmail Hakkı Bey, bir vesile ile Diyarbakır'a gelen Abdullah Cevdet gibi isimlerden bizzat etkilenen Gökalp'in zihin dünyasının gelişiminde, hem doğuda hem batıda hem Anadolu topraklarında geçmişten o döneme dek yayınlanmış eserleri okumasının büyük etkisi olmuştur. İç dünyasında büyük çalkantılar yaşayan Gökalp, 1894'te intihara teşebbüs etmiş, intihar teşebbüsünün akabinde kendisini tamamen okumaya adamıştır. İstanbul'a kaçış, Diyarbakır'la mektuplaşmalar, üniversiteye başlama, üniversiteden atılma, Diyarbakır'a dönüş, evlilik, Hamidiye Alayları ile mücadele, çeşitli dernek, gazete ve dergilerde paylaşılan yazılar, Darülfünun'da çalışma hayatı, Malta'ya sürgün, sürgünden dönüş, Mustafa Kemal ile yolların kesişmesi, Diyarbakır milletvekilliği gibi oldukça karmaşık, çalkantılı ve bir o kadar zor dönemlerin ardından yoğun meclis çalışmaları sırasında hastalanmış, henüz kırk sekiz yaşındayken 25 Ekim 1924'te hayatını kaybetmiştir.

Çeşitli mecralarda kaleme almış olduğu yüzlerce makale ve şiir kitapları bir kenara bırakılacak olursa Gökalp'in başlıca esirlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1 Malta'da sürgünde olduğu dönemde ailesiyle olan yazışmaların derlendiği ***Limni ve Malta Mektupları,***

2 Gökalp dendiği zaman akıllara ilk gelen Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak fikrinin ele alındığı Üç Cereyan makalesi,

3 Kürt aşiretlerinin çeşitli özelliklerine değinilen ***Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler,***

4 Diyarbakır ve çevresinden sorumlu Hamidiye Alayı başkanı İbrahim Paşa'nın yapmış olduğu zulmü konu edindiği Şaki İbrahim Destanı***,***

5 ***Türk Töresi,***

6 Türkçülüğün ortaya çıkışını ve esaslarını ele aldığı ***Türkçülüğün Esasları***,

7 ***Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak,***

8 Eski, orta ve yeni dönem olarak üç dönemde incelediği ***Türk Medeniyeti Tarihi***,

9 Yeni rejimi ve yeni sistemi değerlendirdiği ***Doğru Yol,*** ve son olarak

10 ***Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı*** başlıklı Osmanlı Devleti dışındaki Türklerin ele alındığı çalışma.

Yapmış olduğu bütün bu çalışmalarda siyaset, din, toplum, aile, ahlâk, eğitim ve dil gibi konulara değinen Gökalp, kadın ve aile üzerinde de titizlikle durmuştur. Kadının toplumsal ve ekonomik hayattaki yerinden kadının eğitimine dek çok geniş bir yelpazede kadın konusunu ele almış, değerlendirmelerini yaparken zaman zaman Türk tarihinden alıntılar yapmıştır. Türk devlet ve yönetim geleneğinde kadının önemi üzerinde durmuş ve Türk kadınının sahip olduğu gücünün ve etkinliğinin yavaş yavaş yitirilmesi sürecinde Bizans ve Fars etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Bizans ve Fars geleneğinin yayılımının, kültürel değişimlere neden olduğu ve en önemlisi de kadının toplumsal konumu üzerinde olumsuz etkilerde bulunduğunu ileri sürmüştür. Türk kadınının peyderpey, erkeğin ardında kalmaya ve hatta ikincilleşmeye başlamasında Arap kültürü de oldukça etkili olmuştur. Zira Türklerin Müslümanlaşmaya başlaması ve Türk topluluklarının İslamiyet'i kabulü ile birlikte gündelik hayattan kullanılan dile kadar büyük bir etkileşim sürecinin yaşandığı bilinmektedir. Özellikle Emevi ve Abbasilerin İslam'ı kendi yaşam pratikleri ile yorumlayarak yaşaması ve bu yaşam

şeklinin özellikle geleneksel İslamcılar tarafından âdeta İslam dininin bir parçasıymış gibi yansıtılması kadının toplumsal konumunun gerilemesine neden olmuştur. Buradaki temel problemin İslam dini ile ilgili değil, İslam dininin kutsal kaynaklarının yanlış yorumlanması ile ilgili olduğu özellikle Gökalp tarafından belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle, kadının toplumsal ve siyasal açıdan konumunun olumsuz bir değişim göstermesi, İslam dininin özü ile ilişkilendirilmemiştir.

Gökalp de yaşadığı dönemin diğer birçok aydın bürokrat kesimin savunduğu gibi değişimin gerekliliği üzerinde durmuştur. Toplumda bir "kadın sorunu" varsa bu sorunun ortadan kaldırılmasının önemine dikkat çekmiştir. Gökalp, yapmış olduğu derin okumalarında tesiriyle öncelikle durum tespiti yapmış, daha sonra bu duruma neden olan faktörleri işaret etmiş ve en sonunda "nasıl bir kadın" sorusuna odaklanmıştır. Bu sorulara vermiş olduğu cevaplar başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Cumhuriyet'in kurucu kadroları tarafından da benimsenmiş; kadın, erkekle birlikte toplumun eşit, özgür ve katma değer yaratan bir parçası haline getirilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, Ziya Gökalp'in özellikle kadın konusu ile ilgili fikriyatını ortaya koymak için başlıca eserlerinden yararlanılmaktadır. Belirlenen amaca uygun olarak da çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Anlatımı güçlendirmek için Gökalp'in konu ile ilgili özellikle üzerinde durduğu noktalar doğrudan alıntılama ile verilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada Gökalp'in temel eserlerini incelemenin yanında bu konuda geniş bir literatüre yer veren eserler de kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu haliyle bu çalışma ile de temel literatür ele alınmaktadır.

1. Ziya Gökalp'te Türk Ailesi, Türk Kadını ve Kız Çocuğu

Daha önce de bahsedildiği gibi Gökalp, toplumda var olan kadın sorununun çözümü ve kadının konumunun iyileştirilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Öncelikle kadının, Eski Türklerde sahip olduğu özel konuma ve kadın-erkek eşitliğinin varlığına dikkat çekmiştir. Kadının meta gibi alınıp satıldığı bir dönemde, Türklerin kadına büyük bir değer atfettiğini, hatunun hakanla birlikte devlet yönetiminde oldukça önemli bir konuma sahip olduğunu ileri sürmüştür (Gökalp, 2017: 218). Bu özel konumu ve eşitliği de tarihsel göstergelerle ortaya koymaya çalışmış ve dini hayatı ele almıştır. Buna göre, Eski Türklerde, dini ve sihri manzume şeklinde dini hayatı oluşturan ikili bir yapının

olduğu bu dönemde töre, dini manzumeyi; Şamanizm ise sihri manzumeyi ifade etmiştir. Kadın ve erkek ise her iki manzumenin eşit temsilcileri olarak belirlenmiştir. Gökalp'e göre, Şamanizm ve töre, eşit değerde olduğu için kadın ve erkek eşit güce sahiptir dolayısıyla kadının siyasi birtakım hakları vardır (Gökalp, 1975: 193).

Eski Türklerin inanç sistemini Toyunizm olarak adlandıran Gökalp, bu dinin etkisiyle kadın ve erkeğin toplumsal hayatta birlikte olmasının sağlandığını ifade etmektedir. Ona göre, inanç sistemi kadın ve erkeğin eşitliğine yer vermiş hakanın emirlerinin hatunla birlikte yayınlanmadığı takdirde hükümsüz olması bu eşitliğin önemli bir göstergesi olmuştur (Gökalp, 2017: 218). Yine hakanın ülkeye gelen elçileri tek başına değil de hatun ile birlikte kabul etmesi (Gökalp, 1975: 57) eşitliğin bir diğer önemli göstergesidir. Çeşitli adlar altında toprak sahibi olabilen, kendine ait konut sahibi olma hakkı olan, elde ettiği geliri tek başına harcama yetkisi olan kadın hiçbir toplumda olmadığı kadar geniş hak sahibi olmuş ve saygı görmüştür (Gökalp, 2017: 220). Ahlaki açıdan yüksek bir erdem sahibi olan Türk kadınına Ayzıt isimli bir peri tarafından hem yaşarken hem de öldükten sonra yardım edilmektedir (Gökalp, 2017: 221-222).

Kadın-erkek eşitliği savunusuna Gökalp, yaratılış ile ilgili ileri sürülen tezleri eleştirerek devam etmiştir. Kadın ve erkeğin eşit olamayacağı yönünde yaradılışın farklılık üzerine odaklandığı yönündeki savunuları kabul etmemiştir. Gökalp'e göre, kadın ile erkeğin farklı yeteneklere sahip olması yaratılıştan ziyade toplumsal nedenlerle ilgilidir ve eğer farklı yeteneklere sahip olmaları yaratılıştan kaynaklanmış olsaydı söz konusu eşitsizliğin toplum tarafından değiştirilebilmesi mümkün olamazdı (Tütengil, 1964: 39).

"Kadın" şiirinde toplumun üç asli unsuru olduğundan bahseden Gökalp'e göre aile, bu unsurlardan ilkini oluşturmaktadır ve kadın da ailenin temelidir. "Ev Kadını" şiirinde kadını çocukları ve eşi için "cennet olarak nitelendiren Gökalp, "Meslek Kadını" şiirinde kadının niçin çalışması gerektiğinin gerekçelerini sıralamaktadır. "Aile" şiirinde annesi, kardeşi ve kızının kendine hissettirdiklerine değinmiş, aileyi devletin temeli olarak nitelendirmiştir.

Gökalp'e göre, eski Türklerde aile ikili bir ayrım yapılarak açıklanabilir. Türklerin, babanın eş ve çocuklar üzerinde âdeta "sultanlık hakkı"nın bulunduğu pederşahi aile tipinden ziyade babanın eş ve çocuklar üzerinde demokratik velayet hakkının bulunduğu pederi aile tipine sahip olduğundan bahseden Gökalp, dünyanın en demokrat ve feminist milletinin Türkler olduğu ifade etmektedir (Gökalp, 2017: 207, 211).

Gökalp, sürgünde olduğu dönemde eşine yazmış olduğu mektupta aileye bakışını ortaya koymaktadır. Ona göre; "… sevginin kaynağı ailedir. İnsan en evvel ailesini sever ve ibtidâ sevmeyi aile içinde öğrenir. Şimdi ben ailemden ve milletimden uzak yaşaya yaşaya, korkuyorum ki sevmeyi de unutayım. Sevgiyi nasıl şiddetle yaşayabilirim ki, en çok sevdiklerim benden uzak, ben onlardan ırak!" (Tansel, 1989: 442). Ailesinden ayrı kalmayı adeta ölümle eşdeğer gören Gökalp, kızına yazmış olduğu bir mektupta ailesine yeniden kavuşmayı şu şekilde ifade etmektedir: "Aileme kavuşunca, yeniden hayata gelmiş gibi olacağım; çünkü benim şimdiki hayatım kâbuslu bir rüya gibidir" (Tansel, 1989: 551).

Ziya Gökalp Külliyatı II: Limni ve Malta Mektupları başlıklı çalışmasında Tansel, Gökalp'e göre insanı mutlu eden şeyin bir amaca bağlanması olduğunu, amaçların en küçüğü, en kadimi, en samimisi ve en yakınının aile birliği olduğundan bahsetmiştir. İnsan beraberlik zevkini ve birlik olmanın tadını öncelikle ailede tatmakta, aile hayatının tadını alan ve ailesini seven bir insan, milletini ve meslek topluluğunu ailesine benzetip daha çok sevmektedir (Tansel, 1989: 323-333).

Gökalp'e göre aile en küçük topluluk olduğu gibi, aynı zamanda en canlı topluluktur. Milletin temeli olduğu için; aile ne kadar güçlü olursa millet de o kadar güçlü olur. Milletin temeli olan ailenin temeli ise kadındır. Türkiye'de kadınlar iyi öğrenim göremedikleri için milletin gelişmediğini belirten Gökalp, memleketin ilerlemesi için öncelikle kadınların eğitimi meselesine eğilinmesini ve kız mekteplerinin reforme edilmesini önerir. Ona göre kızlarının iyi tahsil görmesi, bir milleti yeniden ihyâ edebilir. Çünkü iyi yetişmiş bir kadın, iyi bir aile; iyi bir aile de iyi bir millet demektir (Tansel, 1989: 415).

Cunbur'a (1989: 55) göre, Gökalp, Türk ailesinin millî nitelikte bir aile olması gerektiğini belirtirken, kendi orijinalliğini yitirmemek kaydıyla çağdaş medeniyetin gelişmelerinden payını almasına karşı değildir; ama Türk kadınının bir Fransız, İngiliz ya da Alman kadını gibi davranmasına ve yaşamasına da kesinlikle karşıdır.

"Türk ailesi Avrupa medeniyetinden yeni zihniyetler alarak şüphesiz asrileşecektir. Fakat Türk ailesi ne Fransız ailesinin, ne İngiliz ailesinin, ne de Alman ailesinin bir eşi olmayacaktır. Türk kadınlığı asri telakkilerden feyiz alarak bir takım tealilere mahzar olacaktır. Fakat Türk kadını, ne Fransız kadınının, ne İngiliz kadınının ne de Alman kadınının bir taslağı olmayacaktır." (Gökalp,1975: 183)

Türk kadınının bir Fransız, İngiliz ya da Alman kadını gibi davranmasına ve yaşamasına kesinlikle karşı olan Gökalp, geleneksel toplumların en belirgin özelliklerinden birisi olan sadece baba soyuna önem verilmesine de karşıdır. Ona göre, Eski Türklerde ana soyu ile baba soyunun eşitliği ile karşılaşılmaktadır. Aslında bu vurgusuyla Gökalp, aile içerisindeki erkek egemenliğine de karşı olduğunu dile getirmektedir. Anne ve babanın, hem soy bakımından hem de çocuk üzerindeki hakkı-hukuku bağlamında eşitlik vurgusunu işlemektedir.

Gökalp, aile içerisinde çocuğa nasıl davranılması gerektiğini ele almakta ve bazen örneklerle anlatmaya çalışmaktadır. Ailedeki büyüklerin davranışlarının çocuğun davranışlarında bıraktığı etkilerin ve çocuğu şımartmak veya korkutmak gibi uç davranışlardan sakınılması gerektiğinin yanı sıra, bir başka mektubunda da kızı Türkân'a derslerin masallar eşliğinde anlatılmasını önermektedir (Tansel,1989:180).

Gökalp, ayrıca çocukların sordukları sorulara büyükler tarafından sabırla yanıt verilmesinin önemine de değinmektedir. Ona göre, çocuklar her şeyi anlamak ister ve soru sorar; fakat Türkiye'deki ailelerde genelde ebeveynler, çocuğun sorularını önemsemez ve ona baştan savma yanıtlar verir. Ne var ki çocuk daima sorularına baştan savma cevaplar alırsa, artık hiçbir şeyi merak etmez ve sormaz olur. Oysa bir çocuk soru sorduğunda anlamaya hazırlanmış demektir. O yüzden, bu fırsat kaçırılmamalı çocuğa sorduğu şey hakkında, onun anlayacağı bir şekilde bilgi verilmelidir. Ayrıca, ebeveynler çocuklara kendileri de ayrıca soru sormalı ve onları düşünmeye sevk etmelidir. Eğer çocuk doğru cevaplar verirse, kendi aklına ve zekâsına güvenmeye, kendi kendine sorunlar halletmeye alışır. Bu, eğlenceli bir çocuk eğitimi yoludur (Tansel,1989: 513-514).

Ziya Gökalp'in eğitim perspektifi eğitimin gelecek neslin inşası üzerinden şekillenmiştir. Başka bir ifadeyle, o topluma ve o millete ait olan tüm değerlerin aktarılmasını sağlayan eğitimdir (Gökalp, 1964: 10). Eğitim, sahip olunan özgün değerlerin aktarılması süreci olarak ele alınmakta ve bilgi aktarımı olarak değerlendirdiği ve medeniyet tanımlamasına ulaşmaya çalıştığı bu süreçte öğretimi farklılaştırmaktadır. Gökalp'e göre, "terbiyenin gayesi millî fertler yetiştirmektir. Millî fertler yetiştirmek ise doğrudan doğruya 'millet yapmak' demektir. Bununla beraber hakiki ferdiyetler de ancak bu millî fertlerdir; çünkü, fert, ancak millî kültürün temsilcisi olduğu zaman, bir şahsiyete sahiptir." (Gökalp, 1964: 17). Dolayısıyla Türk milletinin gelişimi adına öncelikle eğitim ve öğretim süreci arasındaki farklılığın öneminden bahsetmektedir. Milletin tüm fertlerinin bu sürece dahil olarak tüm

dünya için genel geçer olan bilgilerin öğrenilmesi ve aynı zamanda milli değerlerin içselleştirilmesi gerekmektedir. Kadınlar, bu eğitim ve öğretim sürecine mutlaka katılmalıdır. Kadının bu sürece katılımının gerekliliğini ise 24 Mayıs 1920'de Polverista'dan kızı Seniha Hanım'a hitaben yazdığı mektupta şu sözlerle ifade etmiştir:

"Yemek pişirmek, dikiş dikmek gibi işler de birer hünerdir. Bunları da bilmeli. Lakin bir insanın ruhunu yükselten din, ahlak, ilim, edebiyat, felsefe gibi manevi kanatlardır. İnsan mes'ud olmak için maddi refahtan ziyade, bu manevi servetlere muhtaçtır. İnsanı bir şahsiyet sahibi eden, ona şeref veren bu meziyyetlerdir. Kadınları erkeklere musavi yapan bu asır, kadınların da bu meziyetlere, erkekler kadar ve belki daha ziyade malik olmasını istiyor." (Tansel, 1989: 322).

Sonuç

Ziya Gökalp, Türk siyasal ve toplumsal hayatını derinden etkilemiştir. 1923'te Cumhuriyet'in ilanının ardından yaşanan inşa sürecinde özellikle ideolojik alt yapının hazırlanması adına oldukça önemli bir isim olmuştur. Gökalp, fikirleriyle Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının inkılap hareketi üzerinde de belirleyici olmuş, Gökalp'in düşünce ve uygulamaları yeni devletin temel dinamiklerinden birisi haline gelmiştir. Türkçülük, eğitim ve kadın gibi temel konularda yeni devletin yol haritasının izleklerini oluşturmuştur.

Yaşadığı dönemde, ülkenin içinde bulunduğu durum itibariyle kadının, erkeğin ardına yerleştirilen kadının konumunun iyileştirilmesi için oldukça önemli katkılar sunmuştur. Her şeyden önce ortaya koyduğu çalışmalarında kadının, halihazırdaki ikinci konumunu eleştirmiştir. Kadının, Eski Türklerde çok önemli görevler üstlendiğine ve gerek siyasal gerekse de toplumsal açıdan erkek ile eşit olduğuna değinmiştir. Öyle ki çalışmalarının temel zeminini dahi bu sonucu ile şekillendirmiştir.

Kadını her açıdan anlamlı ve değerli bulan Gökalp, yetenek ve sahip olunan özellikler itibariyle kadın ve erkek arasında bir ayrım yapılmaması gerektiğini çünkü ayrım yapılabilmesi için herhangi bir nedenin bulunmadığını ileri sürmüştür. Öyle ki bazı durumlarda kadının çok daha etkin görevler üstlenebileceğinden bahsetmiştir. Toplumsal ilerlemenin sağlanabilmesi adına kadının, erkek ile karşılaştırıldığında rolünün büyüklüğü üzerinde durduğu görülmektedir. Kadının istidadı itibariyle anne olarak yeni nesli yetiştiriyor olması nedeniyle toplumun geleceğine dair önemini titizlikle dile getirmiştir. Gökalp, yalnızca

çocukları yetiştirme değil, aynı zamanda erkekleri de doğru yola sevk etme ve toplumu eğitme gibi görevleri de kadına vermiştir. Ona göre, toplumsal birtakım huzursuzluklar söz konusu ise ya da kaotik bir ortam ile karşı karşıya kalınmışsa genellikle bunun nedeni erkekler ile ilgilidir. Dolayısıyla hem toplumsal sorunların çözümünü sağlayabilecek hem de geleceği inşa edecek olan kadın olmuştur. Başka bir ifadeyle, "kalpleri, ruhları ve vicdanları da yükseltecek" olan Gökalp'e göre kadındır.

Gökalp'e göre, Türk kadını tıpkı Ön Asya'da olduğu erkek ile eşit toplumsal ve siyasal haklara sahip olmalıdır. Bu temel gerçeklik, hukuk nazarında da tavizsiz bir şekilde uygulanmalıdır. Devletin, milletin ve geleceğin teminatı kadınlardır ve onların yetiştireceği yeni nesildir. Dolayısıyla eğitim olanaklarından kadınlar da aktif bir şekilde yararlanmalı ve kadınlar eve çekilmeye çalışılmamalıdır. Toplumsal hasarlar, kadının geri konumundan kaynaklanmaktadır. Tarihten alınan dersler eşliğinde kadına hak ettiği mevki verilmeli ve kadınlar her alanda söz sahibi olmalıdır. Kız çocukları özel bir önem eşliğinde yetiştirilmeli ve onlara toplumsal görevlerinin büyüklüğü hatırlatılmalıdır.

Kaynakça

Baykara, Tuncay (2003). Türk Kavramının Öne Çıkmasında Gökalp'in Yeri. **İsmail Bey ve Ziya Gökalp Sempozyumları,** Haz. H. Dündar Akarca, Ankara: Türksoy Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi: 206-211.

Celarent, Barbara (2012). Turkish Nationalism And Western Civilization, *American Journal Of Sociology,* 117(5): 1556-1563.

Cunbur, Müjgân (1989). Ziya Gökalp'a Göre Türk Kadını. Ziya Gökalp Sempozyumu Bildirileri. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları: 47-60.

Gökalp, Ziya (1964). Millî Terbiye ve Maarif Meselesi. Ankara: Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

Gökalp, Ziya (1975). Türk Ahlâkı. Haz. Mustafa Görgen. İstanbul: Toker Basımevi.

Gökalp, Ziya (1982). Makaleler 7. Haz. Abdülhaluk Çay. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökalp, Ziya (2017). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Kapı Yayınları.

Göksel, Ali Nüzhet (1968). Ziya Gökalp Hayatı Sanatı Eseri, 5. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.

Gürsoy, Şahin ve İhsan Çapcıoğlu (2006). Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi* **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2: 89-98.

Tansel, Fevziye Abdullah (1989). (Haz.). Ziya Gökalp Külliyâtı II: Limni ve Malta Mektupları. 2. Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Tütengil, Cavit Orhan (1964). Ziya Gökalp Üzerine Notlar. 2. Basım. İstanbul: Varlık Yayınevi.

ŞİDDET VE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

İbrahim AKKAŞ
Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Özet

Şiddet, bir hareketin bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik; karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma; duygu ve davranışta aşırılık anlamlarına gelmektedir. Şiddet göstermek ise, kaba, sert davranmaktır. Şiddet davranışı, içine sadece fiziksel içerikli şiddeti değil, sözel ve psikolojik tacizi de içeren davranışlar ile birine bilerek rahatsızlık veya fiziki olarak zarar vermeyi de almaktadır Günümüzde etkisini arttırarak varlığını hissettiren şiddet birçok sosyal bilimcinin araştırma konusu olmuştur. Dünyada şiddet hakkında çok çeşitli araştırmalar yapılmasına rağmen, şu ana kadar somut bir çözüm bulunamayan karmaşık bir problem olması nedeniyle araştırmacılar için yoğun bir ilgi odağıdır. Uzmanlar şiddetin kaynağını farklı nedenler etrafında toplarlar. Bazıları şiddeti içgüdüsel, bazıları ise şiddetin niteliğini toplumsal olarak kabul ederler. Bu çalışmada, şiddetin nedenleri, ulaştığı sosyal boyut ve çocuklar gençler ve yetişkinler üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Kadına yönelik şiddet yaygın bir toplumsal sorundur. Şiddetin en yaygın görülen biçimi erkeğin kadına ve çocuğa karşı uyguladığı aile içi şiddettir. Ülkemizde kadına yönelik şiddet üzerine yapılan araştırmalara baktığımızda, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını, kadının şiddet karşısındaki çaresiz kalışını ve şiddete uğrayan kadının nasıl yardım alması gerektiği konularında bilgisizliğini görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Toplumsal şiddet, Kadın, Kadına Yönelik Şiddet.

Abstract

Violence, a power rating of a movement, hardness, anti-minded ones, using brute force rather than persuasion or conciliation of emotion and behavior has come to mean in the extreme. Show the

violence, coarse, hard to treat. Violent behavior, violent content into not only the physical, verbal and psychological abuse, including one with behavior disorders or deliberate physical harm to the are in effect today, increasing the presence of many social scientists feel the violence has been the subject of the investigation. Despite a wide range of research about violence in the world, so far not found a concrete solution to a complex problem due to the intense focus of interest is for researchers. Experts gather around the different causes of violence are the source. Some instinctive violence, while others accept violence as a social nature. In this study, the causes of violence, transportation, and the social dimension of its impact on children and young people and adults are emphasized. Violence against women is a common social problem. The most common form is domestic violence against women and children. In our country, when we look at the studies on the violence against women, we see that the violence against women is widespread and women are desperate due to the violence, the women who suffer from violence don"t know how to get help and so on.

Keywords: *Violence, Social Violence, women, vıolence agaınst women.*

Giriş

Şiddet ortaya çıkış şekli ve uygulanışı bakımından evrensel bir özellik taşımaktadır. Toplum içinde yaşayan bireyler hukuk karşısında eşittir. İnsanların bir arada yaşamasını sağlayan bir dizi kurallar vardır. Bu kurallar hukuk kuralları, ahlak kuralları, din kuralları gibi sosyal normlar etrafında birleşir. Bu kurallar olmasına rağmen insanlar arasındaki rekabet, çatışma ve çekişme ya da bireylerin psikolojik durumları şiddetin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Şiddet geçmişten günümüze farklı düzeylerde ve şekillerde devam eden bir olgudur. Şiddetten en çok etkilenen kişiler kadınlar ve çocuklar olmaktadır. Günümüzde hem Türkiye'de hem de Dünya'da şiddet ve kadına yönelik şiddet en çok yaşanan sosyal sorunların başında gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında birçok bilim dalı şiddet, şiddetin nedenleri ve sonuçları konusunda çalışmalar yapmaktadır. Hukuk, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, antropoloji ve siyaset gibi alanların ilgi odağı olmuştur. Bu çalışmada şiddet, şiddetin nedenleri, kadına yönelik şiddet ve kadına yönelik şiddetin türleri üzerinde durularak; kadına yönelik şiddetin azaltılmasına dair çözüm önerileri sunulmuştur.

1. Şiddet

İnsanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmış olan şiddet birçok bireysel ve toplumsal öğe ile birlikte karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle şiddet olgusunu tanımlamak ve ortaya çıkarmak da kolay olmamaktadır. Şiddet zamana ve topluma göre değişen küresel düzeyde bir olgudur. Şiddetin temelinde yatan saldırganlık dürtüsü toplumsallaşma süreci içinde öğrenilebilmektedir. Kendini çok farklı biçimlerde gösterebilen şiddet olgusu; gerek bireysel gerekse toplumsal boyutta sık sık karşılaşabileceğimiz bir olgudur.

Bireyler arası ilişkilerin yapısı veya bireylerin soruna yönelik çözüm arayışları önemli ölçüde sosyo-kültürel dinamikler tarafından belirlenmektedir. Bireylerin sorunları algılama biçimleri ve çözme yönünde geliştirdikleri stratejiler toplumun sosyo-kültürel faktörlerinden bağımsız düşünülemez. Bu çerçevede, bireylerin deneyimlediği kültürel yapı, sosyalleşme biçimi ve aile yapısı gibi faktörler bireylerin şiddete eğilimli olmalarında veya şiddet davranışı sergilemelerinde etkili olmaktadır (Adak, 2000: 179-180).

Şiddetin geçerli ve herkes tarafından kabul edilebilecek bir tanımının yapılması ve hangi davranışların şiddet olarak tanımlanacağı günümüzde son derece tartışmalı bir konudur.

Etimolojik yönden, şiddet sözcüğü Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Şiddet; "sertlik, sert ve kaba davranış, kaba kuvvet kullanma" anlamındadır (Köknel, 1996: 27).

Şiddet kelimesi genel olarak, "aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı" ifade etmektedir. Kelimenin kökeni ise, saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri ortaya koyar (Köknel 1996: 20).

Şiddet kavramı, fiziksel zarar ve ölümü kapsayacak şekilde kişiye ve başkalarına dönük tehdit veya fiziksel, sözel, ruhsal(psikolojik) ve simgesel güçtür. Tanımdan anlaşılacağı üzere şiddet fiziksel, sözel ruhsal ve simgesel olmak üzere dörde ayrılır (Doğan, 2012: 541). Psikologlar şiddete yol açan saldırganlığı insanın temel özellikleri arasında görmektedirler. Freud'a göre insanın iki temel içgüdüsü vardır: Biri cinsellik, diğeri saldırganlıktır. İnsan tabiatındaki bu temel içgüdülerin kullanılma biçim ve niteliği insanın gördüğü eğitime bağlı olarak değişir (Doğan, 2012: 542). Şiddetin en normal hastalıksız biçi-

mi oyunda ortaya çıkmaktadır. Engellemelerin ortaya çıkardığı gerginlik de bir şiddet vesilesidir. Herhangi bir istekleri veya gereksinmeleri engellendiği zaman hayvanlarda, çocuklarda ve ergenlerde saldırgan davranışlar görülür.

Şiddet, insandaki iki temel duygudan birinin kapsamına girer ki, bu duygulardan bir tanesi cinsellik, diğeri saldırganlıktır. İnsan kendini sözlü olarak ifade edemiyorsa, o zaman ortaya şiddet çıkar. Kadın, duygu ve düşüncelerini sözle ifade etmeye daha yatkındır. Bir sorun yaşadığında hislerini kolayca anlatabilir. Fakat erkeğin bu konudaki eğilimi, çok gelişkin değildir. Böyle olunca da, erkek öfke birikimini şiddet şeklinde ifade etme yoluna başvurur (Tarhan, 2013: 179).

Şiddet eylemini geniş bir biçimde ele alan görüşe göre ise sadece fiziksel şiddet eylemleri değil psikolojik ve ekonomik açıdan zarar vermeyi hedefleyen davranışlar da şiddet kapsamına girmektedir. Bu anlamda günümüzde şiddet kavramının geniş bir biçimde ele alınması ve bireylere yönelik zararlarının bu doğrultuda değerlendirilmesi gerektiği yönünde bir eğilim bulunmaktadır.

Şiddet kavramı en genel anlamda "kanunlara uymamak, kişilere zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükûnet ve huzura son vermek; birinin hakkını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak; yıkıcı aşırı davranışlarda bulunmak, aşırı derecede öfke ifade etmek biçimlerinde kendini gösteren davranışlar" bütünü olarak tanımlanabilir (Uluocak ve diğ, 2014: 8).

Bununla birlikte şiddet olgusunun en yoğun görülen biçimlerinden birisi "saldırgan" davranış biçimidir ve bu boyutuyla şiddet; bir nesne ya da kişiye doğru yönlendirilmiş, yönlendirilişi veya yönlendiriliş biçimi kişinin istemediği ve o kişiyi tahrik edici, yıpratıcı bir eylemi ifade etmektedir. Bu bağlamda fiziksel olduğu kadar fiziksel olmayan kimi sözlü davranışlar da şiddet tanımının unsurları kapsamına girmektedir. Şiddet ile bağlantılı olarak bu noktada saldırganlık, zorlayıcı ve tecavüzkar davranışların bir bütünü olarak tanımlanmaktadır (Uluocak ve diğ, 2014: 9).

Şiddetin çeşitli tanımlarında karşılaşılan ortak öğeler şunlardır: Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemidir (Özerkmen, 2012: 2).

2. Şiddet Türleri

Kendi içinde kültürel ve ekonomik denge ve uyum yaratmamış olan ailelerde şiddet için son derece elverişli bir ortam yaratılmıştır. Bu tür ailelerde sorunlar uzun süreli ve marazi (hastalıklı)bir duruma dönüşmeye daha uygundur. Sağlıklı ilişki ve etkileşimi engelleyen bu duygusal ortam sonuçta, aile bireylerinin toplumsal ilişkilerde başarısız olmalarına, duygularını ve heyecanlarını kontrol edememelerine neden olmaktadır. Ani dürtülerini kontrol etme yeteneği gelişmemiş, duygusal anlamda olgunlaşmamış insan böylesi ailelerde yetişir. Şiddet ortamı olarak ailenin iki önemli boyutundan söz edilebilir. Birinci boyut aile içi şiddet, ikincisi ise ailenin şiddet eğilimli bireyleriyle aile dışına taşan boyutudur. Aile içi şiddette iki önemli mağdur vardır. Şiddet daha çok bu iki hedefe, kadın ve çocuğa yönelmekte ve yoğunlaşmaktadır. Erkekler kadınlarına fiziksel ve öznel (manevi) tacizde bulunmaktadırlar. Aynı yöntem baba ile birlikte anne tarafından çocuklara yapılmaktadır (Doğan, 2012: 545).

Şiddet olgusunun çok farklı şekillerde sınıflandırılmasının nedeni şiddetin oldukça karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Şiddet, **fiziksel, cinsel, psikolojik**, **ekonomik, yoksunluk ve ihmal** içerecek biçimde farklı türlere sahip olmakla birlikte, **bireyin kendine dönük, kişiler-arası ve kolektif düzey**lerde deşifre edilebilecek sosyal etkileşim bağlamları içerisinde yapılaşmış çok boyutlu bir davranış seti olma özelliğine de sahiptir. Şiddet türlerine göre, şiddet eyleminin ortaya çıktığı "sosyal etkileşim bağlamı"; **kişi, kişiler-arası** ve **kolektif** düzeyler biçiminde sınıflandırılabileceği gibi, söz konusu sınıflandırmanın "ekolojik model" perspektifinde **bireysel, akrabalık, topluluk ve daha geniş toplumsal sistem** olmak üzere dörtlü bir sınıflandırma için değerlendirmesi de mümkün görünmektedir (Uluocak ve diğ, 2014: 12).

"Historie de la violence" başlıklı çok kapsamlı bir incelemenin yazarı olan Fransız araştırmacı Jean-Claude Chesnais'in (1981) uluslar arası polis örgütü Interpol'ün sınıflandırmasını esas aldığı tipolojisinde şiddet türleri şöyle sınıflandırılıyor. Şiddet genel itibariyle iki başlık altında toplanmıştır: A. Özel şiddet, B. Kolektif şiddet.

Özel şiddet şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Cürümsel şiddet: Bu da kendi arasında sınıflandırılabilir;
- Ölümle sonuçlanan şiddet: Cinayetler, suikastlar, zehirlemeler, (ebeveyn ya da çocuk öldürmeleri de dâhil), idamlar vb.

- Bedensel şiddet: Bilerek darbe ve yaralamalar.
- Cinsel şiddet: Irza geçmeler
- Cürümsel olamayan şiddet: Özel şiddetin bir türü de cürümsel olmayan şiddettir. Bu tür şiddeti Jean-Claude Chesnais iki başlık altında toplar:
- İntihar (intihar ve intihar teşebbüsleri)
- Kaza (trafik kazaları da dâhil)

Jean-Claude Chesnais özellikle kolektif şiddet üzerinde durmaktadır. Ona göre kolektif şiddetin üç birimi vardır;

İlki, vatandaşların iktidara karşı şiddetidir. Bunlar:

- Terör
- Grevler ve İhtilaller

İkincisi, iktidarın vatandaşlara karşı şiddetidir. Bu ise; devlet terörü ve endüstriyel şiddet olarak tanımlanır.

Sonuncusu ise şiddetin en yaygın biçimini ifade eden savaştır.

Chesnais'in bu sıralaması mantıklıdır. Söz konusu somut şiddet edimlerinin tümünün birer cezai yaptırımı mevcuttur. Ayrıca, yazarın özellikle iş kazalarını "endüstriyel şiddet" başlığıyla siyasal iktidardan gelen şiddet türlerine dahil etmesi ve basit bir işçi - işveren sorumluluğu ilişkisi ile sınırlaması da ilginç olduğu kadar yerinde bir yönelimdir. Bir toplumdaki iş güvenliği ölçütünü özgürlük düzeyi ile eş tutan Chesnais'in bu duyarlılığı övgüye değer (Ünsal, 1996: 32).

3. Kadına Yönelik Şiddet Ve Türleri

Kadınlara yönelik aile içi şiddet, temel hakların ve özgürlüklerinin ihlali olup, kadınlar ve erkekler arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan önemli bir sorundur. Toplumsal değer sisteminde aile bütünlüğünün güvenliği ve üstünlüğüne inanç açısından bu sorunun objektif olarak irdelenebilmesi güçleşmektedir. Çünkü kadına yönelik aile içi şiddet özel alanda meydana geldiği için çoğu zaman gizli tutulmakta, bu nedenle boyutlarının tespiti son derece güç olmaktadır.

Kadına yönelik şiddet olgusu, son derece karmaşık ve ele alınması güç bir olgudur. Şiddetin amacı, kadının davranışlarının korkuya dayalı olarak kontrol etmektir. Gerçekte bütün şiddet olaylarında kadın ile erkek arasında erkek lehine bir güç dengesizliği söz konusudur. Kadının aile ortamındaki eşitsizliğe dayanan konumu ve ev içindeki emeğinin değersizliği, ataerkil toplum yapısı içinde belirlenen güç ve iktidar ilişkileri çerçevesinde kendinden güçlü konumda olan kocasının onun üzerindeki gücünün bir göstergesi olarak sergilediği şiddete maruz kalmasına yol açmaktadır. Kadına yönelik şiddet, kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketlerdir.

Toplumsal ve ekonomik alanda çocuğa uygulanan şiddet eylemlerinin en yaygını, aile içinde yaşanan şiddet eylemleridir, aile içinde yaşanan şiddetten çocuklar farklı biçimlerde etkilenmektedirler. Bir taraftan şiddet gören annenin çocuğuna şiddet göstermesi, diğer taraftan ana-baba arasındaki şiddet sahnesine tanık olan çocuğun duygusal yıkımı şeklinde çocuklar sıklıkla yetişkin aile üyeleri arasındaki şiddetin kurbanı olurlar. Ayrıca pek çok aile kesiminde, çocuk eğitiminin önemli bir unsuru olan ödüllendirme ve cezalandırmanın bilinçsizce kullanımı ve çocukların terbiye için dövülmeleri gibi nedenler de istismarın belirgin örnekleri olarak gösterilebilir. Tarihsel bilgiler ve yapılan araştırmalar, çocuğa yönelik şiddetin her çağda ve toplumda mevcut olduğunu ve daha da önemlisi son derece yaygın olduğunu göstermiştir (Adak, 2000: 186-197).

Kadına yönelik şiddet, kadınların yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim, gelişme, toplumsal ve ekonomik yaşama katılım gibi temel insan haklarını ve özgürlüklerini ihlal eden önemli bir toplumsal sorundur. Kadını baskı altında tutmayı ve kadın üzerinde üstünlük kurmayı amaçlayan toplumsal cinsiyet temelli şiddet, erkek egemen toplumsal yapının etkisiyle oluşmakta ve toplum tarafından görülebilmektedir. Kadınların eğitime, ücretli iş gücüne ve karar mekanizmalarına katılımı konusunda yaşadığı eşitsizlik, ekonomik ve toplumsal kaynaklara ulaşmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kadınları şiddete karşı savunmasız hale getiren toplumsal koşullar, kadını güçsüz erkeği ise güçlü ve iktidar sahibi olarak konumlandırır. Erkeğin kadından üstün olarak görüldüğü toplumsal cinsiyet düzeninde şiddet, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını sürdürmesini sağlayan şiddet, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin devamı için kullanılabilmektedir (Acar, 2013: 196).

Şiddet, herkese yönelir ancak özellikle kadınları ve kız çocuklarını etkiler. Fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, sosyokültürel biçimlerde gerçekleşebilir. Herkes tarafından gerçekleştirilebilir. Genel olarak şiddet uygulayanlar aile üyeleri, partnerler, topluluk üyeleri, kültür din devlet ya da devlet kurumları adına hareket edenlerin aldırmazlık ve göz ardı etmelerine bağlı olarak ortaya çıkabilir (Uluocak ve diğ, 2014: 34).

Kadına yönelik şiddet kavramı genellikle kadına yönelik olarak gerçekleştirilen fiziksel şiddet eylemleriyle özdeşleştirilir. Kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar, kadınların genellikle yakın partnerlerinin saldırılarına maruz kaldıklarını göstermektedir. Kadının maruz kaldığı tek şiddet biçimi fiziksel şiddet değildir. Genel olarak şiddet algısının genişlemesi kadına yönelik şiddet çalışmalarında da etkisini göstermektedir. Bu çerçevede kadına yönelik şiddet bağlamında, fiziksel şiddetin yanı sıra sözel, ekonomik ve cinsel şiddet eylemleri de göz önünde bulundurulmaktadır.

Kadına yönelik şiddet olgusu genellikle dört farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar **fiziksel şiddet, sözel ya da psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve cinsel şiddet** olarak gruplandırılabilir (Uluocak ve diğ, 2014: 18).

a. **Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet**

Kadına zorla bir şey yaptırma ya da bir şey yapmaktan alıkoyma amacıyla, kadının iradesi dışında gerçekleşen fiziksel zarar verici eylemleri içermektedir. Fiziksel şiddet vurma, bir araçla vücuduna zarar verme, tokat atma, kolunu bükerek acıtmak, tekmeleme, saçını çekme vb. eylemleri içermektedir. Fiziksel şiddet, şiddetin en sık ve görünür biçimidir. Fiziksel şiddet, daha çok bedene yöneliktir ve bedensel güce dayalıdır. Kontrol etmeyi, acı ve korku yaşatacak istekleri gerçekleştirmeyi hedefler. Bu şiddet türünün, hafif yaralanmalara neden olan eylemlerden cinayete kadar geniş bir yelpazede gerçekleşebildiği görülmektedir. Yumruk-tokat atmak, tekmelemek, itip kakmak, aile bireylerinin birisi üzerinde sigara söndürmek veya üzerine kaynar su dökmek, kesici-delici aletle yaralamak fiziksel şiddete örnek olarak gösterilebilir. Fiziksel şiddet, uygulayıcısının fiziksel güce dayanabildiği yada kesici-delici aletler gibi çeşitli araç-gereçler aracılığı ile uygulanabildiği gibi uygulayıcının ihmali davranışlarında da kaynaklanabilmektedir (Adak,2000:183-184).

Fiziksel şiddetin kadın üzerindeki olumsuz etkileri kendini değersiz hissetme, özsaygısını yitirme ve korku olarak kendini göstermektedir (Uluocak ve diğ, 2014: 19).

b. Kadına Yönelik Sözel - Psikolojik Şiddet

Psikolojik şiddet, kadını küçük görerek, onun bir işi yapamayacağını, beceremeyeceğini belirten ithamlarda bulunma, kişiliğini ve fikirlerini önemsememe, bağırma, lakap takma, davranışlarını sürekli olarak eleştirme, emir yağdırma, surat asma, davranışlarını ve yaptıklarını sürekli olarak kontrol etme, iş hayatında ve sosyal yaşamda kadının karşısına çıkan fırsatlara engel olma gibi pek çok davranış şekilleridir (Uluocak ve diğ, 2014: 20).

Burks psikolojik şiddetin kadınlar üzerindeki etkilerini şu şekilde özetlemektedir:

- Kadının kendisine olan saygısında, kendisine verdiği değerde ve öz yeterlilik değerlerinde azalma.
- Herhangi bir sorumluluk almada görülen isteksizlik
- Duygusal ilişkilerde zorluk
- Diğer bireylerle kurduğu ilişkilerde sorunlar yaşama
- Kişilik gelişimi ile ilgili sıkıntılar
- Kendini yetersiz ve beceriksiz hissetme
- İntihar düşüncesi ve hayali
- Değersiz olduğuna yönelik mesajları içselleştirmesi nedeniyle bedeniyle ilgili yanlış düşünceler
- Kendine bilerek fiziksel zarar verme ve yaralama eğiliminde artış
- Strese dayalı fiziksel şikayetler.

c. Kadına Yönelik Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, kadına yönelik olarak gerçekleştirilen ve kadının iradesi dışında ilişki kurma, tecavüz, sözlü ve fiili olarak gerçekleştirilen taciz olaylarını kapsamaktadır. Kadına yönelik cinsel şiddet olgusu, özellikle kadın cinselliğinin tabu olduğu, namus, şeref gibi kavramların kadın cinselliği üzerinden tanımlandığı toplumlarda ortaya çıkması güç bir şiddet türü olarak varlığını sürdürmektedir. Cinsel şiddet, seksüel motivasyona bağlı bir şiddet türüdür. Bir kişiyi, isteme-

diği zaman ve şekilde cinsel ilişkiye zorlamak; gebelikle veya seksüel yolla bulaşan hastalıklara yakalanmasına neden olmak, cinsel ilişki sırasında incitmek, acıtmak, tecavüz etmek, başka kişilerle ilişkiye zorlama, doğum kontrol yöntemlerini reddetmek, cinsel organına zarar vermek, fahişe veya frijid olmakla suçlamak, namus ve töre nedeni ile baskı uygulamak ve öldürmek gibi davranışlar bu başlık altında toplanabilir.

Genellikle fiziksel şiddetle beraber görülen cinsel şiddetin temelinde de geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri yatmaktadır. Toplumda mahrem bir alan, bir tabu olarak görülen cinsel şiddet çoğu zaman gizlenen, bu nedenle de tespiti oldukça güç bir olgudur. Cinsel şiddetin buna maruz kalan bir kadının üzerinde konuşmakta en çok zorlandığı şiddet türü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Adak, 2000: 184-185).

c. Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet

Kadına yönelik ekonomik şiddet, kadının iradesi dışında onu çalışmaya zorlama ya da çalışmaktan alıkoyma gibi çeşitli eylem biçimlerini kapsamaktadır (Uluocak ve diğ, 2014: 22).

Kadının aile içinde ekonomik şiddete maruz kalma biçimleri çeşitlilik göstermektedir;

- Kadının parasını denetleme, kontrol etme
- Kadının çalışmadığı durumlarda evin iradesi için yetersiz para vermek
- Kredi kartına el koymak
- Kadını çalışmaya zorlama
- Mülkiyet hakkını kadının değil sadece kendi üzerine yapma
- Kadının eğitim almasına engel olma
- Kadının çalışmasına engel olma

Sonuç

Şiddet toplumsal bir olgudur ve aynı zamanda bütün toplumlarda görülen bir olgu olması bakımından da evrenseldir. Şiddet olgusu tek bir nedene bağlı olarak açıklanamayan çok kompleks bir olgudur. Bu yüzden de farklı bilim alanlarının konusudur.

Ancak toplumun aldığı hal; sosyal ve kültürel yozlaşma ortamı,

beraberinde kişilerde genellikle öfke, suçluluk ve savunma tepkileri geliştirmektedir. Uzamış ve süreğenleşmiş stresli hayata bağlı olarak ise reaktif depresyon, anksiyete, ilgisizlik, sosyal çekilme, azalmış üretkenlik gibi belirtiler ortaya çıkmaktadır. Toplumsal hayatın en önemli sorunu şiddettir. Şiddete ait haberler artık kanıksanmış, eğer çok vahşi veya değişik değilse medyada kendine yer bile bulamaz hale gelmiştir. Çünkü şiddete karşı duyarsızlaşmış olan toplum, bu tür haberlere ilgi göstermemektedir. Şiddet eğer yakınlarımıza karşı değilse, yanı başımızda olsa bile bizi çokta etkilememektedir. En masum spor karşılaşmaları bile şiddet üretmeye başlamıştır. Şiddet gösterme yaşı çok düşmüştür. Artık beş altı yaşındaki çocukların, arkadaşlarını öldürmeleri gibi çok korkunç gerçekler bile, şiddet konusunda gösterilmesi gereken duyarlılığı açığa çıkarmaya yetmemektedir.

Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı geçmişten günümüze kadar artarak devam etmektedir. Kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyete ait eşitliksiz ilişki biçimlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Ataerkil sistem ve topluma hâkim olan roller, değerler kadının ev yaşamına hapsedilmesine sebep olmuştur. Namus olgusu olarak görünen kadın ev içine mahkûm edilerek sadece annelik ve eş olma görevlerini icra etmeye mecbur bırakılmıştır. Kadının erkeğin egemenliğinin altında olması beraberinde birçok şeyi getirmiştir. Kadını malı olarak gören erkeğin kadına istediği gibi davranması kadını istediği şekle koyması da yine kadın tarafından erkeğe verilmiş bir güçtür.

Kadın çoğu zaman baskı altında kalmakta tacize, tecavüze, şiddete, ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Geçmişte kadını sadece bir doğurganlık aracı olarak gören düşünce yapısı bugün de hâkimiyetini devam ettirmektedir. Kadının çocuk büyütmesi onu kamusal alandan dışlamıştır. İş hayatına katılamayan kadın saygınlığını da zamanla yitirmiştir. Bu bağlamda, devlet, yerel yönetimler ve iş çevreleri elbirliği ile ülkemizdeki istihdam sorununu çözmek gerekir. Çünkü insanın yaşadığı birçok problemin kaynağı işsizlik ya da ekonomik yetersizliklerdir. Bu durum bireylerde stres, kaygı durumlarının yaşanmasına bununla birlikte bireylerin saldırgan davranışlar ortaya koymasına yol açmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldıracak şekilde bireyler kendi yetenekleri ve ilgili duydukları alanlarda yetiştirilmelidir.

Genel olarak bu araştırmadan çıkardığımız sonuç itibariyle, kadın ve erkek cinsiyet grubunun özelliklerinin kendine mahsus olan yönleri bulunmakla birlikte, her iki cinsiyet grubunun da toplumsal faktörlerin etkisi altında olduğu söylenebilir. Bu sebeple kadının ve erkeğin davranışlarını yorumlarken, toplumsal yapının mevcut normlarının

yanında, bu yapıya tesir eden harici faktörleri ve her an içinde yaşadığımız değişim süreçlerini de dikkate almak gerekir. Diğer taraftan özellikle bu değişim süreçlerinin yoğun yükü ve etkisi altında bulunan, kadınları ve erkekleri at başı yarıştırmak ve ezmek yerine, onların cinsiyet özelliklerine uygun rolleri gerçekleştirmelerine imkân tanımak ve hayatın yükünü paylaştırmak, kanaatimizce daha doğru olacaktır. Bu durum cinsler arasında nispi bir eşitliği sağlayacağı gibi, dünyayı değiştirmek ve dönüştürmek için de insanlara önemli bir güç kazandıracaktır.

Kaynakça

Acar Hakan (2013). Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları, Maya Akademi Yayınları, Ankara.

Adak, Nurşen (2000). Değişen Toplumda Değişen Aile, Siyasal Yayınevi, Ankara.

Anbarlı, Bozatay, Şeniz (2011). Sosyoloji. Beta Yayıncılık, İstanbul.

Doğan, İsmail (2012). Sosyoloji Kavramlar Ve Sorunlar, Pegem Akademi, Ankara.

Dökmen, Y. Zehra (2009). Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Güngör Ergan Nevin ve diğerleri (2012). Davranış Bilimleri, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Karkıner, Nadide (2010).“Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları” (Ed. Prof. Dr. Bilhan KARTAL), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Eskişehir.

Köknel, Özcan (1996). Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, İstanbul.

Köşgeroğlu, Nedime (2010). Kalın Duvar İnce Zar, Alter Yayınları, Ankara.

Özerkmen, N. (2012). “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”. Akademik Bakış Dergisi Sayı:28 s:1-19 Celalabat/Kırgızistan

Tarhan, Nevzat (2013). Kadın Psikolojisi, Nesil Yayıncılık, İstanbul.

Uluocak Şeref, Gökulu Gökhan, Bilir Olgun, Karacık Nigar Etizer, Özbay Dilek (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ve Kadına Yönelik Şiddet, Paradigma Akademi, Edirne.

Ünsal, Artun. (1996). “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Cogito, YKY, Sayı: 6 - 7 , shf: 29 - 37.

19. YÜZYIL SONLARINDA BALKAN TOPLUMUNA YAŞATILAN BOSNA VE KOSOVA SAVAŞINDA ŞİDDET GÖREN KADINLARIN ANLATTIKLARININ PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Nalan KAZAZ
Doç. Dr., Uluslararası Vizyon Üniversitesi – Makedonya- Gostivar.
AB Üniversitesi – Kosova- Priştine.

Toplumda kadın bazen çok değerli bazen aşağılık kompleksi aşılanarak değersiz yapılmaya çalışılmıştır. Kadın kelimesini, önde gelen bilim insanları; kadını şu şekillerde tanımlamışlardır:

"Kadın olmak çok zor bir iştir çünkü erkeklerle uğraşmak zorundadırlar." - Joseph Conrad

"Kadınların siyasal güçleri yoktur sözde; oysa akıllı kadınlar, aptal kocalarını hiç güçlük çekmeden parlamentoya sokar, hatta bakan koltuklarına oturturlar." - Bernard Shaw

"Kadın; bilmeyene 'nefs', bilene 'nefes'tir." - Şems-i Tebrizi

Giriş:

"Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın" kitabına bakılırsa; esasen Hıristiyanlıkta ve İslamiyette kadının statüsü üzerine karşılaştırmalı bir yaklaşım iddiası taşıması açısından önem arz etmektedir. Yazar, kitabında başlangıçta 'Ana tanrıça' nın var olduğunu daha sonrasında çeşitli sebeplerle bu anaerkil düzenden ataerkil düzene geçiş sürecinde kadını aşağı bir konuma itilerek, kadın bedeninin toplumsal denetime maruz kaldığını ve kadının ikincil statüsünün doğal kabul edilip, bunun onun bedeninin denetlenmesinin meşru gerekçesi sayılmasının her üç tek tanrılı dinin ortak bakış açısını yansıttığını ifade etmektedir. Protestan ve İslamcı köktenciliğin yükselişinin odak noktasının kadının konumu ve denetimi olduğu iddiasını taşımaktadır (Berktay,

F. 2000). Zamanla kadının değeri bedenine verilmeye veya bedeniyle değerlendirilmeye başlandığı için; bu şekilde aşağılanırken tecavüzlerin de kaçınılmaz olması sürecin içinci aşamasına geçilmesi demektir. Kadına yapılan tecavüz ise tarihteki hemen hemen tüm savaşlarda yer almıştır. Birinci Haçlı Seferinde şövalyeler ve haçlılar, I. Dünya savaşında Belçika'ya giren Almanlar, II. Dünya Savaşında Berlin' e yürüyen Rus ordusu, Bangladeş'te Pakistan ordusu, Vietnam'da Amerikan Ordusu sistematik tecavüzler gerçekleştirmişlerdir ve bu durum savaşta bir başarı belirtisi olarak kalmıştır. Toplama kamplarındaki tecavüz olayları ve asker eğlenceleri için kurumsallaştırılmış kamp genelevleri II. Dünya savaşında kadını aşağılamanın yolu olarak kullanılmıştır. Brownmiller bunu **'kadının aşağılanmasının en iğrenç yönü'** olarak niteler; çünkü tecavüze karşı koyulmadan katlanılmaktadır, bunun da nedeni karşı koymamanın hayatta kalma olanağı haline getirilmesidir (Özbaş,2008).

Yapılan araştırmanın amacı; 19. Yüzyılda Avrupanın göbeğinde yaşanan sırp vahşetinin unutulmaması ve bir daha savaşın yaşanmaması için gerçek hayatta yaşanmış acıların dile getirilip; intikam duygusu aşılamadan, sadece neler yaşanılabileceği bilincini göstermektir. Bugünün gençleri hayatlarına bir nebze olsun sükretmeyi ve olaylara daha tatminkar bakabilmeyi bilinçlenmeliler. Çalışmada Kosova ve Bosna da aynı sırp vahşetinin ve aynı olayların yaşanıldığı söz konusu savaşların ortak özellikleri bulunarak inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Özellikle yaşanan duyguların dile getirilmesi ele alınarak onlar üzerinde psikolojik analiz yapılmaya çalışılmıştır. Alexandra Cavelıus' un Leyla kitabı baz alınarak; gereken diğer veriler reportajlar eklenerek, Kosova ve Bosna savaşında gördükleri şiddetlerle kadınlarımızın acılarını, duygu ve düşüncelerini yaşanmış kötü tecrübeleri gözler önüne serilmiştir. 1992-1995 yılları arasında gerçekleşen Bosna Hersek Savaşı sırasında yaklaşık olarak 100 bin kişi hayatını kaybetmiş, 2 milyon kişi evini terk etmek zorunda bırakılmış ve 50 bin kadın tecavüze uğramıştır (Yıldız, B. İ., & Cengiz, P. 2016). Araştırmada ihtiyaç duyulan veriler farklı veri kaynaklarından tedarik edilmiştir. Araştırmada ikincil verilere de ihtiyaç duyulmuştur. Bunun yanında araştırmaya roman ile Bosna savaşı değerlendirilirken; Kosova savaşı bilgileri isimleri alınmadan yapılan 4 kadınla mülakat yöntemleriyle veriler toplanarak gereken veriler elde edilmiştir. Toplanılan veriler bir araya getirilerek araştırma tamamlanmıştır.

Leyla kitabu şu cümleler ile başlıyor: *Annem hep, "Başkaları için savaş bitti. Ama bizim için daha yeni başladı," diyor (Cavelius, A. 2013).*

Her ne kadar savaş bitmiş olsada yaşam savaşı devam ettiği için hayata tutanabilmek ve mücadeleye devam etmeyi vurgulayan bir durumu yansıtmaktadır. Psikolojide bu kavram resilience /Yılmazlık/ psikolojik sağlamlık olarak tanımlanan bu kavram kendini toparlama ve iyileştirme gücüdür, yaşanan zor durumlar karşısında yeniden toparlanma, değişen durumlara karşı esneklik gösterebilme ve negative duygusal tecrübelerden kurtulma yeteneğidir (Tugade vd. 2004).

Leylayı daha iyi anlamamıza yardımcı olacak detaylardan başlayalım: *"Dört buçuk yaşımdayken erkek kardeşim Emir dünyaya geldi. Bir odamızı ayırdık. Ama geceleri gizlice annemin yorganının altına giriyordum"(Cavelius, A. 2013).*

Bu durum temel güven duygusunun yeterince gelişmediğinin bir göstergesi olabilir. Temelde ayrı odada yatabilme becerisinin gelişmesi, çocuğunuz için tıpkı yürümek, koşmak, kaşık tutabilmek gibi çok keyif verici, bağımsızlaşmayı ve bireyselleşmeyi gösteren ve öz güveni artırıcı gelişmelerdir. Çocuğunuzun ayrı bir odada yatabilmesi özellikle kreşe ve okula başlama süreçlerinin rahat geçirilmesini sağlamaktadır. Başlangıçta kaygı yaratabilecek "kendi odasında yatma deneyimi" zaman geçtikte ve tekrarladıkça kaygının giderek azalmasıyla birlikte gurur verici bir eyleme dönüşecektir (Arslan ve Arı, 2008).

"Kardeşimle son zamanlarda ilişkimiz biraz zayıfladı. Emir sürekli, "Leyla istediğini yapabiliyor. Ama bana hemen kızıyorsunuz," diye söyleniyor. Annem geri döndüğümden bu yana bana özellikle sevgi gösterip benimle ilgilendiği için kıskanıyor. Savaş döneminde aileyi ihmal ettiği için anneme öfkeyle tepki gösteriyor. Annem gece gündüz beni aramıştı ve bu yıllarca sürdü"(Cavelius, A. 2013). Bu durum ; kardeşler arasında sevgi kadar, kin ve nefret duygularının da söz konusu olabileceği düşüncesi psikologlara hiç de aykırı gelmez. Onların pekiyi bildikleri ikizli duygu (ambivalence), kardeşler arasındaki ilişkiyi açıklayabilecek önemli bir kavramdır (Samurçay, N. 1982). Doğum sırası psikolojik açıdan oldukça önemlidir. Çünkü ilk çocuk ebeveynlerin deneyimsizliği ile fazla ilgiden şımartılır. Fakat ikinci çocuk yani bir kardeş dünyaya geldiğinde ilgi bölünür ve "tahtını" kaybettiğini düşünebilir. Tahtını kaybetmemek adına koruyucu ebeveyn rolünü üstlenebilmektedir. Kardeşini korumaya, yönlendirmeye ve kardeşinin sorumluluğunu üstlenmeye çalışır. Böylece tahtını ayakta tutup otoritesini sarsmadan takdir edilmeği bekler. Bir şekilde haklı çıkma ve üstün olma ihtiyacı duyarlar (Çakır, K., & Emine, Ş. 2012). İkinci çocukların kardeşler arası iletişimde abi ya da ablaya karşı rekabet, kıskançlık, taraf tutma gibi eğilimlerinin olduğu gözlemlenmektedir. Son çocuk genelde kendini

aşağılık ve zayıf görür. Sorumluluk ve karar alabilme becerisine de sahiptir (Dede, E. (2015); bu yüzden kitapta ki emir karakteri ablasına karşı kıskançlık duygusu beslediği, ebeveynine karşı da öfke duyduğu düşünülmektedir.

"Babam, en kötü zamanlarda bile, bütün gelirimizi içkiye yatırıyordu. Annem bu gibi durumlarda kredi alır ve bütün sıkıntılara karşın, bize tatlılarla partiler düzenlerdi. Bize karşı hiç sert davranmazdı. Babam sabah karanlığında sarhoş eve geldiğinde, köprüden haykırışını duyardık: "Ah, evet, senin yüzünden her gece böyle içiyorum. Canım benim, şimdi evine geliyorum işte..." Sesini duyduğumuzda alarma geçerdik. Annem korkudan ağlardı. Bu, hemen ardından annemi hastanelik edecek biçimde dövmesi demekti"(Cavelius, A. 2013).

Şiddet insan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan önemli bir toplum sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" durumu olarak tanımlamaktadır. Şiddetin en yaygın görülen biçimi erkeğin kadına ve çocuğa karşı uyguladığı aile içi şiddet tir. Dünya Sağlık Örgütünün 2002 yılında yayınladığı raporunda, şiddetin en fazla aile ortamında ve kadına yönelik olduğu bildirilmektedir (Güler, Tel ve Tuncay, 2005). Genelde aile içi şiddet araştırmaların da kadın şiddeti üzerindeki yakın dönem de yaşananlar araştırılmaktadır. Oysa şiddeti uygulayan partnerler hakkında çok daha az bilgiye ve kadınların çocuklukta ki karşılaştıkları şiddetle alakalı ise çok daha az bilgiye sahibizdir. Kadın şiddeti hakkında yapılan birçok araştırmada kadınların yaklaşık olarak dörtte biri ile üçte biri arasında erkek partnerleri tarafından şiddete maruz kaldıkları sonucu ortaya çıkmıştır. (Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth 2004). Erkek partnerler için düşündüren sonuç ise kadınlar üzerinde güç gösterileri, küçümseme, aşağılama, bağımsızlıklarını elinden alma ve hükmetme şeklinde kendilerini göstermektedirler. Arada gösterdikleri sevgi ile de kadınlara boyun eğdirme, kendilerine itaatkâr hale getirme çabalarıdır. Kadınlar üzerinde gösterilen ruhsal şiddet örnekleri genel olarak işkencede kullanılan yöntemlere benzemektedir (Nelson, P. J., & Dorsey, E. 2003).

"Annem bir keresinde gece vardiyasını bitirip eve dönmüştü. Zavallı kadın çantasını dolaba asarken babam bileğinden tutup ona vurdu. "Nerelerdeydin, seni yaşlı sürtük?" diye haykırdı. Güzel karısını her zaman korkunç biçimde kıskanırdı. Bu arada başkalarıyla dolaşanda babamın

kendisiydi. Dairemizden gürültüler yükselse de komşulardan yardıma gelen olmazdı. Kapalı kapılarının ardında hepsi aynı sorunla boğuşuyordu. Annem bir süre sonra azgın adamın elinden kurtulup kendini merdivenlere atmayı başarmıştı. Koridor kan içindeydi. Fark ettirmeden onu izledim ve birlikte polis karakoluna gittik. Memurlarla eve geri döndüğümüzde, babam bütün kavga izlerini önceden yok etmişti. Kanlar temizlenmiş ve sağa sola dağılmış olan mobilyalar tekrar eski yerlerine konmuştu. Hatta sigara tablasında ruj izi olan bir sigara bile duruyordu. Bu gibi buluşlar onun için tipikti. Böyle sayısız kez geceleri ayağa fırlayıp, yerde yatan annemin kanla yapışmış saçlarını okşamıştık"(Cavelius, A. 2013 s.18).

Bireylerin olumlu davranış özelliklerini kazandığı ve geliştirdiği bir ortam olarak değerlendirilen aile ortamı, zaman zaman olumsuz bazı yaşantıların örseleyici sonuçlarının da ortaya çıktığı bir ortama dönüşebilir. Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlık yaşantılarını, bireye zarar verici ve örseleyici yaşantılar içerisinde değerlendirebiliriz. Bu nedenle aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları incelenirken öncelikli olarak öfke ve saldırganlık kavramlarının üzerinde durulması gerekmektedir (Özmen, S. K. (2004). Aile içi öfke ve saldırganlığın tüm aile bireyleri üzerinde olumsuz sonuçlarının ortaya çıktığı özellikle çocuk ve kadınların bu durumda daha çok etkilendikleri söylenebilir. Aile içinde şiddete görsel ya da işitsel olarak tanık olmuş çocuklara "sessiz". "unutulmuş" ya da "görünmez" kurban olarak adlandırılmışlardır. Doğrudan saldırganlığa, öfkeye ve şiddete maruz kalmasalar da bu çocuklar diğer kötüye kullanılmış ve ihmal edilmiş çocuklar ile aynı tür davranışlara sahip oldukları görülmektedir (Özmen, S. K. (2004). 1980 sonrasında gazilerin çabaları ile travma sonrası stres bozukluğu olgusu tam olarak meşru hale geldi. Her türlü istismar, ev içi şiddet, ensest mağdurlarında görülen psikolojik etkilerin savaş mağdurlarında görülen etki ile aynı olduğu ortaya çıktı. Savaş bir tek ülkeler topluluklarla birlikte olan bir durum değil. Cinsler arasında da savaş vardır. İstismar mağdurları, ev içi şiddet yaşayan bireyler, tecavüz edilmiş çocuk ve kadınlar savaş mağdurlarıdır. Borderline kişilik bozukluğunda çocukluk travması olayını histeriye bağlanıp; cinsiyetler savaşının güçlü nevrozu olarak nitelendirilir (Herman J. ve ark. 1989).

"Dinin hiçbir zaman benim için özel bir anlamı yoktu. Yine de kendimi inançlı biri olarak tamamlayabilirim. Tanrı'nın ya da herhangi bir gücün var olduğu görüşündeyim. Akşamları yatağa uzandığımda hep dua ederim: "Sevgili Tanrım, senden dileğim, yarın bana yine güzel bir gün hediye etmen." İnancım olmasaydı bütün bu çılgınlığın üstesinden herhalde gelemezdim"(Cavelius, A. 2013).

İnsanların hayatın çeşitli alanlarına ilişkin tutum ve tercihlerini belirlemelerinde etkili olan temel değerlerden biri dindir (Bener, M., & Certel, H. 2011). Din, insanlara hayatın her alanında yol gösterdiği gibi, ölüm gibi korku yaratan büyük sorunlarla da ümit ederek ve yaşamdan anlam çıkararak baş etmelerine de yardım eder. Stresle başa çıkma sırasında en etkileyici yol dindir. Din, insana hayatı ve ölümü anlamlandırmasına yardımcı olur (Kavas, 2013). Bireylerde ki umut yeteneği, pozitif psikoterapide ümitsiz bir anda olduklarında bile iyi bir çıkış yolunun olduğunu düşünmeleri ve aileleri için iyi bir geleceğin olacağını inanmaları ve her zaman geleceğe dönük bir planlarının olduğu anlamına gelmektedir (Peseschkian, N. (1996). Pozitif psikoterapi'nin de ele aldığı inanç özeliğinin de içinde barındırdığı din ile ilişkisi ve öznel iyi oluşta amaçlı etkinliklerin içerisinde dini inancın gereğini yerine getirmek gibi etkinlikleri içinde barındırmaktadır. Bu tür amaçlı etkinliklerin öznel iyi oluş durumunun %40'ını ortaya koyduğu bulunmuştur (Eryılmaz A. 2011).

"Annemin evlilik planları bir yangın alevi gibi yayılınca bütün kasaba korkuyla feryat etti. Müslüman bir kadın Hırvat bir erkeği seviyordu. Bu çok günahtı" (Cavelius, A. 2013).

Din, insanların yaşadıkları sosyo-kültürel çevre, ekonomik durum ve belirli politik etkilerle birlikte, farklı anlayış ve pratikleri içeren sosyal bir karaktere sahiptir. Din, toplumda bütünleşmeyi sağlayıcı bir unsur olarak işlev görebildiği gibi bazı durumlarda farklılıkların vurgulanması yoluyla çatışmaya da yol açabilmektedir (Çatak,B. D. 2015). Leylanın annesinin hırvat biriyle evlenmesi günah olarak görülürken. Aynı insanlar tarafından müslüman olan kocasından dayak yediği halde günah olarak algılanmıyordu. İnançtan çok ilk önce önem vermemiz gereken olay insanlıktı; bu genelden gözden kaçan çok önemli bir etkendir.

"Babam birden hain bir hastalık gibi ortalıkta görünüverdi. Bu kez o çılgın sarhoşluğu içinde annemi öyle bir yaraladı ki, zavallı kadın dört ay boyunca hafızasını kaybetti. Goran onu yarı ölü bir halde yeni evimize getirdi. Annem ayıldığında tamamen hissizleşmişti. Yemek yapmak, çamaşır yıkamak gibi en basit şeyleri bile yapamıyordu. "Anne!" diye yalvarıyordum ona. "Uyan!" Ama benim adımı bile unutmuştu"(Cavelius, A. 2013). Bu olaya tıbbi açıdan bakıldığında: Frontal lob, yürütücü işlevlerin merkezi olarak düşünülmektedir. Limbik sistem, striatum ve kortikal duyusal alanlardan gelen uyarı ve algıların işlenmesi, bütünleştirilmesi, inhibe edilmesi ve hatırlanmasında kritik öneme sahiptir. Frontal lob sendromu, frontal lobun prefrontal bölgesinin çeşitli se-

beplerle hasarlanmasıyla oluşur. Frontal lob sendromunun (FLS) etiyolojisinde en çok üzerinde durulan neden kafa travmasıdır. Bu hasar sonucunda özellikle bilateral lezyonları olan hastalarda belirgin kişilik değişimleri gözlenmiştir. Klinik tablo lezyonunun yerleşim yerine ve boyutuna bağlıdır. Frontal lob sendromunda, etkilenen anatomik bölgeye göre farklı klinik görünümler tanımlanmıştır (Göka, Başefe, Ak ve Beyazyüz, 2009).

"Bir sabah uzaktan gelen bir gök gürültüsüyle uyandım. "Birazdan yağmur yağacak," diye düşündüm. Karnım acıktığı için üzerime bir şey giyip kahvaltıya inmek istedim. Koridordan geçerken büyükannemin hıçkırarak pencereden baktığını gördüm. "Büyükanne, neyin var?" diye sordum. "Bak, Leyla, savaş başladı," diyerek pencereden dışarıyı gösterdi. Şehrin kıyısından dumanlar ve gürültüler yükseliyordu. Büyükannem ağladığı için ben de ağlamaya başladım. Bugüne dek savaşı sadece tarih kitaplarından ve "Rambo" gibi kötü aksiyon filmlerinden biliyordum. Kimse bu deliliği kendisi yaşamadan kavrayamazdı"(Cavelius, A. 2013). Savaş durumlarında yoğunlaşan her türden stresörlerin organik ve psikiyatrik bozukluklara yol açması çok muhtemel olduğundan askeri tıp uygulamaları önem kazanmaktadır (Civan, A., Arı, R., Görücü, A., & Özdemir, M. 2010). Savaş gibi travmatik durumlar olağan dışıdır; nadir olduklarından değil, bireylerin günlük yaşantısını altüst ettiği içindir. Gündelik yaşamda başımıza gelen ufak tefek can sıkıcı olayların tersine, travmatik olaylar genel olarak hayata ya da beden bütünlüğüne yönelik tehditler, şiddet ya da ölüme yakınen yaşanan kişisel karşılaşmayı gerektirir. Comprehensive Textbook Of Psyckhiatry'e göre psikolojik travmanın ortak hikâyesi " yoğun korku, çaresizlik, kontrol kaybı, yok olma tehdidi" hissetmesidir (Herman J. 2016).

"İnsanın savaşa bu kadar çabuk alışması çok garipti. Yirmi dört saat sonra en basit kurallar çoktan benimsenmişti bile. Pencerelerden uzak durmak ve eğilmek. Başlarda ölü yoktu, sadece yaralılar vardı. Sırplar genellikle şehir dışındaki sanayi bölgelerine saldırıyorlardı"(Cavelius, A. 2013).

Bu süreci Kosova savaşını yaşayan kadınlar da aynen anlatıyorlardı. Savaş kurallarının kısa sürede benimsenmesi umudun tükenmemesini bilinç dışı koruma altına almaktı bir nevi. Psikolojide; koruyucu faktörler ifadesi, risk ya da zorluğun etkisini yumuşatan, azaltan ya da ortadan kaldıran, sağlıklı uyumu ve bireyin yeterliklerini geliştiren durumları tanımlamaktadır (Masten, 1994). Koruyucu faktörler, bireysel özellikler, ailesel ve çevresel faktörler ya da bu boyutların etkileşiminden kaynaklanan durumları içerebilir. Önemli olan, bu boyutlardan

hangisinin var olduğuna bakılmaksızın, 'koruyucu faktörlerin varolan riski ne şekilde azalttığı, durdurduğu ve hatta önlediğinin saptanmasıdır' (Gizir, C. 2007). Dolayısıyla, psikolojik sağlamlık araştırmalarında koruyucu bireysel, ailesel ve çevresel özelliklerin incelenmesi, risk altındaki bazı bireylerin diğerlerine göre neden daha sağlıklı ve başarılı bir uyum gösterdiklerinin açıklanabilmesi yönünden büyük önem taşımaktadır (Masten ve Reed, 2002). İlgili literatür incelendiğinde, psikolojik sağlamlık çalışmalarında birçok farklı yaş grupları, farklı kültürler ya da değişik risk alanları incelenmiş olmasına rağmen, kuramsal ve görgül çalışmaların büyük çoğunluğunda pek çok ortak bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktör tanımlanarak bu faktörlerin risk altında nasıl işlev gördükleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir (Gizir, 2007).

"Bazen sarhoş askerler beş ya da altı kişi halinde hangarımıza gürültüyle girip, ağır çizmeleriyle bizi rastgele tekmeliyorlardı. Bu tekmeleri neden yediğimiz bir kenara, bunu kime borçlu olduğumuzu da bilmiyorduk. Herhalde ön cephede kayıplar vermişlerdi ve acısını bizden çıkarıyorlardı. Bu öfkeli tekmeler savaşın nasıl sürdüğünü tahmin etmemiz için tek işaretti. Dayak atmaktan sıkıldıklarında, eğlenmek ya da intikam istediklerinde kadınlara tecavüz ediyorlardı. Bu, ya oracıkta ya da dışarıda bir yerde gerçekleşiyordu. Birçok kadın bu gecelerde ortadan yok oluyordu. El fenerinin ışığının tepemizde dolaşmaya başladığını görür görmez olabildiğince büzülüyordum. Bir böcek gibi hareketsiz kalıyordum. "Lütfen beni atlasınlar. Başkasını bulsunlar," diye içimden Tanrı'ya dua ediyordum. Sonra yakınımda bir elbise hışırtısı duyuyordum. Bazıları çığlıklarla imdat istiyorlardı, birkaçı ağlıyor, bazıları da ölü gibi sessiz oluyordu. Kaskatı bedenim ancak kapı adamların ardından kapandığında tekrar çözülüyordu. Ertesi gün kimse bu tecavüzden söz etmiyordu." Bu anlatılanları Kosova savaşında da reportaj yaptığımız kadınlar anlatıyordu hatta bugün bile bu tecavüzler hakkında kimse konuşmak istemiyor"(Cavelius, A. 2013).

Savaş ve silahlı çatışmaların kadın sağlığı üzerine pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bir savaş silahı olarak kullanılan sistematik tecavüzler ve kadına yönelik cinsel şiddet; HIV/AIDS de dahil, Hepatit B, gonore, sifilis, klamidya, trikomonas ve üriner sistem enfeksiyonları gibi Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlara (CYBE), yaralanmalara, sakatlıklara ve ölüme, istenmeyen gebeliklere ve komplikasyonlarına, genital fistüllere (mesane-vajina, rektum-vajina), düşük doğum ağırlıklı bebeklere ve fetal ölümlere, Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), depresyon, anksiyete, seksüel disfonksiyon, dissosiyatif bozukluklar, alkol ve madde bağımlılığı ve intihar gibi psikiyatrik bozukluklara,

kemik kırıkları, kronik sırt ve eklem ağrıları, migren türü başağrıları, fibromyaljiler ve hareket kısıtlılığı gibi kronik durumlara yol açmaktadır (Gögen, S. 2011). Feministler ise tecavüzü siyasi kontrolün, terör gibi durumlar aracılığı ile kadının boyun eğmeğe zorlamanın bir yöntemi olarak yeniden tanımladılar (Herman J. 2016). Bazı araştırmalar ise şiddet gösteren askerlerin askeri travma olarak adlandırdıkları bu süreci atlatabilmeleri için; tedavi görmeden normal hayata dönmelerinin söz konusu olmadığını savunmaktadırlar. Bu olayı yaralanma derecesini, savaşta yıkım derecesini, rölünü,v.s değerleri tespit ederek tedavi edilip topluma kazandırılabilecekleri savunulmaktadır. Bu travmalar doksanlı yılların sonrasındaki travmalar olarak nitelendiriliyor (Car, M. 2016). Bosna ve Kosova savaşında sık görünen bir olay: *"Muhafızlar avcı bıçaklarıyla esirin çıplak göğsü üzerine ay ve yıldız çiziyorlardı" (Cavelius, A. 2013).* İşkence egemenin tahakküm tekniklerinden biridir; intikam duygusunu tatmin etmeyi, hiçleştirmeyi, boyun eğdirmeyi amaçlar. Bu yüzden delilikle karıştırılmamalıdır, işkenceci de deli veya hasta değildir. İşkence egemenin kurucu şiddetinin 'düşmanın' çıplak bedenine kazınmasıdır. Egemenin işkence arzusu tahakküm amacına da uygundur. Bir tahakküm ve boyun eğdirme, bir savaş aygıtı olan işkence, uysal ve itaatkâr bireyler yaratma tasarımına da uygundur. Güçlü olan egemen, düşman gördüğü kişi veya gruplara işkence uygulayarak daimi savaş halini diri tutar, böylece kendisine karşı olası tehditleri her daim bertaraf etmeyi amaçlar (Taşkale, 2016).

"Birkaçı dövülme sonucu adetten kesilmişti. Bazıları mutlaka hamileydi. Tepeden tırnağa bit kaynadığım için sürekli kaşımyordum. Bir süre sonra onları hissetmemeye başladım. Pis olup olmadığım benim için fark etmiyordu. Yemek için bir şeyler bulabilmek benim için en önemlisiydi" (Cavelius, A. 2013). Birinci ve en temel basamak olan fiziksel ihtiyaçlar; hava, su, yemek ve barınma şeklinde belirlenmiştir (Maslow, 1943; Walsh, 2011). Maslow tarafından belirtilen ve ihtiyaçlar kategorisinde ilk basamak olan bu fizyolojik ihtiyaçlar her bir birey için doğumla başlayıp yaşamın sonuna kadar karşılanması gereken temel ihtiyaçlardır. Maslow tarafından geliştirilen bu modelde insanın ihtiyaçlarının sınırsız olduğundan varsayımla her bir bireyin ihtiyaçlarının aynı şiddet ve arzuyla motive edildiğini söylemek ve genel bir değerlendirme yapmak mümkün değildir (Ertürk ve Kıyak, 2011). Ancak bireylerin yaşama dair beklenti ve istekleri bulunulan çevre vb. faktörlere göre farklılık gösterse de en temel ihtiyaç olan fiziksel ihtiyaçlar öyle ya da böyle belli ölçülerde ortak bir noktada buluşabilmektedir. (Kula, S. ve Çakar, B. 2015). Savaşın gerçekliğini kabullenmiş bir insanın da artık umutları tükenmeye başlaması en doğal süreçlerden biridir. *"Bu dönemlerde artık hiç umut etmemiş ve düş kurmamıştım. Bu herifler*

duygularımı paramparça etmişlerdi. En dehşet duyduğum dönem ilk haftalardı. O zamanlar bu aşağılamaya henüz alışamamıştım. Halbuki sonrasında bir hiç oldum" (Cavelius, A. 2013).

Adler'e göre kişilerin temel ihtiyacı kendisini güçlü ve iyi hissedecek davranışları göstermek ve sergilemektir. Kendini yeteri kadar güçlü hissetmeyen bireyin bulunduğu çevrede aşağılık kompleksi içinde davranış sergileyeceğini belirtir. Ancak kendini güçlü kılacak bir başka alan arayışı içine girip bulduğu zaman bu aşağılık kompleksini telafi edebileceğini açıklamıştır. Fiziksel-duygusal insanlar aşağılık kompleksini daha çok yaşamaktadırlar. Bunun sebebi ise fiziksel-duygusal insanlar düşünürken ve konuşurken sadece ince eleyip sık dokuyor olmasıdır. Fiziksel-duygusal insanlar, sistematik düşünce, pratik beceri ve bilgi kaynağı konusunda sıra dışı örneklerdir. Aşağılık duygusunu anlamak için bazı özel durumlara dikkat etmek gerekir: hissedilen bu duygu bireyde fiziksel ve sosyal olarak hatta kendi koyduğu hedefler karşısında aşağı olduğuna dair kendi varsayımlarına dayanır. Kişin duyduğu aşağılık hissi kişinin bazı durumlarda varoluşsal hedeflerini belirler. Ek olarak zorlu durumlar karşısında yılmama, yaratıcılık ve hayatta yerini bulabilmeyi hatta bulunduğu durumda iyileşmeye yönelme gibi konularda yardımcı olur (Derin, S., & Yıldız, E. Ç. 2018). Adler savaşa gönülden bağlı olan insanları aşağılık kompleksi olan kişiler olarak yorumluyordu. Çünkü insanların kendileri ile ilgisi olmayan, savaşa girmekten dolayı heyecan duyan kişilerin aşağılık hislerinden kaçınmalarının bir sonucu olduğunu söylüyordu (Tarhan, N. 2005).

"Buradan sağ çıkamayacağım," diye düşünüyordum ve bundan emindim. Artık başka bir düşünce kafama uymuyordu. Adamlar beni çöp tenekeleri, oyuncakları gibi, pislikmişim gibi kullanıyorlardı. İğrenç fıkralar anlattıklarında, "Haydi, gül!" diye emrediyorlardı. Ama buna halim yoktu. O zaman biri kollarımdan sıkıca tutuyor, biri de beni gıdıklıyordu. Yarı ölü bir halde gülüyordum. Sonra, elimi masanın üzerine koymak zorundaydım. Bıçaklarını şimşek hızıyla parmaklarımın arasına saplayıp çıkarıyorlardı. Öldürmek onlara yeterince ilginç gelmiyordu. Bana işkence ederek keyifleniyorlardı. En sevdikleri oyunlardan biri de "Rus Ruletiydi". "Bu kafanı dağıtır," diyerek benimle eğleniyorlardı. Beni bir sandalyeye sürükleyip masanın çevresinde oturuyorlardı. Bu kadarını sadece kötü filmlerden biliyordum. Bu tür dehşet sahnelerinde televizyonu hep önceden kapatırdım. Ama birinin beyninin kafasından uçabileceğini biliyordum. Vuk, tabancanın topunu döndürdü. "Altı kurşundan biri, yeterince serttir, canım," dedi biri. Herkes bana bir el ateş edecekti. Sonuncu olan Rambo tabancayı şakağıma dayadı. Demir soğuktu. Ter her yanımdan akıyordu. Rambo yeşil gözlerini kıstı. Sonra tetiği çekti.

Kafamda sürekli bir çekiç vuruyordu: "Şimdi öleceğim." Ama sonra kurtuldum. Buna minnettar değildim. Kara Birlik›in askerleri akşamları genellikle sarhoş olup beni dövüyorlardı. Daha iyi kafa bulmak için alkolle birlikte hap da içiyorlardı. Sonra da bıçağı gırtlağıma dayayıp beni en sonunda kesip doğrayacakları konusunda tehdit ediyorlardı. Bıçaklarını kulaklarıma, burnuma ya da cinsel organıma dayıyorlardı. Ama her zaman biraz kanatacak kadar batırıyorlardı. Sonra beni masanın üzerinde dans edip Sırpça şarkılar söylemeye zorluyorlardı. Masanın üzerinde bir kukla gibi dönüp duruyordum. Bir akşam içlerinden biri beni kucağına çekip içki bardağım dudaklarıma dayadı. "İstemem," diye karşı koydum. Daha bir iki damlada kusacak gibi oldum. Bazen yere devrilene dek içmem gerekiyordu. Bunun için fazla içmem gerekmiyordu zaten. Bir başkası ise şöyle diyordu: "Şimdi sana bir Sırp bebeği yapacağım." Bu artık beni ilgilendirmiyordu. Acı ve korku duymuyordum. Sersem bir halde pis kokulu vücutların birbiri ardına üzerime sürtündüğünü algılıyordum. Beni rahat bıraktıklarında, transa girmiş gibi yorganın üzerinde ileri geri sallanıyordum. Ne uyuyabiliyordum, ne de uyanık kalabiliyordum. Beni kullanmaya devam edebilmek için düzenli olarak yiyecek ve içecek veriyorlardı" (Cavelius, A. 2013).

İnsanlığın varoluşunda her zaman kedisinden üstün olan bir güce inanma ihtiyacı hissedilmiştir. Bu durum insanlık var olduğu sürece devam edecektir. Din, görünen ve görünmeyen yaşamda köprü görevindedir. Böylece insan için her iki yaşamı daha anlaşılır hale getirecektir. Dinin psikolojik olarak insana kattığı en önemli şey değer yargılarımız ve hayata yüklediğimiz anlamlardır. Ek olarak din insanlar arası ilişkileri pozitif yönde düzenlemekte ve arayış içinde olduğumuz kimliğimizi bulmamızda yardımcıdır. Araştırmalara göre maneviyat ve dindar yaşam, bireylerin fiziksel, ruhsal ve edindikleri alışkanlıklarda etkileyici faktör olmakta ve genel olarak pozitif yönde etkilemektedir.

William James'in felsefesinde dini eylemler "iyi" ve "kötü" olarak değerlendirilmektedir. Değerlendirmeleri ise eylemin işlevindeki yararlara göre yapılmaktadır. Din psikolojisi üzerindeki yaklaşımlarda insanı iyiye ve doğruya yaklaştıran bir olgu olarak yaklaşmaktadır. O'na göre bir dindarın ahlaki kurallara göz ardı etmesi düşünülemez. Din insanlara ileri düzey ahlak anlayışı kazandırmakta ve bazı ahlaki kuralları uymayan bilgilerin değiştirilmesi konusunda öncülük etmesinde katkı sağlayacağını düşünmektedir. Nasr'a göre insan hayatının meydana geldiği ve insanlarla anlam kazandığı bu evrenin anlaşılmasında din bir anahtar görevindedir. İnsan, Tanrının varlığı ile ilahi huzura erişmekte yardımcı olacaktır. (Ekşi, H., Kaya, Ç., & Çiftçi, M. 2016).

Leyla kitabında Leylayı bulmak için yıllarca çaba harcayan annesi kizindan hic haber alamasada yasayip yasamadigini bilmese de umudunu yitirmemis yasadigina her zaman inanmistir mektuplarından sadece bir tanesi. Leylanın annesi şanslıydı en azından kızı sağdı. Kosova savaşında ve Bosna savaşında evlatları kaybolan annelerin birçoğunda bu şans yoktu. Savaş yıllarca bitmesine rağmen anneler kaybolan evlatlarını hala aramaktadır. Toplu mezarların her bulunuşunda bu şansız aileler evlatlarından bir iz bulmak için o mezarlara koşup ölüsünü bile bulmada umutlarını yitirmiyorlar. Annelik içgüdüsünü leylanın annesindeki bitmeyen umuttan değerlendirilelim:

"Cuma: Güneşli bir gün. Bugün kızım on yedinci doğum gününü kutluyor. Bu, annesiz geçirdiği üçüncü doğum günü. Sevgili Leyla'm, doğum günün kutlu olsun. Eğer Tanrı isterse, yakında tekrar birbirimizi göreceğiz. Hepimiz seni çok seviyoruz ve senin iyi olmanı, dayanmanı ve kendine dikkat etmeni istiyoruz. Senin için ve hep birlikte olabileceğimiz gün için yaşıyoruz. Cesur ol" (Cavelius, A. 2013. s.100).

Annelik içgüdüseldir, herhangi bir özel durumu yoksa her kadın anne olacaktır. Hamile kaldığı andan itibaren bebeği ile bir bağ kuracak ve hamileliğin tüm zorlu süreçlerine katlanmaktadır. Her ne kadar zor bir süreç ve yorucu olsa da kadın bebeği ile memnuniyetle ilgilenir. Oluşturduğu güvenli çevre ile bebeğini büyütmeye çalışır. Kadının bebeği için gösterdiği tüm bu çabalar bile annelik içgüdüsünün bir temsilidir (Sever M. 2015). Sezgi, bilim adamlarına göre birden fazla tanıma sahiptir. Sezgi hem metafizik hem de soyut bir kavramdır. Sezgiyle ilgili birçok soru zihnimizde canlanır. Sezgi ruhsal bir eylem midir, duygularla ilgili midir, akıl üstü başka bir âleme olanı mı bize yansıtır? Şeklinde birçok soruyu bize kendimize sordurur. Sezgi hissedilen ve içten gelen ruhsal bir eylemdir. Sezgi zekayla var olur ancak zekadan da üstün bir durum söz konusudur. Sezgi içsel isteğin yöneldiği olgu ve varlığın bilincinde olmakla alakalı olarak adlandırılabilir. Kısacası olağan durumu kavrama ile alakalıdır. Sezgide ki kavrama bazen duygularla bazen mistik güçlerle tecrübe etmektir. Sezgi bu tanımlarla alakalı ancak yinede bu tanımlardan daha üstün bir şeydir. Maneviyat ortamın da olduğu gibi madde âleminde de yaratıcının meyvesi olan çocuğunu kolları arasına alan anne de böyle söylemektedir (Eroğlu A. 2012). Bu nedendir ki sezgi çaresizlikte ki karanlığın ardından çıkan bir aydınlık gibi bizi bulur, umut etmeyi ve bu umutla bulunduğumuz durum karşısında hayata bağlanmamızı sağlar.

"Bir yıl boyunca bu odadan çıkmamıza izin verilmedi. Mevsimler sadece pencereden izlenebiliyordu. İlkbahar, yaz, sonbahar böyle geçti.

Dışarıda hiçbir sivil görmedim. Kaçış hayallerimi kafamdan atmıştım. Bunun yanı sıra kapının önünde bir muhafız durup durmadığını bile bilmiyordum. Tahtalar kolayca yerinden oynatılabilirdi. Ama kimse buna cesaret edememişti. Beş askerden oluşan kadro bizimle içki ve sigara kazanıyordu. Herhalde üçüncü katta oturuyorlardı. En azından yukarıdan düzenli olarak ayak sesleri duyuluyordu. Adamların keyiflerinden kazandıklarını ya da kaybettiklerini anlayabiliyorduk. Biri, bir yenilgiden sonra sigarasını öfkeyle bileğimde söndürmüştü. Ziyaretçilerimizin arasında en genç olanı belki on dokuz, en yaşlısı da herhalde elli yaşındaydı. Bütün bu heriflerin içinde sefaletimize dönüp bakan bir tek kişi bile yoktu. İçlerinden biri olsun dostça bir söz söylememişti. Sadece bize küfür edip işkence etmişler ve bizi kullanmışlardı. Susmak! İçimizde devamlı bir sessizlik hüküm sürüyordu. Böyle bir durumda söylenecek söz yoktu. Geceleri örtünün altında birbirimize yaklaşarak sıkışıyorduk. Sadece dokuz kişiydik. Bazen her üç günde bir, bazen de art arda iki kez, bir karton içinde odaya yemek getiriliyordu. Yanında da bir bidon su. Yemek, genellikle konserve ciğer ezmesi ve kuru ekmekten oluşuyordu(Cavelius, A. 2013. s.102-103)." İnsan Kontrol edemediği, sonucunu değiştiremediği olaylara sık bir şekilde maruz kalan insan, yavaş yavaş bulunduğu durumu değiştirebileceğine dair inancını yitirmeye başlar. Bu durum kişinin çaresizliği öğrendiği anlamına gelir. Çaresizliği öğrenmiş insan, olayları değiştirme veya kontrol etme gücü olduğu durumlarda bile pasif, umutsuz ve eylemsiz kalır (Tutar, H. 2007).

Savaşta normal sayılan birkaç günden kesitler:*"Bir süre sonra içimizden biri intihar etti. 21 yaşındaki kızın uzun süre camın kenarında dikilişini izledim. Gözleri sanki bir şey arıyormuş gibi çevrede dolaşıyordu. Birden yorganı yana çekip boşluğa atladı. Yükseklik beş ya da altı metreydi. Birkaçımız korkuyla yerlerimizden sıçradık. Diğerleri ilgisizce yerlerinde oturmaya devam ettiler. Pencereden eğilip baktığımda, sarışın kız karın üstü taş zeminde yatıyordu. Uyuyormuş gibiydi. Başının çevresinde küçük bir kan gölü oluşmuştu. "Hepimizin sonu böyle olacak," diye geçti kafamın içinden, "o en akıllıca olanı yaptı." Askerler kızı odaya sürükleyip geri getirmeden önce böyle düşünüyordum. Ağır yaralı kızı bir süprüntü gibi odamıza atıp tekrar yok oldular. Onu dikkatle omuzlarından tutarak bir köşeye çektik. Kolu cansız gibi sallanıyordu. Herhalde kırılmıştı. "Bizi duyuyor musun?" diye alçak sesle sorduk. Ama sadece inliyordu. Gece ve gündüz. Bu, askerleri rahatsız etmiyordu. Ölmek üzere olan kızın yanı başında şimdiye dek olduğu gibi bize tecavüz ediyorlardı. Adamlar gider gitmez kıza yiyecek bir şeyler vermeye çalışıyorduk, ama sadece küçük yudumlarla su içebiliyordu. Dört gün sonra nihayet öldü(-Cavelius, A. 2013.s.106)".*

Sosyodemografik risk etmenleri İntihar riskiyle anlamlı olarak ilişkisi olduğu düşünülen bir çok psikososyal risk etmeni sayılmıştır. Evlilikle ilgili sorunlar, işsizlik, düşük sosyoekonomik düzey, yalnız yaşama, göç öyküsü, stresli yaşam olayları örneğin, bir yakının ölümü veya iş kaybı, gözaltında bulunma ve tutuklu olma gibi durumlarda da intihar riski artar. İntiharın sosyodemografik risk etmenleri arasında erkek cinsiyeti, işsizlik, yoksulluk, bekar, boşanmış, dul ya da ayrı yaşıyor olma, ergenlik gibi durumlar sayılabilir. Eğitim düzeyinin intihar girişimi gösteren gruplarda düşük olduğuna dair yayınlar vardır. Türkiye'de yapılmış çeşitli araştırmalarda intihar girişimlerinin bekarlarda evlilere göre daha çok görüldüğü bildirilmekle birlikte, evlilik sorunlarının kronikleşme eğilimi ve evliliğin batılı ülkelere oranla daha sınırlayıcı olması nedeniyle evlilerde de (daha çok evli kadınlarda) yüksek oranlar saptanmaktadır. İntihar girişimi nedenleri araştırıldığında kadınlarda "aile ve evlilik sorunları"nın bazı araştırmalarda ilk sırayı alması da bunu destekleyen bir bulgudur (Ekici, G., Savas, H. A., & Citak, S. 2001). Ölüm ve ölüm sonrası hayat anlayışı, İslam âlemi ve diğer dinlerin temel inanç esaslarından biri olması nedeniyle "ölüm" kavramı kabul edilmesi gereken gerçeklik olarak kabul edilmekle birlikte ölüm sonrası yaşama dair inançlar bulunmaktadır. Ölüm düşüncesi ile sevinç ve mutluluğu bir araya getiren tek kişi Mevlana'dır. Nitekim Mevlana ölümle barışık bir hayat yaşamıştır (Ekşi H.-Kaya Ç. 2016).

"Sarışın kızın cesedi iki gün boyunca yanımızda kaldı. Bir ara askerlerden biri gelip kıza tecavüz etmek istedi. Kızın gömleğini yukarı sıyırıp üzerine çıktı. İçine girmek istediğinde herhalde bir şeylerin yolunda gitmediğini anlamıştı. Öfkeyle ayağa kalkıp bize sövüp saydı: "Sizi kaltaklar, neden bana onun öldüğünü söylemediniz?" Bazen ben de pencereden atlamak istiyordum. Ama bu düşünceler tekrar uçup gidiyordu.Kurtarılacak olmaya çok seyrek inanıyordum. Ama hiçbir zaman umudumu büsbütün yitirmemiştim. Yoksa içimizden ikisi gibi aklımı kaçırırdım. Bu ikisi, tecavüzcüler odadan gideîi epey olduğu halde, "Hayır, bırak beni. Defol!" diyerek sürekli haykırıyorlardı. Biri kanatmcaya dek başını taş duvara çarparken, diğeri kendi kendine konuşuyordu: "Acele etmem gerek. Yoksa gecikeceğim!" Kız bir anda kanlı alnının derisini yüzmeye kalktı. Hatta bize saldırmak istedi. Bir süre sonra çığlıkları askerleri öfkelen-dirmeye başladı. Önce deliren kızı zorla dışarı çıkardılar, bir gün sonra da diğerini. Bu arada bizi duvara dayayıp öldürme oyunları oynuyorlardı"(Cavelius, A. 2013).

Frankl, işinin amaçlarını özgürce belirlediği ve emek vermeye değer bulduğu bir hedefi olması ve uğruna mücadele vermesi olduğunu ifade etmiş, gelecekle orantılı olarak hedef içerikli düşüncelerin bilişsel ka-

pasiteyi geliştirdiğini vurgulamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bir olay ve durum karşısında hatta ulaşılması zor hedefler karşısında bir süre çaba harcayıp vazgeçtiklerinden dolayı, bu zor hedefler karşısında engellerle karşılaştıkları ve tek bir amaç üzerinde yoğunlaştıkları için istedikleri sonucu alamadıkları gözlemlenmiştir. Umut düzeyi yüksek kişiler, farkındalıkları yüksektir ve tüm motivasyonları etkin bir şekilde kullanır. Böylece eylemlerini amaçlarına göre sürdürürler (Tarhan S.- Bacanlı H. 2016). Bu gibi olaylarda umutlar tükenir ve anlatılan örnekte tam ters tepkiler verilmeye başlanmıştır.

"Bir gün; komando üniformalı bir adam ne şişman ne zayıftı, ne çirkin ne de güzel. Ortalama bir tipti. Bir karton sigara verip bana seslendi: "Gel, ayağa kalk! Gelmek istiyorsun, değil mi?" îtaat etmeye alışmıştım. Ama bacaklarım beni dinlemiyordu. Asker, bize göz kulak olan adama yan gözle bakarak öfkeyle tısladı: "Bunlar hayvan!" Sonra orada ne kadar uzun zamandır bulunduğumu öğrenmeye çalıştı. Sustuğumu görünce ayağa kalkmama yardım etti. Israrla söylendi: "Gel artık! Yavaş yürü, gidelim buradan." Götürdüğü yerde yukarıda bir banyo ve içinde giysiler olan birçok dolap var. Ne istiyorsan al." Sevinçle kendime bir çift terlik, bir pantolon, bir tişört ve hatta bir külot ayırdım. Bu giysiler daha önce burada yaşamakta olan aileye aitti. Giyinmeden önce banyo küvetine girdim ve tepeden tırnağa sabunlandım. Tekrar tekrar. Ama pislik içimin derinliklerindeydi. Çıplak halde banyo küvetinden çıktığımda birden dona kaldım. O zamana dek aynaya bakmaktan bilinçli olarak kaçınmıştım; ama şimdi bir yıldan fazla bir zaman sonra tesadüfen bakışlarım yansımama takılı kalmıştı. Hipnotize olmuş gibi aynadaki görüntüme baktım. "Bu ben değilim!" diye düşünerek korktum. Bir yabancı gibi yüzümü yokladım. Ön dişlerimden biri kırılmıştı. Bunun ne zaman olduğunu hatırlamıyordum. Diğer dişlerim siyahtı ve çürümüştü. Saçlarım tamamen keçeleşmişti. Vücudum, üzerine deri örtülmüş bir iskelet gibiydi. Bu görüntüye bakmak acı veriyordu. Ama artık bakışlarımı aynadan alamıyordum. Burnum kocaman görünüyordu. Gözlerim çukura kaçmıştı. Bir ceset gibi görünüyordum. Bu olaydan sonra aynadan sanki o tehlikeli bir canavarmış gibi sakındım. Aynadaki bu görüntüme alışamıyordum. İçime müthiş bir korku salıyordu. Ne kadar uzun süre dinlenirsem ağrılarım bana o kadar fazla acı veriyordu. İşkenceler sırasında bir şey hissetmemiştim. Ama bedenimin ansızın birçok parçaya ayrılacağı hissine kapılıyordum. Her şey bana acı veriyordu. Başım dönüyordu. Bu arada yönümü kaybediyor ve kör gibi odayı yokluyordum. Bir başka sefer bir bardağı tutmak istedim, ama yapamadım. Elim masanın kenarına çarptı. Bedenimi artık kontrol edemiyordum. Rahmime iğneler batıyordu. Sanki donmuştum ve yavaş yavaş çözülmekteydim. Bu acılara karşın soluk alıyordum. Hatta ailem bir an düşüncelerimde tekrar be-

lirdi. Bu çoğunlukla adamların kolluklarını derede yıkarken oluyordu. Bir polis bana bunun nasıl yapıldığım göstermişti. Hafif kaçık olduğumu kabul ettiği için her küçük el işini bana önceden gösteriyordu. Kolluk-ları suya sokarken annemin yüzünü gözümün önüne getirmeye çalışıyordum. Başlangıçta zordu. Onun nasıl göründüğünü tamamen unutmuştum(Cavelius, A. 2013.s.110-116).

İlk başta travma yaşandığı zaman bilinç olayları olduğu gibi kabul etmez. Zamanla bilinçli farkındalık, şimdiki zaman diliminde yaşanan olayların farkında olabilme hali ve olayla ilgili dikkatli olma durumu oluşur. Bilinçli farkındalığı yüksek olan bireyler, olumsuz bir olay karşısında kaçınmak ya da baskı altına almadan olayı tüm hali ile kabul ederler. Dikkatlerini hem zihnen hem de bedenen odaklayabildikleri için psikolojik sağlıklılık hali gelişmiş olacaktır. Herhangi bir olayı olduğu gibi kabul eden insanlar daha az kaygı yaşadığı ve olumsuz olarak karşılaştığı durumu baskılayıp gizlemek yerine çözüm yollarını arar ve var olan durumu düzeltmeye çalışır. Olumsuzlukların bilincinde olan birey psikolojik olarak sağlığına zarar vermediği söylenebilir hatta bireyin kendini daha iyi tanımasını sağlar (Tacı M.C. 2017). Hafızanın birçok tanımı mevcuttur. Tanımlardan yola çıkarak varılan ortak sonuç ise geçmişe ait bilgilerin sınırsız depolandığı yer olarak aktarılabilinir. Bazı düşünürler hafızaya; harikalar deposu, düşünceler deposu olarak da aktarmaktadırlar. Aslında hafıza geçmiş ve şuan ki zaman arasında bir köprü olmanın dışında depolanan bilgilerin gerekli görülen yerlerde hatırlanması işlevini yerine getirerek yaşadığımız dönem ve gelecek davranışları da etkiler. Hafıza tarihsel gelişimine göre değişir ve dönemin şartlarına göre gelişende bir olgudur (Kırcı A. B. 2015). Kısa süreli bellekte bir bilgi hangi doğrultuda olursa olsun zaman içinde silinecektir. Bu yüzden kısa süreli bellekte depolanan ve dikkat edilen bilgiler uzun süreli belleğe aktarılmaktadır. Çünkü uzun süreli bellekte depolanan bilgiler daha kalıcıdır. Bellek türlerinin içinde anısal bellek ise uzun süreli bellek bölümünün içindedir. Bireyin geçmişine ait yer ve zamanı belli olan bilgilerle olayları seçer ve depolar. Geçmiş olayları hatırlama birçok araştırmacı tarafından benzer bulguları tespit ettikleri görülmüştür. Bu bulgular, geçmiş anısal yaşantıları geri getirme de tamamen bağımsız değildir. Bunun yanı sıra geçmiş olayları hatırlama ve gelecekte ki bir olayı zihinde imgeleyebilmenin aynı nöral süreçlerden geçtiği birçok araştırmacı tarafından kabul görülmüştür (Gündüz H. 2017).

Leyla en son olarak bir müslüman tarafından tekrar tecavüze uğrar; belli bir süre sonra leyla tekrar yer değiştirir ve sırplara esir düşer: müslüman bir kızın sırplara esir düşmesi onu artık korkutmaz ve ba-

şına gelebilecek bütün kötülükler gelmiş artık ölmekten başka birşey istemiyordur. Onların öldürmesini beklerken Ratko adında bir hırvat komutan bütün askerleri karşısına alarak ona destek çıkar: *"O zaman Ratko karşısına dikilip onu tehdit etti: "Bunu yaparsan, o zaman bu lanet olası mutfağı terk ederim." Ratko onun yardımcısıydı. Kulaklarıma inanamıyordum. Biri gerçekten de benim için riske giriyordu. Bitkin bir halde kendimi yatağımın üzerine atıp ağladım. Bu arada anahtarı avucumun içinde sıkıyordum. Benim anahtarım! Bu demir parçasının benim için anlamı inanılmaz derecede büyüktü. Gerektiğinde bana güven verecekti. Ratko o akşam birkaç kez daha kapıya gelip sordu: "Beni içeri alacak mısın?" Yanıtım her seferinde aynıydı: "Hayır." Sonunda bana takıldı: "Hâlâ yaşıyor musun?" "Lütfen beni biraz daha yalnız bırak," diyerek ona yalvardım. O zaman nihayet beni rahat bıraktı. Dışarıdan silah sesleri duyuyordum. Bosna ordusu mutlaka buraya girecek ve bu heriflerin hepsini gebertecekti. Hepsi cehennemin dibine gitmeliydi! Önemli olan, eve geri dönmemdi. Ancak, polisler daha önce yeniden kapıya dayanırsa ne yapacaktım? Ratko herhalde bana yine yardım ederdi. Ama şüphesiz, daha sonra komutan beni vururdu. Belki de bu kıvırcık kafa bana tecavüz etmek istediği için bu kadar yardımsever görünüyordu. Öte yandan hemen üzerime atlamayacağını, onunla rahatça konuşabileceğimi hissediyordum. Ama bunu daha önce polislerle de yaşamıştım. Dostça davranışları bir anda değişivermişti"(Cavelius, A. 2013.s.127).*

Güven olgusu yapılan araştırmalarda kişiler arası karşılıklı bir etkileşim içinde ele alınır. Birey-birey, birey-grup, grup-grup veya grup-kurum arası etkileşim arasında olabilir. Kimi araştırmacılara göre güven, bilişsel bir süreçten daha çok bağlılıkla ifade edilmiş kimine göre de güvenin bilgi eksikliğinin olduğu yerde daha çok önem verildiğini öne sürmüşlerdir ve bir kimseye ya da duruma karşı değer vermeyip kayıp yaşandığında anlaşılan bir olgu olarak tanımlanmıştır. Khodyakov'un 3 boyutlu yaklaşımında ki kişiler arası zayıf güvende, yeni tanışan birey-birey ya da birey-grupta güven duygularını kendi yöntemleri ile deneyip güvenip güvenemeyeceklerine karar vermektedirler. Bu durumda birey-bireyi ya da birey-grubu karşılıklı biraz olsun bilmekte fayda sağlayacaktır. Kurumsal güvende ise halk hükümete yada ona bağlı kurumlara karşı günlük yaşamlarında güvenme ihtiyacı hissedeceklerdir. Ancak bu durumda kurumların var olan görevleri yerine getirebilmelerinde, teknik yeterliliklerinde ve kurumların bağımsızlıklarına göre değişkenlikler gösterecektir (Tecim E. 2011).

Güvensizlik kavramı bir bireyde karşı tarafın niyetinden emin olamama durumu ya da negatif bir beklenti içine girmektir. Bireyler arası güvensizliğin, hoşgörü, merhamet gibi duygularda insani temel duygu-

lardan uzaklaşması ile ortaya çıkabileceği düşünülmektedir (Büyükdağ Y. 2018).

"Savaşta yaşanılan normal sayılan bir olay daha: Çocuğu olan bir anne kapıya çıktı. İlk anda adamlardan birinin cepheden geri döndüğünü ve karısıyla tartıştığını sandım. Asker birden silahım dört yaşındaki çocuğa doğrultup tetiği çekti. Küçük çocuk yere yığıldı. Annesi öylesine şoke olmuştu ki, asker onu bıçağıyla defalarca delik deşik ederken karşı bile koyamadı. Diğer çocuk çığlık çığlığa kaçtı. Onu daha sonra bir dolabın arkasında bulduk.Onların kılık değiştirmiş Hırvatlar olduklarını kavradığımda, verandamıza koştum. Tamamen perişan bir halde haykırdım: "Askerler bir kadını katlettiler"(Cavelius, A. 2013).

Bu satırlar Kosova ve Bosna savaşlarında tecavüze, şiddette ve çeşitli mobinge uğrayan tüm kadınların ortak duyguları olduğu için bu kısmı aldık. Kadınların yaşadıkları olayların etkisinden savaş bitse de çıkamayacakları görülmüştür. Kendilerini değer gördükleri ve yuva kurdukları erkeklere bile tamamen anlatamayacakları utanç duygularını hala yenemedikleri açıkça görülmektedir. Bu yüzden yapılan reportajlar sırasında hayat düzenleri evlilikleri bozulmasın diye kimlikleri gizli tutulmuştur. Leylanın anlatımıyla yaşadıkları çıkmazı çok ne görebilmekteyiz. Ratko ile evlenen Leyla şu cümlelerle Ratkoya güvenme ve güvenmeme arasındaki duyguları dile getiriyor: *"Ratko, "Neyin var, Su ana?" diye sordu. Ama ona duygularımı açıklayamazdım. Ratko'yu insan olarak çok seviyordum, ama bir koca olarak değil. Onunla yatmak zorunda olmak bana dehşet verici bir düşünce gibi geliyordu. İlk geceler beni rahat bıraktı, ama zamanla hırçın davranışım sinirine dokunmaya başlamıştı. "Neden istemiyorsun?" diyerek sürekli beni sorguluyordu. "Neden Leyla? Neden?" O zaman daha fazla susamadım. Tutuk bir halde ona toplama kampından söz ettim. Ona askerlerin gözlerimin önünde kadınlara nasıl tecavüz ve işkence ettiklerini anlattım. Kendimden söz ederken farkında olmadan sürekli üçüncü bir kişiden söz edermiş gibiydim. Bu aşağılamalar benim değil de diğerlerinin başına gelmişti. Ben en fazla bunlara katlanmıştım, böyle anlattım. Bu şeyleri kelimelere dökmek benim için büyük bir tehlike ortaya çıkarıyordu. Bir şekilde büyüyerek kocaman olup beni ezebileceklerinden korkuyordum. Ama gerçeği başka nedenlerden kendime sakladım. Ona toplu tecavüzlerden söz ettiğim takdirde Ratko'nun beni kapı dışarı edeceğinden korkuyordum. Benden mutlaka iğrenecekti. Belki de bütün bunların suçlusunun ben olduğumu düşünecekti. Sonuçta kendimi daha güçlü koruyabilirdim. Yine aynı şekilde bütün bu hikâyeye inanma-yabilirdi de. O akşam bana başka soru sormadı. Bu konuşmadan sonra daha yakınlaştığımızı hissettim. Bu korkunç zamana ait bir şeyleri paylaştığım ilk kişiydi. Ağ-*

ladığını görünce hem şaşırmıştım hem de hoşuma gitmişti. Şuna anlayış, buna anlayış derken birkaç gece sonra Ratko'nun sabrı taşmıştı. Beni öpüp sıkıştırmaya başladı. Her dokunuşunda midem kalkıyordu. Ama başka bir seçeneğim kalmadığım hissediyordum. Yoksa herhalde beni kapı dışarı atacaktı. Dişlerimi sıkarak karılık görevimi yerine getirdim. İnledi ve ben bir daha hiç yüzeye çıkamayacakmışım gibi görünen kara bir çamurun içine battım. Artık bundan sonra geceleri kendimi bir esir gibi hissetmeye başlamıştım (Cavelius, A. 2013.s.178-179)".

Savaş bitmiş ve anne kız kavuşmuş ancak gerçekler şimdi fark edilmeye başlanmıştır. Fiziksel, ruhsal, bedensel, yetersizlikler yetmiyormuş gibi sosyal fobinin oluşması savaşın bitmesine rağmen asla unutulmayacağını gözler önüne seriyordu. Leylayı anlatan annesi: *"Leyla'nın gerçekte nasıl göründüğünü ancak şimdi fark ediyorum. Tamamen kaybolmuş. Bizde kalmasını istiyorum. Ama bunda başarılı olamadım. Leyla korku içinde yaşıyor. Evden bile dışarı çıkmaya cesareti yok. Sürekli baş ağrısından yakınıyor. Birlikte yaşadığı insanlara dair sadece iyi şeyler anlatıyor. Bir şeylerin yolunda gitmediğini biliyorum. Ama ona acı vermek istemiyorum. Onun kararına saygı duymalıyım ve ona nasıl yardım edebileceğimiz üzerine düşünmeliyim. Leylan kendisini tarif ediyor: Leyla Sekiz yaşındaki kızın giysileri bana tam olmuştu. O zamanlar boyum 1,80'di ve kırk iki kiloydum. Annemle yarı karanlık bir havada bir kahveye gittik. Kadınlar ve erkekler gözlerini dikip bana baktılar. Sanki alnıma "tecavüz edildi" damgası kazınmış gibi hissediyordum. Birazdan ayaklarımın altındaki yer yarılacaktı. Müzik kulaklarımda uğulduyordu. Önce ensemin, ardından sırtımın ter içinde kaldığını hissettim. Dudaklarımı sıkıca bastırıp Semida'ya döndüm: "İki dakika içinde buradan dışarı çıkmazsak işim bitiktir"(Cavelius, A. 2013.s.222-223).*

Sosyal fobi, kişinin diğer insanlar tarafından gözetildiği dikkatlice izlendiği dair kaygı yaşamaları kriteri olarak ifade edilmektedir. Travma, istismar, yakın ilişkilerde kayıp yaşama, çocukluk döneminde ciddi hastalık yaşama gibi faktörlerde sosyal anksiyeteyi tetiklediği söylenebilir. Sosyal fobi aslında bireyde kaygı yaratan ortama maruz bırakılması, bu ortamın tehlikeli ve bireyin eleştirilip reddedileceği bir ortam olarak algılaması ile ortaya çıkmaktadır. Bu algı ile bireylerin dikkatini kendi üzerine yöneltmekle birlikte başkalarının kendisini nasıl gördüğü ile ilgilenmesi ile başlar ve kendileri hakkında yargılarda bulunmaktadırlar. Bu yargı genelde olumsuz, eleştirel, saptırılmış yargılar olar gözlemlenmektedir. Sergiledikleri kaçma ve kaçınma duyguları ile birlikte gelen güvenlik duygusu ile kaygıyı uzun vadede artırmaktadır. Bu durum bireylerin kendi performansları ile ilgili aşırı kontrolleri gerçekte de kişinin performansına zarar vermektedir (El-

doğan D. 2017). Savaş görülen ortamlarda o olaylar bitsede tedavi görülmezse tekrar savaşı hatırlatan en küçük bir obje bile travmanın geri dönmesini sağlar. Kaldı ki yukarıda gördüğünüz yaşanan onca akıl almaz olayların sonucunda Leyla da belli bir süre sonra gücünü kaybedip tıbbik açıdan da, psikolojik açıdan da belli bir sürenin geçmesi ve fiziksel artı psikolojik destek alınarak ancak insan hayata dönebilir. *"Artık aklım başımda değildi. O zamanlar nasıl davrandığımı ancak annemin anlattıklarından biliyorum. Sürekli kusuyordum. Bir gün evin üzerinde bir helikopter uçunca hemen kanepenin altına süründüm. Artık yıkanmıyordum, saçlarımı taramıyordum. Geceleri yatağımda altıma yapıyordum. Kâbuslar kötü birer tohum gibi içimde yeşeriyordu. Son yıllarda sürekli bastırdığım korku ancak şimdi su yüzüne çıkıyordu. Annemin "Medica'ya gitmelisin," önerilerini dinledim Bu, savaşta kötu şeyler yaşamış olan kadınlara özel bir hastaneydi. Başka bir kadın doktor kanımı kontrol ettikten sonra, "Bu olamaz," dedi şaşkınlıkla. İnanamayarak testi yineledi. "Bu kan sayımıyla nasıl olup da ayaklarının üzerinde durabildiğin benim için tamamen bir bilmece," dedi hayretle. Kliniğe gelmekte daha fazla zaman kaybetseymişim hayatta olmayacakmışım. Doktor bana birkaç ilaç verdi. Bu arada kasıtlı olarak sakinleştiricilerden kaçındı. Çünkü tecavüz edilen kadınların çoğu bu tür hapların bağımlısı olmuşlardı. Sayısız şurup ve hap sayesinde beden sağlığım düzelmişti. Ve ruh halim yavaş yavaş tekrar aydınlanıyordu. Hepsi kötü şeyler yaşamış olan kadınlarla birlikte yaşamak üzerimde sakinleştirici bir etki bırakıyordu. Artık kendimi dışlanmış hissetmiyordum. Otuz kadının içinde en genç olanı bendim. Birçokları bana meraklı bakışlar atıyor, ama soru sormuyorlardı. Onların yakınında olmaktan hoşlanıyor, daha önceki kaygısız yaşamlarına ait anlattıklarını dinliyor ve bu arada koltukta uyuyakalıyordum. Kadınlardan hiçbiri artlarında kalan kötü şeylerden söz etmek istemiyordu(Cavelius, A. 2013.s.240-247)".* Leyla şanslıydı başarılı bir terapistte tedavi görme imkanı bulmuştu. Birçok kadın savaşın en az 20-27 yıl geçmesine rağmen hala tedavi görememiş ve kendi imkanlarıyla ayakta durmaya çalışıyorlar. Baz aldığımız kitap şu şekilde bittiği için bu araştırmaya kosova kadınları ile de reportajlar yaparak yaşanan aynı vahşet; gözler önüne sermeye çalışılmıştır: *"Kosova'da toplu tecavüz." Bu, Kosova Savaşı'ndaki manşetlerden biriydi. Yine sayısız kadına şiddet uygulnamıştı. Üstelik eski Bosna'da aynı suçu işleyenlerin büyük bir bölümü tarafından. Yeniden dünya çapında büyük protesto çığlıkları yükselmiş, ama çabucak sönmüştü. O anda kendime Bosna'da şiddet gören kadınlara ne olduğu sorusunu sordum. Bu kurbanlar nasıl yaşıyorlardı? Onlara kim yardım etmişti? Çevrelerindeki her şey sessizliğe bürünmüştü. Tecavüz kampı: Tüyleri diken diken eden, ama aynı zamanda soyut kalan, hayal edilemeyen bir kelime. Yugoslavya*

Savaşı sırasında on bin, hatta belki daha da fazla kadına ailelerini aşağılamak ve yok etmek adına şiddet uygulandı ve işkence edildi. Her bir kadının tek başına yaşadığı türlü kâbuslar bu kelimenin ardında yok oluyor. Tecavüz, benzine ve cephaneye mal olmayan bir savaş stratejisi. Şüphesiz her savaşta tecavüzler yaşandı ve yaşanacak. Ama Balkanlarda olan yeni bir şey vardı. Toplu tecavüzler politikanın bir parçasıydı. Sistematik eziyetin yöntemleri vardı. Geriye kalansa ruhsal ve bedensel sakatlıklardı (Cavelius, A. 2013. s. 275)". Helsinki İzleme Raporunda göre (1993) geçen "rape camp, concentration camp" tecavüz kampı, toplama kampı adını verdikleri yerlere götürmüş, insanların evlerini "brothel (genelevlere)" dönüştürmüşlerdir (Skjelsbaek, I. 2006). Kosova ve Bosna'da şiddet gören kadınlara ne olduğu sorusunu, bu kurbanlar nasıl yaşıyorlardı? Onlara kim yardım etmişti veya etmemişti? Çevrelerindeki her şey sessizliğe bürünmüştü. Bosnada 27 yıl, Kosovada 20 yıl geçmesine ragmen ölü sayılarının kesin bilinmemesi ve kadınların yaşadıkları şiddetti hala dile getirememesi savaşta kaybolan evlatların bulunamaması bulguları elde edilmiştir. 1992 yılında Bosnada başlayan savaş romanda anlatılan yaşanılan olayların tekrar başlangıcı 1999 yılında "Kosova'da toplu tecavüz." Başlıklı yazıyla adeta baştan ve daha tecrübeli ve kısa sürede sayıların birkaç katı daha çok olaylar tekrarlanıyordu. Bosna'da aynı suçu işleyenlerin büyük bir bölümü tarafından. Yeniden dünya çapında büyük protesto çığlıkları yükselmiş, ama çabucak sönmüştü. Bütün dünya yine medeniyeti temsil eden Avrupanın göbeğinde Kosova savaşını tekrar Bosna savaşı gibi görmezden gelmişti. Araştırma sonucunda Her ne kadar savaş bitmiş olsada yaşam savaşı devam ettiği için hayata tutanabilmek ve mücadeleye devam etmeyi vurgulayan bir durumu yansıtmaktadır. Psikolojide bu kavram resilience /Yılmazlık/psikolojik sağlamlık olarak tanımlanır; kendini toparlama ve iyileştirme gücüdür, yaşanan zor durumlar karşısında yeniden toparlanma, değişen durumlara karşı esneklik gösterebilme ve negative duygusal tecrübelerden kurtulma yeteneğidir (Tugade vd. 2004). Bu araştırma daha geniş kapsamda daha detaylı çalışılabilir. Savaş yaşanmamış ülkelerde acılar yaşanmadan; savaşın ne kadar kötü sonuçlar verdiği bilinci verilerek barış içinde yaşamayı öğreterek dünyamızı güzelleştirmeye katkıda bulunmalıyız. Savaşta kimse kazanmaz herkes kaybeder. Savaş bittikten sonra susmayı tercih eden kadınlar daha sonra Women Victims of War Derneği ve benzer kuruluşlar aracılığıyla, "Bu bizim suçumuz değil, onların suçu. Biz utanacak bir şey yapmadık." diyerek suçluların yakalanıp adalete teslim edilmesi için mahkemede şahitlik yaptıklarını aktarmışlardır. Tecavüzcülerin yargılandığı bu mahkemeler günümüzde de devam etmektedir (Yıldız, B. İ., & Cengiz, P. 2016). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, yol

açtıkları maddi tahribatın yanı sıra toplumlar üzerinde umutların tükenmesine ve inançların sarsılmasına da sebep olmuştur. Akabinde hızlı sanayileşme ve baş döndürücü teknolojik gelişmeler, tahrip olmuş gönülleri maddesel anlamda ihya etmişken, değerler bakımından ise tam bir yıkıma yol açmıştır. Modern dünya insanının, pozitivizm ve rasyonalizm gibi düşünce akımlarının etkisiyle de uğradığı anlam kaybı, Marcel'in deyimiyle, bireyi bütünlükten kopmuş bir makineye dönüştürmüştür. Dünyanın ve içinde ne varsa her şeyin, bilimin öngördüğü kurallar çerçevesinde objektif bir şekilde ele alınma çabası, insanın gerek eşyayla gerek insanla gerekse Tanrı'yla olan ilişkisinde, otantikliğin kaybına neden olmuştur. İnsan diğer insanlara yabancılaştığı gibi kendine de yabancılaşmış, böylece başkalarıyla ilişkisini kesen insan bir anlamda kendi varoluş gerçekliğini de kaybetmiştir (Ustabaşı, Z. 2018). Kitapta Leylanın kardeşinin kendi kimliğini sorgulaması en güzel örneklerden biri: *"Hırvat bir baba ve Müslüman bir anneye sahip olduğu için nereye ait olduğunu bilemiyor. Annesine, "Ben kimim?" diye sordu. Annem de yanıtladı: "Sen Gorana'sın." Bosnalıların, Hırvatların ve Sırpların sürekli birbirlerini suçlamalarıyla ilgilenmiyoruz. Hayatımızın kırık parçalarını bir araya getirmekle meşgulüz. Herkes suçluydu. Müslüman, Sırp ya da Hırvat olsun, fark etmiyordu. Ama kötülerin içinde iyiler de vardı" (Cavelius, A. 2013.s.276-277)".* Gorana bu cevap yeterli gelmişti belki yapılan bu araştırmanın önerisi ve kesinlikle yapılması gereken başka bir araştırma ise; Bosna ve Kosova savaşında tecavüzlerden doğan ve şimdi 20 ve 27 yaşları arasında olan bu günahsız çocuklara neler oldu? nasıl yaşıyorlar? psikolojik destekler alabiliyorlarmı ve nekadar işe yarıyor gibi onlara yönelik çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça:

Arslan, E. (2008). Rikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (19), 53-60.

Bener, M., & Certel, H. (2011). Dindarlık-Eş Seçimi İlişkisi (Sdü Örneği).

Berktay, F. (2000). Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın. Milel Ve Nihal: İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, 5(3), 327-329.

Brownmiller, Susan (1984). Cinsel Zorbalık. İstanbul: Cep.

Büyükdağ, Y. (2018). Kişilerarası İlişkilerde Güven Düzeyi ile Travma Sonrası Hayata Küsme Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Master›s thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Car, M. (2016). O postjugoslavenskim ratovima i književnosti. Umjetnost riječi: Časopis za znanost o književnosti, 60(1-2), 139-144.

Cavelius, A. (2013). Leila: ein bosnisches Mädchen. Ullstein eBooks.

Civan, A., Arı, R., Görücü, A., & Özdemir, M. (2010). Comparison of the pre and post game state and trait anxiety levels of individual and team athletes. Journal of Human Sciences, 7(1), 193-206.

Cremers, M., Krabel, J., & Calmbach, M. (2010). Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth. Male educators in Kita: A study on the situation of men in early childhood education.

Çakır, K., & Emine, Ş. E. N. (2012). Psikolojik doğum sırasına göre adil dünya inancı. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(32), 57-69.

Çatak, B. D. (2015). Mezhep Farklılıklarının Evli Çiftlerin Ilişkileri Üzerindeki Etkileri: Berlin-İstanbul Örneği. Mediterranean Journal Of Humanities, 2, 179-201.

Dede E. (2015). Psikolojik Doğum Sırasının Bireyci - Toplulukçu - İlişkisel Benlik Tipi Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ferda Şule Kaya İstanbul Arel Üniversitesi.

Derin, S., & Yıldız, E. Ç. (2018). Adler Yaklaşımı Açısından "İçimdeki Çocuk" Filminin Analizi. Eğitim ve Bilim, 43(193).

Ekici, G., Savas, H. A., & Citak, S. (2001). Intihar riskini artıran psikososyal etmenler. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2(4), 204-212.

Ekşi, H., Kaya, Ç., & Çiftçi, M. (2016). Maneviyat ve psikolojik danışma. Editörler: EKŞİ, Halil ve Çınar Kaya, Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 13-28.

Eldoğan, D. (2017). Sosyal Anksiyete Bozukluğu Belirti Düzeyi Yüksek ve Düşük Olan Bireylerin Çeşitli Psikolojik Değişkenler ve Bilişsel Yanlılıklar Açısından Karşılaştırılması: Bir Bilgece Farkındalık Temelli Psikoeğitim Programı Önerisi.

Eroğlu, A. (2012). Henri Bergson'da Bilinç-Sezgi İlişkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012(27), 81-102.

Ertürk, K. Ö., & Kıyak, C. M. (2011). Müşteri memnuniyetini artırma aracı olarak halkla ilişkilere Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi penceresinden bakmak. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 32, 127-150.

Eryılmaz A. (2011). Yetişkin Öznel İyi Oluş Pozitif Psikoterapi, Bağlamında Birincil Ve İkincil Yetenekler Arasında Ki İlişkilerin İncelenmesi, Klinik Psikiyatri, Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.

Eryılmaz, M. E. (2016). Bir Araştırmacının Naçizane Gözlemleri: İlgili Dergilerin Editör Ve Hakemleri Stratejik Yönetim Alanı Yazarlarından Ne Beklerler?. Turkish Journal Of Management, 1(1), 9-22.

Gizir, C. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(28), 113-128.

Gögen, S. (2011). Bir Savaş Silahı Olarak Kadına Yönelik Cinsel Şiddetin Sağlık Üzerine Etkileri: Bosna Savaşı Örneği. TAF Preventive Medicine Bulletin, 10(1).

Göka, E., Başefe, G., Ak, E., & Beyazyüz, M. (2009). Kafa Travmasına Bağlı Frontal Lob Sendromu: Bir Olgu Sunumu. Klinik Psikofarmakoloji Bulteni, 19.

Güler, N., Tel, H., & Tuncay, F. Ö. (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. CÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 27(2), 51-56.

Gündüz, H. (2017). Şizofreni Tanısı Olan ve Sağlıklı Bireylerde Geçmişi Hatırlama ve Geleceği İmgeleme Türünden Anısal Bellek Değişimlemesinin Frontal Lob Aktivitesi Üzerindeki Etkisi (Master›s thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Herman, J. (2016). Travma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları, Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre. (Çev. Tamer Tosun). İstanbul: Literatür.

Herman, J. L., Perry, J. C., & Van der Kolk, B. A. (1989). Childhood travma in borderline personality disorder. The American journal of psychiatry.

https://balkaninsight.com/2019/08/06/serbian-perpetrator-of-kosovo-massacre-released-early/

Kavas, E. (2013). DİNİ TUTUM-STRESLE BAŞA ÇIKMA İLİŞKİSİ. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (37).

Kaymak Özen S. (2004). Aile İçinde Öfke Ve Saldırganlığın Yansımaları Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.

Kelleci, Tuğçe. “Cinsiyetçi Milliyetçilik ve Savaşlarda Cinsel Şiddetin Kullanımı: Bosna Örneği.” Alternatif Politika 9.3 (2017): 409.

Kırcı A. B. (2015) Zamana Direnmek: Kişisel Hafıza Mekanları Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ve Müzecilik Anabilim Dalı Müzecilik Yüksek Lisans Programı, Tez Danışmanı Prof. Dr. Billur Tekkök, Ankara.

Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki.

Maslow, Abraham. H (1943), A theory of human motivation. Psychological Review, 50 (4): 370-396.

Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity: Challenges and prospects. In Educational resilience in inner city America: Challenges and prospects (pp. 3-25). Lawrence Erlbaum.

Masten, A. S. ve Reed, M.G. (2002). Resi- lience in development. In C.R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.), The handbook of positive psychology (pp. 74- 88). Oxford University.

Nelson, P. J., & Dorsey, E. (2003). At the nexus of human rights and development: new methods and strategies of global NGOs. World Development, 31(12), 2013-2026.

Özbaş, Z. (2008). Cinsel Silah ve" Grbavica". Marmara İletişim Dergisi, 13(13), 171-185.

Özmen, S. K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2), 27-39.

Peseschkian N. (2002) Günlük Yaşamın Psikoterapisi, Beyaz Yayınları, İstanbul.

Peseschkian, N. (1996). The Positive Psychotherapy. In The Secret of the Seed (pp. 22-40). Springer, Berlin, Heidelberg.

Prof. Dr. Ekşi H. Kaya Ç. (2016) Manevi Yönelimli Psikoterapi Ve Psikolojik Danışma Kaknüs Yayınları İstanbul.

Prof. Dr. Tarhan N. (2008). Siyasette Aşağılık Duygusu, Adaleti Savunanlar Derneği.

Samurçay, N. (1982). Çocuklarda kardeş ilişkileri. Eğitim ve Bilim, 6(36).

Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. Fe Dergi, 7(2), 72-86.

Sieg, K. (2010). Black virgins: sexuality and the democratic body in Europe. New German Critique, 37(1 (109)), 147-185.

Skjelsbaek, I. (2006). Victim and survivor: Narrated social identities of women who experienced rape during the war in Bosnia-Herzegovina. Feminism & Psychology, 16(4), 373-403.

Şimşek, Ö. (2006). İnsan Dinamiği Kişilik Özelliklerinin İncelenmesine Yönelik Ölçek Geliştirtme Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakaya Üniversitesi.

Tacı, M. C. (2017). Bilinçli farkındalığın, mutlak gerçek ihtiyacı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkide aracı değişken rolü (Master›s thesis, İstanbul Arel Üniversitesi).

Tarhan S., Bacanlı H. (2016), İlkokuldan Üniversiteye Umut Kavramının Tanımlanması Üzerine Nitel Bir Çalışma, Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – ENAD.

Tarhan, N. (2005). Kadın psikolojisi. Nesil Basım Yayın Gıda Ticaret ve Sanayi A. Ş.

Taskale, A. R. (2016). Post-politics in Context. Routledge.

Tecim, E. (2011). Sosyal güven oluşumunda dinin etkisi(Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Tugade, M. M., Fredrickson, B. L., & Barrett, L. F. (2004). Psychological resilience and positive emotional granularity: examining the benefits of positive emotions on coping and health. Journal of personality, 72(6), 1161–1190. doi:10.1111/j.1467-6494.2004.00294.x..

Tutar, H. (2007). Örgütsel eylemsizliği açıklama aracı olarak öğrenilmiş çaresizlik. ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources, 9(4), 142-161.

Ustabaşı, Z. (2018). Gabriel Marcel'in Somut Felsefesi ve Varoluşçuluktaki Yeri. Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi, (6), 57-91.

Walsh, Philip R (2011), Creating a "values" chain for sustainable development in developing nations: where Maslow meets Porter. Environment, Development and Sustainability, 13(4): 789-805.

Yıldız, B. İ., & Cengiz, P. (2016). Savaşın Kadınlar Üzerindeki Etkisi: Bosna & Suriye.

KADINA YÖNELİK UYGULANAN EŞ ŞİDDETİNİN RUH SAĞLIĞINA ETKİSİNİN BELİRLENMESİ

Neslihan LÖK
Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Sefa LÖK
Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

Öz

Amaç: Bu araştırma kadına yönelik eş şiddetinin kadınların ruh sağlığına etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Araştırma tanımlayıcı ilişkisel türde planlanmıştır. Araştırmanın evrenini Konya İli Selçuklu ilçesine bağlı bir mahallede yaşayan 18 yaş üstü evli kadınlar oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini belirlemede, evreni bilinen örnekleme yöntemi kullanılmış ve örneklem en az 113 birey olarak hesaplanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden 268 kadın örnekleme dahil edilmiştir. Verilerin toplanmasında sosyodemografik verilerin yer aldığı Kişisel Bilgi formu (Kadın ve Eşine ait bilgileri sorgulayan) ve Kadına Yönelik Uygulanan Eş Şiddetini sorgulamaya yönelik araştırmacı tarafından oluşturulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)'nda tanımlanan fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet olarak tanımlanan durumların yer aldığı dört soruluk bir form kullanılmıştır. Araştırmanın demografik verilerinin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde dağılımları, sosyo demografik özellikler ile Mental İyi Oluş Ölçeği arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için t testi ve varyans analizi değerlendirilmiştir.

Bulgular: Kadınların yaş ortalaması 27,5±11,67 olup ilk evlilik yaşı 18,70±2,22'dir. Kadınların % 28,7'si ilköğretim mezunu,

% 77,6'sı ev hanımı, % 78,4'ü resmi+dini nikahlı ve % 56,0'sı çekirdek aile yapısına sahiptir. Kadınların eş şiddeti yaşama durumları değerlendirildiğinde tamamının en az bir kez eş şiddetine maruz kaldıkları ve en fazla psikolojik şiddet (% 40,82) gördükleri saptanmıştır. Yaşadığı şiddetin türleri ve mental iyi oluş puan ortalamaları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde ise fiziksel şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 26,05±4,05, psikolojik şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 32,84±7,41, cinsel şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 28,91±10,56 ve ekonomik şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması ise 46,25±5,11 olarak bulunmuştur.

Sonuç: Çalışmanın yapıldığı yerde kadına yönelik eş şiddetinin önemli bir problem olduğu görülmüştür. Şiddete maruz kalmak kadınların mental yönden büyük oranda etkilediği görülmüştür. Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda; mental iyi oluş yönünden; kadınlar okur yazar olmayanlar, sadece resmi ve dini nikahı olanlar, çalışmayanlar, ev hanımı olanlar ve geniş ailede yaşayanlar risk grubunda yer almıştır. Fiziksel şiddet yönünden resmi ve dini nikahı olanlar, çekirdek aile yapısına sahip olanlar, ev hanımları ve ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanlar risk grubundadır. Psikolojik ve cinsel şiddet yönünden, resmi ve dini nikahı olanlar, geniş aile yapısına sahip olanlar, ev hanımları ve ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanlar risk grubundadır. Ekonomik şiddet yönünden ise çekirdek ailede ve ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanlar risk grubunda yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Eş Şiddeti, Mental Sağlık, Ruhsal Sağlık, İlişkili Faktörler

Giriş

Şiddet, insan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan önemli bir sorundur. Şiddet bir kişinin (veya bazen bir grubun) başka bir insan üzerinde güç ve kontrol kurma çabasıdır (Humphreys 2007). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1996 yılında yayınladığı Şiddet ve Sağlık Dünya Raporu'nda şiddeti, "birinin kendisine, karşısındaki kişiye, gruba ya da topluma karşı yaralanma, ölüm, psikolojik zarar ve ya kayıpla sonuçlanan ya da sonuçlanması muhtemel olan fiziksel güç ya da zorlama uygulaması ve ya tehdidinde bulunması" olarak tanımlamıştır (WHO 2002).

Kaynağına göre şiddet incelendiğinde; şiddet kişinin kendisine yöneltilmiş (intiharlar), kişiler arasında (aile içi ve gruplararası şiddet) veya organize boyutta olabilir (Şengül ve Ergönen 2017). Toplumları incelediğimizde, tarih boyunca şiddete en çok maruz kalanların kadınlar olduğu ve şiddetin ilk olarak aile kurumunda ortaya çıktığı görülmektedir (Yanıkkerem 2002). DSÖ'nün 2002 yılında yayınladığı raporuna göre; şiddetle en sık olarak evde karşılaşıldığı ve kadına yönelik olduğu bildirilmektedir. Raporda kadına yönelik şiddet "cinsiyete dayanan, kadını inciten, ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamda kadına baskı uygulanması ve özgürlüklerin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranıştır" diye tanımlanmaktadır (WHO 2002).

Birleşmiş Milletler'in "Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi ise (Declaration on the Elimination of Violence Against Women 1993)" kadına yönelik şiddeti; "cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar veya üzüntü sonucunu doğuran veya bu sonucu doğurmaya yönelik özel ya da toplumsal yaşamda gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesi" şeklinde tanımlamaktadır (Declaration on the Elimination of Violence Against Women 1993). Birleşmiş Milletler'in bu tanımı kadınların sosyal statülerindeki cinsiyete dayalı eşitsizliği ve kadın ile erkekler arasındaki adaletsiz güç ve kaynak dağılımını özetlemektedir (Humphreys 2007).

Kadına yönelik şiddet; fiziksel, sözel, duygusal, cinsel ya da ekonomik şiddet şeklinde olabilir (Erim ve Yücens 2016). Şiddetin en sık ve kolay tanımlanabilen bir türü olan fiziksel şiddet, tüm dünyada ve ülkemizde oldukça yaygındır. Fiziksel şiddetin gerçek nedeninin, kadını erkeğin malı olarak gören erkek egemen anlayıştan kaynaklandığı düşünülmektedir (Yanıkkerem 2002).

Fiziksel şiddet, kadında ciddi yaralanmalara neden olan tehlikeli davranışları içermekte, kaba kuvvetin bir korkutma, sindirme ve yaptırım aracı olarak kullanılmasına neden olmaktadır. DSÖ'nün 2002 raporuna göre dünyada kadınların %10-69'u eşleri tarafından uygulanan fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. ABD'de her 7.4 saniyede bir kadın eşi tarafından dövülmekte, her yıl 1232 kadın eşi/partneri tarafından öldürülmektedir. DSÖ'nün 2005'te 15 ülkede yaptığı araştırmada, Peru'daki kadınların %61'inin fiziksel şiddet, %47'sinin seksel şiddet, %69'unun ise hem fiziksel hem de seksüel şiddete uğradıkları belirlenmiştir. Yine bu çalışmada en düşük şiddet oranının şehirli Japon kadınlar tarafından belirtildiği (Fiziksel şiddet %13, seksüel

şiddet %6, hem fiziksel hem de seksüel şiddet %15) belirlenmiştir (Garcia-Moreno ve ark. 2005). Ülke genelinde yaşamın herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını söyleyen kadınların oranı %39'dur. Başka bir ifadeyle kadınların 10'da 4'ü eşi/birlikte olduğu kişi(ler)den şiddet yaşamıştır. Türkiye genelinde her 10 kadından biri son 12 ayda fiziksel şiddete uğramıştır (Sevil ve Yanıkkerem 2006; Kulakaç 200).

Sözel şiddet; söz ve hareketlerin düzenli bir şekilde korkutma, sindirme, cezalandırma ve kontrol etme aracı olarak kullanılmasıdır. Yanıkkerem (2002) kadınların %41,45'inin eşleri tarafından aşağılandığını, Güler ve arkadaşları (2005) kadınların %47,4'ünün sözel şiddette maruz kaldığını saptamıştır. **Psikolojik şiddet,** gündelik yaşamda en sık rastlanan şiddet türlerinden birisi de, psikolojik şiddettir. Psikolojik şiddet; duyguların ve duygusal ihtiyaçların, karşı tarafa baskı uygulayabilmek için tutarlı bir şekilde istismar edilmesi, bir yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılmasıdır. Bazı kaynaklarda "duygusal şiddet" olarak da yer alabilen psikolojik şiddet; "başka bir insanı kontrol etmek için genellikle istemli olarak, aşağılayarak, utandırarak veya korkutarak yapılan sözel şiddettir" şeklinde tanımlanmaktadır (Polat 2016). **Cinsel şiddet,** cinselliğin tehdit, sindirme ve kontrol etme amacıyla kullanılmasıdır (Öztürk ve Sevil 2005). Kadınlar için yaşadıkları cinsel şiddeti açıklamak fiziksel şiddeti anlatmaktan daha zor olmaktadır. Aynı şekilde, evlilik içine yaşanan cinsel şiddeti konuşmak da kadınlar açısından çok uygun görülmemektedir. **Ekonomik şiddet;** ekonomik kaynakların ve paranın kadın üzerinde bir yaptırım, tehdit ve kontrol aracı olarak düzenli bir şekilde kullanılması, hakların istismar edilmesi, sosyal ilişkinin kısıtlanması, para ya da malın kötüye kullanılması veya çalınmasıdır (Öztürk ve ark. 2016).

Aile koruma yasası, ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere, İrlanda, Norveç gibi ülkelerde 1970 yıllarda düzenlenmiştir. Aile içi şiddeti önlemek amacıyla yapılan bu düzenleme Türkiye dâhil birçok ülkeye kaynak olmuş, Malezya 1994 yılında Türkiye ise 1998 yılında uygulamaya geçmiştir (İlkkaracan, Gülçür, Arın, 1996;88). Aile Koruma Yasası, şiddete uğrama olasılığı olan kişilerin mahkemeye başvurarak bir koruma emri almasını sağlamaktadır. Bu düzenlemede evli olan ya da olmayan saldırganlarla aynı evi paylaşan ya da paylaşmayan kadınlar kendileri ve çocukları için yararlanabilmektedirler (Şener 2015). Şiddet denilince her zaman pek çok insanın aklına fiziksel şiddet gelmektedir ve yine şiddet denilince terör, futbolda şiddet, trafikte şiddet, si-

yasette şiddet, mafya, aşiret ağalarının uyguladığı şiddet çeşitlerinden önce gelmektedir. Kadınlar bile artık kanıksadıklarından olsa gerek, duygusal ve ekonomik şiddeti bir şiddet türü olarak algılamamakta cinsel şiddetin bir türü olan evlilik içi tecavüz terimini çoğu kez kabul etmemektedirler. Şiddete uğrayan kadınlar bile ancak bedenlerine uygulanan herhangi bir saldırıyı yani fiziksel şiddeti, şiddet olarak tanımlamaktadırlar. Kadınlar ancak kendi deyimleriyle "canlarına tak ettiği zaman" resmi kuruluşlara ya da dayanışma merkezlerine başvurmaktadırlar. Şiddet ki onların tanımladığı gibi fiziksel şiddet- artık dayanılamaz bir hale geldiği zaman ancak kadınlar çare aramaya başlamaktadırlar (Şen 2018).

Kadına yönelik eş şiddeti eskiden olduğu gibi günümüzde de halen devam etmektedir. Şiddetin her açıdan olumsuz etkileri fazladır. Bu olumsuz etkilerden birisi de mental sağlığa olan etkileridir. O nedenle bu çalışma hem kadına yönelik eş şiddetini belirlemek hem de mental iyi oluşla olan ilişkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Bu amaca yönelik olarak aşağıdaki soruların yanıtları aranacaktır.

Araştırma Soruları

1. Kadınların fiziksel şiddet görme prevelansı nedir?

2. Kadınların cinsel şiddet görme prevelansı nedir?

3. Kadınların psikolojik şiddet görme prevelansı nedir?

4. Kadınların ekonomik şiddet görme prevelansı nedir?

5. Kadınların şiddet görme prevelansı nedir?

6. Kadına yönelik uygulanan eş şiddeti ile mental iyi oluş arasında ilişki var mıdır?

7. Sosyodemografik özellikler bireylerin mental iyi oluşlarını etkiler mi?

Yöntem

Araştırma tanımlayıcı ilişkisel türde planlanmıştır. Araştırmanın evrenini Konya İli Selçuklu ilçesine bağlı bir mahallede yaşayan 18 yaş üstü evli kadınlar oluşturmuştur. Selçuklu ilçesi 2018 nüfus kayıtlarına göre belirlenen bir mahallenin 18 yaş üstü evli kadın nüfusu 1975'dir.

Araştırmanın örneklemini belirlemede, evreni bilinen örnekleme yöntemi kullanılmış ve örneklem en az 113 birey olarak hesaplanmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden 268 kadın örnekleme dahil edilmiştir.

Veri Toplama Tekniği ve Araçları

Verilerin toplanmasında sosyodemografik verilerin yer aldığı Kişisel Bilgi formu (Kadın ve Eşine ait bilgileri sorgulayan) ve Kadına Yönelik Uygulanan Eş Şiddetini sorgulamaya yönelik araştırmacı tarafından oluşturulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)'nda tanımlanan fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet olarak tanımlanan durumların yer aldığı dört soruluk bir form ve kadınların ruhsal durumlarını belirlemeye yönelik ise Mental İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından yüzyüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu *kadına yönelik;* yaş, eğitim durumu, ilk evlilik yaşı, nikah türü, sahip olduğu çocuk sayısı, sosyal güvence, çalışma durumu, mesleği ve aile tipi soruları yer alırken, *eşe yönelik ise;* yaş, eğitim durumu, çalışma durumu ve mesleği sorularından oluşmuştur.

Kadına Yönelik Uygulanan Eş Şiddeti Formu

Kadına Yönelik Uygulanan Eş Şiddeti Formu, Kadınların eşleri tarafından maruz kaldıkları şiddeti sorgulamaya yönelik araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Araştırmacılar Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)'nda tanımlanan fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddete ilişkin belirtilen bilgileri direk olarak kullanmışlardır. Dolayısıyla form eylem planında yer alan dört şiddet alanını sorgulamaya dönük dört sorudan oluşmuştur.

Fiziksel şiddet; başkasının vücut bütünlüğüne zarar veren, ona acı çektiren her türlü saldırı olarak tanımlanmıştır. *Cinsel şiddet;* birini istemediği yerde, zamanda veya şekilde cinsel ilişkiye zorlamak; kişinin rızası olmaksızın cinsel nitelikli eylemlerde bulunmak; cinselliği bir tehdit, sindirme ve kontrol etme aracı olarak kullanma olarak tanımlanmıştır. *Psikolojik şiddet;* bağırmak, korkutmak, küfür etmek, tehdit

etmek, hakaret etmek, eve kapatmak, küçük düşürmek, lakap takmak, kadının nasıl giyineceği, nereye gideceği, kimlerle görüşeceği konusunda baskı yapmak, öfkesini çocuklardan çıkarmak, çocuklarını göstermemekle tehdit etmek, silah göstermek gibi eylemler olarak tanımlanmıştır. *Ekonomik şiddet;* kadının para harcamasının kısıtlanması, çalışmasına izin verilmemesi, zorla çalıştırılması, ekonomik konulardaki kararların erkek tarafından tek başına alınması, kadının parasının elinden alınması, iş yerinde olay yaratmak suretiyle kadının işten atılmasına neden olunması, kadının iş bulmasını kolaylaştırıcı becerilerinin geliştirilmesinin engellenmesi, ev ihtiyaçlarını karşılayacak maddi kaynaktan yoksun bırakılması, engelli kadını zorla dilendirme gibi birini kontrol etmek ya da cezalandırmak amacıyla ekonomik olarak sınırlamak için yapılan her türlü eylemler olarak tanımlanmıştır.

Warwick - Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği (MİOÖ)

Tennant ve ark, (2007) tarafından İngiltere'de yaşayan bireylerin mental iyi oluş düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. MİOÖ 14 maddeden oluşmaktadır ve psikolojik iyi oluş ile öznel iyi oluşu kapsayarak bireylerin pozitif mental sağlıklarıyla ilgilenmektedir. Ölçek 5'li likert tipindedir ve ölçekten en az 14 en fazla 70 puan alınmaktadır. Ölçeğin puanlanması (1= hiç katılmıyorum, 2= katılmıyorum, 3= biraz katılıyorum, 4=katılıyorum, 5= tamamen katılıyorum) şeklindedir. Ölçeğin bütün maddeleri pozitiftir. Ölçekten alınan puan artıkça iyi oluşunda arttığı kabul edilmektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışmalarına 16 ve üzeri yaştaki bireyler ile gerçekleştirilmiştir. Keldalı (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan, geçerlilik ve güvenilirliği yapılan ölçeğin Cronbach's Alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı 0.92 olarak bulmuştur (Keldalı, 2015).

Verilerin toplanması

Bu araştırmanın verileri yetişkin bireylerden yüzyüze görüşme tekniği ile toplanmıştır.

Araştırmanın Etik ve Yasal Boyutu

Araştırmaya bireylerden onam alındıktan sonra başlanmıştır. Araştırmaya başlamadan önce bireylerin sözel izinleri alınmıştır. Araştırmanın yapılma amacı, süresi ve araştırma süresince yapılacak işlemler anlayacakları bir dille kısaca açıklanarak "Aydınlatılmış Onam" ilkesi, hastaların istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtile-

rek "Özerklik" ilkesi, bireysel bilgilerin araştırmacı ile paylaşıldıktan sonra korunacağı söylenerek "Gizlilik ve Gizliliğin korunması "ilkesi yerine getirilmiştir. Araştırmada kullanılacak formlar verilmeden önce gerekli açıklamalar sözlü olarak yapılmış ve uygulama sırasında uyaranın az olduğu sessiz bir ortamın yaratılmasına özen gösterilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler toplandıktan sonra, her bireyin ölçeklerde yer alan her madde için belirttiği seçenek araştırmacılar tarafından SPSS 21 programına girilmiş ve bireylerin ölçeklerden aldıkları toplam puanlar hesaplanmıştır. Araştırmanın demografik verilerinin değerlendirilmesinde sayı ve yüzde dağılımları, sosyo demografik özellikler ile Mental İyi Oluş Ölçeği arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için t testi ve varyans analizi değerlendirilmiştir. Sonuçlar % 95 güven aralığında ve $p<0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular

Kadınların yaş ortalaması 27,5±11,67 olup ilk evlilik yaşı 18,70±2,22'dir. Kadınların % 28,7'si ilköğretim mezunu, % 77,6'sı ev hanımı, % 78,4'ü resmi+dini nikahlı ve % 56,0'sı çekirdek aile yapısına sahiptir. Kadınların eş şiddeti yaşama durumları değerlendirildiğinde tamamının en az bir kez eş şiddetine maruz kaldıkları ve en fazla psikolojik şiddet (% 40,82) gördükleri saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Kadına İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

Değişkenler	**X±SS**	
Yaş	27,5±11,67	
İlk evlilik yaşı	18,70±2,22	
Çocuk sayısı	3,12±1,24	
Eğitim Durumu	**Sayı**	**(%)**
Okuryazar değil	54	20,1
Okuryazar	73	27,2
İlköğretim	77	28,7
Lise ve üstü	64	23,9

Çalışma Durumu		
Çalışıyor	60	22,4
Çalışmıyor	208	77,6
Meslek		
Ev hanımı	208	77,6
Kamu çalışanı	11	4,1
İşçi	49	18,3
Nikah durumu		
Resmi+Dini Nikah	210	78,4
Dini Nikah	58	21,6
Aile Tipi		
Çekirdek Aile	150	56,0
Geniş Aile	118	44,0

Kadınların eşlerine ilişkin sosyodemografik veriler incelendiğinde ise; eşlerinin yaş ortalamasının 39,87±11,67, % 59,7'sinin ilköğretim mezunu, % 26,1'inin herhangi bir işte çalışmadığı ve % 45,5'inin işçi statüsünde çalıştığı saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Eşe İlişkin Bilgiler

Değişkenler	**X±SS**	
Yaş	39,87±11,67	
Eğitim Durumu	Sayı	(%)
İlköğretim	160	59,7
Lise ve üstü	108	40,3
Çalışma Durumu		
Çalışıyor	198	73,9
Çalışmıyor	70	26,1
Meslek		
Kamu çalışanı	76	28,4
İşçi	122	45,5

Kadınların % 40,82'sinin psikolojik şiddete, % 27,51'inin fiziksel şiddete, % 24,61'inin ekonomik şiddete ve % 7,06'sının cinsel şidde-

te maruz kaldıkları bulunmuştur (Tablo 3). Kadınların mental iyi oluş puan ortalamaları ise 33,08±10,01 olarak saptanmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Kadınların Eş tarafından Yaşadığı Şiddetin Türleri ve Mental İyi Oluş Puan Ortalamaları

Değişkenler	**Sayı**	**%**
Yaşadığı Şiddetin Türü*		
Fiziksel	175	27,51
Psikolojik	260	40,82
Cinsel	45	7,06
Ekonomik	156	24,61
	X±SS	
Mental İyi Oluş Puanı	33,08±10,01	

*Birden fazla yanıt vardır, n katlanmıştır.

Kadınların yaşadığı şiddetin türleri ve mental iyi oluş puan ortalamaları dağılımı değerlendirildiğinde ise fiziksel şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 26,05±4,05, psikolojik şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 32,84±7,41, cinsel şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 28,91±10,56 ve ekonomik şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması ise 46,25±5,11 olarak bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Kadınların Yaşadıkları Şiddet Türü ile Mental İyi oluş Puanlarının Dağılımı

Şiddet Türü	**Mental İyi Oluş Puan Ort X±SS**	**Min-Max**
Fiziksel	26,05±4,05	20-42
Psikolojik	32,84±7,41	6-45
Cinsel	28,91±10,56	16-42
Ekonomik	46,25±5,11	41-55

Kadınların sosyo demografik özellikleri ile uğradıkları şiddetin türü incelendiğinde; hem resmi hem de dini nikaha sahip olanların sadece dini nikahı olanlara göre daha fazla fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete uğradıkları görülmüştür (p<0,05). Çekirdek aile yapısına sahip olanların fiziksel ve ekonomik şiddete daha fazla maruz kaldıkları görülmüştür (p<0,05) (Tablo 5).

Tablo 5. Kadınların Sosyodemografik özellikleri ile uğradıkları şiddetin Türlerinin Dağılımı

Değişkenler	**Fiziksel şiddet**	**Psikolojik şiddet**	**Cinsel şiddet**	**Ekonomik şiddet**	**Test değeri P değeri**
Mesleği					
Ev hanımı	64 (%23,87)	79 (%29,46)	37 (%13,8)	28 (%10,44)	X^2:31,306 p:0,0001*
Kamu Çalışanı	11 (%4,1)	13 (%4,84)	8 (%2,98)	28 (%10,44)	
Eğitim Durumu					
Okuryazar değil	20 (%7,46)	32 (%11,93)	2 (%0,74)	-	X^2:1,356 p:0,0001*
Okuryazar	42 (%10,44)	9 (%3,35)	22 (%8,21)	-	
İlköğretim	-	32 (%11,93)	10 (%3,73)	35 (%13,05)	
Lise ve üstü	13 (%4,89)	19 (%7,08)	11 (%4,10)	21 (%7,83)	
Nikah Türü					
Resmi	71 (%26,48)	77 (%28,72)	34 (%12,68)	28 (%10,44)	X^2:40,073 p:0,0001*
Dini	4 (%1,49)	15 (%5,59)	11 (%4,10)	28 (%10,44)	
Sosyal Güvence					
Var	62 (% 23,12)	86 (%32,07)	43 (%16,03)	21 (%7,83)	X^2:78,086 p:0,0001*
Yok	13 (%4,84)	6 (%2,23)	2 (%0,74)	35 (%13,05)	
Aile tipi					
Çekirdek	62 (%23,12)	32 (%11,93)	-	56 (%20,88)	X^2:1,397 p:0,0001*
Geniş	13 (%4,84)	60 (%22,38)	45 (%16,78)	-	

*(p<0,05)

Tartışma

Toplumda yaygın olan genel kanıya göre şiddete maruz kalan kadınlar düşük sosyo-ekonomik-kültürel tabakaya mensup kadınlardır. Yine şiddet uygulayanlar ise eğitim az, işsiz ya da az gelirli, kırsal kesimde

ya şayan erkekler olarak tasavvur edilmektedir. Oysa eğitimli ve daha üst sosyo- kültürel özelliklere sahip kadınlar da şiddet görebilmekte özellikle de belli bir eğitim düzeyi olan ve erkeklerle eşit olması gerektiğini düşünen kadınlar kendilerine yapılan muamelelere boyun eğmediği zaman ve hakkını aramaya kalkıştığında şiddet görebilmektedirler (Akkaş ve Uyanık 2016).

Bizim çalışmamızdan çıkan sonuçlara baktığımızda; araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması 27,5±11,67 olarak bulunmuştur. Popülasyon olarak genç bir grubu temsil ettiklerini söyleyebiliriz. Kadınların eş şiddeti yaşama durumları değerlendirildiğinde tamamının en az bir kez eş şiddetine maruz kaldıkları ve en fazla psikolojik şiddet (% 40,82) gördükleri saptanmıştır. Bu durum ise kadına yönelik eş şiddetin maalesef kaçınılmaz olduğu ve kadınların ise en fazla psikolojik olarak yıprandıkları görülmektedir. Azahin ve Dündar (2017)'nin kadına yönelik şiddeti araştırdıkları çalışmalarında da bizim çalışma bulgumuza benzer şekilde kadınların en fazla psikolojik şiddete maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Yine Yozgatta gebelere yönelik şiddetin araştırıldığı bir başka çalışmada ise kadınların mutlaka şiddet türlerinden birisine maruz kaldığı ve en fazla oranda da psikolojik şiddet gördükleri saptanmıştır (Gençer ve ark. 2018). Samsun'da şiddet önleme ve izleme merkezine başvuran kadınların uğradıkları şiddet türlerinin araştırıldığı çalışmada kadınların fiziksel şiddetten sonra en fazla psikolojik şiddete maruz kaldıkları bildirilmiştir (Kumcağız ve ark. 2018).

Yaşadığı şiddetin türleri ve mental iyi oluş puan ortalamaları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde ise fiziksel şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 26,05±4,05, psikolojik şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 32,84±7,41, cinsel şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması 28,91±10,56 ve ekonomik şiddete uğrayanların mental iyi oluş puan ortalaması ise 46,25±5,11 olarak bulunmuştur. Çalışkan ve Çevik (2017) kadına yönelik şiddetin belirleyicilerini araştırdıkları çalışmada, şiddete uğrayan kadınların mental sağlığının büyük oranda etkilendiğini ve kadına yönelik şiddette mental sağlığın belirleyici olduğunu bildirmişlerdir. Danışman ve ark. (2018) çalışmalarında eş şiddeti nedeniyle kadın konukevlerinde kalan kadınların psikolojik durumlarını inceledikleri çalışmalarında, kadınların tamamına yakınında (%94) psikolojik bir hastalığın belirtilerini saptamışlardır. Akpınar (2016) aile içi şiddete maruz kalan kadınların şiddetle başa çıkma yeterliğini araştırdığı çalışmada kadınların kendilerine uygulanan şiddetle yeterince başa çıkamadıkları görülmüştür.

Sonuç

Çalışmanın yapıldığı yerde kadına yönelik eş şiddetinin önemli bir problem olduğu görülmüştür. Ayrıca şiddete maruz kalmak kadınların mental iyi oluşlarını büyük oranda etkilemiştir. Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda; mental iyi oluş yönünden; kadınlar okur yazar olmayanlar, sadece resmi ve dini nikahı olanlar, çalışmayanlar, ev hanımı olanlar ve geniş ailede yaşayanlar risk grubunda yer almıştır. Fiziksel şiddet yönünden resmi ve dini nikahı olanlar, çekirdek aile yapısına sahip olanlar, ev hanımları ve ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanlar risk grubundadır. Psikolojik ve cinsel şiddet yönünden, resmi ve dini nikahı olanlar, geniş aile yapısına sahip olanlar, ev hanımları ve ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanlar risk grubundadır. Ekonomik şiddet yönünden ise çekirdek ailede ve ilk evliliğini 18 yaşın altında yapanlar risk grubunda yer almıştır.

Şiddete uğrayan kadınların psikolojik sorunlarının giderilmesi ve yeniden ruh sağlıklarına kavuşmaları toplum için oldukça önem taşıyan bir konudur. Sağlıklı bir toplum, sağlıklı bireylerden oluşmaktadır. Aynı zamanda geleceğin toplumunu oluşturacak çocuklarda kadınların elinde şekillenmektedir. Ruh sağlığı bozuk kadın/anne demek, ruh sağlığı bozuk ya da kişilik bozukluklarına rastlanan geleceğin büyükleri demektir. Bu nedenle önem arz eden konulardan birisi de şiddete uğrayan kadınların ruh sağlığı için nelerin yapılması gerektiğidir.

Kaynakça

Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6(1), 32-42.

Akpınar, O. (2016). Aile içi şiddete maruz kalan kadınlarda aile içi şiddetle başa çıkma özyeterliği. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(39).

Åžahin, B. B., & Dündar, P. E. (2017). Kadina yönelik ÅŸiddet ve yaÅŸam kalitesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 18(3), 203.

Çalışkan, H., & Çevik, E. İ. (2017). Kadına Yönelik Şiddetin Belirleyicileri: Türkiye Örneği. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 7(14), 218-233.

Danişman, I. G., Uçar, C. T., & Okay, D. (2018). Eş şiddeti nedeniyle kadın konukevlerinde kalmakta olan kadınlarda travma sonrası stres ve travma sonrası gelişimin incelenmesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 19(6), 537-544.

Declaration on the Elimination of Violence against Women, 1993. http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.res.48.104.en, 20 December 1993, Erişim tarihi: 03.08.2019.

Erim, B. R., & Yücens, B. (2016). Kadına yönelik şiddet ve kadın sığınma evleri. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 25(4), 536-549.

García-Moreno, C., Jansen, H. A. F. M., Ellsberg, M., Heise, L., & Watts, C. (2005). WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women. Geneva: World Health Organization, 204, 1-18.

Gençer, A., Taylan, O. N. A. T., BAŞER, E., Mustafa, K. A. R. A., & Yalvaç, E. S. (2018). Yozgatta Gebelere Yönelik Şiddet Yaygınlığı Prevalence of Violence Against Pregnant Women in Yozgat. Bozok Tıp Dergisi, 8(2), 59-64.

Güler N, Tel H, Tuncay F. Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 2005;27:51–56.

Humphreys C.A Health inequalities perspective on violence aganist women. Health and Social Care in the Community. 2007;15:120–127.

Keldalı G. (2015). Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, The Journal of Happiness & Well-Being, 2015, 3(1): 103-115.

Kulakaç Ö. Ailede Kadına Yönelik Şiddet. Ed: A. Şirin, Ed. Yard: O Kavlak. Kadın Sağlığı, Bedray Basın Yayıncılık LTD.ŞTİ. İstanbul, 2008, (5).

Kumcağız, H., AYDIN, İ. A., Talay, T., Gürkan, S., & Kinsiz, D. N. (2018). Samsun Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi'ne Başvuran Şiddet Mağduru Kadınların Başvuru Durumları ve Gereksinimleri. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(2), 401-414.

Öztürk H, Sevil Ü. Gebelikte şiddet. Sağlık ve Toplum. 2005;1:25–31.

Öztürk, Ö., Öztürk, Ö., & Tapan, B. (2016). Kadına yönelik şiddetin kadın ve toplum sağlığı üzerine etkileri. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 3(4), 139-144.

Polat, O. (2016). Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1), 15-34.

Sevil Ü, Yanıkkerem E. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. İzmir Güven Kitap Evi, Birinci Baskı, 2006.

Şen, A.A. (2018). Türkiye›de kadına yönelik şiddetle mücadelede kurumlar arası işbirliği süreci ve 6284 sayılı yasanın uygulanabilirliği. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 11(22), 141-161.

Şener, Ü. (2015). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Ne Getiriyor?. TEPAV Değerlendirme Notu, 201220, 1333026809-1

Şengül, H. M., & Ergönen, A. T. (2017). İzmir'de Yapılan Adli Otopsilerde Kadın Ölümlerinin Özelliklerinin İncelenmesi ve Kadına Yönelik Şiddetin Araştırılması. DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 31(2), 87-96.

World Health Organization. World Report on Violence and Health: Summary. Geneva, 2002.

Yanıkkerem E. 15–49 Yaş evli kadınların aile içi şiddete ilişkin görüşlerinin ve şiddete maruz kalma durumlarının incelenmesi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2002.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GENEL AİLE İÇİ ŞİDDETE VE KIZLARA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETE BAKIŞ AÇILARI: NAZİLLİ İİBF ÖRNEĞİ

Ümran GÜMÜŞ
Atatürk Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, 3. Sınıf Öğrencisi, ADÜ, SBE, Muhasebe-Finansman Yl Mezunu

Dr. Öğr. Üyesi Umut Tolga GÜMÜŞ
Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

Bu çalışmanın amacı İİBF'nde öğrenimlerine devam eden öğrencilerin aile içi şiddete ve aile içerisinde kızlara yönelik şiddete bakış açılarını belirlemektir. Bu araştırmada öğrencilerin aile içi şiddete bakış açılarını ölçmek amacıyla anket tekniği uygulanmış. Araştırmada "T–Testi", "ANOVA" ve "Ki Kare" analizleri kullanılmıştır. Çalışmada, aile içi şiddette ilk sırayı sözel şiddet ve daha sonra sırasıyla fiziksel şiddet ve psikolojik şiddet yer almaktadır. Bakış açıları ölçeğinde ise, kıza yönelik şiddetin aile içerisindeki bireyleri rahatsız ettiği, şiddet gören kızın bu durumu başkaları ile paylaşamadığı, şiddetin daha çok babadan geldiği, kızlara yönelik şiddetin sadece fiziksel değil psikolojik şiddetin de yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi Şiddet, Kadına Şiddet, Psikolojik Şiddet,

Abstract

The aim of this study is to determine the perspectives of the students who continue their education in the Faculty of Economics and Administrative Sciences against domestic violence and violence against girls in the family. In this study, a questionnaire technique was used to measure students' perceptions of domestic

violence. In the research, "T – Test", "ANOVA" and "ChiSquare"analyzes were used. In the study, verbal violence followed by physical violence and psychological violence took the first place in domestic violence. In the perspectives scale, it was found that violence against the girls disturbed the members of the family, that the girl who was subjected to violence could not share this situation with others, that the violence came mostly from the father and that violence against girls included not only physical but psychological violence.

Keywords: *Domestic Violence, Violence Against Women, Psychological Violence*

Giriş

İlk insandan bu yana azalması beklenen her türlü şiddetin, aslında azalmadığı hatta teknolojinin de gelişmesi ile birlikte ilkel şeklinden farklılaşıp farklı boyutlarla daha da gelişme göstermiş ve artmıştır. Şiddet, aslında insan haklarına yönelik ciddi bir tehdittir.

Şiddet, bireyin fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik yönden zarar görmesiyle ya da acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır. Türk Dil Kurumu Terimler Sözlüğü'nde, "Karşıt görüşte olanlara, inandırma veya uzlaştırma yerine, kaba kuvvet kullanma" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019; Şahin ve Özyürek, 2014:1).

Varolan olumsuz psikolojik ve sosyolojik sebeplerle ortaya çıkan dört tip şiddet türü bulunmaktadır. Bunlar; (İşıker, 2011:33; Karınca, 2011:96). Fiziksel şiddet, tokatlamak, itmek, tekme atmak, fırlatmak, yumruk atmakya da silah veya bunun gibi bir araç ile zarar vermek; tehdit etmek gibi maruz kalanın dış bedenine zarar verici her türlü davranıştır.

Sözlü, Duygusal ve Psikolojik Şiddet; aşağılayıcı konuşma veya davranma, küçük düşürücü sözlü veya fiziksel davranışlar, kıskançlık sebepli baskılar, tehdit, kişinin onur ve haysiyetine zarar verici söz ve davranışlar, küfürlü konuşma,kişiye söz hakkı vermeme, kişinin yaşam içerisindeki hareket alanını daraltmak,bireyin akrabaları ile iletişimini ve görüşmesini engellemek, bireyin özgür giyinme hakkını kısıtlamak gibi vurmak gibi fiziksel bir eylemin olmadığı kişinin ruhsal ve psikolojik sağlığını olumsuz etkileyen sözlü davranışlardır.

Ekonomik Şiddet; Kişiyi zorla çalıştırmak veya çalıştırmamak, kişisel gelirine el koymak, kişisel harcama araçlarına banka veya kredi kartlarına el koymak, cebren kredi çektirmek yolu ile borçlandırmak, şahısa hiç para vermemek ya da aile gelir gider bilgisi hakkında bilgi vermemek gibi baskı içeren tutum ve davranışlardır.

Cinsel Şiddet; bir bireyin rızası olmadan, istenmeyen bir mekanda şart veya zamanda cinsel münasebete zorlamak, bireye cinsel, argo nitelikli sözler söylemek ya da söyletmek; cebren çocuk sahibi olmaya zorlamak ya da dünyaya getirmeye zorlamak, cinsel organlara elle veya bir cisim ile zarar vermek, fuhuşa zorlamak, cinsel açıdan zayıf olduğuna yönelik baskı yapmak gibi davranış ve tutum ile kişinin cinselliğini kontrol altına almaya yönelik faaliyetler.

Çalışmanın Önemi

Toplumun ve medeniyetlerin en önemli en küçük birimi ailedir. Aile, bir kişinin dünyaya geldiği, hayat boyu kullanacağı bilgi birikiminin; davranış ve tutumlarının şekillendiği alanlardır (Kaymak ve Özmen, 2004: 25-29). Aile içerisi bireyler tüm yaşamları boyu karşısındakilere nasıl davranacağını anne ve babasının aile içerisinde birbirine nasıl davrandığını izleyerek öğrenmektedir. Kişiler aile içerisinde büyürken kendisine bir rol model seçerler. Bu açıdan aile içerisinde huzurlu, mutlu bir ortamın olması veya tam tersi kavga ve şiddet ile geçen bir öğrenme sürecinde kendisi de gördüğünü ve öğrendiğini kendi yaşamına taşımaktadır. Eşler arasındaki duygusal alışveriş çocuğun ilk tanık olduğu duygusal gelişimdir (GladstoneandParker, 2005:21).

Kişilerin her türlü davranışsal özelliklerini edindikleri yerler olan aile, bazı zamanlarda en büyük şiddetin, duygusal travmaların, gerilim ve çatışmaların yaşandığı sosyal ortamlar olabilmektedir (Günay ve Bener, 2011:2). Aile içi şiddeti tek bir faktöre bağlamak ve tek bir etkenle açıklamak zordur. Bu açıdan aile içerisindeki şiddetin birçok sebebi, faktörü ve rol alan bireyleri bulunmaktadır (Alikaşifoğlu ve Ercan, 2009:3). En yaygın şekliyle aile içi şiddet; aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamının, fiziki veya psikolojik bütünlüğünü, bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmaldir (Ünal, 2005: 86).

Aile içi şiddet olayları genellikle eşler arasında kocanın karısına ve ebeveynlerin çocuklarına karşı yönelttikleri şiddet eylemleri olarak görülmektedir (Seyyar, 2000:1). Aile içi şiddet özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde fiziksel ve duygusal hasara neden olabilmektedir (Ünal, 2005:88).

Aile ortamında çocuklara yönelik yapılan şiddette cinsiyet ayrımı olmaksızın yapılan davranışların genel olarak onların eğitilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Ve bu mantıkla başlayan şiddet zaman içerisinde daha da artmakta ve hiç sonlanmamaktadır. Özellikle kız çocuklarına bu eğitim anlayışı ile başlayan şiddet annesi babası, erkek kardeşleri kocası kayınpederi ve hatta kadının kendi çocuğunda da devam eden bir davranış şekline dönüşmektedir.(Aile Araştırma Kurumu, 1998: 5-10).

Sadece Türkiye'de değil tüm dünya üzerinde aile içerisinde kız çocuklarına ve bayanlara yönelik şiddet artarak devam etmektedir. Bu şiddet bazen okutmama, ev hizmetlerinde çalıştırma, bazı toplumlarda savaş alanlarında da kullanılma şeklinde olmaktadır. Geçmişten günümüze toplumlarda erkek çocuğun tercih edilmesi, kız çocukların gömülmesi, sünnet ettirilmesi gibi zararlı geleneklere de dönüşmüştür şiddetin şekli. Ayrıca, cinsel şiddete uğramaya ve fuhuş yaptırtma açısından da bayanlar erkeklere oranlara çok daha fazladır. (International Women‟sDay 2007; UNICEF, 2006: 47).

Bu açılardan bakıldığı zaman sadece kadınlara yönelik değil, kızlara yönelik uygulanan aile içi şiddet; toplumsal farklılık gözetmeksizin, ırk, din, dil, kültür, sosyoekonomik yapılar gibi faktörlerden de etkilenmektedir (Işıloğlu, 2006: 15).

Çalışmanın Amacı

Üniversitede okuyan talebeler, okul hayatları bittikten sonra henüz bir aile kurmamış ancak yakın gelecekte bir aile kurmaya aday bireylerdir. Bu nedenle, henüz aile kurmamış ama hem kendi hem de çevre aile ortamı içerisinde tanık oldukları aile içi şiddet konularında şimdiye kadar farkında olmadıkları düşünce ve ifadelerini belirlemek; gelecekte kuracakları ailelerinde şiddetin yaratacağı olumsuz etkileri farketmelerini sağlamak ve farkındalık düzeylerini artırmak amacıyla çalışmanın sahasını oluşturmaları oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı da, henüz aile kurmamış ama kurmaya aday üniversite öğrencilerin şiddet, aile içi şiddet ve özellikle aile içerisinde kızlara yönelik şiddete bakış açılarını ölçmektir. Böylece, üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla aile içi şiddeti önlemeye yönelik girişimlerde, gençlerin bakış açısından yararlanabileceği düşünülmektedir.

Araştırma, Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencilerinin genel aile içi şiddete ve aile içerisinde kızlara yönelik şiddete ilişkin bakış açılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırma, Aydın İli Nazilli İlçesinde bulunan Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde yapılmıştır. Araştırma evrenini, Nazilli İİBF, İşletme bölümünde öğrenim gören toplam 454 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemine Tabakalı Örnekleme Yöntemi ile 250 öğrenci alınmıştır. Seçilen öğrencilere aile içerisinde kızlara yönelik şiddet ve şiddetin nedenlerine ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla çok sorulu bir anket formu hazırlanarak, anket uygulanmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde demografik özellikler bulunmaktadır. İkinci bölümde bireylerin aile içerisinde kızlara yönelik şiddet görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, aile içerisinde kızlara yönelik şiddetin nedenlerini tespit etmeye yönelik ifadeler bulunmaktadır. Bu bölümdeki 25 adet 5'li likert yöntemine göre hazırlanmış sorular hazırlanmıştır. Yapılan anket sonucunda işlenebilir 200 adet ankete verilen cevaplar "SPSS for Windows 22.0" yazılımı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Uygulama

Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddete ve kızlara yönelik aile içi şiddete bakış açısının ölçülmesi için Aydın Adnan menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde anket çalışması düzenlenmiştir. Anket formu 7 adet demografik soru, 4 adet katılımcıların şiddete ilişkin görüşlerini tanımlayan soru ve 25 adet şiddet nedenlerine dair düşüncelerini belirten 5 ölçekli likert sorudan oluşmaktadır. Anket çalışmasının genel geçerliliğinin test edilmesi için Cronbac's Alpha testi uygulanmıştır. Test sonucunda Cronbach's Alpha değeri 0,937 çıkmıştır. Bu sonuçla anket çalışmasının güvenirliliği kabul edilmektedir. Katılımcıların demografik sorulara verdikleri cevaplara çıkan betimleyici sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Kadın	109	54,5
	Erkek	91	45,5
Yaş	19-20	76	38
	21-22	95	47,5
	23-24	12	6
	25 ve üstü	17	8,5

Program	Birinci Öğretim	92	46
	İkinci Öğretim	108	54
Anne-Baba'nın Birlikte Yaşıyor Olma Durumu	Birlikte	72	36
	Ayrı	85	42,5
	Anne Vefat	24	12
	Baba Vefat	19	9,5
Kardeş Sayısı	1	70	35
	2	57	28,5
	3	40	20
	4	18	9
	5	9	4,5
	6 ve üzeri	6	3
Ailenin Aylık Geliri	2000 TL ve altı	30	15
	2000-3000 TL	106	53
	3000-4000 TL	37	18,5
	4000-5000 TL	21	10,5
	5000 TL ve üzeri	6	3
Ailenin Yaşadığı Bölge	Köy	66	33
	İlçe	99	49,5
	İl	35	17,5

Yukarıdaki tabloda anket katılımcılarının betimleyici istatistikleri gösterilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu %54,5'lik oranla kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşlarına dikkat edildiğinde %85,5'lik oranla 19-22 yaş aralığında bulundukları söylenebilir. Anne ve babanın medeni durumları araştırıldığında ise çoğunluğun ayrılmış oldukları görülmektedir. Ankete katılanların %35'inin tek kardeş oldukları görülmektedir. Katılımcı kişilerin ailelerinin aylık gelir durumuna göz atıldığında çoğunluğun %53'lük oranla 2000-3000 TL arasında bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların ailelerinin yaşadıkları bölgelere bakılacak olursa %33 köy, %49,5 ilçe ve %17,5 il olarak dağılım gerçekleşmiştir.

Katılımcıların cinsiyet değişkenleriyle şiddete ilişkin görüşlerinin arasındaki ilişkinin ölçülmesi için ChiSquare testi uygulanmıştır. Test sonucu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.: Cinsiyet Değişkenine Göre Katılımcıların Şiddete İlişkin Görüşlerinin Chi-Square Analizi

Katılımcıların Ailede Kızlara Yönelik Şiddete İlişkin Görüşleri	Katılımcıların Cinsiyetleri					
	Kadın N=109		Erkek N=91		Toplam N=200	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ailenizde Kızlara Yönelik Şiddet Yaygın Mıdır?						
Yaygındır	56	58,1	51	48,9	107	54
Yaygın Değildir	37	41,2	39	34,8	76	38
Bilmiyorum	15	8,7	1	7,3	16	8
Toplam	109	100	91	100	200	100
	X'=11.165		Df=2		p=0,004	
Ailenizde Kızlara Yönelik Şiddeti En Çok Kim Uyguluyor?						
Anne	21	18,5	13	15,5	34	17
Baba	47	44,1	34	36,9	81	40,5
Anne-Baba	15	24	29	20	44	22
Erkek Kardeş	10	9,3	7	7,7	17	8,5
Kız Kardeş	7	5,5	3	4,6	10	5
Yakın Akraba	9	7,6	5	6,4	14	7
Toplam	109	100	91	100	200	100
	X'=10,185		Df=5		p=0,071	
Ailenizde En çok Hangi Kızlara Şiddet Uygulanır?						
Zihinsel/Fiziksel Özürlü Kız	27	25	16	17,6	43	21,6
Öksüz/Yetim Kız	17	15,7	23	25,3	40	21,1
Bebek/Çocuk Çağındaki Kız	10	9,3	12	13,2	22	11,1
Adölasan Çağındaki Kız	54	50	40	44	94	47,2
Toplam	109	100	91	100	200	100
	X'= 4562		Df=3		p=207	
Ailenizdeki Kızlara Yönelik En çok Uygulanan Şiddet Türü Nedir						
Fiziksel	22	20,2	18	19,8	40	20
Cinsel	11	10,1	5	5,5	16	8
Psikolojik	19	17,4	24	26,4	43	21,5
Fiziksel-Psikolojik	24	22	23	25,3	47	23,5
Fiziksel-Cinsel	15	13,8	9	9,9	24	12
Cinsel-Psikolojik	12	11	6	6,6	18	9
Hepsi	6	5,5	6	6,6	12	6
Toplam	109	100	91	100	200	100
	X'= 5175		Df= 6		p= 0,522	

Yukarıdaki tabloda cinsiyet değişkeni ile aile içi şiddete ait katılımcı görüşleri analiz edilmiştir. Kızlara yönelik şiddet yaygın mıdır sorusuna verilen cevaplar analiz edildiğinde p değeri 0,05'den küçük çıktığı için cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kadın katılımcılar daha çok şiddetin ailelerinde yaygın olarak bulunduğunu söylemektedirler.

Diğer üç soruya da verilen cevaplar analiz edildiğinde çıkan p değeri 0,05'den büyük çıktığı için cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Katılımcıların verdiği cevaplarla ailelerin yaşadığı bölgenin şiddete ilişkin görüşlerinin ölçülmesi için ChiSquare testi yapılmıştır.

Tablo 3.: Ailenin Yaşadığı Bölge Değişkeni İle Katılımcıların Şiddete İlişkin Görüşlerinin ChiSquare Analizi

Katılımcıların Ailede Kızlara Yönelik Şiddete İlişkin Görüşleri	Katılımcıların Ailelerinin Yaşadığı Bölge					
	Köy N=66		İlçe N=95		İl N=35	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ailenizde Kızlara Yönelik Şiddet Yaygın Mıdır?						
Yaygındır	54	81,8	42	44,2	11	32,4
Yaygın Değildir	11	16,7	47	49,5	16	47
Bilmiyorum	1	1,5	6	6,3	8	20,6
Toplam	66	100	95	100	35	100
	X'=37,352 Df=4 p=0,00					
Ailenizde Kızlara Yönelik Şiddeti En Çok Kim Uyguluyor?						
Anne	17	25,8	11	11,6	6	17,1
Baba	30	45,5	42	44,2	9	25,7
Anne-Baba	14	21,2	24	25,3	5	14,3
Erkek Kardeş	2	3	8	8,4	6	17,1
Kız Kardeş	1	1,5	4	4,2	4	11,4
Yakın Akraba	2	3	6	6,3	5	14,3
Toplam	66	100	95	100	35	100
	X'= 23,415 Df= 10 p=0,009					

Ailenizde En çok Hangi Kızlara Şiddet Uygulanır?						
Zihinsel/Fiziksel Özürlü Kız	19	29,2	21	22,1	3	8,6
Öksüz/Yetim Kız	7	10,8	25	26,3	8	22,9
Bebek/Çocuk Çağındaki Kız	9	13,8	9	9,5	2	5,7
Adölasan Çağındaki Kız	30	46,2	40	42,1	22	62,9
Toplam	66	100	95	100	35	100
	X'=12,999 Df= 6 p= 0,043					
Ailenizdeki Kızlara Yönelik En çok Uygulanan Şiddet Türü Nedir						
Fiziksel	19	28,8	16	16,8	5	14,3
Cinsel	4	5,4	11	11,6	1	2,9
Psikolojik	9	14,1	24	25,3	9	25,7
Fiziksel-Psikolojik	18	15,8	22	23,2	7	20
Fiziksel-Cinsel	8	7,7	10	10,5	5	14,3
Cinsel-Psikolojik	3	5,7	7	7,4	7	20
Hepsi	5	3,7	5	5,3	1	2,9
Toplam	66	100	95	100	35	100
	X'=17735 Df=12 p=0,124					

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere p değeri sadece son soruda 0,05'den büyük çıkmıştır. Böylelikle ailenizdeki kızlara yönelik şiddet türü ailenin yaşadığı yer ile anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Ailede şiddetin yaygınlığı, şiddete uygulayan kişi ve hangi kızlara şiddet uygulanır sorularında p değeri 0,05'den küçük çıktığı için ailenin yaşadığı yer ile bu sorularda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Çıkan sonuçlara bakıldığında köy meskeninde şiddet daha yaygın olarak görülmüştür. Yaşanılan yere göre şiddet uygulayan kişiler arasında da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. köy ve ilçede yaşayanlarda baba figürünün daha çok şiddet uyguladığı görülmektedir. Şiddet gören kız çocuğunun bulunduğu çağa göre yapılan analizde de adölasan çağında bulunan kız çocuğu yaşanılan yer fark etmeksizin bariz farkla önde bulunmaktadır.

Katılımcıların verdiği cevaplarla ailelerin aylık gelirleriyle şiddete ilişkin görüşlerinin ölçülmesi için ChiSquare testi yapılmıştır.

Tablo 4.: Ailenin Aylık Geliri Değişkeni İle Katılımcıların Şiddete İlişkin Görüşlerinin ChiSquare Analizi

Katılımcıların Ailede Kızlara Yönelik Şiddete İlişkin Görüşleri	Katılımcıların Ailelerinin Aylık Gelirleri									
	2000 ve altı N=30		2000-3000 N=106		3000-4000 N=37		4000-5000 N=21		5000 ve üstü N=6	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ailenizde Kızlara Yönelik Şiddet Yaygın Mıdır?										
Yaygındır	21	70	61	57,5	17	47,2	7	33,3	1	16,7
Yaygın Değildir	9	30	39	36,8	14	38,9	10	47,6	4	66,7
Bilmiyorum	0	0	6	5,7	6	13,9	4	19	1	16,7
Toplam	30	100	106	100	37	100	21	100	6	100
	X'= 15,964 Df= 8 p=0,043									
Ailenizde Kızlara Yönelik Şiddeti En Çok Kim Uyguluyor?										
Anne	10	33,3	13	12,3	8	21,6	3	14,3	0	0
Baba	12	40	57	53,8	7	18,9	5	23,8	0	0
Anne-Baba	5	16,7	24	22,6	11	29,7	2	9,5	2	33,3
Erkek Kardeş	2	6,7	7	6,6	4	10,8	3	14,3	1	16,7
Kız Kardeş	0	0	1	0,9	4	10,8	3	14,3	2	33,3
Yakın Akraba	1	2,1	4	3,8	3	8,1	5	23,8	1	16,7
Toplam	30	100	106	100	37	100	21	100	6	100
	X'=58,008 Df=20 p=0,000									
Ailenizde En çok Hangi Kızlara Şiddet Uygulanır?										
Zihinsel/ Fiziksel Özürlü Kız	12	40	29	27,6	2	27,6	0	0	0	0
Öksüz/ Yetim Kız	3	10	22	21	12	21	2	9,5	1	16,7
Bebek/Çocuk Çağındaki Kız	2	6,7	12	11,4	4	11,4	3	14,3	1	16,7
Adölasan Çağındaki Kız	13	43,3	42	40	19	40	16	76,2	4	66,6
Toplam	30	100	106	100	37	100	21	100	6	100
	X'= 28,852 Df=12 p=0,004									
Ailenizdeki Kızlara Yönelik En çok Uygulanan Şiddet Türü Nedir										
Fiziksel	13	43,3	24	22,6	3	8,1	0	0	0	0
Cinsel	3	10	12	11,3	1	2,7	0	0	0	0
Psikolojik	4	13,3	24	22,6	9	24,3	5	23,8	1	16,7
Fiziksel-Psikolojik	5	16,7	22	20,8	12	32,4	4	19	4	66,6
Fiziksel-Cinsel	1	3,3	11	10,4	6	16,2	6	28,6	0	0
Cinsel-Psikolojik	1	3,3	7	6,6	5	13,5	4	19	1	16,7

Hepsi	3	10	6	5,7	1	2,7	2	9,5	0	0
Toplam	30	100	106	100	37	100	21	100	6	100
	X'= 45,799 Df= 24 p= 0,005									

Tablodaki verilere bakıldığında şiddete yönelik görüşlere ait 4 soruda da ailelerin aylık gelirine göre anlamlı farklılıklar mevcuttur. İlk soruya verilen cevaplara bakıldığında aylık gelir düştükçe aile içi şiddetin arttığı görülmektedir. İkinci sorunun cevaplarında ise baba şıkkı orta gelirli ailelerde bariz bir şekilde öne çıkmaktadır. Üçüncü soruya verilen cevaplarda ise adölesan çağındaki kızlara uygulanan şiddet şıkkı tüm gelir gruplarında öne çıktığı görülmektedir. Dördüncü soruya verilen cevaplarda ise fiziksel ve psikolojik şiddet şıkları orta gelirli ailelerde daha çok ön plana çıkmaktadır.

Anket formunda yer alan, şiddetin nedenlerine ilişkin görüşleri barındıran 5'li likert sorularının analizi demografik sorularla analizi için Bağımsız Değişken T-Test ve Anova Testi uygulanmıştır.

Tablo 5.: Cinsiyet Değişkenine Göre Şiddet Nedeni Görüşlerinin T-Test ile Analiz Edilmesi

Cinsiyet	N	Ort.	SS	T	Df	p
Kadın	109	3,2912	0,50667	-6,254	147,127	0,000
Erkek	91	3,8950	0,79620			

T-Testi sonucuna göre kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Erkek bireylerin anket sorularına kesinlikle katılıyoruma daha yakın cevaplar verdikleri görülmektedir.

Tablo 6.: Ailenin Yaşadığı Bölge Değişkenine Göre Şiddet Nedeni Görüşlerinin ANOVA İle Analiz Edilmesi

Likert Ölçek	Df	MeanSquare	F	p	Anlamlı Fark
	2	0,520	0,994	0,372	1 - 2 - 3

Anova analizi sonucunda ailenin yaşadığı bölgeye göre verilen cevaplar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bu anlamlı farklılıkta ailesi köyde yaşayan katılımcıların ortalamaları ailesi ilçede ve ilde yaşayan katılımcıların verdiği cevaplara göre daha yüksektir.

Tablo 7.: Ailenin Aylık Geliri Değişkenine Göre Şiddet Nedeni Görüşlerinin ANOVA İle Analiz Edilmesi

Likert	Df	MeanSquare	F	p	Anlamlı Fark
Ölçek	4	0,145	0,277	0,893	4 - 3 - 2 - 1 - 5

ANOVA analizi sonucunda katılımcıların ailelerinin aylık gelirlerine göre şiddet nedenlerine ilişkin görüşleri anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır. Bu farklılaşma sonucunda, verilen cevapların ortalamasında en yüksek cevapları 4000-5000 TL arası geliri olanlar vermiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile Nazilli İİBF öğrencilerinin kadına yönelik şiddet ve aile içerisinde kızlara yönelik şiddete bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma verileri incelendiğinde öğrencilerin verdikleri cevapların kendi yaşam koşullarını yansıttığı izlenimi vermektedir. Aile içerisinde olan şiddete yönelik alınan bütün tedbirlere rağmen halen daha şiddetin önlenemediği; hatta daha da derin sorunlara sebep olmaya başladığı görülmektedir. Geleceğin aile fertlerini oluşturacak olan üniversite öğrencilerinin daha sağlıklı bir ortama ihtiyaçları oldukları gözlemlenmiştir. Sağlıklı bir toplumu oluşturmanın temel anahtarı sağlıklı, şiddet eğilimi olmayan bireyler yetiştirmeden geçmektedir.

Bulgular incelendiğinde, kızlara yönelik şiddetin oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca, aile içerisinde şiddeti en çok uygulayanların sırasıyla baba, anne-baba birlikte ve anne olmuştur. Kızlara uygulana şiddetin daha çok ergenlik çağındaki kızlara yönelik olması da önemli bir konudur. Tam ruhsal ve bedensel gelişme çağındaki kızların bu denli bir şiddet ortamında büyümesi; daha sonraları kendi aileleri kurdukların da da devam ettirme olasılıkları yükselmektedir.

Aile içerisinde en yaygın uygulanan şiddet türü fiziksel şiddettir. Bunu sırasılapsikolojik, ve fiziksel-psikolojik şiddet birlikte yer almaktadır. Ayrıca, ailenin yaşadığı yer ile de şiddetin bir bağı bulunmamaktadır. Yaşama yeri neresi olursa olsun (köy, ilçe ve il) aynı derecede kızlar şiddete maruz kalmaktadır. Bir sıralama yapılacak olursa kırsal kesimde özellikle köylerde yaşayan kızların şiddet görme dereceleri daha fazladır. Daha sonra ilçelerde yaşayan kızlar gelmektedir. Ayrıca, her iki yerde de babanın gösterdiği şiddet diğer aile fertlerinden daha fazladır. Gelir düzeyi ile şiddet ilişkilendirildiğinde ise, gelir düzeyinin düşmesi aile içi şiddeti artırdığı gözlemlenmiştir. Orta gelir grubunda ise fiziksel ve psikolojik şiddet ön plandadır.

Şiddete yönelik ifadeleri tespit etmek için yapılan anket sorularına alınan cevaplara baktığımızda, erkek bireylerin daha çok katıldıkları görülmektedir. Bu durum hala kızların cevap verirken bile gerçeği yansıtamadıklarını ortaya koymaktadır. Maruz kalınan baskı şiddet yaygındır derken; diğer taraftan şiddet ifadelerine verilen cevaplarda ise kesinlikle katılıyorum oranı azalmıştır.

Sonuç olarak, Aile, yapısı itibariyle bireye güvenli bir ortam sunması beklenen birimlerir. Büyük bir mutlulukla kurulan evliliklerin çok kısa bir sürede şiddete dönüştüğüne her gün haberlerde tanık olmaktayız. Daha yeni Emine Mutlu'nun 10 yaşındaki kızının önünde öz babası tarafından annesinin boğazı kesilerek öldürülmesi, toplumsal olarak şiddetin ne derece arttığını göstermektedir. Aile içerisindeki şiddeti azaltmak için Yasal düzenlemelerin yaptırım gücünü kullanmak yanında, şiddet ortaya çıkmadan önce tedbirlerin alınması kapsamında, başta güvenli ve huzurlu bir ortamda çocuklarına örnek teşkil edecek anne babalar olmak üzere toplumdaki tüm bireylerin ve birimlerin, konuyla ilgili farkındalıklarının artırılması oldukça önemlidir.

Kaynakça

Alikaşifoğlu, M. ve Ercan, O., (2009). Ergenlerde Riskli Davranışlar. Türk Pediatri Arşivi.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1998). Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet, T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, No:113. Ankara:Başbakanlık Basımevi.

Gladstone, G.L. andParker, G.B., (2005). The Role of Parenting in the Development of Psychopathology: An Overview of Research Using theParentalBondingInstrument. PsychopathologyandtheFamily(Edit. J.L. Hudson andRapee, R.M.)CopyrightbyElsevier Ltd.

Işıloğlu, B., (2006). Anksiyete ve Depresyon Tanısı ile İzlenen Evli Kadınlarda Aile İçi Şiddetin Sosyodemografik Faktörler, Çift Uyumu Ve Hastalıkla İlişkisi. T.C Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mahzar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Uzmanlık Tezi, İstanbul.

İşıker, F. (2011). Televizyon yayınlarında şiddet, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.

Karınca, E. (2011). Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ankara Barosu Başkanlığı Yayını, Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

Kaymak Ö.S., (2004). Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.

Seyyar, A., (2000). Aile İçinde Çocuklara Yönelik Şiddete Karşı Sosyal Politikalar. KAMU İŞ Dergisi.

TDK, (2019), Şiddet: Erişim: http://sozluk.gov.tr/

UNICEF (United Nations International Children‟sEmergencyFund) (2006). Violenceagainstchildren. Violenceagainstchildren in thehomeandfamily.

Ünal, G., (2005). Aile İçi Şiddet. Aile ve Toplum.

KADIN ÇALIŞAN PROFİLİ VE TURİZM ENDÜSTRİSİ: TURİZME YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Zeynel CİN
Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi Lisansüstü Öğrencisi

Dr. Öğr. Üyesi Güntekin ŞİMŞEK
Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi Öğretim üyesi

Ö**zet**

Çalışma yaşamında yer alan kadınlar, cinsiyete bağlı olarak birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Kadınların iş hayatında karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisi ise işyeri şiddetidir. Mobbing ve cinsiyet ayrımcılığı kadın çalışanların iş yerinde maruz kaldıkları şiddet türlerinin başında gelmektedir. Kadınların işyerinde maruz kaldıkları sorunlar mobbing ve kadın erkek eşitsizliği ile sınırlı kalmayıp, kadının gerek iş hayatında gerekse özel hayatındaki rolü gereği karşılaştıkları sorunların çeşitlilik göstermesi kaçınılmazdır. Bu bilgiler ışığında araştırmanın temel amacı turizm endüstrisinde kadın çalışanların karşılaştıkları sorunları ve nedenleri incelemektir. Bununla birlikte kadın çalışanların iş hayatındaki yerini ve önemini ortaya koymak çalışmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Endüstrisi, Kadın Çalışanlar, İşyeri Şiddeti, Mobbing, Cinsiyet Ayrımcılığı

Abstract

Women in working life face many problems depending on gender. One of the most important problems that women face in work life is workplace violence. Mobbing and gender discrimination are the most prevalent types of violence that female employees are exposed to at work. The problems that women are exposed to in the workplace are not limited mobbing and inequality women and man, and it is inevitable that teh problemles face due to their role in both business and private life will vary. In the light of this

information, the main purpose of the research is to examine the problems and reasons faced to of female employees in the tourism industry. However, the other purposes of the study are to reveal the place and importance of female employees in business life.

Keywords: *Tourısm Industry, Women Employees, Workplace Violence, Mobbing, Gender Discrimination*

Giriş

Kadınlar, dünyada ve ülkemizde 19. yüzyıldan itibaren toplumsal hayatın değişmesiyle birlikte çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlayarak hem erkeğin hem de kadının ev ve iş hayatındaki sorumlulukları değişiklik göstermeye başlamıştır. Ancak kadınlar dünya ve Türkiye nüfusunun yarısını (%49,8) oluşturmalarına rağmen karşı cins ile kıyaslandığında, kadınların çalışma hayatında hala yeterince yer almadıkları görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal hayatın değişmesiyle kadınların çalışma hayatına daha fazla dâhil olmalarını olumlu fakat yeterli olmayan bir ilerleyiş olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu ilerleyiş sırasında kendisini sadece anne veya eş olarak değerlendirmeyen, ailesine maddi anlamda katkı sağlamak ve aynı zamanda hem sosyal hayatta hem de çalışma hayatında söz sahibi olmak isteyen kadınların, ne yazık ki toplumun geçmişten günümüze kadar kadına yüklemiş olduğu bazı görev ve sorumluluklar yüzünden çok sayıda bireysel ve toplumsal engelleri aşması gerekmiştir. Dolayısıyla kadınlar çalışma hayatındaki mevcut konumlarını elde etmek ve istihdam olanaklarını korumak için uzun yıllar işgücü piyasasındaki bu engellerle karşı karşıya kalarak mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

Hizmet sektörünün önemli bir alt sektörünü oluşturan ve emek–yoğun bir sektör olduğu kadar "kadın– yoğun" iş alanı özelliği gösteren turizm endüstrisi alanında da kadınların çeşitli engellerle karşılaştığı ve kariyer planlamasının önünde bir takım bariyerlerin olduğu bilinmektedir. Hizmet ve emek-yoğun bir işkolu olan turizmin, istihdam gücünün yüksek, ülke ekonomisinde ve kalkınmasında önemli bir rolünün olmasının yanı sıra görselliğinde ön planda olduğu bir endüstridir. Bu bağlamda turizm endüstrisinin önemli bir ayağını oluşturan konaklama işletmelerinin birçoğunda servis ve bar departmanlarında, kat hizmetlerinde, satış pazarlama departmanında ve gelen misafirleri karşılayan ön büro (resepsiyon) departmanlarında işletmeye, estetik açıdan ve işe uygunluğu açısından avantaj sağlayan kadın çalışanlar

bulunmaktadır. Turizm endüstrisinin ülke kalkınmasında ve ekonomisinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen kadın çalışanlar, her sektörde olduğu gibi bu iş kolunda da bir takım engellerle karşılaştığı görülmektedir. Bu engeller bireyin medeni durumu, eğitim durumu, cinsiyet eşitsizliği, bireyin kendisinden veya işinden kaynaklı olabilmektedir. Öte yandan kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları cinsiyete dayalı pek çok engelin temelinde toplumsal cinsiyet algısının, ayrımcılığın yattığını da söylemek mümkündür.

Bu düşünceler doğrultusunda ele alınan çalışmada; ilk olarak iş hayatında kadının yeri ve kadın çalışanların karşılaştıkları engeller üzerinde durulmuştur. Daha sonrasında kadına yönelik işyeri şiddeti ve turizmdeki mevcut durum ile ilgili alan yazın incelenmiş olup son olarak da turizm endüstrisinde ve farklı sektörlerde çalışan kadınların karşılaştıkları sorunlara yönelik daha önceden yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. Bu noktadan yola çıkarak bu çalışmanın temel amacı ise turizm işletmelerinde kadın çalışanların karşılaştıkları engeller olarak psikolojik şiddet (mobbing) ve cinsiyet ayrımcılığının üzerinde durmaktır.

1. Çalışma Yaşamında Kadın

Günümüzde toplumsal yaşantının değişmesiyle birlikte çalışma, erkek veya kadın ayırt etmeksizin tüm bireyleri yakından ilgilendiren ve insanların modern hayatta yaşantılarını idame ettirebilmeleri için çalışıp emeklerini ortaya koydukları tüm süreçleri ifade eden bir olgudur (Üçyıldız 2017). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere çalışma olgusunun, toplumsal yaşantının en önemli faaliyetlerinden birini oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda insanların hangi dalda iş yaptıkları veya hangi koşullarda çalıştıkları, belli bir emek karşılığında alınan ücret veya terfi gibi güncelliğini her daim koruyan konular önemini kaybetmeyecek konulardır. İnsanlar hayatlarının büyük bir kısmını çalışarak geçirmektedirler. Dolayısıyla bu çalışma ortamları insanların sadece işini yaptığı ve mesaisini doldurdukları yer olarak değil aynı zamanda insanların iş ve sosyal hayatı, bulundukları sosyal statü, zihinsel, fiziksel ve sosyal gelişimi için de önemli bir yer olarak görülmektedir (Orhan ve Reşat Yücel 2017). Özetle insanlar belli standartlar çerçevesinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için belli bir ücret karşılığında çalışma hayatında bulunmak zorundadırlar.

Kadın ya da erkek olarak dünyaya gelen insanlar, cinsiyete dayalı olan görev ve sorumluluklarını toplumsal yaşam ve yetiştirilme süreci boyunca öğrenmektedirler. Toplumsal cinsiyet kavramı kültürden kül-

türe ve zamana göre farklılık gösteren bir olgudur (Pelit vd. 2016, Dinç Kahraman 2010). Toplumun kadına olan bakış açısı yıllardır evde ev işleri yapan, çocuğuna bakan, kadının yanı kocasının yanıdır anlayışı ile sınırlı kalmıştır (Kuzgun ve Sevim 2004, Karatepe ve Arıbaş 2015). Önceki dönemlerde iş hayatı kapsamında kadınlara, ücretsiz olarak çalıştırılan çırak, köle, yamak gibi pek çok rollerle bakılırken 18. yüzyılın sonlarına doğru kadınların çalışma hayatına girmesiyle günümüzde eskiye nazaran kadına olan kalıplaşmış yargılar ve bakış açıları değişiklik göstermiştir. Söz konusu duruma Türkiye açısından bakıldığında 19. yüzyıldan günümüze kadar hızla gelişim gösteren teknoloji ve endüstrileşmeyle birlikte sadece avcılık, tarım, el işi gibi meslekleri yapabilecekleri düşünülen ve hayatın her döneminde erkek cins ile mücadele etmek zorunda kalan kadınlara eğitim görme ve çalışma hayatına katılma olanakları sunulmuştur. Bu ilerleyiş sayesinde erkekler gibi kadınlarda sosyal haklarını elde ederek işgücü piyasasına katılma hakkı kazanmışlardır (Pelit vd. 2016, Çakır vd. 2017).

Kadınların çalışma yaşamına katılımıyla birlikte ülke ekonomisindeki pozitif ilerleyiş göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Ülke ekonomisinin yanı sıra kadınların çalışma hayatında var olması ve kadın çalışan sayısının artması kadının aile ve toplum içerisindeki statüsünü de pozitif yönde etkileyerek ülkenin sosyal ve kültürel gelişimine de büyük ölçüde katkı sağladığı görülmektedir (Parlaktuna 2010). Kadınların çalışma yaşamına katılımı ülkenin kalkınmasında önemli bir rol oynamasına ve Türkiye nüfusunun yarısını kadınların oluşturmasına rağmen Türkiye'de kadın istihdam oranının erkelerin yarısından az olduğu istatistiki verilerle görmek mümkündür.

Kadınların çalışma yaşamındaki istihdamı, üzerinde durulması gereken önemli konulardan biridir. Kadınların çalışma hayatına, karşı cins ile eşit fırsatlar dâhilinde girmesi ülkenin kalkınma hedefleri açısından büyük önem taşımaktadır (Karakaş ve Gökmen 2016). Bunun yanı sıra kadınların iş hayatında aktif ve etkin bir şekilde yer almaları toplumsal fayda sağlamaları açısından da etkilidir (Orhan ve Reşat Yücel 2017). Dünya'da kadın istihdamının tarihsel sürecine bakıldığında, 1950 yılında çalışabilir kadın nüfusun %50'sinin gelişmekte olan ülkelerde, %47'sinin ise gelişmiş ülkelerde istihdam edildiği görülmektedir. Bu oranlara sektör bazında bakıldığında, gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe çalışan kadınların oranı %47iken, gelişmekte olan ülkelerde ise bu oranın %87 gibi oldukça yüksek bir düzeyde olduğu istatistiki verilerle görülmektedir. Daha sonraki yıllara (1985'lere) gelindiğinde, gelişmiş ülkelerde kadınların tarım dışı sektörlerde çalışmasının yaygınlaştığı saptanmıştır (Doğan Günday 2011). Fakat ge-

lişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadın istihdamı oranlarındaki bu farklılıklar işgücü piyasasında kadın istihdamına olan bakış açısını da ortaya koymaktadır (Çakır vd. 2017).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 6 Mart 2018 yılında yayınladığı "İstatistiklerle Kadın, 2018" raporuna göre Türkiye'de 2018 yılında, erkek nüfus 41 milyon 139 bin 980 kişiden oluşurken kadın nüfus 40 milyon 863 bin 902 kişiden oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle; nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2017 yılında cinsiyete ve ekonomik faaliyetlere göre istihdam oranı incelendiğinde; tarım sektöründe erkek istihdam oranı %15,4, kadın istihdam oranı ise %28,3, sanayi sektöründe erkek istihdam oranı %31,4, kadın istihdam oranı ise %15,6, hizmet sektöründe ise erkeklerde %53,2, kadınlarda %56,1 olarak belirtilmiştir. TÜİK 2018 verilerine göre işgücüne katılan kadınların eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde ise; kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %15,9, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı %27,7, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %34,3, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %42,6 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %72,7 olduğu görülmektedir. TÜİK'in istatistiklerle kadın, 2018 Mart döneminde yayınladığı raporda istihdam oranı erkelerde %65,6 kadınlarda 28,9, işgücüne katılım oranı erkelerde %72,5 iken kadınlarda %33,6, işsizlik oranı ise erkeklerde %17,8 kadınlarda %26,1 olarak belirtilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018). Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye'de kadınların çalışma yaşamına erkeklere oranla daha az katıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Eldeki verilerden çıkarılacak diğer bir sonuç ise sektör, eğitim, cinsiyet gibi unsurlarında kadının çalışma hayatına katılım oranlarını etkilediğidir.

Dünya'da ve Türkiye'de kadınların çalışma yaşamına katılımlarının erkelere nazaran çok daha az olduğu uzun yıllar bilinen bir durumdur (Çelik Uğuz ve Topbaş 2016). Kadınların çalışma yaşamında istenilen düzeyde olamamaların altında pek çok engel yatmaktadır. Çalışma koşullarının kötü olması, ücret dağılımındaki eşitsizlik, terfi almada yaşanan engeller, cinsel ve duygusal taciz, korkutma gibi pek çok engel sıralanabilir. Bu engeller çalışma yaşamında kadınların karşılaşmış oldukları işyeri şiddeti olarak da nitelendirilebilen engellerdir. Kadın istihdamının çalışma yaşamında bu denli az olmasında pek çok engel yatacağı gibi işyerlerindeki mobbing ve cinsiyet ayrımcılığının da ciddi bir rolünün olduğunu söylemek mümkündür.

2. Kadın Çalışanların Çalışma Hayatında Karşılaştığı Engeller Ve Turizm Endüstrisi

Kadınlar işgücü piyasasına girme sürecinde ve girdikten sonra çalışma yaşamındaki konumlarını elde etmek ve korumak için uzun yıllar gerek toplumun basmakalıp yargılarıyla gerekse karşı cins ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Uzun yıllar süren bu zorlu mücadeleye rağmen gelişmiş ülkelerde dâhil olmak üzere dünyanın hemen her bölgesinde ve çeşitli sektörlerinde kadınların çalışma hayatlarında hala çok sayıda engellerle karşılaştıkları görülmektedir (Arlı 2013). Söz konusu kadın çalışanlar çeşitli sektörlerde ve iş ortamlarında erkeklerin yaşadığı sorunlara maruz kalmanın dışında sırf kadın oldukları için pek çok farklı sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır (Yılmaz vd. 2008). Bu sorunlar kadının iş arama sürecinden başlayarak, işe dâhil olması ve işin sonlanmasına kadar devam sorunlardır. Eğitim alanındaki eksiklikler, ataerkil bir toplum yapısına sahip olunması dolayısıyla toplumun kadın çalışanlara yönelik önyargıları ve bakış açısı, çalışma saatlerinin uzunluğu ve çalışma koşullarının kötü olması, ücret dağılımındaki eşitsizlik, terfi almada yaşanan engeller, cinsel ve duygusal taciz, korkutma, cinsiyet ayrımcılığı ve psikolojik şiddet (mobbing) gibi pek çok sorun kadınların çalışma yaşamında karşılaşma ihtimali yüksek olan sorunlar ve işyerinde uygulanan şiddet türleri olarak bilinmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda bu kısmında kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları engeller olarak mobbing ve cinsiyet ayrımcılığı üzerinde durulmuştur.

Günümüzde, çalışma yaşamında sıklıkla görülen cinsiyet ayrımcılığı ve mobbing kadınların üstesinden gelmeye çalıştığı önemli sorunlar olarak görülmektedir. Nitekim birçok kadın çalışma ortamlarında iş arkadaşları veya yöneticileri tarafından olumsuz davranışlara ve hakarete, şiddete maruz kalmaktadır. Her ne kadar bu konuda önlemler alınmaya çalışılsa da işyerlerindeki iş güvenliği tedbirleri incelendiğinde kadınlara yönelik psiko- sosyal etmenlerin göz ardı edildiği görülmektedir. İş ortamlarında kadınlara yönelik yapılan ayrımcılık ve mobbing gibi psikolojik şiddet unsurları kadın çalışanın verimliliğini düşüreceği gibi kadın çalışanın işletmeye olan bağlılığına, işletmenin ekonomik ve sosyal yapısına da zarar vermektedir (Şalvarcı Türeli ve Dolmacı 2013, Karakaş Ve Gökmen 2016).

Turizm endüstrisi dünyada en fazla iş olanağı sunan en önemli istihdam alanlarından biridir. Turizmin insanlara çok fazla istihdam imkânı sunmasının yanı sıra toplumsal cinsiyetin yarattığı ayrımcılıkları (Tekin 2017) ve mobbing gibi sorunları her sektörde olduğu gibi bu

alanda da görmek mümkündür. Turizm endüstrisi yapısı gereği istihdam anlamında kadınlar için oldukça elverişli bir çalışma alanıdır (Erkol Bayram 2018). Nitekim turizm endüstrisinde yapılan işlerin büyük bir bölümü kadının daha iyi yapabileceği (kadınsı) işler olarak kabul edildiğinden (örneğin; yemek pişirme, müşteri karşılama, yatak yapımı, temizlik, servis yapmak vb.) çalışan bireylerin kadın olması, özelliklede kadın iş gücünün çok daha yoğun olduğu konaklama işletmelerinde tercih edilmektedir. Bu bağlamda turizm endüstrisinin, emek-yoğun bir çalışma alanı olmasının yanı sıra 'kadın-yoğun' bir iş kolu olma özelliği de göstermektedir (Aydın Tükeltürk ve Şahin Perçin 2008). Fakat işgücü piyasasının birçok alanında kadın çalışana ihtiyaç duyulmasına rağmen turizm endüstrisinde de çalışan kadınlar kişisel ve toplumsal sorunlarla mücadele ederken işle ilgili cinsiyet ayrımcılığına ve psikolojik yıldırmaya dayanan işyeri şiddetiyle de karşılaşabilmektedir.

Cinsiyet Ayrımcılığı

Ayrımcılık, bir kişin veya grubun diğer kişilere nazaran ötekileştirilerek kötü muamele görmesi ve olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalarak bireyin mağdur edilmesidir (Çelik ve Altıntaş 2017, Şalvarcı Türeli ve Dolmacı 2013). Çalışma yaşamında kadınlara yönelik yapılan cinsiyet ayrımcılığı ise bireyin kişisel yetenek veya iş performansından ziyade daha çok cinsiyetine bakılarak (erkek veya kadın) yapılan taraflı değerlendirmelerdir. Ne yazık ki, gelişmekte olan ülkelerde dâhil olmak üzere dünyada çalışma yaşamında cinsiyet ayrımcılığına en fazla kadın çalışanlar maruz kalmaktadır (Şalvarcı Türeli ve Dolmacı 2013). Öyle ki iş ilanlarının birçoğunda özellikle erkek adayların başvuru yapmalarının istenmesi, ücret dağılımında erkek çalışanların daha fazla ücret alması ve terfi bakımından kadına nazaran çok daha kolay üst kademeye geçmeleri, kadın çalışanların hamilelik ve doğum izinlerinden dolayı işten çıkarılmak istenmeleri gibi pek çok durum iş ortamlarında kadına yönelik uygulanan cinsiyet ayrımcılığıdır. Kadına yönelik yapılan bu tarz olumsuz tutum ve davranışlar kadın çalışanları da çalışma hayatından soğutmaktadır. Özellikle çalışma saatlerinin uzun olduğu, fiziksel güç isteyen bazı iş alanlarında kadın çalışanlar yerine erkek çalışanlar tercih edilerek iş hayatında erkeklere yönelik pozitif istihdam uygulamalarına rastlamak mümkündür. Söz konusu durum ülkemizde yüksek oranda görülmektedir. Birçok iş kolunda erkekler kadınlara göre daha çok talep görmektedir. Öyle ki, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan kadınların ömür uzunluğunun, eğitim düzeyinin, kadının elde ettiği gelirin baz alındığı Cinsiyete

Dayalı Gelişme Endeksi 2015 raporuna göre Türkiye 148 ülke arasından 118. sırada yer almaktadır (Üçyıldız 2017).

Otomasyon sisteminin insan gücü kadar etkin kullanılmadığı turizm endüstrisinde insan faktörü turizm için vazgeçilmez bir unsurdur. Turizm endüstrinde sürdürülebilirliği sağlamak için emek yoğun bir işleyişe sahip olan bu işkolu insan gücüne ve hareketliliğine her zaman ihtiyaç duyulacaktır (Çelik ve Altıntaş 2017). Birçok ülkede önemli bir endüstri olan turizm, daha öncede belirtildiği gibi insan gücüne ve hareketliliğine dayanmasından dolayı diğer sektörlere nazaran daha fazla istihdam imkânı sunmaktadır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) verilerine bakıldığında; dünya genelinde 260 milyon kişiye istihdam imkânı sunan turizm endüstrisi dünyada en fazla iş imkânı sağlayan önemli bir endüstri konumundadır. Turizm endüstrisi hem doğrudan hem de bu sektöre girdi sağlayan diğer sektörlerde dolaylı istihdama katkı sağlamaktadır. İŞKUR (2016), verilerine göre; turizm endüstrisinde işe yerleştirilen toplam kişi sayısı 43 bin 361 kişidir. Turizm endüstrisinde istihdam edilen kişilerin cinsiyet dağılımlarına bakıldığında, kadın istihdam oranı diğer sektörlerde olduğu gibi turizm endüstrisinde de erkek istihdam oranına göre daha az olduğu görülmektedir. Literatürde turizm istihdamına yönelik yapılan pek çok çalışmada; kadınların daha çok alt seviyedeki meslek gruplarında, düşük ücretli işlerde çalıştırıldıkları, işe alma ve terfi konularında cinsiyete bağlı ayrımcılığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca cinsiyet ayrımcılığı sebebiyle kadın çalışanlar, terfi alma ve yönetici tarafına geçme konusunda uzun yıllar birçok engelle karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki bu durum turizm endüstrisinde alt seviyede çalışan kadın sayısını yukarı çekerek kadın yönetici oranını düşürmektedir. Dolayısıyla turizm endüstrisinde kadın yönetici oranı %10'u geçmemektedir (Çelik ve Akar Şahingöz 2018).

Psikolojik Şiddet (Mobbing)

Mobbing (psikolojik şiddet, taciz/yıldırma) insanların işyerlerinde sıklıkla karşılaştığı ve mücadele etmek zorunda oldukları işyeri sorunlarının başında gelmektedir (Aşkın 2018). Çalışma ortamlarında sıklıkla görülen psikolojik şiddet(mobbing); "işyerinde çalışan bir ya da daha fazla insanın çalışma arkadaşına veya personeline yönelik sistematik bir şekilde olumsuz tutum ve davranış sergilemesi, çalışanın sağlığını bozacak ve işten uzaklaşmasına neden olacak her türlü kötü muamele" şeklinde ifade edilebilir. Burada önemli olan nokta hedef alınan kişiye karşı yıldırma eylemlerinin uzun soluklu ve dışlamaya yönelik olmasıdır. Haksız yere ve sürekli eleştiride bulunmak, sürekli

hata bulmak, dışlamak, tehdit etmek, mesleğini itibarsızlaştırma, iftira etmek, çalışanın dedikosunu yayma, küçük düşürücü davranışlarda buluma, haksız yere işten çıkarmak ve taciz edici gibi pek çok eylemde bulunmak iş ortamlarında görülen yaygın mobbing eylemleridir (Çalak 2017). Kadınlar erkeklere kıyasla iş ortamlarında mobbing sorunu ile daha sık karşılaşmakta ve bu süreçten çok daha fazla etkilenmektedirler. Kadınların ağırlıklı olarak maruz kaldıkları mobbing sorunun temelindeki esas neden, kadının kişisel yetenek ve performanslarından ziyade kadın olmalarıdır. Söz konusu duruma bu açıdan bakıldığında, kadınların bu denli mobbinge maruz kalmasındaki nedenin cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliklerden kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür (Aşkın 2018, İlgöz 2016). Konuya ilişkin Almanya'da yapılan bir araştırmada kadınların mobbinge maruz kalma riskinin erkeklerden %75 daha fazla olduğu; araştırmanın yapıldığı 2002 yılında istihdamda yer alan kadınların %3,5'inin mobbing eylemlerinden etkilendiği, bu oranın erkeklerde %2 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Amerika'da yapılan bir araştırmada ise kadınların %77'si mobbing eylemlerinin hedefinde oldukları yer almaktadır (Aşkın 2018).

Günümüzde mobbing vakaları her sektörde olduğu gibi turizm işletmelerinde de görülen ve giderek önemli bir sorun haline gelen bir durumdur (Çalak 2017). Hizmet sektörünün içerisinde yer alan turizm endüstrisi ve otel işletmeciliği emek yoğun bir yapıya yani insan gücüne ve hareketliliğine sahip olmasından dolayı ne yazık ki mobbing eylemleri ağırlaştırılmış bir şekilde yaşanmaktadır. Nitekim turizm işletmelerinde mobbing eylemlerini azımsanmayacak oranlarla görmek mümkündür. Kadın çalışanların ağırlıklı olarak toplandıkları iş kolları, her ne kadar toplumsal cinsiyet ayrımcılığından kaynaklansa da turizm endüstrisinin kadınlar için önemli bir iş kolu olduğu bilinmektedir. Ancak turizm endüstrisinin kadınlar için önemli bir iş alanı olması olumlu bir durumken kadın çalışanların bu alanda daha az yetenek isteyen meslek gruplarında istihdam edilmesi kadına olan ayrımcılığı ve mobbing eylemlerinin olduğunu göstermektedir. Kadına yönelik bu tür eylemler turizm endüstrisinde çalışacak olan kadınların niteliklerini sınırlandırmakta ve iş hayatından uzaklaştırmaktadır.

3. Literatür

Turizm endüstrisinde kadın çalışanların genel profilinin incelenmesi ile ilgili daha önce yapılan ilgili çalışmalar ve bu çalışmalarda ulaşılan genel bulgular şu şekildedir;

Cemaloğlu ve Ertürk'ün (2007) yılında yapmış oldukları çalışma

sonuçlarına göre, kadınların erkeklere kıyasla daha fazla mobbing eylemlerine maruz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Elmas'ın (2007) yapmış olduğu araştırma bulgularına göre, Kapadokya'da otellerin ve restoranların kat hizmetleri ve yiyecek-içecek servis görevlerinin kadınların ev işlerinin bir uzantısı olduğu ve kadın işi olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Çalışmanın diğer bir bulgusu ise, kat hizmetlerde kadınların çok olmasına rağmen sadece bir tek kadının yönetici konumunda olduğu tespitidir.

Tucker'in (2007) yapmış olduğu bir araştırmada, Ürgüp ve Göreme de kadınların turizm sektöründe çalışmasının uygun görülmediği, turizmin erkek işi olarak görüldüğü, ancak eşleri ya da diğer aile üyeleri aracılığıyla belirli şartlar altında çalışabildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anafarta, Sarvan ve Yapıcı'nın (2008) Antalya'da yapmış oldukları "Konaklama İşletmelerinde Çalışan Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı" adlı araştırma bulgularına göre, çalışan kadın yöneticilerin ücret, eğitim ve terfi olanakları açısından daha fazla ayrımcılığa uğradıkları algısına sahip oldukları bulunmuştur. Kadın yöneticilerin büyük ölçüde, iş ve aile rolleri arasında mücadele etmek zorunda kalmaları ve bir rehbere sahip olamamaları durumunda cam tavanı daha yoğun hissettikleri çalışmanın diğer bir bulgusudur.

Demir'in (2011)'deki çalışmasında, Türkiye'de turizm endüstrisinde çalışanlara yapılan ayrımcılık araştırılmıştır. Bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin; iş ilanları, iş başvuru formlarının hazırlanması ve işe alma sürecinde kişilerin demografik özelliklerine göre farklı ayrımcılık yaptıkları tespit edilmiş ve karşılaşılan en önemli ayrımcılığın cinsiyet, yaş ve hemşericilik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aytaç ve Dursun'un (2013) yılında "Çalışma Hayatında Kadına Yönelik Şiddet" isimli sağlık sektörüne yönelik yapmış oldukları çalışmaya göre, son bir yıl içinde kadınların, %5, 8'i fiziksel şiddete, %39, 1'i duygusal baskı ve yıldırma davranışına, %49, 9'u sözel şiddete ve %2, 4'ü cinsel taciz olaylarına maruz kalmıştır. Çalışmanın diğer bir bulgusu ise, işyerinde şiddete maruz kalan kadın çalışanların stres ve depresyon düzeyleri, şiddete maruz kalmayan çalışanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Alparslan, Çetinkaya Bozkurt ve Özgöz'ün (2015) yılında Antalya'da faaliyette bulunan işletme sahipleriyle yaptıkları bir araştırmaya göre, işverenlerin işe alma ve işten çıkarma noktasında ayırımcılığa daha yatkın oldukları görülmüştür. Ayrıca kadınların çocukları için

kreş, kendileri için doğum gibi anne olmaktan kaynaklanan unsurlar en önemli sorunlar arasında görülmüştür. İşverenler erkekler ve kadınlar için farklı tasarımlarda işlerin olması gerektiğine inanmaktadır.

Arlı'nın (2017) Deniz turizm endüstrisi içerisinde kadınların konumuna yönelik yaptığı çalışmadan elde edilen bulgulara göre; başta marina işletmeciliği, yat kaptanlığı ve dalış turizmi olmak üzere kruvaziyer taşımacılığı gibi alanlarda, mesleğin bir erkek mesleği olduğu, kadınların mesleğe uygun olmadıkları ve tekneye uğursuzluk getirdikleri gibi gerekçelerle, ayrımcılığa dayalı söylemlerle ve kalıplaşmış önyargılarla denizden uzaklaştırıldıkları belirlenmiştir.

Çalak'ın (2017) yılında gerçekleştirdiği, "Turizm İşletmelerinde Psikolojik Yıldırma (Mobbıng)" isimli araştırmasından elde edilen bulgulara göre, turizm işletmelerinde yıldırma eylemleri daha çok üst kademelerdeki yöneticiler tarafından alt kademelerde çalışan personele yönelik yapılmaktadır.

Çakır ve Barakazı'nın (2017) yılında turizm sektöründe çalışan kadınların karşılaştığı sorunları değerlendirmeye yönelik yaptıkları araştırmada, erkek ve kadın arasındaki görev dağılımı farkı ve işin yapısında ki güç gerektiren fiziksel kapasite nedeniyle kadınların bu konularda cinsiyet ayrımcılığı düşüncesinde oldukları saptanmıştır.

Aşkın ve Aşkın'ın (2018) yılında bankacılık sektörüne yönelik yapmış oldukları araştırma bulgularına göre, mobbing uygulayanların çoğunlukla erkek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, kadınların mobbing kurbanı olma nedenleri arasında yüksek oranda (%92,1) "kadın olma'yı göstermesi ile birlikte düşünüldüğünde, kadın(lar)a yönelik mobbing eylemlerinin önemli ölçüde toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik ve ayrımcılıktan kaynaklı, kadın odaklı bir sorun olduğu sonucuna varılmıştır.

Çelik ve Akar Şahingöz'ün (2018) "İş Yaşamında Cinsiyet Ayrımcılığı: Kadın Aşçılar Örneği" adlı araştırmasının sonuçlarına göre, sektörde kadın aşçılara yönelik önyargıların olduğunu belirtilmiştir. Kadın aşçıların çoğunun işe alımlarında ayrımcılık yapıldığını, yeteneklerine göre daha düşük işlerde çalıştırıldıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç

Eski çağlarda yaşayan kadınlar ve erkekler dönemin getirmiş olduğu şartlardan dolayı hayatta kalabilmek için zorlu bir hayat mücadelesi vermişlerdir. İlk dönemlerde avcılık, toplayıcılık ve savaş gibi eylemler

hem erkeğin hem de kadının yapması gereken hayati eylemlerin başında gelmekteydi. İlerleyen dönemlerde paranın bulunması, paranın bulunmasıyla birlikte ticaretin gelişim göstermesi kadın ve erkeği belli görev ve sorumluluklara yöneltmiştir. Bu gelişimlerle birlikte kadın ev işlerinin sorumluluğunu alırken erkek çalışma hayatının sorumluluklarını üstlenmiştir. Bu ilerleyiş sürecinde her ne kadar kadının işleri kolaylaşmış olarak düşünülse de aksine kadın sosyal hayattan kopmuş ve haklarından mahrum kalmıştır. Fakat endüstrileşmeyle birlikte modern bir toplum haline gelinmesi, sosyal haklara gereken önemin verilmesini sağlamış ve bu gelişimle birlikte kadınlarda erkekler gibi çalışma hayatına daha aktif ve etkili bir şekilde dâhil olmuşlardır.

Günümüz her ne kadar gelişim ve değişim çağı olsa da dünyanın hemen her bölgesinde ve çeşitli sektörlerinde kadınların çalışma hayatlarında hala çok sayıda engellerle karşılaştıkları görülmektedir. Bu engellerin başında da çalışma hayatında kadına yapılan mobbing ve cinsiyet ayrımcılığı gelmektedir. Söz konusu mobbing ve cinsiyet ayrımcılığı, çalışma ortamlarında sıkça karşılaşılan, sağlık ve mesleki anlamda çeşitli sorunlara yol açan, hem bireysel hem de toplum sağlığını negatif yönde etkileyen önemli bir şiddet sorunu olduğu bilinmektedir. Çalışma ortamlarında büyük bir şiddet sorunu olarak görülen mobbing ve cinsiyet ayrımcılığı, kadınların işyerlerinde erkelerle kıyaslandığında bu tarz sorunlara çok daha fazla ve sistematik bir şekilde maruz kalmakta ve bu sorunlardan çok çabuk ve derinden etkilenmektedirler. Bu bağlamda her ülkede ve sektörde kadın çalışanlara karşı önyargıların olduğu ve sırf kadın oldukları için cinsiyetçi bir yaklaşım söz konusu olması dolayısıyla mobbinge maruz kaldıkları bilinen bir gerçektir.

Kadınların çalışma hayatına girmeleriyle birlikte birçok sektöre hizmet ve kalite anlamında büyük katı sağlayan kadınlar, her sektörde görüldüğü gibi kadın iş gücünün yoğun olduğu turizm endüstrisinde de çeşitli sorunlarla mücadele etmek zorundadır. Şartların ve imkânların iyileştirilmesiyle birlikte her geçen gün kadın çalışan sayısının artış göstermesi, fakat kadın çalışanların üst mercilerde değil de düşük meslek gruplarında yer almaları turizm işletmelerinde kadınların savaşmak zorunda olduğu bir takım engellerin varlığını da doğrulamaktadır. Turizm endüstrisinde insan faktörünün ön planda olması nedeniyle birçok kişiye işgücü imkânı yaratmada etkin bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla turizm endüstrisi kadın çalışanlar için önemli bir iş kolu haline gelmektedir. Turizmin, hem hizmet hem emek yoğun hem insan gücünün çokça hâkim olduğu bir iş kolu olması dolayısıyla psikolojik şiddet ve cinsiyetçi ayrımcılık gibi sorunların az görül-

düğü sektör olması gerekirken istatistiklere bakıldığında ne yazık ki bu oranların yüksek olduğu görülmektedir. Birçok sektöre kalite ve hizmet anlayışı bakımından büyük katkı sağlayan kadınların turizm endüstrisinde sayılarının arttırılması için basmakalıp yargılardan kurtularak ve işyeri şiddetini önlemek adına gerekli özen gösterilerek kadınların iş hayatına katılmaları teşvik edilme ve işyeri şiddetinin önüne geçilmelidir. Araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, konuya ilişkin bazı öneriler getirilebilir. Söz konusu bu öneriler aşağıda belirtilmiştir;

• Cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet algısı geleneksel toplumlarda daha çok görülmekle birlikte kadınların aleyhine olan durumlardır. Fakat bu tür algıların oluşmasındaki temeller çocukluk döneminden itibaren başlamaktadır. Bu yüzden çocukların eğitilmeye başlandıkları ilk aşamadan itibaren cinsiyet eşitliği hakkında bilgilendirilmeleri ve kadına yönelik yanlış tutumlardan etkilenmemeleri sağlanmalıdır.

• Turizm endüstrisinde kadın çalışanın aktif rol alabilmesi için, kadın işgücünü destekleyen ve kadınların erkeklerle aynı imkânlara sahip olduğunu ifade eden (eşit ücret dağılımı ve kariyer imkânları) teşvik ve yasal düzenlemelerin devlet tarafından yapılması gerekmektedir.

• Geleneksel anlayışa ve önyargılara dayalı ayrımcılığı bırakarak iş veya sosyal hayatta kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olmalarını sağlayabilmek için sivil toplum kuruluşları, sosyal medya araçları ve üniversiteler aracılığıyla kamuoyu oluşturulabilir.

• Mobbing, işletmelerde sıklıkla görülen ve kadınların mücadele etmek zorunda olduğu önemli bir sorunlardan biridir. Bu yüzden turizm işletmelerinde yöneticiler, işyerlerinde mobbingden uzak bir ortam sağlamak için insana değer veren ve saygı duyan, işbirliği ve güven duygusunu aşılayan, hiyerarşik yapıdan uzak, iletişimin açık olduğu bir örgüt kültürü için gerekli rolleri üstlenmeleri gerekmektedir.

• Mobbing ve cinsiyet ayrımcılığına yönelik işyerlerinde konuya ilişkin farkındalığı sağlamak adına eğitimler (radyo, tv, gazete.. gibi yayınlar, konferanslar ve seminerler yolu ile) verilmelidir.

• Turizm ile ilgili ulusal literatür incelendiğinde mobbing ve cinsiyet ayrımcılığını bir arada işleyen az sayıda çalışmanın olduğu görülmüştür. Söz konusu çalışmanın, gelecekte bu alanda çalışma yapacak olan araştırmacılara ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Dergiler

Alparslan, A. M., Çetinkaya Bozkurt, Ö., Özgöz, A. (2015). İşletmelerde Cinsiyet Ayrımcılığı Ve Kadın Çalışanların Sorunları. *Makü İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2(3): 66-8166.

Anafarta, N., Sarvan, F., Yapıcı, N. (2008). Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,* 15: 111-137.

Arlı, E. (2013). Deniz Turizm Sektöründe Algılanan Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cinsiyet Önyargısı: Karamürsel Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Çalışma ve Toplum, 3(38): 283-302.

Aşkın, E. Ö. ve Aşkın, U. (2018). Çalışma Yaşamında Kadına Yönelik Mobbing: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi,* 9(24): 256-282.

Aydın Tükeltürk, Ş. Ve Şahin Perçin, N. (2008). Turizm Sektöründe Kadın Çalışanların Karşılaştıkları Kariyer Engelleri Ve Cam Tavan Sendromu: Cam Tavanı Kırmaya Yönelik Stratejiler. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 6(2): 114-128.

Aytaç, S. ve Dursun, S. (2013). Çalışma Hayatında Kadına Yönelik Şiddet: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Dergisi (İÜHFM), 71(1): 67-78.

Cemaloğlu, N. ve Ertürk, A. (2007). Öğretmenlerin Maruz Kaldıkları Yıldırma Eylemlerinin Cinsiyet Yönünden İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri,* 5(2): 345-362.

Çakır, P. G., Barakazı, B., Barakazı, E. (2017). Turizm Sektöründe Çalışan Kadınların Karşılaştığı Sorunları Değerlendirmeye Yönelik Bir Araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies,* 61: 461-474

Çelik, A.ve Altıntaş, V. (2017). İşgören Bulma ve Seçiminde Cinsiyet Ayrımcılığının Etkisi: İzmir'deki A Grubu Seyahat Acentalarına Yönelik Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,* 14(1): 90-107.

Çelik, M. ve Akar Şahingöz, S. (2018). İş Yaşamında Cinsiyet Ayrımcılığı: Kadın Aşçılar Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 6(3)- özel sayı: 370-383.

Demir, M. (2011). İş Yaşamında Ayrımcılık: Turizm Sektörü Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 8(1): 760-784.

Dinç Kahraman, S. (2010). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi,* 3(1): 30-35.

Erkol Bayram, G. (2018). Kadın Girişimciler ve Turizm: Mevcut Durum ve Sorunlar Üzerine Sinop İlinde Bir Araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 10(2): 56-88.

İlgöz, S. (2016). Kadın Ve Mobbing. *Emo Kadın Bülteni,* 4: 31-34.

Karakaş, A. ve Gökmen, G. (2016). Turizm Sektöründe Kadın Girişimcilerin Profilinin İncelenmesi. *Journal Of Recreation And Tourism Research,* 3(3): 18-25.

Karatepe, S. ve Nalcı Arıbaş, N. (2015). İş Hayatında Kadın Yöneticilere İlişkin Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *Yasama Dergisi,* 31(Dünya Kadınlar Günü Özel Sayısı-I): 7-23.

Kuzgun, Y. ve Sevim, S. A. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1): 14-27.

Orhan, B. Ve Reşat Yücel, Ö. (2017). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Sunumuna Cinsiyet Açısından Bakış. *Marmara Üniversitesi Kadın Ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi,* 1(1): 53-59.

Parlaktuna, İ. 2010. Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. *Ege Akademik Bakış,* 10(4): 1217-1230.

Pelit, E., Güçer, E., Demirdağ, Ş. A. (2016). Kadın İşgörenlerin Karşılaştığı Sorunların İş Bırakma Eğilimlerine Etkisi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 8(15): 43-65.

Şalvarcı Türeli, N. ve Dolmacı, N. (2013). İş Yaşamında Kadın Çalışana Yönelik Ayrımcı Bakış Açısı Ve Mobbing Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,* 2(2): 83-104.

Tekin, Ö. A. (2017). Turizm Sektöründe Toplumsal Cinsiyet Algısı: Beş Yıldızlı Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 4(12): 669-684.

Tucker, H. (2007). Undoing Shame: Tourism and Women's Work in Turkey, *Journal of Tourism and Cultural Change,* 5(2): 87-105.

Yılmaz, A. B. ve Yavuz İzci, F. (2008). Kamu Örgütlerinde Çalışan Kadın İşgörenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 9(2): 89-114.

Tezler

Çalak, A. (2017). *Turizm İşletmelerinde Psikolojik Yıldırma (Mobbıng).* Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan Günday, P. (2011). *Ekonomik Kalkınmada Kadın'ın Önemi Ve Katkısı.* Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Üçyıldız, U. H. (2017). *Kadın Çalışanların Cam Tavan Sendromu Algılamaları: Ege Bölgesinde Faaliyet Gösteren Seyahat Acentalarında Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Haber Bülteni. (2019). "İstatistiklerle Kadın, 2018", Sayı: 30707 Mart 2019. Erişim: 18.08.2019, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707.

ÖĞRENİLMİŞ ÇARESİZLİK ÜZERİNE BİR İNCELEME: KADIN VE ŞİDDET

Rümeysa Ataseven
Lisansüstü Öğr., Sakarya Üniversitesi

Öz

Toplumsal cinsiyet kavramı yalnızca ülkemizde değil dünyada da tartışılan önemli kavramlardan biridir. Erkek egemen olarak adlandırılan topluluklarda kadınlara kendi hayatlarının kontrolünün kendilerinde olmadığı, birtakım kalıplarla bu yargıların aşılamayacağı empoze edilmektedir. Kendine toplumsal statü oluşturmaya çalışan ancak görülmez duvarlara çarpan kadınlar başarılı olamayacakları algısına kapılarak kimliklerini bunun üzerine inşa etme yoluna gitmektedirler. Farklı yollarla bu duvarın örülmesini kolaylaştıran erkekler, bunu çoğu zaman şiddet aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Bu da öğrenilmiş çaresizlik ile erkek üstünlüğünün kabul edilmesinin kapısını aralamaktadır. Birey, ki bu örneklemde kadındır, kendi kontrolü dışında gerçekleşen ve sonucunu değiştiremediği olaylar neticesinde umudunu yitirmeye başlamaktadır. Zamanla bu durumun sıklaşması neticesinde inancını tamamen yitirmekte ve çaresizliği öğrenmeye evrilmektedir. Öğrenilmiş çaresizlik ile cesareti yitirme olgusu meydana gelmektedir. Bireylerde değiştirilebilecek durumları/sonuçları dahi değiştiremeyeceklerine inanç başlamıştır. Türklerin tarih sahnesinde görülmeye başladığı andan itibaren saygın bir konumda yer alan kadın günümüze gelindiğinde yalnızca ülkemizde değil tüm dünyada değersiz ve şiddet görmeyi hak ettiği düşünülen bir canlı haline gelmiştir. Bu durum kadının ve şiddet olgusunun öğrenilmiş çaresizlik ile harmanlanmasını doğurmuştur. Son yıllarda hemen her gün 1 kadının öldürüldüğü, medyanın dahi zamanla bu haberleri sıradanlaştırması toplumda da bu olayların haber değeri olmayan, sıradan/olağan bir havaya bürünmesine neden olmaktadır. Farklı kurumlardan derlenen bilgilere göre cinayete kurban giden kadınların sayısı, şeffaf olmamakla birlikte, Türkiye'de 2010 yılından bu yana 1964 kadının öldürüldüğü kayda geçmektedir. Bu kadınların çoğu yakınlığı olan kişiler (eş, boşandığı eş, sev-

gili) tarafından, çoğu ruhsatsız olmak üzere ateşli silahlarla öldürülmektedirler. Çarpıcı bir başka konu var ki o da kesinlikle eğitim seviyesidir. Hem maktullerin hem de faillerin yaklaşık %50'sinin eğitim durumlarının ilkokul seviyesinde olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça (yüksek öğretim seviyelerine gelindikçe) bu oranın %0.4 seviyelerine indiğine görülmektedir. Elbette yeterli değil, ancak eğitimin bu cinayetlerin önüne geçmedeki rolü yalnız bu oranla dahi aşikardır. Yapılan çalışma, şiddetin tüm toplumlara ait bir olgu olması nedeniyle evrensel olduğunu ve farklı bilim dalları tarafından araştırıldığını ortaya koymaktadır. Kadına yönelik şiddet oranının son 10 yıl içerisinde ciddi ölçüde artış gösterdiği istatistiklerle mevcuttur. Artan şiddet oranıyla birlikte çalışmada, toplumları kadına şiddete iten durumlar irdelenmekte ve kadının ezilip şiddet görmesi yerine muhasır medeniyetler seviyesine ulaşmada en büyük rolü üstlenecek bu kutsal varlığın cinsiyet özelliklerine uygun rolleri gerçekleştirmesinin önünün açılması gerekliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Öğrenilmiş çaresizlik, toplum, kadın, şiddet, Türkiye.

Giriş

Doğumundan ölümüne kadar bireyin öğrenme süreci devam etmektedir. Kavramları nasıl açıklayacağını öğrenir, bir şeyleri nasıl yapması gerektiğini öğrenir, çabalamayı, imkân ve imkansızlığı, pes etmeyi ve ayağa kalkmayı kısaca hayata dair her şeyi öğrenir. Bu öğrenme sürecinin en önemli tetikleyicisi başarıları kadar başarısızlıklarıdır. Başka bir ifadeyle sosyal sistem içerisinde insan, ''ihtiyaçlarını giderebilmek, farkında olduğu sorunlarını çözebilmek ve amaçlarına ulaşabilmek için sahip olduğu potansiyeli (gizli güçlerini, bilgi, birikim ve yeteneklerini) sonuna kadar kullanmak eğilimdedir.'' denilebilir (Bayat 2002). İnsanın refleks tepkileri dışındaki tüm davranışları öğrenilmiştir. Bu sebeple sadece olumlu davranışları değil, olumsuz davranışlar da öğrenmektedir. Bireyin öğrendiği olumsuz davranışlardan biri de *''öğrenilmiş çaresizlik''* tir. Bireyin ilk öğrendikleri onun son öğrenmelerini etkilemektedir. Bireyin *''öğrenilmiş çaresizlik''* davranışı onun öğrenmesini olumsuz yönden etkileyen önemli bir etkendir (Düzgün, Hayalioğlu 2006).

Öğrenilmiş çaresizlik; davranış bilimlerinin ya da psikolojinin literatüründe yer alan ve davranış-sonuç ilişkisindeki belirleyicilik (kontrol) üzerine kurulan bir kavramdır ve sonucu kontrol edemeyen bir

davranışa bağlı olarak ortaya çıkar (Thompson 1992). Önceki yaşantılarında istenilen sonucun ortaya çıkmasını sağlayamayan ve davranışları ile bir sonucun ortaya çıkışını kontrol edemeyeceğine (başarısız olacağına) inanan bir insan, gelecekte davranışlarıyla sonucu kontrol edebilecek dahi olsa, sonucu kontrol etmesini mümkün kılacak davranışları göstermeyecektir. Araştırmalar, davranışlarıyla sonucu kontrol edemeyen organizmanın başlangıçta hareketsiz kaldığını, denemeler ilerledikçe, edilgen bir hale geldiğini (pasifleştiğini) ve ilerleyen saflarda durumun ''davranış-sonuç'' ilişkisi bakımından tam bir ''çaresizlik'' halini aldığını ortaya koymaktadır (Atkinson 1996). Bir öğrenme süreci olan ve neden-sonuç ilişkisi bakımından çaresizliği ortaya çıkaran bu durum sosyal psikoloji literatüründe ''öğrenilmiş çaresizlik durumu'' olarak adlandırılmaktadır (Hovardaoğlu 1986, Alloy vd. 1984).

Öğrenilmiş çaresizlik ile ilgili ilk çalışmalar 1960'lı yılların sonlarında yapılmıştır. İlk olarak köpekler üzerine yapılan deney sonucunda Seligman tarafından *''Öğrenilmiş Çaresizlik''* kavramı literatüre kazandırılmıştır. Seligman ve Maier'in (1967) deneylerinde öğrenilmiş çaresizlik kavramı, köpeklere verilen şok karşısında köpeklerin şoktan kaçma karşısında neden başarısız olduklarını açıklamaktadır. Seligman (1975) öğrenilmiş çaresizliği harekete geçme ya da güdülenme eksikliğine karşı gösterilen bir tepki olarak tanımlamaktadır. Seligman'a göre, insanlar davranışlarının olay ya da durumların sonuçları üzerinde hiçbir etkisi olmadığına inandıklarında, öğrenilmiş çaresizlik ortaya çıkmaktadır. Seligman, öğrenilmiş çaresizlik duygusunun, bireyin harekete geçmektense boş vermesine, bir işi öğrenmeyi ertelemesine ve depresyon ya da kaygı gibi duygusal sorunlar yaşamasına yol açarak bireye zarar verdiğini belirtmektedir (Sutherland, Singh 2004). Öğrenilmiş çaresizlik modellerinden biri olan ve Seligman tarafından geliştirilen model, davranışlarıyla sonucu kontrol edemeyeceğini öğrenen bireyde ortaya çıkan sonucu, ''duyumsuzluk ve depresyon'' olarak açıklanmaktadır. Overmaier ve Seligman ise çalışmalarında, organizmanın bu çaresizlik yaşantısının üstesinden gelmesinin oldukça zor olduğu sonucuna varmaktadırlar (Atkinson 1996).

Seligman'a göre (1975) *''Bir hayvan ya da birey, kendi davranışlarından bağımsız olarak bir sonuç ile karşılaşıyorsa, sonucun kendi hareketlerinden bağımsız olduğunu öğrenir.''* Sonucun kendi davranışlarından bağımsız olarak gerçekleşebileceğini öğrenen organizmanın olayın kendi kontrolü dahilinde olmadığını ve gelecekte de kontrol edememe olayının süreceği endişesi ile organizmada çaresizliğin ortaya çıkacağını savunan öğrenilmiş çaresizlik teorisinin orijinal tanımı Seligman tarafından şu şekilde yapılmaktadır (Güler 2011);

• Sonucu kontrol etmekteki motivasyonu düşürmesi,

• Tepkinin sonucu kontrol edeceğine dair gerçekleşecek olan öğrenmeyi engellemesi,

• Eğer sonuç travmatik (sarsıcı) ise, organizmanın sonucu kontrol edebileceğine dair endişelerinin devam etmesi durumunda korku ve sonrasında da depresyona neden olmasıdır (Seligman 1975).

Öğrenilmiş çaresizlik, bir organizmanın davranışlarıyla kontrol edemediği olumsuz bir durumdan sonra bu olumsuzluğun etkisinde kalarak, kontrol edebileceği durumlar karşısında bile tepkisiz kalması durumudur (Norman 1988). Öğrenilmiş çaresizlikte "çaresizlik" kavramı "yetersizlik" kavramından farklı anlamlara gelmektedir. Yetersizlik insan yeteneğini aşan bir durumdur. İnsan sonucunu değiştirmek istediği bir olayı ve durumu değiştirmek için çaba gösterdiği halde değiştiremezse, bu olay karşısında yetersiz kalmış demektir; ancak öğrenilmiş çaresizlikte kişi değiştirebileceği veya kontrol edebileceği durum karşısında yeterince çaba göstermemekte, yeteneklerini kullanma yoluna gitmemekte, kendini dış denetleyicilerin kontrolüne bırakabilmektedir. Öğrenilmiş çaresizlik içinde olanlar, herhangi bir nedenle olumsuz bir durumu ortadan kaldıramayacağına kendilerini bir kere inandırdıktan sonra, bir sorunu kolayca ortadan kaldırabilecekleri durumlarda bile gereken çabayı gösterememektedirler (Tutar 2007). Öğrenilmiş çaresizlik konusunda yapılan deneyler iki sonucu ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki, canlılar başlangıçta kontrol edemedikleri veya sonucunu değiştiremedikleri elverişsiz bir durum karşısında gösterdikleri çaresizliği zamanla kabullenmekte (çaresizliği öğrenmekte) ve genelleştirmektedirler (Abramson vd. 1989). Deneylerin ikinci sonucu ise, acizliği öğrenmiş canlıların değiştirebilecekleri bir sonuçla karşılaşmaları durumunda, öğrendikleri veya kazandıkları "acizlik" nedeniyle tepki göstermemeleri ve sonucu kontrol etmek için herhangi bir çaba içine girmemeleridir (Klein vd. 1976). Öğrenilmiş çaresizlik aynı zamanda bir motivasyon yitimi ve apati durumu olduğu için (Sabin 2005), çaresizliği öğrenmiş olanlarda duygu durum bozuklukları, sosyal geri çekilme, bilişsel yetilerde azalma, depresyon, değersizlik duygusu, genel karamsarlık hali ve özsaygının kaybı gibi psikolojik durumlar görülebilmektedir (Tutar 2007). Beck (1989), çaresizliği öğrenmiş insanların ısrarlı biçimde olaylara negatif yaklaştıklarını, yeni bir durumla karşılaştıkları zaman başarıdan çok başarısızlık beklediklerini, başarısızlığın bir önyargı ve kalıp düşünce haline geldiğini, kendi performanslarını değerlendirirken, başarısızlıklarını abartıp başarılarını küçümsediklerini belirtmektedir. Bu bağlamda

öğrenilmiş çaresizlik, yeteneğe ya da kişiliğe yönelik kalıcı ve genellenmiş olumsuz yüklemeleri içinde barından bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin kendi potansiyellerini gerçekleştirmesine engel olan, kalıcı, sürekli ve değişmeyen bir örüntü sergileyen öğrenilmiş çaresizliğin altında, bir durum/olay karşısında yaşanan başarısızlığın bir sonraki başarısızlıkların habercisi olacağı yönündeki akılcı olmayan inancın yattığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar sahip olunan öğrenilmiş çaresizlik düzeyinin süreğenlik gösterme eğilimde olduğunu ortaya koymaktadır (Ulusoy ve Duy 2013).

Öğrenilmiş çaresizlik olgusunun kadınlarda şiddet kavramıyla birlikte ortaya çıktığı görülmektedir. Şiddet, farklı disiplinler tarafından farklı şekilde tanımlanmaktadır. Örneğin şiddet Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" (WHO 2002) durumu olarak tanımlanırken; hukukçular şiddet eylemleri için "İnsanın, benzerlerine karşı giriştiği, onlarda önemli ya da önemsiz hasarlar veya yaralar oluşturan, saldırganlık ve hoyratlık ifade eden hareketlerdir" (Polat 2014) tanımını yapmaktadır.

Etimolojik yönden şiddet sözcüğünün dilimize Arapça'dan geçtiği bilinmektedir. Şiddet; sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma anlamına gelmektedir. Şiddet sözcüğü günümüzde yeni anlamlar da kazanmıştır: Karşıt durumda, görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma, sertlik; "şiddet olayları" ise insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimler olarak tanımlanabilmektedir (Hobart 1996). Anlamı bu haliyle, İngilizce ve Almanca'daki karşılıklarından bazı farklarla ayrılır. Örneğin İngilizce violence sözcüğü Latince violentus ve violare'den gelmektedir. Cebri, kuvvetli, hiddetli, sert, zorlu, taşkın anlamlarına gelen ilki Wade'e göre "bir şeyin yapılma tarzını" vurgularken, diğeri yani violare, incitmek, zarar vermek, bozmak, lekelemek, tecavüz etmek, zorlamak, çiğnemek, ihlal etmek anlamlarına gelip "yapılan şeyi" vurgulamaktadır (Dursun 2011).

Şiddetin çeşitli tanımlarında karşılaşılan ortak öğeler şunlardır: Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eyle-

midir (Özerkmen ve Gölbaşı 2010). Bu tanımlar arasında, üzerinde durulması yararlı sayılabilecek düşünceleri şöyle sıralayabiliriz: Toplumbilimci Galtung'a göre, çeşitli şiddet yöntemleri vardır. Fiziksel, psikolojik ve yapısal şiddetten söz edilebilir. Fiziksel şiddette, kişiyi öldürmeye kadar uzanabilen şiddet kullanımı öğesi bulunmaktadır. Psikolojik şiddet kişinin ruhsal bütünlüğüne yönelik beyin yıkama, yalan söyleme, endoktrinasyon, tehdit yöntemleriyle uygulanan şiddettir. Yapısal şiddette ise insanların eylemlerinde akli ve psikolojik yeteneklerinin altında kalmaları olgusuyla karşılaşılmaktadır. Bu durumda şiddet, insanın olası yetenekleriyle, halihazır yetenekleri arasındaki farkın nedeni olmaktadır (Galtung 1969).

Şiddet olgusunun çok farklı şekillerde sınıflandırılmasının nedeni şiddetin oldukça karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Şiddet, fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, yoksunluk ve ihmal içerecek biçimde farklı türlere sahip olmakla birlikte, bireyin kendine dönük, kişiler-arası ve kolektif düzeylerde deşifre edilebilecek sosyal etkileşim bağlamları içerisinde yapılaşmış çok boyutlu bir davranış seti olma özelliğine de sahiptir. Şiddet türlerine göre, şiddet eyleminin ortaya çıktığı "sosyal etkileşim bağlamı"; kişi, kişiler-arası ve kolektif düzeyler biçiminde sınıflandırılabileceği gibi, söz konusu sınıflandırmanın "ekolojik model" perspektifinde bireysel, akrabalık, topluluk ve daha geniş toplumsal sistem olmak üzere dörtlü bir sınıflandırma için değerlendirmesi de mümkün görünmektedir (Uluocak vd. 2014). Psikologlar şiddete yol açan saldırganlığı insanın temel özellikleri arasında görmektedirler. Freud'a göre insanın iki temel içgüdüsü vardır: Biri cinsellik, diğeri saldırganlıktır. İnsan tabiatındaki bu temel içgüdülerin kullanılma biçim ve niteliği insanın gördüğü eğitime bağlı olarak değişmektedir (Doğan 2012). Kadın, duygu ve düşüncelerini sözle ifade etmeye daha yatkın olduğundan bir sorun yaşadığında hislerini kolayca anlatabilmektedir. Fakat erkeğin bu konudaki eğilimi, çok gelişkin değildir. Böyle olunca da, erkek öfke birikimini şiddet şeklinde ifade etme yoluna başvurmaktadır (Tarhan 2013).

Kadına yönelik şiddet, temel hakların ve özgürlüklerinin ihlali olup, kadınlar ve erkekler arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan önemli bir sorundur. Toplumsal değer sisteminde aile bütünlüğünün güvenliği ve üstünlüğüne inanç açısından bu sorunun objektif olarak irdelenebilmesi güçleşmektedir (Aktaş ve Uyanık, 2016). Şiddetin amacı, kadının davranışlarının korkuya dayalı olarak kontrol etmektir. Kadına yönelik şiddet, kadının fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketlerdir. Kadına yönelik şiddet,

kadınların yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim, gelişme, toplumsal ve ekonomik yaşama katılım gibi temel insan haklarını ve özgürlüklerini ihlal eden önemli bir toplumsal sorundur. Kadını baskı altında tutmayı ve kadın üzerinde üstünlük kurmayı amaçlayan toplumsal cinsiyet temelli şiddet, erkek egemen toplumsal yapının etkisiyle oluşmakta ve toplum tarafından görülebilmektedir. Kadınların eğitime, ücretli iş gücüne ve karar mekanizmalarına katılımı konusunda yaşadığı eşitsizlik, ekonomik ve toplumsal kaynaklara ulaşmalarını olumsuz yönde etkilemektedir. Kadınları şiddete karşı savunmasız hale getiren toplumsal koşullar, kadını güçsüz erkeği ise güçlü ve iktidar sahibi olarak konumlandırmaktadır. Erkeğin kadından üstün olarak görüldüğü toplumsal cinsiyet düzeninde şiddet, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını sürdürmesini sağlayan, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin devamı için kullanılabilmektedir (Acar 2013). Kadının maruz kaldığı tek şiddet biçimi fiziksel şiddet değildir. Genel olarak şiddet algısının genişlemesi kadına yönelik şiddet çalışmalarında da etkisini göstermektedir. Bu çerçevede kadına yönelik şiddet bağlamında, fiziksel şiddetin yanı sıra sözel, ekonomik ve cinsel şiddet eylemleri de göz önünde bulundurulmaktadır (Aktaş ve Uyanık 2016). Fiziksel şiddetin kadın üzerindeki olumsuz etkileri kendini değersiz hissetme, özsaygısını yitirme ve korku olarak kendini göstermektedir (Uluocak vd 2014). Psikolojik şiddet, kadını küçük görerek, onun bir işi yapamayacağını, beceremeyeceğini belirten ithamlarda bulunma, kişiliğini ve fikirlerini önemsememe, bağırma, lakap takma, davranışlarını sürekli olarak eleştirme, emir yağdırma, surat asma, davranışlarını ve yaptıklarını sürekli olarak kontrol etme, iş hayatında ve sosyal yaşamda kadının karşısına çıkan fırsatlara engel olma gibi pek çok davranış şekilleridir (Uluocak vd. 2014). Psikolojik şiddet neticesinde kadının kendisine olan saygısında, kendisine verdiği değerde ve öz yeterlilik değerlerinde azalma ortaya çıkmaktadır. Sorumluluk almada görülen isteksizlik, duygusal ilişkilerde zorluk, diğer bireylerle kurduğu ilişkilerde sorunlar yaşama, kişilik gelişimi ile ilgili sıkıntılar, kendini yetersiz ve beceriksiz hissetme, intihar düşüncesi ve hayali, değersiz olduğuna yönelik mesajları içselleştirmesi nedeniyle bedeniyle ilgili yanlış düşünceler, kendine bilerek fiziksel zarar verme ve yaralama eğiliminde artış, strese dayalı fiziksel şikâyetler meydana gelmektedir (Aktaş ve Uyanık 2016).

Kadına yönelik olarak gerçekleştirilen, kadının isteği/iradesi dışında gerçekleşen ilişki kurma, taciz olayları cinsel şiddeti kapsamaktadır. Genellikle fiziksel şiddetle beraber görülen cinsel şiddetin temelinde de geleneksel kadınlık ve erkeklik rolleri yatmaktadır. Toplumda mahrem bir alan, bir tabu olarak görülen cinsel şiddet çoğu zaman gizlenen, bu nedenle de tespiti oldukça güç bir olgudur. Cinsel şiddetin

buna maruz kalan bir kadının üzerinde konuşmakta en çok zorlandığı şiddet türü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Adak 2000). Kadına yönelik ekonomik şiddet, kadının iradesi dışında onu çalışmaya zorlama ya da çalışmaktan alıkoyma gibi çeşitli eylem biçimlerini kapsamaktadır (Uluocak vd. 2014). Kadının aile içinde ekonomik şiddete maruz kalma biçimleri çeşitlilik göstermektedir: Kadının parasını denetleme, kontrol etme, kadının çalışmadığı durumlarda evin iradesi için yetersiz para vermek, kredi kartına el koymak, kadını çalışmaya zorlama, mülkiyet hakkını kadının değil sadece kendi üzerine yapma, kadının eğitim almasına engel olma, kadının çalışmasına engel olma.

Tüm bu bilgiler ışığında kadın; farklı şiddet türlerine sürekli maruz kalmakta, şiddet tekrarlandıkça ve yapılacak bir şey olmadığı kanısı oluştukça bu durum yerini öğrenilmiş çaresizliğe bırakmaktadır. Ne yazık ki süregelen şiddet, zamanla ölümle sonuçlanmaktadır. Bu minvalde yalnızca son 3 yıldaki kadın cinayetlerinin sayısı bile can yakmaktadır:

2016, 2017 ve 2018 yıllarında 726'sı polis, 206'sı jandarma kayıtlarına geçen toplam 932 kadın cinayeti işlenmiştir. Olayların %52.8 'i ateşli silahla, %31.9 'u kesici delici aletle, %7 'si boğularak, %3.9 'u bedensel güç kullanarak, %4.4 diğer yöntemlerle gerçekleşmiştir. Kullanılan ateşli silahların %83.9 'u ruhsatsızdır. Olayların %72.8 'i ev/meskun veya metruk bina/konutta, %15'i sokakta, %3.3 'ü açık arazi/kırsal alanda, %3.2'si işyerinde, %5.7'si diğer mekanlarda gerçekleşmiştir. En küçük maktul 0 yaşındayken en yaşlı maktul 88 yaşındadır. Maktullerin yaş ortalaması 36'dır. Maktullerin medeni durumuna bakıldığında %58.5'inin evli, %16.3'ünün bekar, %16.1'inin boşanmış, %6.8'inin dul olduğu görülmektedir. Maktullerin eğitim durumu; %46.1 ilkokul mezunu, %17.9 ortaokul mezunu, %13.4 lise mezunu, %6.5 okul çağında değil, %6 okuma yazma bilmiyor, %5.8 üniversite mezunu, %3.9 okula gitmedi ama okuma yazma biliyor, %0.4 yüksek lisans/doktora mezunudur. Faillerin eğitim durumu; %46.8 ilkokul mezunu, %22.2 ortaokul mezunu, %18.9 lise ve dengi, %5.5 üniversite, %0 lisansüstü, %1 okuma yazma bilmiyor, %7 okuma yazma biliyor ama diploması yok (Taştan ve Yıldız, 2019).

Bu veriler son yıllarda şiddet oranının arttığını, ölümle sonuçlanan şiddet olaylarında olayı gerçekleştiren kişilerin genellikle eş, boşandığı eş, sevgili gibi duygusal yakınlık kişiler tarafından büyük çoğunlukla ruhsatsız silahla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Verilerde dikkat çeken bir diğer önemli husus ise, eğitim seviyesiyle birlikte şiddete maruz kalan/şiddeti gerçekleştiren kişilerde düşüş meydana gelmesidir.

Yöntem

Çalışma, öncelikle öğrenilmiş çaresizlik üzerine kurgulanmaktadır. Bu bağlamda Seligman, Abramson, Atkinson'un çaresizlik modelleri incelenerek Seligman'ın yaklaşımının çalışmaya uygunluğu açısından onun kuramı üzerinden ilerleme kaydedilmiştir. Öğrenilmiş çaresizlik ile ilgili yapılan literatür çalışmasında bu kuramın kadın ve şiddetle ilişkilendirilmesinin eksikliği ortaya çıkmaktadır. Öğrenilmiş çaresizlik-kadın-şiddet üçlemesinden ziyade bahsi geçen kavramlar tek tek farklı açılardan araştırmaya konu olmaktadır. Örneğin; 2006 yılında Şükrü Düzgün ve Halil Hayalioğlu tarafından *''Öğrencilerde Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi''* başlığıyla bir çalışma ortaya konmuş ve yatılı bölge okullarında okuyan 150 kız ve 339 erkek öğrenci araştırma örneklemi olmuştur. 2007 yılında Hasan Tutar *''Örgütsel Eylemsizliği Açıklama Aracı Olarak Öğrenilmiş Çaresizlik''* ismini taşıyan çalışmasıyla öğrenilmiş çaresizliğin yalnızca insanlara ve diğer canlılara has olmadığını, örgütlerin de çaresizliği öğrendiğini ifade etmiştir. Eda Cananoğlu'nun 2011'de hazırlamış olduğu Yüksek lisans tezi de Düzgün ve Hayalioğlu'nun yapmış olduğu çalışmaya paralelde olup *''İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ve Algıladıkları Sınıf Atmosferinin Sosyodemografik Değişkenlere Göre İncelenmesi''* başlığını taşıyarak öğrenciler üzerindeki öğrenilmiş çaresizlik üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Şiddet kavramına ilişkin çok daha fazla çalışma mevcuttur. Her disiplince farklı cephelerden incelenen şiddet olgusuna yönelik birkaç örnek vermek gerekirse; Prof. Dr. Oğuz Polat'ın *''Şiddet (Violence)''* başlığını taşıyan ve şiddeti bölümlere ayırarak detaylandıran çalışmasıyla başlayabiliriz. 2010 yılında Necmettin Özerkmen ve Haydar Gölbaşı'nın *''Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet''* başlığıyla yayımlanan çalışmada farklı yönleriyle şiddet olgusu ve şiddet olgusunun kaynakları incelenmiştir. Kadın ve şiddet kavramlarını bir arada inceleyen çalışmalara bakıldığında 2016 yılında İbrahim Aktaş ve Zeki Uyanık'ın *''Kadına Yönelik Şiddet''* çalışması karşımıza çıkmaktadır. 2019 yılında Mustafa Çalışkan'ın *''İstanbul'da Kadına Şiddet ve Kadın Cinayetleri Vakalarına Yönelik, Nicel-Nitel Bir İnceleme''* çalışması kısıt olarak İstanbul'la sınırlı kalsa da son derece önemlidir. Yapılan literatür taraması neticesinde yapmış olduğumuz çalışmaya yönelik yalnızca bir kaynağa rastlanmıştır: Veda Velican Gökkaya'nın *''Çaresizliği Öğrenen Kadın: Öğrenilmiş Çaresizlik''* başlıklı çalışması. Bahsi geçen bu çalışmada mevcut toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde öğrenilmiş çaresizliğin, toplumda (hem özel alanda hem de kamusal alanda) yer edinmeye çalışan kadının durumu/konumu üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Yukarıdaki paragraflarda görülmektedir ki çalışmaya konu olan ''öğrenilmiş çaresizlik'', ''kadın'', ''şiddet'' kavramları hemen hemen her disiplin tarafından, kendi çizgileri neticesinde ele alınmıştır. Buna rağmen bu kavramların bir bütün olarak ele alınmasındaki literatürdeki boşluğu doldurmak amacıyla bu çalışma hazırlanmaktadır. Çalışma öğrenilmiş çaresizlik konusunun anlaşılabilirliği açısından, akademik çalışmalardan derlenerek kurgulanmaktadır. Bir sonraki kısım şiddet olgusu üzerine kurgulanmaktadır. Etimolojik olarak şiddet sözcüğü incelenerek, şiddet olgusu sınıflandırılmış ve kadına yönelik şiddetin türleri incelenmektedir. Sınıflandırılan şiddet türlerinin kadınlar üzerindeki etkilerine yer verilip, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü verilerinden faydalanarak asliye ve aile mahkemelerinde onaylanan kolluk kuvvetleri kararlarında kadına şiddet durumu sayısal verilerle ortaya konmaktadır. Coşkun Taştan ve Aslıhan Küçüker Yıldız'ın 2019 yılında meydana getirdikleri ''*Dünya'da ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri''* başlıklı çalışmaları istatistiki verilere ulaşım açısından çalışmamızı beslemektedir. Kitap, dergi, makale, sayısal veriler, haberler taranarak meydana getirilen çalışmada, nitel ve nicel verilere yer verilerek karma bir veri toplama yöntemi kullanılmış; elde edilen verilere hipotetik analizle genellemeler yapılmak suretiyle çalışma meydana getirilmiştir.

Sonuç

Öğrenilmiş çaresizlik konusunda hayvanlar üzerinde yapılmış birçok deney vardır. Bu deneylerden biri balıklar üzerinde yapılmıştır. Bilindiği gibi büyük balık küçük balıkları yemektedir. Akvaryumun bölmelerinden birine aç olan bir büyük balık, diğerine de küçük balıklar konulmuştur. Büyük balık küçük balıkları yemek için diğer bölmeye geçmeye çalışmış, fakat her seferinde aradaki cam bölme buna engel olmuştur. Büyük balık 28 saat civarında küçük balıkları yemek için akvaryumun diğer bölmesine geçmeye çalışmış, fakat bunu aradaki cam bölme yüzünden bir türlü başaramamıştır. Daha sonra bundan vazgeçerek kaderine boyun eğmiş ve artık öbür tarafa geçmeye çalışmamıştır. Deneyin ilginç yanı daha sonra akvaryumdaki cam bölme kaldırılıp küçük balıklar camın dibine kadar sokulduğu halde büyük balık onları yeme girişiminde bulunmamıştır. Sonra da açlıktan ölüp gitmiştir (Tozkoparan 1998). Defalarca amacına ulaşmak isteyen ancak engel yüzünden ulaşamayan büyük balık, artık çaresizliği öğrenmiştir.

Bu durum birey için de geçerlidir. Öğrenilmiş çaresizlik bir bireyin davranışlarıyla olumsuz bir sonucu kontrol edemeyeceğini öğrenmesinden sonra davranışlarıyla bir olumsuz sonucu ortadan kaldırabi-

leceği durumlarda gereken çabayı göster(e)memesidir (Erkuş 1994). İnsan ve hayvanlar kontrol edilemez olaylara maruz kaldıkları zaman, sonuçlarının kendi davranışlarından bağımsız olarak ortaya çıktığını öğrenmektedir. Gelecek olayların da kontrol edilemez olacağına dair bir beklenti geliştirmekte, bu beklenti çaresizliğe neden olmaktadır (Peterson ve Seligman 1987). Bu bağlamda konuya ilişkin en doğru örneklem kadının tekrarlanan şiddet olgusuyla, bunun sürekli başına geleceği ve nihayete ermeyeceği yönündeki çaresizliği ve bu çaresizliği öğrenme durumu ortaya çıkmaktadır. Şiddetin zamanla ölümle sonuçlandığı ise yadsınamaz bir gerçektir. Şiddet uygulayanların, var olan sorunları bastırmak amacıyla şiddet sergilemesi ve bunu meşru hakları olarak görmeleri sonucunda toplumda da böyle bir algı oluşması kronik bir sorun haline gelmektedir. Giriş bölümündeki istatistiki veriler incelendiğinde şiddet ve akabinde ölümle sonuçlanan bu durumun eğitim seviyesinin artmasıyla minimum seviyelere indiği görülmektedir. Yalnızca eğitim seviyenin artmasıyla, meydana gelen kronik sorunun çözülmesi mümkün olmamaktadır. Burada toplumun her kesiminin birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Basın-yayın kuruluşlarından eğitimcilere, hukukçulardan kolluk kuvvetlerine, ailelerden sivil toplum kuruluşlarına herkes elini taşın altına koymayı görev bilmelidir.

Kadına şiddet iki kelimeyle ifade edilebilecek kadar dar bir kavram değildir. Bu iki kelimenin altında çok ciddi toplumsal yapı problemlerinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Çünkü kadın hiçbir zaman ''tek bir kadın'' değildir. Kadın annedir, çocuktur, eştir, abladır, ailenin en temel yapı taşıdır. Kadının fiziksel ve psikolojik yönden sağlıklı olması demek, sağlıklı bireyler yetiştirmesi demektir. Sağlıklı bireylerden oluşan toplumda, eğitimli ve sosyal çevreyle uyumlu bir neslin var olması demektir. Şiddet olaylarına maruz kalan kadın halka halka, aile içerisinde çocuklarından yakın çevresine, komşularına, mahallesine ve topluma kadar bozulmalara yol açacaktır. Bu sebeple, şiddet olayına maruz kalan kadınları görmezden gelme durumu bir kenara bırakılmalı, adli süreçten tedavi sürecine kadar yalnız hissettirilmemelidir.

Kadına nasıl çaresizlik öğretildiyse, çaresizlikten kurtulmanın da mümkün olduğu öğretilmelidir. Kendine inanması sağlanmalı, öz saygısı geliştirilip öz farkındalık düzeyi yükseltilmelidir.

Kadına yönelik şiddet olaylarına ilişkin alınacak tedbirleri özetleyecek olursak;

-Evlilik aşamasında bireylere fiziksel muayenenin yanı sıra psikolojik tedavi de uygulanmalı, şiddete meyilli kişilerin tespiti yapılmalıdır.

-Kadına yönelik şiddetin toplumsal bir sorun olduğu gerçeğiyle toplumun her kesimi eğitilmelidir.

-Önce yerel yönetimlerce, sonra da ülke genelinde kadının istihdamında artış sağlanmalıdır. Kadının eğitim seviyesi artırılmalı, ekonomik bağımsızlığını ele almada önü açılmalı, siyasal katılım alanlarının güçlenmesi noktasında yaşadığı ayrımcılık ortadan kaldırılmalıdır.

-Cinsiyet ayrımcılığı ortadan kaldırılmalı, bu hususta gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

-Eğitim kurumlarında kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı konusunda bilgiler verilmeli, küçük yaşta bilinçlenme sağlanmalı, kadına yönelik şiddet unsurlarına yer verilen kaynaklar eğitim kurumlarından çıkarılmalıdır.

-Toplumda her yaştan her kesimin sosyal medya kullanımı ve televizyon izleme oranı, bağımlılığı, göz önünde bulundurularak bu araçlar sıkı denetimden geçirilmeli, kadına şiddete yer veren, şiddeti özendiren dizilerin yayınlanmasının kesinlikle önüne geçilmelidir.

-Kadın dayanışma merkezleri ve sığınma evlerinin sayısı ve niteliği arttırılmalıdır.

-Son olarak şiddeti uygulayan kişilere en ağır cezalar verilerek toplumda bunun cezasız kalmayacağı algısının ivedilikle oluşturulması sağlanmalıdır. Bunun için de karar alma mercilerinin hızlı bir şekilde yasal düzenlemeleri tamamlamaları gerekmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ifade ettiği gibi;

"Ey kahraman Türk kadını

Sen yerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde göklere yükselmeye layıksın."

Bu bağlamda toplum olarak kadına gereken ehemmiyet verilmelidir. Kadın olarak da bizler Ata'mızın bize biçtiği rolü üstlenmeli, her zaman en yükseklerde olabilecek gücü damarlarımızda hissederek düştüğümüz yerden kalkmalı ve daima en yükseğe tırmanmalıyız.

Kaynakça

Abramson, L. Y., Metalsky, G. I., & Alloy, L. B. (1989). "Hopelessnessdepression: a Theory-Based Subtype of Depression". Psychological Review, 96, 358-372.

Acar, Hakan (2013). Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları, Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Adak, Nurşen (2000), Değişen Toplumda Değişen Aile, Ankara: Siyasal Yayınevi.

Aktaş, İbrahim ve Zeki Uyanık (2016). Kadına Yönelik Şiddet, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6 (1), s.32-42.

Alloy, Lauren B, Peterson Christopher, Abramson Lyn L, Seligman Martin İ.P (1984). Attributional Style and the Generality of Learned Helplessness; Journal of Personality and Social Psychology, 1984, Vol.46, No.3, s.681-687.

Atkinson, Rita (1996). Hilgard's Introduction to Psychology, Harcourt Brace Company, 12th Edition, USA, 1996.

Bayat, Bülent *(2002).* Örgütlerde ''güdülenme yetersizlikleri ve geri çekilme-kaçınma davranışlarını'' açıklamakta kullanılabilecek bir model; öğrenilmiş çaresizlik, G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 3/2002, s.1-14.

Beck, A. T., M. Weishaar, (1989). Cognitive Therapy, Ed.: A. Freeman, K. M. Simon, L.E. Beutler, Comprehensive Handbook of Cognitive Therapy, Plenum Press, New York, s. 21-36.

Doğan, İsmail (2012). Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar, Ankara: Pegem Akademi. Dökmen, Y. Z. (2009). Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dursun, Yücel (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 Güz, Sayı:12, s.3.

Düzgün, Şükrü ve Halil Hayalioğlu (2006). Öğrencilerde Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, s. 404-413.

Erkuş, Adnan (1994). Psikolojik Terimler Sözlüğü, Doruk Yayınları, Ankara.

Galtung, Johan (1969). Violence, Peace, and Peace Research, International Peace Research Institute, Oslo, Journal of Peace Research, vol. 6, no:3, pp.167-191.

Güler, Burcu (2011). İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:55, sayı:1, s.383.

Hobart, Mark (1996). Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasasına Doğru (Çev. Yurdaer Salman). Cogito, YKY, Sayı: 6-7, s. 51-65. İstanbul.

Hovardaoğlu, Selim (1986). Bazı Değişkenlerin Öğrenilmiş Çaresizliğe Etkileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi.

Klein, D.C., Fencil-Morse, E. & Seligman, M.E.P. (1976). Learned Helplessness, Depression and the Attribution of Failure, Journal of Personality and Social Psychology, 33, 508-516.

Norman, Don (1988). The Psychology of Everyday Actions. In Norman (Ed), "The Psychology of Everyday Things", New York: Basic Books, 34-53.

Özerkmen, Necmettin ve Haydar Gölbaşı (2010). Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Mart 2010, Sayı:15, ss. 23-37.

Polat, Oğuz (2014), Klinik Adli Tıp, 7. baskı, Seçkin yayınları, pp.112-117.

Sabin, KL. Older (2005). Adults And Motivation For Therapy And Exercise, Top Geriatr Rehabil; 21(3):215-20.

Seligman, Martin E.P. (1975). Helplessness: On Depression, Development and Death, San Francisco, W.H. Freemen and Company.

Sutherland, Kevin S. ve Nirbhay N. Singh (2004). Learned Helplessness and Students with Emotional or Behavioral Disorders: Deprivation in the Classroom.

Tarhan, Nevzat (2013). Kadın Psikolojisi, İstanbul: Nesil Yayıncılık.

Taştan, Coşkun ve Aslıhan Küçüker Yıldız (2019), Dünya'da ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri, Polis Akademisi Yayınları, Şubat 2019, s.1-22.

Thompson, Richard (1992). Learned Helplessness, Encyclopedia of Learning and Memory, McMillan Publishing, NewYork (USA) 1992, s.335-337.

Uluocak, Şeref, Gökhan Gökulu, Olgun Bilir, Nigar Etizer Karacık, Dilek Özbay (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet, Edirne: Paradigma Akademi.

Ulusoy, Yağmur ve Baki Duy (2013). Effectiveness of a Psyco-Education Program on Learned Helplessness and Irrational Beliefs, Educational Sciences: Theory and Practice, v13, n3.

World Health Organization (2002). World Report on Violence and Health. Geneva: WHO, http:// www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=0000000582

TÜRK DESTANLARINDA KADIN ARKETİPİ

Sümeyra DEMİRBAŞ
Lisans Öğr., Çankaya Üniversitesi

"Türkler kutsal ve önem verdikleri haklara "ana hakkı" demişler ve ana hakkını da "Tanrı hakkı" ile eşit tutmuşlardır."[1**]

Öz

Kişioğlu var oluşundan bu yana iç dünyasında ve dış dünyada yaşananlardan hareketle bir dışavurum yaşamıştır. Bu şekilde, elde ettiklerini ve yaşadıklarını kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kültürel mirasın ve kimlik kurucu öğelerin, arketiplerin, taşınmasında büyük rol oynamışlardır. Bu dışavurum zaman zaman sözlü zaman zamansa yazılı olarak yapılmıştır ve bu dışavurumlar kişilerin veyahut toplumların dünyayı ve doğayı algılayış biçimlerini ortaya koymak açısından bizlere ciddi kaynaklar sağlarlar. Bu kaynaklardan biri destanlardır. Milli destanlar, milletin dünyayı ve doğayı algılayışlarını ortaya koymamıza yardımcı olurlar. Günümüzde kadınların sosyal statüleri ve sahip oldukları kadın kimliği, destanlarda aktarılan 'hatırlama figürlerine' dayanarak kazanılmıştır. Kuşaktan kuşağa aktarılan, hatırlama kültürünün etkisiyle yaratılan kadın arketipi, modern Türk kadın kimliğinin temelini oluşturmuştur. Buradan hareketle destanların ve mitlerin yalnızca anlatı sanatı olarak nitelendirmek sahip oldukları önemi yok saymak anlamına gelecektir.

İnsanın, kültür içinde doğması, kültürel belirteçlerin bilinçdışında doğuştan var olduğu anlamına gelmemektedir. İnsan, kolektif bilinçdışıyla doğmaz. İnsan, kültürel ortamda büyüyerek kültüre işlenmiş olan baskın bazı ortak özellikleri ve inançları farkında olmadan içselleştirip benimseyerek kendisine mal eder ve bu şekilde kolektif bilinç, bireye kazandırılır. Türk kültüründe kadının temel özellikleri annelik ve kahramanlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede Türk milli destanlarından

1 ** GÜVENÇ, Bozkurt, (1996) "Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları", 4.Basım, İstanbul: Remzi Basımevi.

yola çıkarak Türk kadın arketipi değerlendirilmiştir.

Arketip dediğimiz kavram, İsviçreli Psikiyatr Carl Gustave Jung'ın psikoloji bilimine kazandırdığı bir kavramdır. Psikiyatr Carl Gustave Jung, tabula rasa kavramını ya da insan aklının doğumda sadece deneyimle yazılması gereken boş bir sayfa olduğu fikrini reddetmiştir. İnsan aklının atalarımızın temel, bilinçsiz ve biyolojik yönlerini koruduğuna inanır. Her insan içinde bir anne figürü taşır ve bu figür ona içinde yetiştiği aile ve toplum tarafından mal edilir. Bu figüre arketip denir, bizim arketipi anlayış biçimimiz, yaşadığımız toplumu yansıtmasından ve bu arketiplerin kolektif birikimimiz olan milli destanlarımızla aktarılıyor oluşu çalışmamız açısından önemlidir.

Çalışma, Türk kadın imgesini, Türk destanlarının içinde iki grupta değerlendirmeyi amaçlar. Bu iki grup: Göçebe hayatta kadın, yerleşik medeniyet ve İslami kültür çevresinde kadın.

Anahtar Kelimeler: Arketip, Kadın, Türk destanları, Kolektif bilinç

Giriş

Milletlerin geleceğe yönelik ümitlerini, arzularını ve duygularını içeren destanlar, tarihte kayıtlı olmayan olay ve olguları gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Albert Camus, mitler ve destanlar hayal gücünü daima canlı tutmak için var olduklarını, üretkenliği ve yaratıcılığı dışavuruma şekli olduğunu belirtmiştir. (CAMUS, 1997)

Destanlar öğretir ve bilgi verirler ama öncelikle bilgi verip tanıklık ederler. Bu sözlü veyahut yazılı metinler, içinde yaşatıldıkları toplumların kültürel kodlarını yansıtırlar. Söz konusu kültürel kodların çözülmesi, edebiyat-toplum ilişkisini belirgin kılar. Sözlü kültür ürünlerinin, geleneğin sürdürülmesi ve yeniden üretilmesinde önemli rol oynarlar. (ASSMAN, 2015)

Toplumlar, efsaneleriyle kendilerini öğrenmeye ve anlamlandırmaya çalışıyorlar. Destanlar yardımıyla geçmiş, yani kökensel tarih, efsaneye dönüştürülüyor. Türk destanları çoğunlukla kahramanlıklarının izlerini taşıyan bir geçmişin hatırlanmasını ister.

Destanlar, genellikle kolektif bir bilinç tarafından, bilincin ve bilinçdışının insanlığın hangi problemlerini evrensel görüyorsa ona göre biçimlendirilmesi ve bu problemler için uygun görünen çözümlerin üretilmesinin sonucudur. Eğer, sözü edilen unsurların tümü destan-

larda olmasaydı, onların kuşaktan kuşağa anlatılarak aktarımları da mümkün olmayacaktı. (BATTELHEIM, 1989)

Toplumsal yaşam, içerisinde anlamsal alt yapıyı barındırmakta ve toplumsal hafızayı oluşturmaktadır. Destanlarda kişiler sadece birer kahraman değil canlı birer toplumsal bellek taşıyıcısı olarak yer alıp kültürel süreklilik temelini kültürel bellek üzerinden canlı tutmaktadır. Toplumsal hafızanın ürünü olan kültürel bellek, kültürel kodlar, semboller ve arketipler tarafından oluşur, aktarılır ve yaşatılır. Biyolojik olarak aktarılamadığı için kuşaklar boyunca anlatılarak kültürel olarak canlı tutulması gerekir. Kültürün yeni kuşaklara aktarılması süreci, tekrarlama biçiminde yaşanır (SANCAR, 2014).

Kültürel bellek, kültürel süreklilik kontekstini oluşturur; kültürel kodlarını ve sembollerini tanımlar, yorumlar, saklar ve daha sonra ise aktarır. Kültürel kodlar, toplumsal hayatı sürekli kılan norm ve değerlerin her defasında yeniden 'yaratılmasında' rol oynarlar. Destanların özünde, sosyal ve tarihsel anlam kalıpları ve sembolik eylemler mevcuttur.

Modern toplumlarda toplumun kimliğinin ve ahenginin canlı tutmasında destanlar büyük rol oynamaktadırlar. Bu durum, her defasında aynı kimliğe sahip olma duygusu ortaya koymakta. Kökleri maziye dayanan toplumun yaratılması, ancak destanların sürekli geçmişle geleceği birleştirerek tekrar edilmesi ile mümkündür.

Toplumlar kimliklerini hayali olarak oluştururlar ve yarattıkları hatırlama kültürü ile bu imgeyi kuşaktan kuşağa iletirler. Geçmişle bağlantı kurularak, hatırlayan grubun kimliği oluşur. Grup, tarihini hatırlayarak ve kökenlerine ait hatırlama figürlerini belleğinde canlandırarak kimliğinden emin olur. Bu gündelik bir kimlik değildir, toplumsal kimliktir. Destanlar gerçeğin anlamını açıklarlar, bu metinlerin korunması ve gelecek kuşaklara devredilmesi dünyanın düzenini, aynı zamanda grubun kimliğini korur. Bu imgelere arketip diyecek ve Türk destanlarında kadın arketipini inceleyeceğiz.

Destanlar, hareketli mücadelenin öncelikli olduğu ve dolayısıyla fiziki gücün ön planda tutulduğu toplumlarda ortaya çıkmış bir halk edebiyatı ürünüdür. Kahramanlığın ve cesaretin anlatıldığı destanlarda başkahramanlar çoğunlukla erkeklerdir, bunu kültür tercih etmiştir. Kültür ürünleri, toplumun yaşam şekline ve düzeyine göre oluştuğundan, destanlar da Türk kültürünün temel dinamikleri üzerinde yükselmiştir. Türk kültüründe özellikle hayvancılığın ve göçebe hayatın daha yaygın olduğu dönemlerde ata binme, kılıç kullanma ve savaşma ço-

ğunlukla erkekler tarafından temsil edilmiştir. Bu yüzden destanlarda da erkek egemen bir yapı oluşmuştur.

Kadınlar destanlarda çeşitli özellikleriyle yer almışlardır. Hatta bazı destanlarda başkahraman kadındır. Toplumda kadınlar, erkeklerden farklı biçimde kendilerine has yaratılış özellikleriyle ilgi odağı olmuş; her devir ve toplumda bazen yüceltilmiş bazen de ezilen kesim olarak ön planda yerlerini almışlardır. Türk destanlarında kadın, farklı yönleriyle ele alınmaktadır. Türk kültüründe kadının arketipi annelik, eş ve kahramanlık olarak karşımıza çıkar.

Yöntem

Gustave Jung ve Arketip Kavramı

Carl Gustave Jung'un psikoloji dünyasına kazandırdığı arketip kavramı psikoloji literatüründe, algılamamızı örgütleyen, bilinç içeriklerini düzenleyen, değiştiren ve geliştiren yapılar olarak tanımlanmaktadır (BUDAK, 2000). Gustave Jung, kolektif bilinçdışından ayrılıp biçimlenen mitolojik temalara arketip adını vermeden önce, "başlangıçtan beri var olan imgeler" ve "kolektif bilincin hakimleri" isimlerini kullanıyordu. Bu, Gustave Jung'ın John Lock'un ortaya attığı tabular rasa yani boş levha kavramını reddettiği anlamına gelir. Bir empirist olan John Lock'a göre zihnimizde doğuştan gelen bir fikir yoktur. Zihin boş bir levhadır ve insan o levhayı kendisi doldurur.

"Başlangıçtan beri var olan imgeler" ve "kolektif bilincin hâkimleri" isimlerini kullanan Jung, St. Augustinus'un "idea principles"ı tanımlayışından esinlenerek arketip adını kullanmayı tercih etmiştir.

Jung'un arketipleri tanımlamak için esinlendiği, St. Augustinus'un "idea principles"ın tanımı şudur: "Esas düşünceler, belli bazı biçimlerdir ya da şeylerin sabit ve değişmez nedenleridir. Bunlar oluşturulmazlar, sonsuza dek aynı şekilde devam ederler ve ilahi anlayış içinde kapsanmaktadırlar. Ve kendileri yok olmamalarına rağmen, var olabilen ve yok olabilen her şey bunların biçimlerine göre oluşur. Fakat deniyor ki ruh bunları göremez." (JACOB, 2001) Bu tanıma göre arketipin, Platon'un "idea"sıyla eşanlamlı bir kavram olduğu da ifade edilmektedir. (JUNG, 2001)

Psişeyi, bilinç ve bilinçdışı olarak iki kısımda ele alan Jung, bilinçdışını da kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olarak iki bölüme ayırır ve arketipleri kolektif bilinçdışının çekirdek yapıları olarak tanımlar. Kişisel bilinçdışı, bize rahatsızlık veren, huzursuzluk yarattığı için bas-

tırdığımız, bilinçsizce algıladığımız, düşündüğümüz her türlü şeyin depolandığı yapı olarak tanımlanmıştır ve kaynağının kişisel deneyimlerimiz olduğu öne sürülmüştür. Kolektif bilinçdışı ise, kalıtsal olarak her insanın doğuştan getirdiği, içeriğini de ilk insandan bu yana yaşanan tipik psişik etkileşimlerin oluşturduğu (korku, tehlike, üstün güce karşı verilen mücadele, cinsellik, doğum, ölüm, sevgi, vb.) yapıdır. Kolektif bilinçdışını oluşturan içerikler nötürdür, hiçbir olumlu veyahut olumsuz etkiye maruz kalmazlar ve ancak bilinçle temas ettiklerinde bir kuvvet kazanırlar. Bu özelliklerinden ötürü Jung kolektif bilinçdışını "objektif psişe" olarak da adlandırmıştır. (JACOB, 2001)

Gustave Jung, mitlerin arketiplerin temsilcileri olduğunu söylemiştir. (JACOB, 2001) Dolayısıyla mitlerde ve mitsel öykülerde gördüğümüz karakterlerin ve olay örgülerinin her birinin bir arketipe tekabül ettiğini söyleyebiliriz.

Jung'un tarif ettiği pek çok arketip olmuştur, bunlardan bazıları anne arketipi, baba arketipi, yeniden doğuş arketipi, gölge arketipi ve aile arketipidir.

Jung, kişinin bireyleşme sürecini kişinin psişik varoluşunun nihai temel ve kaynağı olan merkeze, yani "özben"e nüfuz etmesi olarak tanımlar. Yol tabelalarının ve kilometre taşlarının arketipsel semboller tarafından ortaya konduğunu öne sürmüştür. (JACOB, 2001) Arketiplerin psişik yaşam üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduklarını belirten Jung (JACOB, 2001), mitlerdeki kahramanların olaylarla nasıl başa çıktıklarını görmenin insanlar üzerinde cesaret ve umudu arttırıcı tesiri olduğunu ifade etmiş ve dinsel mitlerin, açlık, savaş, hastalık, ölüm gibi yaşantılarda, insanlara bir tür ruhsal terapi etkisi yaptığını söylemiştir. (JUNG, İnsan ve Sembolleri, 2007)

Eski hekim-din adamları, arketipik imgeleri kullanarak yalnızlık çeken hastalarına, imgeler aracılığıyla, tüm insanlığın varoluşundan bu yana kendisininkilerle benzer acılar yaşamış olduğunu anlatırlardı. Jung da, büyük bir acı, ruhsal bir sarsıntı geçiren bir insana, mitler ve mitsel öykülerdeki arketipal imgelerin ayna etkisi yaparak kendi halini ve yaşamının hangi aşamasında bulunduğunu gösterdiğini ve bireyin bu imgelerin gösterdiklerini anlayabilirse büyük bir kazanç sağlayacağını ifade etmiştir. (JUNG, İnsan Ruhuna Yöneliş, 2010)

Geçmişte arketipin algılanış biçimi, günümüzde de o sembolü, arketipi nasıl algıladığımızı ortaya koymak açısından önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Türk Kültüründe Kadın

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar toplumlarda cinsiyetlere göre iş bölümü yapılmış; kültürel değerler ve sosyal kabuller buna göre şekillenmiştir. Erkekler dış dünya ile ilgili faaliyetleri üstlenirken kadınlara ev içi faaliyet ve aile ilişkilerini düzenleme görevleri verilmiştir. Bunun bir neticesi olarak kadınlar dış dünya ile ilgili faaliyetlerde görev alıp kendilerini geliştirme, kanıtlama ve üretken olma şansından mahrum kalmışlar ve annelik dışında hayatın bütün alanlarında ikinci derecede rol almışlardır. Bazı topluluklarda kadınların yeteneklerinin ve zekâlarının erkeklerinkinden geri veya az olduğu kabul edilmiştir. Bundan dolayı sanatta, bilimde, edebiyatta ve politikada öncü durumda ve eser sahibi kadın sayısı azdır. Bir erkek kendi yetenek, faaliyet ve birikimlerine, başarı ve başarısızlıklarına göre değerlendirilirken kadınlar baba, koca, oğul veyahut erkek kardeşinin statüsüne göre değerlendirilmişlerdir.

Eski Türk toplumlarında kadının konumu hakkında yapılan araştırmalara göre özellikle atlı-göçebe kültürün etkili olduğu Türklerde kadın erkekle hem yönetim hem hukuk açısından eşit statüde yer almıştır. Fakat İslamiyet'in kabulünden sonra Arap, Fars ve Bizans kültürlerinin etkisiyle Türklerde kadın daha pasif bir konuma itilmiştir (KAYA, 2002)

Eski Türk devletlerinde ise kadınlar toplum hayatında olduğu gibi siyasi hayatta da önemli roller üstlenmişlerdir. Kadınların rol aldıkları coğrafyada farklı kültürler ve dinlerin de etkisiyle zamanla birtakım değişikler yaşanmıştır. Her şeyden önce kadın, bir eş ve annedir. Kadın, aile adı verilen ve toplumun en küçük birimini oluşturan müesseseyi kuran taraflardan biridir ve toplumun mutluluğu, onu meydana getiren ailelerin mutluluğuna bağlıdır. Bu mutluluğun oluşmasında ise annenin rolü büyüktür; çocuk dünyaya getirme, onu besleyip büyütme, ona ilk eğitimi verme görevi anneye aittir. Aile, toplumun temel yapıtaşı olarak görülmüştür. Aile ne kadar güçlü olursa toplum o derece güçlü olur bu nedenle Türklerde aileye her zaman önem verilmiş ve korunmuştur. Türklerin tarih sahnesinde uzun süre ayakta kalması da güçlü aile yapısına dayanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Tarihte birçok topluluk görülmüş fakat bu topluluklar güçlü bir aile sistemine sahip olamadıklarından dolayı kısa zaman içerisinde dağılıp yok olmuşlardır. Eski Türklerde kadının temel nitelikleri annelik ve kahramanlıktır. Kadın; at binme, silah kullanma ve savaşabilme gücü ile de değerlendirilmiştir. Türkler kutsal ve önem verdikleri haklara, "ana hakkı" demişler ve bunu da "Tanrı hakkı" ile eşit tutmuşlardır.

Orta Asya Türk devletlerinde (İskitler, Hunlar, Göktürkler, Uygurlar) kadın önemli hak ve yetkilere sahipti. İskitlerde, her kadın İskit erkekleri gibi savaşçı ve asker olarak yetiştirilirdi. İskitli göçebe kadınlar her savaşta erkekleriyle birlikte çarpışırdı. Türk devletlerinde Türk kadınları bu tür faaliyetleri büyük bir ağırbaşlılık ve haysiyetle yerine getirmiştir. Hunlar döneminden itibaren kadın-erkek ayrımı yapılmamış, kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edilmiştir. Kağanın emirnameleri sadece "Hakan buyuruyor ki" ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmezdi ve Yabancı devletlerin elçileri sadece hakanın huzuruna çıkmazlardı. Elçilerin kabulü esnasında hatunun da hakanla beraber olması gerekirdi.

Eski Türklerde aile hayatında kutsal kabul edilen kadın, kimi zaman yasalarla güvenceye alındığından cemiyet içinde emniyetli bir hayat sürmekte idi. Diğer toplumlarda örneğine sıklıkla rastlanan kadın esareti, kadın ticareti, kadın hediyesi (büyük birine, mesela hükümdar ve vezire kadın takdimi) gibi Türk'e yabancı olan içtimai çarpıklıkları, Türk töresi şiddetle men etmişti (YILMAZ, 2004).

İslamiyet Öncesi Devirde Türk Kadın Arketipi

Eski Türk inançlarında kadına özel bir değer verilmiştir. Hakanlar birtakım işlerini her zaman eşlerine danışarak yürütmüşlerdi. Eski Türklerde kadın, kahramanların her zaman yanındadır ve onların kuvvet kaynağıdır. Kadınlar erkeklerle birlikte ava çıkan, ata binen, savaşan bir konumdadır. Eski Türklerde, kadın-erkek ilişkisi iç içe ve samimidir. Kadın ile erkekler her yerde ve her işte beraberdirler. Eski Türklerde kadının sosyal statüsü yüksektir. Hunlar döneminden itibaren kadın-erkek ayrımı yapılmamıştır. Kadın ve erkek eşit olarak kabul edilir ve kadınsız hiçbir iş yapılmazdı. Göktürklerde ve Uygurlarda kağanın eşi hatun, devlet işlerinde eşiyle birlikte söz sahibidir.

Emirnameler, kağan ve hatun namına ortaklaşa imzalanır. Aile içinde de kadın yüksek bir konuma sahiptir. Anne olarak çocukların yetiştirilmesi ve evin idaresi kadına aittir. Türk töresi kadını kutsal sayar; onun dövülmesi, horlanması veya itilip kakılması mümkün değildir. Türk kültür ve destanlarına bakıldığında da bu durum göze çarpmaktadır. Türk destanlarında kadın daima erkeğinin yanındadır ve eşittir (KAPLAN, 2004). İlk Türk destanı olarak bilinen Yaradılış Destanı, Altay- Yakut Türklerine aittir. Bu destanda, Tanrı'ya insanları ve dünyayı yaratması ilhamını veren Ak-Ana bir kadındır. Özellikle Altay yöresi destanlarında kadınlar son derece aktif ve güç sahibidir. Uygurların Nözüğüm, Kırgızların Cangıl Mırza, Hakasların Altın Arığ, Başkurtla-

rın Zaya Tülek destanlarında başkahramanlar hep kadındır. Manas'ın hanımı Kanıkey, bozkır kültürünün ideal Türk kadını olarak karşımıza çıkar. Kazak-Kırgız dönemi Manas destanında, kadın evin koruyucusu olarak betimlenmektedir. (Günay, 1998)

Orhun yazıtlarında da Türklerin kadınlara verdiği önem, yazıtların birçok yerinde hakanın yanında hatunun adının anılmasıyla ortaya çıkar:

"Türk halkı yok olmasın diye, halk olsun diye, babam İlteriş Hakanı (ve) annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinden tutup (daha) yükseğe kaldırmışlar muhakkak ki" (TEKİN, 2010).

"Umay misali annem Hatun'un kutu sayesinde, kardeşim Kül Tigin erkeklik adını elde etti" (TEKİN, 2010)

"Türk halkının adı sanı yok olmasın diye, babam hakanı (ve) annem hatunu yüceltmiş olan Tanrı, devlet veren Tanrı, Türk halkı(nın) adı sanı yok olmasın diye, beni o Tanrı hakan (olarak tahta) oturttu" (TEKİN, 2010)

Kırgız, Kazak gibi Türk halklarında misafir kendisine verilen değere göre çadırda oturtulurdu. Misafir değerli biri ise çadırın "tör" denilen saygın kısmına, istenmedik biri ise "ulağa" kelimesi ile adlandırılan kapı yanında oturtulurdu. Yenisey yazıtlarında geçen bazı ifadelerden çadırda önce hakanın aile fertleri olan eşi ve oğulları, ondan sonra da beylerinin yer aldığı görülür. Aile fertlerinden de eşi birinci, oğulları ikinci sırada anılmaktadır. Yazıt sahibi için değerli olan varlık ve kimselerin cümle içindeki yerine göre o varlık ve kimselere verilen değeri anlamak mümkündür. Eski Türklerde kadın erkek ayırımının yapılmadığını her ikisinin insan anlamına gelen "kişi" kelimesi ile belirtilmesinden görmek mümkündür. Kişi kelimesi eski Türklerde kadın ve erkeğe ayrı ayrı bakılmadığının, her ikisinin de eşit düzeydeki insan olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Cinslik kategorisinin olmayışı ve kadınlara ait özel eklerin bulunmayışı da Türklerde kadınlara hor bakılmadığını gösterir (USSEV, 2012)

Alp Er Tunga Destanı, Türklerin en önemli destanlarından biri olarak kabul edilir. Bu devlet zamanında yaşamış Türklerin ilk kadın hükümdarı, Alp Er Tunga'nın torunu Tomris Hatun'dur. Dedesinin izinden giden bu kahraman kadının ordusunda kadınlar çoğunluktaydı. Birçok savaşlarda galip olan Tomris Hatun, Perslerle de birçok kez savaşmıştır (GÜNAY, 2000)

Şorlara ait 'Oğlan' destanında kadınlar, erken yaşta evlenmez ve eş seçerken sadece kendisini yenebilecek erkekle evlenmeyi tercih

ederlerdi. Bu dönemin kadınları, evliliklerini tamamen kendi istekleri üzerine kuruyorlardı (CHIRLI, 2008)

Türk kültürel sembollerinde, kadın sembolü, doğurganlık özellikleriyle yaratıcı gücün temsilcisidir ve bu da bereketin sembolleşmesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı dünyanın temel düzeni anaerkildir (Fromm, 1990).

Oğuz Kağan destanının erkek kahramanı Oğuz Kağan, kadınla bütünleşerek anaerkil ve ataerkil düzenleri birleştirmiş ve eşitlik sağlamış. Daha doğru bir tabirle, bir geçiş dönemini kadını reddetmek yerine onunla uyum sağlayarak ve onun varlığını kabul ederek tamamlar çünkü kendisini başka türlü çoğaltmasının imkânsız olduğunu bilmektedir. Türk'ün hayat tarzındaki anaerkil ve ataerkil bütünleşmeyi göstermesi bakımından Oğuz Kağan destanı önemlidir (ERGİN, 2006). Aile bütün toplumlar için daima en önemli kavramlardan biri olmuştur. Küçük sosyal gruplar içinde en sürekli ve vazgeçilmez olanı ailedir ve bir nevi toplumun yapıtaşıdır. Tüm Türk destanlarındaki gibi Dede Korkut Hikâyelerinde görülen aile yaşayışında gelenekler ve anayasa yerine geçen töre hâkimdir. Türk destanlarının tümünde olduğu gibi Dede Korkut Hikâyelerinde aile çok sağlam bir temel üzerine kurulmuştur. Aile kavramı içinde en önemli bir yere sahip olan soyun devamlılığının kaynağı olan, yuvayı yapan, fedakârlık ve sadakatiyle toplum içinde farklı bir yere sahip olan kadındır (Duymaz, 2007).

Türk destanlarında, kahramanlar genellikle tek eşlidir. Eşler birbirine sadık ve destekçidirler. Dede Korkut destanında Banu Çiçek, eşi olan Beyrek'i on altı yıl beklemektedir. Deli Dumrul hikâyesinde de bu açıkça görülmektedir. Kara Pergen destanında, Kan Pergenin eşi onu çeşitli tehlikelere karşı uyarmakta ve ölümden korumaktadır. Kara Purba, destanda kahraman olarak nitelenebilecek bir karakterdir. Bu yönüyle Kara Purba ile birlikte kadınlar, anne, eş, sevgili veya yardımcı olma özellikleriyle beraber, düşmanlarla bazen yalnız bazen de erkek bir kahramana destek olabilmek için savaşırlar. Erkek, kendisi için en yüksek kıymet olan kahramanlık vasıflarını kadında da arar. Aynı şekilde kadın da erkekte kahramanlık vasıflarını arar. Bu toplulukta düşman, hem erkeğin hem de kadının hayatını tehdit ettiği için her ikisinin de kuvvetli ve cesur olması gerekir. Destanda kadınlar arasında dövüşlere rastlanır (Bars, 2014a: 345-357).

Buradan hareketle İslamiyet öncesi Türk destanlarında kadın arketipinin birleştirici, savaşçı, yönetici, anne ve kadın olarak derlendiğini görmekteyiz.

Yerleşik Medeniyet ve İslami Kültürün İçinde Kadın Arketipi

Araştırmacıların bir kısmı İslamiyet öncesi Türk toplum yapısında bağımsız kişilikler olarak düşünülen kadınların, İslamiyetle birlikte pasif hale getirilerek eve kapatıldığını, çok eşliliğin ortaya çıkıp yaygınlaştığını iddia eder. Çobanoğlu, bu düşüncede yanlışlığın bulunduğunu, bu durumun yerleşik hayata geçiş ile İslamiyet'in kabul edilişiyle eş zamanlı olmasından kaynaklandığını ifade eder. Göçebe toplum yapısı içinde, ata binen, kılıç kuşanan, ok atan, ava çıkan destan kahramanları son derece aktiftirler. Toprağa bağlı olarak yerleşik hayata geçmiş toplum yapısının yansıtıldığı destanlarda ise kadın daha pasif olarak karşımıza çıkar fakat kahramanlık vasıflarını tamamen kaybetmez. Ancak çok daha zor durumlarla karşılaştığında destan kahramanı olacak çapta kahramanlıklar ortaya koyar (ÇOBANOĞLU, 2007)

Kutadgu Bilig'de ideal gösterilen kadın anlayışı toplumsal hayatta fazla yeri olmayan pasif bir karakter olarak ortaya çıkar. Eserde tasvir edilen kadın anlayışı, 11. yy. da İslamiyet'i yeni kabul etmiş bir toplumun ferdi olan Yusuf Has Hacip'in bütün samimiyetiyle bağlandığı ve bununla birlikte eski Türk kültürünün kadınla beraber düşündüğü namus kavramı, İslâmiyet'in değerleri ile de örtüşmüş ve dinî akidelerle muhafaza altına alınarak geliştirilmiştir. Beyitlerde kadın; tavrı, güzelliği, kendisini sevdirmesi, namuslu oluşu bakımından olumlu bir bakış açısıyla değerlendirilir. Ayrıca çeşitli vasıflarına da sık sık atıfta bulunur. Kadın, tabiat varlıkları gibi estetik bir malzemedir; nazlı bir kız sesi, edası kız gibi, kız gibi gülmek, kızların tebessümü gibi şeklindeki ifadelerle benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Eserde yeni evlenen kadınlar için bir beyitte gelin kız tabiri kullanılmıştır. Gelin kızların övüneceği gün zifaf geceleri olarak verilirken, kahraman erkeğin iftihar edeceği zamanın da savaş günleri olduğu söylenerek kızlarda iffetin erkeklerde ise kahramanlığın, cesaretin önemi vurgulanmıştır (YUSUF, 1991). Buradan hareketle görebiliyoruz ki kadın arketipi güzelliği ve namusu temsil ederken erkek arketipi İslamiyet öncesi Türk destanlarında olduğu gibi kahramanlıklarıyla karşımıza çıkıyor.

Eserde kadınlarla ilgili, güzellik, süs, geçicilik, güvenilmezlik gibi vasıfların başka varlıklara aktarılarak kullanıldığını, zengin bir anlatıma vasıta olduklarını görürüz. Bu klişe tabirler günümüze kadar gelmiştir. Dünyanın aldatıcılığı, albenisi süslü bir 'gelin gibi' tabiriyle anlatılır. İnsanların yabancı bir memlekette çektiği gariplik ve suskunlukla bir gelinin ruh hali arasındaki benzerlik çarpıcı bir ifadeyle verilir. Esere genel olarak bakıldığında, kadın kavramının toplumsal hayatta yerinin tam olarak belirlenemediği eski Türk geleneği ile yeni girilen kültürel muhitin arasında kaldığı görülür. Kutadgu Bilig'te er-

keğin kadına saygı göstermesi söylenirken aynı zamanda kadının eve kilitlenmesi gibi oldukça katı ve Türklerin sosyal hayatına uymayan bir tutum da göze çarpar:

Eving kapgı bekle yırak tutgıl er (Kadına saygı göster ne isterse ver; evin kapısını kilitle eve erkek sokma) (YUSUF, 1991).

Öte yandan, İslamiyet öncesi Türk destanlarındaki kadın anlayışının istisnalar olsa da İslamiyet'ten sonraki Türk destanlarında da devam ettiği görülmektedir. Dede Korkut'ta kadınların yeri ve önemi çok büyüktür. "Manas"ta kadın evin kaderinin ve namusunun koruyucusu olarak gösterilir. Dede Korkut'ta Kan Turalı, düşmanlar tarafından sarılınca eşi Selcen Hatun at biner, kılıç kuşanır ve savaşır. Dede Korkut'ta kadının en önemli özelliklerinden biri de doğurganlığı, yani anne oluşudur (KAPLAN M. , 1988). "Battal Gazi" Destanında, Battal'ın eşi Zeynep ve gördüğü rüya sonucu İslamiyet'i kabul edip Battal Gazi ile evlenen Mah Piyruz, kendi isteğinden ziyade, evlenecek olan kişinin istekleri doğrultusunda hareket etmektedir. Bu dönemde kadın, namusun, erdem ve hünerin sembolü konumunda görünmektedir (GÜNAY, 2000).

Her ne kadar İslamiyet'in ve yerleşik kültürün etkisiyle savaşçı, yönetici sıfatlarını taşıyan kadın arketipinin, kolektif bilinç olan destanlardan yola çıkarak eve hapsolmuş anne arketipine evrildiği görülse de Türk kadınının hala savaşçı, mücadeleci, anne ve eş rollerini üstlenen bir arketip taşıdığını söylemek mümkündür.

Sonuç

Carl Gustave Jung'ın ortaya koyduğu arketip kavramıyla bugün mitolojilerden günümüz insanının kolektif bilincine ,kesin olmamakla birlikte, erişebilmekteyiz. Bunda destanların katkısı yadsınamaz derecede büyüktür çünkü destanlar, kolektif bilincin taşıyıcısıdırlar.

İslamiyet öncesi göçebe devirde destanlardan yola çıkarak kadınların daha aktif, siyasette söz sahibi ve savaşçı kimliği taşıyan bir arketipe yani kadın motifine dayandığını görebilmekteyiz. İslamiyet'in kabulü ve yerleşik hayata geçilmesinin etkisini taşıyan İslam kültürü içerisindeki Türk destanlarında ise durum değişmiş, kadın iffetini koruyan, çocuklarını yetiştiren bir anne figürü haline gelmiştir fakat kahramanlık özelliklerini kaybetmemişlerdir.

Türklerde kadın, her zaman el üzerinde tutulmuştur. Kadın, mücadeleci ve savaşçı kimliğini kaybetmeyerek bu arketipin varlığını hep korumuştur.

Kaynakça

ASSMAN, J. (2015). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BATTELHEIM, B. (1989). *The Uses Of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales.* New York: Vintage Books.

BUDAK, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

CAMUS, A. (1997). *Sisifos Söyleni.* İstanbul: Can Yayınları.

CHIRLI, N. (2008). Şor Kahramanlık Destanlarında Kadın Tipi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 292-305.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneeği.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Duymaz, A. (2007). Oğuz Kağan Destanından Dede Korkut Kitabına Kahramanların beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler. *Milli Folklor*, 50-58.

ERGİN, M. (2006). *Şor Kahramanlık Destanları.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Fromm, E. (1990). *Rüyalar, Masallar, Mitoslar.* İstanbul : Arıtan Yayınevi.

GÜNAY, T. U. (2000). İslami Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi. *Milli Folklor*, 4-9.

Günay, U. (1998). Manas Destanı'ndaki Kadın Adları İle İlgili Bir Deneme. 46-61.

JACOB, J. (2001). *C. G. Jung Psikolojisi .* İstanbul: İlhan Yayınevi.

JUNG, C. G. (2001). *Dört Arketip.* İstanbul: Metis Yayınları.

JUNG, C. G. (2007). *İnsan ve Sembolleri.* İstanbul: Okyanus Yayınevi.

JUNG, C. G. (2010). *İnsan Ruhuna Yöneliş.* İstanbul : Say Yayınları.

KAPLAN, M. (1988). *Dedekorkut Kitabında Kadın .* Ankara ktb Yayınları.

KAPLAN, M. (2004). *Dede Korkut Kitabında Kadın.* İstanbul: Dergah Yayınları.

KAYA, M. (2002). Türk Halk Anlatılarında Kadın. *Toplumbilim*, 49-54.

SANCAR, M. (2014). *Geçmişle Hesaplaşma- Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne.* İstanbul: İletişim Yayınları.

TEKİN, T. (2010). *Orhun Yazıtları.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

USSEV, N. (2012). Köktürk Harfli Yenisey Yazıtlarındaki Kadını Bİldiren Kelimelerin Anlamına Göre Eski Türklerde Kadın İmajı. *Dil Araştırmaları*, 57-66.

YILMAZ, A. (2004). Türk Kültüründe Kadın. *Milli Folklor*, 111-123.

YUSUF, H. H. (1991). *Kutadgu Bilig.* Ankara: TTK Yayınları.

CENGİZ AYTMATOV'UN TOPRAK ANA ESERİNDE KADIN (ANNE) BETİMLEMESİ

Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU
Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi/Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi

Lisansüstü Öğr. Aizirek İMANDOS KYZY

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi/Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi.

Özet

Bu çalışmada, Cengiz Aytmatov'un "Toprak Ana" eserinde işlenen yaşam olaylarını ve betimlenen kadın işleyişinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Aytmatov'un tüm eserleri toplumsal olayları, yaşanan dramları bazen de toplum içinde yaşanmış geçen olayları usta bir kalemle ele alarak okuyucuya ulaşan usta bir içerik görünmektedir.

Aytmatov, ölenleri anmak konusunda büyük hassasiyet gösterir. Bu tavrı gelecek nesillere aktarmayı amaçlayan Aytmatov Toprak Ana eserini de hatırlamalar üzerine kurar. Bunu yaparken Toprak Ana'yı kişileştirir ve yüceltir. Baştan sona acılı bir dönemi, II. Dünya Savaşı yıllarını anlatan eser bir ailenin savaşla birlikte çözülüp dağılmasını konu edinir.

Roman, iki ananın dertleşmesi olarak başlar. Bunlardan birisi savaşta üç oğlunu, eşini ve evdeki gelinini kaybeden yaşlı Tolgonay ile onları besleyen, barındıran Toprak Ana'dır. Tolgonay'ın eşi ve oğulları cephede savaşırken ölür. Tolgonay, oğlu Kasım'ın eşi çok sevgili gelini Aliman ile kalır. Birbirlerine çok bağlıdırlar. Ne var ki ilerleyen zamanlarda Aliman'da gençlik çağıltılarına kapılmış, evli bir çobandan hamile kalmıştır. Gelininin bir başkasından hamile olduğunu anlamasına rağmen Tolgonay, bu durumu anlayış ile karşılar ama Aliman suçluluk içindedir. Günü geldiğinde Aliman bebeği doğurur fakat kendisi vefat eder. Tolgonay, doğan erkek bebeği kendi torunu olarak bağrına basar. Tolgonay da Toprak Ana da kıyılarına hangi can yaklaşmışsa

hakkını vermiş, sahip çıkmış, kuşatmış, kendisinin saymıştır. Bu ortak yönleriyle bu iki can dost dertleşmektedir. Toprak Ana'da Tolgonay ve kocası Suvankul'un çocuklarıyla oluşturdukları aile bağları yer almıştır. Bu ailede; eşler birbirini sevmekte ve karşılıklı olarak saygı duymaktadırlar. Tolgonay, eşi Suvankul'un sıcak altında çok çalıştığı zaman endişelenmektedir. Suvankul'un kendileri için çok çaba sarf ettiğini düşünmektedir. Böylesi sevgi ve saygı ortamında, çocukları olan; Kasım, Maysalbek ve Caynak da anne babaları ile sıkı iletişim içindedirler, birbirlerini çok sevmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Toprak Ana, Cengiz Aytmatov, Törökul Aytmatov, Kırgız Kadını, Aile.

Abstract

This land is aimed to explain life events and functions of the women described in Chingiz Aitmatov's novel « Mother Earth ». Through his works, Aitmatov writes about social events of community.

Aitmatov shows great sensitivity in commemorating the deceased. Aitmatov, who aims to convey this attitude to future generations, writes on Mother Earth. He personifies and elevates Mother Earth. It is the most painful period from beginning till the end. The work describes how one family was liquidated during the World War II.

The novel begins as a problem of two mothers. One of them is Mother Earth, who feeds another one Tolgonai, who lost her three sons, husband and daughter-in-law because of war. Tolgonai's husband and sons die while fighting on the front. Tolgonai stays with her daughter-in-law, Aliman, wife of his son Kasym. They are multifunctional to each other. Aliman was pregnant by shepherd by mistake. Even in this situation Tolganai didn't blame her and thinks she has a right to get married again. Unfortunately, Aliman gives birth to the baby, but then child dies. Tolgonai brings up the baby boy as his own grandson. Both Tolgonai and Mother Earth gave their rights to the shores which they deserved, they claimed and besieged them. With these common aspects, these two friends are worried. Mother Earth has family ties created by Tolgonai and her husband Subankul with their children. In this family; spouses love each other and respect them for success. Tolgonai worries about his husband Suvankul working hard under the heat. Subankul kendileris themselves with such love and respect; Kasym, Maisalbek and Jainak are in close contact with their parents, they are very much in love with each other.

Keywords: *Mother Earth, Chingiz Aitmatov, Torekul Aitmatov, Kyrgyz Women, Family*

Giriş

Törökul Aytmatov (1903-1937)

Cengiz Aytmatov'un babası Törökul Aytmatov Kırgızistan'ın parti ve kültür sahasında yetiştirdiği önemli isimlerden biridir. Törökul Aytmatov 1903 yılında Talas bölgesinde dünyaya gelmiştir. Cengiz Aytmatov kendi anlatılarında ata-babalarıyla gurur duyarak şunları demiştir: ''Benim babam-Törökul, Törökul'un babası-Aytmat, Aytmat'ın babası-Kimbildi, Kimbildi'nin babası-Konçucok... böyle devam ederek soyumuzun başı- Şeker'in kendisine kadar saymaya mümkündür''. Bahsedilen Şeker köyünde Törökul Aytmatov dünyaya gelmiştir. O'nun 11 aralık 1924 yılında kendi elleriyle yazmış olduğu biyografisinde bunun hakkında kısaca bir bilgi geçmektedir: ''Ben, Törökul Aytmatov, Syr-Darıya bölgesine bağlı Oluya-Ata uezdinde yer alan Kürküröö boluştuğunun №5.köyünün vatandaşı 1904 yılında (1903) doğdum. Babamın mesleği hayvan beslemek, 10 yaşıma kadar onun elinde büyüdüm ondan sonra da Rus tüzem[11] okuluna girdim''. Bazı tarihi bilgilere göre, Törökul Aytmatov ilk olarak 1912-1914 yıllarında köydeki müslüman okulunda ilköğretimini tamamlar. 14 yaşında da Rus tüzem mektebini bitirmiştir.

1920-1921 yıllarında parti ve Sovyet işlerinde çalışmaya başlamıştır. 1921-1924 yılları arasında Moskova'daki Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinde öğrenim görmüştür. 1925 yılında Komünist Parti üyeliğine kabul edilmiştir (Ükübaeva 2018). Moskova'da öğrenim görüp ilmini artırdıktan sonra Kırgızistan'da parti ve devlet işlerinde yöneticilik yapmıştır. Kırgızistan Eyalet Komitesi ve Propaganda bölümünün başkan yardımcısı ve başkanı (1924-1926); TBKP'nin[22] Karakol-Narın Bölgesi Komitesi, Calal-Abad idare komitesinin sekreterliği (1926-1929); Kırgız KÖSSC'inin[33] sanat ve ticaret odası halk komiserliği ve halk ziraatinin merkez sovyet başkanı (1929-1931), TBKP Kırgız Eyalet Komitesi ikinci sekreterliği (1931-1935) vb. gibi değişik hizmetlerde görev aldı (Akmataliev 1998). 1935-1937 yılları arasında Moskova'daki Kızıl Professura enstitüsünde öğrenim görmüştür. 1937'den itibaren Sovyet devletinde meydana gelen siyasi ve ideolojik şartlardan ötürü Moskova'da görev yaptığı sıralarda ''Halk Düşmanı'' ilan edilerek gözaltına alınmıştır. Aynı yıl hakkında verilen idam cezası infaz edilmiştir. 1956 yılında aklanmıştır. 1991 yılının Ağustos ayında Bişkek yakınlarındaki Çon-Taş köyünde toplu mezar tespit edilmiş, bu-

1 Rus tüzem okulu: XIX. Yüzyılda Çarlık Türkistan'ında yerli halkın çocuklarına Rusça eğitim vermek amacıyla ilköğretim seviyesinde açılan okul.
2 Tüm Birlik Komünist Partisi.
3 Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti.

rada Törökul Aytmatov'un diğer idam edilenlerle beraber cesedi bulunmuştur. Akabinde söz konusu yerde Ata-Beyit adıyla bir anıt mezar inşa edilmiş ve onun kabri de buraya nakledilmiştir (Ükübaeva 2018).

Nagima Aytmatova (1904-1970)

Cengiz Aytmatov'un annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova Tatar Türküdür. Devrin iyi eğitim almış medeni ve entelektüel kadınlarından biridir. Nagima'nın anne ve babası Karakol şehrinde yaşayan varlıklı bir ailedir. 1919 yılında Karakol şehrinde açılan Sovyet okulunda eğitim alır ve komsomol olarak görev yapar. 1924 yılında Karakol idari komitesi bölüm başkanlığı görevini üstlenir. Törökul ile o yıllarda tanışıp evlenirler. Nagima Aytmatova Calal-Abad şehrine gidip komsomol bölge komitesi ve idari komitesi genel sekreterliği görevini yürütür. Kadınlar arasında eğitim faaliyetleri yürütüp kadınların okuma-yazma öğrenmesi için birçok faaliyette bulunur.

1938-1938 yıllarında kreşlerde ve 1940-1942 yılları arasında Kirov bölgesi finans bölümünde çalışır. 1942-1945 yılları arasında muhasebeci olarak görev yapar. Çocukları için annelik vazifesini en üst seviyede yerine getirmiştir. Nagima Hanım hayattayken, kocası Törökul Aytmatov'un aklandığına, oğlu Cengiz Aytmatov'un dünyanın en büyük yazarlardan biri olduğuna, diğer çocuklarının da hayatta önemli yerlere geldiğine şahitlik etmiş ve 1970 yılında hayata gözlerini yummuştur (Ükübaeva 2018).

Cengiz Aytmatov (1928-2008)

Sadece Kırgız halkının değil, Türk dünyasının ve tüm insanlığın usta yazarı Cengiz Aytmatov 12 Aralık 1928 yılında Kırgızistan'ın Talas şehrindeki Şeker köyünde dünyaya gelmiştir. Ailede dört kardeşten en büyüğü olan Cengiz Aytmatov'un İlgiz isimli bir erkek, Lyutsiya ve Roza isimli iki kız kardeşi vardır. Babası Törekul Aytmatov SSCB'de[41] memur olarak çalışırken Stalin'in temizlik hareketi sonucunda tutuklanmıştır. Bu tutuklanma tarihine kadar Aytmatov'un babası çok ünlü bir devlet adamıdır. Babasının tutuklanmasından sonra Aytmatov ve kardeşleri amcasının yanında yaşamaya başlamıştır. Amcası da kardeşi Törekul gibi iyi eğitim almış bir bilgindir (Aytmatov ve Şahanov 2015).

Cengiz Aytmatov öğrenimine Moskova'da Rus okulunda başlar, Şeker köyüne döndüklerinde Kırgız okulunda devam eder. Babası Törökul Aytmatov ailesini doğup büyüdüğü Şeker köyüne gönderdiği za-

4 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

manlarda Cengiz ailenin büyük oğlu olarak annesine yardımcı olup kardeşlerinin yetişmesine önemli katkılar sağlar.

1941 yılında Almanya SSCB'ye savaş ilan eder. Savaş başladığında halk müşkül duruma düşer, hayat zorlaşır. Bunun için Aytmatov 1942 yılında eğitimine ara vermek zorunda kalır. 13 yaşında Şeker köyü muhtarlığında sekreter, haberci ve hesap uzmanı olarak görev yapar. Savaş yıllarında halkın başından geçen zorluklara çocuk yaşında şahit olur. Bu trajik olaylar henüz yetişmekte olan Aytmatov'un yüreğinde derin izler bırakır. Bu yıllarda şahit oldukları olaylar daha sonra kaleme alacağı bazı eserlerin konusunu teşkil eder.

II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra 1946 yılında Cengiz Aytmatov Cambıl'da bulunan veterinerlik yüksekokuluna girer. Bu okulu başarıyla bitirdikten sonra Kırgızistan'da bulunan K. Skryabin adlı Ziraat enstitüsünde devam eder. Bu okulu da 1953 yılında bitirir. 1953-1956 yılları arasında zooteknisyen olarak çalışır. 1956-1958 yılları arasında ise Moskova'da M.A. Gorkiy Edebiyat Enstitüsünde yüksek edebiyat kursuna katılır.

Cengiz Aytmatov'un çocukluk günleri Talas şehri Şeker köyünde geçmiştir. Çocukluğunda bir yandan doğanın güzelliği, öte yandan babaannesi Ayımkan Satankızı ve onun kızı Karagız halasının anlattığı masallar, efsaneler Aytmatov için çok önemli bir manevi hazine olmuştur. Babaannesi çocuk Cengiz'i daima yaylalara, dağlara gittiğinde yanına almıştır. Gördüğü doğa güzelliklerine hayran kalan Cengiz halkın adetlerini, gelenek-göreneklerini öğrenerek büyümüştür. Bunlar yazarın manevi zenginliğinin artmasını sağlamıştır.

Cengiz Aytmatov okulda da çalışkan bir öğrencidir. Rusçayı çok iyi bildiği için Rusça kitapları sık sık okumuş, ilmi ve edebi seviyesini yükseltmiştir. Onun edebiyata ilgisi Cambıl şehrinde bulunan veterinerlik enstitüsünde okuduğu sıralarda ortaya çıkar (Ükübaeva 2018).

Cengiz Aytmatov edebi faaliyetlerine şiir yazarak başlamış, ancak onun şiirlerini okuyan A.V. Ştufendorf neşir yazmasını tavsiye etmiştir. Böylece Cengiz ilk üstadının tavsiyesine uyarak hikaye yazmaya başlamıştır. Bir hikayesini arkadaşıyla Cambıl bölge gazetesine götürmüş, fakat gazetenin redaktörü hikayeyi okuduktan sonra yazara bu hikayeyi yayımlayamayacağını söyleyip geri vermiştir. Bu olay Cengiz'i üzmüş, hevesini kırıştır. Geri dönerken Cengiz arkadaşına *"Bunlar benim hikayemi anlamadı. Neyse, öyle veya böyle ben bunlara güzel hikaye yazabileceğimi kanıtlayacağım."* demiştir. Maalesef yazarın bu hikayesi de ilk şiirleri de günümüze ulaşmamıştır.

Cengiz Aytmatov'un ilk hikayesi ''Gazeteci Dzyudo'' 1952 yılında Kırgızistan almanakında Rusça olarak yayımlanır. ''Aşım'' adlı hikayesi de bu almanakta çıkar. Bundan sonra ''Ak Yağmur'' adlı hikayesi Sovyettik Kırgızistan dergisinde (1954) yayımlanır. 1955 yılında bu derginin 12. Sayısında ''Asma Köprü'' adlı hikayesi yayımlanır.

Bu hikayeler yazarın ilk edebi faaliyetidir. Bu hikayelerde güncel meseleler, kuiaklar arasındaki anlaşmazlıklar, barış, insanların karakterlerinin şekillenmesi ele alınmış, fakat bu meseleler edebi açıdan yeterince işlenmemiştir. Bu hikayelerin en dikkat çeken yanı kullanılan dilin edebi olması ve kahramanların sağlamlığıdır. Yazarın henüz o yıllarda ustalaşmadığı söylenebilir. Ünlü Kırgız eleştirmen Kambaralı Bobulov'un ifadesiyle söylemek gerekirse 'Kırgız edebiyatının kapısını yetenekli bir yazarın açması' için Aytmatov Kırgızistan Yazarları Birliğine üye olarak kabul edilir. Ardından yazar 1956 yılında Moskova'ya SSCB Yazarlar Birliğine bağlı A.M. Gorkiy adlı edebiyat enstitüsünde iki yıl edebiyat eğitimi alması için gönderilir. Moskova'da aldığı eğitim Cengiz Aytmatov'un edebi kişiliğinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. İlk olarak Rus ve Dünya edebiyatının önemli eserlerini okumuştur. İkinci olarak önemli Sovyet edebiyatçılarından dersler almış, edebiyat bilgisini genişletmiştir. Üçüncü olarak SSCB'nin başkenti olan Moskova'nın medeni atmosferi; sinemalar, tiyatrolar, yazar ve şairler, aktörler, rejisörler ile tanışıp entelektüel birikimini artırmıştır. Yazar Moskova'da öğrenimini sürdürürken ''Yüz Yüze'' (1957) ve ''Cemile'' (1958) adlı eserleri kaleme almıştır. Moskova'da öğrenimi sona erdikten sonra Aytmatov 1959-1960 yılları arasında ''Pravda'' gazetesinin Kırgızistan muhabiri olarak çalışır. 1965-1986 yılları arasında Sinemacılar Birliği ve 1986-1989 yılları arasında Kırgızistan Yazarlar Birliği başkanlığı yapar. 1989 yılından sonra ''Yabancı Edebiyat'' dergisinin genel yayın yönetmenliği görevini üstlenir. O sıralarda SSCB Devlet Başkanı Mihail Sergeyeviç Gorbaçov'un danışmanlığını yapar. Sonraki yıllarda Kırgızistan'ın Lüksemburg elçisi olur. İki kez evlenen Cengiz Aytmatov'un toplamda dört çocuğu dünyaya gelmiştir (Ükübaeva 2018).

UNESCO verilerine göre Cengiz Aytmatov'un eserleri 160'dan fazla dile çevrilmiştir. Aytmatov'un birçok eseri sinemaya uyarlanmıştır. Gün Olur Asra Bedel romanın sinemaya uyarlanma çalışmaları için gittiği Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan şehrinde 16 Mayıs 2008'de rahatsızlanır ve böbrek yetmezliği teşhisiyle tedavi için Almanya'ya getirilir. Tedavisi için gittiği Almanya'nın Nürnberg şehrinde 10 Haziran 2008 tarihinde ebedi hayata hicret etmiştir. Aytmatov'un cenazesi devlet töreniyle büyük bir kalabalık kitle önünde babasının

gömüldüğü yer olan Ata-Beyit mezarlığına defnedilmiştir.

Cengiz Aytmatov eserlerinin dünya edebiyatında bir güneş gibi doğmasıyla birlikte okuyucuların gönül dünyasını aydınlatıp estetik ve sanat duygularını harekete geçirmiştir. Neticede dünyanın dört bir yanında Cengiz Aytmatov okuyucuları geceleri uykusuzluğa gönül rızasıyla kalıp yarattığı güzel karakterlerden tesir alarak Kırgız halkının yaşamını, psikolojisini öğrenmektedirler.

Eserleri: Gazeteci Dzyudo (1952), Aşım (1952), Asma Köprü (1955) Zorlu Geçit (1956), Yüz Yüze (1957), Cemile (1958), İlk Öğretmen (1961), Selvi Boylum Al Yazmalım (1963), Deve Gözü (1961), Toprak Ana (1963), Elveda Gülsarı (1966), Kızıl Elma (1964), Atadan Kalgan Tuyak (1968),Oğulla Buluşma (1969), Beyaz Gemi (1970), Beyaz Yağmur (1954), Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek (1981), Asker Çocuğu (1972), Fujiyama (1977), Sultanmurat (Erken Gelen Turnalar) (1975), Gün Olur Asra Bedel (1980), Cengiz Han'a Küsen Bulut (1990), Çocukluğum, Yıldırım Sesli Manascı (1990), Dişi Kurdun Rüyaları (1986), Kassandra Damgası (1994), Dağlar devrildiğinde / Ebedî Nişanlı (2006).

Yazarın eserlerindeki konular oldukça zengin ve evrenseldir. İnsanlardaki insani değerleri arayışı, insan ruhunun geliştirilmesine çok önem vermesi, hemen her eserinde durmadan ''İnsan nasıl yüce bir insan olur?'' sorusuna cevap araması ve ''İnsana en zor olanı her gün insan olarak kalması'' şe klinde düşüncesi Aytmatov'un yazarlık felsefesini açıklar gibidir. Cengiz Aytmatov yüce hümanist bir yazar olarak insana, insan hayatının iyileşmesine karşı olan her türlü kötü güce karşı koymaya çalışmıştır. İnsanın geleceğinin daha güzel olması için her şeyin yine insanların elinde olduğunu düşünmüş ve eserlerinde hep bu fikri okurlara aşılamaya gayret etmiştir. Bu yüzden o insanlığın Aytmatov'u olarak edebiyen insanların zihinlerinde ve gönüllerinde kalacaktır.

Cengiz aytmatov'un toprak ana eserinde kadın (anne) betimlemesi

"Babam, Törökul Aytmatov. Bilmiyorum nerede gömülüsün. Bunu sana sunuyorum.

Annem, Nagima Aytmatova. Biz dört kardeşi sen yetiştirdin. Bunu sana sunuyorum."

Toprak Ana, genç yaşta kaybedilen bir babaya onu unutmadığını, anneye ise kendilerini yetiştirdiği için bir vefayı sunmak amaçlı bir ithafla açılır. Olenleri anmak konusunda büyük hassasiyet gösteren ve bu tavrı gelecek nesillere aktarmayı amaçlayan Aytmatov bu eserini de hatırlamalar üzerine kurar. Bunu yaparken Toprak Ana'yı kişileştirir ve yüceltir. Baştan sona acılı bir dönemi, Ikinci Dünya Savaşı yıllarını anlatan eser bir ailenin savaşla birlikte çözülüşünü konu edinir.

Roman, iki ananın dertleşmesi olarak başlar. Bunlardan birisi savaşta üç oğlunu, eşini ve sevdiği gelinini kaybeden yaşlı Tolgonay ile onları besleyen, barındıran Toprak Ana'dır. Eskiden hasat kaldırmak niyetiyle umutlanarak koştuğu topraklara şimdi 'Ölenleri Anma Günü' denilen günde kaybettiklerini tekrar yâd etmek için gelir. Toprak ana ile birlikte ne kadar çok zorluklar geçirdiklerini, nelerle mücadele etmek zorunda kaldıklarını, mutluluklarını, kaybettiklerini, yaşadıklarını anımsarlar. Yanında da kendisine babaanne diye seslendiği bir erkek çocuğuyla gelir.

- Selamın aleyküm sevgili tarlam! Dedi yavaş sesle.

- Aleykümselam Tolgonay. Yine geldin demek? Görüyorum, biraz daha yaşlanmışsın, saçların bembeyaz olmuş.. Aa, baston da kullanıyorsun artık.

- Evet, güzel toprağım, yaşlandım. Ee aradan bir yıl geçti ve sen bir hasat daha verdin.. Biliyor musun bugün "Ölüleri Anma Günü"

- Biliyorum ve seni bekliyordum Tolgonay, ama bu defa da yalnız geldin değil mi?

- Gördüğün gibi yalnızım, hep yalnız...(Toprak Ana 2013: 6)

Tolgonay ile tarlası arasında, ortak geçmişlerden beslenen derin bir dostluk bağı vardır. Tarla, toprak her yıl kendisiyle yüzleşen, ona emek veren bu yalnız ve ölümlü varlığı, yaşlı bir anne şevkatiyle kucaklar. Tolgonay, tarlasına baktıkça, onun yüzüne sinen geçmiş mutlu günlerini anımsar: evlilik heyecanı, ilk mahsülü dermenin coşkusu,

çocuklarıyla toprağın tanıklığında gelişen, büyüyen sevgileri, yaşama olan inançları... Oysa şimdi, bütün bunların hepsi, onu sonsuz acılar içinde bırakarak terk etmişlerdir. İnsanlığın kendisini yok etme hastalığının ürünü olan savaş, bütün bu değerleri, hatıraları felaketin acılara dönüştürdüğü bu yaşlı kadının belleğinden silmiştir. Artık Tolgonay'ın son dayanağı, geçmiş mutlu günlerinin tek tanığı olan ve emekleriyle ona ömürlerinin gizemini işledikleri 'sevgili tarlası'dır. Tarla, Tolgonay'ın vatan için yani toprak için toprağa verdiği kocası ve yavrularının güvenli barınağını da simgeler. Onunla konuşurken, bir bakıma toprağa düşenleriyle, toprağa dönüşenleriyle de konuşmuş olur (Korkmaz 2014).

Tolgonay, küçüklüğünde ele avuca sığmayan bir kız olarak büyür. Dünyasında toprağa ayrı bir değer veren Tolgonay on yedi yaşındayken, on dokuz yaşındaki Subankul'la tanışırlar. Tanıştıkları zaman hasat toplama mevsimiydi ve tarlaya hep birlikte giderlerdi. Bu birliktelik, zamanla samimi bir aşka dönüşür. İkisinin arzusu evlenmek ve kendi tarlasının ekini biçmektir ve bu dileklerine erişirler. Hayallerini gerçekleştirmek için çalışan sevgili çift zaman içinde hem toprak sahibi olur hem de Kasım, Maysalbek ve Caynak isimli üç çocukları olur ve mutlu bir aile tablosu oluştururlar. Bu ailede görülen unsurlardan biri, çocuklarına karşı olumlu tutumlarıdır. Tolgonay ve Suvankul'un oluşturdukları aile atmosferi, demokratik aile modeline örnektir (Tufaner 2015). Eşlerin birbirleriyle olan iletişimleri sevgi ve saygıya dayalıdır. Çocuklarını seven bu çift, aynı zamanda onlara üst sınırları belli olan bir seçme şansı sunmuşlardır. Bunlardan büyük oğulları Kasım'ın, tarım işleriyle uğraşma tercihine saygı duyulmuş, bununla iftihar edilmiştir, hediyeler alınmıştır. *"Onu (Kasım'ın atı) henüz küçük bir tay iken büyük oğlumuz Kasım'a traktör sürücüsü olduğu için ödül olarak almıştık."* (Toprak Ana 2013: 40). Yine ortanca çocuk Maysalbek'in okuyup öğretmen olma isteği desteklenmiş ve şehre gönderilmiştir. Tolgonay'ın, oldukça tez canlı olan küçük oğlu Caynak'ın, sosyal çevresiyle olan sıkı iletişimi Tolgonay tarafından eve gelmemekle eleştirilse de baba Suvankul, onun tercihlerine saygı duymuş, fakat üst sınırını da belirtmeyi ihmal etmemiştir:

"En küçük oğlum Caynak'a gelince, o, her bakımdan hem çok güzel, hem çok iyi bir çocuktu. Yalnız, keyif kaçıran bir durumu vardı: Evde pek durmazdı. Kolhozda, Komsomol (Gençlik Kolu) başkanı seçilmişti. Bu yüzden toplantıdan toplantıya, kulüpten kulübe koşar, duvar gazetesinin yazılarıyla meşgul olur, bütün işleri izler, bir dakikası boş kalmazdı. Bazen onun gece gündüz eve uğramayışına kızar, çıkışırdım:

Bana bak zıp zıp çekirge! Derdim, madem ki aile sevgin bu kadar az, akordiyonunu, yastığını al, tasını tarağını topla, kolhozdaki bürona git, nasıl olsa her yer bir senin için, ne anaya ihtiyacın var ne babaya! Suvankul oğlunun savunmasını hemen üstlenirdi. Ama konuşmak için benim susmamı, biraz yatışmamı bekler, sonra hiçbir şey olmamış gibi konuşurdu: - Ana, ana, kendini üzmene, sinirlerini bozmana hiç gerek yok. Bırak toplum hayatını, insanlarla beraber yaşamayı öğrensin. Eğer gerçekten bir serseri gibi amaçsız, sorumsuz yaşarsa, herkesten önce ben yapışırım yakasına...'' (Toprak Ana 2013: 19)

Subankul kendini işine ve tarlasına adayan, elini attığı hiçbir işi yarım bırakmayan birisidir. Gayretliliği sayesinde kolhozda ekip başı olur. Aynı zamanda daha önce kullanmayı bilmedikleri traktör kullanmayı öğrenir. Bu dönemde oğulları Kasım çok sevdiği Aliman'la evlenir. Tolgonay Aliman'ı kendi kızı gibi görür, sever.

Aliman, akıllı, hamarat ve cana yakın bir kadındır. Tolgonay gelinini kızı gibi gürür, çok sever ve birbirlerine bağlıdırlar. Onu çalışırken bile yalnız bırakmaz. Aliman'ın kocası Kasım'ı çok sevmesi ve ona bağlı olması Tolgonay'ı gururlandırır.

Hasat toplamanın ilk gününü köydeki herkes bayram gibi geçirirler. Hasadın ilk ekmeğini dualar ederek yerler. Tolgonay, o zamanlar kendinin ne kadar şanslı olduğunu düşünür; kocası Suvankul'un yanında olduğunu, evlatlarından Kasım'ın yuvasını kurduğunu, Maysalbek'in, kendi isteğiyle küçük yaşta evden ayrılarak öğretmen okulunda okuduğunu, en küçük oğlu Caynak'ın ise genç, yerinde duramayan kıpır kıpır bir çocuk olduğunu hatırlar.

Tarlada iş yaptıkları bir gün, bir Rus askeri atıyla telaşlı telaşlı gelerek, savaş çıktığı haberini verir. Bu haber köy halkını şok eder. O andan sonra yeni bir hayat, savaşla iç içe yeni bir yaşam başlar. Köydeki erkekleri askere çağırmaya başlarlar. Savaş devam ederken çiftliklerde de işler yoğunlaşmaya başlar.

İnsani yitimlerimizi geciktiren, durduran ve bizi dünyaya açan kutsallığın adı olan emek, gündelik yaşam praksislerinin insanı insana ve insanı toprağa bağlayan gizemli yönünü de temsil eder. Çalışkanlığıyla herkesin takdirini toplayan Subankul, oğulları Kasım, Maysalbek ve Caynak toprağın işlenmesinde, çevrenin dünyalaşmasında güç ve birlikteliğiyle etkin olan insanlardır. Fakat savaş ve ölüm gibi büyük bir felaket, emeği ortaya çıkaran bu güçleri yaşamdan tamamen silmiştir.

Savaş tarladaki hasadın toplanmasını hızlandırır. Kolhoz-

daki herkes elinden gelen çabayı sarfederler. Bu arada köydeki genç ve delikanlıları teker teker askere çağırmaya başlarlar. Onlarla birlikte Kasım da askere gider. Savaş hızla devam ederken, Maysalbek'ten de askere çağırıldığına ancak henüz cepheye gönderilmediğine dair mektup gelir. Subankul, yaşlandığı için bıraktığı ekip başı görevini gençler askerde olduğundan tekrar yapmaya başlar. Tolgonay buna güvenerek onun askere gitmeyeceğini düşünür. Ancak işler onun düşündüğü gibi gelişmez. Şimdi askere gitme sırası Subankul'a gelir. Subankul Tolgonay'a ne kadar acı çekse de güçlü olması gerektiğini, kendisinin yerine ekibin başına geçmesini, kimsenin yanında ağlamamasını öğütler. *"İnsanların önünde kendini tut. Gözyaşlarını gösterme. Sen yalnız evin büyüğü olarak kalmıyorsun burada Aliman'la Caynak'ın sorumluluğundan başka benim kolhozdaki işlerimi de yürüteceksin, yönetici olacaksın."* (Toprak Ana 2013: 39).

Bir kış sabahında Maysalbek'in de savaşa gidecegine dair telgraf gelir. Kışın bitimine doğru henüz on sekizine yeni girmiş Caynak da sürekli askerlik şubesine çağrılarak talim yaptırılır. Tolgonay hiçbir şeyden şüphelenmez ama Caynak o gece onlar üzülmesin diye mektup bırakarak askere gitmek için evden ayrılır. Bu olaydan çok geçmeden Kasım'ın ve babası Subankul'un ölüm haberleri gelir. Aliman da Tolgonay da çok ağlarlar. Aliman genç olmasına rağmen kocasının ölümünden sonra dahi Tolgonay'la kalmayı tercih etmiştir. Ölenlerle ölünmediği için hayata kaldıkları yerden devam etmek zorunda kalan gelin ile kaynana tek geçim kaynakları olan toprağı tekrar işlemeye başlarlar. Bu durumu *"Ama bizim doya doya ağlamaya bile vaktimiz yoktu"*(Toprak Ana 2013: 72) sözleriyle anlatır Tolgonay.

Tolgonay yeni düzenin kurulmasında destek veren yeni Sovyet tipi emekçi kadının temsilcisidir. Savaşın başlamasıyla Tolgonay'ın hayatındaki güzellikler yok olmaya başlar. Tolgonay'ın kaderi bütün Kırgız halkının kaderidir. Tolgonay savaşta da cephe gerisindeki mücadelenin romanda vücut bulmuş şeklidir. Savaşta eşi Subankul ve üç oğlunu kaybeden Tolgonay'ın ocağı söner; soyunu devam ettirecek bir erkek bile kalmaz ailede. Acısını içine gömen Tolgonay, cephe gerisindeki mücadelesine devam eder; çünkü zaman ağlayacak, sızlayacak zaman değildir. Cephedeki asker aş beklemektedir.

"Her zaman şafakla beraber ayakta, kolhozun avlusunda olurdum. Sonra bütün gün at üstünde dolaşırdım: Bozkırdan vadilere, vadilerden dağlara, her yere giderdim. Akşamları geç saatlere kadar kolhozun idari odasında kalırdırm. Böylece, günü nasıl akıp geçtiğini anlayamazdım bile. Belki kendimi böylesine işe vermek kurtarmıştır beni." (Toprak Ana

2013: 52). Tolgonay savaşın ne denli zorluklar getirdiğini ve yapılan işin ne kadar zor olduğunu, acılarını düşünmeye bile fırsat olmadığını bu şekilde anlatır. *"Belime bir erkek kuşağı doladım, atın sırtına atlayıp yeni görevime başladım. Şimdi bile kolay değil bu işi başarmak hele o zamanlar. Açlık kapımızı çalmaya başlamıştı. Kolhozu ayakta tutabilmek için bütün gücümüzle çalışıyor, her şeye göğüs geriyorduk. Bütün güçlüklere nasıl dayanıyordum o günlerde ben?"* (Toprak Ana 2013: 41)

Savaş zamanındaki acıyı başarılı bir şekilde anlatmasında Aytmatov'un savaştaki sıkıntıların ve acıların kendi hayatında yaşaması etkiler. Savaş sona ermesine rağmen bıraktığı acıları ve yaraları sarmak o kadar kolay değildi. Tolgonay da, gelini de savaştan sonra kendilerini toparlayamamışlardı. Ne yazık ki hayat onlara istediğini vermez, kaynana gelin hayat gerçeği ve acılarıyla baş başa kalırlar.*"Bir an önce zafer kazanılsın, hele savaş bitsin, sonrası kolay... Şu savaş bir bitsin... düyordum kendi kendime, her şey normale döner, her iş düzelir. Ama yazık ki öyle olmadı..."*(Toprak Ana 2013: 76).

Tolgonay'ın acısı aynı zamanda Toprak Ana'nın da acısıdır. Toprak da savaş boyunca bakımsız kalmış, işlenmemiştir. Bu durum aşağıdaki cümlelerle anlatılmıştır:*"Savaş olunca benim acı çekmediğimi mi sanıyorsun Tolgonay? Çok çok acı çekiyorum savaşlarda. Ölen köylülerin güçlü kollarını özlüyorum hep. Tohum eken evlatlarımı yitirmiş olduğum için hep ağlıyorum."* (Toprak Ana 2013: 78).

Geçmişi ve yaşadığı kötü olayları Toprak Ana'yla, yani tarlası ile paylaşan yaşlı kadına tarlanın söyledikleri, toplumsal hafızanın ve hatırlamanın mekanla özdeşleştiğini göstermesi bakımından anlamlıdır*: "Hatırlamaz olur muyum? Ben hiçbir şeyi unutmam, Tolgonay. Şu dünya kuruldu kurulalı çağların izi üstümdedir. Tarihin tümü ne kitaplarda, ne de insanların belleklerindedir. Hepsini yalnız ben bilirim."* (Toprak Ana 2013: 177). Eserde savaşta ogullarını ve eşini kaybeden Tolgonay yine de geleceğe umutla bakar, çünkü "canlı kalan bir sürgün vardır." Diğer eserlerinden farklı olarak Aytmatov burada hatırlamayı, hayatın ve savaşın kötülüklerine karşı korunma biçimi olarak sunar. Bütün kaybettiklerine rağmen Tolgonay onları anmak ve hatırılamakla teselli bulur: *"Sen benim geçmişimi biliyorsun. Anma günüdür bugün. Subankul'un Kasım'ın, Maysalbek'in, Caynak'ın, Aliman'ın anıları önünde saygıyla egiliyorum. Ömrüm oldukça unutmayacağım onları. Zamanı gelince Canbolat'a her şeyi anlatacağım."*(Toprak Ana 2013: 265). Yine Tolgonay'ın oğluna söylediği şu sözler kültürel sürekliliğin sağlanmasıyla ilgili önemli ipuçları verir*: "Türküler insanı arıtır, birbirine yaklaştırır. Bir zaman gelecek bu anını hatırıayarak bir yaz akşamı seninle birlikte türkü söyleyenleri içten anacaksın."* (Toprak Ana 2013: 173)

Toprak Ana'da Tolgonay, sadece kendi çocuklarının değil kıyısından geçen her varlığa anne şefkatiyle yaklaşmıştır. Bunun ilki, hikâyede konuştuğu toprak olmak üzere, köydeki diğer insanlar, gelini Aliman ve Aliman'ın başka bir erkekten olan bebeği Canbolat gibi (Tufaner 2015). Tolgonay, kızı gibi sevdiği gelini Aliman'ın genç yaşta dul kalmasına çok üzülür. Onun hayata yeniden bir başlangıç yapması taraftarıdır. Evlenmenin onun da hakkı olduğunu düşünür. Ne var ki Aliman'ın da yapmaya çalıştığı başlangıcın sonu acı olacak ve kabul edilmeyen bir hamilelikle baş başa kalacaktır. . Gelininin bir başkasından hamile olduğunu anlamasına rağmen Tolgonay, bu durumu gelininin yüzüne vurmaz. Aliman ise büyük suçluluk içindedir ve hamile kaldığı kişi de ona sahip çıkmamıştır. Tolgonay, Aliman'ı bu konu üzerine kırmak istemediği gibi başkalarının da onu incitmesini istemez. Aliman, içine düştüğü durum nedeniyle kendini affedememiştir ve doğumunun olduğu sırada kimseye haber vermemiştir. Tolgonay, Aliman'ın acı seslerine uyanmış, yanına gittiğinde gelininin ölmek üzere olduğunu ve doğumunda başladığını görür. Bebek doğar, Aliman ise yaşamını yitirir. Tolgonay yeni doğan bebeği entarisine sarar ve eve dönerler. *"Bebeği çıplak ve ıslak vücudunu entarimin eteğine ancak saracaktım ki, anası Aliman, Bektaş'ın kollarında can vermiş, suskunluğa gömülmüştü. Başı yana düşmüş, hareketsiz kolları aşağı sarkmıştı."* (Toprak Ana 2013: 130)

Tolgonay'ın entarisine ıslak ve çıplak vücudunu sardığı bebek; ne toplum yargılarının ağırlığını ne de vicdani muhasebelerin acısını düşünme fırsatı veremeyecek kadar bakıma muhtaçtır. Entarinin içinde ıslak bedeniyle titreyen bebeğin, yaşamda kalması için gerçek bir öz veriye ihtiyaç vardır. Tolgonay da ana sütünü hiç tatmamış bu bebeğin yaşamından oldukça endişelidir. *"Zavallı küçük yavrum, bu ne büyük talihsizlik, bu ne büyük acıdır ki ilk çığlığın annene bir veda oldu! (...) Nasıl yaşayacak bu çocuk? Ana sütünü hiç tatmadı bile."* (Toprak Ana 2013: 131) Tolgonay, o anda entarisine sardığı bebeği öyle bir sarmalar ki bebeğin geçirdiği ağır hastalıklara, yoksulluklara, kıtlıklara rağmen; oğlu yerine koyduğu torunu Canbolat yaşama tutunur.

Sonuç

Kadın kimliği Aytmatov eserlerinin önemli konularındandır. Babasının Stalin dönemindeki rejimin kıyımına uğraması sonucu, annesi ve özellikle güçlü karektere sahip babaannesi tarafından büyütülen öksüz çocuk Cengiz'in benliğinin oluşumunda kadınların gücü önemli rol oynamıştır. Bundan ötürü eserlerinde yansıyan kadın ve kadının yaşama kattığı değerler, biyografisinden önemli izdüşümler taşır.

"Toprak Ana", Cengiz Aytmatov'un 1962-1963 yıllarında yazdığı eserlerindendir. Tolgonay'ın kocasını, oğullarını, sevgili gelinini kaybetmesinin temel sebebi, bütün dünyayı kana boğan II. Dünya Savaşı'nın olmasıdır. Aytmatov, en başta Tolgonay ve kocası askere alındığında daha yeni gelin olan Aliman olmak üzere, diğer köylülerin de yaşadıkları acıları, sıkıntıları, çektikleri eziyetleri dile getirerek okura şu gerçeği sunmaktadır: savaş, açlık, yokluk, anneleri çocuklarından, kocasından, çocukları babalarından, yeni gelinleri ve damatları birbirlerinden ayıran bir felaket dünyayı.

Toprak Ana'da Tolgonay ve kocası Subankul'un çocuklarıyla oluşturdukları aile bağları yer almıştır. Bu ailede; eşler birbirini sevmekte ve karşılıklı olarak saygı duymaktadırlar. Tolgonay, eşi Subankul'un sıcak altında çok çalıştığı zaman endişelenmektedir. Subankul'un kendileri için çok çaba sarfettiğini düşünmektedir. Böyle bir sevgi ve saygı ortamında, çocukları olan; Kasım, Maysalbek ve Caynak da anne babaları ile sıkı iletişim içindedirler, birbirlerini çok sevmektedirler.

Tolgonay da Toprak Ana da kıyılarına hangi can yaklaşmışsa hakkını vermiş, sahip çıkmış, kuşatmış, kendisinin saymıştır. Tolgonay'ın Canbolot'a olan ilgisinden annelik duygularının kan bağı olmadan da gerçekleşebildiğini anlayabiliriz. Her ne kadar cephelerde erkekler mücadele etseler de kadınların cephe gerisindeki savaşı çok daha zordur. Savaş ve kadın her zaman mücadele içerisindedir. Aytmatov, savaşın yaşama ve onun en değerli varlığı olan insana verdiği zararı, dul bir kadın aracılığıyla anlatır. Tolgonay'ı 20.yüzyılın en büyük siması olarak tanımladığı kadına örnek gösterebiliriz.

Tolgonay gibi nice kadınlar tanıyan ve onları anlayan Aytmatov, bu figürde savaşı, acıyı, yalnızlığı yaşayan tüm kadınları ifade eder. Kadınlara olan minnettarlığını da şöyle dile getirir: *"Savaş yıllarındaki kadınlarımız hakkında çok şey söylendi. Çalışkanlıkları ve annelikleri için haklı olarak dua almışlardır. Şayet heykeltıraş ya da sanatçı olsaydım yirminci yüzyılın en büyük simasını, savaş yıllarının kadınını tasvir etmek için bütün hayatımı adar, minnettarlığımı, saygımı, gururumu ve sevgimi göstermeye çalışırdım."* (Söylemez 2002).

Aytmatov Toprak Ana eserinde kadının katlandığı sıkıntıları anlatmanın yanında, ne kadar kötü şartlarda olursa olsun bunu başkalarına belli etmemesi, dimdik ayakta durması gerektiği düşüncesini gelecek nesillere aktarmaya çalışır.

Kaynakça

Aytmatov, C. ve Şahanov, M. (2015). *Şafak Sancısı*. Ankara: Bengü Yayınları.

Aytmatov, C. (2013). *Toprak Ana*. (çev. R. Özdek), İstanbul: Ötüken Yayınları.

Akmataliyev, A. (1998). *Cengiz Aytmatov'un Dünyası*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Korkmaz, R. (2014). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Söylemez, O. (2002). *Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler*. Ankara: Karam Yayınları.

Tufaner, Ç. (2015). *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Çocuk Psikolojisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ükübayeva, L. (2018). *Cengiz Aytmatov*. Bişkek: Turar Matbaa.

İNTERNET HABERLERİ ÜZERİNDEN KADINA ŞİDDETİN İNCELENMESİ

Burcu YAPAR
Lisansüstü Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi

Öz

İnsanlık tarihinden bu yana var olan şiddet olgusu, günümüzde sadece şiddete uğrayan bireyi değil, medya aracılığıyla bu şiddet olayından haberdar olan tüm kişileri etkilemektedir. Medya şiddeti gündemine taşırken benimsediği habercilik anlayışı sebebiyle okurlar üzerinde etki bırakmakta, şiddet kültürünün yerleşmesine ve yeniden üretilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada da internet haberlerinde kadına yönelik şiddetin boyutları ve kadına şiddet vakalarının okuyucuya nasıl aktarıldığı çeşitli açılardan incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada haberlerde kullanılan sansasyonel ifadelere ve ayrımcı dile dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Haberler yıllarına, şiddetin nasıl gerçekleştiğine, sebebine, kimin tarafından gerçekleştirildiğine, olayın nerede gerçekleştiğine, ayrıntıların verilip verilmemesi gibi unsurlara dikkat edilerek nicel ve nitel analiz yoluyla incelenmiştir. Nicel analiz kısmında uygulanan şiddetin türü, kim tarafından ve nerede uygulandığı, şiddetin hangi sebebe dayandırıldığı incelenmiştir. Nitel analiz kısmında haberlerde kullanılan dil ayrıntılarıyla incelenmiştir. Çalışma sonucunda, kadına şiddetin normalleştiği, haberlerin yaklaşık yarısının fazla detay barındıran öykü haber tarzında yapıldığı, gizlilik esasına özen gösterilmediği gözlenmiştir. Ayrıca kadınlar şiddetin her türlüsüne, her yerde, birçok sebepten maruz kalmıştır. İncelenen haberlerde elde edilen bulguların literatürle paralel olduğu gözlenmiştir. Bunun yanında çok az sayıda haberin kamuoyunu bilinçlendirme amacı taşıdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Haber, kadın, medya, söylem, şiddet.

Giriş

Şiddet insanlık tarihinden bu yana var olagelmiş bir olgudur. Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (2002) tarafından fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması durumu şeklinde tanımlanmaktadır. Birçok farklı türde karşımıza çıkan şiddet, bireylerin beden ve ruh sağlığına önemli ölçüde zarar vermektedir. Şiddet birbirlerini tanımayan insanlar arasında gerçekleşebildiği gibi evli bireylerde, aile içinde, romantik ilişkilerde de yaşanabilmektedir.

Kadınların birçoğu yakın ilişkide oldukları erkekler tarafından şiddete uğramaktadırlar. Şiddetin psikolojik ve fizyolojik açıdan bireyde oluşturduğu tahribatın büyüklüğünün yanı sıra şiddetin yakın kişilerden gelmesi daha büyük yıkımlara sebebiyet vermektedir. Kadına yönelik şiddetin etkilerinin kadının fiziksel ve ruhsal sağlığını çok olumsuz etkilediği saptanmıştır. Şiddet yaralanmalara neden olmasının dışında, kadının uzun dönemde, kronik ağrı, fiziksel yetersizlik, uyuşturucu madde ile alkol kötüye kullanımı ve depresyon gibi bir dizi başka problemi yaşama riskini de arttırmaktadır (Polat, 2015).

Toplumsal olaylar ve konular hakkında bilgi edinmede medyanın başat rol oynadığı bilinmektedir. Medya yoluyla geniş halk kitleleri toplumda olup bitenlerle ilgili bilgi sahibi olmakta ve bu bilgiler ışığında olaylara çeşitli yorumlar getirebilmektedirler. Medya toplumda meydana gelen şiddet eylemlerini, gerilim yaratması ve olumsuzluk taşıması, olağandışı bir olay olması ve bireyler üzerinde duygusal bir etki yaratma olasılığı nedeniyle haber yapmaktadır. İşlenen suçun toplumda yaratacağı etki ne kadar büyük ise medyanın o suç olayını haber yapma olasılığı o kadar fazladır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde yazılı basın kadına yönelik şiddet haberlerini okuyucunun ilgisini çeken bir haber türü olarak sıklıkla verebilmektedir (Gökulu 2012; akt. Gökulu, Hosta, 2013). Haberlerin sunuluş biçiminin toplumun kadına şiddete bakışını etkilediği düşünülmekte, haberlerde kullanılan dilin, sansasyonel bir habercilik anlayışı sergilenmesinin, ayrımcı bir tutum takınılmasının okurlar üzerinde olumsuz etkiler bırakacağı tahmin edilmektedir. Bu durumun toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve şiddeti oluşturan ögeleri daha da beslediği düşünülmektedir.

Amaç

Medyanın şiddeti gündemine taşıması, şiddeti olgusunu gündemine taşırken kullandığı tarz, bireylerin şiddet algısını etkilemektedir. Bu

çalışmada kadına yönelik şiddetin medyada nasıl ele alındığı nicel ve nitel analiz yoluyla incelenmektedir. Çalışmada internet haberlerinde kadına yönelik şiddetin boyutları ve kadına şiddet vakalarının okuyucuya nasıl aktarıldığı çeşitli açılardan incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada haberlerde kullanılan sansasyonel ifadelere ve ayrımcı dile dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Kadınların fail olduğu durumda ve erkeğin fail durumda haber dilinin nasıl değiştiğine de dikkat çekilmesi amacıyla 3 kadın şiddeti haberi de çalışmaya eklenmiştir.

Yöntem

Çalışmanın örneklemi son 4 yılda kadına şiddet ile ilgili çeşitli haber sitelerinde (Habertürk, Hürriyet, İhlas Haber Ajansı, Sabah) yer alan 59 adet haberi ve kadının uyguladığı şiddeti konu alan 3 haberi kapsamaktadır. Haberlere, Google arama motoruna "kadına şiddet", "kadın cinayetleri" İnsa kelimeleri girilerek ulaşılmıştır. Bu haber sitelerinin seçilmesinin sebebi arama motorunda ilk sıralarda yer almasıdır. Bu durum bu haberlerin daha çok okuyucuya ulaştığının göstergesidir. İncelemeler sonucunda 62 haber araştırmaya dâhil edilmiştir. Buna göre en eski haberin 2012 tarihine en güncel haberlerin de 2019 yılına ait olduğu görülmektedir. Haberler yıllarına, şiddetin nasıl gerçekleştiğine, sebebine, kimin tarafından gerçekleştirildiğine, olayın nerede gerçekleştiğine, ayrıntıların verilip verilmemesi gibi unsurlara dikkat edilerek nicel ve nitel analiz yoluyla incelenmiştir. Nicel analiz kısmında uygulanan şiddetin türü, kim tarafından ve nerede uygulandığı, şiddetin hangi sebebe dayandırıldığı incelenmiştir. Nitel analiz kısmında haberlerde kullanılan dil ayrıntılarıyla incelenmiştir. Çalışmada kadına yönelik şiddet haberlerinin basında ne şekilde yer aldığı 2 farklı haber tarzıyla sınıflandırılmıştır. Bu haber tarzları öykü haber ve spot haberdir.

Öykü Haber: Bu tür haber anlayışı olayı dramatize ederek vermeyi ve olayın duygusal boyutunu ön plana çıkararak sunmayı içermektedir. Bu habercilik anlayışında kadına yönelik şiddet haberleri sansasyonel bir biçimde okuyucunun ilgisini çekecek bir üslupta sunulur. Haberin bu şekilde yazılması okuyucular üzerinde negatif etkiler bırakma ihtimalini artırmaktadır.

Spot Haber: Spot haber bir başlık ve altına girilen kısa bir bilgilendirmeden oluşan haber türünü içermektedir. Bu tür bir habercilik anlayışında olay ayrıntılı bir biçimde incelenmez. Sadece olayın ne olduğuna dair okuyuculara bilgi sunulur (Halıcı, 2007 akt. Gökulu ve Hosta, 2013).

Bunların yanında araştırmacı tarafından, kadına şiddet vakaları hakkında istatistiklerin sunulduğu, basın açıklamalarının yer aldığı haber türü "verisel haber" olarak sınıflandırılmıştır. Toplamda haberler 3 başlık alında sınıflandırılmıştır.

Bulgular
Tablo.1: İncelenen Haberlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yılı	**Sıklık**	**%**
2019	15	24,19
2018	10	16,13
2017	7	11,29
2016	15	24,19
2015	10	16,12
2014	1	1,61
2013	2	3,22
2012	2	3,22
Toplam	**62**	**100,0**

İncelenen haberlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında 2019 yılına ait n=15 (%24,19), 2018 yılına ait n=10 (%16,13), 2017 yılına ait n=7 (%11,29), 2016 yılına ait n=15(%24,19), 2015 yılına ait n=10 (%16,12), 2014 yılına ait n=1 (%1,61) , 2013 ve 2012 yıllarına ait ise n=2 (%6,44) haber yer aldığı görülmektedir.

Tablo.2: İncelenen Haberlerin Yer Aldığı İnternet Sitelerinin Dağılımı

Haber Sitesinin Adı	**Sıklık**	**%**
Haberturk.com	8	12,90
Hurriyet.com	25	40,32
Sabah.com	6	9,67
İha.com	23	37,09
Toplam	**62**	**100,0**

İncelenen haberlerin yer aldığı siteler incelendiğinde, Haberturk.com sitesine ait n=8 (%12,90), Hurriyet.com sitesine ait n=25 (%40,32), sabah.com sitesine ait n=6 (%9,67) ve iha.com sitesine ait n=23 (%37,09) haberin yer aldığı görülmektedir.

Tablo.3 İncelenen Haberlerin Sınıflandırılması		
Haber Türü	**Sıklık**	**%**
Öykü Haber	26	41,93
Spot Haber	28	45,16
Verisel Haber	8	12,90
Toplam	**62**	**100,0**

İncelenen haberlerin hangi tarz haber sınıflamasına girdiğini gösteren tablo incelendiğinde n= 26 (%41,93) haberin öykü haber sınıflamasında, n=28(%45,16) haberin spot haber sınıflamasında ve n=8 (%12,90) haberin ise verisel haber sınıflamasında olduğu görülmektedir.

Tablo.4 **İncelenen Haberlerde Kadınların Nasıl Şiddete Maruz Kaldıkları**		
Şiddet Türü	**Sıklık**	**%**
Ateşli Silah	22	43,13
Boğma	4	7,84
Darp	10	19,60
Kesici alet	15	29,41
Toplam	**51**	**100,0**

İncelenen haberlerde kadınların nasıl öldürüldükleri veya yaralandıklarını gösteren tablo incelendiğinde, kadınların en çok ateşli silahlarla n=22 (%43,13) ardından n= 15 (%29,41) bıçak vb. kesici aletlerle şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Bunun yanında n= 10 (%19,60) darp ve n=4 (%7,84) boğma eylemleriyle de kadınların karşı karşıya geldikleri görülmektedir.

Tablo.4 İncelenen Haberlerde Kadınların Şiddete Nerede Uğradıkları		
Mekan	**Sıklık**	**%**
Ev	23	45,09
Sokak	13	25,49
Araç	4	7,84
Diğer (orman, otel, arazi, tarla, kadının işyeri vb.)	11	21,56
Toplam	**51**	**100,0**

İncelenen haberlerde kadınların nerede şiddete maruz kaldıklarını gösteren tabloya bakıldığında n=23 (%45,09) evde, n=13 (%25,49) sokakta, n=4 (%7,84) araçlarında, n=11 (21,56) ise diğer mekanlarda (orman, kadını işyeri, tarla, otel vb.) kadınların şiddete maruz kaldıkları görülmektedir.

Tablo.4 İncelenen Haberlerde Kadınların Şiddete Kim Tarafından Maruz Kaldıkları

Kim	Sıklık	%
Eş	17	33,33
Boşanmak Üzere Olan Eş	9	17,64
Eski Eş	5	9,80
Erkek Arkadaş	5	9,80
Birlikte yaşadığı kişi	2	3,92
Yabancı	4	7,84
Kimliği tespit edilemeyen	7	13,72
Komşu	1	1,96
Reddettiği kişi	1	1,96
Toplam	**51**	**100,0**

İncelenen haberlerde kadınların kimler tarafından şiddete maruz bırakıldıklarını gösteren tablo incelendiğinde kadınların en çok eşleri tarafından n=17 (%33,33) ardından n=9 (%17,64) boşanmak üzere olan eşleri tarafından şiddete maruz bırakıldıkları görülmektedir. Bunun yanında n=5 (%9,80) eski eşleri, n=5(%9,80) erkek arkadaşları, n=2 (%3,92) birlikte yaşadıkları kişiler, n=4(%7,84) yabancı kişiler tarafından şiddete uğradıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca kimliği tespit edilemeyen n= 7 (13,72) kişi, komşu n=1 (%1,96), ve reddettiği kişi n=1 (%1,96) tarafından kadınların şiddete uğradıkları da görülmektedir.

Tablo.4 İncelenen Haberlerde Kadınların Şiddete Neden Maruz Kaldıkları

Şiddetin Dayandırıldığı Neden	Sıklık	%
Tartışma	13	25,49
Aldatılma Düşüncesi	4	7,84
Reddetme	4	7,84

Diğer (Facebook hesabı açma, Facebook'ta beraber olunan fotoğrafın kaldırılması, ahırdaki hayvanı dövmeye engel olma, şakalaşma, evde şeker yok, cinsel anlaşmazlık, kıskançlık Krizi)	12	23,52
Belirtilmeyen	18	35,29
Toplam	**51**	**100,0**

İncelen haberlerde şiddetin dayandırıldığı olaylara bakıldığında, tartışma n=13 (%25,49), aldatılma düşüncesi n=4 (%7,84), reddetme n=4 (%7,84), diğer sebepler (Facebook hesabı açma, evde şeker olmaması, cinsel anlaşmazlık vb.) n=12 (%23,52) yüzünden kadınların öldürülmüş veya yaralanmış oldukları görülmektedir. Bunun yanında n=18 (%35,29) haberde şiddetin neden kaynaklandığı belirtilmemiştir.

Sonuç

Haberler incelendiğinde kadına şiddetin her haber sitesinde kendine yer bulduğu gözlenmiştir. Haber başlıklarına bakıldığında ise ("Bir kadın cinayeti daha!", "Yine bir kadın cinayeti!") kadına şiddetin normalleştiği, bu haberlerin sıradan haberlere dönüştüğü görülmektedir. Haberlerin yaklaşık yarısının öykü haber tarzında yapıldığı, olayların tüm ayrıntılarıyla verildiği, ölen ve yaralanan kadınlarının isimlerinin ve fotoğraflarının sansürlenmeden yayınlandığı dikkat çekmektedir. İncelenen haberlerde, gizlilik ilkesine dikkat edilmediği, olayların çok fazla detay verilerek sunulduğu gözlenmiştir.

Çok az sayıda haberin kamuoyunu bilinçlendirme amacı taşıdığı görülmüştür. Bu haberler genellikle kadın derneklerinin yaptıkları basın açıklamalarına, kadına şiddet istatistiklerine, kadın cinayetlerinin önüne geçmek için önlemler alınmasının gerekli olduğuna, cezalarda indirime gidilmemesine, 6284 sayılı kanunun yeterince uygulanmadığına dikkat çeken haberlerdir. Ayrıca bu haberlerde kadın cinayetlerinin ört bas edildiği, cinayetlerin aydınlatılması için yeterince çaba sarf edilmediği, kamuoyu baskısı oluşursa veya mağdur yakınları olayların takibinde ısrarcı olursa gerekli çalışmaların başladığını vurgulamaktadır.

İncelenen haberlerde kadınların en çok ev içinde şiddet gördüğü bulunmuşsa da gün geçtikçe kadınlar sokakta da şiddetin en kötü haline maruz kalabilmektedirler. Bu duruma en güncel örnek olarak Emine Bulut vakası gösterilebilir. Olaya şahit olan kimselerin mağdura

yardımcı olmak yerine olayı kamera kaydına almaları da son günlerde sıkça rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum hem ahlaken hem de etik olarak uygun değildir. Olaya müdahale etmek yerine kamera kaydına alan kişiler hakkında işlem başlatılarak bu tür durumların önüne geçilmesi mümkün kılınabilir.

Kadınlar en çok ateşli silahlarla öldürülmekte ve yaralanmaktadırlar. Bu durum da ruhsatsız silah satışının ülkemizde bu kadar yaygın olmasının doğurduğu olumsuz sonuçları göz önüne sermektedir.

Kadınların en çok eşleri tarafından şiddete maruz kaldıkları gözlenmiştir. Bunu yanında boşanma aşamasında oldukları eşler de ikinci sırada yer almaktadır. . Kadınlar en ufak bir sebepten dahi (evde şeker yok, Facebook'tan fotoğraf silme vb.) şiddete maruz kalabilmektedir. Bu durum erkeklerin şiddete haklı bir sebep aradıklarını, şiddete yönelmesinde tahrik edici unsurlar olduğunu gösterme çabasında olduklarını düşündürtmektedir. Bu durumu medyanın dilinin de beslediği düşünülmektedir. Haber metinlerinde yer alan "cinnet getirdi" ibaresi bunu destekler niteliktedir. Bu ibareyi kullanarak ardından gelen şiddet eylemi bilinçsizmiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte hakimlerin gelen davalarda faile nasihatlerde bulunarak fail hakkında işlem başlatmadığı da görülmektedir. Evde şeker olmaması bahanesiyle eşine şiddet uygulayan faile hakimin şunları söylediği görülmektedir: "Şimdi sana hapis versem eşin çocukların etkilenecek. Para cezası versem çocukların nafakasından kesip ödeyeceksin. Kadına el kaldırmak acizliktir. Öfke kontrolü için doktora git, akşamları eşinle yürüyüşe çık, çocuklarının derslerine yardımcı ol. Kısacası kendini değiştir." (Habertürk, 2014). Bu duruma ek olarak eşini bıçaklayıp ardından arabayla üzerinden geçip cesedini de yol atan faile ağır tahrik nedeniyle cezada indirime gidildiği de görülmüştür. Bu gibi canavarca işlenen suçlarda ağır tahrik vb. unsurlarla cezalarda indirime gidilmesi hukuksal alanda birtakım yanlışlıklar olduğunu düşündürmektedir.

Dikkat çeken bir bulgu olarak, cinayeti işleyenin kadın olduğu 3 habere atılan başlıkta, cinayeti işleyenin erkek olduğu durumda atılan başlıklardan farklı bir yola gidildiği görülmüştür: "Yaşlı kadın, kocasını tuvalette odunla öldürdü." , "Afgan kadının planını, dedektifler deşifre etti." , "Kadının Uyguladığı Şiddet : Eski Kocasını 12 Yerinden Bıçaklayıp Boğazını Kesti! ." Kadın zanlının ifadesinde…" Başlıklara cinayet aracının eklenmesi, failin kadın olduğunun ve uyruğunun vurgulanması, kadının planlar tasarlayan şeklinde sunulması kadın aleyhine ayrımcı bir dil kullanıldığının göstergesidir.

Tartışma ve Öneriler

İncelenen haberlerde kadınların şiddetin her türlüsüne (darp, tehdit, bıçaklanma, ateşli silahla vurulma, tecavüz, sözlü saldırı, vb.) tanık oldukları görülmüştür. Kadınlar en çok tanıdıkları tarafından şiddete uğramaktadırlar. Bu kişilerin başında ise eşler gelmektedir. Kadınların ev içi şiddete maruz kaldıkları durumlarda yetkili mercilere ulaşmaları için bilgilendirilmeleri, şiddete uğradıklarına nerelerden yardım alabileceklerine dair eğitilmeleri gerekmektedir.

Haberlerde gizlilik ilkesine dikkat edilmediği, mağdurların isim soy isim bilgilerinin, adreslerinin, fotoğraflarının açıkça kullanıldığının gözlenmesi medyada içerik üretenlerin bu konuya hassasiyet göstermediklerini düşündürmektedir. Medyada içerik üreten, kamuoyuna bilgi aktaran kişilerin temel kişilik hak ve özgürlüklerine saygı göstermeleri özel önem taşımaktadır. Buna yönelik hizmet içi eğitimlerle kişilerin bilinçlendirilmesi, ayrıca kullandıkları dilin ayrımcılık taşımaması için hassasiyet göstermeleri adına çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Hakimlerin davalarda tahrik indirimine gitmesi, iyi hal indirimi vermesi, nasihatlerde bulunması da bir sorun teşkil etmektedir. Hukuksal alanda bu boşlukların doldurulması gerekmektedir. 6284 sayılı kanunun elzem bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Kaynakça

Gökulu, Gökhan ve Hosta, Nilgün (2013). Basında kadına yönelik **şiddet** haberlerinin analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta gazeteleri **örneği** (2005-2008). *The Journal of Academic Social Science Studies, 6 (2),* 1829-1850.

Polat, O. (2015). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22* (1), 15-34.

World Health Organization. (2002). World report on violence and health. Geneva.

TOPLUMUN CİNSİYETLERE GÖRE MESLEK ALGISI VE ÜNİVERSİTELERDE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KADIN AKADEMİSYEN VARLIĞI

Lisansüstü Öğr. Ganime TOPAL
Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Özet

Amaç: Bu çalışmada toplumun cinsiyetlere göre meslek algısını bunun sebeplerini ve bu algıdan yola çıkarak geçmişten günümüze üniversitelerde kadın akademisyen varlığını ortaya koymak, bu durumun sebeplerine dikkat çekmek ve çözüm önerileri getirmek amaçlanmaktadır. Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Dünya üzerinde neredeyse tüm toplumlarda kadın ve erkeklere aile ve toplum içerisinde belirli roller yüklenmiştir. Bu durumun hem tarihi geçmişi hem de oluşum sebepleri incelendiğinde ilk insanlığa yani avcı toplayıcı toplumlara kadar gidilmektedir. Avcı toplayıcı toplumlarda kadınların hayatlarının büyük bir kısmı hamile kalmak, doğum yapmak, çocuk bakmakla geçmiştir. Çocuk bakımının anne ile çocuğun yakın olmasını gerektirmesi, kadınları çocuk bakımı ve ev işlerine; erkekleri avcılık, çobanlık ve savaşçılık gibi güç ve cesaret gerektiren işlere yöneltmiştir. Günümüzde kadınlar sosyal ve ekonomik hayata daha fazla katılım sağlasalar da geçmişten beri süregelen, aile ve çevrenin de biçtiği rol gereği ev işleri yine kadın işi olarak görülmektedir.

Ülkemizde temizlikçilik, öğretmenlik, hemşirelik, ebelik, sekreterlik, garsonluk vb meslekler kadınlar için; asker, polis, pilot, ağır vasıta şoförlüğü, mühendislik, tamircilik ve sanayi işleri, idari amirlik, yöneticilik vb meslekler de erkekler için uygun görülmektedir.

Akademisyenliğin birçok özelliği öğretmenlikle benzer görülüp kadınlar için uygun olduğu düşünülmüştür. Ama akademisyen

olabilmek için eğitimin daha uzun sürmesi, akademisyen olduktan sonra da eğitimin devam etmesi, kariyerde ilerleyebilmek için sürekli akademik çalışmalar yapacak olmak, yabancı dil öğrenme zorunluluğu vb sebepler kadın akademisyenlerin öğretmenlere oranla daha az olmasına sebep olmuştur. Çünkü işlerin mesai saatleri dışında da devam etmesi, akademisyenliğin yanı sıra annelik ve ev hanımlığı görevleri de olan kadının yabancı dil yeterliliğine, akademik çalışmalara yeteri kadar önem gösteremiyor/gösteremeyecek olması kadınları bu mesleği tercihlerine daha az neden olmakta ya da kariyerlerinde daha yavaş ilerlemelerine sebep olmaktadır.

Yıllar geçtikçe kadın akademisyen sayısında artma görülse de erkeklere oranla kadın akademisyen sayısı hala daha azdır ve tüm akademisyenlerin sayısındaki artışa göre oran pek artmamıştır. Günümüzde yüksek lisans ve doktora eğitiminde kadınları varlığı %40'ı geçmektedir. İlerleyen yıllarda bu oran arttırılır, kadınlar bu alanda hem maddi olarak hem de aileleri ve toplum tarafından desteklenirse sayıda ve oranda daha da fazla artış olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: toplumsal cinsiyet, meslek algısı, akademisyenlik, kadın akademisyenler

Giriş

Kadın ve erkek hem insanların biyolojik özelliklerinden yola çıkarak dişi ve er oluşunu hem de biyolojik özelliklerinin yanında toplumun bireylere sunduğu roller çerçevesinde kadın ve erkek oluşunu tanımlar. Biyolojik cinsiyetimize göre daha doğmadan toplum tarafından çeşitli roller yüklenmeye başlar. Kıyafetlerin renkleri, oyuncaklarla başlayan bu süreç, doğduktan sonra hitaplar, saçların uzunluğu, kıyafetlerin boyu, bireylere yüklenen görevlerle devam eder. Birey ya kadın ya erkektir, kadın ve erkek oluşuna göre kendisine biçilen rollere uygun yaşamaya başlar ve toplum bu rollerin birbirine karışmasına izin vermez.

Günlük yaşamda ve dilde genellikle herhangi bir ayrıma gidilmeden birlikte ifade edilmelerine karşılık, cinsiyet temelinde şekillenen biyolojik özellik ile bu özelliğin üzerinde inşa edilen toplumsal durum, bilim çevrelerinde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri ile isimlendirilerek birbirinden ayrı tutulmaktadırlar (Vatandaş,2011). Toplumun cinsiyetlere yüklediği rollerin geçmişine bakıldığında avcı toplayıcı toplumlara kadar gidilebilir. O dönemlerde kadınların hayatlarının

büyük çoğunluğu hamilelik ve çocuk bakımıyla geçmektedir. Çocuğu annenin beslemesi ve çocuğun anne bakımına muhtaç olması kadını eve yakın olmaya mahkum etmiştir. İnsanların tarım yapmaya başlamasıyla erkek avcılığa devam ederken kadın çocuklarla ve ev işleri ile ilgilenmiş, erkek avcılıkla, ailesini korumayla savaşmayla yaşamını devam ettirmiştir. Sürekli doğum yapan kadın fiziksel olarak yıpranırken, sürekli güç gerektiren işler yapan erkekler fiziksel olarak güçlenmişlerdir. Bu yüzden erkeklere hep güç gerektiren, kadınlara çocuk bakımı, ev ve tarla işlerini yapma görevleri doğal olarak yüklenmiştir.

Yöntem: Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

Tarihe bakıldığında İslamiyet'ten önce Türk kadını, erkeğinin sosyal tipine yakındır. Erkek gibi ata biner, ok atar, kılıç kullanır. Tek Türkçe belge olarak kabul edilen Orhun Kitabelerinde, Türk kadınından saygı ile söz edilir, özellikle prenseslerin sosyal ve siyasal alanlarındaki çalışmalarına değinilir. Türk ailelerinde bir kız evladın dünyaya gelişi mutsuz ve üzüntü verici bir olay sayılmaz, aksine, sevinç kaynağı olarak kabul edilir. Çocuklar üzerinde babanın olduğu kadar annenin de hakları olduğu savunulur (Doğramacı,1992).

Türklerin yerleşik hayata geçişi ve İslamiyet'in kabulünden sonra Türk kadınları sosyal, siyasal vb birçok alanda Bizans ve Arap kültürünün etkisi altında kalmıştır. İslamiyet'in kabulünün ilk yıllarında kadınlar öğretmenlik, askerlik gibi görevlerde bulunmuşlardır. Selçuklular döneminde ''Usta Hatun'' sultanın kız çocuklarına Kur'an-ı Kerim, Arapça ve hesap derslerini öğretirdi.

Arap toplumunda kadına daha az değer verilmesi, zamanla Türk toplumuna da yansımıştır. Kadına mirastan az pay verilmiş, kadın peçe altına, kafes arkasına mahkum olmuştur. Kadının bir işte çalışmasına müsaade edilmemiş, eğitim hakkı kısıtlanmış, mahkemede şahitliği yetersiz görülmüştür. Erkeğe birden fazla kadınla evlilik, istediğinde boşanma hakkı tanınmıştır. Kadınlar siyasi, sosyal, ekonomik alanlarda yok sayılmıştır.

Osmanlı toplumunda kadını özgürleştirme girişimleri 19.yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Kadınların kendi emekleri üzerinde özgürce tasarruf etmelerini, kadın örgütlerine üye olma ilk ve ortaokullara devam etme, serbestçe eşini seçebilme gibi taleplerde bulunmuşlardır. Ancak bu yenilikler batılılaşma ve Türkçülük gibi akımların sonucunda ortaya çıkmıştır. 1889'da yenilgi ile sonuçlanan Türk-Rus Savaşından sonra, II. Abdülhamit'in kadınların yaşmak ve ferace giymelerini

yasaklamıştır. Bundan sonra Osmanlı Kadınları kara çarşaf giymeye başlamışlardır. Abdülaziz 1863'de kızlara özgü bir öğretmen okulunun açılmasını emretmiştir. Başlangıçta bu okullarda Kur' an-ı Kerim öğretilse de sonradan müfredat geliştirilmiştir. Bu yenilikçi hareketlerden ancak Osmanlı burjuvazisinin küçük bir kesimi yararlanabilmiştir.

Osmanlı dönemi Türk kadınının durumu Tanzimat'la bir ölçüde hareketlenmiştir. Halide Edib'in ve o dönem aydınlarının katkıları ile kadınların eğitimi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde kadınlarla ilgili çeşitli dernekler kurulmuş ve öğrenim görmüş kadınlar artık peçesiz dolaşmaya başlamışlardır. Ayrıca "Kadınlar Dünyası" adlı dergi ve Kızıl Haç'ın kadın kolunun Türk hemşireleri eğitmeye başlaması da bu döneme rastlar (Özdemir, 2009)

Osmanlı Devleti döneminde kadının sosyal alanda var olma çabası, hak arayışları Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Atatürk ilke ve inkılapları ile yükselişe geçmiştir. Atatürk kadınlara hep değer vermiş, ülkenin yükselişinin ancak kadınların da yükselmesi ile mümkün olduğunu daima vurgulamıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı birçok ülkeden önce Türkiye'de Türk kadınlarına verilmiştir. Kadınların eğitim ve ekonomik hayata katılım hakları genişletilmiştir. Atatürk kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını desteklemiş, manevi kızları başta olmak üzere tüm kadınların bilim insanı, öğretmen, sanatkar, milletvekili, pilot, doktor vb mesleklerde yer almaları için bizatihi ilgilenmiştir. Ancak cumhuriyet'in ilk yıllarındaki hızlı gelişmelere rağmen ilerleyen yıllarda ve günümüzde kadınlar eğitim, gelir düzeyi, iş gücü ve sosyal alanlarda oldukça geridedir.

Toplum kadınlara ev hanımlığını uygun görmüş, evliliklerin ve ailenin devamı için kadınların ev işlerini, ev ekonomisini bilmeleri gerektiğini, erkeklere de iş sahibi olması, evinin maddi geçimini sağlaması, güç gerektiren işlerin, tamir işlerinin erkeklerin sorumluluğunda olduğunu her iki cinse de yüklemiştir. Bu durumlar hem kadınlar üzerinde hem erkekler üzerinde psikolojik baskıya yol açmaktadır.

Doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi, kadının ev dışı hayata katılımının artması ile ev içi iş bölümündeki eşitsizliğin bozulacağı düşünülürken pek bir değişiklik olmamıştır. Bu durumun sebeplerini sosyologlar ve bilim insanları kadınların kendilerine yüklenilen kadınlık görevlerini içselleştirmeleri ve ev içindeki ev işi yapma bilgi, tecrübe ve becerisine dayanan göreli yüksek statülü yerini, ev içindeki egemenlik alanını, eşiyle paylaşmaya karşı direnmesi olarak açıklamışlardır.

Ev dışı işler, meslekler kadınsı ve erkeksi olarak nitelendirilmiş,

ev hanımlığı bir meslek olarak görülmüş, kadınlara ev hanımlığı, güç gerektirmeyen, evi, eşi ve çocuklarıyla ilgilenebilmesi için akşamdan önce evde olabileceği meslekler uygun görülürken; erkeklere güç ve otorite gerektiren meslekler uygun görülmüştür. Yapılan toplumsal araştırmalarda hem kadınlar hem erkekler tarafından kadınlara sekreterlik, hemşirelik, gündelikçilik/temizlikçilik; erkeklere mülki amirlik, amelelik, askerlik, polislik, mühendislik, politikacılık, şoförlük, tüccarlık, kasaplık gibi meslekler uygun görülmüştür. Avukatlık, hakimlik, savcılık, doktorluk, öğretmenlik, diş hekimliği, akademisyenlik, yazarlık gibi meslekler her iki cinsiyet için de uygun görülmüştür. Kadınlara uygun görülen mesleklerde kadınlar olumlu denilebilecek düzeyde yer alırken, erkeklere uygun görülen mesleklerde kadınlar yok denecek kadar azdır.

Öğretmenlik ve akademisyenlik kadınlara uygun meslekler gibi düşünülse de öğretmenlik mesleğine oranla akademisyenlikte kadın oranı düşüktür. Buna akademik kariyerin uzun sürmesi, öğretmenliğe göre daha uzun çalışmanın, yabancı dil yeterliliği ve akademik çalışmalar yapacak olmak zorunluluğunun neden olduğu düşünülmektedir. Kadınların sayılarının birçok alanda ve meslekte olduğu gibi akademisyenlikte de az olması kadınların akademik kariyerlerinde ilerleyebilmek için daha çok çabalamalarını gerektirmektedir. Doktora sürecinin ve akademik kariyerin başlarında, araştırma görevlisi, öğretim görevlisi ve doktora öğretim görevlisi gibi kadrolarda kadın ve erkek oranları birbirine yakınken, söz konusu durum doçentlik ve profesörlükte oldukça azalmaktadır. 2018-2019 eğitim öğretim yılında öğrenim düzeylerinde kadın erkek sayılarına bakıldığında lisans düzeyinde birbirine yakın olan kadın erkek sayısı arasındaki fark yüksek lisansta biraz açılmış, doktorada daha da artmıştır.

Tablo 1: 2018-2019 eğitim öğretim yılında öğrenim düzeyinde cinsiyete göre öğrenci dağılımı

	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Kadın	2041277	173062	42678
Erkek	2379422	221112	53521

Bu fark araştırma görevlisinden profesörlüğe doğru giderken de görülmektedir. Araştırma görevlisi, öğretim görevlisi kadrolarında kadın sayısı erkek sayısından az bir farkla fazla iken, doktor öğretim görevlisinde erkekler az bir fakla fazladır. Ama doçentlik ve profesörlük

kadrolarında erkekler kadınlara oranla oldukça fazladır.

Tablo 2: Akademik kadrolarda cinsiyete göre akademisyen dağılımı

	Araştırma Görevlisi	Öğretim Görevlisi	Doktor Öğretim Görevlisi	Doçent	Profesör
Kadın	24530	18291	17112	6102	8356
Erkek	23866	18170	22352	9349	18097

Özellikle akademik kariyerin başlangıcı olan doktora tez aşaması kadınlar için aynı zamanda evlenme ve çocuk doğurma yıllarına denk gelmektedir. Evli ve çocuklu kadın akademisyenler bu süreci katmerli zorluklarla deneyimlemektedirler. En önemlisi de kadın akademisyenler çocuklarına yeterince zaman ayıramamaktan dolayı güçlü bir suçluluk duygusuyla başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle kadın akademisyenlerin kalıcı pozisyona geçtikten sonra suçluluk duygularını tamir edebilme adına işlerini ikincil plana iterek aile ve çocuklarına daha fazla zaman ayırdıkları ortaya çıkmıştır. Bu da kadınların verimli olabilecekleri dönemde kariyerlerinde daha iyi olmak ya da karar mekanizmalarına gelebilmek için herhangi bir çaba içinde olmalarını engellemektedir (Genovate, ara rapor, 2013, akt: Poyraz,2013). Bu durum, kadın akademisyenleri zorlu kararlar vermek zorunda bırakmaktadır. Biyolojik olarak doğum yapmaya daha uygun oldukları yaşlarda çocuk sahibi oldukları zaman kalıcı kadroya sahip olma şanslarını riske ederken, çocuk doğurmayı erteledikleri zaman da sağlıklı doğum yapabilme durumları zorlaşmaktadır. Daha da önemlisi bu kararı vermek zorunda olanlar her zaman kadınlar olmaktadır. Yani sadece kadınlar, çocuk sahibi olup olmamaya, çalışıp çalışmamaya karar vermek zorunda kalmaktadırlar. Bu tercihler hayati suçluluklar ya da daha yaygın olarak da iş kariyerini ikincileştirmesine ve iddiasız bir biçimde sürdürmesine neden olmaktadır (Poyraz, 2013). Kadınların kariyerlerini iddiasız bir şekilde yürütmesine, karar mekanizmalarında daha az yer almasına bir diğer sebep de topluma göre liderlik ve yöneticiliğin erkeğe daha çok uygun görülmesidir. Toplum tarafından böyle bir rol ve yönlendirmeyle karşılaşan kadınlarda cam tavan sendromu gözlemlenmektedir. Bu sendrom durumu üniversitelerin kadın ve aile odaklı politikalar izlemesi, akademik kariyerde üst ünvanlara ulaşmış, yönetim ve karar mekanizmalarında yer alan kadın meslektaşların destekleriyle aşılabileceği düşünülmektedir. Ancak yurt dışında da Türkiye'de de yapılan araştırmalara akademik kariyerde üst basamaklarda, karar ve yönetim mekanizmalarında görev alan kadın akademis-

yenlerin akademik kariyerin başındaki kadın akademisyenlere destek olmak açısından gönülsüz oldukları gözlemlenmiştir (Poyraz, 2013).

Tablo 3: Farklı yıllara ait kadın erkek akademisyen sayıları

	1990	2000	2010	2019
Kadın	10028	23022	42893	74391
Erkek	21162	41147	59789	91834

Geçmişten günümüze artan üniversite sayısı ile birlikte akademisyen sayısı da artmıştır. Kadın akademisyen sayısında artış olsa da kadın erkek dağılımı incelendiğinde kadın akademisyenlerin oranları erkek akademisyenlere göre yine düşüktür.

Sonuç

Dünyaya gelen her birey, mensubu olduğu cinse göre bir toplumsal cinsiyete sahip olmaktadır. Çünkü toplum, kadın ve erkek için birbirinden bütünüyle farklı iki ayrı davranış, düşünüş ve algı dünyası öngörmektedir. Çocuğun biyolojik cinsiyeti anne-baba tarafından bilindiği andan itibaren, ister doğum öncesinde veya isterse hemen doğum sonrasında olsun fark etmez, toplumsal cinsiyetin o çocuk için uygun özellikleri derlenmeye ve işletilmeye başlanmaktadır. Takip eden süreçte ise bir kültür ortamına ve dolayısıyla toplumsal cinsiyetin özellikleri ve kuralları belirlenmiş ortamına doğan bireyin de içselleştireceği toplumsal cinsiyet bütün boyutlarıyla inşa olunmaktadır. Bu özellik, kural ve rollerin geçmişi insanlık tarihi ile başlar. Rollerin oluşum ve gelişimini çevre, iklim, dönem şartları, ekonomik kaynaklar vb birçok sebep etkilemiştir. Toplum tarafından ev içi ve dışı işler, meslekler, kıyafetler vb birçok şey kadınsı ve erkeksi olarak ayrılmıştır. Her iki cinsiyet de birbirinin alanlarında oldukça azdır.

Günümüzde meslek gruplarına bakıldığında toplum tarafından bazı meslekler kadınsı bazı meslekler erkeksi bazı meslekler her iki cinse de uygun olarak görülmüştür. Ekonomik hayat içerisinde kadınların sayıları erkeklere oranla daima az olmuştur. Erkeksi mesleklerde kadınların, kadınsı mesleklerde erkeklerin az olduğu gözlemlenmiştir. Her iki cinsiyet için uygun görülen akademisyenlik mesleği incelendiğinde kadınların sayılarının az olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyetin getirdiği ayrım varlığını devam ettiriyor olsa

bile, özellikle son yüzyıl içinde, önemli sayılabilecek değişiklikler oldu. Geleneksel kabuller ve yaşama tarzının bütün direnmelerine rağmen toplumsal cinsiyete ilişkin algı, tutum ve rollerde değişiklikler gözlenir olmaya başlandı. Bu sürecin en somut göstergelerinden birisi küresel düzlemde cinsler arası farklılığın bir ayrımcılık sorunu olarak kabul edilmeye başlanmasıdır. 1981 yılında yürürlüğe giren ve 1985 yılında da Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve 1994 Pekin Eylem Platformu ve Deklarasyonu bunun en somut göstergelerindendir. Kuşkusuz, toplumun derinliklerine kök salmış cinsiyet hiyerarşisinin neden olduğu problemleri sona erdirmek için yapılması gereken çok iş, aşılması gereken uzun bir yol var. Ancak her şeyden önce bireylerin düşüncelerinin değiştirilmesi ve buna bağlı olarak cinslere ilişkin algı ve tutumlarının yeniden inşa edilmesi gerektiği açıktır. Bunu sağlamanın en önemli aracı olarak hâlihazırda toplumsal cinsiyetin beşiği konumundaki eğitim sisteminin değiştirilmesi, gerekmektedir (Vatandaş, 2011). Çünkü yapılan araştırmalar tüm olumsuzluklarına rağmen bireylerin eğitim sistemleri yükseldikçe toplumsal cinsiyet alanında geçerli olan ayrımcılığın belirli oranda zayıfladığını ortaya koymuştur. Kurulan platformlar, araştırma merkezleri vb birimlerde yapılan araştırmalar, çalıştaylarda kadınların ekonomik hayata katılımları ile ilgili çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur.

Öneri

Ders kitapları ve materyallerinde cinsiyet ayrımcılığını önlemek için çalışmalar yapılabilir.

Televizyon ve internet dizileri, filmler, iletişim araçları ve kitaplar cinsiyet ayrımcılığını önlemek için de kontrol altında tutulabilir.

Üniversitelerde yüksek lisans, doktora ve akademisyen alımlarında en az yarısının kadın olması gibi şartlarla kadın akademisyen sayısı ve oranı arttırılabilir.

Üniversitelerde bölüm, anabilim dalı, fakülte ve rektörlük yönetimlerinde kadın erkek eşitliği şartı koyulabilir.

Kaynakça

Başarır, F. , Sarı, M. , (2015), Kadın Akademisyenlerin "Kadın Akademisyen Olma" ya İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi, Cilt: 5, Sayı: 1, Nisan, Sayfa: 41-51

Belkıs, Ö. , (2016), Anneliğin Akademik Kariyer Gelişimine Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Kasım, Cilt: 5 Sayı: 4 Makale No: 26, Sayfa: 250-263

Demir, S. , (2018), Akademide Kadın: Farklı Disiplinlerden Kadınların Akademideki Yeri ve Aile Yaşamlarıyla Etkileşimi, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Sayfa: 187-209

Dursun, Ç. , (2013), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Üniversitede Güçlendirilmesi ve Genovate: Kurum Kültürü ve İkliminde Cinsiyet Eşitliğine Dair Bir Değini, Mülkiye Dergisi, 37(4), 149-170

Ergül, Ş. , Koç, G. , Eroğlu, K. , Taşkın, L. , (2012) , Türkiye'de Kadın Araştırma Görevlilerinin Ev ve İş Yaşamlarında Karşılaştıkları Güçlükler, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Nisan ; Sayfa 43-49

Göker, Z. G. , (2019), Türkİye'de Yükseköğretİm Kurumlarında Toplumsal Cİnsİyet Eşİtlİğİ Mekanİzmaları: Bir Temel Değerlendirme Çalışması, İstanbul

Naymansoy, G. , (2010), Türk Bilim Kadınları ve Bilime Katkıları, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (1):203-232

Özaydınlık, K. , (2014) , Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Yıl: 14 Sayı: 33 Tarih: Temmuz-Aralık

Özdemir, G. , (2009) , Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci, Sosyal Bilimler Metinleri, Sayı: 3

Öztürk, U.C. , (2017), Akademideki Topuk Sesleri: Cam Tavan Perspektifinde Göller Bölgesi Üniversitelerinin Betimsel Analizi, Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Aralık 2017, Cilt:3, Sayı 4, Sayfa:202-213

Poyraz, B. , (2013), Akademi Kadınların Cenneti Mi?: Ankara Üniversitesi Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2), Sayfa: 1-17

Şentürk, B. , (2015), Çokuz Ama Yokuz: Türkiye'deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz, ViraVerita E-Dergi, Sayı 2, s. 1-22

Yılmaz, E. , Özdemir, G. , (2012) , Türkiye'de Kadın Akademisyen ve Araştırmacıların Karşılaştıkları Sorunlar ve Tarıma Bakış Açıları, Namık Kemal Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 2

Vatandaş, D . (2011). Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. Istanbul Journal Of Sociological Studies , 0 (35) , 29-56

Yalçın, H. , Demirekin, M. , (2013), Lisans Eğitimi Alan Öğrencilerin, Kadın Akademisyenlerin Çalışma Yaşamındaki Durumlarına Yönelik Algıları, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, Ağustos: Sayfa: 166-172

https://istatistik.yok.gov.tr/

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018

YETİŞKİN BİREYLERİN ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDETE DUYARLIK DÜZEYLERİNİN YORDANMASINDA AFFEDİCİLİK VE ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERİN KATKISININ İNCELENMESİ

Mustafa ATAŞ
Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi

Mustafa ŞAHİN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Öz

Bu çalışmanın amacı yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeylerinin yordanmasında affedicilik düzeylerinin katkısını incelemek ve yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeylerini cinsiyet, yaş, medeni durum, aile tipi ve algılanan ebeveyn tutumu gibi çeşitli demografik değişkenlere göre incelemektir. İlişkisel tarama modelli bir yordama çalışması niteliğindeki bu araştırmanın çalışma grubunu Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki 18 yaş üstü yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri google formlar yoluyla çeşitli şehirlerde yaşayan 566 yetişkin bireyin gönüllü katılımlarıyla elde edilmiştir. Veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, bireylerin affedicilik düzeylerini belirlemek amacıyla Heartland Affedicilik Ölçeği (HAÖ) ve yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık düzeylerini ölçmek amacıyla Çocuklara Yönelik Şiddete Duyarlık Ölçeği (ÇOYŞDÖ) kullanılmıştır. SPSS (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) 22.0 paket programı kullanılarak çözümlenen verilerin analizinde Pearson Momentler Çarpımı Korelâsyon Analizi, Çoklu Regresyon Analizi, Bağımsız Gruplar T-Testi, One Way Anova Analizi ve Post Hoc LSD Testi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan yetişkin bireylerin vermiş oldukları cevaplardan elde edilen bulgular sonucunda yetişkin bireylerin affedicilik düzeylerinin tüm alt boyutları ile çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki

olduğu ve çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeyinin affedicilik ölçeğinin tüm alt faktörleri üzerinde anlamlı katkısının olduğu bulunmuştur. Ayrıca yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık puanlarının cinsiyet, yaş, medeni durum ve aile tipi gibi değişkenlere göre anlamlı farklılaşma göstermediği; ancak algılanan ebeveyn tutumu değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterdiği ve çocuğa yönelik şiddete duyarlık puan ortalamalarının ebeveynlerinden demokratik tutumu algılayan bireylerde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulguların konuyla alakalı yapılmış daha önceki çalışmalardan çeşitli açılardan farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmüştür. Önceki çalışmalarda çocuğa yönelik şiddete duyarlık puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık ortaya koyduğu ve bu farklılaşmanın kadınların lehine olduğu görülürken; yapılan bu çalışmada ise cinsiyete dayalı herhangi bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Ayrıca daha önce yapılmış olan çeşitli çalışmalarda algılanan ebeveyn tutumu değişkenine göre çocuğa yönelik şiddete duyarlık puanları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaz iken bu çalışmada farklı olarak algılanan ebeveyn tutumu değişkenine göre çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeyinin anlamlı bir farklılaşma gösterdiği saptanmıştır. Elde edilen bulgular alanyazın ışığında tartışılmıştır. Bundan sonraki süreçte yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeylerini etkileyebilecek diğer faktörlerin ayrıntılı olarak incelendiği çalışmaların yapılması araştırmacılar tarafından önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, şiddet, çocuk, affedicilik, yetişkinler.

Giriş

Çocuklara ve gençlere yönelik şiddet, önemli bir halk sağlığı ve insan hakları konularından biridir. Çocuklara yönelik şiddet verileri yetersiz olsa da özellikle düşük veya orta sosyo-ekonomik düzeydeki ülkelerde, şiddet risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerinde çalışılmaktadır (Devries vd, 2016). Aile içinde zorlama, cezalandırma, aşağılama, sevgisiz bırakma gibi öfke ve gerginliği boşaltmak amacıyla anne-baba tarafından çocuklara yöneltilen fiziksel, cinsel, duygusal şiddet ve ihmal niteliğindeki olumsuz her türlü davranış şiddet olarak tanımlanabilir (Ayan, 2007). Saldırganlık ve şiddet davranışları, bireylerin iletişimini bozan, her iki tarafa da rahatsızlık veren, kontrol edilemeyen duygusal tepkilerdir (Özaltın, 2001). Çocukların şiddete maruz kalmaları, gelişimlerini olumsuz olarak etkilemekte, özellikle en güvenli olması gereken okul ve ev ortamı başta olmak üzere, çeşitli ortamlarda fizik-

sel, sözel, ilişkisel ve cinsel şiddete maruz kalabildikleri görülmektedir (Çetinkaya Yıldız ve Hatipoğlu Sümer, 2010).

Saldırganlık ve şiddet davranışlarının nedenleri tam olarak tanımlanamasa da çeşitli şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır. Freud, saldırgan davranışların nedeninin libidinal dürtülerin doyurulmasının engellenmesine bir tepki olduğunu, ölüm içgüdüsünün diğer insanlara yönlendirilmesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bandura'nın sosyal öğrenme kuramına göre, insanlar geçmiş deneyimleri, saldırgan tepkilerinin takdir edilmesi veya sosyal çevre tarafından teşvik edilmesiyle birbirlerine karşı saldırgan davranışlar göstermektedirler. Ayrıca çoğu çalışmada, şiddetli fiziksel istismara uğramış insanlarda oluşan sinirsel bozulmanın, biyolojik olarak şiddete yatkınlığa neden olduğunu ortaya konmuştur (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998). Şiddet davranışlarının gelişiminde kişisel, sosyal ve kültürel etmenlerin rol oynadığı söylenebilir. Kişilerin madde kullanımı, zihinsel bozukluklar, kafa travmaları ve kişilik bozukluklarının şiddet davranışlarıyla yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir (Volavka, 1999). Fromm'a göre ise ölüm sevgisi, hastalıklı narsisizm ve birlikte yaşayan insanlar arasındaki kandaşla cinsel ilişki saplantısı eğilimleri insanlar tarafından değişik biçimlerde kullanılarak şiddete dönüşmektedir (Ayan, 2007).

Saldırganlık gösteren bireyler, bunu genellikle aile üyeleri üzerinde gerçekleştirirken, gençlik dönemindeki erkekler tanımadıkları insanlara karşı saldırganlık sergileyebilmektedirler (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998). Şiddet davranışları, aile içinde veya toplumun diğer kesimlerinde şiddete tanık olarak öğrenilebilmektedir. Gürültü, kalabalık ve alkol gibi çevresel etkenlerle ortaya çıkan şiddet davranışları, çevrenin verdiği tepkilere göre şekillenmektedir (Sezer, 2008). Çocuk yetiştirmedeki geleneksel değerlerin rolü, ekonomik güçlükler, anne-baba yoksunluğu, medyada yer alan haberler veya programlar da şiddet davranışlarının ortaya çıkmasında farklı düzeyde etkili olabilmektedir (Özaltın, 2001). Ekolojik etkenlerle, bireyin şiddete yönelik davranışları arasında da bir ilişki vardır. İnsanın ruhsal yapısı ve yaşantısı, toplum içinde gelişip oluşmaktadır. Kültürel değerler tarafından meydana getirilen üst benlik ne kadar bastırıcı, katı ve sert olursa, saldırgan davranışların ortaya çıkması da o kadar kolay ve şiddetli olmaktadır (Ayan, 2007).

Duyarlık kavramı, zayıf bir etkiye karşı tepki gösterebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Çocuğa yönelik şiddete duyarlı olmak, bu tür olaylara tepki gösterebilmenin de bir işareti olarak kabul edilebilir. Şiddet davranışlarının gelişiminde olduğu gibi bireysel, çevresel

veya kültürel birçok faktörün, bireylerin şiddete yönelik algılarını ve duyarlığını etkilediği açıktır. Şiddet kavramı ve eylemlerinin yorumu, olayların algılanışına göre değişebilir. Oysa saldırganlık ya da şiddet eğiliminin fark edilmesi, onun kontrol altına alınmasında önemli bir aşamadır (Özaltın, 2001). Alan yazın incelendiğinde şiddet olgusunun şiddetin tanımı, boyutları, nedenleri, özellikleri ve önlenmesine kadar birçok başlık altında incelendiği; şiddete maruz kalma, şiddet durumunda yapılanlar, şiddeti destekleme, şiddeti kabul etme (Şenol ve Yıldız, 2013). Şiddeti olağanlaştırma, şiddeti genelleştirme, şiddeti nedenselleştirme, şiddeti saklama gibi alt başlıklar olarak ele alındığı görülmüştür (Şahin ve Dişsiz, 2009).

Affetme kavramı psikolojide geçmişten günümüze birçok araştırmacının dikkatini çekmiş ve birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Özellikle pozitif psikolojinin gelişmesiyle birlikte öznel iyi oluş kavramını yordayan tüm kavramlar derinlemesine incelenmeye başlamıştır (Elliot, 2010). Bu kavramlardan biri olan affedicilik kavramı önceleri felsefe ve din literatüründe inceleme konusu (Çardak, 2012) iken son zamanlarda pozitif psikoloji, kendilik psikolojisi ve sosyal psikolojinin de ilgi alanına girmektedir.

Felsefe ve din literatüründe ahlaki bir erdem olarak karşımıza çıkan affetme; merhamet ve vicdan kavramlarıyla örtüşmektedir Özellikle dini anlamda affedicilik ilkesi erdemlilik kavramıyla eşdeğerdir (Yolaçan, 2008). Kişinin erdemlilik düzeyi, kendisine karşı suç işleyen bireyleri affetme oranı ile eş tutulmuştur. Yüzyıllar boyu toplumlar affetme kavramını olumlu kişilik oranlarıyla eşleştirmişlerdir. İncitilen kişinin suçluyu affetmesi merhamet ve vicdan kavramlarıyla örtüştürülmektedir. Merhametli insan karşısındaki bireyi bağışlarken kin ve intikam duygularını içinde barındırmaz. Bu yönüyle affetme, din ve felsefede, ahlakla bağlantılı olarak ele alınmaktadır (Yolaçan, 2008). Görüldüğü gibi din ve felsefe literatüründe affetme, bir zorunluluktan öte kişinin kendi tercihine bırakılmış bir durumdur. Kişi kendini inciten veya mağdur eden bireyi isterse affeder isterse affetmez. Ama affederse olumlu ilişkilerin başlamasına yol açacağından ve bireyin hem kendinde hem de suçlu da olumlu psikolojik ilişkiler yaratacağından ahlaki olarak yüksek değere sahip olacağı kanısına varılmıştır. Affetme, çok boyutlu psikolojik bir yapı olarak birçok düzey içerisinde tanımlanmıştır. Psikodinamik yaklaşıma göre affedicilik öfkeden, saldırganlıktan vazgeçip yerine merhamet ve iyilikseverlik duygularını koyma çabalarıdır. Psikodinamik yaklaşımı benimseyen araştırmacılara göre ise affediciliğin altında yatan en gizil güç sevme ve farkında olunmayan bağlılık ilkesidir. Bu bakış açısı, zarar verene

karsı daha olumlu ve hatta sevgi dolu duyguları içermektedir (Scobie & Scobie, 1998). Piderman'a (2010) göre ise affedicilik kinin ve acının uzaklaştırılması, kızgınlık ve intikam düşüncelerinden uzaklaşmaya karar verilmesidir. Araştırmacılar affedicilik üzerinde çalışırken kavramı üç boyuta ayırmışlardır. Birinci boyut belirli bir olay karşısında belli bir kişiye yönelik kaba- hat-odaklı affedicilik, ikinci boyut geçmişte yaşanmış bir olay karşısında belli bir kişiye yönelik önemini kaybetmeden kaynaklı affedicilik ve üçüncü boyut kişilik mizacı olarak sürekli affediciliktir (Berry ve diğerleri, 2005).

Affetmenin ne olduğunun anlaşılması için affetmeyi tanımlamak önemlidir. Tanımlar affetmenin neden ve nasıl olması gerektiği ile ilgili bir çerçeve sunmuştur. Ayrıca tanımlar insanların birbirini affetmesine yardımcı olmak, iyileştirme yöntemleri ve tutumları geliştirmek için profesyonel kişiye rehberlik eder. Affetme bilimsel çalışmalarda ele alındığında öncelikli temel konu affetmenin nasıl tanımlanması gerektiğidir (Worthington, 2005). Affetme ile ilgili çalışmalarda çeşitli tanımlar öne sürülmüştür. Bu tanımlardan literatürde sıklıkla ele alınan tanımlara aşağıda yer verilmiştir. Enright ve Fitzgibbons'a (2000) göre affetme insanların istekli olarak haklı olduğu zamanlarda bile tepkisinden ve kininden vazgeçmesi anlamına gelir. Kişi affetmek için çaba harcar, merhamet ve koşulsuz değerle karşısındakine yaklaşır. Enright ve Fitzgibbons (2000) affetmeyi büyüklük ve hediye olarak görür. Affetme bireysel bir karardır ve başkası tarafından kişi zorlanmamalıdır. Affetme öğrenilebilse de affetmeyi seçmek affedecek kişinin elindedir. Ayrıca affetme ile karşıdaki kişiye yeni bir bakış açısıyla bakılarak, ona koşulsuz bir armağan verilir (Scobie ve Scobie, 1998). North'a (1987) göre affetme kişinin kızgın olduğu bireye karşı hissettiği haklı olsa bile olumsuz duyguların üstesinden gelmesi ve karşısındaki kişiye karşı yardımseverliği, merhameti ve sevgiyi içeren yeni bir duruş sergilemesidir. Bir başka bakış açısına göre affetme kişinin dikkate değer ölçüde haksızlığa uğramış olmasına rağmen, olumsuz yargılama, kızgınlık, kin duyma, öç alma duygularını isteyerek bırakması ve hak etmediği halde suç işleyen kişiye karşı iyilikle yaklaşması olarak tanımlanır.

Affetme, ahlaki bir tepkidir ve isteyerek seçilmiş bir davranıştır (Baskin ve Enright, 2004). Enright ve çalışma grubu (1996) affediciliğin birçok yönünü incelerek başkalarını affetmenin, kendini affetmenin ve affedildiğini hissetmenin terapötik bağlamda ele alınması gerektiğini ileri sürerek buna affetme üçlüsü adını vermişlerdir. Enright ve çalışma grubu (1996) affetme kavramını dört bileşende toplamışlardır. Bu bileşenlerin ilki incinen kişinin bazı kimse ya da kimselerden kaynaklanan derin acı ve zarar görmüş olmasıdır. İkincisi ise kırgın

kimsenin affetmeyi gönüllü olarak seçmiş olmasıdır. Affetme eylemi kesinlikle zorunlu değil tamamen gönüllü bir eylem olarak nitelendirilmiştir. Üçüncü olarak affetme kırgın kişinin duygu, düşünce ve davranışlarında yeni bir durum oluşturmuştur. Son olarak da affeden kişi, karşısındaki kişiyi affetmekle, ona bir cevap vermiştir. Affetme yeteneği çeşitli baskın ögelerden meydana gelir. Affetme aktif akılcı girişimleri, hatırlanan olaydaki acıyla başa çıkabilmeyi temsil eder. Affetme bireysel mutluluğu kolaylaştırmak amacıyla mutsuzluk hissinin ve düşüncesinin kasıtlı olarak üstesinden gelme girişimi olarak görülebilir. Affetme süreci genellikle bireylerin kendilerine ya da yanlış yaptıkları kişilere karşı fırsatlar sunar. Affetme empati, merhamet, şefkat gibi pozitif durumların artmasını içerir. Bunun yanı sıra affetme, büyük bir sosyal birleşme ve ilişki kalitesinde artış sağlar (Harris, Thoresen ve Lopez, 2007).

Affetme birçok yazar tarafından tanımlanmıştır. Affetmenin tek bir tanımı olmasa da affetme tanımları arasındaki ortaklıklar dikkati çeker. Genel olarak benzerliklere bakıldığında affetmenin; kızgınlık hissi, acı, saldırganlık ve nefret empatik anlayış, başkalarını affetmeye karar verme, olumsuz hislerden vazgeçme, kendisini affetmeye karar verme ve suçu işleyenle uzlaşma gibi yedi ortak noktası bulunur (Bugay, 2010). Affedememek adaletsizliğin hemen ardından verilen duygusal tepkilerden farklı olarak ele alınır. Adaletsiz davranıştan sonraki öfke kızgınlık duygularını yaşamak belirli bir süre normal kabul edilirken uzun süre affedememek incinen kişiye zarar verici şekilde ortaya çıkar. Affetmemek, kronik stres ve devam eden bilişsel geviş getirmeye yol açabilir (Worthington ve Scherer, 2004). Affetmek haksız muamele görüldüğünde durumun ciddiye alındığının ve bu haksız muamele karşısında çaba gösterildiğinin işaretidir. Affetmek, hataya yapan diğer kişinin yeniden başlaması için bir fırsattır. Kırgın insanlarda affetme gerçekleşmediğinde, bireyin içinde kızgınlık düşmanlık ve öfkeye dönüşen bir yapı oluşur. Enright (1996) affetmeyi kendine saygı ve insana ilgi kapsamında değerlendirerek affetmenin psikolojik sağlığa katkılarının olduğunu iddia ederler. Bununla birlikte bazı insanlar ise affetmeyi tek başına başaramayarak affetmeyi amaç edinen bir dizi müdahale programından yararlanabilir ve psiko-eğitim gruplarında liderlerden yardım alabilirler. Sonuç olarak affetme kendine, başkalarına ya da durumlara olan algıyı değiştirmek için olumsuz görüşü benimsemek yerine daha anlayışlı bir görüşü benimsemeyi gerektirir. Affetme çabası bireysel mutluluğu kolaylaştırmak amacıyla mutsuzluk hissinin kasıtlı olarak üstesinden gelme girişimi olarak görülebilir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki 18 yaş üstü yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri google formlar yoluyla çeşitli şehirlerde yaşayan 566 yetişkin bireyin gönüllü katılımlarıyla elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, bireylerin affedicilik düzeylerini belirlemek amacıyla Heartland Affedicilik Ölçeği (HAÖ) ve yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık düzeylerini ölçmek amacıyla Çocuklara Yönelik Şiddete Duyarlık Ölçeği (ÇOYŞDÖ) olmak üzere toplam üç ölçme aracı kullanılmıştır. İlk ölçme aracı olan " Heartland Affedicilik Ölçeği" nin geçerlik ve güvenirlik çalışmalarından elde edilen bulgular, Türkçe'ye uyarlanan 10 maddelik ölçeğin affedicilik düzeyini geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçmek amacıyla kullanılabileceğini göstermektedir. Cevaplama sistemi her ifade için ("1" Hiç katılmıyorum- "5" Tamamen katılıyorum) arasında 5'li Likert şeklindedir. Her bir maddenin puanları 1 ile 5 arasında değişmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50'dir. Ölçekte 1., 3., 6., 7., 8. maddeler ters puanlanmaktadır. Affedicilik Ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .67 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenirliği için ölçek 21 gün ara ile aynı çalışma grubundan 71 kişiye tekrar uygulandığında, iki uygulama arasındaki korelasyon katsayısı r= .88 olarak bulunmuştur (Sarıçam ve Akın, 2013).

İkinci ölçme aracı olan "Çocuklara Yönelik Şiddete Duyarlık Ölçeği» ise ölçme-değerlendirme uzman görüşü alınıp üçlü likert tipine uygun olarak düzenlenmiş ve derecelendirme "Katılıyorum-3 puan" "Kısmen katılıyorum-2 puan" ve "Katılmıyorum-1 puan" olarak sıralanmıştır. Şiddetin kabulüne ilişkin maddeler ters puanlanmıştır. Alınan yüksek puanın, katılımcıların çocuğa yönelik şiddete duyarlıklarının da yüksek olduğunun göstergesi olarak ele alınması uygun görülmüştür. Ölçeğin güvenirliğinin belirlenmesinde kullanılan iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach Alpha değeri, tek faktörlü yapı için 0,82 olarak belirlenmiştir. Geliştirilen "Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Ölçeği (ÇOYŞDÖ)" geçerlik ve güvenirliğinin incelenmesi sonucunda, ölçeğin 19 maddelik tek boyuttan oluştuğu belirlenmiştir (Özyürek, 2017).

İşlem ve Verilerin Analizi

Araştırma verileri, 18 yaş üstü yetişkin bireylere uygulanan ölçme araçları aracılığıyla elde edilmiştir. Uygulama internet ortamında google formlar yoluyla gerçekleştirilmiş ve bireylerin bu çalışmaya gönüllü katılımı esas alınmıştır. Uygulamadan elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak analizler için hazır hale getirilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel çözümlemeleri SPSS (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) 22.0 paket programı kullanılarak bilgisayarda yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Tablo 1. Affediciliğin Alt Boyutları ile Çocuklara Yönelik Şiddete Duyarlık Puan Ortalamaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular ve Pearson Korelâsyon Analizi

Değişkenler		Ss.	1	2	3	4
1- Çocuğa Y. Şiddete Duyarlık	59.07	13.11	1			
2- Kendini Affetme	16.90	3.92	.27**	1		
3- Başkalarını Affetme	18.27	4.95	.23**	.31**	1	
4- Durumu Affetme	16.55	4.75	.31**	.40**	.40**	1
**p<.01, *p<.05, N=566						

Tablo 1'de görüldüğü gibi, yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık puanlarının ortalaması ile kendini affetme (r=.27), başkalarını affetme (r=.23) ve durumu affetme (r=.31) arasında p<.01 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Diğer yandan kendini affetme ile başkalarını affetme (r=.31) ve kendini affetme ile durumu affetme (r=.40) arasında p<.01 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Benzer biçimde başkalarını affetme ile durumu affetme (r=.40) arasında p<.01 düzeyinde pozitif yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir.

Tablo 2 . Yetişkin Bireylerin Çocuklara Yönelik Şiddete Duyarlık Düzeylerinin Affedicilik Alt Boyutlarını Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi

Değişken	B	B	*T*	P	İkili r	Kısmi r
Sabit	85.319		17.796	.000***		
Kendini Affetme	.456	.136	3.220	.001**	.135	.121
Başkalarını Affetme	.415	.150	3.323	.001**	.139	.125
Durumu Affetme	.557	.215	5.055	.000***	.209	.190

Model (R^2=.205, F=37.313, sd=11,689, p=.000***) *p<.05; **p<.01

Tablo 2'de görüldüğü gibi çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlıklarının düzeyinin tüm değişkenler içinde kendini affetme alt boyutunu pozitif yönde anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir [β=.136, *t*=3.22, p=.001]. Ayrıca çocuklara yönelik şiddete duyarlık düzeyinin başkalarını affetme [β= .150, *t= 3.*32, p=.001] ve durumu affetme [β= .215, *t= 5.*05, p=.000] alt faktörlerini de pozitif yönde anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir. Bununla birlikte üç değişken birlikte affedicilik puanındaki toplam varyansın yaklaşık % 20'sini açıklamaktadır (R^2=.205; p<.01). Standardize edilmiş regresyon katsayılarına bakıldığında bu üç affedicilik alt boyutları puanları üzerindeki göreli önem sırası; kendini affetme, başkalarını affetme, durumu affetme şeklindedir.

Tablo 3. Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Anlamlı Fark Gösterip Göstermediğini Belirlemek Amacıyla Yapılan Bağımsız Grup T Testi Sonuçları

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	Sh_x	*t* **Testi**		
						t	*Sd*	*p*
Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık	Kadın	419	58.92	13.43	.66	-.47	564	.64
	Erkek	147	59.50	12.17	1.04			

Tablo 3'ü incelediğimizde çalışma grubunda bulunan yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda, gruplara ait puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır *(t=-.47; p>.05).*

Tablo 4. Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Amacıyla Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	Sh_x	*t* **Testi**		
						t	*Sd*	*p*
Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık	Evli	195	59.74	13.28	.95	.88	564	.38
	Bekar	371	58.72	13.02	.68			

Tablo 4'ü incelediğimizde çalışma grubunda bulunan yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık puanlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda, gruplara ait puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır *(t=.88; p>.05).*

Tablo 5. Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Puanlarının Aile Tipi Değişkenine Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Amacıyla Yapılan Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları

Puan	**Gruplar**	*N*	$\bar{x}$	*ss*	Sh_x	*t* **Testi**		
						t	*Sd*	*p*
Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık	Çekirdek Aile	393	59.36	12.89	.95	.80	564	.42
	Geniş Aile	173	58.40	13.59	.68			

Tablo 5'i incelediğimizde çalışma grubunda bulunan yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık puanlarının aile tipi değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda, gruplara ait puanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır *(t=.80; p>.05).*

Tablo 6. Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Toplam Puanlarının Algılanan Ebeveyn Tutumu Değişkenine Göre Anlamlı Düzeyde Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Verileri

f **,** $\overline{X}$ **ve** ***S*** **Değerleri**					**ANOVA Sonuçları**					
Puan	**Grup**	N	$\overline{X}$	***S***	**Var. K.**	***KT***	***SD***	***KO***	***F***	***p***
ÇYŞD Toplam	Demokratik	220	61.58	12.44	**G.Arası**	2572.61	3	857.54	5.10	.00
	Aşırı koruyucu	144	56.74	13.95	**G.İçi**	94463.71	562	168.09		
	Mükemmeliyetçi	82	59.10	13.10						
	Otoriter baskıcı	120	57.23	12.60	**Toplam**	97036.31	565			
	Toplam	566	59.07	13.11						

Tablo 6'yı incelediğimizde çalışma grubunda bulunan yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık toplam puanlarının algılanan ebeveyn tutumu değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplara ait puanlar arasındaki farklılaşma istatistiksel düzeyde anlamlı bulunmuştur *(F=5.10; p<.01).* Yapılan ANOVA testi sonucunda anlamlı farklılık bulunması sebebiyle, farklılığın hangi gruplar arasında bulunduğunu belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizlerine başvurulmuştur. ANOVA sonrasında hangi post-hoc analizinin kullanılacağını belirlemek maksadıyla levene's testi ile gruplara ait varyansların homojenliği kontrol edilmiştir. Yapılan levene's testi sonucunda varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir. Bunun sonucunda varyanslar homojen olduğunda kullanılan LSD çoklu karşılaştırma tekniğine başvurulmuştur. LSD çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 7. Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Toplam Puanlarının Algılanan Ebeveyn Tutumu Değişkeni Alt Boyutlarına Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Amacıyla Yapılan Post Hoc LSD Testi Verileri

Ebeveyn Tutumu	**Ebeveyn Tutumu**	$\bar{x}_i \quad \bar{x}_j$	Sh_x	p
Demokratik	Aşırı Koruyucu	4.84*	1.39	.00
	Otoriter/Baskıcı	4.35*	1.47	.00
	Mükemmeliyetçi	2.48	1.68	.14
Aşırı Koruyucu	Demokratik	-4.84*	1.39	.00
	Otoriter/Baskıcı	-.49	1.60	.76
	Mükemmeliyetçi	-2.36	1.79	.19
Otoriter/Baskıcı	Demokratik	-4.35*	1.47	.00
	Aşırı Koruyucu	.49	1.60	.76
	Mükemmeliyetçi	-1.86	1.86	.32
Mükemmeli-yetçi	Demokratik	-2.48	1.68	.14
	Aşırı Koruyucu	2.36	1.79	.19
	Mükemmeliyetçi	-1.86	1.86	.32

Tablo 7'yi incelediğimizde yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık puanlarının algılanan ebeveyn tutumu değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan post-hoc LSD testi sonucunda, mevcut farklılığın demokratik tutum ile aşırı koruyucu tutum arasında demokratik tutum lehine *(p<.01)* düzeyinde olduğu görülmüştür. Ayrıca demokratik tutum ile otoriter/baskıcı tutum arasında demokratik tutum lehine *(p<.01)* dü-

zeyinde olduğu belirlenmiştir. Diğer gruplar ortalamaları arasındaki fark ise istatistiksel düzeyde anlamlı bulunmamıştır *(p>.05).*

Sonuç

Bu araştırmada yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık puan ortalamaları ile affedicilik alt boyutları arasındaki ilişki çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara göre yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık puan ortalamaları ile affedicilik alt boyutlarından kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme arasında yüksek düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık puan ortalamaları ile bireylerin kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme toplam puan seviyelerinin de benzer düzeylerde olduğunu ifade edebiliriz. Affedicilik alt boyutlarından biri olan durumu affetmenin kendini affetme ve başkalarını affetme ile arasında orta düzeyde ve pozitif yönde bir ilişkisi olduğu tespit edilirken kendini affetme ile başkalarını affetme arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarından elde edilen bulgulara göre yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık düzeylerinin affedicilik ölçeğinin alt boyutlarından kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme olmak üzere tüm alt boyutları pozitif yönde anlamlı yordadığı görülmektedir. Ayrıca çocuğa yönelik şiddete duyarlık puan düzeyinin toplam varyansın yaklaşık %20›sini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla yetişkin bireylerin çocuğa yönelik şiddete duyarlık puan ortalamaları ne kadar artar ise kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme puanlarının da benzer biçimde artış göstereceğini söyleyebiliriz. Buradan hareketle yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık düzeylerini arttıracak birtakım etkinlikler yoluyla kendilerine, başkalarına ve yaşadıkları durumlara karşı daha affedici olan bireyler olarak hissetmeleri sağlanabilir. Yanı sıra elde edilen diğer bulgulara bakıldığında ise yetişkin bireylerin çocuklara yönelik şiddete duyarlık puan ortalamalarının cinsiyet, medeni durum ve aile tipi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılaşma göstermediği görülmüştür.

Bu açıdan bakıldığında şiddete duyarlık ile affedicilik kavramlarının ilişkili oldukları değişkenlerin benzer olması ve alanyazında şiddete duyarlık ile affedicilik değişkenlerinin birlikte incelendiği çalışma sayısının sınırlı olmasının araştırmanın önemini arttırdığı söylenebilir. Bundan sonraki süreçte yetişkin bireylerde şiddete olan duyarlık ile

affedicilik puan ortalamaları arasındaki ilişkide farklı değişkenlerin aracılık rolü boylamsal araştırmalar aracılığıyla incelenebilir. Bu çalışmalarda aile ilgili diğer değişkenlerin model dâhil edilip çoklu aracılık modelleri ile test edilmesi bu ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Bebeklik ve erken çocukluk dönemlerinde güvenli bağlanmanın kritik bir role sahip olduğu düşünüldüğünde çocuğun güvenli bağlanma ortamını meydana getiren dinamiklerin tespit edilmesinin ilerleyen yıllarda yüksek affediciliğe ve şiddete duyarlılığa sahip olmasına katkıda bulunabilir. Bu bağlamda çocuk sahibi olmuş bireylere veya ebeveyn adaylarına çocuğa yönelik şiddete duyarlılık oluşturma maksadıyla anne-çocuk ya da baba-çocuk ilişkisi ile alakalı olgu sunumları, grup oturumları dâhilinde örnek olarak anlatılabilir. Bu sayede bireylerin şiddete yönelik duyarlılık farkındalık puan ortalamaları geliştirilebilir. Son olarak affediciliğin farklı boyutlarını ölçen farklı ölçme araçları kullanılabilir veya deneysel bir çalışma yardımıyla çocuğa yönelik şiddete duyarlık ve affediciliği destekleyici çalışmalar ile araştırma tekrarlanabilir.

Kaynakça

Ayan, S. (2007). *Aile içinde çocuğa yönelik şiddet (Sivas ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerine bir inceleme).* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1998). Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet. Ankara: *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Baş*kanlığı Yayınları Bilim Serisi, No: 113.

Berry, J.W., Worthington, E.L., Jr., O'Connor, L., Parrott, L. III, & Wade, N.G. (2005). Forgiveness, vengeful rumination, and affective traits. *Journal of Personality, 73*(1), 183-226.

Bugay. A. (2010). *Investigation of social-cognitive. emotional and behavioral variables as predictors of self-forgiveness.* (PhD Thesis). Middle East Technical University, Ankara, Turkey.

Çardak, M. (2012). *Affedicilik Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Affetme Eğilimi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Psikolojik İyi Oluş, Sürekli Kaygı ve Öfke* Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Çetinkaya Yıldız, E. & Hatipoğlu Sümer, Z. (2010). Okul öncesi çocuklar ve şiddet: Tanık ve kurban olma düzeyleri. İlköğretim Online, 9(2), 630-642.

Devries, K. M., Naker, D., Monteath-van Dok, A., Milligan, C. ve Shirley, A. (2016). Collecting data on violence against children and young people: need for a universal standard. *Int Health, 8*, 159-161.

Elliott, J. C. (2010). *Humility: Development and analysis of a scale.* (PhD diss). University of Tennessee, Knoxville.

Enright, R. D. & Fitzgibbons, R. P. (2000). Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope. *American Psychological Association.* Washington, DC.

Özaltın, G. (2001). Aile içi şiddetin önlenmesinde ruh sağlının korunmasında aileye yönelik hizmetlerin önemi. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bilim Serisi,* 108-114.

Özyürek, A. (2017). Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7* (2), 462-472.

Sarıçam, H. & Akın, A. (2013). Affedicilik ölçeğinin Türkçeye uyarlaması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 19* (1), 37-46.

Scobie, E. D. & Scobie, G. E. W (1998). Damaging events: The Perceived Need for Forgiveness. *Journal of the Theory of Social Behaviour, 28,* 373-401.

Sezer, Ö. (2008). Çiftler arası şiddeti kabul ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(16), 1-15.

Şahin, N. & Dişsiz, M. (2009). Sağlık çalışanlarında aile içi şiddete yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6*(2), 263-267.

Şenol, D. & Yıldız, S. (2013). *Kadına yönelik şiddet algısı-kadın ve erkek bakış açılarıyla.* Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.

Yolaçan, S. (2008). *Erdemin Dili Affedicilik.* İstanbul: Erkam Yayınları.

AYDIN TÜRK KADINLARININ TÜRK SİYASİ DÜŞÜNCESİNE, DEVLET YÖNETİMİNE VE TÜRK TOPLUMUNA ETKİLERİ VE KATKILARI: SELMA RIZA FERACELİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Rabia Aslıhan TÜRKMEN
Siyaset Bilimci, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Öğrencisi

Daha güzel bir Türkiye fotoğrafı çekilmesine emek veren unutulmuş bütün Aydın Türk Kadınlarına, düşünce miraslarına, saygıyla...

Özet

Türk kadınlarının, tarihi süreç itibariyle, fikri, siyasi ve toplumsal alanlardaki değişimlerden çokça etkilendiği, bu bağlamda da statülerinin her dönem değişiklikler gösterdiği tarihi kaynaklarda sıkça rastladığımız bir konudur. Oysa Türk kadınlarının, düşünce, yönetim ve toplum yapısındaki değişimlerde oynadıkları rol tarihi kaynaklarda çok az söz edinilen bir husustur. Türk kadınlarının, tarihi süreç itibariyle, özellikle modernleşme çalışmalarının başladığı dönem ile birlikte statülerinde farklı bir seyir izlendiği bilinir. Bu seyirle birlikte aydın Türk kadınlarının, Türk siyasi düşüncesini, bununla birlikte de toplumsal yapı ve dolaylı da olsa devlet yönetimine etki ettikleri tarihi kaynaklarda not edilmiştir. Bu etkide pek çok önemli aydın Türk kadınının rolü olduğu söylenebilir. Selma Rıza Feraceli ise bu kadınlar arasında en çok dikkat çeken isimdir.

Bu çalışmada, Aydın Türk Kadınlarının Türk siyasi ve toplumsal düşüncesine sonrasında da devlet yönetimine etkileri ve katkıları, Osmanlı Dönemi'nde yaşamış bir aydın Türk Kadını olan Selma Rıza Feraceli üzerinden sunulacaktır. Selma Rıza Feraceli, akademik alanda daha çok edebiyat alanındaki çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. Hâlbuki Selma Hanım özellikle Türk siyasi

düşüncesi alanına katkıları bağlamında mutlaka ele alınması ve değerlendirilmesi gereken önemli bir siyasi kişiliktir. Vatansever, hürriyetçi, aydın bir Türk kadını olan Selma Rıza Feraceli, aldığı eğitim, bulunduğu ortamlar, söyledikleri ve eyledikleriyle, Aydın bir Türk Kadını sembolü olmuştur. Bununla birlikte, Meşrutiyet Dönemi'nin ilk yıllarından Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarına kadar geçen süreçte, özelinde Türk Kadınlarının ve genel olarak Türk siyasal ve toplumsal düşüncesinin gelişmesinde de büyük bir rol oynamıştır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Türk siyasi düşüncesi, Türk toplumsal yapısı ve devlet yönetimine olan etkileri ve katkıları bağlamında, tarihin tozlu sayfaları arasında kalmış aydın Türk kadınlarını Selma Rıza Feraceli portresi üzerinden sunup esasında dönemin atmosferinden bugünün kadınlarına bir takım mesajlar vermeye çalışmaktır. Çalışma, teorik bir çerçevede literatür taraması eksenli hazırlanıp sunulmuştur. Çalışmada, Osmanlı döneminde, düşünsel, siyasal ve toplumsal alanda kadının görünürlüğünün artmaya başlamasında Selma Hanımın girişimleri, çalışmaları, düşünceleri, dönemin düşüncesine, nesillerine ve ülkemizin toplumsal ve siyasal düşüncesine çok büyük katkılar sunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Aydın Türk Kadınları, Türk Siyasi Düşüncesi, Türk Devlet Yönetimi, Türk Toplumsal Yapısı, Selma Rıza Feraceli

Giriş

Her kim hangi toplumda olursa olsun kadınların tarihine baktığında, erkek egemen bir toplumda kadınlara dair çok az kayıt kaldığı gerçeğiyle yüzleşmiştir (Faroqhi, 2000: 12). Dünya toplumlarında kadınlar, çok uzun süre tarihin gölgesinde kalmışlardır. Bu gölgenin dağılması ancak antropolojinin gelişmesiyle ve bununla birlikte de bireye, bireysel ve özel olana, aile hayatı ile ilgili düşünce tarihine yapılan yeni bir vurguyla mümkün olmuştur (Duby, Perrot, 2005: 9). Bu bağlamda dünya toplumlarının tarihlerine bakıldığında, kadın olmadan büyük başarıların sağlandığı görülmemiştir (Eyüpoğlu, 2007: 8). Tarih boyunca tüm toplumlarda kadına çok yönlü ve boyutlu bir rol atfedilmiştir (Sağ, 2001: 9). Bu düşünce ekseninde bizim burada anlatmak istediğimiz şey, kadınların yeri, kadınların genel olarak durumu, kadınların rolleri ve tabii ki güçleridir (Duby, Perrot, 2005: 9). Bunu Türk kadınlarının tarihi serencamı üzerinden vereceğiz.

1. Tarihsel Süreç İtibariyle Türk Kadınlarının Kısa Bir Panoraması

Türk toplumunda Türk kadınını ele alırken, konunun daha anlaşılır olması ve bütünlüğün sağlanması açısından da ilk Türk topluluklarından konumuzun asıl kısmını teşkil eden Cumhuriyet Dönemine değin Türk kadınının tarihi süreçteki yolculuğunu ele alacağız.

Türk kadınının tarihi süreçteki serencamını ele alırken, bir kesitle iki ana yola ayırarak bakmak konunun anlaşılır olması bağlamında doğru olacaktır. Bu ayrımda Türklerin İslam dinini kabul etmesi önemli bir kırılma noktası olarak görülebilir. Bu bağlamda konu, İslam öncesi Türk kadını – İslam sonrası Türk kadını gibi bir ayrımla ele alındığında daha doğru saptamalarla açıklanabilir hale gelecektir.

Bir bütün olarak Türk tarihinde kadını, herhangi bir tabu olmadığı için, erkeğin her cinsten faaliyetine katılan kimse olarak görüyoruz. Türk kadınının, Türklerin destanlarında, efsanelerinde, hikâyelerinde, savaşında, barışında, düğününde, töresinde, dini, siyasi, insani vb. her alanda erkekle olan birliğini söz konusudur. Türk kadını, gerek siyasal ve gerekse de sosyal alanda erkekle beraber mücadele veren kimse olarak konumlanır. Bu durumda kadın yeri geldiğinde ailenin reisi, yeri geldiğinde evin direği ama anne olması açısından da daima önemli bir rolü olan saygı değer biridir. Bu bağlamda Türk kültür tarihi üzerine yapılan bilimsel araştırmalarda, Türk toplumunda Türk kadınının dünyadaki diğer toplumlardaki hemcinslerine göre daha iyi bir yerde ve daha saygın olduğu görülmüştür. Pek tabi yaygın olan bu durum, Türklerin toplumsal dinamikleri ve toplu olarak ürettikleri değerle izah edilebilir (Aksoy, 2017:7). Türk toplumunda kadın, toplumun en temel yapısı olan ailenin oluşmasında temel bir unsurdur, ailenin kurulması ve sürdürülmesi toplum için önemlidir. İyi bir toplumsal düzen devletin devamlılığıyla sağlayacağı için (Acar, 2019: 395), kadının toplum ve devlet bekasında önemli bir rolü ve işlevi söz konusudur.

Türklerin tarih sahnesine çıktıklarından itibaren, cinsler arasında belirgin ayrımların olmadığını görülmüştür. Örneğin, tarihteki ilk Türk topluluğu olarak bilinen İskitler'in (Sakalar) Tomris adlı kadın hükümdarının olduğu ve hem devleti hem de savaşlarda orduyu yönettiği tarihi kaynaklara kaydedilmiştir. Bununla birlikte İskitler'in Amazon adlı kadın savaş birliklerinin olduğu ve savaşlarda büyük mücadeleler verdikleri bilinmektedir. Bu durum Türklerin erken dönemlerinde kadınlarının aktif olduğu ve Türklerde cinsler arasında belirgin ayrımların olmadığının ilk verilerinden biri olarak görülebilir.

Türk mitolojisi, Türklerin kadınlara verdiği kıymeti gösteren en önemli söylencelerin başında gelir. Kadına dair çokça unsura rastladığımız Türk mitolojisinde, kadın Tanrıların yani tanrıçaların (ve yahut iyi ruhların) olduğu ve bunlarında yaratan, soy türeten, koruyan, adalet temsili, kahramanlık gibi vasıflarıyla kutsallaştırıldığı bilinmektedir. Türk mitolojisinde ve söylencelerde kadın yüksek bir mevkide tasvir edilmiştir. Yine umay, ayızıt gibi pek çok tanrıçaya büyük önem atfedilmiştir (Türkmen, 2018: 38). Türk kültürünün en önemli izlerini taşıyan ve yazıldığı döneme ışık tutan, Türklerin ilk yazılı metni olan Orhun Abideleri'nde ise kadın, gerek devlette ve gerekse de aile içindeki önemli yeri, mitolojik ve dinsel bağlamdaki kutsal özelliğiyle dikkat çeker (Köksel, 2011: 331). Bununla birlikte genel olarak İslam öncesi Türk toplumlarında genel olarak Türk kadınını, erkeğin yaptığı bütün faaliyetler eşlik eden bir özne olarak görürüz. İlk Türk Devleti olan Asya Hunları'ndan beri tek eşlilik uygulamasının hâkim olduğu, gerek sözlü ve gerekse de yazılı hukuk kurallarında kadınların önemli haklara sahip ve güçlü oldukları görülür. İslam öncesi Türk toplumlarında kadın erkek sosyal hayatta eşit ve beraber mücadele verirken, siyasal ve idari alanda da kadın erkeğe yardımcı olan, yabancı heyetlerin kabulünde, görüşmelerde, ziyafetlerde, törenlerde, şölenlerde, toplantılarda hep aktif rol alan bir kişidir. Örneğin Büyük Hunların Çin ile yapmış oldukları ilk barış anlaşmasında Mete Han'ın hanımının imzası da bulunmaktadır Türk toplumunda kadının yeri bu kadar önemli iken, Türklerin en yakın komşuları olan Çin'lerde kadın erkeğin otoritesi altında yaşamak zorunda olandır. Yine İran toplumunda kadınlar evlerinde oturmak mecburiyetindedir. Arap toplumunda da kadınlar bir meta olarak bilinir. Yani kadın İslam'ın tebliğ edildiği yerde bir kimlik sahibi değildir. Buradaki kadınlar İslam dini sayesinde toplumsal alanda bir kimlik kazanabilmişlerdir. Bu bağlamda İslam'ın doğduğu topraklarda, İslam'la birlikte Hz. Aişe, Hz. Fatıma gibi şahsiyetli kadınlar yetişebilmiş ve toplumlarına örnek olabilmişlerdir. Sonraki dönemlerde ise kadınların, İslam kültür ve medeniyet dairesi içerinde yeterince aktif ve etkin bir rol oynayamadıkları görülmüştür. Bununla birlikte toplumsal alanda hakları sınırlandırılmış, ilimde, bilimde, sanatta kendilerini gösterememiş, ev ve tarla arasında bir yaşam sürmeye devam etmişlerdir. Bu realitede şüphesiz dönemin sosyolojisi ve özellikle ekonomisi önemli bir etkendir. Türklerde ise bu durum biraz daha farklı zuhur etmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte elbette yine değişen bir sosyolojik durum söz konusudur ama kadınlar yine de diğer İslami toplumlara göre toplumsal hayatta görünür ve aktif rol alan bir durumdadır. Türkler 10. Yy'da Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu'nun mevcut durumuna ve İslam dinin tesirlerine rağmen hala

toplumsal hayatta aktiftir. Tıpkı Orta Asya'daki Türk toplumlarında ki gibi Selçuklular da kadına çok değer vermişlerdir. Örneğin Halife'nin kızıyla evlenen Tuğrul Bey hanımını yanına oturttuğunda, halife kızına kızarak yanından kovmaya kalmış Tuğrul Bey'de bu duruma müdahale etmiştir. Türklerin kadına verdiği bu değeri siyasetname adlı eserinde oldukça sert eleştiren vezir Nizamülmülk, Fars kültüründe, geleneklerinde kadının bir fitnenin başı olduğunu ve devlet meselelerinde uzak olması gerektiğini, yazmıştır. Bu dönemde kadınların toplumsal hayatta nasıl aktif bir rol üstlendiklerini görmek için en somut delil ise '' Bacıyan-ı Rum'' teşkilatlanmasıdır. Bu yapılanma ahi teşkilatının bir kadın kolları gibi düşünülebilir. O dönemde kadınların sosyal, ekonomik, kültürel alanlarda kadınların etkin rol oynadıklarının bir delilidir(Aksoy, 2017:7-11).

Anadolu'da Selçuklu egemenliği 300 yıl kadar sürmüştür ve pek tabi bu süreçte İslamiyet'in tesirlerine rağmen Türk kadınları sosyal hayatta halen aktiftir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde de bu durum böyle devam eder, kadın toplumda hala eski Türk geleneklerindeki gibi üstün bir durumdadır. Örneğin Orhan Gazi'nin eşi tıpkı Orta Asya Türk Devletlerindeki hatunlar gibi elçileri kabul eder, misafirler ağırlardı. Bu dönemlerde kadınlar, yüzleri açık (Aydın, 2015: 86), toplumsal hayatta aktif olan, ekonomiye katkı sağlayan, at binen, kılıç kuşanan bir durumdadır. Lakin Osmanlı Devletinin yükseliş döneminden Tanzimat Dönemine Osmanlı toplumunda kadınlar toplumsal hayatta görünürlükleri azalmış hatta çıkarılan çeşitli fermanlarla kadınların toplumsal hayattaki yerleri kısıtlandırılmıştır. Örneğin, I. Ahmet Dönemi'nde duyurulan bir fermanla ilkin kadınların tatlıcı dükkânlarına gitmeleri daha sonra ise herhangi bir erkekle ki bu babası bile olsa sandalla gezmelerine yasak getirilmiştir (1610). Yine I. Mahmut Dönemi'nde çıkarılan bir fermanla mesire alanlarına kadınların gitmeleri yasaklanmıştır (1750). II. Osman Dönemi'nde ise kadınların haftada sadece dört gün dışarıya çıkmalarına izin verilmiştir. I. Abdülhamit Dönemi'nde de kadınların ince kumaşla dikilmiş ferace giymeleri yayınlanan bir fermanla yasaklanmış (1787), II. Mahmut Dönemi itibariyle ise (1828) ince kumaştan ferace diken terzilerin ilkin uyarılması halen dikmeye devam ederse de dükkanlarının önünde asılması söylenilmiştir (Aydın, 2015: 86).

18. yy başlarından itibaren zayıflamaya başlayan Osmanlı Devleti, yöneticileri, bu kötü süreçten kurtulmanın batıya yönelmek düşüncesinde olmasıyla, farklı çalışmalara yöneltmiştir. Osmanlı Devletinde Batılılaşma hareketinin başlangıcı 18. Yy sonları olarak görülmektedir. Batılılaşma hareketleri 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'yla

başlamıştır. Tanzimat'la birlikte gelen ıslahatlarla Osmanlı toplumu git gide batıya yanaşmaya ve değişmeye başlamıştır. Bu dönemde daha önce söz konusu olmamış pek çok konu da tartışılmaya başlanmış ve idari, siyasi, ekonomik gibi muhtelif alanlarda yeni düzenlemeler yaşanmıştır. Bu değişiklikler dâhilinde Türk kadınlarının, durumlarının düzeltilmesine dair istekler de dile getirilmiştir (Kaplam, 1998: 7). Bu reformlar dâhilinde belki de en önemli adım kadınların kısıtlı da olsa eğitim imkânıyla toplumsal hayata katılmasını sağlamak olmuştur (Özkiraz, Aslanel, 2011:2). Fermanda kadınlara dair herhangi bir maddenin bulunmamasına rağmen, toplumda kadın haklarının gelişmesi yönünde de bir temel oluşturulduğu düşünülebilir (Aydın, 2015: 86). Bu bağlamda, Tanzimat dönemiyle kızlar, 1859'da ortaokula, 1871'de öğretmen okulunda eğitim alma hakkı elde etmişlerdir. Yine 1845'te ebe 1873 yılında da öğretmen olarak ilk defa çalışma hayatına başlayabilmişlerdir. Bunlarla birlikte toplumsal hayatta bir yer edinmeye çalışan kadınların, toplumsal hayatta bir yere oturtulmasına dair yeni hukuksal düzenlemelerde yapılmaya başlanmıştır (Kurnaz, 1991:1). Kadınların lehine kanunlarda değişiklikler yapılarak, nispeten yasaklar yumuşatılmış ve en önemlisi dönemin aydınları tarafından kadınların haklarının savunulduğu edebi ve fikri yazılar yayınlanmaya başlanmıştır (Özkiraz, Aslanel, 2011:2). Bu kazanımlarla birlikte özellikle eğitim hakkına sahip olmaları, kadınların basın-yayın faaliyetlerine yönelmelerini sağlamıştır (Kurnaz, 1991:1). Pek tabi bu bağlamdaki gelişmeler büyük şehirler dâhilinde sınırlı kalsa da, bu çalışmalarla kadınların kültürel seviyeleri yükselmiş, memleket meseleleriyle yakinen ilgilenmelerine imkân vermiştir (Kurnaz, 1991: 1).

Tanzimat ile başlayıp, II. Meşrutiyet döneminde büyük ve önemli gelişmelerle hız alan modernleşme çalışmalarında kadına yönelik biçilen rol ve statü politikalaştırılmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadınlara yönelik olarak bu dönemdeki çalışmaları, kadınların toplumsal alanda farklı durumlarda var olmalarına imkân vermiştir. Türk milliyetçiliğini ideoloji olarak kullanan İttihat ve Terakki Cemiyeti, kadını da bu ideoloji dâhilinde yeniden açıklamıştır. Tanzimat'tan başlayarak II. Meşrutiyet'le devam eden modernleşme uğraşlarında kadın, aile ve nüfus politikalarında da bir araç olarak kullanılmış ve bu politikalarla devletin topluma etki etmesi ve toplumu şekillendirme politikasında bir özne halini almıştır (Özkiraz, Aslanel, 2011:3). İttihat ve Terakki yönetimi kadın meselesine büyük bir önem vererek kadınların kültürel ve ekonomik bir meseleyi teşkil ettiğini düşünerek toplumdaki bir toplumsal alanda yer almaları hususunda girişimlerde bulunmuşlardır. Kadınlar aydınların tartıştığı öncelikli konular haline gelmiş ve hatta o dönemin aydınları arasında kadın konusuna eğilme-

yen hemen hemen hiçbir aydın olmamıştır (Özkiraz, Aslanel, 2011:3).

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi özellikle Türk kadınları için özgürlüğün bir nişanesi, bir özgürlük ilanı olarak görülmüştür (Özkiraz, Aslanel, 2011:3). II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki kadınlar, öncelikli olarak aile hayatında erkeklerle aynı hakları elde etmeyi, toplumsal yaşamda hukuki anlamda güvenceye sahip olmayı talep etmişler, siyasal hayata katılmak o dönemin öncelikleri arasında yer almamıştır. Zaten o dönem siyasal katılım anlamında oy verme hakkı henüz erkekler için bile kurumsallaşmadığı için, kadınların bu bağlamda bir hak talebi söz konusu değildir (Özkiraz, Aslanel, 2011:3).

Bütün bunlarla birlikte 19.Yy, Osmanlının geleneksel yapısının çöktüğü ve yerine modern bir yapının oluşmaya başladığı bir dönem olarak kabul edilir. Bu yüzyıl devlet ve toplumsal yapı ile birlikte özellikle Türk kadınları için de önemli bir zaman dilimini ifade eder çünkü kadınlar için, sancılı bir kültür arayışı, oluşan bir kimlik bilinci ve akabinde özgürlük talepleriyle şekillenen yeni bir dönemdir. Bu dönemde kadınlar, yalnızca ev içerisinde eş ve anne rolüyle sınırlanmalarını aşarak bunların yanında toplumsal ve siyasal alanda farklı bir statü kazanmak adına mücadelelerde bulunmuşlardır (Sümer, 2017: 111).

2. 20. Yüzyılda Yeni Bir Kimliğe Doğru Türk Kadınları

Türk toplumunda da kadın hareketleri, tıpkı batıdaki gibi 19. Yy itibariyle gelişme ve 20. Yy'da ilerleme göstermiştir. Bilindiği gibi bu zaman dilimi pek çok toplumda olduğu gibi Osmanlı Devleti ve toplumu içinde önemli bir zaman dilimini ifade eder çünkü bu dönem, Osmanlı'da siyasi ve toplumsal düşüncenin değişmelere ve evirilmelere başladığı bir sürecin başlangıcına tekabül eder.

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle beraber Osmanlı Devleti için değişiklikler her alanda kendini göstermeye başlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın getirdiği en önemli değişiklik ise batılılaşma düşüncesidir. Batılılaşma, beraberinde özgürlük düşüncesini de Osmanlı toplumuna sokmuştur. Osmanlı toplumu gelenek ve göreneklerine bağlı, İslami kurallara göre temelleri oturtulmuş ataerkil bir toplumdur. Batı'nın düşünce sisteminin, Tanzimat Fermanı'yla ülkeye gelmesi demek toplum yapısının da etkilenmesi demektir ve bu beraberinde pek çok alanı etkilediği gibi kadının toplumdaki yerini de olumlu anlamda değiştirecektir (Küçükal, 2017: 92).

Tanzimant fermanıyla birlikte kadınlara yönelik, gerek devlet eliyle ve gerekse de aydınların bireysel hareketleriyle güzel çalışmalar ya-

pılmıştır. Bu çalışmalarla kendilerini geliştiren kadınlar artık kendileri için kendilerine yönelik çalışmalar yaparak bir toplumsal bilinç oluşturmuşlardır. Bu bağlamda çıkarılan dergi ve gazetelerden, evlerde ve büyük salonlarda verilen konferanslara denk, kurulan derneklerden yapılan mitinglere kadar kadınların kısa sürede güzel işler başardıkları görülür. Modernleşme çalışmalarının başlamasıyla birlikte, kadınlarında bu çalışmalara dâhil edilip onların statülerinin ve rollerinin iyileştirilmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda kadınları önünü açacak, onlara sosyal ve siyasal alanda yeni haklar verecek çok değerli çalışmaların yapıldığını muhakkaktır. Bu çalışmaların pek çoğu bireysel çabalar ve sivil alanda yapılan destekler olmalarının yanında bazılarının padişah, bürokratlar ve dönemin önemli aydınları tarafından da desteklendiğini de görüyoruz.

Bu dönemin kadınları pek çok alanda hak talep etmişler, kazanılacak hakların mücadelesine zemin hazırlamışlar ve nihayetinde mücadelelerinde başarılı olmuşlardır. Toplumlarda herhangi bir kesimi ele alırken, onların mücadelelerinden bahsederken o kesimin başarısı kadar onlara destek veren başarıya giden yola zemin hazırlayanları da görmek gerekir. Burada aydın Türk kadınlarının başarısının ardında onlara destek veren aydınların, devlet erkânının rolü de şüphesiz çok önemlidir. Bu noktada aristokrat ailelerden gelen kadınların çalışmalarının yanında, toplumdaki aydın erkeklerin destekleri de yadsınamaz (Naymansoy, 2009). Bütün bu çalışmalarla kadınların, toplumsal ve hukuksal alanda yeni bir kimliğe sahip olarak düşünsel, toplumsal ve siyasal süreçte önemli roller üstlendikleri görülecektir.

3. Türk Toplumunda İlk Feminist Hareketin Öncüleri: Aydın Türk Kadınları

Aydın Türk kadınlarını, vasıflarını ve rollerini söylemeden önce '' Aydın'' meselesini ele alalım. Aydın kelimesi, içeriği ve olgusu hakkındaki tartışmaya girmeyi konuyu dağıtmamak anlamında burada gerekli görmüyoruz. Bu bağlamda en geniş anlamıyla aydının tanımını şu şekilde özetleyebiliriz. Aydın :*''Hem bilgi birikimi hem de bilgiyi üretme ve işleme tarzı itibariyle toplumdan farklılaşan, sistematik ve kategorik düşünebilen, topluma önderlik etme ve ona karşı sorumlu olma gibi bir misyona kendisinde içkin olarak sahip olan, mevcut verili olanı ve kendisini sorgulayabilen, aidiyetinin farkında olarak toplumun çok farklı sorunlarını sezip özgün çözümler sunabilen, çok farklı kanallardan mesaj ileten ve tüm bunları insan aklının imkânları çerçevesinde yapan, iktidar ve otoriteden görece bağımsız bir sosyal kategoridir (Tekin, 2004: 52)''*. Osmanlı döneminde aydın kadınlar genelde entelektüel ailelerin

kızlarından oluşmuştur. Bunlar özel eğitim almış, dil bilen, çeşitli alanlarda bilgi ve becerilere sahip olan dönemin sosyal ve siyasal atmosferine hakim olan kimselerdi. Aydın Türk kadınlarının ilk çalışmaları, toplumu bilinçlendirmek ve yönlendirmek adına çıkarılan gazete ve dergilerdeki yazılarıyla olmuştur.

Osmanlı toplumunda aydın Türk kadınlarına baktığımızda, dönemlerinde çok büyük alanlara ve çok geniş kitlelere nüfus ettiklerini söyleyemeyiz. Yine bu dönemde kadınların, bireysel ve toplu halde yürüttükleri mücadeleye baktığımızda, bir aydın kadın hareketi oluşturduklarından söz etmek, çok da mümkün görünmemektedir. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi, kadınların henüz yeni yeni kamusal alana çıkmaya başlamasıdır. Kadınların kamusal alana çıkmaya başlaması modernleşme çalışmaları önemli bir rol teşkil etmektedir. Bu süreçle birlikte, kadının evle erkeğin ise kamusal alanla özdeşleştiği bir dönemin ardından, kadınların her alanda görünürlüğü başlamıştır. (…) bütün bunlar kadının aydın olma sürecini açmıştır çünkü kadınlar modernleşme dönemi ile birlikte kendilerine açılan eğitim imkânından faydalanmaya başlamışlar, basın hayatına girerek gazete ve dergilerde yazmaya başlamışlar ayrıca dernekler kurarak örgütlenmişler ve buralarda pek çok faaliyet gerçekleştirmişlerdir (Tekin, 2004: 78). Bu çalışmalara öncü olan pek çok isim sayabiliriz. Fatma Aliye Hanım, Emine Seniye Hanım, Şair Nigar Hanım dönemin önemli aydın Türk kadınlardır. Lakin bunları dahi etkileyen bir isim olan Selma Rıza Hanım, ''Aydın Türk Kadını'' portresine tam anlamıyla oturan, şahsiyeti ve çalışmalarıyla dönemin aydın kadınları arasında en dikkat çeken isimdir.

4. Aydın Bir Türk Kadını: Selma Rıza Feraceli (Yaşamı- Entelektüel Çalışmaları-Eserleri-Fikirler)

Selma Rıza Feraceli (1872-1931), çok önemli alanlarda ilkleri yaşamış, döneminin öncü aydın Türk kadınlarından biridir. Selma Rıza Hanım '' ilk kadın gazeteci'', '' Sorbonne (Fransa\Paris) Üniversitesi'nde okuyan ilk Türk Kızı'', ''İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk kadın üyesi[1]'' gibi hüviyetleri ile Türk fikir ve siyasi tarihinde önemli bir figür olmuştur. Selma Hanım, Türk aydınlarının yeni yeni tanıştığı sosyoloji ilmiyle de

1 Pek çok kaynakta Selma Rıza Feraceli'nin İttihat ve Terakki Cemiyetinin tek kadın üyesi olduğu geçer lakin araştırmalarımıza göre bu bilgi doğru değildir. Selma Rıza Hanım'dan başka cemiyette farklı isimlerin varlığı da söz konusudur. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı, Fatma Ali Hanım'ın kız kardeşi Emine Seniye Hanım'ında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bünyesinde görev alarak aktif rol oynadığı bilinmektedir. Hatta Mor Salkımlı Ev adlı eserinde Halide Edip, Emine Seniye Hanım'ın Selanik'te açılan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi olduğunu belirtir. (Ayrıntılı bilgi için bakınız; Şahika Karaca, Emine Seniye, Hayatı, Fikir Dünyası, Sanatı, Eserleri 2010, Erciyes Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi)

ilgilenmiş ilk aydın Türk kadınlarındandır. Özellikle yaşadığı dönemde çıkarılan siyasi ve toplumsal içerikli gazete ve dergilerde yazmış olduğu yazılar ve dernek faaliyetleri, çok sonraları yayınlanan romanı ile Selma Hanım'ın hem dönemin hem de kendinden sonraki nesillerin düşünce yapısı üzerine hayli etkili olduğu gözlenir.

Selma Hanım entelektüel bir ailede yetişmiştir. Babası Ali Rıza Bey Osmanlı Devleti'nin iç ve dış teşkilatlarında başarılı görevler üstlenmiş, ilk Osmanlı Parlamentosu'nda (1877) bulunmuş entelektüel bir kişidir. Annesi yine aydın bir kadın olan, Ali Bey'in Viyana'da diplomat olarak görev yaptığı süreçte evlendiği Avusturya kökenli sonradan müslüman olan Naile Hanım'dır. Selma Hanım'ın babası o dönem halk arasında '' İngiliz Ali Bey'' olarak bilinir. Aslında İngiliz olmayan Ali Bey, İngilizler gibi giyinmesi ve Kırım Savaşı akabinde Osmanlı'ya gelen İngilizlerle yakın arkadaş olması nedeniyle bu isimlendirmeyi almıştır. Ali Bey ve Naile Hanım'ın iki erkek beş kız yedi çocukları vardır, Selma Hanım bu çocuklardan sonuncusudur. Selma Hanım'ın Ağabeyi dönemin popüler isimlerinden olan Ahmet Rıza, Jön Türklerin lideridir. Ahmet Rıza Abdülhamit'in baskıcı politikasını eleştirerek karşı koymuş, Paris'e giderek buradaki gazetelerde, düzenlediği toplantılarda bir vatansever olarak hürriyet ateşinin yakılmasını istemiştir. Selma Hanımın ağabeyinin bu düşüncelerinden etkilenerek ailesinden habersiz bir firar projesi ile kıyafetlerini değiştirerek Paris'e, Ahmet Rıza'nın yanına kaçmıştır. Onu bu davranışı hem dönemin Osmanlı aydınları hem de çeşitli ülkelerde yaşayan Jön Türklerin tarafından takdir edilmiştir (Toros, 1994: 60-61). Selma Rıza Feraceli'nin Paris'e kaçıp burada mücadelelerini sürdürmesi, dönemin önemli aydın kadınlarının ilgisini çekmiş ve onlarda da heyecan uyandırmıştır. Hatta dönemin aydın kadınlarından Emine Seniye Hanım, Şura-yı Ümmet Gazetesi'nde kaleme aldığı bir yazıda şunları kaydetmiştir: *''Mücahide-i sehire Selma Hanım Efendi'nin Paris'e gitmesi daire-i taassup içinde* çabalayan *nisvan-ı hürriyetperveranı ikaz ederek hayatlarında garip garip emeller uyandırmıştı. Ah o emeller ne kadar gizli, ne kadar mes'um idi!.. 'Hürriyet' lafz-ı celili ailenin en mahremlerine bile söylenemiyor…''* (Karaca,2010: 54).

Selma Hanım siyasal ve toplumsal konularına hâkim ve toplumsal konulara duyarlı bir kişidir. İstanbul'da ailesi tarafından konakta iyi bir eğitime tabi tutturulmuştur. İstanbul'dan sonra Paris'e giden Selma Hanım, Sorbonne Üniversitesi'nde eğitimine devam etmiştir. Burada yeni yeni popüler olan sosyoloji alanına da özel merak sarmıştır. Ayrıca ağabeyi Ahmet Rıza aracılığıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştur. Bu cemiyetin ilk kadın üyesi olarak cemiyetin bünyesinde fa-

aliyetlerde bulunmuştur. Ayrıca Ağabeyi Ahmet Rıza ve arkadaşı Halil Ganim Bey tarafından çıkarılan Meşveret Gazetesi'nde çalışmaya başlamıştır. Ayrıca yine Şura-yı Ümmet Gazetesi'nde yazmaya başlamıştır.

Selma Hanım, Fransızca yayınlanan Meşveret ve Türkçe olarak çıkarılan Şura-yı Ümmet gazetelerinde Osmanlı'nın batılı anlamda bir yönetime geçmesini ve hür düşüncenin hâkim olmasını savunmuştur. Selma Hanım bu gazetelerde gece-gündüz büyük bir gayretle çalışmıştır. Verilen büyük hürriyet mücadelesi neticesinde Jön Türklerin hayalleri gerçekleşmiş ve ülkede meşrutiyet dönemi başlamıştır. Meşrutiyetin ilanı ve yeni bir döneme başlanılmasıyla Jöntürkler ülkeye tekrar dönmüşlerdir (1908) ve bunların arasında Selma Rıza'da bulunuyordur. Selma Hanım'ın derin bilgilerle yurda tekrar dönmesi, dönemin önemli isimleri olan Nasip Hanım, Fatma Aliye Hanım, Şair Nigar Hanım gibi aydın Türk kadınlarını gururlandırmıştır (Toros, 1994:61).

Selma Rıza genel olarak çalışmalarında, '' Sosyal Açıdan Kadın'' konusu üzerinde derinlemesine durmuş ve bu konu dâhilindeki pek çok çalışmayı okumuştur. Hatta o dönemde Jön Türkler ve Fransız aydınları tarafından bu konunun uzmanı olarak bilinmiştir. Lakin bu çalışmalarını büyük alanlara aktarmakta başarılı olamamıştır. Bu çalışmalarından mütevellit Fransız Claude Farrere ve Fransa'daki pek çok sosyolog ve edebiyatçı onu yetenekli bir sosyolog olarak adlandırmışlardır (Toros, 1994:62). Osmanlının önemli aydınlarından olan, Samipaşazade Sezai ve Bahaeddin Şakir tarafından çıkarılan ''Şura-yı İmmet'' gazetesinde, Samipaşazade Sezai Selma Hanım'a bütün çalışmaları dolayısıyla '' ''Kadınların Tacı''olarak adlandırmıştır.

Kadınların eğitimi ve kadınların toplumsal alanlardaki statüleri üzerinde çalışmalar yapan Selma Rıza Hanım, eğildiği bu konuları '' Uhuvvet '' adlı romanında (Oktay, 2016: 152) edebi bir dille dile getirir. *"Zihnimi dünyanın her türlü kötülüğüne ve fesatçılığına karşı kuvvetlendirerek geçirdim. Zihnimi dünyanın istek ve maksatlarıma hizmet edecek yüksek düşüncelere mekân edindim"* diyen Selma Hanım, düşünceleri, kişiliği ve gerekse de kalemi ve çalışmalarıyla da yaşamı boyunca toplumun aydınlanması uğruna çaba sarf eder. Bu çabalarında özellikle '' Kadın'' üzerinde dururken, kadının toplumdaki konumu, kadın hakları gibi konular üzerindeki düşüncelerini beyan ederken, kadınların sorunlarına ayna tutarak bunların görünmesi sağlar(Sümer, 2017: 113).

Selma Rıza Hanımın romanı kaleme aldığı dönem, Osmanlı toplumunun Avrupa etkisi altında önemli toplumsal değişimlerden geçtiği bir dönemdir. Selma Hanım bu eserinde kadınların sorunları üzerinde

durur (Aykaç, 2002: 70). Çalışma, '' Kadının kimlik mücadelesi '' konusundaki romanların da ilk temsilcilerinden '' sayılır. Henüz 20 yaşında kaleme aldığı bu eserde toplumsal konulara eğilen Selma Hanım, maalesef eserini yaşadığı dönemde yayınlamamış, eser, ölümünden çok sonraları ortaya çıkarılarak yayınlanabilmiştir.

Bilindiği gibi Osmanlı aydınlarının en önemli önceliklerinden biri de eğitim meselesidir. Selma Hanım Osmanlı kızlarının eğitim ve kültürel anlamda gelişmelerinin sağlanması için, Ahmet Rıza'nın da destekleriyle 1916 yılında Kandilli'de Adile Sultan Sarayı'nda '' Kandilli Adile Sultan İnas Mekteb-i Sultanisi adıyla ilk yatılı okul açtırmıştır (….:2002:1). Ayrıca Selma Hanım Fransa'dan yurda tekrar döndükten sonra Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden olmuş ve beş yıla yakın bu cemiyetin sekreterliğini yapmıştır. Burada da çeşitli toplumsal sorumluluk faaliyetleri yürütmüştür.

I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkan Osmanlı'yı bölme çabasında olan Wilson'un fikirleri konuşulurken, Osmanlı'daki pek çok aydın ve devlet adamı büyük bir bunalım içerisindedir. Hatta bu dönemde Wilson Prensipleri Cemiyeti kurularak İstanbul'da mandacılık taraftarları bile türemeye başlamıştır. Bu taraftarlar Amerikan mandacılığını savunmaya başlayan kimselerdir. Selma Hanım bütün bu Amerikan mandacılığı taraftarları olan gazeteci, devlet adamı, edebiyatçı gibi aydınlara tek başına karşı çıkmıştır. İşgal kuvvetlerince sansüre uğrasa da bu kişilere manda ve himayeyi reddeden acı kelimelerle cesaret mektupları yazmış ve göndermiştir. Adeta bir cesaret timsali olan Selma Hanım'ın bir büyük başarısı da Cenevre'de Cemiyet-i Akvam ile olan yazışmalarıdır. Bugünün Birleşmiş Milletleri niteliğinde olan bu kuruluşa yazdığı mektup büyük etki uyandırmış olacak ki Cemiyet kendisini Cenevre'ye davet etmiştir. Selma Hanım Mektupta; *"İstanbul'un işgalinde, gerek Rusya'dan gerek diğer ülkelerden hayli sığınmacı bu şehre gelmiş bulunuyor. Bu arada fakirlik ve kadınlık adına utanılacak olaylar da artmıştır. Bu olay, toplumu sarsmakta ve feci akıbetlere götürmektedir. Bu açıdan Cemiyet-i Akvam'ın harekete geçmesi gerekmektedir"* sözlerini kaydeder. Lakin işgal kuvvetleri Selma Hanım'ın oraya gitmesini engellemişlerdir. Bu mektubun yankı bulur ve hayli etkili olur, akabinde İstanbul'a temsilciler göndererek olayın incelenmesi istenir. (Toros, 1994: 66)

Osmanlının kurtuluş reçetesini yazarken mandacılığı savunan pek çok aydına da karşı çıkan Selma Hanım, pek çok aydının aksine amansız bir hürriyet savunucusudur. Sosyal faaliyetlerden edebi eserlerine kadar Selma Hanım'ın sosyal hayattaki sorunlara yöneldiği, dönemin

düşünce yapısını eleştirerek sorunları anlattığı ve bu sorunlara yönelik çözüm öneri sunduğunu görmekteyiz. Aile yaşamı, kadınların ailede ki rolleri, kadınların hak ve özgürlükleri, özellikle o dönemde kız çocuklarının eğitim meseleleri gibi toplumsal hayattaki hak ve özgürlükler konusunda ciddi mücadeleler verip dönemin düşüncesine etki ettiği görülür.

Selma Rıza'nın ardında bıraktığı notlarda, yazışmalarında büyük bir vatanseverlik örneği gözlenir. Şüphesiz ki o kadınlar konusunda bir öncüdür. Çalışmalarında, muhtelif konular hakkındaki sağlam görüşü, kadınlar, kültür, hürriyet, vb. gibi konulardaki birikimi aydınlatıcı nitelik taşımaktadır. Selma Hanım'ın sosyoloji, tarih, edebiyat gibi ve özellikle siyasette de olan zengin bilgi birikimi Fransa'da kaldığı yıllarda edinilmiştir. (Toros, 1994: 64) Selma Hanım çalışmalarında çoğunlukla toplumsal, kültürel ve siyasal alanla ilişkilendirilecek konulara eğilmiş, özgür ruhlu bir kadın ve özgürlük, eşitlik gibi düşüncelerini toplumu için geliştirerek bunun mücadelesi vermiş bir kişidir. Bu mücadeleyi çoğunlukla gazete ve dergi yazıları ile görmüş olsak da, Selma Hanım dernek faaliyetleriyle de düşünceleri ışığında mücadele etmeyi bırakmamıştır.

5. Türk Kadın Hareketi: Aydın Türk Kadınlarının Türk Siyasi Düşüncesine, Toplumsal ve Siyasal Yapısına Etki ve Katkıları

Dramatik toplumsal değişimler, toplumda kadına bakışın değişmesini de talep eder (Palmer, Hyman, 1993:7) bu bağlam da modern toplumların inşasında ve gelişmesinde en önemli rol kadınlara aittir (Aksoy, 2017:7). Genel olarak bir kadın hareketi tanımlaması yapabilmek için kesin çizgiler belirlemek zor gibi görünse de genel olarak kadın hareketlerini, kadınların yaşamını kısıtlayan ve eril iktidara karşı belirmiş bir tepki olarak görmek mümkündür. Bu hareketler toplumların kendi iç dinamiklerine göre farklı seyirle farklı zamanlarda belirmiş ve yine farklı talepler farklı söylem biçimleri doğrultusunda meydana geldiğini görülmektedir. Türk toplumunda Türk kadın hareketi olarak adlandırabileceğimiz mücadele, Tanzimat Dönemi itibariyle, kadınların eğitim hususundaki temel talepleriyle belirmiş ve yine bu bağlamda şekillenmiştir. Bununla birlikte bir kadın hareketi olmasına karşın ilk etapta eşitlik isteği daha dar bir kapsamda gündelik yaşanılan sorunların aşılabilmesi noktasında olurken Meşrutiyet Dönemi ile birlikte buna yönelip taleplerin genişlediğini görmekteyiz (Çokoğullar, Bozarslan, 2014: 171).

Osmanlı'daki aydın Türk kadınlarının hareketlerinin feminist hare-

ket olarak değerlendirilmesi konusunda çeşitli tartışmalar mevcuttur. Osmanlı'daki kadınların hareketi, batıdaki feminist kadın hareketleriyle ortak noktalar gösterip benzer nitelikte olsa da onlardan ayrılan pek çok yönleri de vardır. Batıdaki feminizm hareketleriyle Osmanlı'daki kadın hareketlerinin en benzer yönü talep edilen eğitim hakkı konusudur. Osmanlı'da kadınlar siyasal bir hak talep edene kadar istedikleri en temel hak eğitim-öğretim hakkıdır. Pek tabi bu o dönemde bu isteğin yerine gelmesinde de erkeklerin desteklerini almak bir zorunluluktur. Kadınların bu temel hakkı talep ederken ataerkil cinsiyet söyleminin dışına çıkamayan bir alan dâhilinde seslerini duyurmaya çalıştıkları görülür (Günaydın, 2012: 56-57). Kadınların düşünsel, toplumsal ve siyasal anlamda rol oynamaya başladıkları bu dönemde mücadelelerini daha çok basın-yayın ve dernek faaliyetleri yoluyla yürüttükleri görülür. Bu bağlamda; Kadınlar için 1875 yılında yayınlanan '' Vakit'' ve '' Mürebbi-i Muhadderat'' isimli dergilerin haricinde, '' Kadınlara Mahsus Gazete'' ismiyle yayınlanan ve kadrosunun büyük bir çoğunluğunu kadınların oluşturduğu önemli bir yayın organı hazırlanır. Bu yayın organında İlk Kadın Romancı Fatma Aliye Hanım, Şair Nigar Hanım gibi dönemin önemli aydın kadın yazarlarının yazıları büyük ilgi görür. Bu gazetedeki yayımlanan yazıların genel olarak konuları, iyi bir eş, iyi bir anne olmanın yanı sıra daha çok kadınların bu kimliklerini reddetmemekle beraber mevcut konumlarını sorgulayarak karşı cinsle bir kıyas yapmalarına dairdir. Bu gazetedeki yazı yazan kadınlar genel olarak o dönemin aydın-bürokrat kesimden kimselerin eşleri veyahut kızlarıdır. Bu gazete dışında '' Kadınlar Dünyası'' adlı gazete de kadın hakları konusunda bir mücadelenin başlamasını sağlaması, kadın hareketlerine bir alt yapı oluşturması ve dönemin kadınlarına mühim bilgiler sunması bağlamında oldukça kıymetli bir yayın organı olma vasfı taşımaktadır. Bu yayın organında da kadın yazarlar, kadınların durumunu şahsi düşünceleriyle dile getirmiş ve somut taleplerde bulunmuşlardır. Burada kadınlar, kadınların toplumda ikinci sınıf insan gibi görüldüğünü, kadınların erkeklerle eşit haklarının olmadığını, erkeklerin kadınların yaşamlarını sınırladıklarını, kadınların erkeklere bağımlı olduğu, gibi görüşleri eleştirerek, temelinde eşitliği, kadın haklarını arzulayan pek çok konudaki düşüncelerini savunmuşlardır (Tekin, 2004: 78-79). Bu yayın organlarının dışında, '' *Mefharet, Demet, Mehasin, Kadınlar Dünyası, Hanımlar Alemi, Kadınlar Alemi, Kadın, Musavver Kadın, Genç Kadın, Hanımlara Mahsus Gazete, Kadın Hayatı, Kadınlık, Kadın Duygusu, Seyyale, Türk Kadını, Siyalet, Bilgi Yurdu Işığı\Bilgi Yurdu\Bilgi Yurdu Mecmuası, Genç Kadın* '' gibi yayın organlarında da benzer konular işlenir (Türkmen, 2018: 24-26). Bu yayın organlarından Arife Hanım'ın önderliğinde çıkarılan Şukufezar adlı yayın organı, sahibi ve

tüm yazar kadrosu kadın olan ilk dergidir (Balım, 2019: 1)

Basın-yayın hayatıyla birlikte aydın Türk kadınlarının mücadelelerinde bir ikinci etken de cemiyetlerdir. Gazete ve dergilerde yazılarıyla toplumdaki diğer kadınlara ulaşmayı hedefleyen Aydın Türk kadınlarının sayılarındaki artış, onların üzerinde konuştukları, tartıştıkları ve talep ettikleri konular etrafında diğer kadınlarla toplanıp örgütlenmeye gidilmesi gerekmiştir. Bu bağlamda farklı alanlarla ilgili pek çok cemiyetin kurulması söz konusudur.

Bu cemiyetler çoğunlukla dönemin tanınmış ailelerinden aydın kadınlar tarafından kurulmuştur. Tanzimat'ın akabinde gerek sarayda ve gerekse de saray çevresinde iyi bir eğitim almış, soylu ve aydın bu kadınlar, batıdaki kadın hareketlerini, kadın haklarını yakinen takip eden kimselerdi. Kadın hareketleri II. Meşrutiyet Dönemi ile daha çok gelişmiş ve bu aydın Türk kadınları, kurulan cemiyetlerin sayılarını ve işlevlerini çeşitlendirerek çalışmalarını çoğaltmışlar (Kaplan, 1998: 38). Bu derneklerin temel amaçları, kadınları eğitmek, kadınların iş hayatında yer edilmesini sağlamak ve toplumsal hayata daha etkin katılmalarını sağlamak için mücadele vermektir(Aydın, 2015:87). Bu bağlamda kurulan kadın dernekleri, '' Eğitim, Kültür, Sanat ve Feminist Amaçlı Kadın Dernekleri: *Nisvan Heyet-i Edebiyesi, Genç Kız Cemiyeti, Kırmızı Beyaz Kulübü, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Tefeyyüz Cemiyeti, Mekteb-i Sultan-i* İnas *Cemiyeti, Osmanlı* İttihad-*ı Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti, Bilgi Yurdu Dershanesi,* İnas *Darülfünunu Mezunları Cemiyeti, Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti, Türk Kadını Dershanesi.* Devleti ve Orduyu Desteklemek Amaçlı Kurulmuş Dernekler: *İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Cemiyet-i* İmdadiye, *Hıdmet-i Nisvan Cemiyet-i Hayriyesi, Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Mısırlı Hanımlar İane Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi, Donanma Cemiyet-i Hanımlar Şubesi, Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Şam Nisvanı Muavet-i Milliye Cemiyeti.* Ekonomik Amaçlı Kurulmuş Dernekler: *Mamulat-ı Dahiliye* İstihlaki Milli Kadınlar Cemiyet-i *Hayriyesi, Türk Kadınları Biçki Yurdu, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti* İslamiyesi, *Kastamonu Osmanlı Hanımları İş Yurdu.* Hayır ve Yardım Dernekleri: *Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi, Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Osmanlı ve Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Etfal Hastahanesi ve Şişli Osmanlı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Bikes Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, Suriye Nisvanı Umur-ı Hayriye Müessesesi, Topkapı Fukaraperver Cemiyet-i Hayriyesi''* ((Kurnaz: 1996:7-8).

Osmanlı döneminde Aydın Türk kadınlarının toplumsal hayattaki ikinci durumundan sıyrılmak, o güne değin genel kabul görmüş kadın algısından kurtulmak ve pek tabi pek çok alanda aktif rol oynamak gibi arzularının olduğu aşikârdır. Lakin bu dönemde aydın Türk kadınlarının '' kadın sorunu'' konusunun çerçevesi dışına çok çıkamamaları ve bundan dolayı da, geniş anlamdaki siyasal, toplumsal ve iktisadi konulara çok eğilememeleri bu aydın kadınların öncelikle farklı bir kadın benliğini ve kimliğini oluşturmak, yeni bir kadın portesi yaratmak gibi bir vizyonlarının olduğunu gösterir. Bununla birlikte, siyasal, toplumsal, iktisadi alanlarda girmiş oldukları tartışmalar ise yine kadın eksenli konuşmalardan ibaret olduğu da bilinmektedir (Tekin, 2004: 78-79), bu bağlamda da kadınların verdikleri mücadele, toplumun cinsiyet fark etmeksizin genelini kapsayan, düşünsel, siyasi ve iktisadi olmaktan çok kadınlar ekseninde, yeni bir kimlik, yeni bir portre inşası odaklıdır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, tarihin bilinmeyen karanlık dönemlerinden beri devam eden ve nesiller boyunca da süren bütün yargılara rağmen, kadınların toplumdaki özgürlüğü yasallaştırılmıştır. Bir nevi kadınların verdiği mücadele başarıya ulaşmıştır. Kadınlar bununla birlikte artık demokrasi politikasından aldıkları ilhamla daha çok güçlenmişlerdir (Goodwin: 1998: xii). Bu güçleri, kazandıkları yeni hakları ve birikimleriyle siyasal, toplumsal ve düşünsel anlamda daha etkin rol oynamaya başlamışlardır.

Sonuç

Sosyal ve siyasal roller üzerinden yapılan okumalarda, kadınları, özelinde Türk kadınlarını, tarihi süreç içerisinde ele alındığı araştırmalarda, toplumsal, siyasal, kültür ve medeniyet coğrafyasındaki değişikliklere odaklı olarak yaşanılan değişimlerin, kadınların toplumsal hayattaki rolleri, statüleri ve değerlerinin de farklılaşmasına neden olduğu görülmüştür. Bu dünyada hemen hemen bütün toplumlarda görülen bir realitedir. Bu toplumlar içersinde de Türk kadınlarının tarihi süreçlerde diğer toplumlardaki kadınlara göre statüsel bağlamda daha iyi bir yerde olduğunu söyleyebiliriz.

Pek çok toplumdaki kadından daha büyük hakka sahip olan Türk kadınları, ideal bir toplumun ancak aydın kadınlarla oluşacağının farkında olan aydın erkeklerle (Naymansoy, 2009: 138) birlikte modernleşme çalışmalarıyla geleneksel algıları yıkarak yeni bir kimlik oluşturmuşlardır. Türk modernleşmesinin önemli bir ''kadın devrimi '' yaşattığı aşikardır (Sancar, 2014:13).

Türkiye'de modernleşme çalışmaları kadın ve erkeklerin birlikte verdikleri önemli bir uğraşla başarıya ulaşmıştır. Bu süreçte Türk kadınlarının toplumsal, kamusal ve hukuksal alanlardaki önemli kazanımlarında Aydın Türk kadınlarının mücadeleleri, bireysel ve toplu olarak verdikleri mücadelede erkeklerin rolü de çok büyüktür. Kadınların bu çalışmaları hem devlet eliyle (dönemin padişahı ve devlet adamları, cumhuriyet döneminde ise Atatürk ve kurucu kadro tarafından) hem de dönemin, aydın-bürokratik elitleri tarafında oldukça çok desteklenmiştir.

Aydın Türk kadınlarının dönemin düşüncesini bireysel yazı ve toplu olarak yaptıkları cemiyet faaliyetleriyle etkilediğini görmekteyiz. Bu çalışmalar ağırlıkla, kişi hak ve hürriyetleri, kadın hakları, kız çocuklarının eğitimi gibi daha çok toplumsal hayatta yer edinmek, görünürlük sağlamak ve temel haklardan yararlanmak gibi konular etrafında şekillenmiştir. Aydın Türk kadınlarının siyaset ve devlet yönetimi gibi konularda ağırlıklı olarak çalışmalar yapmamaları ve bu alanlarda aktif olamamaları dönemin içinde bulunduğu durumla doğrudan alakalıdır. Bu aydın Türk kadınlarının dönemin toplumsal ve siyasal düşüncesine önemli katkılar sundukları bir gerçektir. Kadınların ilkin kadın hakları konularında yaptıkları çalışmalar dönemin siyasi atmosferi ile farklılaşmış ve özellikle milli mücadele döneminde hürriyet temalı yazım ve söylemsel çalışmaları dönemin atmosferine katkı sunmaya çalışmışlardır.

Bütün bu çalışmalarda Selma Rıza Feraceli'nin önemli bir yeri vardır çünkü Selma Hanım dönemin kadınlarına öncü ve örnek olmuştur. Selma Hanım'ın yazdığı yazılar cemiyet faaliyetleri eğildiği konularla tam bir '' Örnek Aydın Türk Kadını'' portresi çizmiştir. Selma Hanımın dönemin düşünce yapısını söyledikleri ve eyledikleriyle hayli etkilediği görülür. Özellikle işgal altındaki Osmanlı toprakları için verdiği mücadele takdire şayandır. Tam bir hürriyet kahramanı olan Selma Hanım, mandacılığı savunan devlet adamları ve aydınların karşısında, onların bu düşünceyi reddetmelerinde ve dönemin siyasal düşüncesinde de önemli roller oynamıştır. Pek tabi Selma Hanım'ın çalışmalarının etkin ve etkili olmasında Ağabeyi Ahmet Rıza'nın, yazarlık yaptığı gazetelerdeki dönemin önemli aydınlarının da rolü vardır. Tıpkı diğer aydın kadınların da dönemin aydın erkekleri tarafından desteklenmeleri gibi.

Netice olarak, bir toplumun, bir devletin gelişmesi, ilerlemesi ve mevcut dinamiklerini yitirmemesi için cinsiyet ayrımı yapılmaksızın, toplumun bütün bireylerinin eşit haklara sahip olarak, cinslerin de birbirlerini destekleyerek hareket etmeleri gerekir. Tarih boyunca ideal

ve büyük başarıların arka planında, toplumdaki kadın-erkek cinslerinin birlikte verdikleri mücadele gözlenebilir. Şüphesiz Türk tarihinin önemli kesitlerinde de bu realiteyi görmek mümkündür. Bu bağlamda düşünsel, toplumsal ve siyasal bağlamdaki bir gelişim ve ilerleyiş, kadın ve erkeklerin ancak ve ancak ortak mücadelesi neticesiyle mümkün olabilir. Aydın Türk Kadınlarının başarısında da bu desteğin rolü büyüktür.

Aydın Türk kadınlarının düşünsel, toplumsal ve siyasal anlamdaki verdikleri mücadele Türk toplumu ve devleti açısından oldukça önemlidir. Bu mücadelenin başarıyla sonuçlanması, kadınların yeni bir kimlikle toplumsal ve siyasal anlamda her alana girebilecek olmaları Türkiye Cumhuriyeti Devletine ve Türk toplumuna da artı bir değer katmıştır. Türk kadınları bu mücadeleleriyle dönemlerinin kadınlarını etkiledikleri gibi nesillerini de mücadeleleriyle mesajlar vermişlerdir. Aydın Türk Kadınları, kendilerinden sonraki nesillerin, daha geniş haklara sahip, daha görünür, daha etkin ve etkili olarak düşünsel, toplumsal ve siyasal alanda rol oynayabilmelerinin yolunu açmışlardır.

Kaynakça

Acar, Hasan(2019), Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın, İnsan&İnsan, Sayı 21

Aksoy, İlhan (2017), Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını, Yasama Dergisi, Sayı 32, 7-20

Aydın, Hakan (2015), Meşrutiyetten Cumhuriyete Türkiye'de Kadın, Current Research in Social Sciences, 1(3)

Aykaç, Bedrettin(2002), The Question of Women in the Works of Selma Riza and May Ziadeh, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 42,1-2

Balım, Meltem (2019), Osmanlıda Kadın Hareketleri ve İlk Feminist Örgüt, https://listelist.com/osmanlida-kadin-hareketleri-feminist-orgut/ (Erişim Tarihi: 5 Eylül 2019)

Çokoğullar, Emel, Bozarslan, Bakko Mehmet (2014), Eğitim ve Eşitlik Talebiyle Şekillenen Osmanlı Kadın Hareketinin Milliyetçi Söyleme Eklenmesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 54

Depdereli, Zekiye Gizem (2016), Kutadgu Bilig'de Kadın, Studies Of The Ottoman Domain / Cilt 6, Sayı 11, Ağustos

Duby, Georges, Perrot, Michelle (2005), Kadınların Tarihi (Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru) Cilt V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 2005, İstanbul

Günaydın, Ayşegül Utku (2012), Cumhuriyet Öncesi Kadın Yazarların Romanlarında Toplumsal Cinsiyet ve Kimlik Sorunsalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Goodwin, Godfrey (1998), Osmanlı Kadınının Özel Dünyası, (Çev. Sinem Gül), Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul

Eyüpoğlu, İsmet Zeki (2007), Osmanlıdan Cumhuriyet'e Türk Kadını, 1. Baskı, İstanbul

Faroqhi, Suraiya (2000), 18. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Suç, Kadınlar ve Servet, Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınlar(Editör: Madeline C. Zılfı), (Çev: Necmiye Alpay) 1. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Karaca, Şahika (2010), Emine Seniye, Hayatı, Fikir Dünyası, Sanatı, Eserleri, Erciyes Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi

Kaplan, Leyla(1998), Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), 1. Baskı, Ankara

Köksel, Behiye (2011), Orhun Yazıtlarında Kadın, e-Journal of New World Sciences Academy 2011, Volume: 6, Number: 2, Article Number: 4C0094

Kurnaz, Şefika (1996), II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul

Kurnaz, Şefika (1991), Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konferansları, Aile ve Toplum, Yıl 1, Sayı 1, Cilt 1

Küçükal, Asena Eylül, (2017), Selma Rıza Feraceli'nin Uhuvvet Romanında Toplumsal Hayatın Kadın Üzerindeki Baskısı, 6. Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı 1, İstanbul

Naymansoy, Günseli (2009), Gölgeden Gerçeğe Osmanlıdan Günümüze Aydın Türk Kadınları, Erdem, Sayı 54

Oktay, Gülçin (2016), Selma Rıza'nın Uhuvvet Romanında '' Toplumsal Cinsiyet'' ve ''Sınıf'' Yapıları, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı 20

Özkiraz, Ahmet, Arslanel, M. Nazan (2011), İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 3, No 1

Tekin, Mustafa (2004), Kutsal, Kamu ve Kadın, Açılım Kitap, 1. Baskı, Ocak, İstanbul

Türkmen, Rabia Aslıhan (2018), Türk Mitolojisinde Kadın, Ülkü Ocakları Dergisi, 174. Sayı

Türkmen, Rabia Aslıhan (2018), Modernleşen Türk Toplumunda Kadın İmgesi ve Türk Kadınlarının İlk Yayın Tecrübeleri, Kadın Dergisi, 3. Sayı

Toros, Taha (1994), A Woman Journalist Amongst The Young Turks, http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/10868/001580678010.pdf?sequence=6

Palmer, Margaret ve Hyman Beverly (1993). Yönetimde Kadınlar, Rota Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul

Sağ, Vahap (2001), Tarihsel Süreç İtibariyle Türk Kadını ve Atatürk, C.B İktisadi İari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1

Sancar, Serpil (2014), Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul

Sümer, Sema Zafer (2017), Kadınların Özgürlüğüne Adanmış Bir Ömür: Selma Rıza ve Unutulan Romanı Uhuvvet, IX. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi\Sanat Etkinlikleri Bildiri Kitabı (Editör: Ahmet Aytaç),

……..(2002), Selma Rıza Feraceli, http://www.istanbulkadinmuzesi.org/selma-riza-feraceli/?tur=Alfabetik

KADİM TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ GÜÇLÜ KADIN TİPOLOJİSİ VE GÜNÜMÜZDE MEDYANIN TOPLUMA EMPOZE ETTİĞİ ZAYIF KADIN İMAJININ ŞİDDET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ayten ÇALIŞ
Öğretim Görevlisi, İstanbul Aydın Üniversitesi

Öz

Çalışmada; Tomris Hatun, Kara Fatma, Nene Hatun, Sabiha Gökçen gibi örneklerde görülen ve adını bilmediğimiz birçok kadın üzerinden yürüyen, kadim Türk kültüründeki güçlü kadın tipolojisi ile günümüzde medyanın topluma empoze ettiği zayıf kadın imajı arasındaki ciddi fark ortaya konulacak ve yaşanan bu önemli değişimin kadına yönelik şiddete nasıl bir zemin hazırladığı irdelenecektir. Yapılacak olan bu mukayesede kuramsal arka plan olarak Prof. Dr. George Gerbner'in 'Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı'ndan yararlanılacak, iletişimin küresel algı yönetimi üzerinden şekillenen güncel kodları noktasında da 'Hegemonya Kuramı' ile söz konusu kuramın temel noktası olan 'rıza' kavramı üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede; kitle iletişim araçları yoluyla küresel düzlemde oluşturulan evrensel kadın imajının, kadınları ne tür bir kadın tipolojisini satın almaya, kabullenmeye ve otomatikman sergilemeye sevk ettiği tartışılacaktır.

Modern propagandanın öncüsü ve halkla ilişkilerin babası olarak anılan, amcası olan Sigmund Freud'dan edindiği psikanalitik verileri işleyerek Hitler'in Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı Dr. Paul Joseph Goebbels'i ve dolayısıyla da Hitler'i etkileyen, manipülasyona dayalı algı yönetimi noktasındaki ilk halkla ilişkiler örneklerini veren Edward Bernays'ın "Güçlü ve bağımsız kadınlar sigara içer!" algısı üzerine bina ettiği meşhur Lucky Strike Kampanyası'ndan bu yana aynı şekilde devam eden kadının metalaştırılmasına yönelik süreç, içerik analizi yöntemi

ile TV dizileri ve kadın programları üzerinden incelenecek; bu programlar aracılığı ile oluşturulan zayıf kadın imajı ile kadına yönelik şiddet arasındaki ilişki yorumlanacaktır.

Sonuç bölümünde ise kültürümüzdeki kadın tipolojisinin küresel algı yönetiminden ve dünya üzerinde oluşan güncel iletişim dilinden nasıl etkilendiğine ilişkin tespitlere yer verilecek; küresel ölçekli kültür emperyalizmi içerisinde metamorfoza uğrayan sağlıklı kadın algısının rehabilitasyonu açısından köklü bir kültür işçiliğine duyulan ihtiyaç ortaya konularak kadim kültürümüzdeki güçlü kadın tipolojisinin yeniden hayata geçirilebilmesi adına çeşitli önerilerde bulunulacaktır. Ayrıca bu kısımda, Japonya'nın ev sahipliğinde Osaka'da 28.06.2019-29.06.2019 tarihlerinde düzenlenen G20 Liderler Zirvesi'nin ikinci gününde gerçekleştirilen 'Kadının Güçlendirilmesi' başlıklı oturum ile 'sürdürülebilir kalkınma' adı altındaki küresel hedefler doğrultusunda ülkemiz kamuoyunda da dillendirilmeye başlanan 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği' kavramı çerçevesindeki açılımların ne denli işlev görebildiği hususuna yönelik olarak yorumlamada bulunulacak; 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan, 14 Mart 2012 tarihinde onaylanan, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Konseyi üyesi 20 ülke tarafından da onaylanan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi (kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi) üzerinden gelişen güncel tartışmaların kadına şiddetin ortadan kaldırılması noktasındaki etkisine ilişkin de bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadını, Küresel Algı Yönetimi, Medya, Zayıf Kadın İmajı, Şiddet.

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca kadının yaşam içindeki anlamı ve toplumsal zemindeki konumu önem arz etmiş, kültüre ve zamana göre de değişiklik göstermiştir. Farklı kültürlerin çeşitli dönemler içerisinde kadını ele alış biçimleri daima dikkat çeken bir nokta olmuş ve kadim Türk kültüründe kadına verilen değer de her zaman göz doldurmuştur. Eski Türklerde kadın daima güçlü, yüksek özgüven sahibi, girişimci, otoriter ve saygın bir konumda olmuş; bu yönüyle de söz konusu güçlü kadın tipolojisi, Türk Milleti'nin tarihe yön veren temel bir aktör olması noktasında son derece belirleyici bir işlev görmüştür. İslam'ın kabulünden sonra ise Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin yanlış yorumlanması ve İslamiyet'in yaşama geçiriliş biçimindeki uygulama sorunları sebebi ile kadının konumu kısmen değişikliklere uğramıştır.

Geleneksel mânâda kadın algısını şekillendiren en önemli unsurlar; Kur'ân'a dayalı ayetlerden çok, bu ayetler ve bu ayetlere açıklama getirdiği iddia edilen rivayetlerin yorumlanmasında ortaya çıkmıştır. Özellikle ilk insanın nasıl yaratıldığına dair Kur'an'da verilmeyen ayrıntılar, rivayetlerden yola çıkan klasik tefsirlerde yer almıştır. Bu ayrıntılar sadece söylendiği zamanla sınırlı kalmamış, nesilden nesle kadın algısının şekillenmesinde önemli hale gelmiştir (Özcan, 2018). İslamiyet'in olduğu şeklinden farklı bir biçimde algılanması ve kadınlarla ilgili ayetlerin çoğunlukla yanlış yorumlanması birçok milleti etkilediği gibi Türkleri de etkilemiş ancak geleneksel kodlardaki o güçlü ve saygın kadın tipolojisi, derinlerde kendini muhafaza etmiştir. Bu bağlamda söz konusu olumsuz süreçten en az etkilenen kültürün Türk kültürü olduğunu söylemek mümkündür. Ne var ki zaman içerisinde dünyayı küreselleşme sürecine hazırlayan değişimler, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının merkezde yer aldığı hakim dil, öncelikle kadın bedeninin ve kadın varlığının metalaşmasına zemin hazırlamış; tüm dünyayı etkileyen bu sorunlu süreç, ister istemez Türk kültürünü de içine almıştır. Evrensel düzeyde kadın üzerinden yürüyen metalaştırma ve güçlü kadın tipolojisinin yerini alan zayıf kadın imajı insanların düşüncelerine ciddi manada etki etmiş; yaşanan bu olumsuz süreç, psiko-sosyal bir olgu olan şiddet kültürünü de tetikler ya da en hafif ifade ile kolaylaştırır hale gelmiştir.

Bütün insan üretimi hukuk kurallarına rağmen; şiddet, cinayet, esaret, terör vs. devam etmekte ve her geçen gün daha da artmaktadır. İnsanlar uygarlığın gelişmesiyle birlikte şiddetin azalacağını ummuştur; ancak şiddet bütün dünyada farklı boyutlarda artmaya devam etmiştir, etmektedir. Değersizleşme, yabancılaşma ve kendini boşlukta hissetme duyguları toplu öfkeyi beslemekte ve ani şiddet patlamalarına neden olmakta; yapıcı ve yaratıcı hedeflere yöneltilmemiş sosyal enerji, geçici şiddet türleri olarak ortaya çıkmaktadır (Manaf, 2018). Dolayısıyla da bireylerin kendilerini gerçekleştirme sürecinde yaşamış oldukları her türlü bireysel ya da sosyal problem, toplumsal hayatta karşılarına çıkan her türlü engel potansiyel bir şiddet unsuruna dönüşmekte ve kalabalıklar içinde yalnızlaşan bireyler en zayıf olan halkaya yönelerek birikmiş öfkelerini bu noktaya yansıtmaktadırlar. Şüphesiz ki zayıf olarak görülen, güçsüz ve kırılgan bir kişilik tipolojisine sıkıştırılmaya çalışılan kadın da bu birikmiş öfkeden ve potansiyel şiddetten payına düşeni almakta; yerleşik kadın algısından son derece olumsuz biçimde etkilenmektedir.

Cinsiyet rollerinin amaçsal ve araçsal olarak ifade edilmesi; birini sürecin sürdürülmesinde etkin kılmakta, diğerini ise sadece bir araç

olarak göstermektedir. Kadınlar ev içindeki işlerden sorumlu tutulmakta, erkekler ise kamusal alan olarak ifade edilen alandaki işlerden sorumlu tutularak ev üzerinde ekonomik ve sosyal olarak güçlü olan tarafı oluşturmaktadır. Bu süreçte kadınlardan yaşamını ev, eş ve çocuklarla sınırlandırılmasını beklemek; aynı zamanda kadın kimliğinin ortaya çıkartılmasına engel olmaktadır (Özen, 2015). Ekseriyetle kitle iletişim araçları ve teknoloji üzerinden yürüyen küresel ölçekli kültür emperyalizminin metamorfoza uğrattığı sağlıklı kadın algısının rehabilitasyonu noktasında köklü bir kültür işçiliğine ihtiyaç duyulmakta; ancak küreselleşme olgusunun tahripkâr dili, bu elzem onarıma engel olmaktadır.

Toplumlardaki, cinsiyetlere ve özelliklerine yönelik tanımlamalar o kadar nettir ki; 'erkek gibi' ya da 'kadın gibi' şeklindeki benzetmelerle günlük hayatta çok sık karşılaşılmaktadır. Anlamın kaynağını oluşturan kadınlara duygusal, uysal, sevgi dolu, bağlı ve fedakar olma gibi sıfatlar; erkeklere de güçlü, kaba, hakim gibi sıfatlar yüklenmektedir. Kadın için yapılan 'erkek gibi' benzetmesi genellikle olumlu anlam taşırken, erkek için yapılan 'kadın gibi' benzetmesi ise küçümseyici bir durumu işaret eden olumsuz bir anlama karşılık gelmektedir (Aydın, 2015). Halbuki insanlık tarihinde geriye doğru bir yolculuk yapıldığında; sadece Eski Türklerde değil birçok toplulukta, kabilede ve millette kadının belirleyici unsur olduğu müşahede edilmektedir.

Bilinen kadın hakları aktivistlerinden Evelyn Reed'e göre, dünyada yalnızca son altı bin yıldır ataerkil düzen görülmektedir (Aydın, 2018). Erkek egemen kültürün dünya genelinde hakim olduğu bir düzlemde yeniden bu ezber bozan bilgilere geri dönülmesi ve güçlü ya da hakim kadın tipolojisinin kabullenmesi ise oldukça zor görünmektedir. Ancak kadının kendini ifade etme, üretme ve kendi kimliğini inşa etme özgürlüğü de temel bir ihtiyaçtır; bu noktadaki açıklığın sağlanması kaçınılmazdır.

Kadınlık ve erkeklik kurguları, toplumsal değerler göz önüne alınarak oluşturulmaktadır. Geleneksel toplumlarda cinsiyet rolleri, kadına ve erkeğe farklı olarak yüklenmektedir. Ataerkil yapının hüküm sürdüğü bu toplumlarda, modernleşme süreciyle çeşitli değişimler gözlenmiştir. Özellikle avcı toplayıcı toplumlarda, kadınlar da erkekler kadar özgür ve eşit şekilde hareket etmekteydi. Ataerkil anlayışın yerleşmesiyle birlikte değişim süreci kendini göstermeye başlamış; kadın kendini evde bulmuş, ev içi rolleri yerine getirmekle karşı karşıya kalmıştır (Küçükkırsoy, 2016). Kadının toplumsal düzlemdeki rolü ve konumu noktasındaki bu temel dönüşüm tüm dengeleri değiştirmiş ve

kadını yeni koşullara uyumlanma noktasında zorlayıcı bir sürece sevk etmiştir.

Modern dönemlerde kadın konusuyla ilgili tartışmaların 'feminizm' kavramı etrafında düğümlendiği görülmektedir. 'Feminizm' sözcüğü, Fransızcaya 1837'den sonra girmiştir. Robert Sözlüğü, bu sözcüğü kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin olarak tanımlanmaktadır. Feminizm kelimesi, aynı zamanda kadınların haklarının daha genişletilmesi için yapılan eylemleri de içermektedir (Bayram, 2011). Zaman içerisinde kadının yaşamdaki konumunun zayıflaması bu tarz hak arayışlarını, çeşitli düşünce akımlarını ve kavramları doğurmuş; ortaya çıkan bu tür hareketler de uluslararası hukuka yansımıştır.

Kadın hakları, çeşitli uluslararası gelişmelerle birlikte dünya çapında hızlı bir dönüşümün parçası olmuştur. Birleşmiş Milletler'in erkeklerle kadınlar arasındaki eşitliği, insan haklarının en temel ilkesi olarak görmesi; bu alandaki en büyük gelişmedir. Nitekim 1945'te kabul edilen Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 1. maddesinde belirtilen, Birleşmiş Milletler'in amaçlarından birinin 'ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı olmaksızın insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı teşvik etme' ibaresi; kadın erkek eşitliğinin kabulüne dair önemli bir adımdır (Özel Özcan ve Erden Kaya, 2017). Hukuk alanında atılan evrensel adımlar önemli olmakla birlikte, kitle iletişim araçları üzerinden oluşturulan kadın imajı ise sözleşme maddelerinden çok daha belirleyici olabilmektedir. Zira davranış modellerini yapılandıran tüm düşünsel ve duygusal kodlar, bu temel mekanizma üzerinden inşa olmaktadır. Tabi bu kodlara sadece kadın ile ilgili algı değil, çocuklarla birlikte en çok kadınların etkilendiği şiddet olgusuna ilişkin algı da dahildir.

Günlük yaşam pratiklerimiz; enformasyon araçlarının kullanımıyla hızlı bir dönüşüme uğramaktadır. Zihinsel algılarımız ve düşünce yapılarımız; televizyonun haberler, diziler, belgeseller ve talk-showlarla şiddeti ön plana çıkararak temsil ettiği dünyanın etkisi altında kalmaktadır. Televizyon gece gündüz şiddet ve felaket tellallığı yapmakta; televizyona gün içinde şöyle bir göz atıldığında dünyanın savaşlardan, doğal felaketlerden, aile içi şiddetten, trafik kazalarından geçilmediği hemen fark edilmektedir. Modern toplumsal yaşamın küçük cemaat yaşamlarına hapsettiği kitleler, ekran karşısında tüm bu şiddet gösterisini seyrederken bir güvensizlik hissiyle ve korkuyla sarsılmaktadır (Tutal Cheviron, 2014). Dolayısıyla da bireysel ve sosyal kodlarımız, düşünce ve davranış kalıplarımız kitle iletişim araçlarının oluşturduğu dil üzerinden belirlenmekte; doğru ya da yanlış birçok fikir kalıbı

bu zeminden neredeyse mekanik bir biçimde kopyalanmaktadır. Kadına bakış, cinsellik, şiddete ya da kadına şiddet noktasındaki düşünce biçimleri de, süratle kopyalanan bu kodlardan yalnızca birkaçıdır. Bu anlamda kadim Türk kültüründeki güçlü kadın tipolojisinin, bugün medyanın da büyük etkisi ile ortadan kalkması ve şiddete uğrama noktasında açık hedef haline getirilen zayıf, salt cinsel objeye indirgenmiş bir kadın algısının bu güçlü tipolojinin yerini alması; sorgulanması, irdelenmesi, yanıt aranması gereken son derece önemli bir sorunsaldır.

1.1 Türk Tarih, Düşünce ve Mitolojisinde Kadın

Tarih boyunca hak, özgürlükler ve daha çok da kendini ifade noktasında türlü zorluk ve kısıtlamalarla karşılaşan kadının; Türk tarih, düşünce ve mitolojisinde daima el üstünde tutulduğu ve kutsal görüldüğü bilinmektedir.

Türk destan ve efsanelerinde kadın; daima bir şeref, ahlak, kahramanlık ve fedakarlık sembolü olarak düşünülegelmiştir. Hatta Türk muhayyilesinde kadın çoğu zaman insan değil, karanlıkları aydınlatan bir ışık manzumesi, erişilmesi, dokunulması, koklanması, kısaca beş duyu ile kavranması mümkün olmayan ilahi bir nur manzumesi, iyiliği, yiğitliği telkin eden bir melektir (Selçuk, 2017). Destan ve efsanelerde kutsî bir yeri olan kadın, toplumsal yaşamda da aynı şekilde avantajlı bir konumda yer almış ve kendisini ifade edip gerçekleştirme noktasında en ufak bir zorluk yaşamamıştır.

Eski Türk yerleşik inancına göre hakan ve hatun, gök ve yerin evlatlarıdır. Onları gökyüzünde Güneş Ana ve Ay Ata temsil etmiştir. Hakanı temsil eden Ay Ata gökyüzünün 6. katında; hatunu temsil eden Güneş Ana ise gökyüzünün 7. katındadır. Burada dahi Eski Türk inanışlarında kadının yeri ve ehemmiyeti tüm açıklığıyla bellidir (Tezesen, 2008). Altay Yaratılış Destanı'nda suların altından çıkan Ak Ana'nın insanları bilgilendirdiği düşüncesi ise, önemli ayrıntıları içermektedir. Dişi güç burada doğayı insanlara tanıtmakta; Gök Ana, insanları bir araya getirip eşleştiren, onları besleyen bir Tanrıça konumunda yer almaktadır. Altay Destanı'nda kadın, soyun başlangıcı ve devamını sağlayandır; Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görülmektedir (Yıldırım, 2016). Ayrıca medenî hayat içerisindeki tek eşlilik olgusu da, kadının yaşaması gereken saygın konumu elde etmiş olduğunu gösteren somut bir durumdur ve bilinen pek çok Türk destanında tek eşlilik durumu gözlemlenmektedir.

Başta Dede Korkut Hikayeleri olmak üzere Oğuzlarla ilgili bütün

destanlarda; hepsi 'beğlerden' olan kahramanların bir tek kadınla evli oldukları görülmektedir. Destanlarda, Dîvânü Lügâti't-Türk'te, Kutadgu Bilig'de 'kuma' ve 'ortak'tan bahis yoktur. Örneğin Beylerbeyi Kazan'ın bile bir tek karısının (boyu uzun Burla Hatun) adı geçmektedir (Güler, 2019). Yine kadim Türk kültüründe kadını onurlandıran ve yücelten bir diğer unsur, masallardaki ele alınış biçimidir. Zira masallardaki kadın tipinin, oldukça güçlü olduğu görülmektedir.

Türk masallarında en çok görülen kadın tipi, 'akıllı kadın'dır. Bu da Türk kadınının söylenilenin aksine eve hapsolarak kaderine boyun eğmeyen, aklını, zekasını kullanabilen, aktif insanlar olduğunu göstermektedir (Şen, 2008). Dede Korkut ve Köroğlu Destanı'nda ise kadınlar, zor durumlarda eşlerine ne yapmaları gerektiğini bildiren bir rehber gibidir. Eşlerinin nasihatlerine kulak vermeyen erkeklerin işi yolunda gitmez (Güneş, 2009). Dolayısıyla Türk kültürünün hemen hemen her alanında bir kadın kutsiyeti ve saygınlığı karşımıza çıkmaktadır.

Orta Asya'da kadının her alanda erkekle eşit olduğunu söylemek mümkündür. Orhun Kitabeleri'nde; hakanın karısının, kocası ile birlikte Türk toplumunun başına indiği anlatılmaktadır. Bu dönemde kadına, 'Türkan' veya 'Bilge Hatun' sıfatları verilmiş; Emirnameler, fermanlar "Hakan ve Hatun buyuruyor ki!" şeklinde çıkarılmıştır. Hatta öyle ki; kağanın emirnameleri sadece "Hakan buyuruyor ki!" ifadesiyle başlamışsa, geçerli kabul edilmemiştir (Tokcan ve Kolyiğit, 2017). Kadınlar Türk sosyal yaşamında da büyük bir serbestliğe sahip olmuşlar ve özel görevler üstlendiklerinde ata binmek, avlanmak ve dövüşmek gibi erkeklerin yapabildiği her işi yapabilmişlerdir (Avcı, 2010). Eski Türklerde, kadınlar genellikle amazon (ata binen, erkek gibi savaşlara katılan) idiler. Cündilik, silahşörlük, kahramanlık Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar doğrudan doğruya, hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabilmekteydiler (Albayrak, 2017). Dolayısıyla da günümüz dizilerinde ekseriyetle ağlayan, yardıma ihtiyacı olan, aldatılan ya da türlü haksızlıklara uğrayan modern kadının kadim Türk kültüründeki izdüşümü; mevcut durumdan son derece farklıdır.

Eski Türklerde kadının durumu, diğer toplumlardan çok daha iyi olmuştur. Hatta bazı alanlarda bugünkünden daha fazla hakka sahip olduklarını söylemek mümkündür. Bundan dolayıdır ki; İslam dininin Türkler arasında yayılmasından sonra kadının özgürlüğünün eski etkinliğini yitirdiği görüşü yaygındır. Bunun nedeni ise, İslam dininin yanlış anlaşılması; yani Kur'an ayetlerinin doğru yorumlanmamasıdır (Sarıkoyuncu, 1998). Türk geleneği ve sosyal yaşamında ise bu tarz bir kırılma tarihin hiçbir döneminde yaşanmamış, kadın daima güçlü

konumunu muhafaza etmiştir.

Ünlü Gezgin İbn-i Batuta meşhur seyahatnamesinde, gördüğü ve memleketinde asla müşahede edemeyeceği bir olay karşısında şaşkınlık göstererek şu önemli cümleleri kurar; *"Burada acayip bir hal meşhudum oldu ki, o da Türkler indinde kadınların mazharı tazim olmasıdır. Bunların mevki ve rütbesi, erkeklerin fevkindedir"* (Öztürk, 2018). Ve bu noktada Alman asıllı Rus Türkolog Radloff da Batuta ile aynı minvalde düşünmektedir.

Radloff'a göre bir erkeğin bir kadına dayak atması, Eski Türklerde duyulmamış bir şeydir. Eşler birbirlerine karşı her zaman saygılıdır. Türklerde erkek, kadına son derece hürmetkârdır (Kabaklı Çimen, 2008). Hakeza Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Ziya Gökalp'in kadının toplum içindeki konumuna ilişkin görüşleri de yine kadim Türk kültüründeki duruşla son derece uyumludur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, *"Ey kahraman Türk kadını! Sen yerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde göklere yükselmeye layıksın."* şeklindeki hitabı; bunun en açık örneğidir (Şenermen, 2019). Ziya Gökalp'e göre; Türk kadınının İran, Arap ve Bizans tesirlerinden arındırılması gerekmektedir. Ona göre, Türk kadınının kurtuluşu ancak Türk medeniyetinin dinamikleriyle mümkündür. Çünkü Türk medeniyet ve kültüründe kadın ve erkek eşit haklara sahip olmuşlardır (Kurnaz, 2015). Gökalp'e göre hiçbir kavim, Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir (Kabaklı Çimen, 2003). Türklerin yaşam tarzındaki güçlü, mücadeleci, vazife ve sorumluluktan kaçmayan, üretken kadın anlayışı; hiç şüphesiz ki en karakteristik örneklerinden birini de Millî Mücadele döneminde sergilemiştir.

Kadim kültürümüzde daima etkin bir yeri olan, hatta savaşçı kimliği de ön planda olan Türk kadınının ne denli güçlü bir yapısı olduğunun en açık delillerinden biri de Millî Mücadele dönemidir. Eroğlu bu noktayı şu temel tespit üzerinden dile getirmektedir; *"Özellikle erkeğin gücü var sayılıp, kadının zayıflığından kuşku edenlere Kurtuluş Savaşı'nda, Millî Mücadele dönemlerinde Nene Hatun, Halime Çavuş, Nezahat Onbaşı, Halide Onbaşı, Şerife Bacı, Erzurumlu Kara Fatma, Hafız Selman İzbeli, Çete Emir Ayşe, Tayyar Rahmiye Hanım gibi kahraman Türk kadınları önemli ve vazgeçilmez birer örnektir"* (Eroğlu, 2017). Millî Mücadele dönemi, Türk kadınının karakteristik özelliklerini sergilemesi bakımından son derece önemli ve belirgin bir örnek durumundadır. Gazi Mustafa Kemal'in *"Dünyada hiçbir milletin kadını; ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez."* şeklindeki tarihi

cümleleri, bu durumun en somut ifadesidir.

2. Yöntem

Çalışmamızda, kadim Türk kültüründeki güçlü kadın tipolojisinin yerini bugün medyada karşımıza çıkan zayıf kadın imajının alması süreci içerik analizi yöntemiyle irdelenecek ve aradaki bu ciddi farkın, kadına şiddet noktasındaki mevcut algıya olan etkisi yorumlanacaktır. Teorik arka plan olarak ise Gerbner'in Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı ile Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı'ndan yararlanılacak ve geçmişten günümüze kadın algısında gelinen nokta tartışılacaktır.

2.1. Kadının Medyadaki Sunumu

Günümüz medyasında TV dizileri, reklamlar ve kadın programları gibi formatlar üzerinden kamuoyuna sunulan kadın algısı, oldukça problemlidir. Zira bu mevcut algının, çalışmamızın giriş bölümünde ele aldığımız güçlü kadın tipolojisiyle hiçbir ilgisi olmadığı gibi; yaşanan bu ciddi irtifa kaybının ardından bugün gelinen nokta, potansiyel bir şiddet unsuru olarak karşımızda durmaktadır. Medyadaki türlü sunumlar üzerinden kadın bedeni ve dahası kadın kimliği metalaştırılmakta; bunun da ötesine geçilerek kandırılmaya ve aldatılmaya müsait, fizyolojik ve psikolojik istismara açık, neredeyse sürekli ağlayan ve kedere boğulan zayıf bir kadın imajı oluşturulmaktadır.

Birçok araştırmanın açığa vurduğu gibi, dramatik yapımlarda kadınlar genellikle ya edilgen, korunmaya muhtaç ve mağdur bir konumdadır ya da entrikacıdır ve kötücül amaçlar peşinde koşmaktadır (Çelenk, 2010). Türk televizyon dizilerinde fiziksel özelliklere göre bakıldığında, kadınlar için aynı zamanda bir 'ideal beden' sunumu olduğu görülmektedir. Düzgün fiziksel özelliklere sahip kadınlar genellikle iyi karakterli rollerde, kilolu ve bakımsız kadınlar ise ev hanımı, hizmetçi gibi rollerde yer almaktadırlar (Medya Çuvalı, 2019). TV dizilerinde incelediğimiz kadına yönelik şiddet ise, genellikle ev içinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü kadın, genellikle kamusal alanda görünür değildir (Ünlü ve diğer, 2009). Dolayısıyla da medyadaki kadın sunumu son derece sınırlı ve kurgusal bir alana hapsedilmekte, kadın bedeni objeleştirilmekte; çizilen çerçeve dışında kalan kadınlarsa aşağılanmaktadır. Kadının medyadaki sunumlar çerçevesinde pasifize edilmesi ya da çizilen 'kadın gibi kadın' resmine uygun düşmeyen kadınların aşağılanması hususu bir şiddet ve istismar türü olmakla birlikte; kadına yönelik şiddeti, esasen 'korkak, ürkek, sürekli aldatılan, itilen kakılan kadın' algısı tetiklemektedir. Gerek diziler gerekse kadın programları-

nın vaka analizi yapan bölümlerindeki şov odaklı sunumlar, bu negatif durumu oldukça güçlendirmektedir.

Şüphesiz bu kapsamda gündeme gelen en önemli hususlardan birisi de, şiddet olgusunun medyadaki ele alınış biçimidir. "İçeriklerde şiddete yer veriliyor olması kitleleri şiddete mi özendirmektedir, yoksa şiddetin ne denli kötü bir olgu olduğunu sorgulamaya kapı mı aralamaktadır?" şeklindeki temel soru da, bu önemli tartışmanın en kilit noktasını oluşturmaktadır. Bu çerçevedeki en güncel ve belirgin örneklerden birisi; 'Sen Anlat Karadeniz' isimli dizi üzerinden dile getirilen bazı eleştirilere, dizinin yapımcısı ve yönetmeni olan Sn. Osman Sınav'ın verdiği yanıt olmuştur. Dizide yer alan, nikahsız eşi tarafından şiddet gören ve tecavüze uğrayan bir kadınla ilgili görüntüler; bazı izleyicilerin sosyal medya üzerinden RTÜK'e çağrıda bulunarak dizinin yayından kaldırılmasını istemesine neden olmuştur. Yapımcı ve Yönetmen Sınav ise şu yanıtı vermiştir; "Şiddet sert bir şeydir. Onu hafifletmek, mazur göstermektir. Yapanlar, önce kendilerine iki tokat atsınlar. Ölenler (kadın cinayetleri) varken, neyi hafifletebiliriz" (Koloğlu, 2018). Yapımcı ve Yönetmen Sınav'ın yanıtı mantıksal düzlemde yerinde, beklendik bir yanıt olmakla birlikte, içeriklerin ekrana yansıdığı andan itibaren kitlelerde oluşturduğu yansımalar bakımından askıda kalmaya müsait bir ifadedir. Zira bir medya içeriği, şiddetin nasıl bir yanlış olduğunu gözler önüne sermek adına hazırlanıyor olsa bile; gerek konunun sunuluş biçimine gerekse de izleyici kitlenin eğitim-kültür düzeyi ile psikolojisine bağlı olarak tam tersi sonuçlar doğurabilmektedir. Gerbner'in Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı, tam da bu noktada karakteristik bir teori konumundadır.

Yine medyadaki kadın sunumuna yönelik farklı karakteristik örnekler olan 'Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz' ile 'Evli ve Öfkeli' dizileri de benzer noktaları içermektedir. Işık, Türk Dizilerinde Yaratılan Kadın Figürü başlıklı çalışmasında bu dizilerdeki kadın sunumunu şu şekilde dile getirmektedir; *"Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisinde sevilen bir karakter olan başroldeki Hızır karakteri, hem saygın duruşuyla hem de 'bey efendiliği' ve 'delikanlılığı' ile takdir toplamaktadır. Sabah karısına 'seni seviyorum' diyen, akşamında metresinin kollarına koşan hatta ondan da bir çocuk yapan, 'seni de seviyorum' diyen takdire şayan bir beyefendilik örneği! Her iki sahne de son derece duygusal ve ikisini de sevebileceğini kabul ettiren bir üslupla işleniyor. Kadın imajı ise karşımıza öyle ezik bir şekilde çıkıyor ki, sonuna kadar haklı olabilecek bir konumda olan eş; 'seviyorum' kelimesinin ardına olağan bir şekilde yerleştirilerek kocasının hadsizlikleri meşru kılınıyor. Boyun eğmesi, sesini kesmesi ve haddini bilmesi gerektiği sinyalleri sık sık veriliyor. Adamın annesi bile dizide gelinini hiçe sayıyor, oğlunu pohpohluyor ve oğlunun metresinin*

hamileliği son buldu sandığında günlerce dualar okuyor, yaslar tutuyor. Tüm bunları yine esas gelini ve torunlarının gözleri önünde yapıyor. Güncel bir başka örnek olan 'Evli ve Öfkeli' adlı dizi ise, hepsi aldatılmış olan ana karakterlerden oluşuyor. Tabii ki hepsi kadın. Aldatılan, mağdur görmeye alıştığımız figürlerin kadın olması, zaten şaşırtıcı bir durum değil artık" (Işık, 2017). Ayrıca üzerine şiddet temalı makalelerin yazılmaya başlandığı, neredeyse her bölümünde birkaç cinayetin işlendiği 'Çukur' isimli dizi de, genel anlamda şiddet yönelimi açısından üzerinde çok konuşulacağı görülen güncel örneklerden birisidir.

Dizilerin dışında kadın figürünün merkezde yer aldığı bir diğer format ise kadın programlarıdır ve sağlıklı kadın algısı, bu programlarda adeta reyting uğruna kurban verilmektedir.

Televizyonlarda çöpçatanlık, arabuluculuk, para ve şöhret için evlendirme, insanları ve duygularını kobay gibi kullanarak reyting yükseltecek programlar yapılmaktadır. Tek amaçları reyting olan ve bu yarışta her yolu deneyen kadın programları, cinayet işlenmesine bile sebep teşkil etmektedir. Kadının sesini duyurmak adına yapılan bu programlarda, bilakis kadın küçük düşürülmektedir (Kabaklı Çimen, 2008). Kadın programlarında, izleyiciyi doğrudan etkileyen toplumsal veya kişisel bir konu üzerine konuşulmaktadır. Konular daha çok özel alandan alınmakta ve farklı-ayrıksı olana kucak açılmaktadır. Bu nedenle daha önceleri televizyonda tartışılmayan aldatılma, aile içi şiddet, evlenmeden çocuk sahibi olma, tecavüz, ensest gibi konular; sıradan insanların tanıklığı ile tartışılmaktadır (Kiraz, 2008).

Kadının sunumu bakımından dizilerin ve kadın programlarının dışındaki bir diğer önemli alan ise şüphesiz ki reklam alanıdır. Reklamlarda kadın; bir tanıtım nesnesine, bir vitrin mankeni konumuna indirgenmektedir.

Reklamlarda kadın bedeni, hem erkek hem de kendi hemcinsinin bakışına sunulan bir nesne konumundadır. Kadın bedeni bir yandan bakışlara sunulurken bir yandan da ideal kadın olmayı, güzelleşmeyi sağlayacağı vaat edilen ürüne-markaya yönlendirme söz konusudur. Kadınların reklamlarda erkeklere oranla daha fazla yer almasının nedeni ise, kadının günümüzde bir sömürü aracına gelmesidir. Kadının bedeni medyada tüketilen konumdadır (Aktaş, 2018). Reklamlarda kadın, seyirlik bir nesne konumuna da indirgendiği için; bu anlamda da kendisine dolaylı olarak şiddet uygulanmaktadır (Büker ve Kıran, 1999). Sonuç olarak günümüz medyası kadına 'şahsiyet' ve 'kadının toplum hayatındaki misyonu' bakımından yaklaşmamakta; konuyu pragmatik ve emperyal, yani çıkara ve sömürüye dayalı bir bakış açı-

sıyla ele almaktadır. Bunun doğal sonucu ise, kadim Türk kültüründeki 'güçlü kadın tipolojisi'nin yerini 'zayıf kadın imajı'nın alması ve esasen topluma şekil vermesi gereken kadının edilgen, silik, yadsınan ve aşağılanan bir konuma hapsedilmesidir.

2.2. Kadına Şiddeti Meşrulaştırmada Medya Etkisi ve Ekme Kuramı

Medya çeşitli konularda topluma 'örnek düşünce ve davranış modelleri' sunma açısından, şüphesiz ki son derece önemli bir konumdadır. İnsanların görüp gözlemleyip taklit ederek öğrendiğini, çevresinde gördüğü düşünce ve davranış modellerini aynıyla kopyalayarak birçok modelleme yaptığını ortaya koyan Sosyal Öğrenme Kuramı; bu durumu açıklamada en net dayanak noktalarından birdir.

Sosyal Öğrenme Kuramı'nı ortaya atan Albert Bandura; çocukların ve yetişkinlerin televizyon filmlerinden ve bu filmlerdeki modellerden tutumlar, duygusal tepkiler ve yeni davranış biçimleri elde ettiklerine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda özellikle Sosyal Öğrenme Kuramı'nın en temel kavramlarından birisi olan 'model alma' veya 'modelleme' oldukça açıklayıcıdır (Erjem ve Çağlayanderli, 2006). Prof. Dr. George Gerbner'in Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı ise, 'gözlemleme üzerinden taklit ederek öğrenme' modelini medya-insan ilişkisi noktasında daha spesifik bir noktaya çekmekte ve medyanın, özellikle de televizyon yayınlarının toplum üzerindeki güçlü etkisine odaklanmaktadır.

Bu kurama göre, televizyonun etkileri insanların tutumlarını etkilemektedir; ancak bu etkiler hemen gözlenememekte, zaman içerisinde ortaya çıkmaktadır. Küresel Göstergeler ve Ekme Kuramı, medyanın insanları kaynaştıran egemen değer ve tutumları aktardığını öne sürmektedir. Ekme Kuramı ile yapılan araştırmalar daha çok televizyon ve şiddet arasındaki bağı ele almıştır ve televizyonu uzun süre izleyen kişilerin televizyon aracılığıyla iletilen mesajlardan daha fazla etkilendiğini ortaya koymuştur (Erdoğan, 1998). Dolayısıyla da şiddetin medya içeriklerindeki sıklığı, toplumun bundan etkilenmesi bakımından son derece önemlidir. 'Sıklık' dışındaki bir diğer faktör ise içeriklerin 'sunum biçimleri'dir.

Medyada kadının temsili sorunu çeşitli yönleriyle sık sık karşımıza çıkmakta ve özellikle kadının şiddet eyleminin hedefi olarak sunulması, sıklıkla eleştirel bir biçimde dile getirilmektedir. Özellikle kadına yönelik şiddet ve cinayet haberleri sansasyonel bir biçimde görsel ve

yazılı basında yerini almaktadır. Kadına yönelik şiddet haberlerinde kadın bedeninin teşhiri başta olmak üzere kadının medyanın bir unsuru ve nesnesi haline gelmesi her zaman bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Görsel ve yazılı medyanın kadına yönelik şiddet haberlerinin veriliş tarzında izlediği yol, kadına yönelik şiddeti sıradanlaştırma ve bireylerin bu duruma artık duyarsızlaşmasına neden olmaktadır (Karaahmet, 2015). Gerbner ve arkadaşlarına göre televizyon, görece durağan ve ortak imgeleri insanların zihnine ekmektedir. Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı; kitle iletişim araçlarının, bireylerin yetişmeleri ve yaşam biçimleri üzerinde en az kanaat önderleri kadar etkili olduğunu vurgulamaktadır (Özkan, 2017). Ayrıca TV'deki şiddet, iktidar gücünün tiyatral-dramatik gösterimidir; sosyal normlar ve ilişkiler hakkında, hedefler ve araçlar hakkında, kazananlar ve kaybedenler hakkında yaşamın riskleri ve toplumun kurallarının ihlali karşılığında ödenen bedel hakkında çok şey söyler. Şiddet yüklü televizyon programları; kimin, neyi, ne zaman, nerede, niçin ve kime karşı nasıl yaparak işin içinden sıyrıldığını bize gösterir (Gerbner, 2014). Televizyon, hayata dair kavramları eker ve ekilmiş olanları da meşrulaştırır. Televizyon başlangıçtan itibaren gelecekteki kültürel seçimleri, kullanımları etkileyen en önemli doğal yatkınlıkları eker (Şimşek, 2017). Bu anlamda şiddetin medyadaki işleniş biçimi de, hem Sosyal Öğrenme Kuramı etkisi hem de daha özelde Ekme Kuramı etkisi bakımlarından son derece belirleyicidir.

Şiddet; fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik yönden dört temel kategoriye ayrılmaktadır (Yıldırım, 2016). Türkiye genelinde her 10 evli kadından 4'*ü fiziksel şiddete mar*uz kalmaktadır. Kadınların % 36'sı fiziksel şiddete, % 12'si cinsel şiddete, % 38'i ise her iki *şiddet türünden* birine maruz kalmaktadır (Erkurt, 2015). Kadının medyada anlatımı veya belirli görevler içinde ifade edilmesi ulusal düzlem dışında küresel bir problem olarak da varlığını devam ettirmektedir. 76 ülkede, yaklaşık 13 bin televizyon, radyo ve gazete haberinin araştırıldığı ve kadın ile erkeğin hangi oranlarda haberlerde yer aldığını inceleyen Küresel Medya İzleme Projesi'nin (Global Media Monitoring Project- GMMP) 2005 yılında yinelenen "Haberi Kim Yapıyor?" başlıklı çalışması; küresel alanda yapılan araştırmalardan biridir. Araştırma sonuçları, dünya nüfusunun % 52'sini kapsayan kadınların medyadaki noksan temsiline ya da görmezden gelinmesine dikkatleri çekmektedir. Araştırmada, kadının medyada yer bulamaması veya görmezden gelinmesi probleminin yanı sıra; kadına medyada yer verilmesi halinde de erkek himayesinin pekiştirildiği, kadınların medyada şiddet gören, ihanete uğrayan, mağdur kişiler olarak yer aldığı gözlemlenmiştir (Karaahmet, 2015). Yaşamımızda bu denli geniş çaplı yer bu-

lan 'toplumdaki kadın algısı' meselesinin gerek problematik sebepleri gerekse çözüm yolları, şüphesiz ki temel medyanın duruşu ile de yakın ilgilidir. Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı'nda, Gerbner'in Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı'nda da altı çizildiği üzere; medya burada sebeplerin güçlendirilmesi ya da çözüm stratejileri noktasında son derece etkin bir konumdadır ve konumunu en işlevsel şekilde yerine getirmek durumundadır.

3. Sonuç

Kadına yönelik şiddet olgusu; gerek ulusal gerekse de küresel düzlemde, her haliyle 'kitlesel bilinç düzeyi' ile ilgili bir durumdur. Toplumsal bilinç düzeyinin inşasındaki en temel unsurlardan birisi ise, şüphesiz ki kitle iletişim araçlarıdır. O kadar ki; esasen kitle iletişim araçları, toplumdaki eğitim sürecinin de etkin bir unsuru durumundadır. Dolayısıyla da bugün genel olarak 'medya' şeklinde ifade ettiğimiz etki alanının, bu temel misyonunu büyük bir hassasiyetle yerine getirmesi gerekmektedir. Ayrıca bu misyonu 'kamuoyu oluşturma' gibi anlık, geçici mesajlar şeklindeki sınırlı bir alana sığdırmak da mümkün değildir; zira kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturucu gücü, köklü bir kültür işçiliğinin ve geniş çaplı bir eğitim sürecinin aracı olarak düşünülmelidir. Ne var ki bugün kitle iletişim araçlarını hegemonik bir mantık çerçevesinde etki alanında bulunduran küresel bir ağ söz konusudur ve belirli finansal güç odaklarının oluşturduğu bu küresel iletişim ağı, küresel emperyalizmin çıkarlarına göre programlamış global bir kültür anlayışını tüm ulusal zeminlere zaruri bir gerçeklikmiş gibi dayatmaktadır. Temel iletişim kuramlarından biri olan Hegemonya Kuramı'nın merkezinde yer alan 'rıza' kavramı da, bu tehlikeli dayatmanın en karakteristik ifadelerinden biridir. Zira kitle iletişim araçları üzerinden kitlelere pompalanan küresel kültür kodları öyle bir sunumla, öyle bir paketle servis edilmektedir ki; toplumlar kendi varlıkları için zehir hükmünde olan bu virüslü içerikleri adeta bir ilaç gibi bünyelerine almakta, kendi rızalarıyla yaşamlarına dahil etmektedirler. Şüphesiz 'kadının toplumdaki ve sosyal yaşamdaki yeri' hususu da, bu noktadaki en tipik örneklerden birisidir.

Toplumu şekillendirmesi, yoğurması, ona bir ruh ve derinlik vererek dinamize etmesi gereken kadın, oldukça acı vericidir ki; küresel algı yönetimi üzerinden yazılan ve toplumlara empoze edilen bugünkü global kültür kodlarına göre, 'cinsel bir obje', 'dekoratif-estetik bir yan unsur' durumundadır. Dahası, kadın bedeninin metalaştırılması ve kadın şahsiyetinin aşağılanması dışında bugün medya üzerinden bir gerçeklik olarak kabule zorlandığımız 'zayıf, silik, pasif, korkak, sü-

rekli gözü yaşlı, aldatılmaya ve kandırılmaya, itilip kakılmaya müsait sorunlu kadın imajı'; bizleri köklü medeniyetimizi, kadim kültürümüzü yadsımaya, yok saymaya ve unutmaya zorlamaktadır. Kadim Türk kültüründeki güçlü kadın tipolojisinin yerini, bugün medya tarafından topluma empoze edilen 'zayıf, ağlak, korkak ve beceriksiz' bir kadın imajı almıştır. Söz konusu bu problemli durum ise, zaten sıkıntılı olan toplumsal şiddet algısını beslemekte ve güçlendirmektedir. Zira medya içerikleri üzerinden ortaya çıkan sorunlu kadın imajı, "Kadın zaten güçsüzdür, beceriksiz ve korkaktır; dolayısıyla da itilip kakılmaya müsaittir, hatta bu onun doğası ve kaderidir. Haliyle de kadına şiddet uygulanması son derece alışıldık, bilindik, normal bir durumdur." şeklindeki tehlikeli mantığa yer açmakta ve 'içeriklerde kullanılan şiddet temalarının sıklığı' ile 'sunum şekilleri' bu olumsuz neticeyi kuvvetlendirmektedir.

Ülkemizde eğitim düzeyinin düşük ve şiddet konusundaki bilinçlenmenin yeteri kadar gelişmemiş olması, hem toplumda hem de medyada şiddetin kimi biçimlerinin sıradan ve kabul edilebilir olarak algılanmasına neden olmaktadır. Medyadaki şiddet yüzünden günlük yaşamın en sıradan anlarında sürekli şiddet görüntüleriyle karşı karşıya kalan insanlar, şiddete karşı duyarsızlaşmaktadır ve bu şekilde güce dayalı ilişkiler idealize edilmektedir (Tutal Cheviron, 2014). Kadim Türk kültüründeki 'güçlü, yapıcı, üretken, anaç ve mücadeleci kadın tipolojisi'nin yerini bu tarz sorunlu bir imajın alması, medeniyet birikimimiz ve gelecek vizyonumuz açısından ciddi bir irtifa kaybıdır ve söz konusu sorunlu algının toplumsal rehabilitasyonu adına vakit kaybetmeksizin köklü bir kültür işçiliğine girişilmesi son derece elzemdir. Pek tabiidir ki böylesi bir kültür işçiliğinin 'eğitim' ve 'denetim' şeklindeki iki temel ayağı da iyi yapılandırılmak durumundadır.

Mevcut denetim mekanizmaları, muhakkak üretilen yayın içeriklerindeki kadına şiddet temalarının sıklığını ve bu temaların sunum şekillerini sağlıklı bir şekilde irdelemeli; "Son derece önemli bir sosyal gerçeklik olan kadına yönelik şiddet, medyada nasıl bir sunumla verilmeli; ne tür toplumsal mesajlarla işlenmelidir?" şeklindeki temel soruyu gündemine almalıdır. Bu anlamda yöntem bölümünde örneklenen Hızır karakterinde olduğu gibi, yapımların güçlü ve sevilen karakterleri üzerinden verilen kadın içerikli mesajlara son derece dikkat edilmelidir. Zira bu mesajlar, kültür düzeyi düşük olan kesimler başta olmak üzere izleyici kitle tarafından otomatikman satın alınmakta ve Gerbner'in Ekme Kuramı'nda da önemle vurgulandığı üzere süratle modellenmektedir.

Medya üzerinden yapılandırılması elzem olan söz konusu kültür işçiliğinin, denetim mekanizmasının dışında kalan en temel ayağı ise şüphesiz ki eğitimdir ve bu noktada da kitle iletişim araçları adeta bir eğitim seferberliğinin öncü karakolları olarak işlev görmek durumundadır. Eğitim alanının en somut adımlarından biri, kadim Türk kültüründeki güçlü ve üretken kadın tipolojisinin kaliteli medya içerikleri üzerinden topluma sunulması ve bu noktada yaşanan irtifa kaybına vurgu yapılması olmalıdır. Zira bir ülkenin gelecek vizyonu, o toplumdaki sağlıklı kadın algısı ise son derece ilgilidir; kadının kendini ifade edemediği ve güçlü bir konumda yer alamadığı her düzlem, küresel ölçekteki kültür emperyalizminin tahrip edici akıntısı içinde yok olup gitmeye mahkumdur. Eğitim ayağındaki bir diğer açılım ise, mevcut kadın algısının kırılmasına yönelik olarak hem erkeklere hem de kadınlara yönelik bir programın devreye sokulmasıdır. Zira gerek İslam'ın yanlış anlaşılması ve yorumlanmasından gerekse mevcut kültür düzeyinden kaynaklanan çeşitli sebeplerle hem erkeklerdeki hem de kadınlardaki mevcut algıda ciddi problemler söz konusudur. Erkeklerdeki kadına yönelik algı kadının pasifize edilmesini, aşağılanmasını ve kadına yönelik şiddetin kanıksanmasını meşrulaştırırken; kadınlardaki öğrenilmiş çaresizlik duygusu da bu tehlikeli normalleştirme sürecini beslemektedir. Hz. Hatice ve Hz. Ayşe Validelerimiz gibi üretken, girişimci, sorun çözücü ve şahsiyet sahibi kadın kimlikler karşımızda dururken; İslam'ın yanlış anlaşılmasından ve âyet-i kerîmelerin hatalı yorumlanmasından kaynaklanan türlü sebeplerle, İslam sağlıklı kadın algısının önündeki bir engelmiş gibi görülmektedir. Halbuki hakikatte böyle bir engel olmadığı gibi; Müslüman bir kadının bireysel olduğu kadar toplumsal vazifelerinden kaçması da, bilakis İslamiyet'in ruhu ve özü bakımından önemli bir sorundur. Bu anlamda hem erkeğe hem de kadına yönelik güncel bir eğitim süreci kitle iletişim araçları üzerinden devreye girmeli; medya üzerinden gündeme alınan bu hassas kültür işçiliği, sahadaki çalışmalarla da desteklenmektedir. Sahadaki söz konusu çalışmaların merkezinde olabilecek üç temel karakteri; 'öğretmen', 'imam' ve 'muhtar' şeklinde özetlemek mümkündür. Halk üzerinde tesiri olan bu üç temel tipoloji üzerinden mevcut eğitim mekanizmaları, Diyanet İşleri Başkanlığı ve yerel yönetimler de sürece dahil edilmeli ve medya üzerinden yapılandırılan kültür işçiliği, sahadaki bu önemli yapılarla eşgüdüm içerisinde uygulanmalıdır. 'İslam'da ve Kadim Türk Kültüründe Kadının Yeri' meselesi söz konusu kültür işçiliğinin merkezine yerleştirilmeli ve kadının bu noktadaki sağlıklı konumu gerek medya içerikleri gerekse sahadaki eğitimler üzerinden eşzamanlı olarak işlenmelidir. Kaldı ki bu konu çerçevesinde içerik üretebilecek film ekiplerine teşvik edici kültürel fonlar tahsis etmek,

kültür endüstrisinin en önemli kollarından biri olan sinemayı da bu kültür işçiliğine dahil etmek; yine önemli açılımlardan birisi olabilecektir.

Sağlıksız kadın algısı ile ilgili mevcut sorunun ortaya çıkışında Türk kültür ve medeniyetini tahrip edici güçlü tesirleri olan Batı merkezli küresel algı yönetimi, elbette yadsınamaz bir gerçekliktir. Ne var ki gerek İslam'ın yanlış anlaşılması noktasında gerekse de pompalanan sağlıksız kadın algısının otomatikman sahiplenilmesi hususunda bize düşen ev ödevlerinin yerine getirilmiyor oluşu da bir o kadar önemli olan bir başka gerçekliktir. Dolayısıyla da eğer Batı merkezli ve küresel ölçekli bir kültür emperyalizmine maruz kalarak geleneksel kültür kodlarımızı, en önemli güçlerimizden biri olan aile yapımızı kaybetmek istemiyorsak; bu zehrin panzehrini üretmek ve devreye sokmak da kaçınılmazımız demektir. Bu kültür işçiliği çok yönlü bir biçimde planlanıp işleme alındığı takdirde 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği' ya da Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) üzerinden yürüyen çeşitli tartışmalar da devre dışı kalacak; 'demokrasi', 'insan hakları', 'eşitlik' söylemleri ile hangi amaca hizmet ettikleri bir hayli muğlak olan türlü STK'lar üzerinden sayısız alanda maruz kaldığımız küresel algı yönetimiyle bir kez daha karşılaşmak durumunda oluşumuzun önüne geçilecektir. Zira 28-29.06.2019 tarihlerinde Japonya'da düzenlenen G20 Liderler Zirvesi'nde de ele alınan 'Kadının Güçlendirilmesi' meselesi; uluslararası denetim mekanizmalarından çok önce, bizim kendi içimizde ele almamız ve 'kendi kültür kodlarımıza göre' şekillendirmemiz gereken son derece hassas ve önemli bir meseledir.

Kaynakça

Aktaş, Ezgi (2018). Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına Göre Günümüzde Kadına Yönelik Tüketim Analizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Albayrak, Ali (2017). Ziya Gökalp'te Kadın ve Aile. Social Sciences Research Journal, Cilt: 6, Sayı: 4.

Avcı, Menekşe (2010). İslam Öncesi Türk Devletlerinin Sosyal Hayatında Kadının Rolü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Aydın, Berna (2015). Türkiye'de Kadının Sosyal Durumu Üzerine Eleştirel Sanat Pratikleri. *Sanatta Yeterlilik Eseri Çalışması Raporu.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Aydın, Gül (2018). Kadın Temsiline Eleştirel Bir Bakış: Türkiye'deki Kadın

Müzeleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Bayram, Sibel (2011). Tarih Boyunca Kadın ve Türk Edebiyatında Değişen Kadın İmgesi. Köprü Dergisi, Sayı: 113. (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2019). <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=-Yazi&YaziNo=1096>

Büker, Seçil ve Kıran, Ayşe (1999). Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Çelenk, Sevilay (2010). Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar. Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Erdoğan, İrfan (1998). Gerbner'in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme. (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2019). <http://www.irfanerdogan.com/makaleler1/gerbner.html>

Erkurt, Aydan (2015). Kadına Yönelik Şiddet Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Yetkecilik ve Sosyal Baskınlık Yönelimi Açısından Bir İnceleme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Ankara Üniversitesi.

Eroğlu, Gülçin (2017). Cumhuriyet Dönemi Kadın Hakları Işığında Öncü Türk Kadın Ressamlar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Doğuş Üniversitesi.

Erjem, Yaşar ve Çağlayandereli, Mustafa (2006). Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkileri. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 30, No:1.

Güler, Ali (2019). Türklerde Aile Anlayışı. (Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2019). <http://www.mhpkacep.org/index.php?sayfa=icerik&icerik=823#.XSM2tLIxZGQ.facebook>

Güneş, Asuman (2009). Oğuz Grubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi.

Işık, Birsen (2017). Türk Dizilerinde Yaratılan Kadın Figürü. (Erişim Tarihi: 02 Ağustos 2019). <https://birsence.com/turk-dizilerinde-yaratilan-kadin-figuru/>

Kabaklı Çimen, Latife (2008). Türk Töresinde Kadın ve Aile. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kabaklı Çimen, Latife (2003). Türk Ailesinde Karar Mekanizmaları ve Kadının Rolü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Karaahmet, Aysun (2015). Kadına Yönelik Şiddet Konusunun Yerel Televizyon Haberciliğinde Sunumu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Kiraz, Emel (2008). Televizyon Kadın Programlarında Kadının Konumlandırılışı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Koloğlu, Sina (2018). Şiddeti Hafifletmek Mazur Göstermektir. (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2019). <http://www.milliyet.com.tr/cadde/sina-kologlu/siddeti-hafifletmek-mazur-gostermektir-2600092>

Kurnaz, Şefika (2015). Yenileşme Sürecinde Türk Kadını. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Küçükkırsoy, Dila (2016). Türk Toplumunda Kadın Algısı ve Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi.

Manaf, Akif (2018). Şiddet Psikolojisi. İstanbul: Dahi Yayıncılık.

Medya Çuvalı (2019). Türk Televizyon Dizilerinde Kadının Temsili. Erişim Tarihi: <https://www.medyacuvali.com/blog/turk-televizyon-dizilerinde-kadinin-temsili>

Özcan, Aslı (2018). Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Özel Özcan, M. Suna ve Erden Kaya, Emine (2017). Türk Toplumsal Hayatında Kadının Varlığının Tarihsel Eksende Sorgulanması. Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Sayı: 12, Sayfa: 175-188.

Özen, Büşra (2015). Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Yeri: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ve Şefkat-Der Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Özkan, Selfiye (2017). Gerbner'in Kültürel Göstergeler Kuramı Bağlamında Televizyon Haber İçeriklerine İlişkin Bir Araştırma. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, Sayfa: 129-141.

Öztürk, Mehmet (2018). Türk Kadınlar Tarihinde Menkıbeler. İstanbul: Cinius Yayınları.

Sarıkoyuncu, Ali (1998). Cumhuriyetin 75. Yılında Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadınının Dünü ve Bugünü. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Kadınının Konumu Sempozyumu, 20 Ekim 1998, Eskişehir.

Selçuk, Hava (2017). Türk Tarihinde Kadın ve Savaş. Konya: Çizgi Kitabevi.

Şen, Sevim (2008). Anadolu Masallarında Kadının Yeri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Şenermen, Sedat (2019). Atatürk ve Türk Kadını. İstanbul: Nergiz Yayınları.

Şimşek, Gülsüm (2017). George Gerbner'in Medyaya Karşı Eserine Dair Genel Bir Değerlendirme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 52.

Tezesen, F. Esin (2008). Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Değişen Top-

lumsal Rolü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.

Tokcan, Halil ve Kolyiğit, Emre (2017). Türk Tarihinde Yer Alan Önemli Kadın Şahsiyetler Hakkında Öğrenci Bilgi Düzeyleri. Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, Cilt:1, Sayfa: 31-41.

Tutal Cheviron, Nilgün (2014). Televizyon ve İçimizdeki Şiddet. İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.

Ünlü, Sezen ve diğer**.** Kadına Yönelik Şiddet: TV Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma. (2009). Konya: Selçuk Üniversitesi.

Yıldırım, Sait (2016). Kadına Yönelik Şiddet ve Ataerkillik. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

TARİHSEL SÜREÇTE KADINA ŞİDDETE GENEL BAKIŞ

Berrin SARITUNÇ
Öğretim Görevlisi, Edebiyat Fakültesi, Bursa Uludağ Üniversitesi
Serap BABALAR
Öğretmen

Öz

Farklı şekillerde tanımlanmasına karşın en temel anlamıyla şiddet: "Baskıyla, güç kullanarak kişiyi istemediği bir şeyi yapmaya zorlama, kişinin bedensel, ruhsal bütünlüğüne zarar vermeye yönelik eylemlerdir." Şiddetin bir türü olarak kabul edilen ve günümüzün en önemli toplumsal sorunlarından biri olan kadına yönelik şiddet;20 Aralık 1993'te Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan "Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisinde "cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik her hangi bir zarar ve üzüntü sonucunu doğuran veya bu sonucu doğurmaya yönelik özel yaşamda veya kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesi" olarak tanımlanmaktadır.

Konuyla ilgili yapılan literatür çalışması sonucunda ulaşılan bulgular göstermiştir ki; kadın sadece günümüzde değil, tarihin her döneminde şiddete maruz kalmıştır. Kadına yönelik şiddet üzerinde yaşanılan tarihsel dönemin koşulları, kadının içinde yaşadığı toplumun sosyal, kültürel, dini, ekonomik yapısı etkili olmuştur. Farklı zamanlarda, farklı toplumlarda, farklı şekillerde görülen şiddet eylemleri, fiziksel, cinsel, psikolojik, aile içi şiddetle sınırlı kalmamıştır. Tarihsel süreçte yaşanan toplumsal, ekonomik, teknolojik gelişmeler şiddet eylemleri üzerinde de etkili olmuş; ekonomik şiddet, medya yoluyla şiddet gibi farklı şiddet eylemleri ortaya çıkmıştır. Bu eylemler, kadının toplumsal, kültürel, siyasal hayatta var olmasının, kendi varlığını kabul ettirmesinin önündeki önemli engeller haline gelmiştir.

Siyasal, sosyal, kültürel, hukuksal alandaki gelişmelerle kadın hayatın her alanında daha fazla yer almaya başlamıştır. Kadının

hayatın içinde daha fazla yer almaya başlaması kadına yönelik şiddet eylemlerinin önüne geçememiştir. Kadına yönelik şiddet eylemleri, kadının söz konusu alanlarda engellenmesi suretiyle farklı bir şiddeti ortaya çıkarmıştır. Bu durum, kadına yönelik şiddet eylemlerini evrensel bir sorun haline getirmiştir. Bu noktadan sonra kadına yönelik şiddet eylemlerinin önlenmesi için ulusal ve uluslararası alanlarda hukuksal düzenlemeler yapılması zorunlu hale gelmiştir. Çalışmada kadına yönelik şiddetin tanımı ve türleri hakkında bilgi verilecek, kadına yönelik şiddet eylemlerinin tarihsel süreci, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmalar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Şiddet, Tarih, Hukuk.

Giriş

Son zamanlarda giderek etkisini artıran şiddet kavramı sadece fiziksel zararı ifade etmez. Şiddet sözel olabildiği gibi gelişen ve yaygınlaşan teknoloji ile medya üzerinden de olabilmektedir. Nitekim kitle iletişim araçları ve medya da maalesef bazı programlar ile bu durumu köpürtmektedirler.

Şiddetin en sık karşılaşılan şekli erkeğin kadına ve çocuğa karşı uyguladığı aile içi şiddettir. Ülkemizde kadına yönelik şiddet üzerine yapılan araştırmalara baktığımızda buna maruz kalan kadın sayısının fazlalığını maalesef üzülerek görmekteyiz.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) tarafından hazırlanan Türkiye'de Kadın Cinayetleri ve Çocuk İstismarı Raporunda 1 Ocak - 30 Haziran 2019 tarihleri arasında kadına yönelik şiddet, tecavüz, cinayet ve çocuk istismarları mercek altına alınmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Raporda yer alan verilere göre, 2019 yılının ilk altı ayında 214 kadın erkekler tarafından öldürülmüş, kadın cinayetlerinde bir önceki yıla göre yüzde 4 artış yaşanmış ve 99 kadın cinsel saldırıya uğramıştır. [1]

Tarihsel süreçte kadına şiddet çalışmamızda şiddet kavramı yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan tanımlanacak, kadına yönelik şiddetin bizdeki ve tüm dünyadaki olay akışı incelenecek ve konuyla ilgili hukuki çalışmalardan bahsedilecektir.

1 https://www.ekmekvegul.net/sectiklerimiz/gunun-rakami-6-ayda-214-kadin-olduruldu erişim tarihi 06.09.2019

Çalışmamızın yöntemi doküman analizidir. Bu bağlamda Osmanlı dönemi Bursa kadı sicilleri (17.yy) okunmuş ve şiddet bağlamında incelenmiş, ilgili alan yazın taranmıştır.

A. Şiddet Nedir

Günümüzde giderek daha büyük bir sorun haline gelen şiddet, insanın yeryüzünde var olduğu andan itibaren her toplumda, her çağda görülen, farklı amaçlarla, farklı nedenlerle gerçekleştirilen yaralama, öldürme, sakat bırakma gibi eylemlerdir. Şiddeti, ilk akla getirdiği söz konusu eylemlerle tanımlamak ve sınırlamak sorunun büyüklüğünü göz ardı etmektir.

Şiddet kelimesi, Arapça'dan Türkçeye geçmiş bir isimdir. Arapça'da "şed'den" şeklinde okunan kelime, Türkçe'de "şiddet" olarak okunur. Şiddetin Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe sözlüğünde yer alan anlamları: "Sertlik, katılık, sıkılık, fazlalık, inandırma, sözle yola getirme yerine kaba kuvvete başvurmadır". (Devellioğlu 2003)

Şiddet, Kamus-ı Türkî de "sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma anlamlarına gelmektedir. "Şedid" ise sert, katı ve şiddetli demektir. (Sami 2004)

Şiddet, TDK Güncel Türkçe Sözlük'te, "bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik, hız,bir hareketten doğan güç karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, mecaz olarak ise, kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık" anlamlarına gelmektedir. (www. tdk.gov.tr erişim tarihi: 16 Ağustos2019)

Şiddet, Batı dillerinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Latince'de violentia kelimesi "sert ya da acımasız kişilik, güç" olarak tanımlanmaktadır. Violare ise, "şiddet kullanarak hareket etmek" anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün kökeni olan "vis",aynı zamanda güç, erk, şiddet, bedensel gücü simgelemektedir. Eski Yunanca'daki "bia" kelimesi de, bedensel güç kullanımı ve kullanan anlamlarına gelmektedir. (Ünsal 1996a)

Şiddetin Oxford English Dictionary' deki anlamları arasında 'bedene zor uygulama, 'bedensel zedelemeye neden olma, kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama, bozma ya da uymama, rahatça gelişmesini ya da tamamlanmasını engellemek üzere bazı doğal süreçlere, alışkanlıklara vb. yersiz kısıtlamalar getirme, anlamın çarpıtılması, büyük güç, sertlik ya da haşinlik, kişisel duygularda sertlik ve tutkulu davranışlara ya da dile başvurma" bulunmaktadır. (Ünsal 1996b)

Şiddetin farklı kültürlerde farklı şekillerde tanımlanması, ortak bir şiddet tanımının oluşmasını güçleştirmektedir. Bu güçlüğe rağmen Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan şiddet tanımı genel olarak kabul görmektedir. Dünya Sağlık Örgütü şiddeti, "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" durumu olarak tanımlamaktadır. (Güler vd 2005)

Doğu Ergil yaptığı sınıflandırmada şiddeti, suça yönelik olup olmamasına göre ayırmış; cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı veya soygun, tecavüz, soykırım, etnik temizlik ve sömürgeleştirmeyi suç olarak nitelemiştir. Birçok ülkede toplumun kültürel değerlerinden ve toplumsal geleneklerden kaynaklanan suç sayılmayan bazı eylemlerin yanında devamlı enflasyon, kronik yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma, yolsuzluk, yaygın trafik kazaları, çevre kıyımı, ekonomik gücü planlamamak veya siyasal nedenlerle köy kökenli yüz binlerce insanı göçe zorlamak ve onları kültür şoklarının kucağına atmak gibi eylemleri de dolaylı şiddet olarak tanımlamıştır. (Ergil 2001)

Şiddetin tanımlarına bakıldığında zaman içinde anlamının genişlediği, sadece fiziksel zararı değil, psikolojik zararı da içine aldığı, kişilerin birbirine verdiği zararla sınırlı kalmadığı, devlet ya da toplum tarafından da uygulandığı görülmektedir. Teknolojinin, iletişim olanaklarının geliştiği günümüzde bu yollarla da kişiler şiddete maruz kalmaktadır. Tüm bu gelişmeler yeni bir şiddet tanımını zorunlu kılmaktadır.

Şiddet, kişinin beden bütünlüğüne, ruh sağlığına, benliğine, kişilik haklarına, toplum içerisindeki saygınlığına kastedilerek, gerçekleştirilen fiziksel ve sözlü saldırı eylemleri, özel hayatına dair bilgi ya da belgelerin kişinin izni olmadan yayınlanması, kişinin iradesi dışında gelişen ya da yakınları tarafından gerçekleştirilen olumsuzlukların kişiye mâl edilmesi; toplumsal, ekonomik, kültürel hayatta devlet ya da toplumun diğer unsurları tarafından uygulanan baskı, ayrımcılık ve hak ihlâlleri, iletişim araçları ve teknoloji yoluyla kişinin anayasal hakları göz ardı edilerek gerçekleştirilen kişinin anayasal özgürlüklerini, toplumsal hayattaki eylemlerini kısıtlamaya ve kişiyi bu eylemlerden alıkoymaya yönelik; toplumu kişiyle ilgili olarak olumsuz düşüncelere sevk ederek toplumdan dışlanmasına ya da toplumun bir kesimi için hedef haline gelmesine neden olarak kişi için olumsuz sonuçlar doğurabilecek davranışlardır. (Babalar 2015a)

Şiddet, nedeni ne olursa olsun, hangi toplumda olursa olsun ço-

ğunlukla güçsüzleri hedef almıştır. Bunlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler, toplum tarafından dışlananlar ve kadınlar olmuştur. Özellikle kadına yönelik şiddet, sadece ülkemizde değil dünyanın her yerinde görülmektedir.

A. Kadına Yönelik Şiddet Nedir?

20 Aralık 1993'te yayınlanan Birleşmiş Milletler "Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi" nde kadına yönelik şiddet, "cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik her hangi bir zarar ve üzüntü sonucunu doğuran ve ya bu sonucu doğurmaya yönelik özel yaşamda ve ya kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı ve ya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesi" olarak tanımlamaktadır. Bildirinin 2. maddesinde şiddet biçimlerinin bu tanımla sınırlı olmadığı, sayılanların yanında kadına zarar veren her türlü geleneksel ve göreneksel uygulamaların da bu kavramın içerisinde yer aldığı vurgulanmıştır. (Arın 1996; Mavili Aktaş 2007)

11 Mayıs 2011'de imzalanan 14 Mart 2012'de onaylanan İstanbul Sözleşmesi'nin 3. Maddesinde, kadına karşı şiddetten", kadınlara karşı bir insan hakları ihlali ve ayrımcılık anlaşılacak ve bu terim, ister kamu ister özel yaşamda meydana gelsinler, söz konusu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama veya özgürlüğün rastgele bir biçimde kısıtlanması da dâhil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri olarak anlaşılacaktır." denilerek, kadına yönelik şiddet eyleminde kadının medeni halinin, sosyal ve kültürel düzeyinin, mesleğinin, ekonomik durumunun "şiddet mağduru" olduğunda önemli olmadığı vurgulanmıştır. Şiddet mağduru kadına yapılan eylemin de toplumsal cinsiyete dayalı olması gereklidir. (Demirkır Ünlü 2012)

1) Aile İçi Şiddet: Kadına yönelik şiddet, her toplumda, her kültürde görülmektedir. Ailenin kadın ve erkek tarafından eşit koşullarda ve aynı haklara sahip olarak kurulan bir bağı olduğunu göz ardı eden kadına, erkeğe tabi olma zorunluluğunu yükleyen, kadının davranışlarından erkeği sorumlu tutan, aykırı gelenleri düzeltme görevini erkeğe veren, aksi takdirde erkeği dışlayan, kadına şiddeti erkeğin hakkı olarak gören anlayışın sonucu olarak kadın en çok aile içinde şiddete maruz kalmaktadır.

Kadına yönelik aile içi şiddet beş alt grupta incelenebilir:

A) Fiziksel (bedensel) şiddet,

B) Cinsel şiddet,

C) Duygusal(psikolojik) şiddet,

D) Sözel şiddet

E) Ekonomik şiddet. (Yazar 2018a)

A) Fiziksel şiddet: Kaba kuvvet kullanarak bir bireyi korkutmak, sindirmek ve gerektiğinde bireye bir yaptırım aracı olarak bunu kullanmak (Yazar 2018b)kişinin vücut bütünlüğünü ihlal etmek, kişinin bedeni üzerinde geçici ya da kalıcı hasar bırakmak bazen de ölümüne yol açmaktır. (Polat 2016)

Kelime anlamı, "bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, dürüstlük, doğruluk (www.tdk.gov.tr. 26 Ağustos 2019) olan namus, kadına yönelik şiddetin en vahşi şeklin olan namus cinayetlerini gündeme getirmektedir. Namus cinayeti olarak bilinen ya da töre cinayeti olarak anılan bu eylemlerde, kadınlar istemedikleri kişiyle evlenmeyi reddettikleri, sevdikleri kişiyle olmayı seçtikleri için ya da artık istemedikleri, şiddet gördükleri kişiyle olmak istememenin bedelini canlarıyla ödemektedirler.

Kuşkusuz bunun altında yatan en temel neden erkek egemen toplumun kadın üzerinde kurduğu her türlü üstünlüğü devam ettirme, kadını her anlamda kontrol altına alma bu yolla kendi egemenliğinin devamını sağlama isteğidir.

1 Mart 2004'te Güldünya Tören'in öldürülmesiyle gündeme gelen ve bu dönemde toplumda büyük bir tepkiye neden olan namus cinayetleri önlememekte bugün de devam etmekte ve bir annenin "ölmek istemiyorum" bir kız çocuğunun "anne lütfen ölme" çığlıkları yürekleri dağlamaktadır.

B) Cinsel şiddet: Kadını ilişkiye zorlamak, zorla ilişkiye girmek, evlilik içi tecavüz, kişiye eşya gibi davranmak, ensest, cinselliği bir cezalandırma aracı gibi kullanmak, duygusal baskı kurarak cinsel ilişkiye zorlamak, istenmeyen pozisyonlara zorlamak, tecavüz, fuhuşa zorlamak, aşırı kıskançlık gibi kişinin isteğine aykırı olarak cinselliğin bir sindirme veya tehdit olarak kullanılmasıdır. (Gülay 2010) Bunların dışında kadını çocuk doğurmaya ya da çocuğu aldırmaya zorlama, cinsel içerikli hakaretler, küfürler, cinsel tercihlerinden dolayı dışlama gibi davranışlar da cinsel şiddetin kapsamında değerlendirilebilir.

Cinsel şiddetin altında yatan etkenlerin başında cinselliği erkeğin hakkı kadını ise bu konuda erkeğin kullandığı bir araç olarak gören,

cinselliği kadının erkeğe karşı yerine getirmesi gereken bir görev olarak kabul eden bakış açısıdır.

Erkek cinselliği öylesine kendine hak olarak görmektedir ki, buna direnen kadını dövme, sövme, tecavüz etme hatta tecavüz edemediğinde öldürebilmektedir. Tıpkı Özgecan Aslan cinayetinde olduğu gibi.

C) Duygusal (psikolojik) şiddet: Kadının duygularının ve duygusal ihtiyaçlarının; küçümsemek, cezalandırmak, zorlamak, öfkesini gidermek amacıyla karşı tarafa bir yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılması (Güleç Öyekçin, Şahin, Yetim 2012a) yoluyla karşı tarafı korkutulması, karşı tarafın kendine olan saygısının kaybettirilmesi ve kendini güçsüz hissetmesine neden olunmasıdır. (Özçoban 2018a)

Duygusal şiddet, kadının duygularının göz ardı edilmesi, değerlerinin küçümsenmesi, ailesi, arkadaşlarıyla ilgili sarf edilen kötü sözleri, kadının önem verdiklerinin önemsenmemesi gibi eylemleri de içine alan, kadının duygu dünyasını sarsan eylemlerdir. Kadının yaratılıştan gelen duygusallığı dikkate alındığında bu durumun çoğu zaman fiziksel zarardan daha fazla zarara yol açtığı anlaşılmaktadır.

D) Sözel şiddet: Söz ve hareketler ile kadını korkutmak, sindirmek, cezalandırmak ve denetim altına almak, (Güleç Öyekçin, Şahin, Yetim 2012b) kadının önemsediği konulara ilişkin güveni sarsmak,(Şahin, Yetim 2008) kadını üzmek amacıyla düzenli aralıklarla ağır hakaret etmek, aşağılamak, alay etmek, yüksek sesle bağırmak ve küfür etmektir. (Sarıbıyık 2012)

Sözel şiddet, kadının en çok karşılaştığı şiddet eylemlerinden biridir. "Kızını dövmeyen dizini döver", "kadının karnından sıpayı sırtından sopayı eksik etmeyeceksin", "eksik etek", "saçı uzun aklı kısa" gibi sözleri de sözel şiddet kapsamında değerlendirmek mümkündür.

E) Ekonomik şiddet: Paranın, ekonomik kaynakların düzenli olarak bir yaptırım, tehdit ve kontrol aracı olarak kullanılmasıdır. (Şahin 2012c) Kadının evde ortaya çıkardığı ürünlere el koyarak onu ücretsiz aile işçisi gibi kullanmak, çocuklara, yardıma muhtaç hasta ve sakatlara bakmakla yükümlü tutarak, emeğini karşılıksız bırakmak, kamusal alanda çalışmasına karşın kazancına el koymak, onu bundan mahrum bırakmak, ziynet eşyalarına ve parasına el koymak; zorla çalıştırmak ya da istediği halde çalıştırmamak, mirastan yoksun bırakmak, kadın üzerinden maddi çıkar sağlamak, boşanma halinde nafaka vermemek, evlenirken başlık istemek gibi eylemlerdir. (Işık 2007, Bilican 2011)

Fiziksel (bedensel) şiddet, cinsel şiddet, duygusal(psikolojik) şid-

det, sözel şiddet, ekonomik şiddet aile içi şiddetin alt başlıkları olarak incelense de kadın hayatın her alanında bu şiddet türlerine ve daha fazlasına maruz kalmaktadır. Kadının ekonomik hayatta daha fazla başka bir şiddet türünü ortaya çıkarmıştır: Mobbing.

2) İşyerinde Psikolojik Şiddet (Mobbing): Türk Dil Kurumu mobbing kavramına karşılık olarak "bezdiri" kelimesini sunmuştur. Bezdiri"iş yerlerinde, okullarda vb. topluluklar içinde belirli bir kişiyi hedef alıp, çalışmalarını sistemli bir biçimde engelleyip huzursuz olmasına yol açarak yıldırma, dışlama, gözden düşürme" şeklinde tanımlanmıştır. (tdk.gov.tr. 23 Ağustos 2019) Mobbing özellikle hiyerarşik yapılaşmanın olduğu, kontrolün zayıf olduğu yapılarda güçlünün, yönetim ya da komuta kademesindekilerin alt kademedekilere, bazen aynı titre sahip olanların, alt kademedekilerin bir çalışana psikolojik baskı yapmasıdır. Bu, kişiyi saygısız ve zararlı davranışların hedefi haline getirerek başlayan psikolojik saldırıdır. (Torun 2011)

3) Israrlı Takip (Stalking): Sosyoloji, psikoloji gibi davranış bilimlerinde var olan stalking kavramı hukuksal açıdan yeni bir kavramdır. (Doğan 2014) Israrlı takip (stalking), kendisini oluşturan davranışlardan ayrı ve bağımsız bir şekilde birtakım sonuçlara sebep olması dolayısıyla hukuk literatüründe yer almaya ve hukuka aykırılığın yeni bir türü olarak algılanmaya başlanmıştır. (Türkmen 2009)

Israrlı takip (stalking) istenmediği telefonla arama, mesajlar, e-postalar, mektuplar gönderme, kişiyi iş yerinde veya yaşadığı yerde bekleme, belirli bir mesafeden sürekli takip etme ve gözetleme, kişi istemediği halde sosyal medya yoluyla iletişime geçmeye çalışma, hiçbir sebep olmadan sürekli kişinin karşısına çıkma, kişiye romantik hediyeler ya da tuhaf, korkutucu hediyeler gönderme, kişinin iletişim bilgilerini internet ortamında veya herkesin görebileceği yerlerde paylaşarak üçüncü kişilerin kişiyi rahatsız etmesine neden olma, kişi hakkında internet ortamında veya ağızdan ağza dedikodular yayma, kişiyi kendisiyle görüşmediği takdirde intihar edeceği yönünde veya kişiye zarar vereceği yönünde tehdit etme gibi eylemlerdir.(Özçoban 2018b)

4) Medya Şiddeti: Medya şiddet olaylarının duyurulmasında, kamuoyunda farkındalık oluşturulmasında olumlu bir etkiye sahiptir. Ancak bilinçli, ya da bilinçsiz bir şekilde medya unsurları da şiddet uygulamaktadır. Kişinin kişilik hakları göz ardı edilerek yapılan haberler, kişilerin giyimleriyle, fizikleriyle ilgili yapılan eleştiriler, kişilerin söylediklerinin farklı şekillerde yorumlanarak kişileri toplumun gözünde küçük düşürme, belli kitleler için hedef gösterme, kişinin özel

hayatının ihlal edilmesi, kişinin mahremi olarak kabul edilen görüntülerin, sözlerin kişinin izni olmaksızın yayınlanması, gibi davranışları da medya şiddeti olarak nitelemek mümkündür.

Medya şiddetinin bir başka boyutu, özellikle kadına yönelik şiddet eylemlerinin artmasıyla daha çok tepki çeken şiddet içerikli dizilerdir. Dizilerdeki karakterlerin şiddet eylemlerinde bulunması, bazen bir çözüm yolu olarak şiddete başvurulması, kimi zaman şiddet eylemlerinin haklı gösterilmesi; dizilerdeki karakterlere öykünen ya da kendisini bu karakterlerle özdeşleştiren kişiler için şiddeti meşrulaştırma aracı haline gelebilmektedir. Elbette ki dizilerdeki her şeyi, her karakteri gerçek gibi algılamak doğru ve mantıklı bir yaklaşım değildir. Ancak medyanın yaygınlığı, ulaştığı kitlenin genişliği, erişebilme kolaylığı dikkate alındığında denetimin çok zor olduğu, çocuklar için belirlenen yaş sınırının ihlal edilip edilmediğinin, şiddet eğilimli kişilerin izleyip izlemediğinin bilinmemesi, bu konularda tedbir almayı daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, toplum için gerekliliği, önemi her geçen biraz daha artan medya kuruluşlarının özellikle şiddet konusunda daha dikkatli olması gerekmektedir. Söz konusu şiddet eylemleri sadece yazılı ve görüntülü basında değil kullanım alanı daha çok genişleyen sosyal medyada da görülmekte bu yolla da kişiler özellikle kadınlar şiddete maruz kalmaktadır.

İnsanoğlunun yeryüzündeki varlığıyla başlayan şiddet eylemleri, sadece kadını değil erkeği de hedef almıştır. Ancak aile içi şiddet, cinsel şiddet gibi birçok şiddet eyleminin ilk hedefi çoğunlukla kadın olmuştur. Bu durum, günümüze has bir durum değildir. Tarihin her döneminde kadın şiddete maruz kalmıştır.

B. Kadına Yönelik Şiddetin Tarihsel Arka Planı

Kadının tarihsel süreçteki konumuna bakıldığında, insanoğlunun doğayla mücadele ederek hayatta kalmaya çalıştığı dönemde kadının da erkekle birlikte mücadele ettiği, eşit şartlarda yaşadığı için de şiddetin olmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca kadının doğurganlık özelliği ona ayrı bir değer katmış, insan soyunun devamının kadının doğurganlık özelliğine bağlı olması kadını kutsal bir konuma yerleştirilmiş (Karaaslan 2014a) ona tanrıça statüsü kazandırmıştır.

İnsanoğlunun doğayı denetim altına almaya başlamasıyla birlikte erkek fiziksel gücünü daha fazla kullanmaya ve geliştirmeye başlamıştır. Erkeğin fiziksel gücünün gelişmesi onu daha etkin ve güçlü hale getirmiştir. Yerleşik düzene geçilmeye başlanmasıyla birlikte de erkek

daha çok dışarıda kadın ise daha çok içeride yer almaya başlamıştır. Kadına tanrıça statüsü veren doğurganlık özelliği bu dönemde kadının dış dünyada daha az yer almasına neden olmuştur.

Yerleşik düzen, topluluklar halinde yaşamayı da beraberinde getirmiş, bu durum ise bir denetim aracı olarak devleti dolayısıyla kanunları, kuralları ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu süreçte erkek daha fazla egemen olmaya, denetim gücünü kullanmaya başlamıştır. Erkeğin egemenliği, denetim gücü sadece doğa ve devlet yapısıyla sınırlı kalmamış, özellikle cinsellik üzerinden kadın da denetim altına alınmaya başlanmış, denetim ise şiddeti de beraberinde getirmiştir.

Antik Yunan'da kız çocuklarının öldürülmesi, yeni doğan çocuğun kadının rızası olmadan alınıp güçsüz olduğu gerekçesiyle öldürülmesi, evlilik çağına gelen kızların erkeklerin kararıyla evlenmeleri, aile içinde söz sahibi olmamaları, çocuk sahibi olamama durumunda erkek tarafından boşanmaları, kadına bu hakkın çok nadir olarak verilmesi bu dönemde kadına yönelik başlıca şiddet eylemleridir. (Karaaslan 2014b)

Kadına yönelik şiddet eylemleri sadece Antik Yunan'da değil, diğer uygarlıklarda da görülmektedir. Eski Roma'da erkeklerin eşlerini dövme, boşama ve zina, toplum içinde sarhoşluk ya da halka açık oyunlara gitme gibi durumlarda öldürme hakkı vardı. (Güleç vd 2012)

Mezopotamya Uygarlıklarından Sümer, Akad, Asur ve Babil Uygarlıklarında baba ve koca iktidar ve otoritenin sahibi olmuştur. Hititlerde ise, kralla eşit haklara sahip olan kraliçe olarak iktidar ve otorite olabilmiştir. Hitit toplumunda da ataerkil düzenin hâkim olmasına karşın kadınların Mezopotamya'daki diğer uygarlıklara göre daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Mezopotamya Uygarlıklarından Sümer, Akad, Asur ve Babil Uygarlıklarında baba ve koca iktidar ve otoritenin sahibi olmuştur. Hititlerde ise, kralla eşit haklara sahip olan kraliçe iktidar ve otorite olabilmiştir. Hitit toplumunda ataerkil düzenin hâkim olmasına karşın kadınlar, diğer Mezopotamya uygarlıklarına göre daha iyi bir konumdadır. Eski Mısır Uygarlığında Yeni Krallık döneminde, kadınlar, evlilik, miras ve mülkiyet konularında erkeklerle aynı haklara sahiptir. Eski Hind hukukuna göre kadının; evlenme, miras ve diğer işlemlerde hiçbir hakkı yoktur. Eski Çin'de de kadın, insan olarak görülmemiş isim verme gereği bile duyulmamış, bir, iki, üç şeklinde sayı ile çağrılmıştır. İslamiyet öncesi Arap Yarımadası'nda ise kadın, erkeğin cinsel ihtiyaçlarını gideren bir araç görülmüştür.(Gürhan 2015a)

Dinin bir baskı aracı olarak kullanıldığı, erkek egemen feodal yapının hâkim olduğu Ortaçağ Avrupası'nda erkeğin gücü elinde tutabilmesi için başvurduğu her tür şiddet meşru sayılmıştır. Bu dönemde kadını ikinci planda tutan en önemli etken, Hıristiyanlık öğretilerinin kilise tarafından yorumlanması olmuştur. İncil'deki birçok ayet şiddetin kadınlara da uygulanmasını desteklemiştir. 1 İncil'de, ilk kadın olan Havva Tanrı'ya karşı itaatsizliği nedeniyle suçlanmış, İlk Günahın sorumlusu olarak görülmüş ve dünyadaki tüm kötülüklerin anası olarak kabul edilmiştir. Diğer kadınların da Havva'nın kızları olarak, güvenilmez, zayıf, isyankâr ve günah işlemeye yatkın olarak yaratıldığı, bu nedenle de erkeklerin denetimi altında tutulmaları gerektiği düşüncesi hâkim olmuştur.(Taşdelen ve Koca, 2015)

Bu anlayış, İncil'de anlatılan Havva'nın Âdemin kaburgasından yaratılması, Âdemin yaratılışta Havva'ya üstünlüğü olarak yorumlanmış ve erkeklerin kadınlardan üstün olduğu düşüncesine yol açmıştır. Böylece, kendini her yönden üstün gören erkek, kadını denetim altında tutmak ve cezalandırmak için kadına uyguladığı şiddeti Hıristiyanlık açısından da meşru hale getirmiştir. (Taşdelen ve Koca 2015)

Bu anlayışın hâkim olduğu Ortaçağ Avrupası'nda kadının cadılık, büyücülük suçlamasıyla türlü işkencelere maruz kaldığı bilinmektedir.

Sanayi Devrimi'yle başlayan süreçte kadın da çalışma hayatında yer almaya, iş bölümü ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadının daha çok iş hayatında yer alması kadın için ekonomik şiddetin daha belirgin hale gelmesine neden olmuştur. Kadınlar daha iyi koşullarda çalışmak için mücadele etmeye başlamıştır.

8 Mart 1857'de ABD'nin New York kentinde bir tekstil fabrikasında daha iyi koşullarda çalışmak için eylem yapan işçilere polisin saldırması sonucu çıkan yangında 129 kadın işçi can vermiştir. 26-27 Eylül 1910'da Danimarka'nın Kopenhag kentinde toplanan Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda 129 kadının anısına 8 Mart'ın Dünya Kadınlar olarak kutlanmasına karar verilmiştir (basin-is.org.tr. 08 Ağustos 2019)

18. yüzyıldan itibaren teknik alandaki gelişmeler kültürel hayata da yansımış, özgürlük, eşitlik gibi kavramlar dillendirilmeye başlanmıştır. İş bölümüyle üretim için birlikte hareket edilmesi toplumsal bağların sınıf ve cinsiyet farkının etkisinin azalmasına neden olmuştur. Kişilerin birlikte hareket etmesi, üretim faaliyetlerinin bu birliktelik sonucu gerçekleşmesi o güne değin küçümsenen bazı grupların kendilerinin farkına varmasını sağlamış bu farkındalık sonucu başlayan düşünce

akımları modern anlamda hukuk devletinin yolunu açmıştır.

D. Türk Kadını

Tarihsel süreçte Türk kadınının konumuna bakıldığında, göçebe bir hayatın sürdürüldüğü Orta Asya'da kadının erkekle eşit olduğu görülmektedir. Türk kadını, ayinlerde, kurban sunma törenlerinde görev almıştır. Kız çocuğu erkekle aynı konumda olmuş, kadınlar erkekler gibi giyinmiş gerektiğinde erkeklerin yanında savaşa katılmıştır. Kadın sadece çocuk yetiştirmekle meşgul olmamış hayatın her alanda erkekle eşit koşullarda mücadele etmiştir, aile içinde de söz hakkına sahip olan Türk Kadını evleneceği kişiyi seçmekte de özgürdür. (Roux www.dergipark.org.tr. 22/07/2019.) Böyle bir yaşam içinde Türk Kadınının şiddetle karşılaşmadığını kestirmek güç değildir.

Nitekim Dede Korkut'ta kadınlar dörde ayrılmış. Bunlardan sonuncusu evin dayanağı olarak kabul edilmiş ve şöyle tanımlanmıştır:

EVİN DAYAĞI

Eve kırdan, yabandan
Ya da elden, obadan
Bir misafir gelirse,
Koca evde değilse;
"O yedirir, içirir,
Ağırlar ve gönderir."
Ayşe, Fatma soyundan…
Böylesi ocağından
Han'ım eksik olmasın,
Soyu sopu yaşasın.
Bebekleri yetişsin,
Allah sana da versin. (turkcetarih.com/dede-korkuta-gore-kadinlar 06 Eylül 2019)

Tarihsel süreç göstermiştir ki toplumlar dinlerini değiştirdiklerinde sadece dini ritüelleri değil, söz konusu toplumların geleneklerini de almaya başlamaktadır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeye başlamalarıyla birlikte yaşam tarzları da değişmeye başlamıştır. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra Arap kültüründen de etkilenmeye başlamışlardır. Özellikle yerleşik hayatı geçilmeye başlanmasıyla bu kültür daha da

etkili olmaya başlamış, kadın söz konusu olduğunda Arapların Cahiliye döneminden kalma bazı gelenekleri de İslamiyet'in içinde varmış gibi görülmeye başlanmıştır. Bu geleneklerin kadına şiddetin yolunu açtığını söylemek yanlış olmaz.

Osmanlı'nın kuruluş devrindeki Bacıyan-ı Rum gibi kadın kuruluşlarının olması kadının bu dönemde Orta Asya'daki konumuna yakın bir durumda olduğu, hayatın her alanında yer aldığını göstermektedir. Ancak devletin sınırlarının genişlemesi, Ortadoğu coğrafyasıyla etkileşimin artmasıyla birlikte bölgeye ait gelenekler de etkili olmaya başlamıştır. Devletin kurumsallaşmasının tamamlanmasıyla birlikte, kadın giderek evinin içine hareme kapanmaya başlamıştır. Kadının sosyal hayatın dışına itilmeye başlamasıyla birlikte erkek egemenliği aile hayatında da daha fazla hissedilmeye başlamış ve kadın erkeğin egemenliği ve denetimi altına girmiştir. denetim ise beraberinde şiddeti getirmiştir.

Osmanlı Şer'iyye Sicilleri incelendiğinde kadının şiddete maruz kalarak mahkemeye başvurduğu görülmektedir. [2]

Batı'daki düşünce akımlarının etkisiyle gelişen adalet, özgürlük gibi kavramlar Osmanlı'da da yankı bulmuş Tanzimat Fermanı'yla birlikte etkili olmaya başlamıştır. Bu dönemde çıkarılmaya başlanan kadın dergileri, kadınlar için açılan okullarla birlikte kadın yeniden toplumsal hayatta etkili olmaya başlamıştır. Dönemin koşulları göz önüne alındığında bunun sadece İstanbul gibi büyük şehirlerde etkili olduğu, geniş bir alana yayılmadığı için çok etkili olmadığını söylemek mümkündür.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, kadının toplumsal konumu güçlendirilmeye, kadın hayatın her alanında etkin kılınmaya çalışılmış, Türk Medeni Kanunu, Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle kadına yönelik her türlü şiddetin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet'in getirdiği kazanımlar, Türk Kadını hayatın her alanında etkin olma yolunu açsa da gerek toplumsal kabuller, gerek kültürel etkiler, gelenekler, görenekler, inanışlar kadının üzerinde bir baskı aracı olmaya ve şiddet yoluyla kadın üzerinde denetim kurmaya ne yazık ki devam etmektedir. Türk Kadını Cumhuriyet'le elde ettiği kazanımların sağladığı olanaklarla yurt genelinde bu baskı ve şiddeti önlemek ve ortadan kaldırmak için hukuki alanda ve toplumsal alanda çalışmalarını sürmektedir.

2 Osmanlı'da kadına yönelik şiddete dair mahkeme kayıtları için bkz. Serap Babalar, **Bursa'nın Sosyal Tarihi Kapsamında, 17.Yüzyıl Başlarında Kadı Sicillerinde Şiddet İçeren Suçlar ve Düşündürdükleri** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, 2015, B.Ş.S. B-23 3/11, s.93, B.Ş.S. B-23 3/11, s.91.

E. Kadına Yönelik Şiddete Dair Ulusal Ve Uluslararası Hukuki Çalışmalar

Rönesans ve reformun etkisiyle başlayan, akıl ve bilimin, dinin ve geleneklerin önüne geçtiği aydınlanma çağında; insanların eşit olduğu, doğuştan gelen devredilemez bazı hak ve özgürlüklere sahip olduğu anlayışı gelişmeye başlamıştır. Bu anlayış, 1776 tarihli "Amerikan Bağımsızlık Bildirisi" ve 1789 Fransız İhtilali ile ilan edilen "Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde etkili olmuştur. Ancak uygulama yine erkeklerin lehine olmuştur. (Özçoban 2018c)

Fransa'da 1791'de kadınlarla erkeklerin kanun önünde eşit olmaları gerektiğini savunan Olympe de Gouges, Fransız İhtilali sonrası ilan edilen "Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi"ne karşı 17 maddeden oluşan ve kadın-erkek eşitliğini savunan "Kadın ve Kadın Yurttaşın Hakları Bildirgesi"ni yayımlamıştır.(Göztepe 1996; Özçoban, 2018)

Uluslararası alanda insan hakları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1945 yılında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın imzalanması ile ele alınmaya başlanmıştır. Ardından 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 1950 İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin imzalanması insan haklarının olgunlaşmasında önemli adımlar olmuştur.(Bozkurt Şener 2011; Bolevin 2016)

Kadına yönelik şiddet eylemleri uzun süre hukuk alanının dışında tutulmuştur. Bunun nedeni, özel alana ve özel hayata ait olarak kabul edilerek devletin ve hukukun müdahale etmemesi gereken bir alan olarak görülmesidir. Hukukun erkek egemen şekillenme biçimi sosyal gerçeklik- hukuk arasındaki ilişkide toplumsal cinsiyet merkezli bakış açısının geliştirilmesinin başarılamaması nedeniyle hukukun yaptığı özel/kamusal ayrımı konusundaki algı bu anlayışın kaynağıdır. (Sever 2012; Bolevin 2016)

Kadınların Avrupa'da eğitim ve oy hakkı elde etmek için 19. yy sonu ile 20. yy başlarında başlattıkları feminist hareketler bu süreçte oy hakkı elde etme konusunda etkili olmuştur. 1960'lı 1970'li yıllarda kadınların mücadele alanı genişlemiş, tüm dünyadaki kadınların haklarını savunmak olmuş, kadının her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması amacını gütmüştür. 1990'lı yıllardan itibaren ise, kadınlar her türlü eşitsizliğe, toplumsal baskıya karşı birey olma mücadelesi vermeye başlamıştır.(Çakıroğlu 2017)

Kadınların bu alandaki çalışmaları erkek egemen toplumsal ve hukuksal alana karşı başlattığı hak mücadelesi, birey olma mücadelesi;

eğitim, teknoloji, insan hakları, yönetim gibi alanlardaki gelişmelerle birlikte sadece ulusal değil uluslararası alanda da karşılık bulmuştur. Bunun sonucu olarak uluslararası alanda çalışmalar yapılmıştır.

Kadının insan hakları konusu uluslararası alanda ilk kez 1946'da Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinin 11(II) sayılı kararıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde Kadının Statüsü Komisyonu'nun kurulması ile gündeme gelmiştir. Komisyon kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadın haklarının geliştirilmesi konusunda öncü bir rol üstlenmiştir.(Bolevin 2016) Komisyonun cinsiyete dayalı eşitsizliği önlemek amacıyla hazırladığı, "Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi"ni ya da CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women), BM tarafından 1979 yılında kabul edilmiş ve 03 Eylül 1981 tarihinde "Şiddet" konusuna açıkça yer vermeden yürürlüğe girmiştir. Türkiye 1985'ten beri sözleşmeye taraftır. Sözleşmenin müzakere edildiği, 1970'lerde ülke delegeleri, kadına yönelik şiddetin bir ayrımcılık olmadığını ve CEDAW Sözleşmesinde yer verilmesine gerek olmadığını söylemişlerdir. Kadınlar, 1980'lerde bu görüş karşıtı kampanyalar yürütmüş ve 1992 yılında kadına yönelik şiddet bir ayrımcılık olarak sözleşmede tanımlanmıştır. (Canikoğlu Kırbaş 2015; Çakıroğlu 2018)

1985'te Üçüncü Dünya Kadın Konferansı'nda "Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri" belgesinde kadına yönelik şiddet konusuna geniş bir şekilde değinilerek, önlenmesi ve mağdurun korunmasına yönelik yasal tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Konferansta, kadına yönelik şiddetin uluslararası kalkınma, barış ve eşitlik önünde büyük bir engel olduğu da ilk kez vurgulanmıştır.(Bolevin 2016)

Kadına yönelik şiddet konusunda genel tanımlamalara yer veren 1993'te BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen " Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge" bu alandaki ilk uluslararası belge olma özelliğine sahiptir. Belgede kadına karşı şiddetin önlenmesinde devletlerin alması gereken tedbirler de ayrıntılı olarak düzenlenmiş, CEDAW Komitesi, 19 maddelik Genel Tavsiye Kararı ile kadına karşı şiddeti ayrımcılıkla ilişkilendirip, devletleri şiddeti önlemekle sorumlu tutmuştur. 1994 yılında da İnsan Hakları Komisyonu tarafından "Kadına Yönelik Şiddetin Sebepleri ve Sonuçlarını Araştırmak Üzere Özel Raportörlük" adıyla dünyada kadına yönelik şiddet ile ilgili dünya çapında derinlemesine inceleme yapacak bir mekanizma kurulmuştur. (Bolevin 2016)

4-15 Eylül 1995'te 189 ülkenin katılımıyla Pekin'de düzenlenen

Dördüncü Kadın Konferansı'nda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu kabul edilmiştir. Belgede kadının insan hakları konusunda uluslararası hukuku etkili kılacak idari bir yapı oluşturulması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Kadın haklarının insan hakları olduğu, kadının ilerlemesi ve kadın-erkek eşitliğinin bir insan hakları sorunu olduğu, sosyal adaletin koşulu olduğu, vurgulanmış, adil ve kalkınmış bir toplum yaratmak için kadının her alanda güçlendirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Şiddetin önlenmesi konusunda devletlerin alması gereken önlemler ve bu kapsamda yürütülmesi gerekenlere ayrıntılı olarak değinilmiş, devletlerin sorumluluğu özellikle vurgulanmıştır. (Bolevin 2016)

2000 yılında düzenlenen Pekin+5 Konferansı'nın amacı: Daha öncesinde kabul edilen belgelerin uygulanmasında gelinen noktayı değerlendirmek olmuş, (Bozkurt Şener 2011; Bolevin 2016) sonuç belgesinde kadına yönelik şiddetin tanımı yapılmış; kadına yönelik şiddet, "Kadının fiziksel, psikolojik ve cinsel zarar görmesi veya acı çekmesi ile sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan hareketleri ve hareket tehditlerini içine alacak şekilde, baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, ister toplum önünde ister özel hayatta meydana gelmiş olsun cinsiyete dayalı her türden şiddet" olarak tanımlanmıştır.(Gürhan 2015b)

BM'in 28 Şubat-11 Mart 2005 tarihli Pekin+10 toplantısında, görüşülen ağırlıklı konular; kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve kadın ticaretinin önlenmesi olmuştur. BM Kadının Statüsü Komisyonu'nun, 1-12 Mart 2010 tarihleri Pekin+15 toplantısında kadının insan hakları alanında yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. (Gürhan 2015c)

11 Mayıs 2011'de İstanbul'da imzaya açılan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) 1 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiştir. Özel olarak kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve ev içi hedef alan ilk Avrupa sözleşmesi niteliği taşıyan sözleşmeyi Türkiye imzaya açıkladığı 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalamış ve 14 Mart 2012 tarihinde de onaylamıştır. (Bakırcı 2019a)

İlk maddede amacı: "Kadına yönelik ve aile içi her türlü şiddeti önlemek, kovuşturmak, ortadan kaldırmak ve şiddet mağdurlarını korumak; kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı sona erdirmek ve bu konuda uluslararası işbirliğini güçlendirmek; kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddeti ortadan kaldırmak üzere etkili bir işbirliği yapmaları için örgütlere ve kolluk kuvvetlerine destek ve yardım sağlamak" olarak açıklanan sözleşme, kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi ve

bunlarla mücadeleye ilişkin standartlar öngören ve Avrupa ülkelerini hukuki olarak bağlayan ilk belge olması bakımından büyük bir öneme sahiptir. (Bakırcı 2019b)

E. Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddete Dair Hukuki Çalışmalar

17 Şubat 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile Türk Kadını toplumsal hayatta, ekonomik hayatta, miras, evlenme, boşanma gibi konularda erkekle eşit haklara sahip olmuştur.

Kadın ve haklarının korunması için birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Kadın ve kadın hakları, başta 1982 Anayasası olmak üzere Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu 4320 Sayılı Kanun, 6284 Sayılı Kanunlar ile korunmaya çalışılmıştır.

Söz konusu kanunlardan ya da uygulamadan kaynaklanan eşitlik ilkesine, insan haklarına aykırı bazı hükümler ve kararlar 1980'lerden itibaren kadınların tepkisiyle karşılaşmış, dünyadaki feminist hareketlerden de etkilenen kadınlar ilk olarak aile içi şiddete karşı çıkmıştır. 1908lerde devlete karşıtı söylemlerle devletle işbirliğini reddeden kadınlar, 1990'lara gelindiğinde devlet düzeyinde birtakım mekanizmaları harekete geçirerek daha geniş bir kitleye ulaşmaya başlamışlardır. (Altınay ve Arat 2007) Geniş bir kitleye ulaşılması, sadece toplumsal hayatta farkındalık yaratmakla kalmamış, konuyla ilgili hukuki alanda da düzenlemeler yapılmasında etkili olmuştur.

14 Ocak 1998 tarihinde kabul edilen "4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun" evlilik devam ederken aile içi şiddetin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin kanun önemli bir hukuki araçtır. Yasanın eleştirilmekte olan birçok eksikliği 2007 yılında yapılan değişiklikle giderilmiştir. (Moroğlu 2009)

20 Mart 2012'de Resmi Gazete'de yayınlanarak ve yürürlüğe giren 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" ile kadına yönelik şiddet konusundaki uluslararası sözleşmelere bağlılık vurgulanmaktadır. (Yüksel 2016)

1.Maddede, "Bu Kanunun amacı; şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir." denilerek şiddete uğrayan kadınların, şiddete uğrama ihtimali bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin, tek taraflı ısrarlı takip mağduru kişiler bu kanun kapsamında olduğu belirtilmiştir. (Görücü 2018a)

Gerek Anayasanın gerek Türk Medeni Kanunu'nun gerekse Türk Ceza Kanunu'nun bazı hükümlerinde zaman içerisinde değişikliğe gidilmiştir. Değişikliklerin amacı, kadının insan haklarının güvence altına alınması, kadının toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel hayatta ve aile hayatında erkeklere eşit koşullarda yer alması amaçlanmıştır.

Anayasa'nın 10. Maddesinde, "Kanun Önünde Eşitlik " başlığı altında yer alan "Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." ilkesine 2004 yılında yapılan bir değişiklikle ayrıca "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin hayata geçmesini sağlamakla yükümlüdür." fıkrası eklenerek kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması konusunda önemli yükümlülükler yüklenmiştir. Bu hüküm ile kadın-erkek eşitliği ilkesi devletin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmiş, anayasal güvence altına alınmıştır. 2010 yılında eklenen "Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." ifadesiyle kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için pozitif ayrımcılığı önemi vurgulanmıştır. (Bolevin 2016)

22.11.2001 tarihinde kabul edilen ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Türk Medeni Kanunu'yla, "Aile reisi kavramı kaldırılarak aile kurumunun eşlerce yönetileceği hükmü getirilmiş, evlilik birliğinin dışarıya karşı temsil yetkisi erkekten alınarak eşlerin ikisine birden verilmiş, ailenin geçimi erkeğe ait bir sorumluluk olmaktan çıkarılıp kadının da bu sorumluluğa maddi ve emek yönüyle katılımı getirilmiş, ailenin yaşayacağı konutu seçme hakkının birlikte kullanılması, erkeğin aile kurumundan kaynaklanacak üçüncü kişilere karşı tek başına sorumluluktan çıkarılarak eşlerin birlikte sorumlu olması, kadının çalışmasının erkeğin iznine bağlı olmaması" gibi önemli değişiklikler getirilmiştir. (Görücü 2018b)

12.10.2004 tarihinde kabul edilip 25611 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ve 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda 82. Maddenin f fıkrasında "Gebe Kadına Karşı "ve ""k" fıkrasında "Töre Saikiyle" şeklinde yer almış ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılacağı hükmüne yer verilerek kadına karşı işlenen cinayet suçunda önemli bir gerekçe olarak gösterilen namus ve töre cinayetlerinin engellenmesi amaçlanmış ve bu saikle işlenmesinin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılacağı hüküm altına alınarak töre ve namus önlenmeye çalışılmıştır.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede tüm tarafların sürece dâhil edilmesi, ilgili mevzuat ve kamu politikası açısından hedef ve faali-

yetlerin belirlenmesi amacıyla hazırlanan ve 2012 yılında yürürlüğe giren "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015)"nın uygulama süresi 2015 yılı sonunda tamamlanmıştır.

Bu çerçevede, İstanbul Sözleşmesi başta olmak üzere taraf olunan uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat hükümleri, ilgili araştırma ve inceleme raporları ile son dönemde ortaya çıkan toplumsal ihtiyaç ve gelişmeler göz önünde bulundurularak, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin katkı ve katılımları ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)" hazırlanmıştır. "3. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı" Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sayın Fatma Betül SAYAN Kaya'nın onaylamasının ardından yürürlüğe girmiştir.

Eylem Planı ile;

- Mevzuat Düzenlemeleri

- Farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü

- Koruyucu ve önleyici hizmet sunumu ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi

- Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması

- Kurum kuruluşlar arası işbirliği ve politika olmak üzere 5 temel alanda iyileştirmeler hedeflenmektedir.(ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani/erişim tarihi 06 Eylül 2019)

Kadına yönelik şiddeti önleme konusunda birçok hukuki gelişme yaşanmasına, kanunlarda düzenlenmeler yapılmasına rağmen kadına yönelik şiddet eylemleri devam etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden başlıcaları, eğitimsizlik, toplumsal kabuller, gelenekler, görenekler, toplumun kadını erkeğin vesayeti altında gören bakış açısı ve maalesef zaman zaman hukuku uygulayanların kendini toplumsal bakış açısından kurtaramadan verdiği kararlardır.

Sonuç

Şiddet, insanoğluyla birlikte var olmaya başlamış bir olgudur. İnsan başlangıçta şiddeti, kendini korumak amacıyla doğa üzerinde denetim sağlama aracı olarak kullanmıştır. Bu dönemin koşulları kadın ve erkeğin birlikte mücadele etmesini zorunlu kılmıştır. Birlikte mücadele, eşitlik gerektirdiği için şiddet doğaya yönelmiştir.

İnsanın doğayı denetim altına alması, yerleşik düzene geçmesiyle birlikte erkek daha çok dışarıda kadın ise içeride bir yaşam alanı edinmiştir. Koşullar erkeğin fiziksel üstünlüğünü daha da geliştirmesini sağlamış, erkek bu gücü sadece doğa üzerinde değil kadın üzerinde de kullanmaya başlamıştır.

Devlet yapısının gelişmesi ve kuralların, yasaların ortaya çıkmasıyla birlikte erkek egemen bir yapı oluşmuş bu yapı kadın üzerinde daha büyük bir baskı unsuru haline gelmiş özellikle cinsellik üzerinden kadının denetleyerek kendi varlığını sürdürme çabasına girişmiştir. Söz konusu süreçte inanışlar değişse de kadın üzerindeki baskı değişmemiş hatta dini kurallar da erkek bakış açısı üzerinden yorumlanarak kadın kimi zaman, cadı, büyücü, kimi zaman günahkâr olarak görülmüş ve şiddete maruz kalmıştır.

Değişen teknolojik, ekonomik, koşullar toplumsal hayatta kadının daha fazla yer almasını zorunlu kılsa da bu zorunluluk da çoğu zaman kadın için bir şiddet unsuru olmuş, yeni yeni şiddet türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Sanayi Devrimi'yle başlayan süreçte kadının içinde bulunduğu çalışma şartlarının ağırlığı, kazancına el konulması gibi eylemler ekonomik şiddeti ortaya çıkarmıştır.

Kadın en fazla aile içinde şiddete maruz kalmaktadır. Bunun en temel nedeni, erkeği toplumun, ailenin temel unsuru olarak gören anlayışın ailenin devamı, toplumsal düzenin devamı için kadının erkeğe tabi olması gerektiği anlayışıdır. Bu anlayış özellikle Türkiye'de töre ya da namus cinayetlerinin de en önemli nedenidir.

Kaynakça

Kitaplar

Ferit Devellioğlu, ***Osmanlıca ve Türkçe Lügat***, Aydın Kitabevi, Ankara 2003, s. 997.

Şemseddin Sami, ***Kâmûs-ı Türkî***, 13.b. Çağrı Yayınları, İstanbul, 2004, ss.661-662.

T. C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü***, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi,*** T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, S. 19-20,

T. C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/Hacettepe Üniversitesi, Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Ankara, 2015, S. 52

Makaleler

Akkaya Şahin Gülay, ***Aile İçi Şiddet Kavramı Ve Aile İçi Şiddetin Uluslararası Ve Ulusal Hukuki Belgelerdeki Düzenlemesi***, İstanbul,2010,S.11

Altınay, Ayşe Gül, Arat, ***Yeşim Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet***, İstanbul, 2007, s. 17.

Altıntaş Merih, Güleç Hüseyin, Topaloğlu Mürüvvet, Ünsal, Demet, "Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet" **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, C. 4 S.1, 2012, s.122.14 s. 161

Arın, Canan "Kadına Yönelik Şiddet", **Cogito Dergisi,** S. 6-7, Yapı Kredi Yayınları, 1996. s.305,

Artun Ünsal, "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", **Cogito Dergisi**, S. 6-7, 1996, s.29.

Canikoğlu Kırbaş, "Seher, Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat(İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun)" **Ankara Barosu Dergisi,** 3, 2015, s. 360,

Doğan, Recep, "Kadına Yönelik Şiddetin Bir Türü Olarak Israrlı Takip (Stalking) Kavramı ve Suçu", (Stalking), **Ankara Barosu Dergisi,** S. 201/2, 72, s. 138,

Ergil Doğu, "Şiddetin Kültürel Kökenleri", **Bilim ve Teknik Dergisi**, S.399, Şubat 2001, s.40,

Gökkaya Bilican Veda, "Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.12, S.2, 2011, s. 104.

Göztepe Ece, "Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi", (Kadın), **AÜHFD,** C. 45, S. 1, 1996, ss. 185-192,

Güler Nuran, Tel, Hatice, Özkan Tuncay, Fatma "Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı", **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, C. 27, S.2, 2005, s.51.

Işık, Nazik S., "Türkiye'de Kadın Hareketi ve Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet", **Aile Şiddet, Kadın Çalışmaları Dergisi**, C. 2, S. 4, ss.115-116.

Karaaslan Derya, "Antik Yunanda Kadın Olmak", **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** C.1 S.2 2014 s.161

Mavili Aktaş, Aliye "Aile İçi Şiddet" **Doğu Batı Dergisi**, S.43, Kasım, Aralık, Ocak 2007-2008, s.151-152.

Özçoban, Alara Dilem **Kadına Yönelik Şiddet Olaylarının Önlenmesi**, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, 2018, s.21

Polat, Oğuz "Şiddet", **Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 22, S.1 2016, s. 18.

Sarıbıyık, Meryem **Malatya Merkez Sağlık Ocaklarında Çalışan Hekim, Hemşire Ve Ebelerin Şiddet Deneyimleri Ve Kadına Yönelik Şiddetle İlgili Tutum Ve Davranış Düzeyleri**, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, YL. Tezi, 2012,s.14.

Sever, Çiğdem, "Kadına Karşı Ev İçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı" , **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, 2012, C.1 S.2, s.23,

Şahin, Erkan Melih, Güleç Öyekçin Demet, Yetim, Dilek, "Edirne'de Kadına Yönelik Eş Şiddeti Yaygınlığı ve Kadınların Şiddete Karşı Tutumları", **Cumhuriyet Tıp Dergisi**, S.34, 2012,s.24.

Şener, Ekin Bozkurt, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi**, Ankara, 2011, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü,

T. C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi, T. C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, S. 19-20,

Taşdelen, Pınar, Koca Canan, "Viktorya Dönemi İngiltere'sinde Kadın Bedeni Politikaları ve Kadınların Spora Katılımı", **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.2, S.1, 2015, 207.

Torun, Ehlinaz "Üniversite (Yükseköğretim) ve Mobbing", **Adli Bilimciler Derneği, TOBB Erzurum Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi Fakültesi, Mobbingle** Mücadele Sempozyumu, Erzurum, 2011, s. 2.

Türkmen, Ahmet, "Yeni Bir Hukuki Olgu Olarak Israrlı Takip Ve Taciz (Stalking) Ve Bunun Türk Medeni Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, Özel Sayı, Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan**, 2009, S. 1389.

Yetim, Dilek, Şahin Erkan Melih, "Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım", **Aile Hekimliği Dergisi,** C.2., S. 2.,2008, s.50.

Tezler

Babalar, Serap **Bursa'nın Sosyal Tarihi Kapsamında, 17.Yüzyıl Başlarında Kadı Sicillerinde Şiddet İçeren Suçlar ve Düşündürdükleri** Ulu-

dağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, 2015, B.Ş.S. B-23 3/11, s.93, B.Ş.S. B-23 3/11, s.91.

Bolevin, Sibel **Kadına Yönelik Şiddette Devletin Hukuki Sorumluluğu**, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, 2016, ss.23

Çakıroğlu, Neslihan**, Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet,** Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Kocaeli, 2017, ss. 16-19.

Demirkır Ünlü, Müge İstanbul Sözleşmesi'nin (Kadına Yönelik Şiddet Ve Aile-İçi Şiddetin Önlenmesi Ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) Ulusal Hukuk Açısından Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, İstanbul, 2012, s. 51.

Görücü, Mesut **Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddettin Önlenmesinde Yasal Mevzuat**, **Emniyet Birimlerindeki Uygulama ve Antalya Örneği** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Tezi, Antalya, 2018, s.25

Gürhan Okay, **Tarihsel Süreç İçerisinde Ve Günümüzde Kadına Yönelik Şiddet**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi Ankara, 2015, ss.2-3

Yazar, Gamze Nur **Aile İçi Kadına Yönelik Şiddeti Etkileyen Faktörlerin Lojistik Regresyon İle Analizi**, Uludağ üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü YL. Tezi, 2018, s.6.

Yüksel, Ayten Buket **Kadına Yönelik Şiddet ve Töre Cinayetleri**, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi YL.Tezi, Çanakkale, 2016, s. 88.

İnternet

tdk. gov.tr. Erişim: 23/08/2019

www. tdk. gov.tr erişim tarihi: 16/08/2019

https://ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani/erişim tarihi 06.09.2019

Bakırcı, Kadriye İstanbul Sözleşmesi, erişim: www.turkkadinlarbirligi.org. 26/08/2019.

Roux, Jean-Paul, **Ortaçağ Türk Kadını,** çev. Gönül Yılmaz, ss. 393-724, Erişim: www.dergipark.org.tr. 22/07/2019.

http://turkcetarih.com/dede-korkuta-gore-kadinlar/erişim tarihi: 06.09.2019

26-27 Eylül 1910'da Danimarka'nın Kopenhag kentinde toplanan Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda 129 kadının anısına 8 Mart'ın Dünya Kadınlar olarak kutlanmasına karar verilmiştir. Erişim: basin-is.org.tr. 08/08/2019

Moroğlu, Nazan Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, 6284 Sayılı Yasa Ve İstanbul Sözleşmesi, s. 371. Erişim: dekaum. de.edu.tr. 15/08/2019

TÜRKİYE'DE KADIN EMEĞİNİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SEYRİ VE GELECEK 10 YILIN TAHMİNİ

Betül KARAGÖZ YERDELEN
Prof. Dr., Giresun Üniversitesi İİBF

Işın KIRIŞKAN
Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İİBF

Özet

Ekonomilerde kalkınma ve büyümenin en önemli faktörü kaynakların etkin kullanımıdır. Ancak, bu faktörlerin başında gelen işgücünün kullanımında dünyanın bütün ülkelerinde cinsiyet açısından erkeklerin lehine dengesiz bir dağılım söz konusudur. Kadınların toplumsal ve ekonomik kalkınmadan yararlanma durumları, ülkelerin gelişmişlik ve az gelişmişlik düzeyleri ile ilişkilendirilebilirse de genel anlamda bütün toplumlarda erkeklerin gerisinde kaldıkların bilinen bir gerçektir.Kadın emeğinin tarihsel gelişimi konusunda sanayi devriminin değişimlerin yaşandığı önemli bir dönüm noktası olduğu bilinen bir gerçektir. Sanayi devriminden önce kadınlar geleneksel rollerinin fazlaca dışına çıkamamışlar, ücret karşılığında "işçi" statüsü ile çalışmaları sanayi devrimi ile mümkün olabilmiştir.Özel bir üretim faktörü olarak düşünülebilecek kadın emeği iktisadi büyümenin ve kalkınmanın güçlü bir anahtarı haline gelmiştir. Çünkü kadın emeği bir üretim girdisi olarak daha etkin kullanıldığında toplam çıktı düzeyini artırma olanağına sahip olur. Türkiye'de kadınlar açısından emek kullanımının önemi, sosyal bilimciler tarafından 1970'li yıllarda gündeme getirilmeye başlanmıştır. Kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan kadınların emek kullanım biçimleri, farklılıkları geçmişten günümüze kadar önemli bir konu başlığı olarak gündeme getirilmiş ve getirilmeye de devam etmektedir. Klasik emek tanımları, kadının ev içinde harcadığı emeği kapsamamaktadır. Bu nedenle kadın emeği, emek kategorilerinde kendine ayrı bir yer bulmuştur. Kadın emeği, gerek

cinsiyetçi iş bölümü sonucu gerekse iş gücü piyasalarında kadının yer aldığı konum bazında ikili bir yapıya bürünmüştür. Kadın emeğinin bu ikili yapısını kavramakta, ilk dönem kadın emeğinin geçirdiği evreler önem taşımaktadır. Kadın emeği kavramı açıklanırken; "ataerki", "toplumsal cinsiyet" ve "duygusal emek" kavramları birlikte ele alınır. Bu çalışmada, oldukça ehemmiyet arz eden kadın emeğinin, geçmişten günümüze ülkemizdeki durumu basit istatistiksel tekniklerle genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yapılan ekonometrik "ex-post" tahminler baz alınarak, önümüzdeki 10 yıllık süreçte emeğin ülkemizdeki yerinin ne olacağı, emek göstergeleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Ex-post tahminler kullanılarak, analize dâhil edilen göstergelere en uygun ekonometrik modelleme yapısı belirlenerek uygun tahminleme süreci saptanmıştır. MINITAB 14.0 paket programı kullanılarak ilgili kadın emeği göstergelerinin gelecek 10 yıla dair seyrine ilişkin "ex-ante" tahminler elde edilmiştir. Gelecek 10 yılda kadın emeğinin günümüzdeki yerine dair öngörüler, grafikler üzerinde de gösterilmiştir.Bu çerçevede, uygulanabilecek ekonomi politikalarına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Türkiye'de Kadın Emeği, Önraporlama

Giriş

Kadınların işgücüne ve istihdama katılım oranlarının düşük oluşu ile Türkiye özel bir örnek teşkil etmektedir. Hem AB hem OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye kadın istihdam oranlarının en düşük olduğu ülke. 1980 ve 1990'larda kırdan kente göçün yarattığı geçici bir dönüşüm olarak yaşandığı düşünülen kadınların ekonomik faaliyetlerin dışında kalmasının, kalkınma ve modernleşme sürecinde çözüleceği düşünülse de zaman içinde kentlere gelen göçmen kadınların formel ekonomik faaliyetler yerine enformel gelir getirici faaliyetlerin baş grubu olduklarına ilişkin vurgu giderek artmıştır. Son yıllarda kadınların işgücü piyasasına katılım oranlarında artışlar gerçekleşse bile, hem işgücüne hem istihdama katılım oranları erkeklerden çok geride kalmaya devam etmektedir. Kadın istihdamı kentlerde artış göstermekle beraber, kadınların hala önemli bir kısmı kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak çalışılmaktadır.

Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı son yıllarda yeniden artış eğilimine girmekler beraber 1950'li yılların ortalarından itibaren oransal olarak düşüş eğilimi göstermektedir. Bu düşüşün asıl nedeni,

kente gelerek tarımsal faaliyetlerden uzak kalan kadının işgücüne katılan nüfusa dahil edilmemesidir. Kırsal kesimde yaşayan kadınlar ekonomik getirileri ve sosyal güvenlikleri olmaksızın ücretsiz aile işçileri olarak işgücüne katılmakta, kentlerde yaşayan kadınların önemli bir kısmı ise, ev kadını adı altında işgücüne dâhil edilmemektedir. İşgücü hesaplamalarına dahi katılmayan bu kadınların işsiz kalmaları da teorik olarak mümkün olamamakta, dolayısıyla bu kadınların işsizliğinin önlenmesi hususu herhangi bir istihdam politikasında yer almamaktadırlar. Esasen kırsal kesimde çalışarak işgücüne dâhil edilen kadınlar, istatistiklerde işgücüne dahil çalışan nüfus olarak kabul edilmekle beraber, çalışma şekilleri ücret, sosyal güvenlik, çalışma isteğinin ifade edilip çalışma şartlarının düzenlendiği iş sözleşmesi gibi istihdamın zorunlu unsurlarını taşımamaktadır. Bu bağlamda ev kadını olarak nitelendirilen kadınlardan nitelik olarak farklı değildirler. Nasıl ki kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı kabul edilen kadın, açık kabulü olmaksızın, ücret almaksızın ve sosyal güvenlik haklarından yoksun bir şekilde ekonomik bir değer üretiyorsa, aynı şekilde ev kadını olarak tanımlananlar da, ayni bir iş sözleşmesine dayanmaksızın, ücret ve sosyal güvenlikten yoksun olarak ekonomik değer üretmektedir. Aralarındaki fark, kentsel alanda yaşayanların işgücü hesaplamalarına dahil edilmemesinden ibarettir. Aslında işgücünde oransal olarak kaydedilen bu azalışın, kadınların fiili durumundan değil, işgücüne katılımın hesaplanış biçiminden kaynaklandığı söylenebilir (Önder; 2013:38).

Kadın işgücü konsepti, cinsiyet kaynaklı feminist yanlı yaklaşımında ve ekonomik kaynaklı işgücü sektörü kuramlarında farklı farklı kavramlar kazanmaktadır. Feminizm yanlısı yaklaşımlar, kadının işgücü sektöründeki konumunu cinsiyet kimliği üzerinden tanımlamaya çalışırken, global bir yaklaşım olarak ise, cinsiyet eşitsizliğinin üretim ortamında tekrar meydana geldiğini, eşitsizliğin ortadan silinmesi ile üretimde kadın emeğinin negatif taraflarının ortadan kalkacağını ortaya atmaktadır. Feminizm yanlısı yaklaşım, üretim safhalarını ve işgücü sektörünün dinamiğini değişmez bir veri olarak irdelemekte, global bir bakış açısı ortaya koymada cinsiyet kavramını göz önüne çıkarmaktadır. Yapılan çalışmalara göre, kadınların meslek gruplarının genel olarak ev kadınlığının, anneliğin bir alt kümesi olan öğretmenlik, hemşirelik, temizlik çalışmaları ve çocuk bakımı gibi işler olduğunu ve birçok toplumda kadınların meydana getirdiği bu işlerin küçümsendiği, önemsenmediği görülmüştür. Bazı kadın bireylerin çalıştıkları işler çoğu zaman, yüksek geliri olan erkek bireylerin yaptıkları işlerden daha çok beceri ve tecrübe isteyen işler olsa da sırf, kadın bireylerin işi olarak toplumda lanse edildiği için daha düşük ücret elde etmekte-

dirler (Ergüder, 2006: 62). Farklı pencerelerden kadın işgücü tanımı farklı yorumlansa da bütün bu teorilerin temelinde, kadının iktisadi ve iktisadi olmayan faaliyetlerinin ele alındığı görülmektedir. Kadının iktisadi olmayan çalışmaları arasında ev işleri ve çocuk büyütme yer almaktadır. Ev işlerinin ve çocuk yetiştirmenin işgücü piyasasında değerlendirilmedikçe gelir sağlayıcı olmaması iktisadi olmayan bir faaliyet olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Kadının evde çocuk büyütmekle geçireceği süre ve emek ise, bir ev çıktısı olarak karşımıza gelmekte ve kadın bireylerin böyle bir çalışması iktisadi olarak ele alınmamaktadır. Ekonomik çalışmaların kapsamındaysa, çalışma hayatında emek sarf etmeleri halinde bir gelir elde etmeleri söz konusu olmaktadır. Sanayileşmiş toplumlarda ve sanayi öncesi tüm toplumlarda kadınlar, işgücü sektöründe iktisadi çalışmalar içerisinde yer almışlardır. Bazı zamanlarda kutsallaştırılan kadın emeği, çoğu dönemlerde ise hor görülmüş ve itibarsızlaştırılmıştır. Modern çağlarda iktisadi özgürlüğünü eline alarak, kendini geliştirebilmek, sosyal hayatta ve hane içerisinde saygın bir statüye ulaşabilmek için gün geçtikçe işgücü sektöründe sayısı çoğalan kadınlar, çalışma hayatında birtakım problemlere de maruz kalmışlardır. Bu noktaya nasıl ulaşıldığı, günümüzde ne tür problemlerle karşılaştığı ve bu problemleri çözebilmek uğruna uluslararası örgütlerin, hükümet yetkililerinin ve sendikaların ne denli çaba sarf ettiği tüm dünyaca bilinmektedir (Karakaş, 2017: 263).

Sanayi Devrimi'nden Günümüze dek Kadının Konumu

XVIII. yüzyıl pek çok yazar tarafından tarihte "en çok değişen" ve "en çok şeyi değiştiren" bir yüzyıl olarak değerlendirilmektedir. Kuşkusuz bu yüzyıla damgasını vuran en önemli gelişme de "Sanayi Devrimi'dir Beraberinde pek çok gelişme ve değişim getiren Sanayi Devrimi'nin en önemli ürünlerinden birisi de bu süreçte kadının, çalışma yaşamına katılmasıdır. Nitekim o dönemde, dokuma sektöründe çalışanların büyük bir çoğunluğunu, kadın işgücü oluşturmakta idi. Bilindiği gibi kadın, tarihsel süreç içerisinde her dönemin getirmiş olduğu değişik ekonomik faaliyetlere katılmıştır. Ancak, Sanayi Devrimi, kadının çalışma yaşamına katılmasında ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü kadın ilk kez Sanayi Devrimi ile birlikte, ekonomik alanda bir gelir (ücret) karşılığı emeğini satmaya başlamıştır. Bu nedenle Sanayi Devrimi, ilk kez ve bugünkü anlamı ile ücretli kadın işgücü kavramının doğmasına yol açan en önemli tarihsel gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle XIX. yüzyılda başta İngiltere olmak üzere, birçok Batılı ülkede sanayileşme, dokuma imalatı ile başlarken toplam işgücünün önemli bir bölümünü de kadınlar oluşturmuştur (Hobsbawm, 2003). Sanayi Devrimi'ni izleyen yıllarda, dokuma sektöründeki gelişmelere paralel

olarak, kadın işgücü sayısı hızla artmış; bu durumda özellikle teknik gelişmelerin, başka bir deyişle üretim tekniğini basitleştiren makinelerin, işbölümü ve uzmanlaşmanın, kadın emeğinden yararlanmayı kolaylaştırması, dokuma sektöründe kadın gücünün, erkeklerden çok daha başarılı olmasını getirmiştir (Altan, Ersöz, 1994: 21). Buna karşılık, o dönemde hakim olan, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" sloganı ile ifade edilen katı bir liberal iktisat anlayışı, kadın işgücü ücretlerinin erkeklerden çok daha düşük olmasına yol açmıştır. Buradan hareketle bu dönem kadın işgücünün, düşük ücretler ve çok ağır çalışma koşulları altında çalışmaları sonucunu doğurmuştur. Kısacası, bu dönemde, kadın işgücünün üretim sürecinde yoğun bir sömürüye maruz kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru metalurji, kimya ve otomotiv sektörlerindeki hızlı gelişmeler, üretim sürecinde yer alan kadın işgücü sayısını geçmişe oranla büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Buna karşılık I. ve II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda kadın işgücünün, ekonominin tüm alanlarında sayıca arttığını görmekteyiz. Çünkü I. ve II. Dünya Savaşı sırasında silah altına alınan erkek işgücü nüfusunun yerini, silah sanayisinde kadın işgücü almıştır (Altan ve Ersöz, 1994: 32). Bu dönemde kamu ve hizmet sektörlerinde yaşanan büyüme, kadınların toplam işgücü içerisindeki oranlarını hızla arttırmıştır. Ayrıca, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sosyal politikalarda atılan önemli adımlar da kadın işgücünü koruyucu ve destekleyici hukuksal düzenlemelerin geliştirilmesine yol açmıştır. Kısaca kadının tarım dışı sektörlerde çalışmaya katılması, endüstrileşme ile başlamışsa da, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası hız kazanmıştır. Ancak bugün tüm dünyada, kadın ve erkeklerin işgücüne katılımları açısından hâlâ büyük farklılıklar olduğu bilinmektedir. Bu farklılık, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan günümüze gelindiğinde özellikle hizmet sektöründeki gelişmeye paralel olarak, ekonomik bir gelir karşılığı işgücüne katılan kadın sayısının da hızla arttığı görülmektedir. 1950'li yıllardan günümüze dek kadın işgücü açısından dikkati çeken en önemli nokta, çalışma yaşamında aktif olarak yer alan kadın sayısındaki artıştır. Buna örnek olarak 1950'li yıllar verilebilir. 1950'li yıllarda çalışma hayatına aktif olarak katılan 15-64 yaş grubundaki kadın nüfusun gelişmekte olan ülkelerde nüfusun % 50'sini, gelişmiş ülkelerde ise nüfusun % 47'sini oluşturduğunu gösterebiliriz. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde aktif görünen kadınların % 87'si tarım sektöründe yer alırken: endüstrileşmiş ülkelerde % 47'si tarım sektöründe yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerde 1950 yılında aktif nüfus içinde kadınların oranı % 36.7 iken, 1975'te % 40.6, 1985 yılına gelindiğinde ise: % 41.4 olmuştur. Yine gelişmiş ülkelerde: 1985'lere gelindiğinde

kadınların hem tarım dışı sektörlerde çalışmasının yaygınlaştığı, hem de aktif kadın nüfus oranının % 47'den % 58'e yükseldiği görülmektedir. Buna karşılık: 1985 yılında, gelişmekte olan ülkelerde aktif kadın nüfusun oranı % 49'dur (Koray, 1992: 93). Hizmet sektöründeki gelişmelerin de bunda büyük rolü bulunmaktadır. Nitekim, 1990'lı yıllarda Latin Amerika'da kadın işgücünün % 71'i, Asya ve Pasifik Ülkelerinde % 40'ı hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Ancak, günümüzde kadın işgücü sayısının artmasında, hizmet sektöründeki gelişmelerin yanı sıra, birbiriyle ilişkili pek çok faktörün etkili olduğu bilinmektedir. Bu faktörlerin başlıcaları şunlardır (Koray vd, 2000: 214-215): " *Dünya genelinde çalışan kadınları koruyucu ve destekleyici yasaların ve uygulamaların artması, *Demografik gelişmeler, *Eğitim olanaklarının artması, *Standart dışı (atipik) çalışma şekillerinin ortaya çıkması ve giderek yaygınlaşması, *Evlenme oranlarında azalma, buna karşılık boşanma oranlarında artış, *Toplumların, kadınların çalışmasına yönelik tutumlarında meydana gelen olumlu gelişmeler, *Çocuk bakımı ve diğer hizmetlerdeki iyileşmeler olarak sıralanmaktadır. Tüm bu gelişmeler, günümüz literatürüne mavi ve beyaz yakalı işgücü kavramından sonra "pembe yakalı işgücü" kavramının da eklenmesine yol açmıştır". Nitekim, bu kavram günümüzde kamu ve özel sektörde (büro vb. gibi işlerde) çalışan ve sayıları gün geçtikçe artan kadın işgücünü nitelendirmektedir. Son otuz yılda ortaya çıkan ve dikkati çeken önemli değişmeler; işbölümünün artması ve uluslararası bir önem kazanması, yeni teknolojilerin yaygınlaşması, hizmet sektörünün hızla gelişmesi olarak özetlenebilir. Bu değişmeler beraberinde işsizlik oranında artış da meydana getirmiştir. Ancak bunun yanı sıra işgücü sayısının ve işgücü yapısının da arttığı bir gerçektir. Bu yapısal değişmeler içinde kadınların işgücü özellikleri dikkati çekicidir (Jenson, 1988). Çalışma hayatında meydana gelen bu değişikliklerin uluslararası iş bölümünde, alt kültürlerde kadın-erkek arasında haneiçi ilişkilerde etkilerini görmek mümkündür (Bakker, 1988). İşgücü konusundaki farklılaşmaların, dual ekonomik yapı yaklaşımı ve bağımlılık teorileri yaklaşımı ile ele alındığı ve değerlendirildiği görülmektedir (İçli,1997:260). Dual ekonomik yapı yaklaşımına göre işgücünün esnek bir yapı gösterdiği, işgücü maliyetlerinin düşürülebilmesi için işgücünün merkez ve çevre olarak ele alındığı, merkezde işgücünü erkeklerin, çevrede ve aralarda ise kadınların istihdam edildiği dikkati çekmektedir. Bağımlılık yaklaşımında ise işgücünün yeni yapısı kapitalist ekonomi ana sektörlerinin dışında ikinci bağımlı bir sektörle açıklamaya çalışır ki, bu ikinci sektör, birinci sektörün küçük çaplı yan işlerini, evde çalışmayı, part-time işleri, standart dışı bazı işleri kapsar. Ekonomik durgunluk ve enflasyona bağlı olarak işsizliğin artışı, informel sektörde yani ikinci sektör-

de çalışmayı bir alternatif olarak gündeme getirmiştir (Pahl, 1988). Birinci yaklaşımın çevre-işgücü olarak ele aldığı ve ikinci yaklaşımın da özellikle gelişmiş ülkelerde daha çok ikinci sektör uygulamaları içinde yer verdiği ücretle çalışan kadınlar konusunda ortaya çıkan yapısal değişmeler ve özellikler, kadınlara yönelik sosyolojik araştırmaların da başlamasına yol açmıştır (Coser,1990). Dünya ekonomisinde 1970'li yıllardan itibaren, ekonomide meydana gelen dönemsel krizler ve gelişmeler, ekonominin yeniden yapılandırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Meydana gelen bu oluşumlar sonucunda da ekonomik, toplumsal boyutlarla ilgili farklı tezler ileri sürülmeye başlanmıştır. Tüm bu gelişme, çabalar ve küreselleşmenin beraberinde getirmiş olduğu yenilikler, kadın işgücünün çalışma hayatında istihdam edilmesinde büyük adımlar atılmasına neden olmuştur. Küreselleşme süreci, tüm dünyayı her alanda etkisi altına alırken özellikle çalışma hayatını ve çalışanları da derinden etkilemiştir. Küreselleşme, sanayileşmesini tamamlamış olan gelişmiş ülkelerde olumlu sonuçlar ortaya çıkarırken sanayileşmesini tamamlayamamış ülkelerde ise sorunları derinleştirmiş ve çeşitlendirmiştir.

Türkiye'de Kadın İşgücü

Bir ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasını gerçekleştirebilmesi için üretim faktörlerinin verimliliklerini en yüksek seviyede tutması gerekir. Bunu gerçekleştirebilmesi de üretim faktörlerinin tamamını kullanmasına bağlıdır. Fakat üretim faktörlerinden işgücünün kullanımında hemen hemen bütün ülkelerde cinsiyete göre erkekler lehine bir ayrımcılık söz konusudur. Tarih boyunca üretim açısından çok önemli bir unsur olan kadınların ücret karşılığında emek piyasalarına girişleri Sanayi Devrimi ile yaygın hale gelmiştir. Günümüzde ise gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranları %70 seviyelerini bulmuştur. Bu gelişmeyle birlikte kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerin katılım oranlarına yaklaşmıştır. Ayrıca meslek açısından cinsiyet kavramının kalkmasıyla kadınlar da çeşitli meslek dallarında istihdam edilmektedirler (Özer ve Biçerli, 2000: 56). Türk kadınları gelişmiş olan ülkelere kıyasla siyasi ve hukuki anlamda haklarını çok daha önce kazanmış olmasına rağmen bu haklarını günlük hayatın gereksinimlerine tam olarak uyarlayamaması sebebi ile işgücü piyasasına girmeleri, istihdam edilme oranları çok düşük seviyelerde kalmıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinin başında kadınların nitelik açısından gelişimlerinin ve de işgücü piyasasına giriş teşviklerinin yetersiz olması gelmektedir. Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınların işgücüne katılımları Sanayi Devrimi ile gerçekleşmiştir ve yıllar içerisinde kadın istihdam oranları artmasına rağmen istenilen sevi-

yelere henüz gelememiştir. Kadınları işgücü piyasasına yönlendirmek amacıyla kanunlarda herhangi bir pozitif ayrımcılık bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra toplumda da bazı işlerin kadınlara uygun olmadığı yönünde var olan önyargılar kadınların işgücü piyasasına girişlerini engellemiştir. Eğitim seviyesinin düşüklüğü, deneyimsizlik gibi sebepler de kadınların kötü çalışma koşullarında düşük ücretle çalışmalarına ve erkek işgücünün düşük ücretli ikamesi konumuna gelmelerine neden olmuştur (İçin, 2012: 28). Türkiye'de kadınların işgücü piyasalarına girmelerine ekonomi sektöründeki ya da emek piyasasındaki gelişmelerden ziyade zorunlulukların neden olduğu bilinmektedir. 1915 yılında gerçekleşen Balkan Savaşı'nda erkek nüfusun büyük çoğunluğunun savaşa gitmesi sebebi ile kadınlar erkek işgücünün ikamesi olarak işgücü piyasasına girmiştir. Aynı şekilde I. Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde de kadınların işgücüne katılımları artış göstermiştir ancak savaşların sonrasında erkeklerin işgücü piyasasına geri dönmeleri sebebi ile kadınlar işgücü piyasasından çekilip tekrar ev işleri ve geleneksel işlerine dönmüşlerdir (Mardin, 2000: 14). Cumhuriyet'in kurulmasıyla kadınlara önemli haklar verilmiştir. Ancak bu haklar korunmakla yetinilmiş, uygulamaya dahil edilmemiştir. Kadınların çalışma hayatına katılmaları 1950'li yılları bulmaktadır. Bu yıllarda sanayileşme hız kazanmış ve köyden kente göçler artmıştır. Bu sebeple de kadınlar eğitim almaya, hizmet sektörü dahil olmak üzere diğer sektörlerde de çalışmaya başlamışlardır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 196). Yaşanan bu gelişmeler sebebiyle ekonomi bir dönüşüm sürecine girmiş ve tarım sektörünün GSYH içindeki payı azalmış, hizmet ve sanayi sektörlerinin payı ise artmıştır fakat bu gelişmeler kadın işgücünün sanayi sektörüne girişlerini artıramamıştır. 1955 ve 1980 dönemi incelendiğinde kadın işgücünün sanayi sektöründeki varlığı %12,3'ten %10,7'ye gerilemiştir. 1970'li yıllarda ise Türkiye ekonomisi yüksek enflasyon ve ödemeler dengesi açıkları gibi çok ciddi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu problemleri giderebilmek amacıyla IMF desteğiyle istikrar tedbirleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu tedbirlerin yanı sıra ihracata yönelik sanayileşme politikaları uygulanmaya başlanmış ayrıca tarım sektörüne uygulanan sübvansiyonlar da azaltılmıştır. Fakat alınan bütün bu tedbirler ve uygulamalar kadınların işgücüne katılımlarını artırmamıştır. Buna sebep olarak da tarım sektöründe istihdam edilen kadın işgücünün oranlarının azaltılıp bu oranların sanayi ve hizmet sektörlerindeki artışının gerçekleştirilememesi gösterilebilir (Özer ve Biçerli, 2000: 64). Türkiye'de 1980'li yıllarda hâkim olan neo-liberal politikalar sadece ekonomik değil sosyal ve kültürel alanlarda da etkisini göstermiştir. Bu yıllarda alt ve üst yapıda pek çok değişiklikler gerçekleşmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları

da bu değişimin ilk adımı olmuştur. Bu süreçle birlikte Türkiye karma ekonomik sistemden vazgeçerek pazar ekonomisine geçmiştir ve bu tercih ekonomik değişikliklerin yanı sıra sosyal ve kültürel açıdan da pek çok değişikliğe sebep olmuştur. Yayınlanan istatistikler göstermektedir ki, 1980'li yıllardan sonra günümüze kadar olan süreçte istihdam oranları, eğitim seviyeleri ve boşanma oranları artmış olmasına rağmen evlilik ve çocuk doğurma oranları azalmıştır. Bunların neticesinde de kadın işgücünün tarım sektörü dışındaki sektörlerde de istihdamı artmış ve kadınlar geleneksel işlerin dışına çıkarakdüşük oranlarda da olsa iş hayatına geçiş yapmıştır. Kadınların işgücü piyasasına katılımlarının sebebi olarak da evliliğin güvence olarak görülmemesi ve ekonomik gereksinimlerin artması gösterilebilir (Gürol, 2007: 144-145). Küreselleşmenin etkisiyle üretim esnek hale gelmiş, işletmeler de tam zamanlı çalışan sayılarını azaltıp, yarı zamanlı çalışan ve geçici çalışan sayılarını ise artırmışlardır. Böylelikle aile içerisindeki sorumlulukları nedeniyle tam zamanlı çalışamayan kadınların işgücüne katılma fırsatları doğmuştur (Özer ve Biçerli, 2000: 59). Küreselleşme neticesinde üretim sistemlerinde gerçekleşen değişiklikler sebebiyle kadınların çalışma hayatına girmesi kolaylaşmış ve kadın işgücünün istihdamını artırmıştır. Sanayi Devriminden günümüze kadar geçen süreçte kadınların işgücüne katılım oranları artmış ancak kadın işgücü her zaman erkek işgücünün gerisinde kalmıştır (Karataş, 2006: 19). Yapılan araştırmalar 1990'lı yıllarda AB ülkelerinde her iki kadından birinin işgücüne katıldığını Türkiye'de ise her üç kadından birinin işgücüne dahil olduğunu göstermektedir. Fakat 2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'de her dört kadından birinin işgücü piyasasına dahil olduğu görülmektedir. Buradan kadınların işgücü piyasasındaki istihdamlarının artması yerine gerilediği ve kadınlar açısından ücretli çalışma ortamının sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Kadınların işgücüne katılımlarını engelleyen en önemli nedenler olarak kırsal alanlarda çalışmaları ve kayıt dışı istihdam gösterilebilir. Bu açıdan, kadın işgücünün istihdamını artırabilmek için eğitim seviyesinin artırılması gerekir. Eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde eğitim düzeyi yüksek olan kadınların işgücüne katılma oranları erkek işgücü ile kıyaslandığı zaman kadınların istihdamının daha fazla arttığını söylemek mümkündür (İnce, 2010: 76).

Türkiye'de Kadın İşgücünü Etkileyen Faktörler

Kadın istihdamının gelişimi iki süreçle ortaya konulabilir: İlki Türkiye'deki kentleşme sürecidir. İkincisi ise Türkiye'nin küreselleşmesi sürecinde öncü olan sektörlerin, diğer ülkelerle rekabet içinde olmayan sektörler olmasıdır. Kentleşme süreci kadınların işgücüne katılımında

bir düşüşe neden olmuştur. Kırsal kesimden, kente göç eden kadınlar çoğunlukla ev kadını olarak kalmakta veya resmi olmayan işlerde çalışmaktadır. Yüksek yaşam standartlarının egemen olduğu üst sınıflarda, kadının çalışma özgürlüğü bulunmasına rağmen ekonomik açıdan ailenin gereksinimi olmadığı için kadın, çalışma ihtiyacı hissetmemektedir. Ancak belirtilmelidir ki, kadın istihdamının en yüksek olduğu çevre, üst sosyo-ekonomik sınıflardır. Düşük yaşam standartlarının egemen olduğu alt sınıflarda ise ailenin ihtiyacı olmasına rağmen sahip olunan toplumsal ve geleneksel değerlerden dolayı kadının, çalışma yaşamına katılmasına çok da sıcak bakılmamaktadır. Ancak kadın, kocasının rızası olursa (izin verilen) çalışabileceği işlerde işgücüne katılabilmektedir. Ülkemizde son yıllarda sivil toplum ve demokratikleşme yolunda hızlı adımlar atılmasına rağmen toplumdaki mevcut değerlerin varlığını sürdürmesi ve uygulama noktasındaki eksikliklerden dolayı bu alandaki sorunlar varlığını hala sürdürmektedir. Ülkemizde, Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte gerçekleştirilen Kemalist Devrimler'in kadınlara sağlamış olduğu birçok hakka rağmen kadınların çalışma yaşamına katılımları oldukça geç gerçekleşebilmiştir. Sözü edilen bu durumun ortaya çıkmasında, kadınlara özgü nedenler de vardır. Bu nedenlerin başında, hazırlanmış olan kanunlarla kadınlara verilen hakların, kadınlar tarafından uygulanması değil de korunması gelmektedir. Türkiye'de kadınlar, uzun süre zamanına göre ileri sayılan haklar elde etmiş olmakla birlikte, bu haklara uyma çabasına ancak koruma çabası göstermekle yetinmişlerdir (Koray-Tekeli, 1991: 101). Kadının, çalışma yaşamında yer almasının önemini her fırsatta dile getiren Atatürk, kadınların ve gençlerin, iş yaşamında korunması için de uğraş vermiştir. Bu çerçevede, ülkedeki sanayi işletmelerinin tümünde kadınların ve genç emekçilerin korunmasına ilişkin ilk düzenlemeler 24 Nisan tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu (Genel Sağlık Koruma Yasası) ile yürürlüğe konmuştur. Bunun dışında 1925 yılında yürürlüğe giren 394 sayılı yasa ve 1935 yılında çıkarılan 2739 sayılı yasa (Caporal, 2000: 17-18) ile başta kadınlar olmak üzere bütün çalışanların hakları yasal güvence altına alınmıştır. Kadınların, Atatürk dönemindeki konumlarına şöyle bir göz gezdirilirse Kemalist modelin çağdaşlaşma yolunda yarattığı yapısal değişikliklerin, kadınlara eğitim ve çalışma olanağı sağladığı görülebilir. Cumhuriyet Türkiye'si, kişilerin, kendilerini eğitip, sosyo-ekonomik statülerini yükseltebileceği bir fırsat alanı yaratmıştır. Yaratılan bu fırsat alanından kadınlar da kendisine düşen payı almışlardır. Özellikle kentsel alanda, miras, boşanma, eğitim, çalışma haklarından yararlanan bir kadın kesiminin oluştuğunu söyleyebiliriz (Arat, 1992: 79). Ülkemizde kadınların çalışma yaşamına daha aktif olarak katılımları yaklaşık olarak 1950'lere

dayanmaktadır. 1950'li yıllarda kentsel alanlardaki sanayi işçiliği, toplumsal saygınlık açısından, hizmet sektöründen sonra gelmekteydi ve zorunlu kalınmadıkça kadınlar tarafından pek tercih edilmemekteydi. Bu dönemde gelişmeye başlayan hizmet sektörü, erkekler kadar olmasa da kadınlara da yeni iş olanakları yaratmaktaydı. 1970'li yıllardan itibaren gerek kentsel yaşamın yarattığı koşulların olumsuz dayatmaları gerekse kent kültürünün etkisine bağlı olarak, kentlerde çalışmak isteyen kadınların sayısı önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Ancak 1980'li yıllardan itibaren kadınların çalışma talebine karşılık sanayi sektörü aynı oranda istihdam olanağı yaratamamıştır. Hizmet sektörü, sanayi sektörüne oranla daha hızlı bir gelişme göstermiş, daha fazla istihdam olanağı sağlamışsa da kadınların işgücü talebi karşısında yetersiz kalmıştır (Ecevit, 1995: 120-121). 24 Ocak Kararları olarak anılan ve 24 Ocak 1980 yılında alınan kararlar sonrasında uygulamaya başlanan ithal ikameci anlayış yerine, ihracata dayalı dışa açılmayı hedefleyen model, ürün üretiminde artış sağlarken aynı artış istihdama yansıyamamıştır. Özellikle sanayi sektöründe, ürünün üretiminde yaşanan bu gelişmelerin nedeni, yeni yatırımlar ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasından değil mevcut olan, ancak atıl konumda bulunan kapasitenin arttırılmasından kaynaklanmıştır. Ancak 1990'ların başında atıl kapasite kullanımı yoluyla sağlanan imalat artışının maksimilizasyonu nedeniyle sanayi sektöründe ciddi durgunluklar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte işçi çıkarma yasağının, 1980 yılında kaldırılması ile işsizlik oranında büyük artışlar yaşanmasına neden olunmuştur. Sadece 1980-1985 yılları arasında sanayi sektöründe işsiz kalan kadınların oranı % 20'ler dolayındadır (Ecevit, 1995: 122). Günümüzde kadınların istihdam ve işgücüne katılma durumlarına baktığımızda sadece 1/4'ü (% 26.4) işgücüne katılabilmektedir. İşgücüne katılanların ancak % 37.3'ü gelir getirici bir işte çalışabilmektedir. Çalışan kadınların sektörel dağılımları incelendiğinde % 69.5'i tarım sektöründe, % 10'8'i sanayi sektöründe, % 19'7'si ise hizmet sektöründe çalıştıkları gözlenmektedir (Gönüllü-İçli, 2001: 82). Kentleşme süreci ile birlikte, Türkiye'de kadının çalışma yaşamından uzaklaştığı görülmektedir. 15 yaş üzeri nüfusun 1970 ve 1990 arası işgücüne katılımı incelendiğinde, kadının yıllık işgücüne katılım oranları % 1.7 iken, bu oran erkeklerde % 2.4'tür. 1970 yılında çalışabilecek kadın nüfusun % 54'ü çalışma yaşamına aktif olarak katılırken, bu oran 1990'larda % 45'e düşmüştür. Aynı dönemde erkeklerin işgücüne katılım oranı 1970'lerde % 80 iken, 1990'larda % 84'e çıkmıştır. Günümüzde halen çalışan nüfusun % 34'ü kadındır. Bu % 34'lük kesimin % 80 ise tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Kadının istihdamı sorunu irdelenirken önemle altının çizilmesi gereken konu, kırdan kente göç olgu-

sudur. Kırdan kente göç ile birlikte kadının, sektörel bazda dağılımının değişmesi beklendiği kadar hızlı olmamaktadır. Bu nedenle tarım sektöründen kopan kadının, tarım dışı sektörde istihdamı oldukça düşük kalmaktadır. Bunun en önemli nedeni, kadının okullaşma düzeyinin düşük olması, hizmet öncesi ve hizmet içi mesleki kurslarda yer almaması, iş piyasasında emeğini sunacağı işin niteliğe sahip olmasını engellemektedir (Tatlıdil, 2000: 133).

Türkiye'de bazı meslek gruplarında, kadın işgücü oranlarını incelediğimizde Avukat % 28, Mimar % 39, Mühendis % 14, Diş hekimi % 39, Akademisyen % 33'tür. Bu rakamların gelişmiş ülkelere göre yüksek oranda olması sevindirici bir husustur.

Ancak müteşebbis direktör ve üst kademe yöneticiliği konumunda yer alan kadınların oranı % 0.19 dur (www.tisk.org.tr). Bunların çoğunluğunun hizmet sektöründe yer alması da dikkati çekmektedir. Kamu yönetimi, yüksek eğitim görmüş kadınların başlıca çalışma alanı olmaktadır. Ancak karar alma mekanizmasında kadın sayısı halen çok azdır. Kamuda üst ve orta düzey statüsünde çalışan kadınların % 80'i şef, % 15'i şube müdürü, % 3.7'si daire başkanı, % 12'si genel müdür statüsünde bulunmaktadır (www.kssgm.gov.tr). Genel olarak değerlendirildiğinde, kamu sektöründe tepe yönetimindeki kadın oranı sadece % 4.2'dir (://kidog.org.tr). Özel sektörde ise üst düzey yönetimde çalışan kadın sayısı çok daha düşüktür. İstanbul'da 80 büyük işletmeyi kapsayan bir araştırma sonuçlarına göre, 100 den fazla işçi çalıştıran 63 büyük işletmede yalnızca 6'sında toplam 7 üst düzey kadın yönetici bulunduğu (% 2.8), buna karşılık 100 den az işçi çalıştıran işletmelerin hiçbirinde üst düzey kadın yönetici olmadığı görülmüştür (Tabak, 1985: 28). Diğer taraftan, ailesinin yaşam standardını yükseltmek için çalışanlarla belli bir alanda uzman olduğu için çalışanların sayısının da ülkemizde hızla yükseldiği dikkati çekmektedir. Ancak zaman içerisinde Türkiye'de kadınlar açısından bazı değişmelerden söz edilmesine karşın, ev-aile ve iş hayatı ikilemi, kadınlara hem çalışma hayatında hem de özel hayatında sorunlar getirmektedir ve bu sorunlar da süreklilik arz etmektedir. Önemli olan kadınların kendi sorunlarına sahip çıkabilmeleri ve özellikle çalışma yaşamında ilerlemelerini ve kariyer elde etmelerini zorlaştıran şeffaf duvarlar ve tavanlardan kurtulabilmeleridir (www.tisk.org.tr).

Kadınların çalışmaları, işgücüne katılım ve istihdam şeklinde değerlendirildiği zaman, ekonomik anlamda kadınların etkinliklerinin daha az olduğu görülmektedir. Kadınların ekonomi literatüründe çalışma kelimesinin tanımına uygun olmayan işleri de yapmaları sebe-

biyle onların işgücüne bilindiği anlamıyla katılımları ve de istihdamları mevcut durumdan daha az olarak görülmektedir (Doğrul, 2007: 74). Kadın istihdamını etkileyen en önemli unsurlar; eğitim, yaş, medeni durum, ücretsiz aile işçiliği ve kayıt dışı istihdam olarak sıralanmaktadır.

Eğitim seviyesi, ekonomik işlevlerin niteliği ve de bireylerin işgücüne katılım oranları bakımından önemli bir unsurdur. Eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılım oranlarının da artış gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca eğitim seviyesinin işgücüne katılım oranlarına etkisinin kadınlarda erkeklere kıyasla daha çok olduğu belirtilmektedir (Kavak, 1997: 23). Eğitim seviyesi kadınların işgücüne katılımlarını artırmaktadır, özellikle yükseköğretim mezunu kadınların işgücü piyasasına katılımları diğer eğitim seviyelerindeki kadınların işgücü piyasasına katılımlarından çok daha fazla olduğu bilinmektedir (Bulutay, 2000: 87). Eğitim kadınların işgücüne katılmalarını birkaç yoldan etkilemektedir. İlk olarak, çalışanların üretkenliğini artırmakta ve bu nedenden dolayı zaman içinde eğitimde yaşanan artış ev işleri için piyasaya katılımı ikame hale getirmektedir. İkinci olarak, çalışan kadınların gelirlerindeki artış boş zamanın fırsat maliyetini artıracaktır. Bundan dolayı, eğitimin çalışma zamanı üzerindeki net etkisi öncelikle belirsizdir. Fakat eğitiminde bir yatırım olduğu ve pozitif bir etki yarattığı kabul edilirse, eğitime yapılan yatırım maliyetlerini telafi edebilmek için kadınlar emek piyasasında çalışmaya teşvik edilebilir. Bu durum sadece piyasada çalışmanın ev işinde çalışmaya karşılık daha yüksek maddi avantaj sağladığı koşullarda mümkündür. Bu iddialardan iki tane sonuç çıkarılabilir: ilk olarak, eğitimli kadınlar ev işlerine daha az zaman ayırmaktadırlar, eğitim düzeyleri arttıkça işgücüne katılım oranlarında artış gözlemlenmektedir. İkincisi ise alınan her eğitim düzeyinde sabit ücrete kıyasla geri dönüşüm pozitiftir. Bununla beraber, tüketim değerindeki artış zaman içinde daha da artmakta, eğitimsiz kadınlara kıyasla ücretlerinde artış yaşanmaktadır (Psacharopoulus ve Tzannatos, 1987: 11). Eğitim düzeyinin işgücüne katılım oranlarını iki açıdan etkilediği ileri sürülmektedir. Bunlardan ilki, eğitim seviyesi daha yüksek olan çalışanların işgücü piyasasında daha yüksek gelir elde edeceklerinin düşünülmesi nedeniyle işgücü piyasası dışında kalmanın maliyetinin yükselmesinin işgücüne katılma oranlarını artırmasıdır. İkincisi ise; eğitimin doğrudan, dolaylı ve psikolojik olmak üzere çeşitli maliyetleri olan bir yatırım olması sebebiyle, bu yatırımın getirisini elde edebilmek ve maliyetini karşılayabilmek sadece emek piyasalarında çalışmakla sağlanabilecektir. Bu açıdan incelendiğinde, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi ilişkisini öne süren teorinin mümkün olabileceği düşünülür. Fakat bu teori kırsal alanlarda yaşayan kadın-

lar üzerinde incelendiğinde ise eğitim seviyesinin kadınların işgücü piyasasına katılımlarını çok etkilemediği görülmektedir. Çünkü kırsal alanlarda üniversite düzeyinde eğitim seviyesinin genellikle olmaması sebebiyle kadınlar ya ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe ya da işgücü piyasasına dahli olmayan ev işleri ve gönüllü işlerde çalışmaktadırlar (İnce, 2010:36).

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen bir başka unsur da evliliği, boşanmayı ve çocuk sahibi olmayı içeren medeni durumdur. Evlilik ve çocuk sahibi olma kadınların istihdamını çeşitli yönlerden etkilemektedir. Çocukların özellikle de okul öncesi çağda olmaları kadınların emek piyasası yerine evde çalışmayı tercih etmelerine neden olmaktadır. Ayrıca boşanma oranlarındaki değişmeler de kadınların işgücüne katılımlarını etkileyecek önemli bir unsurdur. Boşanmanın kadın üzerindeki etkileri incelendiğinde çoğu zaman yıkıcı boyutta etkilediği söylenebilir. Bu etkiler neticesinde boşanmış bir kadının karşılaşacağı durum yoksulluk, ailesinden alacağı yardım veya öncesinde çalışmıyor ise iş gücü piyasasına geçiş olacaktır. Bu nedenle de günümüzde pek çok kadın boşanmanın ortaya çıkaracağı finansal etkileri engellemek amacıyla iş piyasasına katılmaktadır (Biçerli, 2003: 62-63). Boşanma kadınlar üzerinde çoğu zaman ekonomik etkileri yıkıcı olan bir olay olması sebebiyle boşanmış kadınların bekâr kadınlara kıyasla evde verimliliklerini artırmak için yaptıkları sermaye birikiminin fırsat maliyeti daha yüksektir. Kadınların genelde eski eşlerinden yeterli nafaka alamamaları onları ekonomik açıdan sıkıntı içine düşürebilmekte bu da onların işgücüne katılma kararlarını pozitif yönde etkilemektedir (Seitz, 1999:4).

Yaş faktörü de işgücüne katılımı etkileyen önemli bir unsurdur. Özellikle de erkekler bu faktörden çok daha fazla etkilenmektedirler. Kadınlar açısından da önemli bir unsur olmakla birlikte, 25-55 yaş grubundaki kadınların işgücüne katılım oranları düşük olması sebebiyle bu faktörün nispeten daha az etki ettiği düşünülebilir (Biçerli, 2003: 64).

Kadınlar açısından istihdam statüleri incelendiğinde birçok kadının ücretsiz aile işçisi konumunda olduğu görülmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranını etkileyen ücretsiz aile işçiliği daha çok kırsal alanlarda yaygın iken düşük oranlarda da olsa kentsel yaşam alanlarında da görülmektedir. Bu durum da kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan kadınların istihdam oranlarının birbirinden farklılık göstermesine neden olmaktadır. Kırsal alanlarda genellikle tarım sektöründe faaliyet gösteren kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak emek piyasalarında yer

almalarına karşın, genellikle ücretli ve yevmiyeli işçilerin bulunduğu kentsel alanlarda emek piyasasına dâhil olmadıkları görülmektedir (Özer ve Biçerli, 2004: 66). Yeniden üretim hizmeti olarak nitelendirilen ve ev kadınları tarafından yapılan temizlik ve bakım hizmetleri, kışlık gıda ve giyim eşyası üretiminden oluşan evde destek üretimi ve son olarak özel bakım hizmetleri kapsamına giren çocuk, yaşlı ve hasta bakım hizmetleri de kadınların ücret almadan yaptıkları ve hane harcama kalemleri ile tasarrufları etkileyen faaliyetlerdir. Bu faaliyetler piyasa kuralları dâhilinde yapıldığında bir ekonomik faaliyet ve iş olarak kabul edilirken, evde ve ücret almaksızın yapıldığında ücretsiz aile işçiliğine dâhil olmaktadır (Doğrul, 2007: 74).

Son olarak kadın istihdamını etkileyen en önemli unsurlardan birisi de kayıt dışı istihdamdır. Bölgesel geri kalmışlık, iç göç ve hızlı nüfus artışı gibi nedenlerle kentlerde işsizlik artış göstermiştir. Şehirlerde meydana gelen bu durum işsizlerin iş seçimini azaltmış ve onları sigortasız çalışmaya itmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde istihdam oluşturma olanakları az olduğu için kayıtlı sektörlerde istihdam edilemeyenler, piyasaya giriş ve çıkışların kolay olduğu, eğitim ve uzmanlık gerektirmeyen, ayrıca çok miktarda sermaye gereksinimi olmayan evde çalışma, işportacılık, pazarcılık, simitçilik gibi birtakım işlerin yapıldığı informal sektörde sigortasız olarak çalışmaktadırlar. İşte bütün bu sebeplerden dolayı da kayıt dışı istihdam oranları artış göstermektedir (Tunç, 2007: 25).

Türkiye'de Kadın İstihdamı Verileri

Ülkemizde kadın istihdamına yönelik kayıt altına alınmış pek çok veri mevcuttur.

	İşgücüne Katılım Oranı			İstihdam Oranı			İşsizlik Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2004	**46.3**	70.3	23.3	**41.3**	62.7	20.8	**10.8**	10.8	11.0
2005	**46.4**	70.6	23.3	**41.5**	63.2	20.7	**10.6**	10.5	11.2
2006	**46.3**	69.9	23.6	**41.5**	62.9	21.0	**10.2**	9.9	11.1
2007	**46.2**	69.8	23.6	**41.5**	62.7	21.0	**10.3**	10.0	11.0
2008	**46.9**	70.1	24.5	**41.7**	62.6	21.6	**11.0**	10.7	11.6
2009	**47.9**	70.5	26.0	**41.2**	60.7	22.3	**14.0**	13.9	14.3
2010	**48.8**	70.8	27.6	**43.0**	62.7	24.0	**11.9**	11.4	13.0
2011	**49.9**	71.7	28.8	**45.0**	65.1	25.6	**9.8**	9.2	11.3
2012	**50.0**	71.0	29.5	**45.4**	65	26.3	**9.2**	8.5	10.8
2013	**50.8**	71.5	30.8	**45.9**	65.2	27.1	**9.7**	8.7	11.9
2014(1)	**50.5**	71.3	30.3	**45.5**	64.8	26.7	**9.9**	9.0	11.9
2015(1)	**51.3**	71.6	31.5	**46.0**	65	27.5	**10.3**	9.2	12.6
2016(1)	**52.0**	72.0	32.5	**46.3**	65.1	28.0	**10.9**	9.6	13.7
2017(1)	**52.8**	72.5	33.6	**47.1**	65.6	28.9	**10.9**	9.4	14.1

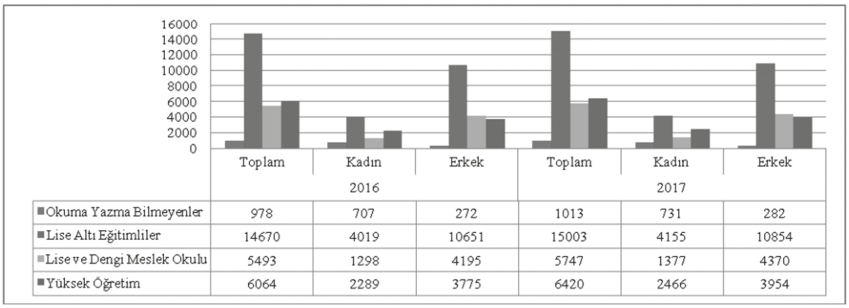

	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
	2016			2017		
Okuma Yazma Bilmeyenler	978	707	272	1013	731	282
Lise Altı Eğitimliler	14670	4019	10651	15003	4155	10854
Lise ve Dengi Meslek Okulu	5493	1298	4195	5747	1377	4370
Yüksek Öğretim	6064	2289	3775	6420	2466	3954

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 2'de Türkiye'de 2016 ve 2017 yılı için kadın ve erkeklerin eğitim durumlarına göre istihdam verileri yer almaktadır. Bu verilere göre 2016 yılında Türkiye'de toplam istihdam edilenler içinde en fazla istihdam 14 milyon 670 bin kişi ile lise altı eğitimlilerde olmuştur. En düşük istihdam oranları ise 978 bin kişi ile okuma yazma bilmeyen kişilerden oluşmaktadır. Yükseköğretim mezunlarının istihdamına bakıldığında ise 6 milyon 64 bin kişinin istihdam edildiği görülmektedir. İstihdam oranları kadın ve erkek olarak ayrı ayrı incelendiğinde ise genel olarak kadınların erkeklere göre daha az istihdam edildiği görülmektedir. Fakat yalnızca okuma yazma bilemeyenler kategorisinde kadın istihdamı erkek istihdamını aşmıştır. 2017 yılı verileri incelendiğinde ise, 2016 yılına göre toplam istihdamda bir atış görülmektedir. Kadın ve erkek bazında ayrı ayrı incelendiğinde de her iki grupta da eğitim seviyeleri açısından 2016 yılına kıyasla bir artış görülmektedir. 2017 yılında yine en fazla istihdam lise altı eğitim grubunda olmuştur. Daha sonra en yüksek istihdam ise yükseköğretim seviyesinde eğitim düzeyine sahip bireylerde olmuştur.

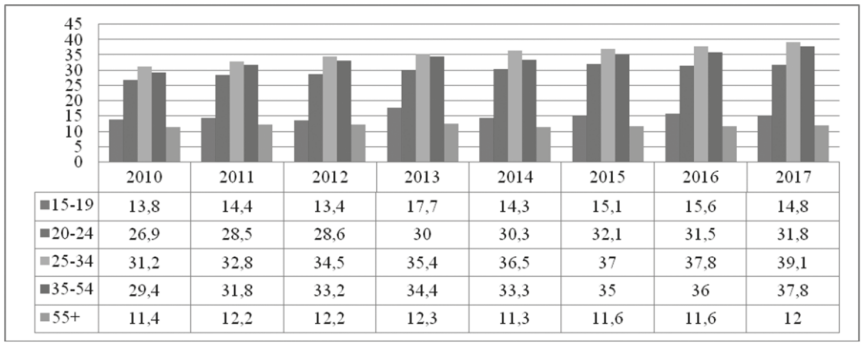

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
15-19	13,8	14,4	13,4	17,7	14,3	15,1	15,6	14,8
20-24	26,9	28,5	28,6	30	30,3	32,1	31,5	31,8
25-34	31,2	32,8	34,5	35,4	36,5	37	37,8	39,1
35-54	29,4	31,8	33,2	34,4	33,3	35	36	37,8
55+	11,4	12,2	12,2	12,3	11,3	11,6	11,6	12

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 2'de yaş grupları dikkate alınarak 2010- 2017 yılları arası ka-

dınların istihdam oranları verilmiştir. Bütün yıllar göz önünde bulundurularak incelendiğinde en fazla istihdam oranlarının 25-34 arası yaş grubunda en düşük istihdam oranlarının da 55 yaş ve üstü grubunda gerçekleştiği görülmektedir. 20-24 yaş grubu ile 35-54 yaş grubundaki 24 S. Erdoğan ve S. Yaşar/ KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi20 (34):18-28, 2018 kadınların istihdam oranları incelendiğinde her iki grubun da istihdam oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu, ancak 35-54 yaş grubunda istihdam edilenlerinin oranının en fazla istihdam edilen ikinci grup olduğu görülmektedir. Yıllar içerisinde istihdam oranlarında genel bir artış görülse de yaş gruplarına göre farklı dönemlerde istihdam oranlarının azaldığı da görülmektedir. 2017 yılı verileri incelendiğinde en fazla istihdam oranı %39,1 ile 25-34 yaş grubunda iken, en düşük istihdam oranı ise %12 ile 55 yaş ve üstü grubundadır.

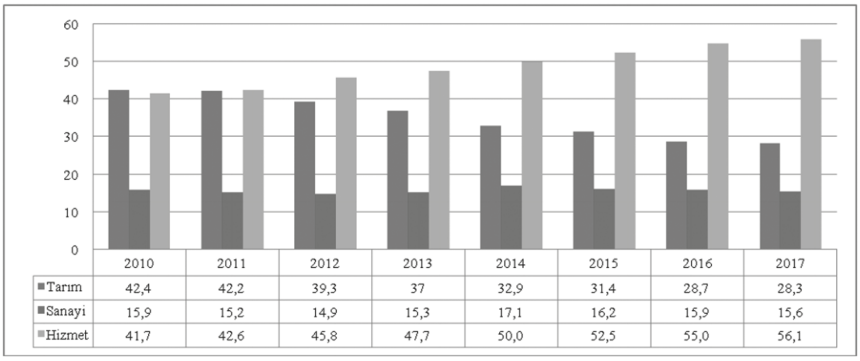

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Tarım	42,4	42,2	39,3	37	32,9	31,4	28,7	28,3
Sanayi	15,9	15,2	14,9	15,3	17,1	16,2	15,9	15,6
Hizmet	41,7	42,6	45,8	47,7	50,0	52,5	55,0	56,1

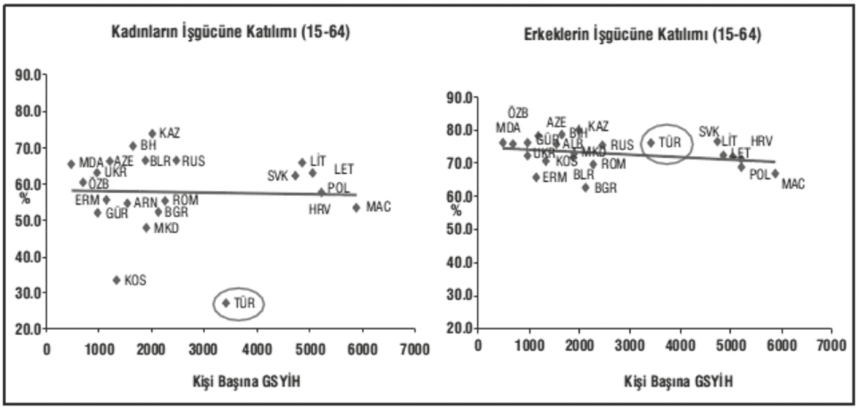

Grafik incelendiğinde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça cinsiyet ayrım oranının azalan seyir izlediği görülmektedir. OECD ülkeleri arasında istihdamda cinsiyet ayrımında Türkiye yüksek bir orana sa-

hip iken bu sırayı Meksika, Şili ve Yunanistan'ın takip ettiği görülmektedir. İstihdamda cinsiyet ayrımının oldukça az olduğu ülkeler arasında ise Finlandiya, Estonya ve İzlanda yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerde, işgücüne katılımında kadın-erkek ayrımının azaldığı fakat sadece kadın ve erkek nüfusun istihdam ve talep potansiyeli açısından belirgin farklılıkları bulunmaktadır. Oysa gelişmekte olan ülkelerde, kadının toplumdaki yeri belirgin bir şekilde değişmekte istihdam olanağı ve üretime katılma potansiyelinin düştüğü görülmektedir (Eren, 2008:8).

Amaç, Veri Seti Ve Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye'de kadın istihdamının günümüzdeki mevcut durumu değerlendirilerek, gelecek 10 yıldaki durumuna dair öngörüde bulunulacaktır. Bu amaçla, Türkiye'de kadın istihdamına; yaş, eğitim seviyesi ve medeni durum demografik özellikleri dikkate alınarak bakılacaktır. Analiz ve yorumlamalar MINITAB 14.0 paket program kullanılarak yapılmıştır.

Uygulamada 2000-2018 yıllarına ait birleştirilmiş veri seti kullanılarak kadınların işgücüne katılımının belirleyicilerini tespit etmeye yönelik olarak analizler yapılmıştır. Tahmin edilen regresyon modelinde kadın istihdam oranı % cinsinden, yaşanılan bölge değişkeni için kentsel alandaki durum, eğitim durumu değişkeni için lise ve üstü mezuniyeti olan kesim, medeni durum değişkeni için evli ve çocuğu olanların yüzdeleri dikkate alınarak veriler derlenmiştir. Yöntem olarak çok değişkenli regresyon analizi uygulanmıştır. Veriler TUİK resmi sitesinden elde edilmiştir. Çalışmanın esas amacı ülkemizde gelecek 10 yıllık dönemde kadın istihdam oranının nasıl bir seyir izleyeceğini belirlemek ve önerilerde bulunmaktır. Bununla birlikte yapılan analizler sonucunda kadın istihdamını belirleyen en etkili faktörün ne olduğu sorusuna da cevap bulunmuştur. Ülkemizde kadın istihdamına yönelik yapılan düzenlemeler ve kriz dönemleri regresyon modelinde birer kukla değişken olarak dikkate alınmıştır. 2000-2018 döneminde yasal düzenlemelerin yürürlüğe girdiği tarihlere 1 değeri diğer dönemlere sıfır değeri atanarak veri seti yeniden oluşturulmuştur. Aynı yöntem regresyon modeline açıklayıcı değişken olarak katılan kriz değişkeni için de uygulanmıştır. Kadın istihdam oranını etkileyen yıllara 1 diğer dönemlere 0 değeri atanmıştır. Kullanılan regresyon denklemi ile ülkemizde kadın istihdamı tahmin edilmiş ve buradan hareketle gelecek dönemlere ilişkin öngörülerde bulunulmuştur.

Bulgular

Çalışma kapsamında kullanılan regresyon analizine ekonometrik çalışmalarda sıklıkla yer verilmektedir. Dünya uygulamalarında regresyon analizi, bir ya da daha fazla veri değişkenin değerlerindeki değişmelerin, enterese olunan başka bir değişkenin veya sonuç değişkeninin değerlerindeki değişmelere olan etkilerini inceler. Matematiksel olarak regresyon analizi ilişkideki değişkenlere ait veri noktalarının kümesi için kullanışlı bilgiler sağlayan bir fonksiyon bulma sürecidir. Denklemlerin grafikleri genellikle eğri olarak adlandırıldığından regresyon analizi, eğri uydurma olarak da adlandırılır ve ortalama bir eğilimi yansıtır (Sevüktekin, 2013:232). Regresyon analizi ile ilgili birçok uygulamada birden fazla açıklayıcı değişkenin yer aldığı durumlar söz konusudur. Çalışma kapsamında kadın istihdam oranını açıklamak için temel bileşen sonucu elde edilen bileşke değişkenler açıklayıcı değişkenler olarak tanımlanabilir.

Ekonometrik olarak bakıldığında, ülkemizde kadın istihdamını açıklamak için tek bir açıklayıcı değişken yetersiz kalacaktır. Dolayısıyla kadın istihdamını açıklayabilmek için istihdamı etkilediğini düşündüğümüz tüm faktörleri belirli varsayımları da dikkate alarak modele katmamız gerekmektedir. Çalışmamızda bağımlı değişken kadın istihdam oranıdır ve bu orana etki eden faktörler birer açıklayıcı değişkendirler. Çoklu doğrusal regresyon ilişkisi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$Y=f(X_1,X_2,\ldots,X_k,u)$$

veya k sayıda bağımsız değişkenli çoklu doğrusal regresyonu

$$Y=\beta_0+\beta_1\ X_1+\beta_1\ X_1+\cdots+\beta_k\ X_k+u$$

Çalışma kapsamında 2000-2018 dönemi kadın istihdamı ve belirleyicilerinin dikkate alındığı birbirine alternatif üç model tahmin edilmiştir. Modellerde yaşanılan bölge kısaca YB, eğitim durumu ED, medeni durum MD, yasal düzenlemeler YD ve Kriz değişkeni de K olarak tanımlanmıştır. Model tahmin sonuçları aşağıda verildiği gibidir:

Model 1 Tahmin Sonuçları

Değişken	Parametreler	Standart Hata	t-istatistiği	p-olasılık değeri
Kesme Terimi	0.25	0.02	12.5	0.000
YB	0.81	0.22	3.68	0.000
ED	0.75	0.16	4.63	0.000
MD	-0.46	0.15	-3.07	0.000
YD	5.29	1.87	2.83	0.000
K	-3.10	1.02	-3.04	0.000
R^2				
$\bar{R}^2$	0,94			
Tahminin Standart Hatası	0,92			
Kalıntı Kareler Toplamı	1.66			
	52.50			

Model 2 Tahmin Sonuçları

Değişken	Parametreler	Standart Hata	t-istatistiği	p-olasılık değeri
Kesme Terimi	3.25	0.21	15.48	0.000
YB	0.54	0.11	4.91	0.000
ED	1.28	0.60	2.13	0.001
ED^2	3.45	0.85	4.06	0.000
MD	-4.02	1.01	-3.98	0.000
YD	1.05	0.26	4.04	0.000
K	-0.63	0.07	9.00	0.000
R^2				
$\bar{R}^2$	0,95			
Tahminin Standart Hatası	0,94			
Kalıntı Kareler Toplamı	1.20			
	45.25			

Model 3 Tahmin Sonuçları

Değişken	Parametreler	Standart Hata	t-istatistiği	p-olasılık değeri
Kesme Terimi	1.05	0.22	4.77	0.000
YB	10.22	2.31	4.42	0.000
ED	0.88	0.05	17.6	0.000
MD	-2.25	1.06	-2.12	0.000
MD*ED	-6.06	1.44	-4.21	0.000
YD	9.55	3.78	2.53	0.000
K	-7.64	2.27	-3.37	0.000
R^2				
$\bar{R}^2$		0,98		
Tahminin Standart		0,97		
Hatası		1.02		
Kalıntı Kareler		38.22		
Toplamı				

Regresyon sonuçları incelendiğinde elde edilen parametrik büyüklüklerin çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen teoriyi desteklediği görülmektedir. Tahmin edilen bu üç regresyonu yorumlamadan önce modele ilave edilen açıklayıcı değişkenler arasında tam çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığına çalışma kapsamında bakılmıştır. Eğer açıklayıcı değişkenler arasında böyle bir durum söz konusu ise ve bu sorun çözülmezse regresyon katsayılarının değerleri belirsiz olur ve varyansları büyür. Bununla birlikte hesaplanan t istatistiklerinin güvenilirlik düzeyleri düşeceğinden parametrelere ilişkin güven aralıkları da büyür ve anlamlıymış gibi görünen bir parametre gerçekte anlamsız olabilir. Tam çoklu doğrusal bağlantı probleminin tespitinde çalışma kapsamında her üç tahmin için varyans büyütme faktörü olarak bilinen VIF değerleri hesaplanmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Model 1	Hesaplanan VIF Değerleri
$YB = f(ED, MD, YD, K)\ R^2 = 0,73$	$VIF_1 = \frac{1}{1-0,73} = 3,70 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$ED = f(YB, MD, YD, K)\ R^2 = 0,78$	$VIF_1 = \frac{1}{1-0,78} = 4,55 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$MD = f(YB, ED, YD, K)\ R^2 = 0,65$	$VIF_1 = \frac{1}{1-0,65} = 2,86 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$K = f(YB, MD, ED, YD)\ R^2 = 0,79$	$VIF_1 = \frac{1}{1-0,79} = 4,76 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
Model 2	**Hesaplanan VIF Değerleri**
$YB = f(ED, ED^2, MD, YD, K)\ R^2 = 0,76$	$VIF_2 = \frac{1}{1-0,76} = 4,17 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$ED = f(YB, ED^2, MD, YD, K)\ R^2 = 0,79$	$VIF_2 = \frac{1}{1-0,79} = 4,76 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$MD = f(YB, ED, ED^2, YD\ K)\ R^2 = 0,75$	$VIF_2 = \frac{1}{1-0,75} = 4,00 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$K = f(YB, ED, ED^2, MD, YD)\ R^2 = 0,72$	$VIF_2 = \frac{1}{1-0,72} = 3,57 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$ED^2 = f(YB, ED, MD, YD, K)\ R^2 = 0,79$	$VIF_2 = \frac{1}{1-0,79} = 4,76 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
Model 3	**Hesaplanan VIF Değerleri**

VIF değerleri dikkate alınarak yapılan çoklu doğrusal bağlantı sorunu araştırma sonuçları, tahmin edilen regresyon modellerinde bu açıdan herhangi bir problem olmadığını göstermektedir. Bu testin ardından tahmin edilen üç regresyon modelinden hangisinin verilere daha iyi uyum sağladığını görebilmek için bazı hata istatistiklerinin hesaplanması ve bu istatistikleri minimum olan modelin seçilmesi gerekir. Modeller için hesaplanan hata istatistikleri aşağıdaki Tablo'da verildiği gibidir:

$YB = f(ED, MD, MD * ED, YD, K)$ $R^2 = 0,76$	$VIF_2 = \frac{1}{1-0,76} = 4,17 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$ED = f(YB, MD, MD * ED, YD, K)$ $R^2 = 0,79$	$VIF_3 = \frac{1}{1-0,79} = 4,76 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$MD = f(YB, ED, MD * ED, YD, K)$ $R^2 = 0,75$	$VIF_4 = \frac{1}{1-0,75} = 4,00 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$K = f(YB, ED, MD * ED, YD)$ $R^2 = 0,72$	$VIF_5 = \frac{1}{1-0,72} = 3,57 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.
$MD * ED = f(YB, ED, MD, YD, K)$ $R^2 = 0,79$	$VIF_6 = \frac{1}{1-0,79} = 4,76 < 5$ Tam çoklu doğrusal bağlantı yoktur.

VIF değerleri dikkate alınarak yapılan çoklu doğrusal bağlantı sorunu araştırma sonuçları, tahmin edilen regresyon modellerinde bu açıdan herhangi bir problem olmadığını göstermektedir. Bu testin ardından tahmin edilen üç regresyon modelinden hangisinin verilere daha iyi uyum sağladığını görebilmek için bazı hata istatistiklerinin hesaplanması ve bu istatistikleri minimum olan modelin seçilmesi gerekir. Modeller için hesaplanan hata istatistikleri aşağıdaki Tablo'da verildiği gibidir:

Model 1 in Hata İstatistikleri		**Model 2'nin Hata İstatistikleri**		**Model 3'ün Hata İstatistikleri**	
ME	-0.054	**ME**	-0.204*	**ME**	-0.0802
MAE	2.2	**MAE**	2.178	**MAE**	0.871*
MSE	20.6	**MSE**	17.20	**MSE**	2.75*
SSE	5184	**SSE**	4335.3	**SSE**	693.6*
RSE	75.99	**RSE**	65.84	**RSE**	26.34*
MPE	0.54	**MPE**	1.104	**MPE**	0.042*
MAPE	7.879	**MAPE**	6.221	**MAPE**	2.488*

Hata istatistiklerine göre modeller değerlendirildiğinde verilere en uygun modelin 3. Model olduğu görülmektedir. Bu durumda çalışma kapsamında öngörü amacıyla kullanılabilecek model;

Kadın İstihdamı = 1.05 + 10.22YB + 0.8ED - 2.25MD - 6.06MD * ED + 9.55YD - 7.64K

Seçilen modele ilişkin tahmin sonuçlarına bakıldığında tüm parametrik büyüklüklerin önsel bekleyişlerle uyumlu olduğu ve modelin yapısal bir problem içermediği söylenebilir. Modeldeki açıklayıcı değişkenlerin tümü kategorik yapıda olduğu için farklı durumlar için farklı istihdam oranlarından söz edilebilir. Örneğin kentsel alanda kadın istihdam oranı kırsal kesime göre diğer koşullar sabitken yaklaşık %10.22 daha fazladır. Benzer yorum diğer parametreler için de yapılabilir. Evli kadınların bekâr kadınlara göre daha az istihdam edildiği, -2.25 parametresi ne bakılarak söylenebilir. Başka bir ifadeyle evli kadınlar bekâr kadınlara göre ortalama %2.25 daha az istihdam edilmektedir. Medeni durum ve eğitim durumu değişkenlerinin çarpım şeklinde modele katılması ile ortaya çıkan etkileşim parametresi -6.06'dır. Bu parametre medeni durum ve eğitim düzeyinin kadın istihdamı açısından birlikte yorumlanmasını sağlar. Örneğin evli ve yüksekokul mezunu olan bir kadın bekâr ve yüksekokul mezunu olan bir kadına göre daha az istihdam edilmektedir. Bu fark yaklaşık %6 kadardır. Bu da yine medeni durumun istihdam oranı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Seçilen model dikkate alınarak gelecek 10 yıllık dönem için öngörüde bulunabilir. Sonuç grafiği aşağıda verilmiştir:

Grafik incelendiğinde, günümüze gelinceye kadar kadın istihdam oranının çeşitli evrelerden geçtiği ve iniş-çıkışlar yaşadığı görülmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde kadın istihdam oranının ciddi şekilde değişkenlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Daha önce de değinildiği gibi özellikle 1994 ve 2001 krizleri kadın istihdamının düşmesine neden olmuştur. Gelecek 5 yıllık dönemde de kadın istihdamında düşüş yaşanacağı gözlenmektedir.

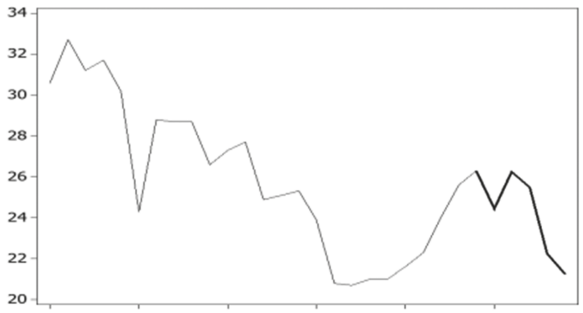

Sonuç

Türkiye'de toplumsal yaşam biçimi büyük ölçüde erkeğin eve gelir getirdiği, tek kazananlı aile modeline dayanmaktadır. Buna karşın, ekonomide sık tekrarlanan krizler nedeniyle erkeğin işsiz kalma ihtimali de çok yüksektir. Ayrıca sadece işsizlik nedeniyle değil, iş kazaları, hastalık ve iş göremezlik gibi durumlarda da tek kazananlı haneler yoksulluğa itilirler. Bugün tüm dünyada yoksullukla mücadele stratejileri arasında, tek kazananlı hane modelinin yerine çift kazananlı hane modeli teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Kadının istidama katılmasıyla çift kazananlı hane modeline geçilmesi, kadınların ev içinde daha çok söz sahibi olma imkânını arttırırken, hanenin gelir düzeyini yükseltecek; kadınların yaratıcılıklarını, becerilerini ve yeteneklerini geliştirecek, yoksulluk riskini azaltacaktır.

Yapılan çalışma kapsamında Türkiye'de kadın istihdamının durumu analiz edilmiş ve gelecek 10 yıl için öngörüde bulunulmuştur. Bulgular değerlendirildiğinde ülkemiz için kadın istihdam oranını etkileyen pek çok faktör olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında bu faktörlerden en belirleyici olanları dikkate alınmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuca göre kadınların evli olup olmamaları ve eğitim düzeyleri, kadın istihdamını doğrudan etkilemektedir. Özellikle kadının çocuk sahibi olması belirleyici faktörlerden birisidir. Bununla birlikte ülkemizde yapılan yasal düzenlemelerin kadın istihdam oranını olumlu yönde etkilediği de söylenebilir. Bunların yanında pek çok iktisadi değişme de istihdam oranlarını doğrudan etkilemektedir. Bu değişimlerin başında da kriz dönemleri gelmektedir. Nitekim kadın istihdam oranının kriz dönemlerinden belirgin şekilde etkilendiğini söylemek mümkündür. Özellikle 1994 ve 1998-99 kriz dönemlerinde kadın istihdam oranının düşüş yönünde seyir gösterdiği görülmektedir. Özellikle 1994 krizin kısa ancak şiddeti fazla bir kriz olduğu için kadın istihdamını da doğrudan etkilemiştir. Çünkü bu krizde yarım milyona yakın insan işten atılmıştır.

Elbette ki kadın istihdamına yönelik bu tahminler, pek çok faktörün sabit kabul edilmesi ile elde edilmiştir. Örneğin gelecek dönemlerde kadın işgücüne yönelik yapılacak olası bir düzenleme ya da yaşanacak olası krize karşı alınan bir önlem durumu değiştirecektir. Beklenen bu düşüş nedeniyle kriz dönemlerinden önce ülkenin gereken tedbirleri alması düşüşün daha az şiddette olmasını sağlayabilir. Çünkü kriz dönemlerinde, özellikle finansal krizlerde, işsizlik oranı artmaktadır. Kadınların istihdamda bulunmasının sürdürülebilir kalkınmayı olumlu yönde etkilediği de düşünüldüğünde, istihdamı arttırıcı faaliyetlerin hayata geçirilmesi önerilir.

Kaynakça

Altan, Şengül-Ersöz, Aysel (1994) "Kadının Çifte Yükümlülüğü", Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadın Statüsü ve sorunları Genel müdürlüğü Bülteni, Sayı: 2 Mart

Bakker, I. (1988), "Women'sEmployment in ComparativePerspective", J. Jenson, E. Hagen, C. Reddy (der.). Feminization of thelabour Force. Polity Pres. Oxford.

Ecevit, F. Yıldız, (1995), "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri", Kadın Bakış Açısından Kadınlar, (Yay. Haz. TEKELİ Şirin), İstanbul: İletişim Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2003) Sanayi ve İmparatorluk (Çeviren: Abdullah ERSOY) Ankara: İkinci Basım, Dost Kitabevi yayınları.

İçli, G., (1997), "Fabrikada Çalışan Kadınların İş Sorunları ve Aile İlişkileri", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, ss.265-290

Karakaş, A. (2017). İthalata Dayalı İhracatın Riskli Yapısı: Dış Ticarette Sürdürülebilirliğin Türkiye İçin Analizi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), ss. 261-277.

Koray, Meryem (1992) "Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri", Ankara: Amme İdaresi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1 Mart 1992.

Koray, Meryem-Tekeli, Şirin (1991) Devlet-Kadın-Siyaset, İstanbul: TÜSES Yayınlar.

Önder, Nurcan. (2013). "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü", ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1(1), ss. 35-61.

Sevüktekin, Mustafa (2013), "Ekonometriye Giriş", Dora Yayıncılık.

www. tuik.gov.tr

KADINA DÖNÜK ŞİDDETLE MÜCADELEDE BİR SİYASAL LİDERLİK MODELİ: DEVLET BAHÇELİ

Prof. Dr. Bilgehan GÜLTEKİN
Prof. Dr., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

Doç. Dr. Tuba GÜLTEKİN
Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi

Özet

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliği, beka ekseninde, Türkiye'de yakın siyasi gelecekte belirleyici olan güçlü ve anlamlı bir liderlik modeli sunmaktadır. Toplumsal vicdanı yaralayan ve toplumsal duyarlılık alanına hitap eden konuların ve sorunların çözüme kavuşmasında, Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliği bir ihtiyaçtır. Kadına dönük şiddetle mücadele, toplumsal uzlaşı ve bu uzlaşıya dayalı mutabakat gerektiren bir yol haritasını da içermelidir. Bu çalışmada sunulan iletişim modelinde, şiddetle mücadelede yol haritası sunmak üzere, toplumsal iletişim perspektifinde Devlet Bahçeli'nin siyasal liderlik özellikleri ile bütünleşen bir çağrı iletişimi ve bilge liderliği yer almaktadır. Çalışma, toplumsal beka ekseninde ve Devlet Bahçeli'nin bilge liderliğini belirleyen iletişim kategorileri bağlamında özgün bir iletişim modeli sunmayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilge Liderlik, Sağduyu Liderliği, Toplumsal Beka, Liderlik Duruşu, İletişim Kampanyaları

Abstract

Defensive perpetuity leadership of Devlet Bahçeli, Chairman of the Nationalist Movement Party, presents a strong and meaningful leadership model that is decisive in near political future in Tur-

key on the perpetuity axis. Defensive perpetuity leadership of Devlet Bahçeli is a necessity in resolving the issues and problems that injure the social conscience and address the field of social sensitivity. The fight against violence against women should include a roadmap requiring social consensus and agreement based on this consensus. The communication model presented in this study includes a call communication and wise leadership that integrate with the political leadership characteristics of Devlet Bahçeli in the perspective of social communication to provide a roadmap for fighting against violence. The study aimed to present a unique communication model on the perpetuity axis and within the context of the communication categories determining the wise leadership of Devlet Bahçeli.

Keywords: *Wise Leadership, Common Sense Leadership, Social Perpetuity, Leadership Posture, Communication Campaigns*

Giriş

"Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Bir Siyasal Liderlik Modeli: Devlet Bahçeli" başlıklı bildiride, Devlet Bahçeli'nin toplumsal sağduyu lideri olarak inandırıcılığı özgün bir model eşliğinde anlatacaktır. Bahçeli'nin toplumsal sağduyu liderliğini belirleyen en ayırt edici özelliklerden birisi de, ikna edici iletişim liderliğidir. Toplumsal ikna için ihtiyaç duyulan liderlik, Devlet Bahçeli'nin bilge lider olarak kabulünde belirleyicidir. Bu nedenle, kadına dönük şiddetin önlenmesinde Devlet Bahçeli liderliği, ikna edici iletişim modeli olarak da sunulacaktır. Bilge liderliğin temel özelliği, siyasal liderliği, vicdani liderlik ile birleştirebilmektir. Özellikle mağduriyetlerin giderilmesinde gösterdiği liderlik ile, Devlet Bahçeli toplumsal ombudsmanlık modeli sunmaktadır. Kadına dönük şiddetle mücadelede topluma rehberlik edecek bir sağduyu liderliği ve vicdani liderliğe ihtiyaç vardır. Devlet Bahçeli liderliği, bu noktada şiddetle mücadele makuliyet çizgisine işaret etmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Türkiye'de, sosyal duyarlılık kampanyalarına öncülük edecek güçlü bir iletişim liderliğine sahiptir. Devlet Bahçeli'nin, kadına dönük şiddetle mücadelede ve diğer önemli sosyal sorumluluk kampanyalarında bir iletişim lideri olarak kabul edilmesinde en önemli faktör, bir sağduyu lideri olarak değerlendirilmesidir. Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle mücadelede, toplumsal sağduyu lideri olarak bir liderlik ve iletişim modeli sunmasının temel kategorilerinin belirlenmesi, aynı zamanda

kadına dönük şiddetle mücadelede etkin bir iletişim modeli kuracaktır. Bu çerçevede, Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle mücadelede model kuracak sağduyu liderliği özellikleri, bu çalışmada özgün olarak oluşturulan liderlik kategorileri perspektifinde, Milliyetçi Hareket Partisinin konuyla ilgili düzenleyebileceği özgün ve yaratıcı iletişim stratejileri (slogan, kampanya, etkinlik, görsel tasarım vb…)önerileri ile birlikte sunulmuştur.

Bu çalışma, tarama modelinde betimsel bir incelemedir. Çalışmanın amacı, kadına dönük şiddetle mücadelede Devlet Bahçeli liderliğini, toplumsal iletişim açısından inceleyerek özgün bir liderlik modelini, özgün liderlik kategorileri ile sunmaktır. Aynı zamanda "Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Bir Siyasal Liderlik Modeli: Devlet Bahçeli" başlıklı bu bildiride, Devlet Bahçeli'nin siyasal ve toplumsal ombudsmanlığı da iletişimsel perspektifte analiz edilmiştir.

Devlet Bahçeli'nin, Türk siyasal yaşamına savunucu beka lideri olarak yaptığı katkının, toplumsal yaşama yansımaları vardır. Kadına dönük şiddetle mücadele başta olmak üzere; pek çok sosyal duyarlılık gerektiren konuda, Devlet Bahçeli, koruyucu ve kuşatıcı liderliği ile toplumsal iletişim liderliği üstlenmektedir ve Devlet Bahçeli, aynı zamanda toplumsal bekanın da lideridir.

Devlet Bahçeli; kadına dönük şiddetle mücadele, çocuk istismarı, uyuşturucu ile mücadele, engelli vatandaşlarımızın sorunları ve daha nice toplumsal duyarlılık konusunu, toplumsal beka sorunu olarak kabul etmekte ve bir anlamda toplumsal beka kampanyalarına liderlik yapmaktadır. Bu nedenle, siyasal iletişim açısından, Devlet Bahçeli'nin bir toplumsal beka lideri olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Bir Siyasal Liderlik Modeli: Devlet Bahçeli

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliği, beka ekseninde, Türkiye'de yakın siyasi gelecekte belirleyici olan, güçlü ve anlamlı bir liderlik modeli sunmaktadır. Toplumsal vicdanı yaralayan ve toplumsal duyarlılık alanına hitap eden konuların ve sorunların çözüme kavuşmasında, Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliği bir ihtiyaçtır. Kadına dönük şiddetle mücadele, toplumsal uzlaşı ve bu uzlaşıya dayalı mutabakat gerektiren bir yol haritasını da içermelidir. Şiddetle mücadelede yol haritası, toplumsal iletişim perspektifinde, Devlet Bahçeli'nin siyasal liderlik özellikleri

ile bütünleşen bir çağrı iletişimi ve bilge liderliği içermektedir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Türkiye'de, sosyal duyarlılık kampanyalarına öncülük edecek güçlü bir iletişim liderliğine sahiptir.

Devlet Bahçeli'nin, kadına dönük şiddetle mücadelede ve diğer önemli sosyal sorumluluk kampanyalarında, bir iletişim lideri olarak kabul edilmesinde en önemli faktör, bir sağduyu lideri olarak değerlendirilmesidir.

Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle mücadelede, toplumsal sağduyu lideri olarak, bir liderlik ve iletişim modeli sunmasının temel kategorilerinin belirlenmesi, aynı zamanda kadına dönük şiddetle mücadelede etkin bir iletişim modeli kuracaktır. Bu çerçevede, Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle mücadelede, model kuracak sağduyu liderliği özellikleri, Milliyetçi Hareket Partisinin konuyla ilgili düzenleyebileceği, özgün ve yaratıcı iletişim stratejilerini hazırlarken ilham vericidir.

Aşağıda verilen tüm yaratıcı slogan ve etkinlik önerileri; özgün öneriler ve stratejiler olup, Devlet Bahçeli'nin toplumsal beka liderliğinin, yaratıcı toplumsal iletişim kampanyalarına yansıtmaktadır.

Bir Siyasal İletişim Modeli Olarak Devlet Bahçeli'nin Savunucu Beka Liderliği

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin, Türk siyasetine katmış olduğu en önemli liderlik karakteri, savunucu beka liderliğidir. Savunucu Beka Liderliği, Türk siyasetinin ihtiyaç duyduğu bir liderlik türüdür.

Beka savunucu liderlik, Devlet Bahçeli örneğinde, "Bir siyasal liderin, ülkesini çevreleyen iç ve dış tehditleri giderici, terörizmle mücadeleyi güçlendirici, ekonomik güvenliği, milli birlik ve huzuru pekiştirici bir siyasal liderlik geliştirmesi, toplumsal ya da siyasal kargaşa ve kaosları önlemek için birleştirici ve dengeleyici bir liderlik vurgusu yapması, beka eksenli bir siyasal bilinç ve uzlaşı yönünde siyasal becerileri ve kapasitesini kullanmasıdır". Türkiye'de, savunucu beka liderliğinin temsilcisi, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'dir. Devlet Bahçeli, Dünya siyasetinde önümüzdeki çeyrek asıra damga vurması beklenen beka liderliği konusunda, Türkiye'de, kendisi ile özdeşleşen bir model kurmuştur. Savunucu Beka liderliği, sadece Türkiye için değil; dünyanın her bir bölgesinde, tanımlayıcı ve ihtiyaç duyulan bir liderliktir.

Yeni Zelanda ve Sri-Lanka'da, 2019 yılında gerçekleşen terör saldırıları, terörizmle mücadelede beka liderliğinin, Dünyanın her bir noktası için çok stratejik bir önemde olduğunu kanıtlamıştır. Türkiye'nin coğrafi ve stratejik konumu incelendiğinde, beka liderliği, hayati öneme sahip bir liderlik türüdür ve savunucu beka liderliği olarak tanımlanabilecek bu liderlik türünün en önemli temsilcisi; Devlet Bahçeli'dir. Devlet Bahçeli, gerek parti politikaları, gerekse topluma hitap ettiği tüm alanlarda, beka liderliğinin işaretini vermekte ve beka konusunda bir toplumsal uzlaşı sağlanması için önemli siyasal adımlar atmaktadır.

Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliğinin tanımlayıcı bir özelliği de, beka liderliğini savunucu, koruyucu ve birleştirici bir liderlik bağlamında kurması ve bu konuda özgün bir siyasal iletişim modeli oluşturmasıdır.

Devlet Bahçeli ile Özdeşleşen Bir Kavram Olarak Toplumsal Beka Liderliği ve Bahçeli'nin Toplumsal Beka Bağlamında 15 Karakteristik Liderlik Özelliği

Devlet Bahçeli'nin beka savunucu liderliğinin toplumsal iletişime ve sosyal duyarlılık kampanyalarına yansıması ise, toplumsal beka liderliğidir. Devlet Bahçeli örneğinde, toplumsal beka liderliği: Bir siyasal liderin, toplumda hassasiyet alanı oluşturan, toplumsal vicdana hitap eden, toplumsal barış ve huzuru, bir arada yaşama inancını zedeleyici ve yaralayıcı, geleceğe dönük büyük bir endişe ve kaygı oluşturan ve her şeyden önemlisi toplumun güvenlik ihtiyacını tehdit eden; toplumsal hareket, olay ve gelişmelere karşı, en güvenli iletişim bağlamını sunması ve çözümsüzlük algısını kıracak, topluma dokunan ikna edici liderliği sahiplenmesidir.

Kadına dönük şiddetle mücadelede, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin en güçlü ve ilham verici katkısı, kendisinin aynı zamanda toplumsal beka lideri olması ve bu konuda bir model oluşturmasıdır. Kadına dönük şiddetle mücadelede ihtiyaç duyulan liderlik türü, Devlet Bahçeli örneğinde olduğu gibi, toplumsal beka liderliğidir. Devlet Bahçeli'nin, kadına dönük şiddetle mücadelede model olacak ve belirleyici 15 toplumsal beka liderliği özelliği şu şekilde özetlenebilir:

1. Devlet Bahçeli'nin, toplumsal beka lideri olarak güçlü bir anlatım bilgeliği vardır. Anlatım bilgeliği, ikna edici iletişimin liderlik açısından en belirleyici açısıdır. Bir siyasal liderin, liderlik anlatısının,

toplumunda bilgelik ölçüsünde algılanması, bu anlatının toplum tarafından ikna edici bulunması, toplumsal kampanyalarda çok önemli bir katkıdır. Bu nedenle, kadına dönük şiddetle mücadelede, Devlet Bahçeli'nin çeşitli platformlarda liderlik anlatısını paylaşması önemli bir vurgudur.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle mücadele ile ilgili yapmış olduğu konuşmalarda ve geliştirdiği parti politikaları ile projelerinde, bu anlatıyı, kadına dönük şiddetin bir insanlık suçu olduğu, Türk örf ve adetlerine son derece ters ve kabul edilemezliği üzerine kurmaktadır. Devlet Bahçeli, hem kadına dönük şiddeti bir suç olarak çok net bir şekilde tanımlamakta hem de bu konuda, toplumla paylaşılacak bir milli duruş göstermektedir.

Kadına dönük şiddetle mücadelede, Devlet Bahçeli'nin liderlik anlatısının, siyasal liderlik alanında çok önemli bir katkı sunacağı görülmektedir. Bu çerçevede, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından, kadına dönük şiddetle mücadelede, şiddeti anlamak ve şiddeti anlatmak temaları üzerine kurulu, bir iletişim kampanyası gerçekleştirmesi önerilmektedir. Kampanyada, "Şiddeti Anlatıyoruz" sloganını kullanarak "Anla" kelimesinin Türkiye haritası şeklinde bir ayna ile tasarlanması, kesme işareti ve sonrasının ise haritada MHP logosu ile çizilmesi önerilmektedir. Böyle bir slogan, Milliyetçi Hareket Partisinin toplumsal şiddete ayna tutan bir liderlik göstermesi olarak algılanacaktır.

2. Güven otoritesi

Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle mücadelede, toplumsal beka lideri olarak kabul edilmesinin bir diğer önemli aşaması ise, göstermiş olduğu liderliğin, bir toplumsal güven otoritesi olarak kabul edilmesidir. Toplumsal güven otoriteliği, siyasal liderin bir toplumsal kampanyadaki mevcudiyetinin, o kampanyanın somut hedeflere ulaşması konusunda güçlü bir referans olarak kabul edilmesidir.

Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle ve toplumsal şiddetle mücadelede çok güçlü çıkışları aynı zamanda, kendisini bu konu ile mücadelede kararlılık konusunda, güçlü bir referans olarak belirlemiştir.

Bu nedenle, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından, "Şiddetle Mücadele Güven Koridoru" projesi yürütülmesi ve Partinin tüm il ve ilçe teşkilatlarında, şiddete uğrayan kadınlarla yakın iletişim kuracak bir gönüllü danışmanının yer alması, doğru bir iletişim adımı olacaktır. Milliyetçi Hareket Partisi Kadın Kollarının, sosyal sorumluluk alanın-

da, çok önemli çalışmalar yaptıkları ve bu konuda ciddi mücadele yürüttükleri görülmektedir. Bu mücadelenin somut bir yansıması olarak, partinin her bir parti teşkilatında, bir kadın gönüllüyü sürekli olarak "kadına dönük şiddetle mücadele" temsilcisi olarak görevlendirmesi ve bu konuda profesyonel bir hareket oluşması, şiddetle mücadelede güven koridoru anlayışını güçlendirecektir.

3. Sağduyu Gücü

Devlet Bahçeli'nin kadına dönük şiddetle mücadele, en güçlü toplumsal beka lideri olarak yer almasının önemli bir basamağı da, Devlet Bahçeli'nin sağduyu lideri olması ve toplumsal sağduyuyu temsil etmesidir. 1997 yılından, 2020 yılına kadar, 23 yıllık siyasal liderliği değerlendirildiğinde, siyasete sağduyulu bir yaklaşım kazandırdığı görülmektedir. Devlet Bahçeli, Türk siyasetinin sağduyu lideridir. Bir sağduyu lideri olarak, kadına dönük şiddetle mücadelede güçlü liderliği ile en çözüm sağlayıcı noktadadır. Devlet Bahçeli'nin, siyasetin karmaşıklaştığı, siyasal kaos oluştuğu ve belirsizliğin arttığı dönemlerde aldığı sağduyulu kararlar ile siyasi istikrarı sağladığı konusu, bir siyasal iletişim gerçeğidir.

Devlet Bahçeli'nin sağduyu liderliği, kadına dönük şiddetle mücadelede, istikrarlı bir toplumsal kampanya modeli için ihtiyaç duyulan bir liderliktir. Devlet Bahçeli'nin bu siyasal liderliğinden yola çıkarak, Milliyetçi Hareket Partisi öncülüğünde, "Kadına Dönük Şiddetle Mücadele Sağduyu Hareketi" başlığı ile bir kampanya önerilmektedir. Bu hareketin sloganı olarak ise, kadın cinayetlerinde kaybettiğimiz kadınlara ithafen, "Sağ Kalmaları İçin Sağduyu Kalsın" sloganıdır. Bu sloganı, tüm yurt çapında anlatmak üzere, sol tarafında 2019; sağ tarafında ise 2020 yılının resmedildiği bir görsel tasarım içinde, kadın cinayetlerinde 2019 yılında kaybettiğimiz tüm kadınların isimlerinin 2019 yılı yazılı bölümde verilmesi, 2020 yılı yazılı bölümde ise, arka planda büyük harflerle "Sağduyulu Türkiye" yazılarak; "Sağ Kalmaları İçin Sağduyu Kalsın" sloganı kullanılması, kampanyanın anlamlı bir iletişim modeli kurmasını sağlar. Toplumsal iletişim kampanyalarında çıkış yolu, sağduyu liderliğidir.

4. Yapıcı Birlik

Devlet Bahçeli'nin, hem kadına dönük şiddetle mücadele, hem de tüm toplumsal iletişim kampanyalarında, bir siyasal liderlik modeli olarak sunmuş olduğu liderliğin bir diğer belirleyici kategorisi; toplumsal yapıcı birlik liderliğidir.

Devlet Bahçeli örneğinde, toplumsal yapıcı birlik, toplumsal sağduyunun gerçekleşmesi gereken bir kampanyada, toplumsal bir uzlaşı oluşması için bu uzlaşıyı sunabilecek tüm aktörlerin, bir araya getirilmesi konusundaki siyasal ustalıktır.

Kadına dönük şiddetle mücadelede, uzlaşıya katkı sağlayacak aktörlerin bir araya getirilmesi ve bu konuda kalıcı ve çözüm sağlayıcı bir uzlaşı platformunun oluşması son derece önemlidir. Devlet Bahçeli'nin yapıcı birlik liderliği, Milliyetçi Hareket Partisinin kadına dönük şiddetle mücadele için bir uzlaşı platformu ve uzlaşının adresi olmasını güçlü bir şekilde motive eden bir liderliktir.

Bu nedenle, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin liderliğinde, kadına dönük şiddetle mücadelede, bir platform kurulması ve bu platformun bir toplumsal uzlaşı platformu için liderlik etmesi, bir kararlılık adımıdır. Bu platformun adının "Partiler üstü Kadın Platformu", çözüme dokunmak amacıyla, platformun sloganının ise "Çözüm için, hayata dokunalım" sloganı olması önerilmektedir.

5. Güvenli mutabakat

Devlet Bahçeli'nin siyasal iletişim alanında üstünlüğünü vurgulayan bir özellik olarak, güvenli mutabakat, kadına dönük şiddetle mücadele için, çıkış yolu sunabilecek, önemli bir mutabakattır. Toplumsal kampanyaya dâhil olan aktörlerin, bir çözüm için bir araya gelebilmesi ve mutabakat oluşturması, en azından çözüm için iradenin oluşmasında bağlayıcı bir adımdır. Türk siyasetinde mutabakatın adresi ise, Devlet Bahçeli'dir.

Mutabakat konusunda, kendine özgü bir siyasal model oluşturmuştur. Cumhur ittifakı özellikle, ilkesel mutabakat konusunda, etkileri Türk siyasetinde önümüzdeki beş, on yılda daha net görülebilecek bir ittifaktır. Devlet Bahçeli, güvenli mutabakatın temsilcisidir. Güvenli mutabakat, Devlet Bahçeli modeli örneğinde ve toplumsal iletişim perspektifinde ise şöyle tanımlanabilir: Toplumsal vicdana hitap eden ve toplumsal duyarlılık oluşturan bir kampanyada, kampanya aktörlerinin ve toplumun, kampanyanın topluma dokunan bir mutabakata ulaşması için, liderin mevcudiyetini en güvenli ve bağlayıcı unsur olarak gördüğü, lidere dayalı bir mutabakattır. Güvenli mutabakat, oluşması en zor olan ve Türk siyasetinde özellikle toplumsal platformda, çok az liderin sağladığı bir mutabakattır. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, güvenli mutabakat ile özdeşleşecek, çok ender siyasal liderlerden birisidir. Kadına dönük şiddetle mücadele-

de, Devlet Bahçeli'nin güvenli mutabakat liderliği, kilit bir kampanya bağlamıdır. Bu nedenle, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanlığı tarafından, kadına dönük şiddetle mücadele kapsamında geliştirilecek bir iletişim kampanyasında, şiddet mağduru olan ve kadın sığınma evlerinde yaşayan kadınların anlatıldığı, hepsinin yüzünün aynı şekilde ve endişe duygusunu vurgulayacak şekilde ifade edildiği bir toplumsal iletişim kampanya filmi önerilmektedir. Kadınların, el ele verdikleri ve sosyal sorumluluk çağrısı yapan tanıtım filminde, MHP genel merkezinin yer alması ve üç hilal logosunun kadınların elleri üstünde birleşmesi ile filmin sonunda "Güvendesiniz, Birlikte Güvenelim," sloganının kullanılması, toplumsal yüzleşmeyi sağlayacak etki sunabilir.

Güvenelim kelimesinde "el" kelimesinin, kadınlarının ellerinin birleştiği bir tasarım şeklinde yapılması, kampanyanın daha net anlam bulmasını sağlayacaktır.

6. Bağlayıcı Hareket

Devlet Bahçeli'nin toplumsal iletişim liderliğini belirleyen ve toplumsal iletişim kampanyalarına model sunabilecek "bağlayıcı hareket" özelliği, kendisi ile özdeşleşen bir diğer önemli liderlik karakteridir. Bağlayıcı hareket, özellikle toplumsal beka kampanyalarında belirleyici bir aşamadır.

Bağlayıcı hareket, siyasal iletişim açısından, Devlet Bahçeli örneğinde: siyasal liderin, toplumsal iletişim kampanyalarında, açıklamaları ve atmış olduğu her bir adımın, bir sonraki adımı işaret etmesi ve lider tarafından gösterilen tavır ve sunulan mesajların, projelerin, toplum tarafından bir sonraki fasıla geçmek için bir kampanya eşiği olarak görülmesidir.

Kampanyanın başarısı için, kampanya eşiğinin doğru oluşturulması kilit bir iletişim adımıdır.

Devlet Bahçeli'nin siyasal kariyeri incelendiğinde, adeta bir satranç ustası olduğu ve aynı zamanda çok üst düzeyde bir siyasal zekâya sahip olduğu görülmektedir.

Devlet Bahçeli'nin, toplumsal beka kampanyaları için çok belirleyici olan "bağlayıcı hareket" özelliğinin, kadına dönük şiddetle mücadele kampanyalarında, güçlü vurgu olarak yer alması, kampanyalara sağlam bir karakter kazandıracaktır. Örneğin, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından gerçekleştirilecek ve sosyal medyayı hedefleyen bir toplumsal iletişim kampanyasında, "şiddetle mücadelede izinizi sürün"

sloganıyla bir çıkış yapılması, etkili bir iletişim adımıdır. Sosyal medya üzerinden yürütülecek kampanyada, gönüllü olarak kampanyaya dâhil olan herkesin ayak izlerinin resmedildiği bir iletişim tasarımında, ayak izlerinin yüzlerce, binlerce, on binlerce ifade edilmesi ve ayak izlerinin altında, gönüllü katılanların kendi isimlerinin yazılması, duyarlılık alanı oluşturabilecek bir kampanya modeli sunar.

1 ay sürecek kampanya sonunda "İzinizi kaybetmemek için, Milliyetçiyiz - Milliyetçi İz: Kadına Şiddete Yer Yok" sloganı kullanılması etkili bir kampanya temasıdır.

7. Toplumsal Müttefik

Toplumsal beka liderliğinin dengeleyici bir aşaması da, Devlet Bahçeli ile özdeşleşen, toplumsal müttefik yaklaşımıdır. Devlet Bahçeli'nin toplumsal beka liderliğini tanımlayan bir unsur olarak, "Toplumsal Müttefiklik", toplumun, kadına dönük şiddetle mücadele ve diğer toplumsal kampanyalarda, birlikte adım atmak için lidere kendiliğinden çağrıda bulunması ve liderle özdeşleşmesidir.

Özdeşleştirici inisiyatif, Devlet Bahçeli'nin siyasal liderliği açısından da anlamlı bir diğer liderlik özelliğidir.

Devlet Bahçeli liderliği, beklenen ve kendiliğinden toplum tarafından istenilen yani bir anlamda çağrıya muhatap olan bir liderliktir. Bu liderlik özelliğinin ana ekseni, Devlet Bahçeli'nin ikna edici ve inandırıcı bir lider olmasıdır. Devlet Bahçeli, Türk siyasetinin gelmiş geçmiş en ikna edici ve inandırıcı liderlerinden birisidir. Toplumsal kampanyalar için doğal bir müttefiktir.

Bu özelliğinin, kadına dönük şiddetle mücadelede, çağrıların karşılık bulması açısından değerlendirilmesi bağlayıcı bir diğer noktadır. İslamoğlu, seçmenlerin bir liderde aradığı özellikleri "Ulaşılabilirlik, yöresel tutkululuk, yardımcılık, mütevazilik, liderlik özellikleri, bilgelik, geçmişteki başarılar ile dürüstlük ve güvenilirlik" olarak tanımlamıştır. (İslamoğlu 2002:129).

Devlet Bahçeli, tüm bu özellikleri kapsayıcı, ikna edici ve güçlü hitabeti olan bir liderdir.

8. Koruyucu İttifak

Toplumsal beka kampanyaları için Devlet Bahçeli'nin koruyucu ittifak liderliği, baskın özelliklerinden birisidir. Koruyucu ittifak, toplumsal

beka kampanyalarının, bizzat lider tarafından korumaya alınması ve siyasal liderin bu kampanyaların kendisini ifade edeceği çeşitli koruma alanlarını kurmasıdır. Toplumsal beka kampanyalarında, koruma alanları, kampanyaların çeşitli alanlardaki kazanımları ve başarılarının, o alanı bir toplumsal duyarlılık merkezine dönüştürmesidir.

Devlet Bahçeli, karizmatik liderliği ve liderlik duruşu ile bu koruyucu ittifakı sağlayabilmektedir. "Lider duruşu ve yaklaşımıyla saygı uyandırır. Ekip ancak saygı duyduğu ve inandığı lideri için her şeyi yapmaya hazırdır" (Tunçay 2018:159).

Devlet Bahçeli'nin liderlik duruşu, toplumsal beka kampanyaları için başlı başına bir siyasal iletişim modelidir. Liderlik duruşu ile bu koruma hissini veren ve koruyuculuğu sağlayan, ender liderlerden birisidir. Bu anlamda, Devlet Bahçeli'nin toplumsal beka liderliğindeki vurgusu, kuşatıcı liderlik olarak da tanımlanabilir. Liderlik duruşu ve temsiliyeti açısından, Devlet Bahçeli duruşu, kadına dönük şiddetle mücadele ve diğer toplumsal kampanyalarda, ihtiyaç duyulan bir liderliktir. Bu nedenle, Milliyetçi Hareket Partisi'nin kadına dönük şiddetle mücadelede, kararlı duruş temasını ön plana çıkarması ve parti olarak bu konuda düzenlenecek kampanyalarda, "Kararlı Duruş: Hareket Vakti" sloganı kullanılması önerilmektedir.

9. Ombudsman Karakteri

Ombudsman karakteri, bir liderlik karakteri olarak, toplumsal beka kampanyalarında, önceliği olan bir karakterdir. Ombudsman, toplumda belli uzlaşmazlık ve anlaşmazlık konularında, uzlaştıran; hakemlik yapan: objektifliği, şeffaflığı, makul önerileri, sağduyusu bilgeliği ile saygınlık çerçevesini oluşturan bir toplumsal liderliğe işaret etmektedir. "Ombudsman kurumu kamu yönetiminde hiçbir vatandaşa yanlış ve adaletsiz davranılmamasını garanti etmek için oluşturulmuştur"(-Çaycı 2002:114).

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, siyasal ombudsman olduğu gibi, aynı zamanda toplumsal beka kampanyaları için de ombudsman bir liderlik göstermektedir. Bahçeli'nin toplumsal ombudsmanlığı, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından, kadına dönük şiddetle mücadelede bir kampanya teması olarak yerleştirilmelidir. Örneğin, Milliyetçi Hareket Partisi Kadın Kolları tarafından, kadına dönük şiddetle mücadelede yürütülecek bir kampanyada, "Şiddetle Mücadelede Ortak Karar: Ortak Kararlılık: Bilgelikte Karar Kıldık" sloganı kullanılması, makul bir kampanya iletişim vurgusudur.

10. Müttefik Çağrı

Müttefik çağrı, toplumsal beka kampanyalarında ihtiyaç duyulan bir çağrı liderliğidir. Devlet Bahçeli'nin siyasal iletişimde üstünlükleri arasında, çağrı liderliği önemli yer tutmaktadır. Çağrı liderliği, toplumsal beka kampanyalarında, belirleyici adımlardan birisidir. Toplumsal çağrı liderliği, Devlet Bahçeli örneğinde, harekete geçmek için bir lider tarafından seslenilen, hitap edilen kitlenin, bu çağrıya karşılık gelecek mutabakata ulaşmasıdır. Çağrıya karşılık gelecek mutabakata ulaşılması, çağrı liderliğini toplumsal beka perspektifinde belirleyen bir unsurdur.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Türk siyasetinin en etkili çağrı liderlerinden birisidir. Çağrıları karşılık bulmaktadır. Toplum, dâhil olmak istediği tanımlayıcı bir noktadan bu çağrıyı kabul etmekte ve katılım göstermektedir.

Bu bağlamda, kadına dönük şiddetle mücadelede, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından, sosyal medya üzerinden yürütülecek bir kampanyada, şu şekilde bir kampanya iletişimi önerilmekte-dir: Milliyetçi Hareket Partisinin internet sitesinde, sosyal medya aracılığı ile gönüllü olarak kampanyaya dâhil olmak isteyenlerin kendi duygularını ifade edecekleri şekilde bir kadın sığınma evi resmetmeleri için çağrıda bulunulmalıdır ve sosyal medya kullanıcılarının kadın sığınma evlerini tasvir ettikleri grafik tasarımları ve resimleri kampanya teması olarak kullanılmalıdır.

Gönüllü katılımcıların tasvir ettiği evlerin ortak özellikleri belirlenerek, en çok ortak noktada buluştukları çizgilere dayalı ve uzlaşılan izlenimleri ifade eden bir ev çizimi yapılarak; "Sığınmadan çizelim; Birleşelim: Şiddeti Ezelim" sloganı kullanılması, müttefik çağrı liderliğini, toplumsal iletişim kampanya ölçeğinde değerlendiren bir çağrı iletişimi sunar.

"Sosyal sorumluluk kampanyalarının paydaşları belirlenirken iki farklı paydaş grubunun oluşturulması gerekmektedir: Kampanya için oluşturulacak platformda yer alan paydaş grubu, kampanya ile çözüm aranan konu dâhilindeki paydaşlar" (Şatır, Sümer, Demir 2015:57).

Bu nedenle, müttefik alanlar kurulmasında, gönüllü müttefik alanlar ile şiddetle mücadelede çözüm sağlayacak çözüme dönük müttefik alanlar arasında denge kurulmalıdır.

11. Akıcı Liderlik

Akıcı Liderlik, özellikle toplumsal beka liderliği bağlamında, Devlet Bahçeli ile özdeşleşen liderlik özelliklerinden birisidir. ”Bağlayıcı izahat unsuru, Devlet Bahçeli’nin inandırıcı siyaset liderliğinde önemli bir tanımlamadır. Bahçeli’nin vatandaşı sağlıklı bilgilendirmesi, vatandaşa; liderliği ve partisi ile ilgili en gerçekçi bilgileri aktarmasıdır. Bağlayıcı olan husus ise, bu bilgi aktarımının toplumsal izahat boyutuna taşınmasıdır. Toplumsal izahat, Devlet Bahçeli tarafından toplu-ma iletilen herhangi bir konudaki bilginin, vatandaş tarafından adeta resmi bir bilgi olarak kabul edilmesi ve tanınmasıdır”. (Gültekin 2019: 85-86).

Akıcı liderlik, toplumsal kampanyaların beka ile özdeşleştiği noktanın, bir liderlik çizgisine dönüştürülmesidir. Örneğin, kadına dönük şiddetin beka ile ilgili yönü, toplumsal yaşamdaki güvenlik endişesi ve kadınlar için bir korku toplumuna dönüşme riskidir.

Kadına dönük şiddet, kadınlar açısından bir şiddet sarmalı oluş-turmaktadır. Bu nokta, kadına dönük şiddetle mücadelede toplumsal beka açısıdır. Akıcı liderlik, bu beka açısından yola çıkılarak, güvenilir bir yol haritası üretmektir. Örneğin, Milliyetçi Hareket Partisi tarafın-dan, 2019 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulan ruh sağlığı yasa tasarısı, bir akıcı liderlik örneğidir. Akıcı liderliğin denge unsuru oluşturan bir diğer adımı da, dinleme becerilerinin siyasal ustalıkla kullanılmasıdır.

”Dinleyerek yeni dinleyicilerin doğmasına yardımcı olursunuz. İn-sanların paylaştıkları şeylerde çok kuvvetli bir karşılıklılık ve denklik eğilimi vardır. Eğer dinlerseniz, dinlenirsiniz. Muhatap alırsanız, mu-hatap olunursunuz”(Adair 2003:85).

Devlet Bahçeli, aynı zamanda toplumu en iyi dinleyen ve dinleme becerilerini bir siyasal liderlik becerisi olarak kullanabilen bir liderdir. Bu özelliği, akıcı liderliğinin pekiştirici bir güç olmasını sağlamaktadır.

”Şirketler ve örgütler düşünce alışverişini teşvik etmeli, çalışanla-rın düşüncelerini nasıl ifade etmeleri gerektiği konusunda bilgilendir-meli ve şiddetle muhalefet edenleri de asla cezalandırma-malı. Esasen bu üç temel madde farklı düşünceleri duyabilmek için uygulanabilir bir sistem yaratmanın anahtarlarıdır” (Freeman 2008:35).

12. Vurgulu Çağrı Liderliği

Vurgulu çağrı liderliği, Devlet Bahçeli'nin siyasal ve toplumsal yaşama kazandırdığı ve kendisi ile özdeşleşen bir liderlik özelliğidir. Vurgulu çağrı liderliği, çağrı yapılan aktörlerin, konu ile mutabakata ulaşılmasında, adeta toplumsal büyükelçi olarak hakkaniyet gözetmeleridir.

Devlet Bahçeli'nin, toplumsal beka hareketlerinde kazandığı en güçlü liderlik özelliklerinden birisi; vurgulu çağrı liderliğidir. Bunun en önemli nedeni ise; Devlet Bahçeli'nin mağduriyetlerin giderilmesi konusunda ve toplumun mağdur kesimleri ile kurduğu insani liderliktir.

"Özellikle 1930 ve 1940 yılları arasında yoğunlaşmış araştırmalar, yapısal özellikleri üç temel grupta toplamıştır. Kişilik, yetenek/beceri ve fiziksel lideri tanımladığı varsayılan ve en sıklıkla araştırılan kişilik özellikleri şunlardır: Ortaya uyum sağlayabilme, ortamın şartlarına duyarlı olabilme, hırslı ve başarıya güdülü, fikrini savunan, işbirliğine yatkın, kararlı, güvenilir, baskın (başkalarını etkileme), ısrarlı, kendine güvenen, zorlamalara dirençli, sorumluluk almaya istekli" (Yılmaz 2010: 58-59).

Devlet Bahçeli, bütün bu çizgilerin ötesinde, kendine has liderlik tarzı ile, çizgi ötesi ve ikna edici bir hakkaniyet lideri olmuştur.

Devlet Bahçeli, kararlı bir liderlik inisiyatifi ile toplumsal beka liderliğine hakkaniyet çizgisini yerleştirmiştir ve mağduriyetlerin giderilmesi ve mağdur kesimlerin sesi olma konusunda kararlı duruş geliştirmiştir. Mağduriyetleri giderebilme yeteneği ve özelliği, örneğin bir uluslararası liderliği belirleyen en önemli özelliktir. Toplumsal mağduriyetlerin giderilmesi ise; toplumsal beka liderliğinin en tamamlayıcı unsurudur. Bu konuda Devlet Bahçeli'nin aldığı inisiyatif, özdeşleştirici bir inisiyatif ve çok etkili bir siyasal liderlik karakteridir.

Devlet Bahçeli'nin mağduriyetlerin giderilmesi konusunda insani liderliğinin de, bir toplumsal iletişim kampanyası olarak geliştirilmesi önerilmektedir. Bu çerçevede, şiddet mağdurlarına toplumsal anlamda sahip çıkılması ve mağduriyetlerinin giderilmesi için, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından, en çok şiddet olayına rastlanan 15 şehirde, bir pilot uygulama olarak, gezici parti eğitim merkezleri kurulması ve toplumsal şiddetle mücadele için; eğitim politikaları uygulanması, kadına dönük şiddetle mücadelede güçlü bir irade sunar. Zira kadına dönük şiddetli mücadelenin en önemli gereksinimlerinden biri, eğitim politikalarının oluşturulmasıdır. Bu konuda siyasal partilerin de, şiddetle

mücadele okulları adı altında bir pilot projeye öncülük etmesi, eğitim yönüyle, konunun çözümüne dönük kararlı bir perspektif sunmaktadır. Merkezlerin, "Şiddetle Mücadele Okulu" adı altında, eğitim projeleri sunmak üzere yapılandırılması, sonuca dönük bir iletişim adımıdır.

13. Barışçıl Uzlaşım Karması

Barışçıl uzlaşım karması, Devlet Bahçeli'nin toplumsal beka liderliğini tanımlayan duyarlı bir liderlik karakteridir. Devlet Bahçeli örneğinde, barışçıl uzlaşım karması, toplumsal beka konusunda barışçıl motiflerin bir araya getirilmesi konusundaki liderliktir. Devlet Bahçeli, her daim barışçıl motifleri uzlaşı yönünde bir araya getirebilen ve Türk siyasetinde 23 yıl süre boyunca en barışçıl çizgileri taşıyabilen bir liderdir. Toplumsal beka liderliğinde, Devlet Bahçeli ile özdeşleşen barışçıl uzlaşım karması; insani liderlik, çözüm iradesi, makul liderlik, sağduyulu aktörler seçimi ve çatışma yönetiminde ustalıktır. Devlet Bahçeli'yi tanımlayan barışçıl uzlaşım karması, aynı zamanda toplumsal beka liderliği için de bir diyalog yönetimi modelidir.

Devlet Bahçeli ile özdeşleşen barışçıl uzlaşım karması, toplumsal beka liderliği için de bir siyasal iletişim modelidir. Devlet Bahçeli, Türk siyasetinde insani değerlere dayalı, vicdani liderliğin en güçlü örneğidir. Bu anlamda, çeşitli iletişim platformlarında yaptığı konuşmaları ve liderliği ile bir toplumsal yüzleşme sağlamakta ve insani değerleri duyarlılık kampanyaların merkezine yerleştirmektedir. Bu noktada, toplumsal yüzleşmeyi sağlayan bir liderlik, son derece önemlidir. Çünkü özellikle kadına dönük şiddetle mücadelede, toplumun belli bir kesiminde oluşan duyarsızlık ve tepkisizlik hali ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

Kadın cinayetleri ile ilgili yapılan sosyal medya paylaşımlarının bir kısmı incelendiğinde, paylaşımların adeta şiddeti körüklediği ve şiddetle mücadelede toplumsal mücadeleyi zedelediği görülmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin barışçıl uzlaşım karması konusundaki liderliği, bu toplumsal yüzleşmenin sağlanmasında önemli bir vurgudur. Bu konuda, bir çok duvarın yıkılması gerekmektedir. Devlet Bahçeli'nin barışçıl uzlaşım karması, kadına dönük şiddetle mücadelede duyarsızlık duvarlarının yıkılmasını da sağlamaktadır. Toplumsal beka hareketlerini, insani liderlikle birleştiren Devlet Bahçeli, çözüme dönük güçlü bir liderlik göstermektedir.

Devlet Bahçeli'nin barışçıl uzlaşım karmasını kuvvetlendiren stratejik bir unsur, çatışma giderici liderliğidir. Türk siyasetinde, çatış-

maların giderilmesinde, en güçlü ve doğru liderliği sergileyen Devlet Bahçeli, toplumsal çatışmaların giderilmesi ve anlaşmazlıkların çözülmesinde de yol gösterici ve çözüm odaklı bir liderliği temsil etmektedir. Çözümsüzlüğün, bir iletişim biçimine dönüştüğü durumları bertaraf edebilmekte ve uzlaşım odaklı çözüm parametrelerini yerleştirebilmektedir. "Sosyal strateji, meşruiyet güven, iyi bir itibar kazanmak, iyi bir kurumsal vatandaş olmak, toplumsal açıdan sorumlu ve sürdürülebilir olmak, paydaşlar ve çıkar grupları ile iyi ilişkiler ve ortaklıklar kurmak gibi örgütün finansal olmayan amaçlarının gerçekleşmesine odaklanmaktadır" (Şatır, Sümer, Demir 2017:5).

Devlet Bahçeli, sosyal strateji kavramını toplumsal çatışmaların giderilmesi konusunda bir modele dönüştürmüştür.

14. Güvene Dayalı İttifak

"Güvene dayalı ittifak" kavramı, Devlet Bahçeli'nin siyasal iletişimde etkili liderliğini belirleyen önemli bir kavramdır. Güvene dayalı ittifak, bir anlamda, vatandaş tabanlı diplomasi ve vatandaşın siyasilerle kurduğu ittifak anlamındadır. Türk siyaseti, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ile birlikte, siyasette ittifakların belirleyici olduğu bir sürece girmiş ve bu süreç içinde Cumhur İttifakı ilkesel bir ittifak olarak yerini almıştır. Toplumsal beka hareketleri ve toplumsal beka liderliğinde ise, adeta vatandaşın, güven duyduğu siyasetçilere dönük bir ittifakı söz konusudur. Toplumsal beka açısından bu ittifak, "Toplumsal Güvenoyu İttifakı" olarak adlandırılabilir. Toplumsal güvenoyu ittifakı, Devlet Bahçeli'nin siyasal liderliğini tanımlayan ve belirleyen temel bir özelliktir.

Toplumun, belli bir toplumsal kampanyada birlikte yürümek için mevcudiyetine inandığı, liderliğine güvendiği, sonuca dönük adımları atmak için desteğini sunduğu bir ittifaka işaret eden güvenoyu ittifakı, liderin inandırıcılığı, güvenilirliği ve ikna ediciliği üzerine kurulu bir yaklaşımdır. Güvenoyu ittifakı, ikna edici iletişimin, toplumsal beka liderliği ile birleştiği bir noktadır.

İkna edici iletişim, toplumsal beka liderliği ve toplumsal beka hareketlerinde temel belirleyici bir noktadır. Güvenoyu ittifakı, bir siyasal liderin vatandaşla kurduğu iletişimde, ikna edici noktayı yakalamasıdır.

Toplumsal beka liderliğinde ve toplumsal beka hareketlerinde ikna edici nokta, örneğin kadına dönük şiddetle mücadelede, liderliği üstlenen siyasal inisiyatifin, bir toplumsal inisiyatife dönüştüğü noktadır.

Liderin, hangi siyasal partinin genel başkanı olduğuna bakılmaksızın, gösterdiği inisiyatifin bir toplumsal inisiyatife hatta ileri aşamalarda bir toplumsal harekete dönüşmesidir.

Bu konuda, çocukları, pkk terör örgütü tarafından kaçırılan acılı annelerin, Diyarbakır HDP il binası önünde, çocuklarını teröristlerin elinden kurtarmak için yaptıkları oturma eylemi örnek olarak gösterilebilir. Daha önce gerçekleşen pek çok eylemde aktif rol alan sanatçıların, imzacı akademisyenlerin ve bazı siyasetçilerin bu konudaki sessizliği, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli tarafından dile getirilmiş ve bu konuda vicdani bir hassasiyet oluşmuştur.

Toplumsal hassasiyetleri, toplum adına, vatandaşın sözcüsü olarak dile getirmiştir ve bu konuda belli grup sanatçıların ve sözde akademisyenlerin, provokasyon içeren şovlarına değil, gerçek tepkilerin dile getirildiği samimi bir platforma öncülük etmiştir. Devlet Bahçeli'nin toplumsal beka liderliği açısından güçlü anlamı olan bu özelliği, kadına dönük şiddetle mücadelede, bir toplumsal kampanyanın ihtiyaç duyduğu liderliktir.

Güvenoyu Mutabakatının, kadına dönük şiddetle mücadelede, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanlığı için değerlendirilmesi, çeşitli halkla ilişkiler etkinliklerinin doğru düzlemde gerçekleşmesi ile mümkündür.

Örneğin, Milliyetçi Hareket Partisi tarafından, ülke çapında, "Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Toplumsal Mutabakat" başlığı adı alında bir arama konferansı dizisi gerçekleşmesi ve geniş katılımlı bir platformla, elde edilen sonuçların, adeta kadına dönük şiddetle mücadelede bir mutabakata dönüşmesi, çözüme dönük bir uzlaşım sağlar.

15. İnandırıcı Mutabakat

İnandırıcı mutabakat, toplumsal beka liderliğini belirleyen kritik bir süreçtir. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, dengeleyici liderliği, sağduyulu tarzı ve lider duruşu ile inandırıcı mutabakatı sağlayan bir liderlik göstermektedir.

Devlet Bahçeli'nin Türk siyasal yaşamına kazandırdığı bir kavram olan inandırıcı mutabakat, şu şekilde tanımlanabilir: Bir siyasal liderin, belirsizlik ya da anlaşmazlık içeren bir konuda, anlaşmazlığın tarafları ile oluşturduğu mutabakatın adeta dokunulmazlık kuran bir güven alanı oluşturmasıdır. Türk siyasetinde bu dokunulmaz alanı ku-

rabilecek güçlü siyasal lider, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'dir. Kadına dönük şiddetle mücadele kampanyalarında olduğu gibi, toplumsal duyarlılık kampanyalarında, bu dokunulmaz alan, toplumun, konunun çözümüne dönük birleştiği barışçıl bir alandır. Devlet Bahçeli, aynı zamanda bir müttefik ikna lideridir.

"Müttefik ikna liderliğinin temelinde, inandırıcılık unsuru yatmaktadır. Devlet Bahçeli, Türk siyasetinde kendisi ile birlikte hareket edecek müttefik alanlar ve aktörlere sahiptir".(Gültekin 2019:148).

Devlet Bahçeli Liderliği ve Toplumsal Beka Hareketleri

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin, Türk siyasal yaşamına kazandırdığı beka savunucu liderlik ve bu liderliğin toplumsal iletişim kampanyalarına yansımalarının, yakın bir siyasi gelecekte, toplumsal beka hareketlerine dönüşmesi muhtemeldir. Toplumsal beka hareketleri, Devlet Bahçeli'nin siyasal yaşama kazandırdığı hareketler olarak yerini alacaktır.

1) Toplumsal Beka Hareketlerinin Devlet Bahçeli Liderlik Modeli ile Özdeşleştirilmesi

Devlet Bahçeli'nin, Türkiye'nin bekasını önceleyen liderlik tarzı ve bu konuda topluma sunmuş olduğu siyasal iletişim modeli, beka konusunda duyarlılığı olan vatandaşları, milli bir beka hareketi içinde yer almaya yönlendirmektedir. Cumhur ittifakının temelinde de, beka eksenli bir ittifak kurulması yönündeki ihtiyaç vardır.

Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliği ile oluşması beklenen toplumsal beka hareketlerinin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Devlet Bahçeli, Türk siyasetinde savunucu beka liderliği örneği sergileyerek, bu konuda siyasi literatüre geçecek bir liderlik modeli kurmuştur.

- Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliği, topluma sunulan bir çağrıdır. Yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmeler irdelendiğinde, Devlet Bahçeli'nin beka çağrısının, toplumun önemli bir bölümünden karşılık bulduğu görülmektedir.

- Devlet Bahçeli'nin konuşmaları, mesajları, siyasal inisiyatif ve girişimleri, beka konusunda bir toplumsal duyarlılık alanı ve bu alanı dolduracak aktörlerin oluşmasını sağlamıştır. Akademisyenler, siyasetçiler, gazeteci ve yazarlar, sivil toplum kuruluşları ve bazı medya

temsilcilerinden oluşan bu duyarlılık alanı, toplumda bir beka mutabakatı oluşması için güvenilir ve inandırıcı bir ittifak içindedir.

- Devlet Bahçeli'nin beka çağrısı, vatandaşlar nezdinde de kabul görmüş ve beka hassasiyeti vatandaşların önemli bölümünde bir duyarlılık olarak yerleşmiştir. Bu nedenle, oluşan duyarlılık platformları, vatandaş tabanlı diplomasi geliştirerek bu ittifakı desteklemektedir.

- Devlet Bahçeli'nin beka çağrısının, siyasal bir çağrıdan, toplumsal çağrıya ve toplumsal bir inisiyatife dönüşmeye başladığı görülmektedir. Özellikle; Türkiye'ye yönelik iç ve dış tehdit unsurları ve terörle mücadele konusunda, toplumsal beka inisiyatifi artış göstermekte ve bu inisiyatife dahil olan aktörler nezdinde, Devlet Bahçeli'nin beka liderliği referans olarak alınmaktadır.

- Toplumsal beka inisiyatifinin, toplumsal harekete dönüşme aşamasında olduğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili platformlar kurulması, aynı duyarlılığa sahip aktörlerin bir araya gelerek toplumsal iletişim etkinlikleri düzenlemesi, beka konusundaki toplumsal duruşu resmeden toplumsal kampanyalar ve projeler gerçekleşmesi aşamasına geçilmiştir. Bu noktada gerekli siyasal liderliği, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli göstermiştir.

Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Toplumsal Beka Hareketleri ve Devlet Bahçeli Liderliği

Devlet Bahçeli'nin liderliği ile özdeşleşen savunucu beka liderliğinin, kadına dönük şiddetle mücadele de bir toplumsal beka hareketine dönüşmesi beklenmektedir. Kadına dönük şiddet, toplumsal bekayı ilgilendiren hayati bir konudur. Devlet Bahçeli liderliğinde bir toplumsal beka hareketi oluşmasında şu noktalar önerilmektedir:

1- Özellikle kadına dönük şiddetle mücadelede mağduriyetlerin giderilmesi ve şiddet mağduru kadınların topluma yeniden kazandırılması için, şiddet mağdurları ile iletişim kurmak üzere bir inisiyatif grubu kurulması ve bu grubu yönetmek üzere 100 kişiden oluşan "Şiddetle Mücadele Gönüllülük Meclisi" oluşturulması

2. Ülkü Ocakları, Türk siyasetinde son zamanlarda düzenlediği kampanyalar ve projeler ile önemli bir boşluğu doldurmuş ve Türk siyasetinin sakin hareketi olmuştur. Ülkü ocaklarının, üniversite rektörlükleri ile bir protokol imzalayarak, her bir üniversite kampüsünde, ülkü ocaklarının kadına dönük şiddetle mücadelede üniversite öğrencileri ile ortak projeler geliştirdiği "Kadına Dönük Şiddetle Mücadele Kampüs İnisiyatifi" projesi oluşması,

3. Milliyetçi Hareket Partisi'nin "Kadına Dönük Şiddetle Mücadelede Türkiye İttifakı" adı altında bir proje yürütmesi ve bu inisiyatife dâhil olan vatandaşların, kadına dönük şiddetle mücadelede gerçekleştirmek istedikleri etkinliklerin hamiliğinin üstlenilmesi,

4. Medyada kadına dönük şiddetle mücadele konusunda inisiyatif almak ve bu konuda medyanın sorumluluklarını belirlemek üzere "Kadına Dönük Şiddetle Mücadele Medya Konseyi" oluşturulmasına öncülük edilmesi ve bu konseyin, özellikle dizilerde ve çeşitli programlarla şiddeti körükleyen sahnelerin engellenmesi ve yazılı basında şiddet dilinin atılması için uzlaşım sağlaması. "Haber medyasının kadına karşı erkek şiddetini normalleştirmeye katkıda bulunan anlatı stratejileri geliştirmesi ve cinsiyetçi kodlarla iş görmesi, cinsel suçları ve kadına yönelik şiddeti gündelik hayatın sıradan ve gerçekleşmesi kesin bir parçası haline getirmektedir. Bu eğilimin yerleşikliği dolayısıyla ne kadına ne de çocuklara yönelik şiddet ve suiistimaller, haber gündeminde ciddi haberler arasına giren konulardan sayılmamaktadır." (Dursun 2013:199-200). "Kadına Dönük Şiddetle Mücadele Medya Konseyi"nin, suiistimallerin önlenmesi hususunda güçlü bir kurumsal yapı olarak tanınmasının sağlanması,

5. Sosyal medyanın şiddetle mücadele konusundaki önemi ve sosyal medyada nefret dili ve şiddet dilinin yaygınlaştığı göz önünde bulundurulduğunda, "Milliyetçi Hareket Partisi 100.000 gönüllü Arıyor" adı altında bir sosyal medya kampanyası başlatılması ve 100.000 gönüllünün sosyal medyada kadına dönük şiddetle mücadele konusunda gönüllü bir platforma öncülük etmesi,

6. Toplumsal beka hareketlerinin önemli bir başlığı, halkla ilişkiler etkinlikleridir. Her ay 1000 etkinlik ilkesiyle, teşkilat tarafından kadına dönük şiddetle mücadelede çeşitli halkla ilişkiler etkinliklerinin düzenlenmesi ve bu konuda bir etkinlik ekibi kurulması.

Devlet Bahçeli, Türk siyasetine, siyasal yaşama denge unsurları katan, siyasal belirsizlikleri gideren ve çatışmaları önleyen bir sağduyu ve bilge liderliği modeli sunmuştur. Milliyetçiliği bir sağduyu ve denge unsuru olarak kabul etmekte ve halkına güvenmektedir. "Ülkenin birliği ve bütünlüğü yine halka güvenmekten ve katılımcı modelden geçer. Her şeyi devlete fatura eden idari yapı ve yaklaşım, bütün eksikliği de devlete yüklemekte, devletin yıpranması sonucu doğan boşluk anarşinin fideliğini oluşturmaktadır. Yöre insanını ezen ve sindiren yaklaşımlar yerine, onları sorumluğa katan sistemler daha doğru ve mantıklıdır." (Yazıcıoğlu 1998: 45-46).

Sonuç

Devlet Bahçeli'nin bilge liderliği, siyasete makuliyet çizgisi kazandıran; uzlaşım odaklı, inandırıcı ve ikna edici liderliği içeren, güçlü bir liderliktir. Bilge liderliğin toplumsal alanda yansıması özellikle, toplumsal vicdanı yaralayan konularda bir duyarlılık çizgisi çekilmesi ve bu çizginin bir toplumsal inisiyatife dönüşmesi ile olmaktadır. Devlet Bahçeli'nin savunucu beka liderliği ile sağduyu liderliğinin bir bilge liderlik modeli etrafında buluşması, özellikle kadına dönük şiddetle mücadele konusunda, çözüm sağlayıcı ve sonuca dönük bir iklimin oluşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, toplumsal beka hareketlerinin, toplumsal iletişim kampanyaları ile bütünleştirilmesi ve bütünleşmenin Devlet Bahçeli'nin bilge ve sağduyu liderliğini oluşturan kategoriler bağlamında yapılması, kadına dönük şiddetle mücadelede, Devlet Bahçeli modelini oluşturmaktadır.

Kaynakça

Adair,J(2003). *Etkili İletişim*.İstanbul:Babıali Kültür Yayıncılığı

Çaycı,S(2002).*Demokrasi İçin Kadın*.İstanbul:Bulut Yayınları

Dursun.Ç(2015).İletişim Kuram Kritik.Ankara:İmge Kitabevi Yayınları

Freeman,A.(2008).*Liderlik Dehası ve Alfred P.Sloam*, İstanbul:Türkiye İş Bankası Yayınları

Gültekin,B,Gültekin,T(2019). *Lider:Devlet Bahçeli*.Ankara: Berikan Yayınevi

Gültekin,B,Gültekin,T(2019).*Siyasal İletişimde Devlet Bahçeli Modeli ve Bilge Liderlik*.Ankara: Berikan Yayınevi

İslamoğlu,A.Hamdi(2002).*Siyaset Pazarlaması*.İstanbul:Beta Yayınları

Şatır,Ç,Sümer,F,Demir,Z(2017).*Stratejik Halkla İlişkiler ve Uygulamaları*,Ankara:Nobel Yayınevi

Tunçay,E.(2018).*Fark Yaratan Liderlik*.İstanbul:Yazardan Direkt Yayınevi

Yazıcıoğlu,R.(1998),*Recep Yazıcıoğlu Bu Sistem Değişmeli*, İstanbul:Birey Yayıncılık

Yılmaz,H.(2010),*Vizyon,Misyon, Kariyer ve Daha Ötesi Stratejik Liderlik*, İstanbul:Kum Saati Yayınları

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EVLİLİK ÖNCESİ EĞİTİME VE EVLİLİĞE DAİR FARKINDALIK, BİLGİ VE TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Kamile MARAKOĞLU
Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü/ Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Başkanı,

Tuğba BATMAZ
Öğr. Asist/YL Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi/Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Hacer ALAN DİKMEN
Dr. Öğr. Üy., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Özet

Araştırmada; üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime ve evliliğe dair farkındalık düzeylerinin, bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi amaçlandı. Araştırma Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Polikliniği ve Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezinde, 2018-2019 eğitim öğretim döneminde,700 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirildi.Çalışmamızda öğrencilerin %87.9'u evlilik öncesi eğitim almayı istemekteydi. Cinsiyet, fakülte, flört durumu ile evlilik öncesi eğitime ve evliliğe dair farkındalık, bilgi ve tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p < 0.05$). Sağlıklı bir aile ve toplum yapısı için bireylerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: öğrenci, evlilik,aile, eğitim, farkındalık.

Abstract

It is aimed to evaluate the awareness, knowledge, and attitudes of university students about premarital education and marriage in this study. The study was carried out in Selcuk University Faculty of Medicine, Family Medicine Polyclinic and Selcuk University Women, Family and Community Services Application and Research Center in the 2018-2019 academic year. In this study, it was found that %87.9 of the students were willing to receive pre-marital education and there was a statistically significant difference between gender, faculty, flirting status and awareness, knowledge and attitudes about pre-marital education and marriage (p <0.05). For a healthy family and community structure, individuals should be informed about marriage and family life.

Key Words: *student, marriage, family, education, awareness.*

Giriş

Evlilik, aile kurumunu temsil ettiği için toplumsal bir öneme sahiptir. Evlilik kadın ve erkeğin yaşamlarını birleştirme kararı almasıyla bireysel, sürece eşlerin ailelerinin dâhil olmasıyla kolektif ve aile kurumunu ifade etmesiyle toplumsal bir eylemdir. Evlilik sosyal hayata dâhildir ve her birey evlilik ve aile kurumuna dair bilgi, tutum ve değerlere sahiptir. Söz konusu toplumsal değerler Türkiye gibi aile bağları kuvvetli ve evliliğin yaygın olduğu toplumlarda bireylerin evlilik kararında etkili olmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2015). Evlilik öncesi ilişkiler ise iki farklı bireyin evlilik kararı alabilmesi için birbirlerini tanıma süreçlerini ifade eder (Yılmaz vd. 2010).

Evlilik, eşler arasında birlikte yaşamaya ve karşılıklı yardımlaşmaya imkân veren aynı zamanda taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşmedir. Evlilik nesilleri çoğaltır ve korur. Sağlıklı nesiller aile ortamında yetişir. Bir toplumda aile ne kadar sağlam ve sağlıklı temellere oturur ise, o ailelerden meydana gelen toplum da o nispette sağlam ve sağlıklı olacaktır (Türkiye Halk Sağlığı Kurumu 2014). Evlilik ilişkisi hem bireye hem de topluma katkı sağlar. Çiftlerin karşılıklı sevme ve sevilme ihtiyacının karşılanması, biyolojik, sosyal ve psikolojik gereksinim ve güdülerini doyurması, geleceğe güvenle bakabilme bireysel katkılarken aile kurumunun yeni nesilleri meydana getirmesi, bireylerin toplumda yer edinmesini sağlaması ise toplumsal katkılardır (Canel 2012). Sağlıklı bireylerden oluşan aileler mutlu ve müreffeh bir toplum yapısı oluşturur. Evlilik hayatı ve aile kurumu ile

meydana gelecek bu sağlıklı yapı toplumu ayakta tutacak en önemli unsurlardandır (Süataç 2010).

Evlilik çoğunlukla yetişkinliğin bir sembolüdür. Dolayısıyla genç neslin evlilik ile yetişkinliğe geçtiği varsayılan bir toplumda evlilik çağındaki gençlerin konuya dair görüşleri önem arz etmektedir. Gençlik döneminde uygun şartlar doğrultusunda evliliğe en yakın grup üniversite öğrencileri olarak gözükmektedir (Türkarslan vd. 2010). Üniversite dönemi bireyler için eş seçimini içeren kritik bir dönemi ifade etmektedir. Böylece üniversite dönemi gençler için romantik ilişkilerin, çift olmanın ön plana çıktığı ve evlilik hakkında düşüncelerin yoğunlaştığı bir dönemdir (Avcı 2014).

Gençlik dönemi aynı zamanda değişimi görece kolay kabullenen bir grup niteliği taşımaktadır. Küresel ölçekteki değişimlerle aile kurumunda, evlilik koşullarında, evlenme ve boşanma oranlarında farklılıklar gözlenmektedir(Bener vd. 2013). Ülkemizde ortalama ilk evlenme yaşı 2017 yılında erkekler için 27,7 kadınlar için 24,6 olarak belirlenmiştir (Türkiye istatistik Kurumu 2017). Söz konusu yaşlar ortalama olarak üniversite mezuniyetinin sonrasına tekabül etmektedir. Bu sebeple üniversite öğrencilerinin evliliğe ilişkin görüşlerinin incelenmesi gerekli görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin evliliğe dair görüşlerini incelemenin yanı sıra sağlıklı bir evlilik için bilgilendirilmeleri, bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Aile bilinci kazanma; evliliğe dair sorumluluklara ve beklentilere hâkim olma; iletişim, problem ve çatışma çözme becerilerine sahip olma açısından evlilik öncesi konuya dair eğitimler alınması önemlidir (Hamamcı vd. 2011). Son on yıl içindeliteratürde evliliğe dair üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalar evlilik öncesi eğitim almak istenen konu, evliliğe dair görüşler, evlilik öncesi eğitime dair bilgi kaynakları şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime ve evliliğe dair görüşlerini tespit etmeye yönelik yapılan ve "Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları" (Bener vd. 2013), "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Yaşantısı ile İlgili Bilgi Kaynaklarının ve Evlilik Öncesi Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi" (Hamamcı vd. 2011), "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Öncesi İlişkilerde Problem Yaşadıkları ve Eğitim Almak İstedikleri Konular" (Avcı 2014)başlıklı araştırmalarla örneklenen literatür incelendiğinde sosyal bilimlerde özellikle son yıllarda üniversite gençliği ve evlilik ilişkisinin çalışılan önemli konulardan olduğu görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin evlilik yaşantısıyla ilgili bilgi kaynaklarının ve evlilik öncesinde hangi konuda eğitime ihtiyaç duyduklarının

incelendiği bir çalışmada (Hamamcı vd. 2011) gençlerinçoğunlukla anne babalarının yahut arkadaşlarının evlilik deneyimlerinden etkilendikleri tespit edilmiştir. Söz konusu çalışma aynı zamanda literatürle uyumlu olarak üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitim alma konusunda istekliolduklarını tespit etmiştir. Yine üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi ilişkilerde yaşadıkları problemleri ve eğitim almak istedikleri alanları konu edinen bir araştırmada en fazla eğitim almak istenen alanların iletişim, çatışma çözme, farklılıkları kabul, romantizm-cinsellik ve sosyal destek olduğudur (Avcı 2014). "Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları" (Bener vd. 2013) başlıklı bir araştırmada ise gençlerin evlilik ve aile yaşamına olumlu baktıkları, aile yaşamı ve aile ilişkileri açısından gelenekselci bir bakış açısına sahip oldukları belirtilmektedir.

Bireyin evliliğe ilişkin değer ve tutumları evlilik öncesi eğitime dair tutumlarını da belirlemektedir. Evliliğin özel, mahrem bir alan kabul edilmesi yahut kamusal desteğe açık bir alan olarak görülmesi evlilik öncesi eğitime dair düşünceleri şekillendirebilir. Evlilik kurumunun kamusal desteğe açık bir yaşam alanı olarak görülmesi evliliğe dair çeşitli eğitimlerin düzenlenebileceği anlamına gelir. Aynı zamanda evliliği geleneksel ve modern değerler üzerinden değerlendirmek de evlilik öncesi eğitime dair fikirleri etkileyecektir. Bu sebeple araştırmada evlilik öncesi eğitime ve evliliğe dair değer ve tutumlar bir arada incelenmiştir.

Evlilik hakkındaki değer ve tutumların üniversite öğrencileri üzerinden incelenmesi iki noktada önemli gözükmektedir. İlk olarak üniversite eğitimi sonrası bireyin yaşamında sonraki adım evliliktir. İkinci olarak toplum nezdinde eğitimini tamamlayan, mesleğini edinen bireyden sıradaki beklentinin evlilik olmasıdır. Böylece üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitim ve evlilik hakkındaki bilgi düzeylerinin tespit edilip sağlıklı aileler ve sağlıklı nesiller oluşturmak için buna yönelik eğitimlerin planlanması önem arz etmektedir. Bu araştırma üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime dair farkındalık düzeylerini ve eğitime isteklilik durumlarını belirlemenin yanı sıra evliliğe ilişkin görüşlerini geniş bir ölçekte incelemeyi ve konuya dair güncel veriler elde etmeyi amaçlamaktadır.

Metodoloji

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime ve evliliğe

dair farkındalık,bilgi ve tutumlarınındeğerlendirilmesive Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen Evlilik Öncesi Eğitim Programı'nın üniversite öğrencilerine duyurulmasını amaçlamaktadır.

Araştırma Soruları

1. Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime/danışmanlığa dair bilgi düzeyi nedir?

2. Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime/danışmanlığa dair farkındalıkları nedir?

3. Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime/danışmanlığa dair tutumları nedir?

4. Üniversite öğrencilerinin evliliğe dair tutumları nelerdir?

Araştırma Türü

Bu çalışma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı türdedir.

GörüşmeFormu

Araştırmacılar tarafından literatüre görehazırlanan görüşme formu kapalı uçlu ve açık uçlu olmak üzere toplam 77 soru içermektedir.Görüşme formu oluşturulurken Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen Evlilik Öncesi Eğitim Programının ilgili eğitim kitaplarından yararlanılmıştır (Canel 2011, Çetin vd. 2012, Deniz 2011). Araştırma soruları doğrultusunda hazırlanan görüşme formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik yaş, cinsiyet, flört durumu gibi sorular bulunmakta ve bu bölüm 40 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde, öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime/danışmanlığa dair bilgi düzeylerini, farkındalıklarını ve tutumlarını tespit etmeye yönelik 16 soru bulunmaktadır. Görüşme formunun son bölümü ise öğrencilerin evliliğe dair tutumlarını tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu bölümde evliliğe hazır olup olmama, ideal evlilik, ideal evlilik yaşı gibi temalar üzerindenhazırlanan 21 soru yer almaktadır.

Görüşme formundaki açık uçlu sorularda öğrencilerin verdiği cevapları detaylandırmak ve anlamlandırmak için "neden" sorusu sorulmuştur. Açık uçlu sorular evlilik öncesi eğitime ve evliliğe dair farkın-

dalık, bilgi ve tutumların değerlendirilmesi noktasında;değer, tutum gibi soyut ve görecetespit edilmesi zor konularda görüşmecilere tanınan kısmi bir özgürlükle samimi cevaplar alınmasına olanak tanımış ve araştırmaya katkı sağlamıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat yerleşkesindeki üniversite öğrencilerioluşturmaktadır.Araştırma, Sağlık Bilimleri, Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri öğrencilerindenoluşan toplam 700 öğrenci ile tamamlanmıştır. Çalışma, Selçuk Üniversitesi Kadın, Aile ve Toplum Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdüriyeti ve Aile Hekimliği polikliniğinde 2018-2019 Eğitim Öğretim döneminde yürütülmüştür.

Araştırmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Bağımlı Değişkenler: Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime/danışmanlığa dair bilgi vefarkındalık düzeyleri, tutumları ve evliliğe dair tutumları bu araştırmanın bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır.

Bağımsız Değişkenler: Öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri (cinsiyet, bölüm, flört durumu) bu araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır.

İstatistiksel Analiz

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirmesinde Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 20.0 paket programından yararlanıldı. Verilerin tanımlayıcı istatistiklerinde ortalama, standart sapma, minimum- maksimum değerleri ve yüzde kullanıldı. Kategorik verilerin sıklık dağılımları verilerek gruplar arasında ki-kare testi kullanıldı.

Etik İzin

Araştırmanın her aşamasında etik ilkelere uyulmasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın uygulamasına başlamadan önce, bir devlet üniversitesinin Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmaları Etik Komitesi'nden çalışmanın yapılması için etik izin alınmıştır (Etik İzin no: 2019/198). Öğrencilere çalışma öncesi bilgi verilerek öğrencilerden sözel izin alınmıştır ve 700 katılımcı ile çalışma tamamlanmıştır.

Bulgular

Üniversite öğrencilerinde evlilik öncesi eğitim ve evliliğe dair farkındalık, bilgi ve tutumların araştırıldığı bu çalışmaya katılan 700 öğrencinin sosyo demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı (n=700)

Yaş (*Ort± SS)*	21,30 ± 2,19	
	(n)	**(%)**
Cinsiyet		
Kadın	532	**76.0**
Erkek	168	24.0
Medeni durum		
Evli	17	2.4
Bekar	681	**97.3**
Boşanmış	2	0.3
Öğrenim durumu		
Önlisans	5	0.7
Lisans	687	**98.2**
Yükseklisans	5	0.7
Doktora	3	0.4
Fakülte		
Sağlık Bilimleri	360	**51.4**
Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler	340	48.6

Aile tipi		
Çekirdek aile	598	**85.5**
Geniş aile	92	13.1
Diğer	10	1.4
Ebeveyn birliktelik durumu		
Birlikte	664	**94.9**
Ayrı	29	4.1
Diğer	7	1.0
Anne eğitim durumu		
Okuryazar değil-Okuryazar	26	3.7
İlkokul-Ortaokul	487	**69.6**
Lise	112	16.0
Üniversite ve üzeri	75	10.7
Baba eğitim durumu		
Okuryazar değil-Okuryazar	6	0.9
İlkokul-Ortaokul	337	**48.1**
Lise	170	24.3
Üniversite ve üzeri	187	26.7
Sigara kullanımı		
Evet	129	**18.4**
Hayır	571	81.6
Alkol kullanımı		
Evet	113	**16.1**
Hayır	587	83.9

Uyuşturucu ve madde bağımlılığı		
Evet	3	**0.4**
Hayır	697	99.6
Tanı almış hastalık durumu		
Evet	72	**10.3**
Hayır	628	89.7
Düzenli kullanılan ilaç durumu		
Evet	48	**6.9**
Hayır	652	93.1
Flört durumu		
Yok	492	70.3
Var	208	**29.7**
Toplam	**700**	**100**
Flörtle evlenmeyi düşünüyor musunuz?(n=208)		
Evet	*183*	***88.0***
Hayır	*25*	*12.0*
Flört süresi (n=208)		
1 yıl ve altı	*76*	***36.5***
1-2 yıl arası	*44*	*21.2*
2-3 yıl arası	*33*	*15.9*
3-4 yıl arası	*15*	*7.2*
5 yıl ve üstü	*24*	*11.5*
Cevap yok	16	*7.7*
Toplam	**208**	**100**

Çalışmaya katılan 700 öğrencinin yaş ortalaması 21.30'dur. Öğrencilerin %76'sı (n=532) kız, %24'ü (n=168) ise erkektir. Öğrencilerin %98.2'lik oranla büyük çoğunluğunu lisans öğrencileri oluşturmakta-

dır. Sağlık Bilimleri öğrencilerinden katılım sağlayanların %51.4 oranı ile fakülteleri Tıp Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Diş Hekimliği Fakültesi %48.6 ile Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler öğrencilerinden katılım sağlayanların fakülteleri Fen Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi ve Spor Bilimleri Fakültesi olarak dağılım göstermektedir. Çalışma konusunun evlilik öncesi eğitime ve evliliğe ilişkin düşüncelerin olması sebebiyle çalışmaya katılan öğrencilerin %97.3 (n=681) ile büyük çoğunluğunun bekâr olması önem arz etmektedir(Tablo 1).

Öğrencilerin flört durumlarına bakıldığında %70.3'ünün (n=492) herhangi bir flörtü olmadığı, %29.7'sinin (n=208) sevgilisi, sözlüsü veya nişanlısı olmak üzere bir flörtünün olduğu görülmektedir. Flörtü olan öğrencilerden %88'i (n=183) şu anki flörtlüyle evlenmeyi düşündüğünü bildirirken, %12'si (n=25) şu anki flörtüyle evlenmek istemediğini belirtmiştir. Öğrencilerin flörtle beraberlik sürelerinde en yüksek oranın %36.5 (n=76) ile "1 yıl ve altı", en düşük oranın ise %7.2(n=15) ile "3-4 yıl arası" olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Görüşme formunda bulunan soruların yorumlanması noktasında yararlı olabileceği düşüncesiyle eklenen kısa açık uçlu sorulara verilen cevaplara göre flörtü olan öğrencilerden (n=208) şu anki flörtüyle evlenmek istediğini belirtenlerin, evlilik isteme sebeplerine bakıldığında duygusal ilişkiye ve partnerin kriterlerine önem verildiği gözükmektedir. Flörtü olan öğrenciler çoğunlukla flörtleri ile kurdukları duygusal bağ; aşk, sevgi, güven sebebiyle ve flörtlerindeki kriterlerin kendilerine uygun olması sebebiyle evliliği düşünmektedir. Flörtü olup evliliği düşünmeyen öğrenciler ise evlilik düşünmek için yaşlarının henüz küçük olduğu gerekçesini sunmaktadır.

Tanı almış en az bir hastalığı bulunan öğrencilerde (n=72) birinci sırada en sık görülen hastalık çeşitleri astım ve gastrit olarak belirlenmiştir. Sıklıklarına göre ikinci sırada yer alan hastalıklar ise Hepatit B, serebral palsi, alerjik rinit, over kisti, hipotiroidi, tip 1 diyabet, ankilozan spondilit ve keratokonusdur.

Tablo 2: Öğrencilerin Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutumlarının Dağılımı (n=700)

Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutum Soruları	**(n)**	**(%)**
Daha önce evlilik öncesi danışmanlığa dair bilgi alma durumu		
Evet	87	12.4
Hayır	613	**87.6**
(AÇSGB) Evlilik Öncesi Eğitim programı hakkında bilgi durumu		
Evet	85	12.1
Hayır	615	**87.9**
(AÇSHB) Aile Eğitim Programı hakkında bilgi durumu		
Evet	101	14.4
Hayır	599	**85.6**
Evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gereklilik durumu		
Evet	557	**79.6**
Hayır	143	20.4

Evlilik öncesi eğitime katılım isteği		
Evet		
Hayır	477	**68.1**
	223	31.9
Evlilik öncesi eğitim almak istenen konular		
Eşler arası uyum		
Üreme sağlığı	301	**43.0**
Çocuk bakımı	135	19.3
Aile hukuku	58	8.3
Sağlıklı yaşam	23	3.3
Hepsi	17	2.4
	166	23.7
Evlilik öncesi eğitim almak istenen zamanlar		
İlişki yokken		
Flört ederken	208	**29.7**
Sözlüyken	82	**11.7**
Nişanlıyken	104	**14.9**
Evliyken	198	**28.3**
Hiçbir zaman	10	**1.4**
	98	14.0

Aile danışmanına başvuru durumları		
Problem olduğunda	264	37.7
Problem oluşmadan	363	**51.9**
Hiçbir zaman	73	10.4
Evlilik öncesi yapılması gereken sağlık taramalarını bilme durumu		
Evet	547	**78.1**
Hayır	153	21.9
Gebelik öncesi bağışıklık kontrolünü bilme durumu		
Evet	514	**73.4**
Hayır	186	26.6
Aile planlaması/Gebelikten korunma yöntemleri bilgi durumu		
Evet	603	**86.1**
Hayır	97	13.9
Aile planlaması gereklilik durumu		
Evet	605	**86.4**
Hayır	95	13.6
Toplam	**700**	**100**

Çalışmaya katılan öğrencilerin evlilik öncesi eğitime dair bilgi ve tutumlarının dağılımına bakıldığında %87.6'sının (n=613) daha önce evlilik öncesi eğitime dair herhangi bir kurumdan bilgi almadığı ve %87.9'unun (n=615)Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Evlilik Öncesi Eğitim Programı hakkında bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Bu bilgiye uyumlu olarak ise çalışmaya katılan öğrencilerin

%79.6'sı (n=557) evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gerekli olduğunu düşünmektedir. Üniversite öğrencileri tarafından evlilik öncesi eğitim %56.3 (n=394) oranıyla en fazla evlilik yolunda ilerleyen bir ilişki varken ve evliyken alınmak isteniyor. Herhangi bir ilişki yokken eğitim almak isteyen öğrencilerin oranı ise %29.7 (n=208)'dir. (Tablo 2).

Evlilik öncesi eğitime katılma noktasında talep edilen konulara bakıldığında ise öğrencilerin sırasıyla %43.0 (n=301) oranla eşler arası uyum, %19.3 (n=135) ile üreme sağlığı, %8.3 (n=58) ile çocuk bakımı,%3.3 (n=23) ile aile hukuku ve %2.4 (n=17) ile sağlıklı yaşam konularında eğitime ihtiyaç duydukları belirlenmiştir.Öğrencilerin %23.7'sinin (n=166) ise tüm alanlarda eğitim almak istedikleri görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2'deki verilerde görüldüğü üzere çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin %78,1'i (n=547) evlilik öncesi yapılması gereken sağlık taramalarını, %73,4'ü (n=514) sağlıklı bir gebelik için bağışıklık kontrolü yapılması gerektiğini, %86,1'i ise (n=605) aile planlaması yöntemlerini diğer bir ifadeyle gebelikten korunma yöntemlerini bildiklerini belirtmişlerdir. En sık bilinen sağlık taraması çeşitleri HIV/AIDS, Hepatit A, Hepatit B, Hepatit C olarak; sağlıklı bir gebelik için yapılması gereken sağlık taramalarının ek sık bilinenleri Tetanos, Hepatit A, Hepatit B olarak ve aile planlaması yöntemlerinden en sık bilinenler modern yöntemler (kondom, diyafram, spermistler, doğum kontrol hapları, enjeksiyonlar, deri altı implantları, rahim içi araçlar, vajinal halka, cerrhahi sterilizasyon; kadınlarda tüplerin erkeklerde kanalların bağlanması) olarak sıralanabilmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Evliliğe Dair Tutumlarının Dağılımı (n=700)

	Min.	**Max.**	**Ort. ±SS**
İdeal evlilik yaşı	18	35	25,55±1,26
Kadın	18	33	24,96±2,11
Erkek	18	36	26,88±2,56
Kadının çocuk sahibi olma yaşı	19	35	26,88±2,25
Ailede ideal çocuk sayısı	1	6	2,80±0,871
	n	**%**	
Evliliğe hazır hissetme			
Evet	93	**13.3**	
Kısmen	148	21.1	
Hayır	459	65.6	
Evlilikte yaşanabilecek olası problemlerde başvurulması tercih edilen kaynak			
Uzman yardımı	232	33.1	
Sosyal çevre	23	3.3	
Eşler arası çözüm	445	**63.6**	
Eş seçimini etkileyen tercihler			
Kendi tercihleri	516	**73.7**	
Ailenin/Akrabaların tercihi	32	4.6	
Kendi tercihi+ailenin tercihi	152	21.7	
Eş seçiminde partnerin mesleğinin etkisi			
Evet	498	**71.1**	
Hayır	202	28.9	

Evlilik öncesi cinsel birlikteliğin uygunluk durumu		
Evet	101	**14.4**
Hayır	599	85.6
İdeal evlilik tanımı		
Çiftler arası uyum*(Birbirlerine sosyal statü, meslek, eğitim ve aile yapılarından uyum)*	180	25.7
Aile yaşamı*(Karı, koca,* çocuk olması ve sorumlukların a*rtması)*	35	5.0
Duygular *(Sevgi, Saygı, Güven ve Aşk)*	307	**43.9**
Cevap yok	178	25.4
Eşler arası uyum		
Manevi koşullar	401	**57.3**
Maddi koşullar	5	0.7
Uyum zorunlu değil farklılıklar önemlidir	49	7.0
Maddi manevi tüm yönlerle uyum	47	6.7
Cevap yok	198	28.3
Evlilik yaşının ilerlemesinde etkili faktörler		
Bireysel tercihler	220	31.4
Eğitim	323	**47.6**
Ekonomik etkenler	68	9.7
Hepsi	79	11.3
Bireyin evliliğe dair tutumlarında etkili faktörler		
Sosyo demografik faktörler(yaş,cinsiyet,-medeni durum,öğrenim durumu)	474	**67.7**
Kültürel değerler	226	32.3

Evlilik sonrası eşlerin birbirine karşı davranışı değişir mi?		
Evet	514	**73.4**
Hayır	186	26.6
Toplam	**700**	**100**

Üniversite öğrencilerinin evliliğe dair tutumları incelendiğinde ideal evlilik yaşının minimum 18, maksimum 35 olarak belirtildiği görülmektedir. Katılım sağlayan öğrenciler tarafından kadınlar için belirtilen ideal evlilik yaşının ortalaması 24,96 olarak bulunurken erkekler için 26,88 olarak tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin evliliğe hazır olup olmadıklarına dair soruya verilen cevaplar %65.6 (n=459) oranıyla hazır olmadıklarını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle öğrencilerin çoğunluğu farklı sebeplerle kendini evliliğe hazır hissetmemektedir. Evliliğe hazır hissetmemenin sebeplerine bakıldığında öncelikli olarak ekonomik geçimi sağlama adına sahip olunması gereken bir işten yahut meslekten öğrencilik durumunda yoksun olunması belirtilmektedir. İkinci olarak ise evlilik yaşamının getireceği sorumlulukların etkisiyle evliliğe dair duyulan isteksizlik ve çekinme olduğu söylenmektedir. Kendini evliliğe hazır hissedenler ise (%13.3) ailenin toplum için gerekli olduğu ve evlilik yaşamının gerektirdiği maddi ve manevi koşullar ve bilgi bakımından yeterli oldukları gerekçelerini sunmuşlardır.

Evlilik yaşamında karşılaşılabilecek olası problemlerle baş etme noktasında öğrencilerin %63.6 (n=445) ile çoğunluğu herhangi bir dış kaynağa başvurmaktansa eşler arasında çözüm üretilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bununla birlikte aile danışmanı, psikolog, aile hekimi gibi uzman kimselerin yardımına başvurma ise problemlere çözüm oluşturma noktasında ikincil önemli kaynağı oluşturmaktadır.

Öğrencilerin %71.1'i (n=498) tarafından maddi sebepler, eşler arası uyum, denge ve statü açısından eş adayının mesleğinin önemli olduğu düşünülmektedir. Eş adayının mesleğinin evlilik için etkili olmadığını ve eşlerin benzer yahut aynı meslekte olmasının önemli olmadığını düşünenler ise %28.9 oranıyla (n=202) manevi değerlerin, duygusal bağın ve partnerin sahip olduğu meslekte başarılı ve mutlu olmasının daha fazla önem arz ettiğini belirtmektedirler.

Evlilik öncesi cinsel birlikteliğin bireysel bir tercih olduğunu, bireylerin ihtiyaç ve tecrübe dâhilinde böyle bir birlikteliği yaşayabileceğini düşünenler (%14.4/n=101) olduğu gibi dini ve toplumsal koşulların

evlilik öncesi cinsel birlikteliği onaylamadığını aynı zamanda bu birlikteliğin evlilik ve aile kurumunu zedeleyeceğini düşünenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (%85.6/n=599).

İdeal evlilik katılım sağlayan öğrencilerin %43.9'u (n=307) tarafından duygular, %25.7'si (n=180) tarafından eşler arası uyum bakımından ve %5'i (n=35) tarafından aile yaşamı doğrultusunda tanımlanmaktadır. İdeal evliliği duygular bağlamında tanımlayanlar eşler arası ilişkisinin temelinde aşk, sevgi, saygı, mutluluk, huzur, güven, karşılıklı empati ve özveri gibi duygusal etmenlerin bulunması gerektiğini düşünmektedir. Eşler arası uyumun ideal evlilik için temel şart olduğunu ifade edenler eşlerin duygusal ve mantıksal olarak uyumlu olması ve birbirlerini tamamlaması gerektiğini, hayat tarzı ve aile yapılarının benzer olması gerektiğini belirmektedir. Aile yaşamı olarak özetlenebilecek ifadeyle ise ideal evlilik bireylerin hem eş hem ebeveyn olarak aile kurumuna ve topluma karşı sorumluluklarını ifade etmektedir. İdeal evliliğin ne ifade ettiğine dair soruyu katılımcıların %25.4'ü (n=178) cevaplandırmamıştır.

Evlilik birlikteliğinde eşler arası uyum üniversite öğrencilerinin %57.3'ü (n=401) tarafından fikir alışverişi yapabilme, empati kurabilme diğer bir ifadeyle iletişimsel uyum ve ilişkide karşılıklı duygular, eğitim durumu, zihniyet uyuşması gibi sosyo kültürel uyumu ifade eden manevi özelliklerin denkliği ile tanımlanmaktadır. Temel olarak ekonomik seviye ile belirtilebilecek maddi özellikler ise %0.7'lik (n=5) bir kesim tarafından eşler arası uyum için önem arz etmektedir. Bununla birlikte eşler arasında maddi ve manevi tüm özellikler bakımından çok yönlü bir uyum olması gerektiğini düşünenler ise %6.7'lik (n=47) bir kesimi göstermektedir. Evlilikte eşler arası mutlak bir uyumun zorunlu olmadığını düşünen %7'lik (n=49) grup ise farklı karakter özelliklerinin, farklı sosyo kültürel ve sosyo ekonomik seviyenin karşılıklı anlayış ile çiftler arasında sorun teşkil etmeyeceğini beyan etmektedir. Eşler arası uyumun ne ifade ettiğine dair soruya öğrencilerin %28.3'ü (n=198) cevap vermemiştir.

Çiftler arası ilişkide evlilik sonrası bir değişim meydana gelip gelmeyeceğine diğer bir ifadeyle evlilikten sonra eşlerin birbirlerine karşı davranışlarının farklılaşıp farklılaşmayacağına dair sorulan soruya üniversite öğrencilerinin %73.4'ü evet diyerek evliliğin davranış değişikliğine sebep olacağını belirtmiştir. Evlilik ilişkisinin flört, sevgili, sözlü, yahut nişanlı gibi diğer partner ilişkilerinden bir farkı olmadığı gerekçesiyle davranışların değişmeyeceğini söyleyen öğrenciler ise %26.6'lık bir oran ile temsil edilmektedir. Evlilikte eşlerin birbirlerine karşı davranışlarının değişeceğini söyleyen öğrencilerin bir kısmıev-

liliğin farklı bir ilişki tarzı olduğunu, eşlerin evlilik birlikteliği ile bir davranış değişikliğine gideceğini ifade etmişler ancak bu değişim için olumlu ya da olumsuz bir yön belirtmeyerek nötr bir anlayışla evliliğin ilişkide bir değişim getireceğini beyan etmişlerdir. Öğrencilerin belirli bir kesimi ise değişimin olumlu ve olumsuz yönde olacağını söylemişlerdir. Eşler arası davranış değişikliğinin olumsuz yönde gerçekleşeceğini söyleyenler evlilik ile eşlerin birbirine, sevgililik döneminden farklı olarak daha gerçekçi ve karakterleri doğrultusunda davranacaklarını ve ailenin geçimini sağlama, ebeveyn olma gibi evlilik ile birlikte gelen sorumlulukların bireyde baskıya neden olarak davranışların değişebileceğini belirterek sevgililik sonrası değişen davranışların evlilik ilişkisini olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmektedirler. Evlilik ile birlikte aile kurumunun huzur, mutluluk gibi duygusal doyum sağlaması ile eşlerin birbirlerine karşı daha anlayışlı davranacağını söyleyenler ise evlilikte eşlerin davranış değişikliğini olumlu yönde yorumlamaktadırlar.

Tablo 4. Öğrencilerin Cinsiyeti ile Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutumlarının Karşılaştırılması

Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutum Soruları	Kategori	Cinsiyet (n=700)					
		Kadın		Erkek			
		n	%	n	%	X^2	p
Daha önce herhangi bir kanal aracılığıyla evlilik öncesi danışmanlığa dair bilgi alma durumu	Evet	73	**13.7**	14	8.3	3.406	0.065
	Hayır	459	86.3	154	91.7		
(AÇSGB) Evlilik Öncesi Eğitim programı hakkında bilgi durumu	Evet	71	**13.3**	14	8.3	3.007	0.083
	Hayır	461	86.7	154	91.7		
Evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gerekli-lik durumu	Evet	454	**85.3**	103	**61.3**	45.352	**<0.001**
	Hayır	78	14.7	65	38.7		

Evlilik öncesi eğitime katılım isteği	Evet	404	**75.9**	73	**43.5**		
	Hayır	128	24.1	95	56.5	62.077	**<0.001**
Aile danışmanına başvuru durumları	Problem olduğunda	210	39.5	54	32.1		
	Problem oluşmadan	289	**54.3**	72	**42.9**		
	Hiçbir zaman	33	6.2	42	25.0	47.220	**<0.001**
Aile planlaması/Gebelikten korunma yöntemleri bilgi durumu	Evet	470	**88.3**	133	**79.2**		
	Hayır	62	11.7	35	20.8	9.012	**0.003**
Aile planlaması gereklilik durumu	Evet	478	**89.8**	127	**75.6**		
	Hayır	54	10.2	41	24.4	22.118	**<0.001**
Sigara	Evet	53	**10,0**	76	**45.2**	105.562	**<0.001**
	Hayır	479	**90.0**	92	**54.8**		
Alkol	Evet	54	**10.2**	59	**35.1**	58.802	**<0.001**
	Hayır	478	**89.8**	109	**64.9**		
Uyuşturucu madde	Evet	0	**0.0**	3	**1.8**	9.541	**0.002**
	Hayır	532	**100.0**	165	**98.2**		
Toplam		**532**	**76.0**	**168**	**24.0**		

Çalışmada öğrencilerin evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gereklilik durumu, evlilik öncesi eğitime katılım isteği, aile danışmanına başvuru durumları, aile planlaması/gebelikten korunma yöntemleri bilgi durumu ve aile planlaması gereklilik durumuna yönelik bilgi ve tutumları ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($p < 0.05$). Çalışmada sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının cinsiyetler arası karşılaştırılmasında erkek öğrencilerin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı kız öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksektir ($p<0.05$) (Tablo 4).

Tablo 5. Öğrencilerin Fakülteleri ile Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutumlarının Karşılaştırılması

Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutum Soruları	Kategori	Fakülte(n=700)				X^2	*p*
		Sağ.B.		FB.-SB			
		n	%	n	%		
Daha önce herhangi bir kanal aracılığıyla evlilik öncesi danışmanlığa dair bilgi alma durumu	Evet	51	**14.2**	36	10.6	2.057	0.151
	Hayır	309	85.8	304	89.4		
(AÇSGB) Evlilik Öncesi Eğitim programı hakkında bilgi durumu	Evet	49	**13.6**	36	10.6	1.49	0.221
	Hayır	311	86.4	304	89.4		
Evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gerekli-lik durumu	Evet	302	**83.9**	255	**75.0**	8.499	**0.004**
	Hayır	58	16.1	85	25.0		
Evlilik öncesi eğitime katılım isteği	Evet	256	**71.1**	221	65.0	3.008	0.083
	Hayır	104	28.9	119	35.0		
Aile danışmanına başvuru durumları	Problem olduğunda	142	**39.4**	122	**35.9**	4.571	0.102
	Problem oluşmadan	188	**52.2**	173	**50.9**		
	Hiçbir zaman	30	8.3	45	13.2		
Aile planlaması/ Gebelikten korunma yöntemleri bilgi durumu	Evet	338	**93.9**	265	**77.9**	37.255	**<0.001**
	Hayır	22	6.1	75	22.1		
Aile planlaması gereklilik durumu	Evet	335	**93.1**	270	**79.4**	27.750	**<0.001**
	Hayır	25	6.9	70	20.6		
Toplam		**360**	**51.4**	**340**	**48.6**		

Not: Sag.B. = Sağlık bilimleri alanlarında okuyan öğrenciler. FB.-SB. = Fen ve sosyal bilimleri alanlarında okuyan öğrenciler.

Çalışmada öğrencilerin evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gereklilik durumu, aile planlaması/gebelikten korunma yöntemleri bilgi durumu ve aile planlaması gereklilik durumuna yönelik bilgi ve tutumları ile fakülteleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu bulundu ($p < 0.05$). (Tablo 5).

Tablo 6. Öğrencilerin Flört Durumları ile Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutumlarının Karşılaştırılması

Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutum Soruları	Kategori	Flört Durumu(n=700)					
		Yok		Var			
		n	%	n	%	X^2	*p*
Daha önce herhangi bir kanal aracılığıyla evlilik öncesi danışmanlığa dair bilgi alma durumu	Evet	61	**12.4**	26	**12.5**		
	Hayır	431	87.6	182	87.5	0.001	0.970
(AÇSGB) Evlilik Öncesi Eğitim programı hakkında bilgi durumu	Evet	60	**12.2**	25	**12.0**		
	Hayır	432	87.8	183	88.0	0.004	0.948
Evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gereklilik d urumu	Evet	392	**79.7**	165	**79.3**		
	Hayır	100	20.3	43	20.7	0.011	0.917
Evlilik öncesi eğitime katılım isteği	Evet	330	**67.1**	147	**70.7**	0.873	0.350
	Hayır	162	32.9	61	29.3		
Aile danışmanına başvuru durumları	Problem olduğunda	186	37.8	78	37.5		
		250	**50.8**	111	**53.4**	0.878	0.645
	Problem oluşmadan	56	11.4	19	9.1		
	Hiçbir zaman						
Aile planlaması/ Gebelikten korunma yöntemleri bilgi durumu	Evet	416	**84.6**	187	**89.9**		
	Hayır	76	15.4	21	10.1	3.507	0.610

Aile planlaması gereklilik durumu	Evet	424	**86.2**	181	**87.0**		
	Hayır	68	13.8	27	13.0	0.088	0.767
Toplam		**492**	**70.3**	**208**	**29.7**		

Çalışmada öğrencilerin flört durumları ile evlilik öncesi eğitime dair bilgi ve tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamadı ($p < 0.05$) (Tablo 6).

Tablo 7. Öğrencilerin Cinsiyetleri İle Evliliğe Dair Tutumlarının Karşılaştırılması

		Cinsiyet(n=700)					
Evliliğe Dair Tutumlar	**Kategori**	**Kadın**		**Erkek**		**X^2**	**p**
		n	**%**	**n**	**%**		
Evliliğe hazır hissetme	Evet	59	11.1	34	20.2		
	Kısmen	119	22.4	29	17.3	9.935	**0.007**
	Hayır	354	**66.5**	459	**62.5**		
Evlilikte yaşanabilecek olası problemlerde başvurulması tercih edilen kaynak	Uzman yardımı	185	34.8	47	28.0		
	Sosyal çevre	16	3.0	7	4.1	2.941	0.230
	Eşler arası çözüm	331	**62.2**	114	**67.9**		
Eş seçimini etkileyen tercihler	Kendi tercihleri	362	**68.0**	154	**91.7**		
	Ailenin/Akrabaların tercihleri	29	5.5	3	1.8	36.834	**<0.001**
	Kendi+aile tercihi	141	26.5	11	6.5		
Eş seçiminde partnerin mesleğinin etkisi	Evet	412	**77.4**	86	**51.2**		
	Hayır	120	22.6	82	48.8	42.865	**<0.001**
Evlilik öncesi cinsel birlikteliğin uygunluk durumu	Evet	43	**8.1**	58	**34.5**		
	Hayır	489	91.9	110	65.5	72.299	**<0.001**

Evlilik yaşının ilerlemesinde etkili faktörler	Bireysel tercihler	175	32.9	45	26.8		
	Eğitim	268	**50.4**	65	**38.7**		
	Ekonomik etkenler	34	6.4	34	20.2	32.146	**<0.001**
	Hepsi	55	10.3	24	14.3		
Bireyin evliliğe dair tutumlarında etkili faktörler	Sosyo demografik faktörler	360	**67.7**	114	**67.9**	0.002	0.964
	Kültürel değerler	172	32.3	54	32.1		
Evlilikten sonra eşlerin birbirine karşı davranışı değişir	Evet	386	**72.6**	128	**76.2**	0.864	0.353
	Hayır	146	27.4	40	23.8		
Toplam		**532**	**76.0**	**168**	**24.0**		

Çalışmada öğrencilerinevliliğe hazır hissetme durumu, eş seçimini etkileyen tercihleri, eş seçiminde partnerin mesleğinin etkisi, evlilik öncesi cinsel birlikteliği uygun görme durumu ve evlilik yaşının ilerlemesinde etkili faktörler ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu bulundu ($p < 0.05$) (Tablo 7).

Tablo 8. Öğrencilerin Fakülteleri İle Evliliğe Dair Tutumlarının Karşılaştırılması

Evliliğe Dair Tutumlar	Kategori	Fakülte(n=700)				X^2	*p*
		Sağ.B.		F.B.-S.B.			
		n	%	n	%		
Evliliğe hazır hissetme	Evet	49	**13.6**	44	**12.9**	3.524	0.172
	Kısmen	66	18.3	82	24.2		
	Hayır	245	68.1	214	62.9		
Evlilikte yaşanabilecek olası problemlerde başvurulması tercih edilen kaynak	Uzman yardımı	118	32.8	114	33.6	0.701	0.704
	Sosyal çevre	10	2.8	13	3.8		
	Eşler arası çözüm	232	**64.4**	213	**62.6**		
Eş seçimini etkileyen tercihler	Kendi tercihleri	260	**72.2**	256	**75.3**	2.593	0.273
	Ailenin/Akrabaların tercihleri	14	3.9	18	5.3		
	Kendi+aile tercihi	86	23.9	66	19.4		
Eş seçiminde partnerin mesleğinin etkisi	Evet	254	**70.6**	244	**71.8**	0.125	0.724
	Hayır	106	29.4	96	28.2		
Evlilik öncesi cinsel birlikteliğin uygunluk durumu	Evet	35	**9.7**	66	**19.4**	13.297	**<0.001**
	Hayır	325	90.3	274	80.6		

Evlilik yaşının ilerlemesinde etkili faktörler	Bireysel tercihler	103	28.6	117	34.4		
	Eğitim	191	**53.1**	142	**41.8**		
	Ekonomik etkenler	24	6.7	44	12.9	13.740	**0.003**
	Hepsi	42	1.6	37	10.9		
Bireyin evliliğe dair tutumlarında etkili faktörler	Sosyo demografik faktörler	254	**70.6**	220	**64.7**	2.737	0.098
	Kültürel değerler	106	29.4	120	35.3		
Evlilikten sonra eşlerin birbirine karşı davranışı değişir	Evet	258	**71.7**	256	**75.3**	1.179	0.278
	Hayır	102	28.3	84	24.7		
Toplam		**360**	**51.4**	**340**	**48.6**		

Çalışmada öğrencilerin evlilik öncesi cinsel birlikteliği uygun görme durumu ve evlilik yaşının ilerlemesinde etkili faktörler ile fakülteleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu bulundu ($p < 0.05$) (Tablo 8).

Tablo 9. Öğrencilerin Flört Durumları İle Evliliğe Dair Tutumlarının Karşılaştırılması

		Flört Durumu(n=700)					
		Yok		**Var**		**X^2**	**p**
Evliliğe Dair Tutumlar	**Kategori**	**n**	**%**	**n**	**%**		
Evliliğe hazır hissetme	Evet	49	**10.0**	44	**21.2**		
	Kısmen	96	19.5	52	25.0	22.077	**<0.001**
	Hayır	347	70.5	112	53.8		
Evlilikte yaşanabilecek olası problemlerde başvurulması tercih edilen kaynak	Uzman yardımı	165	**33.5**	67	**32.2**		
	Sosyal çevre	21	4.3	2	1.0	5.436	0.066
	Eşler arası çözüm	306	**62.2**	139	**66.8**		

Eş seçimini etkileyen tercihler	Kendi tercihleri	351	**71.3**	165	**79.3**		
	Ailenin/Akrabaların tercihleri	27	5.5	5	2.4	5.924	0.052
	Kendi+aile tercihi	114	23.2	38	18.3		
Eş seçiminde partnerin mesleğinin etkisi	Evet	369	**75.0**	129	**62.0**		
	Hayır	123	25.0	79	38.0	11.999	**0.001**
Evlilik öncesi cinsel birlikteliğin uygunluk durumu	Evet	65	**13.2**	36	**17.3**		
	Hayır	427	86.8	172	82.7	1.987	0.159
Evlilik yaşının ilerlemesinde etkili faktörler	Bireysel tercihler	157	31.9	63	30.3		
	Eğitim	233	**47.4**	100	**48.1**	1.523	0.677
	Ekonomik etkenler	44	8.9	24	11.5		
	Hepsi	58	11.8	21	10.1		
Bireyin evliliğe dair tutumlarında etkili faktörler	Sosyo demografik faktörler	320	**65.0**	154	**74.0**	5.414	**0.020**
	Kültürel değerler	172	35.0	54	26.0		
Evlilikten sonra eşlerin birbirine karşı davranışı değişir	Evet	377	**76.6**	137	**65.9**		
	Hayır	115	23.4	71	34.1	8.676	**0.003**
Toplam		**492**	**70.3**	**208**	**29.7**		

Çalışmada öğrencilerin evliliğe hazır hissetme durumu, eş seçiminde partnerin mesleğinin etkisi, bireyin evliliğe dair tutumlarında etkili faktörler ve evlilikten sonra eşlerin birbirine karşı davranışı değişir düşüncesi ile flört durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu bulundu ($p < 0.05$) (Tablo 9).

Tablo 10. Öğrencilerin Evlilik Öncesi Eğitime Dair Bilgi ve Tutumları İle Evliliğe Dair Bilgi ve Tutumlarının Karşılaştırılması

	Daha önce evlilik öncesi danışmanlığa dair bilgi alma durumu		(AÇSGB) Evlilik Öncesi Eğitim programı hakkında bilgi durumu		
	Evet	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	
Evliliğe hazır hissetme					
Evet	18 **(**20.7**)**	75 (12.2)	14 (16.5)	79 (12.8)	
Kısmen	24 (27.6)	124 (20.2)	23 (27.1)	125 (20.4)	
Hayır	45 (**51.7**)	414 (**67.6**)	48 (56.4)	411 (66.8)	
		X^2=8.955		X^2=3.562	
		p=0.011		p=0.168	
Evlilikteki olası problemlerde başvurulacak kaynak					
Uzman yardımı	36 (41.4)	196 (32.0)	37 (43.5)	195 (31.7)	
Sosyal çevre	0 (0)	23 (3.8)	1 (1.2)	22 (3.6)	
Eşler arası çözüm	51 (56.6)	394 (64.2)	47 (55.3)	398 (64.7)	
		X^2=5.681		X^2=5.502	
		p=0.058		p=0.064	
Eş seçiminde partnerin mesleğinin etkisi					
Evet	63 (72.4)	435 (71.0)	62 (72.9)	436 (70.9)	
Hayır	24 (27.6)	178 (29.0)	23 (27.1)	179 (29.1)	
		X^2=0.078		X^2=0.152	
		p=0.780		p=0.696	
Evlilik öncesi cinsel birlikteliğin uygunluk durumu					
Evet					
Hayır	13 (14.9)	88 (14.4)	12 (14.1)	89 (14.5)	
	74 (85.1)	525 (85.6)	73 (85.9)	526 (85.5)	
		X^2=0.021		X^2=0.008	
		p=0.884		p=0.931	
Evlilik sonrası eşlerin birbirine karşı davranış değişikliği					
Evet	59 (67.8)	455 (74.2)	59 (69.4)	455 (74.0)	
Hayır	28 (32.2)	158 (25.8)	26 (30.6)	160 (26.0)	
		X^2=1.604		X^2=0.800	
		p=0.205		p=0.371	

	Evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gereklilik durumu		**Evlilik öncesi eğitime katılım isteği**		**Aile danışmanına başvuru durumları**		
	Evet	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**Problem olduğunda**	**Problem oluşmadan**	**Hiçbir zaman**
	70 (12.5) 124 (22.3) 363 (65.2)	23 (16.1) 24 (16.8) 96 (67.1) X^2=2.741 p=0.254	69 (14.5) 111 (23.2) 297 (62.3)	24 (10.8) 37 (16.6) 162 (72.6) X^2=7.272 p=0.26	37 (14.0) 57 (21.6) 170 (64.4)	45 (12.6) 75 (20.8) 241 (66.8)	11 (14.7) 16 (21.3) 48(64.0) X^2=0.607 p=0.962
	204 (36.6) 19 (3.4) 334 **(60.0)**	28 (19.6) 4 (2.8) 111 **(77.6)** X^2=15.686 **p<0.001**	184 (38.6) 14 (2.9) 279 (58.5)	48 (21.5) 9 (4.0) 166 **(74.5)** X^2=19.969 **p<0.001**	85 (32.2) 8 (3.0) 171 **(64.8)**	139 (38.5) 10 (2.8) 212 **(58.7)**	8 (10.6) 5 (6.7) **62 (82.7)** X^2=23.283 **p<0.001**
	400 (71.8) 157 (28.2)	98 (68.5) 45 (31.5) X^2=0.597 p=0.440	343 (71.9) 134 (28.1)	155 (69.5) 68 (30.5) X^2=0.427 p=0.514	197 (74.6) 67 (25.4)	255 (70.6) 106 (29.4)	46 (61.3) 29 (38.7) X^2=5.116 p=0.077
	67 (12.0) 490 **(88.0)**	34 (23.8) 109 **(76.2)** X^2=12.718 **p<0.001**	53 (11.1) 424 (88.9)	8 (21.5) 175 (78.5) X^2=13.347 **p<0.001**	41 (15.5) 223 **(84.5)**	42 (11.6) 319 **(88.4)**	18 (24.0) 57 **(76.0)** X^2=8.107 **p=0.017**
	414 (74.3) 143 (25.7)	100 (69.9) 43 (30.1) X^2=1.127 p=0.288	347 (72.7) 130 (27.3)	167 (74.9) 56 (25.1) X^2=0.357 p=0.550	198 (75.0) 66 (25.0)	262 (72.6) 99 (27.4)	54 (72.0) 21 (28.0) X^2=0.547 p=0.761

Çalışmada öğrencilerin evliliğe hazır hissetme durumları ile daha önce evlilik öncesi danışmanlığa dair bilgi alma durumları arasında, evlilikte yaşanabilecek olası problemlerde başvurulması tercih edilen kaynak tercihleri ile evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gereklilik durumları, evlilik öncesi eğitime katılım istekleri ve aile danışmanına başvuru durumları arasında, evlilik öncesi cinsel birlikteliği uygun görme durumları ile evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gereklilik durumları, evlilik öncesi eğitime katılım istekleri ve aile danışmanına başvuru durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulundu($p < 0.05$) (Tablo 10).

Tartışma

Çalışmaya katılım sağlayan 700 üniversite öğrencisinin %87.9'u (n=615) Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen Evlilik Öncesi Eğitim Programı hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Bu bakımdan araştırmanın ikincil amacı olan Evlilik Öncesi Eğitim Programı'nın öğrencilere duyurulmasında, görüşme formu eşliğinde program hakkında verilen bilgilendirilmeler ile başarılı olunduğu söylenebilir. Araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin %79,6'sı (n=557) evlilik ve aile üzerine danışmanlık hizmeti almanın gerekli olduğunu düşünmektedir. Böylece Evlilik Öncesi Eğitim Programının da söz konusu danışmanlık hizmetlerinin kapsamına girmesinden dolayı öğrencilere duyurulması önem arz etmektedir.

Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitimi daha fazla flört ederken, sözlü, nişanlı ya da evliyken diğer bir ifadeyle herhangi bir ilişkileri mevcutken almak istedikleri tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin %56.3'ü (n=394) herhangi bir ilişkileri varken 29.7'si (n=208) herhangi bir ilişkileri yokken eğitim almak istediklerini kalan %14'ü (n=98) ise hiçbir zaman böyle bir eğitim almak istemediklerini belirtmişlerdir. Evlilik öncesi eğitimin zamanına ilişkin elde edilen veriler literatürde yapılan çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir. Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitim ihtiyaçlarının incelenmesine dair yapılan bir çalışmada benzer şekilde çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerinin %68.9 oranla büyük çoğunluğunun herhangi bir ilişkileri varken evlilik öncesi eğitim almak istedikleri belirtilmiştir(Hamamcı vd. 2011: 38). Böylelikle üniversite öğrencilerinin ilişkilerini evlilik yolunda ilerlettiklerinde diğer bir ifadeyle evlilik yolunda bir ilişkiye başladıklarında, evlilik öncesi eğitime katılmak istedikleri ve evlilik öncesi eğitimi koruyucu bir yöntem olarak gördükleri söylenebilir. Ancak öğrencilerin %51.6'sının (n=361) aile danışmanına

problem oluşmadan başvurmayı tercih etmeleri, aile ve evlilik üzerine yürütülen danışmanlık hizmetlerini aynı zamanda önleyici bir yöntem olarak da gördüklerine işaret etmektedir.

Üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitime ve evliliğe dair bilgi ve tutumlarının tespitine dair yapılan istatistiksel analiz sonucunda cinsiyet önemli bir değişken olarak görüldü. Çalışmada yer alan öğrencilerin çoğunluğunun kız öğrenciler olduğu da dikkate alınarak evlilik öncesi eğitim ve evlilik konulu çalışmalara kız öğrencilerin katılım sağlama isteğinin daha fazla olduğu söylenebilir. Aynı zamanda kız öğrencilerin %75.9'unun (n=404) erkek öğrencilerin ise %43.5'inin (n=73) evlilik öncesi eğitime katılmak istediklerini belirtmeleri cinsiyetin önemli bir değişken olduğunu ve evlilik mefhumu hakkında konuşma ve bilgilenme konusunda kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha istekli olduğu görüşünü desteklemektedir.

Çalışmaya katılım sağlayan kız öğrencilerin %8.1'i (n=43) erkek öğrencilerin ise %34.5'i (n=53) farklı gerekçelerle evlilik öncesi cinsel birlikteliğin uygun olduğunu ifade etmiştir. Böylece kız öğrencilerin her ne kadar evlilik üzerine düşünme ve düşünceleri beyan etme eğiliminde oldukları görülse de evlilik konusunda erkek öğrencilere göre daha geleneksel düşüncelere sahip oldukları söylenebilir. Sonuç olarak cinsiyet, evlilik ve aile konularında değişkenlik meydana getiren bir faktördür. Yapılan çalışmalarda kız öğrencilerin evlilik ve aile yaşamına yönelik daha gelenekselci bir bakış açısına sahip olduğu ve toplumsal cinsiyet bakış açısının kız öğrencilerde daha fazla etkili olduğu görülmektedir (Bener vd. 2013: 12). Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla evliliğe hazır olduklarını beyan etmeleri, eş seçiminde ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre aile ve akrabaların kararlarındansa daha fazla kendi kararlarını gözettiklerini ifade etmeleri, kız öğrencilerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini erkek öğrencilerden daha fazla benimsedikleri yorumuna sebep olabilmektedir. Benzer şekilde çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin tümünün evlilik yaşamında karşılaşılabilecek herhangi bir problemde, bir danışmana başvurmayı tercih etmektense problemin eşler arası çözüme kavuşturulması gerektiğini düşünmesi ve evlilik öncesi cinsel ilişkiyi dini ve toplumsal koşullar sebebiyle uygun görmemesi geleneksel bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir.

Ülkemizde sigara içme prevalansı %25.7 olup, erkeklerde %39.2, kadınlarda %12.6'dır. (Kostova vd., 2014). TNSA'ya göre ise Türkiye'deki hanelerde genel sigara içme sıklığı %33'ken, hanelerin %28'inde ise her gün sigara içilmektedir (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü

2019: 9). Bu çalışmada kız öğrencilerin %10'u sigara, %10.2'si alkol kullanmaktadır. Erkek öğrencilerin ise %45.2'si sigara, %35.1'i alkol ve %1.8'i uyuşturucu madde kullanmaktadır. Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının cinsiyetler arası karşılaştırılmasında erkek öğrencilerin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı kız öğrencilere göre daha yüksektir. Her yaşta sigara, alkol, madde gibi bağımlılık yapan zararlı kullanımlar gelişebilmesine rağmen genellikle ergenlik dönemi bu maddelerin ilk kullanılmaya başlandığı zamandır (Marakoğlu vd. 2005; Yengil vd. 2014). Küresel Gençlik Tütün Araştırması'nın 2017 verilerine göre 13-15 yaş arası öğrencilerin %17.9'u halen bir tütün ürünü içmektedir. Öğrencilerin %7.7'si sigara içmekte ve bu oranın erkeklerde %9.9, kızlarda %5.3 olduğu görülmektedir. Bu verilerle karşılaştırıldığında çalışma grubumuzdaki öğrencilerin sigara kullanım oranları sevindirici düzeyde düşüktür ancak gençlere yapılacak eğitimlerle sigara, alkol, madde gibi zararlı maddelerin kullanımının engellenmesi amaçlanmalıdır. Özellikle evlilik, aile, çocuk sahibi olmak gibi düşüncelerin geliştiği üniversite yıllarında evlilik öncesi eğitimlerde sigara alkol ve madde kullanımı ile mücadeleye yönelik eğitimlerin verilmesi son derece önemlidir.

Yapılan bir çalışmada kız öğrencilerin alkol kullanım oranı %44, erkek öğrencilerin %56.8 olarak saptanmıştır (Çoşkun vd. 2019). Başka bir çalışmada ise öğrencilerin %35.3'ü alkol kullanmaktadır (Alaçam vd. 2015). Çalışmamız diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında kız öğrencilerin alkolkullanım oranları daha düşük iken, erkek öğrencilerin alkol kullanım oranları literatür ile benzerlik göstermektedir. Çoşkun vd. (2019) çalışmasında kız öğrencilerin %0.4'ünün, erkek öğrencilerin %3.9'unun madde kullandığını saptamıştır. Yetiştirme yurdunda kalan çocuk ve ergenlerle yapılan başka bir çalışmada esrar kullanım oranı ise %2.6'dır. Çalışmamızdaki madde kullanım oranı literatür ile paraleldir.Alkol ve madde kullanımı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde ve üniversite öğrencileri arasında önemli sorun teşkil etmektedir (Çoşkun vd. 2019). Öğrencilerin alkol ve madde kullanımı gibi zararlı alışkanlıkları ile mücadele etmek, kullanım oranlarını düşürmek için, ergenlere ve üniversite öğrencilerine eğitimler verilmesi ve üniversite hayatlarında karşılaşacakları sorunlarda kendilerine destek olunması önerilebilir. Bağımlılığı önlemede öncelikle ailelere, sağlık çalışanlarına ve topluma büyük görevler düşmektedir.

Ortalama ilk evlenme yaşı belirli bir yıl içinde ilk kez evlenen bireylerin ortalama evlenme yaşını belirtmektedir. Tarihsel süreçte farklı sebeplerle ortalama ilk evlilik yaşı değişim göstermektedir. Bu değişim son yıllarda, özellikle 2000'li yılların başından günümüze evliliklerin

ileriki yaşlara ötelenmesi olarak vuku bulmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2015: 19).

TNSA kadının ortanca ilk evlilik yaşını, 25-49 olmak üzere yaş gruplarına göre değerlendirmektedir. Buna göre 1993 yılında kadının ilk evlilik yaşı söz konusu yaş grubu için 19'ken (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 1994: 62), 1998 yılında 19,5'e yükselmiştir. Ortanca ilk evlilik yaşındaki belirgin artış çok erken yaşta yapılan evliliklerde belirgin bir azalmanın olduğunu da göstermektedir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 1999: 78). TNSA 2003'te kadının ortanca ilk evlilik yaşı 25-49 yaş grubu için 20 (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2004: 93), TNSA 2008'e verilerine göre ise 20.8 olduğu ve TNSA 2008 sonuçlarının önceki araştırmalarla karşılaştırıldığında 25-49 yaşlarındaki kadınların evliliği erteleme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2009: 111). TNSA 2013'de kadın için ortanca ilk evlenme yaşı 21(Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2014: 107), TNSA 2018'de ise kadın için ortanca ilk evlilik yaşı 21,4 olarak tespit edilmiştir. İlk evlenme yaşı 1993 TNSA ve 2018 TNSA arasında 2 yaştan fazla artmıştır (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü 2019: 46).

Türkiye İstatistik Kurumunun 2018 evlenme ve boşanma istatistiklerine göre ortalama ilk evlenme yaşı erkekler için 27.8 kadınlar için ise 24.8'dir(Türkiye İstatistik Kurumu 2019). Bu çalışma kapsamında öğrencilerin ideal evlilik yaşlarına verdikleri cevaplar incelendiğinde, ideal evlilik yaşının minimum 18, maksimum 35 olarak belirtildiği görülmektedir. Katılım sağlayan öğrenciler tarafından kadınlar için belirtilen ideal evlilik yaşının ortalaması 24,96 olarak bulunurken erkekler için 26,88 olarak tespit edilmiştir. Bu yaşlar bireyin üniversite eğitiminin sonlandığı yaşlara tekabül etmektedir. Dolayısıyla örgün eğitim sürecinin içinde bulunan öğrencilerin evlilik için söz konusu yaşları belirtmesi, evlilik için eğitimi bir ön koşul olarak değerlendirdiklerini gösterir. Aynı zamanda öğrenciler tarafından belirtilen ideal evlilik yaşları toplumsal gerçeklikle diğer bir ifadeyle Türkiye'deki ortalama ilk evlilik yaşı ile örtüşmektedir. TÜİK ve TNSA tarafından elde edilenistatistikî veriler ve bu çalışma kapsamında öğrencilerin beyanları göstermektedir ki genç nüfus için ilk evlilik yaşı giderek ilerlemektedir.

Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerine ideal evlilik yaşı kadın ve erkek için ayrı ayrı sorulmuştur. Kız ve erkek fark etmeksizin öğrencilerin önemli bir kısmı erkek için ideal evlilik yaşını kadından minimum iki üç yaş ilerisi olarak belirtmiştir. Büyük çoğunluğun dışında

kalan kısım ise kadın ve erkek için aynı yaşı vermiştir. Ancak kadın için ideal evlilik yaşını erkekten daha ileri bir yaş olarak belirten bulunmamaktadır. Kadınların erkeklere göre daha erken yaşta evlenmesi gerektiğini belirten zihniyet erkeğin öncelikle iş, askerlik gibi evlilik için gerekli kriterleri sağlamasını kadın için ise daha az önkoşul bulunduğunu ifade eder. Dolayısıyla ideal evlilik için kadın ve erkeğe farklı yaşlar belirten öğrencilerin söz konusu geleneksel toplumsal cinsiyet algısını taşıdığı söylenebilir.

Evlilik toplum nezdinde bireylerin yetişkinliğe geçişini sağlayan toplumsal bir ritüel olma özelliği taşımaktadır. Günümüz toplumlarında toplumsal eylemlerin karmaşıklaşması ile bireylerin gençlikten yetişkinliğe geçiş süreci ise giderek uzamaktadır. Uzatılmış gençlik sürecinde en önemli etkenlerden birisi eğitim hayatıdır (Tezcan 1997: 20). Üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen bu çalışmada ideal evlilik yaşının hem kadın hem erkek için 24 ve üzerinde düşünülmesi ve üniversite öğrencilerinin öğrenim sürecinin içinde bulunmalarından dolayı evliliğe hazır hissetmediklerini söylemeleri, bireylerin eğitim süreçlerinin uzadıkça evlilik yaşlarının ilerlediği iddiasının savunulmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda "bireylerin evlilik yaşının ilerlemesindeki en önemli etken nedir?" sorusunun öğrenciler tarafından %47.6 (n=323) gibi yüksek bir oranla "eğitim" olarak cevaplanması da bu iddiayı savunulur kılmaktadır.

Türk toplumu özellikle aile ve evlilik konularında daha geleneksel yaklaşıma sahip bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu sebeple aile ve evlilik konularında danışmanlık hizmeti alma oranları görece düşüktür. Ancak yapılan çalışmalar evlilik öncesi ve evlilik sürecindeki eğitimlerinevlilik ilişkilerini güçlendirdiğini göstermektedir. Evlilik Öncesi İlişkileri Geliştirme Programının çiftlerin ilişki doyum düzeylerine etkisi incelenen bir araştırmada programa katılan çiftlerin ilişki doyumlarında anlamlı bir yükselme görülmüştür (Yılmaz vd. 2010: 1906). Benzer şekilde 2008 yılında, Çankaya Belediyesi Evlendirme Birimine başvuran gönüllü 62 çifte verilen "Evlilik Öncesi Çift Eğitimi" sonucunda, çiftlerin birbirlerini anlayışlı bir şekilde dinleyebildikleri (%75), birbirlerinin gerçekten ne söylemeye çalıştığını anladıkları (%68), problemlerini konuşarak çözdükleri (%75,8), nişanlıları ile önemli konuları konuşmaya çekinmedikleri (%82,3) ve doğru iletişim kalıplarını kullandıkları (%75) bulunmuştur (Akt.Şen 2009).Bu çalışma kapsamında ise öğrencilerin %68.1'i (n=477) evlilik öncesi eğitim programına katılmanın ve uzmanlar aracılığıyla evlilik ve hayatına dair bilgilenmenin hem bireysel hem toplumsal fayda sağlayacağını belirtmişlerdir.

Evlilik ve aile kurumlarına bakış açışı bireysel ve toplumsal koşullarla tarihsel süreçte farklılıklar göstermektedir. Ancak aile kurumu toplumsal sürekliliğin teminatı için önemini muhafaza etmesi gereken bir kurumdur. Bu sebeple bireylerin evlilik ve aile kurumlarına dair görüşlerinin alınması gelecek neslin aile yapısına yönelik fikirler verecektir. Üniversite öğrenimi gören gençler üzerinde evlilik ve aile yaşamına ilişkin yapılan bir araştırmaya göre çalışmadakiöğrencilerin %87.9'u evlenmeyi düşünmektedir. Gençlerin evlilik yaşamına olan isteklilik durumları toplumda evlilik kurumu ve aile yaşamının devamlılığı açısından umut vericidir (Bener vd. 2013: 12). Bu çalışma kapsamında ise üniversite öğrencilerine açık uçlu olmak üzere evlilik, aile ve boşanmaya dair sorular sorulmuştur. "Evlenmenin temel amacı nedir, insanlar neden evlenir?" sorusunu çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin %57.9'u (n=405) aile kurmak olarak cevaplandırmıştır. Bu cevaplara göre öğrenciler aile kurmak, çocuk yapmak ve neslin devamını sağlamak gibi aile kurumunun temel işlevleri doğrultusunda evlenmek istemektedirler. Evlilikte partnerler arası ilişki durumunun seyrini önemseyen öğrenciler ise %17.6 (n=123) oranıyla sevgi, saygı, aşk, güven gibi karşılıklı duyguların çift ilişkisi için gerekli olduğunu belirtmektedirler. Evliliğin toplumsal ve kültürel olarak bireylerin toplumsallaşma süreçlerinde içselleştirdikleri bir eylem olduğunu düşünen üniversite öğrencileri ise %6.7 (n=47) oranıyla evliliğin yetişkinlik sürecine geçişte aile ve din başta olmak üzere toplumsal kurumların bir gerekliliği olarak gerçekleştirildiğini düşünmektedirler. Çalışmaya katılım sağlayan üniversite öğrencilerinin %17.9'u (n=125) ise bu soruyu cevaplandırmamıştır.

Evlilik kararı alma noktasında öğrencilerin neye dikkat ettikleri sorulduğunda temel olarak kendilerini evliliğe hazır hissetmeye, duygusal ilişkiye, ailelerin önemine ve partnerin özelliklerine dikkat ettikleri görülmüştür. Buna göre çalışmaya katılım sağlayan üniversite öğrencilerinin %26.9'unun (n=188) evlilik kararı almak için temel kriterlerinin kendilerini evliliğe hazır hissetmeleri olduğubelirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle öğrencilerevlilik için eğitimlerini tamamlama, maddi yeterliliğe sahip olma gibiön koşulların gerçekleşmiş olmasına özen göstermektedirler. Öğrencilerin beyanına göre evlilik kararı almak için gerekli bir diğer kriter ise partnerle duygusal ilişkininbulunmasıdır. Katılım sağlayan öğrencilerin %15.6'sı (n=109) evlilik için sevgi, saygı, aşk, güven gibi duyguların karşılıklı olarak bulunmasına dikkat etmektedirler. Evlilik kararı almada ailenin önemini belirten üniversite öğrencileri ise %15.1 (n=106) oranıyla evlilik birlikteliğine öncelikle ailenin onay vermesi gerektiğini ve evlenecek bireylerin ailelerinin birbirleriyle anlaşması gerektiğini belirtmişlerdir. Son olarak ise evli-

lik kararı için üniversite öğrencileri partner ile kendilerinin uyumuna dikkat çekmişlerdir. Buna göre öğrencilerin %12.1'i (n=85) evleneceği kişinin gerek kişilik ve karakter özellikleri ile gerekse maddi yönleri ile kendilerine uyumlu olması gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılım sağlayan üniversite öğrencilerinin %30.3'ü (n=212) ise bu soruyu cevaplandırmamıştır.

Öğrencilerin evlilik hakkında düşünceleri alındığı gibi boşanma hakkındaki düşünceleri de alınmıştır. Çalışmaya katılım sağlayan üniversite öğrencilerinin boşanma hakkındaki düşünceleri verilen cevaplara göre temel olarak olumlu ve olumsuz olarak kategorilendirilmiştir. Buna göre öğrencilerin %55.4'ü (n=388) boşanma hakkında olumlu düşüncelere sahipken %25.4'ü (n=178) olumsuz düşüncelere sahiptir. Boşanma hakkında olumlu düşüncelere sahip öğrenciler eşlerin anlaşmazlık durumunda boşanmalarının gerekli olduğunu düşünmektedirler. Boşanma hakkında olumsuz düşüncelere sahip öğrenciler ise boşanmanın son çare olduğunu hatta boşanmanın aile kurumuna zarar vereceği gerekçesiyle gerçekleştirilmemesi gerektiğini düşünmektedirler. Çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin %19.2'si (n=134) ise boşanmaya dair soruyu cevaplandırmamıştır. Boşanma hakkındaki düşüncelere paralel olarak öğrencilerin hangi durumlarda evliliklerin sonlandırılması gerektiğine dair düşünceleri alınmıştır. Buna göre üniversite öğrencilerinin %36.4'ü (n=255) eşlerin birbirini aldatması durumunda, %34.1'i (n=239) herhangi bir konuda anlaşmazlık olması durumunda, %16.9'u (n=118) ise eşler arası sözel, fiziksel yahut psikolojik olmak üzere herhangi bir şiddet türü görüldüğünde evliliklerin sonlandırılması gerektiğini düşünmektedir.

Günümüzde toplumsal değişimlerle birlikte aile kurumunun karşı karşıya kaldığı en önemli problemlerden birisi de boşanma oranlarının artmasıdır (Aydın vd. 2010: 123). Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılına ilişkin verilerine göre evlenen çiftlerin sayısı 2017 yılına göre %2.9 azalmış, boşanan çiftlerin sayısı ise %10.9 artmıştır (CNNTÜRK 2019). TÜİK'in2016 yılında gerçekleştirdiği Aile Yapısı Araştırması'na göre çiftlerin en önemli boşanma nedeni birbirlerine karşı sorumsuz ve ilgisiz davranmasıdır. Kadınlar için diğer boşanma sebepleri ise evin ekonomik geçimini sağlayamama ve şiddet olarak tespit edilmiştir(Haber Bülteni 2017). Bu çalışma kapsamında ise üniversite öğrencileri tarafından en önemli boşanma sebebi aldatma ve şiddet olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda henüz evlilik yaşamamış genç bireylerin evlilikte eşler arası sadakat ve iyi muamele konusunda daha hassas oldukları söylenebilir. Anlaşmazlık, aldatma ve şiddet meydana geldiğinde öğrenciler boşanmanın gerçekleşebileceğini söylemektey-

ken boşanmaya dair olumsuz düşüncelere sahip diğer öğrenciler ise boşanmanın ne gerekçeyle olursa olsun aile kurumuna zarar vereceği düşüncesiyle boşanmanın bir tabu olarak görüldüğü düşüncesini yansıtmaktadırlar.

Aile kurumu toplumda neslin sürekliliğini temin eden yegâne bir oluşumdur. Böylece gençlerin çift ilişkilerini meşru bir zeminde yaşaması için aileye dair iyimser düşünceleresahip olması önem arz etmektedir. Bu çalışmada öğrencilerin aile kurumuna bakış açılarını tespit etmek adına kısa cevaplı ve açık uçlu bir soru olarak "aile gerekli midir?" sorusu sorulmuştur. Çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin %15.1'i (n=106) soruyu cevaplandırmazken %79.4'ü (n=556) evet cevabını ve %5.4'ü (n=38) hayır cevabını vermiştir. Çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin büyük çoğunluğu başta toplum huzuru olmak üzere, neslin devamını sağlamak ve çocukların aile ortamında büyümelerinin psikolojik ve sosyal olarak sağlıklı toplumlar yetişmesine katkı sağlayacağı içinailenin gerekli olduğunu düşünmektedirler. Aynı zamanda aile olmanın bireye çeşitli sorumluluklar yüklediğini ve bu sorumluluklar aracılığıyla bireylerin olgunlaştığını belirten öğrenciler aile kurumuna yönelik olumlu düşünceleri ile aile kurumunun geleceğine dair umut verici görüşler benimsemektedirler. Aile kurumunun bireye kazandırdığı sorumluluklar öğrencilerde evlilik ile yetişkinlik yaşamına geçiş yapıldığı düşüncesini doğurmaktadır. "Evlilik bireylerin yetişkinliğe geçişine katkı sağlar mı?" sorusuna çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin %73.0'ı (n=511) ebeveyn olma, evin maddi ve manevi geçimini sağlama gerekçeleriyle bireylerin farklı sorumluluklar kazanarak olgunlaşacaklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda evliliğin bireyler için bir yetişkinlik aracı olarak görülmemesi gerektiğini düşünen öğrenciler %8.9 (n=62) oranıyla yetişkinliğe erişildikten sonra evliliklerin gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerin %2.7'si (n=19) ise soruyu cevaplandırmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Genç yetişkinlik dönemi kısmi olarak bireyin üniversite öğrenimi dönemine tekabül etmekte ve literatürde eş seçimi, eşle birlikte yaşamayı öğrenme, aile kurma, bir evin işlerini yürütme, yurttaşlık sorumluluğunu üstlenme ve yaşamda meydana gelebilecek değişimlere uyum sağlama gibi özelliklerle bağdaştırılmaktadır (Bener vd. 2013: 13). Dolayısıyla üniversite çağındaki bireylerin evlilik ve aile yaşamına dair farkındalıkları önem arz etmekte ve gelecek nesillerin evlilik ve aile kavramlarına bakış açısını tespit etmek için önemli bir referans kayna-

ğı olarak gözükmektedir. Sağlıklı bir aile ve toplum yapısı için isebireylerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada söz konusu önem gözetilerek 700 üniversite öğrencisinin evlilik öncesi eğitim ve evliliğe dair düşünceleri incelenmiştir.

Bu çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında üniversite öğrencilerinin evlilik öncesi eğitim alma noktasında istekli oldukları ve evlilik öncesi eğitimlerin evlilik yaşamının kalitesini arttıracağını söylemek mümkündür. Evlilik öncesi eğitimlere katılma noktasında cinsiyetin önemli bir değişken olduğunu ve kız öğrencilerin evlilik öncesi eğitim alma noktasında erkek öğrencilere göre daha istekli oldukları söylenebilir. Bu bağlamda evlilik öncesi verilecek eğitimlere erkek oranını kadınla eşitlemek adına bireylerin çift olarak katılımı önerilmelidir. Araştırmanın diğer bağımsız değişkenleri olan fakülte ve flört durumu da öğrencilerin evlilik öncesi eğitim ve evlilik ile ilgili düşüncelerini yönlendirmektedir. Sağlık bilimleri fakültelerinde öğrenim gören üniversite öğrencileri sağlıklı bebekler ve sağlıklı ebeveynler için aile planlaması yöntemlerinin evlilik yapacak bireyler tarafından mutlak bilinmesi gerektiğini düşünmektedirler. Aynı zamanda eğitimlerinin verdiği hassasiyetle aile planlaması yöntemlerini, evlilik öncesi yapılması gereken sağlık taramalarını ve sağlıklı bir gebelik için kontrol edilmesi gereken bağışıklık testlerini bilmektedirler. Flört durumları incelendiğinde ise herhangi bir flörtü olan öğrencilerin flörtü olmayan öğrencilere göre evlilik konusunda daha hazır oldukları ve evlilik öncesi eğitim için daha istekli oldukları söylenebilir.

Aile toplumun mikro bir örneği olarak çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Ekonomik, sosyal, psikolojik pek çok işleve sahip olan aile kurumunda bireyler yaşamın her alanına dair bilinçli ve bilgili olarak sağlıklı aileler kurmalıdır. Sağlıklı bir toplum yapısı sağlıklı bir aile yapısından geçmektedir. Sağlıklı aileler toplum geleceği için önem arz etmekte ve bilinçli evlilikler gelecek nesillerin psikolojik ve sosyal sağlığı için güvence vermektedir. Böylece bu çalışma kapsamında tespit edilen öğrencilerin evlilik öncesi isteklilik durumları da göz önünde bulundurularak genç yetişkin bireylere evlilik öncesi ve sonrasına dair çeşitli eğitimlerin yaygınlaştırılması önerilir.

Üniversitelerin ilgili bölümleri kuvvetlendirilerek aile danışmanları, sosyologlar, psikologlar ve sağlık personelleri tarafından evlilik ve aile yaşamına ilişkin çeşitli eğitimler, sempozyumlar ve seminerler düzenlenebilir. Bu çalışmada öğrencilerin evlilik öncesi eğitime ve evliliğe dair düşüncelerinin alındığı gibi evlilik öncesi eğitim hakkında bilgilendirilme de yapılmıştır. Aile, Çalışma ve Sosyal Politika Bakan-

lığı'na bağlı Aile ve Toplum Genel Hizmet Müdürlüğü tarafından oluşturulan evlilik öncesi eğitim programının da üniversite bünyelerinde çalışmamızda olduğu gibi çeşitli görüşme teknikleri ile yaygınlaştırılması ve duyurulması önerilmektedir.

Kaynaklar

TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2018. http://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyede-son-10-yılda-evlilikler-azaldi-bosanmalar-arttı. (erişim: 12.06.2019)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). *Türkiye'de Evlilik Tercihleri Araştırması Nisan 2015.* Ankara: Akademik İçerik Danışmanlığı ProVest Danışmanlık.

Avcı, Ö. H. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Öncesi İlişkilerde Problem Yaşadıkları ve Eğitim Almak İstedikleri Konular. *Ege Eğitim Dergisi* , 279-299.

Aydın, O., & Baran, G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 117-128.

Bener, Ö., & Günay, G. (2013). Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Biimler Enstiüsü Dergisi*, 1-16.

Canel, A. N. (2012). *Aile ve Evlilik Hayatı.* İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü.

Canel, A. N. (2011). *Evlilikte İletişim ve Yaşam Becerileri.* Ankara: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü .

Çetin, M., Selman, Ş. B., & Umur, Y. F. (2012). *Evlilik ve Sağlık.* İstanbul: T.C. Aile,Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Çoşkun, F., Özçırpıcı, B., & Özgür, S. (2019). Gaziantep Üniversitesi Merkez Kampüsü'ndeki Lisans Öğrencilerinde Alkol ve Madde Kullanma Durumu . *Ortadoğu Tıp Dergisi*, 143-147.

Deniz, M. B. (2011). *Aile Hukuku.* Ankara: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmeleri Genel Müdürlüğü .

Türkiye İstatistik Kurumu*Haber Bülteni* 2017. http://tuik.gov.tr. (erişim: 15.06.2019)

Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması.* Ankara: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü,T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2014). *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması.* Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 1994. *Demographic and Helath Survey 1993*. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa1993/rapor/93rapor.pdf (erişim: 03.04.2019)

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 1999. *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998*. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/pdf/TNSA1998-AnaRapor.pdf. (erişim: 03.04.2019)

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2004). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003*. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/pdf/TNSA2003-AnaRapor.pdf. (erişim: 03.04.2019)

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2009). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TNSA2008-AnaRapor.pdf. (erişim: 03.04.2019)

Hamamcı, Z., Buğa, A., & Duran, Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Yaşantısı ile İlgili Bilgi Kaynaklarının ve Evlilik Öncesi Eğitim İhtiyaçlarının İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 33-50.

Kostova, E., Andes, L., Erguder, T., Keskinkılıç, B., Polat, S., & Ozmen, M. (2014). Cigarette Prices and Smoking Prevalence After a Tobacco Tax İncrease. *Morbidity and Mortality Weekly Report* .

Kutlu, R., & Marakoğlu, K. (2005). Evaluation of The Prevalence and Behaviors of The Ex-Smoker University Students. *Marmara Medical Journal* (18), 17-23.

Küresel Gençlik Tütün Araştırması 2017.https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/tutun-mucadele-bagimlilik-db/duyurular/KGTA-2017_pdf.pdf (erişim: 12.08.2019)

Küresel Gençlik Tütün Araştırması Türkiye 2003-2009. http://www.thsk.gov.tr/havanikoru/dosya/Docs Tutun Dumaninin Zararlari/KYTA Kitap Tr.pdf. (erişim: 10.08.2019)

Ögel, K., & Tamar, D. (1996). Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Okul Eğitim Paketi, Öğrenci Paketi Bulguları. *Özel Okullar Derneği Yayını*, 12-23.

Süataç, A. Ö. (2010). Evlilik Uyumunun Kişilerarası Tarz ve Öfke Açısından Araştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversite* . İzmir.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmeleri Genel Müdürlüğü . (2015). *Türkiye'de Evlilik Tercihleri Nisan 2015.* Ankara: Akademik İçerik Danışmanlığı ProVest Danışmanlık Ltd. Şti .

Tezcan, M. (1997). *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları.* Ankara : Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Türkarslan, N., & Süleymanov, A. (2010). Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Evlilik Konusundaki Görüş ve Düşünceleri - Azerbaycan Türkiye Karşılaştırması. *Karadeniz-Blacksea-Черное море* , 54-66.

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. (2014). *Evliliğe Sağlıklı Başlangıç.* Ankara: TC Sağlık Bakanlığı.

Tüik Haber Bülten 2017.*Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*. www.tuik.gov.tr. (erişim: 12.04.2019)

Tüik Haber Bülteni 20019. www.tuik.gov.tr. (erişim: 12.06.2019)

Yazman, Ü. (1995). Lise Gençliğinin Psikoaktif Maddelere Bakışı ve Kullanım Oranlarının Türkiye-İstanbul Örneği İle İncelenmesi. *Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*. İstanbul .

Yengil, E. (2014). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İçme Durumu ve Sigara İle İlgili Tutumları. *Konuralp Tıp Dergisi*, 1-7.

Yılmaz, T., & Kalkan, M. (2010). Evlilik Öncesi İlişkileri Geliştirme Programının Çiftlerin İlişki Doyumuna Etkisi. *Kuram ve Uygulamada Egitim Bilimleri*, 1893-1920.

ŞİDDETE MARUZ KALAN KADINLARDA TRAVMANIN ETKİLERİ

Nurten SARGIN
Prof. Dr.,Necmettin Erbakan Üniversitesi

Özet

Toplumsal yaşamda şiddet hızla artmaktave en çok ailede görülmektedir. Ailede şiddet olayları kadına, çocuğa ve yaşlıya yönelik olarak gerçekleşmektedir. Aile içi şiddet olaylarında ilk sırada kadına yönelik şiddet yer almaktadır. Kadına yönelik şiddet travma yaşantısı olarak ele alınmakta ve travmanın etkilerinin onarılmasıgerekmektedir, çünkü onarılmayan yaralar, bireylerde ruhsal ve bedensel kalıcı hasarlara yol açmaktadır. Yapılan bu çalışmada kadına yönelik şiddete bağlı travmatik etkilerin neler olduğu ve neler yapılması gerektiğine ilişkin bilgiler ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yoluyla yapılmıştır. Kadına yönelik şiddette bedensel, duygusal, sosyal travmaların yaşandığı ve bunların kadınlarda ciddi kalıcı hasarlara yol açtığına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, kadın, travma, etki.

Abstract

Violence in social life is escalating alarmingly and mostly taking place in the family, targeting women, children and the elderly. Violence against women takes the first place in domestic violence. Violence against women is approached as a trauma experience and the impacts of trauma need to be remedied as these impacts result in permanent mental and physical damage in individuals unless they are eliminated. This study was carried out to reveal the traumatic impacts of violence against women and what needs to be done. Document analysis – a form of qualitative research – was used in the study. Evidence was presented that physical, emotional and social traumas are experienced in violence against women and they cause severe and irreparable damage to women's lives.

Keywords: *Violence, woman, trauma, impact.*

Giriş

Şiddet davranışı ve olayları, insanoğlunun var oluşundan beri önemli sorunlardan birisi olarak toplumsal yaşamda yerini almıştır. Günümüzde de şiddet uluslararası ve ulusal düzeyde artarak devam etmekte, toplumsal yaşamın her yerinde görülmektedir. Şiddetin en çok görüldüğü kurumlardan birisi de aile içidir. Ailede ise kadına, çocuğa ve yaşlıya yönelik şiddet olaylarına sıklıkla rastlanmaktadır. Aile içi şiddet olayları yaşlıya, çocuğa, kadına, erkeğe yönelik olarak görülmektedir. Aile içi şiddet olaylarında ilk sırada kadına yönelik şiddet yer almaktadır. Gerçekte küresel bir sorun olarak yer alan kadına yönelik şiddetin, Türkiye'de son yıllarda arttığı gözlenmektedir. Hemen hemen her gün gazete haberlerinde, bir veya birden çok kadına yönelik şiddet ve cinayet haberlerine rastlanmaktadır. Yalnızca 17 Kasım- 20 Kasım 2019 tarihleri arasında 9 kadının aile içi şiddette kurban gittiği görülmektedir. Şiddet, travmatik bir olay olup maruz kalan kişide ciddi bedensel ve ruhsal yaralanmalara yol açmakta, bireyler sosyal açıdan olumsuz etkilenmektedir. Şiddetin yarattığı travmanın etkilerinin ise onarılması gerekmektedir, çünkü onarılmayan yaralar, bireylerde ruhsal ve bedensel kalıcı hasarlara yol açmaktadır. Yapılan bu çalışmada kadına yönelik şiddet sonucu yaşanan travmatik etkilerin neler olduğu ve neler yapılması gerektiğine ilişkin bilgilerin ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yoluyla yapılmıştır. Yapılan bu çalışma ile şiddete maruz kalan kadınların yaşadıkları travmalar, travmanın izlerinin neler olduğu, şiddet sonrası kadınların yaşamlarının nasıl etkilendiği ve travmanın etkilerinin giderilmesine yönelik neler yapılması gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Kadına Yönelik Şiddet

Kadına yönelik şiddet, yaklaşık olarak 30 yıldan beri bir insan hakkı ihlali; dil, din, ırk, etnik grup ayrımı gözetmeden tüm dünyada meydana gelen ve toplumun sağlığını etkileyen temel bir problem olarak ele alınmaya çalışıldığı görülmektedir (Kabasakal &Girli, 2012).Genel olarak bakıldığında şiddetin bir çok tanımın yapıldığı görülmektedir, tek tek tanımların ele alınması yerine Özerkmen ve Gölbaşı (2010) tanımlarda geçen ortak ögelerin şunlar olduğunu belirtmiştir: Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak, yasaya aykırı fiziki güç kullanmak, yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak, genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, yok etme eylemleri, toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemi.

Kadına yönelik şiddeti ise Dünya Sağlık Örgütü 1993 yılında cinsiyete dayanan, kadının inciten, ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasar ile sonuçlanma olasılığı olan toplum içerisinde ya da özel yaşamda ona baskı uygulaması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına yol açan her tür davranış olarak tanımlamıştır.

Gerçekte kadına yönelik şiddet cinsiyet üzerinden düşünülürse; ailede kadına yönelik şiddetin yalnızca evlilik ile başlamadığı, toplumsal inanışlar, töre, gelenek görenek gereği anne karnında başladığı söylenebilir. Kız çocuğunu değersiz olarak algılayan anlayışa sahip bireyler gebelikte kız çocuğu olacağı bilgisi ile karşılaştıklarında gebeliği sonlandırma davranışı veya kız çocuklarının doğum sonrası öldürülmesi ile de kadına yönelik şiddet davranışının çocuğun doğumundan önce başladığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Kız çocuk büyüdükçe fiziksel, duygusal şiddete maruz kalması, ihmal edilmesi, ekonomik ve cinsel istismar edilmesi de kadına yönelik şiddetin farklı boyutları olarak ele alınabilir. Daha sonra ise flörtte şiddet olayları ortaya çıkmakta, evlilik yaşamında ise kadına yönelik şiddet fiziksel, duygusal,psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet yaşamaktadırlar. Bunların dışında ise toplumsal yaşamda ve iş yaşamında da fiziksel, cinsel, ekonomik, duygusal, psikolojik şiddet ve mobbing olarak kadına yönelik şiddetin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Literatür bilgisi aile içinde sahip olunacak çocuğun cinsiyetinin kız çocuklar aleyhine belirlenmesi, kız bebeklerin öldürülmesi, kız çocuklarının cinsel istismarı, dövülmesi, çeyiz, başlık parası, namus cinayetleri, flörtte şiddet, evlilikte hırpalanma, dayak tecavüz, ekonomik ve psikolojik baskı, genitalmutilasyon ve diğer cinsel organlara zarar verici uygulamalar işyerinde cinsel ve psikolojik şiddet (taciz, mobbing), kadın ticareti, fahişeliğe zorlama, yaşlılıkta fiziksel, cinsel ve psikolojik saldırıya uğrama, cinayete kurban gitme şeklinde gelişmektedir (Heise, 1993).

Kadın mumyalarda bildirilen kırık oranı %30-%50 iken, erkek mumyalarda % 9- % 20 olduğu bilgisinden yola çıkılarak kadına yönelik şiddette fiziksel istismarın 3000 yıl öncesine değin uzandığı belirtilmektedir(Arıkan, 2009). Bu sonuç, yalnızca fiziksel elde edilen ve tespiti mümkün verilere dayalı olarak ortaya konan bulgulardır. Ne yazık ki duygusal, ekonomik şiddetin, şiddet türleri olan ihmal ve istismarın belirlenmesi mumyalarda ve günlük hayatta mümkün olamamaktadır.Şiddetin nedenleri olarak erkeklerde şu özellikler belirlenmiştir: Ailede şiddet öyküsü bulunması, alkol ve madde bağımlısı, kişilik bozuklukları olması, duygusal sorunu olması, benlik saygısı düşük, bağımlı, güvensiz ve dürtü kontrolü konusunda yetersizliği. Ayrıca kadına yönelik şiddetin kanıksandığı toplumlarda, herhangi bir psiko-

lojik sorunu bulunmayan erkeklerin de "şiddeti olağan kabul ederek" uygulamaktan çekinmediği de belirtilmektedir (Arıkan, 2009). Tüm dünya nüfusunu temel alan 48 çalışmanın verilerine göre, Dünya Sağlık Örgütü, kadınların eşleri ya da partnerleri tarafından şiddete uğrama oranını %10-69 arasında bildirmiştir (Krug ve diğ., 2002). Kadına yönelik şiddetin dünyada yaygınlığı %70-80'lere çıkabilmektedir (Garcia-Moreno ve diğ.).Yapılan bir çalışmada Türkiye'de her 100 kadından 97'si eşinden, kardeşinden, babasından, yakınından ve hatta kendi çocuğundan şiddet görmektedir (Kılıç ve diğ., 2014. Türkiye'de yapılanbir çalışmada kadınların (%60) toplumda yaşadığı en büyük sorunun şiddet olduğunu ortaya koymuştur (www. khas.edu.tr, 2019). Kadınlara uygulanan şiddet türleri ise fiziksel, duygusal, sosyal, ekonomik, cinsel, sözel ihmal ve istismar verilebilir.

Gerçekte kadının yaşadığı şiddet, fiziksel ve psikolojik travmadır. Kadına yönelik şiddette en çok fiziksel travmalar üzerinde durulmakta, belirlenebilmesinin güçlüğü açısından psikolojik travmalar etkileri ortaya konamamakta, hatta yoğun maruz kalındığı için normalleşmekte ve birey tarafından şiddet olarak bile algılanmamaktadır. Travma, hayatın günlük akışı içinde, hiç beklenmeyen bir anda, insanın dayanma ve direnme gücünü zorlayan ya da aşan bir durum olarak tanımlanabilir (Sargın, 2016). Tanım olarak bakıldığında psikolojik travma isecanlı üzerinde beden ve ruh açısından önemli ve etkili yaralanma belirtileri bırakan yaşantı olarak belirtilmektedir (Mum, 2011). Travmatik yaşantılar, gerçek bir ölüm veya ölüm tehdidinin bulunduğu, ağır yaralanmanın veya fiziksel bütünlüğe yönelik bir tehdidin ortaya çıktığı ve kişinin kendisinin yaşadığı ya da şahit olduğu olaylar olarak tanımlanmaktadır (APA, 1994). Travmalar kişisel ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aile içi veya dışı şiddet/istismar, tecavüz/cinsel istismar, işkence, tutsaklık gibi durumlar kişisel travmalar içerisinde yer almaktadır (bilgi. edu.tr, ty)

18. yüzyılda ve öncesinde travmanın psikolojik etkisinin olduğu düşünülmemiş ve travma sonrası psikolojik sorun yaşayan kişilerin mental bir hastalığı olduğuna inanılmıştır (Kokurcan ve Özsan, 2012). Günümüzde ise Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) adı altında incelenmektedir. Travma yaşantısının etkileri duygusal, sosyal, davranışsal olarak belirtilmekte ve aşağıda travma sonrası görülen tepkilerin neler olduğuna ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Travma Sonrası Görülen Tepkiler

Duygusal tepkiler: Şok, üzüntü, öfke, endişe, suçluluk, umutsuzluk,

kaygı, korku, karamsarlık, donukluk, aşrı sinirlilik, çaresizlik, kendi gibi hissetmeme, suçluluk, utanç, umutsuzluk, değersizlik, endişe, pişmanlık, şüphe, güvensizlik, yetersizlik, yalnızlık, yabancılık, donukluk/hissizlik

Zihinsel tepkiler: İnanama,inkar düşünce ve dikkat dağınıklığı, unutkanlık, kimi zaman intihar düşünceleri, bilişsel çarpıtmalar (dünyanın, her şeyin ve herkesin kötü olduğunu düşünme), olayı tekrar tekrar yaşama, rahatsız edici rüyalar, intihar düşünceler, travmatik olaya dair çok canlı imgeler, travmayı yeniden yaşama, hipnotik trans, rüyada gibi algılama,

Fiziksel tepkiler: Baş, göğüs ağrısı, mide yanması ve/veya bulantısı, kalp sıkışması, gürültüye karşı duyarlılık, iştah artması yada azalması, sürekli yorgunluk hali, nefes darlığı ve kolay hastalanmak

Davranışsal tepkiler: Uyku ve yeme bozuklukları, sosyal çevreden uzaklaşma, kendini ihmal etme, içe kapanma, alkol ve madde kullanımı, kaçınma davranışları, konuşmama, dikkatsizlik ve dağınıklık, sürekli aynı şeyle uğraşma, hiçbir şey olmamış gibi davranmak,ani ve/veya aşırı tepkiler verme, kayıtsızlık, çok ağlama ya da ağlayamama, düşünmeden risk alma (örn: çok hızlı araba kullanma, tehlikeli yerlere gitme), alkol ve madde kullanımı, otomatik hareket (Çelikoğlu ve Gülzari, ty.,http://www.bilgi.edu.tr/site_media/uploads/files/2011/08/17/brosur-travma.pdf)

Sonuç

Türkiye'de kadının en büyük sorununun şiddet olduğu ortaya konmuştur. Kadına yönelik şiddette bedensel, duygusal, sosyal travmaların yaşandığı ve bunların kadınlarda ciddi kalıcı hasarlara yol açtığı bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda travmatik olayın yarattığı aşırı fizyolojik uyarılma; bilginin doğru işlenmesini ve dolayısıyla bilişsel süreçleri bozarak, olaya anlam verilmesini güçleştirirdiği(FishMurray ve ark. 1987); aile içi şiddete uğrayan kadınların, ilk şok ve inkar dönemini atlattıktan sonra, şiddete şiddet ile karşılık verme ve daha sonra da depresyon ve kendini suçlama tutumu takındıkları gözlendiği belirlenmiştir (Güleç ve diğ,. 2012). Şiddete maruz kalan kadınlarda; travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, intihar girişimleri, alkol ve ilaç kötüye kullanımı ve çocuklarına yönelik saldırgan davranışlar sık görülen durumlar olarak belirtilmektedir (WHO, 2005).

Travmanın uzun dönem etkilerini önlemek için yapılacak girişimlerden biri travmanın hemen sonrasında kişinin başına gelenleri biri-

leriyle paylaşmasını sağlamaktır. Bu paylaşım felaketi yaşamış başka kişilerle ya da profesyonellerle olabilir (Başoğlu 1992).

Travmaya uğrayan bireylerin bazılarında TSSB gelişirken, bazılarında gelişmemektedir. TSSB, depresyon, anksiyete, alkol ve maddi bağımlılığı gibi klinik tablolara, saldırganla özdeşime ve hepsinden önemlisi travmaya uğrayan bireyin ve ailesinin etiketlenmesine ve suçlamasına neden olmaktadır(Sungur, 1999). Aksine aile mahremiyeti kavramının arkasına sığınılarak, ailenin özeli olarakdeğerlendirilmekte ve dışarıdan yardım yapılamayacağı veya yapılmaması gerektiği savunulmaktadır (Şenol ve Yıldız, 2013). Başka bir deyişe aile içinde kadına yönelik şiddet kadında travma etkileri açısından önemle üzerinde durulmaya çalışılan bir konu olarak pek ele alınmamaktadır.

Kadına yönelik şiddet, yalnızca şiddete maruz kalan kadında değil, aile ve toplumda psikolojik, sosyal ve ekonomik ciddi ve derin yaralar oluşturmaktadır. Bu durumda bir kalkınma sorunu ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bir sorunun tedavi edilmesinin, onarılmaya çalışılmasının maliyeti önleme çalışmalarından daha pahalıya mal olmakta ve her zaman da başarıya ulaşılamamaktadır. Kadına yönelik şiddet bu durumda acilen önlenmesi gereken toplumsal bir sorun olarak uzmanlar tarafından ele alınmaktadır. Kadına yönelik şiddetin sonlandırılabilmesi için konunun devlet, partiler ve parti politikaları, sivil toplum kuruluşları, medya ve özel sektör gibi birçok taraf tarafından bütüncül yaklaşım ile alınmasının gerektiği görülmektedir. Kadına yönelik şiddetin yaratığı bedensel, duygusal ve sosyal travmanın izlerinin giderilmesi gerekmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre kadına yönelik şiddetin oluşturduğu travmanın izlerinin giderilmesine yönelik Psiko-Sosyal Destek Programları geliştirilmesi önerilmektedir.

Sonuç olarak yaşadığınız travma ve travma sonrası stres bozukluğunun üstesinden gelinmesi gereken bir durumdur. Ancak travmaya ait yaraları onarmak çok zorlu bir süreçtir. Zaman zaman iyileşme sürecinde kişiler kendilerini çok kötü hissedebilirler. Zaman zaman da bir şeyleri düzeltemediğini düşünüp danışmalığı bırakmak isteyebilirler. Bilinmesi gereken gerçek tüm mücadeleye ve desteğe rağmen zaman zaman tam olarak ruhsal iyileşme söz konusu olamamaktadır. Buna rağmen psikolojik yardım alınması gerekmektedir.

Kaynakça

Amerikan Psikiyatri Birliği (1994). Mental bozuklukların tanısal ve sayımsal elkitabı, (DSM-IV). (çeviren Köroğlu, E). Ankara, +. Baskı, Hekimler Yayın Birliği.,

Arıkan, Z. (2009) *Kadın, 3 bin yıldır şiddet görüyor*. Erişim Adresi: https://t24.com.tr/haber/kadin-3-bin-yildir-siddet-goruyor,29685, Erişim Tarihi: 21.10.2019.

Başoğlu, M. (1992) *Psikolojik Travma Sonrası Stres Hastalığı - Psikobiyolojik Kuramlar. Tedavide Yeni Gelişmeler ve Güncel Konular*. Türk Psikiyatri Dergisi, 3(1):9-21.

Çelikoğlu, P. ve Gülzari, V. (ty). *Travmanın Etkileri ve Travmayla Başa Çıkma*. Erişim Adresi: file:///C:/Users/user/Downloads/travma_2013-1.pdf, Erişim Tarihi: 15.10.2019.

FishMurray, C.C.,Koby, E.V., Van Der Kolk, B.A. (1987). *Evolvingideas: theeffects of abuse on children'sthought. PsychologicalTrauma*, BA van der Kolk (ed), AmericanPsychiatricPress, Washington.

Garcia-Moreno, C,.Jansen, H.A.,Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C.H.. (2006). *Prevalence Of İntimate Partner Violence: FindingsFromThe WHO Multi-Country Study On Women's HealthAndDomesticViolence*. Lancet, 368(9543):1260.

Güleç,H., Topaloğlu, M., Ünsal, D. ve Altıntaş, M. (2012). *Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet.*Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 4(1):112-137

Heise L. (1993). *ViolenceAgainstWomen: TheHiddenHealthBurden*. World Health Stat Q 1993; 46:78-85.

http://www.bilgi.edu.tr/site_media/uploads/files/2011/08/17/brosur-travma.pdf.Erişim Tarihi: 15.10.2019.

https://www.khas.edu.tr/en/node/3320, Erişim Tarihi: 15.10.2019.

Kabasakal, Z. ve Girli, A. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Kadına Yönelik Şiddet Hakkındaki Görüşlerinin, Deneyimlerinin Bazı Değişkenler Ve Yaşam Doyumu İle İlişkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 105-123.

Kılıç, B., Korkmaz, M., Aras, G., Yücel, A.S., Gümüşdağ, H. ve Alpaslan Kartal, A. (2014). *Fiziksel Şiddet Gören Kadınlarda Ortopedik Travmalar Ve Şiddete Uğrayan Kadınların Şiddet Algısının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramı Açısından Uygulamalı Bir Örneği* Akademik Bakış Dergisi, Sayı 41,Ss. 1-19. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383831). Erişim Tarihi: 18.09.2019.

Kokurcan, A. Ve Özsan, H.H. (2012). *Travma Kavramının Psikiyatri Tarihindeki Seyri*. Kriz Dergisi 20 (1-2-3), Ss: 19-24.

Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R. (2002). *World Report on*

ViolenceandHealth. Geneva,

World HealthOrganization.

Mum , N. (2011). Çocuk ve Genç Tutuklularda Psikolojik Travma Deneyimlerinin Belirlenmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özerkmen, Gölbaşı (2010). *Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet*. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Sayı: 15, Ss: 23 – 37.

Sargın, N. (2016). Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Etkileri. 1. InternatıonalAcademıcResearchCongress

(INES 2016), Full Text, Ss. 2143-2149.

Sungur, M. Z.,(1999). İkincil Travma ve Sosyal Destek. 8. Anadolu Psikiyatri Günleri 22-26 Haziran 1999 - Diyarbakır, Ss. 15-18. Erişim Adresi: https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_2_2_105_108.pdf, Erişim Tarihi: 18.10.2019.

Şenol, D. Ve Yıldız, S. (2013). *Kadına Yönelik Şiddet Algısı-Kadın ve Erkek Bakış Açılarıyla*. Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, *Ankara .*

World HealthOrganization, (2005). *Multi-countryStudy on Women'sHealthandDomesticViolenceAgainst*

Women: InitialResults on Prevalence. HealthOutcomesandWomen'sResponses. Geneva, World Health

Organization, 2005.

Not: Bu çalışma 18-20 Ekim 2019 tarihleri arasında 1. MHP KAÇEP Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KADINLARIN OMUZLARINDA BÜYÜYEN ÜLKE: KIRGIZİSTAN

Selahattin AVŞAROĞLU
Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi

Kadiyan BOOBEKOVA
Dr. Öğr. Gör. Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Özet

Kırgızistan, 1991 yılında Sovyetler dağıldıktan sonra sosyal, siyasal ve ekonomik köklü değişimler yaşamıştır. Bu çalışmada, toplumda kadınların aileyi kalkındırmaya yönelik çalışmaları ve ailenin maruz kaldığı durumlar, aile içi şiddet, bunun çocuklar üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri, çocukların davranışlarında gözlenen sorunlar ele alınmıştır. Sovyetlerin dağılımıyla işsiz kalan, günlük hayatını sürdürmede zorlanan ailelerde birçok kadın, çocuğuna iyi gelecek kurmak ve hayat standartlarını iyileştirmek amacıyla gıda veya ufak-tefek şeyleri satmak için pazarlara, sonraları yurt dışına göçmen işçi olarak çıkmaya başlamışlardır. Bu sebeplerden dolayı günümüz Kırgızistan'ında çok sayıda çocuk, dağılmış ailelerde yetişmektedirler. Günümüz şartlarında Kırgızistan Toplumda sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisiyle aile, geleneksel anlayıştan yavaş yavaş uzaklaşmış, kendi önemini kaybetmiş, aile fertleri arasında bağ zayıflamış, yeni tip parçalanmış aileler meydana gelmiştir. Toplumda sahipsiz, bakımsız kalan çocuklar, çeşitli sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bununla birlikte kadınların, toplumun her alanında çalışmaya başlamaları ve gurbetçi anlayışla yurt dışına çıkıp geçimlerini sağlamaları yeni bir kimlik gelişimini sağlamıştır. Kırgız kadınların kendi benlik ve sosyal kimlikleri üzerinde olumlu algı gelişmiştir. Dolayısıyla ülkenin büyümesi ve gelişmesi onların çalışmaları ve üretmeleriyle ilişkili hale gelmiştir. Kırgızistan devleti, kadınların çalışma sahası ve istihdam alanlarını yasalarla geliştirip onların önünü açtıkları takdirde, yakın gelecekte Kırgız kadınların ülke ekonomisine oldukça katkı sağlayacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Kadın, Aile, Şiddet, Ailevi Sorunlar.

Abstract

After the collapse of the Soviets in 1991, Kyrgyzstan experienced radical, political and economic changes. In this study, the studies of women in the society towards the development of the family and the situations that the family is exposed to, the domestic violence, its psychological and social effects on children, and the problems observed in children's behavior are discussed. In the families of the unemployed who were forced to continue their daily lives with the distribution of the Soviets, many women started to go to the markets as migrant workers and later to sell food or small items in order to establish a good future for their children and improve their living standards. Because of these reasons, many children in today's Kyrgyzstan are raised in dispersed families. Kyrgyzstan In today's conditions, with the effect of socio-economic developments in the society, the family gradually declined from the traditional understanding, lost its importance, weakened the bond between the family members and new types of fragmented families. The children, who are left unattended in the society, have faced various social and psychological problems. In addition to this, the fact that women started working in all areas of society and going abroad with their expatriate understanding provided a new identity development. Kyrgyz women have developed a positive perception of their self and social identity. Therefore, the growth and development of the country has become related to their work and production. It can be said that Kyrgyz women will contribute to the economy of the country in the near future if the Kyrgyz state, by developing and paving the way for women, to improve their working and employment fields by law.

Keywords: *Kyrgyzstan, Women, Family, Violence, Family Problems.*

Giriş

Günümüzde erkek ve kadınların iş ve meslek yaşamlarında cinsiyetin fazlaca bir etkisi kalmamıştır. Kasgücü gerektiren işlerde bile kadınların çalıştıklarını görmekteyiz. Yabancı ülkelerde göçmen işçi olarak giden vatandaşların çoğu kadındır ve her alanda çalışmaktadırlar. Kadınların çalışması her toplumda farklılık sergilemesine karşın, tarihi eskilere kadar uzanmaktadır. Kadınlar, çalıştıkları için emeğinin karşılığı olarak herhangi bir maaş almadıysa da, ailesinin geçimine katkı sağlamak için ev işlerini yapmak, çocuk bakımı, giyim dikmek, yemek hazırlamak gibi görevleri üstlenmişlerdir. Çeşitli zaman diliminde ve asırlar boyu her ne kadar kadınların emeği ucuz olarak değerlendiril-

diyse de, eve geçimine katkı sağladığı bir gerçektir.

Endüstri devriminden sonra, üretim toplumunda kadınlar önemli bir iş gücü haline gelmişlerdir. Ancak 1991'den sonra Kırgızistan bağımsızlığını kazandığının ilk yıllarından bu yana ülkedeki işsizlik, ekonomik ve sosyal istikrarsızlık toplumda bazı sorunlara yol açmıştır. İşsiz kalan ve aile geçimini sağlamakta güçlük çeken aile fertleri mesleklerini ve iş alanlarını değiştirerek, ağır işleri yapmaya başlamışlardır. Bu durumda çocuklarına bakabilmek için kadınlar da farklı alanlarda kendilerini bulmuşlar. Mesleği olup da aylar boyu maaş alamayan veya mesleği ve işi olmayan kadınlar sokakta el işi ürünlerini satarak, aile geçimini sağlamaya çalışmışlardır.

Kadınlar insanoğlu var olduğundan beri iş çevresinde ve toplumda kendi yeri olan kimseleridir. Kadınların çalışarak para kazanması, onların kendi özgürlüğü için atılan ilk adımdır. Kadınların çalışması yeni bir durum olmamasına karşın gün geçtikçe çalışan kadın sayısını görmek mümkündür. Aynı zamanda kadınların çalışmaya başlaması birçok problemleri de beraberinde getirmektedir. Günümüzde ailenin ekonomik durumuna katkı sağlamak, hayat standartlarını yükseltmek, topluma katılmak, yeni insanlarla tanışmak, eşinin yanında kendi statüsünü de yüksek tutmak gibi ekonomik ve ruhsal nedenlerden dolayı kadınlar iş çevresinde yer almaktalar. Kırgızistan'da çalışan kadınların çoğu ailenin maddi durumu zayıf olduğundan dolayı, ailesini geçindirmek amacıyla çalışmaktadırlar. Başka bir ifade ile çalışma hayatına zorunlu olarak giren kadınların sayısı oldukça yüksektir.

Kırgız Tarihinde Kadınlar

Kırgız tarihte ünlü kadınlar olmuş ve tarihe geçmişlerdir. Ancak geçmişteki kadınlarla bugünün kadınlarını karşılaştırmak zordur. Asırlar boyu Kırgızlarda halkın gururu haline gelen maharetli ve becerikli kızları vardır. Onlar, zekâsı; adaleti, doğruluğu, güzelliği hatta kahramanlığı ile adından söz edilirler. Kırgız kadınlarının en bariz örneği, Manas atamıza her zaman danışman olan zevcesi Kanıkey ana, yurdunu düşmanlardan koruyan Kız Saykal, efsane konusu olan CanılMırza'dır. Halk edebiyatında, destan ve secerelerde de Kırgız kızları ve özellikleri hakkında söz edilmektedir. Yukarıda bahsi geçenlerin yanında Ayçürök, Ayganış, Kenjeke, Akıl Karaçaç gibi kızların Kırgız Toplumunda kadınların yeri ve etkisini açıklamaya yeterlidir.

Bunların yanı sıra XIX yüz yılın ikinci yarısı ve XX yüzyılın başında Alay Bölgesi yöneticisi KurmanjanDatka'yı da söz etmek mümkün. XIX yüzyıl sonlarında gelen Avrupalı bilim insanlarının, çalışmalarında da

Kırgız kadınlarının özellikleri değerlendirilmiştir. 1856 yılında özel bir görevler Isık Göl'e gelen Kazak araştırmacı ÇokanValihanov, Kırgız kadınlarının toplumdaki etkisini, onların açık sözlülüğünü, misafirperverliğini imrenerek kaleme almıştır. 1896 yılında Oş, Pamir Alay Bölgesinde hayat geçiren Kırgızların yaşam tarzına şahit olan İtalyan araştırmacı FelixRocco, Kırgız kadınları hakkında "çok gelişmiş, yüksek kültürlü toplumlarda bile Kırgızlar gibi anne-babasına, kadınlarına saygılı olanlara az rastlanır" diye betimlemiştir. Buna ek olarak: "Kırgız kadınları evde hiç durmazlar, çalışkanlar, hatta savaş zamanlarında evinin huzurunu korumak için savaşa bile gittikleri olmuştur. Eski Hazar denizi kıyılarında göçer konar hayat geçiren Amazon kadınları hakkında efsaneler, Kırgız ve Türkmen kadınlarının at sırtında hayatını yansıtıyor gibi. Kuvvetli iradesi, tutumluluğu, zekâsı ile Asya Ovalarının kadınları XIII asırda **Turan Eline** (ülkelerine) seyahat eden Avrupalıları hayran bırakmışlar" diye Kırgız kadınlarını değerlendirmiştir.

1898 yılında Oş şehrine gelerek KurmanjanDatka ile görüşen "TurkestanskieVedomosti" (Türkistan haberleri) gazetesi muhabiri: "… burada şaşırtacak (toplum yöneticisi kadın olmasına) hiçbir şey yok. Çünkü Kırgızlarda zeki kadınlar hep toplumda etkili olmuşlardır" diye belirtmiştir. KurmanjanDatka'nın daha bir özelliği, o bir anneydi. Onun kendi evlatları devrinin öncül insanları olmuşlar, toplumu yöneten, yönlendiren oğullar olmuşlardır. Tabii bunda KurmanjanDatka'nın etkisi çoktur.

1848 yılından 1868 yılına kadar Kokand Hanlığında Kırgız kadınlardan biri olan Jarkınayım Hanım oldukça etkili bir yere sahipti. Çünkü Kırgız, Kıpçak, Özbek, Sart, Tacik halklarından oluşmuş Kokand hanlığının merkezinde Kırgız boz çadırını dikerek, dışarıdan gelen misafirleri, halk vekillerini o çadırlarda ağırlayan, kısa süre tahta bulunan Kırgız Şerali Han'ın baş danışmanı olan, Kokand hanlığı yöneticisi Kudayar Han'a uzun yıllar boyu danışmanlık yapan Jarkınayım da Kırgız kızı idi. Hanlık 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında yine komşu bir Türk Devleti olan Buhara Hanlığı ile yaşanan çatışmaların da etkisi ile iyice zayıfladı. Sadece Taşkent şehir 1840-1865 arasında iki hanlık arasında yedi kez el değiştirdi. Bu zayıflıktan ötürü diğer hanlıklar gibi Kokand Hanlığı da 1860'ların başından itibaren Orta Asya Türk hanlıklarının üzerine askeri harekât düzenleyen Rusya'nın karşısında duramadı.

24 Ekim 1862'de ilk olarak Kırgızistan'ın bugünkü başkenti Bişkek eski adı Pişpek (eskiden kucuk yerleşim birimi) düştü. 15 Haziran 1864'te Yesi, 19 Haziran'da da Evliya-Ata şehri Rus işgaline girdi.

7 Mayıs 1865'te Taşkent yakınlarındaki meydan savaşında Alem Kul komutasındaki Kokand ordusu Rus ordusu karşısında dağıldı. Bunun üzerine General Çernayev komutasındaki Rus ordusu 16 Mayıs 1865'te Taşkent'e savaşsız girdi. Taşkent'in kaybıyla Hanlığın direnci iyice kırıldı.

Buhara Hanlığı'nın ise Taşkent'in işgalinden sonra Rusya'ya karşı Kokand Hanlığı ile ittifak yapması beklenirken, Buhara Hanı 14 Temmuz 1865'te Kokand'ıişgal ile Kokand Hanı Seyid Muhammed'i esir etti. Bir yıl sonra 1 Haziran 1866'da Hocend şehri Rusların eline geçti.

17 Temmuz 1867'de Rus Çarı "Türkistan Genel Valiliği"nin kurulmasına ilişkin "ukaz"ı imzaladı ve bu makama Alman asıllı General Konstantin vonKaufmann getirildi. Bu şahıs, Orta Asya Türk hanlıklarına savaş açmak, barış yapmak ve dış ilişkileri yürütmek yetkileriyle donatıldı. Mayıs 1868'de bilfiil Kokand kenti askeri harekâtını sürdüren Rus işgaline girerken 2.500 Kokand askeri de hayatını kaybetti. Hanlık, böylece 1868'de Rus himayesine girerek kukla devlet haline geldi,halk kontrolü geri almak için isyan baslattı lakin Rus ordusu 22 Eylül 1875'te Nemengan'a girdi ve isyanı bastırmaya çalıştı. Kokand bir ara tekrar Türk birliklerinin eline geçtiyse de, VonKaufmann'ın atadığı Albay Skobolev 28 Şubat 1876'da Kokand'ı kesin olarak işgal etti ve direnişçi Türk Komutan Polat Bey idam edildi. 28 Şubat 1876'da tamamen Rusya'ya ilhak olundu ve 1876-1885 yılları arasında hanedan üyelerinin de yakalananları Ruslar tarafından idam edildi.

1915 yılında KokandHanlığı'nı yeniden kurabilmek amacıyla bir isyan başladı ve 1916'da isyan tüm Fergana'ya sıçradı. 1917'deki Rus Devrimi'nden sonra, 9 Aralık 1917-20 Şubat 1918 arasında üç ay süren Kokand Cumhuriyeti, Ruslar tarafından ortadan kaldırıldı.

SSCB toprak sınırları içinde sadece Kırgızistan'da görülen, çok çalışan ve arazinin her dönümünden 6 ton pancar toplayan ve iki kez Sosyalist Emek Kahramanı unvanını alan ZuurakanKaynazarova ve KerimbübüŞopokova, pamuk toplamada rekor kıran ÖlmöskanAtabekova ve diğerleri vardı.ZuurakanKaynazarova, çok çalışkanlığı ile ünlenmiş, kolhoz oluşumunda emeği geçmiş, ünlü pancar yetiştiricisi olarak ülke ziraatının gelişmesine oldukça katkı sağlamıştır. ZuurakanKaynazarova, ilk önce kolhozda çiftçi işçisi olarak işe başlamış, sonra grup başçısı olarak devlete bol ürün yetiştirmiş. Ayrıca II.dünya savaşı sırasında ve savaş sonrası gece gündüz demeden çalışmış. Emeğinden dolayı sosyalist emek kahramanı unvanı almıştır.

Kırgız Sanatçılar

Kırgız Cumhuriyetinin kültür alanında halka tanınmış, parlak yıldız haline gelmiş kadınlar çoktur. Bunlardan ilk bale sanatçısı BübüsaraBeyşenalieva, sonra AysuluTokombaeva vardır. Sinema sanatçısı TattıbübüTursunbaeva, tiyatro sanatçısı DarkülKüyükova, SabiraKümüşalieva, BakenKıdıkeeva, opera sanatçısı SayraKiyizbaeva, KayırgülSartbaeva gibi Kırgız kızları, XX yüzyılda Kırgız profesyonel sanat dallarına emeği geçmiş kimselerdir. Bu kadınlar, çeşitli karakterleri canlandırarak, Kırgız tiyatrosunun, sinemasının operasının balesinin gelişmesinde emeği geçmiş, iz bırakmış sanatçılardır. Bunlardan SabiraKümüşalieva Kırgız Halk Sanatçısı ve Kırgız Halk Kahramanı unvanını almıştır.

Günümüzde Kırgız Kadınlar

Sovyetlerin dağılmasıyla işsiz kalan ve geçim sağlamakta zorlanan ailelerde binlerce kadın çocuklarını yoksulluktan kurtarmak, hayat şartlarını düzenlemek ve çocukların geleceği için yurt dışına göçmen işçi olarak çıkmışlardır. Ailelerdeki göçmen işçi olarak dışarıya çıkma meselesi en büyük problemdir. Sonuçta çocuklar bakımsız kalmakta ve toplumda ayrılan ve parçalanmış aileler çoğalmaktadır (Boobekova, 2014).

Ülkedeki bağımsızlık yıllarında beş kez Cumhurbaşkanı değişmiş ve iki kez gerçekleşen devrimden sonra halk yine fakirleşmiş. Ancak yurt dışına kaçmış iki devrik başkandan sonra iktidara gelen geçici ülke başkanı olan Roza Otunbaeva, çocukların geleceğin yatırım yapmak için vakıf oluşturmuş ve okulöncesi kurumları açmıştır. Otunbaeva, halkın birliği, ülke istikrarı için zor devirde kalıcı işlere imza atmıştır (Sultanalieva, 2015).

Ülkede sağlık, siyaset, eğitim, ekonomi, kültür, savunma, hukuk alanlarında öncülük eden ve adını gururla söyleten kadınlar toplumda çoktur. Kadınların ve çocuk hakkı konusunda uluslararası kurumlarda çalışarak başarı elde eden kadınlar da çoktur. Piyasa ekonomisine uygun olarak ticaretle uğraşan ve aile geçimini üstlenen kadınların çoğu göçmen işçi olarak Kazakistan ve Rusya başta olmak üzere çeşitli ülkelerde çalışmaktalar. Bunlardan biri de Türkiye'dir. 2007 yılında göçmen işçi kadınlar 27425 iken, 2009'da onların sayısı 150000'e ulamıştır. Şu anda ise 500000'e varan rakamlardan söz etmek mümkündür. Elbette bu durum sayısal olarak görünen kısmıdır. Ancak onların karşılaştığı sorunlar, ailesini ve çocuklarını akrabalarına, hatta ücret

ödeyerek komşularına bırakıp gidenler de çoktur. Kadınlar erkeklerin yapacağı işleri de, aile geçimini de üstlenmişlerdir. Kadınlara aşırı yüklenilmiş diyebiliriz. Yapılan bir araştırmada, aile reisi kadın olan aile fertlerinde, erkeklerin yönettiği aileye göre depresyona girme olayı daha fazla olduğu anlaşılmıştır (Boobekova, 2017).

Geleneksel ataerkil toplumlarda erkek, aile reisi olarak aileyi geçindirmede sorumlu, kadın ise ev işleri ve çocuklarla vakit geçirmeleri öngörülmüştür. Gerçekten de günümüzde çoğu kadın kendine ve çocuklarına bakacak, sorumluluğu alacak erkeği bulmayı hayal eder durumdadır. Eğer evde yardım edecek, annenin yükünü hafifletecek, çocuk bakımında yardım edecek babaanne, anneanne, dadı, okulda etüt sınıfları olsa katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Fakat çoğu zaman kadın işi ile çocuk eğitimini beraber üstlenmek zorunda kalmaktadır. Bunun nedeni Kırgız kültürüne dayalıdır. Kırgızlarda kız çocuğun yetişmesinde, küçüklüğünden başlayarak ev işlerini yapmayı öğrenmesi önemlidir. Annesine yardım etmenin yanında diğer verilen işleri de yapmayı bilmelidir. Bu işleri yapma becerisi **"eksiksiz kız"** olmasında önemli etkendir. Genel olarak kızlar annelerinden gördüklerini yapmayı öğrenerek, **"hamarat kız"** rolünü üstlenmeye başlar. Hamarat kız, başkalarından yardım almaksızın tüm işleri kendisi yapmaya yeterli olmaya çalışır. Eğer yapamazsa **"beceriksiz kız"** olarak kedini suçlama eğilimindedir. İşte bu durum, kadınların ailede yükü sorumluluğu kendileri almasına, nedeni bilinmeyen sebeplerle, erkeklerin de aile sorumluluklarını kadına vererek, kendi rahatına bakmasına sebep olmuş olabilir.

Ücret ödenmeyen iş: Ev İşi

Ev temizliği, düzen, yemek hazırlama, çamaşır yıkama, çocuk bakımı vb. Kırgızistan'da genelde bu işler **"kadın işi"** olarak görülür ve kadınlar zamanının çoğunu bunlara harcarken, okuma ve çalışmaya az zaman kalmaktadır. Kadınlar ev işlerini sırf kadın oldukları için yapmak zorundaymış gibi muamele edilmekte, hem kültürel algı, hem cinsiyetinden dolayı ev hanımı beklentisinden dışarıda çalışıp para kazanmaya zamanı sınırlı kalmaktadırlar (BM Kadınlar, 2017).

Ev işlerini genel olarak kadınlar üstlendiğinden, ev işlerinde eşit dağılım yapılmamasından, onların okuma ve çalışmaya, para kazanmaya, eve ekonomik katkı sağlamaya zamanı kalmamaktadır. Çalışan erkek sayısı çok olmasına karşın, erkeklerin daha fazla zamanı oluyor. Uluslararası International Alert kurumu tarafından yapılan araştırmaya göre ***"Onurlu Yaşam"*** projesi sonuçlarında çoğu ailelerin gelinlerin

çalışmasına karşı oldukları ortaya çıkmıştır. Ancak gelinler çalışarak eve para getirmeye başlayınca, aileler bu durumu kabul etmişlerdir. Kadının çalışması konusunda 320 aileden 19-49 yaş arası evli çiftlerden sorulduğunda, %80'i bunu onaylamışlar. Kadınların çoğu kendi mesleklerinde çalışıyorlarken, mesleği olmayanlar da sokaklarda seyyar satıcılık yapmaktalar. Bu durumu onlar kendilerinin ihtiyacı için yaptıklarını ifade etmektedirler. (*https://rus.ozodi.org ›2019)*

Beletskaya ve Karimova'ya (2016) göre çalışan kadınların, çalışmayan kadınlara göre kendilerine dürüst davrandıkları, kendilerinden ve hayatından memnun oldukları saptanmıştır. Çalışmayan kadınların kendilerine güveni ve öz-saygısı da düşük çıkmıştır. Araştırmaya evli ve çocukları olan 25-45 yaş arası 40'ı çalışan ve 40'ı çalışmayan 80 kadın katılmışlardır. Çalışan kadınların psikolojik açıdan kendine saygıları, hayattan beklentileri, iş ve ev işini beraber yapma konusunda çalışmayanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmayan kadınlar hayatlarından daha az memnun ve kendileri bir şey yapabileceklerine daha az inandıkları belirtilmiştir (Beletskaya ve Karimova: 2016).

"BM kadınlar Kırgızistan örneği" araştırmasında yansıtılan, K*ırgızistan'da en yaygın meslek olarak bilinenler şoför ve tezgâhtarlıktır. Kadınların çoğu tezgâhtar olarak çalışmaktadır (Regnum, 2019).* Sungurova ve İlina'ya göre, orta yaşlardaki çalışan kadınlar, işinden ve hayatından memnuniyet derecesi, meslek özelliğine bağlı olarak değiştiğini; iktisadi alanda çalışan kadınlar daha çok kendini işe adadıklarını ve hayatından memnun oldukları, tıp alanında çalışanlar için ise hayatından memnun olma derecesi meslektaşlarıyla iyi geçim ve işini zamanında yapabilme ve sonuç alabilme özelliği ile ilişkili olduğu belirlenmiştir *https://www.development-edu.ru ›article › view, 2019*

Kırgızistan'da kadınlar iş piyasasının hemen her alanında çalışmaktadırlar. Bazıları o alanla ilgili eğitim almış ve kendi mesleği ile uğraşıyorlarsa da bazıları yüksek tahsilli olmasına karşın, mali açıdan gelir düzeyine bakarak, ağır işlerde çalışmaktadırlar. Durum öyle olunca da bazı bazı engellerle karşılaşmaktadırlar. Aldıkları eğitimin yeterli olmayışı, maaşın düşük olması, iş saatinin istikrarsızlığı, işe alınmada cinsiyete göre ayırımcılık (Koca, 2014:6) gibi durumlarda onlara rehberlik yapacak özel kurumların olmayışı problemin çözümünü zorlaştırmaktadır. Çalışan kadınlar, iş yerlerinde erkeklerin de karşılaşabileceği çeşitli problemleri başından geçirmekle beraber, kadın olduğu için de karşılaştığı problemlerle baş etmek zorunda kalmaktadır (Yılmaz, Bozkurt, İzci,2004). Dolayısıyla kadınların çalışması, çocukların

eğitiminde ve ailesine yeterince zaman ayıramadığından dolayı farklı parametrelerden kaynaklı sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Kırgızistan'da kadınların çalıştıkları alanlar

31 Ağustos 1991 yılında SSCB dağılınca Kırgızlar, bağımsızlığını aldıktan sonra "bundan böyle ne yapmalı?" sorusu karşısında biraz şaşkın ve bocalama yaşamışlardır. Yeni devlet kendi yasalarını, kendine ait sistemi bir an önce kurmalıydı. Bu konuda çaba gösterildi. Sovyetlerin son yıllarında kapanan fabrikalar, iş yerleri artık talana uğramış, çoğu da çalışılmaz, üretim yapamaz hale gelmişti. Eğer üretim yapılıyorsa bile satın alma gücü yetersiz, herkes maaş alamadığı için ticaret barter yoluyla, halk elinde ne varsa satarak günlük hayatını geçiriyordu.

İşsiz kalan erkekler başka iş arama uğraşındaydı. Çoğu da boşlukta bulununca depresyona girdiler. Bağımsızlıktan sonraki 27 yıl içinde ülke yönetiminde çok sayıda kadın milletvekilleri çalıştılar. Onlardan biri Cumhurbaşkanı oldu ve 4 kadın Cumhurbaşkanı baş danışmanı, 8'i Başbakan danışmanı, Başbakan yardımcısı görevlerini üstlendiler. Çeşitli bakanlıklarda da kadın olanların sayısı aşağıdaki gibidir.

• Cumhuriyet başsavcılık görevine atanan 3 kadının biri bu görevde 15 yıl kadar kaldı. Diğer ikisi ise dörder yıllık bu görevi yürüttü.

• Eğitim ve bilim bakanlığında bakan olarak 6 kez kadın çalıştı.

• Sağlık bakanlığında üç kadın, çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığında 3 kadın,

• Dış işleri bakanlığında 2 kadın,

• Göç ve gençlik bakanlığında 2,

• Maliye bakanlığında 3 kadın bakan olarak görev yaptılar.

• Turizm ve Kültür bakanlığında iki kez kadın bakanlık yapmıştır. Bu adı geçen ve diğer bakanlıklarda bakan yardımcıları, müşavir olarak çalışan kadın sayısı oldukça yüksektir.

• Ülkede 7 valilik varsa (Kırgızistan 7 Oblustan oluşur) üçünü uzun yıllar boyu kadın vali yönetmiştir. Vali olarak bölgeyi yöneten, il ve ilçe belediye başkanları, başkan yardımcıları olan kadın sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur.

• Eğitim kurumlarında, üniversitelerde rektör, rektör yardımcısı olan, bilim insanı olan kadın sayısı da oldukça çoğalmıştır.

• İl, ilçe tiyatro müdürleri, sinema yönetmenleri, orkestra şefleri olan sanat dalında çalışan televizyon ve radyo, gazetecilik ve reklam, orta ve küçük boy işletmelerde yöneticilik görevi üstelenen kadın sayısı oldukça çoktur.

• Sağlık ve eğitim kurumlarının çalışanlarının çoğunluğunu oluşturanlar kadınların olması kimseyi rahatsız etmiyor artık.

Kırgızistan'da okulöncesi kurumlarda çocuk eğitim kurumlarında, ilköğretimde öğretmeninden yöneticisine kadar kadro neredeyse tamamen kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, kadınlar toplumda neslini devam ettirmenin yanı sıra, toplum yaşamı için karar veren, iş yapan, insan yetiştiren, insanın sağlığı, varlığı, hayatı, hayali, yaşam kalitesi ile uğraşan, onlara bakan, büyük güç olmayla beraber, kazanan ve aileyi geçindiren ve toplumu geliştiren kimseler haline gelmiştir.

Bunların yanında ailesini geçindirmek, çocuklarına bakabilmek için ağır işlerde çalışan kadınlar da çoktur. Kadına uygun olmayan meslekleri devam ettiren, yani traktör sürücüsü, troleybüs, otobüs şoförü, taksi sürücüsü olmak tezgâhtarlık ve daha birçok sahada emek harcamaktadırlar. İnşaatta çalışarak tuğla koyan, tuğla, çimento, sabun, deterjan fabrikasında çalışan, hayvan üreticiliği, meyve, sebze yetiştiricisi olan, seracılık yapan ve bu işleri yöneten birçok Kırgız kızı vardır.

Ticarete atılanlar; Türkiye, İran, Çin, Arabistan, Hindistan, Pakistan gibi ülkelerden mal getirerek pazarlama yapmışlardır. Elbette yurt dışında kendi çocuklarını eşi ya da akrabalarının yanına bırakarak, temizlikçi, sokak temizliği yapan, ahçı, terzi, kuaför, satıcı, hasta bakıcısı olarak çalışmak gibi sahalar kolay değildir. Buna rağmen, ailesine para gönderen ve ailenin geçimi yanında, ev-bark edinmesine, kardeşlerinin ve çocuklarının eğitim almasına imkân sağlayanların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktalar. Ailesinin iş yeri açmasına, iyi geçim ve başkalarına işveren hale gelmesine katkı vermişlerdir. Ülkede her yıl yurt dışındaki çalışanlardan miktarı milyonlara varan dövizlerin gelmesini devlet istatistiği yayınlamaktadır.

Şu anda ülkede kadınların en çok çalıştığı alan, atölyelerde dikiş dikmek, giyim ve tekstil sahasıdır. Kırgızistan'da üretilen giyimler, Rusya ve diğer komşu ülkelere ihraç edilmektedir. İşte bu yüzden bazı maaşı az olan meslek sahibi kadınlar da, genç kızlar da bu yönde eğitim alarak dikiş hünerini, el işi yeteneğini geliştirmişler.

Kırgızistan'da çalışan kadınların %40'ı devlet kurumlarında çalışmaktalar. Kadınların %40'ı devlet kurumlarında, yerel yönetim ve be-

lediyelerde çalışanların 1/3 kadınlar oluşturmaktadır. Küçük ve orta boy işletmede %31.3 kadın çalışmaktadır (*https://knews.kg.2019).*

Kendirbayeva'ya göre (2018), kadınlar yaratıcı, işletmeci, inşa eden, toplumun eğiticisi, yük taşıyıcısı ve strateji geliştiricisi olarak yaşamaktalar. Çünkü kadın yarını düşünür, ihtiyaçları hesaplar, aile fert sayısının ihtiyaçların göre paylaşım yapması, harcama, tanzim meselesini düşünür. "İş yok" diye oturacak lüksü olmadığını düşünür. Ülkeyi geliştirmeye yönelik sosyal, ekonomik programların uygulayıcısı, GSMH geliştirmede çalışanlar kadınlardır. Ülkede fabrikaların iş yerlerinin kapanması, erkeklerin kadınlar kadar yük taşıyamayacağını göstermiştir. 28 yıldır kadınlar bu ağır yükü taşımakta özellikle eğitim alanında okulöncesi, ilköğretimde %95 ve ortaöğretim kurumlarında çalışanların çoğu kadınlar oluşturmaktadır.

Kırgız kızların bir başka çalışma sahası, sokaklarda seyyar satıcılık yapmalarıdır. Bunlar içecek, meyve, sebze, yiyecek, giysi, küçük eşyalar, sigara, gazete satıcısı olmasıdır. Bunlardan bazılarının sabit yerleri vardır. Bu kadınlar köşelerde, sokaklarda otobüs duraklarının, alt geçitlerin yanında, pazarların etrafında bir metrekarelik yerlerde kendi mallarını satmaya çalışmaktalar. Mallar çok çeşitli olabilir. Çoğu zaman sakız, kuru yemiş, kurutulmuş süzme, su, meyve suyu, diğer içecekler, ceviz, bisküvi, patates kızartması, mısır, tokalar, çorap, meyve, sebze, küçük ev eşyaları gibi malzemeler satarak geçimlerini temin etmektedirler (Boobekova vd., 2018).

1 Ocak, 2019 yılı Milli İstatistik komitesi verilerine göre istihdam edenlerin %41'i kadınlar olup, onların %31.3'ü orta ve küçük boy işletmelerde çalışmakta iken, sağlık ve sosyal hizmet sektöründe %83.3, eğitim alanında %78.6, gıda ve toplu beslenme alanında %64.1 kadınlar çalışmaktalar. Emlakçılık yapanların %93'ü, otel ve restoran işletmesinde %59, tekrar işletme %45'i kadınlardır.

Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu verilerine göre halkın %50.4'ü kadınlar olup, çalışabilecek yaştaki kadınlar %47.6 ve yaş ortalaması 38'dir. *barakelde.org ›*news:361460

İşsiz olarak kayıtlı olanların %57'si kadınlar ve onların %14'ü üniversite, %20'si yüksekokul, %51'i lise mezunlarıdır *https://24.kg ›obschestvo › 28707_v_kyirgyizstan*

Kadınların iş esnasındaki karşılaştıkları problemler

Toplumda kadınların çalışmaya başlamasıyla özellikle 1950'lerden sonra iyi bir gelişme olarak değerlendirilse de bazı problemler de

meydana gelmiştir. Kadınların bir kısmı ekonomik sorunlardan dolayı çeşitli ağır veya geçici işlerde çalışmaya mecbur olanlar ise, diğerleri sosyo-ekonomik düzeyi iyi, kariyer sahibi olan kadınlardır. Ancak yönetici veya kariyer sahibi olanların oranı az olsa da her iki durumdaki çalışan kadınlar iş ve aile konusunda aynı sorunları yaşadıkları biliniyor. Çalışan kadınların iş dışında ev hanımı, anne olma gibi görevleri de vardır. İş ile beraber ev işleri de olan kadınlar, işteki sorunların yanı sıra toplumsal baskı ile de karşılaşırlar (Güner, 2008:12).

Taciz ve psikolojik taciz olan mobbing genel olarak tüm sektörlerde çalışan kadınlara yönelik yapılan ve çok karşılaşılan problemdir. Taciz veya zorlama aslında insan onuruna dokunan, korkutan, tehdit eden, hoş olmayan, aşağılayıcı veya saldırgan davranış, cinsiyete ilgili istenmeyen durum olarak algılanmaktadır. Taciz veya zorlama doğrudan ve doğrudan olmayan, fiziksel ve sözel olabilir. Laf atma, dokunma, göz kırpma, seksüel anlam içeren öykü veya sözlerle şakalaşma, seksüel resimleri gösterme ve benzeri davranışlar cinsel tacize örnek olabilir (Akçay, 2013:73; akt. Boobekova vd. 2018:244).

Sonuç

Yaşamak için çalışmak, ekmek için mücadele kutsaldır. Hayattaki her şey işe bağlıdır. İnsanı mutlu eden de, yoran da iş hayatıdır. İş insanın hayattaki yerini ve statüsünü ve saygınlığını belirlemektedir.

Kırgız kadınların iş ve çalışma hayatında aktif olmasından dolayı aile ve çocuk yetiştirmeye dönük çeşitli ruhsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin rol değişimi, rol çatışması yaşanmaktadır. Ünal (2015) yapmış olduğu araştırmasında, Kırgız Toplumunda aile reisinin baba olduğunu ancak yönetim ağırlıklı olarak kadında olduğunu vurgulamıştır. Kırgız üniversiteli gençler, kız erkek ayırımına bakmaksızın Türkiye, Rusya ve Almanya gibi ülkelere çalışmaya giderek hem geçimlerini hem de aile bütçelerine katkı sağlamaya devam etmektedirler. Bu süreci yaşarken de umutlu ve geleceğe güvenle bakmaya çalışmaktadırlar. Okudukları bölüm ne olursa olsun eğitim aldıkları alan dışında çalışmaktan çekinmemektedirler. Üniversite öğrencilerinin çoğu, daha okul yıllarındayken kendi harçlıklarını çıkarmaktadırlar. Özellikle Türkiye'ye gelerek yaz aylarında turizm sektöründe ve ağırlıklı olarak otellerde çalışarak okul harçlıklarını çıkarmaktadırlar. Böylelikle hem kendi emeklerinin karşılığını almalarından dolayı benlik ve kimlik kazanmaktalar hem de geleceğe daha olgun nesiller olarak güvenle bakmaktalar.

Türkiye'nin özellikle Yüksek Öğretim bünyesinde "Türkiye Bursla-

rı" adı altında Türk Dünyasından öğrencilere sınırlamayı kaldırmaları bu çalışmanın en kritik önerisidir. YÖS ve SAT alımları ile coğrafyadan gelen gençler Türkiye için işgücü kaynağı oluşturabilir. Öte yandan eğitimini tamamlayan gençler Kırgızistan'a döndüğü zaman Türkiye ile işbirliği yapacak sayısız kanallar ortaya çıkabilir. Ticaretten eğitime, hizmet sektöründen yatırımlara birçok alanda Türkiye'nin oralara daha rahat ulaşmasının köprüleri atılabilir. Daha uzun dönemli kazanımlardan biri olan "Dil Birliği" açısından bu gençler aktif bir şekilde öncü olacaklardır. Unutmayalım ki bazı yatırımların sermayesi sorulmaz ve kazanımları bin yıllara ulaşır. 21. Asrın "Türk Asrı" olması umuduyla…

Kaynaklar

БЕЛЕЦКАЯ А.А., КАРИМОВА Н.М. (2016),**Изучениепсихологическихособенностейработающих и**

неработающихженщин, В*естник КРСУ. том 16. № 1154-159*удк 159.923.2–055.2

БООБЕКОВА, Кадиян (2017), «Жогоркуокуужайларында «Үйбүлөпсихологиясы» сабагынокутуу», И.

Арабаев Кыргыз Мамлекеттик университетинин, Жарчысы журналы, 249-256-бб. Бишкек.

Всеобщее основное образование к 2015 г. Глобальная инициатива «Дети, не посещающие школу». Исследование по Кыргызстану (ДНПШ). Бишкек, 2012. URL: https://www.unicef.org/...org.../Детине/посещающие/школу рус.pdf) (дата обращения: 23.04.2018).

https://kloop.kg › blog › 2019/02/08 › u-rabotayushhih-zhenshhin-v-kyrg...

Кемчащеработаютмужчины и женщины в России ...https://regnum.ru/news/society/2649502.html.ИА REGNUM. *https://regnum.ru › news*Москва, 18 июня 2019, 07:57 — REGNUM

КЕНДИРБАЕВА,Догдуркүл (2018)"РозаОтунбаеванындемилгеси" эларалыккоомдукфондунун

Аткаруучудиректору

МАНАСОВА Канykей, (2019),В Кыргызстане бизнес леди *https://knews.kg › 2019/05/02 › v-kyrgyzstane-*

b...2019:01.01. 13:01, 04.03. 2016, Бишкек

BoobekovaKadiyan, Avşaroğlu Selahattin, KayırbekovaElnura (2018)

Kırgızistan'da Çalışan Kadınların Aile ve Çocuk Bakımı ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi, INES kongress, Antalya, Alanya, ss.. 240-250

СУНГУРОВА *НинаЛьвовна, ИЛЬИНА ЕленаВикторовна, (2019), О*собенностижизненнойперспективы

работающихженщинсреднеговозраставовзаимосвязи с удовлетворённостьютрудом*акмеология* . 2019;69(1):27-33.

СУЛТАНАЛИЕВА, Тилекбүбү, Токмок шаарындагы, китепкана башчысы. «Шоокум» журналы, 2015,

http://shookum.kg

Үнал, Али (2015), «Үйбүлөмаселелрисоциологиянывнкүзгүсүндө», Бишкек. Maxprint.

DİJİTAL KÜLTÜR BİLEŞENİNDE ŞİDDETİN KADINLAŞMASI VE DUYGUSAL CEHALETİN BEDELİ

Prof. Dr. Tuncay DİLCİ
Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Hayat Boyu Öğrenme ABD.

Özet

Dijitalizm, dijital çağ olarak da ifade edeceğimiz yaşam biçimine ilişkin bir adlandırma olarak ifade edilir. Bu akım, yeni bir yaşam biçiminin kapılarını araladı. İnsanlık tarihi hiçbir zaman bu denli hızlı bir değişim sürecini yaşamamıştır. Adı geçen değişim daha çok insanlık tarihinin tüm birikimlerini by-pas ederek kültürel değerlerde oluşturduğu derin, sinsi ve telafisi zor değişimlerle kendini hissettirdi. Söz konusu bu değişimin etkileri ilerleyen yıllarda daha da kendini gösterecektir. Cinsiyet ayırt etmeksizin gerçekleşen bu durum süreç içerisinde farklı hengâmelerden sonra fiziksel üstünlüğün desteğiyle kadın aleyhine dönüşerek kadınlaşması şekline dönüşmüştür. Bu çalışmada şiddetin kadınlaşması ve duygusal cehaletin bedeli ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Kültür, Duyguların Yönetimi, Şiddet, Kadın.

Abstract

Digitalism is also expressed as a naming of the way of life, which we will also refer to as the digital age. This movement opened the doors to a new way of life. Human history has never experienced such a rapid change. The said change was made by the deep, insidious and hard to compensate changes in cultural values by bypassing all the accumulations of human history. The effects of this change will become more visible in the coming years. This situation, which took place regardless of gender, turned into a

woman's form by turning against the woman with the support of physical superiority after the different troubles. In this study, the feminisation of violence and the price of emotional ignorance are discussed.

Keywords *:Digitalculture, emotionmanagement, severity, woman.*

Giriş

Günümüz yaşam biçimini çok boyutlu kuşatan değişimler, başta karakter erozyonu olmak üzere aile yaşantısında köklü değişimlere neden olurken; beraberinde de büyük yıkımlar getirmektedir. İşte bu yıkımın en önde gelen şekillerinden biride şiddet kültürüdür. Aile içi ilişkilerin sanallaştığı, doğru ve sağlıklı iletişim kültürünün baltalandığı süreç dijital nesne odaklı yaşamdan kaynaklanmaktadır. Kumanda başındaki otoriter-yan kişilik zamanla çevresindeki insanlara da sirayet ederek narsiste, tahammülsüz, saldırgan bir kişiliğe everilmektedir. Nöro-psikolojik yapıyı tahrip ettiği bilimsel platformlarda ifade edilen dijital nesne odaklı yoğun yaşam biçimi şiddet mekanizmasının önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanalizm, Dünya tarihinde yeni bir dönem olarak kabul edilebilecek kadar toplumların içine sızmıştır. Gündelik hayatın annesi, evinin kadını kadın Sanalizm olarak ifadelendireceğimiz yaşamın bir klavyeye sığdırılmasıyla yeni bir iletişim boyutuna erişirken; aynı duruma maruz kalan erkek figürünü farklı şekilde tahrik etmekte, erkek erkil kültür potası içerisinde başta duygusal şiddet olmak üzere, farklı şiddet biçimlerini besleyen bir argümana dönüşmektedir. Tabi ki bunların nihai sonucu konuşmanın son noktası, duygusal modda gerçekleşen amigdala formunun etkisiyle cinayetlere kadar evrilmiştir. Duygusal olgunlaşamama sorunsalı ülkemiz gerçeğinin pedagojik referanslı kültürel soslu bir şekli oluğu halde bunu medya içerikli sunumlarla mevcut noktaya getirmiş bulunmaktayız. Bu anlamda bireyin öz benliğine uygun, toplum onaylı referansların ortadan kaldırılması bizi başka bir sorunla; yani duygusal cehaletle karşı karşıya bırakmıştır. Duygusal köleliğe doğru evrilen cehalet önüne çıkan her şeyi kendi yöntemleriyle bir sel misali alıp götürmekte, biçimlendirmeye çalışmaktadır. Söz konusu bu sonuç milletçe tabi olacağımız insan olma erdemini içselleştirmiş, insan kalma savaşımına dahilolmuş, insanlık için, insanca yaşama biçimini içselleştirmiş; değer odaklı, kültürel bileşenlerinin eşliğinde şehirleşme biçiminin mekânsal tasarımlarından üst yapıya dönüşmesini gerektirecek paradigmanın içeriklendirdiği yeni bir eğitim şekline zorlamaktadır.

Çağımıza dijital çağ diyebiliriz. Bu çağın en karakteristik özelliği bilimin ve bilginin hızla artmasıdır. Tüm bu gelişmeler beraberinde iyileşme, gelişme, yenilik ve teknoloji odaklı bir yaşam biçimini bize sunarken; beraberinde de çeşitli sorunları getirmektedir. Bu bağlamda gelenekten geleceğe tolumun kültürel kodları zayıflarken, aile yaşamından arkadaşlık ilişkilerine, sosyal hayattan düşünce biçimimize kadar birçok boyutta kendini gösterir olmuştur.

İnsan bio-kültürel-psiko-sosyal bir varlıktır. Dolayısıyla insanın metaforik özelliklerinde değişme olmuştur. Her türlü temsil niteliği çağın getirmiş olduğu yenileşmeler eşliğinde boyut değiştirirken kendilik değerine ilişkin algılarında da değişmeler olabilmektedir. İşte bu noktada sosyalleşmenin önemli bir argümanı olarak yeni bir sosyalleşme biçimi olan sosyal medya ya da dijital mecra bireyin kimliğini yeniden oluşturan bir süreç içerisinde kimlik bunalımında dönüştürmüştür.

Sosyalleşme süreçleri dünden bugüne değişmiş, farklı ortamlara ve iletişim kanallarına taşınmıştır. Özellikle geçtiğimiz on beş yıllık zaman diliminde sosyalleşmenin sanal iletişim kanalları üzerine taşındığı *'sosyal medya'* platformları ortaya çıkmıştır. Sosyal medya bireylerin web tabanlı bir sistem üzerinden kendilerine ait bir profil oluşturarak, diğer profil sahibi kullanıcılar ile iletişime geçebildikleri, duygularını ve düşüncelerini diğer kullanıcılar ile paylaşabildikleri, anlık olarak iletişim kurma imkânı sunan hizmetleri bünyesinde bulunduran platformlardır. Sosyal medya bireylerin gündelik yaşamlarında özellikle akıllı cep telefonları ile zamanlarını geçirdikleri web tabanlı ortamlardır (Sıvacı ve Kuzu 2018). Sosyal medyada bireyler herhangi bir olumsuzlukla veya ceza alma tehlikesi ile karşı karşıya kalmadığını düşündüğü için farklı bir isim, kimlik, kişilik ile kendisini tanıtabilmekte; birey ile yüz yüze olmadığı için kendini gizlediğini düşünebilmektedir (Cebecioğlu ve Altıparmak 2017; Akt. Sıvacı vd. 2018). Sosyal medya içerik olarak bir takım riskleri barındırmaktadır. Başta informal ilişkilerin sunduğu davranış biçimleri olmak üzere; siber şiddet, siber taciz, siber zorbalık vb. yanısıra bağımlılığa bağlı olarak çıkan dürtüsel bozukluklar, yoksunluk sendromu, benlik algısında düşüş, kendilik değerine ilişkin yetersizlik duygusu ve performans düşüklüğü gibi olumsuzluklara maruz kalınma durumu giderek yaygınlaşmaktadır.Sosyal medyanın bireyler arasında iletişimde aktif olmasının yanında kitlelere sesini duyurma, kamuoyu oluşturma; sosyal kimlik oluşturma, modeller geliştirme konularında etkisi olduğu düşünülmektedir. Toplum tarafından kadın ve erkeğe biyolojik cinsiyetinden dolayı atfedilen statü, görevler, sorumluluklar, beklentiler ve değerler toplumsal cinsiyet rolleri olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin ya-

şamlarında önemli etkilere sahiptir. Biyolojik kimlik üzerine atfedilen beklentilerin bireylerin davranışlarını etkileyebileceği düşünülmektedir(Sıvacı vd. 2018).

Siber şiddet üzerine yapılan birçok araştırmada sosyal medya platformlarında kadınların erkeklerden daha çok siber şiddete maruz kaldıkları; bu durumun kadınların sağlıkları ve toplumsal rutini üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın ögelerinden birisi olan toplumsal cinsiyet eşitliği gereği de bu durum önem arz etmektedir(Sıvacı vd. 2018).

Sanal bağımlılık, çağımızın en büyük problemlerinden biri halini almıştır. Özellikle, sanal medyanın heryerden kolaylıkla erişilebilir olması bu bağımlılığın yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Sanal bağımlılığın bu kadar yaygınlaşmış olması beraberinde hukuki problemler de getirmektedir. Burada, vücuda etkin bir madde girmeksizin kişinin bağımlı hale geldiği görülmektedir. Sanal bağımlıkta kişi, herhangi madde kullandığı için değil, sanal bir programı kullanmaktan mustariptir (Sıvacı vd. 2018).

21. Yüzyılda Aile Yapısı

Küreselleşmenin getirmiş olduğu sorunların başında, yaşama yansıyan güçlükler ve yaşamı paylaşım sorunları vardır. Diğer bir söylemle popüler kültürün basıncı altına girmiş ailelerimiz, her türlü tüketim faaliyetine koşarak gitmeleri noktasında isteklendirilmektedir. Yani *'çok çalış çok tüket'* sloganı bilinçaltımızı kemirmektedir. Son yirmi yıldır aile yapısı ve kadının ailedeki rolü belirgin bir şekilde değişim göstermiştir. Günümüzde okul öncesi çağında çocuğu olan annelerin çoğunun ev dışında çalışma hayatı vardır. Tek ebeveynli çocuklarında ebeveynleri çalışma hayatında yer almaktadır.

Bu nedenle gün geçtikçe çalışan anne sayısı artmakta ve buna bağlı olarak çalışan annelerin çocuklarının bakım sorunu gündeme gelmektedir. Buna bağlı olarak tam gün çalışan annelerin çocuklarının bakımını üstlenen çocuk bakıcıları 21. yüzyılda büyük önem kazanmıştır. Bu bakıcıların anne ve baba şefkatini ne derece yerine getireceği ayrı bir sorunsalı oluştururken, başka türlü doğru bakıcı bulabilmekte ayrı bir sorunsalı teşkil etmektedir (Dilci 2015).

Yapılan araştırmalara göre yüz yüze iletişim ve sosyal paylaşım imkânı bulunan bireylerde depresyon oranının düşük olduğu iddia edilmektedir. Bu konuda Japonların yapmış olduğu bir araştırmada da; çocuklarda görülen uyku, yeme bozukluklarının, depresyon ve akade-

mik başarının kötü olmasının da sebepleri internet bağımlılığına bağlamaktalar. Çünkü onlara göre çocuklar yüz yüze iletişimlerinde daha sağlıklı olurlar ve depresyon halleri görülmez. Bu konuda Dilci 2013'te yapmış olduğu bir çalışmada, ailesiyle birlikte bazı müzik etkinliklerine katılan çocuklarda, sosyal uyum becerisi ve akademik başarılarında olumlu yönde gelişmeler olduğu sonucuna ulaşmıştır(Dilci 2015).

Günümüzde aileler çocuklarına; doğdukları andan itibaren dijital alet kullandırmaya başlıyorlar gibi bir ifade abartılı olmayacaktır. Normal standartta bir ailede yaşayan çocuklar, 5 yaşından itibaren günlük ortalama 7 saat televizyon, bilgisayar, ipad, akıllı telefon ile haşır neşirdir. Bu durumda da çocukların teknolojiye bağlanması yadırganmamalıdır. Nitekim bu konuda; İngiltere'de yapılan bir araştırmada; ülkenin en genç elektronik bağımlısının 4 yaşında bir çocuk olduğu saptanmıştır.

Dijital/elektronik teknolojinin günlük yaşamımızın her alanına girmesiyle birlikte bir takım sorunlar da gündeme gelmiştir. Sosyal ilişkilerde zayıflama, aile bağlarında kopma bu sorunlardan bazılarıdır. Ayrıca bireyin fiziksel sağlığını da olumsuz yönde etkiler. Bilgisayar başında sürekli hareketsiz kalındığı için birey fiziksel olarak olumsuz etkilenir. Dijital/elektronik bağımlılık, bireylerin diğer insanlardan uzaklaşmasına, içe kapanık bir hale gelmesine sebep olur. Bunun yanı sıra bireylerde strese neden olur (Dilci 2015)

Dijital/elektronik bağımlılığın diğer bağımlılıklardan farklı olmadığını biliyoruz. Bu konuda psikolog Dr. Peter Whybrow*'elektronik kokain'* kavramını kullanmıştır. Bu nedenle dijital/elektronik bağımlılık; tedavi edilmediği sürece çok büyük felaketlere de sebebiyet verebilir. Mesela, başta iletişim problemleri olmak üzere, anti sosyal kişilik gelişimi, yapılacak işleri ihmal etme, işinde başarılı, düzenli, planlı bir kişinin farkında olmadan performans düzeyinde düşüklük göstermesi beklenir. Diğer bir ifadeyle; bireyin dijital/elektronik bağımlı olması ve tedavi edilmemesi onun maddi, manevi her şeyini kaybetmesine neden olabilir. Bu bağlamda bu bağımlılık, bireyleri daha az düşünür hale getirir ve insanların niteliklerini zedeler. Bu nedenle temeli sağlam olmayan nesiller yetişir. Bu durumda toplumsal yozlaşmaya neden olur. Kısacası teknoloji çok önemli ve değerli iken insanların bu teknolojiyi yanlış anlaması ve yanlış kullanmaları sonucu atom bombası etkisi yaparak felaketlere neden olabilir (Dilci 2015).

Dijital Yeterlilik

> *"Dijital yeterlilik, Bilgi Toplumu Teknolojisini meslek hayatında, eğlence kültüründe (oyun vb.) ve sosyal çevre ile iletişim için güvenli ve eleştirel kullanımını gerektirir. Bu yeterlik, temel bilgi ve iletişim teknolojileri becerileri kapsamında değerlendirilebilecek olan bilgi elde etme, bilgiyi muhafaza etme, yeni bir bilgi üretme ve paylaşma, yeni bilgiyi değerlendirme ile internet ağı üzerinden paylaşıma açık ağlarda iletişim kurma ve bu platformlara katılmayı gerekli kılmaktadır(Avrupa Komisyonu 2007; Akt. Güçlü 2015)."*

İletişime Ne Oluyor?

İletişimin ne oluyor günümüz dünyasında yoğun dijital nesnelerle temas sonucu insanlar arası ilişkilerde Kopmalar meydana gelmektedir. Diğer bir söylemle ilişki ve iletişim sağlıklı yürütülememektedir. Diğer taraftan günümüz şartlarında dijital mecralarda dijital mecralarda görülen şiddet ve öfke bizi hızla etkilemektedir. Son zamanlarda elektronik ortamda sanal yaşam biçimini şekillendiren ve biçimlendiren yönüyle bir takım nesnelerle etkileşim söz konusudur buna göre her şeyi bir tuşa dokunmak kadar basit ve anlık gerçekle şimdi yaşayan birey gerçek hayatta da insanlarla ilişkileri bu seviyeye indirgeme çabası içerisindedir.İnsanlarla ilişkileri giderek nesnelerle ilişkilere benzeten birey bunu bir kişilik ve karakterine indirgeyerek, kendisi üzerindeki duygusal basınçları şiddete dönüştürebilmektedir. Bu kişiler diğer insanlara iletişim kurmakta zorlandıkları gibi kimi durumlarda emirler sıralamak, gözdağı vermek, nasihat etmek, nasihat ederek ahlak dersi vermek gibi bir üslup içerisine girerek karşıdaki bireyi suçlama, yargılama, tenkit etme, aynı düşüncede olmadığını söyleyerek öfkelenebilmektedir.Diğer taraftan açık sözlülükle patavatsızlığı karıştırarak karşıdaki kişiyi değersizleştirme tutumu içerisine giren birey çözüm üretme yerine, çatışma yolunu tercih edebilmektedir. Düşünmekten ziyade isteğiyle hareket eden birey mantıklı düşünme yerine duygusal düşünmeyi tercih edebilmekte bu şekilde de fevrileşerek saldırganlaşa bilmektedir.

Duygusal Cehaletin Bedeli

Duygusal yaşamamız karakter ve diğer kişilik özelliklerimiz her geçen gün popüler kültürün etkisinde şekillenmektedir. Mekânsal tercihlerimizden dijital tutsaklığımıza evrilen içi boşaltılmış inançlı diğerlerinden arkadaş ilişkilerinin şehirleşme, kültür ve teknoloji güçlerinin de

yeni bir ivme kazanmıştır.

Yukardaki söylenenlerin dışında Eğitim sistemimizdeki akademik odaklı iliş Yüklemeli içerikler belki de söz konusu sorunsalı en çok tetikleyici etkiye sahiptir. Bu durumun başlangıcını amiyane bir tabirle oku ziyareti yapan velinin öğretmene sorduğu soruda aramak gerekir.

Örneğin, okula öğrencisini ziyaret için giden bir veli öğretmene ilk sorduğu soru, "Benim çocuğumun dersleri nasıl?", "Çocuğum okul sonu sınavda dört tane yanlış yaptı, bunu nasıl gideririz?" vb. Buna karşın eğitim hayatımda gördüm ki; hiçbir veli öğretmeni "Benim çocuğumun moral değerleri nasıl?","Benim çocuğum duygularını yönetebiliyor mu?","Benim çocuğumun herhangi bir sanatsal beceri veya yetkinliği var mı?", "Benim çocuğum sosyal yönden yeterli ilişkisel davranışlar içerisinde mi?" şeklinde herhangi bir soru sormamaktadır.Bu durum insanı insan olmaktan uzaklaştıran, akademik odaklı yarı robotikleşmiş duygulardan uzaklaşmış Yeni bir nesil ortaya koymak için o zemin hazırlamaktadır.

Günümüz şartlarında yaşanan sorunların temeli, toplumsal beklentilere uygun davranış formlarının eskiden olduğu gibi eti senin kemiği benim anlayışından hareket etmeyen, buna karşın öğretmenin eğitimci kimliğinden uzaklaştırılarak sadece öğretişim formunda bir meslek insanına dönüştürülmesi çocukta duygusal veya karakter eğitiminde zafiyetler oluşturmaktadır. Duygusal yönden yeterince iyileşmeyen birey öfkesine yenik düşmekten çevresiyle şiddet odaklı bir iletişim tercih etmektedir. Bunların dışında eğitim sistemimizde varolan temel alınan eğitim felsefesi ki Post modernlik olarak bilinen bu akım bireyci eğitimi yetiştirmekte ve bu eğitim üzerinden gelecek neslimizi şekillendirmektedir. Söz konusu bu durum toplumun onaylı değerlerimizi birey odaklı bakış açılarıyla yorum getirmek, yargılamak ya da eleştirerek karşı koymak şekline dönüşmüştür. İşte bu durumda birey kendilik değerine hizmet eden her türlü uygulama ve çalışmalardan uzaklaşarak farklı kimliğe ulaşmış kendine ve çevresindekilere hatta kültürüne yabancılaşmıştır. Pragmatist, ben merkezli, faydacı, egosantrik bir kişiliğe doğru yönelmiştir. Aynı zamanda faydacı yönüyle birlikte bencil, narsiste kişiliği içinde barındıran birey, toplumsal değerlerle örtüşmeyen sadece ben odaklı yaşam biçimine yelken açmıştır. Çevresindekilerle uyumsuzluğu aile hayatına ve diğer kurumsal hayatına da yansıtan birey, psikopati eğilimlerle kendini toplumsal olan her şeyin üzerinde görerek şiddet bağlamında dünyanın en haklı insanı olma mantığını geliştirmiştir. İşte bu noktada duygusal yönden olgunlaşmayan birey dünyayı ihtiyaçlarının giderildiği bir mekân ola-

rak algılayarak kendisine çevresindekilere karşı şiddet üreten bir mekanizmaya dönüşmüştür.

Yukarıdakilerin dışında dijitalleşmenin getirdiği kültürel değişim yeni bir yaşam biçimini gençlerimize, insanlarımıza dayatırken, insanları bir takım bilinç bulanıklığına giden dijital temas içerik yönünden kasıtlı kültürlenmeye doğru varan örtük mesajlardan söz konusu sorunlara hız kazandırmıştır.

Diğer bir söylemle eğitim yoluyla düzeltilemeyecek bu sorunlar saman alevi misali toplumun her tarafını kuşatacaktır. Duygusal yönden doyurmayan birey evlilik ve kuracağı aileden ani ve çoklu doyum beklentisi içerisine girecektir. İşte söz konusu bu durum kullan at şeklinde popüler kültürün dayatmasına dönüşecek ve sonrasında çocukluktan itibaren bireyi kuşatan duygusal yoksunluk sendromu kişide dürtüsel bozukluğa ulaşarak şiddet üreten bir mekanizmaya dönüşecektir.

Duygusal Kölelik

İnsanlar duygularını yönetemediği zaman duyguların insanı yönetmesi süreci başlayacaktır. Erdemli davranışın en önemli beslenme kaynağı olan duygusal yaşantımızı kontrol altında tutabilme becerisi bireyde sadece duyguları dengede tutmakla kalmayacak aynı zamanda bir hayat tarzı olarak insanın tutum ve davranışlarına yansıyacaktır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken şey değişen duyguları değişen ortamlarda doğru doğru ve sağlıklı yansıtabilmek yeteneğidir. Hangi konuda olursa olsun insanların açlığı aşırıya kaçması duygusal dengeyi bozar. Normal şartlarda yaşaması gereken duygusal süreç yeterli ve uygun sağlıklı tepkilerle beslenmediği sürece sonucu acı ve felaket olacaktır. Malum olunduğu üzere insan hayatı inişli çıkışlıdır. Asıl olan bu iniş veya çıkış dengesini sağlıklı yaşayarak olumsuz içeriklerden kaçınmak gerekir. Şiddetli bir şekilde bir takım yoksunluk sendromuna giren bireyler neşeli ve mutlu anları üreterek bunları dengeleyebilirler. Kendini ve düşünce iklimini tanıyarak, bireysel karakter bileşeninde psikolojik iklim sağlığını düzelterek, aylık ruh sağlığı ortalamasını kendi kendine oluşturabilir. Bu şekilde düşünen birey örneğin; bir ay boyunca kaç gün sinirli ve asabiye, kaç gün neşeli ve mutlu bunların haritasını çıkararak psikolojik kimliğini tanımlayabilir. İnsan beyni duyguları yönetmekte kimi zaman yetersiz kalır. Buna karşı hangi duyguyu nasıl ve ne zaman, ne şekilde yaşayacağınız konusunda bize yardımcı olabilir. Büyük rahatsızlıkların zamanla geçebileceği yönünde sabır duygusu ile karşıdaki insanın ölçüsüz ve bilinçsiz yönünü de dikkate alarak hareket edilmelidir.Duyguları yönetirken kaygı ve tutku arasındaki ilişkiyi çok iyi ayarlamak gerekir.

Duygularımız Bizi Mi Yönetiyor?

Duyguların ihtiyaç andırıldığı bir dünyada popüler kültürün dayatmalarıyla hayata dair anlam evrelerinde korkunç düzeyde değişiklikler meydana gelmektedir. Sadece ve sadece her şeyi tüketebilme hırsıyla hareket eden biri önüne gelen her şeyi çiğneyip ezip geçme eğiliminde, insani değerlerden uzaklaştırılmış bir durumda acil durumlarla baş edebilme konusunda çıkış yolu ararken yarın robotikleşmiş bir makinaya dönüştürülerek Bu oranlar ve şiddet üretmenin bir mekanizması haline dönüşmüştür. Yapılan araştırmalara göre duygular her insanda farklı şekilde farklı düzeyde modlarla kendini göstermektedir. İşte bu noktada öfkeyi besleyen en önemli kaynak intikam duygusu, fark edilme isteği ve ilgi eksikliğidir. Buna göre trafik canavarı olan canavar olmaktan, kadın cinayetine kadar varan süreçte insan olmanın erdeminden uzaklaşarak yeni bir varlık şekline dönüşen birey önüne çıkan her şeyi tehdit, şiddet ve zorla sahip olacağı inancıyla hareket edebilmektedir.

Öfkeye meyilli insan alternatif düşüncelere yüzü ve yollarını üretemediği için sempatik sinirlerin etkisiyle beyinde artan kan basıncı, kalp atışındaki hızlanma bireyi olduğundan daha farklı güçlü olduğu düşüncesine yöneltir. Buna karşın olumlu duygusal yaşama yönelen birey mutluluk hormonunun etkisiyle daha sakin, daha yapıcı tutum içerisine girebilmektedir.

Saldırganlık bir ihtiyaç mı gidermektedir?Tüm saldırgan davranışların altında kişiye özgü sosyal fobi ve korkaklık duygusunun olduğu yönünde uzmanların görüşleri vardır.

Şiddet İçerikli Saldırganlık Dürtüsü

Kişinin yaşam deneyimlerine bağlı olarak, hayatının her aşamasında karşısına çıkacağı endişesi ile bilinçaltında mevcut olup şartların el vermesi halinde ortaya çıkan bir durumdur. Dolayısıyla öğrenilmiş davranışlar içerisinde yer alan şiddet ve saldırganlık bir nevi beslenerek geliştirilen olumsuz içerikli duygusal dışavurumudur.

Yapılan araştırmalara göre ateşli silah kullanandan büyük bir çoğunluğunun gerçek hayatta her şeyden korkan ve cesareti eksik olan kişiler olduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Çocukluk deneyimi itibari ile şiddet ortamında büyüyen nesil Donjuan'ın ifadesi ile *'insan çevresinin ürünüdür'* der. Söz konusu bu durumların empatik iletişim becerisi ile doğru alanlara yöneltilebileceği gibi, eğitim yoluyla da bu sorunların daha aza indirgenebileceği varsayılmaktadır. Yapılan araş-

tırmalara göre eğitilen çocukların, eğitilmeyenlere oranla daha az suç işledikleri ve daha mutlu oldukları tespit edilmiştir.

Öfke Öfkeyi Besler Sevgi Sevgiyi

Beyinde mevcut olan amigdal denilen merkez duygusal davranışlarımızla ilintilidir. Öfke anında dünyanın en haklı insanı olduğumuz anlayışı ve inancı gelişir. Duygusal yoğunlaşmaya bağlı olarak çoğu zaman tahammül sınırlarımızın zorlandığı ve kontrolsüz tutumlarımızın olduğu anlar olmuştur. Bu tutumlar zaman içerisinde eşik değerine ulaşarak kontrolü zor bir hale gelebilir. Birbirinden bağımsız olarak gerçekleşen küçük olaylar ve etkileri zaman içerisinde büyüyerek ve birleşerek yeni olumsuz sonuçlara yol açabilir. Zaman içerisinde gerçekleşen olaylar zinciri büyür ve istenenilmeyen tepkilere yol açabilir. Söz konusu öfkenin sağlıklı ve duygusal bir yaşam için yerinde ve zamanında ve dozunda yaşanması da gereklidir. Şayet bu durum gerçekleşmez ise fiziksel veya ruhsal daha olur musunuz dışavurumular yaşanabilir.

Öfkenin Merhemi

Öfkenin yaratacağı zararlı ve yıkıcı sonuçlar engellenebilir. Öfke sınırlarını tanımak bu anlamda önemlidir. Mekânsal değişiklikler yapma ve nefes egzersizleri eşliğinde öfkeye sebep olan nedensellik ilişkili düşüncelerin ortadan kaldırılması gerekir. İnsanlar öfke patlaması yaşamadan önce öfkeye sebep olan şeyleri onaylarlar. Fakat öfkenin sebepleri belirlenip yeniden gözden geçirilirse, öfke kontrol altına alınabilir. Öfkenin kontrol altına alınmasında zamanı ivedi kullanmak ve öfkenin katlanmasının önüne geçmek gerekir. Bunun için söz konusu durumu yeniden değerlendirmek daha net sonuç elde etmemizi sağlayacaktır(-Goleman 2014:359; Akt. Dilci 2015).

Yatışma

Yani öfkeye sebep olan ortamdan uzaklaşmak ve kışkırtıcı sebeplerin bulunmadığı bir ortamda rahatlamaya çalışmaktır. Çünkü yalnızlık onların sakinleşmesini ve olaylara farklı açılardan bakmasını sağlar. Birey yalnız kaldığında kendini haklı çıkarmak için bahaneler üretip eskisinden daha öfkeli hale gelebilir. İşte o zaman bireyin öfkesi yatışmaz. Bu nedenle öfke anında birey sevdiği işlere yoğunlaşabilir(Goleman 2014:59; Akt. Dilci 2015). Örneğin; ılık duş almak, balık tutmak, basit mekanik tamirler yapmak, uyumaya çalışmak vb. Bu yoğunlaş-

manın derinliği bizim içinde bulunduğumuz gerilimin derinliğine eşdeğer olmalıdır.

Dışavurum Yanılgısı

Öfkeyi kusmak, en etkisiz ve kötü yatışma yollarındandır. Çünkü öfkenin şiddetli bir şekilde dışavurumunda beyin daha fazla uyarılır, sakinleşmek yerine daha da öfkeli hale gelinir. Öfkeli olduğumuz zamanlarda yapılacak en etkili şey, önce yatışmak daha sonra da yapıcı bir tutumla hareket etmektir(Goleman 2014:35; Akt. Dilci 2015). Bu nedenle kendi kişilik haritamızı çıkararak, bize özel öfke kontrol tekniklerimizi geliştirmeliyiz.

Öfkeyi Ehlileştirmek

Saldırganlık bireyin tüm hayatını etkiler. Bazı aileler çocuklarını ihmal ettiği için, bazı aileler ise çocuklarını yersiz cezalar verdikleri için, onları saldırgan olmaya itebilirler. Böyle davranan ailelerin çocukları saldırgan davranış gösterme eğilimindedir(Goleman 2014:36). Bu nedenle bebeklik döneminin ilk yıllarından itibaren kardeşler arasında kıskançlık ya da rekabet duygularını derinleştirecek yaklaşımlardan kaçınmalıyız.

Bu nedenle Cüceloğlu öfke yönetimini şu adımlarla ifadelendirmektedir(Cüceloğlu 2009):

- Öfke anında birey kendi kendine ben kızgın mıyım? diye sormalı.
- İkinci adım, 10'dan başlayarak geriye saymalıdır.
- Üçüncü adım, öfkelendirmeye sefk eden duygu ya da durum nedir? Bunu tanımlamalıdır.
- Dördüncü adım, bu sürecin kaynağında yaşamın gerçekleri mi yer alıyor, yoksa kişinin egosu mu, onun farkına varmaktır. Yani gerçek yaşam
- Beşinci adım, öfke ego kaynaklı ise onu nefsini terbiye etme fırsatı olarak değerlendirmelidir. Nefis terbiyesi kişinin mevcut durumu her yönüyle değerlendirmesi anlamına gelir.
- Altıncı adımda Kısa vadeli geçici bir durumla mı karşı karşıyayım yoksa kalıcı ve sürekli olan bir durumla mı?

• Yedinci adımda karar verilmesi gereken etki alanı içinde nelerin yapılabileceğidir. Her şeyden önce sakinleşerek konuya yönelmek gerekir.

• Sekizinci adım, "değer mi?" sorusunu sorarak mevcut sorunun bizim hayatımızı ne kadar etkilediğine dikkat çekmek

Kaynaklar

Cebecioğlu, G. ve Altıparmak, İ. B. (2017). Dijital Şiddet: Sosyal Paylaşım Ağları Üzerine Bir Araştırma. *Sakarya UniversityJournal of Education, 7*(2), 423-431.

Cüceloğlu, D. (2009, 6 Aralık). Öfke yönetimi. *Habertürk*.

Demirel, Ö., Tuncel, İ., Demirhan, C., ve Demir, K. (2010). Çoklu zekâ kuramı ile disiplinlerarası yaklaşımı temel alan uygulamalara ilişkin öğretmen-öğrenci görüşleri. *Eğitim ve Bilim, 33*(147), 14-25.

Dilci, T. (2015). *Dijital Diyet Zamanı.* Kayseri: Geçit Matbaacılık.

Dilci, T. (2015). *Duyguların Yönetimi.*Kayseri: Geçit Matbaacılık.

Goleman, D.(2014). *Duygusal Zeka.*İstanbul: Varlık Yayınları.

Güçlü, G.(2015).*Yaşam boyu öğrenme argümanıolarak teknoloji bağımlılığı ve yaşama yansımaları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Sıvacı, S., ve Kuzu, O. (2018). Dijital oyun bağımlılığı ile teknoloji okuryazarlığı arasındaki ilişki. *Uluslararası Multidisipliner Dijital Bağımlılık Kongresi,* Kuşadası.

KADINLARA YÖNELİK SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Tuncay YİĞİT
Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi

Çilem KOÇAK
Öğr. Gör.,Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Özet

Gelişen teknoloji ile birlikte internet kullanım oranı dünyada hızla artırmıştır; kullanıcılar internet aracılığı ile sohbet etme, zaman geçirme, eğlenme, alışveriş yapma gibi imkânlar elde etmişlerdir. İnternet teknolojileri avantajların yanı sıra bazı dezavantajları da beraberinde getirmiştir. İnternet teknolojilerinin kullanımının artmasıyla birlikte zorbalık siber ortama da taşınmış ve siber zorbalık kavramının gündeme gelmesine neden olmuştur. Siber zorbalık hangi amaçla yapılmış olursa olsun masum bir davranış olarak görülmemelidir. Siber zorbalığın altında birine ya da birilerine zarar verme amacı taşımaktadır. Okullarda öğrencilere, aile içinde çocuklara ve üniversitelerde gençlere yapılacak eğitimler ile siber zorbalık davranışlarının olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabileceği ve zorbalık davranışlarının sonucunda hukuki sürecin olduğu öğretilmeli bu konuda bilgilendirme toplantıları yapılmalı, konferanslar verilmelidir. Bu çalışmada siber zorbalığın kavramsal çerçevesi kadınlara yönelik siber zorbalık davranışları ve siber zorbalığa karşı alınacak önlemlerle ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: İnternet teknolojileri, siber zorbalık, kadınlara yönelik siber zorbalık davranışları.

Abstract

With the developing technology, the rate of internet usage has increased rapidly in the world; users have gained opportunities

such as chatting, spending time, having fun, shopping through the internet. Internet Technologies have brought some disadvantages as well as advantages. With the increase in the use of Internet technologies, bullying has also moved into cyberspace, leading to the introduction of the concept of cyberbullying. Cyberbullying should not be seen as an innocent act for whatever purpose. Under cyberbullying, it is intended to harm someone or someone. In schools, students, children in the family and young people in universities should be taught that cyberbullying behavior can produce negative results and that there is a legal process as a result of bullying behavior. Inthisstudy, the conceptual framework of cyberbullying recommendations on cyberbullying behaviour towards women and measures to be taken against cyberbullying were presented.

Keywords: *Internet technologies, cyberbullying, cyberbullying behavior towards women.*

1.Giriş

Gelişen teknolojilerin sunduğu sosyalağların oldukça yoğun kullanımı ve çevrimiçi ortamlardaki kullanıcıların kimliklerini saklayabiliyor olma şansısiber zorbalığın her geçen gün artmasına ve ciddi bir sorun olmasına sebep olmaktadır.İnternet insanların çoğunluğu için yüz yüze çevrimiçi iletişime geçiş ve günlük yaşama eşi görülmemiş kolaylık sağlamaktadır. Ancak, günümüzün BİT (Bilgi İletişim Teknolojileri) kullanımının talihsiz bir yönü siber zorbalığın artmasıdır.

'Zorbalık' genellikle bir grup tarafından yürütülen saldırgan ve kasıtlı bir davranış olarak tanımlanır.Kendisini kolayca savunamayan bir kurban zorbalığa karşı defalarca ve belirli zaman aralıklarınla maruz kalmaktadır (Whitney ve Smith, 1993; Olweus, 1999). Zorbalık, güç dengesizliğine dayanan bir kötüye kullanım şeklidir ve gücün sistematik bir dengesizliği olarak tanımlanmaktadır (Smith ve Sharp, 1994; Rigby 2002). Zorbalık için bu tanımları kullanarak, onları siber zorbalık tanımlamak için genişletebilinir.

İnsanlar sosyalleşmek için interneti tamamen benimsemişlerdir. Dijital alanda sosyal ağların yükselişiyeni bir dostluk, ilişki ve sosyal tanım tanımına neden olmuştur. Bir kişinin yüz yüze görüşmediği yüzlerce arkadaşa sahip olduğu ortamlar ortaya çıkmıştır. Kullanıcılar bu tanımadığı kişilerle iyi arkadaşlıklarda kurabilmekte fakat sanal ortamda kendini kolayca savunamayan kurbana karşı yazılı, görsel materyallerle kolaylıkla siber zorbalık davranışı sergileyebilmektedir.

Siber zorbalığa maruz kalan bireylerde fiziksel rahatsızlık görülmezken geri dönülemez psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Siber mağdurlarda yoğun depresyon ve düşük özgüven ortaya çıkma durumu siber zorbalığın olası sonuçlarındandır.

Elektronik cihazların kullanımı gibi, son yıllarda daha belirgin hale gelen bir zorbalık şeklibilgisayar ve cep telefonları artışı ile yaygınlaşmıştır. Siber zorbalık çevrim içi yapıldığından dolayı birçok şekil alabilmektedir. Bunlar;Metin mesajı ile zorbalık, Resim / Video klip ile zorbalık (cep telefonu kameralarıyla), Telefonla zorbalık (cep telefonları üzerinden), E-posta ile zorbalık sohbet odalarında zorbalık, anlık mesajlaşma yoluyla zorbalık ve web siteleri üzerinden zorbalık olarak örneklendirilebilinir. Siber zorbalığın bir özelliği de kartopu etkisi yapabiliyor olmasıdır. Siber zorbalılığa maruz kalan kişi yapabileceği bir çözüm yolu bulmadığı takdirde kendinin de zorba olarak siber zorbalık yapmaya başlamasına sebep olabilir. Çoğu internet kullanıcısı zorbalığa maruz kaldığı durumlarda yapması gerekenleri bilmemektedir.

2. Türkiye'de İnternet Kullanımı

Türkiye'de, nüfusun %72'sine karşılık gelen 59,3 Milyon internet kullanıcısı bulunmaktadır ve bunların 56,3 Milyonu telefonlarından internete bağlanan kullanıcılardır. Sosyal medya kullanım istatistiklerine göre ise Türkiye'de toplam 52 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmakta ve bu kullanıcıların 44 milyonu mobil cihazlar ile sosyal medyaya yer almaktadırlar. En aktif sosyal medya platformu olarak Youtube görülmekte daha sonra ise Instagram ve Facebook takip etmektedir.

Türkiye istatistik kurumu 2019 verilerine bakıldığında;

• Türkiye'de internet kullanım oranı nüfusa göre %75,3 diür.

• Türkiye'de internet erişim imkânına sahip hanelerin oranı Temmuz 2019 itibari ile %88,3'dür.

• Hanelerin %96,9'unda cep telefonu veya akıllı telefon bulunmaktadır.

• Hanelerin %22,6'sında masa üstü bilgisayar, %36,4' ünde taşınabilir bilgisayar, %29,6'sında ise tablet bilgisayar bulunmaktadır.

• İnternet kullanıcıları günde ortalama 4,9 saat kişisel bilgisayarlar üzerinden, 1,9 saatte mobil cihazlar aracılığıyla internette zaman harcamaktadır.

• Türkiye'de 59 milyonun üzerinde internet kullanıcısı bulunmakla birlikte, 52 milyon Facebook hesabı bulunmaktadır bunların arasında sahte hesaplarda dâhildir.

• İnternet kullanan bireylerin %82,4' ü sosyal medya kullanıcısıdır.

• Türkiye'deki sosyal medyaya mobilden bağlanan kullanıcı sayısı ise 42 milyon mobil kullanıcı sayısı 76milyon olarak görülmektedir.

• Kullanıcılar günün ortalama 2 saat 32 dakikasını sosyal medyada geçirmektedir. (TUİK, 2019).

3.Siber Zorbalık

Teknolojinin son yıllarda hızlı gelişimi sonucu günlük yaşantımızda da bazı değişiklikler olmuştur. Gelişen teknoloji ile birlikte internet kullanımı artmış; kullanıcılar internet aracılığı ile sohbet etme, zaman geçirme, eğlenme, alışveriş yapma gibi imkânlar ortaya çıkmıştır. İnternet teknolojilerinin sürekli gelişmesi insanların bu doğrultudaki ilgilerinin de arttığı ortadadır. Genç yaşlı ayırt etmeksizin insanlar günümüz teknolojilerinden; tablet, bilgisayar, cep telefonu, imkânları dâhilinde internet erişimini kolaylıkla sağlayarak faydalanmaktadırlar. İnternetin faydalarının yanı sıra olumsuz sonuçlarından biri de siber zorbalık olarak ortaya çıkmıştır. Arıcak'a göre (2011) Siber zorbalık, *"bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür."*

Siber zorbalık yapan kişiler birçok yöntemle zorbalık yapmaktadırlar. Bunlar sohbet, mail, odaları, yazılı ve görüntülü mesajlar vb. olarak örneklendirilebilir. Siber zorbalar zorbalık sürecinde kullanmış oldukları yönteme göre farklı stratejilerle kişileri rahatsız etmektedirler (Beale ve Hall, 2010; Li, 2010; Williard, 2004'dan akt; Gezgin ve Çuhadar, 2012). Siber zorbalık çeşitleri olarak da görülen siber zorbalık durumları;

• Siber takip; Bir kişiyi sanal ortamlarda sürekli takip halinde tutmak,

• Karalamak; Bir kişi ile ilgili asılsız, zararlı ve kaba beyanlarda bulunmak,

• Kendini Başkası Gibi Göstermek; İnternet ortamlarında kendi kimliğini gizleyerek hayali biri ya da başkasının kimliğine bürünmek,

• Taciz Etme; Bir kişiye kırıcı veya cinsel içerikli mesajlar göndermek,

• Kışkırtmak; Bir kişiyi yapmaması gereken durumlar için teşvik etmek,

• Gezinti ve Düzenbazlık; Bir kişi hakkında utandırıcı ve özel bilgileri yaymak yayınlamak,

• Ayırma; Bir kişiyi bir gruptan çıkarmak veya gruba dâhil etmemek.

İnternetin hayatımızda ki yeri arttıkça sosyal medya teknolojilerinin de gelişimi paralel olarak artarak yaşantımızdaki yeri de artığı görülmektedir. İnternette kolay erişimle beraber yeni sorunlarda ortaya çıkarmaktadır. İnternet ortamında kötü söz söyleme, tehdit etme, mesajlar yollama, müstehcen sırları paylaşma, farklı kimliklere bürünme, kişiyi kötü gösterecek resimler paylaşma gibi durumlar da kolayca yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durumda siber zorbalık kavramı ortaya çıkarak internet kullanıcılarının hayatlarını olumsuz yönde etkileyen bir sorun haline gelmektedir. Araştırmalara göre siber zorbalık durumlarının genellikle sosyal medya organları tarafından ortaya çıktığı görülmektedir. Sosyal medya kullanıcılar yâda gruplar arasında gerçekleşen günlük diyaloglar gibi görünse de paylaşılan bilgi, içerik, gündem sosyal medya ortamlarının çeşitlenmesi ile günden güne artmaktadır (Kaplan ve Haenlein, 2010). Kullanıcıların iletişimini ve etkileşimini sağlayan sosyal medya platformları bu vesileyle kişilerin sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Sosyalleşme sürecinde bireyler başkalarına zarar verme içgüdüsü içerisinde olumsuz tavırlar sergilemektedirler. Siber zorbalık mağdurları genellikle sahip oldukları saygınlıklarını kaybetme düşüncesi ile bu olayları kimse ile paylaşmamaktadırlar (Koçak, Ç. 2017).

Ortaya çıkan görüşlerden yola çıkarak bir davranışın siber zorbalık olması için sahip olması gereken özellikler;

• Kasıtlıolmalı,

• Zararvermeamacıgütmeli,

• Yineleyici (sürekli) olmalı,

• Siber zorba ve mağdur arasında teknoloji kullanımı açısından bir dengesizlik olmalıdır.

Siber zorbalığın gerçekleşme durumları incelendiğinde sosyo-eko-

nomik durum fark etmeksizin ve herhangi bir yaşta görülebilmektedir (Akbulut ve Erişti, 2011). Fakat yapılan siber zorbalık durumları farklı teknolojik araçlar vasıtayla gerçekleştiği ortadadır. Baker ve Kavsut'un (2007) Türkiye'de yaptıkları araştırmalarında ise internet kullanıcılarının %30'unun ise sanal kurban olduğu ve %28'inin sanal zorbalık yaptığı saptanmıştır.

Siber zorbalık davranışlarının ortaya çıkmasında (Ybarra ve Mitchell, 2004, Akt. Seferoğlu ve Yiğit, 2017) bireylerin aileleri ile olan ilişkisinin siber zorbalığa etken olduğu, ailesi ile duygusal bağlarının iyi olan kişilerin siber zorbalık yapmadığı, aile ilişkilerinin kötü olduğu ve ailelerin kişiler üzerinde desteğinin bulunduğu kişilerde, özellikle gençlerde zorbalık davranışlarının daha çok ortaya çıktığı görülmüştür.

3.1. Kadınlara Yönelik Siber Zorbalık Davranışları

Sosyal bilimlerde, erkekler ve kadınlar arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalarda kadınların konuşmak için interneti kullandıkları, erkekler ise oyun oynamak için interneti kullandığı görülmektedir (Mishna ve diğ. , 2010). TUIK (2019) araştırmasına göre erkeklerin yüzde 82,8'i kadınların ise yüzde 68,9'u internet kullanmaktadır. İnternet kullanımının bu kadar yaygın olduğu bir ortamda siber zorbalık yapmak ve zorbalığa maruz kalmak kaçınılmaz sonuçlar arasındadır. Araştırmalar sonucunda kadınların ve erkeklerin siber zorbalık yapma ve mağdur olma durumları arasında farklı sonuçlar bulunmuştur. Bu araştırmalarda (Dilmaç, 2009, Erdur-Baker ve Kavşut,2007) araştırmacılar erkeklerin siber zorbalığa daha çok maruz kaldığı sonucuna ulaşmış, Li (2006), Korkmaz, S.,Mehmedoğlu A.,U., (2018) Bayram ve Saylı'nın (2013) Erdur-Baker (2010), Köse. S., Özdilek., N., Doğan. P., Göktaş, S., (2018), Wong'un ve ark. (2014), Fırat ve Ayran (2016) 'ın araştırmasında ise erkek ve kız öğrenciler arasında sanal zorbalık yapmalarına bir farklılığın olduğu görülmektedir ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla sanal zorbalık yaptıkları ve daha fazla sanal zorbalığa maruz kaldıkları belirtilmiştir. Slonje ve Smith, (2008), Ybarra ve Mitchell, (2004),Hinduja ve Patchin, (2008), Demir ve Seferoğlu (2016), Dilmaç'ın (2009) sanal zorbalığın cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Bunun tersine Sakallı (2015) Görzig ve Ólafsson (2013) ise sanal zorbalık davranışlarında cinsiyet açısından farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Barlett ve Coyne (2014), Tuncer ve Dikmen, (2016) de erkeklerin daha fazla siber mağdur oldukları kadınların ise daha çok siber zorba oldukları gözlemlenmektedir. Erkek öğrencilerin internet ortamına

daha küçük yaşlarda ve daha uzun yıllarca kullandığı için siber zorbalık durumlarında daha çok maruz kaldığı sonucuna ulaşılabilir. Koçak Ç., (2017) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada taciz etme, güvenlik ve ayırma boyutları ile incelendiğinde erkeklerin siber zorbalığa daha çok maruz kaldığı görülmüştür. Çıkan sonuçlar doğrultusunda kadınların sanal zorbalık konusunda çekingen tavırlar sergileyebileceğini yapılan anketlere içten cevap veremeyeceğini de dikkate almak gerekmektedir. Erkeklerin ise daha çok siber zorbalık yaptıkları için daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları düşünülmektedir. İnternet ortamında kadınlarında birbirlerine zorbalık ettikleri görülmekte ve zorbalık davranışı olarak da saldırganlık ve birini dışlamak için bunu yaptıkları, erkeklerde ise genel olarak küfürlü, tehdit edici sözler ve saygısız ifadelerle zorbalık davranışları ortaya çıkmıştır (Chisholm, J.F., 2006). Sonuç olarak erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığı yönünde olup kadınların daha çok mağdur olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu farklılaşmanın birden fazla nedeni olabilir. Soydaş (2011) çalışmasında ergenlerin iletişim teknolojilerini kullanma durumlarını incelemiş ve erkeklerin kızlardan daha çok teknolojik alete sahip olduğunu belirlemiştir. Kullanımın cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklerin daha çok kendi odalarında, internet kafeler de ve erişimin olabileceği yerlerde kullandıkları kızların ise evlerinde, akrabalarında ve arkadaşlarının yanında daha çok kullandıkları belirtilmiştir (Bayram, F. ve Özkamalı, E. ,2019).

Suler (2002'dan akt. Eroglu ve Güler 2015)sanal ortamların siber zorbalığa zemin hazırlayan bazı özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır; Sanal ortamlarda;

• Kimliği gizleme özelliği ile kurbanlarına istedikleri her şeyi söyleyebilme düşüncesine yol açmaktadır.

• Kişiler yüzyüze istediklerini tam olarak söyleyemedikler işeyleri rahatlıkla söyleyebilmekte, karşısındakinin kendisini onaylamadığı veya umursamadığını gösteren tepkiler vererek kendini soyutlayabilmektedir.

• Mağdurlara söylemek istediklerini istedikleri zaman ve sansürsüz olarak söylemeye olanak tanımaktadır.

• Kişilerin zorba hakkında herhangi bir fikre sahip olamamasından dolayı düşüncelerini ve kendilerini açıkça ifade edememektedirler.

• Bireyler yüzyüze iletişimde söyleyemedikleri cinsiyetini, sosyal statüsünü, ırkını ve bunun gibi özelliklerini rahatlıkla söyleyebilmelerini sağlamaktadır.

• Kişilik olarak saldırgan bir yapıya sahip olan bireyler daha da saldırganlaşarak kişisel üslubunu abartılı birbiçimde dile getirmelerine neden olmaktadır.

Siber zorbalığa engellemek için internet kullanıcılarının alabilecekleri tedbirler;

• Sanal ortamlarda tanımadığı kişilerle konuşmama ve iletişime geçmeme,

• Sosyal ortamlarda ki paylaşımlarında kişisel bilgilerine yer vermeme,

• Cinsel içerikli sitelere girmeme,

• Şiddet içeren ve çevrim içi devamlılık isteğinde bulunulan oyun ortamlarında bulunmama,

• İnternet ve telefon aracılığı ile tanıştığı kişilerle buluşmama veya buluşma teklifinde bulunmama,

• Kendi kendine zarar vermeyi ve intihara özendiren web sitelere girmeme,

• Sosyal ortamlarda bir grubu aşağılayıcı davranışlarda bulunmama,

• Yasal olmayan yollarla internet üzerinden materyal, video, uygulama indirmeme,

• Başkalarına ait resim ve görüntüleri halka açık bir ortamda paylaşmama,

• Sosyal paylaşım sitelerine ulaşım sağlayan kullanıcı adı ve şifreleri başkaları ile paylaşmama,

gibi davranışlarda sergilemek siber zorbalığa maruz kalma olasılığını azaltmaktadır (Dowell, 2009'dan akt. Erdur ve Baker 2013).

4.Sonuç

Siber zorbalığın önlenmesinde ailelerin ve eğitimcilerin tutumları oldukça önem taşımaktadır. Aileler küçük yaşlarda çocukları ile her şeyi paylaşabileceklerini dile getirmeli olumlu bir tutum içinde siber zorbalık durumlarına berberce çözüm yolu bulmalıdırlar. Bu durum çocukların ilerleyen yaşlarda kendilerini güvende hissetmelerini ve ken-

di sorunlarına çözüm yolları aramalarına olanak sağlamaktadır. Ayrıca eğitimcilerin de bilgilendirme amaçlı seminerler düzenleyerek siber zorbalık konusunda farkındalık yaratılmalıdır.

Sonuç olarak iletişim teknolojisinin gelişimi ve yaygınlaşan kullanımı etik dışı kullanımları artırmakta bu doğrultuda siber zorbalık eylemlerinin de tümüyle ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Sosyal medya üzerinden ve kullanılan mesajlaşma uygulamaları üzerinden farkındalık yaratılması, zorbalığa karşı duyarlılığın artırılması siber zorbalık sorununun çözümünde atılabilecek en önemli adım olarak görülmektedir.

Siber zorbalığa engellemek için internet kullanıcıları; sanal ortamlarda tanımadığı kişilerle konuşmaması ve iletişime geçmemesi, sosyal ortamlarda ki paylaşımlarında kişisel bilgilerine yer vermemesi gerekmektedir. Şiddet içeren ve çevrim içi devamlılık isteğinde bulunulan oyun ortamlarında bulunmaması, başkalarına ait resim ve görüntüleri halka açık bir ortamda paylaşmaması, sosyal paylaşım sitelerine ulaşım sağlayan kullanıcı adı ve şifreleri başkaları ile paylaşmaması gibi durumları benimseyerek siber zorbalığa maruz kalma davranışlarını azaltmaktadır.

Türkiye'de genel olarak siber zorbalık davranışlarının olumsuz sonuçların bulunduğu görülmektedir.Bundan dolayı özellikle teknoloji kullanımının zararlı etkilerini, siber zorbalığın önlenmesini ve zorbanın yol açmış olduğu mağdur üzerindeki olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için kullanıcılara eğitim verilmesi gerektirmektedir. Bu eğitimin de ilkokul düzeyinden başlayarak, üniversitelerde ve halk eğitim merkezlerinde medya okuryazarlığı ya da yeni medya okuryazarlığı başlıkları altında vermekte yarar olacaktır.

Kaynakça

Akbulut, Y.,&Eristi, B. (2011). CyberbullyingAndVictimisationAmongTurkishUniversityStudents. AustralasianJournalOf EducationalTechnology, 27(7).

Arıcak, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, *2*(6), 10-12.

Barlett, C.,&Coyne, S. M. (2014). A meta-analysis of sexdifferences in cyber-bullyingbehavior: Themoderating role of age. *Aggressivebehavior*, *40*(5), 474-488.

Bayram, F.,&Özkamalı, E. Lise Öğrencilerin Siber Zorbalık Yapma ve Siber Mağdur Olma Durumlarının İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 303-318.

Bayram, N.,& Saylı, M. (2013). Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, *71*(1), 107-116.

Chisholm, J. F. (2006). Cyberspaceviolenceagainstgirlsandadolescentfemales. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1087*(1), 74-89.

Demir, Ö.,& Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylaklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, *3*(1), 1-26.

Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Educational Sciences: Theory & Practice*, *9*(3), 1291-1325.

Erdur-Baker, Ö.,& Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (27).

Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New media & society*, *12*(1), 109-125.

Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar. *Bildiriler Kitabı*, 277.

Eroğlu, Y.,& Güler, N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, *5*(3), 118-129.

Fırat, M.,& Ayran, G. (2016). Üniversite öğrencileri arasında sanal zorbalık.

Gezgin, D. M.,& Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 93-104..

Görzig, A.,& Ólafsson, K. (2013). What makes a bully a cyberbully? Unravelling the characteristics of cyberbullies across twenty-five European countries. *Journal of Children and Media*, *7*(1), 9-27.

Hinduja, S.,& Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant behavior*, *29*(2), 129-156.

Kaplan, A. M.,& Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons*, *53*(1), 59-68.

Koçak, Ç., (2017) *Sosyal Medya ve Mesajlaşma Uygulamalarında Siber Zorbalı Davranışlarının Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Korkmaz, S.,& Mehmedoğlu, A. U. (2018). Dindarlık, Siber Zorbalık ve Problemli İnternet Kullanımı İlişkisine Dair Nicel Bir Araştırma. *Dini Araştırmalar*, *21*(53 (15-06-2018)), 35-54.

Köse. S.,Özdilek., N., Doğan. P.,&Göktaş, S., 2018**Üniversite Öğrencilerinin Sanal Zorba**/Sanal Kurban Olma Durumları Üzerine Bir Araştırma, **İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi**

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School psychology international*, *27*(2), 157-170.

Schmidt, A.,& Wiegand, M. (2017, April). A survey on hatespeechdetectionusingnaturallanguageprocessing. In *Proceedings of theFifth International Workshop on Natural Language ProcessingforSocial Media* (pp. 1-10).

Olweus, D.,Catalano, R., &Slee, P. (1999). Thenature of schoolbullying: A cross-nationalperspective. *Londonand New York*.

Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. JessicaKingsleyPublishers.

Sakallı, H. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master›sthesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Sharp, S.,& Smith, P. (2002). *School bullying: Insightsandperspectives*. Routledge.

Slonje, R.,& Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavianjournal of psychology*, *49*(2), 147-154.

Karlıer-Soydaş, D. (2011). Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.

TUIK , (2019)İnternet ve Sosyal medya kullanım istatisyikleri.Http://www.tuik.gov.tr. (Erişim Tarihi 30.06.2019)

Tuncer, M.,& Dikmen, M. (2016). Sosyal Ağlarda Bekleyen Yeni Tehlike: Siber Zorbalık. In *Presıdent Of TheSymposıum* (p. 94).

Whitney, I.,& Smith, P. K. (1993). A survey of thenatureandextent of bullying in junior/middleandsecondaryschools. *Educationalresearch*, *35*(1), 3-25.

Wong, D. S.,Chan, H. C. O., &Cheng, C. H. (2014). Cyberbullyingperpetrationandvictimizationamongadolescents in Hong Kong. *Childrenandyouthservicesreview*, *36*, 133-140.

Ybarra, M. L.,&Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, andtargets: A comparison of associatedyouthcharacteristics. *Journal of childPsychologyandPsychiatry*, *45*(7), 1308-1316.

Yiğit, M. F.,& Seferoğlu, S. S. (2017). Siber Zorbalıkla İlişkili Faktörler ve Olası Çözüm Önerileri Üzerine Bir İnceleme. *Online Journal of TechnologyAddiction&Cyberbullying*, *4*(2), 13-49.

Mishna, F.,Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). Cyberbullyingbehaviorsamongmiddleandhighschoolstudents. *AmericanJournal of Orthopsychiatry*, *80*(3), 362-374.

KADIN İSTİHDAMI ve YÜKSEKÖĞRETİMDE KADIN

Zeynep TÜRK
Prof. Dr. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi,

Öz

Her düzeyde gelişmişliği yakalayabilmek için kadının toplum içerisindeki yeri, ekonomide oynadığı rol ve istihdamda erkeklerle eşit oranlarda yer alabilmesi belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden biri toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Bu hedef kapsamında kadının sosyal ve ekonomik hayatta güçlendirilmesi ve kadın istihdamının arttırılması yer almaktadır. Dolayısıyla hem dünyada hem de Türkiye'de sürdürülebilir kalkınmadan söz edebilmek için kadının toplumdaki yerinin güçlendirilmesi ve kadın istihdamının arttırılması gerekmektedir. Ne var ki gelişmiş ekonomilere bakıldığında erkeklerle eşit veya biraz üzerinde olan kadın istihdam oranı, ülkemizde son yıllarda artış göstermesine rağmen düşük oranlarda kalmaktadır. Ancak bu durum yükseköğretimde farklılık göstermektedir. Türkiye'de kadın istihdam oranları gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında en yüksek oran yükseköğretim kurumlarında görülmektedir. Akademik sürecin ilk yıllarında meslek açısından istihdamda kadın erkek eşitliği gözlemlenmesine rağmen akademik kariyerde ilerleme açısından ele alındığında kariyerin ileri aşamaları olan doçentlik ve profesörlük aşamasında bu eşitlikten söz etmek mümkün olmamaktadır. Eşitliğin erkek akademisyen lehine bozulduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalara bakıldığında Türkiye'de kadın akademisyenlerin üst düzey yönetici olma ve yönetim kararlarına katılma düzeylerinin yeterli olmadığından söz edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınmadan bahsedebilmek için bu durumda acilen iyileştirmeler yapılması gerektiği ortadadır.

Bu çalışmanın amacı, yükseköğretimde kadın akademisyenlerin oranları,yönetim kadrolarındaki kadın akademisyenler ve kadınların üniversitelerdeki kararlara katılma düzeyini tespit

etmektir. Bu amaçla YÖK, üniversite veri tabanları ve web sayfaları incelenerek kadın akademisyenlerin istihdam oranları, akademisyen kadın yöneticilerin oranları, yönetim kararlarına katılım açısından üniversite senato ve yönetim kurullarında yer alan kadın akademisyenlerin ortalamaları tespit edilmiştir.

Kadın akademisyenlerin kariyerin başlangıç aşamasında erkeklerle eşite yakın olan istihdam oranlarının kariyerin ileriki aşamalarında düştüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca üst düzey yönetici kadın akademisyen oranı ve yönetime katılma oranının da istenilen düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda yükseköğretimde cinsiyet eşitliğinden bahsedebilmemiz mümkün değildir. Sürdürülebilir bir kalkınma ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmak için kadın istihdamını attırmak ve kadının ekonomik hayat içindeki yerini güçlendirmek gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Kadın İstihdamı, Yükseköğretimde Kadın, Yükseköğretimde Kadın Yönetici

Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitliği dünya genelinde en önemli konular arasında yer almaktadır. Çünkü tüm dünyada cinsiyet eşitsizliğiyaygın olarak görülmektedir (Bahey,2016,s. 37; Dilli,S. vd.,2019:34).Bazı sosyal teorilere göre cinsiyet ayrımcılığının nedeni fiziksel, çevresel ve sosyal açıdan kadın ve erkeğin sahip olduğu farklı rollerdir. Sosyal olarak kadın ve erkek toplum içinde kendilerine verilen rollere göre davranmaktadır. Buna göre kadın, kadınsal davranışları (dikkat etme, kişisel ilişkilerle ilgilenme gibi)gösterirken erkeğin maskülen davranışları (iddialı özgüvenve liderlik gibi)göstermesidir (Rosser,2004: 465-466).

Literatürdeki pek çok çalışma sürdürülebilir kalkınmanın kadınlara yetki devri yapmadan ve cinsiyet eşitliği sağlamadan imkansız olduğunu göstermektedir (Bahey, 2016:38).Bahey'e göre; sürdürülebilir kalkınma ekonomik ve sosyal gelişmeyi aynı zamanda çevreyi korumayla birlikte içine almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma bugün ve gelecekte insanların refahını ve saygınlığını, ekolojik bütünlüğü, cinsiyet eşitliğini ve sosyal adaleti sağlayan ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınma olarak tanımlanmaktadır (United Nations, 2014,s.26). Kadınlara yetki devri yapılamayan ve onların kendi potansiyellerini kullanmalarına izin verilmeyen bir ülke beklenen düzeyde ileriye gidemeyecektir (Bahey, 2016,s.39).

Dünya Ekonomi Forumu tarafından açıklanan 2018 cinsiyet eşitliği raporuna göre Türkiye kadın erkek eşitliği konusunda 149. ülke arasından 130. sırada yer almaktadır. Türkiye iş hayatına katılım ve fırsat eşitliği alanında 131. eğitim alanında 106. sağlık alanında 67. ve siyasete katılım açısından 113. sıradadır. Bu listede cinsiyet eşitliği konusunda İzlanda, Norveç ve Finlandiya ilk sırlarda yer almaktadır.

Türkiye'de işgücüne katılım oranlarına bakıldığında isetüm yaş gruplarında kadınların işgücüne katılımları erkeklere oranla daha düşüktür. 2018 yılında Türkiye'de nüfusun 49,8'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. 2018 yılı işgücüne katılım oranları 15-64 yaş grubu erkeklerde % 78,6 iken kadınlarda % 39,1'dir.Bu veriler doğrultusunda kadınların iş hayatına katılımı açısından cinsiyet eşitliğinden söz etmek mümkün değildir.

Üniversitelerin içinde bulunduğu toplumun dinamiklerinden ve cinsiyete bakış açısından etkilenmesi muhtemeldir. Yükseköğrenim kurumları, içinde bulunduğu toplumun gelenekleri, değer ve normları, adetlerine göre şekillendiği için her toplumda yükseköğrenim sisteminin koşulları, yapısı ve örgütlenişi,toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Adak, 2018, s. 24). Dolayısıyla toplum içindeki erkek ve kadının sahip olduğu roller toplum içinde yaşayan bir kurum olan üniversiteler içinde söz konusu olacaktır.

Üniversitelerdeki duruma bakıldığında, literatüregöre 1990'lı yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerdeki kadınların yükseköğretime katılımı ve devamlılığının erkeklere göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir(Seskir, 2017). Seskir'in (2017, s. 322) bazı araştırmacılardan aktardığına göre bunun nedeni, üniversite eğitimi almanın kadının işgücüne katılımında avantaj sağlamasıdır.

Üniversitedeki kariyer yapma durumuna bakıldığında Yükseköğretim Kurumu istatistiklerine göre, Türk üniversitelerdeki kadın akademisyen oranı %45'tir. Devlet üniversitelerindeki kadın akademisyen oranı %43 iken, vakıf üniversitelerinde ise bu oran %53'tür. Buna göre Türkiye'de akademisyenlik cinsiyet dengesi bakımından neredeyse bütünleşmiş bir meslek olarak görünmektedir (Öztan ve Doğan, 2015, s. 193). Bu mesleği icra eden kadın akademisyenler ve görevli oldukları yönetim pozisyonu çalışmanın temel argümanı olarak ele alınmaktadır. Suğur ve Cangöz (2016), Türkiye ve Dünya üniversitelerinde bu mesleği icra eden kadın akademisyenlerin toplumsal cinsiyetle bağlantılı sorunlarının başında akademik yaşamın karar mekanizmalarında yer alamayışını göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'deki kadın akademisyen oranındaki avantajının üniversite yönetimine yönelik alanda kaybettiğini ifade etmektedir. Bu durumun çarpıcı bir örneğini, Şekil

1'de yer alan Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki akademik alana ait cinsiyet oranları yansıtmaktadır.

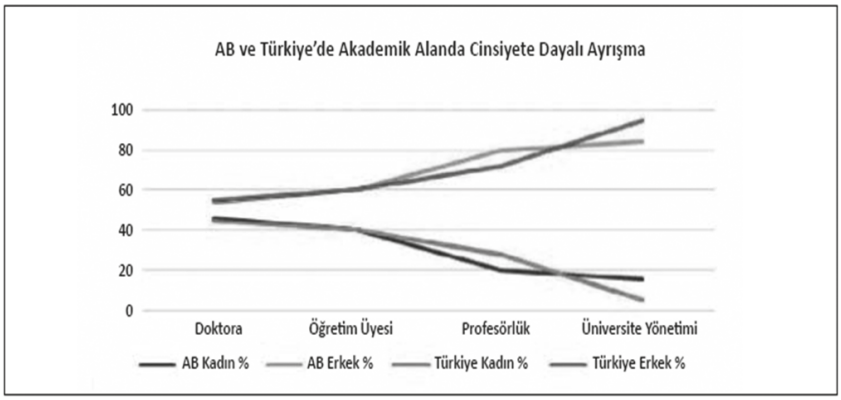

Şekil 1: Türkiye ve AB Ülkelerinde Akademik Alanda Cinsiyete Dayalı Araştırma (2010)

Kaynak: Öztan ve Doğan, 2015, s. 197

Şekil 1'de akademik alana ait kariyer makası görülmektedir. Doktora mezuniyeti ve öğretim üyeliğinin başlangıcında birbirine yakın olan kadın ve erkek oranları, akademik kariyerin ilerleyen evrelerinde birbirinden uzaklaşmaktadır. Türkiye'de, AB ülkelerine kıyasla akademik kariyerin evrelerinde makasın daha dar olduğu diğer bir ifade ile kadın ve erkek akademisyen sayısı arasındaki farkın AB ülkelerinden daha az olduğu görülmektedir.

2. Literatür İncelemesi

Adak (2018)'e göre, Türkiye'de akademisyen kadınlara ilişkin çalışmalar 1980'lerde kadın hareketlerinin başlamasıyla başlamıştır. Bu anlamda, 1988 yılında Eser Köker tarafından yapılan "Türkiye'de Kadın, Eğitim ve Siyaset: Yüksek Öğretim Kurumlarında Kadının Durumu Üzerine Bir İnceleme" başlıklı çalışması öncü çalışmalar arasında yer almaktadır. Adak (2018) çalışmasında kadının yükseköğretime girişte kadın, akademik kariyerde cinsiyet eşitsizliğini yatay ve dikey ayrışma olarak ele almıştır.

Özkanlı ve Korkmaz (2000) çalışmalarında kadın akademisyenlerin mesleğe karşı tutumlarını"ve kariyerde ilerleme ve yöneticiliğe atanma konusunu tartışmıştır. Çalışmada akademik olarak ilerleme ve

yöneticiliğe atanma konusunda kadın olmanın dezavantaj olduğugörüşü ortaya çıkmıştır.

Yıldız (2018) çalışmasında Türkiye'de kadın akademisyen olmanın zorluklarını ve akademik kariyerde ilerleme ve yönetici atanma ve rol çatışması süreçlerini ele almıştır. Aynı şekilde Şentürk(2015) çalışmasında akademik kariyer ve yönetim kadrolarında kadının konumunu ele alan çalışmasında kadının mesleğe girişte yüksek olan katılım oranının akademik kariyerin ilerleyen safhalarında düştüğünü ve kadınların bölümlere dağılımındaki sayısal eşitsizlikleri ele almıştır. Taylor ve Özkanlı (2013) çalışmalarında Portekiz ve Türkiye üniversitelerinde kadın akademisyenlerin durumlarını ve düşük temsil oranlarının nedenlerini araştırmışlardır. Çalışmada, kadınların hem genel olarak hem de fen matematik ve mühendislik alanlarında erkeklerden daha düşük oranda temsil edildikleri tespit edilmiştir. Yine bu çalışmaları destekleyen sonuçlar sunan Çobanoğlu'nun (2018) yapmış olduğu çalışmadaTürkiye'deki üniversitelerde kadın öğrenci oranı ve akademik süreçlerdeki kadın oranı yüksek olmasına rağmen, akademik dereceler yükseldikçe kadın akademisyenoranı düşmekteve bilimselbölümler bazında yatay ayrımcılık daha görünür olmaktır. Dahası kadınlar gerekli şartları sağlamasına rağmen karar alma mekanizmalarında yeterince yer almamaktadırlar.

Özkanlı ve White (2008) çalışmalarında, Türkiye ve Avusturya yükseköğretimindeki kadın profesör oranlarını ele almış ve diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Avusturya'daki kadın profesör oranını Türkiye'deki kadın profesör oranından düşük olduğunu tespit etmiştir.

Akademide kadınla ilgili bazı çalışmalar (Yılmaz,2017:Öztan ve Doğan, 2015) bireysel olarak tek bir üniversite özelinde örnek olay ve ankete dayalı analizler şeklindegerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda üniversite özelinde kadın akademisyenlerin oranları ve bölümler bazında dağılımları Türkiye geneli ile karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmaların yanında kadınöğrenci ve akademisyenlerin üniversite bölümlerive alanları bazında dağılımını ele alan çalışmalarda mevcuttur (Smith ve Dengiz; 2009, Özkanlı 2007:Okay.2007). Bu çalışmalar kadın öğrenci ve akademisyen oranının özellikle bazı mühendislik, fen vb. alanlarda erkeklere göre düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tüm bu çalışmalar kadının akademik yaşamda karşılaştığı sorunları ve bu sorunların nedenini anlamamız açısından oldukça önemlidir. Literatüre göre kadın akademisyenlerin kariyerin başlarındaki yüksek oranının kariyer basamakları arttıkça azaldığı ve özellikle yönetim kademelerinde kadın temsilinin çok düşük seviyede kaldığı tespitini yapmışlardır.

Akademide kadınların daha çok edebiyat, dil, eğitim ve sosyal bilimler ile ilgili alanlarda çalışmayı tercih ederken; erkeklerin daha yüksek oranda mühendislik, fen ve matematik ile ilgili alanlarda çalışmaya eğilimli olduğu tespit edilmiştir (Adak, 2018).

Türkiye'deki kadın akademisyenlerin mevcut durumlarını ve sorunlarını inceleyen bu çalışmaların yanında, Sağlamer vd. (2018), ''Türk Yükseköğretiminde Kadın Katılımı Üzerine Bir Araştırma'' adlı kitabında, AB üyesi ülkelerdeki kadın akademisyenlerin durumu ve Türkiye'dekiler ile karşılaştırması yapılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. Ayrıca, Türkiye'de kadın üst düzey yönetici oranları sunularak, kadın üst düzey yönetici oranının %5,5 ile düşük bir oranı yansıttığı belirtilmiştir. Avrupa ortalaması ise %15,5 ile Türkiye ortalamasının üzerinde olup, Norveç ve İsveç gibi ülkelerin lider durumda olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada, 2010 yılına ait verileri ele almış ve Türkiye'de 163 üniversitede 9 kadın rektör görev alırken, 2012 itibariyle toplam 179 üniversitede 12 kadın rektörün görev aldığı belirtilmiştir. Arslan (2014) çalışmasında, TÜİK'e ait verilerle, Türkiye'de 2013 yılında kamusal alanda üst düzey kadın yönetici oranı sadece %9,3 civarındadır. Akademik personel içerisinde kadın profesörlerin oranı 2012-2013 öğretim yılı için %28,1'dir (Arslan, 2014, s. 38). Profesörler içerisinde kadın oranı %28,2, doçentler içerisinde kadın oranı %46,9, öğretim görevlileri içerisinde ise kadın oranı %38,8'dir. Ayrıca, 186 üniversitenin sadece 11'inde kadın rektör görev yapmaktadır (TÜİK, 2011).

Alanla ilgili yapılan çalışmalar yükseköğretimde cam tavan sendromunun varlığına işaret etmektedir.Morrisonvd, (1987)cam tavan sendromu "kadınların işletmenin üst düzey seviyelerine yükselmesini engelleyen görünmez bariyerler" olarak tanımlanmaktadır. Cam tavan işyerindeki çalışan kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği araştıran bir metafordur (Gupta, 2018,s. 83). Federal cam tavan komisyonunun (1995) cam tavanıkadınların işyerindeki ilerlemesini engelleyen bariyerler olarak kabul etmesinden sonra daha fazla çalışılan bir olgu olmuştur (Sunarya vd., (2019). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yanı sıra kadınların yükseköğretimde yönetim kadrolarında yer alamamasını nedenleri: kadınları liderliğe teşvik eden yeterli politikaların eksikliği, ilgili mevzuatlarda cinsiyet eşitliği ile ilgili herhangi bir etik kuralın bulunmaması, rol çatışması, aile ve iş arasındaki dengeyi destekleyen mekanizmaların eksikliği, kadınlar arası işbirliği ve mentorluk eksikliği, akademik hayatta erkek egemen kültürün hakim olması, kadın liderlerin rol model olarak sayısının azlığı, kadınların özgüven

eksikliği, mücadele ve direnme zayıflığıyönetici pozisyonlarına aday olmamaları olarak belirlenmiştir (Yüksek Öğretimde Kadın Liderliği Çalıştayı,2012, s.2).

3. Veri Seti ve Yönetim

Bu çalışmanın amacı, yükseköğretimde kadın akademisyenlerin kariyer durumları, akademideki kadın üst düzey yöneticilerin durumları ve kadınların üniversitelerdeki kararlara katılma düzeyini tespit etmektir. Bu amaçla YÖK, üniversite veri tabanları ve web sayfaları incelenerek kadın akademisyenlerin istihdam oranları, akademisyen kadın yöneticilerin oranları, yönetim kararlarına katılım açısından üniversite senato ve yönetim kurullarında yer alan kadın akademisyenler tespit edilecektir.

Çalışmada ilk etapta, Türkiye'de Devlet ve Vakıf üniversitelerinde istihdam eden kadın/erkek akademisyenlerin üniversite yönetim kademelerindeki hiyerarşileri belirlenerek, dağılımlarına ilişkin sayısal veriler toplanmıştır. Daha sonra, Türkiye üniversitelerindeki akademik unvanlara göre kadın akademisyen oranları tespit edilmiştir. Cinsiyet temelinde yapılan bu mukayeseyle, kadın akademisyenlerin erkeklere kıyasla yöneticilik pozisyonunda eşit fırsatlar yakalayıp yakalamadığı irdelenmiş olacaktır.

Çalışmaya ait veriler, Yükseköğretim Kurumunun ve ilgili Üniversitelerin resmi internet sitelerine girilerek elde edilmiştir. Veriler, üniversitelerin üst yönetiminde yer alan akademisyenlerin toplamı, kadın sayısı ve erkek sayısı şeklinde tasnif edilerek, içerik analizi yapılmıştır. Üniversitelerin üst yönetiminde yer alan toplam akademisyen sayılarındaki kadın ve erkek sayıları ile profesör, doçent, araştırma görevlisi gibi alt başlıklarda yer alan akademik unvana göre kadın ve erkek sayılarının toplamları ile karşılaştırılmıştır.

4. Bulgular

Üniversitelerin yönetsel pozisyonlarına cinsiyet temelli yaklaşmayı araştıran bu çalışmada, 2019 yılı için Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin üst yönetiminde yer alan toplam akademisyen sayısı ve kadın/erkek sayıları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Üniversite Yönetici Pozisyonlarına Göre Kadın/Erkek Akademisyen Sayıları (2019)

Unvan	Devlet Üni.	Vakıf Üni.	Toplam
Rektör	127	71	198
Kadın Rektör	6	17	23
Erkek Rektör	121	54	175
Rektör Yardımcısı	319	111	430
Kadın Rektör Yardımcısı	28	7	35
Erkek Rektör Yardımcısı	291	104	395
Yönetim Kurulu Üye Sayısı	1812	755	2567
Kadın Yönetim Kurulu Üye Sayısı	276	227	503
Erkek Yönetim Kurulu Üye Sayısı	1536	528	2064
Senato Üye Sayısı	4250	1235	5485
Kadın Senato Üye Sayısı	770	386	1156
Erkek Senato Üye Sayısı	3480	849	4329
Dekan Sayısı	1283	369	1652
Kadın Dekan Sayısı	209	130	339
Erkek Dekan Sayısı	1074	239	1313
Müdür Sayısı	1593	279	1872
Kadın Müdür Sayısı	257	72	329
Erkek Müdür Sayısı	1336	207	1543

Kaynak: Üniversitelerin resmî web sayfalarından derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 1'deki verilere göre, üniversitelerin yönetim kademesinde yer alan akademisyenler içerisinden erkek akademisyenlerin kadın akademisyenlere kıyasla yönetici kadrolarında daha fazla yer aldıkları görülmektedir. Bu durum 2019 yılı için Türkiye örnekleminde hem devlet hem vakıf üniversitelerinde erkek akademisyenlerin yönetim kademelerinde hâkim konumda olduğunu desteklemektedir. Bu tablo, Türkiye'deki üniversitelerde kadın akademisyen katılımının artış göstermesine rağmen, erkek akademisyenlerin üst yönetimde daha fazla söz sahibi olduğu sonucunu bulan diğer araştırmalarla benzer çıkmıştır (Okay, 2007; Yıldız, 2018; Sağlamer vd., 2018). Bu sayılara ilişkin oransal dağılım ise Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Üniversite Yönetici Pozisyonlarına Göre Kadın/Erkek Akademisyen Oranları (2019)

Unvan	Devlet ve Vakıf Üni.	Toplam
Rektör		
Kadın Rektör	%11,60	%100
Erkek Rektör	%88,40	
Rektör Yardımcısı		
Kadın Rektör Yardımcısı	%8,10	%100
Erkek Rektör Yardımcısı	%91,90	
Yönetim Kurulu Üye Sayısı		
Kadın Yönetim Kurulu Üye Sayısı	%19,60	%100
Erkek Yönetim Kurulu Üye Sayısı	%80,40	
Senato Üye Sayısı		
Kadın Senato Üye Sayısı	%21	%100
Erkek Senato Üye Sayısı	%79	
Dekan Sayısı		
Kadın Dekan Sayısı	%20,50	%100
Erkek Dekan Sayısı	%79,50	
Müdür Sayısı		
Kadın Müdür Sayısı	%17,50	%100
Erkek Müdür Sayısı	%82,50	

Kaynak: Üniversitelerin resmi web sayfalarından derlenerek hazırlanmıştır.

Yıldız (2018)'ın çalışmasında da bu oranlara benzer şekilde erkek akademisyenlerin üst yönetimde daha fazla söz sahibi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmasında 2013 verilerine göre, devlet üniversitelerindeki toplam 895 dekandan 81'inin (%9), 203 rektör yardımcısının 18'inin (%9) kadın akademisyenden oluştuğu belirtilmiştir. Bu veriler özellikle üniversitelerin karar organları olan senato ve yönetim kurullarında kadın temsilin dolayısıyla karar mekanizmalarında kadının katılımın çok az olduğu göstermekte ve bu nedenle kadının bu süreçlerde göz ardı edilmesi ve kadınla ilgili durum ve sorunların hiç görülmemesi ve ona yönelik çözümlerin gözden kaçırılması anlamına gelmektedir.

Ayrıca, Yıldız (2018)'in çalışmasında, YÖK 2017 verilerine göre Türkiye'de cinsiyete göre akademik kadrolardaki personel sayısı Tablo 3' de şu şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3: Türkiye'de Cinsiyete Göre Akademik Kadrolardaki Personel Sayısı (2017)

Unvan	Kadın	Erkek	Toplam
Profesör	6988	15656	22644
Doçent	5338	8931	14269
Doktor Öğretim Üyesi	14636	20337	34973
Öğretim Görevlisi	9420	12138	21558
Araştırma Görevlisi	23520	23313	46833

Kaynak: Yıldız, 2018, s. 36.

Tablo 3'e ait verilere bakıldığında, öğretim üyeliği (Profesör, Doçent, Doktor Öğretim Üyesi) kadrolarında bulunan kadınların sayısı erkeklerin sayısının yaklaşık olarak yarısı civarındadır. Nispeten bu farkın, araştırma görevlisi ve uzman kadrolarında azaldığı, bu durumun ise kadın akademisyenlerin hiyerarşinin alt kısmında bulunan ve destek işlevi gören kadrolarda olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, Yıldız (2018)'in verilerine göre, Tablo 3'e ait bilgiler, Tablo 1 ve Tablo 2'nin bulgularını destekleyerek, oranlarda yıllar itibariyle kısmi bir iyileşme olmasına rağmen kadın akademisyenlerin çoğunlukla akademide üst yönetimden ziyade daha az sorumluluk gerektiren alt yönetimde yer aldığına işaret etmektedir. Burada dikkat çeken bir başka husus ise, araştırma görevliliği kadrolarındaki kadın sayısının çoğunlukta olmasının, gelecekteki üniversite kadrolarının cinsiyete göre dağılımında dönüşüme işaret edecek olmasıdır.

Türkiye üniversitelerinde istihdam edilen akademik unvanların 2019 yılına ait verileri Tablo 4' de sunulmuştur.

Tablo 4: Türkiye 'de Cinsiyete Göre Akademik Kadrolardaki Personel Sayısı (2019)

Unvan	Erkek	Kadın	Toplam
Profesör	18390	8534	26924
Doçent	9460	6188	15648
Doktor Öğretim Üyesi	22362	17266	39628

Öğretim Görevlisi	18325	18459	36784
Araştırma Görevlisi	23938	24638	48576

Kaynak: YÖK

Tablo 3 ve 4' de yer alan veriler incelendiğinde, 2017 yılı için kadın profesör oranı %30,8 iken, 2019 yılında bu oran %31,6 olmuştur. Kadın doçent oranı 2017 yılı için %37,4 iken, 2019 yılı için %39, Kadın doktor öğretim üyesi oranı 2017 yılında %41, 2019 yılında %43,5; Kadın öğretim görevlisi oranı 2017 yılı için %43,6 iken 2019 yılı için %50,1; Kadın araştırma görevlisi oranı 2017 yılında %50,2 ve 2019 yılında ise %50,7 olmuştur.Görüldüğü üzere, akademik unvanların cinsiyet bazlı dağılımında makasın daraldığıve özellikle mesleğin başlangıç aşaması olan kadın araştırma görevlisi oranın erkek araştırma görevlisinden daha fazla olması dikkat çekmektedir. Bu durumun mesleğin ilerleyen kademeleri için de gerçekleşmesi beklenmektedir.

5. Sonuç

Sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerinden biri cinsiyet eşitliğini yakalamaktır. Ekonomi ve iş hayatında cinsiyet eşitliğinin yakalayabilmesi için kadınların ekonomik hayata katılım, finansal olarak bağımsızlık ve iş hayatının fırsatlarından yararlanma konusunda erkeklerle eşit paya sahip olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde sürdürülebilir kalkınma sağlanabilecektir.Ancak, Türkiye'de kadınların İstihdama katılım oranı olarak gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir. Son yıllarda bu konuda yapılan çeşitli düzenlemeler olmasına rağmen küçük iyileşmeler sağlanmış ancak bu kadın istihdamını arzulanan konuma getirmek için yeterli olmamıştır. Bu sorununun çözümü için ekonomik ve politik pek çok düzenlemeye ve toplumsal dönüşüme ihtiyaç vardır.

Türkiye'de yükseköğretimde kadınların oranı,kariyerin ilk aşamalarında -diğer ülkeleri de meraklandıracak derece-, AB ortalamalarının üstünde olmasına rağmen, bu yüksek oran maalesef kariyerin ileri aşamalarında ve kadının yönetim kadrolarında yer alması ve yönetim kararlarına katılım sürecinde sağlanamadığı gibi, oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Bu Türkiye'de yükseköğretimde cam tavan sendromunun varlığını göstermektedir.

Türkiye'de kadın akademisyenlerin yönetimine katılımı için yasal bir düzenleme bulunmamakla beraber, Yükseköğretim Kurumu, üniversitelerde açık olan dekan ve rektör yardımcısı kadrolarına en az bir

kadın dekan ve rektör yardımcısı ataması yapılmasına ve bu konuda kadınlara pozitif ayrımcılık tanınması kararını üniversitelere iletmiştir (Yıldız, 2018, s. 36). Ancak, genel veriler YÖK'ün bu kararına rağmen üniversite yönetimlerinin kadınların yönetim kadrolarına atanması ve üniversite senato ve yönetim kurullarında temsili yeterli değildir. Türkiye genelinde 175 üniversitede halen 23 kadın rektör, 35 kadın rektör yardımcısı, 503 kadın yönetim kurulu üyesi, 1156 kadın senato üyesi, 339 kadın dekan ve 329 kadın müdür görev yapmaktadır. Özellikle karar alıcımekanizmalarda yani senato ve yönetim kurullarında kadın akademisyen eksikliği, kadınların göz ardı edilmesi ve kadın akademisyen sorunlarının gözden kaçması yada hiç gündeme gelmemesi/ gelememesi sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak Kadın istihdamındaki düşük oranların ve yükseköğretimdeki kadın eşitsizliği sorunlarının ortadan kaldırılması önceliğimiz olmalıdır. Ancak, söz konusu rakamlarıniyileştirilmesi ve yükseltilmesinin yanında ekonomik hayatta ve yükseköğretimde kadın akademisyenlerin temel yetenek, bilgi ve becerilerinden en üst düzeyde yararlanmasını gerekmektedir.

Kayakça

Adak, N. (2018). Akademide Kadınlar: Yükseköğrenime Giriş ve Kariyerde İlerleme. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1(1), 23-38.

Arslan, G. E. (2014). Türkiye'de Çalışan Kadın Olmak ve Kadın Akademisyenler. Akademik Bülten, *Gazi Üniversiteli Öğretim Üyeleri Derneği Yayını*, C, 12, 36-40.

Bahey,E. (2016). The Role of Empowerment WomenandAchievingGenderEqualitytoTheSustainable Development of Ethiopia,PacificScienceReview B: *HumanitiesandSocialSciences* 2.37-42.

Çobanoğlu, F.(2018). GenderEquality in TurkishHigherEducation, *International Journal of HigherEducation*Vol. 7, No. 5,97-113

Demir, S. (2018). Akademide Kadın: Farklı Disiplinlerden Kadınların Akademideki Yeri ve Aile Yaşamlarıyla Etkileşimi. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1), 187-210.

Dilli, Selin; S. G: Carmıchaelve A. Rıjpma(2019).IntroducingtheHistoricalGenderEqualityIndex,„*Feminist Economics*,25(1), 31-57.

Gupta,M. S.(2018)GlassCeiling in 21st Century: Women in Management, *International Journal of Management Studies*,Vol:V, Issue:3(5), July, 83-93.

Machado-Taylor M.L.ve Ö. Özkanlı (2013),GenderandAcademicCareers in PortugueseandTurkishHigherEducationInstitutions, *Eğitim ve Bilim*, Cilt:. 38, No 169,346-356.

Morrison, A. M.,R.P.White, E. Van Velsor ve The Center for Creative Leadership /1987). BereakingTheGlassCeiling : Can women Reach The Top Of America'sLargestCorporations?,Addison-Wesley, New York.

Okay, N. (2007). Türkiye'de ve Dünyada Mühendislik ve Fen Bilimleri Bölümlerindeki Kadın Akademisyenlerin Mevcut Durumuna Bakış, *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 289, 1-3.

Özkanlı, Ö ve A. Korkmaz (2000). Kadın Akademisyenler, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No:586.,Ankara.

Özkanlı, Ö. (2007). Thesituation of academicwomen in Turkey. *Egitim ve Bilim*, 32 (144), 59-70.

Özkanlı, Ö.ve K. White (2008). Leadershipandstrategicchoices: femaleprofessors in AustraliaandTurkey, *Journal of HigherEducationPolicyand Management,*Vol. 30, No. 1, February 2008, 53–63.

Öztan, E. ve Doğan, S. N. (2015). Akademinin Cinsiyeti: Yıldız Teknik Üniversitesi Örneği Üzerinden Üniversite ve Toplumsal Cinsiyet. *Çalışma ve Toplum*, 46(3).

Rosser,V.S.(2004). TheScienceGlassCeiling: AcademicWomenScientistandTheStruggletoSucceed, Routledge Taylor &FransicGrpoup, Newyorkand-London

Sağlamer, G., M. G.Tan ve H. Çağlayan (2013), Türk Yükseköğretiminde Kadın Katılımı Üzerine Bir Araştırma, Cenkler Matbacılık, İstanbul.

Seskir, Z. C. (2017). Türkiye'de Yükseköğretimde Nicel Cinsiyet Açığındaki Değişimin Olası Nedenleri ve Etkileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2).

Smith A. E. Ve B. Dengiz (2009). WomenInEngineering in Turkey-A LargeScaleQuantitativeandQualitativeExamination, *Europeanjournal of EngineeringEducation*, Vol:00, No:0,1-13.

Suğur, S. ve Cangöz, İ. (2016). Üniversite Yönetiminde Kadınların Eksik Temsili Üzerinde Toplumsal Cinsiyet İlişkilerinin Rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(3).

Sunarya S., D. M. Sukoco, D. Ratmawati ve D. Akowati (2019).TheGlassCeiling: Investigating he Dynamics SurroundingtheElection of a FemaleRegent,***International*** *Journal of Business andSociet**y**,*V ol. 20 No.2, 2019, 463-481.

Şentürk,B. (2015).**Çokuz Ama Yokuz: Türkiye'deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz,ViraVerita E Dergi, sayı 2, 1-22.**

United Nations (2014).GenderEqualityandSustainable Development, World Survey on The Role of WomenIn Development2014, New York.

Yıldız S. (2018). Türkiye'de Kadın Akademisyen Olmak, *Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi*, 8 (1),april, 29-40.

Yılmaz, G. A. (2017). Marmara Ünıversıtesi'nde Kadının Yeri,*Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi,* 1: 1-15

Yükseköğretimde kadın Liderliği Çalıştayı (2012), Yükseköğretimde kadın Liderliği Geliştirme ve Güçlendirme Çalıştayı Raporu, Düzce Üniversitesi, Düzce.

SALDIRGANLIK VE ŞİDDETİN PSİKOSOSYAL YAPILARI

Uz. Dr. Gönül ERDAL DAĞISTANLI
Psikiyatrist

Öncelikle Saldırganlık (Aggression) ve Şiddet (Violence-Violare) tanımlamak gerekir.

Saldırganlık (Aggression): Hakim olmak, yenmek, yönetmek amacı ile güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem; bir işi bozma, engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı veya tahrip edici (yıkıcı, yok edici) amaç taşıyan bir davranış. Şiddet saldırganlığın çeşit ve derecesidir.

Şiddet (Violence-Violare): İnsanlarda şiddet kullanma, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükunet ve huzura son vermek; birinin hakkını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak; yıkıcı aşırı davranışlarda bulunmak, aşırı derecede öfke ifade etmek şekillerinde kendini gösteren davranışlardır.

1. Saldırganlığın biyolojik boyutu

Bir çok hayvanın türdeşlerine karşı gösterdiği saldırganlık, o türün aleyhine değil tam tersi, kendi türünün devamını sağlayan zorunlu bir içgüdüdür.

Craig evcil bir güvercin türü olan Hint güvercininin erkeği üzerinde yaptığı bir dizi deney çalışmasında saldırganlığın uzun süreli engellenmesinde ona neden olan uyarımların değer açısından azaldığını göstermiştir. Yani dışarıdan gelen uyarıcıların belirsiz olduğu anlarda sözü edilen güdüsel davranışı ortaya çıkarabilmektedir. Güdüsel bir davranışın, onu ortaya çıkaran uyarımın uzun süre engellenmesi sonucunda tıkanması, sadece tepkilere hazır olmayı arttırmaz, çok daha

derinlerde organizmanın bir bütün olarak etkilenmesine neden olur. Sakinleşme olasılığı ortadan kaldırılan bütün gerçek güdüsel davranışlar temelde, hayvanı tamamen huzursuz etme ve onun güdüsünü harekete geçiren uyarılımı aramasına neden olan bir özelliğe sahiptir. En basit durumlarda rastgele dolanmak, uçmak veya yüzmekten, karmaşık durumlarda ise düşünmenin ve öğrenmenin bütün davranışlarını içerebilen bu arayışı Wallace Craig "arama davranışı" olarak adlandırmıştır.

Uyarılım seviyesinin düşüşü ve arama davranışı, birkaç güdüsel davranışta, intraspesifik saldırganlıkta olduğu kadar belirgindir. Kafeslerde tutulan ve sinir dozu yüksek Gökkuşağı Levreği, doğal şartlar altında düşman sınırlarında kolayca kızgınlığını boşaltabilecekken, kapalı ortamda eşini öldürebilir. Bu balık türünün rahat çiftleşebilmelerini sağlayabilmek için daha büyük bir akvaryuma alındıklarında artık yetişkin olan büyük balıkların diğer balıkları kovmak için saldırmaya başladıkları görülmüştür. Burada ilginç olan dişinin dişiye, erkeğin de erkeğe saldırmasıdır. Levrek havuzlarını sınırlayan camlar yosun tutup saydamlığı ortadan kalktığında erkeğin dişisine saldırdığı, camlar tekrar temizlendiğinde ise erkek balık şiddetini komşu bölgenin erkeğine yönelttiği ve çift arasındaki gerginliğin ortadan kalktığı gözlemlenmiştir.

Primatolojist Jane Goodall, bir zamanlar tamamen insanlara özgü sanılan, Gruba Karşı Grup Şiddet Davranışlarının şempanzelerde de var olduğunu dehşet ve şaşkınlıkla görmüştür.

Primatlarda sosyal uyumu devam ettirmede, dürüst ve açık olmak, kandırma yollarına başvurmayı da yenmiş, bu konuda saldırganlık, sadece kandırma ve hileli yolları önlemede kullanılmıştır. Örneğin bir grup maymuna yiyecek verildiğinde, saldırganlık herkesin eşit miktarda yiyecek için savaşmasında kullanılmamış, aksine önceki dönemlerde yiyeceklerini diğerleriyle paylaşmayı reddeden maymunlara karşı kullanılmıştır.

Saldırganlık o toplumda grubun denge ve uyumunu devam ettirmek için kullanılır. Bir maymunun bir toplum hiyerarşisinde layık olduğu yeri alması, o maymunun kuvvetinden, saldırganlık ve savaşma kabiliyetinden çok, dost edinme becerisine bağlıdır.

Benzer bir ilişkiyi insanlarda da gözlemlemek mümkündür. Kutup hastalığı denen ve kaşif nöbeti (kaşif hiddeti) adını taşıyan hastalık, özellikle az sayıda adından da anlaşılacağı durumlarda, tamamen birbirine ihtiyaç duyup, dost çevresinin dışından, yabancı kişilerle tar-

tışma olanağı olmayan erkek gruplarını hedef alıyor. Grubun bireyleri birbirlerini nedenli iyi tanıyor, anlıyor ve seviyor ise, saldırganlığın yoğunlaşması o derece tehlikeli bir boyut alıyor. Bu tür bir durumda, saldırganlığa ve kendi türü içerisinde dövüşme eylemlerine neden olan uyarılım seviyesinin aşırı bir oranda düştüğünü gösterir. İşkence eden kişinin psikolojik yasallanmasının mantığı gerçi arkadaş katili olmayı engelliyor, ancak acının dinmesini sağlamıyor. Bunu kabul eden kişi ise çareyi gürültüyle bir sürü parçalara ayrılan bir nesneyi kırmakta buluyor. Bu, az da olsa bir çare oluşturuyor. Bu davranış psikolojisinde *hedeflenmeyen* ya da *yeniden hedeflenen eylem* olarak adlandırılıyor. Saldırganlığın sonuçların büyümesini engellemek amacıyla doğada bu çareye sık sık başvurulduğunu görmekteyiz.

Eskiden bu gibi şiddet davranışlarının temelinde nüfus patlaması ve fakirlik olduğu düşünülürdü. Yeni araştırmalar daha girift düzeneklerin, nüfus patlaması ve üretim oranı gibi ekonomik etkenler yanı sıra, toplum üyeleri arasında işbirlikçi ilişkilerin düzenlenmesi ve devamı için de şiddet kullanımının önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Bununla beraber, genetik etkenlerin rolleri göz ardı edilemez. Tıpkı insanlarda olduğu gibi, sayıları az da olsa, kaidelere uymayan maymunlar görülmektedir. Bu anti sosyal maymunların beyin-omurilik sıvılarında serotonin seviyesinin normalin altında olduğu tespit edilmiştir.

Soumi'ye göre serotonin azlığının şiddet üzerinden doğrudan bir etkisi vardır. Sosyal etkenler de serotonin azlığına sebep olabilirler. Aynı şekilde beslenme kıtlığı maymunlarda serotonini azaltmakta, iyi beslenme ise arttırmaktadır. Soumi'ye göre burada "Doğa-Yetiştirilme (Nature vs. Nurture) tezini ortaya atmış, sosyal etkenler ve biyolojik nedenlerin şiddetin nedeni olduğunu ifade etmiştir.

2. Saldırganlık ve şiddetin psikolojik boyutu

Freud saldırganlığı bir içgüdüsel dürtü olarak tanımlar.

Freud 1920'de içgüdünün, organik yaşamda, doğuştan var olan bir dürtü, zorlayıcı bir arzu olduğunu ve bunun varlığın başlangıç halini yeniden kurmak için güttüğünü, yani yaşamın amacının ölüm olduğunu öne sürmüş ve böylece her şeyin yeniden inorganik hale dönüştüğünü söylemişti. Bu da kendine zarar vericilik demekti. Özellikle zarar vericilik, saldırganlık dürtüsünün başlıca amacı olarak öne sürülmüştü.

Ego Psikologlarına göre, ego psişik adaptasyonun aracıdır. Egonun birincil özerk işlevleri için gereksinimi olan enerjileri, ego yine zarar verici dürtüleri nötralize etmek kapasitesi sayesinde temin eder. Kendini koruma egonun işlevlerinden biridir; ve bu sebepten, ayrıca bir kendini koruma içgüdü varsayımına gerek kalmamaktadır. Kendine güven ve ortama hakimiyet de saldırganlığın nötralizasyonunun diğer ürünleridir.

Lacan , eylemin kökensel olarak bastırılmasından itibaren beliren bilinçdışının ne sosyallikten ne de siyasetten ayrı olmadığını söyler.

Saldırganlık ve uyum

Saldırganlığın uyuma hizmet ettiği konusunda fazla bir anlaşmazlık yoktur. Saldırganlık uyuma ikincil olarak hizmet eder.

B. Rank (1949) atipik çocuklarda yaptığı çalışmalarına dayanarak, saldırganlığın iki yüzü olduğunu ileri sürmüştür:

a) Adaptif olan Saldırganlık: Hayal kırıklığına bir tepki olan saldırgan davranış,

b)Zarar verici olan Saldırganlık.

Lantos (1958) saldırganlığın uyum sağlama özelliği üzerinde durmuştur ve kendini koruma ve saldırganlık arasındaki ilişkinin göz ardı edilmemesini gerektiğini vurgulamıştır.

Greenacre (1960), saldırganlığın, çocuğun büyüme gücünde ve organizmanın fizik etkinliğinde rol oynadığını öne sürmüştür. Böylece bebekte görülen ham/işlenmemiş saldırganlığın ve bunun yanında devamlı faaliyette görülen hazzın, ego gelişmesinde önemli rolleri olduğuna inanmıştır.

Biyolojik açıdan bakılırsa, saldırganlık dürtüsünün, bireyin devamında ve böylece kendini koruma hizmetinde olduğu kabul edilmelidir. Saldırganlığın uyum sağlama işlevi vardır. Bazı çocukların gösterdiği yaramaz, sinirli ve saldırgan davranışlar, sadece birer uyum sağlama yöntemlerinden ibarettir. Solnit'e göre, saldırgan enerjiler, bu küçük çocukların, bağlanma (attachment), ilişki talep etme ve iyileşme işlevlerinde önemli rol oynarlar. Mahrumiyetten kurtulma çabaları için, saldırganlıktan doğan enerjilere gereksinim vardır. Solnit'e göre, saldırganlığı, belki de onun gerçek manası olan, "yaklaşmak, adım atmak, hücum etmek, ele almak" şeklinde betimlemek daha faydalı olacaktır. Yedi aylık iki bebeği uzun süreler gözleyen Solnit, bu iki küçük

bebeğin, ortamı kontrol etme ve saldırganlık gayretlerinin sonuçlarından ne kadar hoşlandıklarını fark etmiştir. Ona göre, saldırgan davranışın, ilişkilerde, farklılaşmalarda ve çocukların gelişiminde önemli rolü vardır.

Kendine güven, kendini koruma, ortama hakimiyet ve düşmanlık gütmeyen zarar vericilik kavramları arasında güdülenmeye dayalı ilişkiler görülür ve böylece uyum sağlama ve kendini koruma katkıyı amaçlayan saldırganlık da, birincil saldırganlık olarak kabul edilen "kendine zarar verme" ye karşı ikincil tabiatta kabul edilir.

Marcovitz'e göre (1973), saldırganlık birçok benzer davranış ve ilişkiyi altında toplayan bir şemsiye terimdir: Spektrumda merak, araştırma (exploration), kendini kabul ettirme, üstünlük, hakimiyeti kabul ettirme ve istismar vardır. "Şiddete tesadüf ederiz ama, saldırganlığa etmeyiz". Saldırganlık olmadan yaşamda kalma, öğrenme için aktif bir dürtü, içimizdeki dürtülere ve etrafımızdaki zorluklara ve ulaşılması gereken amaçlara hakimiyet düşünülemez.

Heimann ve Valenstein'a göre (1972) klinik bakımdan, normal olarak her çocukta aktivite için, kendini kabul ettirmek için ve çevreye hakimiyet için bir dürtü, bir hamle vardır; dürtü ve hamlede, tahripkarlığa doğru veya yönelik bir kibir ve aşırılık yoktur. Yapıcı ve yıkıcı saldırganlık vardır ve bunlardan birbirlerinden ayrılmalıdır.

Psikiyatristler, şiddete yönelik davranışa yol açan etkenleri araştırmak istediklerinde çoğu zaman ilk önce bireyin kişilik yapısını incelemeye meyillidirler. Winnigott'a göre şiddete eğilimli bir kişide onu şiddet eğilimli davranışa götüren en önemli etkenler, "yetersiz kalan" ana-baba-çocuk-aile ilişkisi, aile şefkati ve ayrıca nesilden nesile aktarılan şiddet içeren davranış biçimleridir. Yapılan başka bir araştırma göstermiştir ki çocuklar için saldırgan davranış, depresyonu önleyici bir yöntem gibi görünmektedir. (Burks ve Harrison 1962) Saldırgan davranışın meydana gelmesine yol açan sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerin yanı sıra, yoksulluk ve işsizlik ile şiddet faktörleri de şiddetin oluşumunda önemli rol oynarlar. Bunun dışında şiddet, bireyler ve topluluklar arası düşmanlıklarda aniden beliren gerginlik sonucunda, terör eylemlerinde ve savaş ortamlarında kendini gösteriverir.

Bir başka deyişle insanlar, planlanmış bir şiddet eylemini haklı görmeye çalışarak vicdanlarını rahatlatmaya çalışmak zorundadırlar. Bu insanlar bile, çevreleri ve yakınları tarafından doğru bir davranış sergiledikleri duygusuna kapılmalarını sağlayacak denli bir onaylama ve desteğe gereksinim duymaktadırlar. Böylece niyetlerinin doğru olduğuna inanacak kadar "narsist" bir destek almış olurlar.

Ama şunu da unutmamak gerekir ki şiddet olaylarının meydana geldiği her toplum, belli bir süre sonra şiddete "alışmakta" ve şiddet eylemleri ile ilgili haberlere karşı duyarsızlaşmaktadır.

Saldırganlığın psikanalitik teorisinde yeni görüşler

Rochlin'e göre, ne zaman ki, narsizm-kendiliğin (self) korunmasını sağlayan kendini sevme-tehdit edilir, utanç yaşanmaya başlar, öz değerimiz yaralanır; işte o zaman, saldırganlık ortaya çıkar. Öz değerimizi onarmak, değerimizi kendimize ve çevremize kabul ettirmek için, saldırganlığı savunma işlevlerine başvurulur, onların korunmasına sığınılır. Bu onarma için oluşan saldırganlık aşırı olabilir, ancak daima yıkıcı değildir ve yaratıcı da olabilir. Narsizm, nazik bir eşitlikte dengeyi devam ettirmek için, saldırganlığı gerektirir. Saldırganlık, narsizmin emrindedir ve hiçbir zaman hizmette kusur etmez. Narsizm için yaralanma tehdidi her zaman dışardan gelmez, bazen kendi kendini tenkit (self-criticism)de yaralanma sebebi olabilir ve bu da daima saldırganlığı tahrik edebilir.

İnsanın en büyük incinme yaralanma kaynağı onun narsisizmidir; saldırganlık daima onun tarafından davet edilir; "narsisizmin gaddarlığı bir insanlık şartıdır".

Rochlin'e göre, saldırganlık, bir iştah veya arzu değildir. O, sadece kendiliğe (self) hizmet eder. Düşmanca zarar verme doğuştan gelmez; aksine o narsisistik ve ya başka kaynaklı yaralanmalardan ileri gelen aşırı hoşnutsuzluk ve tatminsizlik yaşantılarından kaynaklanır.

Kohut, şiddetli öfkenin, eninde sonunda, yaşantının bir sonucu olarak, tahrikle ortaya çıkacağını anlatır. Burada, yaşantıdan, kişinin hayatından gelip geçmiş olaylar ve bu olaylarda kendilik nesnesinin (self-object) yarattığı hayal kırıklığı söz konusudur. Şiddetli öfke aktarımda da ortaya çıkar. Kohut'a göre insanın zarar vericiliği, psikolojik bir olay olarak, ikincildir; çocuğun optimal eş duyumsal yanıtlar şeklindeki gereksiniminin, kendilik nesnesi tarafından karşılanması sonucu ortaya çıkar. Aynı şekilde saldırganlık, yine bir psikolojik olay olarak, doğuştan gelmez. Saldırganlık, yani, kin dolu zarar vericilik, başlangıçtan itibaren, çocuğun kendine güveninin bir öğesidir. Kohut da Rochlin gibi, zarar verici öfkenin, daima, kendiliğin yaralanmasıyla güdülendiğine inanır. Narsisistik öfke, Kohut'a göre, zedelenebilir kendiliğin narsisistik yaralanmaya yanıtıdır. O biyolojik bir dürtünün tezahürü değildir. Onun temelinde ciddi bir narsisistik yaralanma vardır; öyle bir yaralanma ki, kendiliğin uyumu, bütünlüğü tehdit edilmiştir;

özellikle çocuğun kendilik nesnesi tarafından yapılan bir yaralama söz konusudur. Çocukta başlangıçta görülen saldırganlıkla, aşırı öfkeye delalet eden saldırganlık arasında bir ilişki yoktur. Kendine güvene delalet eden saldırganlıklar, bebeğin optimal eş duyumsal yanıtlı bir ortam yaratmak için, kendilik nesnelerinden yüz yüze isteklerde bulunurken takındığı sebatlı ve güvenceli tutumun belirtileridir. Buradaki saldırganlık yıkıcı, zarar verici değildir. Zarar verici bir saldırganlık ise bir çözülme ürünüdür. Eğer çocuğun kendilik nesnesi gereksinimleri kronik ve travmatik olarak hayal kırıklığına uğratılırsa, yani eş duyumsal başarısızlıklar gelişirse, o zaman, çözülme ürünleri olarak, zarar verici saldırganlık gelişir.

Gunther'a göre, saldırgan davranış (ister yıkıcı, ister yapıcı, ister regresif, ister progresif olsun) faaliyet halindeki tüm kendiliğin bir ifadesi olan bir çeşit kendine güven biçimidir. Sağlıklı kendine güven insanın birçok yaratıcı faaliyetlerinde ortaya konur: çalışma, performans, bilim bunlar arasındadır. Bu da sonunda insanı diğer insanlarla rekabete götürür. Aşırı mutsuzluk ve haz eksikliği, sonunda kin dolu zarar vericiliğini doğurur.

Psikanalitik dürtü teorisinin ispat edilebilen esası, hastaların bilinçli ve bilinçsiz arzularıdır (wishes).

Doğrudan psikanalitik çocuk gözlemi ile elde edilen bulgular

Psikanalitik açıdan saldırganlığı

a) Yok edici olmayan saldırganlık ve,

b) Düşmanca yok edicilik olarak ele alınır.

Yok edici olmayan saldırganlık çocuğun doğasında olan bir yok edicilik davranışıdır. "Çocuğun doğasında olan" dan kastedilen, bu davranışın öğrenilmiş bir davranış olmadığı manasına geldiğidir.

Bu şekil yok edicilik kendine zarar verici olamaz, aksine, kendini korumaya hizmet eder. Doğuştan saldırganlık yıkıcı ve yok edici değildir.

Beslenme ve kendini koruma amacı ile canlı bir yapının yok edilmesi duygusuz yok edicilik olarak adlandırılır ve bu çeşit saldırganlık klinik olarak intrapsişik çatışmalarda görülür ve kişinin fantazilerinde yer alır. Bunlar dışında kendini gösterme eğilimi görülmez.

Rochlin, çocukta, doğumdan itibaren var olan 'aşırı öfke' diye tanımlanan bir duygu olduğunu ; bu duygunun belirli bir nesneye karşı

olmadığını; herhangi bir tarafa yönlendirilmemiş olduğunu, belli bir sebep taşımadığını ve merkezi sinir sisteminin bir tepkisi olduğunu söyler. Bu öfke çocuğun egosunun gelişiminden önce ortaya çıkar. Bu öfkede bir niyet veya yönelim yoktur; çünkü, henüz, bilişsel yapı oluşmamıştır Bebeklik öfkesi, haz karşıtı aşırı duyguların ilk ortaya çıkışlarına delalet eder ki bu duygular ileride düşmanca yok ediciliği doğururlar. Düşmanca yok ediciliğin boşaltılması, serbest bırakılması zorunlu değildir. Düşmanca yok ediciliğin esas amacı birinin üzerine gitmek, onu kontrol altına almak ve kendini diğeri üzerine öne sürmektir. Daha yaşamın başlangıcından itibaren ortaya çıkar, birinci yaşın sonu gelmeden, acıtmak zarar vermek ve böylece kontrol altında olan nesneyi düşmanca yok etmek amacını geliştirir. Genellikle nefret ve şiddetli öfke terimleriyle tanımlanır. Klinik olarak fantazilerde, çatışmalarda ve çatışmalı nesne ilişkilerinde görülür. İd ve süper ego türevlerini etkiler ve sık sık ego işlevlerinde, stabilizasyonun gelişmesinde, nesne ilişkilerinde tahribat meydana getirir tahribat yapma bakımından mal adaptif ve antisosyal etkileri sayılamayacak kadar çoktur.

Saldırganlık ise birini hedef alır ve o nesneye karşı bir düşmanlık niyeti ve yönelimi söz konusudur.

Şiddetli öfke, düşmanlık ve nefrette olduğu gibi bir duygusal niteliği vardır. Yıkıcı olmayan saldırganlığın aksine saldırganlığın bu çeşidinde bir amaç vardır o da yok edicilik için yok ediciliktir.

14 aylık bir çocuk, bir oyuncağı veya bir kitabın sayfalarını parçalayıp yırtarken iki türlü saldırganlığın beraber faaliyette olduğunu görürüz: Yok edici olmayan saldırganlık ve düşmanca yok edicilik. Aynı şekilde, saldırgan davranış, bazen yok edicilik ve yok edici olmama arasında gidip gelebilir.

İkinci yaşın başlangıcından itibaren yok edici saldırganlık görülmeye başlar. Alay etmek, sataşmak, kızdırmak şeklinde kendini gösteren davranışlardır. Burada isteyerek ve bilerek kendini ve başkasını acıtmak davranışı, egonun tefrik yeteneğinin yapılaştığının işaretidir. Bununda geçmişinde, psişik acı yaşantısı ve haz karşıtı aşırı duygusal denk vardır.

Yok edici olmayan saldırganlığın amacı kendini ve çevreyi kontrol ve asimilasyon, ego dürtüsü yardımı ile kendine ve çevreye hükmetme de kendini öne sürmektir; otonomi, rekabet ve kendini koruma çabalarının, ayrıca bireyin gereksinimlerini, malını ve haklarını elde etmede ve korumada da kuvvetli motivasyonel bir güçtür. Narsistik amaçlar

uyum sağlamayla (ego fonksiyonları dahil) yakından ilgilidir. Kendini ileri sürme ve kendini belirleyebilme gücünü ateşler.

Dürtüler, sadece doğuştan gelen özelliklerle değil aynı zamanda yaşantılarla da tayin edilir. Ve dürtüler doğuştan gelen basit verilerin ötesinde olan psikolojik olaylardır.

3. Toplum ve saldırganlığın sosyal boyutu

Milyonlarca yıllık evrimin şekillendirdiği doğayı incelediğimiz zaman, saldırganlığın her çeşidini tüm hayvanların ve insanların yaşamında görebiliriz. Toprağın üstündeki ve altındaki kaynakların paylaşılmasındaki belirsizlik, karmaşa ve bölüşümdeki, paylaşımdaki değişiklikler çatışma ve şiddete yol açar. Pek çok hayvan yaşadıkları bölgeyi çok duyarlı algılarla bölümlerler ve bölgelerine yabancıların girmesine ve kaynakların paylaşılmasına engel olurlar.

Bir topluluğu oluşturan birey sayısının arttırılması bile, en önemli içgüdüler olan kişisel bağ ve tür içi saldırganlık arasındaki dengeyi bozacak iki sonuca yol açar. İlkin bireylerin artmasının kişisel bağlara zararı vardır. İkinci olarak çok sayıda bireyin küçük bir uzam içinde sıkışmaları, tüm toplumsal tepkilerin yıpranmasına yol açar.. Saldırgan davranışa hazır olmanın artması, deneysel sosyologların çoktandır bildikleri gibi, dar bir alana sıkıştırılmış olmanın belirgin bir özelliğidir.

Türkiye'de gençlik ve Şiddet başlıklı bir incelemesinde Şerif Mardin özellikle, kültür bunalımı, yetersiz eğitim ve sağlıksız kentleşme üzerinde durmuştur.

Kaynakların kıtlığı, ulusların, grupların, kişilerin "diğerlerinin haklarını, mallarını ve hizmetlerini ele geçirmek için şiddet kullanmalarında başlıca etkendir". İlkin kıtlığa çare olarak gelişen şiddet kullanımı sonradan hırs ve tamahın ortaya çıkışıyla farklı niteliklere bürünmüştür. Kuvveti elinde tutan, şiddet kullanma durumunda olan, bu duruma özgü bir hırs da gelişmiştir. Kuvveti tekelinde bulunduranlara sadece gıpta edilmekle kalmamış aynı zamanda onlar daha da yüceleştirilmiştir.

Hırs, tamah ve şiddet arttıkça sorunların çözüleceğini beklemek nafiledir. Çözüm bir yana yeni problemlerin ortaya çıkışı kaçınılmazdır. Sonuçta şiddet sadece kaybedenlere değil kazananlara da zarar getirir. Aşırı şiddet yenilenlerde utanç ve nefret, yenende suçluluk geliştirir. Öfke ve şiddetin artması kişinin ve grupların kendilerini kontrol yetilerinde zaaf yaratır. Kontrol kaybını utanç ve suçluluk izler. Karmaşık

bir duygu dinamiği bulaşıcı bir şekilde etrafa yayılır. Saldırıya maruz kalanlar da karşı şiddetin ilk adımını atarlar.

C.Wrigt Mills, *" Barış, her türlü bakış açısından o denli 'güzel' bir terimdir ki buna son derece sakınımla yaklaşmak yerinde olacaktır. Her dönemde her türden insan* için son derece farklı anlam taşımıştır. Böyle olmasaydı insanlar barış üzerinde bu denli çaba göstermez, görüş birliğine varamazlardı" demiştir.

Durkheim 'ın dayanışmacı modeline baktığımızda , iş bölümünden herkes yarar sağlar. Bu nedenle çatışmaya gerek yoktur. Çünkü her zaman bir uyum söz konusudur.

Silvan Tomkins'e göre şiddetin kontrolü için üç büyük düzenek geliştirmişlerdir. Birinci düzenek olumsuz duyguları küçümsemek, olumlu duyguları büyütmektir. İyi ve kuvvetli öfke ve şiddet yüceleştirilir; kötü ve zayıf öfke ve şiddet de aşağılanır. İkinci düzenekte öfke ve şiddet başta olmak üzere her şeyde ılımlılık önerilir. Üçüncüsünde ise öfke dahil tüm duygu ve arzularda makul bir yatışma yaratmak, bunu da sade ve doğal bir yaşam ve uhrevi hedefler uğruna dünya zevklerinden ödün vererek başarmak amaçlanır.

Arendt'in kavramsallaştırması ile söylersek, iktidar farklılığının sonucunda birinin iradesinin diğerinin iradesine bağlanması şiddeti oluşturmaktadır. Daha anlaşılır bir anlatımla, insan ile insan arasındaki ilişkinin şiddete dayalı bir ilişki olması, taraflardan birinin hayat karşısındaki konumunun değişmesi ile; hayatının öznesi olma şansını yitirmesi ile oluşmaktadır.

Bu ve bunun gibi tanımların kültürden kültüre, hukuktan hukuka farklılık göstermektedir ve bu da son derece doğaldır.

İnsanın içindeki her şeyin hayvan olduğunu ama hayvanın içindeki her şeyin insan olmadığını söyleyen eski Çin bilgeliği, bu "insan içindeki hayvanın, daha en başından kötü, aşağılık ve kökü kazınması gereken bir şey olduğunu söylemiyor. İnsanın sadece insana özgü, yüksel ahlaksal olduğu kabul ediliyor ve diğer hayvansı davranışlarından daha uygun düşen bir tepkisi var bu tepkiye coşku deniliyor. Gerçekte ise coşkuya kapılana egemen olan, bizim eski dostumuz ve yeni düşmanımız, tür içi saldırganlıktır ve bunu, toplumsal savunmanın çok eski, hiçbir biçimde yüceltilmemiş tepkisi biçiminde yapar. Söz konusu tepki toplumsal çıkarlar için, savaşmaya hazır olmayı gerektiren dış durumlar tarafından, adeta bir refleks gibi önceden kestirilebilir. Bu çıkarlar aile, ulus, delikanlılık şerefi, gibi durumlardır. Soyut ya da so-

mut olabilirler. Coşkuyu optimal bir biçimde doğuran ve maksatlı olarak oluşturulan uyarma durumu, öncelikle yukarıda anılan değerlerin tehdit edilmesiyle ortaya çıkar. İkinci olarak önder figürü önemlidir. İnsanın coşku tepkisinin içgüdüsel doğasını kanıtlamaktadır. Üçüncü ve neredeyse en önemli nokta en güçlü coşkuya kapılma durumlarında olabildiğince çok sayıda birlikte sürüklenenlerin bulunuşudur. (Coşkuya kapılma yasaları anonim sürü oluşumuna bütünüyle benzerler.) Bir ödevin gerçekleştirilmesinin önündeki tüm engeller anlam ve önemlerini yitirirler. Türdeşlerini yaralamayı ve öldürmeyi engelleyen içgüdüsel ketlemeler ne yazık ki gücünü kaybeder. Coşkuya kapılma, insanın gerçek bir otonom içgüdüsüdür. İnsanlığın saldırgan ve kavgaya hazır oluşunun nedeni coşku yapılanmasının toplumsal saldırganlığın boşaltılması için gerekli uyarı durumunu oluşturuyor olmasıdır. İnsanın kendisini coşkuyla en yüce olanın hizmetine adayabilen tek canlı varlıktır, bunu yapmak için her türlü tehlikeyi göze alarak, yaptıklarını en yüce olan uğruna yapması gerektiği inancıyla örgütlenmeye gerek duyar.

Değişen ekonomik şartlar, artan nüfus yoğunluğu, git gide zorlaşan iş koşullarıyla birey TV karşısına geçerek rahatlamayı tercih etmektedir. İnsanlar gündelik öfkelerini TV'nin karşısında şiddet sahnelerinde kendileri aktörmüşçesine, özdeşleştikleri kahramanlarla eş duyum halinde rahatlamaktadır. Şiddet sahnelerini izleyen birey, öfkelendiği kişinin cezalandırılmasından haz alır. Gündelik öfkelerin somutlaştığı kötü adamlar, hainler, yalancılar, ikiyüzlüler ve kanunsuzlar tek tek öldürülmekte, işkence görmektedir.

Yapılan gözlem ve araştırmalar göstermiştir ki, çocuklar erken yaşlarında şiddet sahnelerini büyülenmiş gibi seyretmektedirler. Fışkıran kanlar, kopan kollar, bacaklar, yere düşüp hareketsiz kalan insanlar onlar için büyüleyici ve mucizevidir. Bu erken yaşta çocuklar hile, kurnazlık gibi soyut kavramları bilmezler. Ölüm kavramları bile gelişmemiştir. Ekranda olup bitenleri masumca oturup seyrederler; gördüklerini eğlendirici, heyecan verici bulurlar. Daha ileri yaşlarda, iyi / kötü kavramlarının oturması, ölümün kavranması, hile, kurnazlık gibi soyut düzeyde anlaşılabilecek şeylerin özümsenmesiyle çocuk farklılaşır, şiddeti, onun uyandırdığı acıyı da yaşayarak algılar. Film, dizi ve çizgi filmlerin büyük bir bölümü, şiddeti, onun kötülüğü ve yıkıcılığı ile beraber işlerler.

Bu noktadan hareketle denebilir ki, TV ve sinemanın şiddeti öğretip özendirdiği tezi reddedilmektedir. Medyanın şiddet gösterimi, kimi sosyal bilimcilerin savunduğu gibi katarsis sağlamanın çok ötesinde,

bu insanların başkaları üzerinde şiddet uygulamalarını da, başkaları tarafından kendileri üzerinde şiddet uygulanmasını da meşru görme eğilimi edinmelerine neden olmaktadır.

Kadına yönelik şiddet;

Dünya ve Türkiye`de kadınlara yönelik şiddet her geçen gün artmaktadır. Rakamlar dehşet vericidir. Tüm dünyada ülkeden ülkeye değişmekle birlikte kadınların ortalama %70'e yakını erkekler ve özellikle eşleri ya da birlikte yaşadıkları erkekler tarafından çeşitli şekillerde şiddete maruz bırakılmaktadırlar.

Türkiye'deki ailede kadına yönelik fiziksel şiddet çalışmalarında farklı oranlar bildirilmektedir; çalışmalarda bildirilen fiziksel şiddete uğrayan kadınların oranını %8 ile %75 arasında değişmekte, büyük çoğunluğunda %10 - %50 arasında değerler bildirilmektedir.

Son 30 yılda aile içi şiddet alanında yapılan çok sayıdaki ampirik çalışma aile içi şiddetin nedeni ve kolaylaştırıcıları olarak tek bir faktörden ziyade çoğul faktörlerden söz edilebileceğini ortaya koymaktadır (Gelles ve Maynard, 1987).

Aile içindeki şiddeti geniş bir sosyal çevre ile ilişki içinde kişinin çevresi, aile mikroçevresinden toplumsal makroçevreye kadar uzanan, birbiri içine geçen ve birbiriyle etkileşim içinde bir dizi ortam olarak ele alınarak değerlendirilmesi gerekir. Bireylerin biyolojik ve kişisel özellikleri; kişi ve çevresi arasındaki ilişki şiddetin ortaya çıktığı varolan bağlamı; insan gelişiminin gerçekleştiği birbiriyle etkileşen ortamlar ve çevrenin niteliği(kalitesi) yani kişinin ilişkilerinin içinde yer aldığı formal veya informal kurumlar ve sosyal yapıları; ve kültürel normları da içeren sosyal ve ekonomik çevre kadına yönelik şiddete bakarken beraberinde değerlendirilmelidir. Ailede kadına yönelik şiddeti ele alırken sadece tek bir faktörün şiddete yol açan "neden" olarak ele alınmayıp, bir erkeğin belirli bir durumda bir kadına şiddet uygulama olasılığı ile ilgili olarak bir dizi faktörün birararada etkileşimine bakılması gerekir.

Aile içindeki (örn. ebeveyn ile çocuk arasında veya aile ile çevresi arasında) herhangi bir uyumsuzluğun da şiddet durumu yaratabileceğini öne sürülmüştür. Uyumsuzluğa ek olarak; şiddetin ailenin yaşadığı diğer gerilimlerle de (örn. ebeveynler arası ilişkideki eksiklik veya gerginlik; gelir kaynaklarının veya toplumsal destek sistemlerinin eksikliği, vb.) artabildiği değerlendirmesini yapılmıştır.(Garbarino (1977). Ailede şiddetin gelişebilmesi veya şiddet riskinin ortaya çık-

ması için bu şiddeti meşrulaştıran bir değer sistemi yoluyla kültürel onayın olması ve ailenin, toplumsal veya etkili aile destek sistemlerinden uzak, izole kalmış olmasının önem taşıdığını vurgulamıştır (akt. Kurst-Swanger, 2003; akt. Levinson, 1989) Belsky (1980).

Bir erkeğin eşine şiddet uygulama riskini öngörebilmek için değerlendirme erkeğin cinsiyet rollerine, kadın-erkek ilişkilerine ve şiddetin kabul edilebilirliğine ilişkin tutum ve inançları (makrosistem); erkeğin izolasyon ve stres düzeyi (ekosistem); çiftin iletişim ve çatışma düzeyi ve doğası (mikrosistem) ve erkeğin duygularını dile getirme, empati kurma yeteneği, eylemlerinin sorumluluğunu görebilme/alabilme becerisi, saldırganlık, öfke kontrol düzeyinin (ontogenik) incelenmesi ile yapılabilir. Ailede kadına yönelik şiddet, sosyal çevrenin değişik düzeylerindeki faktörlerin birbirleriyle etkileşimi bağlamında ortaya çıkar.

Şiddetin nedenlerini anlayabilmek için, bireysel, durumsal ve sosyokültürel faktörlerin bir arada el alınması ve araştırılması gerekmektedir. Bireysel düzeydeki risk faktörlerini kültürlerarası çalışmaların bulguları ile birleştirerek, neden bazı toplumlarda ve/veya neden bazı bireylerin diğerlerine göre daha fazla şiddet kullandığı, ve aynı biçimde neden kadınların –özellikle evli kadınların- çoğu durumda şiddetin mağduru olduğunu anlamaya katkıda bulunacaktır. Şiddetin ortaya çıkma olasılığını, sosyal ve kültürel normlar (örn. erkeğin kadına üstünlüğü gibi) bireysel düzeydeki faktörlerle (örn. erkeğin çocukken şiddete maruz kalması gibi) birlikte belirlenmektedir.. Risk faktörlerinin artması durumunda şiddetin ortaya çıkma olasılığı artmaktadır. Bazı risk faktörleri bir şiddet biçimine özelken, bir dizi risk faktörünün (örneğin; egemen kültürel normlar, yoksulluk, sosyal izolasyon, alkol ve madde kullanımları, silahlara kolay ulaşım, vb.) farklı şiddet biçimleri için de geçerli olduğu görülmektedir (WHO, 2002). Şiddetin farklı biçimleri arasında bağlantılar, çeşitli araştırmalarda sık olarak ortaya konulmaktadır. Çeşitli çalışmalarda, bir biçimdeki şiddete maruz kalma riski yaşayanların veya uygulayanların diğer şiddet biçimlerine de maruz kalma veya uygulama risklerinin yüksek olduğu belirlenmektedir (WHO; 2002)

Kişilerarası şiddet sosyal çevredeki değişik düzeylerdeki faktörler arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak görülmektedir.

Daha önce şiddete maruz kalmış; kendisi de çocuklarına ya da diğer insanlara şiddet uygulayan ; evlilik sorunları yaşayan ; boşanmış ya da boşanmak üzere olan ; düşük eğitim seviyesine sahip ve düşük maddi gelire sahip kadınların daha çok şiddete maruz kalmaktadırlar.

Düşük eğitim seviyesine sahip, çocukluk döneminde şiddete maruz kalan, çocukluk döneminde kadına yönelik şiddete tanıklık yapan, alkol bağımlılığı ve antisosyal kişilik özelliklerine sahip olan ve çok eşli olanlar ve kadınlar tarafından sadakatsizlikle suçlananlarda şiddet uygulama davranışını daha sık gösterdikleri gözlenmiştir.

Aile içi şiddet tüm Kadına yönelik şiddet uygulamanın normal olduğu bir kültürde yetişen, düşük toplumlarda, ülkelerde, kültürlerde, her demografik kesimde görülse de; özellikleri, biçimi, aldığı formlar, destek ve güçlenme kaynakları önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Sorunun yaygınlığı ve biçimi, boyutu ve etkileştiği faktörlerin aydınlatılmasına yönelik çalışmalar, önleme ve mağdurlara hizmet sunma çalışmalarına önemli katkılar sağlayabilecektir.

Ailede kadına yönelik şiddet, yaygın ve sistematik tüm şiddet türlerinde olduğu gibi ancak toplumsal kabul görüş, örtük onay veya göz yumma ile sürebilir. Varolan kültürel yapı, gelenekler, ön kabullerle beslenmeyen şiddet istisnai olarak varlığını koruyabilir. Kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar ve kadına yönelik tutumlarla ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Şiddet kavramı, ana özellikleri ne olursa olsun, zamana ve topluma göre de değişir.

Toplum sürekli dönüşümlere uğruyor ve bunun sonucunda şiddet kavramı daha da çeşitleniyor.

Her ne kadar son yıllarda çevre ve tarih korunması yönünde olumlu adımlar atılsa da, ormanlarımızın baltaya tutsak edilmesinin, verimli alanların erozyon ya da yanlış kentleşme ve sanayileşme ile giderek ortadan kalkmasının, nehir ve denizlerimizin kanalizasyon çukuruna dönüşmesinin, kent havasının sürekli kirlenmesinin, insanların ruhsal dengesi ve bedensel sağlıkları açısından kesin bir tehdit oluşturması da şiddet değil midir?

Kaynakça

Archer, J., Graham-Kevam, N. (2003) Do Beliefs About Aggression Predict Physical Aggression to Partners? Aggressive Behavior, Volume 29, pp 41-54

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (BAAKB) (1997). Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet,

Ankara Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (BAAKB) (2000). Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları , Ankara

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü & Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2006). Aile yapısı Araştırması, 2006

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu. Baykal, T. (1996). "Lise Öğrencilerinin Ruh Sağlığının, Çocuk Yetiştirme Biçimi ve Başaçıkma Mekanizmaları ile İlişkisi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji, A.B.D., İzmir.

Crowell, N.A. ve Burgess, A.W (1996) Introduction, (Eds.) Crowell ve Burgess, Understanding Violence Against Women., National Academy Pres, Washington D.C.

Cunningham, A., Jaffe, P.G., Baker, L., Dick, T., Malla, S., Mazaheri, N., Poisson, S. (1998). Theory-Derived Explanations of Male Violence Against Female Partners: Literature Update and Related Implications for Treatment and Evaluation, London Family Court Clinic, London ON (http://www.lfcc.on.ca/maleviolence.pdf)

Eckhardt, C., Bradley, N., Deffenbacher, J. (2002). The assessment of anger and hostility: a critical review. Agression and Violent Behaviour. 9 (2004) 17-43

Evans, S.E., Davies, C., DiLillo, D. (2008). Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. Aggression and Violent Behaviour, 2008 (accepted manuscript).

Faramarzi, M., Esmailzadeh, S., Mosavi, S. (2005). A comparison of abused and non-abused women's definitions of domestic violence and attitudes to acceptance of male dominance. European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology 122 (2005) 225–231

Freud, S.: Standart Edition. 1953-1964. Hogarth Press, Londra.

Gelles, R.C., Straus, M. (1990). Injury and Frequency of Assault and the "Representative Sample Fallacy" in Measuring Wife Beating and Child Abuse. Eds. Straus, M.A., Gelles, R.J. Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8.145 families. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1990. pp.71-91.

Goodall, J.V.L.: "The Behavior of Chimpanzees". Internatıonal J. Soc. Sci. Ve American J. Psychiat. 1971-1973.

Greene, A.F., Lynch, T.F., Decker, D., Coles, C. (1997). A psychobiological theoretical characterization of interpersonal violence offenders. Aggression and Violent Behavior, Vol. 2., No.3 pp. 273 – 284

Greenacre, P. "Considerations Regarding The Parent-Infant Relationship".

International J. Of Psychoanalysis. No:41.

Gunther, M.: "AGGRESSİON, Self Psychology and The Concept of Healt". Advances in Self Psychology; ed. A. Goldberg. Int.Unv.Pres, New York, 1980

Heimann, P. & Valenstein, A.F.: "The Psychoanalytical Concept of Aggression. An Integrated Summary", International J. Of Psychoanalysis. No:53, 1972.

Heise, L., Ellsberg, M., Gottemoeller, M. (1999). Ending Violence Against Women. Population Reports, Dec. 1999

http://findarticles.com/p/articles/mi_m0856/is_4_27/ai_72739225

Hoshmand, L.T. (2007). Cultural-Ecological Perspectives on the Understanding and Assessment of Trauma. In eds. Wilson, J.P., Tang, C.S. Cross-Cultural Assessment of Psychological Trauma and PTSD Springer, Newyork, USA

Kim, J., Motsei, M. (2002). Women enjoy punishment: attitudes and experiences of gender-based violence among PHC nurses in rural South Africa. Social Science & Medicine 54 (2002) 1243 – 1254.

Kohut, H.: The Restoration of The Self Int. Uni. Press, New York, 1977.

Kurst-Swanger, K. (2003). Violence in the Home : Multidisciplinary Perspectives. Cary, NC, USA: Oxford University Press, Incorporated, 2003

Lacan, J. (1966), "Discours de Romes", ***Les*** *Écrits* içinde, **Seuil Yayınları, 2008.**

Lantos, B.: "The Two Genetic Derivations of Aggression With Reference to Sublimination and Neutralization". International J. Of Psychoanalysis, No:39, 1958.

Mardin, Ş "*, Youth and Violence in Turkey, Archives Europeennes e Sociologie," Tome XIX, No.2, 1978, (Sf:229,254)) (Sf:100)*

Marcovitz, E.: "Aggression in Human Adaptation". Psychoanal. Quart. No:42, 1973.

Rochlin, G.: Man's Aggression: The Defense Of The Self. Boston, Gambit,1973.

Solnit, A.J.: "Some Adaptive Functions of Aggresive Behaviour": Psychoanalysis. A General Psychology. Int. Univ. Press. New York, 1966.

Tomkins, Silvan S.: Affect, Imagery, Conciousness. Vol.: II & III., Springer Publishing Company, new York, 1963.

SİYASETTE KADINLARIN POLİTİK BECERİLERİ İLE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: BURSA ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU
Prof.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi/
Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi

Uzm. Aslı KAYA
Uzm, İnönü Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada, siyasette kadınların politik becerileri ile benlik saygısı düzeylerinin bazı değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda siyasette kadınların aktif görev alarak politik becerilerinin yeterliliği ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Politik Beceriler, Benlik Saygısı, Kadın, Siyaset, Bursa

Abstract

The aim of this study was to determine whether women's political skills and self-esteem levels differ significantly in some variables according to some variables and to reveal relationship between them. The aim of the research is to examine the relationship between the adequacy of political skills and self-esteem of women by taking part in politics.

Keywords: *Political Skills, Self Respect, Woman, Politics, Bursa*

1. Giriş

Kadın, toplumun birçok alanında ikincil bir statü sahibi, ezilen, üstü açık veya kapalı bir şekilde baskı gören, bir aile düzeni içinde çalışıyor da olsa eve gelince yemek yapmak zorunda olan ve bu gibi yaptırımlar yüzünden erkekle ve ataerkil toplumla devamlı mücadele eden bir varlık olarak toplumda yerini almaktadır (Elçi, 2011: 3). Yaşam içinde mücadele veren kadın için toplumun yapması gereken bir takım hususlar vardır. Bu hususlar kadını güçlü kılacak ve yaşama daha çok bağlanmasını sağlayacaktır. Henry Miller'in kadın için söylediği gibi "Kadınlar ile ilgili yapılabilecek üç şey vardır. Onu sevebilir, onun için acı çekebilir ya da onu edebiyata çevirebilirsin." İşte kadını güçlü kılacak nokta kadının ekonomik, eğitim ve sosyal yapı içerisinde gelişmesine imkan tanımaktır. Bu da kadının benliğine, kişiliğine, karakterine verilen değerle mümkün olmaktadır.

Günümüzde kadına verilecek değer İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ifade edilen temel haklara, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın tüm insanların sahip olduğunun bilinmesini, cinsiyet ayrımı yapılmadan, insan olarak algılanmayı, şiddetten, taciz ve tecavüzden uzak yaşamayı, emeklerinin ve sevgilerinin sömürülmemesini, yaşadıkları coğrafya, hayat koşulları, renkleri, kültürleri, dilleri ve dinleri birbirlerinden farklı olsa da kaderlerinin; gözyaşı, acı ve ölüm olmamasını, ve özgürlük, eşitlik, hak, hakkaniyet ve adalet içinde bir yaşam sürdürmesini ön görmektedir. Bu bağlamda, kadının her alanda söz sahibi olmasının yanı sıra günümüz koşullarında siyasette de söz sahibi olması gerekmektedir.

Bugün kadının siyasetteki yeri daha ziyade "niceliksel" ölçütler üzerinden tartışılmakta, "niteliksel" tartışmalara fazla yer verilmemektedir. Gerçekten de ülkemizde öteden beri kadın-siyaset bağlamında yapılan toplumsal ve bilimsel tartışmalar ekseriyetle kadınların siyasette "% kaç oranında yer alabildiği" üzerinden yapılmaktadır (Mutlu, 2017: 24).

Cumhuriyet'in ilanından sonra kadın milletvekillerinin tarihsel olarak değişen Mutlu (2017: 32) "siyaset yapma eğilimleri", siyasette "kadının kendisini gerçekleştirmesi" adına toplumda 'kadının rolü"nü çözümlemek için kadının sosyal statüsünün gelişmesine imkan tanınması gerektiğidir. Kadınlara toplumda biçilen rollerin, hem yetiştirilme tarzı hem de geleneksel anlayıştan kaynaklı olarak kadını daha çok eve yöneltmesi, kadınların özgüven sorununun aşılamaması, kadınları harekete geçirecek toplum lideri rol modellerinin yetersiz ve samimiyetsiz oluşu kadınların siyasetten uzak kalmalarını sağlamıştır (Mutlu, 2017: 37-38). Kadının siyasette özne olarak görev alabilmesi için ka-

dının ekonomik, eğitim, sosyal ve kültürel alanda geliştirilmesi gerekmektedir. Siyasette kadının politik becerilerinin geliştirilmesi kadının siyaset üzerinde söz sahibi olmasına sebep olacaktır. Kadının kendisini değerli hissetmesi ancak ve ancak kadının benliğine gösterilecek saygı ile olmaktadır. Bu saygı kadının sayınlığını üst düzeye çıkartılabilmesi için politikaların oluşturulmasıyla mümkündür.

Kadınların doğal yetenekleri, ahlaki eğilimleri, savaşa karşı doğal nefretleri, kadın merkezli siyasette temel dinamiklerini oluşturur. Kadın sezgisi olaylar arasındaki görünmez ilişkileri derinden kavramaya müsaittir ve bu kadın zihnini daha bütüncül bir kavrayışa götürür (akt.Mutlu, 2017: 41). Bu bağlamda kadının siyasette söz sahibi olması kadının politik becerilerinin geliştirilmesine bağlıdır. Kadının politik becerisinin geliştirilmesi kadının benlik saygınlığının güçlü kılınması ile güçlencektir.

2. Politik Beceriler

Politik beceriler kavramı iş dünyasında, "bir çalışanın diğer çalışanlar hakkındaki bilgisini kullanarak onları, kendisinin ve örgütün amaçları doğrultusunda davranmaları yönünde etkileme yeteneği" olarak tanımlanmaktadır. Mintzberg (1983) politik beceriyi, 'politik amaçlar uğrunda gerekli enerjiyi ortaya koymak' olarak tanımlamıştır.

Politik beceriler; sosyal zeka, kişilerarası etki, ilişki ağı kurma ve samimi görünme olmak üzere dört temel boyuttan oluşmaktadır (Özdemir ve Safiye, 2016: 333-345). Sosyal zeka düzeyi yüksek olan çalışanların diğerlerini gözlemleme ve sosyal ortamlara uyum sağlama becerileri de yüksektir. Bu kişiler, sosyal ortamları ve kişilerarası ilişkileri çok iyi anlayabilirler. Bu kişilerin anlama ve muhakeme yetenekleri ve kişisel farkındalıkları yüksektir (Atay, 2010: 65- 80). Kişiler arası etki gücü yüksek olan çalışanlar, diğerlerini ve onların davranışlarını belli bir yöne yöneltme konusunda yetkindirler. İlişki ağı kurma becerisine sahip olan kişiler, çok kolay yeni arkadaşlar edinebilmekte ve bu kişiler ile çeşitli amaçlara dönük örgüt içi koalisyonlar kurabilmektedirler. Samimi görünme, diğerlerini belirli yönde harekete geçirmede büyük önem taşımaktadır. Samimiyetinden şüphe edilen kişiler başkalarını etkileme gücünü kaybederler (Alga ve Özdemir, 2018: 315; Özdemir ve Gören, 2015: 521-536).

3.Benlik Saygısı

En geniş anlamıyla benlik saygısı, 'kişinin kendi gururlu, değerli, gayretli, etkin ve başarılı hissetmesidir. Karmaşık olarak kendini yargılama ve değerlendirme sonucu ortaya çıkan bir histir. Kişinin kendini

değerlendirmesiyle vardığı kendiliğini kabullenmesi sonucunda ortaya çıkan beğenmedir' olarak tanımlanmaktadır. Benlik saygısının duygusal, zihinsel ve toplumsal olarak da bedensel öğeleri vardır. Kendini değerli hissetme, yeteneklerini, bilgi ve becerilerini ortaya koyabilme, başarma, başarıları ile öğünme, toplum içinde beğenilir olma, kabul görme, sevilen olma ve kendi bedensel özelliklerini kabul ve benimseme, benlik saygısının oluşması ve gelişmesinde önde gelen etkenlerdir (akt.Özkan 1994: 4). Benlik saygısı, kişinin kendisini değerlendirmesi sonucu kendisinden memnun olup olmaması ile oluşan öznel bir olgudur. Kişilik özellikleri gelişmiş ve kendi duygularını kontrol edebilen insanlar aynı zamanda başkalarının duygularını da analiz edebilen, yenilikçi, farkındalığı yüksek, empati kurabilen, benlik saygısı ve duygusal zeka düzeyi gelişmiş insanlar olarak görülmektedir (Karademir ve ark. 2010). Arıcak (1999) tarafından geliştirilen Benlik Saygısı Ölçeğinde benlik saygısının alt birleşenleri olarak benlik değeri, özgüven, depresif duygulanma, kendine yetme ile başarma ve üretkenlik alt boyutları ile ölçülebileceğine dair boyutlar oluşturulmuştur. *Benlik Değeri:* Kendinde olan ve olması gereken özelliklere bir değer verme durumudur. **Özgüven:** Daha çok kendi özelliklerine bir değer atfetme ve bu değerler sayesinde kendini onaylama durumudur. *Depresif Duygulanım:* Bireyin kendini daha çaresiz, daha zayıf ve güçsüz olduğunu algılaması durumudur. *Kendine Yetme:* Bireyin zihinsel ve davranışsal anlamda kendi beklentilerini ve hedeflerini gerçekleştirme durumudur. *Başarma ve Üretkenlik:* Bireyin kendini yeterince başarılı ve faydalı görme durumudur.

4.Bulgular

4.1. Yöntem: Araştırma betimsel bir araştırmadır. Araştırma grubunu, Bursa ilinde yaşayan 103 kadının gönüllü katılımıyla sağlanmıştır. Çalışmada demografik bilgiler ile birlikte politik beceriler ve benlik saygısını ölçeklerinin yer aldığı iki anket kullanılmıştır. Araştırmada veriler, Arıcak (1999) tarafından geliştirilen Benlik Saygısı Ölçeği, (Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum) olmak üzere 5'li likert ölçeği olup 32 ifadeden oluşmaktadır. Ferris vd., (2005) tarafından geliştirilen Politik Beceriler Ölçeği (Tamamen Katılıyorum, Güçlü Bir Şekilde Katılıyorum, Oldukça Katılıyorum, Katılıyorum,Kısmen Katılıyorum, Katılmıyorum, Hiç Katılmıyorum) olmak üzere 7'li likert ölçeği kullanılmıştır. Araştırma verileri, 2019 yılının Haziran ve temmuz ayında toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından toplanan ölçekler, analiz edilmek üzere bilgisayara sayısal değer olarak yüklenmiştir.

Çalışmada benlik ölçeğinin alt boyutları olan benlik değeri, özgüven, depresif duygulanım, kendine yetme, başarma ve üretkenlik ile politik beceriler ölçeğinin sosyal zekâ, kişilerarası etki, ilişki ağı kurma becerisi ve samimi görünme alt boyutları arasında ilişkiler incelenmiştir. SPSS paket programında Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Araştırmanın politik beceri ve benlik saygısı arasında farklılıkları gözlemlemek için istatiksel (ANOVA ve T-testi) analizler uygulanmıştır.

4.2.Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılım gösterenlerin medeni durum, yaş, eğitim durumu ve çalışma süresi gibi demografik özelliklere göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 1. Kadınların Medeni Durum Değişkenine Göre Dağılımı

Medeni Durum	f	%
Evli	31	30,1
Bekar	72	69,9
Toplam	103	100,0

Tablo 1'de kadınların medenî durumlara göre dağılımları gösterilmiştir. Buna göre, araştırmaya dahil edilen kadınların 31'si (%30,1) evli, 72'si (%69,9) ise bekârdır.

Tablo 2. Kadınların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Yaş	f	%
18-23	37	35,9
24-30	25	24,3
31-36	7	6,8
37-42	12	11,7
43 ve üzeri	22	21,4
Toplam	103	100,0

Tablo 2'de kadınların yaş değişkenine göre dağılımları gösterilmiştir. Buna göre, araştırmaya dahil edilen kadınların 31'si (%35,9) 18-23 yaş, 25'i (%24,3) 24-30 yaş, 7'si (%6,8) 31-36 yaş, 12'si (%11,7) 37-42 yaş ve 22'si (%21,4) 43 ve üzeri yaştadır.

Tablo 3. Kadınların Eğitim Durumları Değişkenine Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	f	%
Lise ve Altı	25	24,3
Önlisans-Lisans	62	60,2
Lisansüstü	16	15,5
Toplam	103	100,0

Tablo 3'te kadınların eğitim durumları değişkenine göre dağılımları gösterilmiştir. Buna göre, araştırmaya dahil edilen kadınların 25'i (%24,3) lise ve altı, 62'si (%60,2) önlisans ve lisans düzeyinde, 16'sı (%15,5) lisansüstü eğitime sahiptir.

Tablo 4. Kadınların Çalışma Süresi Değişkenine Göre Dağılımı

Çalışma Süresi	f	%
0-8 yıl	69	67,0
9-16 yıl	16	15,5
17 ve Üzeri yıl	18	17,5
Toplam	103	100,0

Tablo 4'te kadınların çalışma süresi değişkenine göre dağılımları gösterilmiştir. Buna göre, araştırmaya dahil edilen kadınların 69'u (%67,0) 0-8 yıl, 16'sı (%15,5) 9-16 yıl ve 18'si (%17,5) 17 ve üzeri yıl çalışmıştır.

Tablo 5. Kadınların Benlik Saygısı ve Politik Beceri Ölçeklerinin Güvenilirlik

Benlik Saygısı ölçeğinde yer alan 32 soruya ilişkin alfa katsayısının Tablo 6'da 0,943 olduğu görülmektedir. Politik Beceri ölçeğinde yer alan 18 soruya ilişkin alfa katsayısının Tablo 7'de 0,923 olduğu görülmektedir. Tüm bu katsayıların 0,70'den yüksek olduğu ve verilerin güvenilirliğinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Benlik Saygısı Güvenirlik

Cronbach's Alpha	N of Items
,943	32

Tablo 7. Politik Beceri Güvenirlik

Cronbach's Alpha	N of Items
,923	18

Tablo 8. Kadınların Benlik Saygısı ile Politik Beceri Algılarına Yönelik Betimsel İstatistik Sonuçları

Ölçekler	Alt Boyutlar	N	Ort.	S. Sapma
BENLİK SAYGISI	Genel	103	70,9515	22,74513
	Benlik değeri	103	15,9612	6,03571
	Özgüven	103	19,7573	6,42066
	Depresif duygulanım	103	11,5049	3,92796
	Kendine yetme	103	10,8447	4,66055
	Başarma üretkenlik	103	12,8835	4,51425
POLİTİK BECERİ	Genel	103	82,6214	20,76343
	İlişki ağı kurma	103	26,3301	6,66626
	kişilerarası etki	103	18,5243	6,15780
	sosyal zekâ	103	22,2913	7,05668
	samimi görünme	103	15,4757	4,29054

Tablo 8'de kadınların benlik saygısı ile politik beceri algılarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları gösterilmiştir. Buna göre, kadınların genel 'Benlik Saygınlığı Ölçeği' algılarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları gösterilmiştir. Buna göre, kadınların benlik saygınlığına yönelik puan ortalaması 70,9515 standart sapması ise 22,74513'tür. Benlik

saygınlığının alt boyutlarından benlik değerine yönelik puan ortalaması 15,9612 standart sapması 6,03571, **özgüvene yönelik** puan ortalaması 19,7573 standart sapması ise 6,42066, depresif duygulanıma yönelik puan ortalaması 11,5049, standart sapması ise 3,92796, kendine yetmeye yönelik puan ortalaması 10,8447, standart sapması ise 4,66055 ve son boyutu olan başarmaya, üretkenliğe yönelik puan ortalaması 12,8835, standart sapması ise 4,51425olarak hesaplanmıştır.

Tablo 8'de kadınların 'Politik Beceri Ölçeği' algılarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları gösterilmiştir. Buna göre, kadınların genel politik becerilerine yönelik puan ortalaması 82,6214 standart sapması ise 20,76343'tür. Politik becerinin alt boyutlarından ilişki ağı kurmaya yönelik puan ortalaması 26,3301 standart sapması 6,66626, kişilerarası etkiye yönelik puan ortalaması 18,5243 standart sapması ise 6,15780 sosyal zekâya yönelik puan ortalaması 22,2913, standart sapması ise 7,05668 ve son alt boyutu olan samimi görünmeye yönelik puan ortalaması 15,4757, standart sapması ise 4,29054 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 9. Kadınların Benlik Saygınlığı Algılarının Medeni durum Değişkenine Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

		Gruplar	n	x	ss	t	sd	p
BENLİK SAYGISI	Genel	Evli	31	69,6774	22,64124	-,371	101	,711
		Bekar	72	71,5000	22,92609			
	Benlik değeri	Evli	31	15,4839	5,61469	-,525	101	,601
		Bekar	72	16,1667	6,23484			
	Özgüven	Evli	31	19,0968	6,47742	-,683	101	,496
		Bekar	72	20,0417	6,42056			
	depresif duygulanım	Evli	31	11,3226	3,92757	-,308	101	,759
		Bekar	72	11,5833	3,95307			
	Kendine yetme	Evli	31	11,1290	4,91760	,405	101	,687
		Bekar	72	10,7222	4,57557			
	Başarma üretkenlik	Evli	31	12,6452	4,39354	-,350	101	,727
		Bekar	72	12,9861	4,59177			

Tablo 9'da kadınların benlik saygınlığı algılarında medeni durum değişkenine göre farklılaşma durumlarına ilişkin bağımsız grup t-testi sonuçları gösterilmiştir. Buna göre kadınların benlik saygınlığı algılarının medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p,>,05).

Tablo 10. Kadınların Politik Beceri Algılarının Medeni durum Değişkenine Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

		Gruplar	n	x	ss	t	sd	p
POLİTİK BECERİ	Genel	Evli	31	78,0645	22,81072	-1,470	101	,145
		Bekar	72	84,5833	19,66032			
	İlişki ağı kurma	Evli	31	24,9032	7,13375	-1,433	101	,155
		Bekar	72	26,9444	6,40838			
	kişilerarası etki	Evli	31	16,2258	6,35982	-2,552	101	**,012**
		Bekar	72	19,5139	5,83818			
	sosyal zekâ	Evli	31	22,3226	7,30017	,029	101	,977
		Bekar	72	22,2778	7,00145			
	samimi görünme	Evli	31	14,6129	5,18123	-1,344	101	,182
		Bekar	72	15,8472	3,82600			

Tablo 10'da kadınların politik beceri algılarında medeni durum değişkenine göre farklılaşma durumlarına ilişkin bağımsız grup t-testi sonuçları gösterilmiştir. Buna göre kadınların politik beceri algılarının medeni durum değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p,>,05). Alt boyutlar incelendiğinde politik beceri ölçeği kişiler arası alt boyutunda kadınların lehine anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir (p<,05). Buna göre kişiler arası etkileşimde, evli ve bekâr olma durumlarına göre daha kişiler arasında etkileşimin olduğunu düşünülmektedir.

Tablo 11. Kadınların Benlik Saygınlığı Algılarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

YAŞ		Gruplar	n	x	ss	f	p	Fark (Scheffe)
BENLİK SAYGISI	Genel	(1) 18-23	37	78,6216	23,25027	2,706	**,035**	1>5
		(2) 24-30	25	72,6400	19,79242			
		(3) 31-36	7	62,7143	28,17040			
		(4) 37-42	12	67,7500	15,93809			
		(5) 43 ve üzeri	22	60,5000	22,99223			
	Benlik değeri	(1) 18-23	37	18,0000	6,71648	2,314	,063	
		(2) 24-30	25	16,0800	5,13907			
		(3) 31-36	7	13,2857	5,25085			
		(4) 37-42	12	15,0000	4,19957			
		(5) 43 ve üzeri	22	13,7727	6,08614			
	Özgüven	(1) 18-23	37	21,7838	6,62963	2,986	**,023**	1>5
		(2) 24-30	25	20,7600	5,46413			
		(3) 31-36	7	17,0000	8,24621			
		(4) 37-42	12	18,7500	5,67490			
		(5) 43 ve üzeri	22	16,6364	5,72002			
	depresif duy.	(1) 18-23	37	12,6486	3,98062	2,626	**,039**	1>5
		(2) 24-30	25	12,0000	3,50000			
		(3) 31-36	7	10,1429	4,81070			
		(4) 37-42	12	11,3333	3,02515			
		(5) 43 ve üzeri	22	9,5455	3,88804			
	Kendine yetme	(1) 18-23	37	11,7027	4,65394	,973	,426	
		(2) 24-30	25	11,2000	4,60072			
		(3) 31-36	7	10,2857	4,75094			
		(4) 37-42	12	10,5833	3,60450			
		(5) 43 ve üzeri	22	9,3182	5,18594			
	Başarma-üret.	(1) 18-23	37	14,4865	4,63454	2,190	,076	
		(2) 24-30	25	12,6000	3,98957			
		(3) 31-36	7	12,0000	6,11010			
		(4) 37-42	12	12,0833	3,26018			
		(5) 43 ve üzeri	22	11,2273	4,42861			

Tablo 11'de kadınların benlik saygınlığı algılarının yaş bakımından farklılaşma durumlarına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir. Buna göre Tablo 11'de kadınların benlik saygınlığı algılarına göre yaş bakımından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir (p>,05). Alt boyutlar incelendiğinde, bu farklılaşmanın

özgüven ve depresif duygulanmalardan kaynaklandığı görülmektedir. Özgüven alt boyutu puanlarının yaş değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 18-23 yaş arasındaki kadınların özgüven düzeyleri diğer yaş gruplarına alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 18-23 yaş arası özgüvenin diğer yaş gruplarındaki kadınlara göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 18-23 yaş arası kadınlar, diğer yaş gruplarındaki kadınlara **göre özgüven algılarının yüksek** olduğunu düşünmektedir.

Depresif duygulanım alt boyutu incelendiğinde, gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 18-23 yaş arasındaki kadınların Depresif duygulanım düzeyleri diğer yaş gruplarına alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 18-23 yaş arası Depresif duygulanım diğer yaş gruplarındaki kadınlara göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 18-23 yaş arası kadınlar, diğer yaş gruplarındaki kadınlara **göre** Depresif duygulanım algılarının yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Tablo 12. Kadınların Politik Beceri Algılarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

YAŞ		Gruplar	n	x	ss	f	p	Fark (Scheffe)
POLİTİK BECERİ	Genel	(1) 18-23	37	81,8378	18,22775	2,517	**,046**	5>2
		(2) 24-30	25	74,4000	25,63364			
		(3) 31-36	7	84,7143	18,60747			
		(4) 37-42	12	82,0000	18,56683			
		(5) 43 ve üzeri	22	92,9545	17,28880			
	İlişki ağı kurma	(1) 18-23	37	26,2703	6,47923	1,160	,333	
		(2) 24-30	25	24,4000	7,23994			
		(3) 31-36	7	25,8571	5,14550			
		(4) 37-42	12	26,7500	7,30037			
		(5) 43 ve üzeri	22	28,5455	6,22382			
	Kişilerarası etki	(1) 18-23	37	18,5405	5,71351	1,722	,151	
		(2) 24-30	25	16,7200	6,90121			
		(3) 31-36	7	19,7143	5,85133			
		(4) 37-42	12	17,0000	5,96962			
		(5) 43 ve üzeri	22	21,0000	5,76525			
	sosyal zekâ	(1) 18-23	37	21,1622	6,91421	2,772	**,031**	5>2
		(2) 24-30	25	20,0000	7,93200			
		(3) 31-36	7	23,4286	6,37331			
		(4) 37-42	12	22,8333	5,23682			

	(5) 43 ve üzeri	22	26,1364	6,12019			
samimi görünme	(1) 18-23	37	15,8649	3,67546	2,882	**,026**	5>2
	(2) 24-30	25	13,2800	4,93727			
	(3) 31-36	7	15,7143	4,46148			
	(4) 37-42	12	15,4167	4,27377			
	(5) 43 ve üzeri	22	17,2727	3,70562			

Tablo 12'de kadınların politik beceri algılarının yaş bakımından farklılaşma durumlarına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir. Buna göre Tablo 12'de kadınların politik beceri algılarına göre yaş bakımından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir (p>,05). Alt boyutlar incelendiğinde, bu farklılaşmanın *sosyal zeka* ve samimi görünme alt boyutlarından kaynaklandığı görülmektedir. Sosyal zeka boyutu puanlarının yaş değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 18-23 yaş arasındaki kadınların sosyal zeka düzeyleri diğer yaş gruplarına alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 18-23 yaş arası sosyal zeka **düzeylerinin diğer yaş gruplarındaki kadınlara göre yüksek olduğu** sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 18-23 yaş arası kadınlar, diğer yaş gruplarındaki kadınlara **göre** sosyal zeka algılarının yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Samime görünme alt boyutu incelendiğinde, gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 18-23 yaş arasındaki kadınların samime görünme düzeyleri diğer yaş gruplarına alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 18-23 yaş arası samimi görünme diğer yaş gruplarındaki kadınlara göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 18-23 yaş arası kadınlar, diğer yaş gruplarındaki kadınlara **göre** samimi göründüğü algısının **yüksek olduğu düşünül**mektedir.

Tablo 13. Kadınların Benlik Saygınlığı Boyutlarının Eğitim Durumları Değişkenine Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Gruplar	n	x	ss	f	p	Fark (Scheffe)
BENLİK SAYGISI	Genel	(1) Lise ve Altı	25	84,0000	22,04730	5,963	**,004**	1>2,3
		(2) Önlisans-Lisans	62	66,8387	23,04322			
		(3) Lisansüstü	16	66,5000	14,35270			
	Benlik değeri	(1) Lise ve Altı	25	19,2800	5,84180	5,426	**,006**	1>2,
		(2) Önlisans-Lisans	62	14,9194	6,05250			
		(3) Lisansüstü	16	14,8125	4,46047			
	Özgüven	(1) Lise ve Altı	25	23,0400	6,62998	4,819	**,010**	1>2,3
		(2) Önlisans-Lisans	62	18,9194	6,51429			
		(3) Lisansüstü	16	17,8750	3,57538			
	depresif duy.	(1) Lise ve Altı	25	13,4400	3,62951	4,549	**,013**	1>2,
		(2) Önlisans-Lisans	62	10,7258	3,96364			

Benlik saygısının alt boyutlarından olan *kendine yetme* algısı incelendiğinde, kendine yetme alt boyutu puanlarının eğitim durumu değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre lise ve altı eğitim düzeyine sahip kadınların kendine yetme diğer eğitim düzeyine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise ve altı eğitim düzeyine sahip kadınların kendine yetme diğer eğitim düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre lise ve altı eğitim düzeyine sahip kadınların kendine yetme diğer eğitim düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Benlik saygısının alt boyutlarından olan başarma ve üretme algısı incelendiğinde, başarma ve üretme alt boyutu puanlarının eğitim durumu değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre lise ve altı eğitim düzeyine sahip kadınların başarma ve üretme algı düzeyleri diğer eğitim düzeyine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Lise ve altı eğitim düzeyine sahip kadınların başarma ve üretme algı düzeyleri diğer eğitim düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre lise ve altı eğitim düzeyine sahip kadınların başarma ve üretme

algıları diğer eğitim düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Tablo 14. Kadınların Politik Beceri Boyutlarının Eğitim Durumları Değişkenine Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Gruplar	n	x	ss	f	p	Fark (Scheffe)
POLİTİK BECERİ	Genel	(1) Lise ve Altı	25	78,4400	17,11987	1,124	,329	
		(2) Önlisans-Lisans	62	85,0968	22,34727			
		(3) Lisansüstü	16	79,5625	19,16583			
	İlişki ağı kurma	(1) Lise ve Altı	25	24,8000	5,90198	1,047	,355	
		(2) Önlisans-Lisans	62	27,0484	7,29794			
		(3) Lisansüstü	16	25,9375	4,86441			
	Kişilerarası etki	(1) Lise ve Altı	25	17,7200	5,69737	,672	,513	
		(2) Önlisans-Lisans	62	19,0968	6,48759			
		(3) Lisansüstü	16	17,5625	5,59725			
	sosyal zekâ	(1) Lise ve Altı	25	21,7600	5,71752	,681	,508	
		(2) Önlisans-Lisans	62	22,9032	7,59143			
		(3) Lisansüstü	16	20,7500	6,88477			
	samimi görünme	(1) Lise ve Altı	25	14,1600	3,73809	1,765	,176	
		(2) Önlisans-Lisans	62	16,0484	4,52109			
		(3) Lisansüstü	16	15,3125	3,92800			

Tablo 14'de kadınların benlik saygısı algılarının eğitim durumları düzeyi bakımından farklılaşma durumlarına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir. Buna göre Tablo 14'de kadınların benlik saygısı algılarının eğitim durumları düzeyi bakımından farklılaşma durumları bakımından anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>,05).

Tablo 15. Kadınların Benlik Saygısı Algılarının Çalışma yıllarına Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Gruplar	n	x	ss	f	p	Fark (Scheffe)
BENLİK SAYGISI	Genel	(1) 0-8 yıl	69	74,6812	22,04974	6,604	**,002**	3<1,2
		(2) 9-16 yıl	16	73,7500	23,64882			
		(3) 17 ve Üzeri	18	54,1667	17,42632			
	Benlik değeri	(1) 0-8 yıl	69	16,7681	6,13846	4,471	**,014**	3<1,
		(2) 9-16 yıl	16	16,6875	5,92980			
		(3) 17 ve Üzeri	18	12,2222	4,34613			
	Özgüven	(1) 0-8 yıl	69	20,8986	6,33419	6,912	**,002**	3<1,2
		(2) 9-16 yıl	16	20,2500	6,23431			
		(3) 17 ve Üzeri	18	14,9444	4,74617			
	depresif duy.	(1) 0-8 yıl	69	12,1304	3,75309	5,779	**,004**	3<1,
		(2) 9-16 yıl	16	11,8750	4,37988			
		(3) 17 ve Üzeri	18	8,7778	3,11648			
	Kendine yetme	(1) 0-8 yıl	69	11,3913	4,52840	4,166	**,018**	3<1,
		(2) 9-16 yıl	16	11,6250	4,86998			
		(3) 17 ve Üzeri	18	8,0556	4,16529			
	Başarma-üret.	(1) 0-8 yıl	69	13,4928	4,42128	4,210	**,018**	3<1,
		(2) 9-16 yıl	16	13,3125	4,72890			
		(3) 17 ve Üzeri	18	10,1667	3,85395			

Tablo 15'te kadınların benlik saygısı algılarının eğitim durumları düzeyi bakımından farklılaşma durumlarına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir. Buna göre Tablo 15'te kadınların benlik saygısı algılarının çalışma yıl süreleri düzeyi bakımından farklılaşma durumları bakımından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir (p>,05). Alt boyutlar incelendiğinde, *benlik değeri* alt boyutu puanlarının eğitim durumu değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıla kadar **çalışan kadınların benlik değerinin diğer çalışma sürelerine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu** belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların benlik değerinin diğer çalışma süresine sahip kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıl çalışma süresi düzeyine sahip kadınların benlik değeri algıları diğer 8 yıl ve üstü çalışma süresine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Benlik saygısının diğer alt boyutu olan özgüven incelendiğinde, özgüven alt boyutu puanlarının çalışma yılı süresi değişkenine göre

benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların benlik değerinin diğer 8 yıldan fazla çalışma süresine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların özgüvenin diğer 8 yıldan fazla çalışma süresine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların özgüven algıları diğer 8 yıldan fazla çalışma süresine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Benlik saygısının alt boyutlarından olan *depresif duygulanma* algısı incelendiğinde, depresif duygulanma alt boyutu puanlarının çalışma yılı süresi değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıla kadar çalışma yılı süresi düzeyine sahip kadınların depresif duygulanma diğer eğitim düzeyine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresi **düzeyine sahip kadınların** depresif duygulanma diğer eğitim düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıla kadar çalışma düzeyine sahip kadınların depresif duygulanma algıları diğer 8 yıldan fazla çalışma süresine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Benlik saygısının alt boyutlarından olan *kendine yetme* algısı incelendiğinde, kendine yetme alt boyutu puanlarının çalışma yılı süresi değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıla kadar çalışma süresi **düzeyine sahip kadınların** kendine yetme algıları diğer 8 yıldan fazla çalışma süresine sahip olan grubun alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresine düzeyine sahip kadınların kendine yetme algıları diğer eğitim düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıla kadar çalışma süresi **düzeyine sahip kadınların** kendine yetme algıları diğer 8 yıldan fazla çalışma süresine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Benlik saygısının alt boyutlarından olan *başarma ve üretme* algısı incelendiğinde, başarma ve üretme alt boyutu puanlarının çalışma yılı süresi değişkenine göre benlik saygınlığında anlamlı düzeyde

farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıldan az çalışma süresine düzeyine sahip kadınların başarma ve üretme algı düzeyleri diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi düzeyine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların başarma ve üretme algı düzeyleri diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi **düzeyine** sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıldan daha az çalışma süresi düzeyine sahip kadınların başarma ve üretme algıları diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Tablo 16. Kadınların Politik Beceri Algılarının Çalışma yıllarına Göre Farklılaşma Durumlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Gruplar	n	x	ss	f	p	Fark (Scheffe)
POLİTİK BECERİ	Genel	(1) 0-8 yıl	69	79,5217	22,00241	6,014	**,003**	3>1,2
		(2) 9-16 yıl	16	79,4375	13,82254			
		(3) 17 ve Üzeri	18	97,3333	14,28286			
	İlişki ağı kurma	(1) 0-8 yıl	69	25,3913	6,72182	4,456	**,014**	3>1,
		(2) 9-16 yıl	16	25,7500	4,95984			
		(3) 17 ve Üzeri	18	30,4444	6,50992			
	Kişilerarası etki	(1) 0-8 yıl	69	18,0580	6,40286	1,899	,155	
		(2) 9-16 yıl	16	17,6875	5,02950			
		(3) 17 ve Üzeri	18	21,0556	5,73403			
	sosyal zekâ	(1) 0-8 yıl	69	21,0725	7,49572	5,967	**,004**	3>1,
		(2) 9-16 yıl	16	22,0000	5,18973			
		(3) 17 ve Üzeri	18	27,2222	4,29165			
	samimi görünme	(1) 0-8 yıl	69	15,0000	4,30800	6,890	**,002**	3>1,2
		(2) 9-16 yıl	16	14,0000	3,79473			
		(3) 17 ve Üzeri	18	18,6111	3,18339			

Tablo 16'da kadınların politik beceri algılarının çalışma süresi düzeyi bakımından farklılaşma durumlarına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir. Buna göre Tablo 16'da kadınların politik beceri algılarının çalışma yıl süreleri düzeyi bakımından farklılaşma durumları bakımından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir (p>,05). Alt boyutlar incelendiğinde, *ilişki ağı kurma* alt boyutu puanlarının çalışma süresi değişkenine göre politik beceri algısında anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası

farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıla kadar çalışan kadınların ilişki ağı kurmanın diğer çalışma sürelerine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların ilişki ağı kurma algısınn diğer çalışma süresine sahip kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıl çalışma süresi düzeyine sahip kadınların ilişki kurma algıları diğer 8 yıl ve üstü çalışma süresine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Politik becerinin alt boyutlarından olan *politik beceri* algısı incelendiğinde, *sosyal zeka* alt boyutu puanlarının çalışma yılı süresi değişkenine göre politik beceri algı düzeyinde anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıldan az çalışma süresine düzeyine sahip kadınların sosyal zeka algı düzeyleri diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi düzeyine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların sosyal zeka algı düzeyleri diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıldan daha az çalışma süresi düzeyine sahip kadınların sosyal zeka algıları diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Politik becerinin alt boyutlarından olan *politik beceri* algısı incelendiğinde, samimi *görünme* alt boyutu puanlarının çalışma yılı süresi değişkenine göre politik beceri algı düzeyinde anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Gruplar arası farklılaşmanın nedenini bulmak için yapılan Scheffe testi sonucuna göre 8 yıldan az çalışma süresine düzeyine sahip kadınların samimi *görünme* algı düzeyleri diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi düzeyine sahip olan alt boyut puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 8 yıla kadar çalışma süresi düzeyine sahip kadınların samimi *görünme* algı düzeyleri diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 8 yıldan daha az çalışma süresi düzeyine sahip kadınların samimi *görünme* algıları diğer 8 yıldan fazla çalışma süresi düzeyine sahip olan kadınlara göre daha yüksek olduğu **düşünül**mektedir.

Tablo 17. Politik Beceri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı Sonuçları

	Benlik Saygısı	Benlik Değeri	Özgüven	Depresif Duy.	Kendine Yetme	Başarma-Üret.	**Politik Beceri**	İlişki Ağı Kurma	Kişilerarası Etki	Sosyal Zekâ	Samimi Görünme
BENLİK SAYGISI	1	,938**	,901**	,839**	,879**	,865**	-,523**	-,552**	-,446**	-,386**	-,396**
Benlik değeri	,938**	1	,785**	,786**	,769**	,795**	-,502**	-,511**	-,468**	-,392**	-,318**
Özgüven	,901**	,785**	1	,648**	,774**	,708**	-,494**	-,524**	-,423**	-,359**	-,379**
Depresif duy.	,839**	,786**	,648**	1	,683**	,680**	-,466**	-,475**	-,372**	-,357**	-,397**
Kendine yetme	,879**	,769**	,774**	,683**	1	,674**	-,368**	-,401**	-,288**	-,234**	-,361**
Başarma-üret.	,865**	,795**	,708**	,680**	,674**	1	-,474**	-,524**	-,401**	-,358**	-,316**
POLİTİK BECERİ	-,523**	-,502**	-,494**	-,466**	-,368**	-,474**	1	,858**	,896**	,884**	,766**
İlişki ağı kurma	-,552**	-,511**	-,524**	-,475**	-,401**	-,524**	,858**	1	,723**	,622**	,539**
Kişilerarası	-,446**	-,468**	-,423**	-,372**	-,288**	-,401**	,896**	,723**	1	,724**	,585**
ı etki											
Sosyal zekâ	-,386**	-,392**	-,359**	-,357**	-,234**	-,358**	,884**	,622**	,724**	1	,627**
Samimi görünme	-,396**	-,318**	-,379**	-,397**	-,361**	-,316**	,766**	,539**	,585**	,627**	1

* p < ,05
** p < ,01

Tablo 17'de kadınların politik beceri ile benlik saygınlığı algılarına yönelik Pearson Momentler Çarpım korelasyon katsayısı sonuçları gösterilmiştir. Buna göre Tablo 17'de kadınların benlik saygısı algısının genel puanı ile *benlik değeri* düzeyleri, özgüven düzeyleri ve *depresif duygulanma* düzeyleri, *kendine yetme düzeyleri ve başarma-üretme düzeleri* arasında yüksek düzeyde pozitif anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir (r=,93, r=,90 r=,83 r=,87 r=,86; p<,01). Kadınların politik beceri ile benlik saygısı algıları arasında yüksek düzeyde negatif anlamlı ilişki

olduğu belirlenmiştir (r= -,523, p<,01). Benlik saygısı genel puanı ile *ilişki ağı kurma, sosyal zeka, kişilerarası etki ve samimi görünme* alt boyut puanları arasında yüksek düzeyde negatif anlamlı ilişki bulunmuştur (r=,-55 =,-44 =,-38 =,-39, p<,05).

5.Sonuç

Bu araştırma Bursa ili merkez ilçesinde yer alan 103 kadın gönüllü katılımcının görüşleri ile sınırlıdır. Bu nedenle, benlik saygısı ile politik beceri arasındaki ilişkinin daha büyük örneklemler üzerinde yürütülmesinin alan yazına daha fazla katkı sunabileceği düşünülmektedir. Ayrıca tek bir il değil birçok il ve yöredeki kadınların anket görüşleri alarak daha kapsamlı sonuçlar çıkabileceği aşikardır. Bu nedenle, politik becerinin nedenlerini ve olası sonuçlarını başka değişkenlerle birlikte incelemek, bu değişkenin doğasının bütüncül bir biçimde kavranmasına katkı sunabilir. Yine aynı şekilde benlik saygısının alt nedenlerinin incelenerek oluşturulabilecek değişkenlerle de ölçülmesi çalışmanın geliştirilmesi açısından elzemdir. Kadınların politik becerilerini geliştirmek ve böylelikle gerek iş yaşamı gerekse özel ve sosyal hayatlarındaki stres, başarısızlık, çatışma gibi olumsuz durumlarla başedebilmesini sağlamak amacıyla psikolojik sermaye düzeylerinin yükseltilmesi gerektiği söylenebilir. Kadınların, politik becerilerinin geliştirilebilmesi için benlik saygısına değer gösterilmesi ön koşuldur. Bu bağlamda kadınlara yönelik oluşturulacak politikalar çerçevesinde;

-Kadınların rehberlik hizmetlerinden yararlanılarak iş, sosyal yaşam, eğitim ve aile yaşantısında planlama yapılması gerekmektedir.

-Kadınların ekonomik güçlerinin sağlanması, iş hayatında istihdamının arttırılması kadının daha fazla özgüveninin artmasına sebep olacaktır. Bu sebeple kadınların ekonomideki işgücü payı arttırılmalıdır.

-Kadınların eğitimlerinin yaşam koşulları sebebiyle yarım bırakılmasından dolayı eğitimlerinin tamamlandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve ortaokul, lise, üniversite ve lisansüstü eğitimlerinin tamamlanması için politikaların oluşturulması gerekir.

-Kadınların çözüm odaklı yetiştirilebilmesi için siyaset akademisi kurularak, problem çözmeye yönelik toplumsal olaylara çözüm üretebilmesi sağlanacak imkanlar tanınmalıdır.

-Kadınların, sosyal ve kültürel gelişimlerinin sağlanabilmesi için sosyalleştirme araçlarından destek alınmalıdır. Kadını içinde yaşadığı kültürü öğretme, örf ve gelenek, görenekleri öğretme, adab-ı maşeret

kurallarının öğretimi sağlanmalıdır. Ayrıca kültüre özgü sanatsal faaliyetlerin öğretilmesi ve yöresel kültür bilgilendirilmesi yapılması gerekmektedir.

-Sağlıklı bir aile ortamı ve sağlıklı çocuklar yetiştirilmesi için kadınların sağlık hizmetlerinin ve imkanlarının arttırılması ve çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak kadınlarla ilgili politikalar yeniden gözden geçirilmeli ve kadını güçlü kılacak politika çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

ALGA, Erdal; ÖZDEMİR Murat (2018). 'Özel Sektör Örgütlerinde Politik Beceri İle İzlenim

Yönetimi İlişkisi' Yönetim Bilimleri Dergisi/Journal of Administrative Sciences Cilt / Volume: 16, Sayı / N: 31, ss. / pp.: 309-329, 2018

ATAY, Salim. (2010). "Geliştirilebilir Yönetim Becerisi: Teorik ve Ampirik Yönleriyle

Politik Yeti", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 43, Sayı 2, 2010, s. 65-80.

ELÇİ, Elçin. (2011). 'Türkiye'de "Kadın Olmak" Söylemi: Kadınlarla Yapılmış Bir Söylem

Çalışması ' Psikoloji Çalışmaları Dergisi 31 (2011) 1-28.

GERALD R. FERRİS et.al., (2005) "Development and Validation of The Political Skill

Inventory", Journal of Management, Vol. 31, No. 1, 2005, p. 127; Kathleen K. Ahearn et.al., "Leader Political Skill and Team.

KARADEMİR, T., DÖŞYILMAZ, E., ÇOBAN, B., KAFKAS, ME. (2010). Beden Eğitimi

Ve Spor Bölümü Özel Yetenek Sınavına Katılan Öğrencilerde Benlik Saygısı Ve Duygusal Zeka. Kastamonu Eğitim Dergisi. 18(2), 653-674.

MUTLU, Ahmet (2017).' Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri Ve

Anlamı', Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 9 Ocak-Nisan 2017.

ÖZDEMİR, Murat; GÖREN, Safiye Çiğdem. (2016)."Politik Beceri ve Psikolojik Sermaye

Arasındaki İlişkinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 31, Sayı 2, 2016, s. 333-345.

ÖZDEMİR, Murat; GÖREN, Safiye Çiğdem. (2015).“ Politik Beceri Envanterinin Eğitim

Örgütlerinde Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi 2015, Cilt 21, Sayı 4, ss: 521-536

ÖZKAN, İshak(1994), ‘Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler’

http://www.dusunenadamdergisi.com/ing/DergiPdf/DUSUNEN_ADAM_DERGISI_ec46c06c1a5d44ff9676e5d00ab9a792.pdf (Erişim:10.11.2019).

SALİM Atay. (2010). “Geliştirilebilir Yönetim Becerisi: Teorik ve Ampirik Yönleriyle

Politik Yeti”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 43, Sayı 2, 2010, s. 66.

KADINLARIN MEDYADA TEMSİLİ: SURİYELİ SIĞINMACILAR ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Mustafa Gündüz
Başkent Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Özet

Bugünün dünyasının geçmişle kıyaslanamaz bir oranda değiştiğini biliyoruz. Değişim oranındaki bu artış birçok soruna da neden olmaktadır. Bu sorunların birçoğunun neredeyse tüm dünyayı etkileyen sonuçları olabilir. Dünyanın birçok yerinde, çeşitli nedenlerle çatışmalar ortaya çıkmakta ve ikamet ettikleri yeri terk etmek ve diğer ülkelere göç etmek zorunda kalan insanla-rın karşılaştıkları sorunlar dünya gündeminde olmaya devam etmektedir. Tüm varlıklarını geride bırakıp zor durumlara giren bu insanlara sığınmacı, göçmen veya mülteci denir. Bu insanlar arasında çocuklar, yaşlılar, kadınlar ve hastalar gibi daha fazla yardıma ihtiyaç duyanlar; daha fazla tehditle karşılaşabilir. Bu bağlamda, medyanın tüm bunları nasıl ele aldığını ve topluma nasıl yansıttığını araştırmak çok önemlidir.

Bu çalışma Suriyeli sığınmacıların ve özellikle Suriyeli kadın sığınmacıların Türk medyasında nasıl temsil edildiğine odaklanmaktadır. Bunun için öncelikle temsil ile ilgili kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Daha sonra Türk basındaki kadınlarla ilgili ma-kaleler incelenmiş ve Suriyeli mülteci kadın temsilleri üzerinde durulmuştur.

Summary

We know that today's world is changing at a rate that is incompa-rable to the past. This increase in the rate of change also causes many problems. Many of these problems can have consequences that affect almost the entire world. In many parts of the world, conflicts arise for various reasons and the problems faced by people who have to leave their place of residence and migrate to other countries continue to be on the world agenda. These peo-

ple, who have left all their assets behind and entered into difficult situations, are called asylum seekers, migrants or refugees. Those who need more help such as children, the elderly, women and patients among these people; may face more threats. In this respect, it is very important to investigate how the media handles all these and reflects them to the society.

This study focuses on how Syrian asylum seekers and especially among Syrian women asylum seekers are represented in Turkish media. For this, firstly, the conceptual framework related to representation has been determined. Later on articles on women in the Turkish press were analyzed and Syrian refugee women's representations were emphasized on.

Giriş

Latince communicare'den gelen iletişim sözcüğü,ilişki kurmak anlamını taşır. Sözcük hem bir ülküyü, bir ütopyayı hem de işlevsel değiş-tokuş eyleminin bütün boyutlarını dile getirir: Değiş tokuş edilen nesne ya da içerik, sözlü, yazılı iletişim araçları ile kullanılan teknikler ve bu teknikleri ulusal ya da yerel medya biçiminde işleten ekonomik kuruluşlar olarak değerlendirilir (Maigret 2011: 40). Fıske'ye göre ise iletişim yüz yüze konuşmadır, televizyondur, bilgi yaymadır, saç biçimimizdir, kültüre eleştiridir şeklinde sonsuz sayıda ekleme yapılabilir (Fıske 1996: 15). Çünkü iletişim insanın sosyal bir varlık haline gelebilmesinin en önemli alanıdır.

Medya ise her çeşit mesajı farklı yaş, cinsiyet, eğitim, etnik grup gibi özelliklere sahip kitleye, kendi yayın politikasına ve kullandığı aracın özelliklerine göre biçimlendirerek yayan kitle iletişim aracıdır (Mora 2008: 6). Medya sözcüğü alıcı ve verici arasında doğrudan karşılıklı bir etkileşim olasılığı bulunmadan, kişilerarası iletişimden farklı olarak, alıcının vericiye dolaylı olarak tepkide bulunabildiği bir ortamı ifade eder. Buradaki ilişki, medya kuruluşlarının ürettiklerine yönelen izlerkitlenin davranışlarıyla sınırlıdır.

Bilindiği üzere, dünyada savaş, çatışma, yoksulluk gibi nedenler sonucu kitlesel göç hareketleri giderek artmaktadır. İnsanların büyük gruplar halinde yaşadıkları yerleri terk ederek başka ülkelere sığınmaları medyanın da en önemli gündem konularından biri haline geldi. Suriyeli sığınmacıların ve özellikle sığınmacı kadınların hangi temsillerle Türkiye medyasında yer aldıklarını ve böylelikle onlara yönelik algı ve tutumların nasıl şekillendiğini belirlemek de önemli bir sorundur.

Bu çalışmada, olan bitenden insanları haberdar etme işlevini yerine getirmeye çabalayan Türkiye'deki yazılı medyanın,Suriyeli sığınmacı kadınlar ile ilgili neyi, nasıl sunduğu ve böylelikle oluşturmaya yöneldiği kamuoyunun durumu ortaya konulacaktır. Bunlar için, öncelikle medyanın oluşturmaya yöneldiği temsil konusunu StuartHall'ün yaklaşımıyla ele alıp, son beş yılda Türkiye yazılı basınında genel olarak kadın ve özel olarak Suriyeli sığınmacı kadın temsili üzerinde durulacaktır.

Kuramsal ve Kavramsal Belirlemeler

Toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu topluma uyum sağlama sürecidir. Bireyin cinsiyet, yaş, ekonomik koşullar gibi faktörlere bağlı olarak işgal ettiği statüye ait genel kabul görmüş rolleri öğrenmesidir. Bu roller aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din gibi temel kurumlar aracılığıyla öne sürülür. Önemi ve etkisi giderek artan bir kurum olan medya da bireyin toplumsallaşma sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bireyler, çocukluktan yaşlılığa kadar, medya aracılığıyla toplumsal kuralları ve değerleri öğrenmektedirler. Dolayısıyla hem kendileriyle hem de diğer bireylerle ilgili algı ve tutumun oluşmasında medya önemli bir araç işlevi görmektedir.

Gerçekten de gelişen teknolojiyle daha fazla alana medya daha önce hiç olmadığı kadar hayatımızı etkilemekte ve ilişkilerimizi çerçevelemektedir (Pajares ve Diğerleri2009, Erhart 2012). Ne kadar tarafsızlık iddiasında olursa olsun, medya belli bir grubu, topluluğu, deneyimi, fikri veya konuyu kendi açısından ele almaktadır. Bu bakış açısıyla medyada ne anlatıldığı, konuların, sorunların topluma nasıl aktarıldığı, olaylarla ilgili neden sonuç ilişkisinin nasıl kurulduğu, söylemin işlevi ve nasıl oluşturulduğu gibi sorular her zaman cevaplanmayı beklemektedir. Medyada yer alan haber ve yazılardaki kişi veya gruplarla ilgili temsil ve söylemlerin taşıdığı anlamlar oldukça önemlidir; çünkü bu temsiller bir anlamda toplumsal gerçekliği de inşa ederler (Hall 1995). Temsilin medya metinleri, medya üreticileri ve izleyiciler arasında meydana gelen bir etkileşimin sonucu olduğu bilinmektedir. Arar ve Bilgin'e göre, temsil edilenden ziyade temsil edenin etkin olduğu bir süreçtir, çünkü bu süreç temsili gerçekleştirenin niyetine bağlıdır ve bu nedenle her haber temsil ettiği şeyin sınırlı, yönlendirilmiş, üzerinde oynanmış veya yeniden yaratılmış bir imajını sunar (Arar ve Bilgin, 2009). Temsilin bürüneceği biçimi medyanın niyeti ve amacı belirler.

Temsil, toplumsal ilişkiler içerisinde güçlü olan tarafın ötekine yö-

nelik oluşturduğu kısmi, taraflı ve ideolojik görüntüsü olarak tanımlanabilir. Temsiller ötekine dair düşünce, fikir, tutum ve davranışlarımız üzerinde oldukça etkilidir (Hall1997). Hatta bu temsiller bireylerin kendileriyle ilgili düşüncelerini ve kendilerini nasıl gördüklerini bile etkileyecek kadar güçlü olabilirler. Sosyalizasyon sürecinde önemli bir araç işlevi gören medyanın sunduğu temsillerin nasıl oluşturulduğu ve topluma nasıl aktarıldığı önemlidir. Medya etkisinin sonuçları yalnız şimdiyi değil, gelecekteki nesilleri de ilgilendirmektedir. Özellikle kişi, grup ve toplulukların birbirlerinden farklılıklarının olumsuz temsillerinin çok ciddi sosyal sorunlara yol açabileceği hesaplanmalıdır.

Temsiller yaş, toplumsal cinsiyet, ırk ve renk gibi kategorilere ayrılabilir. Örneğin toplumsal cinsiyet temsilleri erkeklik ya da kadınlık olarak verilebilir. Yaşa dayalı temsillerde bebek, çocuk, ergen, yetişkin, orta yaşlı gibi kategoriler kurulabilir. Etnik temsiller Amerikan, Türk, Hintli vb. olabilir; cinsel yönelim temsillerine de heteroseksüel, lezbiyen, aseksüel örnek olabilir. Böyle olunca temsilin inşası konusunun ayrımcılığı da gündeme getirir. Çünkü bir şeyin tarafsız ve objektif temsili mümkün değildir. Örneğin, yaşlı temsilleri yaşa dayalı ayrımcılık konusunu gündeme getirir (Zengin 2015). Ya da medyada kadınların temsilinde cinsiyet temelli ayrımcılık veya siyahların temsilinde ırk temelli ayrımcılık sıklıkla karşımıza çıkar.

Medyada temsil çalışmaları alanında daha çok kadınların ve göçmenlerin temsili üzerinde durulduğunu görüyoruz. Kadınların medyadaki temsilini araştıran çalışmalardaki (Laura Mulvey 1975,JibFowles 1996, Paul Messaris 1997, JaniceWinship 1987, Elizabeth Spelman 1982) ortak görüş, toplumsal cinsiyetin insan aklıyla inşa edilmiş ve oluşturulmuş olmasıdır.Toplumsal cinsiyete dair bildiklerimiz üretilmiş ve dile yansımış şeylerdir (O'Sullivan,, 1998). Alankuş'a göre, bu ayrımcılıkla birlikte, kadınlar da birbirlerinden farklı ötekilerle temsil edilir. Siyahlar, yoksunlar, etnik, ırksal, cinsel, kültürel azınlıkların medyada yeterince temsil edilmediğini ya da temsile ancak mağdur/kurban veya fail/suçlu olduklarında layık görüldüğünü düşünür (Alankuş,, 2013: 238).

Medyada kadın temsili kadar önemli olan bir başka konu da göçmenlerin veya azınlık grupların nasıl temsil edildiğidir. Göçmenlerin, siyahilerin ya da ötekilerin temsili dendiğinde akla ilk gelen isimlerden biri StuartHall'dur (Hall 1995, 1997). Hall'un ilgi odağını medyanın gücü oluşturmaktadır. Medya, neredeyse her yerde toplumsal ilgi alanlarını belirlemeye çalışmaktadır. Hall'a göre iletişim her zaman güce bağlıdır ve toplumda gücü elinde bulunduran gruplar medya ara-

cılığıyla neyin, nasıl temsil edildiğine etki ederler (Hall 1995).

Hall, teorisinde stereotiplerin temsili oluşturmadaki rolüne de çok önem verir. Stereotipler basitçe, bir gruba yönelik yaygın bir inanç sonucu ortaya çıkan ve o grubun bireylerini tanımlamak için kullandığımız basitleştirilmiş kategorileri ifade ederler. Yani, kişileri tek tek değil, ait oldukları herhangi bir kategoriye göre genelleştirerek etiketlemektir.Hall, Batı Hintliler, Asyalılar, Afrikalılar gibi siyahi göçmenlerin medyadaki temsillerinde çok büyük sorunlar olduğunu savunur. O'na göre, televizyonda farklı tür ve görüşten tüm programlarda siyahiler sıklıkla stereotipik temsillerle gösterilmekte, göç meseleleri içerisinde ele alınıp ya dramatik söylemlerle ya da kriz söylemleriyle medyada görünür hale gelmektedirler (Hall1995). Hall'un teorisi her ne kadar göçmen ya da siyahilerin temsiline odaklansa da aslında hemen hemen tüm dezavantajlı ya da ayrımcılığa maruz kalan gruplar ile ilgili çalışmalar için de kullanılabilir. Hall'e göre, bugün ırksal farklılığın temsili hangi yollarla gerçekleştiriliyorsa aynısını toplumsal cinsiyet, sınıf, yaş vb. için de düşünebiliriz (Hall 1997: 225). Bu nedenle Hall'ün düşüncelerine kısaca değinebiliriz.

Bir şeyin temsili dilin, işaretlerin ve görüntülerin kullanımını içerir. Temsil bir kültürün üyeleri arasında anlamın oluştuğu ve değiştirildiği sürecin önemli bir parçasıdır. Hall, temsilde anlamın nasıl oluştuğunu üç farklı yaklaşımla açıklayanlar olduğunu bildirmektedir. Bunlar; Yansıtmacı, Kasıtlı ve Yapısal temsil yaklaşımıdır. Yansıtmacı yaklaşımda gerçek hayattaki nesne, kişi, fikir ya da olaylara dair anlamların birebir gibi yansıtıldığı düşünülür. Yani dil bu anlayışa göre ayna fonksiyonu görür. Kasıtlı yaklaşımın ortaya koyduğu temsildeki anlam, tam tersi bir işleve sahiptir. Bu görüşe göre yazar, konuşmacı ya da her kimse belirli anlamları dil aracılığıyla kasıtlı olarak dinleyici ya da okuyucuya dayatır. Hall'e göre, Kasıtlı Yaklaşım'ın doğruluk payı bulunsa da temsil meselesini tam olarak açıklayamaz. Çünkü dil kişiye özgü olmayan sosyal bir sistemdir. Temsil sistemini, kavramları ve işaretleri kullanarak anlamı biz inşa ederiz. Kendisinin de daha yakın durduğu Yapısalcı yaklaşım ise dilin sosyal ve kamusal karakterinin varlığını kabul eder. Bu görüşe göre anlam, birçok etkenin bulunduğu karmaşık bir süreç sonucunda meydana gelir (Hall 1997).Temsilde öne sürülen kavramın anlamını somut yaşamdaki karşılıklar belirler.

Hall, Yapısalcı yaklaşımda temsilde anlamın nasıl oluştuğunu göstermek için bir örnek olarak trafik ışıklarını verir. Renkler ve trafik ışıklarının dili, bir temsili sistem olarak çalışır. Trafik ışıklarında renklerin kendisi kadar, sıklığı ve belirli konumları vardır. Bunlar ışıkların

anlam taşımasını ve böylece işaretler gibi işlemesini sağlar. Hall'ün verdiği bu örnek aslında bize Saussure'ün anlam ve işaret konusundaki görüşlerini hatırlatır; çünkü temsil konusundaki bu yapısalcı görüş temellerini Saussure'ün dil kuramından alır (Saussure 1976: 112). Bu kuram, dilin yalnızca sözcüklerden oluşan bir yapı olarak ele alınmasına karşıdır; çünkü dilde sözcüklerden çok daha fazlası mevcuttur (Hall 1997). Bu nedenle Saussure, sözcük yerine gösterge kavramını kullanmayı uygun bulur (Belsey 2002: 21). Trafik ışıkları, sembol ve işaretleri ya da jest ve mimikler de sözcüklere ihtiyaç olmaksızın göstergeler olarak işlev görürler.

Gösterge ve gösterilen arasında kaçınılmaz ve doğal bir bağlantı yoktur. Gösterilendeki değişimler göstergenin taşıdığı anlamı sınırlandırabilir veya daha da genişletebilir. İşaretler sabit ya da temel anlamlar taşımazlar. Yani gösterge ve gösterilen arasındaki kültürel kodlarımız tarafından kurulan ilişki kalıcı olarak sabitlenmiş değildir. Üstelik anlam, unsurlar arasındaki farka bağlıdır. Yani aslında gösteren kırmızı değil, kırmızı ve yeşil arasındaki farktır (Hall 1997). İşaretlerin anlamları sistem içerisinde diğer unsurlar ile kurulan ilişki tarafından belirlenir. Başka bir ifadeyle, bir şeyin anlamının oluşması "öteki"nin varlığına bağlıdır.

Bu bakımlardan farklıyı ya da "öteki"yi nasıl tanımlarız? Hall bu tanımlamada stereotipleştirme denilen temsili pratiklerin önemli rol oynadığını savunur. Bu temsili pratikler toplumda var olan belli güç ilişkilerinin şekillendirmesiyle gerçekleşir. Bu ilişkide hem güç dağılımındaki hiyerarşik durum, hem de temsil edilene yönelik belli duygu ve fikirler etkili olabilmektedir. Dolayısıyla stereotipler farklı olanın tanımlanmasında belli güç ilişkilerinin etkisiyle oluşan temsili pratiklerdir (Hall 1997).

Medyada yer alan temsillerin ne şekilde oluşturulduğu ve hangi grupların ne şekilde temsil edildiği gibi konular, temsil edilen gruplara ilişkin tutum ve algıları belirlemede oldukça etkilidir. Bu gruplara ilişkin önyargıya dayalı stereotipik temsiller; olumsuz inanç, tutum, önyargı ve ötekileştirmelere sebep olmaktadır. Stereotip kavramı, belirli bireyler veya gruplarla ilgili üretilmiş inanışları karşılar.Hall'a göre stereotipler bir kişi hakkındaki birkaç basit, canlı, hatırlanabilir, kolayca kavranabilir ve geniş ölçüde tanınan karakteristikleri kullanarak o kişi hakkındaki her şeyi bu karakteristiklere indirger, abartır, basitleştirir ve sonsuza kadar sabitler (Hall 1997). Stereotipler de önyargılar gibi zihinlerimizde belli bir grubu şematize etmeye yarar. Sosyal bilimler alanında stereotiplere ilişkin çalışmaları başlattığı kabul edilen Lipp-

man, stereotipleri "kafamızdaki resimler" şeklide açıklar. Stereotipler gerçekliğe ilişkin sosyal ve bilişsel temsil oluşturarak dünyanın ya da toplumsal çevrenin algılanmasını kolaylaştırır ve insanların bu dünyaya veya toplumsal çevreye dair düşünme ve karar verme süreçlerine rehberlik ederler (Zengin 2015: 36). Bu anlamda işlevsel oldukları da söylenebilir.Çünkü insanların çoğunluğu kalıp düşüncelere ve yargılara başvurmanın kolaylığını deneyimlemeyi sürdürür.

Tim O'Sullivan da farklı olanı temsil etmede kullanılan stereotipleştirme pratiğini, bir kategorizasyon ve değerlendirme sürecini içeren etiketler olarak tanımlar. Dahası bununla da kalmayıp stereotipler bölünme stratejisi yayarlar. Özneyi "normal", "anormal ama kabul edilebilir" ve "kabul edilemez" kategorilerinden birine yerleştirirler ve böylece genele sabitlenemeyen ya da farklı olan her şeyi dışarıda tutarlar. Bu, sınırların kalıcılığını, sabitliğini ve değişmezliğini sağlayan stratejilerden biridir. O'Sullivan'a göre, sınırları sabitleyip ait olmayan her şeyi dışarı atan bu sürecin aynı zamanda bir kapalılık ve dışarıda tutma pratiğine dönüştüğünü söyleyebilmek mümkündür (O'Sullivan 1998). Böylelikle toplumsal ve sembolik düzenin kalıcılığına katkıda bulunur. Bu da normal-sapkın/patolojik, kabul edilebilir-edilemez, ait olan-öteki ya da biz-onlar şeklinde birbirinin "zıttı" iki grubun oluşması demektir.

Nitekim stereotipler bir grubu diğer gruplardan ayırmakla gerçekleşir. Bunu yaparken o gruba özgü bir özellik belirleyip, grubun tüm üyelerine atfedilir. Böylece bireysel özellikler dikkate alınmaz ve grup homojen olarak algılanır. Aynı toplumsal gruptakiler birbirinin benzeri olarak kabul edilir. Benzerliğin vurgusu ise zıt özellikleri yükledikleri bir başka grup inşası ile mümkün olur (Göregenli 2012). Örneğin, erkeklere yönelik bir stereotip kurulduğunda kadınların tam tersi özellikte olduğu düşünülür. Yani erkekler futbol sever stereotipi, kadınlar futbol sevmez olarak da algılanabilir, yine Batılılar mantıklıdır dendiğinde, Doğuluların duygusal olduğu ya da mantık dışı davrandığı sonucuna ulaşırız. Böylece ikili karşıtlarla kurulmuş bu stereotipler iç grup sempatizanlığının ve dış grup ayrımcılığının oluşmasına katkıda bulunurlar. Bu ayrım giderek keskinleşerek "Biz/Onlar" ikiliğinin oluşmasına sebep olur. Dolayısıyla "Biz"e olumlu özellikler yüklenerek "Onlar" dışarıda bırakılıp tamamen zıt özellikler ile ilişkilendirilir. "Biz" değerli görülürken, "Onlar" değersizleştirilir (Göregenli 2012).

Hall, temsillerin sıklıkla ikili karşıtlıklar ile birlikte verildiğini savunur (Hall, 1997). Richard Dyer'a göre, Beyaz olmanın ne demek olduğu, ancak beyaz olmayan temsil edildiğinde görülebilir (Dyer 1977:

13). Dyer, tip ve stereotip ayrımı yapar. Tip denilen şey bir kişiye atfettiğimiz basit, canlı, kolayca kavranabilir, hatırlanabilir özelliklerdir. Tipler gelişebilir ya da değişebilirler. Tiplerin kullanımı olmadan dünyayı anlamlandırmak imkânsız olmasa bile zordur; çünkü ilk kez karşılaştığımız insanları, olayları ya da nesneleri kafamızdaki sınıflandırma sistemine göre bir yerlere oturturuz. (Dyer 1977). Böylelikle kişiler, gruplar, kategoriler veya olan bitenler hakkında ön fikirler edinebiliriz. Bacakları olan bir tahtaya baktığımızda onu masa olarak tanımlarız, daha önce öyle bir masa görmemiş olsak da kafamızdaki masa şablonuna göre bu sonuca varırız. Dyer'a göre etrafımızdaki şeyleri bazı geniş kategorilere göre anlamlandırırız. İlk kez gördüğümüz dört bacaklı tahtanın nasıl masa olduğu sonucuna varıyorsak, insanları da aynı şekilde toplumsal hayattaki rollerinden hareketle (yaş, cinsiyet, görünüm, gelir durumu, meslek, ırk vs.) kafamızdaki sınıflandırma sistemine göre bir yerlere koyuyoruz. Bunlar vasıtasıyla o kişiye ciddi, neşeli, zeki, geri kafalı, sportif vs. kişisel bir tip atfediyoruz(Dyer 1977).

Stereotipler ve toplumsal tipler arasında ayrım yapan Orrin e. Klapp, toplumsal tipleri topluma ait olanların temsilleri olarak tanımlar. Yani toplumsal tipler bir kişinin toplumuna ait olan kişilerdir. Stereotipler ise bir kişinin toplumunun dışından olanlara yöneliktir. Toplumsal tip mantıklı veya bilimsel değildir. Bu tipler pratik deneyimlere ve az çok herkes tarafından kabul edilmiş yargılamalara göre belirlenmiştir (Klapp 1962). Dyer ise Klapp'in bu ayrımının farklı toplumsal grupların "kimin ait olduğu, kimin olmadığı; kimin içerde kimin dışarıda olduğu" algısına göre yeniden çalışılması gerektiğini savunur. Çünkü bir topluma kimin ait olduğunu ve kimin olmadığını belirleyen bir gücün varlığına işaret eder. Bu göreceli güç tarafından o toplumda kimin merkezde, kimin kenarda veya dışarda olduğunu tayin etmesine bağlıdır. (Dyer 1977).

Stereotiplere dair yanlış varsayımları düzeltmeyi amaçlayan TessaPerkins, stereotipleştirmenin sandığımız kadar basit bir süreç olmadığını vurgular. Örneğin stereotiplerin her zaman olumsuz olduğu, azınlıklara veya dezavantajlı gruplara yönelik olduğu ya da gerçeği yansıtmadığı, değişmez ve katı olduğu düşünülür, ancak bunlar doğru değildir (Perkins 1997). Stereotipler gerçeği doğru olarak yansıtabilir veya yansıtmayabilir. Örneğin "kadınlar duygusaldır" önermesi bir stereotiptir. Kadınların bir kısmı ya da büyük kısmı duygusal olabilir ve bu yargı bir anlamda gerçeği yansıtabilir. Ancak bu bütün kadınların duygusal olduğu anlamına gelmez. Ayrıca stereotipler olumsuz olabildiği gibi olumlu da kurgulanabilir. Örneğin "erkekler mantıklıdır" olumlu iken, "kadınlar dedikoducudur" olumsuz bir stereotip örneğidir.

Perkins'e göre, "bir stereotipin gücü üç faktörün kombinasyonuyla sonuçlanır. Basitliği, anında tanınabilir olması ve bazı özellikler ya da karmaşık toplumsal ilişkiler hakkında kabul görmüş bir fikir birliğine yaptığı örtülü referans" (Barker 2010:188). StereotipleştirmedeHall temsil, farklılık ve güç arasında bağ kurar. Güç denilen şeyin de yalnızca fiziksel olmadığını, kültürel ve sembolik gücün de oldukça önemli olduğunu vurgular. Hall'a göre stereotipleştirme de bu sembolik şiddetin bir unsurudur. Temsilin ırklaştırılmış rejimini anlamada stereotipleştirme denilen temsili pratikler önemli rol oynamaktadır (Hall 1997:259).

Stereotiplerin üretildiği en büyük mecra kuşkusuz medyadır. Televizyon programlarında, magazin dergilerinde, gazete haberlerinde ve sosyal medyada her gün sayısız stereotip temsille karşılaşırız. Bu olumsuz stereotip temsiller çoğunlukla yaşlılar, kadınlar, yoksullar, mülteciler, engelliler gibi dezavantajlı ve farlı gruplardan oluşur.

Hall'ün düşüncesine göre farklılık, anlamı oluşturmada hayati öneme sahiptir. Farklılığın bütün işlevselliğine ya da bu sayede oluşturulan sınıflandırmaların hayatı kolaylaştırmasına ve anlamı oluşturmada kolaylık sağlamasına rağmen, olumsuz duygu ve pratikleri tetikleyecek kadar tehlikeli de olabilirler. Çünkü bu sınıflandırmalar araya sembolik sınırlar çizerek, sınır içlerinin saf kalmalarına yol açabilir. Bu sınırların aşılması korku ve kaygıları tetikleyecektir. Örneğin, eşcinsellik belki de iki cinsiyet arasındaki sınırları aştığı ya da bulanıklaştırdığı için toplumlarda nefretle karşılanır. Yine, "sınırları aşmış" yabancılara duyulan nefret ya da korku da benzer şekilde açıklanabilir. Mary Douglas bu korkuya "kir" benzetmesiyle örnek verir. Bu düşüncesine göre kir bahçede kabul edilebilir olsa da yatak odasındaki varlığı kabul edilemez,ayakkabılar başlı başına pis değilken onları yemek masasına koymak pisliktir… üst katta bulunması gereken eşyaların alt katta bulunması pisliktir (…) kısacası kirin olduğu yerde bir sistem vardır ve kirlilik algısı şeylerin 'yanlış yerde konumlanmasıyla' ilgilidir (Douglas 2007: 59).

Douglas'a göre kirliliğe ilişkin düşünceler düzenin düzensizlikle, varlığın yoklukla, biçimin biçimsizlikle ve yaşamın ölümle ilişkisine dair düşünceleri de bünyesinde barındırmaktadır (Douglas 2007: 28). Kirlilik toplumsal düzen açısından kaos ve tehlike anlamına gelirken, saflık ise değişimin ve muğlaklığın düşmanıdır. Neyin saf, neyin kirli olduğu da toplumsal sistem içerisindeki sınıflandırmalarla belirlenir.

Tehlikeye dair korkular belirli toplumsal gruplara yönelme eğilimindedir. Ben/Biz ile radikal anlamda farklı olarak kavramsallaştırılan

"öteki", kaygı ve korkuların merkezi konumundadır. Toplumsal birliği, düzeni ve böylelikle Ben/Biz'in güvenliğini sağlayan tüm sınırları bulanık ve tüm sınıflandırmaları muğlak hale getirir. Riskli görülen marjinal grupların kamusal alanı kirlettiği düşünülür, hakim grubun önerdiği düzen için saflık korunmalıdır. ZygmuntBauman ise bu saflık ve düzen arayışının tehlikeli bir tarafı olduğunu savunur: Saflığa yönelik her teşebbüs geride pislik bırakır; düzene yönelik her teşebbüs de yeni canavarlar yaratır (Bauman 2012: 182). Fakat bu kaosun da asıl sebebinin toprak/ulus/devlet üçlemesi olduğunu savunur. Yani, bu üçlü hem bir düzen arayışı hem de kaosun ta kendisidir! Bauman'a göre bu üçlünün yükseldiği dönemin pis canavarları devletsiz uluslar, çok uluslu devletler ve ulus-devletsiz topraklardır; çünkü toprak/ulus/devlet üçlüsünün bir arada düşünülememesi, bir bakıma kategorileri, sınıflandırmaları ve düzeni bulanıklaştırır. Bu dönemin pis canavarları Bauman'a göre mülteciler, göçmenler gibi yabancılardır. Böylelikle toplumsal sorunların, ekonomik problemlerin ve güvenlik tehdidinin müsebbibi mülteciler olarak görülür. Kuşkusuz mülteciler bugünün toplumunda herkesten ve her şeyden farklı olanlardır. Varlıkları toplumdaki düzen ve saflık arayışına, sınırlara ve çizgilere adeta başkaldırı gibidir. Bauman yerli halk-mülteci karşılaşmasını yerleşik-dışlanmış diyalektiğinin en görkemli örneği olarak tanımlar.

Yerleşikler, durumu tanımlama ve kendi tanımlarını ilgili herkese dayatma güçlerini kullanarak, yeni gelenleri basmakalıp fikirlerin demir kafesine kapatma eğilimi gösterir. Basmakalıp fikirler siyah beyaz bir motif oluşturur ve çeşitliliğe hiç yer bırakmaz. Dışlanmış insanlar masumiyetleri kanıtlanana dek suçludur; oysaşikâyetçi, yargıç ve hâkimlik görevi yerleşiklerde toplandığından, hatta iddianameyi onlar hazırlayıp, yargılayan ve hüküm veren de onlar olduğundan, beraat şansı pek az, hatta hiç yoktur (Bauman 2012: 197).

Mülteciler dünyanın birçok yerinde önyargıların, nefretin ve ayrımcılığın yöneltildiği bir konumdadır. Günümüzde temel sorunlardan biri yerli halkınmültecileri, Bauman'ın da söz ettiği gibi, peşin hükümle potansiyel suçlu veya tehdit olarak algılama eğilimidir. Yerli halkın; mültecileri eşit görmeme, değersizleştirme, insan-dışılaştırma hali mültecilerin sığındıkları ülkelerde yaşadıkları en önemli sorunlardandır. Bu nedenle hak arayışları da meşru görülmez, hatta farklı bir insanlık formunda yaşamaları beklenir. Yani eğitim, sağlık, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlardan faydalanma konularında bile yerli halkla eşit seviyede olmaları çoğu kez tahammülsüzlük ile sonuçlanır. Mülteciler açısından sorunların çözümü uzun yıllara dayalı daha güçlü uyum çabalarıyla mümkün olabilmektedir. Bunun da nesiller boyu sürdüğünü

dünya mültecilik deneyimlerinden biliyoruz.

Suriyeli Sığınmacıların ve Kadınların Türk Medyasında Temsili

Türkiye Cumhuriyeti Devleti dil, din, ırk, ekonomik statü vb. hiçbir ayrım yapmaksızın "açık kapı" politikasıyla Suriyelileri kabul etti. Onlara "Geçici Koruma Statüsü" verdi. (Özdemir ve Özdemir 2018:115; Kağnıcı 2017:1769). Bu kapsamda ekonomik yardımlar başta olmak üzere, sosyal, psikolojik, kültürel ve eğitim konularında da olanaklarını seferber etti (Apak 2015; Erdoğan 2015:7). Türkiye'de Suriyeliler ile ilgili yapılanlar hem iç hem de dış siyasette insani ve ahlaki uygulama örnekleri olarak dünya mültecilik durumlarının yeniden ele alınmasını gerektirecek ölçüde özverilidir.

Türkiyeliler başlangıçta Suriyeli sığınmacıları misafir olarak görüp, birçok bakımdan yardımcı olamaya çabaladılar. Ancak, Suriyeli sığınmacıların sayılarınınsürekli artarak dört milyona yaklaşması ve yakın zamanda ülkelerine dönme olasılıklarının azalması rahatsızlıkların gündeme gelmesine yol açıyor. Türkiye'deki Suriyelilerin, Batı ülkelerine geçme girişimlerinin zaman zaman dramatik bir biçimde sonuçlanması, Türk aile ve toplumsal yaşamına uyum konusundaki isteksizlikleri, artan kamu maliyetlerinin sorgulanmaya başlanması, enflasyon ve işsizliğin artması Suriyelilere ilişkin olumlu tutumların değişmesine yol açmaya başladı. Bütün bu durumlar Türk medyasının da ilgisini çekmiştir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki medyada temsilleriyle ilgili sürdürülen bir çalışma kapsamında (Gündüz 2019), elde edilen verilere burada yer verilebilir. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Devlet Enformasyon Sistemi sitesindeki "Ulusal Medya (Sözcü, Sabah, Hürriyet, Posta, Türkiye, Milliyet, Takvim, Yeni Şafak ve Diğer)", "Yerel Medya" ve "Ulusal Ajanslar" başlıkları altında yer alan yazılar tarandı. Son beş yıldaki (01.01.2015-11.08.2019) yazılar içeriğinde "Suriyeli Göçmenler", "Suriyeli Mülteciler" ve "Suriyeli Sığınmacılar" anahtar kelimelerinin sıklığı belirlendi. Yıllara göre bir değişme eğilimi olsa da, birinci sırada 12.715 kez Suriyeli Mülteciler, ikinci sırada 7.970 kez Suriyeli Sığınmacılar ve 2.290 kez de Suriyeli Göçmenler etiketlemesinin kullanıldığı ortaya çıktı.

Gündüz'ün çalışmasında, "Suriyeli Göçmen", "Suriyeli Mülteci" ve "Suriyeli Sığınmacı" anahtar kelimeleri dikkate alınarak oluşturulan veritabanındaki yazılar aşağıdaki 7 kategoriye ayrılan temalara bağlı olarak analiz edildi.

1) Güvenlik

2) Sayısal veriler

3) Sığınmacı Politikaları

4) Sığınmacı Sorunları

5) Siyasi Yaklaşım

6) Yardım

7) Yerel Sorunlar

Bu temalara göre, Suriyeliler ile ilgili haber yapan ulusal medya ve ulusal ajanslar, son 5 yıl içerisinde ilgili konuda birincisırada %30 oranında "siyasi yaklaşım" temasıyla ilgili yazı ve haberlere yer vermiştir. Bunu %25 ile "sığınmacı politikaları", %19 ile "sığınmacı sorunları", %13 ile "yerel sorunlar", %7 ile "güvenlik", %3 ile "yardım" ve yine %3 ile "sayısal veriler" temaları izlemiştir.

Yukarıda yer alan kategorilerdeki yazılar içerisinde kadınlar ile ilgili haberlerin daha çok "sığınmacı sorunları" ve "yerel sorunlar" kategorilerinde yer aldığı bildirilebilir. Suriyelilerin medyada temsilindeayrımcılığa konu olmaları, stereotipleştirilmeleri, tehdit olarak algılanmaları, ekonomik yük olarak görülmeleri, sosyal ve kültürel yapıya zarar verecekleri endişesiyle karşılanmaları vs. yukarıda anılan olumsuz medya temsili teorik alanıyla örtüşebilmektedir. Sığınmacı, göçmen, mültecilerin temsilinde gözlemlenen olumsuz tutumların yanı sıra kadın olmaktan kaynaklı başkaca temsillerin de kalıp yargılara dayalı etiketlemelere yol açtığını bildirebiliriz. Zaten, Türkiye'deki kadın temsilinde de toplumsal cinsiyet ayrımına dayalı ciddi sıkıntılar olduğu bilinmektedir. Hem sığınmacı hem de kadın olarak medyada temsilde yalnızca dramatize edilecek alanların kaldığını görebiliriz.

Türkiye Yazılı Basınında Kadınların Temsili

Yine, Gündüz (2020) tarafından gerçekleştirilen ve 2015-2019 yılları arasındaki Türkiye yazılı basınında yer alan "kadın" içerikli yazıların analizinde "kadınların temsili" üzerinde de durulmuştur. Bu analizlerde "kadın" kavramı ve birlikte kullanıldığı bağlamlar belirlenmiştir.

Gündüz'ün yaptığı araştırmanın örneklemini oluşturan T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı internet sitesindeki "ulusal basın" kategorisinde yer alan gazetelerin 2015-2019 yılları arasında 8-9 Mart

tarihleri incelenerek kadın, aile, şiddet, cinsiyet, eğitim, ekonomi, toplumsal gibi bazı kavramların üzerinde durulmuştur. Akşam, Milliyet, Hürriyet, Sözcü, Star, Takvim, Güneş, Yeni Şafak, Aydınlık, Cumhuriyet, Yeni Akit gibi gazetelerden alınan haberlerde, kavramların bağlamları açısından görünümlerine yer verilmiştir.

Örneklemde yer alan haberlere bakıldığında, kadınların toplumsal ve ekonomik anlamda şiddete uğradığı, cinsiyet arası yapılan ayrımcılıktan ötürü eşitsizliğe uğradığı, kendilerine yapılan haksızlık ve kötü muamelelerden dolayı bir araya gelerek direndikleri ve bulundukları ortamda güçlü kadın profili oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir.

Şekil 1. Kadının Medyada Temsili

Haberlerde incelenen aile, kadın, şiddet, cinsiyet kavramlarının bağlamlarına, ekonomi, eğitim ve toplumsal alanlardaki etkisi göz önüne alınarak bakıldığında birbiri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Aşağıda kavramların bağlamsal analizi başlıklar halinde verilmektedir.

Şekil 2. Kadın Kavramının Birlikte Geçtiği İfadeler

2015-2019 yıllarında 8-9 Mart tarihlerinde kadın kavramının farklı gazetelerde pek çok defa kullanıldığı görülmektedir. Medyanın kadın ve erkeği sunuş, temsil ve anlatış şekli; baştaçocuklar ve gençler olmak üzere her birey üzerinde bir etki yaratacaktır. Bu etki; medyanın bilgi ve haberi sunarken kullandığı dil, vurguladığı kısımlar, kullandığıfotoğraf ve görüntülerinseçimiylegerçekleşmektedir.

Kadın anahtar kavramı ekseninde yapılan kavram analizinde bir matris oluşturulmaya çalışılarak bütün kavramların birbiri ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Aşağıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere şiddet kavramı kadın, aile, cinsiyet kavramları ile ilişkili olduğu gibi, kadın kavramı analizinde çıkan istihdam ve işgücü, cinsiyet kavramı bağlamında da çıkmıştır.

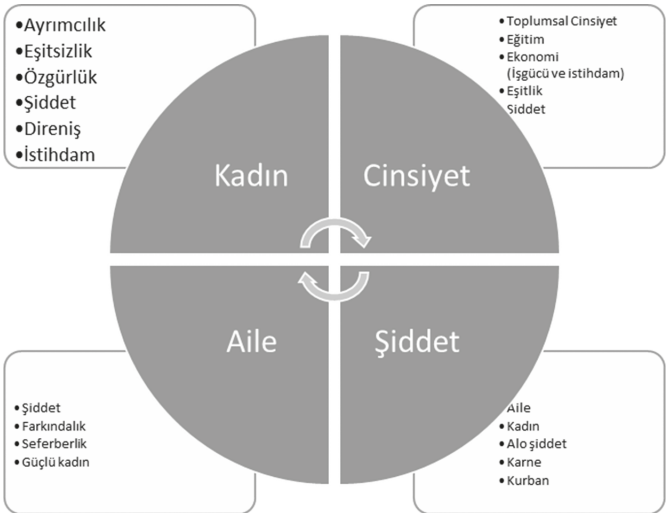

Şekil 3. Kadın Kavramıyla İlişkili Diğer Kavram ve Kelimeler

Ayrımcılık, eşitsizlik kavramları da kadın ekseni kavramında çıkan önemli kavramlardır. Hepsinde ortak çıkan kavram şiddettir. Şiddetin bittiği yerde kadın özgürlüğüne kavuşacak ve refah düzeyi artacaktır.

Kadın kavramıyla ilgili bağlamlarda toplumsal cinsiyet, şiddet, istihdam, özgürlük, eşitlik-eşitsizlik, ayrımcılık, direniş gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir.

Şekil 4. *Kadın Kavramının Bağlamları*

Kadınların şiddete uğradığı olumsuz bağlamlar görülürken iş yaşamındaki girişimcilik rollerinin üstünde de çok durulduğu gözlenmektedir. Şiddetle birlikte direniş kavramı da geçmektedir. Burada özgürleşme ve demokratikleşme kavramları dikkat çekmektedir. Kadına yönelik şiddet eylemlerinin bitmesi ile özgürleşme ve demokratikleşme kavramlarına vurgu yapılıyor diyebiliriz. Kadınlarla ilgili Cumhurbaşkanlığının, parti başkanlıklarının, kadın hakları savunucularının, Finansbank gibi çeşitli bankaların (girişimcilik konusunda), Aile ve Sosyal Politikalar, Maliye Bakanlığı gibi çeşitli bakanlıkların, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu'nun açıklama yaptığı görülmektedir. Kadınla ilgili bağlamlara bakıldığında ilk sıradaki temenni, şiddetin sona ermesidir. Şiddetin sona ermesiyle birlikte özgürlük kavramı da gün yüzüne çıkmış olacaktır. Kadın kavramı, barış, emek, merhamet kavramları ile birlikte geçmektedir. Kadınların merhametli olduğu, barış istediği, aile ve iş yaşamında emekçi oldukları anlaşılmaktadır. Yine, kadın kavramı bağlamında güçlü aile ve güçlü toplum kavramları dikkat çekmektedir.

Depboylu da çalışmasında (2019), 8-9 Mart 2019 tarihlerinde basına yansıyan kadına ilişkin haberlerin, nitel araştırma tekniğiyle analiz edilerek; kadınlara dair gündeme gelen, ele alınan olumlu veya olumsuz haberlerin hangi konularda ağırlık kazandığını tespit etmeye yönelmiştir. Bu çalışmada kadınlarla ilgili dilek ve temennilerin ortaya çıkarılması, esasında nelerin yapılıp yapılmadığını da ele vermektedir.

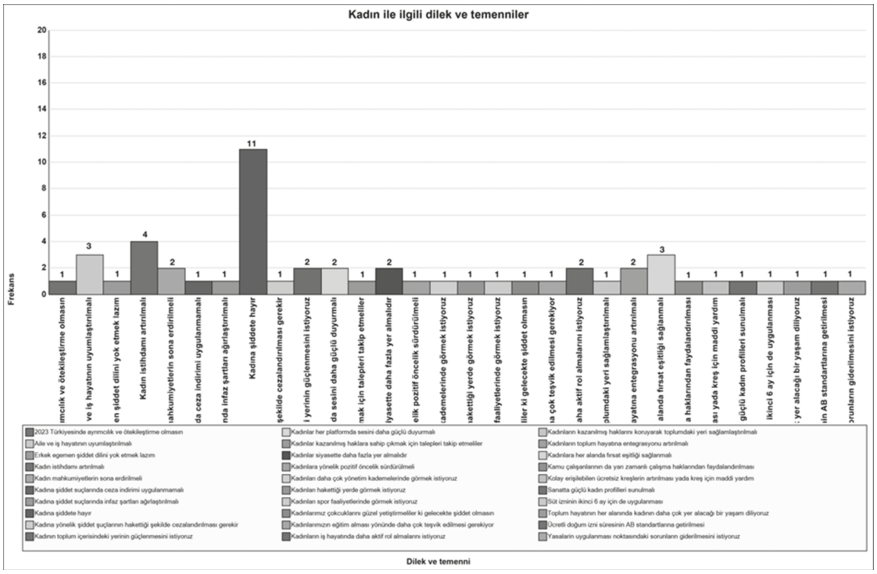

Şekil 5. *Kadın İle İlgili Dilek ve Temenniler*

Yukarıdaki şekilde yer aldığı üzere, "dile getirilen dilek ve temennilerde verilen mesaj 11 frekans aralığı ile "Kadına şiddete hayır" olmuştur. Kadınlara ilişkin verilmiş olan bu mesaj yaşanmaya devam eden bir sorun olarak algılanabilir. Nihayetinde kuramsal çerçevede belirttiğimiz üzere; "Dünyada ve Türkiye'de Kadın Cinayetleri 2016 – 2017 – 2018 Verileri ve Analizleri" çalışmasında sunulan bulgular ülkemizde, kadına yönelik şiddetin ağır tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmaya göre 2016, 2017 ve 2018 yıllarında toplamda 932 kadın cinayeti işlenmiştir. Yaptığımız araştırmada kadına yönelik şiddetin kınanması ve durdurulması ilişkin verilen bu mesaj; sorunun toplum vicdanını rahatsız eden önemli bir farkındalığa dönüştüğünü gösteriyor" (Depboylu 2018: 72).

Bütün bunlarla birlikte, medyada temsil, göçmenler, çocuklar, yaşlılar, engelliler vb. bütün dezavantajlı gruplar gibi kadınlar için de sorunludur.Kadınlar bir yandan eşit haklar ve fırsatlar için maddi temelli bir mücadele yürütürken, bir yandan da var olan egemen kadınlık tanımlamalarına karşı sembolik düzlemde bir savaşımın içindedirler (Çelik 2000: 7). Bunlara rağmen, medyanın toplumdaki egemen toplumsal cinsiyet ayrımına dayalı kadın temsilinde pek az değişime yer vermektedir. Medyada baskın toplumsal kesimlerin beklentilerini dikkate aldığı gibi bir savunu ile geleneksel tutucu tavırlardan kurtulamamaktadır. Yine de vahşice işlenmiş herhangi bir kadın cinayetine,

toplumsal genel beklenti ve tepkilere yer vermektedir.Bu da istisnai durumlarda gerçekleşmektedir. Çünkü genel ve yaygın medyanın işi kolaya çekmesi ve özellikle kadınlar söz konusu olduğunda tek tip ve basmakalıplaştırılmış bir biçimde sunulması toplumdaki geleneksel ve tutucu eğilimleri desteklemektedir. Zaten medya ve özellikle televizyon birçok kişi için gündelik hayattaki rutinlereuyum işlevi görmektedir (Dorer 2006).

Türkiye medyasında dezavantajlı grupların temsili de oldukça sorunludur. Tokdoğan'a göre içinde kan, gözyaşı, şiddet, acı bulunan haberlerin daha "değerli" olduğuna, daha fazla ilgi çektiğine dair bir meslekî uzlaşı söz konusudur. Ancak ironik bir biçimde bu tarz haberlerin konusu olan insanlara toplumda daha az değer verilmektedir (Tokdoğan 2013). Kadınlar, çocuklar, eşcinseller, mülteciler, yaşlılar gibi madun gruplar da maalesef bu türden haberler içerisinde temsil edilir; medyada sıklıkla cinayet, sefalet, şiddet, açlık konulu haberlerle görünür hale gelirler.

Kadınların medyadaki temsilinisorunsallaştıran Feyza Akınerdem' e göre kadınlar gazete haberlerinde aşağıdaki temsiller ile görünür olabilmektedir:

- Erotize edilmiş bedenler,
- Etnik ve dini aidiyetlerin öne çıkarıldığı metin veya fotoğraflar,
- Failin kadın olduğuna dair vurgulu başlıklar,
- İçeriği saptırılan sansasyonel ifadeler.

Suriyeli Sığınmacı Kadınların Medyada Temsili

Akınerdem, medyada etnik ve dini temelli cinsiyetçi haberlere de sıkça rastlandığını savunur. Özellikle Suriyeli mülteci kadınlar bir milletin sağlığını bozan bir virüs gibi hareket ettiği mesajı verilmekte, ulusun sınırlarını, kamusal hayatı tehdit eden kontrolsüzce yayılan bir varlık gibi temsil edilmektedir (Akınerdem 2017).

Özdemir ve Özdemir (2018) yaptıkları çalışmada, zorunlu göçün yarattığı tehlikelerle diğer bir çok kesim gibi asıl kadın ve çocuk göçmenlerin karşılaştığını bildirmektedirler. kadın, erkek ve çocuk göçmenler zorunlu göçün yarattığı güvensiz ortamdan, risklerden ve tehlikelerden farklı şekilde etkilendiklerini bildirmektedirler. Suriyeli mülteci kadınlar hem göç sırasında, hem de sonrasında çeşitli şiddet olaylarına maruz kalmıştır (Freedman 2016: 11)Fiziksel şiddete

maruz kalma, cinsel istismar veya saldırıya uğrama, ekonomik olarak sömürülme, görevlilerin kötü muamelelerine uğrama gibi tehlikelerle sıklıkla karşılaşılmaktadır. (Amnesty International).Zorunlu göçe yol açan çatışma ortamından başlayarak göç edilen yerleşim alanında da devam eden çocukların, bekar-genç kadınların ve yaşlıların maddi olanaklardan mahrum olanların ve geçinmek durumunda kalanların şiddete ve istismara uğrama risklerini artırmaktadır. Bu tür şiddet olayları diğer mülteci erkeklerin, insan kaçakçılarının ve sınır güvenliğini sağlayan görevlilerin davranışlarından kaynaklanabilir. Göç sırasında kadınların korkuları ise tecavüze uğramak, insan kaçakçılarının eline düşmek, çocuklarını ve eşlerini kaybetmek, istem dışı hamilelik ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanmak olarak sıralanmaktadır (Freedman 2016: 12, Robinson 2018).

Cinsel taciz, saldırı, baskı, şiddete uğrama vb. tehlikeli durumların önüne geçmek, güçlü birilerinin korumasına bırakmak için de olsa, kadınlar, ailelerin zoruyla ve küçük yaşta evlendirilmektedir (Spencer 2016). Cinsel şiddet olaylarından kaçmak için zorla ve erken yaşta evlendirilen Suriyeli mülteci kadınlar, şiddetin başka bir türü olan toplumsal cinsiyet içerikli şiddete maruz kalmaktadır. Suriyeli mülteci kadınlar, genellikle namus cinayeti ya da dışlanmaktan korktukları için başlarına gelen taciz olayları hakkında konuşmak istememektedir. Sessiz kalmaları sonucu tacizciler cezasız kalmakta ve aynı şeyleri yapmaya devam etmektedir.

Öztürk, göçmen kadınlara yönelik ayrımcılığı yeni ırkçılık üzerinden medya çerçevesinde tartışmaktadır. "Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem-2017" raporunda Suriyeli sığınmacıların uğradığı ayrımcılık ve nefret içeriklerinde sığınmacıların işsizlik, güvenlik sorunu, terör, toplumdaki gerginlik ile özdeşleştirildiği ve özellikle Suriyeli kadınların topluma karşıtehdit olarak gösterildiği belirlenmiştir. (https://hrantdink.org/attachments/article/1265/Nefret_Soylemi_rapor_kapakl%C4%B1_web_2.pdf).

Yine, Aydınses haber sitesinde yer alan bir köşe yazısını da örnek göstermektedir. "Türk kadınlarının yeni kuması Suriyeli Kadınlar" (http://www.aydinses.com/turk-kadinlarinin-yeni-kumasi-suriyeli-kadinlarmakale, 866.html) başlıklı köşe yazısı hem içeriği hem de başlığı itibariyle göçmen kadınları nesneleştiren cinsiyetçi ve ırkçı bir söyleme sahiptir. Bu örneği destekleyen başka bir haber ise Oda TV haber sitesine aittir. "Suriyeli kadınlar Türk erkeklerinin aklını çeliyor" (https://odatv.com/suriyeli-kadinlar-turk-erkeklerinin-aklini-celiyor-1009141200.html) başlıklı haber, bir önceki örnekte aktarıldığı

gibi kadını Türk erkeklerinin aklını çelmekle meşgul olarak görmekte ve kadını cinsiyetçi bir kalıba sıkıştırmaktadır.

Göker ve Savaş (2015), genel olarak Suriyelilerin ama özel olarak Suriyeli kadınların medyada temsillerinin Huzur Bozucu/Suçlu, Mağdur, Yoksul/Muhtaç, İstilacı/Yayılmacı, Kaçak, Ekonomik Yük, Kuma, Tembel, Kirli etiketlemelerine konu edildiklerini bildirmektedirler (Göker ve Savaş 2015: 239-243).

Cenkci ve Nazik (2018: 294), "günlük yaşamlarını kendi kendilerine devam ettirmekte zorlanan mülteci/sığınmacılar özellikle eğitim sorunları, psikososyal sorunlar, dil konusundaki güçlükler, sağlık sorunları, uyum ve sosyalleşme sorunları ve ekonomik sorunlar gibi birçok sorunla karşı karşıya" kaldıklarını bildirmektedirler. İşte bu sorunların gündelik yaşam alanında farklı sonuçlara yol açması, bu sorunların tek tek failleri üzerinden değil, stereotipler üzerinden bütün Suriyeli kadınları temsil edecek biçimde sunulması olumsuz algı ve tutumları beslemekte, kalıpyargılara ve genellemelere yol açabilmektedir.

Sonuç

Suriyelilerin ve Suriyeli kadınların temsilinde kısa sürede oluşan stereotipler, "Onlar"ın dışta kalmalarına, istenmez bir duruma düşmelerine yol açmıştır. Suriye'deki sorunların kısa sürede çözülemeyeceği ve Suriye'den kaynaklı Türkiye'yi tehdit eden başkaca sorunların da ortaya çıkması Suriyelilere ilişkin olumsuz kalıp yargıları beslemektedir. Sığınan bütün Suriyelileri aynı kategoriye yerleştirip, olumsuz etiketlemelere gidilmesi, sosyal sorunların yaşanmasına da yol açabilir. Sığınmacı olarak Suriyelilere yüklenen olumsuz anlamların, zaten kendi içinde de sorunlu olan toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve buna dayalı kadınların medyadaki temsillerinin Suriyeli sığınmacı kadınlar için daha da zor olduğunu gözlemleyebiliyoruz.

Bütün bu bakımlardan, Türk medyasının dezavantajlı bütün toplum kesimleri başta olmak üzere, kadınlar ve özellikle sığınmacı kadınlar ile ilgili haber, söylem ve temsillerde evrensel insan değerlerini göz önünde bulundurması beklenmelidir.

Kaynakça

Akınerdem, Feyza (2016). *Türkiye Medyasında Kadınların Temsili: Gazete ve İnternet Haberciliği Raporu.* İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yay.

Alankuş, S. (2013). "Başka Bir Habercilik İhtiyacı ve Hak Odaklı Habercilik". *Medya*

ve Nefret Söylemi.(Der.: M. Çınar). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, s. 219-252.

Amnesty International. "Femalerefugeesfacephysicalassault, exploitationandsexualharassment on theirjourneythrough Europe". *https://www.amnesty.org/en/latest/news/ 2016/01/female-refugees-face-physical assault-exploitation-and-sexual-harassment-on-their-journey-through-europe/* (Erişim Tarihi: 12.03.2016).

Apak, H. (2015). "Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği". *Birey ve Toplum,* 5, s. 125-142.

Arar Bezirgan, Yurdagül ve Bilgin, Nuri (2009). "Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası". *Kültür ve İletişim Dergisi,* Sayı: 12/2, s. 133-157.

Barker, M. (2010). *From Tartan toTartanry: ScottishCulture, HistoryandMyth.* Edinburgh: Edinburgh UniversityPress.

Belsey, Catherine (2002). *Poststructuralism: A VeryShortIntroduction.* New York: OxfortUniversityPressInc.

Cenkci, Zehra ve Nazik, Evşen (2018). "Sığınmacı Ve Mülteci Kadınların Yaşadığı Sorunlar ve Sunulan Sağlık Hizmetleri". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, Sayı; 21(4), s. 293-299.

Connell, R.W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev.: Cem Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connell, R.W. (2019). *Erkeklikler.* (Çev.:Nagihan Konukçu). İstanbul: Phoenix Yayınları.

Çelik, N. B. (2000). "Giriş: Televizyon, Kadın ve Şiddet". *Televizyon, Kadın ve Şiddet.* (Der.: N. B. Çelik). Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı Yayınları, s. 1-21.

Çiftçi, Hasan: "Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi". İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 3, 2018 s: 2232-2256.

Demir, Ahmet Oğuz ve Moiz, Muhammad (2016). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar.* İstanbul: Kadın ve Demokrasi Derneği Yay.

Depboylu, Deniz (2019). *"Türkiye Medyasında Kadınların Temsili".* T.C. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Dinç, A, M., Dinçer, Z. (2019). "Yeni Medyada Temsili Anlamlandırma". *Dördüncü Kuvvet,* 2 (1). 91- 102).

Dorer, J. (2006). "İnternette Cinsiyet: Yeni İletişim Teknolojileri İle Birlikte Cinsiyet Ayrımına İlişkin Araştırmalara Bakış". *Medya ve Kadın.*(Der.: D. İmançer). Ankara: Ebabil Yayınları, s. 199-218.

Douglas, M. (2007). *Saflık ve Tehlike: Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi.* (Çev.: Emine Ayhan). İstanbul: Metis Yayınevi.

Elbirlik, Tolga ve Karabulut, Ferhat (2015). "Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması" *Dil Araştırmaları*, Sayı:17, s. 31-50.

Ensari, Pınar ve Diğerleri (2018).*Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem 2017*

Raporu. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Erdoğan, M. (2011). *Medyada Cinsiyete Dayalı Ayrımcılıkla Mücadelede Medya İzleme Grupları.* T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Erhart, Itır (2012). "Engelli Sporcu Bedenler Ve Medya". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 80-88.

Fıske, Susan T. ve Glick, Peter (1996: 15). "TheAmbivalentSexism Inventory: DifferentiatingHostileandBenevolentSexism". *Journal of PersonalityandSocialPsychology* Vol.:70 (3), s.491-512.

Fowles, Jib (1996). *AdvertisingandPopularCulture.* California: Sage Publications Inc.

Freedman, Jane (2016). "Engendering Security at theBorders of Europe: WomenMigrantsandtheMediterraneanCrisis". *Journal of RefugeeStudies,* s. 1-15.

Göker, Göksel ve Keskin, Savaş (2015)."Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 41 s. 228-256.

Gündüz, Mustafa (2019). *Suriyeli Sığınmacıların Medyada Temsili: 2015-2019.* Ankara: Yayımlanmamış Araştırma Sonuçları.

Gündüz, Mustafa (2020). *Türk Medyasında Kadınların Temsili: 2015-2019.* Ankara: Yayımlanmamış Araştırma Sonuçları.

Hall, Stuart (1997). "TheSpectacle of Other*".Representation: CulturalRepresentationsandSignifyingPractices.*(Ed.: S. Hall).London: Sage/Open University, s. 225-279.

Hall, Stuart (1997). *TheWork of Representation, CulturalRepresentationsandSignifyingPractices.*London: TheBitish Printing Company.

Hall, Stuart (2003). "Introduction - Whoneeds Identity?". *Questions of Cultural Identity.*(Editörler: HallStuart ve Paul duGay). Londra: Sage Publications Inc, s. 1-18.

Hall, Stuart. (1995). "TheWhites of TheirEyes: RacistIdeologiesandthe Media". *Gender, Raceand Class in Media - A Text Reader.*(Ed.: G. Dines). ThousandOaks. Londonand New Dehli.:Sage Publications.

http://www.aydinses.com/turk-kadinlarinin-yeni-kumasi-suriyeli-kadinlarmakale, 866.html.

*https://hrantdink.org/*attachments/article/1265/Nefret_Soylemi_rapor_kapak-l%C4%B1 web_2.pdf.

https://odatv.com/suriyeli-kadinlar-turk-erkeklerinin-aklini-celiyor-1009141200.html.

Kağnıcı, D. Y. (2017). "Suriyeli Mülteci Çocukların Kültürel Uyum Sürecinde Okul Psikolojik Danışmanlarına Düşen Rol Ve Sorumluluklar". *ElementaryEducation Online,* 16(4), s. 1768-1776.

Klapp, O. E. (1962). *Heroes, VillainsandFools.*EnglewoodCliffs: Prentice-Hall.

Maigret, Éric (2011). *Medya ve İletişim Sosyolojisi.* (Çev.: Halime Yücel). İstanbul: İletişim Yayınları.

Messaris, Paul (1997). *Visual Persuasion: The Role of Images in Advertising.*London: Sage Publications Inc.

Mora, Necla (2008). *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim.* (Ed.: Cem Uçan). Altkitap.

Mulvey, Laura (1999). "Visual PleasureandNarrativeCinema". *Film TheoryandCriticism: IntroductoryReadings.*(Ed.: M. C. LeoBraudy). New York: Oxford UP. Maigret, s. 833- 844.

O'Sullivan, Tim, Dutton, Brian ve Rayner, Philip (1998). *Studyingthe Media: An Introduction.*Bloomsbury USA.

Özdemir, Fatih Ve Öner-Özkan, Bengi (2016). "Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcılarının Suriyeli Mültecilere İlişkin Sosyal Temsilleri". *Nesne Psikoloji Dergisi* (NPD). Cilt 4, Sayı 8, s. 227-244.

Özdemir. Özlem Ve Özdemir, Emrah (2018). "Suriyeli Mülteci Kadınlar ve İnsani Güvenlik". *Güvenlik Stratejileri* Yıl: 14 Sayı: 27, s. 113-145.

Öztürk, Fatma Esra (2019). "Göçmen Kadınlara Yönelik Üretilen "Yeni Irkçılık" Kavramının Medya Çerçevesinde İncelenmesi". *Global Media* 9 (18), s. 255-273.

Pajares, F., Prestin, A., Chen, J. A., & Nabi, R. L. (2009). "SocialCognitiveTheoryandMass Media Effects". *Handbook of Media ProcessesandEffects.*(Ed.:M. B. Robin L. Nabi). ThousandOaks. CA: SAGE, s. 283-298.

Perkins, T. (1997). "RethinkingStereotypes". *The Media Studies Reader.*(Ed.: T. O'Sullivan, ve Y. Jewkes). London: Arnold, s. 75-85.

Robinson, Jaclynn (2018). *A Phenomenological Exploration of theGendered-Vulnerabilities of InternallyDisplacedSyrians, LSE Middle East CentreBlog,* http://blogs.lse.ac.uk/mec/2018/02/22/a-phenomenological-exploration-of-the-gendered-vulnerabilities-of-internally-displaced-syrians/ (Erişim Tarihi: 04.03.2018).

Saussure, Ferdinand (1976). *Genel Dilbilim Dersleri I.* (Çev.: Berke Vardar). TDK Yayınları: Ankara.

Spelman, Elizabeth (1982). "Women as Body: Ancient andContemporaryViews". *Feminist Theoryandthe Body: A Reader*. (Editör: JanetPrice, MargritShildrick). New York: Routledge, s.32-41.

Spencer, Richard (2016). "Nearlyhalf a millionpregnantwomenamongdisplacedandrefugeeSyrians." *TheTelegraph.* http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/ syria/12139358/Nearly-half-amillion-pregnant-women-among-displaced-and-refugee-Syrians.html. (Erişim Tarihi: 03.02.2016).

Tokdoğan, Nagehan (2013). "Hak Haberciliğinde Temel Bir Uğrak: Kadın Odaklı Habercilik ve JİNHA Örneği". (Ed.: Engin Sarı ve Burcu Sümer). *Mülkiye Dergisi, Medya ve Özgürlükler Dosyası,* 37[3], s. 9-35.

Winship, Janice (1987). *Inside Women'sMagazines.* New York: UnwinHyman, 1987.

Zengin, M. O. (2015). *Televizyonda Yaşlı Temsilleri ve Yaşçılık.* İstanbul: Kriter Yayınevi.

SEMBOLİK ŞİDDET VE SIĞINMA EVLERİNDEKİ KADINLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ferhan Gündüz
Başkent Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Özet

Kadına yönelik şiddetin genel amacı, baskı ve güç uygulayarak kadını sindirmek ve tahakküm altına almaktır.Uygulanan baskı ve güç fiziksel, cinsel ve ekonomik diye adlandırılan şiddet türlerine yol açabilir. Görünürlüğü ve farkındalığı az, ama daha yaygın olarak uygulanan bir başka şiddet türü de sembolik şiddettir. Bu çalışmada, sembolik şiddet üzerinde durulmaktadır. Bunun için Bourdieu'nün sembolik form, sembolik şiddet ve eril tahakküm açıklamaları içinde, şiddete maruz kalan kadınlar ele alınmıştır. Toplumsal olan ve toplumsal ilişkiler içerisinde gelişen sembolik formun, sosyal sistem ve süreçlerin ikili karşıtlığı içerisinde kadın erkek eşitsizliğinin söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Bourdieu için şiddet güç farklılığından ortaya çıkmaktadır. Sembolik şiddeti de fiziksel olmayan şiddet olarak tanımlamaktadır. Bourdieu'ye göre şiddet, sembolik formun karşıtlığı içerisinde öğrenilen ve erkeğe ayrıcalık olarak geri dönen bir olgudur. Nitel olarak yürütülen bu araştırmanın sonunda, kadınların anlatılarından hareketle kadınlara karşı kullanılan -ayrıştırıcı, ötekileştirici, aşağılayıcı- ayırımcı dil, kadınları disipline etmeye yönelik hükmedici, baskıcı söylemler ve kadına yönelik küçük düşürücü takılan adların varlığı tespit edilmiştir. Bu sembolik şiddet biçimlerinin fiziksel şiddetten önce başladığı, daha sonra fiziksel şiddete dönüştüğü ve eril tahakkümle şiddet arasındaki ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, şiddet, sembol, sembolik şiddet, eril tahakküm

Abstract

The general purpose of violence against women is to intimidate and dominate women by applying pressure and force. Applied pressure and force can lead to types of violence called physical, sexual and economic.Another type of violence having low visibility and awareness, but considered more common is symbolic violence. In this study, women exposed to violence were discussed in the light of Bourdieu's descriptions of symbolic form, symbolic violence and masculine domination. It was emphasized that the symbolic form that is social and developing in social relations is the inequality of women and men in the dual opposition of social systems and processes. According to Bourdieu, violence arises from the power difference. He also defines symbolic violence as non-physical violence. According to Bourdieu, violence is a phenomenon that is learned in contrast to the symbolic form and returns to men as a privilege. At the end of this qualitative study, based on women's narratives, the presence of discriminatory, oppressive, discriminatory language used to discriminate against women, dominant, oppressive discourses to discipline women, and humiliating names for women were identified. It was determined that these symbolic forms of violence started before physical violence and then turned into physical violence. The existence of the relationship between masculine domination and violence was also determined.

Keywords: *Woman, violence,symbol, symbolicviolence, masculinedomination.*

Giriş

Şiddet eyleminin amacı baskı ve güç uygulayarak karşıdaki kişi ve/veya kişileri sindirerektahakküm uygulamaktır.Tehdit, korkutma, aşağılama, yaralama ya da öldürmek suretiyle uygulanan tahakküm sonucunda, en temel insan hakkı olan yaşama hakkı bireyin elinden alınmakta yada alınmak istenmektedir.Şiddet bireyin acı çekmesi ya da zarargörmesiyle sonuçlanmaktadır. Şiddetin fiziksel, cinsel, ekonomik vb. uygulama biçimleriyle birlikte cinsiyet, yaş, renk gibi birçok farklılığıöne sürerek uygulananları da vardır.

Kadına yönelik şiddetin yoğun olarak yaşandığı günümüzde özellikle fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddet türleri üzerinde durulmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıktan kaynaklı, eril tahakkümün sonucu olan ve en az diğer şiddet türleri kadar önemli olan sembolik şiddete yapılan vurgu ise yetersiz kalmaktadır. Sembolik şiddet, kadın-

lara erkekler tarafından uygulanan bir güç biçimi ve baskı aracıdır. Bir baskı aracı olan sembolik şiddet, günlük yaşamın sıradanlığı içerisinde fark edilmeden, ince ve gizlenmiş olarak yer alabilir. Cinsel istismar ve aile içi şiddet gibi bir dizi durumda yaygın olan sembolik şiddetin bazı özellikleri şöyle ortaya çıkabilir. Gündelikinsan ilişkilerine sızan şiddet, genellikle cinsiyet ve güç dinamiklerini dil ve iletişim, şaka ve dokunma gibi eylemlerle yansıtır. Ayrıca, şiddetin yaşamın geri kalanından ayrılmadığını... [her] günlük yaşantının her türüyle - iş ve ev işleri, cinsiyet ve cinsellik, evlilik, boş zaman, dinlenmek ve televizyon izlemek vb. iç içe olabileceği savunulmaktadır (Morgan vd. 2006: 444) Bu durum gündelik hayatın şiddeti nasıl normalleştirmiş ve doğallaştırmış olduğunu görmemiz açısından önemlidir.

Açıkça farkında olunmasa da sembolik şiddet, bireyin acı çekmesi ya da zarar görmesinde fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddet kadar önemlidir. Günlük yaşamda insanlar tarafındanfarklı şekillerde sembolik şiddet uygulanmaktadır Farklı ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlerden gelen kadınlar sembolik şiddete maruz kalmaktadır.Cinsiyetle ilişkisi olan şiddetin hedefi çoğunlukla kadınlar olmaktadır.

Bourdieu'nün (1991,1997, 2016), çalışmalarında sembolik şiddet kavramı önemli bir yere sahiptir. O'na göre sembolik şiddet, egemen kültürel sınıfın (örneğin, erkeklerin) fikirlerini, ilkelerini ve değerlerini genellikle bilinçaltı yollarla/kasıtlı olarak kadınlara dayatmasıdır. Erkek egemen kültür, sembolik şiddetle güç ilişkilerinin sürdürülmesinde rol oynamaktadır. Bourdieu mevcut düzenin tahakküm ilişkileriyle, hak, ayrıcalık ve haksızlıklarıyla devam etmesinin koşullarının doğal ve kabul edilebilir olarak görülmesinde eril tahakkümün etkisinden bahseder. Eril tahakkümü paradoksal itaatin mükemmel örneği olarak görmekte ve bunun dayatılış ve buna katlanılış biçiminde sembolik şiddetin etkisini vurgulamaktadır(Bourdieu 2016: 11).Diğer bir ifadeyle Bourdieu'ye göre, sembolik şiddet, gruplara veya sınıflara sembolizm ve anlam sistemlerinin dayatılmasıdır. Çeşitli sosyal ve kültürel hâkimiyet biçimleriyle ilgilidir.

Bourdieu(2016: 54)sembolik şiddeti, "doğrudan bedenler üzerinde ve herhangi bir fiziksel kuvvet olmadan uygulanan" bir güç biçimi şeklinde tanımlar. Erkekler tarafından kadına yönelik uygulanan sembolik şiddetin kadın üzerindeki etkisi diğer şiddet türlerinden daha az değildir. İki şiddet türünde de kadına baskı ve eziyet söz konusudur. Ayrıca iki şiddet türü birbirinin içinde yer alabilir veya devamı da olabilir. Sözgelimi, tahakküm-itaat ilişkinin bozulması durumunda, sembolik şiddet, sosyal kontrolü sağlamak için bedene yönelik fiziksel şiddete

dönüşebilmektedir. Bourdieu'nün esas amacı sosyo-kültürel yapıda gelişen sembolik şiddet ve tahakküm düzenlerini incelemek olmuştur. Bourdieu tarafından, sembolik şiddetin uygulanmasındakiişbirliği, ne dışsal kısıtlamaya pasif bir şekilde gönderme ne de değerlere serbest bir bağlılıktır(Morgan vd. 2006: 446).

Kadına yönelik şiddetin inşası günlük anlatılar yoluyla sağlanır. Şiddetin anlatımı mutlaka fiziksel değil, aynı zamanda semboliktir.Dil kadınlara yönelik sembolik şiddet inşasına katkıda bulunan anlatının önemli bir unsurudur.Şiddetin sembolik biçiminin ele alındığı bu çalışmada şiddete maruz kaldıkları için sığınma evine sığınan kadınlarla yapılan görüşmelerden hareketle özellikle şiddetin sembolik biçimi ve sembolik şiddetin diğer şiddet türleriyle birlikteliğinin ele alınması amaçlanmıştır.

Sembolik Form ve Sembolik ŞiddetKavramı

Bir toplumun bilgi birikiminin ve kültürünün aktarıldığı sosyalizasyon sürecinde dil oldukça önemli bir işleve sahiptir. Mead'e göre dil anlamlarımızın sembolik biçimidir, semboller linguistiktir ve etkileme özelliğine sahiptir. Sosyal grup aynı jestlere ve objelere ortak anlamı veren kişilerden meydana gelir. Bireyler dili öğrenerek diğer bireylerle etkileşime girerler.(Gündüz-Mutluer 2000: 94). Kısacası semboller kültür içerisinde anlam kazanır, sosyalizasyon sürecinde öğrenilir ve dil de bunun aktarılmasında oldukça önemli bir işlev üstlenir. İnsanlar güçlerini dil aracılığıyla herhangi bir toplumsal bağlamda kullanırlar. Dil, sosyal veya kültürel bağlam arasında sıkı bir ilişki vardır. Toplumsal yapı ve cinsiyet ilişkisi dil ile görülebilir.

Bourdieu, toplumsal eşitsizliğin yeniden üretilmesinde sembolik formların ve süreçlerin rolünü vurgulayarak gelişmiş toplumlarda bile başat tahakküm tarzının, açık baskı ve fiziksel şiddet tehdidinden sembolik manipülasyon biçimlerine kaydığını belirtir. Bourdieu için sembolik sistemler toplumsal dünyayı düzenlemenin ve anlamanın aracıdır. Dil, mit, sanat, din ve bilim gibi farklı bilgi tarzları dünyayı anlamanın değişik yollarını temsil eder. Ayrıca sembolik sistemler bir kültürün bütün üyelerince paylaşılan derin yapısal anlamları yönlendiren kodlardır (Swartz 2011: 120-121).

Bourdieu, toplumsal ilişkiler içerisinde gelişen mücadelelerin sembolik formlarının nasıl oluştuğu ve sembolik formların ne tür bir tahakküm-itaat çizgisini açığa çıkardığı üzerinde durur. Bourdieu, sembolik form sosyolojisinde Saussure'ün dilsel modelinden yararlanarak

sembolik süreç ve sistemlerin mantığının ikili karşıtlıklar olduğunu ifade eder. Ona göre bu ikili karşıtlıklar, farklılıklar mantığı üzerine kuruludur ve sembolik sistemlerin, temel içerme/dışlama mantığı üzerine kurulmuş sınıflandırma sistemleridir (Swartz 2011: 122).

Cinsiyet ilişkisi ile ilgili olarak, erkek ve kadın ayrımının dilinin belirlenmesi birçok farklı dilde ve kültürel grupta uygulanmaktadır. Erkekler ve kadınlar için kullanılan dil sosyal ve kültürel olarak belirlenir. Özellikle, sembolik şiddet sırasıyla erkekler ve kadınlar için çeşitli dil belirlemelerinde görülebilir. Örneğin kadınlar pasif veya nesne kategorisine yerleştirilirken, erkekler birçok yönden aktif özne olarak kabul edilir.İçerme ve dışlama mantığı üzerine kurulu olan sembolik sistemler ender/yaygın; iyi/kötü; eril/dişil; seçkin/bayağı gibi bir dizi ikili ayırımlar inşa eder. Bu ikili karşıtlıklar köken itibariyle toplumsaldır, toplumun mensupları tarafından paylaşılır ve ayrıca iktidar ilişkilerini güçlendirmek için kullanılır (Swartz 2011:123).

Bourdieu sembolik formların ve süreçlerin karşıtlığının toplumsal eşitsizliğin yeniden üretilmesinde rol oynadığını vurgulamaktır. Bourdieu'ye göre(2016: 43-45),toplumsal düzeni oluşturan cinsiyetler arasında kurulmuş olan bölünmeler ve ayrımlar, cinsiyetler arasında kurulmuş olan toplumsal tahakküm ve sömürü bağları içerisinde eril ve dişil karşıtlığına indirgenebilir.Buradakiayırımda kadınlarınahlaki kısıtlılık ve ölçülülük içerisinde cinsiyetin ahlaki bir öznesi olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu toplumsal düzen içerisinde cinsiyetler arasında kurulmuş olan bölünmeler ve ayrımlarda toplumsal tahakküm vesömürü bağları etkili olur. Ayrıca cinsiyetin ahlaki öznesi olan kadınların bedensel itaatinden söz eder.Bedensel itaatin öğrenilmesinin, kadınlara uygulanan tümdayatmalara rağmen kadınların suç ortaklığıyla hayat bulduğunu ve kuvvetli bir toplumsal işaret taşıdığını belirtir. Bedensel itaatin öğrenilmesiyle birlikte "dişiliğin bedene içkin kılınması, ayrımın bedenselleşmesinden, ya da dahabaşka bir ifadeyle, fazla açık dekolteyle, fazla kısa mini eteklerle ve fazlaağır makyajla ilişkilendirilen bayağılığın hor görülmesinden ayrı düşünülemez"(Bourdieu 2016: 43).Bourdieubedensel itaat, ahlaki kısıtlılık ve cinsiyetler arasındaki ayırımla ilişkili olarak "sembolik hapis" kavramını da kullanır. Kadınların bir tür görünmez hapis içerisine kapatıldıklarını, bu "sembolik hapis"in pratik olarak kıyafetle sağlandığını, kıyafetin bir yandan bedeni saklarken diğer taraftan da onu sürekli olarak terbiyeye çağırdığını ve bu kuşatmanın kadınların bedensel hareketlerini ve onlar için ayrılan alanı kısıtladığını belirtir. Erkeklerin ise özellikle kamusal alanlarda bedenleriyle daha fazla mekân kapladıklarını söyler(Bourdieu 2016: 43-44).

Cinsiyetle ilişkili bütün bu bölünmeler, ayrımlar ve ikili karşıtlıklar sosyal ve kültürel ortam içerisinde belirlenir. "Bourdieu kültürü, kendine özgü birikim, mübadele ve kullanım yasaları olan bir sermaye biçimi olarak kavramsallaştırır. Ona göre iktidarın kullanılması meşruiyeti gerektirir; bu nedenle, sembolik biçimlerin, iktidar yapılarını hem kuran hem de idame ettiren kaynaklar olarak oynadıkları etkin rolü vurgulayan bir sembolik şiddet ve sembolik sermaye kuramı da geliştirir"(Swartz 2011: 20-21).

Sembolik şiddet kavramı Bourdieu'nün tahakküm çözümlemesinde kuramsal açıdan merkezi rol oynar.Tahakküm kavramıyla sınıfsal, uluslararası ve erkeklerin tahakkümü gibi birbirinden farklı fenomenleri açıklamada bu kavramın vazgeçilmez olduğundan bahseder ve sembolik şiddetin en basit ifadeyle "toplumsal eyleyici üzerinde kendi suç ortaklığıyla uygulanan şiddet biçimi" olduğunu vurgular (Bourdieuvd. 2016: 166).Eril tahakküme katlanan kadınlar, daha az ya da daha çok farklılaşmış olsa bile birçok toplumlarda karşımıza çıkabilmektedir. Sonuç değişmeyecektir. Eril tahakküme katlanmak demek, sembolik şiddete yatırım yapmak demektir(Ölçer 2019: 46).

Bourdieu için sembolik şiddet, "ona maruz kalanların ve aynı zamanda da, çoğu kez, onu uygulayanların sessiz suç ortaklığıyla ve her iki tarafın da onu uyguladıkları ya da ona maruz kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde uygulanan bir şiddettir"(Bourdieu, 1997, s. 33). Tahakkümün mantığını yakalamamız için olağandışı ölçüde olağan olan bu tahakküm ilişkisi, tahakküm eden kadar, edilenin de tanıdığı ve kabullendiği bir sembolik ilke adına uygulanan paha biçilmez bir fırsat sunmaktadır: bir dil, bir hayat tarzı/ düşünme, konuşma/eyleme biçimi), ve daha genel anlamıyla ayırt edici bir özellik, nişan veya yafta (Bourdieu 2016: 12).

Bourdieu (2016: 50)tahakküm yapılarının, tekil eyleyicilerin;örneğin erkeklerin hem sembolik hem de fiziksel şiddet aracılığıyla ve kurumların; aile, okul vb. katkıda bulunduğu tarihsel bir yeniden üretim emeğinin ürünü olduğunu kanıtlamaya çalışır. Sembolik şiddet günlük yaşamda uygulandığı ve tekrarlandığı için, insanlar belirli davranışların veya tutumların sembolik şiddet içerdiğinin farkında bile değillerdir. Sembolik şiddet zaman zaman ailede ve eğitim kurumlarında öğrenme yoluyla tekrarlanır. Ayrıca, sembolik şiddet konuşma, reklam, film, roman ve diğer kültürel ürünlerde metin ve anlam üretimi yoluyla da tüketilir (Udasmoro 2013: 155-56).

Bourdieu sembolik şiddeti "yumuşak, kurbanlarınca bile hissedilmeyen ve görülmeyen, çoğunlukla iletişimin ve tanımanınya da ta-

nımamanın, kabullenmenin veya hatta hissetmenin saf sembolik kanallarıyla uygulanan şiddet" olarak tanımlar(Bourdieu, 2016, s. 11). Sembolik şiddet kavramı,tanımından kaynaklı olarakçeşitli kategorilere ayırıp sınırlama, belirleme ve bir düzene koyma gibi içeriklere sahiptir. Çünkü birey ya da grubu kısmen onların rızalarını da alarakbelli bir kalıbın içine sokar(Özsöz 2014: 290).

Sembolik şiddette, söz ve hareketlerinkorkutma, sindirme, cezalandırma ve kontrol etme amacıyla kullanılması da söz konusudur. Sembolik şiddete ilişkin davranışlardan en belirginibireyinkişiliğini zedelemek amacıyla kişinin değer verdiği konulara yönelik güven sarsmak ve belirli aralıklarla çok ağır hakaret etmek ve sözler söylemektir. Kişiye küçük düşürücü adlar takmak ve sık sık olumsuz bir şekilde eleştirmek ve alay etmektir.Sembolik şiddet, kişiye bağırma, başkaları önünde küçük düşürme, gururunu incitme, fiziksel şiddet uygulamakla tehdit etme, duygu ve düşüncelerini açıklama özgürlüğünü elinden alma, kendi gibi düşünüp davranmaya zorlama, hareket özgürlüğünü kısıtlama, kendi aile bireyleriyle veya arkadaşlarıyla iletişimini yasaklama, kişinin istediği gibi giyinme özgürlüğünü kısıtlama gibidavranışlardır(Uzun 2010: 52).Sembolik şiddet fiziksel şiddetten daha yaygın olarak yaşanmaktadır. Aynı zamanda etkileri de günlük yaşamı daha fazla etkilemektedir.

Bu makalenin sınırları içerinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Eril şiddet türlerinin ortaya konmasına bağlı olarak

a. Kadınlara karşı kullanılan -ayrıştırıcı, ötekileştirici, aşağılayıcı- ayırımcı dil örnekleri nelerdir?

b. Kadınları disipline etmeye yönelik hükmedici, baskıcı söylemler/davranış örnekleri nelerdir?

c. Kadına yönelik küçük düşürücü davranış örnekleri nelerdir?

d. Kadınlar sembolik şiddetle birliktefiziksel şiddette görmekte midir?

e. Tahakküm edilenin/tahakküm edene ve yaşadığı şiddete bakışı nasıldır?

Yöntem

Bu çalışmada gerekli izinler alındıktan sonra, kadın sığınma evinde kalan dokuz kadınınher biri ile başka mekânlarda katıldıkları çeşitli

kurslarda ses kaydı alınarak görüşülmüştür.Kadınlarla sığınma evine geliş nedenleri, şiddetle ilgili yaşadıkları ve sığınma evindeki yaşamlarıyla ilgili ayrıntılı görüşme yapılmış ve yapılan görüşmeler yazılı metin haline dönüştürülmüştür. Yapılan görüşmelerde kadınlara sığınma evine gelmeden önceki yaşamları ve kadın sığınma evinde bulunuş nedenlerini anlatmaları istenmiştir. Kadınlar oldukça samimi ve içten bir şekilde yaşadıklarını anlatmışlardır.

Kadın sığınma evlerine kabul edilen kadınların korunması amacıyla alınan önlemler kapsamında yönetmeliğin 17. Maddesinde yer alan Konukevinin adresi, telefon numarası, yapılacak yazışmalarda kadınların, çocukların ve çalışanların isimleri belirtilmez. Ayrıcabilgiler tüm resmi kayıtlarda gizli tutulur şeklinde yer alan gizlilik ilkesinden dolayı görüşme yapılan kadınların kaldıkları Kadın Konukevinin, görüşmenin yapıldığı kursun ve görüşme yapılan kadınların adı gizli tutulacaktır. Bu nedenle görüşme yapılan kadınlar K1, K2, K9olarakanılacaktır. Görüşülen kadınların anlatılarından elde edilen veriler, "eril tahakkümü" karşılayan üç kategoriye ayrılarak çözümlendi. Daha sonra, "kadına yönelik fiziksel şiddet" ve "tahakküm edilenin tahakküm edene ve yaşadığı şiddete bakışı" başlıkları altında iki kategori daha kurularak veriler çözümlendi.

Bulgular Ve Tartışmalar

Oluşturulan kategoriler şunlardır:1. Kadınlara Karşı Kullanılan (Ayrıştırıcı, Ötekileştirici, Aşağılayıcı)Ayırımcı Dil, 2. Kadınları Disipline Etmeye Yönelik Hükmedici, Baskıcı Söylemlerve 3. Kadına Yönelik Küçük Düşürücü Takılan Adlar

İlk kategoride, kadınlara karşı kullanılan -ayrıştırıcı, ötekileştirici, aşağılayıcı- ayırımcı dil tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle dilin kullanılması ayrışmaların ve eşitsizliklerin ortaya çıkmasında ve yeniden üretilmesinde etkilidir. Dil, toplumun cinsiyete dayalı ayrımcı, suçlayıcı ve ötekileştirici atmosferinin şekillenmesinde önemlidir. Nefret söylemi ve ayrımcılığın yol açtığı şiddetin amacı tahakküm kurma isteğidir. Tahakküm kurma amacıyla karşıdakini korkutmak, sindirmek, yönetmek, sömürmek ve onu kendi sosyal varlığı için bir tehdit olmaktan çıkarma durumu söz konusudur ki buda ikinci kategorimiz olan kadınları disipline etmeye yönelik hükmedici, baskıcı söylemler kategorisini oluşturmaktadır. Bu kategori içerisinde sosyal gücü elinde bulunduran hükmedenin, hükmedilen üzerindeki iktidarını sürdürmek amacıyla uyguladığı baskıcı ve denetleyici söylemleri tespit edilmiştir. Kadına yönelik küçük düşürücü takılan adlar kategorisinde ise, birey-

lerin kadını aşağılamak amacıyla kullandığı söylemler belirlenmeye çalışılmıştır. Şerefsiz, ahmak vb. Bu kategorinin birinci kategoriyle olan ilişkisini vurgulamak gerekir. Çünkü bu kategoride de bir aşağılama durumu söz konusudur.

Aşağıdaki alıntılar, görüşülen kadınlar üzerine uygulanan güç ilişkilerini değil, aynı zamanda kadınlar için yaratılan uygulamaların ve sosyal alanların paradoksal doğasını da göstermektedir.Kadınlar, yaşadıkları deneyimlere, normlara ve beklentilere karşı koyarken, aynı zamanda kendilerini bu normlara tabi tutuyorlar.

1. Kadınlara Karşı Kullanılan -Ayrıştırıcı, Ötekileştirici, Aşağılayıcı - Ayırımcı Dil

Kadınlara karşı kullanılan, ayrıştırıcı, ötekileştirici ve aşağılamaya yönelik dil eşitsizliğin ortaya çıkmasında oldukça belirleyicidir. Bu ayrıştırma özellikle toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak yapılmaktadır. Ötekileştirmede yer alan öteki kavramı ise adı üzerinde 'ben'. 'sen' veya farklılığa vurgu yapmaktadır. Ötekileştirerek ayrıştırmanın amacı karşı cins üzerinde tahakküm oluşturmaktır. Aşağıdaki tabloda görüşme yapılan kadınların söylemlerinden hareketle cinsiyet düalizmi ve karşıtlıklar tespit edilmiştir. Cinsiyete dayalı ikili karşıtlıklar da hükmedenin koca, baba, erkek arkadaş ya da erkek kardeş olduğu görülmüştür.

TABLO 1: Kadınlara Karşı Kullanılan -Ayrıştırıcı, Ötekileştirici, Aşağılayıcı- Ayırımcı Dil

Kadınlara Karşı Kullanılan -Ayrıştırıcı, Ötekileştirici, Aşağılayıcı- Ayırımcı Dil	
K1	Hani erkeklerle konuşmamı istemiyordu ya ben öyle senin bildiğin tip değilim derdi. Yanlış anlardı. Ben de senin bildiğin kadınlardan değilim derdim

K2	Küfür tehdit hakaret bu ilk evliliğimde de böyleydi. Şu an ikinci evliliğim. Babam sürekli seni istemiyorum, seni sevmiyorum diyen insan
	Büyüğünüz küçüğünüz kim olursa olsun size hakaret edip sen kötüsün derse karşıdaki kişi size cevap verir
	Hani bir insan kendi zevkleri menfaatleri için yaşar mı? Eşimde öyleydi bu da öyle şu an ki de. Benim babam sadece kendi menfaatleri kendi çıkarları için kendini düşünen asalak bir insan.
K3	Biz seni getirmedik sen kendim geldin biz seni almaya gelmedik senin ailen neden bize verdi.
	Seni işte bir bez parçası gibi bize sattılar gibi
	Benim erkek arkadaşım var dedim seninle görüştürmek istiyorum dedim kendisi istemedi zaten o gün bana bir tane çarptı. Yallah Osmanlı tokadından bir tane. Ben o şekilde evlendim eşimle.
K4	İş bilmiyor güç bilmiyor diye kötülüyordu. Benim haberim olsun olmasın kendi ailesine de kötülüyordu yani. Gidip ailesiyle benim hakkımda ileri geri konuşuyordu. Bizden birisi eve geldiğinde beni kötülüyordu
	Ailesinin yanına gittiğinde ailesine küçük düşürüyor benim ailemin yanına gittiğinde benim aileme küçük düşürüyor.
	Sen kadın mısın sana kim ne eder. Bir kadını kırk yaşından sonra kim ne etsin
	Çalıştığım dönem iş yerimi aradı beni oralarda rezil etti. Saat dokuzda on da çıkacağıma adamlara yalvar yakar sekizden önce çıkmaya çalıştım. Sürekli telefon ediyor şerefsiz nerde kaldın açıktık çocukları öne sürüyor işte
	Sürekli kavgamızda seni annene göndereceğim, seni ailene göndereceğim dövüyordu küçük düşürüyordu beni toplum ortamında
K5	Kayınpeder kaynana yanında durdum. Yürütemedik çünkü sürekli yönlendirme oluyor. Ailesinden ayrılmak istemedi. Eşimle ilişkilerim başlangıçta gayet iyiydi. Sonra biraz değişmeler oldu. Sürekli ailesinin dediğini yapıyor.

K6	Ben bugün nasıl söylesem yanlış yapılacak elle tutulacak herhangi bir olayım yok benim. Bugün mesela problemlerimize baksak mesela kızlar belirli durumlara maruz kalıyorlar vs. doğulu gözünde bunlar yanlış vs. ama benim elle tutulur bir yanlışım yok. Sıkıntı olsaydı da bana öyle davransalardı ama olmadığı için ister istemez kendimi kötü hissediyorum. Çok açıklamaya çalıştım kendilerine, çok iletişime geçmek istedim ama şöyle senle iletişime açık ama senle iletişime kapalı aynı zamanda. Konuşuyor seninle ama sana hak tanımıyor seni anlasa duygularını anlasa psikolojik durumunu vs. anlasa sana o hakkı tanıyacak.
	Sen özgürlük istiyorsun dedi Nasıl bir özgürlük evet ben özgürlük istiyorum dedim ama benim istediğim özgürlük kavramıyla sizin söylediğiniz özgürlük kavramı tamamıyla farklı. Siz bir kadını özgür olup ta istediği haltı affedersiniz istediğim şeyi yapıyım vs. tarzında düşünüyorsunuz ama ben özgürlüğü kendi irademle kendimi yönetme gibi düşünüyorum dedim.
K7	Aşırı derecede küfür eder aynı zaman da hadsizdi de ağzına geleni sayardı.Orospuluğumu koymazdı kahpeliğimi koymazdı
	Eşim eve zaten bakmıyordu ben bir şey dediğim zaman sürekli dayak yerdim. Bir şey istesem başlardı kavgaya gürültüye arkadaşlarını getirdi evine. Ben yokmuş gibi davranırdı.
	Çocuğun üzerine kaynar suyu döküp gitti. İstemiyorum bakmayacağım diyordu. Bez falan almıyordu. Annem alıyordu. Annem bir şekilde bezini idare ediyordu. Çocuğu istemedi. Bana ne dedi bakamam ben boğazınıza yetiştiremiyorum bezine yetmiyor sürekli tartışıyorduk zaten
K8	Ailem de sahip çıkmayınca maalesef katlanmak zorunda kaldım. Küfür, hakaret, şiddet her şey vardı. Sözlü şiddeti vardı. Argo argo laflar söylüyordu. Amına koyduğum, bilmem ne, orospu, kahpe bir sürü şiddet uyguluyordu yani.

K9	Sen gülerek kapıyı açıyorsun ama o terslemek için bahane arıyor. Mesela oğlumla sohbet ediyor ben de oturuyorum ikisi sohbet ediyor diye şöyle izliyorum azarlıyor ne bakıyorsun diye
	Toplum içinde biraz aşağılamalar başladı. Arkadaşlarla sohbet ediyoruz mesela ben de satış sektöründe çalıştım daha önce bir aradayız onlar da satış sektöründen. Bir şey oluyor müşteriyle ilgili bir yorum yapıyoruz 'sen anlamazsın sen konuşma' diyor
	'Sen anlamazsın, sen bilmezsin, sen de her şeye karışma falan' bu tarz aşağılayan konuşmalar başladı.
	Ben dayak yiyerek polise gittim bir de niye dayak yediniz demedikleri kaldı.
	Sen ne biçim annesin, işte çocuk okuldan olacak, derslerinden olacak. Sorumlusu sen olacaksın, bu çocuk okula gidemeyecek,

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve bu eşitsizliğe bağlı olan kadın/erkekikiliğinin belirlenmesindekadınlara yönelik sembolik şiddettin inşasında dil oldukça önemlidir. Çünkü dil anlamlarımızın sembolik biçimidir ve kültürünün aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir.Kadınlara karşı kullanılan dilin tespit edilmesi tahakküm ve sembolik şiddet ilişkisinin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir.Dil aracılığıyla İnsanlar güçlerini sosyal veya kültürel bağlamda kullanırlar. Kısaca toplumsal yapı ile cinsiyet ilişkisi dil ile görülebilir.Bu nedenle bu kategoride kadını ayrıştırıcı, ötekileştirici, ayrımcı dil tespit edilmeye çalışılmıştır.

Aşağılama örneği olarak nitelendirebileceğimiz sembolik şiddet biçimlerinden biri kadını başkaları önünde küçük düşürme eylemidir. Tablo 1'de de görüldüğü gibi bu tür sembolik şiddetin kadınlara uygulandığı K4 ve K9'datespit edilmiştir. Aşağıda bu ifadelere yer verilmiştir.

K4 Kocasının iş bilmiyor güç bilmiyor diye ailesinin ve kendi ailesinin yanındakötülediğini ve küçük düşürdüğünü belirtmektedir. Ayrıca çalıştığı dönemde kocasının iş yerini arayarakkendisini rezil ettiğini söylemektedir. Saat dokuzda on da çıkacağıma adamlara yalvar yakar sekizden önce çıkmaya çalıştım. Sürekli telefon ediyor şerefsiz nerde kaldın açıktık çocukları öne sürüyor işte. Sürekli kavgamızda seni annene göndereceğim, seni ailene göndereceğim dövüyordu küçük düşürüyordu beni toplum ortamında

K9 ise arkadaşlarının yanında kocası tarafından sen anlamazsın,

sen bilmezsin, sen de her şeye karışma şeklinde, ayrıca daoğlunun yanında ne bakıyorsun şeklinde küçük düşürüldüğünü ve toplum içinde aşağılamaların başladığınıbelirtmektedir.

Bir diğer kadını küçük düşürücü, aşağılayıcısembolik şiddet biçimi ise küfür ve hakarettir. Bu sembolik şiddet uygulama örneğini K2, K7 ve K8'in ifadelerinde görüyoruz.

Bir diğer sembolik şiddet göstergesi ise kadının duygu ve düşüncelerini açıklama özgürlüğünün elinden alınmasıdır.Bu durum K6 ve K7'de görülmektedir. Bu söyleme baktığımızda.K6'da konuşuyor seninle ama sana hak tanımıyor biçiminde K7'de ise Eşitarafından ihtiyaçların karşılanmadığını,kendisi bir şey söylediğinde fiziksel şiddete uğradığını, kavga ettiğini, kendisi istemediği halde eve arkadaşlarını getirdiğini ve kendisi yokmuş gibi davrandığını belirtmektedir.

Sembolik şiddet ve tahakküm ilişkisinde toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak yapılan eril/dişil karşıtlığında ötekileştirici söylemin belirlenmesi de oldukça önemlidir. Bu kategori içerisinde 'ben'. 'sen' şeklinde farklılığayapılan ötekileştirici söylemler K1, K2, K4, K6 ve K9'da görülmektedir.

K1 erkeklerle konuşmamı istemiyordu ya ben öyle senin bildiğin tip değilim derdi.

K2 Babam sürekli seni istemiyorum, seni sevmiyorum diyen insan, Büyüğünüz küçüğünüz kim olursa olsun size hakaret edip sen kötüsün derse karşıdaki kişi size cevap verir.

K4 Sen kadın mısın sana kim ne eder. Bir kadını kırk yaşından sonra kim ne etsin.

K6 Sen özgürlük istiyorsun dedi evet ben özgürlük istiyorum dedim ama benim istediğim özgürlük kavramıyla sizin söylediğiniz özgürlük kavramı tamamıyla farklı. Siz bir kadını özgür olup ta istediği haltı affedersiniz istediğim şeyi yapıyım vs. tarzında düşünüyorsunuz ama ben özgürlüğü kendi irademle kendimi yönetme gibi düşünüyorum dedim

K9 Ben dayak yiyerek polise gittim bir de niye dayak yediniz demedikleri kaldı vesen ne biçim annesin şeklinde ötekileştirme görülmüştür.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü üzere bu kategori içerisinde kadına bağırma, kadını başkaları önünde küçük düşürme, onun gururunu incitme, duygu ve düşüncelerini açıklama özgürlüğünü elin-

den almabiçiminde sembolik şiddet biçimlerinin uygulandığı tespit edilmiştir.

2. Kadınları Disipline Etmeye Yönelik Hükmedici, Baskıcı Söylemler/Davranışlar

Kadınları disipline etmeye yönelik hükmedici, baskıcı söylemler kategorisindeise yine toplumsal cinsiyet farklılaşmasına bağlı olarak sosyal gücü elinde bulunduran hükmedenin, iktidarını sürdürmek amacıyla ayrıştırdığı ve ötekileştirdiği hükmedilen üzerinde güç kullanarak denetim altına almaya çalıştığı söylem ve davranışlar üzerinde durulmuştur.

TABLO 2: Kadınları Disipline Etmeye Yönelik Hükmedici, Baskıcı Söylemler

Kadınları Disipline Etmeye Yönelik Hükmedici, Baskıcı Söylemler	
K1	Zaten kapalı giyinmemi isterdi. Makyaj yapmamı istemezdi. Başımı açmamı istemezdi.
	Makyaj yaptırmazdı gözlerime sürme çektirmezdi. Ruj sürdürmezdi. Her gün yaparsam bazen bahsetmezse bazen bahsederdi. Yapmayınca da yapınca da bahaneler bulur baskılar ederdi.
K2	Giyimime kuşamıma çok aşırı derecede karışıyor. Makyajıma, kılık kıyafetime oraya gitme buraya gitme aşrı derecede karışıyor. Ya ben belirli bir yaşa gelmişim benim boyum kadar çocuğum var.
	Ben bu insanı severek evlenmedim. Aile şiddeti yüzünden mecbur kaldım. Çünkü babam bu eve gelmeyeceksin dedi.
	Adam (babam) benim her şeyimi laf ediyor. Sigara içtiğime küfrediyor laf ediyor sürekli. Öyle yaklaşacağına kızım akıllı ol, kendini toparla, çocuğun için yaşa de destek ol.
K3	Sözlü sen işte azdın mı? Ondan sonra işte azanlar erkek arkadaş edinir sen nasıl bir insansın
K5	Annem karşı çıkıyordu ama biraz şey yapamıyordu kendisi. Evin erkeği olduğu için abim karışıyordu. O yüzden şey yapmıyordu annem abimin yanında. Boşanma davasında kararlı olmamda niye acele ediyorsun diye baskı yapıyor. Boşanmama destek vermedi. Çalışmama da destek vermedi.

K6	Ailemin doğup büyüdüğü sahip olduğu belirli bir kültür var. Bir tarz var ve o tarza yönelik bütün çocuklarının da kendilerine benzemelerini isterler.
	Hâlbuki senin niyetin yanlış şeylere odaklanmak değil tamamen kendi düşüncenle, kendi iradenle kendi hayatını yönetmektir. Ben bunu istedim yani. Ama onlar irademi kendi ellerinde görmek istediler.
	Kardeşim tarafından mesela ben gidiyorum lafını kullandırtmadılar bana. Hâlbuki ben gitmek istiyorum lafını çok kullanmak isterdim. Bunu kullandığım esnada işte bağırma, çağırma oluyordu. Ne diyor ne diye bağırıyorlardı?
	Hele sen ne diyorsun bir kez daha söyle tarzında hele bir söyle de gör tarzında.
	Psikolojik baskı vs. Şöyle söyleyeyim ev hapsine kadar gitti
	Ben zamanında başka bir şehre gitmek istemiştim çalışma hayatı için. Normalde özelde çalışmak istemiştim. Kabul etmiyorlar. Devlet memurluğu amenna da özelde çalışmamı istemiyorlardı. Bir erkek arkadaşımın olduğunu düşündüler
	Yıllardır beni oturttuğu noktada beni görmediği için benim bilinç dışı yaptığımı düşünen bir aile. Hani bazen affedersiniz eğitimli ve kültürlü olsa da aile içerisinde tam tersini düşünüp dini boyuta taşıyan insanlarda olabiliyor. Bunu bilinç dışı yaptığımı yönlendirildiğimi düşündüler. Bunun üzerine dini tedaviye götürdüler beni tanıdıkları bir arkadaşa. Tabi ben istememiştim ama bir yerde mecburiyete bırakıyorlar. Oraya götürürken zaten çok şey disiplinli bir şekilde götürdüler beni. Önde erkek kardeşim sağımda ablam solumda annem şeklinde
	İnanın ki kendilerini çok zor tuttular dövmemek için kardeşimde abilerim de dövmediler ama kardeşimden her zaman korktum. Kargaşanın olması, sana karşı söylemleri, tehditleri vb.
K7	En son hanım getirdi ya bununla kalırsın ya gidersin dedi.
	Boşanmayacakmışım. Oğluyla getirdiği karıyla kalacakmışım. Sürekli dayak yiyecekmişim, ona kölelik edecekmişim.

K8	Barınmak amaçlı sığınma evindeyim buradayım. Benim evim olmadığı için sığınma evindeyim. Bir de ben sevdiğim adam tarafından dolandırıldım. Evim vardı her şeyim vardı. Sevdiğim için bütün malımı verdim. Çok sıkıntı yaşadım işkencesi de vardı dövmesi de vardı. Onun yüzünden ailemle kötü oldum. Ailem sahip çıkmadı. İlişkimizi onaylamadı.
	Çok maaşımı yedi, kartımı vermedi, onun telefon hatlarını üstüme yaptırdı. Onu ödemedi öyle borç var. Kredi kartlarına öyle borçlar var. Halamdan sadece maaş kaldı. Ev vardı arsalar vardı, dükkânlar vardı hepsi gitti. Hep bunun yüzünden yani. Bana sahip çıkacak diye düşündüm. Allah bildiği gibi yapsın başka bir şey demiyorum
	Benim telefonum vardı o zaman telefonumu da aldı elimden. Ben çıkıp marketten arıyorum. Ne oldu adam para bekliyor, harçlığım bitti diyorum bana para gönder. İşte bugün göndereceğim sıkıntıdayım yarın göndereceğim falan diyerek aksatıyordu beni
K9	Bana bağırmalar, seni döverim demeler, sürekli dövmeyle tehdit etmeler başladı.
	Hâkimin bana verdiği çocuğu, hem bana bağlanan nafakayı falan kesti. Zorla evrakta imzalattı. Mecbur kaldım. Zaten dövmüştü, darp etmişti aracı soktu devreye çocuğu okula kayıt yaptıracağım müdür kayıt almıyor
	Kaldırma beni ayağa döverim tarzında bir adamdı. Ben mesela işte eleştiriyor olsam, onun illa dediğini tutmuyorsam bana da döverim seni tarzında oluyor. Ben bunu kapattığım için 16 yıl dayak yemedim ama boşandıktan sonra dövdü.
	Çocuğa annen utanılacak bir anne bak yediği önünde yemediği ardındaydı, baban gibi bir adamdan boşandı, terk etti, kendi kaşındı sende aman babana sakın itiraz etme tarzında

Yukarıdaki tabloda kadınları disipline etmeye yönelik hükmedici, baskıcı söylemler üzerinde durulmuştur. Burada sembolik şiddet biçimi olarak, fiziksel şiddet uygulamakla tehdit etme, kendi gibi düşünüp davranmaya zorlama ve kişinin istediği gibi giyinme özgürlüğünü kısıtlama gibi hükmedici ve baskıcı tespit edilmiştir.

Fiziksel şiddet uygulamakla tehdit etme sembolik şiddet biçimi,görüşme yapılan K6 ve K9'un söylemlerinde tespit edilmiştir.

K6 Ne diyor ne diye bağırıyorlardı? Hele sen ne diyorsun bir kez

daha söyle tarzında hele bir söyle de gör tarzında, İnanın ki kendilerini çok zor tuttular dövmemek için kardeşimde abilerim de dövmediler ama kardeşimden her zaman korktum. Kargaşanın olması, sana karşı söylemleri, tehditleri vb.

K9 Bana bağırmalar, seni döverim demeler, sürekli dövmeyle tehdit etmeler başladı.Kaldırma beni ayağa döverim tarzında bir adamdı. Ben mesela işte eleştiriyor olsam, onun illa dediğini tutmuyorsam bana da döverim seni tarzında oluyor. Ben bunu kapattığım için 16 yıl dayak yemedim ama boşandıktan sonra dövdü.

Bourdieu'nün sembolik şiddetle ilgili görüşlerini ve kavramlarını açıklarken de belirtildiği gibi ona göre toplumsal eşitsizliğin yeniden üretilmesinde sembolik formlar ve süreçler - dil ve kültür, rol oynar. Açık baskı ve fiziksel şiddet tehdidinin sembolik manipülasyon biçimlerine kaydığını belirtir. İnsanların belirli davranışlarının veya tutumlarının bazen sembolik şiddet içerdiğinin farkında bile olmadıklarını vurgular.

Hükmedici ve baskıcı diğer bir sembolik şiddet ise karşıdakini kendi gibi düşünüp davranmaya zorlamaktır**.** Bu şiddet biçimi K3, K5, K7 ve K8'in ifadelerinde gözlenmiştir.

K3Sen işte azdın mı? Ondan sonra işte azanlar erkek arkadaş edinir sen nasıl bir insansın,

K5 Evin erkeği olduğu için abim karışıyordu. O yüzden annem abimin yanında. Boşanma davasında kararlı olmamda niye acele ediyorsun diye baskı yapıyor. Boşanmama destek vermedi. Çalışmama da destek vermedi. Ailemin doğup büyüdüğü sahip olduğu belirli bir kültür var. Bir tarz var ve o tarza yönelik bütün çocuklarının da kendilerine benzemelerini istediler.Hâlbuki senin niyetin yanlış şeylere odaklanmak değil tamamen kendi düşüncenle, kendi iradenle kendi hayatını yönetmektir. Ben bunu istedim yani. Ama onlar irademi kendi ellerinde görmek istediler.Ben zamanında başka bir şehre gitmek istemiştim çalışma hayatı için. Normalde özelde çalışmak istemiştim. Kabul etmiyorlar. Devlet memurluğu amenna da özelde çalışmamı istemiyorlardı. Bir erkek arkadaşımın olduğunu düşündüler. Yıllardır beni oturttuğu noktada görmediği için benim bilinç dışı yaptığımı düşünen bir aile. Hani bazen affedersiniz eğitimli ve kültürlü olsa da aile içerisinde tam tersini düşünüp dini boyuta taşıyan insanlarda olabiliyor. Bunu bilinç dışı yaptığımı yönlendirildiğimi düşündüler. Bunun üzerine dini tedaviye götürdüler beni tanıdıkları bir arkadaşa. Tabi ben istememiştim ama bir yerde mecbur bıraktılar. Oraya götürürken

çok disiplinli bir şekilde götürdüler beni. Önde erkek kardeşim, sağımda ablam, solumda annem şeklinde

K7 En son hanım getirdi ya bununla kalırsın ya gidersin dedi. Boşanmayacakmışım. Oğluyla getirdiği karıyla kalacakmışım. Sürekli dayak yiyecekmişim, ona kölelik edecekmişim

K8 Benim telefonum vardı o zaman telefonumu da aldı elimden. Ben çıkıp marketten arıyordum. Ne oldu adam para bekliyor, harçlığım bitti diyorum bana para gönder. İşte bugün göndereceğim sıkıntıdayım yarın göndereceğim falan diyerek aksatıyordu beni

Bir diğer hükmedici, baskıcı sembolik şiddet biçimi ise kişinin istediği gibi giyinme özgürlüğünü kısıtlamaktır.Bu şiddet biçimi K1ve K2'nin ifadelerinde gözlenmiştir.

K1 Zaten kapalı giyinmemi isterdi. Makyaj yapmamı istemezdi. Başımı açmamı istemezdi. Makyaj yaptırmazdı, gözlerime sürme çektirmezdi, ruj sürdürmezdi. Her gün yaparsam bazen bahsetmezse bazen bahsederdi. Yapmayınca da yapınca da bahaneler bulur baskılar ederdi.

K2 Giyimime kuşamıma çok aşırı derecede karışıyor. Makyajıma, kılık kıyafetime oraya gitme buraya gitme aşrı derecede karışıyor. Ya ben belirli bir yaşa gelmişim benim boyum kadar çocuğum var, adam (babam) benim her şeyimi laf ediyor. Sigara içtiğime küfrediyor laf ediyor sürekli.

Yukarıda da ifade edildiği gibi kadınları disipline etmeye yönelik hükmedici, baskıcı söylemin amacı toplumsal düzen içerisinde oluşan cinsiyetler arasındaki karşıtlıklar ve ayrımlarda tahakkümün etkisine dikkat çekmektir. Bourdieu mevcut düzenin tahakküm ilişkileriyle, hak, ayrıcalık ve haksızlıklarıyla devam etmesinin koşullarının doğal ve kabul edilebilir olarak görülmesinde eril tahakkümün etkisinden bahseder. Bourdieu eril/dişil ayrımında kadının cinsiyetin ahlaki öznesi olduğundan ve kadının bedensel itaatinden söz eder. Bedensel itaatin öğrenilmesinde, bunun kadınlara dayatıldığını ve kadınların suç ortaklığıyla hayat bulduğunu belirterek bunun kuvvetli bir toplumsal işaret taşıdığını vurgular. Toplumsal düzen içerisinde oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesinde tahakküm oldukça önemlidir. Tahakkümün amacı hükmederek denetimi sağlamak ve düzeni korumaktır.

3. Kadına Yönelik Küçük Düşürücü Ad Takma

Sembolik şiddetin göstergesi olarak kadına yönelik küçük düşürücü ad takma kategorisinde ise, özellikle kadını aşağılamak amacıyla kadına özel adından ayrı pek de hoş olmayan başka bir ad verilip verilmediğine bakılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bu kategori ile ilk kategori kadını aşağılamaya yöneliktir.

TABLO 3:Kadına Yönelik Küçük Düşürücü Ad Takma

Kadına Yönelik Küçük Düşürücü Takılan Adlar	
K1	Başlardı işte kafası bozuk işte şöyle böyle, dövüşüyor çenesi durmuyor diye.
K4	Sürekli şerefsiz kelimesi ağzında ben şerefsizimde sana ne yapıyorum dedim. Affedersin biriyle gördüysen söyle suçuma razıyım dedim. Ben küfür etmiyorum diyor. Küfür etmiyorsun da bu şerefsiz sözü hepsinin içine giriyor zaten
K9	Sen ahmak mısın aşağılamalı, küfürlü konuşmalar

Tablo'da da görüldüğü gibi görüşme yapılan üç kadının söylemlerinden hareketle 'kafası bozuk', 'şerefsiz', 'ahmak' gibi kadınları aşağılayıcı, hoş olmayan adlar takıldığı tespit edilmiştir.

4. Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet

Diğer bir şiddet türü olan fiziksel şiddet ise bireye uygulanan bir kaba kuvvet biçimidir. Fiziksel şiddet uygulamanın amacı ise, korkutma, sindirme ve yaptırım aracı olarak kullanılmasıdır. Aşağıdaki tabloda kadınların söylemlerinden hareketle fiziksel şiddet tespit edilmiştir.

TABLO 4: Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet

	Fiziksel şiddet
K1	Benim demek istediğim şeyler vardı onları anlatamayınca, anlatamazdım ya laflarımı beceremezdim ya o da çok konuşuyor sanırdı beni o yüzden üstüme üstüme gelir döverdi beni bazen de dövmezdi.

K2	Ondan sonra ihanet, dayak sürekli böyle tehdit, hakaretle evlilik birlikteliği temeli yıkıldı.
	Yani her şeyimiz dönüyor dolaşıyor babamın sahip çıkmadığı, babamın düzgün davranmadığı, babamın kucak açmadığı, baba şiddet gösteriyor. Annemi de çok dövdü. Biz evlendikten sonra bile. Daha şurada üç dört senedir dokunmuyor. Bizden çekiniyor.
K3	Zaten o gün bana bir tane çarptı. Yallah Osmanlı tokadından bir tane çarptı.
K4	Eşim seni delirteceğim seni Alzheimer hastası yapacağım bilmem ne durup dururken gelip vururdu garip garip hareketler yapardı. Beni evden gitsin diye uğraştı.
K6	Büyük dövme dediğim daha önce olmuştu bunda sadece birkaç tane tokat attı.
K7	İçki içiyordu. Çocuğuma bakmadı. Sürekli beni döverdi. Bulsa söylemesi ayıp beni de oğlumu da öldürecek. Kin besliyor.
	Sürekli dayak yiyordum raporlarım var. O yüzden dayak raporlarım çok adliyede, hastanede, karakolda
	Mahkememe gidiyorlardı boşanmaya bazı şahitlerin dinlenmesi gerekiyordu şahitler dinlensin diye avukatım beni göndermedi kendisi gitmişti. Öğlen tatilinden sonra annemler adliyeden çıkarken kayınpederim arabadan silahını alıyor annemi, teyzemi ve abimi kurşun yağmuruna tutuyor.
K8	Fiziksel şiddet uyguluyordu. Tekmeyle vuruyordu her tarafımı morartıyordu son kumanda attı işte dudağımı yardı. Dişlerim yoktu dişlerim onun yüzünden gitti. Yumrukla vura vura dişlerimi döktü.
	Çok sıkıntı yaşadım çünkü işkencesi de vardı dövmesi de vardı.
K9	Ben mesela işte eleştiriyor olsam, onun illa dediğini tutmuyorsam bana da döverim seni tarzında oluyor. Ben bunu kapattığım için 16 yıl dayak yemedim ama boşandıktan sonra dövdü. Yani şov yaptı resmen dövdü öyle böyle dövmedi yani bir başladı yatak odasında dövmeye koridorda sürükleye sürükleye ben canımı zor kurtardım dış kapıdan kaçtım.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi K5 hariç diğer kadınlar fiziksel şiddet gördüklerini belirtmişlerdir.

Yukarıda ele aldığımız üç kategoride de kadınların bir biçimiyle sembolik şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiş ve erkekler tarafın-

dan kadına yönelik uygulanan sembolik şiddetin kadın üzerindeki etkisinin diğer şiddet türlerinden daha az olmadığı belirlenmiştir. İki şiddet türünde de kadına baskı ve eziyet söz konusudur. Ayrıca iki şiddet türü birbirinin içinde de yer alabilmektedir. Sözgelimi, tahakküm-itaat ilişkinin bozulması durumunda, sembolik şiddet, sosyal kontrolü sağlamak için bedene yönelik fiziksel şiddete dönüşebilmektedir. Bourdieu'nün esas amacı sosyo-kültürel yapıda gelişen sembolik şiddet ve tahakküm düzenlerini incelemek olmuştur.

5. Tahakküm Edilenin/Tahakküm Edene ve Yaşadığı Şiddete Bakışı

TABLO 5:Tahakküm Edilenin/Tahakküm Edene ve Yaşadığı Şiddete Bakışı

	Kadının Yaşadıklarını Kabullenmesi
K1	Aslında ona da kızmıyorum rahatsız olduğundan hasta olduğundan erkeklerden kıskanırdı. Ben gençtim o yaşlıydı o sebepten.
K2	Tabi ki babasın tabi ki saygısızlık yapmayacağım tabi ki sözünden çıkmayacağım ama bu konuşarak, hakaret ederek tehdit ederek, şiddet uygulayarak değil.
	İkinci evliliğimi yine babam yüzünden yaptım. Şöyle düşündüm çalışma hayatından kurtulurum, en azından başımda kocam eşim olursa bana şiddet uygulayamaz dedim
	Bana annem diyor ki sen de özür dile. Ya ben niye özür dileyeceğim dedim o dedim bana şiddet uyguladı Bana evde huzur vermeyen o. Sofrasına otursam küfür hakaret.
	Yani hiçbir şekilde muhatap olmuyorum konuşmuyorum ama yani yaptığı tavır şöyle bir düşünse bu kız niye gidiyor? Ben yapıyorum benim yüzümden gidiyor. Ben düzgün davransam benim kızım gitmeyecek duracak
	Adam gibi kardeş olaydın adam gibi koruyaydın. Bana deseydiniz ki hayır çalışma. Otur çocuğunu götür getir. Biz çalışırız her ihtiyacını alırız. Öyle deme yok onlar bana vereceği yere ben onlara veriyorum. Ben dul kalmış bir kadınım. Onlar bana düzgün davransa ben hiç sağa sola gitmek istemem ben otururum.

K3	Bir kere bu hareketi yapmak için önce bir eve götür ondan sonra döv. Herkesin içinde kafenin içinde ben kendi rezilliğimi geçtim kendi seviyesini düşürdü yani orada. Benim gözümde seviyesini düşürdü. Ben ona nasıl güvenebilirim. Nasıl her şeyimi anlatabilirim.
K6	İster istemez aslında şöyle kötü bir niyetle yaptığını da düşünmüyorum. Ailemin doğup büyüdüğü sahip olduğu belirli bir kültür var. Bir tarz var ve o tarza yönelik bütün çocuklarının da kendilerine benzemelerini isterler. Sen tarza aykırı herhangi bir davranış sergilediğinde bunu şey olarak görürler hani sanki yanlış şeyler yapıyormuş gibi görürler hâlbuki senin niyetin yanlış şeylere odaklanmak değil tamamen kendi düşüncenle, kendi iradenle kendi hayatını yönetmektir. Ben bunu istedim
	Emin olun ki aile yapısına ters bir şey olmayacak. Ben zaten dört yıl boyunca üniversite okumuş bir insanım. İsteseydim okulun içerisindeyken görmeyen bir göz işitmeyen bir kulak kendimden başka gören göz işiten kulak hiç kimse yok ben varım sadece ve ben okuldayken bir şey yapmadıysam yani birazcık güven istiyorum. Ama hiçbir şekilde o güveni alamadım.
	Zaten bir erkeğin kaldırmayacağı bir durum benim yaptığım. Kendilerine haksızlık yaptığımı düşünüyorum aslında. Kendi çevrelerine karşı vs. de. Ama şöyle düşünüyorum bilmiyorum demek ki her şeyin olacağı varmış. Geçekten olacağı varmış.
K9	O seni tehditte ediyor, kızıyor da, dövüyor da, bağırıyor da, hakarette ediyor sen mecbursun yani çekmeye çünkü canından bezdiriyor seni. Hiçbir hak talep edemedim.

Yukarıdaki tabloda tahakküm edilen kadınların tahakküm edene ve yaşadığı şiddete bakış açısı K1, K2, K3, K6 ve K9'un söylemlerinde yer almaktadır.

K1 aslında ona kızmıyorum rahatsız olduğundan hasta olduğundan erkeklerden kıskanırdı,

K2 Tabi ki babasın tabi ki saygısızlık yapmayacağım tabiki sözünden çıkmayacağım, başımda kocam olursa bana şiddet uygulayamaz. Diğer bir ifadesinde bana annem diyor ki sen de özür dile. Ya ben niye özür dileyeceğim dedim o dedim bana şiddet uyguladı Bana evde huzur vermeyen o. Sofrasına otursam küfür hakaret.

K3 Bir kere bu hareketi yapmak için önce bir eve götür ondan sonra döv

K6 aslında şöyle kötü bir niyetle yaptığını düşünmüyorum. Ailemin doğup büyüdüğü sahip olduğu belirli bir kültür var. Bir tarz var ve o tarza yönelik bütün çocuklarının da kendilerine benzemelerini isterler, zaten bir erkeğin kaldırmayacağı bir durum benim yaptığım, kendilerine haksızlık yaptığımı düşünüyorum aslında

K9 O seni tehditte ediyor, kızıyor da, dövüyor da, bağırıyor da, hakarette ediyor sen mecbursun yani çekmeye çünkü canından bezdiriyor seni.

Yukarıdaki ifadelerde hem eyleyicilerin (erkeklerin), hem de toplumsal kurumların (aile) tahakküm ilişkisinin yeniden üretilmesindeki rolü gözlenmektedir. Bourdieu'ye göre, tahakküm ilişkisi, tahakküm eden kadar edilenin de tanıdığı ve kabullendiği bir sembolik ilke sunmaktadır. Bourdieu tahakküm altındakilerinin kendi dışlanmalarıyla işbirliği içinde olduğunu göstermekle birlikte ezilenlerin kendi ezilmelerine her zaman katkıda bulunduklarını, onları bu suç ortaklığına iten yatkınlıkların tahakkümün somut sonucu olduğunu belirtir. Bourdieu itaatin, "toplumsal tahakküm ilişkilerinin bedenselleşmesinin" göstergesi olduğunu söyler (Bourdieu vd. 2016: 30-31).

Sonuç

Şiddetin sembolik biçiminin ele alındığı bu çalışmada şiddete maruz kaldıkları için sığınma evine sığınan kadınlarla yapılan görüşmelerden hareketle özellikle şiddetin sembolik biçimi ve sembolik şiddetin diğer şiddet türleriyle birlikteliği ele alınmıştır. Sembolik şiddet içeren söylemlerin çözümlenmesi oldukça önemlidir.

Görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde oluşturulan 5 kategoride yer alan ifadeler, sığınma evindeki kadınların diğer şiddet türleriyle birlikte, sembolik şiddete de maruz kaldıkları belirlenmiştir.

İlk olarak "Kadınlara karşı kullanılan-Ayrımcı, Ötekileştirici, Aşağılayıcı- Ayrımcı Dil" kategorisine giren "kadını başkaları önünde küçük düşürme" ifadeleri K4 ve K9'da tespit edilmiştir. "Kadının duygu ve düşüncelerini açıklama özgürlüğünün elinden alınmasına" yönelik davranışlara K6 ve K7 maruz kalmıştır. Yine, sembolik şiddet tahakküm ilişkisinde toplumsal cinsiyet rollerine dayalı "ötekileştirici, ayırıcı, aşağılayıcı" tutum ve sözlere K1, K2, K4, K6 ve K9 da rastlanmıştır.

İkinci olarak "Kadınları Disipline Etmeye Yönelik Hükmedici,BaskıcıSöylemler/Davranışlar" kategorisine giren, "istediği gibi giyinme özgürlüğünü kısıtlama" ifadeleri K1 ve K2; "fiziksel şiddete uğrama

tehdidi" K6, K9 ve "karşısındakini kendi gibi düşünüp davranmaya zorlama" ifadeleri de K3, K5, K7 ve K8'de gözlemlenmiştir.

Üçüncü olarak, "Kadına Yönelik Küçük Düşürücü Ad Takma" eylemini karşılayan kadını küçük düşürücü "kafası bozuk", "şerefsiz" ve "ahmak" gibiaşağılayıcı etiketlemelere K1, K4 ve K9'un ifadelerinde rastlanmıştır.

Dördüncü olarak "Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet" kategorisi, sembolik şiddet ile birlikte gerçekleşme güçlü olasılığına dayalı olarak kurulmuştu. Nitekim, sembolik şiddetin yanı sıra K5 dışındaki bütün kadınların fiziksel şiddete de maruz kaldıkları ifadeler belirlenmiştir.

Beşinci ve son olarak "Tahakküm Edilenin/Tahakküm Edene ve Yaşadığı Şiddete Bakışı"nıkarşılayan ifadeler için kurulan kategoride tahakkümü kabul, hatta sürdürülmesinde katlanma yönünde işbirliği olduğu da belirlenmiştir. K1, K2, K3, K6 ve K9'un ifadelerindeki "Aslında ona kızmıyorum, …saygısızlık yapmayacağım tabi ki, …sözünden çıkmayacağım, …önce bir eve götür ondan sonra döv, …kendilerine haksızlık yaptığımı düşünüyorum aslında,…sen mecbursun yani çekmeye" beyanları bu duruma işaret etmektedir.

Kadın erkek ilişkilerinde erkeklerin tahakküm aracı olarak eril/dişil ayrımını sürekli pekiştirdikleri, baskı aracılığıyla güç uyguladıkları, gücün yeniden üretimini sağladıkları ve var olan düzenlerini devam ettirmek için fiziksel olmayan sembolik şiddet uyguladıkları gözlenmiştir. Bu şiddet türü kadın/erkek arasındaki ayrımı ve gerilimi artırmakta genellikle de diğer bir baskı unsuru olan fiziksel şiddete dönüşmektedir.

Kaynakça

Bourdieu, P., ve Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar.*(Çev. N. Ökten), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (1991). *Language andSymbolicPower.*PolityPress.

Bourdieu, P. (1997). *Televizyon Üzerine.*(çev. I. Turhan ,.) Yapı Kredi.

Bourdieu, P. (2016). *Eril Tahakküm.*(çev. B. Yılmaz), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Gündüz-Mutluer, F. (2000). Toplumsal Sapma: Fonksiyonalist Ve Sembolik Etkileşimci Yaklaşımlar. Ankara: Zirve Yayınları.

Morgan, K.veBjörkert, S. T. (2006). 'I'dRatherYou'dLay Me On TheFloorAnd Start Kicking Me': UnderstandingSymbolicViolence İn Everyday Life. *Women'sStudies International Forum, 29*(5), 441-452.

Ölçer, H. (2019). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Simgesel Şiddet Sorunsalı ve Biçimleri. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* , 39-49.

Özsöz, C. (2014). Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar. *Cogito*(76), 290-311.

Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi.* (E. Gen, Çev.) İletişim Yayınları.

Swartz, D. (2013). Kültür Ve Din İncelemeleri Arasındaki Köprü: Pierre Bourdieu'nun Sembolik Gücün Politik Ekonomisi. (çev. İ. Şahin)*Karadeniz-Blacksea-Черноеморе*(17), 182-195.

Udasmoro,W. (2013). SymbolicViolence in EverydayNarrations: Gender Construction InIndonesianTelevision. *AsianJournal Of SocialSciences&Humanities, 2*(3), 155-165.

Udasmoro, W. (2013). SymbolicViolence in EverydayNarrations: Gender Construction InIndonesianTelevision. *AsianJournal Of SocialSciences&Humanities, 2*(3), 155-165.

Uzun, G. (2010). *Postmodern Dünyada Postmodern Şiddet Fenomeni Bağlamında Reklamlarda Simgesel Şiddet.* Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı.

BİR RUH SAĞLIĞI SORUNU OLARAK KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Cengiz ŞAHİN
Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Özet

Şiddet bütün dünyada her yerde, her yaş ve cinsiyete karşı uygulanan bir insan hakkı ihlalidir. Kadına yönelik şiddet, günümüzde yaygın bir toplumsal ruh sağlığı sorunudur. Kadına yönelik şiddeti genel ve aile içi olarak iki başlık altında inceleyebiliriz. Genel olarak değerlendirdiğimizde; cinsiyet seçimi, ihmal/istismar, genitalmutilasyon, bekâret denetimi, töre venamus cinayetleri, erken evlilik ve erken gebelikler başlıkları altında tartışılmaktadır.Elde edilen araştırma sonuçlarına göre şu öneriler geliştirilebilir. Kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesine özen gösterilmelidir. Şiddete maruz kalan ile şiddet uygulayan birlikte değerlendirilmeli ve tedavi edilmelidir. Kadınların kendilerini tanımaları, özgüvenlerini gelişmelerine yönelik psiko-eğitimler verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, kadına yönelik şiddet, kadın ruh sağlığı.

Abstract

Violence is a human rights violation which is applied to all ages and gender in all over the world. Nowadays, violence against women is a common societal mental health problem. Violence against women can be examined under two categories; that is, domestic violence and general violence against women. When we evaluate in general; it is discussed under the headings of gender selection, neglect / abuse, genital mutilation, virginity control, honor and honor killings, early marriages and early pregnancies. Research results suggest that education level of women should be increased. Also, those exposed to violence and perpetrators should

be evaluated and treated together. Psycho-training should be provided for women to get to know themselves and develop their self-confidence.

Keywords: *Violence, violenceagainstwomen, women'smental-health.*

Giriş

Şiddet insan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan önemli bir toplum sağlığı sorunudur. Günümüzde yaşanan değişimler ile birlikte şiddet çeşitlenmiş ve farklı alanlarda kendini göstermeye başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte dijital şiddet gibi yeni şiddet alanı doğmuştur. Değişmeyen tek şey şiddetin yönünün güçlünün güçsüze, kötünün iyiye yönelik olmasıdır.

Şiddet; bireyin başka bir bireye veya topluma, karşı tarafın isteği dışında, güç kullanarak zarar vermesidir. Bu bağlamda yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar şiddete maruz kalma olasılığı yüksek dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadırlar.

Toplumsal cinsiyet algısının ve kültürel aktarımların kadına yönelik şiddetin en temel bileşenlerinden birini oluşturduğu söylenebilir. Kadına yönelik şiddetin uygulanma biçimi kültürden kültüre değişmekle birlikte, kadının yaşamını tehdit eden ve toplumsal yaşama katılımını olumsuz etkileyen sosyal sorunlardan biri olarak görülmektedir. Kadına yönelik şiddet, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da (2012) "kadınlara, yalnızca kadın olduklarıiçin uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalıbir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açanve kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum vedavranış" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlarda da görüldüğü gibi şiddetin fiziksel, ekonomik, cinsel, psikolojik veya sosyal boyutları olmakla birlikte asıl olan gerçek, şiddet olgusunun bireylerin yaşam kalitelerini olumsuz etkilediğidir (Kumcağız vd. 2018).

Kadına yönelik şiddetin giderek artmasının nedenlerinin toplumsal ve bireysel kaynaklı olduğu düşünülmektedir.Kadına yönelik şiddetin nedenleri arasında kadının toplumsal statüsünün düşük olması (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2019), aile içi şiddete zemin hazırlayan koşullar, yeni yetişen kuşakların sosyalleşme sürecindeki öğrendikleri (Pageve İnce 2008) gibi durumlar sayılabilir. Kadına yönelik şiddet pek çok etkileri olan toplumsal bir sorun olarak

kadının yanı sıra çocuğu ve diğer aile bireylerini olduğu gibi dalgalar halinde bütün toplumu etkilemektedir.

Şiddet kadını fiziksel, duygusal ve sosyal yönden etkilemekte,travma ve travma sonrası stres bozukluğu, kronik ağrı, sosyal izolasyon, depresyon, madde bağımlılığı, güvenli olmayan cinsellik, intihar ve ölümle sonuçlananolumsuzluklara neden olmaktadır (Yount vd. 2011, Bükecik ve Özkan 2018).

WorldHealthOrganization (WHO) (2016) raporuna göre; Dünya'daher 3 kadından 1'i yakını ya da başkaları tarafındanfiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalmıştır. Kadınlaraşiddet uygulayanların %38'inin yakınları olduğubelirtilmektedir. Kadınların %7'si ise yakınları dışında birbirey tarafından cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Kadına yönelikşiddet dünyada olduğu gibi ülkemizde de güncelliğinikoruyan bir olgudur.Bir araştırma raporunda Türkiye'dekadınların %44'ü duygusal, %36'sı fiziksel, %30'u ekonomik,%12 cinsel şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir (Türkiye'de KadınaYönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014). Araştırma sonuçlarına bakıldığında kadına yönelik şiddetin Dünya ve Türkiye'de benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Şiddet bazı toplumlarda bir kültür, bir inanç ve bir sosyal gerçeklik olarak algılanmaktadır. Arap ve İslami kültürün hakim olduğu toplumlarda din ve kadına yönelik şiddet ilişkisini konu edinen bir çalışmada, şiddetin İslam ideolojisinin bir sonucu değil, ideolojinin bu toplumlarda yanlış kullanılmasıyla ilişkili olduğu açıklanmıştır. Araştırmacılar şiddetin yaygınlığını, İslam ülkelerindeki uygulamaların ve yasaların çoğunun İslam'ın köklerinden sapmış olmasına bağlı açıklarken, şiddetin bu toplumlara enjekte edilen kültürden ve geleneklerden kaynaklandığına vurgu yapılmaktadır (Douki vd. 2003). Toplumda "kadın eştir hem dövülür hem sevilir" felsefesinin insani, dini, ilmi ve bilimsel bir alt yapısı yoktur (Genç vd. 2019). Toplumdaki bu yanlış anlayışların yerine kadın-erkek eşitliğini ve toplumsal rollerini esas alan bir anlayış oluşturulmalıdır.

Kanına Yönelik Şiddet Türleri

Kadına yönelik şiddeti genel ve aile içi olarak iki başlık altında inceleyebiliriz. Genel olarak değerlendirdiğimizde; cinsiyet seçimi, ihmal/istismar, genitalmutilasyon, bekâret denetimi/kızlık zarı kontrolü, töre venamus cinayetleri, adölesan evlilik ve adölesan gebelikler (Dölen 2008)başlıkları altında tartışılmaktadır. Aile içerisinde kadına yönelik aile içi şiddet davranışı ise; fiziksel şiddet, cinsel şiddet, sözel şiddet,

duygusal şiddet ve ekonomik şiddet şeklinde beş başlık altında incelenmektedir (Güler vd. 2005).

Cinsiyet Seçimi

Bazı ülkelerde teknoloji kullanılarak gebelikte cinsiyetin tespiti ve kızgebeliklere son verilmesi sık karşılaşılan kadına yönelikşiddet türüdür (Dölen 2008).Çin, Hindistan gibi ülkelerde herhangi birproblem ya da sağlık sorunu olmaksızın, sadece fetüsüncinsiyetinin kız olması nedeniyle yapılan cinsiyet seçiminincinsiyet oranlarını etkilediği bilinmektedir (Lhila ve Simon2008). Cinsiyet seçimi durumunun erkek lehine kullanılması kadının aile ve toplum içinde değer ve statü kaybetmesine neden olmaktadır (Bükecik ve Özkan 2018).

İhmal/İstismar

Çocuk ihmali; çocuğa bakmakla yükümlü kişinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi, beslenme, giyim, tıbbi, sosyal ve duygusal gereksinimler ya da yaşam koşulları için gerekli ilgiyi göstermemesi gibi, çocuğu fiziksel ya da duygusal yönden ihmal etmesidir. Çocuk istismarı ise; sorumluluk, güven ve yetenek ile ilgili genel durumunda çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine ve değerine zarar verebilen, fiziksel ve /veya duygusal kötü davranışı, cinsel istismarı, ihmali, her türlü ticari çıkar için çocuğun kullanılmasını içeren davranışlardır(Dölen 2008). İstismar/ihmal, çocukların fiziksel, psikolojik, cinsel ya dasosyal açıdan zarara görmesine neden olmaktadır. Özelliklekız çocuklarının daha fazla istismara uğradığı bilinmektedir(Jaffee ve Christian 2014). Türkiye'deyapılan bir araştırmadakadınların %9'u çocukluk döneminde (15 yaşından önce)cinsel istismara maruz kaldığını belirtmiştir. 15 yaşındanönce maruz kalınan cinsel istismarın %29'u erkek akrabalar, %38'i kadınların tanımadıkları kişiler tarafındangerçekleştirildiği bildirilmiştir (Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi ŞiddetAraştırması 2014).

GenitalMutilasyon/Kız Çocuklarında Sünnet

Kız çocuklarında sünnet, diğer adıyla genitalmutilasyon (kesme/sakatlama) işlemi medikal bir sebep olmaksızın dış genital organların bir kısmının veya tamamının çıkarılması işlemidir. Çok eski zamanlardan beri özellikle Afrika'da uygulanan ve geleneğe dayalı cerrahi bir işlemdir. Günümüzde başta Dünya Sağlık Örgütü (WHO) olmak üzere tüm dünyada birçok sağlık organizasyonu tarafından büyük tepki gö-

ren ve önlenmeye çalışılan bir işlemdir. Kız çocuklarında hem psikolojik hem de fiziksel sorunlara yol açmaktadır. Kronik ürogenital ağrının yanında kadın cinsel disfonksiyonuna özellikle de libido, uyarılma ve orgazm bozukluklarına yol açabileceği gösterilmiştir (Karaman 2018). Sosyokültürel ve dini mezhepleredayandırılan,dünya çapında bir problem olan bu uygulama, kadına karşı şiddetin enağır şekillerinden biridir(WHO 2011). Kadın sünnetinin uygulanma nedenleri arasında;evlilikte tercih edilir olma, bekâretikoruma, sosyal statü, dini/mezhebi kurallara bağlılığıgösterme gibi sosyal onaylar sayılabilir (WHO 2011).Bu uygulamaların kişide doğuracağı sonuçları çeşitli nedenlere bağlı olarak araştırma sonuçlarına göre açık bir biçimde ortaya konulamamaktadır.

Bekâret Denetimi/Kızlık Zarı Kontrolü

Kızlık zarı muayenesi, bazı kültürlerde kadınlar üzerindeönemli bir yaptırım aracıdır. Birçok ülke ve toplum, bekârettestiyle birlikte kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyeteşitsizliklerini ve erkeklerin daha fazla cinsel özgürlüğesahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır (Şimşek 2011). Kadıncinselliğinin denetlenme aracı olarak ifade edilen kızlık zarımuayenesi, kadında fiziksel, psikolojik ya da sosyal sorunlar oluşturmakta,kadını intihara sürüklemekte, cinayetlere neden olabilmektedir (Loeber 2014). Aslında birçok gelişmiş toplumda yasal açıdan, bedendokunulmazlığına karşı işlenen suçlar için ağır cezalaröngörülmüş, hâkim kararı olmaksızın kişiningenital muayeneye gönderilmesi suç sayılmıştır. Yeni Türk Ceza Kanununda yetkili hâkim ve savcı kararı olmaksızın kızlık zarı incelemesinin yapılması cezai işlem gerektirmekte ve kişinin rızası olmadan bu işlem yapılamamaktadır (Özmen 2008).

Töre ve Namus Cinayetleri

Namus cinayetleri, evlilik öncesi cinsel ilişki, yasa dışı ilişkiler,aile ve eşe itaatsizlik, evli kadının eşi dışında biriyle cinselilişkisi gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır(Gazioğlu 2013).Dünyanın her yerinde namus cinayetleri şiddetin en ağır biçimi olarak görülmektedir. Özellikle feodal yapının gücünü koruduğu bölgelerde kadınların namus adına öldürüldüğü bilinmektedir. Bir şiddet biçimi olarak namus cinayetleri, toplumların kültüründen, özellikle değer sisteminden kaynaklanmaktadır (Bilgili ve Vural 2011). Töreye uymayan kadınlar, akrabaları tarafından öldürülmektedir.Töre ve namus cinayetleri Dünya'nın tüm ülkelerinde farklı nedenler bağlı olarak ortaya

çıkabilmektedir. Ülkemizde özellikle GüneydoğuBölgesi'nde kadın intiharı oranının yükselmiş olması, kadınüzerinde namusa dayalı baskıların önemini göstermektedir.

Adölesan Evlilik ve Gebelikler

Adölesan gebelikler, anne ve bebek sağlığı açısından kısa ve uzun dönemde olumsuz etkilere neden olabilen riskli gebeliklerdir. WHO (2013)'a göre Dünya'da çocuk gelinlerin sayısı2011-2020 yılları arasında140 milyona ulaşacağı bildirilmektedir.Ülkemiz gibi gelişmekte olan veya Güney Asya, Kuzey Afrika, Orta Doğu,Latin Amerika ve Batı Afrika gibi az gelişmiş ülkelerde ailelerin kültürel ve gelenekseldeğerleri doğrultusunda çocuklarının evlendiklerini görüyoruz.Ülkemizde 4271 sayılı Türk MedeniKanunu (TMK)'na göre, evlenme yaşı daha önce erkekleriçin on yedi, kadınlar için on beş iken, kadınlar ve erkekleriçin on yedi olarak belirlenmiştir (TMK 2001: Md. 124).

Aile İçi Şiddet

Bugün pek çok kadın aile içi şiddete maruz kalmakta ve utandığı için söz konusu şiddet olayını gizli tutmaktadır (Yüksel Oktay 2015). Aile ortamı açısından bakıldığında kadına yönelik şiddet kavramının yanı sıra aile içi şiddet kavramının da çeşitli şekillerde ele alınması soruna daha etkin ve kalıcı çözümler üretmeye olumlu katkı sağlayacaktır. Bu noktada ailenin mutluluğu, menfaatleri ve sorunlarının çözümünde cinsiyetlere özgü farklılıklar üzerinden hareket etmek yerine eşitlikçi ve güçlü bireylerin desteklenmesi ve oluşturulmasına katkı sağlamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Genç vd. 2019). Kadına yönelik şiddet, bireylerin genellikle sosyal yaşamda toplumsal ya da bireysel etkileri kullanarak daha güçlü olanın bir diğerine uyguladığı fiziksel, cinsel, sözel, psikolojik ve ekonomik zor kullanımı ifade etmektedir. Bütün bu durumlar insan hakları ihlali olarak ele alınmakta ve yaşamsal ve doğuştan kazanılan hakların bireyin elinden alınması olarak değerlendirilmektedir (Özkan 2017). Aşağıda kadına yönelik aile içi şiddet durumları kısaca açıklanmıştır.

Fiziksel şiddet; itmek, kakmak, yumruklamak, ısırmak, tokat atmak, herhangi bir araç ya da silah ile yaralamak ya da işkence yapmak, vb. eylemlerin kullanılmasıdır (Yetim 2008). Dünyada kadınların 3'te biri hayatlarının bazı dönemlerinde fiziksel veya cinsel şiddet deneyimlemektedirler. Türkiye'de fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten evlenmiş kadınların oranı %36 olduğu belirtilmektedir (Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014).

Cinsel şiddet;kadını bir obje olarak görmek, aşırı kıskançlık ve şüphecilik göstermek, kadını aldatmak, zorla cinsel ilişkiye zorlamak vb. durumlar cinsel şiddetin varlığını göstermektedir (WattsveZimmerman 2002). Cinsel şiddet bazen fiziksel şiddetle birlikte incelenmiş, fakat çoğu zaman dile getirilmediği için daha az ele alınmıştır. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2014) raporuna göre, Türkiye genelinde evlenmiş kadınların %12'si yaşamın herhangi bir döneminde cinsel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Bu oranın çok yüksek olduğu değerlendirilebilir.

Sözel şiddet; söz ve hareketlerin düzenli bir şekilde korkutma, sindirme, cezalandırma,kişinin değer verdiği konulara yönelik güvenini sarsmak, ağır hakaret ve küçük düşürücü sözler söylemek, aşağılayıcı adlar takmak sözel şiddete ilişkin belirgin davranışlardır (Yetim ve Şahin, 2005). Literatürde kadınların %84'ü eşinin sözel şiddetine maruz kaldığı bildirilmektedir (Mutlu, 2006). Literatür değerlendirildiğinde kadınların neredeyse ¼'ü sözel şiddete maruz kalmaktadır ki, bu oran kabul edilemez düzeydedir.

Psikolojik şiddet;duyguların ve duygusal gereksinimlerin, zorlamak, bağırmak, aşağılamak, cezalandırmak, öfke, gerginlik boşaltmak amacıyla karşı tarafa baskı uygulayabilmek için tutarlı bir şekilde istismar edilmesi, bir yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılması, bireyin sosyal çevresine müdahale etmesi, topluluk içinde hor görülmesi, yetersiz olduğunun söylenmesi gibi davranış biçimleri olarak belirtilmektedir (Yetim, 2008). Psikolojik şiddet doğrudan fiziksel değildir, ancak fiziksel olarak zarar verme tehdidini içerebilir. Psikolojik şiddetin, diğer şiddet türleriyle kıyaslandığında, kaygı, korku, utanç, özgüven eksikliği, ruhsal çöküntü, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi çok daha ciddi sorunlara yol açtığı ifade edilmektedir (Arias vePape 1999; Vatandaşlar ve Hatipoğlu Sümer 2019).Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2014) raporuna göre, Türkiye genelinde kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde maruz kaldıkları duygusal şiddet oranın %44 olduğu bildirilmektedir.

Tartışma ve Sonuçlar

Çağın en önemli sorunlarından biri olan şiddet günümüzde sosyal yapı içinde daha fazla görünür hale gelen ölümcül ve ölümcül olmayan sonuçları ile üzerinde çalışılması ve önlem alınması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada yaş, ekonomik durum, eğitim gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak şiddete maruz kalan ya da maruz kalma olasılığının yüksek olduğu dezavantajlı gruplar içinde kadınlar

yer almaktadır. Kadına yönelik şiddet çeşitli şekilleriyle aileyi, toplumsal yapıyı ve kurumları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yönüyle çeşitli araştırmalara konu olmuş ve konu ile ilgili önemli çıkarımlar ortaya koyulmuştur (Genç vd. 2019).

Kadına yönelik şiddet, cinsiyet eşitsizliğinin bir yansımasıolarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının ataerkil yapınedeniyle, kendisinden beklenen rollere aykırı davranmasıveya toplumsal normların dışına çıkması, kadına yönelikşiddetin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır.Kadına yönelik şiddet, kadına fiziksel ve psikolojikzarar vermekte; kadınların sosyal açıdan kendilerinigeliştirmelerini engellemekte ve kadınların önemli birkısmının ekonomi, sosyal statü, eğitim, sağlık ve diğerhaklar yönünden dezavantajlı olmasına neden olmaktadır.

Şiddetin uygulanma biçiminin kültürden kültüredeğiştiği görülmektedir.Kadınların şiddet gördüğü bir toplumda insana değer anlayışını geliştirmek oldukça zordur. Toplumsal cinsiyet algısının temelinde yatan en temel faktör toplumların kültürel özellikler, nesiller arası kültürel aktarımdır. Kültürel değerlerin değişmesinin zorolması kadına yönelik şiddete yaklaşımı ve önlenmesineyönelik uygulamaları tüm disiplinler açısından önemlikılmakta ve şiddetin her bir disiplin için farklı yönlerden elealınmasını gerektirmektedir.

Kadına yönelik şiddetin erken dönemde tanınması ve uygunmüdahalelerin yapılması gerekmektedir. Buna göre şu öneriler geliştirilebilir:

• Kadına yönelik şiddete yaklaşımda multidisipliner biryaklaşım sergilenmeli ve farklı disiplinlerin şiddetin her birbileşenini nasıl ele alacağı belirlenmelidir

• Eğitim düzeyi azaldıkça şiddete maruz kalmanın arttığı bildirilmiştir. Buna göre özellikle kadınların eğitim düzeyinin yükseltilmesine özen gösterilmelidir.

• Şiddet konusunda şiddete maruz kalan ve şiddet uygulayan birlikte değerlendirilerek takip edilmeli ve tedavi edilmelidir. Kadınların kendilerini tanımaları, özgüvenlerini gelişmelerine yardımcı olmak ve psikolojik iyilik hallerini yükseltmek amacıyla psiko-eğitimler verilmelidir.

• Kadına yönelik şiddetin önlemesinde öğretmenler, hukukçu, imam, polis, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, psikolojik danışman gibi, toplumla yakın temas halinde hizmet veren çalışanlara bu bağlamda

önemli görevler düşmektedir.

• Aile içi şiddeti deneyimleyen bireylerin sosyal öğrenme yoluyla şiddeti kendi kurduğu aile ortamında sürdürmesi, toplumsal yaşamda şiddetin yeniden üretilmesine sebebiyet vermektedir. Buradan yola çıkarak bireylerin aile ile ilgili doğru rol oluşturmalarına özen gösterilmelidir.

• Bireylerin aile içi anlaşmazlıkları gidermede ekonomik, sözel ve fiziksel şiddet yöntemlerine başvurmalarını önlemek amacıyla, öfke kontrolünü sağlayabilmeleri, etkili iletişim yollarını kullanabilmeleri gibi konularda uygulamalı eğitimlerle desteklenmeleri gerekmektedir.

Kaynaklar

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. Kanun No. 6284, Kabul Tarihi: 8.3.2012.

Arias, I. ve Pape, K. T. (1999). Psychologicalabuse: Implicationsforadjustmentandcommitmenttoleaveviolentpartners. *ViolenceandVictims,* 14(1), 55-67.

Bilgili, N. ve Vural, G. (2011). Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri.*Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1): 66-72.

Bükecik, E. ve Özkan, B. (2018).Kadına Yönelik Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi.İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 3(2): 33-37.

Dölen, İ. (Ed.). (2008). *FIGO Komitesi, Üreme ve Kadın Sağlığında Etik Sorunlar Çalışması: Obstetrik ve Jinekolojide Etik Konular*. Ankara: Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Yayını.

Douki, S.,Nacef, F., Belhadj, A., Bouasker, A., Ghachem, R. (2003). ViolenceAgainstWomen in ArabandIslamicCountries.*Archives of Women'sMentalHealth*, 6(3): 165-171.

Gazioğlu, E. (2013). Kadın Cinayetleri: Kavramsallaştırma Ve Sorunlu Yaklaşımlar.*T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Hakemli Araştırma Dergisi,* 7(30):89-100.

Genç, Y., Altıparmak, İ. B., Ustabaşı Gündüz, D. (2019). Kadına Yönelik Şiddetin Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(2), 391-408.

Güler, N., Tel, H. ve Özkan Tuncay, H. (2005). Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(2):51-56.

Jaffee, SR.,&Christian, CW. (2014). Thebiologicalembedding of childabuseandneglectımplicationsforpolicyandpractice. *SocialPolicy Report*, 28(1):1-36.

Karaman, M. İ. (2018). Kız Çocuklarında Sünnet, *Türkiye Klinikleri- Özel Sayı*, 11(1):56-62.

Kumcağız, H., Aydın Avcı, İ., Talay, T. Gürkan, S. ve Kinsiz, D. N. (2018). Samsun Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi'Ne Başvuran Şiddet Mağduru Kadınların Başvuru Durumları ve Gereksinimleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7(2):401-414.

Lhila, A.,&Simon, K.I., (2008). Prenatal healthinvestmentdecisions: Doesthechild'ssexmatter. *Demography*, 45(4), 885-905.

Loeber, O. (2014). Wrestlingwiththehymen: Knowledge andattitudes. *EuropeanJournal of ContraceptionandReproductiveHealthCare*, 4(19), 238-243.

Özkan, G. (2017). Kadına Yönelik Şiddet-Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1): 533-564.

Özmen R (2008). *Türk Ceza Kanunu*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Page, A.Z.ve İnce, M. (2008). Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22): 81-94.

Şimşek, H. (2011). Effects of GenderInequalities on Women'sReproductiveHealth: Thecase of Turkey. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,* 25(2), 119-26.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi*, www.kadininstatusu.aile.gov.tr. (erişim 15.09.2019).

Türk Medeni Kanunu. Kanun Numarası: 4721 Kabul Tarihi: 22.11.2001.

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. (2014). *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*. (ISBN:978-605-4628-75). Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Vatandaşlar, S. E. ve Sümer, Z. H. (2019). Kadınlara Yönelik Psikolojik Şiddet Ölçeğinin (PsychologicalMaltreatment of Women Inventory) Türk Kültürüne Uyarlanmas.,*Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(53), 341-371.

Watts, C. &Zimmerman, C. (2002). ViolenceAgainstWomen: Global ScopeAndMagnitude. *TheLancet,* 359(9313),1232-1237.

Yetim, D. (2008). *Edirne Şehir Merkezinde Kadınlara Yönelik Şiddet Sıklığı ve Etkileyen Faktörler*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi).Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yetim, D. ve Şahin, E.M. (2005). Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım. *Aile Hekimliği Dergisi,* 2(2),48-53.

World HealthOrganization (WHO) (2013). Child marriages: 39 000 everyday, http://www.who.int. (erişim 21.08.2017).

World HealthOrganization (WHO). (2011). An update on WHO'swork on femalegenitalmutilation (FGM): Progressreport. *Switzerland: Publications of the World HealthOrganization*.

World HealthOrganization (WHO) (2016). Violenceagainstwomen. Intimatepartnerandsexualviolenceagainstwomen. *Switzerland: Publications of the World HealthOrganization*.

Yount, K. M., Halim, N., Hynes, M., &Hillman E. R. (2011). Responseeffectstoattitudinalquestionsaboutdomesticviolenceagainst, women: A comparativeperspective.*SocialScienceResearch*, 3(40), 873-884.

Yüksel, Ş. veCindoğlu, D. (Ed.). (2006). *Kadın Cinselliği: Bilgilendirme Dosyası 5.*Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD).

TÜRK KADININ LİDERLİK SEMBOLÜ: RAZİYE BEGÜM SULTAN VE ONDAN GERİYE KALANLAR

Dr. Öğr. Müslüme Melis ÇELİKTAŞ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı

Asya'dan Adriyatik'e kadar uzanan coğrafyaya hâkim olan Türkler, kendi kültür ve medeniyetlerini kadim dönemlerden günümüze kadar korumayı başarmış nadir milletlerdendir. Söz konusu kültür ve medeniyetlerini uzun yıllar sürdürebilmelerinin en önemli unsurlarından biri Türk toplumunun aileye verdiği önemdir.

Soyun devamlılığı için kadın ve erkeğin birleşmesi ile kurulan ve "oğuş" olarak anılan aile, Türk toplumun ilk içtimai birliği olarak kabul edilir. Öyle ki bu birliğin kurulması "toy, düğün" adı verilen kutlamalarla gerçekleştirildi. Ailenin kurulmasında kadına özel bir değer verilmiş ve bu önem de gerek sözlü gerekse yazılı envanterlerle günümüze kadar gelmiştir.

Türk toplumunda kadına verilen önem onun "Analık" ve "Kahramanlık" vasfı ile anılmasını sağlamış ve hatta onu ilahi bir varlık konumuna taşımıştır. Ayrıca tüm bunların yanı sıra kadın her konuda erkekle eşit haklara sahip olmuştur. Özellikle devlet yönetiminde hükümdardan sonra yetkili kişinin hatun olması, hükümdarın olmadığı zamanlarda yetkinin hatunun elinde olması, Türklerin kadına verdiği önemin en önemli göstergesidir. Dolayısıyla Türk kadınını zaman zaman güçlü lider şahıslar olarak devletin başında görmek mümkün olmuştur.

Pek çok karakteristik özelliğinin yanı sıra Türk kadını liderlik vasıflarına sahip olması ile de tarihe geçmiştir. Türk kadınının liderlik sembolü olduğunu gösteren en güzel örneklerinden biri de Hindistan'daki büyük Türk fatihlerinden Delhi Türk Sultanı

Şems ed-din İltutmuş (1211-1236)'un çok sevip, saydığı ve hareminin baş kadını olarak Köşk ü Firuzi'de oturmaya layık gördüğü karısı Türkan/Terken Hatun'dan doğan kızı Raziye'dir.

Çalışmamızda ilk olarak İslamiyet öncesi dönemden günümüze kadar Türk toplumunda kadın ve kadının liderlik özellikleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra Türk devletlerindeki lider kadınlardan bahsedilecek ve bunlar arasından da özellikle zor bir toplum ve yabancı bir coğrafyada liderliğini herkese kanıtlayan Raziye Begüm Sultan hakkında bilgi verilecektir. Son olarak ise günümüzde Hindistan topraklarında ondan geriye kalan mezarı, bu mezara verilen önem, bizzat Hindistan'a giderek kendi çektiğimiz resimler ile ortaya konulacaktır. Tüm bunlarla birlikte ise Türk kadının liderliği vurgulanmış olacak ve özellikle Hindistan topraklardaki değerlerimize sahip çıkılması konusunda da bir farkındalık yaratılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk kadını, liderlik, hükümdar, Raziye Begüm Sultan.

"Bir topluluk, bir ulus, erkek ve kadın olmak üzere iki ayrı cins insandan oluşur. Bir ulusun bir bölümünü geliştirip diğer bölümünü geliştirmeden toplumun tümünün gelişmesi olanaksızdır. Bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer yarısının göklere yükselmesi mümkün müdür?"

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Asya'dan Adriatiğe kadar uzanan coğrafyaya hâkim olan Türkler, kendi kültür ve medeniyetlerini kadim dönemlerden günümüze kadar korumayı başarmış nadir milletlerdendir. İlk başlarda boylar halinde yaşayan Türkler zamanla boyları bir araya getirerek devletler kurmuş ve bunlarla birlikte de milletleşmeye başlamıştır.

Özellikle batılı kaynaklar Türklerin göçebe olmalarından dolayı onların her türlü medeni gelişmeden uzak, sadece başkalarının ürettiğini kullanan hatta yeri geldiğinde onları yok eden bir topluluk olduklarını anlatmaktadır. Ancak yapılan pek çok arkeolojik çalışmalarla bu fikir

çürütülmüştür. Örneğin demirin icadı ve kullanılması, atın evcilleştirilmesi Türklerin dünya medeniyetine kattığı önemli unsurlardır.

Türkler tüm dünyayı yönetme maksadı ile doğmuş ve bunun için de özellikle yönetim, sosyal hayat ve orduya büyük önem vermiştir. Öyle ki Türklerin sahip olduğu ordu ve yönetim sistemi zaman zaman farklı toplumlar tarafından benimsenmiştir.

Türklerin sahip olduğu aile yani "oğuş", ilk içtimai birlik olup dini ve toplumsal değerlerle kutsanmış bir kurumdur. Öyle ki soyun devamlılığına önem veren Türk toplumu için bu kutsal kurumun kurulması toy ya da düğün-dernek adı verilen toplantılarla kutlanırdı (Baykara 2009).

Toplumsal cinsiyetçilik kadim dönemlerden günümüze kadar gelen bir yaradır. Özellikle Türklerin yakından temasta bulundukları kızlara isim bile vermeyen Çinliler, kadınları güçsüz, aşağılık varlık olarak Hintliler ve kız bebekleri diri diri toprağa gömen Araplarda bu ayrımın ne kadar keskin olduğu ortadadır. Yakın coğrafyalarında hal böyle iken yine Türkler özellikle İslam öncesi dönemde kadına ne kadar önem verdiğini bazı çelişkili ifadeler olsa da Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig'de "*Oğul-kız hakikatte gören gözün nurudur*" diyen vezirin sözü ile cinsiyet ayrımı bilmedikleri bir örnek olabilir.

Ziya Gökalp'e göre eski Türkler hem demokrat hem de feminist idiler. Eski Türklerin feminist olmasına bir başka sebep de Şaman inancının kadının kutsallığına dayanması idi. Türk şamanları, sihir kuvvetiyle harikalar gösterebilmek için kendilerini kadına benzetmek zorunda idiler. Bunun için de kadın elbisesi giyerler, saçlarını uzatırlar, seslerinim inceltirler, bıyık ve sakallarını tıraş ederler, hatta gece kalıp çocuk doğururlardı. Buna rağmen Toyonizm dini de erkeğin kutsallığını öngörür. Dolayısıyla Şamanizm ve Toyonizm'ın aynı değere sahip olduğu dikkate alınırsa erkek ve kadının eşit haklara sahip olduğu ortadadır. Çünkü her iş Toyonizm'e ya da Şamanizm'e dayanmak zorunda idi bu yüzden de erkek ve kadının beraber birlik içinde olması gerekirdi. Dolayısıyla da erkek ve kadının eşit olduğu toplumda liderliğin de iki cinste de bulunması gayet açık olmakla birlikte bunun aslında cinsiyetle hiçbir alakası yoktu. Çünkü lider olarak doğulmaz. Liderlik sonradan kazanılan ve eğitimle de elde edilebilecek bir özellikti.

Türk kadının liderlik özelliklerini ele alabilmek için ilk olarak Türklerin sözlü geleneklerine dayanan destanlara bakmak gerekir. Destanlarda kadın erkek ayrımının yapılmadığı kadınların tıpkı erkekler gibi ata binip, ok atıp, kılıç kullanıp düşmana karşı çetince savaştığı görü-

lür (Kaplan 2004). Bunun en güzel örneğini Dede Korkut Hikâyelerinde Kam Börü Beg oğlu Bamsı Beyrek'de Banu Çiçekle yarışması, Manas Destanında yer alan Kanıkey figüründe görsek de yine Kırgızlara ait "Cangıl Mirza", Uygurların "Nözüğüm", Başkurtların "Zaya Tülek", Hakasların "Altın Arığ" destanlarına baktığımızda da başkahramanlarının kadınlar olduğu ve kadının ön plana çıktığı görülür (Yardımcı 2007). Bunların yanı sıra "Tanrının verdiği hak "olarak kişiye verilen hakka da "ana hakkı" denildiği de bilinmektedir (Ergin 2009). Ayrıca Türklerin diğer milletler ile yaptıkları savaşlarda ele geçirdikleri kadınlara dokunmayıp sadece kendi kadınlarına değil düşmanların kadınlarına da saygı duydukları ortadadır (Gömeç 2014).

Türklerde özellikle kadınların siyasi gücü üzerinden çeşitli sonuçlara ulaşmak mümkündür. İlk defa Göktürkler zamanında Bumın Kağan'ın hanımının unvanı olarak kayıtlara geçen hatun ismi hükümdarın eşi manasına gelmektedir. Bazı tarihçilere göre Hunlar devrinden beri kullanılmaktadır. Hatun unvanı özel bir törenle alınır ve saraydaki diğer kadınlardan üstün sayılan bu kadınlar devlet idaresinde resmî yetki sahibi olup veliahtlar da genellikle onların oğulları arasından seçilir (Donuk 1988).

Hatunların toplum içerisindeki yerini gösteren en büyük örnek onlara ait şehirlerdir. Hatun şehirleri ismiyle bilinen bu şehirlerin kökeni, Türk beyleri sefere giderken kadın ve çocukların girilmesi güç, muhafazalı uzak vadilere çekilmesi sonucu oluşmuştur. Genellikle vadi tabanlarında olup su ve otlak bakımından elverişli bu şehirler yerler sarp dağ vadilerinde hatta göller içerisindeki adalarda bile olabiliyordu. *Kuy* olarak adlandırılan bu yerin Tuva lehçesinde *ordu* ile anılması, hükümdarın kadınlarına mahsus karargâhı olduğunu gösterir. Zamanla bu yerlere çeşitli tesisler kurulmasıyla hatun şehirleri oluşmuştur. Hunlar zamanından beri hükümdarın otağı ile hatun şehirlerinin var olduğu bilinmektedir. Hazarların başkenti Etil şehrinde hatunun oturduğu kısım Hatunbalığ olarak kaydedilmiştir. Uygurlar zamanında dört tane hatun şehri olduğu bilinir. Bunlar, Etsin-göl civarındaki Hatun-sını, Sarı ırmağın kuzey büklümü civarındaki K'o-tun Ch'eng, Kerulen nehrinin kaynağı yakınındaki Tolgoy-balgas, sonuncusu da Orhun bölgesindeki K'o-tun Ch'eng idi (Tellioğlu 2016).

Bir emirname yazıldığında "Hakan emrediyor ki" ibaresi ile başlarsa itaat edilmez, "Hakan ve Hatun emrediyor ki" sözü ile başlanılması gerekirdi (Gökalp 2015).

Ayrıca hakan tek başına elçiyi huzuruna kabul edemez, elçiler ancak sağda hakan, solda hatunun oturduğu zamanda ikisinin huzuruna

çıkardı. Şölenlerde, kengeşlerde, kurultaylarda bütün törenlerde hatun hakanın yanında bulunurdu ve kadınlar tesettüre ait hiçbir kayıt ile mukayyet değillerdi (Gökalp 2015).

Türklerin kadına bakış açısı onların Araplar vasıtasıyla İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından Arap kültürünün de etkisine girmeleri ile hem içtimai hem de hukuki yönde değişmeye başlar. Çünkü Türkler bir taraftan köklü örf ve adetlerini devam ettirmeye çalışırken bir taraftan da İslam hukukuna tabi olmaya mecbur kalırlar. Bunun sonucunda ise Türklerdeki kadının hayatı değişmeye başlar. Yeni girilen bu kültür çevresinde Türk erkeğinin sahip olduğu imkânlar artarken, Türk kadınlarına kısıtlamalar getirilir (İnan 1964). Dolayısıyla Türklerin kadınlara karşı olan tutumları İslamiyet'ten ziyade Arap kültürünün etkisindendir.

Yöntem

Türkler elbette ki yüzyıllarca İslamiyet dışındaki dinleri de zaman zaman benimsemişlerdir; ancak buradaki en önemli nokta onların bu dinleri olduğu gibi kabul etmeyip kendi kültürleri ile harmanlarıdır. Zira bu durumu gerek Hindistan coğrafyasındaki gerekse diğer coğrafyalardaki Müslüman Türklerde görmek mümkündür. Bu yüzdendir ki şuan dahi Türklerin bugün bir kısmının dini olan İslam, bazı noktalarda Araplardakinden farklılık göstermektedir. Dolayısıyla Arap kültürü ile geri plana itilmeye çalışılan Türk kadını gücü, cesareti, kahramanlığı ve yeteneklerini kullanarak söz konusu kültüre karşı çıkarak her dönemde kendini kanıtlamıştır. Söz konusu duruma en güzel örneklerden bir tanesi de Hindistan coğrafyasında varlıklarını sürdürmüş ve bu topraklaraTürk izini kazımış bir devlet olan Delhi Türk Sultanlığı'nın kısa bir süre yönetimini ele alan Delhi Türk Sultanı Şems ed-din İltutmuş (1211-1236)'un çok sevip, saydığı ve hareminin baş kadını olarak Köşk ü Firuzi'de oturmaya layık gördüğü karısı Türkan/Terken Hatun'dan doğan kızı Raziye'dir.

Raziye'nin tahta geçiş sürecine kadar olan durumunu kısaca özetleyelim. Hindistan coğrafyasında varlığını sürdüren Delhi merkezli Türk idaresinin hükümdarlarından biri olan Şemseddin İltutmuş, kendinden sonra tahta çıkmasını istediği en büyük, başarılı ve yetenekli oğlu Nasırüddin Mahmud'un han olmasıdır; ancak o, Hindistan'ın Bengal eyaletindeki görevi sırasında vefat eder (Bayur 1987). İltutmuş, diğer oğulları Rükniddin, Muizüddin ve Nasırüddin'in hükümdarlık niteliklerine sahip olmadığını, hükümdarlık vasfının kızı Raziye'de bulunduğunu ve onun bu görevi en iyi şekilde yapacağını düşünür. İltutmuş

1232 yılında Gvaliyar kalesini zaptedip Delhi şehrine döndüğünde, vezir ve emirlerini huzuruna çağırdı. Orada veliahtı olarak en büyük kızı Raziye'yi gösterdi[1] ve gereğini yapmak üzere Tac ül-Mülk Mahmud'a ferman hazırlaması emirini verdi (Üçok 1993). Bu isteğe rağmen bazı beyler, İltutmuş'un erkek evlatları var iken kızının tahta çıkmasını eleştirmişlerdir.

Söz konusu fermanın yayınlanmasından sonra İltutmuş, gitmiş olduğu Pencap seferinden hasta dönerken Lahor valiliğini yapan ve Nasiriüddin'in ölümünden sonra İltutmuşun hayatta kalan en büyük oğlu olan ve Rükniddin lakabı ile bilinen Firuz, kasıtlı olarak babası İltutmuş ile birlikte Delhi'ye geldi. İltutmuş'un orada vefat etmesi üzerine bazı beyler ve annesi Şah Terken'in çabaları ile hemen Rükniddin Firuz'u tahta çıkardılar (Ahmet (tarihsiz)). Firuz Şah'ın basiretsiz yönetiminden faydalanan annesi Şah Türkan söz konusu dönemde çeşitli fırsatlar yakalamış ve sarayda bir takım entrikalar çevirmiştir.[2] Bunun üzerine halk bir kadının başa geçmesine karşı çıkıp (Gömeç 2013) Rükniddin'i isteyenler ve Raziye'yi destekleyenler olarak ikiye ayrılır (Üçok 1993).

Rükniddin öldürülünce[3] birçok itirazlara rağmen Delhi halkı ve ordunun bir kısmı Raziye'nin tahta geçmesini uygun buldu[4] ve hemen 1236 yılında tahta çıkarıldı (İbni Batuta Seyahatnamesi 2015, Ahmet (tarihsiz)) . Böylece tarihte ilk kez Müslüman bir kadın hükümdar olmuştur. Dolayısıyla Raziye sadece Türk dünyasında ilk Müslüman Türk kadın hükümdar vasfına sahip olarak Türk kadınlarına emsalsiz bir örnek teşkil etmiştir (Cöhce 1989). O, bir hükümdar için gerekli olan

1 Tabakat-i Nasıri'de yer alan bilgilere göre İltutmuş'un Raziye'den başka kızları da vardır**.** Ancak bunların sayısı ve kim olduğu bilinmemektedir (Keay, 2000). Ancak İltutmuş'un çocuklarının sayısı bazı ilim adamları tarafından Raziye ile birlikte 13 olarak verilmektedir (Türkmen, 2007).

2 Bu entrikalardan en önemlileri Kutbüddün Muhammed'i önce kör ettirip sonra öldürmesi ve Raziye'yi öldürmek istemesi'dir (Ahmet, (tarihsiz), Bayur, 1987).

3 Rüknettin tahta çıkınca zevk ve sefaya dalar, annesi Terken Hatun da söz konusu durumdan faydalanarak saraydaki enrikaların yanı sıra İltutmuş'un diğer oğlu Kutbüddin'i kör ettirerek öldürtür ardından da Raziye'yi öldürmek için harekete geçer. 1236 Kasım ayında Terken Hatun ile Raziye zorlu bir mücadeleye girer. Bu durum karşısında çaresiz kalan Rükneddin ise başkente çekilir. Bu duruma daha fazla dayanamayan Raziye bir Cuma günü Raziye Cuma Camisine yakın olan sarayın balkonuna çıkıp Sultan'ın küçük kardeşi kardeşi Kutbüddin'i öldürdüğünü ve kendisini de öldürmek istediğini söylemesi üzerine halk saraya saldırır ve Terken Hatunu yakalayarak hapsederek Raziye'yi tahta çıkartırlar. Bu sırada Raziye özel muhafızlardan oluşan bir orduyu Kilugarh'daki Sultan Rükneddin'i yakalatmak üzere emir verir. Türk emirler ve melikler Rükneddin'i yakalayarak Raziye'nin huzuruna çıkartırlar ve Raziye'de "Katiller katledilmelidir" diyerek onun hayatına son verilmesini ister (İbn Batuta 2015, Ahmet (tarihsiz)).

4 Raziye'nin tahta geçmesini uygun bulan meliklerin düşüncesinin temelinde "kutsuz oğuldan, kız iyidir" inancı vardır (Cöhce 1989).

zekâ, cesaret, bilgi, dürüstlük, kahramanlık gibi pek çok vasfı taşımasının yanında, savaşçı, iyi huylu ve kendini her alanda geliştirmiş örnek bir Türk kadını idi (Majumdar vd. 2012, Thapar 1966). Raziye çok küçük yaştan itibaren hep babası İltutmuş'un yanında olmuş, devlet işleri ile ilgilenmiş ve cesaret ve kahramanlığı ile dudak uçuklatmıştır. Babası da hayatta iken onun bütün bu yeteneklerini değerlendirip yönetici vasfı ile ilgili olarak ona hep cesaret vermiştir (İbn Batuta Seyahatnamesi 2015).

Raziye Begüm[5] Sultan[6] batıda krallık yapmış kadın yöneticilerin aksine erkeksi tavırlar sergilemiş ve kendi devletinde yer alan diğer kadınlar gibi harem ve saray entrikalarına girmek yerine başını ve yüzünü açıp, erkek kıyafetleri giyip halkın içine karışarak dişiliğini değil de kuvvetini ve yönetici vasıflarını ortaya çıkarmıştır (Bayur 1995, Durmuş 2015) .

O, İlk Müslüman Türk kadın hükümdar olmasının yanı sıra yaşadığı dönem içinde Müslüman bayanların "purdah/ pardah" ismi verilen kıyafetini giymez (Thapar 1966) ve kendisinin arzu ettiği gibi, daha çok erkeksi kıyafetler giyerek bir kıyafet devrimi başlatır (Durmuş 2015). Elbette onun bu tavrı bazı dini ilim adamları tarafından çok da hoş karşılanmaz (Keay 2000). Ancak Raziye'nin başarısı ve yetenekleri bütün bu engellere karşı siper olur.

Raziye çok iyi bir eğitim almıştır (Gömeç 2013). O, çok güzel Kur'an okumasının yanı sıra şiir konusunda da oldukça yetenekli idi (Hunter 1982). Hayatı boyunca yaşadığı olumsuzluk ve pek çok olaya rağmen "Şirin-i Dihlevi" ya da "Şirin-i Guri" mahlasları ile yazdığı beyitler Türk-Fars edebiyatının en güzel örnekleridir. Hatta bazı ilim adamları onun Türkçe şiirlerinin toplandığı bir divanının da bulunduğunu öne sürmektedirler (Cöhce 1989).

Raziye Begüm Sultan, tahtı pek çok karışıklığın olduğu bir dönemde devralmış ve onun zamanında da bu mücadeleler devam etmiştir. Onun çağında İltutmuş'un Memluklarından kırk tanesi devlet yönetimine geçmişti. "Çihilgan-Kırklar" denilen bu grup, Habeş asıllı Cemaleddin Yakut'un "emir ahur" tayin edilmesi ve ona itibar gösterilmesine karşı çıkarak isyan etti ve Cemalleddin Yakut öldürüldü. Raziye ise hapse atılmak üzere Bhatinda valisi İhtiyareddin Altuniye teslim

5 "Begüm" kelimesi Orta ve Güney Asya'da soylu ya da hükümdar ailesindeki bayanlara verilen bir ad olup "beg"' kelimesinin hanımlar için kullanılan halidir. Bu unvanın özellikle Hindistan Türk saraylarında bayanlar için kullanıldığı bilinmektedir (Donuk 1988).

6 Raziye'nin "sultan" unvanından çok "melike" unvanını kullandığı öne sürülmektedir (Tomar 1988).

edildi. Yerine ise kardeşi Behram Şah getirildi. Raziye İhtiyareddin ile evlenip yeniden tahtı ele geçirmek istese de bunda başarılı olamadı (Merçil 1991). Dolayısıyla Bu kadar yetenekli ve zeki bir Türk kadını olan Raziye Begüm dört yıl boyunca ülkesinin dört bir yanını yönetebilmiş ancak dördüncü yılın sonunda bazı entrikaların kurbanı olarak öldürülmüştür.

Raziye'nin ölümü ve onun naaşının nerede olduğu ile ilgili birkaç görüş olmakla birlikte Sultan'ın asıl mezar alanı gizemle kaplanmış olarak kaldığına dair bilgiler mevcuttur. Mezar bölgesiyle ilgili üç iddia bulunmaktadır. Bu, üç mezarlık alanından hiçbirinde ne mezar taşı ne de ne de yazılı bir kitabeye sahip olumaması mezarın gizemini desteklemektedir. Şimdiye kadar mezarın bulunduğu alanı doğrulayan arkeolojik veya belgesel kanıt yoktur. Ancak onun mezarı ile ilgili çeşitli fikirler mevcuttur. Bunlardan biri Raziye'nin türbesinin Kaithal kenti yakınlarındaki Sivan'da, Haryana Türbesinin kuzeybatı banliyölerinde yer aldığıdır. Bir diğeri ise kendisinin ve Afrika kölesi paramourlarının, babası Iltumish'in kuşattığı Racastan'daki Tonk'a gömüldüğü görüşüdür. Bu alanın Razia ve onun güvenilir kölesi Yakut'a ait olduğu öne sürülmüştür. Bulgularını mezarların etrafına yerleştirilen düzensiz şekilli taşların deseniyle deşifre edilen kaligrafi ile Arapça "Şahid Muhabbat Quvvatul-Mulk Jamaluddin Yaqut" u daha küçük bir mezarın etrafında ve daha yüksek bir seviyede yer alan ana mezarın üzerinde "Sultanul Hind Razia" yazısının olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bu mezarın ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı ile ilgili bir bilgi yoktur.

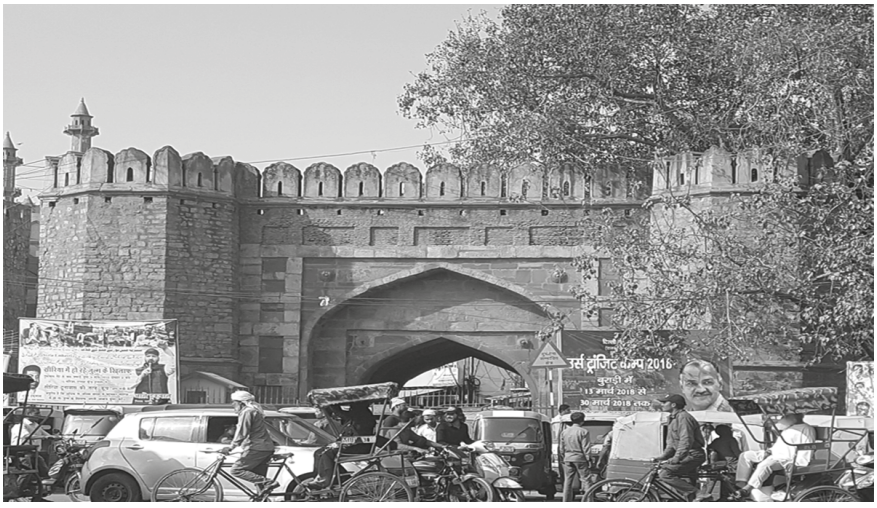

Resim 1: Türkmen Kapısı (M.Melis Çeliktaş Arşivi).

Raziye'nin mezarının olduğu söylenen en önemli ve doğruluğunun kuvvetle muhtemel olduğu düşünlen Shahcahanabad yani Eski Delhi'nin dar sokakları arasında, Türkmen Kapısı girişinin yakınındaki Bulbul-i-khan avlusundadır. 35 metrekarelik avlusunda yükseltilmiş bir platforma oturtulan mezar açıkça zamanın tahribatına uğramıştır. 13. yüzyılda, mezarın bulunduğu alan bir orman olduğu için hiç kimse Raziye'nin bedeninin bugün bulunduğu yere nasıl ulaştığını bilmiyor. Bu türbenin Raziye'nin kardeşi Behram Şah tarafından yaptırıldığı öne sürülmektedir. Raziye'nin mezarının bulunduğu yerde ikinci bir mezar daha vardır ve onun da kız kardeşi Şaziye'nin olduğuna inanılmaktadır. Bu türbenin bulunduğu yer Mahallenin Müslüman sakinlerinden bazıları tarafından her gün beş kez namaz kılan camiye çevirilmiştir.

Resim 2: Mezarın bulunduğu mescid (M.Melis Çeliktaş Arşivi)

Resim 3: Mezarın bulunduğu mescid'e giriş (M.Melis Çeliktaş Arşivi)

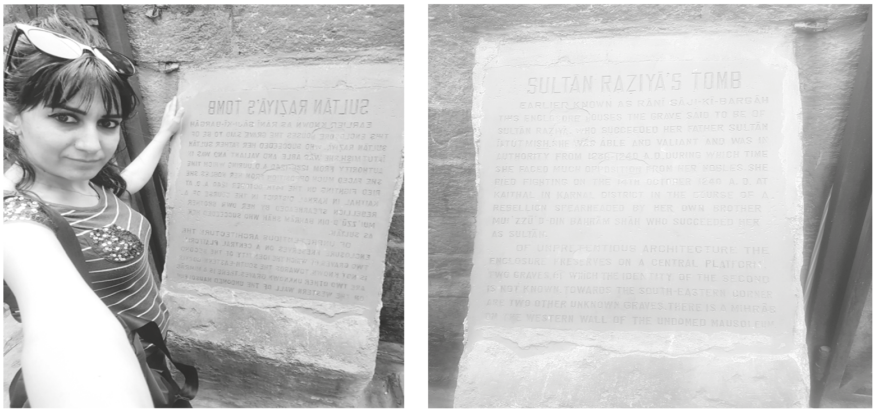

Resim 4-5: Giriş kapısının yanında bulunan Raziye Sultan'ın mezarını tanıtan sütun taş yazıt (M.Melis Çeliktaş Arşivi)

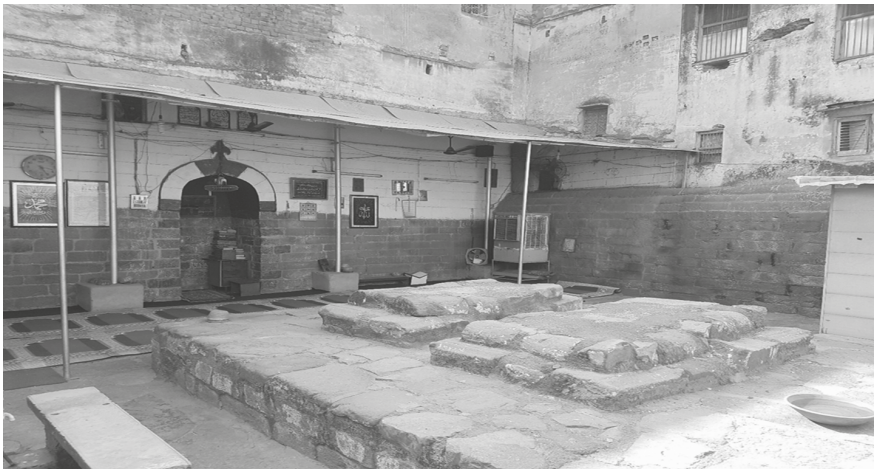

Resim 6: Raziye'nin ve kardeşi Şaziye'nin mezarının güney batı tarafından görünümü (M.Melis Çeliktaş Arşivi)

Resim 7: Raziye'nin ve kardeşi Şaziye'nin mezarının kuzey doğu tarafından görünümü (M.Melis Çeliktaş Arşivi)

Resim 8: Raziye ve kardeşi Şaziye'nin mezarının güney batı tarafından görünümü (M.Melis Çeliktaş Arşivi)

Resim 9: Raziye'nin ve kardeşi Şaziye'nin mezarının doğu tarafından görünümü (M.Melis Çeliktaş Arşivi)

Resim 10: Raziye ve kardeşi Şaziye'nin mezarının doğu-batı tarafında bulunan küçük mezar (M.Melis Çeliktaş Arşivi).

Raziye ve Şaziye sultan'ın mezarının yan tarafında da küçük bir mezar bulunmaktadır. Bu mezarın Raziye'nin çocuğu ya da hizmetkârı olduğu yönünde fikirler mevcuttur.

Sonuç

İlk Müslüman Türk kadın hükümdar vasfına nail olan Raziye Sultan, Türk kadınının liderlik vasfının ne kadar güçlü olduğunu kanıtlayan en önemli örnektir. Zor bir coğrafyada, memnun edilmesi güç bir halkı kısa bir süreliğine de olsa yönetmek oldukça güç olmasına rağmen Raziye Sultan bunu başarmıştır. Celaleddin unvanını taşıyan Raziye, kendi döneminde kadına özgürlük ve statü kazandırmıştır. O, döneminde kadın olmanın eksikliklerinin üstesinden gelerek parlayan bir taş olarak görülebilir. İçinde bulunduğu coğrafya ve dini yapının kabul ettiği alışılmış kadın geleneklerine karşı çıkıp "sultan" unvanı ile devletin başına geçerek Müslüman Türk bir kadının liderlik gücünü ortaya koymuştur.

Müslüman Türk kadınının Hindistan'daki bu eşsiz başarılarına rağmen günümüzde ona ve mezarına verilen değer resimlerde de görüldüğü üzere ortadadır. Her ne kadar arkeolojik veriler ile bu mezarın ona ait olduğu kanıtlanmasa da Hint hükümeti tarafından bu türbenin Raziye Sultan'a ait olduğu kabul edilmiştir. Sonuç olarak Sultanlık şerefine nail olmuş bir Türk kadınının mezarının Eski Delhi sokaklarından birinde, yetkisiz binaların inşası ile çevrili ve bakımsız ücra bir köşede yok olup gitmesine izin vermemelidir. Ayrıca Hindistan'daki Türk tarihine ve buradaki Türk izlerini silme çalışmalarına karşı da gerekli önlemler alınmalıdır.

Kaynakça

Ahmet, M.Aziz (tarihsiz). Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu, Çev. T.Say, İstanbul: Kervan Kitapçılık.

Baykara, Tuncer (2009). Türk Kültür Tarihine Bakışlar, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Bayur, Y.Hikmet (1995). Orta ve Yeni Kurunda Orta Asya Ve Hindistan Türklerinde Kadınların Mevkii, Belleten, 1(1): 42-46.

Bayur, Y.Hikmet (1987). Hindistan Tarihi, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cöhce, Salim (1989). İlk Kadın Şairimiz Sultan Raziye'nin (1236-1240) Hayatı ve Şahsiyeti, Osman Nedim Tuna Armağanı, Malatya: 21-33.

Donuk, Abdülkadir (1988). Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Ünvan ve Terimler, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Durmuş, Aynur (2015). Türk-Osmanlı Tarihinde İlk Kadın Sultan, Türkiye ve Dünyada Kadın Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Adana: Çukurova Üniversitesi, Basımevi.

Ebu Abdullak Muhammed İbn Batuta Tanci (2015), İbn Batuta Seyahatnamesi, Çev. A.S. Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ergin, Muharrem (2009). Dede Korkut Kitabı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gökalp, Ziya (2015). Türkçülüğün Esasları, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Gömeç, Saadettin Yağmur (2013). Hindistan'da Türkler, Ankara: Berikan Yayınevi.

Gömeç, Saadettin Yağmur (2014).Türk Kültürünün Ana Hatları, Ankara: Berikan Yayınevi.

Hunter, W.Wilson (1982). The Indian Empire, London: Trübner &co.

İnan, Afet (1964). Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, İstanbul:-Milli Eğitim Basımevi.

Kaplan, Mehmet (2004). "Dede Korkut Kitabında Kadın", Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Keay,John (2000)., A History of India, New Delhi: Penguen Books.

Majumdar, Ramesh Chandra vd. (2012). An Advanced History of India, Haryana: Bharati Roy Publ.

Merçil, Erdoğan (1991). Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tellioğlu, İbrahim (2016). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (55): 209-224.

Thapar, Romila (1966). A History of India, vol 1, Great Britain: Penguin Books.

Tomar, Cengiz (1988)., Radiyye Begüm, İslam Ansiklopedisi, 34: 387.

Türkmen, Erkan (2007). Sultan Raziye, İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.

Üçok, Bahriye (1993). İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yardımcı, Mehmet (2007). Türk Destanlarında Tipler ve Motifler, Destanlar, Ankara: Ürün Yayınları.

FELSEFİ BİR YAKLAŞIM ÖRNEKLEMİ OLARAK ARTHUR SCHOPENHAUER'IN KADINI: KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TEMEL ELLİBİR CÜMLESİ

Halis Adnan ARSLANTAŞ
Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Özet

Amaç: Bu bildirinin amacı Schopenhauer'ın "Kadın" konusunu onun Aşkın Metafiziği adlı kitabında geçtiği şekliyle ele alarak ülkemizde gerek resmi gerekse de vicdani anlamda onay görmeyen ama diğer taraftan da varlığı bilinen ve çok yaygın olmamakla birlikte kabul gören kadın algısına ne kadar benzediğini ortaya koymaktır.

Kadın konusu sosyolojide toplumsal cinsiyet alanının inşasını statü ve yüklenilen roller açısından ne kadar önemli görüyorsa felsefe de kadın konusunu cinsiyete yüklenen ontolojik ya da metafizik anlam açısında aynı önemde görülmeli ve öyle de ele almalıdır. Çünkü felsefenin somutlaşma alanı olarak kültürün kurgulanması, sürdürülebilir hale getirilmesi, kısaca sosyolojik bir değer elde etmesi, o düşünceye konu edilen şeyin felsefi anlamlandırılmasıyla, ayrı bir yaptırım gücü edinerek, toplumsal bir alan ve anlam oluşturmasıyla yakından ilgilidir. Günümüzde kadın konusu da bu minvalde ele alınmalı ve toplumumuzdaki beğenilmeyen mevcut kadın algısının kendi öz kültürümüzden mi yoksa konuyla ilgili kısmen de olsa Batı felsefi etkileniminden beslenerek mi bir alan ve anlam edindiği sorgulanmalıdır. Bu araştırmada bizzat dini tanımlamanın kurguladığı haliyle "kadını ele alış" bildirinin ilgi alanının dışında bırakılmıştır.

Yöntem: Nitel araştırmaya dayandırılan bu çalışmada Doküman analizinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma, olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma çeşididir. İnsan ve grup davranışlarının "niçin"ini anlamayı kolaylaştırıcı özelliğinden başka insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl kurduklarını, oluşturduklarını anlamak ve içinde yaşadıkları toplumsal dünyayı

nasıl algılayarak yorumlamaya çalıştıklarını ortaya koymak gibi bir amacı söz konusudur. Kısaca, birçok soruyla birlikte "yargı ve davranışların" nasıl oluştuklarına dair sorulara da cevaplar bulmaya çalışmaktadır.

Araştırmanın bulgusu: Bu araştırmanın önemli bir bulgusu, mevcut haliyle kadına yönelik onay görmeyen tutumun, zihinlere yerleştirilen, ancak varlığı kesinlikle kültürümüze ait olmayan felsefi bir arka planının olduğu şeklindedir.

Sonuç: Toplumumuzdaki istenmeyen haliyle kadın algısına yönelik tutumun oluşmasında Arthur Schopenhauer'un kadın konusundaki felsefi fikirlerinin önemli bir etkisinin olabileceği ihtimal dışı değildir. Hatta onun konuyla ilgili yaklaşımının kulaklara duyulması çokça kolay hale getirilen ve farkında olunmadan bu duyuşların da tutum ve davranışa çeşitli sektörlerce dönüştürüldüğü, sonuçta, gerek mizansen bir şekilde gerekse sanki cinsiyete dayalı gerçeklermiş gibi cümlelere çevrildiği kanaatine ulaşılmıştır. Dile getirilen bu olasılığa dayalı gerçekliğin toplumumuzda nasıl yerleştiği ya da yerleştirildiği, hatta günümüzde dahi bu sürecin çeşitli değişkenlerce nasıl devam ettirilmeye çalışıldığının tespit edilmesi gerekliliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın, felsefe, Arthur Schopenhauer

Felsefi Bir Yaklaşım Örneklemi Olarak Arthur Schopenhauer'un Kadını; Kadına Yönelik Şiddetin Temel Ellibir Cümlesi

Hepiniz hoş geldiniz.

Ben bu konuşmayı hazırlarken ne kadını ne de erkek egemen kültürün sürekliliğini savunmayı amaç edinmedim. Ben, bir fotoğrafın anlam kodlarının kurgulanması sürecinde kültürel yoruma dayalı öğretinin, kullanım amacına dair, ciddi bir sorun oluşturabildiğini ortaya koymaya çalıştım. Söylemimde eksik olan, yarım kalan veya yanlış anlaşılabilecek şeyler ortaya çıkarsa bunu konunun çok geniş bir içeriğe sahip olduğu bilinciyle, konunun neresinden tutarsanız mutlaka bir yanının eksik kalacağı bilgisiyle değerlendirmenizi rica ediyorum. Ben bir sosyal bilimciyim ve açıklamalarım en fazla sosyal alana taşınabilen sosyal ve kültürel üretimleri kapsayabilir. Onun için söyleyeceklerim bu pencereden dinlenilmeli ve yorumlanmalıdır.

Şimdi sizleri sunumun amacı ve nasıl gerçekleştirileceği hakkında da bilgilendirmek istiyorum. Ben bu konuşmada; Kadın algısının oluş-

turulmasında sözel kültür aktarımının ne kadar önemli olduğunu ve sözel kültür aktarımının özelliği itibariyle ne kadar hızlı yayıldığını ve yine sözel kültürel aktarım söylemlerinin anlam içeriklerinin sadece bir toplumdan kaynaklanan şeyler olmadığını paylaşmaya çalışacağım. Bunun için de kültürel açıdan bizlerden tamamen farklı olan, geniş kitleler tarafından adı ve felsefesi, özellikle konuşmamıza konu olan kitabı çok bilinmeyen, ama bizler üzerinde "kötü" filim, "kötü" müzik ve "kötü" bir mizah aracılığıyla çok ciddi etkisi olduğunu düşündüğüm bir düşünürün kitabını hareket noktası olarak seçeceğim. Kısaca bu kitap çok kişi tarafından okunmayan ama kitap içeriği ortalama elli bir maddede toplumsal davranışa çeşitli değişkenlerce dönüştürülme başarısı sağlanan bir kitap olarak karşımıza çıkacak.

Peki, bunu nasıl yapacağım? Söz konusu kitaptan alıntıladığım ve kadını tanımladığını düşünen cümleler sunacağım size. Sonra da sizlere cevapları sizlerde kalacak olan iki soru soracağım bu kadın metaforlarının hangisini daha çok tanıyorsunuz ve uygulamada olan hangisidir? şeklinde. Cevabınız hangi metafordan yana olursa olsun bizim bir tane ortak noktamız olmuş olacak. O da özellikle felsefi kültürün yabancı kültürlerden sadece anlam olarak değil eylem olarak ta ne kadar etkilendiğinin ortaya konmuş olması. Bu tespitten sonra da konuşmamız bitmiş olacak.

Sevgili dinleyenler!

Günlük hayatın her anında cinsiyet ilişkilerini insanlık ilişkilerinin önüne çıkarma alışkanlığı, kadın ile ilgili sorunlar, kadın hakkında oluşan yanlış düşünceler sadece Doğu ya da Batı toplumlarının sorunu değildir. Bütün insanlığın sorunudur. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık toplumsal ve kültürel bir farklılığa dönüştürülmüştür. Bunun hikâyesi binlerce yıla dayanmakta, zaman ve değişime karşı en dayanıklı ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, bizlerin buradaki bu bilimsel toplantısı bitince kadın konusu çözüme ulaştırılmış olacak mı? Elbette ki hayır. Çünkü hiçbir konuşma kadın hakkında ortaya atılan yanlış düşünceleri bütünüyle ele alamaz ve konuyla ilgili gerek teorik gerekse pratik sorunları bir çözüme kavuşturamaz. Bu konuda bir çözüm bulmak isteniyorsa çözüm mercii devlettir. Çünkü devlet, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı duyarlılığının ana plan ve programlara yerleştirilmesinden sorumludur. Bu olgu taraf olunan uluslararası sözleşme ve kararlarda da açıkça belirtilmiştir.

Sevgili dinleyenler, Kadın algısının oluşturulmasında en az "düşünmek" kadar "göz" ve "öğrenme" de çok önemlidir. "Gören göz, yalnızca fiziksel bir organımız değil, aynı zamanda ait olduğumuz, içinde ye-

tiştiğimiz gelenek tarafından şartlandırılmış bir algı aracıdır. Bu nedenle kültürü, gözün nasıl göreceğini ve bizim ise nasıl düşünüp hareket edeceğimizi öğreten bir "öğretmen" ve buna bağlı olarak ta aklın toplulukçu programlanması olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kısaca, beynimizin yapı ayarlarınca oluşturulan davranışımız, göz aracılığıyla da içinde bulunduğumuz kültürden etkilenir diyebiliriz. Dile getirmek istediğim şeyi biraz daha görünür hale getirmek için A. Bandurayı örnek olarak verebiliriz. Aslında "Söyle arkadaşını söyleyeyim seni. Ya da üzüm üzüme baka baka kararır" ata deneyimlerimiz bu bilim insanından çok daha önce toplumsal tecrübenin edinim ve davranış literatürüne ilave edildiğini burada dile getirmeliyiz. Albert Bandura'nın geliştirdiği "Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı"na göre bizler, modelleme yoluyla çok sayıda davranış kazanırız. Kurama göre modellemenin davranış üzerindeki etkileri dört başlık altında toplanabilir. Modellemenin davranış üzerindeki etkilerinin birincisi; yeni davranışlar edinim ve öğrenmedir. Bizler modelleme yoluyla, daha önce yapamadığımız davranışları, modelleri gözlemleyerek edinir ve öğrenebiliriz. Modellemenin davranış üzerindeki etkilerinin ikincisi; var olan davranışlarımızı geliştirme üzerine kurulmasıdır. Örneğin bir gösteriye gittiğimizde gösterinin sonunda izleyenlerden birinin ayağa kalkarak beğenisini sergileme amaçlı sahnedekileri alkışlamaya başlaması bizi de tetikler ve önceki tutuk davranışımız bizim de ayağa kalkarak beğenimizi alkışlarımızla ifade ettiğimiz bir davranışa dönüşür. Modellemenin davranış üzerindeki etkilerinin üçüncüsü; engelleri değiştirme üzerine inşa edilmiştir. Buradaki "engel", bizim davranışlarımız üzerine kendimizin koyduğu sınırlamalar anlamında kullanılmaktadır. Modelleme bu sınırları ya güçlendirir ya da zayıflatır. Modellemenin davranış üzerindeki etkilerinin dördüncüsü; duyguları harekete geçirmedir. Duygularımızı sergilediğimiz bir davranışımız bir başka kişi tarafından gözlemlenerek o kişinin davranışsal tepkilerinde de değişimler meydana getirebilir. Örneğin bir şeyden korkan bir kişiden onu gözlemleyen bir başka kişi o korkulan şeyden daha fazla korkabilir.

Kıymetli dinleyenler, kısaca bu anlamda doğal ortama yeni bir şey sunarsanız o ortam içindeki ilişkilerin çoğu değişir. Biz kadın konusunda yeni bir şeyler sunamadığımız için cinsiyetler arası ilişkilerimizde de bir değişim meydana gelmiyor. Bunun birçok nedeni olabilir. Örneğin sözel kültür aktarım aracılığıyla oluşturulan modellemeler de bu konuda bence önemli bir etken. Peki, bu modellemeler neler şimdi onlara bir bakalım. Ya da bu çabamızı şu soruya cevap bulmaya çalışarak belirginleştirmeye çalışalım. Coğrafyadan coğrafyaya, iklimden iklime farklılık göstermesi gereken bir anlama ve yorumlama nasıl olur da örneğin Almanya'da kaleme alınan bir bakış açısı Türkiye'de

de egemen bir aktarım gövdesi olarak karşımıza çıkabilir? Sanırım bu sorunun cevabı yukarıda dile getirdiğim gibi ideolojilerin kurgulanmasında çok önemli bir faktör olan bireysel ve toplumsal "etkilenme" sürecinde gizli olsa gerek.

Şimdi bizlerde gerek felsefi gerekse de sözel kültür oluşturmaya çalışan ve kısmen olsa yine bizlerde bir söylem ve eylem biçimi haline gelerek kadın algımızı etkileyen anlatı dili nedir birlikte bir göz atalım.

1. Kadınlar zihinsel olsun bedensel olsun, büyük işler için yaratılmamışlardır.

2. Bunu net bir şekilde anlamak için görüntülerine bakmak yeterlidir.

3. Doğaları gereği bodur, dar omuzlu, geniş kalçalı ve kısa bacaklıdır. Bunlara "cinsi latif" diyen erkekler, mantığını yitirmiş erkeklerdir. Bu nedenle kadınlara güzel demek yerine estetikten mahrum "cins" demek daha yerinde olur.

4. Ne kadar ulvi ya da yüksek görülürse görülsün her türlü aşkın kaynağı da cinsel güdüdür. Cinsellik her insani çabanın hedefidir. Bu nedenle kadın cinsinin bütün güzelliği cinsel güdülenmeye dayanır.

5. Kadın, çocuk ile gerçek anlamda bir insan olan yetişkin erkek arasında bir orta nokta, bir aşamadır. Bu aşama varlık, bir ya da iki çocuk doğurduktan sonra güzelliğini kaybeder. Bu cümleye dikkat edin!!!!!

6. Bir şey ne derece soylu ve mükemmel olursa onun olgunluğa erişmesi de o derece geç ve yavaş olur. Bu anlamda erkekler zihinsel kavrayışa ve ruhi kabiliyet olgunluğuna yirmi sekizinden önce, kadınlar ise henüz on sekiz yaşlarında ulaşırlar. Bu nedenle kadınlar hep çocuktur.

7. Kadınlar ne yoğun ıstıraba ne de yoğun neşeye dayanamazlar, büyük güç ve metanet gösterilerinde bulunamazlar. Onların yapıları çocuk bakmaya uygundur. Bunun nedeni onların uçarı, çocuksu ve dar görüşlü olmalarıdır. Tek kelimeyle onlar tüm yaşamları boyunca koca çocuklardır.

8. Kadınlar ev işlerine ya da başka konulara bir şaka gibi bakar. İşi gücü oyun eğlencedir.

9. Ciddi bir şekilde dikkat ve emek sarf ettikleri tek şey, aşk, sevdikleri insanın gönlünü kazanma yahut giyim kuşam, cilt bakımı, dans etme ve kısaca söylemek gerekirse tüm bunlarla ilişkili olan her şeydir.

10. Her şeyi istedikleri gibi görürler. Gerçek yerine bir şeyin görünüşüne teslim olurlar. En önemli işlere karşı en önemsiz işleri tercih ederler.

11. Erkek akli melekeleri sayesinde hayvanlar gibi sadece bulunduğu an içinde yaşamaz. Erkekler geçmişi ve geleceği göz önünde bulundurur. Bir erkeğin ihtiyat, basiret kaygı, endişe ve tedirginliğinin nedeni budur.

12. Erkeklere göre kadınlar, yanlışı, doğruyu ayırt etme gücüne daha az sahiptir. Erkeğin üstünlüğü bir kadında olamaz. Çünkü kadınlar zihni bakımdan dar görüşlüdür.

13. Kadınların sezgileri güçlü algıları zayıftır.

14. Kadınlara göre bir koca ölümünden sonra eşinin rahatça harcayabilmesi ve istediği gibi yaşayabilmesi için para kazanır. Bir kadına göre erkek, bu amaç için yaratılmıştır. Bu düşünce kocaların kazandıkları paraları evi çekip-çevirmek için eşlerine vermelerinin sonucunda kadınlarca geliştirilmiştir.

15. Kadınlar güncel olanı erkeklerden daha iyi yaşarlar. Yani gününü gün etmeyi iyi bilirler. Erkeklere göre daha neşeli olmalarının nedeni budur. Neşelerini erkeği eğlendirmek ve tasadan kurtarmak için iyi kullanırlar.

16. Kadınlar erkeklere göre yargılarında gerçekçidir, aceleci değildir. Abartılı düşünmez. Ama erkekler tutkularında uyanmış olan şeyi çok fazla abartır.

17. Kadınlar kaderin bir cilvesi olarak aciz olan birisine karşı bir erkekten daha sevecendir. Bunun nedeni onların o duruma duygusal bakmalarıdır. Buna rağmen kadınlar, adalet, dürüstlük ve vicdanla ilgili meselelerde erkeklerden daha aşağıdır.

18. Kadınlar, erdemli olmanın ilk ve asli niteliklerine doğanın bahşetmesiyle sahiptir. Ancak erdemli olmayı geliştirecek ikincil niteliklere sahip değildir. İkincil niteliklerinin gelişmemiş olması onları kurnazlık ve yalan söylemeye iter. Kurnazlık ve yalancılıkları iflah edilemez bir şeydir.

19. Doğa erkekleri fiziki güç ve akli melekelerle, kadınları ise ikiyüzlü ve riyakâr olarak donatmıştır. Bu tıpkı aslanın pençeli oluşu ya da mürekkep balığının mürekkebiyle suyu bulandırması gibi bir şeydir.

20. İkiyüzlülük ve riyakârlık kadınlarda tamamen doğuştandır. Bu özellik, ahmakların da ayırt edici özelliğidir.

21. Saldırıyı uğradığında bir hayvan nasıl ki savunmaya geçmek için kendi silahını kullanıyorsa ve bu ne kadar doğalsa bir kadının da her fırsatta riyakârlık ve ikiyüzlülükten yararlanması da o kadar doğaldır.

22. Mükemmel derecede dürüst, güvenilir, ikiyüzlü, riyakâr olmayan bir kadın düşünülemez. Bu özellikler nedeniyle başkalarındaki bu özellikleri hemen görürler. Bu konularda onlarla tartışılmamalıdır.

23. Kadınların mevcut özellikleri sahtelik, sadakatsizlik ve benzeri şeyleri ortaya çıkarır.

24. Kadınlara doğaları gereği yemin etme ya da etmeme konusunda izin verilmesi tartışılmalıdır.

25. Kadınların dükkânların vitrinlerinden bir şeyler aşırmaları her zaman rastlanan bir konudur.

26. Doğa insan neslinin sürdürülebilmesi için genç, kuvvetli ve yakışıklı erkekleri göreve çağırır. Bunun temel nedeni insan neslinin yozlaşmamasıdır. Bu doğanın sarsılmaz iradesidir ve ifadesini kadınların tutkularında bulur. Bundan daha eski ya da güçlü bir yasa yoktur.

27. Kadınların asli ve ahlaki ilkeleri şudur: onlar insan türünün mutluluğunu kendi ellerinde görürler. Neslin üzerinde elde ettiklerini düşündüklerin onlarda bir denetim gücü yarattığını düşünerek erkeklere şunu söylerler; nesiller bizim koruyuculuğumuza emanet edilmiştir. Gelin ödev ve sorumluluklarınızı kusursuz yerine getirmenizi sağlayalım. Ancak kadınlar hiçbir zaman bu soyut ilkenin idrakine ulaşamamışlardır.

28. Kadınların tek varlık nedeni vardır o da insan soyunu sürdürmek. Bu onların kaderidir.

29. Evliliklerde meydana gelen tartışmalar, uyumsuzluklar kadının birey için değil tür için yaşama nedenlerinden kaynaklanmaktadır. Tür için yaşamak demek türün işlerini önemsemek demektir. Bu önemseyiş onların yaşamı algılamalarında bir hafiflik yaratmıştır.

30. Kadınlar birbirlerinin en amansız rakipleridir. Tanışırlarken bile birbirlerine riyakâr davranırlar.

31. Erkekler kendilerinden aşağı olana da saygılı davranır. Kadınlar ise ezer. Bunun nedeni kadınlar arasındaki tabakalaşmanın güvensizlik ilkesi üzerine kurulmasıdır. Bir başka neden de kadınların erkeklerin beğenisini kazanmayı amaçlamalarıdır.

32. Kadınlar ne şiir, ne edebiyat ne de güzel sanatlar için gerçek bir

duygu ve duyarlılığa sahip değillerdir. Bu tür şeyleri hoşça vakit geçirmek için alay aracı olarak kullanırlar. Bu nedenle de herhangi bir şeye tamamen temiz bir düşünceyle ve özel olarak, nesnel bir ilgi gösterme yeteneğinden mahrumdur.

33. Erkekler bir şeye hâkim olmak istediklerinde doğrudan, kadınlar ise erkekleri kullanarak elde etmeye çalışır ve dolaylı olan her yolu dener.

34. Kadınların doğrudan elde etmeye çalıştıkları tek şey istediklerini yaptıracağı erkektir. Kadınların görünen yüzlerinin altında böyle bir yüzleri vardır.

35. Kadınlar dünya çapında hiçbir sanat ürününün sahibi değildir. Dünyaya kalıcı bir değer veremezler. Bunun nedeni onların düşünsel nesnellik ve yaratıcılıktan yoksun oluşlarıdır.

36. Kadınlara saygıyla davranmak komikliktir. Kadınların zayıflıklarından korkulmalıdır.

37. Kadın saygı ve takdir konusu olmaya yahut başını erkekten daha yüksekte tutmaya ve onunla aynı haklara sahip olmaya layık değildir.

38. Hanımefendi tekerlemesi baş belası bir tekerlemedir ve toplumu komik duruma düşürmektedir.

39. Avrupa'nın Hanım efendisi asla var olmaması gereken bir yaratıktır. Hanım efendilik kadınların mutsuzluk nedenidir.

40. Kadınlar eve göz kulak olmalıdır. Giydirilip kuşandırılmalıdır. Fakat topluma ve toplumsal sorunlara karıştırılmamalıdır. Din konusunda iyi eğitim görmeli ancak edebiyata karıştırılmamalıdır. Din ve yemek kitaplarından başka bir kitap okutulmamalıdır. Yol tamirinde, ot biçme ve süt sağmada çalıştırılmalıdır.

41. Avrupa'da geçerli kanunlar kadını erkeğin dengi kabul etmektedir. Bu çok yanlıştır. Doğal kanunların ihlalidir.

42. Tek eşlilik doğa kanunlarına aykırıdır. Aklı başında basiret sahibi erkekler bu büyük fedakârlıkta bulunmadan ve buna rıza göstermeden önce çok iyi düşünmelidir.

43. Tek eşlilik, evlenemeyen kadınlar için fahişelik kapılarını açmakta ya da onları kurban sunağına götürmektedir.

44. Çok eşliliğin tartışılacak bir yanı yoktur. Her yerde bulunan ve karşılaşılan bir olgu olarak kabul edilmelidir. Çok evlilik kadın cinsinin yararınadır.

45. Eşi hasta olan ya da çocuk doğuramayan bir erkek 2. Kadını alabilmelidir.

46. Çok eşliliğe konulan yasak ekonomik durumu iyi olan erkeklerin evlenmesini engellemektedir.

47. Her erkek birçok kadına ihtiyaç duyduğundan, ona bu konuda izin vermekten, hatta daha çok kadın bulmayı bir vecibe olarak ona yüklemekten daha doğru ne olabilir. Böyle yapılmasına izin verilirse kadın eski ve doğru olan "boyun eğen" konumuna geri döndürülebilir.

48. Hindistan'da kocası ölen kadının kendisini de kocasıyla birlikte yakması doğru değildir. Ancak kocanın ölümüyle kalan parayı kadının âşıklarıyla yemesi olgusunun düşüncesi de insanı isyan ettiren bir düşüncedir.

49. Erkeklerin kazançlarını aklı kıt kadınlara miras bırakmaları adaletsizliktir. Kadınların mirasçılık hakları mutlaka sınırlandırılmalı, önüne geçilmelidir. Çünkü parayı kazanan erkektir. Kadının parayı yönlendirmesinde meşru bir taraf yoktur.

50. Kadınlara hisse, gayrimenkul gibi miras kalırsa bu mirası onların yönlendirmelerine izin verilmemelidir.

51. Kadının kendisini denetleyip yöneteceği erkek gibi bir efendiye ihtiyacı vardır.

Sonuç

Yukarıda dile getirilen her bir cümle sadece bir mizansen ve çeşitli erkek toplantılarında hoş vakit geçirme cümleleri olarak lanse edilmeye çalışılmaktadır. Oysaki günümüz sözel aktarımında adeta eğitici, terbiye edici, olgunlaştırıcı kötü bir içeriğe sahip olduğuna dikkat edilmemekte ve tecrübenin varmış olduğu pratik ve sosyal bir dünya görüşü haline çevrilmek istendiği kabul görmemekte ya da bu "gerçekleştirilme" biçiminin farkına varılamamaktadır. Unutulmamalıdır ki bu türden yaklaşım cümleleri amacı aşan, eğlencenin ötesine giden içeriklere sahiptir. Bu tıpkı her hangi bir öyküde öykünün söylemediği bir dersin varlığına dikkat edilmemesi gibidir. Bu nedenle yukarıda maddeler halinde dile getirilen cümleler, basit bir mizansen tarzında, ne müzik, ne filim ne de erkek toplantılarının konusu edinilmemeli, edinilmediği gibi reddetmenin de bir "kültürü" oluşturulmalıdır.

Bir şeyde asıl olan ondaki içerin özümsenmesi, amacının nerelere ulaştığının anlaşılmasıdır. Yukarıda kadınla ilgili dile getirilen cümle-

ler basit ve anlaşılır oldukları için dinleyen ve okuyanın idrakine göre birey tarafından olay ya da olgu açısından anlam atfedilebilmektedir. Kısaca, çoğu zaman bu anlam içeriği, içeriğin kendi anlamına ilaveten şiddet uygulayan kişinin anlamlandırma ve hissetme biçimine de mahkûm olmaktadır. Bir kişi yukarıdaki cümleleri hiçbir anlam zeminine oturtamazken (saçma bulurken), bir başkası inanılması güç anlam derinlikleri keşfedebilmekte ve bunun sonucunda şiddete başvurabilmektedir.

Kadın konusundaki toplumsal bilincin nasıl olmasına gerektiğine yönelik tutumun oluşturulmasında sözel aktarım ifadeleri toplumsal belleğe bir anlam yerleştirir. Kültür, dil aracılığıyla yeni kuşaklara bu ifadeleri aktarırken, duyma, düşünme yönelme ya da hissetme tutumlarını da bireye kazandırır. Şayet kazandırılan şeyler kabul görmeyen içeriklerse bu içeriklerin kendi dünya yorumlarını, düşünme biçimlerini, zihniyet dünyalarını da aktarmaları demektir. Gerek felsefi gerekse sözlü aktarımın her bir öğretisi bu şekilde "dokunur" anlama ve uygulama biçimlerine. Bu oluşturulan biçimlemeler, kültür aracılığıyla gözlem, deneyim ve yaşantı biçimine dönüşür. Bu türden bilgilerin toplumsallaşması olumsuz öğelerin zihne yerleşmesi demektir. Yerleşen bu bilgiler zamanla bireyi belirler, yönlendirir, şu ya da bu şekilde bir insan olmayı etkiler. . Bu etkileme biçimiyle kurgulanan zihinsel eylemin, kendi kendini zenginleştirerek kendini yeniden ürettiği ve güçlendirdiği bir yapıya ulaştığı unutulmamalıdır. Bu durum her ne kadar bireysel gibi görünüyorsa da zamanla toplumu besler, sosyal hayatı ve yaşama kültürünü etkilemeye başlar. Sonuçta, bireyler arası ilişkiler zayıflar insanı ve yaşamını anlamlandıracak zihinsel gelişme görülemez. Böyle bir toplumun zihinsel faaliyeti o toplumu kendi kendini incelmiş, kendi kendini algılamış ve kendi sorunları üzerinde düşünerek entelektüel bir birikim oluşturabilmiş toplumlar olmaktan uzaklaştırır. Bir başka toplumun düşüncesini kendi düşünce sorunuymuş gibi algılayan ve bu soruna yönelik bir bakış açısı geliştirmeye çalışan bir topluma dönüşür. Kendi toplumsal realitesini kendi sosyal gerçekliğinde arayamaz. Örneğin bir toplum, bir atasözü ya da deyimini kendi sosyal realitesinde aramalıdır. Şayet kendi toplumsal realitesinde bulamazsa o atasözü ya da deyim denilerek dillendirilen şey o toplumun bir sözü değildir. Tıpkı kadınlarımıza yakıştırılan ama gerçekte Aristo'ya ait olan şu söz gibi "elinin hamuruyla erkek işine karışmamak" Aristo'daki karşılığı "Salçalı elleriyle erkek işine karışmamak"tır. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

TÜRK TARİHİNDE KADIN KAHRAMANLAR

Prof Dr. H. Ömer ÖZDEN
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı

Canlılar, var oldukları andan, hayata veda ettikleri vakte kadar sürekli değişim geçirirler. En basit bitkilerden en karmaşık yapılı bitkiye, tek hücreli canlılardan en üst düzey hayvanlara ve nihayet doğumundan ölümüne kadar insan da dâhil olmak üzere her canlı, bu değişim yasasına tabidir. Bundan dolayı evrende değişime uğramayan hiçbirvarlık, değişimin olmadığı zaman dilimi bulunmamaktadır. Yunan düşünürü Herakleitos, "evrende her şey değişir; değişmeyen tek şey değişme yasasıdır" ilkesini boşuna koymamıştır. Bu değişme yasası, sadece bireysel manada canlılar veya varlıklar için geçerli değildir; aynı yasa, her canlı topluluğu için de geçerlidir. Bu değişime işaret eden İbni Haldun, organizmaya benzettiği toplumun da sürekli değiştiğinden söz etmektedir.

Değişme elbette önemlidir, ama olumsuz yöndeki değişimler yorucu, yıpratıcı ve hatta ortadan kaldırıcı olabilir. Sözgelimi artan dünya nüfusuna yetmeyen gıdaların genetiği ile oynayıp daha fazla üretim yapmak, o gıdanın temel özelliklerini değiştirmektir. Ancak genetiği değiştirilen gıdalar, hem kendi türlerine hem de onu tüketen diğer canlı türlerine zarar vermekte, hatta tedavi edilemeyen hastalıklara yol açabilmektedir. Öyleyse değişimin olumlu yönde olmasına dikkat etmek gerekmektedir. Toplumlar da böyledir. Toplumda bilim, eğitim, tıp, iletişim, teknik, sanat gibi kültür ve teknoloji alanlarında terakki ettirecek değişimler, toplumların lehine olan gelişme adımlarıdır.Bunlar, pozitif değişimlerdir ve tekâmül olarak isimlendirilir. Buna mukabil bahsi geçen alanlarda toplumu negatif yönde değiştirecek uygulamalar ise toplumun aleyhinedir. Kendi kültürümüze uygun olmayan giyim kuşam, uyuşturucu, alkol gibi bağımlılık yapan alışkanlıklar edinmek, telefon, televizyon, internet gibi iletişim vasıtalarını toplumu geliştirecek yönde değil de olumsuz yönde dönüştürecek şekilde kullanmak

tekâmül değil, aksine tereddi yani gerileme diye adlandırılır. Sözgelimi sanat alanında toplumu birleştirici, bütünleştirici işler yapmak yerine toplumu bölücü, parçalayıcı müzik, resim, heykel, şiir, roman, tiyatro yapmak Türk toplum hayatını zedelemek, hatta yok etmektir.

Türk toplumu, uzun yıllardır maalesef kültürel bir yozlaşmanın içerisindedir ve bunun dozajı giderek artmaktadır. Kültüre ait her alanda görülen bu bozulma, yine kültür alanında görülen ilerlemeyi adeta bastırmakta ve ilerlemenin önüne geçmektedir. Mesela müzik alanında Türk'e özgü anlamında olan türkünün yerini bize tamamen yabancı olan müzikler almıştır. Türkü, bizim duygularımızı, sevinçlerimizi, hüzünlerimizi anlatırken, Batı'dan aldığımız müziklerde bize ait hiçbir şey bulunmadığı gibi bizi olumsuz yönde etkileyecek olan her türlü gayrı ahlaki duruma rastlamak mümkündür.

Günümüzde iletişim araçlarının kontrolsüz bir şekilde yaygınlaşması, bu araçların toplumun her kesimine nüfuz etmesi ve bir yaşındaki çocukların bile elinde oyuncak gibi kullanılması, bize ait olmayan birçok oyun ve filmde bulunan sübliminal mesajlar içeren, inanç ve ahlakın da içinde bulunduğu gayrı Türk kültürel unsurları çocukların zihinlerine enjekte etmekte ve kendi toplumuna yabancılaşmış nesillerin oluşmasına yol açmaktadır. Kendi kültürüne bağlı toplumları yok etmenin çok zor olmasına mukabil, kendi kültürüne yabancı toplumları ortadan kaldırmak çok kolaydır. Bu keyfiyet, çok eski çağlardan bu yana uygulanan bir yöntemdir ve Orhun Kitabelerinde bu durum, Bilge Kağan tarafından oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Türk milleti, milli bünyesine yabancılaştığı zaman direnci düşmekte ve çabuk yenilgiye uğratılmaktadır. Bunu çok iyi bilen düşmanlarımız, her devirde, o devre uygun yöntemler belirleyerek milletimizin dayanıklılık ve direnme gücünü ortadan kaldıracak her tür yöntemi denemektedirler. Bu bazen dil, bazen din, bazen teknik ile bazen de hile ve kurnazlıkla yapılmaktadır. Bunun son örneği, din yoluyla denenmiş, milletimizin dini hassasiyetini bilen hainler, iç ve dış düşmanlar, onlarca yıldır cemaat ve tarikatlar yoluyla milletimizin direncini kırmanın yollarını aramaktadırlar. Sahte dini öğretiler, her şeyin dua ile halledilebileceği tarzındaki uydurmalar, kişiye endeksli dini alışkanlıklar, ticarete ve siyasete alet edilen dini tutumlar, topluma din yoluyla her şeyi yaptıracak şekilde bir illüzyona yol açmakta ve nihayet15 Temmuz 2016 akşamında olduğu gibi bir ihanet ortamına yol açabilmektedir. "Su uyur, düşman uyumaz" özdeyişi gereğince toplumumuza dayatılan konuları iyi etüt ettikten sonra kabul veya reddetmeliyiz.

Son zamanlarda yine milli bünyemize yabancı bir olaylar dizisiyle

karşı karşıyayız. Kadına şiddet, çocuk istismarı, ensest olarak isimlendirilen aile içi cinsellik gibi Türk toplumunda daha önce esamesi okunmayan olaylar, son zamanlarda toplumumuzun ana gündemini sürekli meşgul etmekte ve bu tür olaylar maalesef giderek daha da artmaktadır. Bildirimin başında temas ettiğim gibi toplumumuz bir değişim sürecinden geçiyor; ama bu değişim süreci bir tekâmül yolculuğu değil, maalesef bir tereddi yolculuğu. Bu tehlikeli gidişin sonunun nereye varacağı meçhul. Toplumumuzun bütün ahlaki kodları yerinden oynuyor. Bunlar bizim toplumumuzda hiç yoktu demek mümkün değil; belki geçmişte de bu tür olaylara rastlanıyordu, ama bugünkü kadar ayyuka çıktığına dair bir iz görünmüyor. Oysaki günümüzde bu olaylar, gazete ve tv haberlerinin neredeyse yarıdan fazlasını oluşturuyor. En ciddi haber kanalları bile bu tarz haberlere çok geniş yer veriyor ve kanaatimce olayların daha da artmasını körüklüyorlar. Eskiler kötü bir şey olduğunda "şüyûu, vukûundan beterdir" derler. Yani çirkin bir hadisenin duyulması, anlatılarak yayılması, meydana gelmesinden daha tehlikelidir; çünkü kötü ve çirkin bir eylemin kulaktan kulağa söylenmesi, zamanla onun kanıksanmasına ve bu tür olayların yaygınlaşmasına sebep olur. Bu bakımdan bu tür olayların anlatılması, sürekli gündemde tutulması doğru değildir. Hâlbuki bizim toplumumuz geçmişte iyi ahlaklı, nümûne-i imtisâl olan insanların yaptıklarıyla tanınmıştır. Vatan, millet, devlet yolunda yapılan faydalı işler, bu yolda çaba sarf etmiş olanların kahramanlıkları anlatılırdı. Erkeklerin, kadınların hayatlarına ne türden olumlu katkılar sundukları söylenirdi. Hele kadınların zor zamanlarda ortaya koydukları fedakârlıklar, yararlılıklar ve vatan söz konusu olduğunda ortaya koydukları kahramanlıklar, destanlar terennüm edilirdi. Şimdi ise kadına yönelik çirkinlikler anlatılıyor. Üstelik üzülerek belirtmek gerekir ki bu olaylara karşı tam anlamıyla ciddi önlemler alınmıyor/alınamıyor. Mesela daha önce suç işleyerek ceza almış bir mahkûm, tekrar suç işleme ihtimali çok yüksek olmasına rağmenizinli olarak cezaevi dışına çıkıyor ve yeni bir olaya karışıyor, adam öldürüyor, yaralıyor, gasp, kundaklama yapıyor veya ayrıldığı karısını herkesin gözü önünde adeta doğrayabiliyor. Oysaki asrımızda da toplumumuza olumlu katkılar sunanların hikâyeleri ön plana çıkmalı/çıkarılmalıdır. Bundan dolayı bildirimi, Türk tarihinde yer alan kadın kahramanlarımızdan ve günümüzde toplumumuzda kadınların öne çıkarılması gereken olumlu işlerinden bahsetmek üzerine kurguladım.

Tarihimizde Kadın Kahramanlar

Türk tarihi, sayısız kahramanlara ve kahramanlık hikâyelerine tanık olmuştur. Tarihimizi bu kahramanlar belirlemiştir dersek yanlış yapmış olmayız. Toplumumuzda bu kahramanların çoğunun erkek olduğu

bilinmektedir. Fakat bu genel bakışı biraz derinleştirdiğimizde görülür ki kadınlarımızın arasından da hatırı sayılır sayıda kahramanlar ve devlet yöneticileri çıkmıştır.

Türk tarihi, dikkatli bir şekilde incelendiğinde kadının saygın ve etkili bir statüsü olduğu görülmektedir. Bu gelenek şüphesiz İslâmiyet öncesi Türk toplum hayatıyla başlamış ve sonraki Türk devlet yapısına da miras olarak kalmıştır. Kadın, sosyal hayatın her alanında yer almış, ata binmek, kılıç kuşanmak gibi savaş eğitimi almış ve üretime katkı sağlamış ve devlet yönetiminde bulunmuştur. Hükümdara (kağan) eş olan kadın, 'katun/hatun' unvanına sahiptir; yönetimde ve devlet protokolünde hükümdardan sonra gelmiştir. Günümüz Türkçesinde kullanılan 'kadın' kelimesi de butarihi ve önemli unvandan gelmektedir.

Bildirimizin konusu da böylesi önemli bir yere sahip önemli kadınlarımızdan bazılarını tanıtmaktır. Tarihimizin hangi dönemine bakılırsa bakılsın, kadın her zaman belirleyici olmuştur. Aslında ataerkil yapılı olduğu söylenen Türk aile yapısı, kanaatimce tam aksine anaerkildir. Çünkü aileyi derleyen, toplayan kadındır; aile içindeki en önemli kararların temelinde kadın vardır. Kararı alan kadındır, karar veren ise erkektir. Destanlarımızdan hikâyelerimize, ev hayatından devlet yönetimine kadar kadın belirleyicidir. Banu Çiçek, kendisiyle evlenmek isteyen delikanlılara, at binmede, ok atmada, cirit atmada ve güreşte kendisini yenenle evleneceğini şart koşarken, Deli Dumrul hikâyesinde Dumrul'un karısı Azrail'e kendi canını vereceğini söyleyerek hem kocasının hem kendisinin yaşama süresinin uzatılmasına sebep olmaktadır. Toplumumuzun temel direği olan kadınlarımızın milletimize yönetici, savaşçı ve bilim adamı olarak sundukları katkılarından birkaç örnek vererek bildirimizi tamamlayacağız.

Tomris

M. Ö. 6. asırda Türkistan ve civarında Peçenek Türkleri yaygındı. Asıl adının Demir olduğu düşünülen, fakat eski zamanlardan bu yana Tomris ve Demurus diye anılmasından dolayı bu isimle tanınan bu kadın yönetici, Peçenek Türklerindendir. Onun taşıdığı ada yaraşır bir şahsiyet olduğu, geçmişten bu yana anlatılan destansı ifadeler arasında bulunmaktadır. Aynı çağda İran'daki Ahamendi hanedanı, Peçenek ve Saka Türklerini egemenlikleri altına almak istediklerinden aralarında sık sık çatışmalar yaşanmaktaydı. Ahamendi kralı Kirus, Sakalarla yaptığı mücadeleyi kazandıktan sonra Peçeneklilere yönelmiş ve Tomris Hatun'un başında bulunduğu Peçenekliler, Kirus'a hiç ummadığı büyük bir yenilgi yaşatmıştır.

Kirus, küçük gördüğü Peçenek hükümdarı Tomris'i istemiş, evli olan Tomris bu isteği reddedince kendisinin aşağılandığını hisseden Kirus, ordularını Peçeneklilerüzerine yöneltmiştir.

Kirus, önce Tomris'in oğlunun buyruğundaki Türk öncü kuvveti ile karşılaşıp onları bozguna uğratınca, Tomris'in oğlu düşmana yenilmenin verdiği yasla kendini öldürmüştür. Bu çarpışmayı kazanan Kirus, zaferlerine bir yenisini eklemek hülyası ile Tomris'in buyruğundaki asıl Peçenek ordusunun üzerine yürümüştür. İki ordu göğüs göğüse savaşa başlamış ve çok kanlı geçen savaşın sonunda galip gelen Tomris'in ordusu olmuştur.

Tomris'ten öç almaya gelmiş olan düşman hükümdarı Kirus da savaş alanında kalmıştı. Peçenek ordusunun kahraman kadın hükümdarı Tomris, yok ettiği düşman ordusunun toprağa serilmiş bu kan akıtıcı hükümdarına layık olduğu muamelede bulunmuş, Kirus'un kafasını kan dolu bir fıçıya atarak: "Hayatında kan içmeye doyamamıştın, şimdi doya doya iç!" demiş ve yurdunu işgalden kurtarmıştır.[1]

Türkan Hatun

Selçuklularda sultanın eşi olan kadınlar, Terken unvanına sahiptiler. Melikşah'ın zevcesi olan Hatun el-Celaliyye olarak da anılan Türkan Hatun, kayınvalidesi Selcan Hatun'un dirayetli şahsiyetinden sonra devlet idaresinin her alanında söz sahibi olmayı başarmış kadınlardan biridir. Onun devlet işlerinde bu kadar etkili olmasından rahatsızlık duyan İranlı büyük vezir Nizamülmülk, Siyasetname isimli tanınmış eserinde kadınların siyasetten uzak tutulmasını ısrarla savunmuştur. Onun bu tutumu, kendi kültüründe kadının ikinci sınıf varlık olmasından dolayıdır ve Nizamülmülk, Türkan Hatun'un bu gücünden rahatsızlık duyduğu için bize göre olumsuz olan bu ifadeleri yazmıştır.

Selçuklularda, hatunlardan bazılarının geçici veya devamlı surette, merkez dışında başka bir şehirde ikamet ettikleri de olmuştur. İster Sultanla birlikte sarayda, ister kendine ait başka bir köşkte yaşasın, hatuna tahsis edilmiş küçük çaplı idari ve askeri bir teşkilat, hazine, özel devlet adamları ve diğer görevliler de vardı.

Selçuklulardan sonraHarzemşahlar döneminde de Terkenler, siyasi ve askeri faaliyetlerde etkinliklerini devam ettirmişlerdir. Sözgelimi Harzemşah hükümdarı Sultan Tekiş'in eşi olan Bozkır Türk Prenseslerinden Terken Hatun, yalnızca kocası Sultan Tekiş döneminde değil, aynı zamanda oğlu Kutbeddin Muhammed döneminde de devle-

1 https://www.ergenekun.net › TÜRK TARİHİ › Kahramanlar (11.09.2019)

tin her türlü yönetiminde kocası ve oğluyla neredeyse aynı derecede bulunmuştur. Oğlunun iktidarında, zaman zaman oğlunun emirlerini bozdurduğu olmuştur. Terken Hatun'un kendine özgü yedi kişilik bir İnşa divanı bile vardı. Terken Hatun'a bu dönemde verilen unvan, Hüdavend-i Cihan idi. (Dünyanın sahibi) Ayrıca oğlu gibi onun da hükümdarlık alameti olan bir tuğrası vardı ki bu da Terken Hatun'un iktidar ortağı olduğunun kanıtıydı.[2]

Altuncan Hatun

Türk tarihinde karşımıza çıkan önemli kadın şahsiyetlerden birisi de, Selçuklu Devleti'nin kurucularından olan Tuğrul Bey'in eşi, Altuncan Hatun'dur.Tuğrul Bey, birçok konuda onun fikrine müracaat etmiş ve bunların çözümlerini de ondan beklemiştir. Bununen somut örneği, 1058 yılında görülmüştür. Tuğrul Bey'in üvey kardeşi İbrahim Yınal, BüveyhîHanedanlığı'nın Bağdat garnizonu komutanı Türk asıllı Arslan Besasirî'nin kışkırtmalarıyla kardeşine isyan etmiş ve iktidarı ele geçirmek üzere Hemedan'a doğru harekete geçmiştir. Tuğrul Bey, yanındaki az kuvvetle Hemedan'a kardeşinden önce ulaşmışsa da İbrahim Yınal, bölgedeki Türkmen obalarının desteğini alarak Tuğrul Bey'i Hemedan önünde bozguna uğratmıştır.Hemedan kalesine sığınan Tuğrul Bey, veziri Amidü'l-Mülk Kündürî ve eşi Altuncan Hatun'dan, kendisini takviye için birlikler göndermesini istemiş,Altuncan Hatun, derhal harekete geçip gitmek istemişse de halife, Selçuklu ordusunun Bağdat'tan ayrılması durumunda ülkenin savunmasız kalacağını, bu durumda Arslan Besasirî'nin iktidarı ele geçirebileceğini öne sürerek Altuncan Hatun'un gitmesine izin vermemiştir. Öte yandan vezir Amidü'l-Mülk, Tuğrul Bey'in yenilgiye uğrayacağını düşünerek el altından Tuğrul Bey'in Enûşirvan ismindeki üvey oğlunu gizliden kışkırtarak Selçuklu tahtını ele geçirmesi yolunda ikna etmiştir.

Tuğrul Bey'in vezirinin gerçek niyetini anlayan Altuncan Hatun, Amidü'l-Mülk'ü ve kendi oğlunu yakalatıp tutuklamak üzere harekete geçmiş, baba oğul bunun üzerine kaçıp başka bir emire sığınmıştır. Onları elinden kaçıran Altuncan Hatun, Bağdat'ta bulunan Oğuzları toplayıp, oluşturduğu ordunun başında Hemedan'a doğru yola çıkmıştır. Bu arada doğudan Çağrı Bey'in oğulları Kavurd, Yakutlu ve Alpaslan, Tuğrul Bey'i, İbrahim Yınal'ın kardeşi Ertaş'ın oğulları Ahmet ve Mehmet ise, kendi amcalarını desteklemek üzere gelmişlerdi. Birdenbire taht mücadelesinin kaderi değişmiş, Tuğrul Bey, başta Altuncan Hatun

2 Raziye Peker, Türk Devlet Geleneğinde Kadının Konumu, Bilge Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 2017, 1(2), ss. 157-164. (busad@gmail.com)

olmak üzere yardıma gelenlerin sayesinde İbrahim Yınal'ı mağlup etmeyi başarmıştı. Onun uzun saltanatı boyunca karşılaştığı en tehlikeli olay bu şekilde bu şekilde ortadan kalkmıştı.

Altuncan Hatun, böylesine tehlikeli ve kritik bir dönemde almış olduğu cesur bir karar ile hem eşini hem de Selçuklu Devleti'nin geleceğini kurtarmıştır. O'nun bu uğurda kendi öz evladını esir etme teşebbüsü, şüphesiz vatan ve millet sevgisi ile dolu asil bir ruhun bütün bir milletin geleceğini tehlikeye atmaktan ise, bir tek kişinin feda edilmesi" düşüncesinden kaynaklanmıştır. Nitekim Altuncan Hatun'un bu eşsiz gayreti, onun tarihte Enûşirvan'ın annesi olarak değil "devlet kurtaran Türk anası olarak hatırlanmasını" sağlamıştır.[3]

Devlet Hatun

Devlet Hatun, Küçük LuristanAtabeyliği'nin 14. hükümdarıdır. Küçük Luristan Atabeyliği (Lur-i Kuçek), XII. ile XVI. yüzyıllar arasında Hürremabad merkez olmak üzere Batı İran'da varlığını sürdürmüştür. Siyasi çekişmelerin yoğun olduğu dönemlerde Küçük Luristan Atabeyliği, Türkmenlerin ve Moğolların baskılarına ve saldırılarına maruz kalmıştır. Hanedanın yöneticilerinden İzzeddin Muhammed'in kendinden sonra tahtını bırakacağı oğlu veya kardeşi olmadığından o ölünce atabeyliğin başına eşi Devlet Hatun geçmiştir. Hanedanın ilk kadın hükümdarı olan ve bir müddet yöneticilik yapan Devlet Hatun Moğol baskılarının devam etmesi üzerine tahtı kardeşi İzzeddin Hüseyin'e bırakmak zorunda kalmıştır.

Devlet Hatun'un iktidarı her ne kadar kısa sürmüş olsa da bu süre içinde gerçekleştirdiği bir takım olaylar atabeyliğin akıbeti için son derece yararlı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Sunduğu şartlar sayesinde Moğolların Luristan halkına olan baskısı azalmıştır. Başa geçecek olan kişiyi kendi şahsi iradesine değil meclis iradesine sunarak bir nevi yarı demokratik bir uygulamaya gitmiştir. Bu sayede bir ihtilafa ve iç karışıklıklara mahal vermemiştir. Ülkesinin başkalarının yönetimine geçmesini engelleyerek Küçük Luristan tarihinde önemli bir yer kazanmıştır.[4]

3 Ayşe Dudu Kuşçu, "Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri Ve Altuncan Hatun Örneği",Necmettin Erbakan Üniversitesi Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, Konya, 2016, Cilt 1, ss. 173-191.

4 Esin Küçükkebir, "Küçük Luristan Atabeyliğinde Kadın Bir Hükümdar: Devlet Hatun", Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD) International Journal of Strategic andSocialResearches Sayı/Issue:1, Cilt/Volume:1, Temmuz/July 2017, ss. 15-21.

Kutlug Terken Hatun

Kutlughanlılar veya KirmânKarahıtayları, İran'da büyük Deşt-i Lut Çölü'nün güneybatısında bulunan Kirmân'da 1222-23/1306-1307 yılları arasında saltanat sürmüş yerel bir hanedanlıktır. Nüfuz ve ehemmiyeti bakımından gücü bulunmayan bu hanedan, o dönemin hâkim güçleriyle kurdukları iyi ilişkiler neticesinde varlıklarını bir süre sürdürmüştür.

Kutlughanlılar'ın kurucusu olan BarâkHâcîb, Kutlughanlıları kurmadan önce akıllı bir politika takip etmiş, kızlarını Moğollar, Harezmşâhlar, Yezd Atabeyleri ve Fars Atabeyleri ile evlendirmek suretiyle çok sağlam ilişkiler kurmuş, hanedanınınKirmân gibi karmaşık bir coğrafyada varlığını uzun süre sürdürmesine imkân sağlamıştır. BarâkHâcib'in uyguladığı bu siyasi evlilikler politikasını, Kutlug Terken Hatun'da takip etmiştir. Nitekim Terken Hatun, kızı Padişah Hatun'u Moğol HanlarındanHülagu'nun oğlu Abaka Han ile evlendirmiştir. Moğollar ile yapılan bu siyasi evlilik Kirmân bölgesinin uzun bir müddet bu sülalenin hâkimiyetinde kalmasını sağlamıştır. Terken Hatun kendi saltanatını muhafaza etmek için üvey oğulları Sultan Haccâc ve Siyurgatmış ile giriştiği çetin mücadelelerde Abaka Han'dan aldığı siyasi destek neticesinde hem hanedanlık tahtını elde etmiş hem de Kutlughanlılar'a siyasi ve sosyal anlamda en parlak dönemini yaşatmıştır.

Kutlughanlılar yerel bir hanedanlık olsa da Kutlug Terken Hatun; yaradılışından gelen güçlü idareci vasfı, olaylar karşısında takip ettiği akılcı politikaları ile adından söz ettirmeyi başarmıştır.

Osmanlıda Kadın

Ertuğrul Gazi'nin eşi Hayme Ana, özellikle de Ertuğrul Bey'in ölümünden sonra beyliğin gelişip büyümesinde oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Birinci Murad'ın kızı Melek Hatun ilk dönem, Hürrem, Mihrimah, Esma Sultanlar, Mahpeyker Kösem Sultan, Safiye Sultan, Hatice Turhan Sultan ise sonraki dönemlerde Osmanlının siyasetteki etkili kadınları olmuşlardır. Padişahların hanımları ve kızlarının Kanuni ve sonrasındasiyasetteki etkileri tartışılmaz bir hal almıştır.

Selçuklularda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kadınların siyaset işlerine karışmalarından rahatsızlık hisseden ilim adamları, onların siyasete karışmalarını eleştiren ve siyasetten uzak tutulmalarını tavsiye eden eserler kaleme almışlardır.[5]

5 Raziye Peker, Türk Devlet Geleneğinde Kadının Konumu, Bilge Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 2017, 1(2), ss. 157-164. (busad@gmail.com)

Osmanlının son dönemlerinde kadınların her konuda toplum hayatına yeniden kazandırılabilmesi için edebi eserlerde kadınlar ön plana çıkarılmışlardır. Sözgelimi Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre isimli tiyatro eserinde İslam Bey'in yanında genç bir kız olan Zekiye önemli bir karakter olarak görülmektedir.

Osmanlının son dönemlerinde gerçek kadın kahramanlar da görülmüştür. Onlardan ikisine yer vermek yeterli olacaktır.

Nene Hatun

1877-78 Osmanlı Rus Harbi'nde, iki cephede önemli savaşlar ve savunmalar yaşanmıştır. Batıdaki savaşın başkomutanı, Plevne'deki uzun süren savunmasıyla kahramanlaşan Gazi Osman Paşa, doğudaki harbin başkomutanı ise Gazi Ahmet Muhtar Paşa'dır. Tarihimize Doksanüç Harbi olarak geçen bu savaşın doğu cephesindeki son savunma hattı, Erzurum'dur. Önemine binaen Sultan Abdülaziz ve Abdülmecit tarafından yapılan tabyalara kadar dayanan Rus ordusu, 9 Kasım gecesi Aziziye tabyasına baskın yapmış, yapılan göğüs göğüse muharebede sayıca az olan Türk askeri Ruslara yenilmiş ve tabya işgal edilmiştir. Şehre çok yakın olan tabyadan duyulan silah sesleriyle ayaklanan Erzurum halkı, kadın erkek demeden eline ne geçirmişse tabyalara doğru yürümeye başlamıştır. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, emrindeki çok az miktardaki askeriyle, galeyana gelen halka eğilin, sürünerek ilerleyin diye yön vermeye çalışsa da halk öfkeyle Aziziye'ye doğru tırmanmaktadır. Açılan ateşle ilk anda beş yüz civarında Erzurumlu şehit olmuşsa da aldırmayıp yürümeye devam etmiştir. Sel gibi akan Erzurum halkı karşısında şaşkınlığa uğrayan Rus askerleri ile göğüs göğüse çarpışanlar arasında birçok Erzurum kadını da bulunmaktadır. Bunlardan Topal Gülizar, Pembe Hanım, Name Hatun, Nene Hatun gibi genç kadınlar da bulunmaktadır. Kocası cephede savaşan, henüz 20 yaşında ve çiçeği burnunda bir anne olan Nene Hatun, kundaktaki yavrusunu Allah'a emanet ederek evindeki satırını eline alıp tabyaya doğru gidenler arasındadır. Aziziye tabyasında Rus askerlerine bu satırı savurmakta ve önüne gelen Rus'u yere indirmektedir. Tabyalar ve Erzurum, işgalden kurtarılmış, Nene Hatun ve diğerleri, bu önemli çarpışmayı unutup gitmişlerdir.

Yurt gezisiyapan İsmail Habip Sevük,1936 yılında Erzurum'a gelmiş, Aziziye kahramanlarını arayıp bulmuş ve Nene Hatun'un 110 yaşındaki kocası ve felçli kızıyla fakirlik içinde yaşadığını gören İsmail Habip Sevük, Nene Hatun'a biraz para vermek istemiştir. Nene Hatun dikelmiş ve "Parayı nedim a efendi, bene bir iş bulun da evdekilere bakayım" demiştir.

Sözün burasında Sevük, "Bunlara iş bulmak değil, bunlara iş yaptırmak ayıp…. Kahramanlığa kanıksadığımız için mi kahraman kıymetini bilmeyiz? Fakat bunlar yalnız kahraman değil, altmış yıl önceki o eşsiz harikuladeliğin hayatta kalmış hatıralarıdır. Bu üç dört hatıraya üç beş maaş bağlamak; bu, onlara iyilik olmaktan çok bizi nankör olmaktan kurtaracaktır."[6]

1952 yılında Erzurum'da komutanlık yapan Nurettin Baransel Paşa, duyduklarından yola çıkarak yaşamakta olan Nene Hatun'u bulmuş, oturduğu gecekondu yerine ona güzel bir ev yaptırmış ve hayatının son üç yılını rahat bir şekilde yaşamasını sağlamıştır. Erzurum'un 1916-18 arasındaki son Rus-Ermeni işgalinden kurtuluş tarihi olan 12 Mart törenlerine katılan Nene Hatun'a Aziziye'deki savaşın nasıl olduğu ve bundan korkup korkmadığı sorulunca "Bir daha olsa yine aynı vaziyette giderim" cevabını vermiştir. 1955 yılının 18 Mayıs'ında 98 yaşında vefat eden Nene Hatun'un kabri, Aziziye tabyasının giriş kısmında yer almaktadır.

Kara Fatma

1888 yılında Erzurum'un Çay Köyü'nde doğmuştur. Subay olan Ahmet Bey ile evlendikten sonra, eşinin yanında önce Balkan Savaşı'na, ardından Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas cephesindeki savaşlara katılmıştır. Eşi Binbaşı Ahmet Bey Sarıkamış Harekâtı'nda şehit olunca köyüne dönmüştür. 1919'dakiErzurum Kongresi'nde görüşemediği Mustafa Kemal Paşa'yla görüşebilmek umuduyla Sivas'a gitmiş, burada lokantadan çıktığı anda Paşa'nın karşısına geçerek Milli Mücadele'de savaşmak istediğini ve kendisinin şehit eşi olduğunu, savaş tecrübesi olduğunu anlattıktan sonra Paşa'nın iznini alarak onbaşı rütbesiyle orduya katılmıştır. Batı Cephesi'nde görevlendirilen Fatma Hanım, ordu içinde, Mustafa Kemal'in Sivas'ta kendisine hitap ettiği şekliyle Kara Fatma olarak tanınmıştır. Bir ara İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve gönüllü sevkiyatında da görev verildiği için İstanbul'da bulunmuş, daha sonra kendisine bağlı birliğiyle Milli Mücadele savaşlarında yer almıştır. Elde ettiği başarılarla üsteğmen rütbesine kadar yükselmiştir.

İki kez Yunan birlikleri tarafından esir edilmişse de her defasında kaçıp birliğinin başına tekrar geçip savaşmaya devam etmiştir. İzmit yöresinde çete savaşları yapmış, Bursa'nın Yunan işgalinden kurtarılmasında da görev yapmıştır. Vur kaç taktiğini çok iyi uygulayan Kara Fatma, Yunan ordusuna çok zayiat vermiş, birçok asker ve subayı da esir etmiştir.

6 İsmail Habip Sevük, Yurttan Yazılar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 349-354

Cumhuriyetimiz kurulduktan sonra 'İstiklal Madalyası' ile taltif edilmiş ve emeklilik maaşı bağlanmıştır. Ancak 'Ben, bütün mücadeleleri vatanım ve milletim için yaptım, bir beklentim yoktur!' diyerek maaşı reddetmiş ve Kızılay'a bağışlamıştır. Hiçbir geliri olmadığı için yoksulluğa düşmüştür. Vücudu yara bere içerisindedir, hastadır, çalışamayacak durumdadır. Bu yüzden önce Beyoğlu'ndaki 'Rus Manastırı'na daha sonra da Darülaceze'ye kaldırılır. Kendisine çeşitli yerlerden yardımlar gelmeye başlamış, devlet özel bir yasayla kendisine 170 Tl maaş bağlamış, muhannete muhtaç olmamak için bu maaşı kabul etmişse de kısa bir zaman sonra 2 Temmuz 1955'te vefat etmiş ve maaşı da Kızılay'a kalmıştır. Kulaksız Mezarlığına defnedilmiş, fakat definden bir süre sonra, mezarlığın bulunduğu yerde yol çalışması yapılacağı için, kabirler de başka bir sahaya nakledilmiş ve maalesefKara Fatma'nın mezarı kaybolmuştur. Geçtiğimiz yıllarda Kara Fatma'nın biyografisini kitaplaştıran yazar İlknur Bektaş ve Kızılay işbirliği ile kendisine bir anıt mezar yaptırılmıştır.

Cumhuriyet Döneminde Kadın

Osmanlının son döneminde kadına yeniden değer verilmeye başlanmasının ardından Türk kadını, cumhuriyette gerçek değerini buldu. Seçme ve seçilme haklarını elde ettiği gibi, giderek iş hayatının her alanında, resmi kurumlarda yöneticilikler de yapmaya başladı. Kadınlarımız artık asker, polis, başbakan, bakan, büyük holdinglerde yönetici olabilmektedirler. Bununla birlikte son otuz yıldan bu yana kadınlarımız, maalesef çirkin işlere de alet edilmekte, hele son yıllarda ise yine yabancı kültürlerin etkisiyle kadınlarımız her türlü eza, cefa, hakaret ve cinayetlere konu olabilmektedirler. Bunda hem popüler kültürün hem de din konusunda dış etkilere açık olduğumuzdan dolayı yanlış dini tutumların etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Şimdi biz olumsuz örnekleri bir kenara bırakıp, yakın tarihimizden olumlu örnekler vermeye çalışalım.

Sabiha Gökçen

22 Mart 1913'te Bursa'da dünyaya gelen, anne ve babasını küçük yaşta kaybeden ve ağabeyi Neşet tarafından büyütülen Sabiha, 1925'te henüz 12 yaşındayken, Bursa ziyareti sırasında evlerinin yakınındaki Hünkâr Köşkü'nde konaklayan dönemin Cumhurbaşkanı Atatürk'e ulaşmayı ve okumak istediğini iletmeyi başarmıştır.

Ağabeyisinin iznini alan Atatürk, Sabiha›yı evlat edinerek Ankara'ya götürmüş ve Çankaya İlkokulu, Arnavutköy Amerikan Kız Kole-

ji ve Üsküdar Amerikan Lisesi'nde eğitim görmüştür.

Bir süre Fransızcasını ilerletmek amacıyla Paris'te bulunan Sabiha'ya, 1934'te çıkarılan Soyadı Kanunu ile Mustafa Kemal Atatürk, 'Gökçen' soyadını vermiştir.

1935'te Türk Kuşu'nun açılış töreninde yapılan planör gösterilerinden etkilenerek havacılığa ilgi duyan Sabiha Gökçen, Atatürk'ün de desteğiyle 1935'te Türk Hava Kurumu'nun Türk Kuşu Sivil Havacılık Okulu'na girmiş ve Ankara'da yüksek planörcülük brövelerini almıştır.

Gökçen, yedi erkek öğrenciyle birlikte Kırım'a gönderilerek altı aylık yüksek planörcülük eğitimini Koktebel Yüksek Planör Okulu'nda tamamladıktan sonra yurda dönmüş ve Eskişehir Havacılık Okulu'nda on bir ay özel uçuş eğitimi alarak 25 Şubat 1936'da ilk defa motorlu uçak ile uçmaya başlamıştır. Gökçen, brövesini aldıktan sonra Eskişehir'deki 1. Hava Alayı'nda altı ay görev yapmış, bu esnada Trakya ve Ege manevralarına katılmıştır.

1937 yılında Tunceli'de çıkan ayaklanmayı bastırmak için başlatılan Dersim Harekâtı'nın hava saldırısı safhasında görev alarak 'dünyanın ilk kadın savaş pilotu' olmuştur. Bu harekâtta gösterdiği üstün başarıdan dolayı, devletin en üst makamlarının katıldığı bir törenle kendisine 'Türk Hava Kurumu Murassa (İftihar) Madalyası' verilmiş, 30 Ağustos 1937'de de askerî uçuş brövesi almıştır.

Fransa'nın, 1937'de Hatay'ı Suriye'ye devretmeye hazırlandığı yolundaki haberler üzerine Atatürk'ün emriyle üniformasını giyen Sabiha Gökçen, Fransız elçisinin önünde havaya üç el ateş ederek "Hatay'ın vatana katılması için gerekirse silahlanırız" diyerek elçiye gözdağı vermiştir. Yasa gereği olay sonrasında yine Atatürk'ün emriyle tutuklanarak mahkemeye çıkarılmış ve bir gün hapis yatırılıp ertesi günü çıkarılmıştır. Bu olay sayesinde Atatürk'ün yaptığı planı tutmuş ve Fransızlara Hatay konusunda Türkiye'nin kararlılığı gösterilmiştir.

Ankara'ya gelen Balkan Paktı heyeti üyeleri, Sabiha Gökçen'le tanıştıktan sonra kendisini uçağıyla ülkelerine davet etmişlerdir. Gökçen, Atatürk'ün arzusu üzerine 1938'de uçağıyla tek başına beş gün süren bir 'Balkan Turu' yapmıştır. İstanbul'dan havalandıktan sonra Atina'ya, ardından Sofya ve Belgrad'a gitmiş,kendisine Yugoslav Genelkurmay Başkanı tarafından 'Beyaz Kartal' nişanı verilmiştir. Davetedildiği Bükreş'te de bir gösteri uçuşu yaptıktan sonra 6. gün İstanbul'a dönmüş,bu turdan sonra her yerde 'göklerin kızı'olarak anılmıştır.

Gökçen, manevi babası Atatürk'ün ölümünden sonra, kadınların or-

duda görev yapmasına ilişkin yasa çıkmadığı için ordudan ayrılmış ve Türk Kuşu Uçuş Okulu'na başöğretmen tayin edilmiştir. 1955'e kadar bu görevini başarıyla sürdüren Gökçen, hayatı boyunca toplam 22 değişik hafif bombardıman ve akrobatik uçakla uçmuştur.

1953 ve 1959'da ABD'ye davet edilmiş, burada Türk toplumu ve Türk kadınını tanıtmış ve başarıyla temsil etmiştir.

1996'da Amerikan Hava Kurmay Koleji'nin Maxwell Hava Üssü'ndeki mezuniyet töreninde düzenlenen 'Kartallar Toplantısı'na onur konuğu olarak katılmış ve 'dünya tarihine adını yazdıran 20 havacıdan biri' seçilerek bu ödüle layık görülen ilk ve tek kadın havacı olmuştur.

Son uçuşunu 1996'da 83 yaşında iken Fransız pilot Daniel Acton eşliğindeFalcon 2000 uçağıyla yapan Sabiha Gökçen, 22 Mart 2001'de Ankara'da vefat etmiştir.

Prof. Dr. Engin Arık

14 Ekim 1948 yılında doğan Engin Arık, 1969 yılında İstanbul Üniversitesi Fizik-Matematik Bölümü'nden mezun olduktan sonra ABD'de Pittsburgh Üniversitesi'nde fizik alanında master ve doktora yapmıştır.

1976-1979 yılları arasında Londra Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışan Arık, 1979 yılında Boğaziçi Üniversitesi Fizik Bölümü'ne geçmiş, 1983 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nden ayrılarak 2 yıl özel bir firmada uzman olarak çalışmıştır. Viyana Üniversitesi'nde 1997-2000 yılları arasında görev yapan Arık, 1985 yılından sonra da Boğaziçi Üniversitesi Fizik Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmıştır.

Engin Arık, "Deneysel Yüksek Enerji Fiziği" alanında yaptığı çalışmalarla 1981 yılında doçent, 1988 yılında profesör olmuştur.

Prof. Dr. Arık, 21. yüzyılın madeni olarak gösterilen toryum ile ilgili önemli araştırmalar yapmaktaydı. Arık'ın tespitlerine göre, sadece Isparta'da bulunan toryum rezervi Türkiye'nin yüz yıllık enerji ihtiyacını karşılayabilecek kapasiteye sahiptir.

27 Temmuz 2002'de bir gazetede yayımlanan bir röportajında Prof. Dr. Arık "Bildiğim kadarıyla, 'toryum'un 21. yüzyılın en stratejik maddesi olması büyük bir olasılık. Eğer 2005 yılına kadar yapılması planlanan yeni tip nükleer enerji santralleri gerçekleşirse, toryum bir numaralı element olacak. Çünkü yeni tip reaktörlerde yakıt olarak kullanılacak. Eğer biz toryum ile elektrik enerjisi üretebilmek olanağına

kavuşursak, bu trilyonlarca varil petrole eş değerde bir enerji kaynağı olacak." demişti.

Bu beyanattan beş yıl sonra kendisiyle aynı bölümde çalışan beş öğretim üyesi ve araştırma görevlisiyle birlikte 30 Kasım 2007'de Süleyman Demirel Üniversitesi'nde düzenlenecek "Türk Hızlandırıcı Merkezi Teknik Tasarım ve Test Laboratuvarı Kuruluşu" başlıklı Devlet Planlama Teşkilatı projesinin 4'üncü çalıştayına katılmak üzere Isparta'ya giderlerkenIsparta'da meydana gelen şüpheli bir uçak kazasında hayatlarını kaybettiler. Engin Arık'ın yanında bulunan çantasında bu projenin çok önemli evrakları da bu elim uçak kazasında yok oldu.

Doç. Dr. Ayşe Bayrakçeken Yurtcan

Yakıt pilleri üzerine 16 yıl bilimsel araştırma yapan Atatürk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ayşe BayrakçekenYurtcan, geliştirdiği nanomalzemeler sayesinde elektrikle çalışan otomobillerde 5 dakikalık dolumla şarj olan yakıt pili üretmeyi başardı.5 dakikada şarj olan yakıt pillerinin takılacağı araçlar, 480 kilometre yol kat edebilecek. Çevre dostu olan yakıt pili, bu özelliği dolayısıyla elektrikli araçlarda kullanılan ve 30 dakika ile 12 saat arasında dolup 240 kilometre gitmeyi sağlayan lityum bataryalara rakip olacak.

Bu buluşuyla elektrikle çalışan araçlardaki lityum bataryaya rakip olacak yakıt pili üreten Yurtcan'aTürkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülü (GEBIP) verildi.

Pilot Binbaşı Esra Özatay

1976 yılında Almanya›da dünyaya gelen Esra Özatay, 1993 yılında Kadıköy Kız Lisesi'nden, 1998 yılında Hava Harp Okulu'ndan mezun oldu. 1998-2000 yılları arasında 2. Ana Jet Üs Komutanlığı'nda pilotaj eğitimini tamamlayan Özatay, 2004 yılına kadar Konya 3. Ana Jet Üs Komutanlığı 132'inci Filo Komutanlığı'nda F-5 Av Önleme pilotu olarak görev yaptı. 2010 yılından itibaren Öğretmen Pilot olarak görevine devam etti. Özatay, 2014 yılında çağrı adı 'Türk Yıldızları' olan 134'üncü Akrotim Filo Komutanlığı'na katılarak Türk Yıldızları'nın ilk kadın üyesi oldu. 2016'da ise Filo Komutanı olarak atandı. Özatay'ın komutanı olduğu Türk Yıldızları, ülkemizde ve dünyanın çeşitli ülkelerinde çok başarılı gösteriler yapmakta ve Türkiye'nin haklı gururu olmaktadırlar.

Sonuç

Buraya kadar sadece birkaç örnekle Türk kadınının neler yaptığını ve neler yapabileceğini anlatmaya çalıştık. Kendisine imkân ve fırsat tanındığında yapamayacağı iş, geçemeyeceği engel ve aşamayacağı zorluk bulunmayan Türk kadınının, bize yabancı kültürlerin olumsuz etkileriyle geri plana atılmaksızın hep ön saflarda yer alması gerekmektedir. Son zamanlarda meydana gelen kadına şiddet ve aşağılama projelerine son vermenin yolu, kadınların eğitimlerine daha fazla yol vermek, meydana gelen olayları haber yapmak yerine bu olayları sonlandıracak önlem ve öneriler üzerine tartışmanın -ki bu toplantı da bunun için yapılmaktadır- meseleyi ortadan kaldıracak ilk adımlar olacağı kanaatimi dile getirerek hepinize saygılar sunuyorum.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNİN YERİ DOLDURULAMAYACAK KADIN EĞİTİMCİLERİ

Lisansüstü Öğr. Alperen AVCI
Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi

Özet

Amaç: Türk Milletinin tarihi sayısız başarılar ve kahramanlıklar ile doludur. Tarihi sayısız başarı ve kahramanlıklar dolu olan Türk Milleti, tarihin bazı sahnelerinde karanlıklar ve ateşler içerisine düşse de, Türk Milleti tarihi olarak geçmişindeki derslerden aldığı güç ve ilham ile karanlıkları aydınlığa çevirmeyi başarmış, küllerinden yeniden doğmuştur. Türk Milleti için şüphesiz ki en sıkıntılı, karanlık ve ateş içerisinde olduğu dönemlerden biri Milli Mücadele dönemidir. Türk Milleti bağımsız yaşamış ve bağımsızlığı var olmalarının yegane koşulu olarak kabul etmiş cesur insanların torunlarıdır. Türk milleti yenilmez, teslim olmaz, tehditlere boyun bükmez büyük bir millettir. Türk Milleti bu inançla Milli Mücadele döneminde ülkesini işgal etmek ve tarih sahnesinden silmek isteyenlere karşı kadını ve erkeği ile ulusal bir Kurtuluş Savaşı göstermiştir.

Türk milletinin ölüm-kalım mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı'nın ön saflarında hiç kuşku yok ki Türk kadını da her zaman yerini almıştır. Gerek cephe de gerekse cephe gerisinde Türk erkeğinin arkasında kalmayan, Türk kadını Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasında önemli bir yere sahiptir. Milli Mücadele'nin bilinen, bilinmeyen pek çok kadın kahramanı olmuş, bu kahramanların hepsi vatanın, milletin istiklali ve istikbali için savaşmışlardır. Bu kahraman Türk kadınları mitingler düzenleyerek, cemiyetler kurarak vatanın bütünlüğünü korumaya çalışmışlardır. Türk kadını ile ilgili yapılan çalışmalara ve tarihine bakıldığında, Türk kadınının dünyada eşi emsali yoktur. Türk kadını yeri geldiğinde halkına evlat yetiştirmiş, yeri geldiğinde eşi yoksa ocağına er olmuş, gerektiğinde de devlet yönetmiş, savaşmış, topraklarına ve halkına sahip çıkmıştır.

Bu çalışmamızda Milli Mücadele döneminde yeri doldurulamayacak kadar büyük bir yeri olan kadın eğitimcilerimizden bazılarını ele alacağız, Milli Mücadele dönemi ve sonrasında elde ettikleri başarılar ile Türk milletine sağlamış oldukları birçok faydaya değineceğiz. Çalışmamızda yöntem olarak nitel araştırma desenlerinden olan döküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmamızda ele alacağımız Milli Mücadele döneminin sayılamayacak kadar çok olan kadın kahramanlarından bazıları seçilmiştir. Örneklem olarak seçmiş olduğumuz kadın eğitimcilerimizin milli mücadele dönemi ve sonrasındaki yaşamları incelenmiş gelecek nesillere aktarılmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Çalışma sonucunda elde ettiğimiz verilere göre, Türk kadını Milli Mücadele yıllarında toplumsal bir bilince sahip olmuş, milli bir gaye uğrunda mücadele etmesini bilmiştir. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı verirken güç aldığı yardımını gördüğü Anadolu kadınını hiç unutmamıştır. Vefa duygusunu her fırsatta dile getirmiştir. Kurtuluş savaşında erkeklerin yanında kahramanca savaşan Kara Adile Hanım, Atatürk Tarsus'a geldiğinde önünde diz çökmüş, Atatürk Adile Hanımı yerden kaldırdıktan sonra gözleri yaşla dolarak, "Ey kahraman Türk kadını, sen yerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde göklere yükselmeye layıksın." Demiştir. Türk kadınının Milli Mücadele'ye katılımı, sadece cepheye katılması ile değil, mitingler düzenleyerek ve mitinglerde bizzat konuşmalar yaparak da gerçekleşmiştir. Çalışmamızda konu olan Milli Mücadele döneminde aldığı önemli görevlerin arkasından öğretmenlik yapmaya başlamış kadın eğitimcilerimizin ilk öğrencileri hiç şüphesiz işgallere karşı bilinçlendirmiş oldukları halk olmuştur. Bir milleti bağımsızlığa giden yolda bilgilendiren ve bağımsızlığı kazanmalarında önemli bir yeri olan Milli Mücadelenin Yeri Doldurulamayacak Kadın Eğitimcilerini, başarılarını ve çalışma sonucunda elde edilen nihai sonuçları sempozyum da sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Milli Mücadele, Türk, Türk Kadını, Eğitim

Giriş

Türk tarihinde kadın devlet ve sosyal hayatta önemli roller üstlenmiştir. Türk Milletinin bağımsızlığının korunmasında vazgeçilmez, yenilmez ve teslim olunmaz temel unsurlardan biriside Türk kadınıdır. Türk Milleti tarihin hiçbir döneminde istiklalini kaybetmemiş ve esaret altında yaşamamıştır. Türk Kadını da, Türk erkeği gibi bağımsızlığı var olmalarının yegane koşulu olarak kabul etmiş ve yeri geldiğinde

ölmeyi bilmiştir.Türk kadını yeri geldiğinde çocuklarını büyütmüş, yeri geldiğinde savaş meydanlarında milletinin istiklal ve istikbali için düşmanın kanını dökmüş, yeri geldiğinde devleti yönetmiş ve büyük kararlar alarak adını tarihe yazdırmış ve dünyaya örnek olmuştur.

Birinci Dünya savaşı sonunda, itilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasında, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın 7. maddesine göre, İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehlikede gördükleri herhangi bir stratejik bölgeyi işgal edebileceklerdi ve itilaf devletleri Mondros Antlaşmasının bu maddesine dayanarak Anadolu'nun dört bir yanını işgallere başlamıştı ve Anadolu ateş altında kalmıştı.

Anadolu'nun işgale başlamasıyla Türk Kadını Atatürk'ün başlattığı Kurtuluş Savaşına destek vermek amacıyla gerek cephe de gerekse cephe gerisinde Türk erkeğinin arkasında kalmamış büyük bir mücadele göstermiştir. Anadolu kadınının, Milli Mücadeleye katkılarını Atatürk 1923 yılında Konya'da yaptığı bir konuşmada şöyle dile getirmiştir:

"Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte, Anadolu kadını kadar emek verdim, diyemez. Erkeklerden kurduğumuz ordumuzun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Çift süren, tarlayı eken, kağnısı ve kucağındaki yavrusu ile yağmur demeyip, kış demeyip cephenin ihtiyaçlarını taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadını olmuştur. Bundan ötürü hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı, şükranla ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim" (Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinden Seçmeler, 21 Mart, 1923, Konya).

Türk kadınının Milli Mücadele'ye verdiği destekler farklı şekillerde olmuştur. Bazıları mitingler yoluyla, Milli Mücadele ruhunu Anadolu'ya yaymaya çalışmış, bazıları cemiyetler kurarak örgütlenmiştir. Bazı kadınlar, cephedeki askere, cephane, yiyecek, içecek temini, yaralı askerlerin bakımı gibi konularda destek olurken, bazıları da bizzat savaşa dâhil olarak vatanı için savaşmıştır.

Milli Mücadele'ye hazırlık günlerinde, bütün millet, kadın-erkek bir araya gelinip duygu ve düşüncelerin çok heyecanlı ve samimi bir şekilde dile getirildiği bir takım miting ve toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılar sadece İstanbul'da değil, yurdun çeşitli illerinde düzenlenmiştir bu toplantılarda, Türk milletine karşı yapılan haksızlıklara karşı bir tepki olmuş, bir bakıma da milleti de Milli Mücadele'ye hazırlamışlardır.

Bu toplantıların en büyüğü İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karşı İstanbul Fatih'te yapılmış ve yaklaşık olarak 50.000 kişi katılmıştır. İzmir'in işgali ve yapılan zulümlerden duyulan acıları dile getiren konuşmacılar milli bilincin uyandırılması için bu mitingde büyük bir çaba sarf etmişlerdir.

Meydanda toplanan halkı işgale karşı bilinçlendirmek amacıyla karalar giyinmiş bir Türk Kadını sahneye çıkarak bir konuşma yaptı ve o kadın Türk Kadınının bağımsızlık sembolü olan Halide Edip idi. Halide Edip halka o gün şu sözlerle seslendi "Müslümanlar ve Türkler; Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor. Gece karanlık bir gece, fakat insanın hayatında sabahı olmayan bir gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp mutlu bir sabah yaratacağız. Bugün elimizde top, tüfek, cephane yok. Fakat ondan büyük, ondan güçlü bir silahımız var: Hak ve Allah..." demiştir.

Darülfünun Felsefe Şubesi'nden Meliha Hanım ise "Bugün ey Türk, ihtişamla yaşayan şark yıldızı sönmek üzeredir. Fakat bu koca devlet yıkılırken öyle bir gürültü ile devrilmelidir ki, bu çatırtı cihanı sarmalı ve bütün insanlığı titretmelidir. Bu enkazın altında yalnız milletin erkekleri değil kadınları da ezilecektir. Hem onların nazik ve hassas vücutları bu müthis felâket altında daha çok müteessir olacaktır. Hiç süphesiz ki bütün bu felâketlerden sonra sevgili İzmir'imizin uğrunda mukaddes ve kıymettar vatanımıza feda olarak ölmek ulvî bir şeydir." demiş ve kadın, erkek ayırt etmeden bütün Türk Milletini mücadeleye çağırmıştır.

Çalışmamızda istek ve inançlarıyla Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasını sağlayan girişkenlikleri ve mücadeleleri ile en fazla dikkat çeken Türk Kadın Eğitimcilerimizden bazılarını ele alacağız. Eğitimciliklerinden ve önemlerinden bahsedeceğiz.

Halide Edip Adıvar

1884 yılında İstanbul'da doğan Halide Edip. Üsküdar'da bulunan Amerikan Kız Kolejinde okuyor. 1908 yılında meşrutiyetin ilanıyla gazete ve dergilerde imzalarına rastlanılıyor. İkinci meşrutiyet döneminde İngiltere'de bulunması demokrasi, feminizm ve eğitim konuları hakkında yeni fikirler edinmesine etki etmiş kadın hakları ile ilgili yazıları nedeniyle dönemin gericileri tarafından hedefe konuluyor. Türkiye'ye döndüğünde pedagoji konusunda makaleler yazan Halide Edip, özellikle kızların eğitimi konusuna da hassas bir şekilde eğilmişti. Halide Edip'in bu konudaki makalelerini okuyan dönemin maârif nezâreti

müsteşarı Said Bey, Darülmuallimat için Halide Edip tarafından bir rapor hazırlanmasını ister. Halide Edip raporunda Darülmuallimatın yüzünün batıya çevrilmesi gerektiğinden söz eder. Said Beyin teklifi ile Darülmuallimat'ta tecrübelerini paylaşmak adına öğretmen olmuştur.

1917'de ikinci eşi Dr. Adnan Adıvar'la evlendi ve Mütareke yıllarında İstanbul'daki vatanseverlerle birlikte çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanında İzmir'in işgalini protesto mitinginde etkili bir konuşma yaptı. İstanbul'un işgali üzerine eşiyle birlikte Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Sakarya Savaş'ından sonra cepheye fiilen katılan Halide Edip, Kızılay'da hastabakıcı olarak hizmet ettiği gibi, Yunanlıların yapmış oldukları zararları incelemek için kurulan Tetkik-i Mezalim Komisyonu'nda görev almıştır. Ordudaki çalışmaları kendisine önce onbaşılık, sonra da başçavuşluk rütbesini kazandırmıştır.

Şükufe Nihal Başar

1896 yılında İstanbul'da Yeniköy civarında bir yalıda doğmuştur. Babasının görevleri nedeniyle çocukluluğu ve ilk gençlik yılları Manastır, Şam, Beyrut ve Selanik'te geçmiştir. Babası edebiyat aşığı, aydın ve kültürlü bir insandır. Şükufe Nihal'in medeni bir kadın olarak yetişmesi için özen göstermiştir. İstanbul'da açılan İnas Darülfünun'a 1916 yılında kayıt yaptırmıştır. Üç yıl eğitim veren bu okulun Edebiyat Şubesinde okumuş, 1919'da Coğrafya Şubesine geçmiş ve mezun olmuştur. Böylece "Darülfünun mezunu ilk kadın" unvanını almıştır. Şükufe Nihal, okulu bitirir bitirmez öğretmenlik görevine başlamıştır. İstanbul Kız Lisesi, İstanbul Kız Öğretmen Okulu, Kandilli Kız Lisesi, Nişantaşı Kız Lisesi, Beyoğlu Kız Lisesi, Kadıköy ve Nişantaşı Kız Ortaokulu gibi bazı lise ve ortaokulda tarih, coğrafya ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Ayrıca liselere tayin edilen İlk Türk kadın öğretmenlerinden biri olmuştur. Görev aldığı okullarda edebiyata ilgi duyan öğrencilere destek olmuş ve onları edebiyata yönlendirmiştir. Başar, toplumsal sorunlara çok küçük yaşta ilgi duymaya başlamış ve kayıtsız kalmamıştır. Vatanın kurtuluşu için kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin İstanbul şubesinde aktif olarak çalışmalar yapmıştır. Evinde toplantılar düzenlemiş ve kadınlara milli mücadeleye destek olmaları için bilgilendirmiştir. Asri Kadınlar Cemiyeti'ne üye olmuştur. İstanbul'da düzenlenen Sultanahmet ve Fatih Mitingleri'nde konuşmacı olarak yer almış, halkın milliyetçi duygularını ateşlemiştir.

Nakiye Elgün

II. Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki hizmetleriy-

le eğitim hayatında önemli yeri bulunan kadınlardan biri de Nakiye (Elgün) olmuştur. Nakiye Hanım, 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsilini, dört buçuk yaşında girdiği "Mekteb-i Marifet" adında bir okulda yapan Nakiye Hanım, ardından Darülmuallimata girmiş ve 1900 yılında bu okuldan mezun olmuştur. 1902'de mezun olduğu okulda başladığı çalışma hayatını birçok okulda sürdürmüştür. Gerek bir öğretmen ve idareci olarak kız çocuklarının çağdaş eğitimden yararlanmalarını sağlayan Nakiye Hanım Türk kadınlığını yükseltme hususundaki hedeflerini, gerek kurulan yardım cemiyetlerindeki faaliyetleriyle ve gerekse mütareke döneminde işgalleri protesto etmek amacıyla İstanbul'da düzenlenen mitinglerde yaptığı konuşmalarla da ülkesine olan duyarlılığını göstermekten çekinmemiştir. Anadolu'da Milli Mücadele başladığında da Nakiye Hanım, Milli Mücadele taraftarlarıyla yakın ilişki içine girerek yardım ve işbirliğinde bulunmuştur. Nakiye Hanım'dan sonra Feyziye Okulu'nun müdürlüğünü yapmış olan Seniha Nafız Hanım, Nakiye Hanım'ın Anadolu'da çarpışan subaylarla Ankara'daki siyaset adamlarından bir kısmının İstanbul'daki ailelerine onun aracılığı ile para gönderdiklerini, ayrıca müdürlüğünü yaptığı Feyziye Okulu'nun depolarında, Bartın üzerinden Anadolu'ya sevk edilen savaş malzemelerinin bir kısmını sakladığını belirtmekteydi. 22 Mart 1954'te İstanbul'da vefat etmiştir.

Faika Zeliha Ünlüer

ÜNLÜER, 3 Şubat 1894 tarihinde doğmuştur. 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sırasında Türklere uygulanan baskı ve katliamlar nedeniyle 1899 yılında İstanbul'a göç etmişlerdir. 1 Eylül 1906 tarihinde Sultanahmet İnas Rüşdiyesine kaydoldu ve birincilikle bitirdi. Öğretmen olmak istediği için Darülmuallimat başlar ve okulda gösterdiği üstün başarıdan dolayı öğretmeni Zeliha'ya üstün, seçkin ve ileri anlamlarına gelen Faika ismini vermiştir. 25 Ağustos 1909'da okulu birincilikle bitirdi. 18 Mayıs 1912'de Erzurum Kız İlk Mektebi'ne Başöğretmen olarak atanmıştır. Ailesiyle birlikte Erzurum'a yerleşmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Erzurum Ruslar tarafından işgal edilince, Faika Hanım ailesiyle beraber Ocak 1915'te Sivas'a göç etmişler ve orada Sivas Kız İlk Mektebi ile Darüleytam Başöğretmenliğine atanmıştır. Erzurum düşman elinden kurtulunca 22 Ekim 1918'de Faika Hanım eski görev yerine geri dönmüş ve Erzurum Merkez Kız Mektebinde müdür olarak göreve başlamıştır. Milli Mücadele için ulusal bilinci ayakta tutmaya çalışmıştır.

1919'da Erzurum İslam Kadınları Topluluğu Muradiye Camisi'nde toplantı düzenlemiş ve Faika Hanım, söz alıp düşman işgalini kınamış

ve haksızlık olduğunu dile getirmiştir. 1924 yılının eylül ayında Erzurum'da büyük bir deprem meydana gelir. Faika Hanım, Mustafa Kemal Atatürk'ün Erzurum'u ziyareti sırasında onunla tanışma fırsatı bulmuştur. Erzurum'a Cumhuriyet İnkılaplarının yerleşmesi için çalışmalar yapmış, halk dershanelerinde kadınlara okuma yazma öğretmiştir. Cumhuriyetin ilanından önce 10 yıl Cumhuriyetin ilanından sonra 30 yıl toplamda 40 yıl eğitime hizmet vermiş ve bu görevinin hemen hemen hepsini Erzurum'da tamamlayıp, birçok öğrenci yetiştirmiştir.

Münevver Saime Hanım

Milli Mücadelenin kadın milislerinden olan Asker Saime lakaplı Münevver Saime İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ile İtilaf devletlerinin İstanbul'u işgal ettiği sıralarda öğrenciydi. Bu işgaller üzerine Saime arkadaşları ile bir araya gelerek Milli Mücadeleye katılmaya karar verirler. Bir taraftan derslerini takibe çalışırken, diğer taraftan muhtelif yerlerde vereceği nutukları hazırlayan Saime; artık İtilaf devletleri polisinin dikkatini çekmeye başlamıştır.

Kadıköy Mitingi'nden sonra işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmış ise de, bir yolunu bulup Anadolu'ya geçmiş ve orada ordu hizmetine girerek çavuş olmuştur. Eşi İhtiyat Zabiti Münir Bey ile Mondros sonrası kurulan gizli teşkilatlara katıldılar ve Ankara'ya gönderildiler. Yozgat'ta başlayan isyanı eşiyle birlikte bastırmıştır. Ardından Ankara'ya dönen Saime Hanım cephede, cephe gerisinde ve istihbarat hizmetlerinde birçok hizmet görmüştür. Böyle bir hizmet sırasında baskına uğrayan Asker Saime yaralanmış ve canını zor kurtarmıştır. Savaşın sona ermesiyle İstanbul'a dönmüşler ve Maarif Nezareti tarafından Saime Hanıma Öğretmenlik görevi verilmiştir. Şukufe Nihal, Saime Hanım için şöyle der; Asker Saime'nin kalbi yalnız vatan için değil, bütün muzdarip insanlar için ayrı ayrı çarpardı. En akla gelmez fedakârlıklarla, her muzdaripin yardımına koşmayı mukaddes bir vazife bilmişti. O yalnız, kendisini kendi rahatını ve saadetini düşünmezdi. Yıllardan beri meslek hayatında talebelerine yurt, millet aşkı, heyecanı aşıladı. Edebiyat dersi denilebilir ki onun için yalnız bu konulardan bahsetmeye yarar bir dersti. Sevmediği, dost olmadığı yoktu. Herkeste bir başka kıymet bulur, hepimizin en küçük değerini göklere çıkarır, fakat kendisi hiçbir kimseden bir takdir ve övülme beklemezdi. Şahsını gözden silmeyi bilecek kadar yüksek vakur olan bu kadın yalnız hakkın hakikatin açıklanması uğrunda kükrer, baş eğmez ve karaktersiz, aşağı ruhlu insanları insafsızca, korkusuzca hırpalardı. O gerçekten mert, lekesiz bir Türk Kadını, gerçekten kahraman bir askerdi. İç ve dış yapısı kuvvetli ve iradeliydi. Lakin hayatının bitmez tükenmez savaşları her

fani gibi onu da yordu ve çökertti. İsterdik ki fasılasız aşıklarla aydınlattığı talebeleri kendisinden biraz daha nur alsın ve yine isterdik ki gözlerini hayata kapamadan önce kısa da olsa bu candan arkadaşımız kısa bir huzur, sükun anı yaşasın. İşte o büyük kadına bu huzur, sükun anını görmek nasip olmadı. Son hastalığından kurtulmasını beklerken, bir sabah bu kara haberle karşılaştık.Vatanın genç kızları dilerim ki Asker Saime'nin yolunda yürüsün; onun kadar mert, asil bir Türk anası olsunlar. Aziz ruhu ebedi istirahat yerinde ancak biraz böyle şad olur (Nihal, 1951) .

Sonuç

Kadın ailedir, kadın annedir, kadın vatandır, kadın ülkedir, kadın gelecektir, kadın gelecek nesillerin teminatıdır. İl Bilge Hatun'da da, Hayme Ana'da da aynısını görürsünüz. Yukarıda Milli Mücadele döneminin yeri doldurulamayacak olan kadın eğitimcilerinden bir kaçına yer verdik ve gördük ki Türk kadını tarihinde olduğu gibi Milli Mücadele yıllarında da toplumsal bir bilince sahip olmuş, milli bir gaye uğrunda mücadele etmesini bilmiştir. Türk kadınının Milli Mücadele'ye katılımı, sadece cepheye katılması ile değil, mitingler düzenleyerek ve mitinglerde bizzat konuşmalar yaparak da gerçekleşmiştir. Sadece İstanbul'da bulunan kadınlar tarafından değil, Anadolu'nun bütün noktalarında yer alan kadınlarımızın da iştirakiyle bu katılım gerçekleşmiştir. Kadınlarımız, mitingler sonrası yayınlamış oldukları telgraflar ile özellikle yabancı ülke başkanlarının eşlerine protesto mektupları göndermişlerdir. Ülke genelinde düzenlenen mitinglerde Halide Edip ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde yapılan mitingdeki konuşmacılar arasında Asrî Kadınlar Cemiyeti üyesi Naciye Hanım ve Üsküdar Sanayi Mektebi Fransızca öğretmeni Zeliha Hanım gibi birçok kadında vardır.

Milli Mücadele döneminde eğitimci ve mücadeleci kişilikleriyle yerleri doldurulamayacak olan kadınlarımız ilköğretim seviyesinden, üniversite eğitimine kadar her kademede ele alınmalıdır. Çünkü Türk çocuğu ecdadını tanıyıp daha nice hain girişimleri atlatacak ve dün olduğu gibi bugünde mazlumların umudu olmaya devam edecektir. Türk kadını kendisine karşı yönlendirilen bütün olumsuz tavırları ve davranışları tarihinin geçmişindeki Türk kadınlarının mücadeleci kişiliklerini örnek alarak yok etmeyi başaracak kendisini yıldırmaya çalışanlara asla taviz vermeyecektir. Devletin dört bir tarafı işgal altında olursa olsun ülkesini hiç korkmadan savunan kadınlarımız ve onun vefakar torunları olan günümüz Türk kadını pes etmeyen yenilgi nedir bilmeyen bir şuurda olmalıdır. Eğer var olacaksak, eğer geleceği şuur-

la kavrayıp, irademizle kaleme alacaksak Türk Milletine geçmişini hatırlatmalı, geçmişte Türk kadınının yaptığı kahramanlıklar sayesinde bugün var olduğumuzu hatırlatarak kadına yönelik şiddeti durdurmalıyız, katilleri ve şiddet faillerini toplumdan yok etmeliyiz. Türk ailesinin temel direği, ağırlık merkezi olan kadının, huzura ve güvenceye kavuşmadan gelişme ve ilerleme söylemlerinin hiçbir karşılığının ve inandırıcılığının olmayacağını bilmeliyiz.

Unutulmamalıdır ki Türk kadını

Maddenin karanlığı içinde ruhun aydınlığıdır.

Umutsuzluğun karanlığı içinde huzurun aydınlığıdır.

İhtirasların karanlığı içinde faziletin aydınlığıdır.

Cehaletin karanlığı içinde şefkatin aydınlığıdır.

Kavganın karanlığı içinde sevgi ve bağlılığın aydınlığıdır.

Kadın her alanda olmalı, her seviyede temsil edilmelidir.(Devlet Bahçeli, 07 Mart 2017)

Ülkemizin "2023 Lider Ülke Türkiye" yolunda hedeflerine ulaşma doğrultusunda her bireye büyük sorumluluklar düşmektedir. Tabi ki en büyük sorumluluk Türk milletinin gelişmesinde ilerlemesinde büyük bir role sahip olan Türk kadınındadır. Ülkemize ve milletimize hizmet noktasında milli ve manevi değerlerle bütünleşmiş, çalışkan, cesur, mücadeleci, istek ve inancıyla her güçlüğü devirecek bir şahsiyete sahip, her şeyden önce "ülkem ve milletim" diyen Türk kadınlarına ihtiyaç vardır. İşte böyle Türk kadınlarının yetişmesi ancak milletinin tarihinde önemli yerleri olan Türk kadınlarını tanıması ile olacaktır, şüphesiz ki aklın ve bilimin ışığında gelecek yüzyıllara Türk kadınlarının geçmişten aldıkları güç ile "Türk "mührü vurulacaktır.

Kaynakça

ABADAN UNAT, Nermin, "Türk Toplumunda Kadın.", İstanbul: Ekin Yay, 1982.

ALTINDAL, Aytunç, "Türkiye'de Kadın." İstanbul: Anahtar Kitaplar Yay,1991.

ARAS, Canan, "Milli Mücadele Dönemi Eğitim Faaliyetleri." Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2000.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Milli Mücedele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti.", Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay, 1989.

BENAZUS, Hanri, "Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Türk Kadınının Uyanışı.", İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay, 2005

DURAN, Hamiye, "Türk Kadınına Tarihi Açıdan Bakmak. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi" Yıl: 2018 Cilt:22, Sayı:2, s.411-431.

GAZAN, Neslihan, "Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretimi" Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

GÜNDÜZ, Ahmet, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi." International Journal of Social Science, Yıl:2012, Cilt:5 Sayı:5, s.129-148.

GÖKSEL, Burhan, "Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk." KTB Yay, Ankara, 1993.

KORBEK, Ergun, "Milli Mücadele Anıları Üzerine Bir İnceleme." Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011

ÖZYÜREK, Mustafa, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Eğitimci: *Nakiye ELGÜN." Atatürk Dergisi, Yıl:2014 Cilt:3, Sayı:2, s.29-46.*

TAŞER, Seyit, "Halide Edip Adıvar'ın Öğretmenlikten İstifası." Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2012, Sayı:31, s.149-159.

UYANIKER, Ferhat, "Milli Mücadele'de Türk Kadını." Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

SARIÇOBAN, Gülay, "Milli Mücadele'de Anadolu Kadını." Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2017, Cilt21, Sayı:4, s.1331-1346.

ŞAHİN, Cemile, ŞAHİN, Mustafa, "Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri." NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2013, Cilt:2, Sayı:2,s.53-72.

RÜZGAR İLLER, Zübeyde, "Atatürk Dönemi Kadın Eğitimciler(1923-1938)" Niğde Ömer Halisdemir Eğitim Bilimleri Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE KADININ HUKUKİ DURUMUNUN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Betül BUZBAY
Öğretim Görevlisi, Altınbaş Üniversitesi

"Ey Kahraman Türk Kadını, sen yerlerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde göklere yükselmeye layıksın."
Mustafa Kemal Atatürk

"Kadınlar insandır; erkekler insanoğlu."
Neşet Ertaş.

Öz

Kadın çalışmaları özellikle son yüzyılda ön planda olsa da, kadın hakları insanlık tarihi boyunca ataerkil toplumlar da dahil tüm toplumlarda gündemde olmuştur. Bu çalışmada geçmişten günümüze Avrupa'da ve Türkiye'de kadının hukuki durumu karşılaştırmalı bir analizi yapılacaktır. Almanya, Finlandiya, Birleşik Krallık ve İzlanda gibi devletlerin yanı sıra Avrupa Birliği'nde kadının hukuki durumuyla Türkiye'deki kadının hukuki durumunun karşılaştırılmalı bir analizinin yapılması amaçlanmaktadır.

Çalışmada, karşılaştırmalı analiz tarihsel süreç ve günümüz düzenlemeler çerçevesinde yapılacak ve değerlendirilecektir. Çalışma, Avrupa'daki bazı devletlerin ve Avrupa Birliği'nin hukuk sisteminin ve Türk hukuk sisteminin 'kadın' bağlamında bir karşılaştırmalı analizi olduğu için kadın çalışmaları literatürüne katkısının büyük ölçüde olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, Avrupa Hukuku, İstanbul Sözleşmesi, AİHM

Giriş

Kadın çalışmaları özellikle son yüzyılda ön planda olmakla birlikte, erkek egemen kültürün ağırlığına rağmen kadın hakları insanlık tarihi boyunca ilgi çekmiş ve gündemde olmuştur. İlk çağlardan itibaren kadın özellikle ataerkil toplumlarda her zaman baskılanmış, sadece ev içinde görevleri ve sorumlulukları olan ve sosyal ya da siyasi yaşamda varlığı kabul edilemeyen etkisiz bir varlık olarak görülmüştür. İmparatorluklar çağında, devletlerin en parlak dönemlerinde dahi kadınlar hep ezilen kesim olduğu için daha fazla baskılanamayan kadın, küreselleşmenin de etkisiyle haklarını aramaya başlamış ve toplumların da yapısının farklı olmasının neticesinde kadınların elde ettikleri haklar zamansal ve mekânsal olarak farklılıklar göstermiştir. Bu çalışmada geçmişten günümüze Avrupa'da ve Türkiye'de kadının hukuki durumu karşılaştırmalı bir analizi yapılacaktır. Çalışmanın amacı Almanya, Finlandiya, Birleşik Krallık ve İzlanda gibi devletlerin yanı sıra Avrupa Birliği'nde kadının hukuki durumuyla Türkiye'deki kadının hukuki durumunun karşılaştırılmalı bir analizini yapmaktır. Çalışmada, karşılaştırmalı analiz tarihsel süreç ve günümüz düzenlemeler çerçevesinde yapılacak ve elde edilen bulgular ışığında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır.

Birinci bölümde Türklerde kadının hukuki durumundan; ikinci bölümde Avrupa Birliği genelinde ve bazı Avrupa ülkelerinde kadının durumundan bahsedilecektir. Üçüncü bölümde Kadın haklarını güvence altına alan AİHS - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) - Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi(İstanbul Sözleşmesi) gibi uluslararası anlaşmalardan bahsedilecek olup, dördüncü bölümde Türkiye'deki ve Avrupa'daki kadın hakları davalarından örnekler verilecektir. Bu bilgiler ışığında da karşılaştırmalı analiz yapılıp bulgular ortaya konacaktır.

1. Türkiye'de Kadının Hukuki Durumu

1.1. Orta Asya Türklerinde Kadın

Orta Asya Türklerinde ve İslam öncesi göçebe Türk kültüründe kadın ve erkek her zaman eşittir. Ailenin ve ocağın direği kadındır. Dede Korkut Hikayelerinde kadınların erkekler gibi at binmeleri, ok atmaları, güreşmeleri görülmektedir. Hakanın eşi Hatun'a verdiği değer

ve Hatun'un yetkilerine bakıldığında kadın erkek eşitliği ve kadının Türk kültüründeki yeri ve önemi açık şekilde görülmektedir (Çalışkan, 2017:181). VII. yy. Orhun Kitabeleri'nde Türk kadınından saygıyla bahsedilmesi, «Devleti idare eden han» ve «Devleti bilen hatun" cümlesi bu saygının ve kadının yerinin işaretidir. Savaşta, siyasi toplantılarda, sosyal ilişkilerde Hatun her daim Han›ın yanında yer almıştır (Özen, 1990: 15). Alp Er Tunga'nın torunu olan Tomris Hatun, dünya tarihinde bilinen ilk kadın hükümdarı olarak geçmektedir. Kocasının ölümünden sonra Türklerin Kağanı olmuş bir İskit(Saka) kraliçesidir (Demircioğlu, 2018:137).

Divanü Lügati't Türk'te bahsedilen arkacı veya savcı sözcükleri, Türk geleneklerine göre evlenme ve anlaşmasını hazırlayan kişilerdi. Herkesin bir araya gelip gençlerin evlenmelerini meşru kılan kanun töre temeline oturmuş oluyordu (Güler, 2018: 39). Türk kadını, İslamiyet öncesi dönemde her zaman erkeğin yanında yer almıştı; aile içindeki konumu önemli olmakla birlikte hukuki haklara sahip olan Türk kadını miras ve mülk edinme konusunda da haklara sahipti. Ev işleriyle uğraşmasını yanı sıra, tarım ve hayvancılıkla uğraşır, ticaret yapar ve savaşlara da katılırdı (Güler, 2018: 47).

1.2 Osmanlı Dönemi'nde Kadın

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Anadolu Bacıları adı verilen teşkilat vardı. Ahi teşkilatının kadınlar kolu olan bu teşkilat daha çok sınırlardaki Türkmen boylarının silahlı savaşçı kadınlarından oluşuyordu ve siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel çalışmalar yapıyordu (Güler, 2018:49).

Osmanlı döneminde Tanzimat Fermanı(1839) ile birlikte kadının hakları ve eğitimi için çalışmalar başlamıştır. Bu dönemde Batılı kadınların sahip oldukları haklara Osmanlı toplumundaki kadınların da sahip olması amaçlanmıştır. 1869'da kız rüştiyeleri(ortaokul) ve bu okullar için kadın öğretmen okulları açılması ön görülmüştür. Kadınların darülfünunda(üniversitede) eğitim görmesi ilk kez 1914 yılında olmuştur. Bunu yanı sıra Jöntürkler(1860) ve İttihat-Terakki (1908-1918) gibi aydın hareketler, kadınların eğitimi ve sosyal hayata katılmasında kadınları savunan tavır sergilemişlerdir (Çalışkan, 2017:183). Özellikle II. Meşrutiyet döneminde kadınlar toplumsal yaşamlarıyla ilgili birtakım taleplerde bulunmaya başlamıştı. Anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadınlar, artık toplumsal yaşamda farklı bir statüye sahip olabilmek için birtakım taleplerde bulunmaya başladı ve kadınların bireysel olarak sesini duyurmasında basın etkin bir rol oy-

namıştı. Bu dönemde Osmanlı Dönemi'nin ilk feministleri denebilecek kadın hareketleri ortaya çıkmış ve kadın haklarını savunmuş ve çeşitli yayınlar yapmışlardır (Çalışkan, 2017:183). Sahibi kadın ve tüm yazarlarının kadın olduğu ilk dergi Şukufezar idi ve Arife Hanım önderliğinde çıkarılmaya başlandı. 1869'da dönemin ilk feminist hareketine ait ilk yayın olarak -Terakki gazetesinin Pazar günleri yayımladığı- Terakki-i Muhaderat(1868) isimli bir kadın dergisi çıkarılmış olup 1869'da Kevkebi Şarki (Doğu Yıldızı) adı ile yayın hayatına devam etmiştir. Selanik'te 1874-1876 yıllan arasında yayımlanan Ayine dergisi kadınlara ve çocuklara yönelik olmuştur. Vakit veya Mürebbi-i Muhadderat (1875) gazetesi ise kadınlar için çıkarılan bir gazetedir. Sahibi Filip Efendi'dir. İlk sayısı 27 Mayıs 1880'de yayımlanan Aile Dergisi ise kadınlar için çıkan ilk kadın dergisi olarak tanımlanabilir. Derginin sahibi Şemseddin Sami'dir. İnsaniyet Dergisi, bir diğer kadın dergisidir. Ek halinde çıkan özel sayılardan sonra, kadınlar tarafından kadınlar için çıkarılan ilk kadın dergisi ise Şüküfezar'dır. Şüküfezar 1886'da Arife Hanım tarafından çıkarılmıştır. 28 Şubat 1888- 24 Nisan 1888 tarihleri arasında yayımlanan Mürüvvet Dergisi ise Mürüvvet Gazetesi'nin eki olarak çıkmıştır. Eğitim konusuna ağırlık veren dergi II. Abdülhamid tarafından desteklenmiştir (Özen, 1990: 19). Tanzimat ve I.Meşrutiyet döneminde çıkan bu yayınlarda daha çok Müslüman kadınların eğitilmesi, kadın erkek eşitliği, tek eşliliğin desteklenmesi gibi konular ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra kimi yayınlar da moda, dikiş, çocuk bakımı gibi ev içi konulara yönelik olmuştur (Güler, 2018:54).

1895'de kadın basınında önemli yeri olan bir gazete daha yayım hayatına atılmıştır. Kadınlar tarafından çıkarılan bu gazete Hanımlara Mahsus Gazete adıyla çıkmıştır. Meşrutiyet'in ilk aylarında Celal Sahir, Demet (30 Eylül 1908) adlı bir kadın dergisi çıkarır. Yedi sayı çıkan bu derginin ilk sayısında kadınlardan çok, erkek yazarlar vardı. Bu yazarlardan bazıları şunlardır: Celal Sahir, Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit, Ahmet Samim, Mustafa Namık, Server Cemal, Selim Sırrı, Fazıl Ahmet'tir. Dergide yer alan kadın yazarlardan bazıları ise şunlardır: Ulviye, Fatma Müzehher, Halide Salih (Halide Edip), Nigar Bint Osman, Ruhsan Nevvare, İsmet Hakkı. Aynı yıl Mehmet Rauf, Mehasin (1908-1910) adlı dergiyi yayımlamıştır. Bu dergi bir kadın dergisi olmasa da, Ahmet Hikmet ve Celal Sahir'in bu dergide kadının köle hayatına son vermek, okumak ve meslek sahibi olma özgürlüğünü müdafaa eden yazılarına rastlamaktadır (Özen, 1990: 25). Selanik' te 26 Ekim 1908'de bir kadın dergisi daha yayım hayatına atılmıştır. Bu şair Süleyman Bahri tarafından çıkarılan Kadın adlı dergidir. Kadın haklarını savunan Bahçe adlı haftalık siyasi gazete Kadın dergisinin önemini okurlarına anlatmıştır. Bu dergi kadın hak ve hürriyetinin şiddetli sa-

vunucusu olmuş ve Batılı kadınların haklarına yer vermiştir. Musavver Kadın (1911), Kadınlar Dünyası (1913), 2 Haziran 1914'de yayımlanmaya başlayan Kadınlar Alemi, Hanımlar Alemi (1914), Kadınlık (21 Mart 1914), Genç Kadın Dergisi(1918), Seyyale (1914), Kadınlık Hayatı (1915), Türk Kadını (12 Mayıs 1918), Bilgi Yurdu Işığı (15 Nisan 1917), Siyaset (1914) Osmanlı Dönemi'nde kadınlar için çıkarılan kadın dergileridir (Özen, 1990: 28).

II.Meşrutiyet döneminde çıkarılan bu yayınlarda sosyal meselelerin yanı sıra siyasi konular da fazlaca işlenmiştir. Bu gazete ve dergilerde kadınların eğitimi, kadın köleliğine son verilmesi, meslek edinme hürriyetinin olması, çocuk bakımı ve terbiyesi, görücü usulü evliliğe itiraz edebilme, sağlık hizmetleri, iş hayatına kadının teşvik edilmesi gibi haklar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı toplumundaki Türk kadınının gayrimüslim kadınlar gibi eğitim almaları da gündeme gelmiştir (Güler, 2018:55). Osmanlı toplumundaki kadın hakları mücadelesi Müslüman Türk kadını üzerine olmuştur çünkü imparatorluktaki gayrimüslim halkın (zimmilerin) hakları kendi cemaatlerinin hukuk sistemine göre düzenlendiği için (kendi cemaati tarafından seçilen her dinin en yüksek rütbelisi kendi gurubunun işlerini düzenlemek, hukuki işlerini yürütmek ve idare etmekle yükümlüydü. Dini lidere devlet tarafından verilen bir izinle, liderin cemaati üzerindeki hukuki ve idari yetkileri belirlenirdi), Müslüman kadınlarla zimmi olanların hukuki statüsü farklı durumdaydı (Konan, 2015: 173). Bu nedenle, kadın hakları çalışmaları Osmanlı toplumundaki Türk kadınlarının mücadelesi şeklinde gerçekleşmiştir. II.Meşrutiyet döneminde kadınların iş hayatına katılması yayınların da etkisiyle hızlanmıştır. Çırak Mektepleri Müdüriyeti Umumiyesi tarafından dersler verilip İnas Çırak Mekteplerinin açılmasına müsaade edilmiştir. Kadınların ticarete atılması için ticaret dersleri veren Ticaret Mektebi Alisi adıyla İnas Darülfünunu[1]'nda şube açılmıştır. Kadınlar iş hayatına özendirilip mesleki eğitim imkanları tanınmıştır. Özellikle Balkan Savaşları neticesinde erkek iş gücünün azalmasıyla, kadınların iş hayatındaki ihtiyacı ve önemi artmıştır (Güler, 2018: 67).

Osmanlı döneminde şeri hukuk ve örfi hukuk olmak üzere iki türlü hukuk sistemi vardı. Kadının hukuki durumunu ele alırken bu iki sistemi beraber ele almak gerekmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde kadının hukuki statüsünün belirlenmesinde etkili olan evlenme, boşanma, miras, mülkiyet, şahitlik, ceza hukuku gibi alanlarda büyük oranda İslâm hukuku (şeri hukuk) kuralları geçerli olup devlet idaresi, arazi in-

1 İnas Darülfünunu: Osmanlı Devleti'nde kadınların yükseköğrenim görebilmesi için 1914-1915 ders yılında İstanbul'da kurulmuş 3 yıllık bir yükseköğrenim kurumudur. Detaylı bilgi için bknz: (Baskın, 2008).

tikali gibi mevzular örfi hukuka dahil olmuştur (Akyılmaz, 2017:328). Osmanlı Şeriyye sicilleri ve arşivlerine bakıldığında kadınların mülkiyet haklarını korumak için ciddi bir hukuksal mücadele verdikleri görülmektedir çünkü hukuki düzenlemelerle uygulama arasında derin bir fark olduğunu göstermektedir. Bu süreçte kadınlar haklarını öncelikle şeriyye mahkemelerinde aramışlar, istedikleri sonucu alamazlarsa şikâyet dilekçeleri yazarak padişahın adaletine sığınmışlardır (Akyılmaz, 2017:331). Osmanlı Kadını, malvarlığını kocasına teslim etmek zorunda değildi ve kadın kocasının iznini almadan malları üzerinde her türlü hukuki tasarrufa sahipti. Mal ayrılığı rejimi kapsamında tam eda ehliyetine sahip bir kadın evli de olsa bekar da olsa mali boyutu olan sözleşmeleri yapabilirdi (Akyılmaz, 2017:333). Fakat ilginçtir ki, Osmanlı Devleti'nde erkeklerle kadınların terekeleri incelendiğinde aradaki fark çok daha net olarak görülebilecektir. Erkeklerin terekeleri kadınların terekelerinden fazla olduğu gibi, kadınların terekeleri büyük oranda taşınır mallardan, erkeklerinkiyse taşınmaz mallardan oluşmaktaydı(Akyılmaz, 2017:337).

1856 Arazi Kanunnamesi ile Osmanlı hukuk sistemi ilk kez, Kız evlatların babalarından kalma topraklar üzerinde erkek kardeşler gibi veraset hakkına sahip olmalarını tanımış; ardından kadınların kölelik ve cariyeliği ortadan kaldırılmıştır (Özen, 1990: 13). 1864 yılında kurulan Nizamiye Mahkemelerine kadınlar fazla ilgi göstermemişlerdir çünkü avukatlık kurumunun oluşmasıyla birlikte mahkeme masrafı oluştuğu için şikayetlerini direkt İstanbul'a iletmeyi tercih etmişlerdir (Akyılmaz, 2017:353).

Osmanlı Döneminde kadınların siyasi haklarına bakıldığında, yine II.Meşrutiyet ile beraber başladığı görülmektedir. İttihat ve Terakki Partisi, dönemin kadın haklarıyla ilgilenen en büyük ve iktidar partisidir. Kadınların geleneksel kısıtlamalarından kurtularak siyasi hayata çekilmelerini sağlayan çalışmalar yapmıştır. Kadın hakları ve özellikle Medeni Hukuk bakımından çok mühim bir yere sahip düzenleme; 1917'de yürürlüğe giren fakat savaş şartları nedeniyle uygulanamayan Hukuki Aile Kararnamesi idi. İttihat ve Terakki Partisinden sonra kadın haklarına en çok önem veren parti Ahali İktisat Partisi olmuştur (Güler, 2018:79,83).

Şu sonuç çıkabilir ki, Osmanlı Devleti hukukunda mülkiyet hakları konusunda kadınlar ve erkekler arasında herhangi bir fark olmamasına rağmen Aile, Miras Hukuku ya da Siyasi Haklar konusunda kadınlara yönelik kısıtlamalar söz konusuydu ve çağın maalesef oldukça gerisindeydi.

1,3 Cumhuriyet Dönemi Kadın ve Atatürk

Cumhuriyet Döneminde kadın haklarının savunulmasında ve bu hakların elde edilmesi konusunda savaşan iki kurum vardı; Türk Kadınlar Birliği ve Türk Ocaklarıdır. İlk sosyal ve siyasi teşkilatlanma esasen, Milli Mücadele Döneminde Anadolu ve Rumeli Kadınları Müdaafai Hukuku Vatan Cemiyeti olmuştur (Güler, 2018: 133). Birinci Dünya savaşı sırasında Birinci ordu Birinci Kadın İşçi Taburu(1917) oluşturulmuştu. Bu tabura kadınlar, memur ve müstahdem olarak hizmete alınmış ve karşılığında maaş almışlardır. Bundan evvel de 1915 yılında kadınların ordu için rahatça çalışabilmelerini sağlamak amacıyla Mecburi Hizmet Kanunu'nun çıkarılması sayesinde kadınların cemiyet altında olması sağlanmıştır (Demircioğlu, 2018: 93).

1923'te yayıma başlayan Süs dergisi iki özel sayı yayımlamıştır; bunlardan ilki dokuzuncu sayının eki olarak (11 Ağustos 1923) Galatasaray Mektebi'nde kadın ressamların açtıkları sergideki resim ve eserlerini basmıştır. Derginin ikinci özel sayısı ise kadınları ilgilendiren "Hukuk-i Aile Nusha-i Mahsusası" olarak yayımlanan (29 Aralık 1924) ektir (Özen, 1990: 35). 1925'te İstanbul'da Türk Kadın Birliği'nin yayım organı olarak Türk Kadın Yolu ortaya çıkmıştır. Kadın ve erkeğin dayanışması gerektiğinin yanı sıra kadınlara siyasal haklar verilmesi yönünde çalışmaları başlatmıştır. 1926 yılında yayım hayatına atılan Kadın Yazıları Dergisi, diğer dergilerin aksine kadının Avrupa'da eğitim gördükten sonra aile hayatına önem vermediğini savunan yazılar yayımlamıştır (Özen, 1990: 36). 22 Mart 1934 tarihinde yayımlanmaya başlayan Cumhuriyet Kadını adlı dergi de kadınların iş hayatından toplumsal hayata, aile hayatından düşünce hayatına kadar değişik alanlarda faaliyet gösteren bireyler olduğunu savunmaktaydı. Model(1936), Moda Albümü(1936), Ev-İş(1937), Ev-Kadın(1945), Hanımeli(1947), Aile(1947), Cumhuriyet döneminin diğer kadın dergileridir. Yine bu dönemde Kadın Gazetesi adlı haftada bir kadın gazetesi yayımlanmıştır. Bu kadın gazetesi, siyasi yönü ağır basan ve kadın haklarını müdafaa eden yazılarıyla dönemin diğer kadın gazetelerinden farklı özelliklere sahip olmuştur (Özen, 1990: 40).

Atatürk'ün kadın hakları yönünde attığı en büyük adım, Medeni Kanun'dur. Medeni Kanun, İsviçre'de 1907 yılında hazırlanan ve 1912 yılında yürürlüğe giren kanundan alınıp 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilmiştir. Medeni Kanun'la beraber Türk kadınına Batı dünyasının tanıdığı evlenme boşanma hakları ve eşit miras hakkını getirmiştir (Çalışkan, 2017: 199). 17 Şubat 1926'da TBMM'de kabul edilen Medeni Kanunla beraber Türk kadını şu konularda haklara kavuşmuştur;

evlilik (resmi nikahın zorunlu olması), tek eşliliğin zorunlu olması-çok eşliliğin kalkması, mirasta kadın erkek eşitliği, boşanma hakkında kadınlara hak verilmesi, iş dünyasında erkeklerle eşitlik (Çalışkan, 2017: 200). Bu hakların yanı sıra, evlenmede yaş sınırının getirilmesi, velilerin kızları adına evlenme akdi yapabilme yetkisinin kaldırılması, boşanma sonrası kadının ve çocuğun haklarının korunması, evli kadının ekonomik haklarını korunması gibi konular da Medeni Hukuk'un getirdiği kadın haklarına ait en önemli düzenlemelerdir (Güler, 2018:150).

Türk kadını, Medeni Hukuk'un ardından, siyasi ve sosyal haklara da Atatürk ile birlikte kavuşmuştur. 3 Nisan 1930'da çıkarılan Belediye Kanunu ile kadınların belediye seçimlerinde oy verme ve seçme hakkını getirmişti. 26 Ekim 1933'te Köy İhtiyar Heyetlerine ve muhtarlığa seçme ve seçilme hakkı tanındı. Ardından 5 Aralık 1934 Türk kadını milletvekili seçmek ve seçilmek hakkını elde etmiştir. 1935 yılında yapılan seçimlerde 18 kadın milletvekili TBMM'ye girmişti (Güler, 2018: 162).

Eski Ceza Kanununda zina suçu, kadın ve erkek için farklı düzenlenmişti. Günümüz hukukunda zina suç olmaktan çıkarıldığı için kadın ve erkek arasındaki bu farklılık da ortadan kalktı. 2001 tarihli yeni Medeni Kanunla erkek ve kadın evlilik birliğini birlikte yönetir hükmü getirildi. Ayrıca evlendikten sonra edinilen malların yarı yarıya paylaşılması esasını düzenleyen "edinilmiş mallara katılma" rejimi kabul edildi (Koyuncu ve Bayraktar, 2017:99). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 10. Maddesinde 2004 ve 2010 yılında pozitif ayrımcılık adına önemli değişiklikler yapılmıştır. Uluslararası arenada kadına karşı şiddetin önlenmesi ve her türlü koruyucu tedbirin alınması amacıyla önemli adımlar atılmıştır. "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" yani kısaca "CEDAW", uluslararası düzeyde kadınlara yapılan ayrımcılığın önlenmesine dair yapılan ilk belgedir. Türkiye sözleşmeye 1985 yılında taraf olmuştur. "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokol" ile de "Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel insan haklarına, insanlık onuru ve insan değeri ile erkeklerin ve kadınların haklar bakımından eşitliğine olan inancını tekrar onayladı belirtilmiştir. Uluslararası arenada kadını koruyan mühim düzenlemelerden biri de, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzalanan ve Türkiye'nin de teyit ettiği "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"dir (İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen sözleşme) (Koyuncu ve Bayraktar, 2017:100). Kadına yönelik şiddeti sona erdirmek için 1998 tarih ve 4320 sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Yasa" çıkarılmıştır. 2008 yılında "Ailenin Korun-

masına Dair Yasanın Uygulanması Hakkında Yönetmelik" yürürlüğe konulmuştur. Şiddet mağduru "aile bireyleri, kadınlar, çocuklar ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişiler" şeklinde genişletilmiş ve 2012 tarih ve 6284 sayılı "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" yürürlüğe sokulmuştur (Koyuncu ve Bayraktar, 2017:101).

Özetle Osmanlı Döneminden günümüze kadın haklarıyla alakalı yasal düzenlemeler şöyledir: "*1843'te Türk kadınları ilk kez, "Tıbbiye Mektebi" bünyesinde aldıkları ebelik eğitimi ile sosyal yaşama katılma, 1847'de kız ve erkek çocuklara eşit miras hakkı tanıyan "İrade-i Seniye" , 1856'da Osmanlı topraklarında kadınların* köle ve cariyeliğin yasaklanması, *1858'de yayımlanan "Arazi Kanunnamesi", aynı yıl Kız Rüştiyeleri açılması, 1869'da kadınlar ilk dergilerinin yayımlanması,-k*ızların eğitimine ilk kez yasal zorunluluk getiren "*Marif-i Umumiye Nizamnamesi"nin 1869 yılında yayımlanması,"Hukuk-ı Aile Kararnamesi"nin 1871'de çıkarılması, 1876'da ise ilk Anayasa olan "Kanun-i Esasi" ile kız ve erkekler için ilk*öğretim zorunlu hale getirilmesi, *1897'de kadınlar*ın "ücretli işçi" olarak çalıştırılmaya *başlaması, Kadınlar*ın *ilk kez 1913 yılında devlet memuru olarak çalışmaya başlaması, 1914'te kızla*rın *ilk yüksek öğretim kurumu, "*İnas *Darülfünunu" adı altında eğitim görmesi, 1923 yılının Haziran ayında Nezihe Muhittin'in başkanlığında ilk kadın partisi olan "Kadınlar Halk Fırkası"nın kurulması, 3 Mart 1924 tarihinde "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" (Öğrenim Birliği)* çıkarılarak kız ve erkekler eşit *haklarla eğitim görmeye başlanması, 1926'da Türk Medeni Kanunu'nu ile erkeğin çok eşliliği ve tek taraflı boşanmasına ilişkin düzenlemelerin kaldırılması, kadınlara boşanma hakkı, velayet hakkı ve malları üzerinde tasarruf hakkının tanınması, 1930'da kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınması, doğum izni düzenlenmesi, 1933'te kız çocuklarına mesleki eğitim vermek amacıyla "Kız Teknik Öğretim Müdürlüğü" nün kurulması, 1934 Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması, 1936'da İş Kanunu yürürlüğe girmesiyle kadınların çalışma hayatına düzenleme getirilmesi, 1937 yılında kadınların yeraltında ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasını yasaklayan 1935 tarihli 45 sayılı ILO sözleşmesinin kabul edilmesi, 1945'te Analık sigortasının (doğum yardımı) 4772 sayılı yasa ile düzenlenmesi,… 2009'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun Kurulmasına İlişkin 5840 Sayılı Kanun"un 24.03.2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi."*(detaylı bilgi için bknz: KADEM- Kadın ve Demokrasi Derneği)

Türkiye Barolar Birliği'nin 20 Mart 1999'da kurmuş olduğu Kadın Hukuku Komisyonu da (TÜBAKKOM), kadın haklarına dair çalışma-

lar açısından önem arz etmektedir. TÜBAKKOM, yasalarda kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve uygulamada karşılaşılan aksaklıkların giderilmesi için kadın-avukatlar işbirliği amacıyla yola çıkmıştır (Şahin, 2004:1). Özetle; Türkiye'nin ulusal düzeyde kadınla ilgili yasal düzenlemeleri şöyledir; Türk Medeni Kanunu, Aile Mahkemeleri, Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, İş kanunu, Türk Ceza Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Politika Belgeleri olmakla birlikte uluslararası düzenlemeleri de CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi'dir(TUSEB).

2. Avrupa'da Kadının Hukuki Durumu

Avrupa'da kadının önemi ve hakları 1789 Fransız Devrimi'yle ortaya çıkan İnsan Hakları Bildirgesi'yle yer bulmuştur. Fakat eğitimde ve siyasette kadın erkek eşitliğinin oluşması geç olmuştur (Çalışkan, 2017:182). Seçme ve seçilme hakkı kimi Avrupa ülkesinde Türkiye'den sonra kadınlara verilmiştir. Bu bağlamda Türk kadının Batılı kadına göre daha avantajlı durumda olduğu söylenebilir, fakat ne yazık ki Atatürk tarafından Türk kadınına sunduğu haklar, büyük bir mücadele verilmeden elde edilen haklar olduğu için yeterince önemi anlaşılamamıştır.

2.1 Avrupa Birliği'nde Kadın

Uluslar üstü bir uluslararası kurum olan Avrupa Birliği (AB), kadın erkek eşitliği ve kadın haklarına yönelik yaptığı düzenlemelerle hem üye ülkeler hem de aday ülkelerde kadınların yasal konumunun korunup iyileşmesi adına önemli katkıda bulunmuştur. AB'de kadın erek eşitliğine ilişkin ilk adım 1957'de imzalanan Roma Antlaşmasıyla atılmıştır. Bu Antlaşmanın 119.Maddesinde aynı iş için kadın erkek işçiler arasında eşit ücret ilkesine yer verilmiştir. AB'deki kadın erkek eşitliği konusundaki en önemli gelişme 1993 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması olmuştur. Antlaşmanın 2.maddesi ve 3.Maddesinin 2.fıkrası ile Antlaşmanın Ek Sosyal Şartı'nın 2.ve 6.maddelerinde kadın erkek eşitliğine dair düzenlemeler yer almaktadır (Coşkun, 2018:28). AB'de kadın erkek eşitliğine dair eşit ücret ilkesine yönelik, mesleki eğitimde yüksekle ve çalışma koşullarında kadın erkek eşitliğine yönelik, sosyal güvenlik alanında kadın erkek eşitliğine yönelik, gebe ya da doğum yapmış kadınlara çalışma hayatlarında koşulların iyileştirilmesine yönelik, ebeveyn iznine yönelik, cinsel tacizlere yönelik direktifler bulunmaktadır ve bu başlıklarla ilgili çalışmalar devam etmektedir (Coşkun, 2018:30).

2.2 Almanya'da Kadın

Her ülkede olduğu gibi Almanya'da da erkekler savaşlara katıldığı için kadınlar iş hayatına girmek zorunda kalmışlardır. Evvelinde Avrupa'nın geneli gibi Almanya'da da kadının görevi sadece aile içi ile sınırlıydı. Fakat Almanya'da ilk kez Weimar Dönemi (1918) ile birlikte kadın haklarına ve hareketlerine dair gelişmeler ortaya çıkmıştır. Weimar Dönemi ile güçlenen kadın hareketleri Adolf Hitler ile birlikte bastırılmıştır. Hitlere'e göre Alman kadını Alman neslinin yetişmesindeki en önemli unsurdu ve yeri çocuklarıyla birlikte evdi. Nüremberg Yasası ile Yahudi ve Aryan Almanların evlenmesi, ilişkiye girmeleri yasaklanmıştı (Pamuk, 2018:3). Soğuk Savaş döneminde ise Batı Almanya kadın hakları konusunda aileyi de koruyan uygulamalara gitmiştir; kadın eğer anneyse iş hayatından çekilip evde durmasını savunmuştur fakat işe geri dönmek isteyen anneler için kreş imkanı sunulup yarı zamanlı iş imkanı sunulmuştur. Bunun yanı sıra Batı Almanya'da 1957 yılında kabul edilen Eşit Haklar Kanununa dek evli erkekler ailelerine ilişkin her türlü kararı verebilme hakkına sahipti 1977 yılından sonra kadınların eşinden çalışma izni almasına gerek kalmamıştır ve bu yıl itibariyle boşanmayla da alakalı düzenlemeler yapılmıştır (Pamuk, 2018:5). Kürtaj konusunda Batı ve Doğu Almanya farklı uygulamalara sahipti; Doğu Almanya'da 1950-65 yılları arasında kürtaj mümkünken 1972 yılından sonra kürtaj ancak ilk üç ay için mümkün kılınmıştır (Pamuk, 2018:4).

Günümüzde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Almanya Anayasa Mahkemesinin kararları neticesinde Alman Hukukunda ebeveynlik sorumlulukları 2013 yılı itibariyle düzenlenmiş ve 'Ortak Velayet' kabul edilmiştir. Bunu yanı sıra 1 Temmuz 2015 tarihinde anne ve babalar için ebeveynlik yardımı düzenlemesi yapılmıştır (Pamuk, 2018:9).

2.3 Finlandiya'da Kadın

Kadın erkek fırsat eşitliği konusunda en iyi örnek teşkil ülkelerden biridir. Öne çıkan bir özelliği; 1906 yılında Fin vatandaşlarına cinsiyet ve statü ayırt etmeksizin seçme ve seçilme hakkının tanınmasıdır. Fakat öncesinde; İsveç Krallığı döneminde (1155-1800'ler) sadece 1700'lü yıllarda (Özgürlük Çağı denilen dönem) vergi veren erkek vatandaşlar parlamentoya katılabiliyordu. 1809'daki Finlandiya Savaşı'ndan sonra bu topraklar Rusya'ya özerk bölge olarak devredildi ve bu dönemde siyasi, ekonomik ve kültürel reformlar yapılmıştı. Fakat kadın haklarının gelişimi 1863 yılından sonra oluşmaya başlamıştır. İlk olarak;

kırsal kesimde vergi mükellefi olan evli kadınlara oy hakkı verilmişti; 1864'te 25 yaşın üzerindeki kadınların vesayet altından çıkacağı deklare edilmişti. Bunun yanı sıra 21yaşın üzerindeki kadınlara ebeveynlerin izni olmaksızın evlenme hakkı tanınmış ve bu dönemde kadına yönelik dergilerin yayımlanması başlamıştır (Çiftçi, 2018:52).

Kadınların oy hakkına yönelik ilk girişim 1897 yılında olmuştur. Seçme hakkını erkekler gibi kullanmak isteyen kadınlar dilekçe yazmışlardır. Sonuç alınamasa da, kadın haklarına dair önemli bir duruş sergiledikleri için Finlandiya tarihine geçmişlerdir. Rusların Japonya'ya yenilmesi sonrasında 1899'da Finler Parlamento düzenlenmiş ve ilk kez 1906'da 24 yaş üstü kadın ve erkekler tüm Fin vatandaşlara seçme seçilme hakkı verilmiştir. Bu seçim sonucunda 19 kadın milletvekili parlamentoya girebilmiştir.1907 yılında dünyadaki ilk kadın vekile sahip devlet olmuştur. Kadın erkek eşitliğinin medeni hukukta oluşması ancak Finlandiya'nın tam bağımsızlık elde ettiği dönem olan 1920 ve 1930'lu yıllarda olmaya başlamıştır(Çiftçi, 2018:57). 1937 yılında Annelik Koruma Yasası çıkartmıştır. 1960 yıllarında Eşit Ücret Sözleşmesi'nin kabul edilmesi, İş Sözleşmeleri Yasası, doğum izninin arttırılması, çalışan anneler için gündüz bakımevlerinin temini gibi alanlarda düzenlemeler yapılmıştır. 1966 yılında Fin hükümeti Fin kadınlarının durumu üzerine bir rapor istemiştir ve bu doğrultuda 1972 yılında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konseyi kurulmuştur. Konseyin amacı; kadınların özel ve kamusal alanlarda var olan hakları geliştirmek ve eşitsizliği gidermekti(Çiftçi, 2018:58). Finlandiya CEDAW'ı 1980'de imzalamıştır ama parlamentoda onaylanması 1986 yılında olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair önemli adımlar BM Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformuna ve Avrupa Birliği'ne üye olduğu 1995 yılında gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği Direktiflerinin iç hukuka uyarlanması çalışmaları kapsamında 2004 yılında kabul edilen Ayrımcılık Yasağı Yasası, her türlü ayrımcılığı yasaklamıştır (Çiftçi, 2018:61).

2.4 Birleşik Krallık'ta Kadın

Birleşik Krallık bir ada ülkesi olup Brexit sürecinde (Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması) olsa da, hala Avrupa ülkesi olarak bilinmektedir. Birleşik Krallık'ta (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı) üç çeşit hukuk sistemi vardır; İskoç, İngiliz ve Galler, Kuzey İrlanda.). İskoç hukuk sistemi diğerlerinden oldukça farklıdır (Örücü, 1990:71). Bu nedenle, kadın haklarının bu hukuk sistemlerindeki yerine ayrı ayrı değil, bir bütün olarak genel bir çerçevede bakılmıştır.

Orta Çağ döneminde erkek egemen bir toplum yapısına sahip olmasına rağmen, Birleşik Krallık sonraki çağlarda kadın hakları konusun-

da da önemli gelişmelere ön ayak olmuştur. İlk kadın haklarına dair olay, 1500'lü yıllarda kadınların İngiltere'den Amerika'ya sözleşmeli hizmetçi olarak çalışmaya gönderilmeleri şeklindedir. İngiliz İç Savaşları (1644-1651) ve Reform Dönemin gibi olaylar, kadın hareketleri bakımından önemli gelişmelerin gerçekleşmesine neden olmuştur. İlk İngiliz kadın tarihçi Catharine Macaulay, A History of England adlı eserini 1763'da yayımlamıştır. 1750'li yıllarda Gordon Marshall gibi yazarlar kadın haklarından bahsetmeye başlamaktadır. Hatta feminizmin ilk kez 18.yüzyılda İngiltere'de ortaya çıktığı söylenmektedir. Mary Wollstonecraft 1792 yılında çıkardığı Kadın Hakları Savunusu (A Vindication of the Rights of Women) adlı eseriyle kadın çalışmalarına ilk katkı yapan yazar olmuştur (Çıtak, 2018: 102).

Emperyal bir devlet kurmuş olan İngilizler, emperyalizmin etkisiyle erkek egemen bir toplum ve devlet yapısına sahip olmuşlardır. Kadınların görevlerini ev içinde ve çocuk bakmak, iyi bir ev hanımı olmak şeklinde değerlendiriyorlardı. Kadınların oy hakkı için kurulan örgütlerden biri Kadın Oy Hakkı Kurumları Milli Sendikası (National Union of Women's Suffrage Socities), diğeri de Kadın Özgürlük Cemiyeti (Women's Freedom League) olmuştur. Bu örgütler parlamento seçimlerinde kadınların oy hakkı talep etmesinde önemli rol oynamıştır (Çıtak, 2018: 104). 1918 yılı kadın hakları bakımından önemlidir çünkü Halk Yasası Temsilleri (Representation of People Act) meclisten geçti; böylelikle 21 yaşını dolduran erkeklerle birlikte 30 yaşını geçen imtiyaz sahibi olan kadınlara oy kullanma hakkı tanındı (Çıtak, 2018:105). 23 Aralık 1919 tarihinde Cinsiyet Ayrımcılığını Kaldırma Yasası (The Sex Discrimination Removal Act) ile sadece erkeklerin çalıştığı işlerde kadınların da çalışması sağlanmıştır. 1922'de Mülkiyet Yasası ile de miras konusunda kadın erkek eşitliği gelmiştir. 1923'te de Evlilik Yasası boşanma davalarında kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. 1967'de de Kürtaj Yasası ile kadınlar kürtaj hakkı elde etmiştir (Çıtak, 2018:106).

Bilindiği üzere, Birleşik Krallık'ta bir anayasa yoktur. Hukuki düzenlemeler, Westminster Parlamentosu tarafından sunulan kanunlarla ve uluslararası anlaşmalarla yapılır. Parlamento, 1998'de İnsan Hakları Kanununu çıkararak ayrımcılığa karşı, 2010 yılında Eşitlik Kanununu çıkararak da cinsiyet ayrımcılığını yasaklamıştır. Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda'da, cinsiyet değiştirme, annelik, gebelik, evlilik, ırk, din, inanç gibi konularda da ayrımcılık yasaklanmıştır; 2010 yılında Ulusal Kanun (National Legislation) ile birlikte direkt cinsiyet ayrımcılığı yasaklanmıştır (Çıtak, 2018: 108). 2010 yılından beri kadınların yaşadıkları şiddete karşı eylem planları geliştiren Birleşik krallık,

İngiltere Kraliyet Savcılık Teşkilatı (Crown Prosecution Service), kadınların sanal ortamda işlenen suçlar da dahil olmak üzere kadınlara yönelik yapılan her türlü saldırı, aile içi şiddet ve taciz suçları ile çalışmalar yapmıştır (Çıtak, 2018: 109). Özellikle tecavüz davalarında 'tecavüz kalkanı' (rape shield) denilen çok önemli bir kavramı geliştiren İngilizler, bu konuda kadın hakları konusuna önemli bir katkıda bulunmuştur. *Tecavüz kalkanı, Amerikan ve İngiliz hukukunda cinsel saldırı suçu nedeniyle yapılan yargılama sırasında başvuru yapan kişinin cinsel yaşamı ile ilgili sorular yöneltilmesini ve deliller sunulmasını şartlara bağlayan bazı kuralları ifade etmektedir. Bu kurallar bir tarafın ilişkinin rızaya dayalı olduğunu, diğer tarafın ise gerçekleşen fiilin rızaya dayanmadığını ve bu nedenle cinsel saldırı suçunu oluşturduğunu ileri sürdüğü yargılamalarda çok önemlidir. Tarafların başkaca delillerinin olmadığı bu halde, dava tarafların inandırıcılığına bakılarak çözülecektir. İşte bu gibi hallerde şikayetçinin itibarının çağ dışı karinelere dayanılarak lekelenmesini, şikayetçinin ikinci bir travma yaşamasını ve şikayetçinin özel hayatının gizliliğinin ihlal edilmesini tecavüz kalkanı düzenlemesi önleyecektir* (Yüksel, 2013:76).

Kısaca, Birleşik Krallık'ın kadın haklarına yönelik çalışmaları özellikle AB'ye 1973 yılında üye olduktan sonra, Birlik'in getirdiği normların iç hukuku etkilemesi neticesinde artmıştır ve iyileştirilmeye çalışılmıştır.

2.5 İzlanda'da Kadın

Avrupa Birliği üyesi olmamasına rağmen coğrafi olarak bir kuzey Avrupa ülkesi olan İzlanda, kadın haklarında son derece gelişmiş bir devlettir. 870-1260 yılları İzlanda'nın ilk yerleşim ve uluslaşma dönemi olmuştur. Kadına dair detaylar bu yıllarda gözümüze çarpmaktadır. En eski İzlanda kanunları olan Garagas'a göre, bir efendi hizmetçi kız ile rızası olsun olmasın cinsel birleşme yaparsa bunun kanunen yaptırımı idamdı. 1260'lardan 1800'lü yıllara değin Norveç egemenliğinde olan İzlanda, Norveç yasalarına göre yönetilmiştir. Bu dönemde kadınlar erkeklerle aynı oranda miras hakkına sahip olmuşlardır. 1882 yılında ise dul ve evlenmemiş kadınlar oy kullanma hakkına sahip olmuşlardır (Chiara, 2018:167). 1870'lerden 1900'lü yıllar arasında (Governors Döneminde) kadın haklarına dair gelişmeler olmuştur. 12 Mayıs 1882 tarihinde çiftlikte çalışan dul ve bekar kadınlara yerel seçimlerde oy hakkı tanınmıştır (Chiara, 2018: 169).

1894 yılında İzlanda Kadın Birliği kurulmuş olup parlamentoya dilekçe göndermek gibi kadın çalışmaları yapmıştır. 1900'lü yıllara ge-

lindiğinde ise büyük gelişmeler olmuştur. 1902 yılında kadınlar yerel seçimlerde oy kullanma hakkı, 1908 yılında ise yerel bölgelerde seçilme hakkı elde etmişlerdir. 1921 yılında evlilikte kadın erkek eşitliği adına Evlilik Kanunu Taslağı çalışması yapılmıştır. Eğitim konusunda da 1907 yılında Kral VII.Frederic, İzlanda'daki 10-14 yaş arasındaki çocukların ücretsiz zorunlu eğitimi ile ilgili yasayı kabul etmiştir (Chiara; 2018:170). 18 Mayıs 1920 tarihinde (Anayasalı Monarşi Dönemi) kadınlar erkekler ile eşit koşulda oy kullanma hakkı elde etti. 1921 yılında da Yeni Evlilik Yasası kabul edilmiştir (Chiara; 2018:173).

Cumhuriyet Döneminde ise(1944'ten itibaren) Kadın Tarihi Arşivleri kurulmuş, 1976 yılında Eşitlik Kanunu kabul edildi ve Cinsiyet Eşitliği Konseyi oluşturulmuştur. 1970 yılında ilk kadın bakan atanmıştır. 1974 yılında ilk kez bir kadın, Ulusal Lüteryan Kilisesi rahibesi olarak görev almıştır (Chiara, 2018: 174). 1990'lara gelindiğinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışmalar hız kazanmıştı; İzlanda Üniversitesi'nde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Merkezi ve Toplumsal Enstitüleri kurulmuş, bir kadın kilisesi kurulmuş ve tecavüz mağdurlarına karşı bir acil durum merkezi açılmıştı (Chiara, 2018:175).

Dünya'nın ilk kadın devlet başkanı 1980 yılında seçilen İzlanda'nın başkanı Vigdis Finnbogadottir'dir. 2003 yılında kadın erkek eşitliği sorunlarına çözüm bulmak amacıyla İzlanda Feminist Birliği kurulmuştur (Chiara, 2018:177). 2008 yılında Eşit Durum ve Eşit Haklar Kanunu ile beraber kadınların çalışma hayatına dair düzenlemeler yapılmıştır. 2007 yılında Ceza Yasasında cinsel suçlarla alakalı düzenlemeler yapılmıştı. Cinsel hizmet alımını yasadışı hale getirip bu hizmet alanlarını suçlu ve bu hizmeti de suç saymıştır. Bununla beraber 2009'dan 2012'ye dek İnsan Ticareti ile Mücadeleye Karşı Eylem Planı kabul etmiştir; bu Eylem Planı ile birlikte cinsel hizmet ticaretiyle mücadele de edilmiştir(Chiara;2018: 180).

İzlanda'nın kuzey kenti Akureyri'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Merkezi 2000 yılında Eşit Durum ve Haklar Yasasının uygulanması ve denetlenmesinden sorumludur. Bu merkez, Sosyal Hizmetler ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın denetimindedir(Chiara, 2018:181). Görüldüğü üzere İzlanda kadın erkek eşitliği konusunda oldukça kayda değer çalışmalar yapmış olup, diğer Avrupa ülkelerine de örnek teşkil etmiştir.

3. **Kadın Haklarını içeren Uluslararası Anlaşmalar ve Sözleşmeler**

Kadın haklarına yönelik Türkiye'nin ve Avrupa ülkelerinin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler, ülkelerin uluslararası

topluma kendilerini demokratik ve gelişmiş birer ülke olduklarını kanıtlamaları açısından birer resmi belge niteliğinde olmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin ortaya koydukları anlaşmalar ve sözleşmeler, devletlerin kendi rızasıyla tabii oldukları anlaşma ve sözleşme olduğu için devletler bu uluslararası anlaşmalardan doğan hükümlerin iç hukuklarına uygulanmasından da kendileri sorumludurlar. CEDAW, AİHS, İstanbul Sözleşmesi kadın haklarını içeren uluslararası anlaşmalardır. AİHS tam olarak kadın haklarına ilişkin sözleşme olmasa da, kadınlara yönelik içerdiği maddeler bakımından kadın haklarına ilişkin hukuki gelişmelerde örnek oluşturmuştur.

3.1 AİHS - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

5 Mayıs 1949'da kurulan Avrupa Konseyi 47 üye ülkesiyle Avrupa'nın en geniş uluslararası örgütlerindendir. Merkezi Strazburg'da olan bu uluslararası örgütün temel amacı; Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi'ni ve bireylerin korunmasına dair benzer belgeleri temel alarak Avrupa çapında ortak demokratik ilkelerin gelişmesini sağlamaktır. AİHS, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Mayıs 1948'de Avrupa Konseyi'nin kurulması girişimiyle birlikte gündeme gelmiştir. AİHS'nın tam adı 'İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi' olup, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Türkiye Avrupa Konseyi'nin kurucu üyelerinden olduğu için sözleşmeyi imzalayan ilk devletlerdendir (Gemalmaz, 1997:XIII). AİHS ve protokollerinde düzenlenen haklar ve özgürlüklerden bazısı şunlardır: yaşam hakkı, işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı ceza yahut muamele yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, adil yargılama hakkı, özel ve aile yaşamına saygı hakkı, evlenme hakkı, ayrımcılık yasağı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü…(Gemalmaz, 1997:XVI). AİHS'de bireysel ve devletlerarası olmak üzere iki şikayet usulü öngörülmüştür. Şikayet başvuruları, yürürlükteki haliyle AİHS sistemi içinde doğrudan mahkemeye götürülmez. Uyuşmazlık ancak, Komisyon tarafından bir başvurunun esası hakkında bir rapor hazırlanıp Bakanlar Komitesi'ne gönderildikten sonra ya da Komisyon'un ya da taraf devletin istemi üzerine götürülebilir. Mahkemenin verdiği kararlar kesin olup ilgili devletler tarafından uyulması zorunludur (Gemalmaz, 1997:XXI).

1959'da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kurulmuştur. AİHM'ye bireyler ve devletler dava başvurusunda bulunabilir. Bu da ancak AİHS'yi onaylamış devlet ve devletlere karşı yapılabilir. AİHM'ye ancak uluslararası hukukun genel ilkeleri doğrultusunda iç hukuk yolları tükenince ve iç hukuktaki kesin karar tarihinden

itibaren altı aylık sürede başvurulabilir (Aktoprak, 2013: 125). "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme *Roma'da 4 Kasım 1950'de imzalanmıştır.* İmzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni, bu bildirinin, açıkladığı hakların evrensel ve etkin olarak tanınmalarını ve uygulanmalarını sağlamayı hedef aldığını, Avrupa Konseyi'nin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik oluşturmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından biri olduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve korunması öncelikle, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin bağlılıklarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel *Bildiri'de yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmaya kararlı olarak anlaşmışlardır* (Danıştay)."

Türkiye, anayasasındaki 2004 değişikliğine istinaden; temel haklar konusunda iç hukuk insan haklarına ilişkin Türkiye'nin taraf olduğu antlaşma ve sözleşmeler arasında bir yarış olması halinde uluslararası norma öncelik tanımıştır. Böylelikle, uluslararası hukuk kuralları lehine öncelik söz konusudur (Doğan, 2019: 61). Bundan dolayıdır ki, sonraki bölümde görüleceği üzere AİHM tarafından tazminata mahkum edildiği davalar vardır. AİHS'ye göre kadın haklarını içeren madde 8.maddedir (Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı). Burada kadınlarla ilgili olan haklar; Kendi Vücudu Üzerinde Karar Verme Hakkı kapsamında kürtaj ve cinsel tercih hakkı yer alırken; Devletin Özel Hayatın Gizliliğine Saygı Yükümlülüğü kapsamında da Kadının Evlilik Öncesi Soyadını Kullanma Hakkı yer almaktadır (Doğan, 2019:223).

3.2 CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) - Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi

'Uluslararası Kadın Hakları Yasası' olarak da kabul edilen CEDAW, sözleşmeye taraf olan devletlerde kadın haklarının güvence altına alınmasını ve geliştirilmesini hedefleyen en yararlı uluslararası sözleşmelerden biridir. CEDAW, BM Genel Kurulu tarafından 1979'da kabul edildi, 1981'de yürürlüğe girdi ve Türkiye tarafından 1985 yılında imzalandı. Kısaca amacından bahsetmek gerekirse; Sözleşmeye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı›nın temel insan haklarına, insanlık onuru ve insanın değeri ile erkeklerin ve kadınların haklar bakımından eşitliğine olan inancını yeniden teyit ettiğini kaydederek, İnsan Haklarına dair Uluslararası Sözleşmelere Taraf olan Devletlerin, erkeklere ve kadınlara ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel ve siyasal haklardan yararlanmaları konusunda eşit haklar sağlama yükümlülüğü altında bulunduğunu kaydederek, Hakkaniyet ve adalet esaslarına dayanan yeni uluslararası ekonomik düzenin, erkekler ile kadınlar arasında eşitliğin sağlanmasına doğru önemli ölçüde katkıda bulunacağına inanarak, kekler ile kadınlar arasında tam bir eşitliğe ulaşılmasına katkıda bulunacağını teyit ederek, Kadınlara karşı Ayrımcılığın Tasfiye edilmesi hakkındaki Bildiri'de yer verilen prensiplerin uygulanmasına ve bu amaçla her türlü ayrımcılığın ve görünümlerinin tasfiye edilmesi için gerekli her türlü tedbiri almaya karar vererek; Kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı, Hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü, Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tedbir alma yükümlülüğü, Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi, Kadın satışının yasaklanması, Oy verme, seçilme ve katılma hakkı, Hükümeti temsil hakkı, Eğitim hakkı, Çalışma hakkı, Kırsal alandaki kadınların hakları, Hukuk önünde eşitlik hakkı, Evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar gibi konularda anlaşmaya varmışlardır (TBMM, 1981).

Bu Sözleşmenin uygulanmasında meydana gelen gelişmeleri incelemek amacıyla bir Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiye edilmesi Komitesi kurulur; Komite Sözleşmenin yürürlüğe girmesi sırasında on sekiz, ve Sözleşmenin otuz beş Taraf Devlet tarafından onaylanması veya katılmasından sonra yirmi üç tane yüksek ahlaki niteliklere ve Sözleşmenin kapsadığı alanda ehliyete sahip uzmanlardan meydana gelir. Uzmanlar Taraf Devletlerin vatandaşları arasından ve bu Devletler tarafından seçilirler ve uzmanlar kendi şahsi sıfatlarıyla görev yaparlar; uzmanların seçiminde coğrafi dağılım dengesine ve farklı uygarlık biçimleri ile birlikte başlıca hukuk sistemlerinin temsil edilmesine özen gösterilir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komitenin bu Sözleşmeye göre görevlerini etkili bir biçimde yerine getirmesini sağlamak için gerekli personeli ve imkanları sağlar (TBMM, 1981).

3.3 Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi(İstanbul Sözleşmesi)- (The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence)

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, daha çok bilinen adıyla

İstanbul Sözleşmesi, kadın hakları konusunda kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadele amacıyla 11 Mayıs 2011'de İstanbul'da imzaya açılan ve bağlayıcılığı olan bir Avrupa Konseyi sözleşmesidir. Kadına şiddet konusundaki en önemli sözleşmedir. İlk onaylayan devlet Türkiye'dir. 1 Ağustos 2014›te yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesi toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine dayanmaktadır. Sözleşmeyi Avrupa Konseyi üyesi olan 45 ülke ve Avrupa Birliği imzalamıştır, ancak sözleşme sadece 34 ülkede onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin amaçları şu şekildedir:

- Kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak;

- Kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek de dahil olmak üzere, kadınlarla erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak;

- Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için kapsamlı bir çerçeve, politika ve tedbirler tasarlamak;

- Kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti ortadan kaldırma amacıyla uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak;

- Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin ortadan kaldırılması için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi maksadıyla kuruluşların ve kolluk kuvvetleri birimlerinin birbiriyle etkili bir biçimde işbirliği yapmalarına destek ve yardım sağlamak (İstanbul Sözleşmesi, Bölüm I, Madde I).

Sözleşmeye göre; "*Taraflar bu Sözleşmenin uygulanmasına ve sözleşme hükümlerinin etkilerinin değerlendirilmesine bir toplumsal cinsiyet bakış açısı katacak ve kadınlarla erkekler arasında eşitliğe ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin politikalarını yaygınlaştıracak ve etkili bir biçimde uygulayacaklardır*." (İstanbul Sözleşmesi, Bölüm I, Madde VI).

İstanbul Sözleşmesi, Türkiye ve Avrupa Konseyi ülkeleri açısından son derece önemli bir uluslararası anlaşmadır. Kadına yönelik şiddetle mücadele uluslararası boyuttaki ilk anlaşmadır ve taraf ülkelerin sözleşme maddelerini iç hukuklarına uygulamaları beklenmektedir. Türkiye'nin kadına yönelik şiddetle ilgili yasal düzenlemeleri şu şekildedir:

• Şiddet önleme ve İzleme Merkezleri Hakkındaki Yönetmelik

• Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik

• 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulaması Konulu Genelge

• Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu konulu 2007 6 sayılın İçişleri Bakanlığı Genelgesi

• Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler 2006 17 sayılı Başbakanlık Genelgesi (TUSEB)

4. AİHM'de Kadın Hakları Özelindeki Davalar

AİHM'ye gelen davalar incelendiğinde kadın haklarına yönelik davalar en çok Türkiye'ye açıldığı görülmektedir. Örnek davalar aşağıdaki gibidir:

Devletin kendisini eşinin fiziksel şiddetinden korumadığı gerekçesiyle Opuz tarafından AİHM'e 2002'de başvurulması ile başlayan ***Nahide Opuz- Türkiye Davası***, Kadına Yönelik Şiddet ve Yaşam Hakkı İhlaline örnek bir davadır. Mahkeme, Türkiye'nin şiddet gören bir kadını, savcılığa başvurduğu halde, kocasından koruyamayarak ayrımcılık yaptığına hükmetmiş ve Türkiye'yi 30.000 Avro ve giderler için 6.500 Avro tazminata mahkum etmiştir. Bu kararla AİHM, tarihinde ilk defa aile içi şiddete karşı vatandaşını koruyamadığı gerekçesiyle bir devleti mahkum etmiştir (Buzbay Akdemir, 2016: 206).

Ayşe Ünal T***ekeli-Türkiye Davası*** da Türkiye'nin iç hukukunda çözemeyip uluslararası platforma taşınan bir Kadına Yönelik Ayrımcılık Örneği davasıdır. Kızlık soyadını kullanabilmek için açtığı davanın iç hukuk zeminlerinde sonuçsuz kalması üzerine davayı 1995 yılında AİHM'ye götüren Ayşe Ünal Tekeli'nin başvurusunu AİHM, 2004'te Tekeli'yi haklı bulmuştur (Buzbay Akdemir, 2016: 207).

Yaşam Hakkı İhlali Örneği olan ***Hacer Arıkan-Türkiye Davası***, 19-22 Aralık 2000'de 20 cezaevinde yapılan ve 30 kişinin ölümüyle sonuçlanan Hayata Dönüş Operasyonu'na maruz kalan 26 kişinin AİHM'ye yaptığı başvuru sonuçlanmış olup Bayrampaşa Cezaevi'nden ağır yaralı kurtulan dört kişiye Türkiye'nin 69 bin Euro tazminat ödemesine karar vermişti (Buzbay Akdemir; 2016:208).

Yaşam Hakkı İhlali Örneklerinden biri de ***Gazal Berü-Türkiye Davası'***dır. Dava, tehlikeli oldukları zaten bilinen başıboş köpeklerin saldırısı sonucu bir çocuğun ölmesiyle ilgiliydi. 2. madde ihlal edilmemiştir: Ölümcül saldırıdan önce gerçekleşmiş olan olaylar silsilesi, Mahkemenin yetkililerin önleyici tedbirler almaya yönelik "pozitif yükümlülüğü" olduğuna karar vermesi için yeterli değildi. Yetkililerin, kız çocuğunun yaşamına karşı yakın bir risk olduğunu bildiklerini ya da bilmeleri gerektiğini gösteren herhangi bir delil mevcut değildir. Hiç kuşkusuz çok üzücü olan bu olay, gerçekte şans eseri meydana gelmiştir ve dolayısıyla, sorumluluğun kapsamı aşırı derecede genişletilmeksizin, Türkiye'nin sorumluluğuna karar verilmesi mümkün olmadığı için dava düşmüştür (TC Adalet Bakanlığı).

Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması Hakkı ihlali olan bir dava Finlandiya'ya karşı açılmış olan ***Stjerna-Finlandiya Davası***'dır. AİHS 8. Madde'nin soyadlarına uygulanması sınırsız değildir. AİHM, Bayan Stjerna-Finlandiya davasında (25 Kasım 1994 tarihli karar, Seri A No. 299-B, s. 60-61, paragraf 38-39), soyadlarının istikrarı konusundaki kamu yararının, başvurucunun soyadını değiştirme isteğinden daha önemli olabileceğini belirtmiştir: Mahkeme'ye göre, kişinin örneğin soyadının değiştirmesi konusunda bir zorunluluk özel hayata müdahale anlamına gelebilecekken, Fin makamlarının, başvurucunun belli bir soyadı almasına izin vermemesi, bu kişinin özel hayatına saygı gösterilmesi hakkına mutlaka müdahale ediliyor anlamına gelmeyebilir. Bu davada AİHM, başvurucunun şikâyetçi olduğu rahatsızlıkların Fin makamlarının soyadını değiştirmesine izin vermemesi nedeniyle özel hayatına saygı gösterilmediği sonucunu çıkartmaya yeterli olmadığına karar vermiştir. Böylece 8. Madde ihlal edilmemiştir (Dutertre, 2003: 206).

Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması Hakkı ihlali olan bir başka dava Birleşik Krallık' karşı açılmıştır. X***.Y.ve Z.-Birleşik Krallık Davas'***ında (22 Nisan 1997, Reports of Judgments and Decisions 1997-II, s. 632 ve 635, paragraf 42 ve 52), cinsiyetini kadından erkeğe değiştirmiş olan başvurucunun (X), kimliği belirsiz bir kişiden alınan spermle yapılan suni döllenme sonucu Y adlı partnerinin sahip olduğu çocuğun babası olarak kaydedilmesine izin verilmemiştir. Bu davada AİHM, transseksüellere ebeveynlik haklarının verilmesi konusunda üye Devletler arasında ortak bir kural olmadığını ve Devletler'e daha geniş bir takdir payı tanınması gerektiğini belirtmiştir (Dutertre, 2003: 208).

Değerlendirme ve Sonuç

Siyasi haklar açısından karşılaştırma yaptığımızda; Atatürk tarafından Türk kadınına sunulan seçme ve seçilme hakkının birçok Avrupa ülkesinden evvel verilmesi Türk Hukukunda ve siyasal hayatında kadının yeri bakımından çok önemli bir adımdır. Kadınların yerel yönetimlerde etkin olması bakımından ise birçok Avrupa ülkesi ile hemen hemen aynı zamanda hakları elde ettikleri görüşmektedir (1930). Sadece İzlanda ve Finlandiya'nın Türkiye ve diğer Avrupa ülkelerine göre bu hususta daha ileride olduğu söylenebilir(1882, 1907).

Sosyal haklar bakımından karşılaştırdığımızda ise, bu konuda Avrupa ülkelerinin gerisinde kaldığımız söylenebilir. Yasal düzenlemelere rağmen, uygulamada aksaklıkların olması, yaptırım gücünün daha da kuvvetlendirilmesi sonucu ortaya koymaktadır. AİHM'ye kadın haklarıyla alakalı yapılan başvurular incelendiğinde en çok Türkiye'nin dava edildiği görülmektedir. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ni imzalayan ilk devlet olup en çok dava açılan devlet olması, bu konudaki çalışmaların yetersizliğini ve daha çok akademik çalışmaların ve hukuki düzenlemelerin ve yaptırımların yapılması gerektiği gerçeğini gözler önüne sermektedir. TBMM'de bulunan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun daha aktif çalışıp yaptırımları geliştiren ve bağlayıcılığı olan yasalar çıkmasında etkin rol oynaması gerekmektedir. Kadın haklarını koruma konusunda CEDAW, kadına yönelik şiddet konusunda da İstanbul Sözleşmesi adeta temel belge niteliğindedir. Türkiye her iki sözleşmede de taraf ülke olduğu için bu sözleşmelerden gelen maddeleri ve koşulları uluslararası anlaşmaların temeli gereği olarak kendi iç hukukuna uyarlamak zorundadır.

Medeni hukuk bakımından; Türkiye Atatürk ile birlikte Avrupa ülkeleriyle hemen hemen aynı dönemde kadınlara haklar tanımıştır. Zira İmparatorluklar çağı bitmiş ve kurulan ulus devletler yeni sistemde yerini alırken hukuk düzenlerini de oluşturmuşlardır. Türkiye de, en iyi düzenlemelere sahip devletlerin hukuk düzenlemelerini kendi hukuk sistemine almıştır. Karşılaştırma yapıldığında özellikle Finlandiya, kadınlara yardımlar ve eğitim hayatı konularında son derece refah durumdadır ve kadınların yaşam kalitesi açısından örnek teşkil etmektedir. Finlandiya'nın eğitime verdiği önem Grigoriy Petrov'un Beyaz Zambaklar Ülkesinde adlı eserinde görülebilmektedir. Zira bu kitabın Atatürk tarafından askeri okullarda okutulması zorunlu tutulmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin eğitim ve kadına yapılan sosyal yardımlar konusunda Finlandiya'yı örnek alan politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

AİHM davalarına bakıldığında bu çalışmaya örneklem olan ülkelere (Birleşik Krallılk, Finlandiya, İzlanda, Almanya, Türkiye) bakıldığında, kadına yönelik ayrımcılık, yaşama hakkı ihlali gibi kadın hakları kapsamında olan davaların sadece Türkiye'ye yönelik olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin kadını korumaya daha çok ihtiyaç duyan bir ülke olduğu gerçeği bize sunulmaktadır. Türkiye'de özellikle son dönemde sayısı artan kadın cinayetleri (son örneği Emine Bulut cinayeti), sadece Türk toplumunun değil uluslararası toplumda da dikkatlerini Türkiye'nin üzerine çekmektedir. Medeni ve demokratik bir ülke olduğunu söyleyen ülkelerin kadına verdiği değer ve uyguladıkları politikalar ile bu söylemleri değerlendirilmektedir. Zira toplumun temeli kadındır ve kadının refahı aslında ülkenin refahıdır. Bu nedenle, ülkemizin refah ve medeni ülkeler arasında yer almasını istiyor isek, Türk kadınına hak ettiği o yüce değeri vermek durumundayız.

Sonuç olarak; Türk toplumun huzuru, refahı ve sağlıklı nesillerin yetişmesi açısından kadın haklarıyla ilgili yasaların düzenlenip iyi uygulanabilmesi ve kadına yönelik şiddetle ilgili davaların ağır yaptırımlarının olması gerekmektedir. Türkiye'nin kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak ve kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek dahil olmak üzere, kadınlarla erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak adına politikalar üretmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kadınları koruyamaz bir toplum ve kadın cinayetlerinin önlenemediği bir ülke haline geliriz. Bu nedenle pay ve sorumluluk en çok TBMM'deki değerli milletvekillerimize düşmekle birlikte, toplumun da eğitim yoluyla bu konuda bilinçlenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Aktoprak, Elçin (2013). Bölgesel Uluslararası Örgütler:Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı. Özen, Çınar ve Tonus, Özgür (Ed.) *Uluslararası Örgütler*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Akyılmaz, Gül (2017). Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları Ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar. *TBB Dergisi*, Özel Sayı:325-364.

Baskın, Bahar (2008). II.Meşrutiyet'te Kadın Eğitimine Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 38: 89-123.

Buzbay Akdemir, Betül (2016). Uluslararası Hukukta Kadın Hakları ve Türkiye. I.Sosyal Yaşam ve Kadın Sempozyumu, Aralık 2016, Konya. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları: 191-211.

Çalışkan, Kerem (2017). Miras Atatürk'ün 7 Emaneti. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Chiara, K.Feza de (2018). İzlanda'da Kadın. Tiryakioğlu, Bilgin ve diğerleri(Ed.) *Geçmişten Günümüze Avrupa'da Kadının Hukuki Durumu*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Çıtak, Aslı Merve (2018). İngiltere'de Kadın. Tiryakioğlu, Bilgin ve diğerleri(Ed.) *Geçmişten Günümüze Avrupa'da Kadının Hukuki Durumu*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Çiftçi, Merve (2018). Finlandiya'da Kadın. Tiryakioğlu, Bilgin ve diğerleri(Ed.) *Geçmişten Günümüze Avrupa'da Kadının Hukuki Durumu*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Coşkun, Derya (2018). Avrupa Birliği'nde Kadın. Tiryakioğlu, Bilgin ve diğerleri(Ed.) *Geçmişten Günümüze Avrupa'da Kadının Hukuki Durumu*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Demircioğlu, Ebru (2018). Bal Yapan Kelebekler. Ankara: Pegem Akademi.

Doğan, İlyas (2019). Avrupa Konseyi Çerçevesinde İnsan Haklarını İnsan Haklarını Koruma Sistemi. Doğan, İlyas (Ed.) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları.

Dutertre, Gilles (2003). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler. Almanya: Avrupa Konseyi Yayınları.

Gemalmaz, Mehmet Semih (1997). Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye-1-Kabuledilebilirlik Kararları. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Güler, Ali (2018). Atatürk ve Kadın Hakları. İstanbul: Halk Kitabevi.

Konan, Belkıs (2015). Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme. *AÜHFD,* 64 (1): 171-193.

Koyuncu, Nuran ve Tuğba Bayraktar (2017). Geçmişten Günümüze Türk Hukukunda Kadının Hukuki Statüsü. 2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 19-22 Mayıs 2017, Saraybosna. Saraybosna: Pesa Yayınları: 95-103.

Örücü, Ersin (1990). Karşılaştırmalı Hukukçu Gözüyle İskoç Hukuk Sistemi. İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, 18: 71-81.

Özen, Hatice (1990). Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri. İstanbul:?.

Pamuk, Deniz (2018). Almanya'da Kadın. Tiryakioğlu, Bilgin ve diğerleri(Ed.) *Geçmişten Günümüze Avrupa'da Kadının Hukuki Durumu*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Şahin, Ülcaz Olgun (2004). Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu 5.Dönem Çalışmaları. Ankara: Türkiye Barolar Birliği.

TBMM, CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme).

Yüksel, İsmail (2013). Tecavüz Kalkanı. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Derg*isi, 3(1),:5–84.

Avrupa Konseyi Sözleşmeler Dizisi (2011). Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. İstanbul.

Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Daire Başkanlığı (2013). Tematik Bilgi Notu – Yaşam Hakkı, https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Life_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 25.08.2019)

DANIŞTAY, https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2019)

KADEM, http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/ (Erişim tarihi: 10.09.2019)

TUSEB,https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/kadin/kadinlara_iliskin_ulusal_ve_uluslararasi_yasal_duzenlemeler_ozeti.pdf (Erişim Tarihi: 29.08.2019)

TUSEB, https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/kad-na-y-nelik-iddet-mevzuat (Erişim Tarihi: 29.08.2019)

ADANA'DA SIĞINMACI DURUMUNDAKİ TÜRKMEN AİLELER: SORUNLARI, İSTEKLERİ VE BEKLENTİLERİ

Prof. Dr. Recai KUŞ
Selçuk Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet Naci ÇOKLAR
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Öz

Dünya'da çatışma ve şiddet olaylarının artmasına bağlı olarak göç eden ve sığınma arayan insan sayısında artış görülmektedir. Türkiye bu durumdan olumsuz olarak etkilenmekte ve Türkiye yönelen göçmen ve sığınmacı sayısı da artmaktadır. Bu kapsamda sığınmacı durumuna düşen önemi bir grup ise Türkmenlerdir. Doğup büyüdükleri topraklar terör örgütleri tarafından işgal edilen Türkmen bölgelerinde Türkmen'lere insanlık dışı saldırılar yapılmış, can güvenliğinin ortadan kalkması ve Suriye ve Irak'ta meydana gelen olumsuz gelişmeler sonrası Türkmen soydaşlarımız doğal olarak Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmışlardır. Irak ve Suriye'den gelen soydaşlarımız ağırlıklı olarak Misak-ı Milli sınırları içerisinde yaşayan soydaşlarımızdır. Türkmenler aileler göç sırasında ve geldikten sonra zor yaşam koşulları ile mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Genel olarak Suriyeliler ile birlikte değerlendirilen Türkmenler, kültürel ve etnik bağları gereği bu gruptan farklılaşmakta, özellikle dilin getirdiği avantajlara sahip olmaktadır. Ancak sığınmacı konumunda bulunan Türkmenler bir yandan Suriyeliler ile birlikte değerlendirilmeleri, diğer yandan statü olarak farklılaşmaları açısından farklı zorluklar yaşamakta, buna bağlı olarak ihtiyaç ve beklentiye girebilmektedir. Bu araştırmanın genel amacı savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan, Suriye ve Irak'tan gelen ve Adana'da yaşayan Türkmen ailelerin yaşadığı zorluklar/sorunlar ile ihtiyaçlarını belirlemektir. Nitel yöntemle desenlenen bu araştırma olgu bilim desenindedir. Araştırmanın katılımcılarını 2019 yılında Adana ilinde sığınmacı durumunda

yaşayan Türkmen aileler oluşturmaktadır. Genel özellikleri açısından incelendiğinde bu bölgedeki Türkmen aileler genellikle çok çocukludur, ailelerdeki çocuk sayısı ortalama 5-6'dır. Düşük kira bedelli ve 1-2 odalı evlerde birden fazla aile yaşamak durumunda kalmaktadır. Bu kapsamda 15 aileden veri toplanmıştır. Veri toplamak için geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda Türkmen ailelerin Suriye ve Irak bölgesinden gelen Türkmenlerden oluştuğu, çoğunlukla kendisinden önce gelenlerin tavsiyesi ile bu bölgeye geldikleri görülmüştür. Ailelerin yaşadıkları en önemli sorunların statü sorunu (Suriyeli mi Türk mü oldukları veya bölgesel denetimdeki uygulama farklılıkları), ekonomik sorunlar, eğitim sorunları ve diğer sorunlar şeklinde sıralandığı, istek ve beklenti olarak olumlu statü ayrışması beklentisi, vatandaşlık talebi, savaşın sona ermesi ve memleketlerine dönüş, 2023 yılı beklentisi şeklinde sıralanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda daha çok kadın ve çocuk katılımcıları ile araştırmanın yinelenmesi önerilmiştir. Diğer yandan Türkmenlerin tipik bir Anadolu bireyi olma beklentisinden yola çıkarak, farklı bir eğitim, ekonomik yardım ve yönlendirme sistemine yönelik olanakların sunulması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen aileler, göçmenler, aileler, sığınmacı, Adana.

Abstract

Due to the increase of conflict and violence in the world, there is an increase in the number of people who migrate and seek asylum. Turkey is adversely affected by this situation and the number of migrants and asylum seekers to Turkey is increasing. In this context, an important group that has become an asylum seeker is the Turkmen. The regions and lands of the Turkmen, where they were born and grew up, were occupied by terrorist organizations, and as a result of lack of life safety, inhuman attacks and adverse events in Syria and Iraq, our Turkmen cognates were forced to migrate to Turkey naturally. Our cognates coming from Iraq and Syria are predominantly those living within the borders of National Pact. Turkmen families had to struggle with difficult living conditions during and after migration. Turkmen, who are generally evaluated with the Syrians, differ from this group due to their cultural and ethnic ties, and they especially have the advantages of language. However, Turkmen asylum seekers experience different difficulties since they are evaluated together with Syrians and differentiated in terms of status, and they have needs and expectations accordingly. This study is intended to determine the

needs and problems of the Turkmen families who had to migrate to Turkey from Syria and Iraq becaue of war and started to live in Adana. Phenomenon pattern is used in this study which is designed with qualitative method. Participants of the research are Turkmen families living in Adana as an asylum seeker in 2019. When analyzed in terms of general characteristics, Turkmen families in this region are generally with many children, the average number of children in families is 5-6. More than one family has to live in houses with low rent and 1-2 rooms. In this context, data were collected from 15 families. A semi-structured interview was used to collect data. Content analysis method was used for the analysis of the data. As a result of the research, it was seen that Turkmen families consisted of Turkmen from Syria and Iraq, and mostly they came to this region with the advice of those who came before them. The most important problems of families were listed as status problem (whether they are Syrian or Turkish or implementation differences in regional control), economic problems, education problems and other problems. Wishes and expectations were listed as the expectation of positive status separation, citizenship demand, the end of the war and the return to their country and the expectation of 2023. With the results obtained, it was suggested to repeat the research with more female and child participants. On the other hand, starting from the expectation of the Turkmen to be a typical Anatolian individual, it may be suggested to offer opportunities for a different education, economic aid and guidance system.

Keywords: *Turkmen families, immigrants, families, asylum seekers, Adana.*

Giriş

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı savaş nedeniyle Türkiye'ye göçmek zorunda kalan, sığınmacı durumundaki Suriye ve Irak'tan gelen ve Adana'da yaşayan Türkmen ailelerin yaşadığı zorluklar/sorunlar, istekler ile beklentilerini belirlemektir.

Yöntem

Aşağıda araştırmanın modeline, katılımcılarına, veri toplama aracı ile verilerin analizine yönelik bilgiler verilmiştir.

Araştırma modeli

Türkiye'de Adana ilinde sığınmacı durumunda yaşayan Türkmen ailelerin yaşadığı zorluk, sorun ve ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik bu araştırma nitel bir araştırma olup, olgu bilim desenindedir. Olgu bilim deseni Yıldırım ve Şimşek (2006) tarafından bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları ortaya çıkarmayı amaçlayan nitel araştırma deseni türü şeklinde tanımlamaktadırlar.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını 2019 yılında Türkiye'de Adana ilinde sığınmacı durumunda yaşayan Türkmen aileler oluşturmaktadır. Genel özellikleri açısından incelendiğinde bu bölgedeki Türkmen aileler genellikle çok çocuklu oldukları, düşük bütçe ile geçim sağlamak zorunda oldukları ifade edilebilir. Bu kapsamda farklı aile üyeleri olmak üzere toplam 15 kişiden veri toplanmıştır.

Veri toplama aracı

Türkmen ailelerin yaşadıkları sorunlar ile beklentileri ve isteklerini belirlemek için bir yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Geliştirilen bu form aileden araştırmaya gönüllü katılan bir bireye uygulanmıştır. Her bir katılımcı ile yaklaşık olarak 15 dakika süren görüşmeler yapılmıştır.

Verilerin analizi

Nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi kuramsal anlamda belirgin olmayan temaların ortaya çıkarıldığı araştırmalarda kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006; Yin, 1984). Türkmenlerin yaşadıkları sorunlara yönelik kuramsal bir çerçeve bulunmaması nedeniyle bu çalışmada içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi için katılımcılara ait veriler önce bilgisayar ortamına aktarılmış, bu kodlardan indeksler ve kodlar oluşturulmuş, kodlardan temaların çıkarılmıştır. Nihai olarak temalar düzenlenerek tanımlanmış ve bu ekilde içerik analizi için gerekli işlemler takip edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Verilerin güvenirliğini sağlamak için verilen kodlanması, kodlardan temaların oluşturulması ve temaların tanımlanmasında verilerin güvenilirliği için iki farklı araştırmacı tarafından yapılan kodlamalar karşılaştırılmıştır. Bu amaçla Miles ve Huberman (1994) tarafından ifade edilen Görüş Birliği / (Görüş Ayrı-

lığı+Görüş Birliği)*100 şeklinde bir hesaplama yapılmış ve güvenirliği %89 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Türkmen ailelerin yaşadıkları sorunlar ile beklenti ve önerilerine yönelik bulguları ortaya koymak için içerikten yola çıkarak aşağıdaki başlıklar oluşturulmuş ve sırası ile sunulmuştur.

Ailelerin genel profili

Adana'da yaşayan Türkmen ailelerin genel demografik özellikleri incelendiğinde bu bölgedeki Türkmen ailelerin genellikle çok çocuklu olduğu, ailelerdeki çocuk sayısının ortalama 5-6 olduğu görülmüştür. Düşük kira bedelli ve 1-2 odalı evlerde birden fazla aile yaşamak durumunda kaldıkları görülmüştür. Ayrıca ailelerin çoğunlukla Suriye'de veya Suriye sınırında yaşayan Iraklı Türkmenlerden oluştukları görülmüştür. Çoğunlukla bu durumu Türkmen aileler savaştan önce Türkiye'ye göçen veya savaş döneminde kendilerinden önce gelen ailelerin önerisi veya tavsiyesi ile geldiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan birisi bu durumu şu şekilde belirtmektedir.

> *"... Biz telafer* bölgesinden geldik*... Bizden önce gelmişlerdi. Bizim akrabalarımız vardı. Burada 500 aileye yakın varız..."*

Ailelerin yaşadıkları sorunlar

Adana'da yaşayan Türkmen aileler ile yapılan görüşmelerin analizi sonucunda yaşadıkları sorunlar belirli temalar altında gruplandırılmış ve başlıklar şeklinde verilmiştir.

Statü sorunları

Türkmen ailelerin ifade ettikleri sorunlardan bazıları statü sorunu olarak ifade edilmiştir. Özellikle Irak bölgesinden gelen aileler bu durumu aşağıdaki örnekler ile ifade etmişlerdir.

> *"...Suriyeliden ayrılmışız...hastanelerde aynı Türk vatandaşı gibi ücret ediyoruz. Sıraya giriyoruz....Suriyeliler ödemiyormuş. Daha yeni kanun oldu. 2 hafta olacak.* Ödeyecekler ama bilmiyorum ödeyecekler mi.*"*

> *"...yok bizi bir defa yakaladılar. Kaçakçılar aramıza Suriyelileri koyu-*

yorlardı. Bir defa yakaladılar bizi. Komutana biz Türkmeniz dedik. Bizi ayırdılar. Siz diğerleri ile Suriye'ye gidin sonra yeniden gelin dediler. Sadece Türkmenler olarak siz gelin dediler. ..."

Statü kaynaklı bir diğer sorun ise bölgelere göre farklılaşan sorunları kapsamaktadır. Adana bölgesinde Türkmenlere yönelik yapılan uygulamalar ile diğer bölge veya illerde yapılan uygulamaların farklılaştığı görülmektedir. Bu durum aşağıdaki şekilde örneklendirilebilir.

"...Ankara 1 ay, hele Suriyeli ise hiç gelmiyormuş. İmza meselesi Biz 15 günde imzaya gidiyoruz...."

"...Ankara'da aileden biri ayda bir imzaya gidiyor. Ama biz burada 15 günde bir gidiyoruz. Aileden hepsi gidiyor."

"...bizimki değişik Ankaradan. Orada başka bir şey daha var. Parmak izi ile Ankara'da aileden bir kişi gidiyor hangisi giderse gitsin hanımı gitsin, çocuğu gitsin, hepsinin yerine parmağını basıyor. Burada hepsi gidiyor. Yaşı 18 üzeri olan aileden hepsi gidiyor. Orada (Ankarada) bir kişi gidiyor aileden. Buradaki yaşa da bakmıyor. 60 – 65 yaş üstü olsun."

Ekonomik sorunlar

Aileler tarafından ifade edilen bir diğer konu ise ekonomik sorunlar olmuştur. Ekonomik açıdan çalışma koşulları, devlet ve sosyal çerçeveden kaynaklı bir takım sorunlar olduğu görülmüştür. Bu konulara örnek olarak aşağıdaki sorunlar verilebilir;

"Ekonomik olarak çok şükür ama istediğimiz her şeyi alamıyoruz. Eşimiz veya çocuklarımızın istediğini yapmak mümkün olmuyor...13 kişiyiz biz. Sadece 2 kişi çalışıyor. Diğerlerinin hepsi benden küçük..."

"...Kızılay parası alıyoruz. Çocuk başına alıyoruz. 120 lira. 3 çocuk ve hanımım alıyor...başka da gelirim yok."

*"Ev kirası var, elektrik, su gideri var. Yeme içme parası var...*çoğunlukla *yardımlar geliyor. Onlar ile geçinmeye çalışıyoruz. Bazı ailelerde çocuklar da çalışıyor mecburen. Geçim zor yani..."*

Eğitim Sorunları

Ailelerin karşılaştıkları bir diğer sorun ise eğitim odaklı sorunlar olmuştur. Özellikle çocukların eğitim görmemesi, Suriyeliler ile birlikte Arapça eğitime zorlama gibi önemli sorunlarla karşılaşıldığı görül-

müştür. Bu durum aşağıdaki örnekler ile açıklanabilir.

"Bize ayrı bir okul açılsaydı en iyisi bu olurdu. Öyle ufak bir okul olsaydı Türkmenlere en iyisi bu olurdu. Bizim çocuklarımızın bazıları Suriyelilerle okullara gidiyor bazıları da Türk okullarına gidiyor. Suriyeliler ile giden Arapçayı öğreniyor. Öğretmenlerde Arap zaten. Türkçeyi öğrenmiyor. Biz Arapta Türkçe dersi alıyorduk Arap devletinde. Burada Türkiye'de Arapçayı öğretiyorlar çocuklarımıza tam tersi oldu."

"Ben hanımım ve 6 çocuk var. Hiçbiri okula gitmiyor...Önce almadılar bizim çocukları TC kimlik numaramız yoktu diye almadılar. Suriyeliler içerisinde okula aldılar. Ama bunlar(çocuklar) gitmek istemedi. sevmiyoruz diye."

Diğer sorunlar

Ailelerin karşılaştıkları pek çok sorun da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları diğer sorunlar başlığında bir araya getirilmiş ve aşağıdaki şekilde örneklendirilmiştir.

"Biz de eşimizin daha iyi imkanlara sahip olmalarını isteriz...Bulaşık, çamaşır gibi işlerde daha iyi imkanları olsun isteriz... Çoğu zaman eşimiz de çalışmak zorunda kalıyor. Temizlik gibi işlere gidiyorlar."

"Aile içinde başka sorunlarda oluyor zaman zaman. Sürekli evde durma, çalışmama veya okula gidememe bizim için sorunlara da neden olabiliyor..."

Ailelerin istek ve beklentileri

Aileler yaşadıkları sorunlardan yola çıkarak belirli istek ve önerilerde bulunmuşlardır. Bu açıdan ailelerin istek ve önerileri de belirli başlıklar altında sunulabilir.

Statü ayrışma beklentisi

Ailelerin genel olarak Suriye'liler ile birlikte ele alınmalarına karşın, toplumsal olarak kendilerinin Atayurtları olan Türkiye'de farklı bir statü beklentisi içerisindedirler. Bu durum aşağıdaki şekilde örneklendirilebilir.

"Biz sonuçta Türküz. Aslında eğitimli Telaferlilere devlette bir görev verselerdi, biz gelen Türkmenleri daha doğru yönlendirebilirdik. Devletin planlamasında daha çok yardımcı olabilirdik..."

"Allah razı olsun genel olarak yaşadığımız yerde biliyorlar ama diğer yerler bizi Suriyeli sanıyor. Biz Suriyeliden çok Türküz. Diğerlerinin de bizi buna göre değerlendirmesi iyi olur yani…(tanıtım ihtiyacı)"

Vatandaşlık talebi

Türkmen ailelerin ifade ettikleri önemli bir talep, ata toprağı kabul ederek kendilerini halen ait hissettikleri bu toprakların bir parçası olmak, yani vatandaşlık alabilmektir. Bu kapsamda aşağıdaki şekilde istekte bulunmuşlardır.

"Benim çocuğum burada doğdu. Keşke Türk vatandaşlığı verseler… Yani buraya gelen Türkmenlerin hepsi vatandaş olmak istiyor…"

"Biz Suriyeli değiliz. Arap değiliz yani. Türkmeniz. Zamanında, savaş sonrası topraklarımız orada diye orada kalmışız. İsteriz yani Türkiye'nin bir parçası olmak…"

Çocuklarının eğitim görmesi ve iyi yere gelmesi

Ailelerin ifade ettiği önemli bir diğer talep ise çocuklarının eğitim görmesi ve iyi yerlere gelmesi olmuştur. Bu açıdan özellikle devlet memuru ve asker olmak gibi talepleri de bulunmaktadır.

"…Keşke daha iyi okuyabilse bizim çocuklarımız. Zamanla daha iyi gelebilse hepsi…Bizim için ayrı bir Türkmen okulu olsa güzel olur."

"Ben üniversiteyi orada okudum. Muhasebe okudum. Bizim çocuklarımızda liseyi üniversiteyi burada bitirdikten sonra, devlet memuru olabilirler aslında…"

Savaşın bitmesi ve memleketlerine dönüş

Türkmen ailelerin ifade ettiği isteklerden biri de savaşın bitmesi olmuştur. Bir yandan çocuklarının Türkiye'de eğitim görmesini isteyen aileler, diğer yandan savaşın bitmesi ile topraklarına, sahip oldukları varlıklarına dönüşü de istek olarak ifade etmişlerdir.

"Savaş bitse, eski düzenimize dönmek isteriz. Biz gideriz memleketimize…Bugün hala toprağımız için çarpışıyoruz zaten. Yoksa niye savaşsın Bayırbucak Türkmenleri…"

"…Bizim orada arazilerimiz herşeyimiz var. Musulun en zengin yeri Telaferdir. Bizim orada her ailenin 200 dönüm arazisi vardır. Bizim

orda dönüme 2500 metrekare derler... Biz döneriz memleketimize..."

2023 beklentisi

Türkmen aileler tarafından ifade edilen bir diğer beklenti ise 2023 yılına ait Türkiye'ye bağlanma beklentisi olmuştur. Bu kapsamda katılımcılar aşağıdaki şekilde isteklerini ifade etmişlerdir.

"Valla inşallah bu durum biter. Biraz bitmesi zor. Ama biz bekliyoruz 2023'ü. Ora Türkmen bölgeleri Türkiye'ye bağlansın... Türkmenlerin hepsi böyle istiyorlar. Türkiye'ye bağlanmak istiyorlar... 2023'ün anlamı eskiden ora buraya bağlıymış. Evet işte yeniden bağlanalım...."

"Keşke Musul Türkiye'ye bağlansaydı. Eski haritaya dönseydik. Lozan anlaşması varmış... 2023'te Türkiye ye bağlanmayı bekliyoruz..."

Sonuç ve Tartışma

Birinci dünya savaşı ve Kurtuluş savaşı sonrasında Osmanlı devletinin yıkılışı ile coğrafi sınırlar zorunlu olarak yeniden çizilmiştir. Özellikle balkanlar başta olmak üzere, Suriye, Irak, Kırım gibi coğrafyalar terk edilmiş, ancak burada bulunan çoğu vatandaşımız yeni kurulan devletler içerisinde varlığını devam ettirmek zorunda kalmışlardır (Abdurrahman, 2015). Özellikle Misak-ı Millî anlaşması gereğince halen statüsü sorgulamaya devam edilen Musul, Kerkük gibi vilayetler başta olmak üzere, Suriye'de yer alan Bayırbucak bölgesi Türkmenlerin yoğun yaşadığı, toprak ve demografik zenginliğe sahip bölgeler olarak dikkat çekmektedir. Bu bölgedeki Türkmenler öz Türkçe konuşup, anavatan kabul ettikleri Anadolu'daki soydaşlarından hiçbir farklıkları bulunmamaktadır (Aytulu, 2015). Yaşadıkları devletlere uyum sağlamakla birlikte, etnik ve kültürel olarak sahip oldukları değerler ile yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu açıdan son dönemdeki göçlerle Türkiye'ye gelen pek çok Türkmen uyum açısından Suriyelilerin yaşadığı pek çok sorunu yaşamamışlardır.

Son yıllarda yaşanan Irak ve Suriye'deki IŞİD gibi unsurlardan kaynaklı iç savaş beklenenden uzun sürmüş, pek çok Türkmen de Türkiye'ye zorunlu olarak gelmiş ve sığınmacı durumuna düşmüşlerdir. Bu kapsamda sığınmacı olarak Adana'ya yerleşen Irak ve Suriye bölgesinden gelen Türkmenlerin sorunları ve istekleri araştırılmış, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Ailelerin yaşadıkları sorunların başında statü sorunu yer almaktadır. Aileler belirli konularda Suriyelilerin kendilerine oranla

daha fazla imtiyaza sahip olduklarını ifade ederken, belirli konularda ise Suriyeliler ile birlikte değerlendirildiklerini ifade etmişlerdir. Bu açıdan statü anlamında bir beklentileri de bulunmaktadır. Yıldız (2007) statü beklentisini ulusal-kültürel kimliğin bir ifadesi olarak değerlendirmektedir. Bu açıdan soydaşlığın bir beklentisi olarak Türk kimliği beklentisi doğal karşılanabilir. Ayrıca Türkmenler için kaldıkları bölgelere göre farklılaşan denetim uygulamaları da yine farklı bir statü sorununu oluşturmaktadır. Ankara gibi bölgelerde daha esnek bir denetim mekanizması olması, Adana bölgesinde daha katı bir denetimin yapılması bir statü sorunu olarak ifade edilmiştir.

Ailelerin ifade ettikleri bir diğer sorun ise ekonomik sorunlar olmuştur. İfadelerden anlaşıldığı üzere, ailelere çok büyük gelirlerin olmadığı, Kızılay gibi devlet kurumlarına ek olarak sınırlı bir sosyal yardım mekanizmasının olduğu görülmüştür. Ayrıca ailede az sayıda çalışanın çok sayıda bireye bakmakla yükümlü olduğu da görülmüştür.

Ailelerin ifade ettiği bir diğer sorun ise eğitim sorunu olmuştur. Suriyeliler ile birlikte Arapça eğitime zorlamak, çok sayıda çocuğun eğitim sürecine engel olmuştur. Bu açıdan aileler Türkmenler için farklı bir okul beklentisini ifade etmişler veya Türk okullarında kendi dilleri ile eğitim taleplerini belirtmişlerdir. Eğitim açısından statü beklentisi önemli bir talep olmuştur. Aileler özellikle ekonomik yetersizliğin getirdiği eşin çalışmak zorunda kalması, erkeğin çalışamamasının getirdiği iletişim problemlerini de sorun olarak ifade etmişlerdir. Ayrık (2017) yaptığı araştırmasında Suriyeli Türkmenlerin sorunları konusunda benzer tespitlerini dile getirmektedir.

Ailelerin istek ve önerileri incelendiği zaman olumlu statü ayrışması beklentisi, vatandaşlık talebi, çocuklarının eğitim görmesi ve iyi yerlere gelmesi, savaşın bitmesi ve eski yaşamlarına dönme önemli beklentiler olarak ön plana çıkmıştır. Nihai olarak 2023 yılına ithafen Lozan anlaşmasının bir gereği olarak 100. yılında bu coğrafyaların tekrar Atayurda bağlanması önemli bir beklenti olarak ifade edilmiştir.

Öneriler

Araştırma Türkmen ailelerin daha çok aile bireyi olarak erkekleri ile yapılmıştır. Bu açıdan araştırmanın sınırlı kaldığı, çocuk ve kadın gözü ile daha fazla zenginlik katacak yeni çalışmaların yapılması önerilebilir. Araştırma bulgularından yola çıkarak, Türkmenlerin Suriyeli olarak değerlendirilmemesi, dil ve kültürel olarak tipik bir Anadolu insanı olarak ele alınması, buna bağlı olarak eğitim, ekonomik yardım ve yön-

lendirme sistemi açısından farklı olanakların sağlanması önerilebilir. Ayrıca farklı bölgelerdeki ailelere yönelik uygulamaların esnetilerek, soydaşlarımıza kolaylık sağlanması da önerilebilir.

Kaynakça:

Abdurrahman, Mustafa (2015). Suriye Türkmenlerinin "onur ve özgürlük" mücadelesi. Erişim tarihi: 15 Ekim 2019). <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2272>.

Ayrık, Kadriye (2017). Suriye'li Türkmen toplumunun yaşadıkları ve Arap medyasının Türkmenlere bakış açısı. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Aytulu, Gökçen (2015). Suriye'nin Türkmenleri: Ne zaman geldiler, nüfusları ne kadar, hangi bölgelerdeler? Erişim tarihi: 15 Ekim 2019). <https://t24.com.tr/haber/suriyenin-turkmenleri-ne-zaman-geldiler-nufuslari-ne-kadar-hangi-bolgelerdeler,319482>.

Miles, Matthew. B. ve Huberman, A. Michael (1994). Qualitative data analysis (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldız, Süleyman (2007). Kimlik ve ulusal kimlik kavramlarının toplumsal niteliği. Milli Folklor, 74, 9-16.

Yin, Robert. (1984). Case study research: design and methods. Newbury Park, CA.:Sage.

KADINA ŞİDDET: NEVŞEHİR İLİ ÖZELİNDEN HAREKETLE ORTA ANADOLU'DA KUMA GERÇEĞİ

Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü, Prof. Dr.

Özet:

Kuma aynı erkekle aynı zamanda evli bulunan kadınların birbirlerine göre olan adıdır. Türkiye'nin son yıllarda İran, Afganistan ve özellikle de Suriye'den çok sayıda göç alması çokeşlilikte hızlı bir artışa sebep olmuştur. Özellikle Doğu, Güneydoğu ve Orta Anadolu'da küçük yaştaki Afgan, İranlı ya da Suriyeli kızlarçok cüzi fiyata ya da mücevher karşılığında kuma olarak adeta satılmaktadır. 2011 yılından sonra Suriyeli pek çok göçmenin Nevşehir'de yaşamaya başlamasıyla çokeşlilikteki bu hızlı artış Nevşehir ve çevresinde de gözlemlenmiştir. Çok eşlilikkadınlara uygulanan fiziksel ve psikolojik bir şiddet olarak değerlendirilmektedir. 21. yy.da bu şiddetin başta eğitimsiz ya da düşük seviyede eğitim almış bireyler olmak üzere toplumun her kesiminde görülmeye devam etmesi acı bir Türkiye gerçeğidir.

Erkeğin kuma almasının, kadının da kuma olarak varmasının pek çok sebebi bulunmaktadır. Bu bildiride özellikle Nevşehir ve çevresindeki kuma gerçeği irdelenecek ve çokeşliliğin engellenmesi için çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kuma, kadına şiddet, Nevşehir.

Abstract

Fellowwife (kuma in Turkish) is the name of womenwhoaremarriedtothesameman at thesame time. Inrecentyears, receiving a largenumber of immigrationsfrom Iran, Afghanistan, and in particular, Syria has ledto a rapidincrease in polygamy in

Turkey. Especially in Eastern, Southeasternand Central Anatolia, youngAfghan, IranianorSyriangirlsaresold in exchangefor a verysmallpriceorjewellery. Thisrapidincrease in polygamy has beenobserved in Nevsehirandsurroundingareas since manySyrianimmigrantsstartedtolive in Nevsehirafter 2011. Polygamy is considered as physicalandpsychologicalviolenceagainstwomen. Thecontinuity of thisviolence in the 21st century in allsegments of society, mainlyamonguneducatedorlow-educatedpeople, is a bitter reality of Turkey.

Therearemanyreasonswhy men andwomenacceptpolygamy. Inthispaper, thereality of thefellowwife in Nevsehirandsurroundingareaswill be examined, andsolutionswill be presentedtopreventpolygamy.

Keywords: *Fellowwife, violenceagainstwomen, Nevsehir.*

Kadının biri alâ, ikisi belâdır
Bir eve bir baca, bir kadına bir koca

"Aile, kan bağlılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerinin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir[1]" denir, Devlet Planlama Teşkilatının 1989'da yayınlanan beş yıllık kalkınma planında. Psikologlarca da, *"Evlilik, aile yaşantıları ve kültürleri farklı olan iki insanın aynı mekanı, aynı zamanı paylaşmaya başlamasıyla oluşan bir partnerilişkisi"*dir[2]. Bildirimize konu teşkil eden kuma ise,Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde *"aynı erkekle aynı zamanda evli bulunan kadınların birbirlerine göre olan adı, ortak"* olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmamızın bir başka yönünü oluşturan şiddet davranışı uzmanlar tarafından şu şekilde sıralanmıştır: (Sıralama çoktan aza doğru yapılmıştır).

• Fiziksel Şiddet: Dayak atmak, sert cisimle vurmak, tokat atmak, tekmelemek, bıçakla saldırmak, öldürmek.

• Sözel Şiddet: Aşağılayıcı sözler söylemek, kişiyi küçümsemek, kişinin kendisini ruh hastası olarak görmesine neden olmak, lakap takmak.

1 DPT, Türk Aile Yapısı, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Yay., 1989.
2 Sezen Salihoğlu.

• Ekonomik Şiddet: Parasını elinden almak, çalışmasını yasaklamak, harçlık vermemek ya da kısıtlamak, aile geliri konusunda bilgisiz bırakmak.

• Cinsel Şiddet: İstemediği cinsel davranışa zorlamak, tecavüz etmek.

• Duygusal Şiddet: Dayak ya da ölümle korkutmak, sık sık kıskançlık kavgası çıkarmak, kanunsuz işleri yapmaya zorlamak, intiharla tehdit etmek, arkadaşları veya ailesi ile görüşmesini engellemek, hareket özgürlüğünü kısıtlamak, terk etmekle tehdit etmek, çocukları kullanarak tehdit edici mesajlar yollamak, kendini suçlu hissetmesine neden olmak.

Kumanın asıl resmi nikâhlı eşe, resmi nikâhlı eşin kumaya ve erkeğin hem resmi nikâhlı eşe hem de kuma/kumalara şiddet davranışlarının hepsi çokeşlilikte söz konusudur. Kuma gerçeği zaten başlı başına resmi nikâhlı eşe psikolojik bir şiddettir.

Bu girişten sonra, kumanın bizim tarihimizdeki sürecini çok kısa bir şekilde, ana hatlarıyla ele alalım. Aslında kuma tüm dünyada geçmişten günümüze var olan bir gerçek.Türk tarihindetek eşlilik yaygın olsa da Türklerin birden fazla eşle evlendikleri görülmüştür. Hakanların ve beylerin hatundan başka kuma adıyla başka illere mensup eşleri de bulunabilirdi. Fakat Türk töresi bunları resmen eş olarak tanımazdı, çocuklarıhakan olamazdı, mirastan hak alamazlardı[3]. Kimi başkanlar, fetihlerde zengin olduktan sonra eşleriyle yetinmemeye başladılar. Bunlar, aldıkları tutsaklardan ya da uyrukları sırasına geçen oymaklardan güzel odalıklar edinmeye de yeltendiler. Töre odalıklarımeşru tanımadığından, bu kadınlara hatun adı verilemezdi. Bundan dolayı eski Türkler bunlara 'kuma' adını verdiler ve bir tür odalık yerinde tuttular. Kuma, gerçek eşten çok ayrıydı. Kuma bir eş gibi değil, hatunun kardeşi olarak aileye sokulurdu. Kendi çocukları kumaya 'teyzeğ' diye hitap ederlerdi. 'Anneğ' diye seslenemezlerdi. Bu adı, yalnız evin sahibesi yani gerçek eş için kullanabilirlerdi[4].Osmanlı'da tek eşle evliliğin tercih edilmesine, doğru olanın bu olmasına ve birden fazla kadın almanın kuralları olduğuna dair söylemler olsa da toplumun her kesiminde İslam dini dayanak gösterilerek birden fazla kadınla evlilik yaygın bir şekilde yapılmıştır. Burada devrin ünlü âlimlerindenKınalızâde Ali Çelebi'nin (1511-1584) tek eşle evliliğe dair yazdıkları dikkat çekicidir: *"Erkek, ilk eşiyle yetinip, üzerine başka kadın ve cariye almamalıdır. Er-*

3 Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, (Haz.: Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1976, s.159.

4 Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, (Haz.: Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1976, s. 213.

kek evde tendeki can gibidir. İki bedene bir can olmadığı gibi, iki eve de bir erkek yakışmaz"[5].

Cumhuriyet döneminde 1926'da çıkarılan Medeni Kanunla çokkadınlılık yasaklanarak, miras hakkı resmi nikâhlı tek eşe verilmiş, dini nikâh resmi nikâh sonrasında gerçekleştirilebilir hale getirilerek, ceza kapsamına alınmıştır. Ancak, Medeni Kanun da çok kadınla evliliği engellemeye çare olmamış, devlet özellikle geleneklerin güçlü olduğu yerlerde kontrolüsağlayamamıştır. Çeşitli sebeplerden çokkadınlı evlilikler devam etmekte, 1990'lardan itibaren ise artış eğilimindedir. 2011'de TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun hazırladığı bir rapor, 187 bin dolayında çokkadınlı geleneksel evlilik tespit etmiştir. Ancak gerçekçi bir başka tahmin Türkiye'de 400.000 dolayında çokkadınlı evlilik gerçekleştirilmiş olduğunu ifade etmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde çeşitli sebeplerden "kuma" üzerine istatistiki verilere dayalı yapılmış bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Ancak tahmini rakamlar dillendirilmektedir. Türkiye'deki çokkadınla evlilik oranları yüzde 3-4 oranında seyretmekte, bu durum sınır-ötesi veya sınır evliliklerinin yaygın olduğu, etnik-kültürel yapının 20. yüzyıl başlarından itibaren üniter ulus devlet uygulamalarına tabi olduğu Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüzde 8-9'u bulmaktadır.

Peki, erkeğin kuma almasının sebepleri nelerdir?

1. İlk eşten çocuğun olmaması.

2. İlk eşten erkek çocuğun olmaması.Çokkadınlı evliliklerin asıl nedeni çocuksuzluk değil, ataerkil bir arzu olan erkek çocuk arayışıdır.

3. Birinci eşin hasta olması.

4. Erkeğin genç kadınla evlenmek istemesi.

5. Evde veya bağ bahçede yapılacak işlerin çokluğu, işgücü sağlama.

6. Erkeğin maddi gücünün artması. Yeni zenginler arasındaki bir kısım "azgın tekenin", çokkadınlılığı bir tür gösteriş ve üstünlük malzemesi yapması.

7. Birinci eşin güzel olmaması.

8. Erkeğin toplumda itibarını artırma isteği, nüfuz ve erk sağlama.

5 Hüseyin Öztürk, Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile, 2. Baskı, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 98-132.

9. Erkeğin ailesinin zoruyla/görücü usulüyle ilk eşiyle evlenmiş olması (En yaygın neden ise aile kararıyla yapılan görücü usulü evliliklerdir. Eş seçiminde Türkiye'nin pek çok bölgesinde yaygın olan yakınlar ve akrabalarla görücü usulüyle ayarlanmış evlilikler, boşanmanın toplumsal-kültürel olarak "imkânsızlaştırıldığı" namus ve utanca dayalı toplumsal düzende, erkekleri "gönlüne göre" ikinci eş arayışına cesaretlendirmektedir[6].

10. Erkeğin evli iken bir başkasını sevmesi.

11. Dinsel ve felsefi inançlar.

12. Nüfusu arttırma isteği. Nüfusun azalma eğiliminde seyrettiği çeşitli etnik-dinsel çevrelerde "yok olma" ve "diğer gruplarla karışma" kaygılarını gidermek için kadınlar ikinci veya üçüncü eş olarak nüfus artışı için evlendirilirler.

13. Toplumsal örgütlenme veya siyasi iktidar arzusu. Üst sosyo-ekonomik gelir veya statü grubundan erkekler, örneğin ağalar, şıhlar, şeyhler, seydalar ve dedeler, çok kadınla evlenerek güç ve iktidarlarını pekiştirirler, yaşadıkları toplumsal çevredeki siyasi ve ekonomik gerilimleri "yeni akrabalıklar" yaratarak "çözerler"[7].

14. Gelenekler.

15. Cinsel iktidar arzusu.

16. İslam dininin, 'eşler arasında maddi kaynakların eşit dağıtılması ve eşlere adaletli davranmak' şartıyla serbest bırakılmasına dayanak göstererek İslami kaygılarla ya da dini nefsine alet etme[8].

Kadının kuma olarak gitme sebepleri ise şöyle sıralanabilir:

1. Fakirlik.

2. Aile baskısı.

3. Kadının erkeği sevmesi.

4. Kadının yaşının geçmesi.

5. Kadının bedensel engelinin olması.Engelli genç kadınlar başlık ve çeyizlerinin azlığı nedeniyle kuma olarak verilir.

6 Tuba Demirci Yılmaz, Türkiye Tipi Kumalık.
7 Tuba Demirci Yılmaz, Türkiye Tipi Kumalık.
8 Halil Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

6. Berdel.Levirat yani ölen eşin erkek kardeşi ile evlenme,bakım ve sosyo-ekonomik destek ihtiyacındaki kadın ve çocukları aile içinde tutmak ve yabancılarla evlenmeyi engellediğinden kumalığa, berdel olarak adlandırılan genç kadın değiş-tokuşuysa, evlenme çağında ancak ekonomik kaynaklardan yoksun erkeklerin kız kardeşlerini kuma olarak evlendirerek evlenmelerini sağlar[9].

7. Kan davası.Bekâr genç kadınların, karşı aileye gerekirse kuma olarak verilmesiyle "kan bedeli" karşılanır.

8. Kadının hakkında çıkan dedikodular. Genç bir kadının kendini isteyen kim olursa olsun, ikinci veya üçüncü eş olarak, dedikodulara sebep vermemek için evlendiği durumlar söz konusudur, çünkü gelen kısmeti çevirmenin evlenememeye yol açacağına inanılır[10].

9. Başlık parası.Başlık uygulamasının yaygın ve erkekler arası sosyo-ekonomik ayrımların keskin olduğu çevrelerde, aileler kızlarının ikinci eş olmasını önemsemeden, varlıklı ailelere kuma olarak evlendirirler.

10. Yabancı uyruklu kadınların ülkelerinde maruz kaldıkları siyasi ve ekonomik baskıdan kurtulma isteği.Aralarında ekonomik gelişme, demokratikleşme ve seküler hukuk açısından farklılık, ancak kültürel, etnik ve dini açıdan benzerlik olan ülkeler ve sınır komşuları arasında çokkadınlı evlilikler yaygındır. Hali vakti yerinde, sınır ötesi ticaretle uğraşan erkeklerin, sınırın karşısında, çok kadınlı evliliklerin yasal engele tabi olmadığı ülkelerde, ikinci veya üçüncü eşler için yeni evler kurduklarını,sınır komşusu olmasa da kadınların din/dil benzerliği sayesinde, ülkelerinde maruz kaldıkları ekonomik ve siyasi baskılardan kurtulmak için Türkiye'de ikinci ve üçüncü eşler olduklarını basına yansıyan vakalar ve yürütülen çalışmalardan biliyoruz.

11. Yine son yıllarda Afganistan, İran, Türk Cumhuriyetleri ve son olarak da Suriye'deki savaştan kaçan ailelerin Türkiye'nin belli bölgelerinde yoğun bir şekilde yaşamaya başlaması. Maddi açıdan zor durumda kalan kadın, çocuk yaşta olsa bile kuma olarak evlenmektedir.

Kuma gerçeğine çok farklı açılardan bakmak gerekmektedir. Bazı durumlarda resmi nikâhlı eş kumayı kendi rızasıyla/eliyle alabilmekte ya da rızası varmış gibi davranmaktadır. Bunun sebepleri de şöyle sıralanabilir:

1. Kadının hasta ya da engelli olması.

9 Tuba Demirci Yılmaz, Türkiye Tipi Kumalık.
10 Tuba Demirci Yılmaz, Türkiye Tipi Kumalık.

2. Kadının kocasının evden gitmesini engelleme çabası.

3. Kadının çocuğu olmadığı için kocasını kaybetmek istememesi ve çocuk sahibi olma arzusu.

4. Son yıllarda belli cemaatlerde kadınların nefislerini terbiye etmek için genç kadını eve getirmesi[11].

Kaçarak / kaçırarak evlenmelerden bir bölümü de çok kadınlı evliliklere yol açmaktadır. Erken yaşta evlilikler ile kuma gerçeği arasında da yakın bir ilişki söz konusudur. Tam olarak istatistiki bir veri olmasa da kuma olarak alınan kadınların çoğu 18 yaşın altındadır. Resmi olarak evlenme yaşına erişmemiş kızları kuma olarak "kayıt dışı" evlendirmek evlilik yaşına dair yasal engeli aşmak demektir. Genç kadının reşit ve yetkin olmadan bir haneyi idaresi birinci eşin himayesinde gerçekleşir, erken yaşta başlayan doğurganlığıysa hane nüfusunun artışını garantiler. 1990'lardan beri artış eğilimindeki çokkadınlı evliliklere Mayıs 2015'te Anayasa Mahkemesi'nin dini nikâh için gerekli resmi nikâh şartını kaldırmasıyla yaptığı katkı da ortadadır[12].

Başta Nevşehir olmak üzere İç Anadolu Bölgesi'ne geldiğimizde, öncelikle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olmak üzere hiçbir kamu kurum ve kuruluşunda Nevşehir'deki ya da herhangi bir ilimizdeki "kuma/kumalar"a dair ciddi bir veri ve bilimsel bir çalışma bulunmadığını tespit ettik.Resmi kaydın olmaması istatistiki çalışma yapmayı engellemektedir. Resmi nikâh sadece bir eşe yapılabilmektedir. Kumanın çocuğu olsa bile resmen evli gözükmediği için doğan çocuğun kaydı resmi nikâhlı eşin üzerinedir. Veri olmadığı içinkişilerin kendi ya da yakınlarının yaşamış olduğu kuma olma ya da üzerine kuma gelmesi gerçeği ikili görüşmelerle incelenmeye çalışılmıştır. Görüşme yaptığımız kişiler de isimlerinin yazılmasını istememişlerdir.

Nevşehir ve çevresinde ikinci eş "ferik, ferig, firik ya da firig"olarak da adlandırılmaktadır. Bazı yerlerde erkek resmi nikâhla evli iken ikinci kadın alırsa gelen kadına "kuma", adam karısından boşanmış ya da karısı vefat ettiği için ikinci defa evlenirse ikinci eşe "ferik" denmektedir. Böyle aileler de "Tavuklu ferikli" diye anılmaktadır. Anadolu'da tavuğun yavrusuna, civcivlikten yeni çıkmış haline yani piliç'e ferik/

11 Kadınların eşlerine kuma arayışı düşük libidodan kaynaklanıyor olabilir mi? Tartışmayı başlatan isim İslamcı feminist yazar Hidayet Şefkatli Tuksal. Adını vermek istemediği bir cemaatte, kadınların nefislerini terbiye adına kocalarına genç eş alıp aynı evde yaşadıklarını söyleyen Tuksal, bizzat gözleriyle tanık olduğu olayı şöyle anlattı: "Baktım evde genç bir hanım. Sonradan öğrendim, kendisine kuma almış. Öğrendiğime göre cemaatte hanımlar nefis terbiyesini böyle yapıyorlar. Kocalarına genç bir eş alıyorlar, aynı evde veya apartmanda yaşıyorlar." Gülin Yıldırımkaya,

12 Tuba Demirci Yılmaz, Türkiye Tipi Kumalık.

ferig/firik denir. Dolayısıyla resmi nikâhlı ilk eş tavuk, kuma da ferik olmaktadır.

Türkiye'nin son yıllarda İran, Afganistan ve özellikle de Suriye'den çok sayıda göç alması kuma alma sayısını birden artırmıştır. Özellikle Doğu, Güneydoğu ve Orta Anadolu'da küçük yaşta Afgan, İranlı ya da Suriyeli kız çok cüzi fiyata ya da mücevhere kuma olarak adeta satılmaktadır. Nevşehir de Afgan ve Farslar için Türkiye'deki toplanma bölgelerinden biriydi. 2011 yılından sonra Suriyeli pek çok göçmen de Nevşehir'de yaşamaya başlamıştır. Bu sebeple son yıllarda çokeşlilik hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Aileler küçük büyük demeden kızlarını adeta satarak kuma vermekte ve bunu bir geçim yolu olarak görmektedir. Bazıları da çocuklarının sefil olmaması, Türkiye'de kalabilmesi için bu yolu seçmektedirler.

Çocuk yaşta kızların evlendirilmesi de çokeşli evliliği körüklemektedir. Başta Nevşehir olmak üzere çocuk yaşta kız çocuklarının erken evliliklerin Türkiye'deki toplam evlenmeler içindeki oranının en yüksek olduğu bölge %11,5 ile İç Anadolu Bölgesidir. Yine Türkiye'de kadınların en çok şiddet gördüğü yer İç Anadolu Bölgesi'dir. Bölgedeki kadınların yüzde 42,8'i, yaşamının herhangi döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Fiziksel şiddetin bu kadar yoğun olmasının tek sebebi olmasa da sebeplerinden biri de yine çokeşliliktir.

Avanos'ta halk arasında anlatılan şu anekdot erkeğin kuma'ya bakışını ve yaygın olarak görülen kuma ile ilk eşin birbirlerine olan tutumlarını göstermesi açısından ilginçtir:

İki arkadaş her sabah Kızılırmak'a balık tutmaya gelirmiş. Biri diğerinden her zaman daha erken *balık tutulan yerde olurmuş. Diğeri bunun sebebini sorunca "ben iki evliyim bilirsin. Hanımlar sabaherkenden çabucak kahvaltımı hazırlarlar. Biri ayakkabımı biri paltomu tutar, erkenden çıkarım" demiş. Bunu duyan arkadaşı heveslenmiş ve "ben de rahat edeyim" diyerek bir kuma almış. Bu sefer o arkadaşından daha erken balık tutmaya gitmeye başlamış. Bu defa arkadaşı sorar. "Sen nasıl oluyor da benden erken gelmeye başladın" der. Arkadaşı "sana özendim ben de kuma aldım. Almaz olaydım. Sabahları işi sen yap ben yapamam deyip birbirleriyle iddialaşmalarından ve kavgalarından bıktım usandım. Ben de onlar kalkmadan erkenden evden kaçıyorum" der.*

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Nevşehir'de erkeğin kuma getirmesinin en başta gelen sebebinin ilk evliliğin erken yaşta ve görücü usulüyle yapılmasının sonucu olarak erkeğin gönlünü bir başkasına kaptırması olduğunu tespit ettik. Özellikle sonradan zengin olan er-

keğin güç göstergesi olarak kuma alması da oldukça yaygındır. Yukarıda saydığımız diğer gerekçeler de kuma almanın sebepleri arasında sıralanır. Burada dikkatimizi çeken hususlardan biri de üzerine kuma gelen kadınların özellikle 60'lı yaşların üzerinde olanların yıllar önce üzerine gelen kumayı kendisinin bizzat seçtiğini ve kocasıyla evlendirdiğini belirtmesidir. Buna gerekçe olarak da çocuğunun olmamasını, kocasını sevdiği için onun ve kendisinin çocuk sahibi olmasını istemesini ya da kocasının dışarıda bilmediği kadınlara gitmesini engellemek için kendisinin bildiği, anlaşabildiği (belki de sözünü geçirebileceği) kadını bulduğunu ve eve getirdiğini göstermektedir. Yine ilk kadın ile daha sonra gelen kuma/kumaların iyi anlaştıklarına dair rivayetler de anlatılmıştır. Denir ki, "*Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.*"

Çokeşliliğin günümüzde hâlâ var olmasını kadınlara uygulanan fiziksel ve psikolojik bir şiddet olarak değerlendirmekteyiz. 21. yy.da bu şiddetin başta eğitimsiz ya da az eğitim almış kesimler olmak üzere toplumun her kesiminde görülmeye devam etmesi acı bir Türkiye gerçeğidir.

Meseleyi hem resmi nikâhlı eş hem de kuma üzerinden değerlendirmek gerekir. Üzerine kuma getirilen birinci eş psikolojik olarak bir travma yaşarken, küçük yaşta kendisinden çok büyük bir adamın hiçbir güvencesi olmadan ikinci eşi olmak da kuma için büyük bir travmadır. Her ne kadar birinci eşin izni alınıyor ya da zorunluluktan ikinci, üçüncü hatta dördüncü eş alınıyor gibi gösterilse de gerek birinci eş gerekse kuma ya da kumalar açısından bakıldığında ortada son derece trajik, insan onurunu rencide eden bir durum söz konusudur. İlk eşin bulduğu kızla kocasını evlendirmesi sanırım trajedinin en üst noktasını oluşturmaktadır.

Bu bildiri, günümüzde hâlâ yoğun bir şekilde görülen çokkadınlılık, ilk eş ve kuma/kumalar gerçeğine dikkati çekmek için hazırlandı. Konunun dışına çıkmamak adına birden fazla kadının eş olarak bulunduğu bir ortamda büyüyen çocukların psikolojilerine ya da erkeğin kadınlar üzerinde uyguladığı şiddete hiç değinilmedi. İşin bu boyutu da dikkate alındığında durumun vahameti daha net olarak ortaya çıkacaktır.

Sonuç olarak kuma/çokeşliliği en azından azaltabilmek için,

1. Öncelikle kadının ekonomik gücünü kazanması sağlanmalıdır.

2. TC Anayasası'nda çocuğun tanımının yapılması Anayasaya aykırı kanun yapılmasını engellemek açısından zaruridir.

3. Mayıs 2015'te çıkarılan Anayasa Mahkemesi'nin dini nikâh için gerekli resmi nikâh şartını kaldırmasıyla ilgili kanun yeniden gözden geçirilmelidir.

4. Çocuk ve gençlerin eğitimi, dolayısıyla ailelerin eğitimi şarttır.

5. Öğretmen, hâkim, köy muhtarı**, din görevlileri, imamlar, evlendirme memurları, nüfus müdürleri, okul müdürleri ve rehber öğretmenlere yönelik bilgilendirme toplantıları yapılmalıdır.**

6. Kuma gerçeği ancak; toplumdaki tüm kurumların, siyasilerin, üniversitelerin, medyanın, sözlü ve yazılı basının, STK'ların ve bireylerin topyekûn bir biçimde işbirliğiyle, dayanışmasıyla, büyük bir irade ve kararlılık göstererek her alanda mücadeleyle önlenebilir.

Kaynakça

Cin, H. (1974). İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi

DPT. (1989). Türk Aile Yapısı, VI. BeşYıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Yay.

Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları*. (Haz.: Mehmet Kaplan), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.

Öztürk, H. (1991). *Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile*. 2. Baskı, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları

Salihoğlu, S. https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_7112.htm, Erişim Tarihi: 28 Eylül 2019

Yıldırımkaya, G.gulinyildirimkaya@haberturk.com, Erişim Tarihi: 28 Eylül 2019

Yılmaz, T. D. Türkiye Tipi Kumalık, https://ekmekvegul.net/dergi/turkiye-tipi-kumalik, Erişim Tarihi: 28 Eylül 2019

GÖÇ, KADIN ve ŞİDDET

Dr. Zuhal KARAKOÇ DORA
Türkiye Büyük Millet Meclisi, Strateji Geliştirme Başkanlığı,
Başkan Yardımcısı

Öz

Uluslararası İlişkiler disiplininde göç, öncelikli olarak, bir güvenlik sorunu olarak ele alınmaktadır. Bu güvenlik anlayışı; bireyi, toplumu ve devleti ele alacak şekilde farklı seviyelerde belirlenen politikaların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak uluslararası ilişkiler disiplininin eril yapısı göz önünde bulundurulduğunda, kadınların birincil mağdur konumunda bulundukları "şiddet" olaylarına yaklaşımın yeni bir perspektifle ele alınması gerektiği gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Göç öncesinde, esnasında ve sonrasında ortaya çıkabilecek şiddet olaylarının önüne geçilmesinin; göç sürecinde misafir ve ev sahibi toplumların güvenliğinin ve uyumunun eşzamanlı sağlanabilmesine imkan tanımak noktasında ilk sıralarda yer aldığı bir gerçektir. Göçün ortaya çıkardığı yeni tabloda, sosyal dokunun korunabilmesini teminen uyumun sağlanması ve toplumsal çatışmaların önüne geçilmesi, "kadın"ın bu süreçte nasıl konumlandırıldığıyla ilişkilidir çoğunlukla. Göçün doğru yönetilmesi ve olası bir sosyal tahribatın önüne geçilmesi için bu politikaların odağını "kadın" oluşturmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Göç, güvenlik, Suriye krizi, kadın, şiddet.

Abstract

In the discipline of International Relations, migration is primarily handled as a matter of security. This perception of security is come into view as a result of politics determined at different levels in the manner of individual, society and the state. However,taken the masculine construction of the discipline of International Relations into consideration, it becomes clear that the phenomenon of "violence", of which major sufferers are women, is to be tackled with a completely new perspective. Preventing the violence before, while and after the migration is of vital importance in procuring

the security of the guest and the host communities and their integration simultaneously. In the new scene that migration caused, ensuring integration to protect social texture and avoiding social conflict is mostly associated with how "women" are positioned in this process. In order to manage migration in the correct way and prevent a possible social destruction, the focal point of these policies should be "women".

***Keywords**: Migration, security, Syrian crisis, woman, violence.*

Giriş

İnsanlık tarihinin başat olgusu ve insanın tevarüs ettiği en köklü tabiatı olarak "göç", "iradî" olduğu takdirde şartları iyileştirmeye yönelikken; "zoraki" olduğunda hayatta kalma önceliğine tutunmayı ve belirsizliği ifade eder. Göç eden taraf için de göç alan taraf için de birbirinden farklı fakat eşit denebilecek seviyede zorluklar barındıran "göç"ün, odak noktasında ise "kadın" yer almaktadır. Göçe sebebiyet veren etkenlerin oluşumunda, sonrasında ise çoğunlukla göçe karar veren kişi olmamasına rağmen; ağır sorumluluklar üstlenmesi ve ödediği bedel bakımından kadının göç sürecindeki rolü ve toplumsal cinsiyetinden kaynaklı olarak yükümlülükleri ve mağduriyetleri tahmin edilenin çok ötesindedir. Psikososyal bir kriz olan zorunlu göçten en çok kadınların ve bunun doğal bir sonucu olarak da çocukların etkilenmekte olduğu artık uluslararası düzeyde kabul görmüş bir gerçekliktir.

Suriye'de yaşanan iç savaş, son yirmi yılın en yıkıcı mülteci krizine yol açmış (UNHCR 2015) ve başta ülkemiz olmak üzere kısa sürede tüm dünyanın en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Suriye kaynaklı kitlesel nüfus hareketinin merkezinde bulunan Türkiye, savaş mağdurları için ilk günden itibaren "Açık Kapı Politikası" uygulamış olup halihazırda 4 milyona yaklaşan Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. İnsani krizlerin ve çatışma ortamlarının en travmatik çıktılarından biri olan "göç" , siyasi bir söylem/araç/güç/pazarlık unsuru olarak uluslararası sistemde güncelliğini yitirmeyecek şekilde konuşlanmış; politik ve ekonomik bakımdan sıkça tartışılmış ve nedenleri ile sonuçları sayısız araştırmanın konusu olmuştur.

Ancak göçün uzun vadedeki hasarlarını minimize edebilecek olan "süreç" ve "yönetim" kısmının, karar vericiler tarafından hak ettiği karşılığı aldığını iddia edebilmek hayli güçtür. Bu çalışmada Suriye Krizinin uzun vadede hem Suriyeli misafir topluluk hem de Türk toplumu

açısından en az hasarla atlatılabilmesi için; göç ve güvenlik ilişkisine yönelik olarak belirlenen politikaların kadın odaklı olacak şekilde revize edilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Göç sürecinden etkilenmesi bakımından daha olumsuz şartlara sahip olan "kadın"ın; yalnızca "edilgen" konumdaki "politika unsuru" değil, aynı zamanda "etken" konumda da "politika yapıcı" olarak çift yönlü bir kurgu ile bu sürecin odağı haline getirilmesi fikri esas alınmıştır.

Bu bağlamda, Suriye'deki iç savaş mağdurları için ilk günden itibaren "Açık Kapı Politikası" uygulayarak 4 milyona yaklaşan Suriyeli sığınmacıya kucak açmış olan Türkiye'nin "kadın" odaklı politikaları ele alınırken "göç" olgusunun kapsam dışı bırakılması düşünülemez. Bu bakımdan, mevcut göç politikalarının değerlendirilmesi suretiyle iyileştirmeye açık alanlarının tespiti ve öneri geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, araştırmanın çıktılarını elde etmeye yönelik verilere ulaşma noktasında doğrulayıcı doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Göç konusu irdelenirken mevcut durumu doğru bir şekilde resmedebilmek amacıyla daha çok betimsel araştırma yöntemi tercih edilirken; "göç"ün güvenlik konusu ile olan ilişkisi ve cinsiyet temelli sonuçları ortaya konulurken değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek amacıyla bağlantısal yöntem kullanılmıştır. Literatür taraması bu minvalde gerçekleştirilmiş olup, günümüz politikalarının oluşmasındaki etkisi bakımından birkaç örnek olaya değinilerek tarihsel yönteme de yer verilmiştir.

Göç, Güvenlik ve Kadın

Uluslararası göç olgusu devletlerin ulusal güvenlikleri temelinde sosyal istikrarının, demografik güvenliğinin, kültürel kimliğinin, sosyal güvenlik sisteminin ve refah devleti felsefesinin ve iç güvenliğinin etkilendiği bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır (Şener 2017). Güvenlik algısı zaman içerisinde belirli sınırlar içinde yaşayan toplumları diğer saldırgan toplumlardan gelen tehdit ve riskleri bertaraf etmek ve korumak üzerine inşa edilen devlet temelli anlayışın ötesinde; bireylerin kendilerine yönelen ekonomik, siyasal ve fizikî farklı tehditlere karşı kendilerini güvende hissetmelerinin önemini vurgulayan bir anlayışla evrilmektedir (Özdemir, Özdemir 2018). Uluslararası göç, birey temelli başlayan güvenlik kaygılarından yola çıkar ve toplum ve devlet düzeyinde de bir tehdide varabilecek noktaya ulaşabilir. Bu tehditler

göçün kaynağını teşkil eden ülkede başlar ve göçün yapıldığı ülkede her iki toplum için de devam eder. Göç eden taraf için de göç alan taraf için de birbirinden farklı fakat eşit denebilecek seviyede zorluklar barındıran "göç"ün odak noktasında ise "kadın" yer almaktadır. Göçe sebebiyet veren etkenlerin oluşumunda, sonrasında ise çoğunlukla göçe karar veren kişi olmamasına rağmen; ağır sorumluluklar üstlenmesi ve ödediği bedel bakımından kadının göç sürecindeki rolü ve toplumsal cinsiyetinden kaynaklı olarak yükümlülükleri ve mağduriyetleri tahmin edilenin çok ötesindedir.

Zorunlu olarak göç eden kadınlar göç sırasında güvenli bir ortam olmayışı nedeniyle -genel güvenlik kaygılarının ötesinde- cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet olaylarına maruz kalmaktadır (Özdemir, Özdemir 2018). İlaveten, kadınların karşılaştığı çeşitli psikososyal baskılar, farklı kültürel beklentiler ve kadının eğitiminin veya dil yeterliliğinin olmaması gibi nedenler, göç edilen toplumda göçmen kadının dezavantajlı konumunu -göç sonrasında da- pekiştirmektedir. (Şeker, Uçan 2016). Göç ettikten sonra kadınlar; sosyal izolasyon, yalnızlık, dil engeli ve kültürel farklılıklar nedeniyle birçok şeye yabancılaşmakta (Tuzcu, Ilgaz 2015) ve cinsiyet farklılıkları yüzünden erkeklerin deneyimlerinden farklı deneyimlerle karşılaşmakta ve çoğunlukla erkeklere nazaran daha ciddi problemlerle ve istismarla yüzleşmektedir (Barın 2015) Bu nedenle kadın mültecilerin tehdit algısının zorunlu göç sırasında ve sonrasında araştırılması, göç sırasında ortaya çıkan olumsuz etkilerin önlenmesi ve ortadan kaldırılması bakımından toplumsal cinsiyet kavramı bakış açısından uluslararası güvenlik çalışmaları içinde değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir (Özdemir, Özdemir 2018). Çünkü bireyin güvenliğinin sağlanamaması, toplumun güvenliğini tehlikeye atabilirken; toplumun güvenliğinin sağlanamaması devletin güvenliğini tehlikeye atabilmektedir.

Göç ve kadın denildiğinde akla sadece göç eden toplumun kadınları gelmemelidir. Ev sahibi konumundaki ülkelerde yaşayan kadınlar da bu sürecin önemli bir parçasıdır; nitekim onlar açısından da yeni durumu kabullenmek kolay gözükmemektedir. Çünkü ailelerinin ve çocuklarının geleceğini kurgulamaya çalışırken, bir anda kendi topraklarının ata birikimlerinin paylaşılması gerçeğiyle karşı karşıya kalmakta (Gayri Safi Milli Hasılanın küçülmesi, istihdamın daralması, ani nüfus artışı nedeniyle eğitim ve sağlık hizmetlerinde kalitenin düşmesi, talep artışı nedeniyle fiyatların artması sonucu alım gücünün düşmesi, düzensiz yerleşimin beraberinde getirdiği güvenlik sorunları vs) ve haliyle onları bu yeni durumun beraberinde getirdiği güçlüklerden koruma içgüdüsü harekete geçmektedir. Bu nedenle "göç"ün ortaya çıkardığı

yeni tabloda sosyal dokunun korunabilmesini teminen "uyum"un sağlanması ve toplumsal çatışmaların önüne geçilmesi "kadın"ın bu süreçte nasıl konumlandırıldığıyla ilişkilidir çoğunlukla.

Konunun bu perspektiften ele alınarak şiddet henüz ortaya çıkmadan evvel önleyici tedbirlerle bertaraf edilmesi yalnızca sığınmacı topluluklar için değil, ev sahibi toplumun güvenliği açısından da önemlidir. Nitekim ani ve yoğun kitlesel göçler ev sahibi toplumun kırılganlığını ve hassasiyetini arttırmakta, sığınmacılara bakış açısını olumsuz yönde değiştirmekte ve tepkiselliği arttırmaktadır. Her iki toplumun da kırılganlığının yüksek düzeyde seyrettiği bu gibi ortamlar toplumsal çatışmaları tetiklemektedir. Dolayısıyla göçün "süresi" kadar "süreci" de, toplumsal hassasiyetler yıkıcı boyutlara ulaşmadan önce ele alınabilmelidir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre, Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların %53,2'sini kadınlar oluşturmaktadır (UNHCR 2019). Bu çerçevede ele alındığında, yaklaşık 4 milyona yakın bir Suriyeli nüfusa ev sahipliği yapan Türkiye, göç olgusunu tek yönlü bir dış politika konusu olarak değil; psikososyal tarafı ağır basan çok yönlü bir gerçeklik olarak ele almalı ve politikalar "uyum" eksenli olarak belirlenmelidir. Burada göz ardı edilmemesi gereken unsur, uyumun; yalnızca nihai bir "kalış"ı ifade etmediği, Suriyeliler tekrar vatanlarına dönene kadar geçen süre ne olursa olsun bu sürenin ve sürecin iki toplum açısından da en az hasarla atlatılmasını ifade ettiği ve hem misafir topluluğu hem de ev sahibi toplumu kapsadığıdır. Sığınmacıların büyük sayılarda bulunduğu ülkelerde uyum politikalarının tedirginlik yarattığı bir gerçektir. Zira uyum politikaları sadece kalıcılığın kabullenilmesi değil, aynı zamanda teşviki anlamına da gelmektedir (Erdoğan 2016). Fakat uyum politikaları, iç karışıklık nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda bırakılmış olanlarla, hassasiyetleri ve kırılganlığı artmış bulunan ev sahipleri arasındaki görünmeyen düzen ve toplumsal kaosa giden yolu kapatan önemli bir etkendir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli husus, halihazırdaki Suriyeli sığınmacıların uyumlarının "güvenli geri dönüş" politikası özelinde tasarlanması ve yönetilmesidir. Göçün ve sürecin doğru yönetilmesi ve olası bir sosyal tahribatın önüne geçilmesi için de bu politikaların odağını, söylem gücü arttırılmış bir figür olarak "kadın" oluşturmalıdır.

Bu gerçeklik, sarsıcı deneyimlerin bir sonucu ve pek çok araştırmanın bulgusu olarak uluslararası ölçekte de kabul görmüş ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 1325 Sayılı Kararı'na konu olmuştur. Bu karara göre barış operasyonlarına toplumsal cinsiyet ba-

kış açısı getirilmeli, silahlı çatışmalarda kadınların ve kız çocuklarının haklarının korunmasıyla ilgili uluslararası hukuk sistemi özel olarak devreye sokulmalı, barış anlaşmalarının bütün uygulama mekanizmalarında kadınları içerecek tedbirler alınmalıdır. Kadınların ve kız çocuklarının çatışma öncesi, çatışma devam ederken ve çatışma sonrası çözüm süreçlerine dahil edilmesinin önemini vurgulayan bu Karar, taraf devletlere bu konuda ulusal eylem planı hazırlayarak acilen uygulamaya koymalarını da salık vermektedir (UN Security Council Resolution 1325, 2000).

Bu kararı destekleyen ve 1325'ten sonra çıkmış tamamlayıcı kararlarla beraber, 1325 kararının en önemli özelliklerinden biri, kadın sivil toplumunun, Birleşmiş Milletleri barış ve güvenlik alanındaki rollerinin tanınması için zorlamış olmasıdır. Karar, "önleme", "katılım", "koruma" ve "rahatlama ve iyileşme" olmak üzere dört ana ayaktan oluşur.

Dört ana ayaktan biri olan "önleme"nin (prevention) anlamı, kadınlara yönelik cinsel ve cinsiyet temelli şiddetin önlenmesidir. Çatışan iki taraf arasında ilişki kurma ve arabuluculuk rollerinde kadınların rolünü artırarak kadınların çatışmayı önlemeye katkısı da vurgulanmaktadır. Kararın ikinci ayağı "koruma" dır (protection). Kadınların ve çocukların insan haklarını korumak ve desteklemek ve fiziksel emniyetlerini, sağlık ve ekonomik güvenliklerini sağlamayı kapsamaktadır. Çatışma sırasında devlet ya da devlet dışı aktörlerin kadınlara yönelik cinsel/cinsiyet temelli şiddet ve özellikle tecavüzlerinden kadınları korumak özel bir önem taşımaktadır. Kararın üçüncü ayağı ise "katılım"dır (participation). Kadınların karar alma süreçlerinin her aşamasında; ulusal, bölgesel ve uluslararası kurumları; çatışmayı önleme, yönetme ve çözümleme gibi mekanizmaları; barış görüşmelerini; barış operasyonlarında asker, polis ve sivil olarak ve aynı zamanda BM özel temsilcileri olarak katılımını içerir. Kararın son ayağını ise "barış inşası ve iyileşme" (peace building, relief and recovery) oluşturur. Burada önemli olan, çatışma sonrası dönemin bir fırsat olarak kullanılarak, kadınların ve kız çocuklarının özel ihtiyaçları ve önceliklerini dikkate alarak, kadınların katılımını ve cinsiyet eşitliğini artırmaktır (BMGK 1325).

Kadına karşı cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetin, ilk kez 31 Ekim 2000 tarihinde 1325 sayılı BM kararı ile savaş suçu kapsamına alınması, 1990'lı yıllarda yaşanan olaylara dayanmaktadır (UN Security Council Resolution 1325, 2000). 1990'lı yılların başında Eski Yugoslavya'daki iç savaşta Sırplar tarafından Bosna Hersekli kadınlara yönelik olarak 20.000 ila 50.000 arasında (Kohn 1994); yine aynı şe-

kilde yine aynı dönemde Ruanda'da gerçekleşen soykırım esnasında Hutular tarafından Tutsi kadınlara yönelik olarak 250.000 ila 500.000 (Haffajee 2006) arasında olduğu tahmin edilen tecavüz vakası gerçekleşmiştir. Bu da demektir ki; bu karar, esasında trajik çıktıların bir sonucu olarak, yani kadınlar mağdur olduktan sonra alınmıştır. Oysa, şiddeti yaratan ve sürdüren politik ve sosyal arka plan göz önünde tutulmadan, şiddetin çıktıları üzerinden çözüm arama yolu; yalnızca akut bir müdahaleden ibaret olup uzun vadeli ve istikrarlı bir çözümü ifade etmemektedir.

Fakat yine de söz konusu kararı bundan sonrası için benzer hadiselerin yeniden vuku olmaması açısından bir tedbir olarak değerlendirmek de yanlış olmayacaktır. Bu amaca hizmet edebilmek için de şiddete maruz kalan tarafın gözüyle hadiseyi ele almanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Bilindiği üzere uluslararası ilişkiler ve güvenlik alanı, eril karakteri baskın bir yapıya sahip olduğu için, kadınlar güvenlik çalışmalarında genellikle marjinalleştirilmiştir (Enloe 1989). Ulusal ve uluslararası alanda eril tarafından ekonomik ve politik alınan kararlar, mevcut ataerkil yapıyı güçlendirmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini arttırmaktadır (Peoples, Vaughan-Williams 2010). Kadınlar, güvenlik alanında karar vericiler değil de, daha çok mağdur ya da korunmaya muhtaç olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, Özdemir 2018).

Suriyeli sığınmacı krizinde bu sorunsalın çıktılarını somut olarak gözlemlemek mümkündür. Acil durum olarak değerlendirilip bu yönde kısa vadeli politikalar geliştirilen Suriyeli sığınmacı konusu, sekizinci yılında hala aynı belirsizlikte gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir. Bu belirsizlik; başta güvenlik sorunu olmakla birlikte ekonomik ve sosyal olarak da külfete dönüşmüş durumdadır. Her iki taraf açısından da ortaya çıkan hassasiyetler, uzun vadede toplumların ve devletin güvenliğini tehdit edebilecek düzeyde riskler barındırmaktadır ve bu hassasiyetler telafisi mümkün olmayan boyutlara ulaşmadan evvel; bir yandan "Güvenli Geri Dönüş" politikası izlerken bir yandan da ülkelerine dönecek olan savaş mağduru kadınların ve kız çocuklarının yaşam haklarını koruyarak şiddete maruz kalmalarının önüne geçecek tedbirlerin belirlenmesi oldukça mühimdir. Bu da ancak kadınların karar alma mekanizmalarındaki söylem gücünün arttırılmasıyla mümkündür.

Kadının karar mekanizmalarında söylem gücünün arttırılması demek; savaşın etkilerinin konuşulduğu değil, savaşın nasıl önleneceğinin tartışıldığı süreçlere de kapı aralamak demektir aynı zamanda. Göç eden kadınların toplumsal dokunun korunmasını sağlamak amacıyla sosyal politikaların merkezinde; göç alan toplumdaki kadınların ise sosyal nedenleri biçimlendiren politik ve toplumsal arka planını ortaya koyup kalıcı çözümler üretmek amacıyla politika belirleyici sıfatıyla karar mekanizmalarının merkezinde yer almaları gerekmektedir. Göç olgusu bu yönüyle yeniden ele alınmalı ve hem uluslararası ölçekte barışın tesisine yönelik politikaların, hem de ulusal ölçekte sosyal travmayı minimize etmeyi hedefleyen çok bileşenli uyum politikalarının belirlenmesi sürecinde "kadın"; mağdur sıfatıyla kenarda değil, aktör sıfatıyla masada yer almalıdır.

Kaynakça:

Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Göç Araştırmaları Dergisi. 1(2): 10-56.

Enloe, C. (1989). Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics. University of California Press, Berkeley CA.

Haffajee, R. L. (2006). Prosecuting Crimes of Rape and Sexual Violence at the ICTR : The Application of Joint Criminal Enterprise Theory. Harv. JL & Gender 29: 201-221.

Kohn, E.A. (1994). Rape as a Weapon of War: Women's Human Rights During the Dissolution of Yugoslavia. Golden Gate UL Rev. 24(1): 199-221.

Özdemir, Ö. ve Özdemir, E. (2018). Suriyeli Mülteci Kadınlar ve İnsani Güvenlik. Güvenlik Stratejileri. 14(27): 114-145.

Peoples, C. ve Vaughan-Williams, N. (2010). Critical Security Studies. Routledge. New York.

Şeker, D. ve Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın. CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 14(1): 199-214.

Şener, B. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 6(1): 01-31.

Tuzcu, A. ve Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar – Current Approaches in Psychiatry. 7(1): 56-67.

Uluslararası Kuruluşlara ait Yayınlar ve Kararlar:

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). 2015. Worldwide Displacement HitsAll-Time High as War and Persecution Increase. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. New York.

UNSC (United Nations Security Council). 2000. Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security. S/RES/1325.

Elektronik Ortamdaki Metinler:

BMGK 1325, (Erişim tarihi: 2 Eylül 2019). <http://bm132eylemplani.org>

Erdoğan, Murat (2016). Suriyeliler Barometresi. (Erişim tarihi: 2 Eylül 2019). <http://mmuraterdogan.files.wordpress.com>

UNHCR (2019) Syria Regional Refugee Response – Turkey. (Erişim tarihi: 2 Eylül 2019). <http://data.unhcr.org>

UN Security Council Resolution 1325. (2010). (Erişim tarihi: 2 Eylül 2019). <http://www.un.org>

Düşünce Dünyasında

Türkiz

ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

YAYIN ŞARTLARI

Dergiye gönderilecek yazılar, işlediği konuya yeni bir boyut getirecek şekilde özgün ve daha önce hiçbir yayın organında yayınlanmamış olmalıdır.

Makaleler, dipnotlar dâhil 6.000-10.000 kelime; kitap tahlilleri ise 1500–2000 kelime arasında olmalıdır. Makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakterinde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalı; metin için 12 punto, dipnotlar için ise 10 punto kullanılmalıdır.

Dergiye gönderilen bir makalenin yayımlanması Yayın Kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde sözkonusu yazı ivedilikle değerlendirilmek üzere iki hakeme gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulu tarafından yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Dergide yayınlanan yazıların tüm telif hakları, TASAV tarafından belirlenecek telif ücretinin yazara ödenmesiyle birlikte TASAV'a geçmiş olur. Yazının tamamının başka bir yayın organında yayınlanması TASAV'ın iznine tâbidir.

Makalelerde, kullanılan kaynakların alfabetik olarak sıralandığı kaynakçanın, dipnotların ve diğer şekil şartlarının aşağıdaki yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Şartlar

1. İmla: Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2. Başlık: Başlık, içerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto ile koyu yazılmalıdır.

3. Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, ad ve soyadı ile unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta

gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: Araştırmacı, yazar vb.

4. Özet ve anahtar sözcükler: Makalelere Türkçe özet ve anahtar kelimeler ile İngilizce özet (abstract) ve İngilizce anahtar kelimeler (keywords) eklenmelidir. Özetler 100 kelimeyi aşmamalı, anahtar kelimeler beş adetle sınırlandırılmalıdır.

5. Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 12 punto büyüklüğünde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

6. Sayfa Numarası: Yazılara sayfanın sonunda düz sayılarla (1,2…) numara verilmelidir.

7. Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010a Altın 2010b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve "vd" kısaltması kullanılmalıdır: (Koçak vd. 2005) Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir:

8. Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda "Kaynakça" bölümünde, APA 6.0 stili kullanılarak 10 punto alfabetik sıra ile verilmelidir. Örnek olarak:

Tek yazarlı kitap:

Gökalp, Z. (1997). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Çeviri kitap:

Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2010). Eğitim Yönetimi. (Çev. S. Turan), Ankara: Nobel.

İki yazarlı kitap:

Kıran, Z. ve Kıran, E. (2001). Dil Bilimine Giriş. Ankara: Seçkin Yayınları.

Üç yazarlı kitap:

Andıç, F.,Andıç, S. ve Koçak, M. (2010). İbn Haldun: Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceleri. Ankara: Kadim Yayınları.

Üçten çok yazarlı kitap:

Korkmaz, Zeynel vd. (2001). Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri. Ankara: Yargı Yayınları.

Derleme kitap içinde bölüm:

Altan, S. (2013). "Osmanlı'ya Doğudan Bakmak: 20. Yüzyıl Dönümünde Çin'de Osmanlı Algısı ve Milliyetçilik". Türkiye'de Çin'i Düşünmek. S. Esenbel, İ. Togan ve A. Atlı (Der.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 90-115.

Birden çok baskısı olan kitap

Hacib, Y. H. (2017), Kutadgu Bilig. (Çev. A. Çakan), 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Birden çok ciltli kitap:

Ögel, B. (1971). Türk Kültürünün Gelişme Çağları. Cilt 2. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Tek yazarlı makale:

Sarıkaya, Y. (2014). Ağustos 2008 Savaşı Sonrasında Gürcistan Dış Politikası. Karadeniz Araştırmaları, 31(31): 1-16.

Yayımlanmamış tez:

Aydın, G. (2008). Orhan Türkdoğan'ın Devlet Anlayışı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elektronik kaynak:

Duman, B. (2017). ABD Irak'ı İran'a kaptırmak istemiyor. Al Jazeere Türkiye, 9 Mart 2017, http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-iraki-irana-kaptirmak-istemiyor (Erişim: 10.04.2017).

Düşünce Dünyasında

Türkiz

ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ